ବାଳକୃଷ୍ଣ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

ବାଳକୃଷ୍ଣ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

ଶ୍ରୀ ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି

ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ

କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର୍

ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର
କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର
ବାଲୁବଜାର, କଟକ-୨

[illegible]

BALAKRUSHNA GRANTHABALI

Works of
Balakrusna Mohaty

First Edition
1971

Publisher
Sri Anant Misra
Cuttack Students' Store
Balubazar ; Cuttack-2

PRICE
Bound-Rs. 35-00
Unbound-Rs. 25·00

ସ୍ୱର୍ଗତ ନାଟ୍ୟକାର ବାଲକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତ

ଜନ୍ମ—୧୯୦୦ ମସିହା ମୃତ୍ୟୁ—ମାର୍ଚ୍ଚ ୩୦, ୧୯୪୮

ବାଳକୃଷ୍ଣ ରଚନା

ପଳାଶୋଳ—କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଜଗତସିଂହପୁର ସବ୍‌ଡିଭିଜନଠାରୁ ଉତ୍ତରକୁ ଛଅମାଇଲ ବାଟରେ ଏ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଗାଆଁ । ମହେଶ୍ୱର ମହାନ୍ତି ଓ ଦିବାକର ମହାନ୍ତି ନାମରେ ଦୁଇଭାଇଙ୍କ ଘର ଏହି ପଳାଶୋଳ ଗାଆଁରେ । ଅବସ୍ଥା ସେତେ ଭଲ ନୁହେଁ ଏହି ପରିବାରର । ବଡ଼ଭାଇ ମହେଶ୍ୱର ଗାଆଁରେ ଗୋଟିଏ ଚାଟଶାଳୀର ଅବଧାନ, ଆଉ ଦିବାକର ଅମିନ । ରୋଜଗାର ସେତେ ବେଶି ନୁହେଁ, ଏଇଥିରେ ଆପଣା ଛୋଟ ସଂସାରର ଗୁଜରାଣ ମେଣ୍ଟାଇ ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ଦିନ ଗମାଇ ନିଅନ୍ତି ।

୧୯୦୦ ମସିହା ମାଘ ମାସ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଏକାଦଶୀ ଦିନ ଦିବାକରଙ୍କର ସାତମାସିଆ ପୁଅଟିଏ ଜନ୍ମ ହେଲା । ପିଲାଟିର ମାଆଙ୍କ ନାମ ଲବଣ୍ୟବତୀ । ସାତ ମାସର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶିଶୁଟି ନିହାତି ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ବେଶ୍ ଗୁଲୁଗୁଲିଆ ହସ ହସ ମୁହଁ ତା'ର । ବାପ, ବଡ଼ବାପ, ସାଇ ପଡ଼ୋଶୀ ସମସ୍ତେ ଭାରି ଖୁସି ହେଲେ । ଜ୍ୟୋତିଷ ଜାତକ ଗଣି ପୋଷ୍ଟି ନାଆଁ ରଖିଲେ ଦୋଳଗୋବିନ୍ଦ । ବାପ ମା' ଗେଲବସର ନାଆଁ ଦେଲେ ବାଳକୃଷ୍ଣ ।

ଦିନ ଗଡ଼ି ଚାଲିଲା, ବାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବୟସ ହେଲା ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ । ଗାଆଁ ଅବଧାନ ବାଞ୍ଛାନିଧି ନାୟକ ତାଙ୍କୁ ଖଡ଼ି ଛୁଆଁଇଲେ । ଚାଟଶାଳୀ ପଢ଼ା ପରେ ଜଗତସିଂହପୁର ମାଇନର ସ୍କୁଲରେ କିଛିଦିନ ପଢ଼ିଲେ ସେ । ବାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜନ୍ମ ପରେ ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କର ଉନ୍ନତି ହେଲା । ସେ ବାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜନ୍ମବେଳକୁ ହୁଗୁଳି ଜିଲ୍ଲା ନିବାସୀ ଜମିଦାର ରମେଶଚନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡଳଙ୍କର ଅମିନ ଥିଲେ । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲା ବାସୁଦେବପୁର ଇଲାକାଟି ଥିଲା ମଣ୍ଡଳଙ୍କ ଜମିଦାରୀ । ଦିବାକରଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଖୁସି ହୋଇ ମଣ୍ଡଳ ତାଙ୍କୁ ଏହି ଇଲାକାର ତହସିଲଦାରରୂପେ ମୁକରର କଲେ । ତହସିଲଦାର ଦିବାକର ପୁଅକୁ ବାସୁଦେବପୁରରେ ପଢ଼ାଇବାକୁ ନେଲେ ।

ବାଳକୃଷ୍ଣ ବାସୁଦେବପୁର ମାଇନର ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିଲେ । ନିକଟରେ ଇରମର ବିଖ୍ୟାତ ଜମିଦାର ପାଢ଼ୀଙ୍କର ଉଆସ । ପାଢ଼ୀ ଜଣେ 'ନାଟ୍ୟ ରସିକ' । ସେ ବଙ୍ଗଳାରୁ ଯାତ୍ରାଦଳ ଆଣି ଉଆସରେ ଯାତ୍ରା କରାନ୍ତି । ଯାତ୍ରା ରାତିରେ ବାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଆଖିକି ଆଉ ନିଦ ନ ଥାଏ । ସେ ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭରୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସି ଯାତ୍ରା ଦେଖନ୍ତି । ରାତି ଅନିଦ୍ରା ହେବାହାରୁ ଦିନରେ ଢୁଳା ଲାଗେ । କ୍ଲାସରେ ମଧ୍ୟ ଢୁଳାନ୍ତି । ଶିକ୍ଷକ ବାଞ୍ଛାନିଧି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ତାଡ଼ନାରେ, ସେ ପଢ଼ାରେ ହେଳା କରୁନାହାନ୍ତି ବୋଲି କହନ୍ତି । ବାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଲୀଳା ସୁଆଙ୍ଗ ପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ ଏହିଠାରୁ ବଢ଼େ । ସେ ବାସୁଦେବପୁର ସ୍କୁଲରୁ ମାଇନର ପାଶ୍ କଲେ ।

ଦୁର୍ଗାପୂଜା ସମୟରେ ଦିବାକର ମହାନ୍ତି ପୁଅକୁ ସାଥିରେ ନେଇ ଗାଆଁକୁ ଆସନ୍ତି । ପୂଜାବେଳେ ଗାଆଁରେ ସୁଆଙ୍ଗ ହୁଏ । ଏ ଲୀଳା ସୁଆଙ୍ଗର ଗୀତ ସେତେବେଳେ ବଡ଼ ନିକୃଷ୍ଟ ଧରଣର ଥିଲା । ନା ଭାଷା, ନା ସ୍ୱର, ନା ବେଶ ପୋଷାକ, ନା ଅଭିନୟ—କେଉଁ ଦିଗରୁ ହେଲେ ସେ ସବୁର ନିକୃଷ୍ଟତା କହି ହୁଏ ନାହିଁ । ଗାଆଁରେ ଦିନେ କଂସ ବଧ ସୁଆଙ୍ଗ ହେଉଥିବାବେଳେ ଦୂତ ଆସି ରାଜା କଂସାସୁରକୁ ନାରଦଙ୍କ ଆସିବା ସମ୍ବାଦ ଦେଇ ଗାଇଲା—

ଏହି ତ ଜଟିଆ ବୁଢ଼ା, ରେଡ଼ି କରେ ଖଡ଼ା
କାଲ ସଞ୍ଜବେଳେ-   ବସି ହାଡ଼ ମୁଳେ
ଚାଉଳୁଣ ଥିଲା କଙ୍କଡ଼ା ·········ଇତ୍ୟାଦି ।
—ଏଇ ହେଲା ଗୋଟିଏ ନମୁନା ।

—ବଡ଼ ବାଧିଲା ବାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଏ ଗୀତ—ଏ ରସ ପରଖ—ଏ ଢଙ୍ଗ ରଙ୍ଗ । ସେ ତାଙ୍କ ଦେଖିଥିବା ବଙ୍ଗଳା ଯାତ୍ରା ସହିତ ଏହାକୁ ତୁଳନା କରି ଖାଲି ବିକଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ।

ଏହାପରେ ବାଳକୃଷ୍ଣ କଟକ ଯାଇ ଏକାଡେମୀ ସ୍କୁଲରେ ପାଠ ପଢ଼ିଲେ । ୧୯୧୭ ରେ ତାଙ୍କର ବାହାଘର ହେଲା ମାତ୍ର ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ବୟସରେ, ପତ୍ନୀ ହୀରାମଣିଙ୍କର ବୟସ ସେତେବେଳକୁ ବାର ବର୍ଷ ।

ବାଳକୃଷ୍ଣ ସେତେବେଳକୁ ନବମ ଶ୍ରେଣୀରୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ମାଆ ଲାବଣ୍ୟ ମହାନ୍ତି ପୁଅକୁ କଟକ ପଠାଇବାର ଯୋଗାଡ଼ କରି, ତାଙ୍କର ଚଳଣି ଜିନିଷ ପତ୍ର ଗାଡ଼ିରେ ପଠାଇଲେ । ପୁଅକୁ କିଛି ଟଙ୍କା ଦେଲେ, ଗାଡ଼ୁଆ କଟକ ଗଲା ଯିବା, ବାଳକୃଷ୍ଣ କିନ୍ତୁ କଟକ ନ ଯାଇ ଜଗତସିଂହପୁର ତରତଙ୍ଗ ଗାଆଁକୁ ଗଲେ ସଙ୍ଗୀତରେ ମାତିବାକୁ । ଗାଡ଼ୁଆ କଟକରୁ ଖବର ନେଇ ବାହୁଡ଼ିଲା । ବାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପାଠରେ ଏଇଠୁ ଡୋର ବନ୍ଧା ହେଲା । ସେ ସୁଜଙ୍ଗ ଗ୍ରାମର ସର୍ବଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବ ମହାପାତ୍ର, ଦୁର୍ଗାଚରଣ ସାହୁ ଓ ନୃସିଂହଚରଣ ଦାସ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ସହିତ ମିଶି ସେଠାରେ ଥିଏଟରରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

କିଛିଦିନ ପରେ ସେଠାରୁ ଆସି ବାପ ପୁଅଙ୍କର ଘରେ ଭେଟ ହେଲା । ପାଠ ନ ପଢ଼ିବାରୁ ବାପା ପୁଅଙ୍କ ପ୍ରତି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନଥାନ୍ତି । ବାପାଙ୍କ ସହିତ କେତେକ ଆଲୋଚନା ପରେ ପାଞ୍ଚଶହ ଟଙ୍କା ଧରି ହଜାରିବାଗରେ ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ସହିତ ମିଶି ଗୋଟିଏ ତେଜରତି ବା ଭୂଷା ଦୋକାନ ଦେଲେ ବାଳକୃଷ୍ଣ । ମାତ୍ର ବ୍ୟବସାୟରେ ଅପାରଗ କିଛି ଖତି ସହି ନିଜ ଗ୍ରାମକୁ ଲେଉଟି ଆସିଲେ ।

ଗ୍ରାମରେ ସେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ କୀର୍ତ୍ତନ ଆଖଡ଼ା ଦଳ ଥାଏ । ବାଳକୃଷ୍ଣ ଏହି ଦଳରେ ବାଏକ (ବାଦକ) ରୂପେ ଯୋଗଦେଲେ । ପଳାଶୋଳ ମଠରେ ସେ ବେଳର ଅଧିକାରୀ କୃତ୍ତିବାସ ଦାସଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ମତାନ୍ତର ଘଟିଲା । ତହୁଁ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଜିଦ୍‌ଧରି, ପୁରୀଯାଇ ରାଧାକାନ୍ତ ମଠ ମହନ୍ତଙ୍କଠାରୁ କୀର୍ତ୍ତନ ଖଣତା ଓ ପତାକା ଆଣିଲେ ; କିନ୍ତୁ ବୃନ୍ଦାବନୀ ମାତାଙ୍କ ସହିତ କୀର୍ତ୍ତନ କରୁଥିବାବେଳେ ଖୋଳଟି ଭାଙ୍ଗିଯିବାରୁ ଘରକୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସିଲେ ।

ଦୁର୍ଗାପୂଜାକୁ ପଳାଶୋଳ ଗ୍ରାମରେ ଯାତ୍ରା ହୁଏ । ଏଥିପାଇଁ ବାହାରୁ ଲୀଳାସୁଆଙ୍ଗ ଦଳ ଆଣିବା ପରେ ନାନା ଅସୁବିଧା ଦେଖିଲେ ବାଳକୃଷ୍ଣ । ତହୁଁ ଏହି ବର୍ଷ—ସନ ୧୯୨୦ କୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଭୋଜ ଉତ୍ସବରେ ରହି ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଦଳ ଗଢ଼ି ବସିଲେ ସେ । ପ୍ରଥମ ଦଳରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀରୂପେ ଯୋଗ ଦେଲେ ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ସ୍ୱାଇଁ ପ୍ରମୁଖ କେତେଜଣ ବାଳକ । ୧୯୨୧ ମସିହାରେ ପଳସୁଧା ମୌଜାରେ ଏହିଦଳ ଗଢ଼ା ହେଲା । ନାମ ରଖାଗଲା "ଜୟଦୁର୍ଗା ନାଟ୍ୟ ମଣ୍ଡଳୀ" । ପଳାଶୋଳ ମଠରୁ ଘନ-ଗର୍ଜନ ନାମକ ଏକ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ଏବଂ ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ମହାନ୍ତିଙ୍କଠାରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ବେହେଲା ପାଇ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଏହି ଦଳ ଗଢ଼ିଲେ । କହିବାକୁ ହେବ ଯେ, ସାଇ ଯାହାରୁ ଏ ସଙ୍ଗଠନ ଅନୁକୂଳ ହେଲା ।

ପାଠ ପଢ଼ିଲାବେଳେ 'ବିଜୟ ବସନ୍ତ' ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ଲୀଳା ସେ ଲେଖିଥିଲେ । ଅଧା ଛପା ହୋଇଥିବା ରଚନାଟିକୁ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ତାଙ୍କର ଦାଦା ବାସୁଦେବ ମହାନ୍ତି ଚିରିକରି ନଷ୍ଟକରି ଦେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଲୀଳାଦଳ ଆରମ୍ଭ କରି ପୁଣି ସେହି ଦରପାସୋରା 'ବିଜୟ-ବସନ୍ତ' ରଚନାକୁ ପୂରଣ କଲେ ଏବଂ ଏଇଟି ହେଲା ତାଙ୍କ ନବଗଠିତ ଦଳର ପ୍ରଥମ ଗୀତାଭିନୟ ।

ଏହାପରେ 'ମୋହନ ସୁନ୍ଦର' ଓ 'ଅମର ବିଳାସ' ପ୍ରଭୃତି ଗୀତାଭିନୟମାନ ବହୁ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ସହି ଲେଖି ଦଳର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ ସେ ।

କବି ଜୀବନରେ କରୁଣ । ଦଳଗଡ଼ି ଲୀଳା ସୁଆଙ୍ଗ ବା ଗୀତାଭିନୟ ଦେଖାଇବା କୁଳର ମାନସମ୍ଭ୍ରମ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅଶୋଭନୀୟ ବୋଲି ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ଘୃଣା ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିଲେ । କବି କିନ୍ତୁ ଏଥିପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ନିଜ ବାଟ ଧରି ଚାଲିଲେ । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ କବିଙ୍କ ଗୀତାଭିନୟକୁ ଲୋକେ ପସନ୍ଦ କଲେନାହିଁ । ପରେ ସେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଦଳଲାଗି ପୋଷାକପତ୍ର ତିଆରି କରିବାର ଅବସ୍ଥା ନ ଥିଲା ତାଙ୍କର । ଏପରି କି ଗଇଁଠା ପାଉଁଶକୁ ପାଉଡର ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରାଇଥିଲେ । କଟକ ଯାଇ ନୀଳମଣି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ବସାରେ ରହି ସାଧାରଣ କନା ଓ ଜରି କିଣି ହାତେ ହାତେ କିଛି ପୋଷାକ ତୟାର କଲେ । ତାଙ୍କର ଖ୍ୟାତି ଦେଖି କ୍ରମେ ଲୋକଙ୍କ ମନରୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଘୃଣାଭାବ ଊଣା ହୋଇଆସିଲା । କବି ଲେଖିଲେ, 'ସୁଶୀଳ ମାଳତୀ', 'ବାଣା ପରାଜୟ' ପ୍ରଭୃତି ଗୀତାଭିନୟ । କ୍ରମେ ଏଗୁଡ଼ିକ ଲୋକ-ମନୋରଞ୍ଜକ ହେଲା ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଗୀତାଭିନୟ ଦେଖାଇ କବି ଟିକିଏ ପ୍ରଶଂସା ଅର୍ଜନକଲେ ।

୧୯୨୩ ମସିହାରେ କବି ଲେଖିଲେ 'ଅମର ବିଳାସ' । ଏଇ ଲେଖା ଏବଂ ଶିକ୍ଷା ଚାଲିଥିବାବେଳେ ହଠାତ୍ କବିଙ୍କର ରଚନାରେ ବାଧା ପଡ଼ିଥିଲା । ବହିଟି ପୂରଣ କରିବାକୁ ପଦ ସ୍ଫୁରିଲା ନାହିଁ । ଠିକ୍ ଏତିକିବେଳେ କବିଙ୍କର ବଡ଼ପୁଅ 'ଅମର' ପିତାମାତାଙ୍କୁ ଶୋକସାଗରରେ ଭସାଇ ଇହଧାମରୁ ଚାଲିଗଲା । ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିଲେ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଏ ଆଘାତରେ; କିନ୍ତୁ କିଛିଦିନ ପରେ ଏ ଦୁଃଖ ସତେ ଯେପରି ତାଙ୍କର ଦେହ ସହିଗଲା । ସେ ପୁଣି ନିଜ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପଥରେ ଆଗେଇ ଚାଲିଲେ । 'ଅମର ବିଳାସ' ଲେଖା ପୂର୍ତ୍ତିକଲେ । ଏଇ ଅମର ବିଳାସ ଗୀତିନାଟ୍ୟଟି ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଆଲୋକକୁ ତେଜଦେଲା । ଏତିକିବେଳେ ସେ କେତେଖଣ୍ଡ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ଆଣାଇ ପାରିଲେ । ଦଳର ଖ୍ୟାତି ବଢ଼ିଲା ।

କଟକ ଯିବାକୁ ମନସ୍ଥ କଲେ କବି । ଚନ୍ଦନଯାତ୍ରା ସମୟରେ କଟକ ମ୍ୟୁନିସିପାଲ୍‌ଟି ନିକଟରେ ଅଭିନୟ ପ୍ରଦର୍ଶନର ସୁଯୋଗ ପାଇଲେ । ଏଥି ପୂର୍ବରୁ ସେ କାଠଗଡ଼ା ସାହିରେ ଅଭିନୟ ଦେଖାଇ ଲୋକମୁଖରୁ ପ୍ରଶଂସା ଅର୍ଜନ କରିଥାଆନ୍ତି । ଏହାରି ଫଳରେ ସେ ଚନ୍ଦନ ଯାତ୍ରାରେ ଅଭିନୟ ଦେଖାଇବାକୁ ଡାକରା ପାଇଲେ । ଏତିକିବେଳେ ଦରଘାବଜାରର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହେନ୍ଦ୍ରଲାଲ ମିଶ୍ର ତାଙ୍କୁ ଭେଟି ତାଙ୍କ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ବ୍ରଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରେସ୍‌ରେ ଛପାଇବା ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲେ । କଥା ହେଲା – ଛପାଖର୍ଚ୍ଚ ବାଦ୍‌ଦେଇ ବାକି ବହିର ବିକ୍ରୟ ଲବ୍ଧ ଧନକୁ ଦୁହେଁ ଅଧା ଅଧା ବାଣ୍ଟିନେବେ ।

ମ୍ୟୁନିସିପାଲ୍‌ଟିରେ ଲୀଳା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଥିବାବେଳେ ହଠାତ୍ ଦିନେ କବି ବୈଷ୍ଣବପାଣି ଅପରିଚିତାବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କୁ ଭେଟି ବହିତକ ଅରୁଣୋଦୟ ପ୍ରେସ୍‌ରେ ଛପାଇବା ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲେ । ବାଳକୃଷ୍ଣ ଏଥି ପୂର୍ବରୁ ମହେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କ ସହିତ କଥା ହୋଇ ସାରିଥିବାରୁ କହିଲେ । କବି ପାଣି କିଛି ନ କହି ଫେରିଗଲେ । ପରେ ପରେ ପାଣି କବିଙ୍କର 'ନାଟୁଆ ମହାନ୍ତ' ଛପାହେଲା । ମହେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରେ ଏ ବହିଟି ନେଇ ସମାଲୋଚନରେ ବାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖାଇବାରୁ ସେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ 'ପାଣି ଧୋବଣୀ' ପ୍ରହସନ ଲେଖି ଅଭିନୀତ କରାଇଲେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ଦୁଇ ଗୀତାଭିନୟକାରଙ୍କର ପ୍ରଥମ ବିବାଦ ଘଟେ । ପରେ ଅବଶ୍ୟ ଦୁହେଁ ମିଶି ଯାଇଥିଲେ । ୧୯୨୫ ରୁ ୧୯୩୦ ମସିହା ମଧ୍ୟରେ କବି ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଦଳର ଅଭିନୟ ପ୍ରଦର୍ଶନଦ୍ୱାରା ବହୁ ସମ୍ମାନ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ କବି ମହାନ୍ତିଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲୋକପ୍ରିୟ ଗୀତ ହେଲା—

"ରଜ ସଜ ବାଜ ମଉଜକୁ (ଆଜ)—
ଝିପି ଝିପି ବର୍ଷା ସାରି ଦେଲାରେ ।"

ବହୁ ଜନ କଣ୍ଠରୁ ଏ ଗୀତଟି ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ଶୁଣାଯାଏ । ଗୀତଟିକୁ କବି ରଜ ସମୟରେ ବାଗସାହି (କଟକ ଜିଲ୍ଲା) ରେ ଗୀତାଭିନୟବେଳେ ହଠାତ୍ ବର୍ଷା ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହେବାରୁ ଲେଖିଥିଲେ ।

ଏଇ ବର୍ଷମାନଙ୍କ ଭିତରେ କବି ମହାନ୍ତି ଗୁଡ଼ିଏ ଗୀତାଭିନୟ ଲେଖିଥିଲେ । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ 'କେଦାରଗୌରୀ' ଲେଖିବାବେଳେ କବି ଭୁବନେଶ୍ୱର କେଦାରଗୌରୀ କୁଣ୍ଡ ନିକଟରେ ତିନିଦିନ ଯାବତ ଅଖିଆ ଅପିଆ ରହି ବହିଟି ସାରି ଦଳର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଶିଖାଇଥିଲେ ।

କଟକ, ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର, ସମ୍ବଲପୁର, ଚନ୍ଦ୍ରଧରପୁର, ଝାରସୁଗୁଡ଼ା, ଷଡ଼େଇକଳା ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ବହୁ ଖ୍ୟାତ ଅଖ୍ୟାତ ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ବିଶେଷ ସମାଦର ଲାଭକରି କବି ୧୯୩୨ ମସିହାବେଳକୁ ବଙ୍ଗଦେଶକୁ ବାହାରିଲେ ।

କଲିକତାରେ ତାଙ୍କ ଲୀଳା ପ୍ରଦର୍ଶନର ସମ୍ମାନ, ସମାଜର ସୀମା ଲଙ୍ଘି ଗଲା । କଲିକତାବାସୀଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ ଲୀଳାଦଳ ପ୍ରତି ପୂର୍ବରୁ ଥିବା ତୁଚ୍ଛ ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ ଭାବ ଏକାବେଳେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଗଲା । କଲିକତାରେ ଶ୍ରୀ ଜୟଦୁର୍ଗା ନାଟ୍ୟ ମଣ୍ଡଳୀ, ମାଳାଚନ୍ଦନ, କେଦାରଗୌରୀ, ଗୁପ୍ତମନ୍ତ୍ର ଓ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଇତ୍ୟାଦି ଗୀତାଭିନୟ ଦେଖି ଲୋକେ ଏପରି ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ ହୋଇଗଲେ ଯେ, ଦଳ ଦଳ ହୋଇ କବିଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଭିଡ଼ ବାନ୍ଧିଲେ । ସେ ଏହି ସମୟରେ ଦଳର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବଙ୍ଗଳା ନାଟକମାନ ଦେଖାଇବାକୁ ନେଇ ଯାଇଥିଲେ ଏବଂ ଅଭିନୟର ବିଶେଷତ୍ୱ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ । ହୁଗୁଳି ଜିଲ୍ଲାସ୍ଥ ଚୁଞ୍ଚୁଡ଼ାର ତଦାନୀନ୍ତନ ଜମିଦାର ଶ୍ରୀ ରମେଶଚନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡଳ କବିଙ୍କ ଦଳର ଲୀଳାଭିନୟ ଦେଖି ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ କଣ୍ଠରେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର କୃତିତ୍ୱକୁ ପ୍ରଶଂସା କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳର 'ଅମୃତବଜାର' ପ୍ରଭୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ବଙ୍ଗଳା ପତ୍ରପତ୍ରିକାମାନଙ୍କରେ କବିଙ୍କର ତଥା, ଗୀତାଭିନୟର ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା ଲେଖମାନ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । କଲିକତା ରହଣୀବେଳେ ମହାନ୍ତି କବି ଲଳିତା ବଦ୍ୟାପତି, ଶକୁନ୍ତଳା, ଗୁପ୍ତମନ୍ତ୍ର, ଅଣଧ୍ୱଂସ ଏବଂ ଆଉ କେତେଗୋଟି ଗୀତାଭିନୟ ଲେଖିଥିଲେ ।

କଲିକତାରେ କବି ଲୀଳା-ପ୍ରଦର୍ଶନ ପରିବର୍ତ୍ତେ ମଞ୍ଚ-ନାଟକ ଅଭିନୟର ପ୍ରୟାସୀ ହୋଇ ଗୁଡ଼ିଏ ସିନ୍‌ସିନେରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇଲେ ଏବଂ କେତେଖଣ୍ଡି ସ୍ୱଲିଖିତ ନାଟକ ମଞ୍ଚସ୍ଥ କଲେ । ଏ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଶୁଭଙ୍କର ହୋଇନାହିଁ ।

୧୯୩୩ ରେ କଲିକତାରେ ମଞ୍ଚାଭିନୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କଲାବେଳେ କବି ଗୋଟିଏ ଅଷ୍ଟପ୍ରହରୀ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରି ବହୁ ଓଡ଼ିଆ ଏବଂ ବଙ୍ଗାଳୀମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲେ । ଏହିଠାରେ ଦେବଦାସ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀଙ୍କ ସହିତ କବିଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ସାଧକ ଦେବଦାସ ପ୍ରଥମେ ଶିକ୍ଷକତା କରୁଥିଲେ, ପରେ ବୈରାଗ୍ୟଜାତ ହେବାରୁ ସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ନିବାସ ଯଶୋର ଜିଲ୍ଲାରେ । କବି ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭାରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କଠାରୁ ନାମ ଗ୍ରହଣ କଲେ ପରେ କବିଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ ଓ ପ୍ରିୟଶିଷ୍ୟ ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ସ୍ୱାଇଁ ମଧ୍ୟ ସାଧକଙ୍କର ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କଲେ । କବି ବାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜୀବନରେ ଏହାକାଳ ଏକ ଉଲ୍ଲେଖମୟ ଘଟଣା ।

ଏହା ପରେ ଘରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବାଳକୃଷ୍ଣ କଳାକାରର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଭୋଗିଲେ । ତାଙ୍କର ଆଶା ଥିଲା ଏକ ଆଦର୍ଶ ନାଟକଦଳ ଗଢ଼ିବେ । ସ୍ଥାନ, କାଳ, ପାତ୍ର ପ୍ରତି ସବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ନ ରଖି ସେ ସ୍ୱପ୍ନ ବିଳାସରେ ମାତି ଉଠିଲେ । ଫଳରେ ତାଙ୍କୁ ନାନା ଅଭାବ ଭିତରେ ଗତି କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା; କିନ୍ତୁ ସବୁ ଅଭାବ, ଅନଟନ, ଦୁଃଖ, କଷ୍ଟ ସତ୍ତ୍ୱେ ସେ ଭାଙ୍ଗି ନ ପଡ଼ି କଳାସାଧନାରେ ଆଗେଇ ଚାଲିଥିଲେ ।

କଲିକତାରୁ ଫେରି ପୁଣି ଓଡ଼ିଶାର ଆଠମଲ୍ଲିକ ଓ କଳାହାଣ୍ଡି ପ୍ରଭୃତି ଗଡ଼ଜାତକୁ ଦଳ ନେଇ ଯାଇଥିଲେ । ଭବାନୀପାଟଣାରେ ରାଜନିଗ୍ରହ ଭୋଗି କବିଙ୍କ ଦଳଟି ଛିନ୍ନଛତ୍ର ହୋଇପଡ଼ିଲା । ଏପରିକି ଶେଷରେ ଦଳର ଯନ୍ତ୍ର ଓ ପୋଷାକପତ୍ର ମଧ୍ୟ ହରାଇ ବସିଲେ । ଦଳଟି ଏହି ଆଘାତରେ ଚୂର୍ଣ୍ଣୀଭୂତ ହେଲା ।

ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା 'ଏ' ଗ୍ରୁପ୍‌ର ମ୍ୟାନେଜର ଶ୍ରୀ ବାଉରିବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ସହିତ ଏଥି ପୂର୍ବରୁ ଦଳ ହେତୁ ସମ୍ପର୍କ ଥିଲା । ସେ ଏହି ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହାୟକ ହେଲେ ।

ପୁଣି ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ ମହାନ୍ତି କବି କିଶୋର ସଙ୍ଗ 'ଜୟଦୁର୍ଗା ନାଟ୍ୟମଣ୍ଡଳୀ' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଦଳ ଗଢ଼ିଥିଲେ । ଏ ଦଳଟି ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ବିଲୟ ଭଜିଲା । ଏହି ଦଳ ଚାଲୁ ରହିଥିବାବେଳେ ସେ କେତୋଟି ନୂଆ ଗୀତାଭିନୟ ଲେଖିଥିଲେ । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା-ବିଜୟ ବୈଜୟନ୍ତୀ, ସଇତାନ ହୃଦ୍‌ମାଣ୍ଡ, ପରଶୁରାମ ଏବଂ ହିଟଲରାସୁର ବଧ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏହି ଦଳଭଙ୍ଗ ପରେ ପୁଣି କବି ନିଜ ଗ୍ରାମରେ ନାରାୟଣୀ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ଏକ ନାଟକଦଳ ଗଢ଼ିଲେ । ଏଥିରେ ଅଧିକାଂଶ କୃତ୍ତିବାସ ଦାସ, ଧ୍ରୁବଚରଣ ପାତ୍ର ଓ ନୃସିଂହ ମହାନ୍ତି ପ୍ରମୁଖ କବିଙ୍କୁ ନାନାମତେ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ଅଳ୍ପ କେତେକ ବର୍ଷ ପରେ ଏ ଦଳ ମଧ୍ୟ ଭାଙ୍ଗିଗଲା ।

ଶେଷରେ ୧୯୫୦ ମସିହାରେ ତାଙ୍କର ଉଠାପଡ଼ା ଜୀବନର ଗଢ଼ିଥିବା ଦଳ ସେହି ପାଣିକୁଦ ଯାଇ ଫେରିବାପରେ କଳାଜୀବନର ଯବନିକା ପତନ ହେଲା ।

ଦୁର୍ଦ୍ଦିନର ଏହିଠାରେ ଅସୁମାରମ୍ଭ । ଯତ୍‌ସାମାନ୍ୟ ଜମିବାଡ଼ିର ଆୟରେ ବର୍ଷକର ଚଳଣି ମଧ୍ୟ ସୁରୁ-ଖୁରୁରେ ମେଣ୍ଟି ପାରିଲାନାହିଁ ।

ବହୁ ଚେଷ୍ଟାରେ କେନ୍ଦ୍ର ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ୧୯୫୪ ମସିହାଠାରୁ ମାସିକ ଦେଢ଼ଶହ ଟଙ୍କା ଦୁଃସ୍ଥ କଳାକାର ଭାବରୂପେ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇ ୧୯୬୮ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସ ତିରିଶି ତାରିଖ ରବିବାର ରାତି ଆଠ ଘଣ୍ଟା ସମୟରେ କବି ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି ଶେଷ ନିଃଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗକଲେ । ଭଗ୍ନ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ।

ସେ ବହୁ ଗୀତିନାଟ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି ଓ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଛନ୍ତି । ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ଦ୍ୱିତୀୟ ଖଣ୍ଡରେ ଅବଶିଷ୍ଟ ରଚନାଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରକାଶ ଅପେକ୍ଷା କରୁଛି ।

ଦୁଇ ପଦ

ସ୍ୱର୍ଗତ ଗଣକବି ବୈଷ୍ଣବ ପାଣିଙ୍କର ସମସାମୟିକ ନାଟ୍ୟକାର ସ୍ୱର୍ଗତ ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାର ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନମତି ପ୍ରତିଭା-ସମ୍ପନ୍ନ କବି ଥିଲେ । ଯେ କୌଣସି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଏବଂ ଯେ କୌଣସି ସମୟରେ ସେ ଯାତ୍ରା ଦଳ ଉପଯୋଗୀ ଗୀତିନାଟ୍ୟମାନ ପ୍ରଣୟନ କରି ପାରୁଥିଲେ । ବୈଷ୍ଣବ ପାଣିଙ୍କ ଭଳି ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଭା ମଧ୍ୟ ଊଣା ନ ଥିଲା । ତେଣୁ ପ୍ରାୟ ଏକା ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଉଭୟ ନାଟ୍ୟକାର ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କରି ଯାଇଛନ୍ତି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ ।

ସୁପରିଚିତ କବିଚନ୍ଦ୍ର କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓଡ଼ିଶାର ଲବ୍ଧପ୍ରତିଷ୍ଠ ନାଟ୍ୟକାର । ତାଙ୍କରି ଅନୁରୋଧ ଏବଂ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ସ୍ୱର୍ଗତ ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକୁ ଏକତ୍ରିତ କରି ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ଆକାରରେ ପରିବେଷଣ କରିବାକୁ ଯାଉଛୁ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ପାଇଁ ସମସ୍ତ ଲେଖା ସଂଗ୍ରହ କରିବାଠାରୁ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ପ୍ରୁଫ୍ ସଂଶୋଧନ ଭଳି ଶ୍ରମ-ସାପେକ୍ଷ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ କବିଚନ୍ଦ୍ର ଏ ବୟସରେ କରି ପାରିଛନ୍ତି—ତେଣୁ, ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ମୁଁ ଆନ୍ତରିକ କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରୁଛି ।

ପ୍ରକାଶକ ଭାବରେ, ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ବିଗତ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉପାଦେୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଛଡ଼ା ଲବ୍ଧ ପ୍ରତିଷ୍ଠ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କର ରଚନାବଳୀକୁ ଏକତ୍ର କରି ଅବଧି ପନ୍ଦର ଖଣ୍ଡି ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇଛି ।

ଏଥିପାଇଁ ଯେଉଁ ବନ୍ଧୁବର୍ଗ, ପାଠକ ପାଠିକା, ସାହିତ୍ୟିକ-ସଜ୍ଜନ ମଣ୍ଡଳୀ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ସ୍ନେହ ଓ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଆସୁଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଉନ୍ନତି କାମନା ପାଇଁ ସେହି ଦୟାମୟ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ନିକଟରେ ବିନମ୍ର ନିବେଦନ କରୁଛି ।

ପରିଶେଷରେ, ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ମୁଦ୍ରଣ ଦାୟିତ୍ୱ ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପ୍ରେସର ଶ୍ରୀମାନ୍ ବସନ୍ତକୁମାର ଦାଶ ଯତ୍ନର ସହିତ ସମ୍ପାଦନ କରିଥିବାରୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଜଣାଉଛି ।

କଟକ, କୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା
୧୪ । ୧୦ । ୭୦

ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର

ନାଟକ ସୂଚୀ

ଅମର ବିଳାସ

ଅମର ବିଳାସ

ଗୀତାଭିନୟ

(ବନ୍ଦନା)

ସାରଦେ ବରଦେ ବନ୍ଦେ ମା,
ଉତ୍କଳ ବାସିନୀ ନମୋ ବୀଣାପାଣି,
ବନ୍ଦନ୍ତୁ ଭକ୍ତଗଣ ସଙ୍ଗେ ମା । ଘୋଷା ।

ବିପଦ ଭଞ୍ଜନୀ କରୁଣାଦାୟିନୀ
ଜଗତ-ଜନନୀ ଦୁର୍ଗତି ନାଶିନୀ
ଶ୍ୱେତ ପଦ୍ମାସନା କମଳା ରୂପିଣୀ
ସୁଧାଂଶୁ ମୁଖପଦ ବନ୍ଦେ ମା । ୧ ।

କୀର୍ତ୍ତି ଯଶୋଗାନ, ଗାଏ ତ୍ରିଭୁବନ
ବାଗ୍‌ବାଦିନୀ ନାମ ବହିଛ ଆପଣ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ଜ୍ଞାନ ମୂଢ଼ ଅଜ୍ଞାଧମ,
ଆଶ୍ରା ମାଗେ ପଦ୍ମପାଦେ ମା । ୨ ।

ପ୍ରସ୍ତାବନା

(ନଟୀର ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ପ୍ରବେଶ)

ଏ ଘନ କାନନରେ ଘନ କୁଞ୍ଜକୂଳରେ,
ଛନକା ଲାଗୁଛି କାନ୍ତ କାହାପ୍ରେ ରହିଲେ । ଘୋଷା ।
ଅବା କେଉଁ ରସିକା ରସ ଆଦରେ,
ଛନ୍ଦ ପକାଇଛି କବା ପ୍ରେମ ଫାନ୍ଦରେ ।
ମନ୍ଦ ବିଧାତାରେ ଛନ୍ଦ କଲୁ ମୋରେ;
ମୋ ହୃଦ ରତନ ଧନ କାହା ମନ ମୋହିଲେ । ୧ ।
ମନ୍ମଥଜ୍ୱାଳା ରେ ସହି ନୋହେ କହି ରେ,
ବିଅର୍ଥ ହେଲାଣି ନବଯୁବା ଦେହି ରେ ।
କେ କହିବ ମୋତେ ରେ କାନ୍ତ ବନା ମଧ୍ୟରେ
ବାଳାମଣି କହେ ମୋ ହୃଦକୁ ଦହିରେ । ୨ ।

ନଟ—(ପ୍ରବେଶି) ଆହା ! ଲୀଳାମୟଙ୍କର କି ଅଦ୍ଭୁତ ଲୀଳା, କେତେବେଳେ ସେ କାହାକୁ ହସାଇ ପାରନ୍ତି, କାହାକୁ କନ୍ଦାଇ ପାରନ୍ତି, ତାହା ବୁଝିବାର ଶକ୍ତି କାହାର ? ଯାହାର ମାୟାରଜ୍ଜୁରେ ଛପନକୋଟି ଜୀବଜନ୍ତୁ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ଅହରହ ବାଜିକର ନର୍ତ୍ତନ ପୁତ୍ତଳିକା ପରି ଆବଦ୍ଧ, ଆଜ ସେହି ଜଗନ୍ନିୟନ୍ତା ଜଗଦୀଶ୍ୱରଙ୍କ କୃପାରୁ ଯେ କି ନିମନ୍ତେ ଏଠାରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବିଦ୍ୟୋତ୍ସାହୀ ବିଦ୍ୱାନଙ୍କ ସମାଗମ ଦେଖି ଏ ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରାଣରେ କାହିଁକି ଏପରି ଭୟର ଉଦ୍ରେକ ହେଉଛି, ସେହି ବିପଦବାରଣ, ଲଜ୍ଜା ନିବାରଣ, ଅନାଥନାଥ ନାଶନ ଗରୁଡ଼ାସନ ହିଁ ଏ ବିପଦାର୍ଣ୍ଣବରୁ ପାରିଉତାର କରିବେ ।

ନଟୀ—ନାଥ; ଏତେ ଭୟଭୀତ ହେବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ, ଭୟ ଯେଉଁଠାରେ—ଜୟ ସେହିଠାରେ ।

ନଟ—ପ୍ରିୟେ, ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଚକୋର ଚାହିଁଲାପରି କି ନିମନ୍ତେ ଏହି ଚକୋରରୂପୀ ସୁଧୀ ଦର୍ଶକବୃନ୍ଦ ତୁମ୍ଭ ମୁଖଚନ୍ଦ୍ରକୁ ନୀରବରେ ଅନାଇଁ ରହିଛନ୍ତି ?

ନଟୀ—ନାଥ, ନ ଜାଣ କି ସବୁଦିନେ ନୂଆ ନୂଆ ଦ୍ରବ୍ୟ ଆଦର ଲୋକଙ୍କର । ସେ ନିମନ୍ତେ ଆସିଛନ୍ତି ଏଥି ଦେଖିବାକୁ ତବ ମନମୁଗ୍ଧକର ନବ ବିରଚିତ ସେହି ଔପନ୍ୟାସିକ 'ଅମର ବିଳାସ' ଗୀତାଭିନୟ ।

ନଟ—ପ୍ରିୟତମେ, ଯେଉଁଠାରେ ଏତେ ସୁବିଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ ମଣ୍ଡଳୀ ବିରାଜିତ ସେଠାରେ ମୋ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ରଲେଖନୀ ଯେ କେତେଦୂର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇ ଉଠିବ ଏହା ଭାବି ହୃଦୟ ବାତାହତ ରମ୍ଭାପତ୍ର ସଦୃଶ କମ୍ପିତ ହେଉଅଛି । ହେ ସୁବୁଧଗଣ ! "ଅନନ୍ତପାରଂ କିଲ ଶବ୍ଦଶାସ୍ତ୍ରଂ, ସ୍ୱଳ୍ପଂ ତଥାୟୁର୍ବହବଶ୍ଚ ବିଘ୍ନାଃ, ଯତ୍ସାରଭୂତଂ ତଦୁପାସିତବ୍ୟଂ ହଂସୋ ଯଥା କ୍ଷୀରମିବାମ୍ବୁ ମଧ୍ୟାତ୍" ଅର୍ଥାତ୍ ଆପଣମାନେ, ହଂସ କ୍ଷୀର ମଧ୍ୟରୁ ସାରାଂଶ ଗ୍ରହଣକରି ନୀରକୁ ଦୂରକୁ ଫିଙ୍ଗିଲାପରି ଦୋଷାଦୋଷ ଗ୍ରହଣ ନ କରି କେବଳ ଗୁଣପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି କ୍ଷମା ଓ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କଲେ ଅଧୀନ ଆପଣାକୁ ଧନ୍ୟ ମନେ କରିବ ।

—✳—

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜଦରବାର)

(ରାଜା ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ସିଂହ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ)

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ଆପଣ ତ ପ୍ରତିଦିନ ସଭାକୁ ଆସନ୍ତି ଆପଣଙ୍କ ମନଟା ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦିତ ଥାଏ, ମାତ୍ର ଆଜି କାହିଁକି ଏପରି ବିରସ ବଦନ ଦେଖାଯାଉଛନ୍ତି, କାରଣ କଣ କହନ୍ତୁ ?

ରାଜା— ଗୀତ (ଏ ମାୟାସଂସାରେ ବୃଥାରେ)
କର୍ମ ମୋର ଏତେ ନାରଖାର ରେ ମନ୍ତ୍ରୀବର ।
ମରମ ବେଦନା କେ'ବା କରିବ ଗୋଚର । ଘୋଷା ।
ମନ୍ତ୍ରିନ୍ ! ବାହାର କଥା ସମସ୍ତେ ଜାଣିପାରନ୍ତି,
କିନ୍ତୁ ଅନ୍ତର କଥା କେ ଜାଣିବ, କା'ର ସାଧ୍ୟଅଛି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ପ୍ରକାଶ କଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିପାରିବୁଁ ।

ରଜା—ଗୀତ

ପ୍ରିୟା ମୋ ଅନ୍ତର ଦହୁ   କ୍ଷୀଣ ହୋଇଲଣି ତନୁ
ପାଶୋର ନ ଯାଏ ମନୁ କିସ ପ୍ରତିକାର ରେ । ୧ ।

ମନ୍ତ୍ରିନ୍ ! ପ୍ରେୟସୀ ମୋର ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ପରଲୋକ ଗମନକଲେ, କିନ୍ତୁ ମୋତେ ବଡ଼ ଦହଗଞ୍ଜରେ ପକାଇଗଲେ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ସାମାନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଟା ଲାଗି ଏତେ ଚିନ୍ତା !

ରଜା—   ଗୀତ

ଗୃହକୁ ଗୃହିଣୀ ସିନା   ବିଶ୍ୱ କରନ୍ତି ଘଟଣା
ଆଉ କି ଘରକରଣା ଦୁଃଖ ପାରାବାର ରେ । ୨ ।

ମନ୍ତ୍ରିନ୍ ! ଗୃହକୁ ଗୃହିଣୀ ନ ହେଲେ ସେ ଘରରେ କିଛି ସୁଖ ନାହିଁ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ବିବାହ କରିବାକୁ ଯେବେ ଆପଣଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା ତେବେ କହନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ତା'ର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବୁ ।

ରଜା —ମନ୍ତ୍ରିନ୍ ! ମୋର ସମୟ ଆଉ ନାହିଁ ।

(ଗୀତ)

ଅଣାଅ କୁମରେ ମୋର   ଯେବା ହେବ ଗୁଣାକର
ଦେବି ଏ ବିଷୟ ଭାର ବୁଝି ଭରପର ରେ । ୩ ।

ମନ୍ତ୍ରୀନ୍ ! ବାହାନ, ତୋଫାନ, ଅମର—ଏ ତିନିପୁଅଙ୍କୁ ଡକାଅ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେ ଉପଯୁକ୍ତ ହେବ, ତାକୁ ଏ ରାଜଗାଧି ଦେଇ ମୁଁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇଯିବି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ଆପଣ କାହାକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ମନେ କରନ୍ତନ୍ତି ?

ରଜା—ମୋର କି ବିବେଚନା; ତୁମ୍ଭ ପାଞ୍ଚଜଣଙ୍କ ବିବେଚନାରେ ଯେ ଯୋଗ୍ୟ, ମୋର ସେହି । ମୁଁ ପିତା ବୋଲି ଯାହାକୁ ଇଚ୍ଛା ତାକୁ ରାଜଗାଧି ଦେଇ ନ ପାରେ ।

(ଗୀତ)

ବାପେ ଆଉ ନାହିଁ ଆଶା   ଦୀନବନ୍ଧୁ ହିଁ ଭରସା
ବାଳବୃଦ୍ଧ କରେ ଆଶା ତେଜିବ ସଂସାର ରେ । ୪ ।

ମନ୍ତ୍ରିନ୍ ! ପିଲାମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଦ୍ୟାଭବନରେ ଥିବେ ଡକାଇଦିଅ । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେ ଉପଯୁକ୍ତ ତାକୁ ରାଜଗାଦି ଦେଇ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ବିଦ୍ୟାଳୟ

ବିଦ୍ୟାଗୁରୁ—କାହିଁ ଶିକ୍ଷା ଭବନରେ କେହି ତ ଦେଖାଯାଉ ନାହାନ୍ତି, ଏ ଟୁଣ୍ଡାଙ୍କର ପଢ଼ିବାରେ ଆଦୌ ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ । ଆସନ୍ତୁ କେତେବେଳେ ଆସିବେ, ଆମ୍ଭ ଦରମା ଗଣ୍ଡାକରେ ତ ମଳି ଧୂଳି ନାହିଁ, ଏ ଏତେ ଉଚ୍ଛୁରରେ ଆସିଲେ କେତେ, ସଅଳରେ ଆସିଲେ କେତେ ?

(ବାହାନ ତୋଫାନଙ୍କର କଥୋପକଥନ ହୋଇ ଆସିବା)

ବାହାନ—ତୋଫାନ ! ଜାଣ କିଛି ପିତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ?

ତୋଫାନ—ନା, ଭାଇ ନ ଜାଣେ ମୁଁ କିଛି ।

ବାହାନ—କାଲି ପ୍ରାତଃ ଯୌବରାଜ୍ୟେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେବ ରେ ଅମର ।

ତୋଫାନ—ସେ ତ ଆପଣାର ଭାଇ ସେଥିରେ କ୍ଷତି କଣ ?

ବାହାନ—ଭାଇ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ହୋଇ ଆମ୍ଭେ କନିଷ୍ଠର ହେବୁ ଅନୁଗତ ? କି ଲଜ୍ଜାର କଥା । ଅତ୍ୟାସକ୍ତ ପିତା ସ୍ନେହବଶେ ଦେଉଛନ୍ତି ଅମରେ ରାଜଗାଧି ସମ୍ପତ୍ତି କିନ୍ତୁ ଜାଣରେ ତୋଫାନ ଥିବାଯାଏ ତରବାରି ହସ୍ତେ, ସିଂହବଂଶ ପୁତ୍ର କେହି ନ ହେବେଟି ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ, ଏଥୁ ଚାଲ ତେବେ ଗୁରୁ ସଙ୍ଗେ କରିବା ପ୍ରସ୍ତାବ ।

(ବିଦ୍ୟା ଭବନେ ପ୍ରବେଶ ଓ ଗୁରୁଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ)

ଗୁରୁ—ଏଥିରେ ଆମ୍ଭେ କୃତାର୍ଥ ହୋଇଗଲୁ ! ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏତେ ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି ? ଆଉ ଏପରି ଢଙ୍ଗ ଢଙ୍ଗ ହେଉଛ କାହିଁକି ?

ବାହାନ—ଗୁରୁଦେବ ! ସେହିପରି ବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଛି, ଆଉ ମଧ୍ୟ କେତେ କଥା ଆପଣଙ୍କୁ ପଚାରିବାକୁ ଅଛି ।

ଗୁରୁ—କି କଥା ?

ବାହାନ—ଗୀତ (ହେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ-ବୃତ୍ତେ)

ହେ ଗୁରୁଦେବ ! କହନ୍ତୁ ଏଥିରେ ଭେଦ । ଘୋଷା ।

ପିତା କରିଛନ୍ତି ସତ୍ୟ, ରାଜ୍ୟରୁ ହେବେ ବଞ୍ଚିତ;
ଯେ ହୋଇବ ଉପଯୁକ୍ତ ଅର୍ପିବେ ସମ୍ପଦ । ୧ ।

ଗୁରୁଦେବ ! ପିତା ସତ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ଆମ୍ଭ ତିନଭାଇ ମଧ୍ୟରୁ ଯେ କି ଉପଯୁକ୍ତ ହେବ ତାକୁ ରାଜଗାଧି ଦେଇ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇଯିବେ ।

ଗୁରୁ—ସେ ତ ଭଲ ବିଚାର, ଆଚ୍ଛା ମୋତେ କଣ ପଚାରୁଛ ପଚାର ।

ବାହାନ—(ଗୀତ)

ତୁମ୍ଭ ବିଚାରରେ କେବା, ଉପଯୁକ୍ତ ହେବ ଅବା;
ସନ୍ଦେହ ହୋଇ କହିବା ଯିବ ମନୁ ଖେଦ । ୨ ।

ଗୁରୁଦେବ ! ଆପଣଙ୍କର ବିଚାରରେ ଆମ୍ଭ ତିନ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେ ଉପଯୁକ୍ତ ?

ଗୁରୁ—ଆରେ; ତୁଳସୀ ଯେ ଦୁଇପତ୍ରରୁ ବାସେ, ଚନ୍ଦନ ଆଉ ଦୁଇପତ୍ରରୁ ଗନ୍ଧ ହୁଏ; ତେବେ ଅମରଟି ଉପଯୁକ୍ତ, ସେ ରାଜଗାଧି ପାଇବା ସମ୍ଭବ ।

ବାହାନ—(ଗୀତ)

ଆମ୍ଭେ ହୋଇ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର, ଅନୁସରିବୁ କନିଷ୍ଠ;
ଏ କଥା ନୁହେ ଉଚିତ ଘଟିବ ପ୍ରମାଦ । ୩

ଗୁରୁଦେବ ! ଆମ୍ଭେମାନେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ହୋଇ କନିଷ୍ଠର ପଦତଳେ ଖଟିବୁ, ଏ କଥା କେବେ ହେବ ନାହିଁ, ବରଂ ଅନର୍ଥ ଲାଗିବା କଥା ।

ଗୁରୁ—ସେ ଯାହା ହେଉ ତୁମ୍ଭେ ଦୁହେଁ ଅଯୋଗ୍ୟ ।

ବାହାନ—(ଗୀତ)

ଆମ୍ଭରେ ସପକ୍ଷ ହେଲେ ଧନରତ୍ନ ଦେବୁ ଭଲେ;
ଅମର ବିନାଶ କଲେ ତୁଟିବ ଆପଦ । ୪ ।

ଗୁରୁଦେବ ! ଆପଣ ଟିକେ ସାହାଯ୍ୟ ହେଲେ ଅମରକୁ ଆମ୍ଭେ ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ହତ୍ୟାକରି ପାରିବୁ ।

ଗୁରୁ—କଣ ହେଲ ? ଅମରକୁ ମାରିଦେବ, ମୂର୍ଖ ! ସେ ବୁଦ୍ଧି କର ନାହିଁ ।

ବାହାନ—ଗୁରୁଦେବ ! ଯଦି ଏ କଥାରେ ଆପଣ ସମ୍ମତି ନ ଦିଅନ୍ତି ତେବେ ଆପଣଙ୍କର ଓ ଅମରର ମୁଣ୍ଡକାଟ ନଷ୍ଟ କରିବୁ; ମୁଁ ଭଲରେ କହୁଛି, ଯଦି କିଛି ଅର୍ଥ ପାଇବାର ଆଶା ତେବେ ଯେତେ ମାଗିବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଇ ପାରିବୁ ।

ଗୁରୁ—(ସ୍ୱଗତଃ) ବାବାରେ ବାବା, ଅମର ସଙ୍ଗରେ ଆମ୍ଭର ମଧ୍ୟ ହାଣ ଯୋଗ; କଣ କରିବା ? ଯାହା ହେଉ ତାଙ୍କର ଭାଇରେ ଭାଇରେ ମରାମରି ହେଲେ କେତେ, ହଣାହଣି ହେଲେ କେତେ ? ଆମର କଅଣ ଯାଏ, ଯଦି ଏ ବଡ଼ ଦୁହିଁଙ୍କ ସପକ୍ଷ ହେବା ତେବେ ଯଥେଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ମିଳିବ, ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଓ ଆମ୍ଭେ କିଛିଦିନ ସୁଖରେ ବଞ୍ଚିବା, (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ହେଉ ହେଲା ବାହାନ ! ଆମ୍ଭେ ହାଣ ଯାଗାକୁ ଯିବୁନାହିଁ ।

ବାହାନ—(ଗୀତ)

ତୁମ୍ଭେ ନ କଲେ ପ୍ରଘଟ, ନ ପଡ଼ିପାରେ ସଙ୍କଟ,
କହେ ଦୀନ ବାଳକୃଷ୍ଣ ପଡ଼ିଲା ପ୍ରମାଦ । ୫ ।

ଗୁରୁଦେବ ! ହେଇ ଅମର ଆସିଲା ପରା ।

(ଅମର ପ୍ରବେଶ, ଗୁରୁ ଓ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତଙ୍କୁ ଅଭିବାଦନ)

ଗୁରୁ—କିରେ ବଗୁଲିଆ, ତୋର ଆଜ ଏତେ ଡେରି କିଆଁ ?

ଅମର—ଗୁରୁଦେବ ! ଆଜ ମୋର ଅନେକ ବିଳମ୍ବ ହୋଇଗଲା, କ୍ଷମା ଦିଅନ୍ତୁ ଅନ୍ୟଦିନେ ବିଳମ୍ବ ହେଲେ ଦଣ୍ଡନୀୟ ହେବି ।

ଗୁରୁ—ଆଚ୍ଛା, ତୁମ୍ଭେମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ କଥା କହିବାକୁ ଅଛି ।

ଅମର—କି କଥା ଗୁରୁଦେବ ।

ଗୁରୁ—ଆଜ ଏକାଦଶୀ, କିଛି ଫଳମୂଳ ଜଙ୍ଗଲରୁ ଆଣିଲେ ମୁଁ ପାରଣା କରିବି ।

ଅମର—ଗୁରୁ ! ଭାଇମାନେ ଯିବେ ତ ?

ଗୁରୁ—ବାହାନ, ତୋଫାନ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯିବ ତ ?

ବାହାନ—ଗୁରୁଦେବ ! ଆପଣଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଆମ୍ଭେମାନେ କଣ ଅବଜ୍ଞା କରିପାରୁଁ, ଚାଲ ଅମର । (ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଗୁରୁ—ଆରେ ଧନ ତ ହାତରେ ପଡ଼ିଲାନାହିଁ; ଏ ମାରିସାରିଲେ ମୋତେ ଧନ ଦେବେ ନାହିଁ । ଆଉ କଣ ପଛେ ପଛେ ଯିବି ? ନା, କାଳେ ସେମାନେ ଧରା ପଡ଼ନ୍ତି, ମୁଁ ସଙ୍ଗରେ ଥିଲେ ୧ମ ମୁହାଲି; ମୁଁ ଯିବି ନାହିଁ ।

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ବନପଥ

ଅମର—ଭାଇ, ହେଇତ ଅନେକ ପକ୍ୱଫଳ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଅଛି । ଆପଣ ଫଳ ତୋଳନ୍ତୁ ମୁଁ ଟିକିଏ ବିଶ୍ରାମ ନେଇ ଆପଣଙ୍କ ସହିତ ଯୋଗ ଦେବି ।

ବାହନ—ତୋଫାନ ! ଦେଖୁଛୁନା ଆମେ ଫଳ ତୋଳିବୁ ସେ ଶ୍ରମ ହରିବ । ଏ ମୂର୍ଖ ତ ରାଜଗାଦି ନ ଦେଖୁଣୁ ଏତେ ହିମାକ୍, ସିଂହାସନକୁ ଗଲେ କଣ ନ କରିବ ?

ଅମର—ଭାଇ, ମୁଁ କଣ କହିଲି କି ଆପଣ ଏତେ ବିରକ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି ?

ବାହନ ମୂର୍ଖ ! ଫଳ ତୋଳିବାକୁ ଆସିଛୁ ? ତୋର ଜୀବନର ଫଳଟି ଆଜ ଆମ୍ଭେ ତୋଳିବୁ !

ଅମର—ଭାଇ, ମୋର ଅପରାଧ କଣ ? ମୋତେ ବିନାଦୋଷରେ ବିନାଶିବ କାହିଁକି ?

ତୋଫାନ—ମୂର୍ଖ ! ବଞ୍ଚିଲେ ଦିନେ ତୁହି ହେବୁ ଆମ୍ଭ କାଳ, ଥିବାଯାଏ ପିଣ୍ଡରେ ପରାଣ ତୋହର, ନାହିଁ ଆମ୍ଭ କର୍ମେ ଏହି ରାଜ ସିଂହାସନ ।

ବାହାନ—ମୂର୍ଖ ! ପିତା ସତ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ତୋତେ ସିଂହାସନରେ ବସାଇବେ ।

ଅମର—ନା ଭାଇ, ଏ କି ଅନ୍ୟାୟ କଥା, ଆପଣ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତ । ଆପଣ ସିଂହାସନରେ ନ ବସି ମୁଁ ବା କପରି ବସିବି ?

ବାହାନ—ତୋଫାନ ! ଧର ଶୀଘ୍ର [ଅମର ପ୍ରତି] ଇଷ୍ଟ ଚିନ୍ତାକର ଦୁଷ୍ଟ ଥରେ ।

ଅମର—ଗୀତ

(ହାମସେ ନ ବେ ଲେନା ମହାରାଜ—ବୃତ୍ତେ)

ସହୋଦର ପରକର କାହିଁକି ?

ମୁଁ ପରି ତୁମ୍ଭ କିଙ୍କର; କ୍ଷମା ମୋତେ କର ପାର
ଛାର ଏ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁକି । ଘୋଷା ।

ଭାଇ । ସାମାନ୍ୟ ସମ୍ପଦ ପାଇଁ ମୋର ଜୀବନ ନେବ ? ମୁଁ ପିତାଙ୍କୁ କହି ଆପଣଙ୍କୁ ସିଂହାସନରେ ବସାଇବି, ଏହା ମୋର ହିବାର ସତ୍ୟ ।

ବାହାନ—ମୂର୍ଖ ! ପିତା ସତ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ତୋତେ ସିଂହାସନ ଦେବେ ।

ଅମର—(ଗୀତ)

ସମ୍ପଦେ ନାହିଁ ଆଶା, ଦିଅ ଚରଣେ ଆଶ୍ରା,
ସହାୟ ଆଶା ଭରସା ନ ତୁଟା ଭାଇ ।
କଲେ ହେଲେ ନିରାଶା, ଉଡ଼ିଗଲା ମୋ ହଂସା
ହଂସା ଖୋଜ ନାହିଁଟି ।୨।

ଭାଇ ! ନାହିଁ ଆଶା ସମ୍ପଦେ ମୋହର, କର୍ମେ ଯାହା ଲେଖି ଅଛି ଲହି ତା ନଶ୍ଚେ ଭୋଗିବ ମାନବ । ପୁଣି ଜୀବନଟା ନୁହେ ଚିରସ୍ଥାୟୀ, କନ୍ତୁ ସମ୍ପଦଟା ଜୀରହନ ଥୁଆ, ଅମର ହୁଅନ୍ତା ଯେବେ ମାନବ ଏ ଭବେ, ଦୃଢ଼କରି କହନ୍ତା ସେ ସମ୍ପଦ ମୋହର । ଭାଇ ! ବୁଝି ଅବୁଝା ହେଉଛ ତୁମେ ? ମୁହିଁ ତବ ଅନୁଗତ ଭୃତ୍ୟ, କ୍ଷମା ଦିଅ ମୋତେ, ଦୋଷୀ ହୋଇଛି ଅଜ୍ଞାନେ ।

ବାହନ—କି କ୍ଷମା ବୃଦ୍ଧ ମୂର୍ଖ ।

ଅମର—(ଗୀତ)

ପ୍ରାଣେ ନ ମାର ଭାଇ କେଣେ ଯିବ ପଳାଇ
କେବଳେ ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇ ରହିବ ତୁମ୍ଭପାଇଁ
ବାଳକୃଷ୍ଣ କହଇ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଇଷ୍ଟହାହି
କଷ୍ଟ ମନେ କାହିଁକି ।

ଭାଇ ! ପ୍ରାଣଭିକ୍ଷା ଦିଅ ଏ ଅଧୀନେ, ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ରାଜଗାଦି ମୋର । ଭିକ୍ଷାଝୁଲି ବହିହେଲେ ପୋଷିବ ମୋ ପେଟ । ମୋ ଲାଗି ଘଟିବ ଯେବେ ରାଜ୍ୟରେ ବିପ୍ଳବ ଅନ୍ୟଦେଶେ ପଳାଇବି ନଶ୍ଚେ ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ !

ତୋଫାନ ଭାଇ—ଦୁଃଖବେଳ କଥା ସୁଖବେଳେ ଥାଏନା କାହାରି ।

—*—

ବାହନ ଗୀତ (ତାଳ ଖେମଟା)

ଭଣ୍ଡା ଭଣ୍ଡି କଥା ଧ୍ରୁଡ଼ ଗ୍ରୁଡ଼ ଭଣ୍ଡ
ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହେବୁରେ ।
ଅଣ୍ଡା ହୋଇ ତୁହି ଭେଣ୍ଡାଙ୍କ ଉଦରେ
ଦଣ୍ଡକରେ ଯିବୁରେ । ପଦ ।
ମେଣ୍ଢା ପଶୁ ପରି ତୋ ଖଣ୍ଡାରେ ଆଜ
ଖଣ୍ଡା ଦେବୁ ହୁଣ୍ଡାରେ ।
ଚଣ୍ଡାଳଆ ବୁଦ୍ଧି ଦେଇଛୁରେ ବଧି
ଅଣ୍ଡା କରି ଦେବୁରେ ।୧।

ମୂର୍ଖ ସେ ଭଣ୍ଡାଭଣ୍ଡି କଥା ରଖିଦେ । ମେଣ୍ଢାକୁ ଯେପରି ଦେବୀଙ୍କ ନିକଟରେ ବୋଦା ଦିଆ ହୁଏ, ତୋତେ ଆଜି ଏ ବନଦେବୀଙ୍କ ନିକଟରେ ସେହିପରି ବୋଦା ଦେବ ।

(ଗୀତ)—

ଗୁଣ୍ଡାକରି ତୋର ମଥାରେ,
ଛିଣ୍ଡାଇବୁ ମନ୍ତ୍ରଚକ୍ରାରେ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ତୁ ଥିଲେ
ପକାଇବୁ ରେ କାଷ୍ଠରେ ।

ତୋଫାନ ଆଉ ଡେରି କାହିଁକି ? ବିଳମ୍ବରେ ଘଟିପାରେ ବାଧା ।

ଅମର ଗୀତ— (ରାଗ ଶଙ୍କରାଭରଣ)

ଦୟାନିଧି ଦୟା ପଦ ନାହିଁ କି ତୁମର
କାତରେ ଡାକିଲେ କମ୍ପା ନ ଶୁଣ କର୍ଣ୍ଣର,
ପ୍ରାଣ ମୋର ଯିବ ଛାଡ଼ି
ଏ ବିପଦ ବେଳେ ପ୍ରଭୁ ନ ଆସ ଦଉଡ଼ି ।୨।

ପ୍ରଭୁ ଅଗାଧ ଜଳେ ଦ୍ୱିରଦ ଡାକିବା ସମୟେ ପଣାଖେଳ ଛାଡ଼ି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପାଖୁଁ ଚକ୍ରେ ନକ୍ର କରିଥିଲ ବଧ, କିନ୍ତୁ ଏ ହତଭାଗା ଡାକ କମ୍ପା ଶୁଣୁ ନାହିଁ କର୍ଣ୍ଣେ ।

(ଗୀତ)

ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କର୍ତ୍ତା ପ୍ରଭୁ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ
ମୋ ଅନ୍ତର ବେଦନା କି ନ ପାରୁଛ ଜାଣି
ପଦ୍ମପାଦେ ଦିଅ ସ୍ଥାନ ।
ଏ ଭବ କଷ୍ଟୁ ମୋତେ କର ପରିତ୍ରାଣ ।୩।

ପ୍ରଭୁ ! ଜଗତର ଅନ୍ତର ବେଦନା ଜାଣିପାରୁଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଏ ହତଭାଗ୍ୟର ଅନ୍ତର କଥା ଜାଣିପାରୁ ନାହାନ୍ତି ।

ବାହନ—ମୂର୍ଖ ! ଭାବିଛୁ ଭଗବାନ ରକ୍ଷା କରିବେ ?

ଅମର—(ଗୀତ)

କି ଛାର ସମ୍ପଦ ପାଇଁ ନିଅ ମୋ ଜୀବନ
ଏଥିକୁ ସାକ୍ଷୀ ମୋହର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାରାୟଣ,
ବାଳକୃଷ୍ଣ କହି ଚିନ୍ତା,
ସମ୍ପଦେ ବିପଦେ ମୋତେ ନ ପକାଅ ଧାତା ।୪।

ଭାଇ ! ମାରିବତ ହିଁ କିନ୍ତୁ ଏତକ କଥା ମୋର ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ, ଯେବେ ଏ ପୋଡ଼ା ଭାଗ୍ୟରେ ରାଜସିଂହାସନ ଅଧିକାର ଜଗଦୀଶ୍ୱର ଦେଇଥାନ୍ତି, ଆପଣ ମୋତେ ମାରି ଶ୍ୱାନ ଶୃଗାଳ ମୁଖରେ ଦେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଅସ୍ଥିମାଂସ ଯେବେ ଶୃଗାଳ ଜିହ୍ୱାରେ ଥାଏ, ତେବେ ସେ ଅସ୍ଥି ଦିନେ ନିଶ୍ଚୟ ରାଜଗାଦି ଭୋଗ କରିବ । ପୁଣି ଯଦି ଆପଣଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଦାସତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ଥାଏ ତେବେ ଆପଣ ଦିନେହେଲେ ମୋ ନିକଟରେ ଦାସତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଈଶ୍ୱର ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପରମାୟୁ ଦିଅନ୍ତୁ । (ଅମରକୁ ହାଣିବା ଅଭିନୟ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(କକ୍ଷ)

(ରାଜା, ବିଦ୍ୟାଗୁରୁ, ବାହନ ଓ ତୋଫାନ)

ରାଜା—ବାହାନ, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ମୁଖ ଏପରି ବିରସ ଦେଖା ହେଉଛି କାହିଁକି ? ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ ।

ବାହନ—ଗୀତ (ତାଳ—ଛପକା)

କି କହିବି ପିଅର ହେ ପ୍ରିୟପୁତ୍ର ଗଲାଣି,
ଅମର ଅମରପୁରେ ଧାତା ସ୍ଥାନ ଦେଲାଣି । ଘୋଷା ।

ପିତଃ, ଅମର ଏ ଦୁର୍ଭାଗାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗ ଛାଡ଼ି ସ୍ୱର୍ଗଧାମରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ବସିଲାଣି ।

ରାଜା—କଣ ହେଲା, ଅମର କୁଆଡ଼େ ଗଲା ? ଗୁରୁଦେବ !

ଗୁରୁ—ମହାରାଜ ! ହେ ହେ ହୁ ହୁ ।

ବାହାନ—(ଗୀତ)

ଏ ଦୁର୍ଭାଗା ସଙ୍ଗ ଛାଡ଼ି ସିଂହମୁଖେ ଗଲାପଡ଼,
ଶ୍ରୀମୁଖ କମଳ କଡ଼ି ଲୋପ କାହିଁ କଲାଣି । ୧ ।

ପିତଃ ! ସ୍କୁଲକୁ ଯିବା ସମୟରେ ଅମର ସିଂହ ମୁଖରେ ପଡ଼ିଚ ହେଲା ।

ରାଜା—କଣ ହେଲା, ଅମର ସିଂହ ମୁଖରେ ପଡ଼ିଚ ହେଲା ?

ବାହାନ—ଅମର କଣ ଆଉ ନାହିଁ ?

ବାହ ନ—(ଗୀତ)

କରିଥିଲୁ ଦୃଢ଼ ଆଶା ଅମର ହେବ ଭରସା
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ଦଶା ମନ୍ଦ ହେଲା ଏକ୍ଷଣି ।

ପିତଃ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଭରସା କରିଥିଲୁ ଅମର ଆମ୍ଭର ସାହା ପକ୍ଷ ଭରସା ହେବ ବୋଲି, କିନ୍ତୁ ବିଧାତା ସେକଥା ବେଶିକାଳ ରଖିଲା ନାହିଁ ।

ରାଜା—ଗୁରୁଦେବ ! ସତେ ଅମର କଣ ଆଉ ନାହିଁ ?
ମୋର ସ୍ନେହର ଅମର ଆଉ କଣ ନାହିଁ ।

ଗୀତ—(କୀର୍ତ୍ତନ ସ୍ୱର)

କହ ଗୁରୁ କହ ମୋତେ ବୁଦ୍ଧି ବିଶୁନାହିଁ ରେ ।
ଅମର ବିହୁନେ ପ୍ରାଣ ଧରି କାହିଁ ପାଇଁ ରେ,
ଆଉ କ କରିବି, ଅମର ବିହୁନେ ପ୍ରାଣ ଦେବି । ୧ ।

ଗୁରୁଦେବ ! ଅମର ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ସ୍ୱର୍ଗବାସ କଲା ।
ଏ ଅଭାଗା ପିତାକୁ ସଙ୍ଗେ ନ ନେଲା କାହିଁକି ?

ଗୁରୁ—ମହାରାଜ ! ଆଉ ଭାବଲେ କଣ ହେବ, ମଲାପୁଅ କ ବାହୁଡ଼ି ଆସିବ ।

ରାଜା—ଗୀତ

ସର୍ବଗୁଣେ ଅଳଂକୃତ ହୋଇ ହୋଇଲୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ
ଆଉ କେବା ସାମରଥ ନ ବଳଇ କାହିଁ ରେ ।
କହ ଯିବି କାହିଁ, ଅମରକୁ ସତେ ଦେଖିବଇଁ । ୨ ।

ଗୁରୁଦେବ । ଅମର କେତେ ଗୁଡ଼ାଏ ପଢ଼ି ନଥିଲା ? ତାର କେତେ ବୁଦ୍ଧି, ସେ କ୍ଷଣକ ମଧ୍ୟରେ କୁଆଡ଼େ ପଳାଇଗଲା !

ଗୁରୁ—ମହାରାଜ ! ମୋ ପେଟରେ ଯେତେ ବିଦ୍ୟା ଥିଲା ସେ କେଇଟା ଦିନରେ ଏକାବେଳକେ ଖୋଳିନେଇ ଯାଇଥିଲା ।

ରାଜା—ଗୀତ

ଶଶିକଳା ପ୍ରାୟେ ବଢ଼ି, କ୍ଷଣେ କେଣେଗଲୁ ଉଡ଼ି
ତା ଲାଗି ଏ ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ି ଜୀବ ଗଲା ଯହିଁ ରେ
ଅମର ଫେରିବ,
(ସତେ) ପିତା ପିତା ବୋଲି କୋଳ ହେବ । ୩ ।

ଆଉ ସତେ ଅମର ଆସି ମୋ କୋଳରେ ପିତାପିତା ବୋଲି କୋଳ ହୋଇ ପଡ଼ିବ ।

ଗୁରୁ—ମଲା ପୁଅର ଗଲା ଗୋଡ଼, ପ୍ରକୃତ କେଇଟା ଦିନରେ କେଡ଼େ ଟୋକାଟାଏ ହୋଇଥିଲା ।

ରାଜା—ବର୍ତ୍ତମାନ କଣ କରିବି, ମୁଁ ଜାଣିଥିଲି ମୋ ତିନିପୁତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଅମର ଉପଯୁକ୍ତ, ସେହି ମୋର ସିଂହାସନରେ ବସିବା ପାତ୍ର । ସେ ଏବେ କୁଆଡ଼େ ଗଲା, ଗୁରୁଦେବ ! (ବାହାନ ଓ ତୋଫାନ ପ୍ରତି) ଏମାନେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇ ପାରିବେ ତ ?

ଗୁରୁ—ହୁଁ ହୁଁ ହୁଁ—

ରାଜା—ଗୁରୁଦେବ ! ଏମାନେ ରାଜଗାଦିରେ ବସିବା ଉପଯୁକ୍ତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ କହିବି ।

ଗୁରୁ—କହନ୍ତୁ ମହାରାଜ । ପ୍ରକୃତ ଏମାନେ ଉପଯୁକ୍ତ ନୁହନ୍ତି ।

ରାଜା —(ଗୀତ)—

ଯାଆରେ ବେନି କୁମର, କର ବାଣିଜ୍ୟ ବେଭାର
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ମୋର ପରାମର୍ଶେ ରହି ରେ ।
ଧନାଗାରୁ ଧନ,
ନେଇ ବାଣିଜ୍ୟରେ ଦିଅ ମନ ।

ବାହାନ ! ତୋଫାନ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ଭଣ୍ଡାରରୁ ଧନ ନେଇ ବାଣିଜ୍ୟ ବେଭାର କରି ଯାଅ । ସେଥିରେ ତୁମ୍ଭର ବୁଦ୍ଧି ଶୁଦ୍ଧି ହୋଇଗଲେ ରାଜଗାଦିରେ ବସିବ । (ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବାହାନ—ହେଉ ପିତା ।

ଗୁରୁ—ବାହାନବାବୁ ଟଙ୍କା—

ବାହାନ—କ ଟଙ୍କା ? ପିତାଙ୍କୁ ମାଗ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଗୁରୁ—ଏଗୁଡ଼ାକ କଥାରେ ପଡ଼ ମଣିଷ ମଲା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

———

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ପ୍ରମୋଦ ଉଦ୍ୟାନ)
(ବିଳାସ କୁମାରୀ ଓ ସଖିଗଣ)

ବିଳାସ—ସଖି, ଏ ଜଙ୍ଗଲଟି କିପରି ନାନା ପୁଷ୍ପ ଓ ସୁକୋମଳ ପଲ୍ଲବ ସୁମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଜନମନ ହରଣ କରୁଛି ! ଦେଖିଲ ନାଗେଶ୍ୱର, ପଲାଶ, କୁସୁଅନା, ସୁନାରୀ; ପୁନାଗ ପ୍ରଭୃତି ବୃକ୍ଷରାଜି କିପରି କମନୀୟ ରୂପ ଧାରଣ କରିଛନ୍ତି । ସତେକି ତାଙ୍କର କାନ୍ତ ଆସିବେ ବୋଲି ସେ ଏପରି ବେଶଭୂଷା ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି ।

୧ମା ସଖି—ହଁ ହଁ, ଜେମାଦେଈ ! ଏ ଶିମିଳିଗଛଟା ଲଣ୍ଡା ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା ଦେଖିଲ ଆଜି କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଫୁଲଗୁଡ଼ିଏ ଫୁଟିଛି ।

ବିଳାସ— ସଖି ! ଆଉ କଣ କିଛି ପୁଷ୍ପ ନ ଥିଲା ? ତୁମର ସେହି ଶିମିଳି ଫୁଲରେ ମନଟା ରମିଗଲା କାହିଁକି ?

୧ମା ସଖି—ମଲା, ଶିମିଳି ଫୁଲର କଣ ହୋଇଛି କି ? ସେ ତ କେଡ଼େ କେଡ଼େ ନାଲିଆ ଫୁଲଟାମାନ ।

୨ୟ ସଖି—ସଙ୍ଗାତ ! ଦେଖିଲ ଏ ବଉଳ ଗଛଟି କିପରି ଫଳରେ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ୁଛି !

ବିଳାସ—ସଖି ! ମୋର କାହିଁକି ଏ ସୁରମ୍ୟ ସ୍ଥାନରୁ କେଣେ ଯିବାକୁ ମନଟା ତିଳେ ମାତ୍ର ବଳୁ ନାହିଁ ।

୧ମା ସଖି—ହଁ ହଁ ଜେମାମଣି, ଏହି ବାଟଦେଇ ନିତି ଆମେ ହରସେବା କରିବାକୁ ଯାଉ । କେବେ ତ ହେଲେ ଏପରି ଶୋଭା ଦେଖି ନ ଥିଲୁଁ ।

ବିଳାସ—ପ୍ରକୃତ ସଖି, ଆଜି ନିଶ୍ଚୟ କୌଣସି ଦୈବ-ଶକ୍ତି ବଳରୁ ଏ ସ୍ଥାନଟି ଏପରି ଶ୍ରୀ ଧାରଣ କରିଛି । ତା ନ ହେଲେ କେବେ ତ କାହିଁ ଏପରି ଅନୁଭବ କରି ନ ଥିଲୁ ।

(ଗୀତ)—

ସଙ୍ଗିନି ! କୁଞ୍ଜବନ ଦିଶେ କେଡ଼େ ମନୋହର ।
ଫୁଲ ଫୁଟି ନାନା ଜାତି   ବାସ ପଡ଼ୁଛି ଚହଟି
ବିରହିଣୀ ମନ ଲୁଟି କରି ନେଉଛି ପର ।
ମଧୁକର ମଧୁ ଆଶେ   ଚୁମ୍ବଇ ଫୁଲ ହରଷେ
ପ୍ରେମିକାର ପ୍ରାଣନାଶେ ରତି ହୃଦୟସ୍ଥାର ହାର ।୧।

ସଙ୍ଗିନି ! ନିମିଷକ ପାଇଁ ହେଲେ କାହିଁ ଏ ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ିବାକୁ ମୋ ମନଟା ବଳୁ ନାହିଁ ? ଦେଖ, ଦେଖିଲ ସଖି, ଏ କଣ ଦେଖିଲଣି ।

୧ମା ସଖି—କଣ ମ ?

ବିଳାସ—ଦେଖ ଯେ ଶାଳ୍ମଳୀ ବୃକ୍ଷ ମୂଳେ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ପୁରୁଷଟିଏ ଶୋଇଛନ୍ତି ।

୧ମା ସଖି ଆହା ମାଇପିଟିଏ, ଆପେ ଚମକିବେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଚମକାଇବେ ।

ବିଳାସ—ସଖି; ଦେଖିଲୁ କି କମନୀୟ ମୁଖକାନ୍ତି ।

ଗୀତ—ତାଳ କାଓ୍ୱାଲି

ଆହା କି ସୁନ୍ଦର ଶ୍ରୀମୁଖ ଗୋଟି,
ସଖି ଦେଖିଲୁଟି କି ମନମୋହନ ମୂର୍ତ୍ତି
ଜିଣି ନବ ରବିକିରଣି ନେଉଛି ମସ୍ତକ । ଘୋଷା ।

ସଖି ଏ ପୁରୁଷଟି କିଏ ? ଧାତା ତାଙ୍କୁ କେତେ-କାଳ ବସି ଗଢ଼ି ନ ଥିଲା, ତାଙ୍କ ମୁଖକମଳ ଜ୍ୟୋତି ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା କରୁଛି ।

ସଖି—ଜେମାଦେଈ ! ଏ କି ପୁରୁଷମ ? ଏହାଠାରୁ ବଳି କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ପୁରୁଷ ଅଛନ୍ତି ।

ବିଳାସ—(ଗୀତ)

ପତିବରତା ହେଲେ ତେଜିବେ ପତି
ଅନୁସରିବେ ତାର ଚରଣେ ଲୋଟି ।
କୋଟି କନ୍ଦର୍ପ ଜ୍ୟୋତି ଆଣିଦିଅ ମୋ କତି ।
ସ୍ୱା ବିନା ନାହିଁ ବାଳ ପ୍ରାଣ ବଞ୍ଚୁଟି । ୧ ।

ସଖି । ସେ ଲାବଣ୍ୟ ରୂପକୁ ଦେଖି କେଉଁ ରମଣୀ ତାର ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ବିସ୍ମୃତ ନ ହୋଇ ତାଙ୍କ ପଦର ଦାସୀ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା ନ କରିବ । ସଙ୍ଗାତ ! ଏତେ ଦିନେ ମୋର ବ୍ରତଟା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି । ହେ ଗଙ୍ଗାଧର । ସନ୍ଧି

ଅଧୀନାରେ କୃପାଦୃଷ୍ଟି ଥାଏ ତ ଏ ମୋର ପତି ହେଉନ୍ତୁ ।

ଦାସୀ—ହଇ ଗୋ ଜେମାଦେଈ ! ତୁମ୍ଭେ କାହାକୁ ପତିରେ ବରଣ କରୁଛ ମ, ସେ କଏନା କଏ ବାଟୋଇ ଜଣେ ବାଟରେ ଶୋଇଛି, ତୁମ୍ଭେ ତାଙ୍କୁ ପତିରେ ବରଣ କରିସାରିଲଣି ।

ବଳାସ—ସଖି ! ଆଉ କଏ ବୋଲି କହନା, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ପତିଭାବରେ ବରଣ କରିସାରିଲଣି, ତୁମେ ଯାଅ ତାଙ୍କୁ ଉଠାଇ ପଦେ କଥା ପଚାରିବ ।

୧ମା ସଖି—କାହାକୁ ମ ! ସେ ମରଦ ଜଣେ ଶୋଇଛି, ଆମେ ମାଇପେ ଦଣ୍ଡା କାହିଁକି ତା ନିକଟକୁ ଯିବୁ, ଆମ୍ଭଠୁ କଣ ଲଜ୍ଜାଶରମ ଏକାବେଳକେ ଗୁଡ଼ିଗଲା ?

ବଳାସ—ସଖି ? ମୋ ରାଣଟି, ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଖାଅଟି, ଯାଅ ତାଙ୍କୁ ଉଠାଇବ ।

୧ମା ସଖି—ଜେମାଦେଈ ! କଣ କହୁଛ ମ ? ତମର ଖାଲି ସବୁବେଳେ ଏକଜଦ କଥା । (ସୁନାପ୍ରତି) ହଇଲୋ ସୁନା, ତୁ ଯିବୁଟି ?

ସୁନା—ମୁଁ ଏକା ଯିବି ? ଏହା କେବେ ହେବ ନାହିଁ । ତୁ ଯେବେ ଯିବୁ, ମୁଁ ଯିବି ।

୧ମା ସଖି ହଉ ଚାଲ, ମୁହଁଟାକୁ ପର ଧାନ ଉଷୁଆଁ ହାଣ୍ଡି ପରି କରିଦେଲେଣି ।

(ଅମର ନିକଟ ଯିବା, ମୁର୍ଚ୍ଛାର ଦେଖି ଚମକି ପଡ଼ି) ଇଲୋ ବାପା ଲୋ, ଗୋଟାଏ ମୁର୍ଚ୍ଛାରଣ୍ଡା ! ମଶାଣିରେ ଆସି ପଶିଗଲେଣି, ଚାଲ ଚାଲ ଜେମାକୁ କହିବା ।

ବଳାସ—ସଖି ! କଣ କହିଲେ, ତୁମ୍ଭେ ଚହିଁା ହେଲ କି ?

୧ମା ସଖି—ମଲା ତମର ପୁଣି ହସ ବାହାରୁଛି ?

ବଳାସ—କଣ ଗାଳି ଦେଲେ କି ?

୧ମା ସଖି—ହଁ ଗାଳି ଦେଲେ, କି ହୋ, ସେ ପରା ମୁର୍ଚ୍ଛାରଣ୍ଡା ପଡ଼ିଛି । ତା ଦେହ ଅଧେ ହଣା ହୋଇଛି ।

ବଳାସ—ସଖି । ମିଥ୍ୟା କଥା । ଚାଲଲ ଦେଖିବା ।

୧ମା ସଖି—ଆଉ ହେବ ନାହିଁ ହେବ ନାହିଁ । କହୋ ମୁର୍ଚ୍ଛାରଣ୍ଡା କତିକି କାହିଁକି ଯିବ ? ବେଳ ଆସି ଏତେ ହେଲଣି, ବାପା ତେଣେ ବରକ୍ତ ହେଉଥିବେ । ଆସିବଟି ଯିବା ।

ବଳାସ—ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ନ ଦେଖିଲେ କୁଆଡ଼କୁ ଯିବି ନାହିଁ ।

୧ମା ସଖି—ଚାଲ ସାଙ୍ଗରେ ତ ଆସିଛୁ ଯାହା କରିବାର କରିଯିବ ।

(ମୁର୍ଚ୍ଛାର ଦେଖି)

ବଳାସ—ସଖି । କଏ ଏପରି ନିଷ୍ଠୁର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି ?

୧ମା ସଖି—ମଲା, ଯିଏ ଯାହାର ଦୋଷ କଲା ସେ ତାକୁ ମାରିଲା ହାଣିଲା, ତମକୁ କାହିଁକି ଏତେ ଚନ୍ତା ଲାଗିଛି ମ ?

ବଳାସ—ଏ ଦୋଷକଲା ବ୍ୟକ୍ତି ?

୧ମା ସଖି—ଦୋଷକଲା ଲୋକ ଗୋଟିଏ କପାଳରେ ଥାନ୍ତି ପରା ? କହୋ ତୁମ୍ଭେ ମୁର୍ଚ୍ଛାରଣ୍ଡା ପାଖକୁ ଯାଉଛ କାହିଁକି ?

ବଳାସ—ମୁର୍ଚ୍ଛାର କଏ ସଖି ।

(ଗୀତ)

(କଳା କଳେବର କହ୍ନାଇ—ବୃତ୍ତେ)

ଏହି ମୋ ପରାଣଧନ ହୋ ଯେନ ସଦନେ ମୋର

ହର ସେବି ବର ପାଇଛି ଯୋଗ୍ୟ ହେବେ ମୋହର ।

ସଖି ! ମୁଁ ହରଙ୍କୁ ସେବି ବର ପାଇଛି ପରା ?

୧ମା ସଖି—ହରଙ୍କୁ ସେବା କରି ମୁର୍ଚ୍ଛାରଣ୍ଡାଏ ପାଇଲ, ତମର ମତଲବ ଖରାପ ହୋଇଗଲାଣି କି ?

ବଳାସ— (ଗୀତ)

ସୁରଙ୍ଗ ଅଧରୁ ମଧୁକୁ ପିଇ କରାଇବି ଶାନ୍ତ

ହୃଦପୁଷ୍ପଫଳଙ୍କେ ଲଗାଇ ରସେ ପୂଜିବି କନ୍ତ । ୨ ।

ସଖି ! ହରଙ୍କୁ ଆଉ ସେବା କରିବି ନାହିଁ । ଯଦି ହରଙ୍କ କୃପାରୁ ଏ ବରଟି ପାଇଛି ତେବେ ଆଜଠାରୁ ଏହାଙ୍କୁ ହିଁ ସେବା କରିବି ।

ସଖି—ହିଁ ହିଁ, ହର କହିଥିଲେ ମୋତେ ସେବା କରିବୁ ଏ ମୁର୍ଚ୍ଛାରଟାକୁ ବର ହେବୁ ।

ବଳାସ—ସଖି ! ମୁର୍ଚ୍ଛାର କୁହନା ।

(ଗୀତ)

ସହଚରୀ ! ତାତେ ଜଣାଇ ବିଭା କରାଅ ମୋତେ,
ସୌଭାଗ୍ୟବଳେ ମୁଁ ପାଇଛି ବାଳା ଥିବ ନିଷ୍ଟିତେ ।ଘ।
ସଖି ! ପିତାଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଏ ବରଟିକୁ ମୋତେ
ବିବାହ କରାଇ ଦିଅ ।

ସଖି—କହୋ; ତମେ ତ ବେଶ୍ କଥା କହୁଛ । ପିତାଙ୍କୁ କହି ମୁର୍ଦ୍ଦାରଟାକୁ ବିଭା କରାଇବୁ ।

ବିଳାସ—ସଖି ! ଏ ବରକୁ ଧର, ଘରକୁ ନେବା ।

ସଖି—ଆଉ ହବ ନାହିଁ ହବ ନାହିଁ, କାଳ କଣ ଲଟାରେ ପଶିଲ ! ସେଇଟା ପଡ଼ିକରି ଗନ୍ଧେଇଲଣି, ସେ କି ପାପ କରିଥିଲା କେଜାଣି ତାକୁ କାଉ ଶାଗୁଣା ଛୁଇଁ ନାହାନ୍ତି, ତେମେ ତାକୁ ପୁଣି ଘରକୁ ନେବ ?

ବିଳାସ ଧର ସଖି ! ବିଳମ୍ବ କରୁଛ କାହିଁକି ?

ସଖି—ଯ୍ୟା ନା କଣ କଥା । ଏତେବେଳଟାରେ ମୁର୍ଦ୍ଦାରଛୁଆଁ ହେବାକୁ ଯିବୁ । ମୁଣ୍ଡରେ ଟିକିଏ ଲଗାଇବାକୁ ନାହିଁ, ଉକୁଣିଗୁଡ଼ାକ ଯଲଯଲ କରି ଖାଉଛନ୍ତି, ମୁର୍ଦ୍ଦାର ଛୁଆଁ ହୋଇ ଅଇଛିକା ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିବାକୁ ଯିବୁ ।

ବିଳାସ—ସଖି ! ମୋ କଥା ତେବେ ରଖିବ ନାହିଁ, ତମ ହାତ ଧରୁଛି, ଗୋଡ଼ ଧରୁଛି ।

ସଖି ଏ ତ ଆଚ୍ଛାକଥା ହେଲା, ହଉଲେ ସୁନା ! କଣ କରିବା ।

୨ୟା ସଖି—ମଲା, ଯାଙ୍ଗରେ ଆସିଥାଇ, ଆଉ କଣ ତାକୁ ଜଙ୍ଗଲରେ ଛାଡ଼ିଦେଇଯିବା, ସେ ଯାହା କହୁଛନ୍ତି ତା କରିବା ଦରକାର ।

୧ମା—ଠୋକ, ତୋତେଇଁ ଯତର ନବରଙ୍ଗ ଅଛି । ଧର, ଅକାଳରେ ତ ପଡ଼ଥାଇ ।(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ
ବୈଠକଖାନା
(ରାଜା ସୁରଥ ସିଂହ)

୧ମ ଦାସୀ—ମହାରାଜ ! ଜେମାଦେଈ ଜଙ୍ଗଲରୁ ଗୋଟିଏ ବର ଆଣିଛନ୍ତି ।

ରାଜା—ବିଳାସ ! ଗୋଟିଏ ବର ପାଇଛ ? ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟର କଥା, ତାର ଉପଯୁକ୍ତ ତ ?

୨ୟା ସଖୀ—ବର କଣ ? ମୁର୍ଦ୍ଦାରଟାଏ ତ ।

ରାଜା—ଦାସୀ, ମୁର୍ଦ୍ଦାର କଣ ?

୧ମା ସଖୀ—ହଁ ହଁ, ମୁର୍ଦ୍ଦାରଟିଏ ଆଣିଛନ୍ତି ।

ରାଜା—ମୁର୍ଦ୍ଦାରଟାଏ ଆଣି ବିଭା ହେବାକୁ କହୁଛି ? କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା, ସେ ମୁର୍ଦ୍ଦାର ଅଛି କେଉଁଠି ?

୧ମା ସଖୀ—ମହାରାଜ ! ମୁର୍ଦ୍ଦାର ପଲଙ୍କ ଉପରେ ଶେଯମାଠ ଉପରେ ଶୋଇଛନ୍ତି ।

ରାଜା—ଚାଲ, ଦେଖିବା ।

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ
(ଅନ୍ତଃପୁର)

ରାଜା ବିଳାସ ! ଜଙ୍ଗଲକୁ ହରସେବା କରି ଯାଇଥିଲ,
(ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଖି ବିଳାସ ମାନ୍ୟ କରିବା)
ଭଲରେ ଫେରିଆସିଛ ତ ?

ବିଳାସ—ହଁ ପିତା ! ଭଲରେ ଫେରିଆସିଛି, କିନ୍ତୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ।

ରାଜା—କି କଥା ।

ବିଳାସ—ପିତା ! ମୋର ଉପଯୁକ୍ତ ଗୋଟିଏ ବର ଜଙ୍ଗଲରୁ ପାଇଛି ।

ରାଜା—ଦାସୀ, କଣ କହୁଥିଲୁ ?

ଦାସୀ—ଆପଣ ଭଲକରି ପଚାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଆମ ଉପରକୁ ରାଗୁଛନ୍ତି କାହିଁକି ?

ରାଜା—ବିଳାସ ! ସେ ବରକୁ ଡାକିଲ ଦେଖିବା ।

ବିଳାସ—ପିତା ! ତାଙ୍କର ଜୀବନ ନାହିଁ ।

ଦାସୀ—ଆମ କଥାଟା ଗନ୍ଧାଉ ଥିଲା ।

ରାଜା—ବିଳାସ ! ଜୀବନ ନାହିଁ ? ସେ କି ପ୍ରୟୋଜନ । ତୋ ବୁଦ୍ଧି ବିଭ୍ରମ ହୋଇଛି କି ?

ଦାସୀ—ମହାରାଜ ! କି ଗନ୍ଧ କଲାଣି । (ନାକରେ ହାତ ଦେବା)

ରାଜା—ଦାସୀ ! ଉଠା, ସେ ମୁର୍ଦ୍ଦାର ଉଠା ।

ଦାସୀ—ମଲ, ଆଣିବାକୁ କଏ କହୁଥାଏ ପୁଣି ପକାଇ ଦେବାକୁ କଏ କହୁଥାଏ ?

ରାଜା—ଉଠା ଶୀଘ୍ର ।

ବିଳାସ—ନା ସଖି !

ସଖି—ପିତା ପରା ବିରକ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି ।

ବିଳାସ—ନା ନା, ମୁଁ ଛାଡ଼ିବି ନାହିଁ ।

ରାଜା—ବିଳାସ ! ମୋ କଥା ମାନ, ମୁଁ ତୋତେ ସ୍ୱୟମ୍ବର କରି ବିବାହ ଦେବି । ମୋ ମାଆ ପରା, ଦାସୀ ! ଉଠା ଶୀଘ୍ର ।

ଦାସୀ—ଛାଡ଼ିବଟି ଟିକେ ।

ବିଳାସ—ନା ସଖି ! ଛାଡ଼ିବି ନାହିଁ ।

ରାଜା—ବିଳାସ ! ତୋତେ କଣ ଭଲ ମନ୍ଦ ଦେଖା ଯାଉନାହିଁ ।

ବିଳାସ—ମୁଁ ଭଲ ମନ୍ଦ ଜାଣେ ନା ।

ରାଜା—ମୂର୍ଦ୍ଧାରଟାକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେ ।

ବିଳାସ—ନା ପିତା ।

ରାଜା— (ସକ୍ରୋଧେ ଗୀତ)

(ସୁଖ ସଂସାରର ବୃତ୍ତେ)

ଧକ୍କା ଦେଇ ଯାକୁ ପଥ ଦେଖାରେ ।
ଏ ରାକ୍ଷସୀକୁ ଦଣ୍ଡେ ନାହିଁ ରଖାରେ । ଘୋଷା ।

ଦୂର—ରାକ୍ଷସୀ ! ତୋର ମୁଖ ଆଉ ଚାହିଁବି ନାହିଁ ।

(ଗୀତ)

ଶବ କେବା ଧବ କରିଛି ମଣ୍ଡି
ଶୁନେ କର୍ଣ୍ଣେ ଯାହା ଶୁଣାଥିଲେ ନାହିଁ ।
ଏ ପାଷାଣୀ ହୃଦି ଚଣ୍ଡୀ କି ରମଣୀ
ଖଣ୍ଡେ ନଅ ପିଣ୍ଡେ ହୁଏ ଶଙ୍କାରେ ।
ଲେ ରାକ୍ଷସି ! ଜଗତରେ କଏ ମୂର୍ଦ୍ଧାରକୁ ବିଭା ହୋଇଛି ନା ତୁ ବିଭା ହେବୁ ?

(ବିଳାସର ଅଧୋବଦନେ ନିରୁତ୍ତର)

ରାଜା— (ଗୀତ)

ନିର୍ଲ୍ଲଜ୍ଜୀକୁ ଲଜ୍ଜା ଗଲା କି ଛାଡ଼ି
କି ବେଲଜ୍ଜା କଥା କରିଲୁ ହୁଡ଼ି ।
ବରିଲୁ ମୂର୍ଦ୍ଧାର ଦୋଷୀର ସର୍ଦ୍ଦାର
କଦାକାଳେ ହେଲେ ଦେବ ଶଙ୍କାରେ । ୨ ।

ଦାସୀ ! ଏ ନିର୍ଲ୍ଲଜ୍ଜୀକୁ କଣ ଲଜ୍ଜା ସରମ ଛାଡ଼ିଗଲା ? ରାକ୍ଷସୀ, ମଲୁ ନାହିଁ । ଦାସୀ ଯାକୁ ଗୃହରେ ରଖି ମଙ୍ଗଳ ନାହିଁ ।

(ଗୀତ)

ଲକ୍ଷେ ରାଜା ଯାକୁ ଝୁରନ୍ତି ବସି,
ବକ୍ଷ ବିଦାରିଲୁ ମୂର୍ଦ୍ଧାରେ ରସି ।
ପୋଷି ଆଜନ୍ମରୁ ଅଙ୍ଗେ ଦେଲୁ ଚଡ଼
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ଦଇବ ଲେଖାରେ । ୩ ।

ଦାସୀ, ଯାହାକୁ ଲକ୍ଷେ ରାଜା ବିବାହ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଖପ ହେଉଛନ୍ତି, ସେ ଛାର ମୂର୍ଦ୍ଧାରଟାକୁ ଆଣି ଗୃହରେ ସ୍ୱାମୀରୂପେ ବରଣ କରିଛି । ଯା ରାକ୍ଷସୀ, ତୋର ମୁଖାବଲୋକନ କରିବି ନାହିଁ ।

ବିଳାସ— (ଗୀତ)

(ରାଧା ଧରି ସଖି କର—ବୃତ୍ତେ)

ଚରଣତଳୁ ପିଅର ଅଧୀନା ସତେ ହେବ ଅନ୍ତର
କି ପିଅର ହେ ।

ପିତଃ ! ଏ ଅଧୀନା ଆପଣଙ୍କ ଚରଣତଳୁ ଅନ୍ତର ହୋଇ ସତେ କଣ ବଞ୍ଚିପାରିବ ?

ରାଜା—ବଞ୍ଚିଲେ କେତେ, ମଲେ କେତେ ।

ବିଳାସ— (ଗୀତ)

କାନନେ ନେହପଥରେ,
ଦେଖି ମୁଁ ବରିଲି ମୋ ମାନସରେ ।
କି ପିଅରେ ହେ ।
ମୃତ ଶବ ମୁଁ ନ ଜାଣି ତାରେ । ୨ ।

ପିତଃ ! ହରପୂଜ ଯିବା ସମୟରେ ଦୂରରୁ ଯାଙ୍କର ରୂପଲାବଣ୍ୟକୁ ଦେଖି ପତିରେ ବରଣ କଲି ।

ରାଜା ମୃତ କି ଜୀବିତ କିଛି ନ ଦେଖି କପରି ବରଣ କଲୁ ।

ବିଳାସ — (ଗୀତ)

ଅଷ୍ଟ ଅଳଙ୍କାର ଶୋଭା,
ରବି ଶଶି ନ୍ଧବ ପରାଏ ଆଭା ।
କି ପିଅର ହେ ।
ଦୂରୁ ଦେଖି କଲି ମନଲୋଭା । ୩ ।

ପିତଃ ! ଦୂରରୁ ଦେଖି ତାର ଶୋଭାରେ ବିମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ମନେ ମନେ ବରଣ କଲି, ନିକଟକୁ ଯାଇ ଦେଖେ ତ ମୃତ ।

ରାଜା—ଆଚ୍ଛା, ମୃତ ଦେଖି ପୁନରାୟ ତାର ଅଙ୍ଗ ସ୍ପର୍ଶ କଲୁ କାହିଁକି ?

ବିଳାସ— (ଗୀତ)

ଚୁମ୍ବକ ଯେସନେ ଲୁହା
ତେସନେ ରମଣୀ ପୁରୁଷମାୟା ।
କି ପିଅର ହେ ।
ଜାଣିଶୁଣି ଦଣ୍ଡୁଅଛ ଏହା । ୪ ।

ପିତଃ ! ଏ ପୁରୁଷ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କେଉଁଥିରେ ମୋର ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ ।

ରାଜା—ଯା ରାକ୍ଷସୀ—ମୁଁ ତୋର କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଚାହେଁନା ।

ବିଳାସ — (ଗୀତ)

ମୃତ ହେଉ ବା ଜୀବିତ,
ଯେବେ ମୁଁ ବରିଛି ସେ ମୋର କାନ୍ତ ।
କି ପିଅର ହେ ।
ବାଳି ନ ଟାଳିବ ଦୃଢ଼ ବ୍ରତ । ୫ ।

ପିତଃ ! ମୋ ଭାଗ୍ୟକୁ ଯାହା ହେଉ ମୁଁ ସତ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟା ହେବି ନାହିଁ । ଉର୍ବଶୀର ଦଶା ପରେ ମୋର ଯା ହେବ, ଏହି ମୋର ମତ ।

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ବନପଥ)

ବିଳାସ (ସର୍ଦ୍ଦାର ବେଶ ଗୀତ) ।

(ରାଗ—ଜୟନ୍ତୀ । କଳା କାଇଁଚ ବାଣୀ)

ଆହାରେ ମନ୍ଦ ବିଧାତା ଏ କି ଛନ୍ଦ କଲୁ ।
ଅଭାଗିନୀ କୋଳେ ଆଣି ମୃତ ବର ଦେଲୁ
ବିଧାତା ! କି ଯଶ ପାଇଲୁ ! ୧ ।

ହାରେ ବିଧାତା ! ଏ ଅଭାଗିନୀକୁ ଏତେ ହନ୍ତସନ୍ତ କରିବାକୁ ତୋ ମନରେ ଥିଲା ? ଆଉ କୁଆଡ଼େ ଯିବି ? ପଥ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ ।

(ଗୀତ) କୋଟି ସହଚରୀ ଯାକୁ ଖଟିଥାନ୍ତି ନିତ
ସେ କନ୍ୟା ବିଜନ ବନେ ହୋଇଲା ଅନାଥୀ ।
ବିଧାତା ! କାହା ରୂପ ଚିନ୍ତ । ୨ ।

ରାଜପୁରେ ଯାହାର ପାଦତଳେ କୋଟି କୋଟି ଦାସଦାସୀ ଖଟନ୍ତି, ସେ ପୁଣି ଏ ବିଜନ କାନନରେ ଆଜି ଏ ଦଶା ଭୋଗ କରୁଛି । ଆଉ କଣ କରିବି ।

(ଗୀତ) ମୃଗତୃଷ୍ଣା ଦେଖି ଭ୍ରମେ ମରିଲି ପିପାସେ ।
ଭାଗୀରଥୀ ଗର୍ଭେ ନଷ୍ଟେ ପାଇବି ସନ୍ତୋଷେ
ଏ ରସେ । ବାଳାମଣି ଭାଷେ । ୩ ।

କହୁ କହୁ ତ ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲା, ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ଅସ୍ତଗିରି ଚୂଡ଼ା ଚୁମ୍ବିଲେଣି । କ୍ରମେ ଚଉଦିଆଡ଼େ ଅନ୍ଧକାର ଘୋଟି ଆସିଲାଣି । ହା ଦଇବ ! ଏଇଆ ଏ ଅଭାଗିନୀ କର୍ମରେ ଲେଖିଥିଲୁ ? ପିତା ତ ଗୃହରୁ ଅନ୍ତର କରିଦେଲେ, ଏବେ ଏ ଘୋର ଜଙ୍ଗଲରେ କଣ କରିବି ? ହେଇ, ଶିବାଗଣ ମୁଖ ବିସ୍ତାର କରି ମୋ ପଛରେ ଧାଉଁଛନ୍ତି । କଣ କରିବି । ମରୀଚିକାକୁ ଜଳ ମନେକରି ପିଇବାକୁ ଯାଇଥିଲି । କିନ୍ତୁ ଜଳ ନୁହେଁ, ସେ ମାୟା । ହେ ଉମାବଲ୍ଲଭ ପାର୍ବତୀପତି ! ଆପଣଙ୍କୁ ସେବା କରିଥିଲି; ମାତ୍ର ପ୍ରତିଫଳ କଣ ଏହା ? ହୃଦୟରେ ଅନେକ ଆଶା ପୋଷଣ କରିଥିଲି; ମାତ୍ର ଏ ପୋଡ଼ା ହୃଦୟରେ ସେ ଦାରୁଣ ପିପାସା ମେଣ୍ଟିଲା ନାହିଁ । ମା ହରତୋଷଣି ଶଙ୍କରପ୍ରାଣବଲ୍ଲଭ ! ମା ଗଙ୍ଗେ ବିପଥ-

ଯାମିନୀ ! ତୋର ଗର୍ଭରେ ଏ ଦାରୁଣ ପିପାସା ମେଣ୍ଟାଇବ
ମା ! ଏ ହତଭାଗିନୀକୁ ଅନନ୍ତ କୋଳରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେ ?
(ଅମରଙ୍କୁ ଗଙ୍ଗାକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ନିଜେ ଝାସ ଦେବାକୁ
ଉଦ୍ୟତ, ଗଙ୍ଗାଦେବୀଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ)

ଗଙ୍ଗାଦେବୀ—କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଅ ସତି ! ଜାଣିଲିଣି ଦୃଢ଼ ବ୍ରତ ତୋର । କିବା ଅଭିଳାଷ ଏକ୍ଷଣି । ମୁହିଁ ଗଙ୍ଗା ଦେବୀ; ଧୈର୍ଯ୍ୟ ନ ପାରୁଛି ଧରି ତୋହର ବିଷୟେ । ଭାଗ୍ୟବତି ! କି ଦୁଃଖ ?

ବିଳାସ—ମା ? ନୁହେଁ ମୁହିଁ ଭାଗ୍ୟବତୀ, ଅଭାଗିନୀ ନାରୀ ।

ଗଙ୍ଗା—ବତ୍ସେ, କି ଦୁଃଖ ତୋହର ? ପ୍ରକାଶ ନିର୍ଭର ଅନ୍ତରେ ।

ବିଳାସ—ଗୀତ (କି ଦେଇ ସଜାଇବୁ ବୃତ୍ତେ)

କି ଦୁଃଖ କହିବି ମା ଅଟେ ମୁହିଁ ବଡ଼ ଅଭାଗିନୀ ।
ତୁ ମା ଭାଗୀରଥୀ ଯେଣେ ମୋ ଆରତି
ପତି ଲାଗି ମୁଁ ତ ପାଗଳିନୀ । ଘୋଷା ।
ମା ! ମୋର ପତିର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ ମୋର ଏ ଦଶା ।

(ଗୀତ)

ହରି ପୂଜା ଯାଉଛି, ବନେ
ଏ ବର ଭେଟିଲି ଏ ସ୍ଥାନେ ।
ହରି ସାକ୍ଷ ଦେଇ ପାଶେ ଦେଖେ ଯାଇ
ପ୍ରାଣ ତାଙ୍କ ନାହିଁ ଗୋ ଜନନୀ । ୫

ଜଙ୍ଗଲକୁ ହରିସେବା କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ଏ ବରଙ୍କୁ ଦୂରରୁ ଦେଖି ସ୍ୱାଙ୍କର ରୂପଲାବଣ୍ୟରେ ମୁଗ୍‌ଧ ହୋଇ ପତିଭାବରେ ବରଣ କଲି । ନିକଟରେ ଦେଖେତ ମୃତ । କିଏ କରିବ ମୋର ପିତାଙ୍କ ନିକଟେ ନେଇ କରି ଗଲି ।

ଗଙ୍ଗା—ତହୁଁ କଣ ହେଲା ?

ବିଳାସ— (ଗୀତ)

ପିତା ମୋର ଦେଖି ଏ ଭାବ
ତାଙ୍କ କୋଳ୍ପ କଲେ ଅଭାବ,
ଯେଣେ ମୃତ ଶବ ପଶୁଛି ତୋ ଗର୍ଭ
ଆଶ୍ରା ଦେବୁ ଜଗତଜନନୀ । ୧ ।

ପିତା ମୂର୍ଚ୍ଛାର ଦେଖି ମୋତେ ରାଜ୍ୟରୁ ବାହାର କରିଦେଲେ ।

ଗଙ୍ଗା—ପୁଣ୍ୟବତି ! ଅଚିରକାଳେ ଭେଟିବୁ ତୋ ପତି ।

ଗୀତ (ହାଇରେ ଦାରୁଣ ବିଧି—ବୃତ୍ତେ)

ପରିହରି ଦୁଃଖ ଦେଖ ଏହି ତୋର କଣ୍ଠମଣି ।
ତୋ ସତୀତ୍ୱବଳେ କୋଳେ ତୋତେ ସମର୍ପିଲି ଆଣି ।।

ପୁଣ୍ୟବତି ! ତୋର ସତୀତ୍ୱରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତୋର ପତିଙ୍କି ତୋତେ ଅର୍ପଣ କଲି, ନେ ।

(ଗୀତ)

ସୁଖେ ବିହର ଏ ବନେ ଝଟି ତୋ ସ୍ୱାମୀ ଚରଣେ
ଭୋଗିବୁ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଦିନେ ଆସୁଛି ଶୈଳନନ୍ଦିନୀ ।

ଯା ମା ! ତୋର ପତିକୁ ଘେନି ଏ କାନନରେ ମନସୁଖେ ଭ୍ରମଣ କର । ତୋତେ ଯେତେବେଳେ ବିପଦ ପଡ଼ିବ, ତୁ ମୋତେ ସ୍ମରଣ କରିବୁ ।

(ଗୀତ)

ଦଇବ ବିପକ୍ଷ କାଳେ ପ୍ରମାଦ ପଡ଼ଇ ହେଲେ
ସହିବୁ ତାହା ନିଶ୍ଚଳେ ଧ୍ୟାନ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଭଣି ।
(ଗଙ୍ଗା ଦେବୀଙ୍କ ତିରୋଭାବ)

ଅମର—(ସ୍ୱଗତ) ମା, ମା, ଏହିକି ଉଚିତ ଅଧମ ସନ୍ତାନେ, ନ ନେଇ ତୋ କୋଳେ ସଞ୍ଚିଲେ ଲୁଚିଯାଉଛ କିମ୍ପାଇଁ । କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ମୁଁ କାହିଁ ଥିଲି, କିଏ ଆଣି କଲି ଏ ହୃଦର । ମୁଁ ସୁପ୍ତ ନା ଜାଗ୍ରତ ? ମନେ ହୁଏ ସ୍ୱପ୍ନକଥାପରି । (ବିଳାସକୁ ଚାହିଁ ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଏ କିଏ ! ଦେବୀ ନା, ଏ ରୂପ ତ ନୁହେଁ, ଏ ତ ଘୋର ଜଙ୍ଗଲ । ଏଠାରେ ମନୁଷ୍ୟର ପଦଚିହ୍ନ ମାତ୍ର ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉ ନାହିଁ । ହେଲେ, କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ସେହି ଶୁଭୁଯାଏ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ ଚିତ୍କାର । ତେବେ କିଏ ଏହି, ପଚ୍ଚାରିବି ଥରେ ।

ଗୀତ (ହେ ନୃପସୁତ—ବୃତ୍ତେ)

ରେ ନବ ତରୁଣୀ କାହାର ରମଣୀ
ନାହା କେ ତୋହର ସାହା ଅଛିକି ମାରକ୍ଷ ପ୍ରାଣୀ । ପଦ ।

ସୁନ୍ଦରି ! ତୁମ୍ଭେ କିଏ; ଏ ଘୋର ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଏକାକିନୀ ହୋଇ ଠିଆହେବାର ଅଭିପ୍ରାୟ କଣ ?

(ଗୀତ)

ଦେବୀ କି ମାନବୀ ତୁ ତ, ଜାଣି ନପାରେ ବୃତ୍ତାନ୍ତ,
ସୁଦୟା ବହି କହିତ ପ୍ରକାଶ କର ରମଣୀ । ୧

ସୁନ୍ଦରି ! ତୁମ୍ଭେ ଦେବୀ ନା ମାନବୀ ? ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝିପାରୁନାହିଁ । ତୁମ୍ଭ ରୂପ ମନ୍ମଥ ବାମାକୁ ଜିଣି ଶୋଭା ପାଉଅଛି । କୁହ, ତୁମ୍ଭେ କାହାର ମନୋହାରିଣୀ ।

(ଗୀତ)

କାହାର ବାମା କି ଉମା, ଜଣାଅ ରେ ମନୋରମା,
ନୀରବେ ରହିଛ କିନା, ଶୁଣାଅ ତୋ ବୀଣାବାଣୀ ।

ସୁନ୍ଦରି ! ତୁମ୍ଭେ କାହାର ସ୍ତ୍ରୀ କିମ୍ବା କାହାର ବୋହୂ ? କେଉଁ ଦେବୀ କପଟରେ ଏପରି ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରିଛ । (ସ୍ୱଗତ) ମୁଁ ତ ଚାଲିଚରଣରୁ ଅନୁମାନ କରୁଛି କେହି ରାଜକନ୍ୟା ହେବ ପରା ।)

(ଗୀତ)

ଶିକ୍ଷାଷଅଙ୍ଗି ନବୀଣ ନ କର ମୋ ଗୁଣ ଭାଷ
ପ୍ରବୀଣ କର ମୋ ତୋଷ ବାଳକୃଷ୍ଣ ରସେ ଭଣି । ୩

ସୁନ୍ଦରି ! ମୋତେ ପରିଚୟ ଦିଅ । ମୋ ମନରେ ସନ୍ଦେହ ହେଉଛି । କାରଣ ଏ ଘୋର ଜଙ୍ଗଲ; ତହିଁରେ ପୁଣି ତୁମ୍ଭେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଏକୁଟିଆ ।

ବିଳାସ—ମୁଁ ଏକାକିନୀ ନୁହେଁ । ମୋ ନିକଟରେ ଅଛନ୍ତି ମୋ ହୃଦୟେଶ୍ୱର, ମୋ ଆରାଧ୍ୟ ଦେବତା, ମୋ ଆଗରେ ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ଅମର—କାହିଁ ତୁମ୍ଭ ଆଗରେ ତ କେହି ନାହାନ୍ତି ?

ବିଳାସ— (ଗୀତ)

(ଯମୁନା ଯିବୁ ନାହିଁ ରାଧେ—ବୃନ୍ଦେ)

ଆଜ କାହିଁ କି ନରବର ନାଗର ତୁମ୍ଭେ ଗଳାହାର ।
ପାଶେ ଦେଲେ ଆଶ୍ରା କହିବି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା
ଝାସ ନ ମଣିବ ଗିର । ପଦ ।

ନାଥ ! ଅଧୀନାକୁ ଆପଣ ଶ୍ରୀଚରଣରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେଲେ ମୁଁ ମୋର ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିବି ।

ଅମର—ତୁମ୍ଭ ପରି କନକପ୍ରତିମା ଏ ଅଭାଗା କର୍ମରେ କେବଳ ବାମନ ଚନ୍ଦ୍ର ଧରିବା ନ୍ୟାୟ । ତେବେ କହ, ତୁମ୍ଭେ କାହାର କନ୍ୟା ?

ବିଳାସ— (ଗୀତ)

ସୁରଟ କନ୍ୟା ମୁଁ ବିଳାସ କୁମାରୀ,
ଯାଇଥିଲି ବନେ ପୂଜି ହର ଗୌରୀ,
ସେ ବନପ୍ରାନ୍ତରେ ଭେଟିଲି
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରେମେ ହୋଇଲି ଅଧୀର । ୧ ।

ନାଥ ! ମୁଁ ଜୟପୁରାଧିପତି ସୁରଟ ସିଂହଙ୍କ କନ୍ୟା, ମୋ ନାମ ବିଳାସକୁମାରୀ । ମୁଁ ପ୍ରତିଦିନ ହରସେବା କରିବାକୁ ଯାଏ । ଦିନକରେ ଯାଉଛି, ଆପଣଙ୍କୁ ସେ ଜଙ୍ଗଲରେ ଭେଟିଲି ।

ଅମର—ମୁଁ ସେଠାରେ କଣ କରୁଥିଲି ?

ବିଳାସ— (ଗୀତ)

ଧ୍ୟାନେ ଚିନ୍ତା ଗୌରୀପତିରେ ବରି,
ପାଶେ ଯାଉନ୍ତେ ନାଶ ଦେଖିଲି ତୁମ୍ଭରି,
କର୍ମକୁ ସୁମରି ନେଲି ନିଜ ପୁରୀ
ରାଜ୍ୟୁ ପିତା କଲେ ଦୂର । ୨ ।

ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ଶୋଭା-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ବିମୁଗ୍ଧା ହୋଇ ହରପ୍ରିୟାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷ ଦେଇ ପତିଭାବରେ ବରଣ କରି ଯାଇ ନିକଟରେ ଦେଖେତ ମୃତ । କଣ କରିବି ମୋର ଭାଗ୍ୟକୁ ସୁମରି ସଞ୍ଜାଇ ରଖିବା ସକାଶେ ଗୃହକୁ ନେଇ ଗଲି । ପିତା ମୋର ଏ ଭାବ ଦେଖି ମୋତେ ଗୃହରୁ ଅନ୍ତର କରିଦେଲେ ।

ଅମର—ତେବେ ବଞ୍ଚିଲି କପରି ?

ବିଳାସ— (ଗୀତ)

ଦୁଃଖାନଳେ ଜଳଉଠିଲା ପରାଣ,
କରୁଥିଲି ଜଳେ ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ,
କିବା ଭାଗ୍ୟବଳେ ଭାଗୀରଥୀବଳେ
କଲେ ଏତେ ସୁବିଚାର । ୩ ।

ନାଥ ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଗଙ୍ଗାକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ମୁଁ ଝାସ ଦେଉଥିବା ସମୟରେ ଭାଗୀରଥୀ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବଞ୍ଚାଇଲେ ।

ଅମର—ସଖି ! ଏ ହତଭାଗା ଲାଗି ଏତେ କଷ୍ଟ କଲଣି ।

ବିଳାସ—ନା ନାଥ ! ତୁମକୁ ପାଇଲାବେଳୁ ମୋର ସମସ୍ତ କଷ୍ଟ ଦୂର ହୋଇଗଲାଣି । ଗୋଟିଏ ନିବେଦନ ଶୁଣା କର ।

ଅମର—କି ନିବେଦନ ?

ବିଳାସ— (ଗୀତ)

ବାପେ ଆସି ଦଶା ଫେରିଲା ଆମ୍ଭର,
ମୋ ରାଜ୍ୟରେ ନିଶ୍ଚେ ହେବ ରାଜେଶ୍ୱର,
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ବିଧି ବାମହେଲେ
ପଡ଼େ ସଙ୍କଟ ଅପାର । ୪ ।

ନାଥ ! ମୋର ପିତାଙ୍କର ମୁଁ ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟା; ଆଉ ମୋର କେହି ଭ୍ରାତ ନାହାନ୍ତି, ଆପଣ ଚାଲନ୍ତୁ ମୋ ପିତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ରାଜା ହେବେ ।

ଅମର—ପ୍ରିୟେ । ତୁମ୍ଭକଥା ମାନେ ଶତବାର, କିନ୍ତୁ ସେ ବିପଦେ ନ ପକାଅ ମୋତେ ।

ବିଳାସ—କି ବିପଦ ନାଥ ।

ଅମର— (ଗୀତ)

(ଜୀବଗଲେ ଯାଉ ଜବାଧରି—ବୃତ୍ତେ)
ପ୍ରାଣବାନ୍ଧବୀ ସେ ସମ୍ପଦ ଲାଗି
ଯାହା ଭୋଗୁଛି ମନୁ ଯିବ କିରେ ।
ଧନେ ବଢ଼ିବ ମାନ ଧନେ ହରିବ ଜ୍ଞାନ,
ସେ ଧନ ଏ ଜୀବନ ନେବଟିରେ । ଘୋଷା ।

ପ୍ରେୟସି ! ଘର ସେହି ସମ୍ପଦ ଲାଗି ଯାହା କି ଭୋଗ କରୁଛି, ତାହା ଏ ଜୀବ ଗଲେ ବା ମନରୁ ଯିବ ।

ବିଳାସ—କିଣ ନାଥ, ସମ୍ପଦ ଲାଗି କି କଷ୍ଟ ଭୋଗ କଲ ?

ଅମର— (ଗୀତ)

ଧନ ଲାଗି ସହୋଦର, ଛୁରିକା ଦେଲେ ଗଳାର,
ଆଉ କି ଧନ ମୋର ହେବଟିରେ
ହୀନ ଦରିଦ୍ର ହେଲେ ବିପଦ ନାହିଁ କାଳେ,
ଅନ୍ତେ ମିଳିବ କୃଷ୍ଣସେବାଟିରେ । ୨ ।

ପ୍ରିୟେ ! ଆମ୍ଭ ପିତାଙ୍କର ଆମ୍ଭେ ତିନିପୁତ୍ର, ପିତା ସତ୍ୟ କଲେ, ଆମ୍ଭ ତିନିଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେ କି ଉପଯୁକ୍ତ ହେବ ତାକୁ ରାଜଗାଦିରେ ବସାଇ ସେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇଯିବେ । ସଖି ! ମୁଁ କନିଷ୍ଠପୁତ୍ର; କିନ୍ତୁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ କୃପାରୁ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ବିଦ୍ୟା ପଢ଼ିଥିଲି । ଅନ୍ୟ ଦୁଇଭାଇ ଭାବିଲେ କାଳେ ଅମର ରାଜଗାଦିରେ ବସିବ ସେ ହେତୁ ବିଦ୍ୟାଗୁରୁଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ମୋତେ ଜଙ୍ଗଲରେ ମାରି ପକାଇଲେ ।

ବିଳାସ—ତୁମର ଭାଇ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମାରିଦେଲେ ?

ଅମର— (ଗୀତ)

ରଙ୍କରତନ ଧନ ଧନେ ଯେବେ ତୋ ମନ
ଦିନେ ସେ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଦେବେଟିରେ ।
ନ କର ବାଳି ଖେଦ ସମ୍ପଦଟି ଆପଦ
ଯୋଗ୍ୟ ହେଲେ ଭାଗ୍ୟରେ ଥିବଟିରେ ।

ସଖି ! ତୁମ୍ଭର ଯେବେ ଧନରେ ଆଶା ତେବେ ଦିନେ ସେ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଦେବେ, ସେଥିପାଇଁ ଭାବନା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ କଣ । ଯଦି ଏ ହତଭାଗା ସଙ୍ଗରେ ବୁଲିବାକୁ କଷ୍ଟ ମନେକର ତେବେ ଚାଲ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭ ପିତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଛାଡ଼ି ଆସିବି ।

ବିଳାସ—ନାଥ ! ନାରୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉପାସ୍ୟ ଦେବତା ପତି । ପତି ବିନା ନାହିଁ କା ହିଁ ଗତି । ମୋର ପତି ଯେଉଁଠି, ମୋର ରାଜ୍ୟ ସେଇଠି ।

ଅମର—ସଖି ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କ୍ଷୁଧା ହେବଣି, ଏଠାରେ ଟିକିଏ ବସ । ମୁଁ କିଛି ଫଳମୂଳ ସଂଗ୍ରହ କରିଆଣେ ଭୋଜନ କରିବ ।

ବିଳାସ—ହେଉ ନାଥ ଆସନ୍ତୁ । (ଅମର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ବାହାନ, ତୋଫାନ ଗଙ୍ଗାରେ ବୋଇତ ଘେନି ଯାଉଥିବା ସମୟେ ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଜଙ୍ଗଲରେ ବିଳାସକୁ ଦେଖିବା)

ବାହାନ—ମାଝି ! ଦେଖିଲୁ ଏ ଘୋର ଜଙ୍ଗଲରେ ଏ ସୁନ୍ଦରୀ କନ୍ୟା କିଏ ବସିଛି ?

ମାଝି—ମହାରାଜ ! କିଏ ନାହିଁ କିଏ ବସିଥିବ, ଆମର ସେଥିରେ କଣ ଅଛି ।

ବାହାନ—ମାଝି ! ତୋଫାନ ବୋଇତରେ ଥାଉ, ଚାଲ ଆମ୍ଭେ ତା ନିକଟକୁ ଯିବା (ତଥାକରଣ) ମାଝି ! ଏ ଆଖପାଖରେ ତ କେହି ଦେଖାଯାଉ ନାହାନ୍ତି, ସ୍ତ୍ରୀଟି କଣ ଅନାଥିନୀ ?

ମାଝି—ମହାରାଜ ! କିଏ କେଉଁଠି ଥିବ ଆପଣ ତା ନିକଟକୁ ଯାଆନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ବାହାନ—ଆରେ ପାଗଳ, ଆମ୍ଭର କଏ କଣ କରିବ, ଚାଲ ତା ନିକଟକୁ, କିଛି ପଚାରିବା ।

ମାଝି—ହାଆଜ୍ଞେ, ସେ ଗୋଟାଏ ବଣର ଦେବୀ ହେବ ପରା ! ମୁଁ ତ କେବେ ଯିବ ନାହିଁ । ସେବେ ଭାଗ୍ୟ ଅବଳରୁ ଭେଟଣାରେ ପଡ଼ିଯାଏ ତ ଏକବାର ଦଫା ଶେଷ ।

ବାହାନ– ମାଝି ! ଭୟ କରନା, ମୋ ପଛରେ ଆ ! (ବିଳାସ ପ୍ରତି) ହେ ସୁନ୍ଦରୀ, ତୁମ୍ଭେ ଏ କାନନ ମଧ୍ୟରେ ଏକାକିନୀ ହୋଇ ବସିବାର ଅଭିପ୍ରାୟ କଣ ?

ବିଳାସ—ନିରୁତ୍ତର ।

ବାହାନ— (ଗୀତ)

(ଗ୍ରାମାନେ ବସନା—ବୃନ୍ଦେ)

କହରେ ଛଇଲ କାହାର ଦୁଲାଳୀ
ମୋହ୍ନ ସତମତ ଭାଗ୍ୟବତୀ
ବନେ କାହିଁ ଏକା ବସିଛୁ ନାୟିକା'
ଶଙ୍କା ନାହିଁ ତୋତେ ବାଙ୍କନେତ୍ରୀ । ଘୋଷା ।
ସୁନ୍ଦରି ! ତୁ କାହାର ବୋହୂ, କାହାର କନ୍ୟା ।
ଏ ଜଙ୍ଗଲରେ କାହିଁକି ବସିଛୁ ?

(ଗୀତ)

ଆସରେ ନବୀନା ନ ହୁଅ ବିମନା
କରୁଛୁ ଭାବନା କାହାପ୍ରତି
ନ କର କପଟ କହ ତୁରେ ଝଟ
ଉଚାଟ ହେଉଛି ଆମ୍ଭ ମତି । ୧ ।

ସୁନ୍ଦରି ! ତୁ କାହାକୁ ଚିନ୍ତା କରି ଏ ଘୋର ଜଙ୍ଗଲରେ ବସିଛୁ ? ତୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖି ତୋତେ ଛାଡ଼ିବାକୁ ଆମ୍ଭର ଇଚ୍ଛା ହେଉ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ ଯିବ ଚାଲ ।

ବାହାନ—(ମାଝିପ୍ରତି) କିରେ ମାଝି ! ପଦେ ତ ହେଲେ ଜବାବ ମିଳୁନାହିଁ, ବୋଧହୁଏ ଲଜ୍ଜା କରୁଛି । ସେଟା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ, ତୁ କିଛିଏ ବୁଝାଇଲୁ ?

ମାଝି—ନାହିଁ ସାଆଜ୍ଞେ, ତା ହେବ ନାହିଁ । ଜାଣୁ ଜାଣୁ ହାଣ-କୁରାଡ଼ୀ ବେକକୁ ଆଣିବ, ତା କେବେ ହେବ ନାହିଁ ।

ବାହାନ —ମାଝି ! ସେ ଦେବୀ ନୁହେଁ, ମାନବୀ ।

ମାଝି—ଜାଣିଲେ କପର ?

ବାହାନ—ଦେବତାମାନଙ୍କର ଛାୟା ନ ଥାଏ, ପୁଣି ମୁଁ କଥା କହିଲା ବେଳକୁ ଅଧୋବଦନା ହେଲା ପରା ।

ମାଝି—(ହେଣ୍ଡିମାରି) ତେବେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଆମ୍ଭ-ଜାତିପ୍ରୀ ଘୋଡ଼ା ଗୀତ ବୋଲି ମନାଇ ଦେବି ସେ ।

ବାହାନ—ମାଝି, ହେଉ ଯା ।

ମାଝି—ହେଇଁ ହେ ! ଆମ୍ଭ ଯୁବରାଜ ଓଳଏ ହେଲା ପରା ତୁମ୍ଭଠାରୁ ପଦେ ଅଧେ ବଚନ ଶୁଣିବେ ବୋଲି ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି, ତୁମ୍ଭେ କିଛି କହୁନାହିଁ ।

ଘୋଡ଼ା—ଗୀତ

ପାଚିଲା ଆମ୍ବ କୋଇଲି (ରାଜଜେମା)
ଆମ୍ଭ ରାଜାଙ୍କୁ ତୁ ହୋଇଲେ ଭଜା
ଖଟିବେ ଲକ୍ଷେ ଗୋଇଲା ।

ଦେଖ ! ଆମ୍ଭ ରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଚାଲ, ତୁମ୍ଭର କଣ ମାନ ହାନି ହୋଇଯାଉଛି !

ବାହାନ—ମାଝି ! କଣ ଉତ୍ତର ମିଳିଲା ?

ମାଝି—ଆପଣ ଏପରି ଉଛନ୍ନ ହେଲେ ହେବ ? ଆପଣ ଏ ବକୁଳ ମୂଳରେ ବସି ଗୋଟିଏ ବଉଳ ଫୁଲରେ ହାର ଗୁନ୍ଥୁଥାଆନ୍ତୁ । ମୁଁ ଶାଠ ଗୀତରେ ବୁଝାଇ ଦେବି ସେ ।

ମାଝି—(ଗୀତ) ରାଜଜେମା, ମୋତେ ସୁଦୟା କର ।
ଆମ୍ଭ କୁମାରଙ୍କୁ ପତିରେ ବର ।
ହୋଇଲେ ତାଙ୍କର ପାଟମହିଷୀ
ପାଖରେ ଖଟିବେ ବହୁତ ଦାସୀ
ସେ ଗଜଦନ୍ତ ପଲଙ୍କରେ ।
ନ ବସି କାହିଁକି ଏ ଘୋର ଜଙ୍ଗଲରେ (ରାଜଜେମା)
ବସି କାନ୍ଦୁଛ ଏଠାରେ ।

ଦେଖ ! ତୁମ୍ଭର ଏ ଯୌବନଟାକୁ ଜଙ୍ଗଲରେ ବୁଲି ବୁଲି ବୃଥାରେ ନଷ୍ଟ କରୁଛ କାହିଁକି ? ଆସ, ଆମ୍ଭ ରାଜକୁମାରଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯିବ ।

ବିଳାସ—ଅତିଥି ! ମୋର କାନ୍ତ ଅଛନ୍ତି, ସେ ଫଳ ମୂଳ ଆହରଣ ନିମିତ୍ତ ଯାଇଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ

ଥିବେ । ମୋ ସହିତ ଏତେ ଜଞ୍ଜାଳ କରିବା ଫଳ କ'ଣ ?

ମାଝି—(ଗୀତ) ତୁମର ପତି କେଉଣେ ଗଲେଣି
ବ୍ୟାଘ୍ର ବା ସିଂହମୁଖେ ପଡ଼ିଲେଣି
ଧନେ ମାନେ ଜ୍ଞାନେ ଆମ୍ଭ ରାଜନ
ତୁମ୍ଭ ପତିଠାରୁ ସେ ବଳୀୟାନ ସେ
ଅଷ୍ଟ ଅଳଙ୍କାରେ ବେଶ
ହୋଇଥିବ ବାଳ ବୃଦ୍ଧ ମନେ ଭାଳ (ରାଜଜେମା)
ଶଙ୍କା ତେଜ ନାବେ ବସ । ୨ ।

ଦେଖ ! ତମେ କ'ଣ ଭାବୁଛ ! ତୁମ୍ଭର ସେ ପତି ଅଛନ୍ତି । ମହାରାଜ ! ସେ ଭଲରେ ଫଳବେ ନାହିଁ ।

ବାହାନ— (ପିଛୁଲ ଗୀତ)
ଧନେ ମାନେ ଆମ୍ଭେ ଯୋଗ୍ୟ ଅତ
ଆସ ନାଗରାଣୀ ମୋ କୋଳରେ ବସ
ବାଳାମଣି ତୋର ହେବୁ ପତି । ୩ ।

ବରାନନେ ! ଆମ୍ଭେ ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭେ ରାଜକନ୍ୟା, କ୍ଷତି କ'ଣ, ଆସିବଟି ମାଝି ଧର ଶୀଘ୍ର ।

ବିଳାସ— (ଗୀତ)
(ରାଗ—ଶୋକ କାମୋଦୀ)
ହେ ନବଯୁବକ ଏ କେଉଁ ବିବେକ
ମୋ ଦୁଃଖକୁ ଦେନ ଦୟାବହି
ମୋ କାନ୍ତ ଏ ବନ- ପ୍ରାନ୍ତରେ ଅଛନ୍ତି
ଆସିବେ ମୁଁ ପଥ ଅଛି ଚାହିଁ ।
ଆହେ ଧର୍ମରାଜ;
କ୍ଷମାଇ କର ଅଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟ । ୧ ।

ରାଜନ୍ ! ମୋର କାନ୍ତ ଅଛନ୍ତି, ସେ ଫଳ ପାଇଁ ଯାଇଛନ୍ତି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆସୁଥିବେ । ଆପଣ ବୃଥା ଜଞ୍ଜାଳ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ବାହାନ—ସେ କଥା ଶୁଣା ଯିବ ନାହିଁ ମାଝି ! ଧର ଶୀଘ୍ର ।

ବିଳାସ— (ଗୀତ)
ହାଇରେ କପାଳ ନ ହେଲୁ ହିଂପାଳ
କଳଙ୍କ କଥାକୁ ଘଟାଇଲୁ ।
ନାହିଁ କେହି ଆଶ୍ରା ସହାୟ ଭରସା
ପତି-ଆଶା ମୋର ତୁଟାଇଲୁ ।
ଆହେ ଦୀନବନ୍ଧୁ !
ଦୁଃଖ ନ ଗଲା କାନ୍ଦୁ କାନ୍ଦୁ । ୧

ହାଇରେ ମନ୍ଦ ବିଧାତା ! ସେ ଯେତେବେଳେ ମୋତେ ଆସି ଖୋଜିବେ ଏବଂ ମୋର ସନ୍ଧାନ ନ ପାଇବେ ତ ସେତେବେଳେ କେତେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ନ ହେବେ ? ସେ ସମୟରେ କିଏ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରବୋଧ ଦେବ ।

ମାଝି—କିଏ ଖୋଜିବେ ହେ, ଆମ୍ଭ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ କ'ଣ ଅଧିକ ବର ତୁମ୍ଭର ହେବ ? ଆସ ଆସ ।

ବିଳାସ— (ଗୀତ)
ଆହେ ବୃକ୍ଷଲତା ମୋର ଦୁଃଖକଥା
କହିବ ମୋ କାନ୍ତ ଆଗେ ଯାଇ,
ବଳେ ଧରି ନେଲେ ମୋତେ ଏ ପାମର,
କାଳେ ହେଲେ ଦେଖା ଦେବେ ଯାଇ ।
ବାଳାମଣି କହି,
ବିଧି ଲେଖା କ ଆନ କରଇ । ୨

ହେ ବୃକ୍ଷଲତା "ହେ ଅନଳ ଅନିଳ, ହେ ଗଗନ' ପର୍ବତ, ତୁମ୍ଭେମାନେ ମୋର ସାକ୍ଷୀ, ମୋ ଗଳା-ରତ୍ନକୁ ପ୍ରବୋଧ ଦେବ, ଅଧୀନା ଯେବେ ପ୍ରାଣରେ ଥାଏ ତ ଦିନେ ହେଲେ ସେ ଚରଣତଳେ ସେବିକା ହେବ ।

ବାହାନ —ଧର ମାଝି ।

ବିଳାସ—ଶାନ୍ତହୁଅ ନରାଧମ! କାମୁ ବୃଷ ଖାଉ ନ ଜାଣୁ କ ନାରୀର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ? ଦିନେ ଏହି ସାମାନ୍ୟ ଅବଳାର ମାନହାନି ନିମିତ୍ତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟୀ ଲଙ୍କାପୁରୀ ହୋଇଲା ଧୂଳିଧୂସରିତ । ପୁଣି କୁରୁବଂଶର ନିଧନ । ତଥାପି ରେ ବର୍ବର, ପତଙ୍ଗ ହୋଇ କ ସାହସେ

ଆସିଛୁ ଅଗ୍ନିରେ ଝାସ ଦେବାପାଇଁ । ପୁଣି ଶ୍ୱାନ ହୋଇ ହବର୍ଭାଗେ ବଳାଇଛୁ ଆଶ ? ଛି, ଛି, କେ କହେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ରାଜପୁତ୍ର । କାପୁରୁଷ ହନେ ନଷ୍ଟେ ଭୋଗିବ ସ୍ୱୀ ଫଳ ।

(ବାହାନ ବଳାତ୍କାରପୂର୍ବକ ଧରି ଘେନିଯିବା)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(କାନନ)

(ଅମର ଫଳ ଘେନି ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତି)

ଅମର– ପ୍ରେୟସି ! ଆସ, ଆସ, ଦେଖିଲ କି ସୁନ୍ଦର ଫଳ ଆଣି ଅଛୁ । କୁଆଡ଼େ ଅଛ, (ଇତସ୍ତତଃ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ନ ପାଇ) କାହିଁ ମୁଁ କାହାକୁ ଡାକୁଛି, ଏଇଠି ତ ପ୍ରିୟାକୁ ମୋର ବସାଇ ଦେଇ ଗଲି । କୁଆଡ଼େ ଗଲ ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନ ଦେଖି ମୋତେ ସବୁ ଅନ୍ଧକାର ଦେଖା ଯାଉଛି । କ'ଣ କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଗଲ ?

(ଗୀତ)

(କାଉଁନସୁର)

ବନଜ-ନୟନା ବନେ ଲୁଚିଛୁ ତୁ କାହିଁରେ
ତୋ ବିନା ନଗାନ୍ୟ ପ୍ରାଣ ହେଉଅଛି ଦହିରେ ।
କହ କାହିଁ ଅଛୁ,
ଅଭିମାନେ କଥା ନ କହୁଛୁ । ୧

ପ୍ରେୟସି । କି ନିମିତ୍ତ ଅଭିମାନ କରି ମୋତେ କଥା କହୁନାହଁ, କୁଆଡ଼େ ଅଛୁ ଶୀଘ୍ର ଦେଖା ଦେ ।

(ଗୀତ)

ଶିଖିଅଙ୍ଗୀ ନରଣ କରୁ କାହିଁ ପାଇଁରେ
ଗିରିଶ. ଅନ୍ତର ତାପ ଦେଉଅଛି ଦହିରେ,
କହ କି କରିବି,
ତୋ ବିରହେ ଆତ୍ମାଘାତୀ ହେବି । ୨

ପ୍ରିୟେ ! କୁଆଡ଼େ ଗଲ, ଏ ହୃଦୟ-କାନନରେ କାମାନଳ ଲଗାଇ ଦେଇ କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଗଲ ।

(ଗୀତ)

ବରଙ୍ଗୀ କି ସଙ୍ଗେ ପଡ଼ି ଛାଡ଼ିଗଲୁ କାହିଁରେ,
ତୋ ବିନା ଏ ଜୀବ ଯିବ ବାଳାମଣି ଧାଇଁରେ ।
ଆହେ ବୃକ୍ଷଲତା
କେହି କି ଦେଖିଛ ମୋର କାନ୍ତା । ୩ ।

ପ୍ରେୟସି ! ତୁମ୍ଭେ କ'ଣ କାହା ଶିକ୍ଷାରେ ପଡ଼ି କାହିଁ ଚାଲିଗଲ । ନା, ତୁମ୍ଭର ତ ସେ ଭାବ କେବେ ଦେଖି ନ ଥିଲି । ବୋଧହୁଏ କିଏ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବଳାତ୍କାରରେ ନେଇ ଗଲା ! ହେ ପାର୍ବତୀପତି ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ସାହା ଭରସା ।

ସ୍ତବ

ବଂ ବଂ ହର ପ୍ରଭୁ ମହାଦେବ ।
ନମୋ ନମୋ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ପାର୍ବତୀବଲ୍ଲଭ । ପଦ ।
ନମୋ ଶମ୍ଭୁ ନୀଳକଣ୍ଠ ହେ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର
ନମୋ ଶୂଳୀ ତ୍ରିଅମ୍ବିକ ପଞ୍ଚମୁଖହର । ୧ ।
କେଉଁଣେ ଅଛ ଦିଅ ଦେଖା ପିନାକଧାରଣ ।
ନ ଶୁଣେ କି ମୋର ଡାକ ହେ ବିଶ୍ୱକରେଣ । ୨ ।
ନମସ୍ତେ ହେ ପଶୁପତି ବିଶ୍ୱରୂପୀ ଈଶ ।
କୃପାକରି ବାରେ ହର ବାଳମଣି କ୍ଲେଶ । ୩ ।

(ସ୍ତବେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଶିବଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ଓ ବର ପ୍ରଦାନ)

ଶିବ—ଶରଣାଗତ ହୁଅ ବତ୍ସ ! ତୋ ଆକୁଳେ ହୋଇ
ମୁଁ ଆକୁଳ, ଆସିଅଛି ଏଥେ ଦେଖ ଚକ୍ଷୁ ଫେଇ ।
ମୁହିଁ ସେହି ଗଙ୍ଗାଧର, ଯା'କୁ ତନ୍ତ୍ର ଅନ୍ତରହ ।

ଅମର – (ଚକ୍ଷୁଫେଇ ଶିବଙ୍କୁ ଦେଖି ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ପ୍ରଣିପାତ)

ଶିବ—ବତ୍ସ ! ଅବିଳମ୍ବେ ପାଇବୁ ତୋ ପତ୍ନୀ ଓ ଭୋଗିବୁ ତୁ ପିତୃରାଜ୍ୟ ରାଜଗାଦି ନଷ୍ଟେ ।

(ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ)

ଅମର—କାହିଁଗଲେ ପ୍ରଭୁ ଛାଡ଼ି ଏ ଅଧମେ । ଆଜି ଏ ବେଶଭୂଷାରେ ପ୍ରୟୋଜନ କ'ଣ ? ଯାଉଛି ପକ୍ଷି, ତୋର ବିଚ୍ଛେଦରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇ ବୁଲିବି ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଦରବାର

(ରାଜା ସୁରଥସିଂହ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ)

ରାଜା—ମନ୍ତ୍ରୀ ! ଏ ରାଜଭବନରେ ମୋର କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କଠାରେ ମୋର ଏଇ ଶେଷ ଦେଖା ।

(ଗୀତ)

(ରଜ ସଜବାଜ ମଉଜ—ବୃତ୍ତେ)

ରାଜଗାଦି ଯାଉଛି ଛାଡ଼ି,
ଅନୁସରି ହରିର ଆଶା ।
ବିପଦର ଧାଡ଼ି ବେଳୁବେଳ ମାଡ଼ି,
ପଡ଼ି ଉଡ଼ି ଛାଡ଼ି ଯାଉଛି ହଂସା ।

ମନ୍ତ୍ରୀ । ବେଳକୁ ବେଳ ମୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ବଳି ପଡ଼ିଲାଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସିଂହାସନ ତ୍ୟାଗକରି ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ଧ୍ୟାନ ରଖିବି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ତା' ତ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ରାଜ୍ୟଭାର କିପରି ଓ କାହାଠାରେ ନ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ସୁଚାରୁରୂପେ ନିର୍ବାହ ହେବ ?

ସୁରଥ— (ଗୀତ)

ପୂର୍ବଜନ୍ମେ କି କଲି ପାପ,
ନ ଦେଖିଲି ପୁତ୍ରର ମୁଖ ।
କନ୍ୟାଠାରେ ଅର୍ପିଲି ଦୁଃଖ
ମନେ ମୋର ବହ୍ନିଣ ରେଷ ।

ମନ୍ତ୍ରି ! ସହଜେ ମୁଁ ଅପୁତ୍ରକ, ପୁଣି ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟା ଯେ ଥିଲା ତାକୁ ହରାଇ ବସିଲି । ଆଉ ମୋର ରାଜ୍ୟରେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ସେ କଥା ଭାବି କି ପ୍ରୟୋଜନ ?

ସୁରଥ— (ଗୀତ)

ମେଲାଣି ଦେଉଛି ହେ ମନ୍ତ୍ରୀ,
ଲଗିଲି ଏ ରାଜବିଭୂତି ।
ଦୃଷ୍ଟି ଦେବ ପ୍ରଜାଙ୍କ ପ୍ରତି,
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ଏ ଭାଷା ।

ଯାଉଛି, ସେହି ହରି ଉଦ୍ଦେଶରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇ ବୁଲିବି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(କାରାଗାର)

(ବିଳାସ, ଦୂତ, ବାହାନ, ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ସିଂହ)

ବିଳାସ—କ'ଣ କରିବି, ଏ କାରାଗାରରେ ଆଉ କେତେ ଦିନ ରହିବି ? ଏ ଦୁରାଚାରମାନେ ତ ସବୁବେଳେ ମୋ ନିକଟକୁ ଆସି ଅନେକ ପ୍ରକାରରେ ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ମୋର ସତୀତ୍ୱ ନଷ୍ଟ କରିବାକୁ ବସିଛନ୍ତି, ଉପାୟ କ'ଣ ? ହେ ଭଗବାନ୍ । ହେ କରୁଣା-ବାରିଧି ! ହେ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ନାଥ ! ତୁମ୍ଭେ ମାତ୍ର ସାହା ।

(ଗୀତ)

(କି ଦଶା ପଡ଼ିଲା-ବୃତ୍ତେ)

କି ବୁଦ୍ଧି କରିବି ଅଞ୍ଜଳିନିଧିକି
ସତେ କାଳେ କୋଳେ ଧରିବି । ପତି
ହାସ୍ୟ ପ୍ରାଣନାଥ । ସତେ ଏ ଦୁଃଖ ଅନ୍ଧାର ତୁଟିବ !
ଆପଣଙ୍କୁ ଦେଖିବି ?

ଗୀତ

କପଟ ଲମ୍ପଟ ଦୁଷ୍ଟ, ମୋରୂପେ ହୁନ୍ତି ଆକୃଷ୍ଟ,
କଲେ ମୋ ସତୀତ୍ୱ ନଷ୍ଟ, ଝୁରି ଝୁରି ମରିବି ।

କ'ଣ କରିବି ? ସେ ଦୁରାଚାରମାନେ ତ ସବୁବେଳେ ମୋ ନିକଟକୁ ଆସୁଛନ୍ତି, ଅନେକ ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ମୋର ସତୀତ୍ୱ ନଷ୍ଟ କରିବାକୁ ବସୁଛନ୍ତି ।

(ଗୀତ)

ଦେବୀ-ଦେବୀ ହୁଅ ସାହା ପ୍ରାଣେ ଥାଉ ପ୍ରାଣନାହା !
ଆଚରି ଦ୍ୱେଷୀ ମାୟା କାୟା ମୋର ଉଦ୍ଧାରିବ ।

ହେ ଦେବୀ-ଦେବୀ । ମୋ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ରକ୍ଷାକର; ଯେପରି ସେ ମୋ ଉଦ୍ଦେଶରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ନ ହୁଅନ୍ତି, ଏଇ ତ ବର୍ବରମାନେ ଆସିଲେ ପରା ?

ବାହାନ—ଦୂତ ! ସେ ସ୍ତ୍ରୀଟା ଏତେଦିନ ହେଲା ଆସିଲାଣି, ଭଲକରି ଦିନେ ଖାଇ ନାହିଁ, ସବୁ-ବେଳେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଦେହଟାକୁ କ୍ଷୀଣ କରି ଦେଲାଣି; କଥା କ'ଣ ?

ଦୂତ—ମହାରାଜ ! ମୁଁ କହିଲେ ଏକା ମୋ କଥାରେ ରହିବେ ନାହିଁ ।

ବାହାନ—କଥା କ'ଣ ?

ଦୂତ—ମହାରାଜ ! ବୁଝୁ ନାହାନ୍ତି, ଯେ ବାରବୁଲା ଛତରଖାଇ ତାଙ୍କୁ କୋଉଠି ରାଜେଶ୍ୱର ଅଛି, ଆପଣ ସେଥିରେ ମାତନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆପଣଙ୍କୁ କୋଉ ଏବେ ମାଇକିନିଆ ମିଳୁ ନାହାନ୍ତି ? ଆପଣ ଖୁସାମତ କଲାରୁ ସେ ବରାବର ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବାଇ ଦେଉଛି ।

ବାହାନ—ଦୂତ, ଏପରି କହନା, ସେ ଭାରି ଉତ୍ତମ ଧରଣ ଲୋକ । ଆଚ୍ଛା ତୁ ଥା ମୁଁ ତା ନିକଟରୁ ଆସେ । (ବିଳାସ ପ୍ରତି)

ଗୋ ସୁନ୍ଦରି ! କାହିଁକି ଏପରି ହଠହଠା କରୁଛ ଆସ ।

ବିଳାସ— (ଗୀତ)

କ୍ଷିତିପତି ହେ, ଏ କି ଅମାନ୍ତ ବଚନ ର ।
ପରନାରୀ ହରିବାକୁ ଭାବୁଛ ସଦା ମନର । ଘୋଷା ।
ହୋଇ ତୁମ୍ଭେ ରାଜପୁତ୍ର କର ବଚନ ଅସତ୍ୟ,
ଏ ନୁହେଁ ଧର୍ମ୍ମ ଉଚିତ ବାଳାମଣିର ବଚନ ।
ତୁମ୍ଭେ ରାଜପୁତ୍ର ହୋଇ ଏପରି ଅନ୍ୟାୟ କରିବା
କ'ଣ ଉଚିତ ?

ବାହାନ—ଆସ ସଖି ! ସେ ଭୁଲଭୁଲ କଥା ପଟିବ ନାହିଁ ! (ହାତ ଧରିବା ସମୟେ)

ବିଳାସ—ହାଃ, ହାଃ, କାପୁରୁଷ ! ଶବ୍ଦ ନାହିଁ ଯୋଗୀ ସଙ୍ଗେ ମାତିଛୁ ପ୍ରେମରେ, ନ ପାରିଛୁ ଚିହ୍ନି ଯେବେ, ରହ ଆଉ ହନାକେତେ ସର୍ବଂଶେ ଭକ୍ଷିବି, ଏହି ଦୃଢ଼ବ୍ରତ ମୋର । କେ ଅଛୁ ଶକ୍ତିମାନ୍ ହୁଅ ଅଗ୍ରସର ।

ବାହାନ—ଦୂତ ! ଏଟା କ'ଣ ରାକ୍ଷସୀ ନା ଦେବୀ ? ଏ କ'ଣ ମୋତେ ତ କାମୁଡ଼ିବାକୁ ଗୋଡ଼ାଇ ଆସିଲା ।

ଦୂତ—କ'ଣ ହେଲା, କାମୁଡ଼ିବାକୁ ଗୋଡ଼ାଇ ଆସିଲା । ଆପଣ ତ ମୁହଁ ବଢ଼େଇ ଦେଲେ । ଆଚ୍ଛା ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ହ'ସ୍ତିବ କଥା ପଚ୍ଚରେ ? ମାଇକିନିଆଟାଏ ବକେଇପିବ (ବିଳାସପ୍ରତି) ହଇହେ ! ତମ କତିକି ଯେ ଅଇଛୁକା ଆସିଥିଲେ ସେ କିଏ ଚିହ୍ନିଲଣି ନା ?

ବିଳାସ—ମୁଁ ଜାଣେ ମୂର୍ଖ [ପୂର୍ବବତ୍ କାମୁଡ଼ିବାକୁ]

ଦୂତ—(ଚମକପଡ଼ି ସସବ୍ୟସ୍ତେ) ଆରେ ବାବାରେ ଏତ ପ୍ରକୃତ ରାକ୍ଷସୀ । ମହାରାଜ ! ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଆଉ ଘରେ ରଖିଲେ ଭଲ ମଙ୍ଗଳ ନାହିଁ ?

ଦୂତ—(ତଥା କରଣ)

ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖେ ବିଳାସର ରାକ୍ଷସୀ ଭାବ ।

ରାଜା—ବାହାନ ! ଏଟା ନିଶ୍ଚୟ ରାକ୍ଷସୀ ଏଥିରେ କିଛି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

(ଗୀତ)

(କାହାଣବେ—ବୃତ୍ତେ)

ନୁହେ ଏ ମାନଷୀ ଅଟେ କାନନ-ଦେବତା ପରି ।
ମାୟାବୀ କି ଅଭିଳାଷେ ହେଇଅଛି ଧରି । ଘୋଷା ।
ଅଙ୍ଗନେ ନ ହଅ ଆଶା ପିଶାଚୀ ମଣି ଯୋଷା
କରିଦେବ ଲୋକହସା କଳଙ୍କ ପସରି । ୧ ।

ବାହାନ—ପିତଃ ! ଆଣିବା ସମୟରେ ଏପରି ଭାବ ତା'ର ନ ଥିଲା ।

ରାଜା— (ଗୀତ)

ଚଣ୍ଡୀକି ଚାମୁଣ୍ଡା ଦେବୀ, ହୋଇଛୁ ଭଣ୍ଡମାନବୀ,
ପିଣ୍ଡେ ନ ପାରୁଛ ଭାବି କରିଦେବ ସାରା ।୧।
ବାହାନ ! ଏ ପିଶାଚୀ ମାୟାରେ ଏପରି ସ୍ତ୍ରୀରୂପ ଧାରଣ କରିଛି, ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ, ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଶୀଘ୍ର ଗୃହ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ତର କର ।

ବାହାନ—ପିତଃ ! ତା'ର ମତି ବିଭ୍ରମ ହୋଇ ଯାଇଛି, କିଛି ଉପାୟ କରନ୍ତୁ, ଯା'ଦ୍ୱାରା ସେ ଆରୋଗ୍ୟ ହେବ ।

ରାଜା— (ଗୀତ)

ଡାଆଣୀ ଭୂତ ପ୍ରେତ, ଗୁଣିକି କରୁ ତଦନ୍ତ,
ବାଳକୃଷ୍ଣର ଉଚିତ ନାହିଁ ମୋର ଗୃହ ।୨

ଦୂତ ! ରାଜ୍ୟରେ ଖବର ଦେ, କେହି ଗୁଣିଆ ଅଛୁ ଏ କନ୍ୟାକୁ ଭଲ କରି ପାରିବ ?

(ଜନୈକ ଗୁଣିଆର ପ୍ରବେଶ ଓ ଝାଡ଼ିବା)

ଗୁଣିଆ—ଗୀତ

ଗୁଣିଆରେ ମୁଁ ଗୁଣିଆ ଅସଲ ଝାଣୁଆ
ନାଁ ହରିଆରେ । ପଦ ।
ଯେବେ ହୋଇଥିବ ଜନ୍ତୁରୀ ଉପାସ୍ଥ
ତହୁଁ ପ୍ରତିକାର ଶୁଣ ।
ସେ ମନ୍ତ୍ରକୁ ଧରି ଝିଙ୍କିଣ କହୁଟି
ଠେଙ୍ଗ ଠେଙ୍ଗ ତା'ର ହାଣ ।୧।
ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ର ଭୂତ ଖେଦାରେ ପଡ଼ିତ
ଅଥବା କରିବାକୁର ।
ସେ ମନ୍ତ୍ରକୁ ପୁଣି ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗଣି
ଛୁଟିବ ଚ୍ଛେଷ୍ଟ ପାହାର ।
ଯେବେ ବଡ଼ ମନ୍ତ୍ର ହେଉ ସେ ପଛକେ
ମୁଁ ସାଧିଛ ମଶାଣିଚଣ୍ଡୀ ।
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ନ ଗଲେ ସେ ଭଲେ
ମୋଡ଼ିବ ତା ମୁଣ୍ଡଗଣ୍ଡି ।୨

ଦୂତ—କିଏ ହରିଆ ଭାଇ କରେ, ଅଇଲୁ ଅଇଲୁ ।
ଆମ ରାଜାଙ୍କ ଘରେ ଭାରି ବିପଦ ।

ଗୁଣିଆ—କଅଣ ମ ? ହଉ ହଉ ଚାଲ ।

(ପ୍ରଥମେ ଗୁଣିଆର ଦେହବନ୍ଧା ମନ୍ତ୍ର)

ଓଁ ଧୂଳତ ଧୂଳ ବାମଗୋଡ଼ ଧୂଳ ଆଣିକୁ ତୋଳ । ଯାହାକୁ ଦେବି ତାକୁ ଲାଗ, ସଭାରେ ଲାଗେ, ଗଭାରେ ଲାଗ, ଲାଗ ଲାଗ, ବୋଲ କାହାର ଆଜ୍ଞା କାଉଁରୀ କାମଚଣ୍ଡୀଙ୍କର କୋଟି କୋଟି ଆଜ୍ଞା ।

ଗୁଣିଆର—ମନ୍ତ୍ର

ଓଁ ଚଣ୍ଡୀ ଚଣ୍ଡୀ ମଶାଣୀ ଚଣ୍ଡୀ, ଭୂତବେତାଳ ଲହ ଲହ ଜୁଣ୍ଡୀ, କୃଷ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ଭୁଷଣ୍ଡୀ, ଛାଡ଼ ନ ଛାଡ଼ ବୋଇଲେ କାହାର ଆଜ୍ଞା, କାଉଁରୀ କାମଚଣ୍ଡୀଙ୍କ କୋଟି କୋଟି ଆଜ୍ଞା ।

ବିଳାସ—(ପୂର୍ବବତ୍ ଅସୁସ୍ଥଭାବ ଧାରଣ ଓ ଗୁଣିଆର ପଳାୟନ)

ରାଜା—ଦୂତ ! କ'ଣ କେହି ପାରିବେ ନାହିଁ ?

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ପାନ୍ଥଶାଳା)

ସନ୍ନ୍ୟାସୀବେଶେ ଅମର ଗୀତ

(କର୍ମ ମୋର ଏଡ଼େ ନାରଖାର—ବୃଦ୍ଧେ)

ଅନିତ୍ୟ ସଂସାରେ ଭାଇ ଏକା ହରିନାମ ସାର,
ହରି ବିନା ନାହିଁ ଭବେ ହରିବାକୁ ଦୁଃଖଘୋର ।
। ଘୋଷା ।
ପିତାମାତା ବନ୍ଧୁ ଭ୍ରାତା କୁହନ୍ତି ମୋକ୍ଷଦାତା ।
ଏକା ହରି ହର୍ତ୍ତା କର୍ତ୍ତା ହରିବେ ଏ ପାପଭାର । ୧ ।

(ଅନ୍ୟ ଦିଗରୁ ବିଳାସର ପିତା ସୁଜାଟ ସିଂହ)

ସୁଜାଟ—ଆହା; ହରିଭକ୍ତ ଟି କିଏ ? ଏ ତ ହରିନାମରେ ବେଶ୍ ମଜିଛନ୍ତି । ବତ୍ସ ! ଏ ଅଧମକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେବ କି ?

ଅମର—କିଏ ମହାତ୍ମା, ମୋର ସେ ଭାଗ୍ୟ କାହିଁ । ତେବେ ଆଜଠାରୁ ଆପଣଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣତଳେ ଶିଷ୍ୟ ହେଲି ।

ଦୂତ—କିଏ ଏ ମହାତ୍ମା, ମୋର ପ୍ରଣାମ ଦୟା କରନ୍ତୁ ।

ଅମର—କିଏ, ତୋର ଅଭିଳାଷ କ'ଣ ?

ଦୂତ—ଆମ୍ଭର ଏ ଯୁବରାଜ ବାଣିଜ୍ୟକୁ ଯାଇଥିଲେ, କେଉଁଠି ଜଙ୍ଗଲରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଦେଖି ତାହାକୁ ଗୃହକୁ ନେଇ ଆସିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ସ୍ତ୍ରୀ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କାମୁଡ଼ିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନେକ ଗୁଣିଆ ଆଣି ହରଣ ହେଲୁଣି, ଆପଣଙ୍କଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଉପକାର ପାଇ ପାରିବୁ କି ?

ସୁଜାଟ—ନାରେ ବାପ, ସେ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କ'ଣ ମିଳିବ ?

ଅମର—(ସ୍ୱଗତଃ) ଏ ସ୍ତ୍ରୀର କଥା ଶୁଣି ମୋର ଅନ୍ତରାତ୍ମା କାହିଁକି ଅସ୍ଥିର ହେଉଛି । ଯାହା ମୋ କର୍ମରେ ଘଟିଲେ ଘଟୁ, ଥରେ ସେ ସ୍ତ୍ରୀ କୁ ଦେଖିବି । [ପ୍ରକାଶ୍ୟେ] ଆଚ୍ଛା ଦୂତ ! ଆମ୍ଭେ ଭଲ କରିବା ।

ଦୂତ—ଚାଲନ୍ତୁ ।

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(କାରାଗାରରେ ବିଳାସର ଗୀତ)

ମଧ୍ୟ ଭୈରବ !

ଅଭାଗିନୀ ଏ ଦାରୁଣ ଜ୍ୱାଳା କେତେ ସହିବ !
କାନନେ ହୃଦୟ ଧନ
(ମୋତେ) ନ ପାଇ ହେବେ ଅଜ୍ଞାନ,
କେବା କରି ନିବେଦନ ମୋ
ଦୁଃଖକୁ କହିବ [ଘୋଷା]
କପଟୀ ଲମ୍ପଟୀଙ୍କର କଲେ ଏତେ ହରବର,
କାଳବନା ଅଧୀନାର ମନ କେବା ମୋହିବ । ୧ ।

[ରାଜାଙ୍କ ଅନୁମତିରେ ଅମର ବିଳାସ ନିକଟକୁ ଯିବା ଓ ବିଳାସ ପର୍ବତରୁ ରାକ୍ଷସୀ ଭାବ ପ୍ରକାଶ]

ଅମର—ଚିହ୍ନିଲଣି, ନିଶ୍ଚୟ ଚିହ୍ନିଲଣି, ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିଲଣି ଏହି ସେହି ମୋର ନୟନର ପିତୁଳା ବିଳାସ ।

ଗୀତ (ବନ୍ଧୂଳି ଅଧର—ବୃତ୍ତେ)

ଯତିମତି-ହରା, ଯତି ନୁହେ ଗିରା,
ସଖି ମୁଁ ତୋ ହୃଦ-ହାରରେ ।
ପ୍ରତେ ଯିବୁ ଧନ ତୋ ଲାଗି ଜୀବନ
ବନେ ପାଇଅଛୁ ପରରେ । ପଦ ।

ସଖି ! କହିବ କ'ଣ ? ମୁଁ ଯୋଗୀ ନୁହେ; କିନ୍ତୁ ତୋର ବିଚ୍ଛେଦରେ ଏ ଯୋଗୀବେଶ । ମୋତେ କ'ଣ ଚିହ୍ନି ପାରୁ ନାହିଁ ।

(ଗୀତ)

ବନପଥେ ରହି
ବନଫଳ ସହି, ଆୟୁନେ ଗଲ ପରରେ ।
କେ ମୁଢ଼ ପାମର
କଲଟି ଅନ୍ତର ଆଜ ପଡ଼ିଅଛୁ ଧରରେ । ୧ ।

ସଖି ମୁଁ ପର ତୋ ଲାଗି ଅରଣ୍ୟରେ ଜୀବନ ପାଇଥିଲି, ଏକଥା କ'ଣ ମନେ ନାହିଁ ? ମୋତେ ଫଳ-ପାଇଁ ପଠାଇଲ, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ଆଣିଲା କିଏ ?

ବିଳାସ—ନାଥ, ନାଥ, ସତେ କ'ଣ ଏ ଅଭାଗିନୀ ଆପଣଙ୍କ ମନରେ ଥିଲି ?

ଅମର— (ଗୀତ)

ଖଳ ନା ମଣି ତୁ ପଳଙ୍କ ଗୃହିଁରେ
ନାହିଁ ମୋର ଏଥି ଗୃହରେ ।
କି ଉପାୟ କରି ତେଜିବା ଏ ପୁରୀ
ବାଳ ନ ହୁଅ ଅଧୀରରେ । ୨ ।

ପ୍ରିୟେ ! ପଛକଥା ପାସୋରି ପକା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଏଠାରୁ ଅନ୍ତର ହେବା ବାଟ ସନ୍ଧାନ କର ।

ବିଳାସ— (ଗୀତ)

[ବିରହିଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ—ବୃତ୍ତେ]

ପରତେ ନ ଥିଲି ମନେ ଦେଖିବି ସତେ ଜୀବନେ
ହେ ଜୀବନେଶ୍ୱର ତୁମ୍ଭ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନ ।
ଏ ପାପିଷ୍ଠେ ମୂଢ଼ପଣେ ବନ୍ଦୁ ଆଣିଲେ ସଦନେ
ମଦନ ଆତୁରେ ମୋତେ କରନ୍ତି ଧ୍ୟାନ ।
ଛଳିଲି ମୁଁ କଲି ତାଙ୍କରେ
ରାକ୍ଷସୀ ପରିପ୍ରେ ମୋତେ ମଣିଲେ ସାରେ । ୧ ।

ନାଥ ! ସତେ ଆପଣଙ୍କୁ ପାଇବି ବୋଲି ମନରେ ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିଲା । ମୋତେ ଏ ପାଷାଣ୍ଡମାନେ ଯାହାକି କଷ୍ଟ ଦେଲେଣି ସେ କଥା କ'ଣ କହିବି ? କିନ୍ତୁ ସେହି ଜଗତ-ଜନନୀଙ୍କ କୃପାରୁ ଗୋଟିଏ ରାକ୍ଷସୀ ଭାବ ଦେଖାଇ ମୋର ସତୀତ୍ୱ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଞ୍ଚାଏ ରଖିଛି ।

(ଗୀତ)

କେତେ ବା କରନ୍ତି ମାୟା ଉଡ଼ ଯାଉଥିଲି ପାଡା
ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାଣନାଥ ମୋତେ ଦେଲ ଦର୍ଶନ ।
ବନେ କି କୌଶଳେ ମୋତେ ଦେନଯାଅ ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ
ବିଅର୍ଥ ହେଲାଣି ମୋର ନବ ଯୌବନ ।
ଆଜନ୍ମ ତୁମ୍ଭର ଦାସୀ,
ବାଳ ବୋଲେ ଚିରକାଳ ତୁମ୍ଭର ଆଶ୍ରୀ । ୧ ।

ନାଥ ! ଏଠାରୁ ଯିବାର ଉପାୟ କ'ଣ ?

ଅମର—ପ୍ରିୟେ ! ମୁଁ ଯେଉଁ ବାବାଜି ରୂପ ହୋଇଛୁ ସେହିପରି ରହିବି, ତୁମ୍ଭେ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଆସ; ତୁମ୍ଭେ ମୋ ନିକଟରେ ସରଳ ଓ ରାଜକୁମାର-ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ପର୍ବ ଭାବ ଦେଖାଇବ, ତହିଁରେ ଯାହା ହେବ ଦେଖାଯିବ ।

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ
(ରାଜଦରବାର)

(ରାଜସଭାରେ ବିଳାସର ପୂର୍ବବତ୍ ରାକ୍ଷସୀ ଭାବ ଓ ଅମର ପଛେ ପଛେ ଯିବା)

ରାଜା—ଏ କ'ଣ ବାବାଜି । ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ସରଳ-ପ୍ରକୃତି ଆମ୍ଭ ପିଲାଙ୍କ ପ୍ରତି ରାକ୍ଷସ୍ ଦୃଷ୍ଟି ।

ଅମର—ତା ମୁଁ ଜାଣେ ନା, ଆପଣ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ରଖନ୍ତୁ ବା ନ ରଖନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ମେଲାଣି ନେଉଛୁ ।

ରାଜା—ବିରକ୍ତଭାବେ—

(ଗୀତ)

(କାହାଭାବେ-ବୃତ୍ତେ)

ନୁହେ ଏ ବାବାଜି ବଡ଼ ପାଜି ସରଦାର,
ପାପିଷ୍ଠ ପୁଣି ଗାରଡ଼ି ଶିଖିଛି ଅପାର । ପଦ ।

ପାପିଷ୍ଠ ! ତୁ କ'ଣ ଭଲ କରୁଥିଲୁ ତୋ ସଙ୍ଗରେ ନେବୁ ବୋଲି ।

(ଗୀତ)

କି ମନ୍ତ୍ରେ ମୋହିଲା ମତି   ଅନୁଗାମୀ ହେଲା ସତୀ
ଏଥିକୁ ଉପାୟ ଚିନ୍ତ କର ପ୍ରତିକାର । ୧ ।

ଦୂତ ! ଏ ମୂର୍ଖ କ'ଣ ଏ ସ୍ତ୍ରୀକି ଶିଖାଇ ଦେଲା ସେ ତା'ର ପଛେ ପଛେ ଧାଉଁଛି ।

(ଗୀତ)

ବନ୍ଧନ କର ଏ ଚୋରେ   ଛେଦନ କର ସ୍ବା ଶିର
ନିଦାନ ହେଲାଣି ସ୍ବାର ନାହିଁ ଅବସର । ୨ ।

ଦୂତ ! ଶୀଘ୍ର ବନ୍ଧନ କର ଏ ଦୁଇ ବାବାଜିଙ୍କୁ ଶୂଳିଦିଅ ।

[ବନ୍ଧନ କରିବା ସମୟରେ ସ୍ତ୍ରୀର ରାକ୍ଷସୀ ଭାବ]

ରାଜା—   (ଗୀତ)

ହୋଇଗଲା ଏ ନାରୀଗୋଟା,   ଚୂର୍ଣ୍ଣିକର ସ୍ବାର ମଥା
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ବ୍ୟଥା ଅଙ୍ଗ ହୁଏ ମୋର । ୩ ।

ଦୂତ ! ବିଳମ୍ବ ନ କରି ଶୀଘ୍ର ଘାତୁକଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞାଦିଅ ଏ ତିନିଜଣେ ଶୂଳି ଦେଉ ।

ଅମର—ମହାରାଜ ! ମୋର ଗୋଟିଏ ଆପତ୍ତି ଶୁଣିବାକୁ ହେବ ।

ରାଜା—ଆପତ୍ତି ମୃତ୍ୟୁବେଳକୁ ଥିଲା ?

ଅମର—   ଗୀତ

[ନୃପସୁତ—ବୃତ୍ତେ]

ହେ ନୃପମଣି ! ଶୁଣ ମୋ ଦୁଃଖ କାହାଣୀ ।
ଭିକାରୀ ନୁହେ ମୁଁ ନୃପ ଅଟଇ ନିରକ୍ଷ ପ୍ରାଣୀ ।ପଦ।
ରାଜନ ! ମୁଁ ଯୋଗୀ ନୁହେ କି ଭିକ୍ଷୁକ ନୁହେ ।

ରାଜା -- ମୂର୍ଖ ତୁ ଗୋଟିଏ ପାଜି ।

ଅମର—   (ଗୀତ)

ରାଜକୁଳେ ହୋଇ ଜନ୍ମ;   କର୍ମ କଲା ହୀନମାନ
ସେ କଥା କଲେ ସ୍ମରଣ
ବକ୍ଷ ମୋ ହେଉଛି ହାଣି । ୧ ।

ମହାରାଜ ! ମୋର ରାଜକୁଳରେ ଜନ୍ମ; କିନ୍ତୁ କର୍ମ ବଡ଼ ମନ୍ଦ ।

ରାଜା—କିପରି ?

ଅମର—   (ଗୀତ)

ହେଲି ବିଦ୍ୟାରେ ଭୂଷଣ   ପିତା କଲେ ସ୍ନେହଧନ
ସେ ଲାଗି ଯାହା କଷଣ
ସହୋଦରେ ଦେଲେ ଆଣି । ୨ ।

ମହାରାଜ ! ଆମ୍ଭ ପିତାଙ୍କର ଆମ୍ଭେ ତିନିପୁଅ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ କନିଷ୍ଠ । ପିତା ସତ୍ୟକଲେ ତିନିପୁତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ଉପଯୁକ୍ତ ହେବ ତାକୁ ସିଂହାସନ ଦେବେ । ତହୁଁ ଯାହା ହେଲା କହୁଅଛି ।

(ଗୀତ)

ବିଦ୍ୟାଗୁରୁ ପରାମର୍ଶେ,   ଘେନିଗଲେ ବନଦେଶେ
ଛେଦିଲେ ମୋତେ ନିର୍ଘଣେ
ନ ଶୁଣିଲେ ମୋର ବାଣୀ ।

ଭାଇ ଦୁହେଁ ବିଦ୍ୟାଗୁରୁଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ମୋତେ ଜଙ୍ଗଲକୁ ନେଇ ହାଣି ପକାଇଲେ ।

ରାଜା—(ସ୍ୱଗତଃ) ସ୍ବାର ପିତାର ଯେଉଁ ଦଶା ମୋର ମଧ୍ୟ ସେହି ଦଶା ଘଟିଲାପରି ଜଣା ଯାଉଛି, (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) କହ କହ ବଞ୍ଚିଲୁ କିପରି ?

ଅମର   (ଗୀତ)

ମୃତ୍ୟୁ ନ ଜାଣି ମୋହର   ଏ କନ୍ୟା ବରିଲା ବର
ସତୀତ୍ୱ ବଳେ ଏହାର
ପାଇଲି ଜୀବନ ପୁଣି । ୪ ।

ମହାରାଜ ! ଏ କନ୍ୟା ମୋତେ ଦୂରରୁ ଦେଖି ମୋର ରୂପ-ମାଧୁରୀରେ ମୁଗ୍‌ଧା ହୋଇ ମୋତେ ପତିଭାବରେ ବରଣ କରି ନିକଟରେ ଦେଖେ ସେ ମୁଁ ମୃତ, କ'ଣ କରିବ ମୋତେ ତା'ର ପିତୃ ଗୃହକୁ ନେଲା, ପିତା ତା'ର ଏ ଭାବ ଦେଖି ରାଜ୍ୟରୁ ଅନ୍ତର କରିଦେଲେ ।

ସୁରାଟ—(ସ୍ୱଗତ) ଓଃ ହୋ, ଏ କ'ଣ ବିଳାସ ! ମୁଁ ମୂଢ଼ ଏଥିରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୋଷୀ ! ଭଗବାନ୍ ! କ'ଣ ଶୁଣିଲି ।

ଅମର—ମହାରାଜ ! ତା'ର ପିତା ତାକୁ ଗୃହରୁ ଅନ୍ତର କରି ଦେଲାରୁ ସେ ଜଙ୍ଗଲରେ ହତାଶ ହୋଇ ମୋତେ ଗଙ୍ଗାକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ଝାସ ଦେବାକୁ ବସିଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଭାଗୀରଥୀ ମୋତେ ବଞ୍ଚାଇଲେ !

ରାଜା—ଏ କନ୍ୟା ଏଠାକୁ ଆସିଲା କିପରି ?

ଅମର— (ଗୀତ)

ଭାଗୀରଥୀ କୂଳେ ବନେ ଗଲି ଆହାର ସନ୍ଧାନେ
ପ୍ରିୟା ମୋ ଥିଲା ସେ ସ୍ଥାନେ
ଏଥେ କେ ରଖିଛି ଆଣି । ୫ ।
ବିଶ୍ୱାସ ଯେବେହିଁ ମନେ ଦୟା କର ଏ ଅଧୀନେ,
ମୃତ୍ୟୁ ମୁଁ ଦୁଃଖ ନ ମଣେ
ସମ୍ପଦ ବିପଦ ଜାଣି ! । ୬

ମହାରାଜ ! ମୋ କଥା ଯଦି ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ହୁଏ ତେବେ ମୋତେ ଛାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତୁ, ନଚେତ୍ ଯେ ଦଣ୍ଡ ଦେବେ ମୁଁ ଅକାତରେ ଭୋଗ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ରାଜା ଦୂତ ! ଯୁବାର କଥାରେ ମୋର ହୃଦୟ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି, ବତ୍ସ ! ତୋର ପିତାର ନାମ, ତୋର ନାମ, ସେ ଦୁଇଭାଇଙ୍କ ନାମ, କନ୍ୟାର ନାମ ପ୍ରକାଶ କର ?

ଅମର— (ଗୀତ)

ଦୁଷ୍ମନ୍ତସିଂହ ମୋ ତାତ ବାହାନ ତୋଫାନ ଭ୍ରାତ
ବିଳାସ କୁମାରୀ ଏ ତ
ମୁଁ ଅମର ବାଳା ଭଣି । ୭ ।

ରାଜା—ଅମର ! ମୋର ହୃଦୟର ଧନ ଅମର !

ଅମର—ପିତା ! ମୋର ଦୋଷ କ୍ଷମା କରିବେ ।
(ପ୍ରଣିପାତ)

ସୁରାଟ—ବିଳାସ ! କ୍ଷମା ଦେ; ମୁଁ ତୋର ପିତା ।

ବିଳାସ—ପିତା ! (ପ୍ରଣିପାତ)

ରାଜା—କିହେ ବଡ଼ ବାବାଜି ! ତୁମେ କ'ଣ ଏପରି ?

ସୁରାଟ—ମହାରାଜ ! ଏ ମୋର କନ୍ୟା ।

(ସମସ୍ତଙ୍କ ମିଳନ, ବିଳାସ, ଦୁଷ୍ମନ୍ତଙ୍କୁ ଓ ଅମର ସୁରାଟଙ୍କୁ ପ୍ରଣିପାତ)

ରାଜା ଦୂତ ! ବିଦ୍ୟାଗୁରୁ ପରାମର୍ଶରେ ବାହାନ ତୋଫାନ ମୋର ସ୍ନେହର ଧନ ଅମରକୁ ଏ ଦଶା ଦେଇ ମୋତେ ଭଣ୍ଡାଇ କହିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଦୋଷୀଙ୍କୁ ଧରିଆଣ ।

ଦୂତ—[ତଥାକରଣ]

ରାଜା—ବାହାନ ! ଅମର କାହିଁ ?

ବାହାନ ସିଂହ ନେଇ ଯାଇଛି ।

ରାଜା— (ଗୀତ)

ଏ କୁଳକଳଙ୍କ ମୋତେ ଦେଲେ ଏଡ଼େ ଦଗାରେ
ବିପକ୍ଷ କୁବୁଦ୍ଧି ଏହାଙ୍କୁ କେ ବା ଦେଲା ଶିକ୍ଷାରେ,
ପଣ୍ଡିତ ସଭାରେ ଭାଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡା ଦିଅ ଶିରରେ
କେତେ କାଣ୍ଡ କଲେ ହୁଣ୍ଡା ହଣ୍ଡା ମୋର ଥରେରେ ।

ରାଜା—ଅମର ! ଏମାନଙ୍କୁ କି ଶାସ୍ତି ଦେବ ।

ଅମର—ପିତା ! ସେନା କର ବିନତି ମୋହର, ନାହିଁ ତହିଁ ମୋର କ୍ଲେଶ । ବିଦ୍ୟାଗୁରୁ ଓ ଭାଇ ଏମାନେ ମୋର ଆପଣଙ୍କ ପରି ପୂଜ୍ୟ । ସେମାନଙ୍କ ନୃଶଂସ ଭାବହାର ମୋର କିଛି ଅନିଷ୍ଟ ହୋଇ ନାହିଁ । ପିତଃ ! ସେମାନଙ୍କୁ କ୍ଷମା ଦିଅନ୍ତୁ ।

ରାଜା— (ଗୀତ)

ଅମରେ ଅମରାଷରେ ରହୁ ତୋର ଯଶ ।
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ଏ ରହସ୍ୟ ।
(ଅମରକୁ ରାଜମୁକୁଟ ପ୍ରଦାନ)

ସୁଦାମା ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଭଞ୍ଜନ

ବା

ସଖା ପ୍ରେମ ଗୀତାଭିନୟ

ସୁଦାମା ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଭଞ୍ଜନ

ବା

ସଖା-ପ୍ରେମ-ଗୀତାଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ସୁଦାମା ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ପ୍ରବେଶ

(କହରେ ଉଇଁବ ନାହିଁ—ବୃନ୍ଦେ)

ହରି ହେ ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଜୀବନ

ତାରଣ-କାରଣ ଭବଭୟ-ବାରଣ

ମନମୋହନ ଘନଶ୍ୟାମ । ପଦ ।

ହେ ନନ୍ଦ-ନନ୍ଦନ ଯଶୋଦା-ଜୀବନ

କର ତବ ସୁଧା ଦାନ ।

ଭକ୍ତ ଚିତ୍ତଧନ ଶ୍ରୀରାଧାରମଣ

ନଟବର ଅଭିରାମ । ୧ ।

ମୁରଲି ଅଧର ଶ୍ୟାମ କଳେବର

ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ।

ଏ ବାଳ ଅଧମ ଆଶ୍ରେ ତୋ ଚରଣ

ଦିଅ ବାରେ ଦରଶନ ।

ଆହା ହରିନାମଟି କି ମଧୁର, ଶୁଣିଲେ ଥିଲେ କ୍ଷୁଧା, ତୃଷା ଏକାବେଳକେ ଦୂର ହୋଇଯାଏ, ଏକା ନାମ କାହିଁକି ସେ ଲାବଣ୍ୟ ରୂପରେ ମଧ୍ୟ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଅଛି, ଗୁଣରେ ମଧ୍ୟ ତତୋଽଧିକ, ସେ ନବନୀରଦ-ନିନ୍ଦିତ କାନ୍ତି, ସେ ତ୍ରିଭଙ୍ଗିମା ଠାଣି ଦେଖି ଭାବୁକ ଭାବରେ, ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମରେ, ଭକ୍ତ ଭକ୍ତିରେ, ବିହ୍ୱଳିତ ହୋଇ ନିସ୍ପନ୍ଦ ଟଳି ପଡ଼ିବ । ଆହା ! ସେ କମନୀୟ କାନ୍ତିରେ କି ମୋହନ ଶକ୍ତି ସନ୍ନିହିତ ଅଛି । ପ୍ରଭୋ ! ସତେ କ'ଣ ଏ ଦାସ ଆଉ ସେ ପଦ-ପଙ୍କଜରେ ଶିର ଲଗାଇବ ।

ଧ୍ୟାନଂ

(ତାଳ ମାର ମାର)

ନବ ନୀରଦ ନିନ୍ଦିତ କାନ୍ତି ଧରଂ,
ନବ କିଶୋର ନାଗର ରୂପ ବରଂ,
ନୀଳ ଅମ୍ବୁଜ ବଙ୍କିମ ନେତ୍ର ଯୁଗଂ,
ଭଜ କୃଷ୍ଣ ଗୋବିନ୍ଦ ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦସୁତଂ । ୧ ।
ଭ୍ରୂ ଭଙ୍ଗିମ ରଙ୍ଗିମ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁଂ,
ମୁଖଚନ୍ଦ୍ର ବିନିନ୍ଦିତ କୋଟି ବିଧୁଂ,
ମୃଦୁ ହାସ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଲାବଣ୍ୟ ଯୁତଂ,
ଭଜ କୃଷ୍ଣ-ଗୋବିନ୍ଦ ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦସୁତଂ ।

ସୁମନ୍ତ -ଆହା ହରି ନାମଟି ନେବାକୁ ଏକା ବେଶ୍ ସମୟ ମିଳୁଛି । ଏମିତିଆ କରମକୋଡ଼ି ମଣିଷ ଦୁନିଆରେ ଥାନ୍ତି, ତିନି ଦିନେ ଥରେ ଚୂଲି ଜଳୁ ନାହିଁ ; ଉଦର ଜାଳରେ ହାଣ୍ଡିଗୁଡ଼ାକ ମାଙ୍କଡ଼-ଚିହ୍ନ ମାରୁଛନ୍ତି, ସ୍ୱାଙ୍କର ପୁଣି ହରି ମନ୍ଦିର ଚିତା କାଟି ମାଳା ଭଜନ ହେଉଛି । ହଇହେ ! ଭଜନରୁ ଉଠି ଭୋଜନ କ'ଣ ଅଛି ନା ?

ସୁଦାମା—କିଏ ସୁମନ୍ତ ! ଯା'ର ହରିନାମ ଭଜନ ତା'ର ଭୋଜନରେ କି ଲୋଡ଼ା । ମୁଁ ତ ହରିନାମ-ସୁଧା ପିଉଛି, ମୋର କ୍ଷୁଧା ବା ହେବ କାହିଁ ?

ସୁମନ୍ତ—ଏ ତ ସୁଧାପିଆ ନୁହେଁ, ମାଇପ ଠାରୁ ଶୋଧା ଶୁଣିବା କଥା । କହେ ! ଦିନତ ଆସି ପହରେ ପାଞ୍ଚ ଘଡ଼ି ହେଲାଣି, ନାମ ପିଉଛ କ'ଣ ? ଗ୍ରାମକୁ ଭିକ-ମାଗି ଯିବ କେତେବେଳେ ? ପେଟରେ ଓଦାକନା ଦେଇ ନାମ ଜପିଲେ ସେ ନାମରେ ଫଳ କ'ଣ ? କଥାରେ ଅଛି ପରା "ଆତ୍ମା ବୁଝିଲେ ସବୁ ସିଦ୍ଧି ।"

ସୁଦାମା—ସୁମନ୍ତ ! ହରିନାମ ସୁଧାର ଯେ ସ୍ୱାଦୁ ଉପ-
ଭୋଗ କରିଛି ସେ ଶୋଧା କ୍ଷୁଧାକୁ ଖାତିର କରେ
ନାହିଁ ।

[ଭଜନ]

(ଜୟ ଜୟ ଶ୍ରୀରାଧାରମଣ—ବୃତେ)

ଭଜ ଭଜ ମନ ଶ୍ରୀମଧୁସୂଦନ
ଯଶୋଦାନନ୍ଦନ ମୁରଲୀଧାରୀ ।
ଜୟ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ନିତ୍ୟ ନିରଞ୍ଜନ
ଗରବ-ଗଞ୍ଜନ କେଶୀ କଂସାରି । ଭଜ
ଭକତ ରଞ୍ଜନ, ଜଗତ ବନ୍ଦନ
ଦୁଃଖ ନିବାରଣ ବ୍ରଜବିହାରୀ ।
ପତିତ ତାରଣ ଦୁରିତ ବାରଣ
ଆର୍ତ୍ତ ବିନାଶନ ସଙ୍କଟହାରୀ ।
ପାତକ ଧ୍ୱଂସନ, ଗରୁଡ଼ ଆସନ
ଅନନ୍ତ ଭୂଷଣ ନିକୁଞ୍ଜଚାରୀ ।
ରାଧା ପ୍ରାଣଧବ, ମୁକୁନ୍ଦ ମାଧବ
ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଯେ ଦଇତ୍ୟାରି ।
ଯମୁନାକୂଳିଆ ପୀତଦୁକୂଳିଆ
ବରଜଧୂଳିଆ ମାନ ଭିକାରୀ ।
କଦମ୍ବ ମୂଳିଆ, ଶିଖଣ୍ଡ ଚୂଳିଆ
ନନ୍ଦ ଦୁଲାଳିଆ ପ୍ରେମ ବେପାରି ।
ଶରଣ ବତ୍ସଳ, ଅବଳର ବଳ
ଚିକ୍କଣ ଶ୍ୟାମଳ, କାନ୍ତ ମୁରାରି ।
ଗୋବତ୍ସ-ପାଳକ, ଶ୍ରୀବ୍ରଜ ବାଳକ
ସଂସାର ସ୍ଥାଳକ, ଯଣ ବିସ୍ତାରି ।
ଭଜେ ବାଳକୃଷ୍ଣ ହରେ ରାମକୃଷ୍ଣ
ଖଣ୍ଡିବେ ମୋ କଷ୍ଟ, ରଖିବେ ବିଚାରି ।
ନାହିଁ ଆନଗତି ତେବେ ଭବାର୍ଣ୍ଣବ
ଅଥଳ୍କୁ ସେ ଦେବ କରିବେ ପାରି ।

ସୁମନ୍ତ—ଆଜ୍ଞା କହିଲ ଭଲ, କେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି
ପର ଝିଅଟିଏ ବେକରେ ବାନ୍ଧି ପୁଅ ଝିଅ
ଗଡ଼େଇ ଦେଇ ହରିନାମ ବସି ଜପିବ, ମୁଁ ତ
ଆଉ ଏ କ୍ଷୁଧାର ଜ୍ୱାଳା ସହି ପାରିବି ନାହିଁ ।

ସୁଦାମା—ଉପାୟ କଣ ମୋତେ କହ, ଯେପରି ହରିନାମ
ନେବାକୁ ଟିକିଏ ହେଲେ ଫୁରୁସତ ମିଳିବ !

ସୁମନ୍ତ—ଉପାୟ କ'ଣ ମ, ଯାଉନାହଁ ତିନି ଦିନକୁ
କମେଇ ଦେଇ ଆଖିବୁଜି ମାଳା ଧରି ବସିଥିବ,
ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା କରିବ ?

ସୁଦାମା—କହ ।

ସୁମନ୍ତ— [ଗୀତ]

(ସ୍ୱପନେ ଲୋ—ବୃତେ)

ଦେଜ ନାଥ ଦାସୀ ନିବେଦନ ।
ଧ୍ୟାନ ତେଜି ଧନ ଆଶେ
ଯାଆନ୍ତୁ ବନ୍ଧୁ ସଦନ । ପଦ ।

ନାଥ ! କିଛିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଧ୍ୟାନରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ
ଧନ ଆଶାରେ ଟିକିଏ ବୁଲି ଆସନ୍ତୁ ।

ସୁଦାମା—ସୁମନ୍ତ ! କିଏ ମୋର ବନ୍ଧୁ ଅଛି ? ମୁଁ
କାହା ପାଖକୁ ଯିବି ।

ସୁମନ୍ତ— [ଗୀତ]

ଯେ-ଦୀନ ବାନ୍ଧବ ହରି ସେ ପରା ସଖା ତୁମରି
ଜଣାଅ ଦୁଃଖ ଆମ୍ଭରି ହରିବେ କଷଣ ।

ନାଥ ! ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପରା ଆପଣଙ୍କ ପିଲାଦିନର
ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସାଙ୍ଗ । ଏକାବେଳେକେ ପ୍ରାଣପଣ୍ୟନ୍ତ ଦଇ
ଦେଇ । ସେ ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦ୍ୱାରକାର ରାଜା, ତାଙ୍କ
ନିକଟକୁ ଯାଉ ନାହଁ ।

ସୁଦାମା—ସୁମନ୍ତ ! ସତେ କ'ଣ ତାଙ୍କର ସେକାଳ
କଥା ମନେ ପଡ଼ିବ ? ସେ ଗୋଠୁଗଜା, ବଣଭୋଜି,
ସେତେବେଳେ ପଢ଼ୁଆ ସାଙ୍ଗ କଥା ତାଙ୍କର
ମନରେ ଥିବ । ସେ ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜରାଜେ-
ଶ୍ୱର ।

ସୁମନ୍ତ— [ଗୀତ]

ସେ ପରା ଦୀନ-ବାନ୍ଧବ ତୁଟାନ୍ତି ଦୀନ ଅଭାବ
ନ ଶୁଣିଲେ ତୁମ୍ଭ ଭାବ ଫେରି ଆସିବ ସଦନେ ।

ନାଥ ! ପିଲାଦିନେ ଆମ ଘରକୁ ସବୁବେଳେ ଆସି
ସଖି ସଙ୍ଗେ କେତେ କେତେ ଥଟ୍ଟା ମଜା ଲଗାଉଥିଲେ ।
ଖୁଦଭଜା ଗଣ୍ଡାଏ ହେଲେ ପାଟିକି ଉଠାଇ ଦେଉ
ଥିଲେ । ଆଜି କ'ଣ ସେ ଭାବକୁ ପାସୋରି ଦେବେ;
ତେମେ ନିଶ୍ଚୟ ଯାଅ ।

ସୁଦାମା— (ଗୀତ)

(ଗତ-ସୁର)

ଯେତେ କ ସତ୍ତ୍ୱରେ ସେହ୍ନ କୃଷ୍ଣ କଷ୍ଟ ଶୁଣିବ
ସେ ଦିନ ସେ କାଳ କଥା ମନେ ସେ କ ଗୁଣିବ ।ପଦ।
ସେ ଆଜ ଦ୍ୱାରକାନାଥ, ମୁଁ ପର ଘାନ ଅରକ୍ଷ
ଏ କାଙ୍ଗାଳ ରୂପ ଭେକ ଦେଖି ଘୃଣା କରିବ । ୧ ।

ସୁମନ୍ତ ! ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦ୍ୱାରକାଧିପତି । ତାଙ୍କୁ ଲକ୍ଷେ ଦାସ ଦାସୀ ପରିବାର ଖଟୁଛନ୍ତି । ରାଜସଭାରେ ମହାନ୍ ମହାନ୍ ରାଜାମାନେ ଆସି ତାଙ୍କ ଚରଣ ସେବା କରିବାକୁ ବେଳ ପାଉ ନାହାନ୍ତି । ଏ କାଙ୍ଗାଳଟା କ'ଣ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇ ପାରିବ ? ବୃଥା କାହିଁକି ବଳାଉଛୁ ସଖି ?

ସୁମନ୍ତ—ମଲା, ଏ ଦାଣ୍ଡି-ବାଦ ତ ସବୁଥିକୁ ଉଠିବ ! ସେଠିକି ନ ଯାଉଣୁ ଆଗରୁ ଏତେ ଚିନ୍ତା କାହିଁକି ? ଯଦି ତୁମକୁ ଦେଖି କୃଷ୍ଣ ନ ଚିହ୍ନିବେ ତ ଫେରି ଆସିବ, ସେଥିପାଇଁ ଚିନ୍ତା କ'ଣ ?

ସୁଦାମା— (ଗୀତ)

ଯେବେ ସେହ୍ନ ପୀତବାସ ଦାସେ କରିବେ ନିରାଶ
ସେ ଅପମାନେ ମୁଁ ବିଷ ଭକ୍ଷିବିଟି ଜାଣିବ । ୨ ।

ସଖି ! ଯଦି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏ କାଙ୍ଗାଳକୁ ପଦେ ଅଧେ ନ ପଚାରିବେ ତ ନିଶ୍ଚୟ ଗରଳପାନ କରିବି, ଆଉ ଏ ନିର୍ଲଜ ପ୍ରାଣ ତୋତେ ଦେଖାଇବାକୁ ଆସିବ ନାହିଁ । ଆଚ୍ଛା, ଏ ଛିଣ୍ଡା ନେକଡ଼ା ପିନ୍ଧି ସେଠାକୁ କ'ଣ ଯିବି ?

ସୁମନ୍ତ—ଯିବାର ହେଲେ ଲୁଗା କ'ଣ ମିଳିବ ନାହିଁ । ଟିକି ଶିକ ଲାଗି କ'ଣ ବାହାଘର ବନ୍ଦ ହେବ । ମୁଁ ଖଣ୍ଡେ ଲୁଗା ଧୋବାଘରେ ପକାଇ ରଖିଛି ।

ସୁଦାମା—ହଉ ତେବେ ବାହାରିବା !

ସୁମନ୍ତ—ହଇ ହେ ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ ଘରକୁ ଗଲେ କ'ଣ ଖାଲି ହାତରେ ଯାଆନ୍ତି ?

ସୁଦାମା—ଆଉ କ'ଣ ଅଛି ଯେ ନେବି !

ସୁମନ୍ତ—ସେ ଯେତେବେଳେ ରାଜା, ତାଙ୍କୁ ଦେଖା କରିବାକୁ ଗଲେ, ଫଳେ ପୁଷ୍ପେ ଯେ କିଛି ଗୋଟାଏ ହାତରେ ନ ନେଇଗଲେ ବଡ଼ ଅମର୍ଯ୍ୟାଦା କଥା ।

ସୁଦାମା—ସୁମନ୍ତ ! ତୋ ଆଡ଼ମ୍ବରକୁ କାଢ଼ୁଥା ଗେରସ୍ତ ଟାଏ ଏକା ପାଇଛୁ । ଏ ପେଟରୁ ବଳାଇ କ'ଣ ରଖିଛୁ ?

ସୁମନ୍ତ—ହଁ, ରଖିବ ନାହିଁ ତ କାଳେ କେହି ଅତିଥି ଅଭ୍ୟାଗତ ପହଞ୍ଚିବ ସେ କ'ଣ ନିରାଶ ହେବ ? ଗଣ୍ଡିଏ ଖୁଦ ଅଛି ତାକୁଇ ବାଲିଭଜା କରିଦିଏ, ନେଇ ଯାଅ ତୁମ୍ଭ ସଖାଙ୍କୁ ଦେବ ।

ସୁଦାମା—ସୁମନ୍ତ ! ତୋ ବୁଦ୍ଧିଟା ଷଣ୍ଢ ମେଲାଲଣି, ଆଉ କେତେ ଦିନେ ଗଛ ହୋଇ ଫଳ ଫଳିବ । କି କଥା କହୁଛୁ, ଖୁଦ ଭଜା ନେଇ ଦ୍ୱାରକା ରାଜ-ସଭାକୁ ପୁଣି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବି, ଲାଜ ସରମ କ'ଣ ଉଭେଇଗଲା ?

ସୁମନ୍ତ—ଲଜ୍ଜା କ'ଣ ? ଧନ କାର, ସମ୍ପଦ କାର, ଖୁଦ କାର, ଯେ ଦେଇଛି ସବୁ ତା'ର ଘରେ, ଖୁଦ କାଞ୍ଜି ଟିକିଏ ବାଢ଼ିଦେଲେ କୃଷ୍ଣକୁ ଆଗେ ଖୋଜା, ମୁଁ କହିଲାବେଳକୁ ପଚାଉଛ ଏ କି ଦଗାବାଜିଆ କଥା, ମୋତେ କ'ଣ ଦେଖାଇ ହବାକୁ ନା ମୋ ମନ ବଢ଼ିବାକୁ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ସବୁ-ବେଳେ ହୁଅ ।

ସୁଦାମା—ସୁମନ୍ତ ! ତୁ ମୋର ଶିକ୍ଷାଦାତ୍ରୀ, ତୋ ଆଜ୍ଞା ଅବଜ୍ଞା କରିବା ମୋର ସାଧ୍ୟାତୀତ, ଚାଲ ତେବେ କାହିଁ ଖୁଦ ମୁଠିଖଗଣ୍ଡିକ ଦେ, ଆଉ ବିଳମ୍ବରେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।

ସୁମନ୍ତ—ନାଥ ! ତୁମ୍ଭ ସଖାଙ୍କୁ ମୋହର ଭକ୍ତି ଭକ୍ତି କରି କହିବ ।

ସୁଦାମା— (ଗୀତ)

(କୀର୍ତ୍ତନସୁର—ତାଳ ଝୋଲା)

ଦୀନ ଦୟାମୟ ଗୋବିନ୍ଦ ହେ ଜୟ
ମାଧବ ଗିରିଧାରୀ ।
ହେ ପରମାନନ୍ଦ ଦେବ ଆଦିକନ୍ଦ
ମଧୁସୂଦନ ମୁରାରି । ପଦ ।
ଗଜେନ୍ଦ୍ର ମୋକ୍ଷଣ, ଶରଣ ରକ୍ଷଣ
ଅନଳ ଭକ୍ଷଣକାରୀ ।
ରକ୍ଷଣ ମୁରୁଣି ତାରଣ ଆର୍ତ୍ତି ନିବାରଣ
ଯମୁନାତଟ ବିହାରୀ । ୧ ।

ଶ୍ରୀନନ୍ଦନନ୍ଦନ ଜଗତ ବନ୍ଦନ,
ଭକ୍ତହୃଦ ଧନ ଆନନ୍ଦ ବର୍ଦ୍ଧନ
ଯାମଳାଭଞ୍ଜନ; କାଳ ବିମର୍ଦ୍ଦନ;
କେଶବ କେଶୀ କଂସାରି । ୨ ।
(ଗାଇ ଗାଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— (ଗୀତ)
(ଯାହୁଥିଲା ଯାଉ-ବୃତ୍ତେ)
ଭକ୍ତ ମୋର ଜୀବନ ଭକ୍ତ ମନ-ମୋହନ । ପଦ ।
ଭକ୍ତ ବିନାଟି ଆନ ନାହିଁ ମୋ ସୁଖ ସ୍ଥାନ
ଭକ୍ତ ଲାଗି ଜୀବନ ଭକ୍ତ ମୋ ହୃଦଧନ
ଭକ୍ତ ଗଳା ରତନ । ୧ ।
ଭକ୍ତର ଭକ୍ତି ଡୋରେ ବନ୍ଧା ମୁଁ ପ୍ରେମଭରେ
ଭକ୍ତ ଉଦ୍ଧାରିବାରେ ଜନ୍ମେଛି ଏ ସଂସାରେ
ଭକ୍ତ ହୃଦ ଚନ୍ଦନ । ୨ ।

ସଖା ! ତୁ ଏତେ ଦରିଦ୍ର ହୋଇ ମୁମ୍ବଠାରୁ ଏତେ ଅପମାନ ସହ୍ୟ କରି ସୁଦ୍ଧା, ମୋତେ ଲବେ ମାତ୍ର ଭୁଲି ନାହୁଁ, ତୋର କଷ୍ଟରେ ଏ ହୃଦୟ ଅସହ୍ୟ ହେଲାଣି, ସଖା ! ଆଉ ବିଳମ୍ବ ନାହିଁ, ନିଶ୍ଚୟ ତୋର ସେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋଚନ ହେବ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ— ନାଥ ! ଆପଣ ଆଜ ଏପରି ଅନ୍ୟମନସ୍କ ହୋଇ କଣ ଭାବୁଛନ୍ତି । ପୁଣି ମୁଖ-କମଳଟି ଏପରି ଶୁଖିଲା ଦିଶୁଛି କାହିଁକି ? ଏହାର କାରଣ ଜଣ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ ।

(ଗୀତ)
(ନାହିଁ ସରସ-ବୃତ୍ତେ)
କମ୍ପା ବିରସ ବଦନ ହେ ପ୍ରାଣଧନ । ପଦ ।
ଯଣେ ଗୁହୁଁଛ ଏଣେ ଛଣେ ଗୁହୁଁଛ ଉତଣେ
କି ଭାବ ପଡ଼ିଛି କି ମନ । ୧ ।

ନାଥ ! ଏ ଅଧୀନାରେ କପଟ ନ ରଖି ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ ।

(ଗୀତ)
ଅବା କେଉଁ ରମଣୀ, ନେଇଛୁ ମନ କିଣି
ମର୍ମେ ଛନ୍ଦ କଟାକ୍ଷ ବାଣ । ୨ ।

ନାଥ ! କେଉଁ ପ୍ରେମିକାର ପ୍ରେମ ଫାନ୍ଦରେ ପଡ଼ି ମନଟା ଚଞ୍ଚଳା ହୋଇ ଯାଇଛି ? କିଏ ସେହି ଭାଗ୍ୟବତୀ ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— ପ୍ରେମମୟି ! ତୁମ୍ଭ ବ୍ୟତୀତ ଏ ହୃଦୟରେ ଆଉ କାର ଅଧିକାର ଅଛି ?

ରୁକ୍ମିଣୀ— ତେବେ କହନ୍ତୁ କାହାନ୍ତି ?

(ଗୀତ)
କେବା ଆତଙ୍କେ ପଡ଼ି ଧାଉଁଛି ପଦଯୋଡ଼ି
ତା ଡାକେ ତେଣିଅଛ କର୍ଣ୍ଣ । ୩ ।

ତେବେ କିଏ କ'ଣ ବିପଦାର୍ଣ୍ଣବରେ ପଡ଼ି ଆପଣଙ୍କ ପଦ ଯୁଗଳ ଚିନ୍ତା କରୁଛି, ସେ କଥା କହନ୍ତୁ କାହାର ଆର୍ତ୍ତନାଦରେ ଏତେ ବ୍ୟଥିତ ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— ନା, କିଛି ତ ଭାବୁ ନାହିଁ, ମନଟା କାହିଁକି କ'ଣ ହୋଇଗଲା ତୁମେ ସେଥିରୁ କ'ଣ ପାଇବ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ— (ଗୀତ)
ତୋ ମାୟା ମାୟାଧର, ନ ଜାଣେ ବ୍ରହ୍ମା ହର
ମୁଁ କିବା ବୁଝିବି ସାମାନ୍ୟ । ୪ ।

ପ୍ରଭୋ ! ଆପଙ୍କ ମାୟାରେ ତ ବ୍ରହ୍ମା ହର ପଶି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ମୁଁ ସାମାନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ବା କ'ଣ ବୁଝିବି । ତେବେ ଅଧୀନାଠାରେ କପଟ ନ ରଖି କହନ୍ତୁ କି ବିପଦ ପଡ଼ିଛି ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— ସଖି ! ବିପଦ ନୁହେଁ ସମ୍ପଦ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ— ନାଥ, ଯେବେ ସମ୍ପଦ ତେବେ ଚିନ୍ତା କାହିଁକି ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— ସଖି ସେ ତ ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ ତାକୁ ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ରସାତଳରେ ତୁଳନା ଦେବାକୁ କିଛି ନାହିଁ ।

(ଗୀତ)
ଆଜ ବହୁତେ ଦିନ ଉତ୍ତାରେ ସଙ୍ଗାତ
ଦେଖିବି ମୋ ସଙ୍ଗୀକୁ ।
ବାଲ୍ୟକାଳ ସଖା ସେ ମୋର ଦେଖିବି
ତା, ଭବ ଭଙ୍ଗୀକୁ । ପଦ ।

ସଖି ! କ୍ଷଣେ ଅପେକ୍ଷା କର, ମୋର ଜଣେ ବାଲ୍ୟ ସଖା ଆସୁଛି, ଦେଖି ପାରିବୁ ସେ କପରି ଲୋକ ତାହାର ଭାବ ଭଙ୍ଗୀରୁ ବେଶ୍ ଚହ୍ନି ପାରିବୁ ।

(ଗୀତ)

ସେ ତ ଦୀନ ଦରିଦ୍ର,   ସଦା ଚନ୍ତେ ମୋ ପଦ
ତେଣୁ ମୁଁ ତା ସ୍ନେହେ ଆବଦ୍ଧ,
ଜାଣିଥାଅ ହେମ ଅଙ୍ଗୀକୁ । ୧ ।

ସଖି ! ସେ ଅତି ଦୀନ ଦରିଦ୍ର, ତା'ର କେବଳ ହରିନାମ ଭଜନହିଁ ମୂଳ, ଏଣୁ ତା'ର ଦୁଃଖରେ ମୁଁ ଅଥୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲିଣି; ମୋତେ ଟିକିଏ ଅବସର ଦିଅ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ନାଥ ! କେଉଁଆଡ଼େ ଯିବ ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—   (ଗୀତ)

ପଥେ ବଢ଼ିଛି ନଦୀ   ସଖା ହେବଣି ଧନ୍ଦ
ପାର କରିବାକୁ ତା ପାଦେ ଯିବି,
ଦେଇ ମୋର କୃପା ଡଙ୍ଗୀକୁ । ୨ ।

ସଖା ମୋର ଏକାକୀ ଆସୁଛି, ଭୟ ମନେ କରୁଥିବ, ତାକୁ ଟିକିଏ ପଥ ଦେଖେଇବାକୁ ଯିବି; ଆଜ ମଧ୍ୟ ନଦୀଟା ବଢ଼ିଛି, ନାଉରୀ ଯଦି ନ ଥାଏ ପେଲିଯିବ, ତେବେ ଯାଏ ମୁଁ ଟିକିଏ ସତର୍କ ନ ରହିଲେ କିଛି ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ନାରଦ—   (ଧ୍ୟାନ)

ହରି ନରକହରେ
କେଶବ କଳ୍ମଷହରଂ
ମାମନୁକମ୍ପୟ ଦୀନମନାଥଂ
କୁରୁ ଭବ ସାଗର ପାରଂ
ଜୟରାମ ଜୟାସୁର-ସୂଦନ
ଜୟ ମାଧବ ଜୟ କଂଶାରେ ।
ଜୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ମୁଖକମଳ ମଧୁବ୍ରତ
ଜୟ ଦଶକନ୍ଧର-କଂସାରେ ॥

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଦେବର୍ଷେ ! କିବା କାର୍ଯ୍ୟେ ଆଗମନ ଏଥି, ଶୁଭାଶୁଭ ପ୍ରକାଶନ୍ତୁ ଅଗ୍ରେ ।

ନାରଦ—ପ୍ରଭୋ ! ଆପଣଙ୍କ କୃପାରୁ ସମସ୍ତ ମଙ୍ଗଳ, ମୋର ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ଭ୍ରମଣ କରିବା ତ ପେଶା, ତଥାପି ବହୁଦିନରୁ ଆପଣଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ଆସିଲି ପୁଣି ମା, ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଦର୍ଶନ ମଧ୍ୟ କେଉଁ ଦିନରୁ ହୋଇ ନାହିଁ, ମା ! ଚିରକାଳ କ'ଣ ଏପରି ବାରଦ୍ୱାର ବୁଲାଉଥିବ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ଖାଲି ବୁଲୁଥିଲେ କଣ ହୁଅନ୍ତା କି, ଯେଉଁଠାକୁ ଯିବ ସେଠି ଗୋଟିଏ କଳି ଆରମ୍ଭ କରି ଦେବ; ସେହି ପାରିଜାତ କଥା ମନେ ଅଛି ତ ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଦେବର୍ଷେ ! ବହୁ ଦିନରୁ ଆସି ନ ଥିଲେ, କିଛିକାଳ ଏହିଠାରେ ରହିଯାଅ । ମୋର ଗୁରୁତର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି, ମୁଁ ଟିକିଏ ଆସୁଛି । ତୁମ୍ଭେ ରହିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଅପୂର୍ବଟି ଦେଖି ପାରିବ ଯାହାକି ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ରସାତଳରେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ।

ନାରଦ—ଯଥା ପ୍ରଭୋ !

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ସୁଦାମା—   (ଗୀତ)

(ରାଗ—ସାରଙ୍ଗ ତାଳ ଆଡ଼ତାଳି)

ହେ ଦୀନବନ୍ଧୁ !
ଦୁଃଖ ଭଞ୍ଜନ (ଗରୁଡ଼ାସନ) କୃପାସିନ୍ଧୁ
ଦିନ କି ସରେ ମୋହର
ଅହର୍ନିଶି କାନ୍ଦୁ କାନ୍ଦୁ । ଘୋଷା ।
ଦୟାନିଧି ନାମ ବହି   ନିର୍ଦ୍ଦୟ ହୁଅ କମ୍ପାଇଁ
ଆହେ ବୃନ୍ଦାବନ (ଚନ୍ଦ୍ର) ପୂର୍ଣ୍ଣ ଇନ୍ଦୁ !
କାହା ଆଶାରେ ନାଶ କେଉଁ ସମ୍ବନ୍ଧୁ ?
ତୁମ୍ଭେ ପରି ମୋର ସଖା କମ୍ପା ନରଖ ଉପେନ୍ଦ୍ରୁ ।୧।
ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦିନକୁ ଦିନ   ବଢ଼ୁଛି ହେ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ
ଦିଅ ଶ୍ରୀଚରଣ ସୁଧାବିନ୍ଦୁ ।
ଦିକା ମୋ ଚିତ୍ତରୁ ହରି ଗୋଲକ ବିଧୁ,
ହେ ଦୁରିତ ନିବାରଣ କିଣ୍ଡ କେଉଁ ଅପରାଧୁଁ ।୨।

ସୁମତି ! ତୋ କଥାରେ ମୁଁ ଏତେ ପଥ ଆସିଲି, ମାତ୍ର ଦେଖୁଛି ଏହିଠାରେ ମୋର ସମସ୍ତ ଆଶା ଭରସା ଲୋପ ପାଇଲା ! ନଦୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରବଳ ଭାବରେ

ବଢ଼ୁଛି, ଏଣେ କଳା କଳା ମେଘମାଳା ଆକାଶରେ ଘୋଟି ଚଉଦିଗ ତମସାଚ୍ଛନ୍ନ କରି ଦେଲଣି, ବଜ୍ରର ଓ ଘଡ଼ଘଡ଼ିର ସୀମା ନାହିଁ । ଉପାୟ କ'ଣ, ସ୍ତ୍ରୀ ବୁଦ୍ଧିରେ ପଡ଼ି ଏ ଦରଗଣ୍ଡ ଭୋଗିବାକୁ ହେଲା । ଭଗବାନ୍ ! ଏ ବିପଦ ସାଗରରେ ତୁମେଇ ଏକା ମୋର ଭରଷା, ଆଜି କଣ ଗୃହକୁ ଫେରି ଯିବି, କାହିଁ ପଥ ତ ଦିଶୁ ନାହିଁ ।

(ଗୀତ)

(କି ଦଶା ପଡ଼ିଲା—ବୃନ୍ଦେ)

ଘାଟେ ଦୟା ନାହିଁକି ?

ଦୟାନିଧି ବୋଲି ନାମ ବୋଲାଇଛ କାହିଁକି । ପଦ ।
ଶରଣ ଜନେ କରୁଣା, କପଟାଇ କରୁଛ ଉଣା
ଏ ଅଧମ ତବ ଜଣା, ଥରେ ଦିଅ ଦେଖି କି ।
ଦେଇ ତବ କୃପା ତରୀ, ଏ ବିପଦୁଁ କର ପାରି
ଆସିଛି ମୁଁ ଅନୁସରି ତବ ପାଦ ଧ୍ୟାଇକି । ୨ ।

ହେ ଭଗବାନ୍ ! ତୁମ୍ଭେ ମାତ୍ର ସାହା, କାହିଁ ଡଙ୍ଗା ଖଣ୍ଡେ ବୋଲିତ ଖଣ୍ଡେ ଦେଖା ନାହିଁ । ଟିକିଏ ବସେ, କେହି ଯଦି ପାରି ହୁଅନ୍ତି ତ ତେବେ ଯିବି, ଦେଖାଯାଉ ।

(ନାବିକ ବେଶେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଗୀତ)

(ଇଳିସିକ ଆକଟ—ବୃନ୍ଦେ)

ଆସ କିଏ ଘାଟରେ ନାବେ ହୋଇବ ପାରି ।
ହେଳା କରିବାକୁ ବେଳା ଆଉ ନାହିଁ
ଦେଖୁ ଦେଖୁ ବନ୍ୟା ହେଉଛି ଭାରି । ପଦ ।
କଣ୍ଡିଆରେ ଯେତେ ମାଣ୍ଡିଆ ଦିଆଳ
ଧୋଇ ଧୋଇ ସବୁ ଦେଲଣି ଆରି
ଧୋଇଆ ବୃଷୀଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ସରିଲ
ପଡ଼ିଲଣି ହା ହା କାତର ହୁରି । ୧ ।
ବଢ଼ିଗଲେ ଘୁଡ଼ ଯିବ ପଟ୍ ପଡ଼
ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଯିବେ ସୋଣର ଧରି ।
ଢେଲୁଆ ବାଇଗଣ କିଏ ପଚାରିବ
କଟକ ସେରଟା ପାହୁଲି ଗୁରି । ୨ ।
ଡାଟଗ ଭୁଙ୍ଗୁଡ଼ି ସେର ଦି' ପଇସା
ଜଳଙ୍ଗ ବାଲିଆ ମରିବେ ଖାରି ।
ବନ୍‌ସୀଆଙ୍କର ବେପାର ଖୋଲିଲା
କେବା ପକାଇବେ ଜାଲରେ ଭଉଁରି ।

(ଡଙ୍ଗା ବାହି ଆଣିବା)

ସୁଦାମା—ଆହା ଡଙ୍ଗଇ ପିଲଟିର କଣ୍ଠଟି ତ ବେଶ୍, ଗୀତଟା ମୋ କର୍ଣ୍ଣକୁ ବଡ଼ ତୃପ୍ତିକର ଜଣା ଯାଉଛି ।

ଡଙ୍ଗଇ—କିଏ ସେ ପାରିକୁ ଯିବାବାଲା ଅଛ, ଶୀଘ୍ର ଆସ; ନଈ ଭାରି ବଢ଼ୁଛି, ଏଣେ ବି ମେଘ ଘଡ଼-ଘଡ଼ି ବଜ୍ରଲରେ ଆଉରି ଭୟ ଜଣାଯାଉଛି । ଶୀଘ୍ର ଆସ କିଏ ଅଛ ।

ସୁଦାମା—ଆଜି ତ କେହି ନାହାନ୍ତି, ମୁଁ ଏକା ଏଠି ଅଛି ଟିକିଏ ପାରି କରିଦେବୁ ?

ଡଙ୍ଗଇ—ଗୋସାଇଁ ! ଦଣ୍ଡବତ । ଟିକିଏ କ'ଣ ? ଗୋଟାପାକ ତ ପାରି କରିଦେବି । ଦିଅ ମାସୁଲ ଦିଅ ।

ସୁଦାମା— ମାସୁଲ ନବୁ ? ମୁଁ ଜଣେ ଗରିବ ଦ୍ୱିଜ । ମୋ ନିକଟରେ କିଛି ନାହିଁ ।

ଡଙ୍ଗଇ—ସେ କଥା ପଟିବ ନାହିଁ, ଗୋସାଇଁ ! ସେ କଥା ପଟିବ ନାହିଁ । ଆଜି ଦି' ପଇସା ଦେଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ଏକୁଟିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏ ଭରି ନଈରେ କଦାପି ପାରି କରି ପାରିବି ନାହିଁ ।

ସୁଦାମା—ବାଇଆ ! ମୁଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କଲ୍ୟାଣ କରିବି, ଧର୍ମ ହେବ ।

ଡଙ୍ଗଇ—ହଇହୋ ଗୋସାଇଁ ! ଯଦି କିଛି ହାନି ଲାଭ ହୁଏ ତ କିଏ ଦାୟୀ ।

ସୁଦାମା ବାଇଆ ! ସେଥି ନିମିତ୍ତ ଠାକୁରେ ଅଛନ୍ତି ।

ଡଙ୍ଗଇ—ଗୋସାଇଁ ! ଠାକୁର କିଏ, କେଉଁଠାରେ ଥାନ୍ତି ? ସେ କ'ଣ ବିପଦ ବେଳେ ଉଦ୍ଧାର କରନ୍ତି ?

ସୁଦାମା ବାଇଆ ! ତୁ ପିଲଲୋକ ସେ କଥା କ'ଣ ବୁଝିବୁ । ଏଇ ଦେଖ, ମୁଁ ନିର୍ଭର ହୋଇ ଡାକିବାରୁ ସେ ତୋତେ ପଠାଇଲେ । ତୁ ନିଶ୍ଚୟ ମୋତେ ଏ ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବୁ । ତେବେ ତୋତେ ଭଗବାନ ପଠାଇଛନ୍ତି, ସେ ନିତ୍ୟ ନିରଞ୍ଜନ ସବୁଠାରେ ଅଛନ୍ତି, ଯିଏ ଆତଙ୍କବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଚିନ୍ତା କରେ ସେ ତା ଡାକ ଶୁଣନ୍ତି ।

ଚଗଲ - ହଉ ତେବେ ଗୋସାଇଁ ଆସ, ଡଙ୍ଗାକୁ ଆସ ।
ସୁଦାମା—(ଡଙ୍ଗାରେ ବସିବା)
ଚଗଲ—(ଡଙ୍ଗା ବାହିବା ସମୟେ) ଗୋସାଇଁ ତମ
ବଟୁଆରେ ପାନ ଅଛି ଟିକିଏ ଦେଲ ।
ସୁଦାମା—ବାଇଆ ! ସେ ବଟୁଆରେ ନାମ ଅଛି, ମାଳା
ଅଛି; ମୁଁ ପାନ ଇତ୍ୟାଦି ଖାଏ ନାହିଁ । ସେ ସବୁ
ମାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟ । ତାକୁ ଖାଇବାଦ୍ୱାରା ଅନେକ ଅନିଷ୍ଟ
ଅଛି ?
ଚଗଲ – ଗୋସାଇଁ ଅନିଷ୍ଟ କ'ଣ ?
ସୁଦାମା—ପାନ, ଭାଙ୍ଗ, ଅଫିମ, ଗଞ୍ଜେଇ ଏଥିରେ
ଉନ୍ମାଦ ଅଛି, ଶରୀର ହାନି କରି ପକାଏ ।
ଚଗଲ – ନନା, ବୁଡ଼ିଲା ବୁଡ଼ିଲା ।
ସୁଦାମା—ଏ କ'ଣ ଏ କ'ଣ, ଏ ପାଖ ମଙ୍ଗରେ ତ ପାଣି
ପଶିଗଲାଣି, ଉପାୟ କ'ଣ ?
ଚଗଲ—ମୁଁ ପରା ସେଇଥି ଯୋଗୁଁ ମଙ୍ଗ ନ ଧରିଲି,
କହେଁ ତମ ଠାକୁରଙ୍କୁ ଏତେବେଳେ ଡାକ,
ଅନାଉଛ କ'ଣ ?
ସୁଦାମା— (ଗୀତ)

(ଜୟ ଲୀଳାନନ୍ଦ ହରି-ବୃନ୍ଦେ)

ଜୟ ଜାନକୀ ଜୀବନ ହେ ଧାନଜନ ଗଲି ଭାସି ।
ଏ ଅଗାଧ ଜଳେ ବୁଡ଼ିଲି ମୋ ଭେଳା
କୂଳେ ଲଗା ବ୍ରହ୍ମରାଶି । ପଦ ।
ସୁମନ୍ତ ! ଏଇଥର ପ୍ରାଣଗଲା, ଭଗବନ୍ !
ଏ ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବ କେବଳ ତୁମ୍ଭେ ।

(ଗୀତ)

ପାଞ୍ଚାଳୀ ଗାଉଥିଲା କାଳେ ତୁମ୍ଭେ ସାହା
ଗଜ ଉଦ୍ଧାରିଛ ଚକ୍ରେ ଛେଦି ଗ୍ରାହା,
ଆଡକେ ମୃଗୁଣୀ ପାଇଥିଲା ସାହା
ତବ ନାମ ହୃଦେ ଘୋଷି । ୧ ।
ଭକ୍ତ ଦାଉ ପ୍ରଭୁଙ୍କେ ସାଧୁଙ୍କ ପଥେ,
ଭକ୍ତ ମରି ବୋଲି ରଟିବ ଜଗତେ,
ଭାସିଗଲି ତାର ମାରବା ଭୁ ଏଥେ
ତୋ ଚରଣ ସଦା ଆଶି । ୨ ।

ଚଗଲ—ଗୋସାଇଁ ଗୋସାଇଁ, ଏଥର ଟିକିଏ ବାରକୁ
ଆସିଲୁ । ମୁଁ ତମଠାରୁ ମାହାସୁଲ ନେବି ନାହିଁ,
ମୋତେ ବେଶି ନାହିଁ ଗୁଡ଼ ଛଅଣା ପଇସା
ବକ୍‌ସିସ୍ ମିଳୁ ।
ସୁଦାମା – ବାପା ! ମୁଁ ପରା ଆଗରୁ କହିଛି ମୋଠାରେ
କିଛି ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ମଣିଷ କଲ୍ୟାଣଟିଏ କରିବି ।
ଚଗଲ—ଆଚ୍ଛା ହେଉ, ତୁମ୍ଭେ ଗୋଟାଏ କଲ୍ୟାଣ କର,
ମୁଁ ଗୋଟାଏ କୋଠା ତୋଳାଏ ।
ସୁଦାମା—ହଉ, ଭଗବାନ ନିଶ୍ଚୟ ତୋ ମନ କାମନା
ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ସ୍ୱେର ସର୍ଦ୍ଦାର ଓ କାହ୍ନୁଆ)

(ଗୀତ)

(ଅଛ କେ ଜଗତେ-ବୃନ୍ଦେ)

ସ୍ୱେରକର ବାବୁଗିରି ଦେବା ।
ଯାହାର ଡା ଘର କରି ଦୁର ଜୁର
ପରମାରି ଘର କରି ଯିବା । ପଦ ।
କାହା ଘରୁ ନେବା ଥାଳ ଲୋଟା କଂସା
କାହାଘରୁ ନେବା ରୁପିଆ ପଇସା ।
କାହା ଘରୁ ଗୋରୁ କାହା ଘରୁ ଘୋଡ଼ା
କା ଅମାରୁ ଧାନ ବୋହିନେବା । ୧ ।
ସ୍ୱେର କର ଯେବେ ନ ପୂରିବ ପେଟ
ତାକୁ ଛାଡ଼ି ବନିଯିବା ଡକାଯିତ,
ଜଗି ବାଟ ଘାଟ, ଭେଟିଲେ ପଥିକ
ଖୁଣ୍ଟି କରି ଗଣ୍ଡି କାଟିଦେବା । ୨ ।
କରି ଭାବେ ସ୍ୱେର ଡକାଯିତ ପଣେ
କେହି ମଥା ଟେକେ ନାହିଁ ଧରାଧାମେ ।
ରେ ମୂର୍ଖ ଅଜ୍ଞାନେ ନ ଯାଅ ସେ କର୍ମେ
ହୃଦେ କର ସଦଗୁରୁ ସେବା । ୩ ।

ସର୍ଦ୍ଦାର—ହାଁରେ କାହ୍ନୁଆ ! ଆଜ୍ ତ କୋନ ଭର୍ଗେଁକା କୁଛ୍ ବ ନାଇ ସୁଝା, ଉସ୍‌କା ମତଲବ କ୍ୟା ଆମ ଲୋକତ ଲେଗ୍‌ମେ ପେଟ୍ ନାଇ ପୋଷେନେସେ ଡକାୟତ ବୃତ୍ତି କଏଁ, ତବ୍ ବ କୁଛ୍ ନେଇ ମିଲତା ହାଏ ! ଏ କ୍ୟା ଗଜବକ ବାତ୍ !

କାହ୍ନୁଆ—ସର୍ଦ୍ଦାରଜି ! ଏ ସବୁ କୁଛ୍ ତରତରକା କାମ ନାଇ, ଥୋଡ଼ା ବଖତ୍ ଛୁପ୍‌କେ ରହୋ ଦେଖୋ କ୍ୟା ହୋତା କ୍ୟା ନେଇ ହୋତା ହାଏ ।

ସର୍ଦ୍ଦାର—କାହ୍ନୁଆ । ତୁମ୍ ଆଙ୍ଖା ତରସେ ଦେଖୋ ତୋ କୋଇ ଏକ ଆଦମି ବହୁତ ଦୂରସେ ଆନେକା ସର ମାଲୁମ୍ ହୋତା କି ନାଇଁ ।

କାହ୍ନୁଆ—ସର୍ଦ୍ଦାରଜି ! ଠିକ୍ ବାତ୍, ଭଗବାନ ଆମ୍ ଲୋକୋକା ଦାନା ସୁଝାଦିଆ, ସେସେ ଏଇ ସଡ଼କ୍‌କେ ବାଜୁମେ ଛୁପ୍‌କେ ରହୋ !

(ସୁଦାମାର ପ୍ରବେଶ)

ସୁଦାମା—ଆହା ! ମୁଁ କ'ଣ କଲି, କାହିଁକି ମାଇକିନିଆ କଥାରେ ପଡ଼ି ଘରୁ ଆସିଲି, ଏତିକିବେଳେ ତ ଭକ ନଈରେ ପ୍ରାଣ ଯାଇଥାନ୍ତା । କେବଳ ସେହି ଦୟାମୟଙ୍କ କୃପାରୁ ଉଦ୍ଧରି ଆସିଲି । ଏବେ କରେ କ'ଣ ? ଏତ ଘୋର ଜଙ୍ଗଲ, ଏଠାରେ ମନୁଷ୍ୟର ପଦ ଚିହ୍ନ ମାତ୍ର ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । କେବଳ କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଶୁଭୁଥାଏ ସେହି ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ଚିତ୍କାର, କ'ଣ କରିବି; ଏ ବିପଦରେ ବାବା ?

ସର୍ଦ୍ଦାର—(ବାହାରିପଡ଼ି) ହେ ଭୟ୍ୟା ଶୁନୋ ଶୁନୋ, ତୁମ୍ କାହାଁକୁ ଚଲୁଯାତା ହାଏ । ହାମ ଲୋକୋଁକୁ ତୁମର ସାଥ୍‌ମେ ଲେ ଚଲୋ, ତୁମ୍ କ୍ୟା ଲେତା ହାଏ ।

ସୁଦାମା—ନାଇଁରେ ଭାଇ, ମୁଁ ଜଣେ ଗରିବ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଭିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଯାଉ ଯାଉ ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ଏ ବାଟେ ଭୁଲି ଆସିଲି ।

କାହ୍ନୁଆ—ସର୍ଦ୍ଦାର ! ଆଦମ୍ ତୋ ବହୁତ ଚାଲାକ ହାଏ, କୁଛ ମାଲମତା ଉସ୍‌କାକେ ହାଏ, ପକଡ଼ୋ, ତଲାସ୍ ପକଡ଼ୋ !

ସୁଦାମା—ହେ ଭାଇମାନେ ! ମୋଠାରେ କଉଡ଼ାକର ଜିନିଷ ନାହିଁ, ବୃଥାଟାରେ କାହିଁକି ମୋ ସହିତ ଗୋଳମାଳ କରୁଛ । ହାୟରେ ବିଧାତା ! ଏମାନଙ୍କୁ ଏଇ ବୁଦ୍ଧି ଦେଇଛୁ ମୋ ଖୁଦ ପୁଡ଼ା ଦେଖି ଏମାନେ ଟଙ୍କା ପଇସା ଲୋଭରେ ହେଣ୍ଡି ମାରୁଛନ୍ତି । ସୁମତି କେତେ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ସଖାଙ୍କ ପାଇଁ ଏ ଖୁଦ ମୁଠାକ ଗଣ୍ଠି କ ଦେଇଛି । ମୁଁ କ'ଣ ଏହି ଚଣ୍ଡାଳମାନଙ୍କୁ ଦେଇଦିବି ?

ସର୍ଦ୍ଦାର—କାହ୍ନୁଆ ! ଆଉର ଡେର କରନେକା ମତଲବ କ୍ୟା । ଡେର ମତ କରୋ, ଲଗାଅ ଦୋ ଚାର ଧକ୍‌କା । (ଧକ୍‌କା ମାରି ଖୁଦ ପୁଟଳା ଛଡ଼ାଇ ନେବା)

ସୁଦାମା—ସୁମତି ! ଏଥର ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋ, ମୁଁ ତୋରେ ବଡ଼ ଅଡୁଆ ହୋଇଥିଲି ।

ସର୍ଦ୍ଦାର—କାହ୍ନୁଆ ! କ୍ୟା କ୍ୟା ମାଲ୍ ମତା ହାଏ, ଖୋଲୋ ଆମ ଦେଖେ ଅଉର କୋଇ ଆତା ରହେଗା ।

କାହ୍ନୁଆ—(ଖୋଲି ଦେଖି) ସର୍ଦ୍ଦାରଜି ସର୍ଦ୍ଦାରଜି । ଆମ୍ ଲୋକ କାଏ ଏ ବିପଦକୁ ଏତନା ତକଲିଫ୍ କିଏ । ଇସ୍‌ମେ କୁଛ ନେଇ ଖାଲି ଚୁଟା ଚାଉଳ ।

ସୁଦାମା—ଭଗବନ୍ ! ଏହି ଚଣ୍ଡାଳମାନଙ୍କ ହାତରେ କ'ଣ ପ୍ରାଣଟା ଯିବ ? ମୋତେ ତ ଯାହା ବାଜିବାର ବାଜି ଗଲାଣି, ଆଜି କଷ୍ଟ ଅଛି ବୋଲି ଯଦି ଜୀବନ ନଅନ୍ତି ତେବେ କାମ ନଷ୍ଟହି ।

ସର୍ଦ୍ଦାର—କାହ୍ନୁଆ । କ୍ୟା ଚିଜ ହାଏ ?

କାହ୍ନୁଆ—ଚୁଟା ଚାଉଳ, ଚୁଟା ଚାଉଳ ।

ସର୍ଦ୍ଦାର—କ୍ୟା ଆମ ଅବ ହାତ ମାରକର ଦେଖିଗିଆ କୁଛ ମାଲ ରହନେ ସବ ମାଲୁମ୍ ହୋତାଥା । ତୁମ ବୋଲତା ଚୁଟା ଚାଉଳ । ଆମର ସାଥ ସାଥ ନିକାଲତା ନା କ୍ୟା ?

(କିଭପ୍ରକର କଳିଗୋଳକରି ଖୁଦ ଫୋପାଡ଼ି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୁଦାମା—(ଉଠି ସଚେତ ହୋଇ ଖୁଦପୁଡ଼ା ଧରି) ଭଗବାନ୍ ! ଏମାନଙ୍କୁ ଏଇ ବୁଦ୍ଧି ଦେଇଛ, ଏମାନେ ଏହି ଦସ୍ୟୁବୃତ୍ତିରେ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରୁଛନ୍ତି, ପର ମାରି ଘର କରିବା ପ୍ରବୃତ୍ତି ଏଇମାନଙ୍କଠାରେ ଅଛି । ଯାହା ହେଉ ସୁମନ୍ତ ଦେଇଥିବା ଖୁଦର ମୂଲ୍ୟ ଜାଣି ପାରିଲ, ଯାହାକି ସାମାନ୍ୟ ଦସ୍ୟୁମାନଙ୍କର ମନକୁ ଆସିଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ପୁଣି ତାକୁ ନେଇ ଦ୍ୱାରିକାଧିପତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଭେଟିବି ମୋଠାରୁ ବଳ ନିର୍ଲ୍ଲଜ ସଂସାରରେ ବିରଳ, ହଉ ନେଇଥାଏଁ । ଏ ଦୁଇଜଣଙ୍କର ବଳରେ ମୋର ଟିକିଏ ଉପକାର ହେଲା, ନଚେତ୍ ପ୍ରାଣ ବି ଶେଷ୍, ଯାଏ ତେବେ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

[ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବେଶେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, କପିଳ ଓ ଶାରଙ୍ଗ ଶିଷ୍ୟ ଦ୍ୱୟ]

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ (ଗୀତ)

ଅନିତ୍ୟ ଅସାର ସଂସାରରେ ଭାଇ
ହରିନାମ ସାର ଅଟଇଟି ଏକା । ୦ ।
ହରି ପିତା ମାତା ହରି ବନ୍ଧୁ ଭ୍ରାତା
ହରି ଏ ପିଣ୍ଡର ଉଦ୍ଧାର କରତା ।
ହରିନାମ ବିନେ ନାହିଁ ସୁଖ ଆନେ
ଭଜ ବସ ଏ ଭବ ନଉକା । ୧ ।
ହରିନାମ ସୁଧାପାନେ ହରି କ୍ଷୁଧା
ହରିନାମ ବଳେ ଯିବ ବାଧା ।
ହରିନାମ ପ୍ରେମେ ମାତ ନିଶି ଦିନେ
ତୁଟିଯିବ ଦୁଷ୍ଟ ଶମନର ଧୋକା । ୨ ।

କପିଳ ! ସମିଧପ୍ରଭୃତି ସଂଗ୍ରହ ହୋଇଛି ତ ?

କପିଳ—ଗୁରୁଦେବ ! ଶାରଙ୍ଗ ଫଳ ମୂଳ ନ ଆଣି ଚୁପ୍ କରି ବସି ରହିଛି, ଖାଲି ଖାଇଲା ବେଳକୁ ମଜବୁତ !

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—ଥାଉ, ଥାଉ, ଆଉ କଳଗୋଳ କରନା ମୋର ଧ୍ୟାନର ସମୟ ହୋଇଗଲା, ତୁମେମାନେ ନିଜ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟ ଠିକ୍ କରି ନେବ । ଆଚ୍ଛା, ଶାରଙ୍ଗ ଦିଓଟି ତୁଳସୀପତ୍ର ଆଣିଲ ।

ଶାରଙ୍ଗ—ଗୁରୁଦେବ ! କେଉଁଠାରେ ଅଛି ମୁଁ ଦେଖି ନାହିଁ ।

କପିଳ—କେଡ଼େ ସିଆଣିଆରେ କଥା କହୁଛୁମ, ଦେଖି ନାହୁଁ ମଠ ପଛଆଡ଼େ ଯଗ ଦେବଦାରୁ ଗଛ ଉପରେ ନଟେଇଛି, ଚଢ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିବ ବୋଲି ମନାକର ।

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—କପିଳ ! ତୁ ବି ମଧ୍ୟ ତୁଳସୀପତ୍ର ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚିହ୍ନି ନାହୁଁ ।

କପିଳ - ହଁ ଗୁରୁଦେବ ! ସେ ତ କଣାରୁ ପତ୍ରପରି ଏଡ଼େ ଏଡ଼େଟାମାନ, ଉଗଟିକେ ଲାଲ ଝାପ୍‌ସା ଅଛି, ନୁହେଁ ?

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—ଥାଉ, ଏ ସବୁ ଫେଚକାମୀ କଥା, ଏପରି ଅଯଥା ତର୍କ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ, ଯାଅ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ହେବି ।

ସୁଦାମା—(ପ୍ରବେଶି) ଆଉ କେତେ ବାଟ ଏ ଜଙ୍ଗଲଟି ପଡ଼ିବ କେଉଁଠାରେ ତ ଘର ଗ୍ରାମ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ, କରେ କ'ଣ; ସୁମନ୍ତ ! ତୋ କଥାରେ ପଡ଼ି କେତେ ଯେ ହରଗଞ୍ଜି ନ ହେଲିଣି, (କର୍ଣ୍ଣ ଡେରି) ନିକଟରେ ଭୁଟୁ ଭାଟ କ'ଣ ତ ଶୁଭୁଛି ଦେଖେ । ଆହା ଏ ତ ଗୋଟିଏ ଆଶ୍ରମ, ଜଣେ ମହାପୁରୁଷ ପଦ୍ମାସନରେ ବସି ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ଅଛନ୍ତି; ଏହି କାର୍ଯ୍ୟଟି ସଂସାରର ନରକ ଯନ୍ତ୍ରଣାରୁ ଉଦ୍ଧାରିବାର ପଥ । କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ଦୁଃଖ ନାହିଁ, କେବଳ ହରି ପଦାରବିନ୍ଦରେ ଧ୍ୟାନ । ଏମାନଙ୍କୁ କ୍ଷୁଧା ତୃଷା ପ୍ରାୟ ବାଧେ ନାହିଁ, ହେଲେ ବା ଅଭାବ କ'ଣ ? ଜଙ୍ଗଲରେ ନାନା ସୁସ୍ୱାଦୁ ଫଳ ମୂଳ ଓ ଝରଣାରେ ପବିତ୍ର ଜଳ ଥୁଆ ହୋଇଛି ! କ'ଣ କରିବି, ମୁଁ ମୂର୍ଖ ତ ଏକକାନିଆ ହୋଇ ଆସିଛି, ଋଷିଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରିବି କିପରି ? ତା ନ ହେଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଅପରାଧୀ ହେବି ଭଗବାନ ! ମୋତେ ଏ ବିଷମ ସମସ୍ୟାରେ କାହିଁକି ପକାଇଲ ।

ଗୀତ

[ପ୍ରାଣରୁ ଅନ୍ତର ସିନା—ବୃତ୍ତେ]

ଏ ଘୀନ ବେଶେ କେମନ୍ତେ ପୂଜିବି ତବ ପୟର ।
ଅପରାଧୀ ଅପରାଧ ବାରେ ପ୍ରଭୁ କ୍ଷମାକର । ପଦ ।
ଆଜନ୍ମ ମୁହିଁ ଦରିଦ୍ର ଭିକ୍ଷାନ୍ନେ ପୋଷେ କୁଟୁମ୍ବ
ହରି ନାମଟି ସମ୍ପଦ ଆନେ ନାହିଁ ମୋ ଆଦର ! ୧।
ଉତ୍ତରି ନାହିଁ ମୋ କନ୍ଥେ କେମନ୍ତେ ପ୍ରଣମିବି ପଦେ
ଚେଣୁଟି ଅଦୃଷ୍ଟ ନିନ୍ଦେ ତବ କିଙ୍କର । ୨ ।

ପ୍ରଭୁ ! ମୋର ଅପ୍ରାଧ କ୍ଷମା କର, ମୁଁ ଦରିଦ୍ର ହେତୁ ଏ ଦଶା, ପ୍ରଭୁ ! (ପ୍ରଣାମ କରିବା ସମୟେ ମାୟା ତପସ୍ୱୀ ନାମାବଳି ପକାଇ ଦେଇ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ । (ଉଠି) ଏ କ'ଣ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ କାହାନ୍ତି, ମୋର ଏ ଘୀନ ବେଶ ଦେଖି ଘୃଣା କରି କ'ଣ ଉଠିଗଲେ । ହା କପାଳ, ମୁଁ କାହିଁକି ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କ ତପସ୍ୟାରେ ବାଧା ଦେଲି । ଏ ନାମାବଳି କାହୁଁ ଆସିଲା । ବୁଝିଲି, ବୁଝିଲି, ନୋହିଲେ କି ତୁ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ, ନାଥ ବୋଲି ନାମ ବୋଲାଇ ଥାନ୍ତୁ, ମୁଁ ଏକକାନିଆ ହୋଇଥିଲି ବୋଲି ମୋତେ ଏ ଖଣ୍ଡିକ ଦେବାପାଇଁ ଏ ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନରେ ଛଦ୍ମବେଶୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇଥିଲୁ । ହରି ତୋ ମାୟା କେ ବୁଝି ପାରିବ ?

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ସନେଇ ସାହୁ ଓ ସଜନୀ ବୋହୂ ପାର୍ଶ୍ୱ)

ପୁରୁଷ—ସଜନୀ ବୋହୂ କୁଆଡ଼େ ଗଲକି ହୋ, ହେ ସଜନୀ ବୋହୂ !

ସ୍ତ୍ରୀ—ମଲି କ'ଣମ, କାହିଁକି ଏତେ ସୁଆଗିଆ ଡାକ ପଡ଼ୁଛି । କ'ଣ କଣ୍ଠ ମିଳିଛି କି ?

ପୁରୁଷ—ଆଲୋ ହିଁ ଲୋ ଶୁଣିବୁ ଆ ।

ଗୀତ (ଝୁଲ ଝୁଲ ଏଠୁ—ବୃତ୍ତେ)

ପୁ— ଶୁଣ୍ ଶୁଣ୍ ସଜନୀ ବୋହୂଲୋ
ଆଜ ରଜନୀରେ ଦେଖିଲି ଯାହା,
ସ୍ତ୍ରୀ— କ'ଣ କହୁନା ଭଲ କିବା ମନ୍ଦ
ଶୁଣି ମୋ ହୃଦୟ ଯାଉଛି ନାହା ।
ପୁ— ଧନ ଧାନ ଲାଗି ହେଉଥିଲି ଭାବ
ସେ ଧନ ତ ମୋର ହେଲାଣି ଥୁଆ ।
ସ୍ତ୍ରୀ— କେମନ୍ତେ ମିଳିବ କିଏ ଆଣିଦେବ
କେଉଁ ଦେବ-ଦେବୀ ହେଲେ କି ସାହା ॥
ପୁ— ଦେଖିଲି ସ୍ୱପନେ ବଇରାଗୀ ଜଣେ
ଆସି ମୋ କର୍ଣ୍ଣରେ କହିଲେ ଯାହା ।
ସ୍ତ୍ରୀ— ସ୍ୱପନର କଥା ଅଟଇ ତ ମିଥ୍ୟା
କି କହିଲେ ଭଲ କହନ୍ତୁ ତାହା ।
ପୁ— ହୋଇଲେ ପ୍ରଭାତ ଆସି ସନ୍ତ ଏକ
ହାଣ୍ଡି ଦରଜାରେ ହୋଇବେ ଠିଆ ।
ସ୍ତ୍ରୀ— ଭଣ୍ଡ ପଣ ଏ ତ ବୁଝେ ଟିକେ ସତ
ବସି ବସି କରି ଫାନ୍ଦୁଛ ଫାଆ ॥
ପୁ— ସେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଠିକି ଅର୍ଜିବା ସମ୍ପତ୍ତି
ବିପଦ ବେଳକୁ ଦଇବ ସାହା
ସ୍ତ୍ରୀ— ବାହାଦୁରୀ ପଣ କରନ୍ତୁ ଆପଣ
ଏଥେଁ ବାଳକୃଷ୍ଣ ନ ପାଏ ବାହା ॥

ପୁ—ଆଲୋ, ତୁ ଗୋଟାଏ ଠେଙ୍ଗା ଆଣି ଏ କବାଟ କଣରେ ରଖରେ ?

ସ୍ତ୍ରୀ—ସେହି ଠେଙ୍ଗାରେ କ'ଣ ବାବାଜିଙ୍କି ଦେବୁ ପାହାରେ ?

ପୁ—ଆଲୋ ପଚାରୁଛୁ କ'ଣ ରାତି ହେଲା ଶେଷ ?

ସ୍ତ୍ରୀ—ଏଇଠି ତ କାହା ପାଟି ଶୁଭୁଛି, ଏଇଥର ମାମଲତ ହେଲା ଶେଷ ।

ପୁ—ହଇଲେ କିଏ ?

ସ୍ତ୍ରୀ—ଆସିଲେଣି ଯାହା କହୁଥିଲ ସିଏ ।

(ରାମ ବାରିକ ମୁଠି ହସ୍ତେ ଧରି ପ୍ରବେଶ)

ରାମା—(ସ୍ୱଗତ) ଏ ସିନା ସାଉଟା ଆଜକି ଦିନହିନ ହେଲା ଟିକିଏ ଖିଅର ହେବ ବୋଲି ମୋ ଘଟିକି ଦଉଡ଼ୁଛି । ମୁଁ କ'ଣ କରିବି । ମୋର ତ କରଣ ମହାଲପୁକ ସାଆନ୍ତ ତାଙ୍କ ମରଜି ଜଗୁ ଜଗୁଁ ଦିନ ଆଖିର, ତାଙ୍କ ସେବାରେ ଭୁଟି ହେଲେ ବଧା ବୃସୁଡ଼ା ବରଷି ଯିବ । ଯାହା ହେଉ, ଏଇ ଘେର ଘେର ଟିକିଏ ଅନ୍ୟାନ୍ୟଙ୍କ ମୁହଁ ନ ଜଗିଲେ ନ ଚଳେ, ଯାଏଁ (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ହୋ ସାଉପୁଅ !

(ସାଉ କବାଟ ଫିଟାଇ ଠେଙ୍ଗା ଧରି ମାରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ)

ରାମ—ହା, କ'ଣ କରିବ, ଥରକୁ ତିନିଥର ଯାଇଥିଲି । ମୁଁ ତ ନ ଥିଲି, ମୁଁ ଟିକିଏ ବାଉଁଧାଦାଙ୍କ ମଣିଷ ।

ସନା—ଏ କିଏ, ମୁଁ ତ ପାରିଥିଲି ଆରେ, ମୁଁ ଜଣକୁ ପିଟିବାକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲି ମୋ ମନେ ମନେ ସେନ୍ଥ ।

ରାମ—କାହାକୁ ସାହୁ ପୁଅ ?

ସନା—ତୁ ଟିକିଏ ବସିଯା ଦେଖିବୁ ।

(ରାମ ଖିଅର କରୁଥିବା ସମୟେ ତପସ୍ୱୀର ପ୍ରବେଶ)

ସନା—ରାମ ! ତୁ ଟିକିଏ ପାଖେଇ ଯା ।

(ସନ୍ନ୍ୟାସୀକୁ ପ୍ରହାର ଓ ଧନ ରତ୍ନ ଘରକୁ ବହିବା ?

ରାମା—ଆରେ ମୁଁ ଏଡ଼କ ଓଲୁ, ମୁଠିଟାକୁ ଯେନ ବାରଦ୍ୱାର ବୁଲି ବୁଲି ପେଟ ପୂରୁ ନାହିଁ, ମାମଲତ ଆସି ଏଥିରେ । ଲୋକେ ଏଇଆ କରି ଧନୀ ମହାଜନ, ଜମିଦାର, ରାଜା ବୋଲାଉଛନ୍ତି ହେ ମୁଠି, ତୋତେ ଆଜଠାରୁ ବିସର୍ଜନ କଲି (ମୁଠି ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ) । ଏଥର ସୃଷ୍ଟିରେ ମଜା, ସେ ସିନା ଗୋଟାଏ ବାଡ଼ି ପିଟିଲା ମୁଁ ତ, ଏକା ହାନକରେ ଲକ୍ଷେଗଣ୍ଡା ପିଟି ଦେବି, ଆଚ୍ଛା ତେବେ ଧର୍ମଶାଳାକୁ ଯାଏ । ସେଠାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଭୁଲାଇ, କଞ୍ଚି ଘରକୁ ଡାକି ନେବି ।

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାମ ଧର୍ମଶାଳାରେ ପ୍ରବେଶ)

ରାମ—ହେ ମହାତ୍ମାମାନେ ? ଏ ଦରିଦ୍ରର ଗୋଟିଏ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ରକ୍ଷା କରିବେ ?

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—କି ନିମନ୍ତ୍ରଣ ।

ରାମା—ମୁଁ କାଲି ପ୍ରଭାତରୁ ଗୋଟିଏ ମହୋତ୍ସବ ଦେବି, ଆଉ ଆପଣମାନଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ହେବି ।

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—ବହୁତ ଆଚ୍ଛା । ବହୁତ ଆଚ୍ଛା ।

ରାମା—ତେବେ ମୁଁ ଆସୁଛି (ସ୍ୱଗତ) । ଖାଲି ଠେଙ୍ଗା ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଦରକାର (ଗୃହକୁ ଆସି ପ୍ରକାଶ୍ୟେ)

ଇଲୋ ସୁନେଇ ବୋହୂ, ଅଳସୀର ତ ନିଦ ଭାଙ୍ଗୁ ନାହିଁ ।

ସୁନେଇ ବୋହୂ—ମଲା କାହିଁକି ଡାକୁଛ ମ । ମୁଁ ପରା ଗାଁକୁ ଯାଉଛି, ମହାଜନ ଘର ବାହାଘର, ନଖ କାଟେଇ ଦେଇ ଅଳତା ନାଇଦେବି ।

ରାମା—ରଖ ତୋ ଅଳତା ଫଳତା (ଟୋକେଇ ଛଡ଼ାଇ ଫୋପାଡ଼ି ଦେବା) ମହାଜନ ଘର ବାହାଘର, ଆମ ବାହାଘର କିଏ ଦେଖି ଆସିବ ।

ସୁନେଇ ବୋହୂ—ଏ କ'ଣ ପାଗଳା ହୋଇ ଗଲାକି ?

(ବାବାଜୀମାନଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

ରମା—ଏଇତ ଗଣ୍ଡ ଆସିଲେ, ଯା ତୁ ଘରକୁ ଯା । (ଠେଙ୍ଗାରେ ଦୁଇ ଚାରିଜଣଙ୍କୁ ପ୍ରହାର ଦେବାରୁ ସମସ୍ତେ ପଳାୟନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦ୍ୱାରକାର ରାଜସଭା, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସଭାସଦ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ରାଜନ୍ୟବର୍ଗ ! ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମସ୍ତଙ୍କର କୁଶଳ ତ ? ଯାହାର ଯାହା ଆପତ୍ତି ଅଛି ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶ କର ।

(ଦୂରରୁ ମରିଗଲି ମରିଗଲି ଶବ୍ଦ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଏ କି, କୋଳାହଳ ? କିଏ କାହାକୁ ଏପରି କି ଶାସ୍ତି ଦେଉଛି ? ଦ୍ୱାରିକାରେ ଆଜି ପୁଣି ଏ କି ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ ? ସାତ୍ୟକି ଶୀଘ୍ର ବୁଝ ।

(ବାବାଜୀମାନଙ୍କର ଚିତ୍କାର କରି କରି ପ୍ରବେଶ)

ସାତ୍ୟକି—କିଏ ସେ ମହାତ୍ମାଗଣ ! କେ ଆପଣଙ୍କୁ ଏପରି ଶାସ୍ତି ଦେଇଛି । (ବାବାଜୀଙ୍କର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାଶ କରିବା)

ସାତ୍ୟକି—ପ୍ରଭୋ ! ରମା ଭଣ୍ଡାରି ଏମାନଙ୍କୁ ବାଡ଼େଇ ପିଟି ସାରା କରି ଦେଇଛି, ଆଉ ମଧ୍ୟ କେତେକଙ୍କ ପ୍ରାଣ ନେଇଛି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଦୂତ ଶୀଘ୍ର ସେ ରମା ଭଣ୍ଡାରିକୁ ବନ୍ଧନ କରି ଆଣ

(ରମାର ପ୍ରବେଶ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— ଗୀତ

(କତ ଦୁର ଏକ ବପଶତ—ବୃତ୍ତେ)

କାଟ ଏ ଭଣ୍ଡ ପାଷାଣ୍ଡ ଦୁର୍ଦ୍ଦଣ୍ଡର ମୁଣ୍ଡରେ ।
ନର୍ଦ୍ଦୋଷୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଗଣେ ଦେଲ
ଏତେ ଦଣ୍ଡରେ
ସ୍ବର ଏ ଭଣ୍ଡାର ଠୋକା ଟିକେ ନାହିଁ ତାର ଶଙ୍କା
ଦଣ୍ଡେ ନ କରଟି ରକ୍ଷା
କଲ କେତେ କାଣ୍ଡରେ । ୧ ।
ଏ ବ୍ରହ୍ମଦୋଷୀର ମୁଖ ଯୁହିଁଲେ ଲେଖୁଛୁ ପାପ
ଶ୍ବାନେ ସ୍ବା ପିଣ୍ଡ ରଖ
କର ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡରେ । ୨ ।

ସାତ୍ୟକ ! ଶୀଘ୍ର ଘାତକଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞା କର, ଏ ପାଷାଣ୍ଡକୁ ଶୂଳି ଦେଉ ।

ରମା—ସମସ୍ତେ ବଡ଼ ଲୋକ ହେବେ ଏ ଗରିବ ଭଣ୍ଡାଣି-ଠୋକା ବଡ଼ଲୋକ ହେଲକୁ ଶୂଳି ଦଅ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ମୂର୍ଖ, ତୁ କି ବଡ଼ ଲୋକ ହେଉଥିଲୁ ?

ରମା—ପ୍ରଭୋ ! ସନେଇ ସାଉ ବଣିଆ ଗୋଟାଏ ବାବାଜି ପିଟି ଯେତେ ଟଙ୍କା ସୁନା ନେଲା ମୁଁ ତା କ'ଣ କହିବ ! ମୁଁ ତ ସେଇଆ ଦେଖି ଏ କଥା କଲି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ସନେଇ ସାଉକୁ ଡାକ ।

(ସନେଇ ସାଉର ପ୍ରବେଶ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ହଇହେ ସନେଇସାଉ ! ତୁମ୍ଭେ ଗୋଟିଏ ବାବାଜି ପିଟି ବହୁତ ଅର୍ଥ ପାଇଛ ଏ କଥା ସତ ? ରମା ଦେଖିଛି ବୋଲି କହୁଛି ।

ସାହୁ - ହଁ ପ୍ରଭୋ ! ମୋତେ ସ୍ବପ୍ନାଦେଶ ହୋଇଥିଲା, ସେ ଯୋଗୁଁ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲି, ମୋତେ ଯଥେଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ମିଳିଥିଲା, ଏକଥା ମିଥ୍ୟା ନୁହେ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ହଇରେ ରମା ତୋତେ କାହାର ହୁକୁମ ହୋଇଥିଲା ।

ରମା—ପ୍ରଭୁ ! ମୁଁ ତ ଦେଖିକରି ଭାବିଲି ବାବାଜି ପିଟିଲେ ଧନ ବାହାରେ । ଏଣୁ ମୋ ମନ ଆଉ ସମ୍ଭାଳ ହେଲା ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ମୂର୍ଖ ଏ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଭୋଗକର ।

ରମା—ପ୍ରଭୁ ! ମୁଁ ମୂର୍ଖ ବୁଦ୍ଧିରେ ଏସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କଲି, ଆପଣଙ୍କ···

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଯା ମୂର୍ଖ ! ଦର୍ଶନରେ ମୋର ପାପ କ୍ଷୟ ହୋଇଗଲାଣି ।

ନାରଦ—ପ୍ରଭୋ ! ଏଇ ଅପୂର୍ବ କଥା ଦେଖାଇବାକୁ ମୋତେ କହିଥିଲେ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଦେବର୍ଷେ ! ତୁମ୍ଭେ ସବୁ କଥାରେ ଅଧୀର, ଆଉ କ୍ଷଣେ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ସୁଦାମା—(ପ୍ରବେଶି) ଆହା ଏଇ ତ ସଖା ମୋର ରତ୍ନ-ସିଂହାସନ ଉପରେ ବସି କରିଛନ୍ତି ।

ଗୀତ (କୀର୍ତ୍ତନ ସୁର-ଏକତାଲି)

(ଆରେ ନରାଧମ ନମକହାରମ ବୃତ୍ତେ)

ଆହା କି ମୋହନ ମଧୁର ମୂରତି
ଦେଖିଲି ପାପ ନୟନେ ।
ଦୀନବନ୍ଧୁ ବୋଲି ଯାକୁ ଭାବୁଥିଲି
ଭଜନେ ଶୟନେ ସ୍ବପନେ,
ମୋର ପ୍ରାଣର ସଖା ।
ଆଉ ଏତେ ଦିନେ ପାଇବି କି ଦେଖା । ୧ ।
ଏ ଦରିଦ୍ର ବେଶେ କେମନ୍ତେ ତାଙ୍କ ପାଶେ
ଯିବି ବଳୁନାହିଁ ମନ
ଏତିକରେ ଫେରିଯିବି ନିଜପୁରୀ
ହେଲାଣି ତ ସ୍ବାମୀ ଦର୍ଶନ ।
ସଖା ମଧୁର ବାଣୀ,
କର୍ଣ୍ଣେ ଯାହା ନ ପାରିଲି ଶୁଣି ।

ନାହିଁ ଆଉ ତ ଯିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ବଳୁନାହିଁ, ଯାଉଥିବି ଯଦି କେହି ନ ଛାଡ଼ି ଧାନ ଅରକ୍ଷିତ ବୋଲି ଘୃଣାକରି ତଡ଼ି ଦେବେ ତ ବଡ଼ ଲଜ୍ଜା ହେବ । ତା ଅପେକ୍ଷା ଫେରିଯିବା ଉଚିତ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ସାତ୍ୟକ ! କିଏ ଜଣେ ଲୋକ ଆସୁ ଆସୁ ଦ୍ବାରଦେଶରୁ ଫେରିଗଲେ କାହିଁକି ଦେଖ ।

ସାତ୍ୟକ—ଯେ ଆଜ୍ଞା, ହଇହେ ଗୋସାଇଁ ।

ସୁଦାମା—ବାବୁ ମୁଁ ଜଣେ ବାଟର ବାଟୋଇ, ଆଖୁ-
ଥିଲି, ବାଟବଣା ହୋଇ ଗୁଲ ଆସିଲି। ଆଉ
ହଜେ ଏପରି ଆସିବ ନାହିଁ, ମୋର ଛାଡ଼ିଲ ।

ସାତ୍ୟକ—ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ହୋଇଛି ଆସ।

ସୁଦାମା—(ସ୍ୱଗତ) ସୁମନ୍ତ ତୋହ ଲାଗି ଆଜ
ଗିରଫଦାର ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ)।
ତମ ହାତ ଧରୁଛି, ମୋତେ ଛାଡ଼ିଦିଅ, ଆଉ
କେବେ ଏପରି ଭୁଲ୍‌କାମ କରିବ ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—(ସୁଦାମାକୁ ଦେଖି ସିଂହାସନ ଛାଡ଼ି ଦୌଡ଼ି
ଯାଇ କୋଳ କରି ଆଣି ସିଂହାସନେ ବସାଇ)
ଏ କିଏ, କିଏ ଭାଇ ? ସୁଦାମା ! ମୋର ପ୍ରାଣର
ସଖା ସୁଦାମା ଭାଇ ! ମୁଁ କ'ଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏଡ଼େ
ପିଡା ଲାଗୁଥିଲି ଯେ ମୋତେ ଦେଖି ଫେରି
ଯାଉଥିଲ ?

ସୁଦାମା—(ନାକୁତି ମିନତିର ସହିତ ଥରିବା)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— (ଗୀତ)

(ଜୀବନ କୁଞ୍ଜ କୁଟୀର ବୃତ୍ତେ)

କେମନ୍ତେ ପଡ଼ିଲା ମନେ ସଖା ତୁମ୍ଭର।
ନ ପାସୋରି ମୋତେ
ବଳେ କଲ ମୋ ଘର। ଦୋଷୀ।

ସଖା ! ସତେ କ'ଣ ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ମନରେ ଥିବି
ବୋଲି ମୋ ମନରେ ପ୍ରତେ ନ ଥିଲା, କପରି ସ୍ମାରିକୁ
ବାହାରି ପଡ଼ିଲ ?

ସୁଦାମା—ଆପଣଙ୍କ, ନା, ଘ୍ରମୁଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଯୋଗେ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଛି ଛି, ସଖା ! ଏ କ'ଣ, ଆପଣଙ୍କ, ଘ୍ରମୁଙ୍କ
କାହାକୁ କହୁଛ। ମୁଁ କ'ଣ ସେହି ପୂର୍ବର ସଖା-
ପଦବାଚ୍ୟ ନୁହେଁ।

(ଗୀତ)

କିବା ପଥ ବଣାହୋଇ ଆସିଲ ଏଥେ ଚଳାଇ,
କିବା ସୁଯୋଗରେ ପାଶ୍ୱ ଥିଲାଟି ଚିନ୍ତା ମୋର ।୧।

ସଖା ! କ'ଣ କୁଆଡ଼େ ଯାଉଥିଲ ବାଟ ବଣା
ହୋଇ ସ୍ମାରିକୁ ଭୁଲି ଆସିଲ ? ଆଜ ମୋର ସୁପ୍ରଭାତ
ଯେ,ତୁମ୍ଭ ପରି ସଖାର ମୁଖ-କମଳ ଦର୍ଶନ ଓ ପଦରଜ
ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା, ସଖା ଥରୁଛ କାହିଁକି ? ମୋତେ କଅଣ
ଏକାବେଳକେ ଭୁଲିଗଲ।

(ଗୀତ)

ତୁମ ପରି ସଖୀ ମୋତେ ଭୁଲିଛନ୍ତିକି ସତେ,
ସେ କଥା କହ ତୁରିତେ ସଂଶୟ ଯାଉ ମନର। ୨।

ସଖା ! ତୁମ୍ଭ ପରି ତ ସଖୀ ମୋତେ ଭୁଲି ନାହାନ୍ତି ?
ମୋ କଥା ତାଙ୍କ ମନେ ପଡ଼େ ?

ସୁଦାମା—ସେହି ସୁମନ୍ତ ଯୋଗେ ତ ଘ୍ରମୁଙ୍କ ନା ତମ
ପାଖକୁ ଆସିଲି।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ସଖୀ ଭଲରେ ଅଛନ୍ତି ତ ? ସାତ୍ୟକ !
ଶୀଘ୍ର ଅନ୍ତଃପୁରରେ ଖବର ଦିଅ, ସୁନା ଝରିରେ
ପାଣି ଆଣି ସଖାଙ୍କ ଚର୍ଚ୍ଚା କରନ୍ତୁ !

ସୁଦାମା—(ସ୍ୱଗତ) ସୁମନ୍ତ ! ତୁ କି ବିପଦରେ
ଆଣି ମୋତେ ପକାଇଲୁ, ଏଠୁ କପରି ଉଦ୍ଧାର
ହେବ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ପ୍ରିୟେ ! ସ୍ମାକରି କଥା କହୁଥିଲି, ଶୀଘ୍ର
ଚରଣଧୌତ କରିଦିଅ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ହଉ ନାଥ !

ସୁଦାମା—(ସ୍ୱଗତ) ସୁମନ୍ତ, ତୁ ମୁଡ଼ଣୀଯୋଗେ
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପାଟ ମହାଦେଈ ଏ କାଙ୍ଗାଳର ପଦ
ଧୋଇ ଦେବେ, ମୁଁ କି ଅପ୍ରାଧ କମାଇଲି।
ଗୋଡ଼ ପୁଣି ମଳି ବସି ଫାଟି ଆଁ କରିଛି।
(ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ନା କେଭେ ହେବ ନାହିଁ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସଖା ! ରୁକ୍ମିଣୀ କ'ଣ ତୁମ୍ଭର ସଖୀ ନୁହନ୍ତି ?

ନାରଦ—ପ୍ରଭୋ ! ପୁଣ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ମାତା ପଦଧୌତ
କାହିଁକି କରିବେ ମୋତେ ଆଦେଶ ହେଉ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ମୋତେ ସେ ଆଜ୍ଞା ହୋଇଛି।

ସୁଦାମା -(ସ୍ୱଗତ) ହା ବିଧାତା। ଜଗତର ମାତ
ମୋର ପଦ ଧାରଣ ପୂର୍ବରୁ ଏ ପୋଡ଼ା ପିଣ୍ଡରୁ
ପ୍ରାଣବାୟୁ ଉଡ଼ି ନ ଯାଇ କାହିଁକି ରହିଛି।

(ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ପଦ ପ୍ରକ୍ଷାଳନ ଓ ଲୁଗାରେ ପୋଛିବା)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ସଖା ! ତୁମ୍ଭେ ଆସିଲ; ସଖୀ ତୁମ୍ଭ ହାତରେ
କିଛି ଅପୂର୍ବ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଳସଟାଏ ଦେଲେ ନାହିଁ।

ସୁଦାମା—[ସ୍ୱଗତ] ମଲି ଏଥର, ଏ ତ କ'ଣ ଖୋଜେଇ ହେଲେଣି । ଏ ପ୍ରାଣ ଗଲେ ତ ସେ ଖୁଦଗଣ୍ଡାକ କାଢ଼ିବି ନାହିଁ, (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ପ୍ରଭୁ ! ମୁଁ କାଙ୍ଗାଳ କ'ଣ ପାଇବି ଯେ ଆଣିବି !

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ତା ସତ, ତେବେ ସଖୀଙ୍କ ସ୍ନେହ ତ ଭାରି । ସେ ମୋ ପାଇଁ କିଛି ଯଦି ନ ପାଇଲେ ତେବେ ଖୁଦମୁଠାଏ କରି ଦି'ଟା ଭାଜି ଦେଲେ ନାହିଁ, ମୁଁ ପଢ଼ିଲା ସମୟରେ କେତେ ଥର ତାଙ୍କ ହାତରୁ ଖୁଦଭଜା ଖାଇଛି ।

ସୁଦାମା—(ସ୍ୱଗତ) ଭଗବାନ୍ ! ଏଇଥର ସରିଲା, ଏଇଥର ମଲି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ସଖା ଚମକି ହୋଇଛ ଯେ, ବୋଧହୁଏ କିଛି ଆଣିଛ । ମୋତେ ଲୁଚାଉଛ, ତମ ଲୁଗା କାଢ଼ିଲ ? (ଖୁଦଭଜା କାଢ଼ି ନେଇ । ସେଥିରୁ ମୁଠାଏ ଓ ଅନ୍ୟ ମୁଠା ଖାଇବା ସମୟରେ ରୁକ୍ମିଣୀ ହାତଧରି ପକାଇ)

ରୁକ୍ମିଣୀ—ଥାଉ; ଥାଉ, ନାଥ ! ଥାଉ ଏ କ'ଣ କରୁଛନ୍ତି ? ସଖାତ ତୁମର ସେଇ ମୁଠିକରେ ସମସ୍ତ ଦ୍ୱାରକା ସମ୍ପତ୍ତିର ଅଧିକାରୀ, ପୁଣି କ'ଣ ଅଛି ବୋଲି ? ଅବଶିଷ୍ଟ ଯାହା ଖୁଦ ଅଛି ତାହା ମୋର ଭାଗ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— ରାଜନ୍ୟବର୍ଗ ! ଆଜି ଏତିକିରେ ସଭା ଭଙ୍ଗ ହେଉ, ସଖା ଚାଲ; ବାଟ ଚାଲି ଆସିଛ ଟିକିଏ ବିଶ୍ରାମ କରିବ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ରୁକ୍ମିଣୀ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ପ୍ରିୟେ ! ସଖା ସୁଦାମାର ମୋ ନିକଟ ଆସିବା କାରଣ ବୁଝି ପାରିଲଣି ?

ରୁକ୍ମିଣୀ—ବୋଧହୁଏ ସାକ୍ଷାତ କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ଆସିଛନ୍ତି !

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ତା ନୁହେଁ, ସଖି ! ସେ ନିତାନ୍ତ ଦୀନ ହୀନ ଗରିବ । ସୁମତି ତାଙ୍କୁ କିଛି ଧନ ଆଶାରେ ଏଠିକି ପଠାଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସଖା ସେ କଥାକହୁ ନାହାନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଧନରେ ସେତେ ଆଶା ନାହିଁ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ତେବେ ନାଥ, ମୋତେ କଣ କହୁଛନ୍ତି ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଦେବି ! ମୋର ଇଚ୍ଛା ତୁମେ ପୂରଣ କରିବ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ତେବେ କି ଆଜ୍ଞା ହେଉଛି ହେଉ; ତାହା ନିଶ୍ଚୟ ଏ ଅଧୀନା ପ୍ରତିପାଳନ କରିବ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ପ୍ରିୟେ ! ତୁମେ ଚରାଚରର ପାଳନକର୍ତ୍ତ୍ରୀ; ସ୍ୱୟଂ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା, ତୁମେ କିଛିଦିନ ନିମିତ୍ତ ସଖାଙ୍କ ଗୃହରେ ବାସକଲେ ସଖାର ସମସ୍ତ ଅଭାବ ମୋଚନ ହୋଇଯାନ୍ତା ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ଏକ୍ଷଣି ଯିବି ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ନା ସଖୀ, ସଖା ବିଦାୟ ହୋଇଗଲେ ପଛରେ ଯିବ । ଏଇତ ସଖା ଯାଉଁକି ଆସୁଛନ୍ତି ।

ସୁଦାମା—(ସ୍ୱଗତ) ଆହା ସଖାଙ୍କଠାରୁ ଏତେ ଆଦର ଏତେ ସ୍ନେହ ପାଇବି ବୋଲି ମନରେ ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିଲା । ଏ ଦରିଦ୍ରଠାରେ ଏତେ ସ୍ନେହ, ଏତେ ଆଦର ନ ହେଲେ କି ଦୀନବନ୍ଧୁ ନାମ ବୋଲାଇ ଥାନ୍ତେ ! ମୋର ତ ସବୁ ସୁଖ ହେଉଛି, ସାଙ୍ଗେ ଯେ ସୁମତି କଣ ଅବସ୍ଥା ହେଉଥିବ ସେ କଥା ଭାବିଲା ବେଳକୁ ମନ କଣ ହୋଇ ଯାଉଛି । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ସଖା ! ମୋର ଗୋଟିଏ ନିବେଦନ ଶୁଣା କରନ୍ତୁ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ସଖା କି ନିବେଦନ ।

ସୁଦାମା—ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଆସି କେତେଦିନ ବହୁ ସୁଖରେ ରହିଗଲିଣି, କିନ୍ତୁ ସଖୀ ତୁମ୍ଭର ମୋ ଲାଗି ବଡ଼ ଭାବନାରେ ଥିବେ । ସେଥିଯୋଗୁଁ ବିଦାୟ ନେବାକୁ ଆସିଲି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ବର୍ତ୍ତମାନ, ଗୋଟାଏ କଥା, କେଇଟାଦିନ ରହିଲ ଯେ, ଆଉ ଦୁଇଦିନ ରହିଯା ଯିବ ତ । ଆଉ ପୁଣି ଯାଇ କେବେ ଦେଖା ହେବ, ସଖୀ ଏକା ତୁମ୍ଭ ବିହୀନେ ଦୁଃଖ ପାଉଥିବେ ନାହିଁ । ଯିବାକୁ ଯେତେବେଳେ ବାହାରିଲଣି ଯାଅ, ପୁଣି କେବେ ଆସିବ କହିଲ ?

ସୁଦାମା—ଯେଉଁଦିନ ତମର ଡାକରା ଲାଗିବ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ସଖୀଙ୍କୁ କହିବ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଖୁଦଭଜା ଖାଇ ଧନ୍ୟ ହେଲି ।

ସୁଦାମା—ହଉ ବନ୍ଧୁ ! କହିବ ଆଉ ସଖୀ—

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ହଁ ସଖୀ ସବୁବେଳେ ଭାବ ହେଉଥିବେ ଆଉ ବଳାଇବା ମୋର ଉଚିତ ନୁହେ ।

ସୁଦାମା—(ସ୍ୱଗତ) କ'ଣ କରିବି, ଏ ତ କଥା କୁହାଇ ଦେବେ ନାହିଁ । ମୋ ପାଟିରୁ ନ ଶୁଣୁଣୁ ଆଗକରି ମାଡ଼ ବସୁଛନ୍ତି ମୁଁ ଏପରି ସ୍ଥଳେ ଧନ ବା କପରି ମାଗିବି । ନାହିଁ ମାଗିବି ନାହିଁ, (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ସଖା ! ମୁଁ ଆସୁଛି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଯେପରି ଅଳ୍ପଦିନେ ଦେଖାହୁଏ, ତା'ର ଚେଷ୍ଟା କରିବ ।

ସୁଦାମା—ମା ! ତେବେ ମୁଁ ବିଦାୟ ନେଉଛି ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ସଖୀଙ୍କୁ କହିବ ତାଙ୍କ ସଖାଙ୍କ ପାଇଁ ଖୁଦଭଜା ଦେଲେ ମୋପାଇଁ କିଛି ଦେଲେ ନାହିଁ, କହିବେ ମୁଁ ବି ସେଥିରୁ ମୁଠାଏ ଖାଇ କୃତାର୍ଥ ହୋଇଛି ।

ସୁଦାମା—(ସ୍ୱଗତ) କହିବି କହିବି କହି ପାରିଲି ନାହିଁ, ମନକଥା ମନରେ ରହିଲା, ଦବାଳଥା କାହାରି ଭୁଣ୍ଡରେ ତ ନାହିଁ, ନା, ମାଗିବି ନାହିଁ । ପଛେ ବାରମ୍ବାର ବୁଲି ଏ ଓଳି ସେ ଓଳି ଭିକ-ମାଗିବି । କେଭେ ମାଗିବି ନାହିଁ । ସୁମନ୍ତ ପଛେ ଯାହା କହିବାର କହୁ [ପ୍ରକାଶ୍ୟେ] ସଖା ! ମୁଁ ଗଲିଲି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ସଖା ! ସେ କଥା ତ କେତେଥର କହି ସାରିଲଣି, ଜଣାଗଲା; ଖାଲି କ'ଣ ଯିବ; ଗୋଟାଏ କିଛି ପରିଚୟ ନେଇଯାଅ ସଖୀଙ୍କୁ ଦେବ, (ଗଳାରୁ କୌସ୍ତୁଭମାଳଟି କାଢ଼ି) ନିଅ ଏ ମାଳାଟି ନିଅ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ଏ ମାଳା ସାମାନ୍ୟ ନୁହେଁ, ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଯାହା କହିବ ତା ଦେବ, କିନ୍ତୁ ସାବଧାନ କରି ରଖିଥିବ ।

ସୁଦାମା – ହଉ ପ୍ରଭୁ ଆସୁଛି, ମର୍କଟକୁ ମୋତିମାଳ !

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଗୀତ)

(କି ଯଶ ପଡ଼ିଲା—ବୃନ୍ଦେ)

ସଖା ନେଲ ମେଲଣି

ତବ ସ୍ନେହେ ହୋଇ ବନ୍ଧା ଜନ୍ମ ସାର୍ଥ କଲଣି ।
ମୁଁ ମୂଢ଼ ମୂର୍ଖ ଅଜ୍ଞାନୀ, କ୍ଷମା ଦେବ ଧ୍ୟାନମଣି
ତବ ଶ୍ରୀଚରଣେ ଋଣୀ ଆଜୁଁ ମୁହିଁ ହେଲଣି । ୧ ।
ହେ ପ୍ରଭୁ କରୁଣାମୟ, ଦାସେ ଥିବେଟି ସଦାୟ
ଏ ନଗରୀରେ ଆଶ୍ରୟ ଦିଅ ଯେବେ ଦେଲଣି । ୨

ପ୍ରଭୁ ! ସଦାହିନେ ଯେପରି ଆପଣଙ୍କ ପଦ୍ମପାଦେ ସ୍ଥାନ ପାଇବି ଏହି ମୋର କାମନା ।

ନାରଦ – ପ୍ରଭୁ ! ମୁନି ଋଷିମାନେ ଜଙ୍ଗଲରେ ଫଳମୂଳ ଖାଇ କେ ଅବା ନିରାହାରରେ ବାୟୁ ସେବନ କରି ଆପଣଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମରେ ସ୍ଥାନ ପାଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଏ ତ ସାମାନ୍ୟ ଗରିବ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ୱୟଂ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ପଦଧୌତ କରି ଦେଲେ, ଆଉ ଆପଣଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ-ମାଳା ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କଲେ, ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଦେବର୍ଷେ ! ସୁଦାମାର ମୋ ନାମ ଛଡ଼ା ଆଉ କାହିଁରେ କାମନା ନାହିଁ । ସେ ମୋତେ ଭକ୍ତିରେ କିଣି ନେଇଛି । ଯଦି ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକର ତା'ର ଅନୁଗାମୀ ହୁଅ ।

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(କମଳ ଅପା ପାର୍ଣ୍ଣ)

ସୁନ୍ଦରୀ—କହ କମଳ ଅପା ଗୋ
କମଳା ଯୋଡ଼ି କେତେ ।
ସ୍ତ୍ରୀ—ନେଲି ମୁହିଁ ବଶୁ ନାହିଁ
କଥାଁ ଫିଟାଉଛୁ ମୋତେ । ପଦ ।
ସୁ—ଆଲୋ ନେଲି ଲୋକ କେଉଁ ଭଳି
କହିଲୁ ଭଲ ଛଇଳ ।
ସ୍ତ୍ରୀ—ଶୁଣିବୁରେ ଗାତଚୁଳି
ରସିକ ରସନ୍ତି ଏଥେଁ ।

ପୁ—କମଳାକ୍ଷୀ ତୋ କମଳା,
କେମନ୍ତେ ସ୍ୱାଦଟି ଭଲ,
ସ୍ତ୍ରୀ—ନଗଦ ପାଇଲ୍ ତୋଳା
କଦ୍ଳ ବୁନ୍ଦେ ରସ ସେତେ ।
ପୁ—ସେ ରସ ପିଇବା ପାଇଁ
ମନ ମୋର ହାଇଁପାଇଁ,
ସ୍ତ୍ରୀ—କମରୁ ଟଙ୍କା ଫିଟାଇ
ନଅ ବାଳୁ ହାତେ ହାତେ ।
ପୁ—ଆଜକ ଦେଇଥା କାଲି,
ଟଙ୍କା ନେବୁ ଆରଓଳି,
ସ୍ତ୍ରୀ—ରଖିଥା ତୋ ଭଳାଭଳ
ଖାଇଲୁ ମୁହିଁଟି ସତେ ।
ପୁ—ଯେବେ ହେବ ହାତପୁରା
ତହିଁକ କସ ତୋ ସୁରା,
ସ୍ତ୍ରୀ—ସେ ଆଶ୍ୱ ଗୁଡ଼ ଛତରା
ଖଣ୍ଡୁ କସ୍ତୂରିବ ମାଥେ ।
ପୁ ହଇଲୋ ! କମଳ ଅପା ଯେବେ ତୋ ପସରା ମୁଁ ଯବରଦସ୍ତ ଧରିବି ?
ସ୍ତ୍ରୀ—ଜାଣିଥା, ଏ ପିତଳଖଣ୍ଡୁରେ ତୋ ତାଳୁ କଣା କରିବ ।
ପୁ—ମୁଁ ମରଦଟାଏ, ତୁ ମାଇକିନାଆଟାଏ, କ'ଣ ବଳାଇ ପିବୁ ।
ସ୍ତ୍ରୀ—ଆରେ ଯା ରେ ମୁଁ କେତେ ମରଦ ଦେଖିଛୁ । ତୁ ଆମ ଗୋଡ଼ ମୋଡ଼ବୁ ।

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ସୁମନ୍ତ—ହା ଦଇବ । ମୋର ଏ ପୋଡ଼ା କର୍ମରେ ଏଇଆ ଲେଖିଥିଲୁ ! ସେ ତ ଜମା ମଙ୍ଗୁ ନ ଥିଲେ ତାଙ୍କୁ ବାଧକରି ପଠାଇଲି । ଅଧିକ ଖାଇବାକୁ ମନକରି ଏବେ ଝୁରି ଝୁରି ଆଖିରୁ ପାଣି ମଲଣି ।

(ଗୀତ)

(ପଦ ଆଉ—ବୃତ୍ତେ)

ଝୁରି ଝୁରି ଆଖି ଲୁହ ଆଖି କଣେ ମଲାଣି । ପଦ କ ଧନରେ ହୋଇ ବାଇ,
ନାଥଙ୍କୁ ଦେଲି ପଠାଇ
ନ ଫେରିଲେ କାହିଁ ପାଇଁ,
ଯୁଗ ଗୋଟା ହେଲାଣି । ୧ ।

ମୁଁ ପାପିଷ୍ଠ କ'ଣ କଲି, ତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧେ ତାହାଙ୍କ ତାଙ୍କୁ ପଠାଇଦେଲି । କ'ଣ ଅଭିମାନ କରି ରହିଲେ ।

(ଗୀତ)

ଅବା ପଥ ବଣା ହୋଇ
କେଣିକି ଗଲେ ଚଳାଇ,
କେଉଁ ପ୍ରେମିକା ବଳାଇ
ବଶ ତାଙ୍କୁ କଲାଣି । ୨ ।

ଆଉ କ'ଣ କେଉଁ ରସିକାର ପ୍ରେମ ଫାନ୍ଦରେ ପଡ଼ି ଏ ଅଭାଗିନୀକୁ ପାସୋରି ଦେଲେଣି । ନା ମନ ତ ମାନୁ ନାହିଁ । ସେ ତ ସେପରି ଲୋକ ନୁହନ୍ତି ।

(ଗୀତ)

କୃଷ୍ଣ ହେ ଜୀବନ ସଖା
ମୋ କାନ୍ତକୁ କର ରକ୍ଷା ।
ସଭିରେ ପାଇବି ଦେଖା
ହଂସା ଉଡ଼ିଗଲାଣି । ୩ ।

ହେ ହରି ! ହେ କୃଷ୍ଣ ! ହେ ସଖା ! ତୁମ୍ଭେ ମାତ୍ର ମୋହର ସାହା । ମୋର ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଶୀଘ୍ର ଫେରାଇ ଆଣନ୍ତୁ ।

ଛଦ୍ମବେଶୀ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ଗୀତ ।

(ହାଇରେ ଦାରୁଣ ତନ୍ତ୍ର—ବୃତ୍ତେ)

ପୀରତି ବନ୍ଧନ ବଡ଼ ଖ୍ୟାପଣଟି ଜଗତେ ।
ଅନୁଭବୀ ଜାଣେ ତାହା ଆନ ନ ପିବେ ପରତେ । ୧ ।
ଯେସନେ ଚୁମ୍ବକେ ଲୁହା,
ତେତେକେ ନର-ନାରୀ ମାୟା,
ସେ ଭାବେ ବନ୍ଧା ଯା ହୁଆ
ବଳେଛେଦେ ତା ହୃଦ କରତେ ।୨।

ସୁମନ୍ତ—ଆହା ! ଏ ମାଇପିଟି କିଏ କେଉଁଠେ ବକଳରେ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ଆସୁଛି । କିଏ ଝିଅ ! କୁଆଡ଼େ ଆସୁଛୁ ?

ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ—ମା, ମୁଁ ଜଣେ ଦରିଦ୍ରା, ମୋତେ ଟିକିଏ ତୋ ଘରେ ଆଜ ସ୍ଥାନ ଦେବୁ, ମୁଁ ସକାଳୁ ଉଠି ଚାଲିଯିବି ।

ସୁମନ୍ତ – ଝିଅ ତୋ ଘର କେଉଁଠି ?

ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ମା, ମୋ ଘର ବହୁତ ଦୂର, ପୋଡ଼ା କରମ ତ କ'ଣ କହିବି ?

ସୁମନ୍ତ—ତମର ଗେରସ୍ତ ଅଛନ୍ତି ?

ସନ୍ନ୍ୟା—ସେ କଥା ତୁଣ୍ଡରେ ଧରନା ମା, ତାଙ୍କର ଜ୍ୱାଳାରେ ଏତେ ସବୁ ।

ସୁମନ୍ତ—ତମ ରୂପ ତ ଏପରି, ସେ କାହିଁକି ଅନାଦର କଲେ ।

ସନ୍ନ୍ୟା—ମା' ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ସେଇଆ, ତମର ଗେରସ୍ତ ଅଛନ୍ତି ?

ସୁମନ୍ତ—ହଁ ଅଛନ୍ତି, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦ୍ୱାରିକାକୁ ପଠାଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଘୁରିହିଁ ଘୁରିହିଁ ଥକିଲିଣି ।

ସନ୍ନ୍ୟା—କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ମୋତେ ଟିକିଏ ଆଶ୍ରା ଦେ ।

ସୁମନ୍ତ—(ସ୍ୱଗତ) କ'ଣ କରିବି, ଅତିଥିଙ୍କୁ ଅନାହାରରେ କିପରି ରଖିବି, ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ କି ପାପ କରିଥିଲି ଏ ଜନ୍ମରେ ଏ କଷ୍ଟ ଭୋଗିବାକୁ ହେଉଛି, ମୁଁ ତ ହ'ଦିନ ହେଲା ଅନାହାର,ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ବା କ'ଣ ଦେବି। (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଝିଅ ତମେ ବସ ମୁଁ ଟିକିଏ ଆସେ।

ସନ୍ନ୍ୟା—ମା ! ଏ ସମୟରେ କୁଆଡ଼େ ଯିବ ?

ସୁମନ୍ତ—ଘରେ ପାଣି ନାହିଁ, କାଠ ନାହିଁ, ଆଣିବାକୁ ଯିବି ।

ସନ୍ନ୍ୟା—ମୋତେ ଭଣ୍ଡାଇବାକୁ ବସିଛ, ମା, ଯେଉଁଥି ପାଇଁ ମନରେ କଷ୍ଟ, ସେ ଆଶା ଭଗବାନ୍ ଅତରେ ମେଣ୍ଟାଇ ଦେବେ । ନିଅ ମୋ କାନିରେ ମୁଠିଏ ଚାଉଳ ଅଛି ତାକୁ ରାନ୍ଧି ଉଭୟେ ଖାଇବା । ସକାଳେ ଯେଣେ ଇଚ୍ଛା ଯିବି ।

ସୁମନ୍ତ—ମା, ଏ କ'ଣ, ଏ କ'ଣ ? ମୁଁ ଯିବା ତୁମର ଚର୍ଚ୍ଚା କରନ୍ତି, ତୁମ୍ଭେ ଲେଉଟି ମୋତେ ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଛ ।

ସନ୍ନ୍ୟା—ମା ! ଯଦି ସେପରି ଭାବ ମନରେ ଆଣିବ ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଯାଉଛି ।

ସୁମନ୍ତ—ନା ମା ! ଆ ଆ, ତୁମର ଇଚ୍ଛାମତେ ନିଶ୍ଚୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବି ।

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ
(ଇନ୍ଦ୍ରସଭା)

ଇନ୍ଦ୍ର - ଦେବବୃନ୍ଦ ! ଗତରାତ୍ରେ ଶୋଇଛି ମୁଁ ଶୟନ ମନ୍ଦରେ, ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ସ୍ୱପନ ହେଲା ମୋର ଦୃଷ୍ଟି, ତାହା ଶୁଭ କି ଅଶୁଭ ନ ପାରୁଛି ଜାଣି ।

ଦେବଗଣ—କି ସ୍ୱପନ ଦେବରାଜ ! ପ୍ରକାଶନ୍ତୁ ଥରେ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ମର୍ତ୍ତ୍ୟବାସୀ ଜଣେ ଭକ୍ତିବଳେ କିଣିଅଛି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମନ, ତେଣୁ ସନ୍ଦେହ ଉପୁଜେ ମୋ ମନେ, ନ ମାଗେ ତ ସେହି ଭକ୍ତ ମମ ଇନ୍ଦ୍ରପଦ ଗୋଟି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିକଟେ ।

ଅଗ୍ନି—ପୁରନ୍ଦର ! ସ୍ୱପ୍ନ କଥା କେବେ କି ବିଶ୍ୱାସ ଯୋଗ୍ୟ ? (ନେପଥ୍ୟେ ବୀଣାନାଦ)

ବରୁଣ—ଏହି ତ ଶୁଭେ ବୀଣାନାଦ, ଦେବର୍ଷି ଆସୁଛନ୍ତି ପରା ?

ଅଗ୍ନି—ଆସନ୍ତୁ ବୁଝିବା ସବୁ । (ନାରଦଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ଇନ୍ଦ୍ର—ଦେବର୍ଷେ ! ଜାଣ କିଛି ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଖବର, ଶୁଭାଶୁଭ ପ୍ରକାଶନ୍ତୁ ଥରେ ।

ନାରଦ—କି କହିବି ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁର କଥା, ଅବନ୍ତୀର ଜଣେ ଭିକ୍ଷୁକ, ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଥିଲା କେବେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବାଲ୍ୟସଖା, ଭକ୍ତିବଳେ ମନାଇ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣେ ନେଇ ଅଛି ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗର ମାଳା ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ଯିବ ତେବେ ଅଛି ଚିହ୍ନି କିସ ?

ନାରଦ ସେ ମାଳାରେ ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତି ଅଛି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଯଦି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଇନ୍ଦ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଯାହା ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବ ତା ଅନାୟାସେ ହୋଇ ପାରିବ ।

ଇନ୍ଦ୍ର— ଗୀତ

(କି ବୁଦ୍ଧି କରିବି—ବୃନ୍ଦେ)

(ହେବେ) – ସରିଲା ସମ୍ପଦ ରେ,
ଅକସ୍ମାତ କାହୁଁ ଆସି ପଡ଼ିଲା ବିପଦ ।୧।
ଦେବବୃନ୍ଦ ! ବର୍ତ୍ତମାନ କ'ଣ କରିବି ?

(ଗୀତ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗମାଳା ଦେଲେ ସୁଦାମାର ଗଳା,
ନଷ୍ଟେ କୁଣ୍ଡଳ ମୋ ଭେଳା
ସହ୍ୟ ନୁହେ ହୃଦରେ ।୧।

ଦେବର୍ଷେ ! ତୁମ୍ଭର ମୋର କ'ଣ ଏତେକ ? ଆଉ
ସ୍ୱର୍ଗ-ସୁଖ ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ନାହିଁ ।

ନାରଦ—ଦେବରାଜ ! ତା'ର ଉପାୟ କରିବ ଯେପରି
ବ୍ରାହ୍ମଣଠାରୁ ମାଳାଟି ଅପହରଣ ହୋଇ ଆସିବ ।

ଇନ୍ଦ୍ର— (ଗୀତ)

କହ ଦେବ କି କରିବି, କେମନ୍ତ ମାଳା ହରିବି
ହୃଦେ ନ ପାରୁଛି ସହି
ଦହୁ ମୋତେ ଖେଦରେ । ୨ ।

ଦେବର୍ଷେ ! ଉପାୟ କହ, କି କୌଶଳରେ
ବ୍ରାହ୍ମଣଠାରୁ ମାଳା ଆଣି ପାରିବି ।

ନାରଦ—ଦେବରାଜ ! ମାୟା କାମିନୀମାନଙ୍କୁ ପଠାନ୍ତୁ
ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ପଥରେ ପ୍ରେମାକାଙ୍କ୍ଷା ଦେଖାଇ
ମାଳାଟି ନେଇ ଆସିବେ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ଦେବର୍ଷେ ! ଯଥାର୍ଥ କହିଛନ୍ତି, ବର୍ତ୍ତମାନ ମାୟା
କାମିନୀମାନଙ୍କୁ ଡକାଇ ଆଦେଶ ଦେଉଛି, ସେ
ଶୀଘ୍ର ତା'ର ପ୍ରତିକାର କରନ୍ତୁ, ଆଜି ଏତିକରେ
ସଭା ଭଙ୍ଗ ହେଉ ।

—o—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଗୀତ)

(କରେ ଶୁଭ୍ର ନାହିଁକି—କୃଷ୍ଣେ)

ମାଳତୀ କରେ ଗାତ-ପଶାଟି
(ତୁଲସୀଟି) ମଞ୍ଜୁ ନାହିଁ ।

ମଧୁ—ନ ବୁଝି ଅବସ୍ଥା କିଆଁ ହେଉ ଖପା
ମୁଁ ଅରଜ ପାରିବ ଅବା କାହିଁ ।

ମାଳତୀ—ଭିକ ମାଗିବାକୁ ଗଣ୍ଡି ଚଳୁ ନାହିଁ
ଗୋଟେ ବେକରେ ବାନ୍ଧିଲୁ କାହିଁ ପାଇଁ ।

ମଧୁ—ସେତେବେଳେ ଗୋଡ଼ ଚଳୁଥିଲା ମୋର
ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ତୁ କି ଦେଖିନାହୁଁ । ୧ ।

ମାଳତୀ—ନଷ୍ଟଶୁଆ ଯେବେ ଅଛୁ ଭଲଗତ,
ବାର ଗାଁ ବୁଲି ଆଣ ଭିକ୍ଷାମୁଷ୍ଟି ।

ମଧୁ—ଯଷ୍ଟି ଧରି ଠିଆ ହେବା ଶକ୍ତି ନାହିଁ,
ମାରିପକା ହେବେ ଜୀବ ଯାଉ ।

ମାଳତୀ—ଆଜି ପିଟିପାଟି ଦେବି ସାଗ କରି,
ଲୋଡ଼ାନାହିଁ ମୋ ଘଇତା ତୋହପରି ।

ମଧୁ—ହେ ଭଗବାନ ନିଅ ଏ ପରାଣ
ନ ସହି ପାରିବି ସ୍ତ୍ରୀର ଦାଉ ।

ମାଳତୀ—ହଇରେ ଖଣ୍ଡିଆ,କେଉଁ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଡାକୁଛୁ ?
ଭଗବାନ୍ ତୋ ବାରିଚଳେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି କି ? ତୋ
କଥା ଶୁଣି ଦଉଡ଼ି ଆସିବେ । ଗାତପଶା ଆଜି
ଗାତକୁ ଯା !

ସୁଦାମା—ହାଁ, ହାଁ, ଏ କ'ଣ ? ମରିଯିବ, ମରିଯିବ ।

ମାଳତୀ—କିଏ ରେ ନଷ୍ଟଶୁଆ, କଜଳପାତିଆ
ଭଲଲୋକ ହୋଇ ଆସିଲୁ ।

ସୁଦାମା – ବାପରେ ! ଏତ କାଳଭୈରବୀ, ମୂର୍ତ୍ତିଟି
କିଏ, ହିସାବ କରି ମାରି ।

ମାଳତୀ—ହିଁ, ମୁଁ ଭୁଲିଛି, ଏକ ଦୁଇ ତିନି !

ସୁଦାମା—ହାଁ ହାଁ, ଏ ତ ପକ୍କା ମାଇକିନିଆ । କଣହୋ
ମୁଁ କ'ଣ କହିଲି ହିସାବ କରି ଗଣିକରି ମାରି,
ବୁଢ଼ାଟା ମରିଯିବ ।

ମାଳତୀ—ତୁ ଗୋଟାଏ କ'ଣ ବୋକା ନା ତମ
ବଂଶରେ କିଏ ବୋକା ଥିଲା ! କରେ ସେ
ମଲେ ଭଲ ।

ମଧୁ—ଓହୋ, ଗୋସେଇଁ ! ମୋତେ ମାରି ପକାଇଲା
ହୋ ।

ମାଳତୀ—ମଲା ମୋ ସୁଆଗ, ଗୋସେଇଁଙ୍କ ଲୁଗାପଟାରେ
ମୋ ଘର, ମୋତେ ଉଠେଇ ଦେବେ । ମୋତେ
ଫୁଲସରେ ଦେବେ । ନଷ୍ଟଶୁଆ ପାଟି ଧରି ବସି
ରହନ୍ତୁ ।

ସୁଦାମା—ଥାଉ ଥାଉ, ଯାହା ମାରିବାର ତ ମାରିଲଣି ।

ମାଳତୀ—ଏଇଟା କିଏରେ, ଆମର ଘଇତା ମାଇପ
କଥାବାର୍ତ୍ତା ପଡ଼ୁଛି, ତୋର ପାଟି ପିଟାଇବାର
ଦରକାର କ'ଣ ?

ସୁଦାମା—(ସ୍ୱଗତ) ମୁଁ ତ ଏଣ୍ଡୁଟିଏ ହେଲିଣି; ଘଇତା ମାଇପ ଏପରି ହେବା କେବେ ଦେଖିନାହିଁ, ଧନ୍ୟ ତମ ଘଇତା ମାଇପ କଥାବାର୍ତ୍ତା !

ମାଳଶ୍ରୀ—ହଇହେ, ଏ ଖଣ୍ଡିଆକୁ ପଚାରି ବାହାହେଲା ବେଳେ ନଣ ଫୁଲାଇ ବେଦ ଉପରେ ବସୁଥିଲ; ଏତେବେଳକୁ ଚୁପ, ପେଟ ତ ପୋଡ଼ି ଯାଉଛି, ମୁଁ କ'ଣ ବୁଝିବି ?

ସୁଦାମା—(ସ୍ୱଗତ) ବାସ୍ତବିକ କଥା, ସୁମନ୍ତ ପିନା ଏଇ ପେଟଲାଗି ମୋତେ ଦ୍ୱାରିକା ପଠାଇଥିଲା । ପେଟ ପୋଡ଼ିଗଲାରୁ ସବୁ ଶେଷ, ଆଚ୍ଛା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଯେଉଁ ମାଳାଟି ଦେଇଥିଲେ ତା'ର ପରା ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି ? ତେବେ ଏଇଆକୁ ଦେଇ କଷ୍ଟରୁ ମୁକ୍ତ କରାଇବି । ମୁଁ ତ ସବଳ ଅଛି, ପଛେ ଭିକ୍ଷାମାଗି ଉଦର ପୂରଣ କରିବି । (ମାଳା ପ୍ରଦାନ ଓ ମଧୁ ମାଳ ପାଇ ସୁସ୍ଥକାୟ ହୋଇ ସୁଦାମାର ଚରଣ ଧରି ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ପ୍ରଣିପାତ)

ନାରଦ—(ହଠାତ୍ ପ୍ରବେଶି ହାତଧରି ପକାଇ) ଏ କ'ଣ, ଏ କ'ଣ, ଦିଅ ନାହିଁ, ଦିଅ ନାହିଁ, ଏହାଦ୍ୱାରା ତୁମ୍ଭେ ଇନ୍ଦ୍ରତ୍ୱ ଭୋଗ କରିବ ।

ସୁଦାମା—ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ! ତୁମ୍ଭେ ଯା କହିଲ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭର ଲୋଭ ଛାଡ଼ି ନାହିଁ ।

ମାଳଶ୍ରୀ—ଆପଣ କିଏ ? ମୁଁ ପାପିଷ୍ଠା ଅହଙ୍କାରେ କେତେ ଗାଳି ଦେଲି । ମୋ ଦୋଷ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ । (ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ପାଦଧରି ପ୍ରଣିପାତ)

ନାରଦ—ଧନ୍ୟ ସୁଦାମା ! ତୋ ନିକଟରେ ପରାଜିତ ନିଶ୍ଚୟ ହେଲି । ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତ ।

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ସୁମନ୍ତ ପୋଖରୀକୂଳେ ମାଟିଆ ହେଜ ଗୀତ)

ଏ ପୋଡ଼ା କରମେ ଲେଖି ଏହା ଥିଲୁ କମା ଲିଖି ।
ନ ନେଇ ଅଳୋଡ଼ା ପ୍ରାଣ ହଟାଇଲୁ କାହିଁ ପାଇଁ । ୦ ।
ଅଟନ୍ତା ହୋଇ ଛଦ୍ମବେଶ, ରହିଲେ ଯାଇ ବିଦେଶ,
ସ୍ୱଦେହ ଅଭାବ୍ଦି ପ୍ରବେଶ କେମନ୍ତେ ପୂଜିବି ମୁହିଁ । ୧ ।
ଆଉ ଏ ନର୍ଲଜ ପ୍ରାଣ, ରଖିନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ,
ସାକ୍ଷୀ ତୁହି ନାରାୟଣ ଏ ଜଳେ ଝାସିବି ଯାଇଁ । ୨ ।

ନାଥ ! କେବଳ ଏହି ଆଶା ରହିଲା । ମରିବା ପୂର୍ବରୁ ଥରେ ଆପଣଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖ ଦେଖିଥାନ୍ତି । ଯାହାହେଉ ପରଜନ୍ମରେ ଆପଣଙ୍କ ପୋଇଲି ହୁଏ, କୃଷ୍ଣ ହେ ! ସ୍ୱାମୀ ମୋର ମଙ୍ଗଳରେ ବାସ କରନ୍ତୁ, ଏଇଥର ବିଦାୟ ନେଲି, (ସଚକିତେ) ଏ କ'ଣ; କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ବର୍ତ୍ତମାନ ପୋଖରୀଟା ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା, ଭାଇଁ ଟୋପାଏ ତ ପାଣି ନାହିଁ । ଏ ପୋଖରୀ ନା ମୃଗତୃଷ୍ଣା ଏ ଫଟା କପାଳକୁ ସବୁ ବିଡ଼ମ୍ବନା ।

[ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଭାରୁଆବେଶେ ପ୍ରବେଶ]

ଗୀତ (ସବୁଦ୍ଧିନେ ବୃତ୍ତେ)

ମୋ ପ୍ରେମେ ବନ୍ଧା ଯେ ନର,
ମୁହିଁ ତା'ର କିଣା ଚାକର ।
ଭକ୍ତ ମୋର ପ୍ରାଣର ଧନ, ଭକ୍ତ ଲାଗି ସହେ କଷଣ,
ଭକ୍ତ ଦୁଃଖେ ଦୁଃଖୀ ଭକ୍ତ ସୁଖେ ସୁଖୀ
ଭକ୍ତ ଆଗେ ରହି, ଥାଏଁ ପଛରେ । ୧ ।

କଲେ ମାଉସି—ଏତେବେଳେ ଏକୁଟିଆ କେଉଁ ତ ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ନାହାନ୍ତି ଏଠି କ'ଣ କରୁଛ ?

ସୁମନ୍ତ—ଆଉ ହବ ନାହିଁ ଏପରି କଥା ତ କେବେ କାହିଁ ଦେଖି ନ ଥିଲି ।

ଭାରୁଆ—ମାଉସି ! କ'ଣ ଦେଖି ନାହୁଁ, ଶୁଣି ନାହୁଁ ।

ସୁମନ୍ତ—ଯା'ରେ ତୋ ବାଟରେ ତୁ ଯିବୁ ମୋତେ ପଚାରିବା ଆବଶ୍ୟକ କ'ଣ ?

ଭାରୁଆ—ମାଉସି ! କହ ମୋ-ରାଣଟି ?

ସୁମନ୍ତ—ଆରେ ବାଇଆ ! ରକୁଣୀ ବୁଢ଼ି ମରିବାକୁ ଗଲେ ପୋଖରୀର ପାଣି ଶୁଖିଯାଏ ।

ଭାରୁଆ—ହଁ ଲୋ ମାଉସି; ଅଭାଗୀ ଛୁଇଁ ଦେଲେ ତ ମହା ମହା ସମୁଦ୍ର ଶୁଖିଯାଏ ।

ସୁମନ୍ତ—(ସ୍ୱଗତ) ଆହା ପିଲାଟିର ତ ବେଶ୍ ବୁଦ୍ଧି । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ହଁ ରେ ବାପ, ଏଡ଼େ ବଡ଼ ବୋଝ ନେଇ କେତେ ଦୂର ଯିବୁ ?

ଭାରୁଆ—ମାଉସି ! ଏ ଗାଁର ସୁଦାମା ଗୋସାଇଁଙ୍କ ଘର କିଏ ?

ସୁମନ୍ତ - ନଈରେ ବାପ ସେ କାହିଁକି ?

ଘରୁଆ—ମାଉସି ! ତୁ ତାଙ୍କ ଦୁଆସୁଣୀକି ?

ସୁମନ୍ତ—ହଁ ରେ ବାପ ! ସେ କେଉଁ ବାଟରେ ଅଛନ୍ତି ?

ଘରୁଆ—ଗୋସାଇଁ ଏ ଜିନଷ ସବୁ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ପଠାଇ ଅଛନ୍ତି, ଦେଖିଲୁବେଳକୁ ତାଙ୍କ ଘରଣୀ ପୋଖରୀକୁଳେ ଠିଆ । ପୁଣି ଏକୁଟିଆ, ବାଃ ବାଃ ଆଚ୍ଛା ଦୁଆସୁଣୀ ତ ।

ସୁମନ୍ତ—ହଁ ରେ କହିବା ବେଳ ପଡ଼ୁଛି, କରମ ପଡ଼ିଲା-ବେଳେ କୁକୁର ଗୋଇଠା ମାରେ, ତୁ ତ ମଣିଷ ।

ଘରୁଆ—ମାଉସି ! ମୋର ଦୋଷ ମାଫ୍ କର, ମୋର ଭାରି ହୋଇଛି । ଆସ ଘରକୁ ଆସ, ତାଲିକା ଦେଖି ତମର ଜିନଷତକ ରଖ ।

ସୁମନ୍ତ ହଉ ଚାଲ ଚାଲ, (ଘରର ସମସ୍ତ ଜିନଷ ଓ ତାଲିକା ରଖି) ପୁଅ ତୋର କେତେ ମୂଲ ହେଲା ?

ଘରୁଆ—ମାଉସି ! ଗୋସେଇଁଙ୍କଠାରୁ ମୁଁ ଆଗରୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇଛି, ଖାଲି ଜିନଷ ଦବାଡକ, ଏଥର ଚାଲିଲି ।

ସୁମନ୍ତ—ପୁଅ ! ତୋ ଘର କେଉଁଠି, ନାମ କ'ଣ, ତୁ କପରି ତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିଲୁ ?

ଘରୁଆ—ମାଉସି ! ଖୁବ୍ ପିଲାଦିନରୁ ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ପରିଚୟ ଅଛି । ମୋ ନାଁ କହ୍ନେଇ, ଘର ବୃନ୍ଦାବନ, ଜାତିରେ ଗୋପାଳ, ମାଉସି ! ମୁଁ ଆସୁଛି ମୋତେ ବେଳ ଉଛୁର ହେଉଛି ।

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

ସୁଦାମ - ଗୀତ

(କେତେ ରଙ୍ଗରେ—ବୃତ୍ତେ)

ଏ ଦୁନିଆ କେତେ ସୁନ୍ଦର ମା' !
ତନ ତନ କରି ଖୋଜି ସାରିଲିଣି,
ଗଢ଼ିଛୁ କେତେ ଛନ୍ଦର ମା । ପଦ ।
କେ ନିତ ଭୁଞ୍ଜୁଛି ଷିରସା ଭାକରି
କାରେ ମିଳୁନାହିଁ ଖଦ-ସାଉ ପୂରା,
କେ ନିନ୍ଦୁଛି ଖଟ ପଲଙ୍କ ସୁପାତି
କେ ଗଡ଼ୁଛି ଧୂଳିଦାଣ୍ଡରେ ମା' ।
କେବା ନିନ୍ଦୁଅଛି ତେମହଲା କୋଠା,
କେ ପଥ କୁଟୀରେ ଦୁଏ ହଟହଟା,
କେବା ନିନ୍ଦୁଅଛି ପାଟ ଷୀରୋଦଶା
କେ ମାଗୁଛି ଛିଣ୍ଡା ଚଦର ମା' ।
କିଏ ଧନୀ ପୁଅ ଧନରେ ଖେଳୁଛି
କିଏ ସାଇଁ ତା'ର ଦୁଆରେ ଗଡ଼ୁଛି,
କା'ର କୋଳେ ଅଛି ପଦ୍ମିନୀ ସୁନ୍ଦରୀ
କେ ମରୁଛି ପଦ ଘଣ୍ଟିର ମା' ।
କାହାପାଇଁ ଲୋଡ଼ା ଖଟମାଠ ଶେଯ,
କାହାପାଇଁ ହଦେ ଛ'କାଠିଆସଜ,
ଯା'ର ପାଦେ ଧୂଳି ଦିନେ ଲାଗି ନାହିଁ
ସେ ଦିନେ ଗଡ଼ୁଛି ଦାଣ୍ଡର ମା' ।
କେ ପେଟ ପୂରାଇ ହୋଇଛି ମହନ୍ତ,
କିଏ ପେଟଲାଗି ଦୁଏ ଛଟପଟ,
ଏ ଦୁନିଆ ହାଟ କି କରୁଛ ମାତ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ନମେ ପଦର ମା' ।

ଜଗତରେ ସଂସାର ହେବା ବଡ଼ ଭୀଷଣ, କେତେ ଦିନେ ଆଉ ଗୃହରେ ପହଞ୍ଚିବି, ସୁମନ୍ତ ମୋ ଲାଗି ବଡ଼ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଥିବ, (ସଚକିତେ) ଏ କ'ଣ ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ ପ୍ରାନ୍ତର, ଏଠାରୁ ଏମାନେ କିଏ ଏ ମଧ୍ୟରୁ ଆସିଲେ ?

(ମାୟା-କାମିନୀଗଣଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ଗୀତ

(ଆହା ଆଜ—ବୃତ୍ତେ)

ଆସ ରସିକରାଜ କୁଞ୍ଜକାନନେ ।
ପ୍ରେମେ ମାତି ଆଜ ରାତି କଟାଇବା ଯତନେ । ୦ ।
ଆମ୍ଭେ ବରବର୍ଣ୍ଣୀ ନାରୀ, ବରଦେ ହେଉଛୁ ଧାରି
ଏ ଦୁଃଖ ମେଣ୍ଟା ଆମ୍ଭର ଛନ୍ଦ ତବ ଚରଣେ । ୧ ।

ସୁଦାମା—ଛାଡ଼, ଛାଡ଼, ରଣ୍ଡେ ତୁମ ଭଣ୍ଡ କଥା ନୁହେଁ ମୁଁ ଭଣ୍ଡୁଆ ମୋତେ ଜଞ୍ଜାଳିବା ବୃଥା ।

ଗୀତ

(ତୋହପଦ୍ମର ଭରି—ବୃତ୍ତେ)

ତୁ-କଥା ଅଡ଼ାରି ତୁମ୍ଭେ ଇଜତ ହାରୁଛ ଦାଣ୍ଡେ
ଲଜ୍ଜା ତୁମ୍ଭ ନାହିଁ ପିଣ୍ଡେ ଦୁଦ୍ଧଣୀ କୁଳଟା । ୧ ।

ତଣ୍ଡୁଳର ପର ତୁମ୍ଭେ ଦଣ୍ଡକୁ କଆଁଳେ ଦମ୍ଭେ
ବାରବାଣ୍ଡ ତୁଲ୍ଲ ଆମ୍ଭେ ଦ୍ରାଣ୍ଡିଭିଆ କୁଡ଼ା । ୨ ।

ମାୟାକାମିନୀ— ଗୀତ

କଢ଼ ଏ କ ଛପପାତ ଲଜାତ ନୋହିବ ହତ
ଶକ୍ତି କାର ବିଧିଲେଖା ଅନ୍ୟଥାକରଣ । ୩ ।

ବୁଝିଲୁ ବୁଝିଲୁ, ଦ୍ଵିଜ; ନାହିଁ ତୁମ୍ଭ ତହିଁ ଭଲେ ମାନ ସୁରୁଷଭ ତେଜ ।

ସୁଦାମା— ଆଲୋ ମାଆମାନେ । କ ନିମନ୍ତେ ବୃଥାର ଦେଉଅଛ ଏତେ ଲାଜ; ସୁମନ୍ତ ବ୍ୟଙ୍ଗାର ଆନ କାରେ ମୁଁ ନ ଜାଣେ ।

ମାୟାକାମିନୀ—ଦ୍ଵିଜବର ଯାଆନ୍ତୁ କୁଶଳେ, ଛଳକରି କଳିବାକୁ ଆସିଥିଲୁ ତୁମ୍ଭମନ୍ତ, ମାନ ପରାଜିତ ସକଳେ ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ ସମକ୍ଷରେ । ଅଚିରେ ଲଭିବ ତୁମ୍ଭେ ଅକ୍ଷୟ ଧନ-ସୌଭାଗ୍ୟ ।

ସୁଦାମା— ଭଗବନ୍ ! ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କ'ଣ ଏ ସୁଦାମାର ଅନ୍ତରର କଥା ଜାଣି ପାର ନାହିଁ । ତହିଁରେ ପୁଣି ଏତେ ପରୀକ୍ଷା, ଲୀଳାମୟର ଲୀଳା ଅଲୌକିକ, ତାକୁ ବୁଝିବା ଶକ୍ତି କା'ର ।

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

(ସୁମନ୍ତର ଦ୍ଵାରଦେଶରେ ଦୁଇଜଣ ସିପାହୀ)

୧ମ ସିପାହୀ—ହା ଜେ ଭୟା, ତୁମ୍ ଲୋକ୍‌କା ପାଶ୍ ଗଞ୍ଜାଜଞ୍ଜା ହୁଏ ଏକ୍ ଚିଲମ ଲଗାଓତୋ ?

୨ୟ ସିପାହୀ—ଜି, ଥୋଡ଼ାଭର୍ ହାଏ, ପଇସା ଦେକେ ଏକ୍ ଆଦ୍‌ମି ଭେଜେଥେଁ ଓ ନେଇଁ ଲାୟା, ବୋଲ୍ ଅବକାରିକା ଦାରୋଗା ଆଜ୍ ଉହାଁକା ଦୋକାନ୍ ଇନସ୍‌ପେକ୍‌ସନ୍ କରତି ହେଁ ବୋଲ୍‌କେ ମାଲ୍ ମିଲା ନେଇଁ ।

୧ମ ସିପାହୀ—ହୋଏ ଇସିମେ ଅବ କାମ ଇଞ୍ଜାମ କରଲେଙ୍ଗେ, ପିଛେ କୋଇ ଆଦମିକୁ ଏ ବସ୍ତିକୁ ଭେଜେଙ୍ଗେ, ଉଆ କୋନ ଛୁପାକେ ବିକ୍ରି କରତା ବୋଲ୍‌କେ ଶୁନାଥା ।

୨ୟ ସିପାହୀ—ହାଁ, ଓତ ସଚବାତ୍; ଲେକିନ୍ ଓ ଶାଲ୍‌ବ ପକ୍‌ଡ଼ାଗିଆ ।

୧ମ ସିପାହୀ—କେସା ପକ୍‌ଡ଼ା ହୁଆ ।

୨ୟ ସିପାହୀ—ଯେତ୍‌ନା ଉଅକ୍ତ ଦାରୋଗା ସାହେବ ଦୋକାନ ପର୍ ଉଠେ ଓତ୍‌ନା ଦଣ୍ଡ ଦୋକାନ୍‌ପର ନେଇଁଥା, ବାକି ବୁକର୍ ଆଦାୟ କର୍‌ନେ ବାହାର ଗିଆଥା, ଉସ୍‌କା ନୌକର୍ ଦୋକାନ୍ ପର୍ ଥା ।

୧ମ ସିପାହୀ—ଇସ୍‌କେ ବାଦ୍ କ୍ୟା ହୁଆ ।

୨ୟ ସିପାହୀ—ଦାରୋଗା ସାହେବ ନୌକର୍‌କୁ ଧମକ୍ ଚମକ୍ ଦେକେ ପୁଛ୍‌ନେସେ ଓ ବେ ଆଦବ୍ ନୌକର୍ ସବ୍ ସାଫ୍ ସାଫ୍ ବୋଲଦିଆ । ଲେକିନ୍ ଦାରୋଗା ସାହେବ ବହୁତ ଅଚ୍ଛା ମିଜାଜ୍‌କା ଆଦମି ବୋଲକେ ଉନ୍‌ଲୋକୋଁସେ ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ ରୁପେୟା ଜୋରିମାନା ଲେକେ ଚାଲାନ୍ କର୍‌କେ ଛୋଡ଼୍‌ଦିଆ, ବୋଲ୍ ଫିର୍ ଯବ ଔର୍ କବି ଏସା ମାମଲତ ଦେଖେଁ ଯା ଶୁନେ ତବ୍ କ୍ୟା ହୋଗା ସମଜ୍ ଲେଗେ ।

୧ମ ସିପାହୀ—ଓତୋ ସରକାର ବାପୁକୁ ବଜାୟ କଥା ଏତୋ ଠିକ୍ ବାତ୍ ଲେକିନ୍ କେତେନା ବୁଢ଼ା ଆଦମୀକୁ ତକ୍‌ଲଫ୍ ଆୟେଗା, ଦୋକାନ ହୁଁଆସେ କୋଇ ଏକ ମାଇଲ ତଫାତ୍‌ମେ ।

୨ୟ ସିପାହୀ— କ୍ୟା କର୍‌ନାହେ, କୋଇତବେଁସେ ଗୁଜ୍‌ରାନ୍ ମିଟେଗା ।

ସୁଦାମା —(ସ୍ୱଗତ) ହଁ, ଏଇ ଗୋଟାକ ତ ମୋର ନିଜର ଗ୍ରାମ । ଏଠାକୁ ପୋଖରୀ ହୁଡ଼ା ଦିଶୁଛି ଓ ମୋର ରୋପିତ ସେହି ମନ୍ଦାର ଓ ବକୁଳ ବୃକ୍ଷ ଦୁଇଟି ମୋ ଘରର ପରିଚୟ ଦେଉଛି । ତେବେ କାହିଁ ମୋର ସୁମନ୍ତ କାହିଁ, ସେ ତ ମୋତେ ଦେଖିଲା-କ୍ଷଣି ଦୌଡ଼ି ଆସନ୍ତାଣି । ଏଠି କୋଠା କାହୁଁ ଆସିଲା । ହଉ ପଚାରିଲେ ଜଣାଯିବ ହେ ଭାଇ ! ଏଠି ସୁଦାମା ବ୍ରାହ୍ମଣର ଘର କିଏ କହି ପାରିବେ କି ?

୨ୟ ସିପାହୀ—କୋନ୍ ବୋଲତା ହାଏ, କ୍ୟା ଚଜ, ଅକିଲ୍‌ଛ ନେଇଁ ଚଲେ ।

ସୁଦାମା—ନା ଭାଇ ଏଠି କାହାର ଘର ?

୧ମ ସିପାହୀ—କ୍ୟା, କ୍ୟା, ଭାଡ଼ାଦର ?

୨ୟ ସିପାହୀ—ନେଇ, ନେଇ, ଉସ୍‌କା ଭଡ଼ାଘର ସେ କ୍ୟା ଜରୁରତ କ୍ୟା ଧରମଶାଲ୍ ? ଏଇ ଗଡ଼ାକମେ ଥୋଡ଼ ଦୂର ବଢ଼ଯାଅ ବାହ୍ୱ ବାଜୁମେ ହାଏ ।

ସୁଦାମା—ନା, ନା, ଭାଇ ! ସୁଦାମା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘର !

୧ମ ସିପାହୀ—ଓକେ ନହାଏଗା, ଲେକନ୍ ହମ୍ ଉନ୍‌କୁ ଜାନ୍‌ତେ ନେହିଁ ।

ସୁଦାମା—ତେବେ ଏ ଘର କାହାର ? ମୋ ଘର ତ ଏଠି ଥିଲା ।

୨ୟ ସିପାହୀ—ହୋ ପାଗଲ ଆଦମୀ, କ୍ୟା ବୋଲତା ହଏ । ଏ ତୁମାରା ଘର ହଏ, ଏତ ଏକ ବଡ଼ା ଶେଠଜୀକା ବନାଯ୍ୱା ହୁଆ ହାଏ, ହୁଁ ଆପର ଧନୀ ରହତେ ହେଁ, ଓ ବହୁତ କଡ଼ା ମିଜାଜ୍‌କା ଆପ୍ ହୁଁ ଆପର୍ କୋଇ ତଗେଁକା ହଲା ମତ୍ ଲଗାଓ, ଚଲୋ ।

ସୁଦାମା—(ସ୍ୱଗତ) ଏ କ'ଣ ମୁଁ ସ୍ୱପ୍ନ ନା ଜାଗ୍ରତ, ତେବେ ଏ କି ପରିବର୍ତ୍ତନ (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଭାଇ ! ମୁଁ ପାଗଳ ହେଲେ ହେଲି, ତମ ଧନୀଙ୍କ ନାମ ।

୧ମ ସିପାହୀ— କୈସା ବେଆଦବ ଆଦ୍‌ମୀ ପଣ୍ଡିତ୍‌ଜୀ, ଆପ୍‌କୋ କୁଛ୍ ଲେନେକୋ ଆସ୍ୱେ, ଉନ୍‌କା ନାମ୍‌ସେ ଆପ୍‌କା କ୍ୟା ଜରୁରତ୍ ଏସା କରକେ ମତ୍ ବୋଲୋ ।

୨ୟ ସିପାହୀ—ନେଇ ଭାଇ ଓ ପଣ୍ଡିତ ଆଦମ କୋଇ ତରକ ପାଠ ଉଠ ବନକେ କୁଛ ଲେନେକୁ ଆଯ୍ୱା, ଆଚ୍ଛ ପଣ୍ଡିତଜୀ ଆପ୍ କ୍ୟା କ୍ୟା ପୁଛତେ ହେଁ ପୁଛୋ, ହାମରା ଧନୀକା ନାମ ଶ୍ରୀମନ୍ତ ସୁମନ୍ତ ।

ସୁଦାମା—(ସ୍ୱଗତ) ନାମଟା ମିଳିଲା; ତେବେ ଏଠି କେହି ପୁରୁଷ ନାହାନ୍ତି ।

୨ୟ ସିପାହୀ—ଓ ଆଦମ ବରଘଣ୍ଟ ହୁଆ ରହତେ ନେଇ, କବ କବ ଛୁପ୍‌କେ ଯାନା ଆନା କରତେ ହେଁ ।

ସୁଦାମା—ଆଉ ସନ୍ଦେହର କାରଣ କିଛି ନାହିଁ । ସୁମନ୍ତ କେବଳ ଅର୍ଥଲୋଭରେ ପର ପୁରୁଷର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ଆଉ ଏ ସ୍ଥାନରେ ରହିବି ନାହିଁ । ଆଚ୍ଛା କେବେ ସେ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦେଖି-ଛୁକ ?

୧ମ ସିପାହୀ—କଣ୍ଟ ଉନକୁ ଆଖଁପର ଦେଖାଲାଇ, ଲେକନ୍ ଶୁନା ଓ ଆଦମ ଭାଲ ହୋଇତ, ଠାକୁରଜି ତୁମ ଭାଗୋ ଭାଗୋ, ଏଇ ଦେଖୋ ଘନଜୀକା ଲେଉଣ୍ଡୀ କାଏ ଇସପର ଆତହାଏ, ଭାଗୋ ।

ସୁଦାମା—ହଁ ଯାଉଛି । (ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ)

(ସୁମନ୍ତ ଓ ଦାସୀ)

ସୁମନ୍ତ—ଦାସୀ, ନାଥ ଆମର ଘର-ଦ୍ୱାର ଚିହ୍ନି ନ ପାରି ହାଲିକା ହେଉଛନ୍ତି, ଯିବୁଟି ତାଙ୍କ ଆଣିବୁ ।

(ଦାସୀମାନଙ୍କ ପଥ ଓଗାଳିବା)

ସୁଦାମା—ଏ କ'ଣ ସେହି ଜଗଲର ମାୟା କାମିନୀ ହେବେ କି ? ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।

ଦାସୀ—ମଣିମା-ମଣିମା, କ'ଣ ଗୋଟାଏ ଭାବୁଛନ୍ତି, ଆସନ୍ତୁ ଉଆସକୁ ଆସନ୍ତୁ, ଏ ଯେ ଆପଣଙ୍କ ଘର, କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛନ୍ତି ?

ସୁଦାମ—(ସ୍ୱଗତ) ଏ ତ ସୁମନ୍ତ ନୁହେଁ, କି ତା ପାଟି ପର ଶୁଭୁ ନାହିଁ । ଏ କଣ୍ଟସ୍ୱ ମାୟା । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ବରଙ୍ଗନେ ! କି ନିମନ୍ତେ ଏ ଦରିଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ ସଙ୍ଗତ ଅଳ ଲଗାଉଛ ? ମୋଠାରୁ କିଛି ପାଇ ପାରିବା ଆଶା ତ୍ୟାଗ କର, ମୁଁ ସେପରି ରସିକ ନୁହେଁ ।

ଦାସୀ—ଏ ତ ଯାଉ ନାହାନ୍ତି ମୁଁ କ'ଣ କରିବି ।

(ସୁମନ୍ତ ସୁଦାମାଙ୍କୁ ଧରି ପକାଇ)

ସୁଦାମା—ପାପିଣ୍ଡୀ ! ଛୁଇଁ ପକାଇଲୁ, ଆମେ ତ ସେମିତିକଆ ରସିକ ନୋହୁ ।

ସୁମନ୍ତ—(ପଦ ବନ୍ଦନା କରିବା) ନ ହୋଇଥିଲେ ଆଜି ଟିକିଏ ହୋଇଯିବ ଆସ । ତମପରି ଲୋକ ନ ହେଲେ ପଇସା ଦେବ କିଏ !

ସୁଦାମା—ମଲିରେ ବାପା, ସ୍ୱା ମୁହିଁ ତ ଶାଣ୍ଡିଆ, ହେ ତମେ ମୋତେ ଛାଡ଼ିଦିଅ ।

ଗୀତ
(ପରଜରଦ ରାଜପୁଷ୍ପ—ଝୁମ୍ପେ)

ରେ ବାଳା ନବଛଇଳା
ତୁ ମୋତେ ଆଜ ଛଳାନା
କଳକଣ୍ଠୀ ଖଳକଥା
କହି ମୋତେ ଜଳାନା । ୦ ।

ସୁମନ୍ତ ! ମୁଁ ବୁଝିଛି, ବେଶ୍ ବୁଝିଛି, ଆଉ ବୁଝିବାକୁ ନାହିଁ, ତୁ ପର ପୁରୁଷ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଛୁ, ଆଉ ମୋତେ କଛି କହନା ।

ସୁମନ୍ତ—ହଁ ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଛୁ ସେ ଉମକୁ ଡାକୁଛନ୍ତି ଆସ ।

ସୁଦାମା— (ଗୀତ)
ତୁଳମାନ ତୁ ତେଜିଲୁ
ଅନ୍ୟ ପୁରୁଷେ ମଜିଲୁ
ଧର୍ମାଧର୍ମ ପଛକଥା ନ ହେଜିଲୁ
ମୁଡ଼ା ମୋତେ ଭଳାନା ।

ସୁମନ୍ତ—ସେ ଶଠ ପୁରୁଷଟି ତମେ ପଠାଇଥିଲ ଯଦି ? ତାଙ୍କୁ ଚହ୍ନି ନାହିଁ, ଆସ ଦେଖିବ ଭିତରକୁ ଆସ ।

ସୁଦାମା— (ଗୀତ)
କାହିଁ ଗଲା ମୋ କୁଟୀର,
ଏ କୋଠା ଅଟେ କାହାର,
ଅବସନ୍ନ କୁଟା ମୋର
ନ ପାଉଛୁ କଳନା ॥

ଆଚ୍ଛା ସୁମନ୍ତ ! ମୋର ସେହି କୁଡ଼ିଆ କୁଆଡ଼େ ଗଲା, ଏଠି ଏ କୋଠାଟି କାହାର ?

ସୁମନ୍ତ—ନାଥ ! ମିଥ୍ୟା କୁହେ, ଏ ସବୁ ଆପଣଙ୍କର କୁଡ଼ିଆ ।

ସୁଦାମା—କ'ଣ କହିଲୁ, ଏ ସବୁ ସଖାଙ୍କ କୃପା, ତେବେ କପରି ?

ସୁମନ୍ତ—ନାଥ ! ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଅଧୀନା ଆପଣଙ୍କୁ ନ ଦେଖି ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ ନିମିତ୍ତ ପୋଖରୀକୂଳରେ ଥିବା ସମୟରେ ଜଣେ ଚିକ୍କଣ ଶ୍ୟାମଳକାୟ ଏକ ଛୁଆ ଯୁବକ ନାନାପ୍ରକାର ସରଞ୍ଜାମରେ ଭରି ଆପଣଙ୍କ ହାତ ଲେଖା ଚାଳକା ସହିତ ଆଣି ଦେଇଗଲେ ଓ ତାହାଙ୍କର ପୂର୍ବରୁ ଏକ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ଆସି ଗଣ୍ଡିକ ରନ୍ଧି ଯାହା ଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି ତାହା ଖାଇଲେ ସବୁ ନାହିଁ ।

ସୁଦାମା— ବୁଝିଲି, ଏଥିରେ ଲବେ ମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ନାଥ ନ ହେଲେ କି ଅନ୍ତର କଥା ଜାଣନ୍ତେ । ସୁମନ୍ତ ! ତୁ ସେହି ଜଗନ୍ମାତା ଓ ଜଗତ୍ ପିତାଙ୍କୁ ପାଇ ଚରଣ ବନ୍ଦନା କରି ପାରିଲୁ ନାହିଁ ।

ସୁମନ୍ତ—ନାଥ ! ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଚହ୍ନିବା କାହିଁ । ସେ ଭାଗ୍ୟ ଅଧୀନାର କାହିଁ ?

ସୁଦାମା—ତେବେ କ'ଣ ସେ କାହାନ୍ତି ?

ସୁମନ୍ତ—ହଁ ନାଥ ! ସେ ଯେ ଆପଣଙ୍କର ଅପେକ୍ଷାରେ ଅଛନ୍ତି ।

ସୁଦାମା—ସୁମନ୍ତ ! ତୁ ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତୀ, ମୁଁ ଏତେ ପଥଶ୍ରମ କରି ଯାଇ ଦର୍ଶନ ପାଇଲି । ପୁଣି ମୁନି ଋଷିଗଣ ଯୁଗାବଧି ଦର୍ଶନ ନିମିତ୍ତ ତପସ୍ୟା କରି ସୁଦ୍ଧା ଦର୍ଶନ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ତୁ ଆଜ ତାଙ୍କୁ ଘରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଛୁ । ତୁ ସାମାନ୍ୟ ରମଣୀ ନୋହୁ; ସେ କାହାନ୍ତି ମୋତେ ଦେଖା ।

(ସୁଦାମା ଓ ସୁମନ୍ତ ହାତ ଧରାଧରି ହୋଇ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟେ ଯିବା)

ସୁଦାମା—(କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅଭିବାଦନ କରି)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—(କୋଳକରି) ଆସ, ସଖା ଏବେ ତ ମନସ୍କାମନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ?

ସୁଦାମା—ପ୍ରଭୋ ! ମୋତେ ତ ବେଶ୍ ଠକାଟାଏ ଠକିଦେଲେ । ଏ ସବୁ ମୋର କଣ ହେବ, ଆପଣ ଫେରାଇ ନିଅନ୍ତୁ, ମୁଁ ଏ ହନ୍ଦରେ ପଶି ପାରିବି ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ସଖା କିଛି ଭୟ କରନା, ଏ ସମ୍ପତ୍ତି ଧନ ଦରିଦ୍ର ଲାଗି । ତୁମେ କେବଳ ଭଣ୍ଡାରଘରିଆ । ଆସ ସଖା, ଏ ସିଂହାସନକୁ ଆସ (ସୁମନ୍ତ ପ୍ରତି) ସଖି ! ଆସ ତୁମ୍ଭ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ସିଂହାସନରେ ବସାଇ ଧନ୍ୟ ହେବ ।

ସମନ୍ତ —ତୁମ୍ଭ ସଖାଙ୍କୁ ବୁଝାଅ, ତୁମ ସଖାଙ୍କୁ ବସାଅ, ମୋର ସିଂହାସନରେ କି ଲୋଡ଼ା ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ହଇ ଦେ ! ମୋତେ ଅତିଥି କରି ଗୃହରେ ରଖି ସେଦିନ ଜଳରେ ଝାମ୍ପ ଦେବାକୁ ଯାଇଥିଲ କାହିଁକି ଭଲା ?

ସୁମନ୍ତ—ଭଣ୍ଡେଇବା କଥା ତ, ଘରେ କଡ଼ାଏ କଉଡ଼ି ନ ଥିଲା । ଅତିଥିକୁ ଉପବାସ ରଖାଇବା ଅପେକ୍ଷା ମୃତ୍ୟୁକୁ ଶ୍ରେୟସ୍କର ମନେ କଲା ।

ରୁକ୍ମିଣୀ ତେବେ ଏ ସମ୍ପତ୍ତି ଆଜଠାରୁ ଭୋଗ କର । ତେବେ କେତେବେଳେ ଅତିଥି ନିର୍ବାଣ ହେବାର ଚିନ୍ତା ନ ଥିବ ।

ସୁଦାମା—ସଖା ! ତୁମ୍ଭ କଥାରେ ମୁଁ ଅବାଧ ହେବି ନାହିଁ ; କିନ୍ତୁ ଏତିକି ଆଜ୍ଞା ହେଉ ଚିରକାଳ ମୋର ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରସାଦ-ପଦ ଭରସା ।

(ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ରୁକ୍ମିଣୀ, ସୁଦାମା ଓ ସୁମନ୍ତ ସିଂହାସନରେ ବସାଇବା ସମୟରେ ଉପରୁ ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟି)

(ଜବନିକା ପତନ)

ବାଣ ପରାଜୟ

ହରିହର ଭେଟ

ବା

ଉଷା ପରଣୟ ଗୀତାଭିନୟ

ବାଣା ପରାଜୟ
ହରିହର ଭେଟ
ବା
ଊଷା ପରିଣୟ ଗୀତାଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ
ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ
(ଇନ୍ଦ୍ର, ବାଣା, ନାରଦ)

ଇନ୍ଦ୍ର—ଦେବଗଣେ ! ଏଡ଼କି ନବୋଧ ତୁମ୍ଭେ
ଏଡ଼େ ଭୟାତୁର
ସାମାନ୍ୟ ଦୈତ୍ୟର ଭୟେ
ପଳାଇଲ ଛାଡ଼ି ସ୍ୱର୍ଗପୁର
ପଥେ ଯେବେ ବାଣାସୁର ହେବ ତୁମ୍ଭ ଭେଟ
ତହିଁ କି କରିବ ? କେଉଣେ ଯିବ
ଖବୁ ନାହିଁତଲେ
ଯେଉଁ ବଳି ଛଳି ପ୍ରଭୁ ବାମନ ରୂପେଣ
ଯେଉଁ ବଳି ଛଳି ପ୍ରଭୁ ମୋହିନୀର ବେଶେ
ଦେଇଥିଲେ ଦେବଗଣେ ଅମୃତର ଭାଣ୍ଡ
ଏ ତ ସେହି ବଳିପୁତ୍ର
ଭୟ ତାକୁ କମା ଏତେ,
ଥିବେ ଯେବେ ଆମ୍ଭ ସାହା ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ
କି କରିବ ଛାର ଦୈତ୍ୟ ଗୋଟା ।
ବାଣା –(ପ୍ରବେଶି) ତୁମ୍ଭେ ଏକା ଭାବୁଛରେ ମୂର୍ଖ,
ତୁମ୍ଭେ ଏକା ଜ୍ଞାନୀ ଅଟୁ ଏ ଅମର ପୁରେ
ନବୋଧ ନିର୍ଲଜ !
ଜାଣୁ ବାଣାସୁର ପରାକ୍ରମ କେତେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର—ଜାଣିଛିରେ ମୂର୍ଖ !
ତୁ ତ କାଲିକା ମେଣ୍ଢା
ପିତା ତୋର ମୋର ସଙ୍ଗେ କରି ରଣ ଦିନେ ।
କି ଯଶ ଲଭିଛି ମୂର୍ଖ ଜାଣି ନାହିଁ ତୁମ୍ଭେ
ଇଚ୍ଛା ଯେବେ ବୁଝିବାକୁ ତାହା
ଜନନୀକୁ ପୁଚ୍ଛିବୁ ଯା ଘରେ ।
ବାଣା—ବାସବ ! ପୁଚ୍ଛିବାରେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ
ସତ୍ୟ ଯେବେ ପିତାଙ୍କୁ ମୋ କରିଛୁ ପରାସ୍ତ
ସତ୍ୟ ଯେବେ ବଳଠାରୁ ବଳବାନ ତୁମ୍ଭେ
କର ତେବେ ରଣ ମୋର ସଙ୍ଗେ ଆଜ
ବୃଥା କମା ବଖାଣୁ ବଡ଼ିମା
ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛେ ନାହିଁ ତାହା ।
ଇନ୍ଦ୍ର—ମର୍ମକଥା ଫେଡ଼ଦେଲେ ଲୋକମାନଙ୍କର
ସମ୍ମୁଖରେ ଯାଆନ୍ତି ଝାଉଁଳ, କିନ୍ତୁ ତୁ ନିର୍ଲଜ,
ଲଜ୍ଜା ଯେବେ ଥାଆନ୍ତାରେ ତୋତେ
ପୁନଃ ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତୁ କି ଆଶା ?
ସୁରଙ୍କର ପିତାକୁ ତୋ କରି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ
ନିକ୍ଷେପିଲି କୂପ ମଧ୍ୟେ ଏହି ବାହୁ ବଳେ
ତୁ କିସ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରୁ ଯୁଝିବୁ ମୋ ସଙ୍ଗେ !
ବାଣା—ଅସହ୍ୟ ତୋ କଥା ରକ୍ଷା ଆଉ ନାହିଁ ତୋତେ
ନିର୍ଲଜ ତୁ ନାରୀଙ୍କର ହରି ଗୁରୁ ପତ୍ନୀ
କି ଯଶ ଲଭିଛୁ ମୂର୍ଖ ନାହିଁ କି ସ୍ମରଣ
କେ କହେ ତୋତେ ବୀର
କେ ଗଣେ ଯୋଦ୍ଧା ବୋଲି ତୋତେ
ପ୍ରଭଞ୍ଜନେ ପଶି ମାତୃ ଗର୍ଭେ ପଶି
କରିଥିଲୁ ଅଣଚାଶ ଖଣ୍ଡ
ତହିଁରେ ଲଭିଲୁ କି ଯଶ
ଅଛି ତ ସ୍ମରଣ ମୂର୍ଖ ?
ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ବୃଥା ବାକ୍ୟାଳାପେ
ହରଗୌରୀ ପ୍ରସାଦରୁ

ମହା ଶକ୍ତିବାନ ମୁହିଁ
ନାହିଁ ଏ ବିଶ୍ୱ ଭୁବନେ ଜଣେ କେହି ଯୋଦ୍ଧା
ହେବ ମୋର ସମକକ୍ଷ
ତୁ ଛାର ଦର୍ପାନ୍ଧ ଇନ୍ଦ୍ର
କି ଠାଣି ଦେଖାଉ ମୋତେ
ଏକାବାଣେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରିବି ତୋ ପିଣ୍ଡ
ଧର ଅସ୍ତ୍ର ବିଳମ୍ବରେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ।

ଇନ୍ଦ୍ର— ପ୍ରସ୍ତୁତ ମୁଁ (ଉଭୟଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧରେ ଇନ୍ଦ୍ର ପରାସ୍ତ)

ବାଣା—କାହିଁ, ବାସବ ବର୍ତ୍ତମାନ କେଣେ ଯିବୁ, ଦେବାଧମ, ତୋ ପରି ନିକୃଷ୍ଟ ଜୀବକୁ ମାରିବା ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ । ତୁ ମୋ ହସ୍ତରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ପରାଜିତ ହୋଇଛୁ । ତେବେ କହ ଏ ବିଶ୍ୱ ଭୁବନେ ମୋ ସମାସ୍କନ୍ଧ ଯୋଦ୍ଧା କିଏ ଅଛି ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ଇନ୍ଦ୍ର ତୋ ନିକଟରେ ପରାଜିତ ହୋଇଛି ଏହା କେବେ ନୁହେଁ । ଇନ୍ଦ୍ର ତୋ ପରି ଶତ ଶତ ବୀରଙ୍କ ଦର୍ପ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିଛି, ତୁ ଥରେ ମାତ୍ର ଯଶସ୍ୱୀ ହୋଇଛୁ ବୋଲି ମନେ ମନେ ବଡ଼ ହୋଇଛୁ, କିନ୍ତୁ ସେ ଧାରଣା ତୋର ବୃଥା ॥

ବାଣା—ଦେବାଧମେ ! ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି ହୋଇନାହିଁ ତୋତେ, ଦେଖିଲୁ ଏ କାହାର ତ୍ରିଶୂଳ, ପାରିବୁ କି ବର୍ତ୍ତି ଏହାଠାରୁ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—କି ତ୍ରିଶୂଳ ଦେଖାଉଛୁ ମୋତେ ।
ବଜ୍ରାଘାତେ ମୁଣ୍ଡ ତୋର କରିବି ମୁଁ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ।

ବାଣା—ଧର ଅସ୍ତ୍ର ?

ଇନ୍ଦ୍ର—କର ରଣ (ପୁନଃ ଯୁଦ୍ଧ ଇନ୍ଦ୍ର ପରାସ୍ତ ହେବାରୁ)

ନାରଦ —(ପ୍ରବେଶ) ଶାନ୍ତ ହୁଅ ଋଷି ଶିରୋମଣି
ତୋର ସମ ଯୋଦ୍ଧା
କେହି ନାହିଁ ଏ ସାରା ସୃଷ୍ଟିରେ ।

ବାଣା —ଦେବର୍ଷି ! କିମ୍ପା ଦିଅ ମୋତେ ବାଧା
ନଚେତ୍ ଆଜ ଇନ୍ଦ୍ର ଦର୍ପ କରିବି ମୁଁ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ।

ନାରଦ—ଇନ୍ଦ୍ରଠାରୁ ମହାବଳବାନ ତୁହି
ତାର ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ ତୋତେ ନ ସାଜେରେ ବୀର ।
ଅଛି ଯେବେ ପରାକ୍ରମ ତୋର
ଅଛି ଯେବେ ବୀର ତେଜ ହୃଦେ
ଯାଇ ତୁହି ଏକ୍ଷଣି ଦ୍ୱାରିକା
କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗେ କରରେ ସମର ।

ବାଣା—କୃଷ୍ଣ କିଣ ମୋର ସମଯୋଦ୍ଧା ?
ବିଶ୍ୱାସ ମୋ ହେଉନାହିଁ ମନେ
କଂସ ଡରେ ଯେହୁ ନନ୍ଦ ଘରେ ରହି
ଗୋବତ୍ସାଦି ରଖୁଥିଲା ବନେ
ସେ କି ଜାଣେ ଯୁଦ୍ଧର କୌଶଳ ।
ଦେବର୍ଷେ !
କହ କିମ୍ପା ଅସମ୍ଭବ କଥା ।

ନାରଦ—ଯାଅ ଯେବେ କୈଳାସ କନ୍ଦରେ
ପୁଚ୍ଛିବୁ ତୋ ଇଷ୍ଟ ଦେବତାଙ୍କୁ ।

ବାଣା—ମେଲାଣି ଘେନୁଛି ମୁଁ ! ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଯିବି କଇଳାସ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଇନ୍ଦ୍ର—ଦେବର୍ଷେ ! କି ଲଜ୍ଜା !! କି ଅପମାନ !!!

ନାରଦ — ଦେବେନ୍ଦ୍ର ! ବାଣାସୁର ମହାଶକ୍ତିବାନ ବିଷ୍ଣୁ ! ବିନା କେହି ତାକୁ ନ ଜିଣିବେ ଯୁଦ୍ଧେ । ସ୍ୱଲ-ଯିବା ସଦନକୁ ଫେରି ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଶିବ, ପାର୍ବତୀ, ବାଣା)

ଶିବ—ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ବାଣାସୁର ତୋର ଏତେ ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା, ଏତେ ଦର୍ପ, ତୁ ମୋର ବଳରେ ବଳୀୟାନ ହୋଇ ଅହଙ୍କାରେ ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ହୋଇଛୁ । ଆରେରେ ଦର୍ପାନ୍ଧ ମୂଢ଼ ବିଶ୍ୱ ସଂହାରକ, ମହାକାଳ ସହିତ ସଂଗ୍ରାମ ଇଚ୍ଛା କରିଛୁ । ମୂର୍ଖ ! ନିଶ୍ଚେ ତୋର ଗର୍ବ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବି । ନିଶ୍ଚେ ତୋର ବଳବୀର୍ଯ୍ୟ ହରଣ କରିବି, ଦେଖିବି କେ ତୋତେ ରକ୍ଷା କରିବ ।

ପାର୍ବତୀ—ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ । ଏ କି ଭୟଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି । ନାଥ ! ନାଥ ! କାହାଠାରେ ଏତେ କ୍ରୋଧ ।

(ଗୀତ)

ଯୋଗେଶ ହେ !

ବନ୍ଧୁଟ କା'ଠାରେ ଦୋଷ । ପଦ ।

କେ ତବ ସଙ୍ଗେ ବାଦ କଲାକ ଦେବ ଦେବ

କାର ଦେଖିଲ କବା ଦୋଷ । ୧ ।

ମନ ଫେଡ଼ ମୋ ଆଗେ କହହେ ନାଥ ବେଗେ

ଶୁଣିଲେ ହୋଇବ ସନ୍ତୋଷ । ୨ ।

ନାଥ ! ଅକସ୍ମାତ ଉଗ୍ରମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରିବାର କାରଣ କଣ ?

ମହାଦେବ—ପ୍ରିୟେ ! କଣ କହିବ ? ସେ ପାପମତ ବାଣାସୁର ସ୍ୱର୍ଗ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଓ ପାତାଳ ତ୍ରିଭୁବନ ଜୟ କରି ତହିଁରେ ତୃପ୍ତ ନ ହୋଇ ଗୋଲକ ବିହାରି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସହିତ ସମର କରିବା ଦୃଢ଼ ଅଭିଳାଷ କରିଛି । ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିଲଣି ମୂର୍ଖର ଅନ୍ତିମ ସମୟ ନିକଟ ହୋଇଗଲାଣି, ଆଜ ତା ସହିତ ମୋର କିଛି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ ।

ଗୌରୀ—ନାଥ ! ସେଟା ତାର ଭ୍ରମ, ତାକୁ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ । ସନ୍ତାନ ଯେବେ କୌଣସି ଅନୁଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଭ୍ରମବଶତଃ କରେ ତେବେ ପିତା କ୍ଷମା ଦେବା ଉଚିତ । ନାଥ ମୋର କାର୍ତ୍ତିକ ଓ ଗଣେଶ ଯେପରି ଆଦରର ଯାଦ ବାଣା ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ ।

ଶିବ—ଭଦ୍ରେ ! ଗଣେଶ କି କାର୍ତ୍ତିକ ଯଦି ଗୁରୁତର ଅପରାଧ କରନ୍ତି ତେବେ ତାଙ୍କୁ ଶାସନ କରା କଣ ଉଚିତ ନୁହେଁ ?

ଗୌରୀ—ତା ଉଚିତ, କିନ୍ତୁ ବାଣା ମୋର ସ୍ନେହର ଧନ । ଯେପରି ତାର କୌଣସି ଗୁରୁତର ବାଧା ନ ହୁଏ ସେ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବେ ।

ଶିବ—ପ୍ରିୟେ ! ତାର ଜୀବନ ଦଣ୍ଡ କରିବ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ତାର ଗର୍ବ ଖର୍ବ କରିବ ।

ଗୌରୀ—ନାଥ ! ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କ'ଣ ଭଲ ମନେ କରୁଛନ୍ତି, ତାର ଦର୍ପକୁ ଆପଣ ନିଜେ ବର୍ଦ୍ଧିତ କରୁଛନ୍ତି, ପୁଣି ନିଜେ ଅପହରଣ କରିବେ ଏହା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଏଥିବାର କ୍ଷମା ଦିଅନ୍ତୁ, ସେ ଏଥର ସତର୍କ ହେବ ।

ଶିବ—ଦୁର୍ଗେ ! ତୁମ୍ଭର ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷାକରି ବାଣାକୁ କ୍ଷମା ଦେଲି । ପୁନର୍ବାର ସେ ଯଦି କୌଣସି କୁକାର୍ଯ୍ୟ କରେ ତେବେ ତାର ପରାଭବ ନିଶ୍ଚୟ ହେବ । ତୁମ୍ଭେ ବାଣାକୁ ସତର୍କ କରିଦେବ ଏଇ ତ ସେ ଆସୁଛି ।

ବାଣା—(ପ୍ରବେଶି) ଆହା ମୋର ପ୍ରଭୁ କୈଳାଶ କନ୍ଦରେ ଭଗବତୀ ଉମାଦେବୀଙ୍କ ସହିତ ବିରାଜମାନ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ଜୟ ଶିବ ଶମ୍ଭୁ ! ଜୟ ଶିବ ଶମ୍ଭୁ ! ଜୟ ଶିବ ଶମ୍ଭୁ !

(ଆଣ୍ଠୁ ମାଡ଼ି ସ୍ତବ)

ଗଙ୍ଗାଧର ହର ମମ ଦୁର୍ଗତି

ହର ଶିବ ଶିବ ଶଙ୍କର ବଂ ବଂ ଭୋଳା ।

ଡବ ଡବ ଡମ୍ବରୁ ଡବ ଡବ ଡମ୍ବରୁ

ଡବ ଡବ ଡମ୍ବରୁ ବାଜେ ତୋ ସାଥ ।

କୈଳାସ ଶିଖରେ କର ନିତ ବାସ,

ବୃଷଭ ବାହାନେ ସଦା ତବ ଆସ,

ଭସ୍ମ ବିଭୂଷିତ ଦକ୍ଷ ଦୁଲଣା କାନ୍ତ

ବ୍ୟାଘ୍ର ଛାଲ ପଟ ଗଳେ ହାଡ଼ମାଳା ।

ଦୁର୍ଗା—ବତ୍ସ ! ତ୍ରୈଲୋକ ବିଜୟୀ ହୁଅ ।

ବାଣା—ମା କୃପାମୟୀ ! ମୋତେ ଏପରି ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବେ ନାହିଁ । ମୋତେ ବର୍ତ୍ତମାନ କଲ୍ୟାଣ କରନ୍ତୁ ଯେପରି ମୁଁ କୌଣସି ମହାବୀର ଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହୁଏଁ ।

ଦୁର୍ଗା—ବତ୍ସ ! ଏ କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା, ନିଜ ମୁଖେ ନିଜର ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ କ'ଣ ?

ବାଣା—ହଁ ମା !

ଶିବ—ବତ୍ସ କେଉଁ ଯୋଦ୍ଧାଦ୍ୱାରା ତୋର ମାନହାନ ହୋଇଛି ?

ବାଣା—ପ୍ରଭୁ ! ଯେତେବେଳେ ଏ ଦାସ ହର ଗୌରୀଙ୍କର ଚରଣାଶ୍ରିତ ହୁଙ୍କର ସେତେବେଳେ ତାର ମାନହାନ କରିବା ବୀର ଜଗତରେ କେହି ନାହିଁ ।

ଶିବ—ବତ୍ସ ! ପ୍ରକୃତରେ ଏ ତ୍ରିଭୁବନରେ ତୋ ସମ ବୀର କେହି ନାହିଁ ।

ବାଣ—ପ୍ରଭୋ ! ତେବେ ଅକାରଣେ ଏ ବୃଥା ବଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ?

ଶିବ—ତେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତୋର କଣ ଇଚ୍ଛା ? ପରଜୟ ?

ବାଣ—ପ୍ରଭୁ ! ମୋର ଅନ୍ୟ କିଛି ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ, କେବଳ ମୋର ସମାସ୍କନ୍ଧଯୋଦ୍ଧା ଦଅନ୍ତୁ ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ମୋର ମନରସାଧ ମେଣ୍ଟିବ ।

ଶିବ—ବାପା ମୁଁ ଥରେ କହିଲି ତୋ ସମ ଯୋଦ୍ଧା କେହି ନାହିଁ । ତୁ ମୋର ବରରେ ତ୍ରିଭୁବନ ବିଜୟୀ ହୋଇଛୁ !

ବାଣ—ତେବେ, ଏ ଭୃତ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ଆପଣ ନିଜେ ରଣବର୍ତ୍ତୀ ହୁଅନ୍ତୁ ।

ଶିବ—ପ୍ରିୟତମେ ଶୁଣିଲ ତ ବାଣର ବଚନ ? ମୋର ବର ଦେବାର ବାହାରିଲା ଫଳ । ବାଣ ! ତୁ ମୋର ବରରେ ତ୍ରିଲୋକ ବିଜୟୀ ହେଲୁ; ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ସହିତ ସଂଗ୍ରାମ କାମନା କରିବା କ'ଣ ନ୍ୟାୟ ସଙ୍ଗତ ?

ବାଣ- ନା, କିଛି ଅନ୍ୟାୟ ନୁହେ । ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ବଳିଲେ ମୋର ଆଉ କାହାରିକୁ ଭୟ ନ ଥିବ, ନଚେତ୍ ସଂସାର କୁହନ୍ତୁ ମୋର ସମସ୍କନ୍ଧ ଯୋଦ୍ଧା କିଏ ? ତା ସହିତ ମୁଁ ଯୁଦ୍ଧ କରି ମନର ସାଧ ମେଣ୍ଟାଇବି ।

ଶିବ—ବତ୍ସ ବାଣ ! ଅଚିରେ ତୋର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ । ଯା, ଏହି ଅଳ୍ପ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଗୋଲକ ବିହାରୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସହିତ ତୋର ସମର କାମନା ମେଣ୍ଟିବ, ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ବାଣ—ପ୍ରଭୁ ଉମାକାନ୍ତ ! ମା ଭଗବତି ! ଏ ଅଧମ ସନ୍ତାନ ପ୍ରତି ଦୟା ରଖିଥିବ । ଅଧୀନ ମେଲାଣି ନେଉଛି ।

(ପ୍ରଣାମାନ୍ତର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶିବ ଦେବି ! ତୁମ୍ଭେ ମାୟାକାମିନୀମାନଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ, ସେମାନେ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନର ପୁତ୍ର ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ବାଣକନ୍ୟା ଉଷା ସହିତ ଗୁପ୍ତ ମିଳନ କରାନ୍ତୁ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସହିତ ବାଣର ସନ୍ନିକଟରେ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଯିବ ଓ ତାର ଗର୍ବ ଖର୍ବ ହେବ ।

[ପ୍ରସ୍ଥାନ]

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ମାୟା କାମିନୀ—ଗୀତ

ମାୟାରେ ମୋହି ପାରୁ ଜଗତ ।
ଦେଖ ମାୟା ବଡ଼ ଅଦ୍ଭୁତ ।
ମାୟାରେ ହସାଉ   ମାୟାରେ କନ୍ଦାଉ
ମାୟାରେ ଜନମନ   ଇସିତେ ଭୁଲାଉ
ମାୟାରେ କେ ନ ପାଏ ଅନ୍ତ । ୧ ।

(ଦୁର୍ଗାପ୍ରତି) ମା, କି କାର୍ଯ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ସାଧିତ ହେବ ସେ କଥା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ ।

ଦୁର୍ଗା—ତୁମ୍ଭେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦ୍ୱାରକାରୁ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନର ପୁତ୍ର ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ଆଣି ବାଣ କନ୍ୟା ଉଷା ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚାଅ, କିନ୍ତୁ ସାବଧାନ ! ଉଷା ଓ ଅନିରୁଦ୍ଧର ଶୟନାବସ୍ଥାରେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିତ ହେବ ।

ମାୟାକାମିନୀ—ମାତ, ତବ ଆଜ୍ଞା ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ ।

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ଚିତ୍ରରେଖା—ହଇହୋ ଜେମାମଣି ! ତେମେ ଦିନକୁ ଦିନ ଏପରି ଶୁଖିଲୀଟା ଦେଖାଯାଉଛ କାହିଁକି ମ ? ଯାହାର ସିନା ଚିନ୍ତା ଅଛି, ଦୁଃଖ ଅଛି, ପରପ୍ରେମ ଅଛି, ସେ ସିନା ବାର କଥାରେ ମନ ପୂରାଇ ବାଣ୍ଟି ହୋଇ ମରୁଛି । ତମର ଏବେ କୋଉ କଥାକୁ ଚିନ୍ତା ମ ?

ସରଳା—ଚିତ୍ରରେଖା ! ଚିନ୍ତା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଗ୍ରାସିଛି । କି ଧନୀ କି ଦରିଦ୍ର ସମସ୍ତେ ଚିନ୍ତାର ଅଧୀନ । ପିତାର ପୁତ୍ର ଚିନ୍ତା, ମାତାର କନ୍ୟା ଚିନ୍ତା, ସ୍ତ୍ରୀର ସ୍ୱାମୀ ଚିନ୍ତା ।

ଚିତ୍ରରେଖା—ସରଳା ! କହିଲୁ ଭଲ ଆମ ଜେମାକୁ କୋଉ ଚିନ୍ତା ଗ୍ରାସିଛି ।

ସରଳା—ମୋତେ କାହିଁକି ପଚାରୁଛ ମ ? ଜେମାଦେଈ, ବାସ୍ତବିକ ତୁମ୍ଭେ ଦିନକୁ ଦିନ କ୍ଷୀଣ ହୋଇ ଯାଉଛ । ଏହାର ମତଲବ ଆମ୍ଭେ କିଛି ବୁଝି-ପାରୁ ନାହୁଁ । ଆମ ଆଗରେ ମୁହଁ ଖୋଲି କହିଲେ ଆମ୍ଭେ କଣ ତାର ପ୍ରତିକାର ବାଟ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ?

ଉଷା—କଣ କହିବି ସଖି ।

(ଗୀତ)

ମରମର କଥା ମରମେ ମରୁଛି
କହିବି ମୁଁ କାହାରେ । (ଘୋଷା)
ମନ୍ଦ ଅନିଳ ରହିଲାଣି (ପିକ)
ବସନ୍ତ ଆଗମେ କହିଲାଣି
ମଲ୍ଲୀ ଯାଇ ଯୁଇ କେତକୀ ଗୁହିଁ
ଉଡ଼େ ମୋର ସାହାରେ । ୧ ।
ପୋଡ଼ା ପରାଣେ ନାହିଁ ମୋ ଆଶା
ଘୋଟିଲାଣି ଆସି ଘୋର ନିରାଶା ।
ଧିକ ଜନ୍ମ ଘୋଷା ନାହିଁ ଯେବେ ଆଶା
ଉଡ଼େ ମୋର ସାହାରେ । ୨ ।
ସାର ଯୌବନ ହେଉଛି ଛାର,
ମାର ଦହୁଅଛି ବାରମ୍ବାର
ନିଦାରୁଣ ପଣ କଲେ ପିତା ଜାଣ
ନ ପାଏ ମୁଁ କାହାରେ । ୩ ।

ସଖି ! ପିତାଙ୍କ ଦାରୁଣ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଶୁଣିଛ ତ ? ମୁଁ ଆଉ ଅଧିକ କଣ କହିବି, ମୁଁ ରାଜକୁଳରେ ଜନ୍ମ ହୋଇ କେଡ଼େ ହେଲା ଗେହ୍ଲାରେ ବଢ଼ି ଥିଲି, କିନ୍ତୁ ବିଧାତା, ମୋର ସେ ସୁଖ ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ରହିଲା ନାହିଁ ।

ସରଳା—ଚନ୍ଦ୍ରରେଖା ! ଏକା ସତକଥା, ସୁନ୍ଦର ବେଳେ ସିନା ସିନ୍ଦୂର, ଆଜ କୋଉ କାଳେ କିଏ ଆମ ରାଜାଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ହଟେଇବ ଜେମାଙ୍କୁ ବାହା ହେବ, "ଆକାଶ କଇଁଆ ଚାନ୍ଦକା ମାଛ ।"

ଚନ୍ଦ୍ରରେଖା—ଆଲୋ କଣ୍ଟୁରୀ ନନ୍ଦ ଦିନେ ଭାଗବତ ବୋଲୁଥିଲେ କ'ଣ ଗୋଟିଏ କି ସୁନ୍ଦର ପଦ ପଢ଼ିଲା, ହିଁ, "ଏ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କର ମତ, ଅଳପ ଲୋକେ ବିପରୀତ" । ଏ ତ ରଜାଘର କଥା, ସେଥିରେ ଭଲ ହେଲେ କେତେ ମନ୍ଦ ହେଲେ କେତେ, ଉତ୍ତର ଦେଉଛି କିଏ ? ତ୍ରେତୟା ଯୁଗରେ ଜନକ ପଣ କରିଥିଲେ, ଯିଏ ଶିବଧନୁକୁ ଭାଙ୍ଗିବ ସେ ସୀତାଙ୍କୁ ବିଭା ହେବ । ଦ୍ରୁପଦ ରାଜା ପଣ କରିଥିଲେ ଯିଏ ଜଳପାତ୍ରରେ ମାଛର ଛାଇ ଦେଖି ବାମ ହସ୍ତରେ ମାଛର ଚକ୍ଷୁକୁ ବାଣ ବିଦ୍ଧ କରିବ ସେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ବିଭା ହେବ । ଏ ବୋଧହୁଏ ସେହିପରି ପଣ କରିଛନ୍ତି ଯିଏ ଯୁଦ୍ଧରେ ତାଙ୍କୁ ହଟାଇବ ସିଏ ଉଷାଦେବୀଙ୍କୁ ବିଭା ହେବ ।

ସରଳା—ରାଇଜଯାକର ରଜା ତ ଆମ ମଣିମାକୁ ପାରିଲେ ନାହିଁ, ପୁଣି ଶିବଙ୍କ ବରରେ ତ ଏ ତ୍ରିପୁର ବିଜୟୀ । ଇନ୍ଦ୍ର ପରି ଛନ୍ଦି ଶରଣ ପଶିଲା, ଆଉ ହବ କଣ, ଜେମାଦେଈଙ୍କ କର୍ମ ।

ଚନ୍ଦ୍ରରେଖା—ଜେମାଙ୍କ କର୍ମ କଣମ, ବଢ଼ିଲା ଝିଅ ଯେବେ ବାପ ଘରେ ବର୍ଷକୁ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ରହିଲା ତେବେ ବାପ ମାଙ୍କୁ ନର୍କରେ ବୁଡ଼ାଇବା କଥା ।

ଉଷା—ସଖି ମୁଁ ଏଡ଼େ ହୀନ କପାଳ ।

(ଗୀତ)

ପ୍ରାଣ ସଖି ମହିରେ କି ସୁଖ ମୋର ଆଉ
ଦୁଃଖ ନିଶି ଘୋଟି ଆସିଲାଣି ଗୁହିଁ ଗୁହିଁ
କି କରିବି ଗୋ
କେମନ୍ତେ ଏ ପ୍ରାଣ ମୁଁ ଧରିବି ଗୋ । ୧ ।
ତରୁ ବିନା ଲତା କାହୁଁ ଆଶ୍ରୟ ପାଇବ
ଭୂମିରେ ଲୋଟି ସାଉଁଟି ସିନାଟି ମରିବ
ପ୍ରିୟ ଆଳି ଗୋ
ଦୁଃଖାନଳେ ପଡ଼ି ମରେ ଜ୍ୱାଳି ଗୋ । ୨ ।
ଅଭୟା ଯେବେଟି ମୋତେ କରିବେ ନିସ୍ତାର
ଜାଣିଥା ସଜନୀ ନିଶ୍ଚେ ଭଜିବି ମୁଁ ହର
ଏହିପରି ଗୋ
ନ ହେବଟି କେବେ ଆଉ ଅନ୍ୟ ଗୋ । ୩ ।

ସଖି ! ଏ ଅଲୋଡ଼ା ଜୀବନରେ କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ନିଶ୍ଚୟ ଜଳରେ ଡାଲି ହୃଦୟ ବେଦନା ନିବାରଣ କରିବି ।

ସଖିମାନେ—କେମାମଣି ! ସ୍ବାନା କଣ କଥା । ଆମ ଦଅଁ ଦେବତା ପୂଜିବା କ'ଣ କୁଆଡ଼େ ଉଭେଇ ଯିବ । ତୁମ୍ଭେ କୌଣସି କଥାକୁ ଭାବନା କର ନାହିଁ । ଇଷ୍ଟଦେବ ନିଶ୍ଚୟ ଏ କଷ୍ଟ ହରଣ କରିଦେବେ ।

ଉଷା—ସଖି ! ଇଷ୍ଟଦେବ ମୋର ପିତାଙ୍କୁ ସଦ୍‌ବୁଦ୍ଧି ଦେବେ ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ଭାବୁଥିବ ମୁଁ ପତି ପାଇବା ଲାଗି ଆଉଳ ଝାଉଳ ହେଉଛି କିନ୍ତୁ ତା ନୁହେଁ ମୋର ଯେତେ ଦିନ କୁମାରୀ ବ୍ରତ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ଥିଲା ସେତେ ଦିନ ଆସି ଭୋଗ ହୋଇ ଗଲାଣି, ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ପ୍ରତିବ୍ରତା ଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନ କରିବି । ସେଥିପାଇଁ ମୋର ପତିଚନ୍ତା ସ୍ବଧେସ୍ଯ ବୋଲି ମୁଁ ଲଜ୍ଜା ସଙ୍କୋଚ ତ୍ୟାଗ କରି ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆଗରେ ମନର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି ।

ଚିତ୍ରରେଖା—କେନାମଣି ! ଆମେ କ'ଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କୋଉ କଥା କହିଲୁ ତୁମେ ଜକାଣି କଣ୍ଠ ବାଡ଼କୁ ଲୁଗା ପକାଉଛ ।

ଉଷା—ନାହିଁ ଲୋ ସଖି ! କାଳେ ତୁମ୍ଭେମାନେ କୋଉ କଥା ଭାବିଥିବ ବୋଲି ମୁଁ ବୁଝାଇ ଦେଲି; ପ୍ରକୃତରେ ସୁଗଳ ଅଙ୍ଗ ନ ହେଲେ ଭକ୍ତିର ସାଧନ ହୁଏ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋତେ ନିଦ୍ରା ଆସିଲାଣି ତୁମ୍ଭେମାନେ ପଲଙ୍କ ସଜାଇ ଦଅ । (ତଥା କରଣ)

(ସଖୀଏ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ)

[ମାୟା କାମିନୀ ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ଉଷା ନିକଟେ ପହଞ୍ଚାଇବା]

(ଅନିରୁଦ୍ଧ ଚକ୍ଷୁ ମଳି ମଳି ଉଠି) ଏ କଣ, ଏ କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ସ୍ବପ୍ନ ! କିଏ ଗୋଟିଏ ଅକଳଙ୍କ ସୁଧାଂଶୁ ବଦନା ତାର କୋମଳ ବାହୁ ପାଶରେ ମୋତେ ଆବଦ୍ଧ କରି ପୁନଶ୍ଚ ମୋ ନିକଟରୁ ଅପସାରିତ ହୋଇଗଲା । ଆହା ସେ କେଡ଼େ ରୂପବତୀ, ବିଧାତା ତାକୁ କାହାର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ କରିବାକୁ ନିର୍ମାଣ କରିଛି । (ଇତଃସ୍ତତ ଚାହିଁ) କିଏ ଅଛ, ଏଁ ଏଁ କେଉଁସ୍ଥାନ, ଏତ ମୋର ଶୟନ କକ୍ଷ ନୁହେଁ । ଏ ଅପୂର୍ବ ରୂପ ଲାବଣ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନା ରମଣୀ ପୁଣି ଏଠାକୁ କାହିଁ ଆସିଲା । ମୁଁ ତ ଠିକ୍ ଏହି ରମଣୀକୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେଖିଥିଲି । କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ମୁଁ ନିଦ୍ରିତ ନା ଜାଗ୍ରତ, କିଛି ତ ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ । ମୋର ମଥା କଣ ବିଭ୍ରମ ହୋଇ ଯାଇଛି; ମୁଁ କଣ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଏପରି ରମଣୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖୁଛି ନା । ମୁଁ ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜାଗ୍ରତ, ତେବେ ଏ ରହସ୍ୟ ତ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ । ଏହାର ରୂପ ଲାବଣ୍ୟ ମୋର ପ୍ରାଣ କିଣି ନେଲାଣି, ଏ କିଏ ?

ଗୀତ

କାହା ମନୋହରୀ ଏ ମୋ ମନ ମୋହିଲାରେ
ଦେଖି କି ମାନସୀ କଳନା ମୋହର ନୋହିଲାରେ ।
ତିଳ ପୁଷ୍ପ ଜିଣି ନାସା,
ମୃଗାକ୍ଷି ଅପୂର୍ବ ଯୋଷା
ଗୋପନେ ଆସି ମୋ ପାଶେ
ମୋ ହୃଦକୁ ଦହିଲାରେ । ୧ ।
କର ବଦନୀ ଧନୀ,
ଗଣ୍ଡ କୋକନଦ ଜିଣି
ଧନ୍ୟ ସେ ବିଧାଣୀ କେତେ-
ଯତନେ ଯାକୁ ଗଢ଼ିଲାରେ । ୨ ।
କଟି ତା ଡମ୍ବରୁ ସମ,
ପରୁଶିସ୍ର ଅନୁପମ
ଦେଖି ମୋ ମତି ବିଭ୍ରମ
ନିଶ୍ଚେ ଆସି ହୋଇଲାରେ । ୩

ସଖି ! ତୋର ଏ ରୂପକୁ ଭୁଲି ପାରିବି ନାହିଁ । ତୋର ରୂପଲାବଣ୍ୟ ମୋର ହୃଦୟକୁ କିଣି ନେଲାଣି, ସଖି ! ମୋତେ ଅନ୍ତର କରିବୁ ନାହିଁ , ମୁଁ ଆଜଠାରୁ ତୋ ନିକଟରେ ଚିର ବନ୍ଧା ରହିଲି । ତୋର ମୋର ଭିନ୍ନା ଭିନ୍ନ ନାହିଁ । ହୃଦୟେଶ୍ବରି ! ତୁହି ମୋର ଜୀବନ, ତୁହି ମୋର ଜ୍ଞାନ, ତୁହି ମୋର ସକଳ ସମ୍ପଦ । ପ୍ରାଣପ୍ରିୟେ ! ମୋର ତୋହ ପ୍ରତି କେତେଦୂର ସ୍ନେହ ମମତା ଜନ୍ମିଛି ଥରେ ଉଠି ଦେଖ । ନା, ନିଦ୍ରା ଭଙ୍ଗ କରିବି ନାହିଁ । ତେବେ ସ୍ନେହର ନିଦର୍ଶନ ସ୍ୱରୂପ ଏହି ମୁଦ୍ରି କାଢ଼ି ତୋର ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କରି ତୋର ନିଦ୍ରା ଭାଙ୍ଗିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହିଠାରେ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଲି ।

ଊଷା—(ଉଠି) ଆହା ମୁଁ କେତେ ଗୁଡ଼ାଏ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲି । ପ୍ରଭାତ ଆଲୋକରେ ଗୃହ ଯେ ଆଲୋକିତ ହୋଇଗଲାଣି । କାହିଁ ମୋର ସହଚରୀମାନେ କାହାନ୍ତି । କାହିଁ କେହି ତ ଦେଖା ନାହାନ୍ତି । (ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ) ପୁଣି ଏ ଅପରିଚିତ ଯୁବକଟି କିଏ । ଏ ମୋ ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ କିପରି । ଗୃହର ଦ୍ୱାର ତ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଛି, ଏ ଅବା ଆସିଲେ କିପରି ? ତେବେ କଣ କେହି ଦେବ କୁମାର ! ତା ନ ହେଲେ ଦ୍ୱାରରୁଦ୍ଧ ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ତ ସହଜ କଥା ନୁହେଁ, ବଡ଼ ଲଜ୍ଜାର କଥା । ମୁଁ ଯୁବା ନାରୀ ହୋଇ ଅପରିଚିତ ଯୁବକ ନିକଟରେ ଏତେ ସମୟ ନିଦ୍ରା ଯାଇଥିଲି । ଛି, ଛି, ଯଦି ସଖୀଗଣେ ଆସି ପହଞ୍ଚି ଯାଆନ୍ତି ମୋତେ ବଡ଼ ନିନ୍ଦା କରିବେ । ନା ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବା ଦରକାର । ଆଚ୍ଛା, ଏ ସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବି ନିଶ୍ଚୟ ତେବେ ଭଲକରି ଏ ଯୁବକକୁ ଦେଖିଯାଏ । ସେଥିରେ କ୍ଷତି କଣ ଅଛି । ସୁନ୍ଦର ଜିନିଷଟି ଦେଖିବାକୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଲାଳସା ବଢ଼େ । (ଦର୍ଶନ) ଆହା କି ରୂପ, କି ତେଜ, ଏପରି ରୂପକୁ ତ ତୁଳନା ନାହିଁ । ମା, ଭଗବତୀ ! ତୁମ୍ଭେ କ'ଣ ମୋର ହୃଦୟ ବେଦନା ବୁଝି ପାରି ଏ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଯୁବକଙ୍କୁ ଆଣି ମୋତେ ଦେଇଛ, ତେବେ ଏ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ ଛାଡ଼ିବି କାହିଁକି । ହେ ଯୁବକ, ତୁମ୍ଭ ରୂପରେ ମୁଁ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ମୋର ମନ ପ୍ରାଣ ତୁମ୍ଭ ଶ୍ରୀଚରଣରେ ଅର୍ପଣ କଲି । ଉଠ, ଉଠ ନାଥ !

ଗୀତ--(ହେ ନବଯୁବକ—ହୃତେଶ୍ୱ)

ଉଠ ପ୍ରାଣ ଧନ ମୋ ଜୀବଜୀବନ,
ଉଠ ଦୁଃଖିନୀର କଣ୍ଠମଣି ।
ତବ ଶ୍ରୀଚରଣେ ଆଜଟି ଗୋପନେ
ସମର୍ପିଲି ପ୍ରାଣ ଅଭାଗିନୀ
ଆଶ୍ରା ଦିଅ ବାରେ,
ଯବ ବିନା କେହି ନାହିଁ ଅଧୀନରେ । ୧ ।
କେତେ ଦିଅଁ ପୂଜ ପାଇଛି ମୁଁ ଆଜ
ତବ ପାଦ ଯୁଗ ଦେଖାଦେବଣ
ଥରେ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ ଜୀବଧନ
ଯିବ ଦୁଃଖିନୀର ହୃଦୁତ୍ରାସ
ଦୟାକର ଥରେ ।
ଅଭାଗିନୀ ପଡ଼ି ମରେ କାମାନଳେ । ୨ ।

ନାଥ ! ଉଠିବ ନାହିଁ, ଥରେ ତୁମ୍ଭର ଦାସୀର ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରିବ ନାହିଁ । ହଉ ଆପଣ ମୋତେ ଆଶ୍ରୟ ନ ଦିଅନ୍ତୁ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଆଜଠାରୁ ତବ ଶ୍ରୀଚରଣେ ବନ୍ଧା ରହିଲି । (ପଦଧାରେ ଶୟନ)

(ମାୟାକାମିନୀ ପ୍ରବେଶ)

ଗୀତ—

କେତେ ରଙ୍ଗେ କେତେ ଢଙ୍ଗେ
ଲାଗିଛି ଏ ଦୁନିଆ ନାଟ
କେ ପ୍ରେମନୀରେ ଭାସି ଯାଉଛି
କେ ପ୍ରେମନୀରେ ତେଜ ଖେଳୁଛି
କେ ପ୍ରେମେ ହସେ କେ ପ୍ରେମେ କାନ୍ଦେ
କେ ପ୍ରେମେ ଛଟପଟ ।

(ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ନେଇଯିବା)

ଊଷା (ହଠାତ୍ ଉଠି) କିଏ, କିଏ, କଣ କଲ, ମୋ ହୃଦୟେଶ୍ୱରଙ୍କୁ କୁଆଡ଼େ ନେଇ ଗଲ । ଦିଅ ! ଦିଅ !

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ବାଣା ମୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞାରେ ବାଧା ଦେବା ତୁମ୍ଭର କଣ ଉଚିତ୍ ? ମୋତେ ବାରମ୍ବାର ବିରକ୍ତ କର ନାହିଁ, ମୁଁ କେବେ ଦୁହିତାର ଅମଙ୍ଗଳ ବାଞ୍ଛା କରୁନାହିଁ ।

ମନୋରମା ଆଜି ମଙ୍ଗଳ କେଉଁ କାଳେ ମ, ଝିଅ ତ ବରଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ ବର୍ଷକୁ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ଘରେ ରହିଲା, ବାହାର ଲୋକ ଯିଏମାନେ ଯିଏ

ବାରକଥା କହୁଛନ୍ତି । ନାଥ ! ଆପଣ ସେ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞାରୁ ରହିତ ହୋଇ ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ର ହସ୍ତରେ ମୋର ଉଷାଙ୍କୁ ସମର୍ପଣ କରନ୍ତୁ ।

ବାଣା—ମୁଁ ବାହାର ଲୋକଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଘୃଣେଁନା । ମୁଁ ଯେଉଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହୋଇଛି ତା ଅନ୍ୟଥା ହୋଇ ନ ପାରେ ।

ମନୋରମା— ଗୀତ

ପ୍ରାଣପତି ଏ କେଉଁ ଅଶାନ୍ତ କଥା କହ ।
ତ୍ରିଜଗତେ ତବ ସମ ଅଛି କେହୁ ବୀର ହେ
ପ୍ରାଣନାଥ !
ଜେମାର ସେ ହୋଇବଟି କାନ୍ତ । ୧ ।
ମନକୁ ନ ଆସେ ଯାହା ଶୁଣି ନାହିଁ କର୍ଣ୍ଣ
ଅସମ୍ଭବ କଥା ସିନା କହୁଛ ଆପଣ ହେ ।
ଜୀବଧନ !
ଜେମା ଜନ୍ମ ହେଲା ଅକାରଣ ହେ । ୨ ।
ଶୋଷିବେଳେ ଗଙ୍ଗା ସିନା ବଧିର ଉଆଣ ।
ଅବୁଝା ହେଉଛ ସିନା ନାଥ ଅକାରଣ ହେ ।
କନ୍ୟାଧନ ।
ଗୃହେ ରଖି ବିପଦ କାରଣ ହେ । ୩ ।

ନାଥ ! କନ୍ୟା ବରଯୋଗ୍ୟ ହେଲେ ତାକୁ ଗୃହରେ ରଖିବା ଆମ୍ଭର ଅମଙ୍ଗଳ । ମୋ ସାନକୁହା ମାନ ଜେମା ଲାଗି ଗୋଟିଏ ବରପାତ୍ର ଠିକ୍ କରନ୍ତୁ ।

ବାଣା— ଗୀତ

ମୋତେ ବାର ବାର କର
କହନା ରେ ବରବରନା ।
(ମୁଁ) ସାର କରିଛି ଯାହା ସ୍ଥିର କରିବ କି,
ନାରଂଖାର ପଛେ ହେବ ଲଳନା । ପଦ ।

ମୁଁ ମନରେ ଯାହା କଳ୍ପନା କରିଛି ତାହା କେଭେ ଅନ୍ୟଥା ହୋଇ ନ ପାରେ, ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ବାରମ୍ବାର ବିରକ୍ତ କର ନାହିଁ ।

ମନୋରମା—ଆପଣ ମୋ କଥାରେ ବିରକ୍ତ ହେଉ-ଛନ୍ତି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଦୁହିତାର ଶୁଭ ସମୟରେ ପିତା ଶୁଭ କାମନା କରଇବା ଆବଶ୍ୟକ, କିନ୍ତୁ ତା ଯେ ନ କରେ ସେ ପିତା ନୁହେ ଶତ୍ରୁ ।

ବାଣା— ଗୀତ

କାର ବଳେ ମୋତେ କହୁ ଝିଙ୍କାସି
ଜାର ଆଶ୍ରା କଲୁଣି କ ରାକ୍ଷସୀ
ଯାର ନାମ ଶୁଣି କମ୍ପୁଛି ମେଦିନୀ
ତାର ବୁଦ୍ଧିକି ତୁ କରୁ କଳନା । ୧ ।

ରାକ୍ଷସି ! କାହା ବଳରେ ଏପରି କୁତ୍ସିତ ବାକ୍ୟ ହାବି ମୋର ହୃଦୟରେ ଶତବାଣ ବିଦ୍ଧ କରୁଛୁ, ତୁ ଜାଣୁ ମୁଁ କିଏ ?

ମନୋରମା—ବେଶ୍ ଜାଣେ, ନାଥ ! ଯେଉଁ ବୀରକୁ ତ୍ରିଜଗତରେ ନର ଦେବତା ଆଦିକରି ଉପୁରେ କରପତ୍ର ଯୋଡ଼ନ୍ତି, ସେ ବୀରର ରମଣ କ'ଣ ଏଡ଼େ ମୂଢ଼ା ଯେ ସେ ତାର ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଆଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚିହ୍ନି ନାହିଁ । ନାଥ ସେ କଥା କୁହନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ବାଣା—ତେବେ ମୋର ଇଚ୍ଛାରେ ବାଧା ଦେବା କାର ଅଧିକାର ନାହିଁ ।

ଗୀତ

ସଂଗ୍ରାମରେ ଯେହୁ ଜିଣିବ ମୋତେ
କନ୍ୟା ସମର୍ପିବି ମୁଁ ତାର ହସ୍ତେ ।
ଏ ମୋ ଦୃଢ଼ପଣ ନ ହେବ ଖଣ୍ଡନ
ତୁ ଭଣ୍ଡାଭଣ୍ଡି ମୋତେ କରନା । ୨ ।

ଏ ସାରା ସଂସାରେ ଯେ ମୋ ସମ ଶ୍ରେଣୀ ଥିବ ମୁଁ ତାଠାରୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ ହେଲେ ସେହି ବୀରକୁ ମୋର ଉଷାକୁ ବିବାହ ଦେବି ଏହି ମୋ ଦୃଢ଼ ବ୍ରତ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ମନୋରମା—କାହିଁକି ତୁ ଏପରି ହତଭାଗିନୀ କୋଳରେ ଜନ୍ମହେଲୁ । ତୋ କର୍ମରେ ଏତେ ହୀନଅବସ୍ଥା ଥିଲା, ମୁଁ କଣ କରିବି, କେତେ ପ୍ରକାର ତ ବୁଝାଇଲି ଟିକିଏ ତ ମୋ କଥା ରଖିଲ ନାହିଁ । ହେ ଶିବଶଙ୍କର, ତୁମ୍ଭେ ମାତ୍ର ଭରସା ।

[ଚିତ୍ରରେଖା ପ୍ରବେଶ]

ଚିତ୍ର—ମା ମଣିମା ! ଟିକିଏ ଆଡ଼କୁ ଆସନ୍ତୁ ଜେମାମଣି କାହିଁ କ'ଣ ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି, ଆମ୍ଭେ କିଛି ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ମନୋରମା—ହଇଲୋ ଚନ୍ଦ୍ରରେଖା ! କ'ଣ କ'ଣ, ମୋ ଝିଅର କ'ଣ ହେଲା ?

ଚନ୍ଦ୍ରରେଖା—ଆପଣ ଶୀଘ୍ର ଆସନ୍ତୁ ।

ମନୋରମା—ହଉ ଚାଲ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ସରଳା—କେମାମଣି ! ଏ କ'ଣ ତୁମ୍ଭେ ଏପରି କାହିଁକି ହେଉଛ ? କାହିଁ କେହି ତ କୁଆଡ଼େ ନାହାନ୍ତି, ତମର ମଥା ବିଭ୍ରମ ହୋଇ ଗଲାଣି, ତେବେ ଟିକିଏ ବସିପିବଟି, କ'ଣ ଗୁଡ଼ାଏ ଆଡୁ ସାଡୁ ହେଉଛ ?

ଉଷା—ସରଳା ! ସେ କୁଆଡ଼େ ଗଲେ ତାଙ୍କୁ ମୋ କୋଳରୁ କିଏ ଛଡ଼ାଇ ନେଲା ।

ସରଳା—ମୁଁ ତ ଏଥିକି ଆଉ ପାରିବି ନାହିଁ, ତୁମ୍ଭର ମୁଣ୍ଡ କ'ଣ ହେଲାକି, ହାଦ କଣ ହେଲା ଭଲ ଟିକିଏ ଥୟ ହୋଇ ବସି ପାରୁ ତା ନାହିଁ, ଖାଲି ହୋଇଗଲା, ଏଇବାଟେ ଗଲା, ଏଇ ଚାଲିଗଲା କହି ମୋତେ ବୁଲେଇ ବୁଲେଇ ମାରିଲାଣି, ମୁଁ ତ ତମ ପାଙ୍ଗରେ ଅଧା ବାଇଆଣି ହୋଇଗଲିଣି । କେମାମଣି ! ମୋ ସାନ କଥା ମାନ ଟିକେ ବସିଯାଅ, ମୁଁ ଆଉଁସି ଦିଏଁ ।

ଉଷା— ଗୀତ

ସହିରେ କାହିଁ ଗଲେ ମୋ ମନ ଚୋରି ।

ଅତି ଗୋପନରେ ଆସି ମୋ ପାଖରେ

ଥିଲେ ସେ ପ୍ରେମ-ପସରି ।

ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଚରଣେ ବିକିଛି ଗୋ ଜାଣ

ସେହି ମୋ ହୃଦୟ-ହାରି । ୧ ।

ସଖି ! ସେ କୁଆଡ଼େ ଗଲେ, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ତାଙ୍କର ରୂପ ଲାବଣ୍ୟରେ ବିମୋହିତ ହୋଇ ମୋ ମନ ପ୍ରାଣ ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣରେ ଅର୍ପଣ କରିଦେଲି, ସେ ମୋତେ ଛାଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ଗଲେ ?

ସରଳା—ଆଚ୍ଛା, କହିଲ ଭଲା ଆମେ ତ ପହରେ କ ଛଅଡ଼ ଘରରେ ତୁମ୍ଭ ପାଖରୁ ଗଲୁ, ତୁମ୍ଭେ ତ କବାଟ ଦେଇ ଶୋଇଲ, ପୁଣି କିଏ ଭଲା ତୁମ୍ଭ ପାଖକୁ କେଉଁ ବାଟେ ଆସିଲା, କହିଲ ଭଲା ଇଏ ସବୁ କ'ଣ କଥା ?

ଉଷା— (ଗୀତ)

କାଲି ନିଶୀଥରେ ଥରେ ଏ ନେତ୍ରରେ

ଦେଖିଲି ନୟନ ତାରା ।

ମୃଦୁ ନେତ୍ର,ପଦ- ରୂପରେ ତାଙ୍କର

(ମୋର) ନିଦ୍ରା ବୁଡ଼ାଇଲା ଚୋରା । ୨ ।

ସଖି ! କାଲି ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ର ସମୟରେ ହଠାତ୍ ମୋର ନିଦ୍ରା ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ମୁଁ ଚାହିଁ ଦେଖନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ପୁରୁଷ ମୋର ପଲଙ୍କରେ ନିଦ୍ରା ଯାଇ-ଛନ୍ତି । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲାକ୍ଷଣି ମୋର କାହିଁକି ହସ୍ତ-ପଦ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇଗଲା । ଭାବିଲି, ଏପରି ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି ଜୀବନରେ ଲଭି ତାଙ୍କୁ ଏ ହୃଦୟ ରାଜ୍ୟରେ ଅଧୀଶ୍ୱର ନ କରି ଛାଡ଼ିବି କାହିଁକି । ଆଜି ଏ ସୌଭାଗ୍ୟ ଘଟିବ ନାହିଁ । ଏହା ଭାବି ତାଙ୍କ ଚରଣ ଚୁପି ଚୁପି ମୋତେ ନିଦ୍ରା ଆସିଗଲା । ସେ କୁଆଡ଼େ ଗଲେ ଆଉ ଦେଖି ନାହିଁ, ସଖି ! କିଏ ତାଙ୍କୁ ଆଣି ମୋତେ ଦେବ ?

ସରଳା—କେମାଦେଈ ! ତେବେ ସପନଗୁଡ଼ାଏ କ'ଣ ଆଡ଼ୁସାଡ଼ୁ ଦେଖି ଏପରି ହେଉଛ, ଏଥିରେ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ ; ମୁଁ ଗୋଟିଏ କଥା କହୁଛି ଶୁଣ ।

ଗୀତ

ଶୀତଳେ କି କେବେ ଫୁଟିଇ କଇଁ

ସଲିଳେ କି ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ ହୋଇ ।

ଅବସନ୍ତେ କି ରାବଇ କୋକିଳ

ସ୍ୱପ୍ନ କଥାରେ ଘଟଇ କି ଫଳ

ଏ ତ ଅସମ୍ଭବ । କେତକୀ ପୁଷ୍ପେ ଚୁମ୍ବଇ କି ଭୃଙ୍ଗ । ୧ ।

କେମାମଣି ! ତେମେ ଯେଉଁ କଥାଗୁଡ଼ିକ କହୁଛ, ମତେ ବଡ଼ ଅସମ୍ଭବ ଜଣାଯାଉଛି । ଏଇ ତ ଚନ୍ଦ୍ରରେଖା ମା-ମହାରାଣୀଙ୍କି ନେଇକରି ଆସିଲାଣି, ତୁମ୍ଭେ ଆଡ଼ୁ ସାଡ଼ୁ ଗୁଡ଼ାଏ କୁହନା ।

ଉଷା – ନାହିଁ ସଖି, କ'ଣ ହେଉଛି କାହିଁ ?

ମନୋରମା ହଇଲୋ ଉଷା ! କାହିଁକି ଏମିତି କ'ଣ ହେଉଛୁ, ମୁଁ ତ ତୋର ଚିନ୍ତାରେ ସରିଗଲିଣି । ତୁ ବାପ ମାର ଝିଅ ହୋଇ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲୁ,

ତୋ କର୍ମରେ ବିଧାତା ଏଡ଼କ ଗ୍ଲାନିଅବସ୍ଥା ଲେଖିଥିଲା । ମା ମୋର, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମୋର, କ'ଣ କହିଲୁ, ତୋର ଦେହ କଣ ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇଛି ?

ଉଷା—ନା ମା, ମୋ ଦେହ ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇନାହିଁ । କାଲି ରାତିରେ ହଠାତ୍ ମୋର ନିଦ୍ରା ଭାଙ୍ଗିଗଲା, ମୁଁ ଦେଖିଲି ଯେ—

ମନୋରମା—କ'ଣ କଥା କ'ଣ, ହଇଲୋ ଶଶିରେଖା କଅଣ ?

ଶଶିରେଖା—ସେ ତ ଯାହା କହୁଛନ୍ତି ଆମେ ଶୁଣି ଆଚମ୍ବିତ ହୋଇଗଲୁଣି ।

ମନୋରମା—କ'ଣ ମୁଁ ଶୁଣେ ?

ଶଶିରେଖା—ସେ ସରଳା କହୁ ।

ସରଳା—କାହିଁକି ତୁ କହୁ ନାହୁଁ ?

ମନୋରମା—ଆଲୋ କ'ଣ କହ ?

ଶଶିରେଖା—ସେ କୁଆଡ଼େ ଶୋଇଥିଲେ ତାଙ୍କ ପଲଙ୍କରେ ଗୋଟିଏ—ସେ ସରଳା କହୁ ।

ମନୋରମା—ଆଲୋ କ'ଣ କହ, ମୋତେ କାହିଁକି ଏପରି ଛନିଆଁ କରୁଛ ।

ସରଳା—କହୁ ନାହୁଁ,

ଶଶିରେଖା – ହଁ ।

ମନୋରମା—ତମେ ସବାଖାଇ ବଠା ମୋ ଝିଅକୁ ମାଇଲ ।

ଶଶିରେଖା—ଆମେ କହୁଥିଲୁ, ଜେମାମଣି ପୁଣି—

ମନୋରମା—ସେଥିରେ ଯାହା ହାନିଲାଭ ମୁଁ ବୁଝିଲେଇବି କହ ?

ଶଶିରେଖା – ତାଙ୍କ ପଲଙ୍କରେ ଗୋଟିଏ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ପୁରୁଷ ଆସି ଶୋଇଥିଲା । ସେ ତାକୁ ଦେଖି ଏପରି ହେଉଛନ୍ତି । ପୁଣି ବର୍ତ୍ତମାନ କହନ୍ତି, ସେ ପୁରୁଷକୁ ମୁଁ ବିବାହ ନ ହେଲେ ପ୍ରାଣ ରଖିବି ନାହିଁ ।

ମନୋରମା—(ଉଷାପ୍ରତି) ମା ! କ'ଣ ପାଗଳଣୀ ହୋଇଗଲୁ କି, ନଅର ଚାରିଆଡ଼େ କିଂସା କବାଟ; ତହିଁରେ ପୁଣି ଲୁହାର କଳଣୀ, ସାବଧାନ ପହରୀ ବାଲା ପହରା ଦେଉଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ତୋ ପିତା ଯେଉଁ ପ୍ରତାପୀ ତା ତ ଜାଣୁ, ତା ଉଆସକୁ ପୁରୁଷଟାଏ ପୁଣି ପଶି ଆସିବ, ଯେଉଁଠି ମାଛି ପଡ଼ିଲେ ନବଖଣ୍ଡ । ଛି ଛି ଲୋକେ ଏ କଥା ଶୁଣିଲେ କ'ଣ କହିବେ; ପୁଣି ତୋ ପିତା ଶୁଣିଲେ କି ରଖାଅନ୍ତି । ମା ! ସ୍ୱପ୍ନରେ ଗୁଡ଼ାଏ କ'ଣ ଦେଖିପକାଇ ଏପରି ହେଉଛୁ ।

ଉଷା—ନା ମା ସ୍ୱପ୍ନ ନୁହେଁ ?

ମନୋରମା ତୁ ଜାଣିବା ଶୁଣିବା ପିଲା ହୋଇ ଏମିତି ଅବୁଝା ହେଉଛୁ । ସରଳା ଆସିଲୁ ମୋ ସଙ୍ଗରେ, ଗୋଟିଏ ଚଳ ଦେବି ତାକୁ ଝିଅ ମୁଣ୍ଡରେ ମାଲିସ କରିଦେବୁ ।

ସରଳା—ଆପଣ ଆଗରେ ଚାଲନ୍ତୁ, ମୁଁ ପାଇଟି ସାରିଦେଇ ଯାଉଛି ?

ମନୋରମା—ଆ, (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଉଷା—ସଖିଏ ! ତୁମ୍ଭର ମୋର ଏଇମାତ୍ର ଶେଷଦେଖା । ଯଦି କୌଣସି କାରଣରୁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କିଛି ମନ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରିଥାଏ ତେବେ ମୋର ଦୋଷ କ୍ଷମା କରିବ । ଉଷାକୁ ଆଜଠାରୁ ମନରୁ ପାଶୋରି ଦେବ । ଦେଖ, ଏଇ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରି ଚୁମ୍ବି (ମୁଦିଦେଖି) ଏ କଣ ! ଏ ମୁଦ୍ରିକାଟି କାହାର । ମୋ ମୁଦି କିଏ ନେଲା । ଏ ତ ଅଷ୍ଟରତ୍ନରେ ଖଚିତ ହୋଇଛି । ଆଉ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ, ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିଲିଣି ନିଶ୍ଚୟ ବୁଝିଲିଣି ଏ ମୁଦ୍ରିକାଟି ମୋ ହୃଦେଶ୍ୱରଙ୍କର । ସଖି ! ମୋ କଥାକୁ ସ୍ୱପ୍ନବୋଲି ଉଡ଼ାଇ ଦେଉଥିଲ, କିନ୍ତୁ ଫଳରେ ଦେଖ ମୁଦ୍ରିକାଟି ମୋ ହସ୍ତକୁ କୁଆଡ଼ୁ ଆସିଲା ?

ଶଶିରେଖା—ଜେମାମଣି ! ଦିଅ ସେ ମୁଦ୍ରିକାଟି ଦିଅ ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଆଣି ସେ ଚୋରକୁ ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ପହଁଚାଇବି । ସଖି, ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ଏ ଶଶିରେଖାକୁ କୌଣସି କଥା ଅସାଧ୍ୟ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଆଚ୍ଛା, ଦେଖିଲି ମୁଁ କେତେଗୁଡ଼ାଏ ଚିତ୍ରପଟ ଆଙ୍କିଦେଉଛି. ସେଥିମଧ୍ୟରୁ କେଉଁ ଜଣକ ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱାମୀ ।

ବାଣ ପରାଜୟ

ଊଷା—ସଖି ! ନିଶ୍ଚୟ ଚିହ୍ନିବ, ସେ ରୂପଲାବଣ୍ୟ ମୋ
ଚକ୍ଷୁରେ ନାଚୁଛି ।
(ଚିତ୍ରରେଖା ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବା ଓ ଊଷା ନାହିଁ କରୁ କରୁ
ତାର ସ୍ୱାମୀର ପଟ ଚିହ୍ନିବା)
ଊଷା—ସଖି, ଏହି ମୋର ସ୍ୱାମୀ । ଚିତ୍ରରେଖା, ତୁମେ
କ'ଣ କେଉଁଠି ଦେଖିଛ । ଏଠାରେ କପଟରେ ମୋର
ସହଚରୀ ହୋଇ ରହିଛ । ମୁଁ ଏମାନ କିଛି ବୁଝି
ପାରୁନାହିଁ ।
ଚିତ୍ରରେଖା—ନାହିଁ ସଖି, ମୋର କିଛି ଶକ୍ତି ନାହିଁ ।
ଏହା ସବୁ ସେହି ମହାମାୟୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ।
ଊଷା—ତେବେ ମୋର ଆଉ ଭାବନା କାହିଁକି । ସଖି
ମୁଁ ତୁମ ପରି ଦେବୀରୂପା ସହଚରୀ ପାଇ ମୋର
କେଉଁ କଥାକୁ ଚିନ୍ତା । ମୋତେ ଟିକିଏ ମୋର
ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଭେଟାଇ ଦିଅ । ତୁମ ନିକଟରେ
ଚିରଋଣୀ ରହିବି ।
ଚିତ୍ରରେଖା— ଗୀତ
ସରତରେ ସୁନାଝିଅ ଗୋ (ଶୁଣ ଚନ୍ଦ୍ର ବଦନା)
ଶରଧା ତୁ କଲେ ଚୋରି ଆଣିଦେବି
ନ କର ତୁ ମନେ ଖେଦ ଗୋ । ୧ ।
ଏହି ଘର କଥା ପାଇଁ ଗୋ ।
ଏହି ଲାଗେ ଯାଇ ବାନ୍ଧି ଆଣିଦେବି
ଥିବେ ତୋର କାନ୍ତ ପାଖେ ଗୋ । ୨ ।
ଆଗ ପଛ ଭଲ ମନ୍ଦ ଗୋ
ଘଟିବଟି ଯାହା ସମ୍ଭାଳିବି ତାହା
ନ ଜାଣୁଛି ଆମ୍ଭେ ଛନ୍ଦ ଗୋ । ୩ ।
(ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଅନିରୁଦ୍ଧ—କେତେ ସ୍ଥାନ ବୁଲି ବୁଲି
କେତେ ବନ ଉପବନ କରିଲି ଦର୍ଶନ
କିନ୍ତୁ, କେଉଁଠାରେ ନ ପାଇଲି ଦେଖା
ହା ପ୍ରିୟେ ! ହା ପ୍ରାଣପ୍ରିୟେ,
ଦେଖା ଦିଅ ଲୁଚିଅଛ କେଉଁଠି
ସୁନ୍ଦରୀ ହା ନବୀନ ଲଳନେ, ଲଭି ମୁହିଁ ତୋତେ
କାହିଁ ପୁଣି ବସିଲି ହରାଇ
ଅହୋ କି କରିବି କେଉଁଠି ଯିବି
କିଏ ମୋତେ ଦେବ ସେହି ସ୍ୱର୍ଗୀୟା ସୁନ୍ଦରୀ ।
ଜୟନ୍ତ—(ପ୍ରବେଶି) ସଖା, ସଦାବେଳେ ଏପରି ବ୍ୟସ୍ତ
ହେବାଦ୍ୱାରା ତୁମର ଶରୀର କ୍ଷୀଣ ହୋଇ ପଡୁଛି ।
ବାରମ୍ବାର ସେହି କଥାଗୁଡ଼ାକ ମନରେ ପକାନା ।
ଜୟନ୍ତ—ଶାନ୍ତ ସୁସ୍ଥ ହୁଅ ଭାଇ ମନ କର ସ୍ଥିର
ଅସ୍ଥିର ହୋଇଲେ କିଛି ନ ହୋଇବ
ବିଶେଷତଃ, ଗୁପ୍ତକଥା ପ୍ରକାଶିବା ନୁହେଁଟି ଉଚିତ ।
କହିଲେ ଏ କଥା ଯାରେ ତାରେ
ପାଗଳାମୀ ବୋଲି ଭାଷିବେଟି ଜନେ ।
ଅନିରୁଦ୍ଧ—ସ୍ଥିର ହୋଇ ନ ପାରେ ମୁଁ ସଖା !
ଯେଉଁଠି ଚାହେଁ ସେଉଁଠି ଦିଶେ ସେ ଲାବଣ୍ୟରୂପ !
ସଖା ! କେଉଁଠି ଯିବି କେମନ୍ତେ ପାଇବି ।
କିଏ ମୋତେ ଦେବ ସେହି ଧନ
ସଖା ! ଚାଲିଯିବା ଦେଶାନ୍ତରେ;
ରାଜପୁରେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ।
ଜୟନ୍ତ—ଏ କି କହ ସଖା, ସାମାନ୍ୟ ନାରୀରୂପରେ
ବିମୋହିତ ହୋଇ ପିତା, ମାତା, ଭାଇ, ବନ୍ଧୁ,
ଆତ୍ମୀୟସ୍ୱଜନଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବ ?
ଅନିରୁଦ୍ଧ— (ଗୀତ)
କି ବୁଦ୍ଧି କରିବି ବନ୍ଧୁ କେଉଁଠିକି ମୁଁ ଯିବି ।
କେମନ୍ତେ ସେ ସୁକୁମାରୀ ତନୁକୁ ଲଭିବି ।
କହ ସଖା,
ତାର ବିନେ ନାହିଁ ମୋର ରକ୍ଷା । ୧ ।
କେଉଁଠି କମନୀୟ ରୂପ ସେ ଲାବଣ୍ୟ ନିଧି
ଗଢ଼ିଥିଲା କେତେଦିନେ ବସି ତାକୁ ବିଧି
(ତାର) ରୂପଠାଣି
ନେଇଛି ମୋ ମନ ପ୍ରାଣ କିଣି । ୨ ।
କାମାନଳେ ମୋର ପ୍ରାଣ ଜାଳେ ସେ ଲଳନା ।
ତାର ସଙ୍ଗେ ମହୀରେ ମୁଁ କି ହେବି ତୁଳନା
ଅତି ସୁକୁମାରୀ ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଲତା ସ୍ୱଚ୍ଛ ବିମ୍ବାଧରୀ । ୩ ।

ସଖା ! ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁନ୍ଦରୀ ସେହ୍ୱ କନକ ବରନା
ନାହିଁ ତାକୁ ଉପମା ଦେବାକୁ କିଛି
କହ ସଖା ! କେମନ୍ତେ ମୁଁ ପାଇବି ତାହାକୁ ।

ଜୟନ୍ତ—ସଖା ! ଯଦି ବିଧାତା ତୁମରି ଲାଗି ତାକୁ ନିର୍ମାଣ କରିଥିବ ତେବେ ଦିନେ ପୁଣି ସେ ତୁମର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ ହୋଇ ବସିବ । ସେଥିଲାଗି ଭାବନା କରିବା ପ୍ରୟୋଜନ । ଦେଖିଲଣି କିଏ ଗୋଟିଏ କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆମ୍ଭ ଆଡ଼କୁ ଆସୁଛି ।

(ପାଗଳିନୀ ବେଶରେ ଚିତ୍ରରେଖା ଗୀତ ଗାଇ ପ୍ରବେଶ)

ଚିତ୍ରଲେଖା— (ଗୀତ)

ନାରୀ ହୃଦୟ ବେଦନା କେବା ଜାଣିବ ରେ ।
ପୁରୁଷ ସୁଖର ସାଥି ପୁରୁଷ ବିଶ୍ୱାସଘାତୀ,
ପୁରୁଷେ କରି ପୀରତି, ସଦା ଝୁରି ମରିବରେ । ୧ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ସଖା ! ଏ ଯେଉଁ ସଙ୍ଗୀତଟି ଗାଇଲା ଏଥିର ଅର୍ଥ କ'ଣ ? ଯେପରି ନିଷ୍ଠୁର ଅନିରୁଦ୍ଧକୁ ଉପହାସ । (ପାଗଳୀପ୍ରତି) ସୁନ୍ଦରୀ ! ତୁମେ କିଏ ?

ପାଗଳୀ—ମୁଁ କିଏ ? ମୋର ପରିଚୟ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଲେ ତୁମ୍ଭେ କ'ଣ ବୁଝିବ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ବୁଝି ନ ପାରିଲେ ତୁମେ ବୁଝାଇ ଦେବ ।

ପାଗଳୀ—ମୋର ପରିଚୟ ପାଇବା ତୁମ୍ଭର କିଛି ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ମୁଁ କେହି ନୁହେଁ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ଛଳନା କରନା, ସତ୍ୟକରି କହ ତୁମେ କିଏ ?

ପାଗଳୀ—ମୁଁ ଜଣେ ପାଗଳୀ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ଆଚ୍ଛା, ତୁମେ ଏ ଗୀତଟି କେଉଁଠାରୁ ଶିଖିଲ ?

ପାଗଳୀ କେଉଁ ଗୀତ ?

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁଟି ଗାଉଥିଲ ।

ପାଗଳୀ—କେଉଁ ଗୀତ ମୋର ତ ମନେ ନାହିଁ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ତା କଣ ଏତେ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଭୁଲିଗଲ ।

ପାଗଳୀ—ତେବେ ପାଗଳ ଆଉ ପାଗଳୀର ମନ କ'ଣ ସଦାବେଳେ ସ୍ଥିର ଥାଏ ?

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ତୁମ୍ଭେ ପାଗଳୀପରି ତ ଜଣା ଯାଉନାହିଁ ! ତୁମ୍ଭ କଥାବାର୍ତ୍ତାରୁ ମୁଁ ଅନୁମାନ କରୁଛି ତୁମ୍ଭେ ଜଣେ ଚତୁରା ରମଣୀ ।

ପାଗଳୀ—ନା ନା; ଏ କଥା କହନା, ମୋ ବଂଶରେ କେହି ଚତୁର ନାହାନ୍ତି । ମୋ ମା ପାଗଳୀ, ବାପ ପାଗଳ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ପାଗଳୀ । ଆଉ ବା ମୋର ଯିଏ ସାଙ୍ଗ ସଖୀ ଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ପାଗଳୀ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ରମଣୀ ! କପଟ କରନା, ଆମ୍ଭ ପରିଚୟ ଦିଅ ।

ପାଗଳୀ—ପାଗଳୀର ପୁଣି ଆମ୍ଭ ପରିଚୟ କ'ଣ ? ଯେବେ ତୁମ୍ଭର କିଛି ପଚାରିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥାଏ ତେବେ ପଚାର ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ଆଚ୍ଛା ଯେଉଁ ଗୀତଟି ଗାଇଲ ତାହା କାହା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗାଇଲ ?

ପାଗଳୀ—କାହାକୁ କାହିଁକି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରି ଗାଇବି, ପାଗଳୀର ମନରେ କେତେବେଳେ କଣ ଆସିଗଲା ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ନା ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ହେଉନାହିଁ, ବୋଧହୁଏ ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରି ଗୀତଟି ଗାଇଲ ।

ପାଗଳୀ— ମାଲୋ ମା, ସେ କି କଥା, ତୁମ୍ଭେ କିଏ, ତୁମ୍ଭ ଘର କେଉଁଠି, ମୋ ଘର କେଉଁଠି, ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କାହିଁକି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରଖି ଗୀତ ଗାଇବି ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ନିଶ୍ଚୟ, ତୁମ୍ଭେ ସଙ୍ଗୀତ ଛଳେ ମୋତେ ଉପହାସ କରୁଛ ।

ପାଗଳୀ—ତେବେ ତୁମ୍ଭେ କ'ଣ କେଉଁ ଅବଳାର ଗଳାରେ ଛୁରୀ ଦେଇଛ ?

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ନା ନା, ମୁଁ କାହିଁକି କେଉଁ ଅବଳାର ଗଳାରେ ଛୁରୀ ଦେବି, ବରଂ ମୋ ଗଳାରେ ଗୋଟିଏ ଅବଳା ଛୁରୀ ଦେଇଛି ।

ପାଗଳୀ – ନା ନା, ତୁମ୍ଭର କଥା ବିଶ୍ୱାସ ହେଉନାହିଁ । ପୁରୁଷର ପ୍ରାଣ ଅତି କଠିନ, ସେଥିରେ ଛୁରୀର ଦାଗ ବସିବା ସହଜ ନୁହେଁ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ନିଶ୍ଚୟ ଜଣେ ରମଣୀର ବିଷମ ଆଘାତ ଦ୍ୱାରା ମୋର ହୃଦୟ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇଯାଇଛି । ବିଦେଶିନି ! ତୁମେ ସେ କାମିନୀର ସମ୍ବାଦ ଜାଣ କି ?

ପାଗଳୀ—ମୁଁ କେମିତି ଜାଣିବି ଲୋ ମା, ସେ କେଉଁଠି, ମୁଁ କେଉଁଠି ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ତୁମେ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣ, ତୁମ୍ଭର ପାଦ ଧରୁଛି ତୁମେ ସ୍ପଷ୍ଟ କହ ସେ ରମଣୀ କିଏ ?

ପାଗଳୀ—କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା । ମୁଁ ବା ଜାଣିଲି କିପରି ? ତେବେ ଏ ପତ୍ର ଖଣ୍ଡିକ କ'ଣ ବାଟରେ ପଡ଼ିଥିଲା, ଦେଖନ୍ତୁ ତ ଏଥିରେ କ'ଣ ଲେଖା-ଅଛି ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ଦେଲ ।

ପାଗଳୀ—ନିଅ ତୁମ୍ଭେ ପତ୍ର ପଢ଼, ମୁଁ ଆସୁଛି ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ନା ନା, ତୁମ୍ଭେ ଯିବ କୁଆଡ଼େ ।

ପାଗଳୀ—ଏଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଆସୁଛି ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ନିଶ୍ଚୟ କଥା ତ ?

ପାଗଳୀ—ନିଶ୍ଚୟ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ସଖା ! ପଢ଼ ଦେଖି ଏ ପତ୍ରରେ କ'ଣ ଲେଖାଅଛି ।

ଜୟନ୍ତ—ପତ୍ର ପାଠ ।

ସ୍ୱାମିନ୍ ! ନିଶାର୍ଦ୍ଧେ ମୋର ନିର୍ଜନ ଶୟନ କକ୍ଷରେ ଆପଣଙ୍କର ଶ୍ରୀମୁଖ ପଙ୍କଜ ଦର୍ଶନ କରି ହତଭାଗିନୀ କୁଳ ମାନ ଲଜ୍ଜା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଆପଣଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିଲି । ହୃଦୟେଶ୍ୱର ! ଗୁରୁତର ନିର୍ଦ୍ଦୟ ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା କଙ୍କଣର ପ୍ରାଣ ହରଣ କରି ପଳାଇଯିବା କ'ଣ ଆପଣଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ? ଯଦି ନାରୀ ହତ୍ୟାକୁ ମହାପାପ ବୋଲି ମନରେ ଭୟ ଥାଏ; ଯେବେ ପଦାଶ୍ରିତ ଦାସୀ ପ୍ରତି ଅନୁରାଗ ଥାଏ ତେବେ ଶୀଘ୍ର ଦେଖା ଦିଅନ୍ତୁ । ନିବେଦନ ମିତି ।

ଶୈବକୁଳ ଚୂଡ଼ାମଣି ରକ୍ଷ ଶିରୋମଣି

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଗଜାଧ୍ୱଜ ବାଣାସୁରର ସ୍ନେହ ପାଳିତା

ଉଷା

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ସଖା କଣ ଶୁଣିଲ । ଓହୋ, ହୃଦୟ ତୁ ଫାଟି ନ ଯାଇ ରହିଛୁ କିଆଁ ।

ଜୟନ୍ତ—ସଖା ! ଏ କଣ ? ସ୍ଥିର ହୁଅ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ଉଷା ! ମୁଁ ପ୍ରକୃତରେ ବିଶ୍ୱାସଘାତକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି । ମୁଁ ପ୍ରକୃତରେ ନୃଶଂସ । ମୁଁ ପ୍ରକୃତରେ ନିଷ୍ଠୁର, ମୋତେ କ୍ଷମା ଦେ, ଆଉ ଅଭିମାନ କରନା ।

ଜୟନ୍ତ—ସଖା ଏ କଣ ? (ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତ)

ଅନିରୁଦ୍ଧ— ଗୀତ

ଆଉ କାନ୍ଦନାରେ ବିଧୁ ବଦନା

ବିଶ୍ୱାସରେ ବିଷ ଦେଇ ନାହିଁ ମୁଁ ନାରୀଣ

(ତୁ ମତେ) ଦୋଷ ଦେଇ କାନ୍ଦନାରେ । ପଦ ।

ଛନ୍ଦ ତୋଠାରେ ମୋର ନାହିଁଟି ତିଳେ ମାତର

ବାନ୍ଧିବ ତୁ ମୋ ଲୁହ ବନ୍ଦନା ।

ହୃଦୟ ଚିରି ମୋହର ଦେଖି ପାରିବୁ ଯଦି

ଯିବ ତୋ ମନୁ ଭାବନା । ୧ ।

ଫାନ୍ଦେ ପଡ଼ି ତୋହର ହଜିଛି ଜ୍ଞାନ ମୋହର

ଦେଖା ତୋ ଥରେ ମୁଖ ଚନ୍ଦ୍ରମା ।

ମନ୍ଦ ଦଇବ କୃତ ମୁଁ ନୁହେଁ ଦୋଷୀ ମାତ୍ର

(ତୁ) ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀକି ଦଣ୍ଡନା । ୨ ।

ସଖି ! ବାରମ୍ବାର ଅନୁରୋଧ କରୁଛି ମୋତେ କ୍ଷମା ଦେ । ସେ ପାଗଳୀ କାହିଁଗଲା । ସଖା ! କାହିଁ ସେ ଚତୁରୀ ।

ଜୟନ୍ତ—ସଖା ଗୋଟିଏ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ମନସ୍ଥ କରିଛି । କିନ୍ତୁ କୌଣସି କଷ୍ଟ ତୁମ ମନକୁ ଆସିବ ବୋଲି—

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ନା, ସଖା ତୁମ୍ଭେ ମୋର ପ୍ରାଣ । ତୁମ୍ଭ କଥାରେ ମୁଁ କି କେବେ ବିରକ୍ତ ହୁଏ, କହ ସଖା କଣ ?

ଜୟନ୍ତ—ଶମ୍ଭୁଭକ୍ତ ବାଣାସୁରର ଘୋର ଶତ୍ରୁ ବୋଲି ତ୍ରିଲୋକେ ବିଖ୍ୟାତ, ତାର କନ୍ୟା କି ରୂପେ—

ଅନିରୁଦ୍ଧ—କହନା ସଖା, କହନା, ଅନିରୁଦ୍ଧର ଏକ ମାତ୍ର ଜୀବନ ସଙ୍ଗିନୀ ଉଷା; ଉଷା ମୋର ପ୍ରାଣ, ଉଷା ମୋର ଜ୍ଞାନ, ଦିଅ ସଖା ମୋର ପ୍ରିୟତମାର ଶ୍ରୀକର ଲିଖିତ ପତ୍ର ଖଣ୍ଡିକ ଦିଅ । ମୁଁ ହୃଦୟରେ ରଖି ତାପିତ ହୃଦୟ ଶୀତଳ କରିବି ।

ଜୟନ୍ତ—ସଖା ! ଯଦି ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ତେବେ ପରିଶେଷରେ ବିଶେଷ ଦୁର୍ଘଟଣା ଘଟିବ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ଯାହା ଘଟିବ ଘଟୁ, ଅନିରୁଦ୍ଧର ହୃଦୟ ରାଜ୍ୟରେ ଅଧିକାରିଣୀ ଏକମାତ୍ର ଉଷା ।

ଜୟନ୍ତ—ସଖା, ତେବେ ସେଠାକୁ କପରି ଭାବରେ ଯିବ ?

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ଛଦ୍ମବେଶେ ଯିବା ।

ଜୟନ୍ତ—ତାଙ୍କ ହୋଇପାରେ ? ପ୍ରବଳ ଶତ୍ରୁର ପୁରେ ଏକାକୀ ଛଦ୍ମବେଶେ ଯିବା ଅନୁଚିତ । କିଛି ସୈନ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଯାଆନ୍ତୁ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ ଭାଇ ? ଚିତାମନ ରାମ କୃଷ୍ଣ ଶ୍ରୀଚରଣ ପ୍ରସାଦେ ଅନିରୁଦ୍ଧ ହୃଦୟରେ ମହାଶକ୍ତି ଜାଗରିତ ଅଛି । ଏକାଠ ହେଲ ରମଣୀ (ପାଗଳିପ୍ରତି) ସୁନ୍ଦରୀ ! ତୁମ୍ଭେ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦରୀ, ଆଉ ମୋତେ ତୁମ୍ଭ ସଖୀ ସହିତ ମିଳାଇ ଦିଅ ।

ପାଗଳୀ—ଆଚ୍ଛା, ମୋର ପୁରସ୍କାର ?

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ମିଳନ ପରେ ।

ପାଗଳୀ—ଏ କି କଥା, ମୁଁ ଯେ ଏତେ ପରିଶ୍ରମ କରି ଆସିଛି ମୁଁ ଆଗେ ପାଇବା ଦରକାର ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ତୁମ୍ଭେ କ'ଣ ପୁରସ୍କାର ଚାହଁ ।

ପାଗଳୀ—ତୁମ୍ଭେ କ'ଣ ଦେଇ ପାରିବ ?

ଅନିରୁଦ୍ଧ ସୁନ୍ଦରୀ ! ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଉପକାରରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ମୋର ପ୍ରାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରିପାରେ ।

ପାଗଳୀ—ତୁମ୍ଭର ପ୍ରାଣରେ କ'ଣ ତୁମ୍ଭର ଅଧିକାର ଅଛି ? ପରି ଜଣକୁ ବନ୍ଦୀକରି ଦେଇଛ । ଛି ଛି ଅବିଶ୍ୱାସୀ ତୁମ୍ଭେ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁଁ ସଙ୍ଗରେ ନେବି ନାହିଁ । ଯାଉଛି ସରଳା ଉଷାକୁ ମନାକରି ଦେବି । ସେ ଆଜି ତୁମ୍ଭ ପରି ନିଷ୍ଠୁର ଦସ୍ୟୁହାତକୁ ତାର ହୃଦୟ ରତ୍ନରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେବ ନାହିଁ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—କ୍ଷମାକର, ମୁଁ ଅଜ୍ଞାନ ।

ପାଗଳୀ—ସାବଧାନ, ଆଉ ଦିନେ ଏପରି କଥା କହିବ ନାହିଁ, ଆଉ ସେକଥାରେ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ସଖା ! ଘରକୁ ଯାଅ ଏ ଗୁପ୍ତ କଥା କାହା ଆଗେ ପ୍ରକାଶ କରିବ ନାହିଁ ମୁଁ ଆସୁଛି । ଚାଲ ସୁନ୍ଦରୀ !

ଜୟନ୍ତ—ଭଲ ସଖା ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ଉଷା—ସରଳା କାହିଁ, ଚନ୍ଦ୍ରରେଖା ଫେରିଲା ନାହିଁ । କ'ଣ ମୋତେ ଭଣ୍ଡାଇ ଦେଇ ଚାଲିଗଲା । କଣ କରିବି ସଖି !

ସରଳା ଆଜି ବୋଧହୁଏ ଫେରି ଆସିବ, ତୁମ୍ଭେ ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନା ।

ଉଷା— ଗୀତ

କେତେ ନବଘନେ ଚାହିଁ ବସିଥିବି
କାହିଁ କି ମୋ ବନ୍ଧୁ ନଇଲେ ଗୋ ।
କେଉଁ ଦୋଷ ଦେଖି ଆବେଶ ମୋଠାରେ
ନିଷ୍ଠୁର ଚିତ୍ତକୁ ବହିଲେ ଗୋ ।
(ମୁଁ) କଣା ଦାସୀ ବୋଲି ଜଣାଇ ଦେଇଛି
ଦେଖିଲି ବେଳୁ ତାଙ୍କୁ ଚହିଲେ ଗୋ । ୧ ।
ଛନ ଛନ ସଦା ହୁଏ ଅପଦନ
ମନ୍ମଥ ବାଣେ ମୋତେ ଦହିଲେ ଗୋ ।
ରମଣୀ ପରାଣି ଚହି ଅକାରଣ
କରିଛି କି ଦେବ କହିଲେ ଗୋ । ୨ ।

ଉଷା—ସଖି ! କଣ କରିବି, ବିଧାତା ନାରୀ ଜନ୍ମ ଦେଇ ପୁଣି ଏତେ କଷ୍ଟ ଦେଇଛି ।

ସରଳା ରାଜମାନଙ୍କି ! ଶୁଣିଲଣି ଏଇ ସନ୍ନିକଟରେ ଚନ୍ଦ୍ରରେଖାର ତୁଣ୍ଡ ଶୁଭୁଛି ।

(ଚନ୍ଦ୍ରରେଖା ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ପ୍ରବେଶ)

ନିଷ୍ଠୁର କପଟ ଲମ୍ପଟ ସେ ଶଠ
ଶାନ୍ତି ହେବ କେଉଁ ଗଲରେ ।
ବିଚ୍ଛେଦ ଅନଳେ ପକାଇକୁ ମୋର
ଜଳାଇ ପୋଡ଼ାଇ ଦେଲରେ । ପଦ ।
ଖୋଜ ଖୋଜ କେତେ ବନେ ଉପବନେ
ନିରାଶେ ଫେରିଲି ବିରସ ବଦନେ ।
ନ ମେଣ୍ଟିଲା ଆଶା ଘଟିଲା ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା
ପଡ଼ିଲଣି ମଧ ବେଳାରେ । ୧ ।

ସଖି ! ମୁଁ ଆସିଲଣି ବୁଲୁଣାରେ ବୁଲି ବୁଲି ଗୋଡ଼ରୁ ପାଣି ମଲା ।

ଉଷା—ସଖି ! କଣ ହେଲା ?

ଶଶିରେଖା—ଆଉ ହବ କ'ଣ, ମୁଁ ସବୁ ଦେଇନାହିଁ ବୋଲି କହୁଛ ।

ଉଷା—ସଖି ! ପାଇଲି ନାହିଁ ମୋର ପ୍ରାଣ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ, ପାଇଲି ନାହିଁ ତେବେ; ଏ ପ୍ରାଣ ଥାଇ କି ପ୍ରୟୋଜନ । ସଖି ! ତାଙ୍କର ଲାଗି ଆଜ ନିଶ୍ଚେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବି ।

ଶଶିରେଖା—ଜେମାମଣି ! ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର, ଶଶିରେଖାର କାର୍ଯ୍ୟ ନିଷ୍ଫଳ ହୋଇନାହିଁ ।

ଉଷା—ତେବେ କାହାନ୍ତି ମୋ ବନ୍ଧୁ ?

ଶଶିରେଖା—ଏମିତି ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହେଲେ କ'ଣ ହେବ, ଆଗେ ମୋ ପୁରସ୍କାର ଦିଅ ।

ଉଷା—ଶଶିରେଖା ! ତୋତେ ମୁଁ କି ପୁରସ୍କାର ଦେବି । ଏଇ ଚରଣ ଛୁଇଁ କହୁଛି ତୋ ନିକଟରେ ସଦାଦିନ ଋଣୀ ରହିଲି ।

ଶଶିରେଖା—ଆସ ତେବେ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଆସ ।

ଉଷା—ଚାଲ, ମୋ ନୟନ ପିତୁଳାକୁ ଦେଖା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—o—

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦ୍ୱାରପାଳ ଦୁଇଜଣ)

୧ମ—ଆରେ ହେ ଗୋଟିଏ ମଜାର କଥା ଶୁଣିଲଣି ?

୨ୟ—କ'ଣ କ'ଣ କି କଥା !

୧ମ—ଆରେ ତୁ ଶୁଣିନାହୁଁ ।

୨ୟ—ମୋତେ ମୋ ମଲାବୁଢ଼ିମା ରାଣ, କୋଉ ଅସତ୍ୟ ମିଛ କହୁଛି ।

୧ମ—ଏ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଗୁଳ୍ପି ଖେଳୁଛୁ ? ହୋଇଲେ ମଲା ବୁଢ଼ୀମାଠେଇଁ ତୋର ଏତେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ।

୨ୟ—ଆଉ କଣ ଜୀଅନ୍ତା ମଣିଷ ରାଣ ପକାଇବି । ତୁଇ ତ ଜାଣି ପିଆଣିଆ । ହେ କହ କହ, ମୁଁ ସତରେ କହୁଛି କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ ।

୧ମ—ଆରେ ରାଜଜେମାକୁ ଭୂତ ଧରିଛି, ଶୁଣିଲୁ ?

୨ୟ—ଏ କଣ କହିଲୁ ।

୧ମ—ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ ।

୨ୟ ଆରେ ସେ ଭୂତ କଥା ଶୁଣି ତ ପିଳେଇ ପାଣି ହୋଇ ଗଲାଣିରେ, ଆରେ ରାଜଜେମା ପାଖକୁ ସେ କେମିନ୍ତି କେଉଁ ବାଟେ ଗଲା ରେ ।

୧ମ—ଆରେ ଏଇବାଟେ ତ ଗଲା, କେଉଁବାଟେ ଯାଇଥାନ୍ତେ ।

୨ୟ—ଆରେ ମୁଁ ତ ବାଟରେ ଥିଲି ମୋତେ କାଳେ ଧରିଥାନ୍ତା ମୁଁ କ'ଣ କରିଥାନ୍ତି ।

୧ମ—ଚୁପ୍ କର, କାହିଁରେ ପାଇଁ କଣ କଥା ହେଲାଣି ।

୨ୟ—ଆଉ କ'ଣ କଥାରେ ?

୧ମ—ଆରେ ରାଣୀ ମହଲକୁ କିଏ କେଉଁବାଟେ ଯାଇ ଜେମା ସଙ୍ଗରେ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଘଟେଇ ଦେଇଛି ।

୨ୟ—ସେ କି ଘଟଣା ?

୧ମ—ଆରେ ସେ ବଡ଼ ମୁସୁକିଲ ଘଟଣା । ତୁ ସେଥିରୁ କଣ ପାଇବୁ ।

୨ୟ—ହେ କଣ ଘଟଣା । କଣ କହ କହ ? ହେଇତ ଭୂତ, ଆରେ ବାବାରେ ମୋତେ ଧରରେ ଖାଇଲାରେ । (୧ମକୁ କରଜାକୁଛି ଧରିବା)

୧ମ—ଆରେ ରହ ।

୨ୟ—ଆରେ ରହିବ କଣରେ, ଝଟାଚ କଳା ମର୍ ମର୍ ହୋଇ ଆମର ଆଡ଼କୁ ମାଡ଼ି ଆସୁଛନ୍ତି; ଇଲେ ବୋଉଲେ ।

୧ମ—ଆରେ ରହ କେଉଁ ଚୋର କେଉଁ ତସ୍କର, ଆରେ ଦେଖ ।

୨ୟ—ଆଉ ଦେଖିବ କଣରେ, ମୋ ଆଖିରୁ ତ ଜକ୍ତଜୁଳିଆ ପୋକ ବାହାରି ଗଲାଣି ରେ, ମୋ ବଦନରେ ଟିକେ ହାତ ପକାରେ ।

୧ମ—ତୁ ନ ଗୋଟାଏ ଛେଳୁଆ ଲୋକଟା, ତୁ ଦରୁଆନ କାର୍ଯ୍ୟ କଣ କରିବୁ ।

୨ୟ—ଆରେ, ମୁଁ ବାପ ମା'ର ଏକଇର ଧନ, ବଣିକେଶନ । ମୋ ନାଟି ବୃନ୍ଦାବନ, ଆମେ ଦେଖିବାକୁ ସକଳ ସୁନ୍ଦର କେଣ ଗୁଳଣ, କାର୍ଯ୍ୟ ବେଳକୁ ହଣ୍ଡାବଳଦ ଠାରୁ ହୀନ ।

୧ମ—ଆରେ କିଏ ସେ ତାକୁ ପଚାରିବା, ତୁ ଟିକେ ମୋତେ ଛାଡ଼ିଦେ ।

୨ୟ — କଏ କହଇ ଏ ତ ବଡ଼ା ମାରକନିଆ ଭୂତରେ, କହିଲୁ ମୋ ବୋଉ ବାପା ।

୧ମ — ଆରେ ରହ (ନେପଥ୍ୟେ ଦୃଷ୍ଟି) କଏ ସେ ?

ଚିତ୍ରରେଖା — ଚିତ୍ରରେଖା ଆମେ ।

୧ମ — ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଆସିବା ଅଭିପ୍ରାୟ କଣ ? ଶୀଘ୍ର ପରିଚୟ ଦିଅ ?

ଚିତ୍ରରେଖା — ମୁଁ ଚିତ୍ରରେଖା ମନ୍ତ୍ରୀକନ୍ୟା, ଏ ଜଣକ ମୋ ସହଚରୀ ।

୧ମ — ଅଚ୍ଛା, ଏତେ ରାତିରେ କି କାର୍ଯ୍ୟରେ କେଉଁଆଡ଼େ ଯାଉଥିଲ ?

ଚିତ୍ରରେଖା — ବେଶି କହିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ, ତୁ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେ, ନେ ଏତକ ପୁରସ୍କାର ନେ ।

୧ମ — ରାଜାଙ୍କ ହୁକୁମ ମୁଁ ଅମାନ୍ୟ କରିବ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଗିରଫ କରି ଗାରଦରେ ରଖିବ ।

୨ୟ — (ପ୍ରଥମକୁ ଆଖିମାରି) ଟଙ୍କାଯାକ ରଖ ବେ ।

ଚିତ୍ରରେଖା — ତୋର ଚରଣ ଧରୁଛି, ନେ ଏ ପୁରସ୍କାର ନେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଛାଡ଼ ଦେ ।

(ଚିତ୍ରରେଖା ଓ ଅନିରୁଦ୍ଧ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

୧ମ — ଆଚ୍ଛା ଯାଅ, କିନ୍ତୁ ପଛରେ ଭଲ କୁହେ ।

୨ୟ — ନେ ମୋତେ ଦବୁ, ଦଉ ନାହିଁ ।

୧ମ — ତୋର କ'ଣ ? ମୁଁ ଉପାୟ କଲି ତୋତେ କଲମୁଣ୍ଡା ଦେବ ।

୨ୟ — ମୁଁ ମହାରାଜାଙ୍କୁ କହିଦେବ ।

୧ମ — ଯା କ'ଣ କହିବୁ କହ । ମୁଁ କିଛି ଦେବ ନାହିଁ ।

୨ୟ — ଦବୁଟ, ଦବୁ ନାହିଁ କାହିଁକି ?

୧ମ — କିଛି ଦେବ ନାହିଁ ।

୨ୟ — ଅଲବତ୍ ଦବୁ ।

୧ମ — ନାଁ,

୨ୟ — ନାଁଆନା, ନା ।

୧ମ — ସେମିତି ଡଦ୍‌ଧାର କରୁଛୁ ନଗେଇବ ଧରି ବଡ଼ା ।

୨ୟ — ନଗେଇବୁ ନା ନଗେଇବୁ, ମାଇଲୁ (ପିଠି ଦେଖାଇବା)

୧ମ — (ବାଧା ପ୍ରଦାନ) ଏଇ ଦେଖ ନଗେଇଲ ।

୨ୟ — କାହିଁକି ଗୋଟାଏ ସେମିତ ହାତ ହଲାଉଛୁ ବା ଦେ କଣ ଦେ ।

୧ମ — ଅରେ କହିଲ ଦେବ ନାହିଁ ପୁଣି କ'ଣ ମାଡ଼ ମୁକଉଛୁ ।

୨ୟ — (ଜୋରରେ) କଣ କହିଲୁ ମାରିବୁ, ମାଇଲୁ କେମିତି । (ମାରିବାକୁ ପିଠି ଦେଖାଇବା)

୧ମ — (ବାଧା ଦୁଇଟା ପ୍ରଦାନ) ଦେଖ୍ ମାଇଲି ।

୨ୟ — କେବେ ତ ଛୁଇଁପିବୁ ନାହିଁ ।

୧ମ — ତୁ ଗୋଟାଏ ମାଡ଼ଖିଆଟା ପୁଣି ମାଇଲି । (ମାଡ଼ ପ୍ରଦାନ)

୨ୟ — ଏ ତୋ ବାପ ଅଜା ଚଉଦ ପୁରୁଷ ମାରିଥିଲେ ?

୧ମ — ଅରେ ମୋ ବାପ ନା ଧଇଲୁ, ଦେଖ୍ ତତେ ଧରମ ଗୁଡ଼ଉଛି ।

୨ୟ — କଣ ତୁ ମୋ ଦେହରେ ହାତ ନଗେଇବୁ, ଛୁଇଁଲୁ ଭଲ ।

୧ମ — (ନାଉ୍ ନାଉ୍ ଦଶ ପନ୍ଦର ବାଧା ଦେବାରୁ ୨ୟ ପ୍ରଥମର ଗୋଡ଼କୁ ଧରି ଫୋପାଡ଼ ଦେବା ଓ ପଳାୟନ)

୨ୟ — ନାହିଁ, ଏ ମୁଡ଼ ନଷ୍ଟେ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଏ ଗୁପ୍ତ କଥା କହିଦେବ । ମୁଁ କାହିଁକି ଚିନ୍ତା ପଡ଼ିବ ଯାଉଛି, ସବୁକଥା ପ୍ରକାଶ କରିଦେବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଅନିରୁଦ୍ଧ ଓ ଉଷା ଏକତ୍ରେ ଆସୀନ)

ଅନିରୁଦ୍ଧ — ହୃଦୟ ତୋଷିଣି ! ଆଜ ହରଗୌରୀ ପ୍ରସାଦରୁ ମନର ବିଷାଦ ଓ ହୃଦୟର ଅନନ୍ତ ଦୁଃଖ ଦୂର ହୋଇ ଯାଉଛି, ସଖି ! ପୁନର୍ବାର ଯେ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନ ନିରୀକ୍ଷଣ କରିବି ଏ ଆଶା ମନରେ ସ୍ଥାନ ପାଉନାହିଁ । କେଜାଣି କାହାର ଏ ଲୀଳା, କେ ଜାଣେ କାହାର ଏ ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଖେଳା, କଏ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ନଶାର୍ଦ୍ଧରେ ଅପୂର୍ବ ମିଳନ କରାଇଥିଲା, ପୁଣି କାହାଦ୍ୱାରା ଆଜ ଏ ଶୁଭମିଳନ ହେଲା ତା ମୁଁ କିଛି ଭବି ପାରୁନାହିଁ ! ଏ ସମସ୍ତ ମୋତେ ମାୟା ପରି ଜଣାଯାଉଛି ।

ଉଷା — ନାଥ ! କ୍ଷୀଣବୁଦ୍ଧି ଅବଳାର କି ଶକ୍ତି, କଣ ବୁଝିବ ! ତେବେ ବିନା ମହାମାୟାର ଅନୁଗ୍ରହ ନ ହୋଇଥିଲେ ଆମ୍ଭର ଏ ମିଳନ ଘଟି ନ ଥାନ୍ତା !

ଅନିରୁଦ୍ଧ — ମୋର ସେହି ବିଶ୍ୱାସ, ଏ କିଏ ନର୍ତ୍ତକୀ ମାନେ ଆସିଲେ ପରା ?

(ନର୍ତ୍ତକୀମାନେ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ପ୍ରବେଶ)

ଦେଖ ଦେଖ ସଖି ଦେଖ ଗୋ ଥରେ ନିରେଖି
ବିଧୁମୁଖୀ ଉଷା କୋଟି ନିଧି ଲଭିଛି ।
ଆସ ଆସ ସବେ ମିଳି ଦେଖିବା ଏ ମିଳନ
ନାଗରୀ ନାଗର ସାଜନ୍ତି କେଡ଼େ ସତନ ।
ଚିରନ୍ତନ ଏ ପ୍ରେମ ରହୁ ନୋହୁ ବିଛିନ୍ନ
ପ୍ରେମର ବନ୍ଧନ ସାରା ସଂସାରରେ ଲାଗିଛି ॥

ଚିତ୍ରରେଖା — ଯୁବରାଜ ! ମୋର ଗୋଟିଏ ପ୍ରାର୍ଥନା ଅଛି, ସେ ପ୍ରାର୍ଥନାଟି ଆପଣ ପୂରଣ କରିବେ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ — ଅଧୀନସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବିନୟ କରି କହିବାର କିଛି ନାହିଁ । ଯାହା ତୁମ୍ଭର ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କର ।

ଚିତ୍ରରେଖା — ଆମ୍ଭର ଯେ ପୁରସ୍କାର ବାକିଅଛି ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ — ଅଚ୍ଛା କଥା, ତୁମ୍ଭେ ବିବେଚନା କରି ମାଗିନିଅ ।

ଚିତ୍ରରେଖା — ଯୁବରାଜ ! ଏ ହତଭାଗିନୀ ସଖିମାନଙ୍କୁ ଆପଣଙ୍କ ମନରୁ ଭୁଲିବେ ନାହିଁ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ — ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ସଦା ଋଣୀ ।

(ନେପଥ୍ୟେ ବାଣାସୁର)

ଶୁଣିଲି ଶୁଣିଲି ଯା, ସତ୍ୟ ଯେବେ ହୋଇଥାଏ ତାହା, ବଧିବି ବଧିବି ନିଶ୍ଚେ ଦୁଷ୍ଟା ଦୁହିତାକୁ ।

(ସମସ୍ତେ ଚକିତ) ଉଃ, ଚିତ୍ରରେଖା — ସର୍ବନାଶ, ସର୍ବନାଶ, ଦାନବରାଜା କେଉଁଠାରୁ ସନ୍ଧାନ ପାଇ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଆସିଲେ, କଣ ଉପାୟ !

ଉଷା — ସଖି ! ସଖି କଣ କରିବି, ପିତା ମୋର ବଡ଼ ନିର୍ଦ୍ଦୟ, ବଡ଼ ନିଷ୍ଠୁର । ମୋର ପ୍ରାଣ ଯିବ ଯାଏ ତେବେ କିଛି ଭାବନା ନାହିଁ, ତୁମ୍ଭେ ହୃଦୟେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ରକ୍ଷାକର ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ — ବିଧୁମୁଖି ! ଚିନ୍ତା କରନାହିଁ, ମୁଁ ଆପେ ଆପେ ସତର୍କ ହେବି ।

ବାଣା — ପ୍ରହରି ! ଦେଖ ଦେଖେ, କାହିଁ ସେହି କୁଳ-କଳଙ୍କିନୀ, କାହିଁ ସେହି ଦୁର୍ମତି ତସ୍କର ।

ପ୍ରହରୀ — ମହାରାଜ ! ଏଇ ଦେଖନ୍ତୁ ଚୋରପରି କପରି ମୁଣ୍ଡକୁ ତଳକୁ ଦେଇ ନେମ୍ପେଟେଇ ପଡ଼ିଛି ।

ବାଣା — ପ୍ରହରି ! ଦୁରାତ୍ମାରେ ଶୀଘ୍ର ଲୌହ ଶୃଙ୍ଖଳରେ ବନ୍ଧନକର ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ — ଦାନବରାଜ ! ଯଦୁବଂଶୀୟ ବୀର ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରହରୀ ହସ୍ତେ ବନ୍ଧନ ହେବା ମିଥ୍ୟା ।

ବାଣା — ଏ, ତୁମ୍ଭ ଯଦୁବଂଶୀୟ ? ଗୋପାଙ୍ଗନାଭୋଗୀ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବଂଶଜ ?

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ଆର୍ଯ୍ୟ ! ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କରହିଁ ପୌତ୍ର ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନର ପୁତ୍ର ମୁହିଁ ଅନିରୁଦ୍ଧ ।

ବାଣା—ଆରେ ଚୋରଙ୍କ ସର୍ଦ୍ଦାରର ତୁ ନାତି, ତେବେ ତୋର ଏ ପ୍ରକୃତି ନ ହେବ ବା କାହିଁକି ? ଶୁଣୁଛୁ ପ୍ରହରି ! କୃଷ୍ଣ ଯେ ଲବଣୀ ଚୋର, ବସନ ଚୋର, ମନଚୋର । ଏ ଗୋଟିଏ ତା ବଂଶରେ ମହାଚୋର ! ଆରେରେ ପାଷାଣ୍ଡ ବାଳକ, ତୁ କି ସାହସେ ତ୍ରିଭୁବନ ବିଜୟୀ ବାଣାର ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ କଲୁ, ଜାଣୁ ଦାନବ ରାଜ ମନେକଲେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଯଦୁକୁଳ ସମୂଳେ ଉତ୍ପାଟନ କରି ନିମିଷକ ମଧ୍ୟରେ ସାଗର ଗର୍ଭରେ ମାଡ଼ି ଦେଇପାରେ ।

ବାଣା— (ଗୀତ)

ଆରେରେ ମେଣ୍ଢା ଖେଚଡ଼ା ପଣଟେ।
ଭାଙ୍ଗି ଦେବି ନିଶ୍ଚେ ଆଜିରେ ।
ତୁ କେଉଁ ସାହସେ ପଶି ମୋର ବାସେ
ବିଷ ଖାଇଛୁ ତୁ ଜାଣିରେ ॥

ପ୍ରହରି ! ତୁ ପାପିନୀ କନ୍ୟା ଓ ତାର ସହଚରୀମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଧନ କରି ଶୀଘ୍ର କାରାଗାରେ ନେଇ ଯା, ମୁଁ ଏ ମୂର୍ଖର କୌତୁକ ଦେଖୁଛି ।

(ପ୍ରହରୀ ବାନ୍ଧିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ)

ଅନିରୁଦ୍ଧ—କାର ସାଧ୍ୟ ମୋତେ ବନ୍ଧନ କରିବ, ଦେଖେଁ ।

ବାଣା—କି ନରାଧମ ! ତ୍ରିଭୁବନ ବିଜୟୀ ବାଣାର ସମ୍ମୁଖେ ଏତେ ଦୂର ଅହଙ୍କାର କଥା, ଦୁର୍ମତି !

ଆଜି ଦେଖିବି, ତୋର ପାପର ସମୁଚିତ ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ କରିବି, କେ ତୋତେ ରକ୍ଷା କରିବ ?

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ବୃଥା ବାକ୍‌ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ? ଯେବେ ବୀର ତେଜ ହୃଦୟରେ ଅଛି, ଯେବେ ତ୍ରିଜଗତରେ ବିଜୟୀ ବୋଲି ମନେ ମନେ ଗର୍ବ କରୁଛୁ ତେବେ ଧର ଅସ୍ତ୍ର, ଫଳାଫଳେ ଦେଖାଯିବ ସବୁ ।

ବାଣ—ମେଷଶିଶୁ ଖଡ଼୍ଗ, ତୁ ଏତେ ଯୁଦ୍ଧ ଜାଣୁ, ଧର ଅସ୍ତ୍ର ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ପ୍ରସ୍ତୁତ ମୁଁ ।

(ଉଭୟର ଯୁଦ୍ଧ, ବାଣ ହସ୍ତରୁ ତରବାରି ଖସି ପଡ଼ିବାରୁ ବାହୁଯୁଦ୍ଧେ ବାଣର ପତନ)

ଅନିରୁଦ୍ଧ—(ଊଷା ପ୍ରତି) ପ୍ରିୟତମେ ! ତୁ ପିତାର ଶୁଶ୍ରୂଷା କର । [ସମସ୍ତେ ଶୁଶ୍ରୂଷା କରିବା]

ବାଣ—ଉଃହୋ, କି ନିଦାରୁଣ ଯାତନା । ଶରୀର ଅବସନ୍ନ ହୋଇ ଯାଉଛି କଣ ହେଲା, ଉଃ !

ଊଷା—ପିତା ! ପିତା ! ଏପରି ହେଉଛ କାହିଁକି ?

(ଆଉଁସିବା)

ବାଣ—ଏଁ, କିଏ ପିତା ପିତା ବୋଲି ଡାକିଲା ? ମୋର ଆରାଧ୍ୟ ଦେବୀ ଗୌରୀ, ମା ! ମା ! ! ତୁ ମୋର ମା ହୋଇ ମୋତେ ପିତା ବୋଲି ଡାକିଲୁ କାହିଁକି ? ଅଧମ ସନ୍ତାନକୁ ପିତା ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରିବା କ'ଣ ତୋର ଉଚିତ ? ହଉ ହେଲା, ଯେବେ ପିତା ବୋଲି ଡାକିଲୁ ତେବେ ଆଉ ଥରେ ପିତା ପିତା ବୋଲି ଡାକ ?

ଊଷା—ପିତା ! ମୁଁ କୈଳାସବାସିନୀ ଦୁର୍ଗା ନୁହେଁ । ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ହତଭାଗିନୀ କନ୍ୟା ଊଷା । ମୁହିଁ ପିତା ପିତା ବୋଲି ଡାକୁଛି ।

ବାଣ—କିଏ ତୁ, ବାଣ କନ୍ୟା ଊଷା, ନା ବିଶ୍ୱାସ ନୁହେଁ, ତୁ ମୋର ଆରାଧ୍ୟ ଦେବୀ ଦୁର୍ଗା !

ଊଷା—ପିତା ! ମୁଁ ଊଷା, ଆପଣଙ୍କ ଦୁଃଖିନୀ କନ୍ୟା ଊଷା !

ବାଣ—ତୁ ଊଷା, ରେ ପାପିନି ! ତୋ ଲାଗି ମୋ ଗର୍ବ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲୁ । କୁଳକଳଙ୍କିନୀ, ଦୋଷରୂପିଣୀ ମୂଢ଼ା, କାହିଁକି ମୋର ଅଙ୍ଗରେ ହସ୍ତ ଦେଲୁ । ରାକ୍ଷସୀ ଦୂର ହୁଅ । ପ୍ରହରୀ !

କାହିଁ ଗଲା ସେ ମୂର୍ଖ ଅନିରୁଦ୍ଧ, ଏହିବାର ତାର ସମୁଚିତ ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ କରିବି ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ବୀରବର ! ଏହି ଯେ ତୁମ୍ଭ ସମ୍ମୁଖରେ ବାଣ ବିଜେତା ଅନିରୁଦ୍ଧ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ।

ବାଣ—କ'ଣ କହିଲୁ ବାଣବିଜେତା ? ହାଁ ହାଁ, ଉନ୍ମାଦର କଥା, କିଏରେ ଏପରି ବଳବାନ୍, କାହାର ଶକ୍ତି କେ ପାରେ ଜିଣି ମୋତେ ସମ୍ମୁଖ ସମରେ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ମୁହିଁ, ମୁହିଁ ଅନ୍ୟ ନାହିଁ ।

ବାଣ—ତୁହି, ତୁହି, ଆରେ ମୂର୍ଖ ! ଶଶକ ଜିଣିବ ରଣେ ମୃଗେନ୍ଦ୍ର କେଶରୀ ? ମୂଷିକ ଟଳାଇ ପାରେ ବିନ୍ଧ୍ୟ ପର୍ବତକୁ ? ଦୁଗ୍ଧପୋଷ୍ୟ ଶିଶୁ ତୁହି, ଅଲୁଅ ଗନ୍ଧ ତୋହର ମୁଖୁ ନାହିଁ ଦେଖୁ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ଶୁଣ ଦୈତ୍ୟବର ! ମୃତ୍ୟୁ ତବ ଆଜି ହସ୍ତେ ମୋର, ତୋତେ ହରାଇଲି ରଣେ, ତେବେ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇ ନାହିଁ ଶେଷ, ଏଥରକ ଆଉ ନାହିଁ ପରିତ୍ରାଣ ।

ବାଣ—କି କହିଲୁ ଶିଶୁ ! ସମରେ ତୁ ଜିଣିଅଛୁ ମୋତେ ? ଆଚ୍ଛା ଭଲ କଥା, ଏହିବାର ଜୟ ପରାଜୟ ହୋଇବ ନିଶ୍ଚୟ, ଧର ଅସ୍ତ୍ର ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ପ୍ରସ୍ତୁତ (ଯୁଦ୍ଧରେ ଅନିରୁଦ୍ଧ ପତନ)

ବାଣ—ପାମର ! ଏଥର କେଉଁଠି ଯିବୁ ? ପ୍ରହରୀ ! ଶୀଘ୍ର ନାଗପାଶରେ ବନ୍ଧନ କର, ଦୁରାଚାର ! ସେ ପୂର୍ବ ବଳ ପୂର୍ବ ତେଜ ନାହିଁ, ଏଇଥର ମୂର୍ଖକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରିବି । ନିଅ ଶୀଘ୍ର କାରାଗାରେ !

ପ୍ରହରୀ—ଯେମିତି ଭଲୁକାଗାର ସେମିତି ଚହଟ ।

(ବନ୍ଧନ କରିବା)

ଊଷା—ପ୍ରହରୀ ! ବାନ୍ଧନା ବାନ୍ଧନା, ସୁକୋମଳ ହସ୍ତପଦକୁ ବନ୍ଧନ କରନା !

ବାଣ—ରେ ପାପିନୀ କୁଳକଳଙ୍କିନୀ ! ବାନ୍ଧିବ ନାହିଁ, ପ୍ରହରୀ ବାନ୍ଧ ଶୀଘ୍ର ।

ପ୍ରହରୀ—ଯେ ଆଜ୍ଞା । (ଅନିରୁଦ୍ଧେ ବାନ୍ଧିବା)

ବାଣା—ପ୍ରହରୀ ! ଶୀଘ୍ର କାରାଗାରରେ ପାଷାଣ୍ଡୀକୁ ନେଇ ଶୃଙ୍ଖଳ ପିନ୍ଧାଅ ।

(ପ୍ରହରୀ ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ନେଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବାଣା—ହତଭାଗିନି ! ମୁଁ ଯେବେ ଆଗରୁ ଜାଣିଥାନ୍ତି ତୁ ଦାନବ କୁଳ କଳଙ୍କିନୀ ତେବେ ତୋତେ ଆଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ଗୃହରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇ ନ ଥାନ୍ତି ! ଓଃ କି ଲଜ୍ଜାର କଥା, ଦୁହିତା ନହୋଇ ଅନ୍ୟ କେହି ହୋଇଥିଲେ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ତୋର ମୁଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରିଥାନ୍ତି । ପ୍ରହରୀ ! ଶୀଘ୍ର ଏ ପାଷାଣ୍ଡୀକି ଓ ଦ୍ୱାର ସହଚରୀଗଣଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀକରି କାରାଗାରକୁ ନିଅ ।

ପ୍ରହରୀ—ଏ ଯେ ଆପଣଙ୍କର କନ୍ୟା ।

ବାଣା—ଚୁପ୍‌କର, ଯା ଆଜ୍ଞାଦେଲି ତା ଶୀଘ୍ର ପ୍ରତିପାଳନ କର ।

(ପ୍ରହରୀ ବାନ୍ଧିବା, ମନୋରମାର ପ୍ରବେଶ)

ମନୋରମା—ମହାରାଜ ! ମହାରାଜ ! ଏ କ'ଣ, ଏ କ'ଣ, କାହାର ବନ୍ଧନ । ଏ ଯେ ମୋର ପ୍ରାଣର ଦୁହିତା ଉଷା !

ବାଣା—କି ପ୍ରିୟେ ! କାହାକୁ କନ୍ୟା ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରୁଛ ? ସେ କନ୍ୟା ନୁହେଁ, କାଳ ଭୁଜଙ୍ଗିନୀ ।

ମନୋରମା—ମହାରାଜ ! ସବୁ ଶୁଣିଲିଣି, ସବୁ ଜାଣିଲିଣି ଏଥରବାର କନ୍ୟାକୁ କ୍ଷମା ଦିଅନ୍ତୁ ।

ବାଣା—ସେ ଗୁରୁତର ଅପରାଧ, କ୍ଷମାନାହିଁ ! ପ୍ରହରୀ ? ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି ?

ମନୋରମା— ଗୀତ

ନାଥ ହେ କ୍ଷମା ଦିଅ ଏଥର ।
ଦୁହିତା ମୋହର ଅତି ସୁକୁମାର
ତା ପ୍ରତି ହୁଅ ଏତେ ନିଷ୍ଠୁର । ଘୋଷା ।
ଦୁଃଖିନୀର ଧନ ଅନ୍ଧୁଣୀ ନୟନ
ସେ ମୋ ଉଷାଟିଏ ହେ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ।
ଦେଖି ତା କଷଣ ଧରିବି କି ପ୍ରାଣ
ଭସିବଟି ନୟନେ ଲୋକ ଜହର । ୧ ।

ନାଥ ! ଅଭାଗିନୀ ଉଷା ପ୍ରତି ଏ ନିଷ୍ଠୁର ଆଜ୍ଞା ଦିଅନା । ତାର ଦୁଃଖ ଦେଖି ମୋର ହୃଦୟ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଯାଉଛି ।

ବାଣା—ସୁନ୍ଦରୀ ! ସେ ଦୁହିତା ନୁହେଁ, କାଳ ଭୁଜଙ୍ଗିନୀ । ତାକୁ ଚିରଦିନ ସେହି କାରାବାସ ।

ମନୋରମା— ଗୀତ

ହେ ପରାଣ ଧନ ଧରୁଛି ଚରଣ
ମୋ ବଚନଟି ଘେନନ୍ତୁ ଏଥରବାର ।
ଦଣ୍ଡିବାର ଶକ୍ତି ଥାଇ ଯାଉ ତାର
କ୍ଷମା ଦେବାଟି ଉଚିତ ବେଭାର । ୨ ।

ନାଥ ! ଏ ଅଧୀନାର ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ, ଏଥର ସେ ସତର୍କ ହେବ ।

ବାଣା—କିଛି ଶୁଣିବି ନାହିଁ, ଉଷା ମୋର ସର୍ବନାଶ କରିଛି ।

ପ୍ରହରୀ—ହଜୁର, ଚାଲିଲି ।

ମନୋରମା—ମହାରାଜ ! କନ୍ୟାପ୍ରତି ଯେ ଆଦେଶ ଦେଲେ ଏ ଅଭାଗିନୀ ପ୍ରତି ସେହି ଆଦେଶ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ବାଣା—ଆପତ୍ତି ନାହିଁ, ତୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ପାପିନୀର ମାତା, ତୋତେ ତାଠାରୁ କଠିନ ଦଣ୍ଡ ଦେବା ଉଚିତ । ପ୍ରହରୀ ! ଏ ପାଷାଣ୍ଡୀକୁ ବନ୍ଧନ କରି କାରାଗାରେ ନିଅ ।

ଉଷା—ମା ତୁମେ କାହିଁକି ମୋ ଲାଗି ଏତେ ଦୁଃଖ ସହ୍ୟ କରିବ ?

ମନୋରମା—ଉଷା ! ତୁହି ମୋର ପ୍ରାଣ, ପ୍ରାଣ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇଗଲେ ମୁଁ କେଉଁଠାରେ ରହିବି ?

ଉଷା—ମା ଦୟାମୟି ! ଦୁର୍ଗତିନାଶିନୀ ଦୁର୍ଗେ ! ମୁଁ କାରାଗାରେ ଚାଲିଲି, ତୁ ଦେଖ ମା ! ମୋ ପ୍ରାଣ ପତିଙ୍କୁ ଆପଣ ରକ୍ଷା କରିବେ, ଏତିମାତ୍ର ଭିକ୍ଷା ।

ପ୍ରହରୀ—ମହାରାଜ ? ଦାନବ କୁଳଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଲୌହ ଶିକୁଳି ଦେବା ଅନୁଚିତ ।

ବାଣା—କି ମୋର ମତରେ ବାଧା ।

ମନୋରମା—ମହାରାଜ ! ଆପଣ ଯେତେ କଷ୍ଟ ଦେବେ ତା ନିଶ୍ଚୟ ସହ୍ୟ କରିବି । ପତି ଇଚ୍ଛାକାଳରେ

ଯାତନା ଦେଲେ ପଢ଼ୀ ପରକାଳର ଯାତନାରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇଯିବ । ଆପଣ କାଦଣ୍ଡ ଆଦେଶ ଦେଲେ ତହିଁରେ ମୋର କିଛିମାତ୍ର ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । ଏଇଥର ବିଦାୟ ନେଲି ।

ବାଣା — ପ୍ରହରୀ ! କାଲି ପ୍ରଭାତରୁ ମୂର୍ଖ ଅପରାଧୀଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣ ଶ୍ମଶାନରେ ଯେ ଚଣ୍ଡୀଦେବୀ ଅଛନ୍ତି ସେଇଠାକୁ ନେଇଯିବୁ । ମୂର୍ଖଙ୍କୁ ସେଇଠାରେ ବଳିଦେଇ ଚଣ୍ଡୀଦେବୀଙ୍କ ତୃଷା ନିବାରଣ କରିବ ।

ପ୍ରହରୀ — ଯେ ଆଜ୍ଞା ।

(ଉଷା ଦୂର୍ଗୀ କହି ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଗୋବିନ୍ଦ ଦାସ, ବଲ୍ଲଭ ଦାସ, ଅନାଦି ଦାସ ଓ ପରମୁ ଦାସ ଭଜନିଆ ଖଞ୍ଜଣି ଓ ଚଲମ ହସ୍ତେ)

ଗୋବିନ୍ଦ— ହଇହୋ ପରମୁ ଦାସ ! ସିଏ ତ ଆସି ଏତେ ହେଲା ଡମ୍ବରୁ ଦାସ କାହିଁକି ବିଷୟରୁ ଫେରି ନାହାନ୍ତି, ଏହାର କିଛି ମତଲବ ଜାଣ ?

ପରମୁ—ଆହେ, ଡମ୍ବରୁ ଦାସ ତ ଗୋଟିଏ ପେଟୁ ଧରିଲେଣି । କେଉଁଠି ମୁଠାଏ ଭୋଜନ ମିଳି ଯାଇଥିବ ସେଇଠି ରହି ଯାଇଥିବେ ।

ଅନାଦି—ପରମୁଦାସେ ଆମ୍ଭର ଏଇଠି ବସି ସବୁ କହି ପକାଉଛନ୍ତି, ଡମ୍ବରୁ ଦାସଙ୍କୁ ନବ କିଛି ବଡ଼ ବିପଦରେ ପକାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଗୋବିନ୍ଦ —କ'ଣ, କଥା କ'ଣ ?

ପରମୁ—ଆମେ ଭଜନ କର, ଗଞ୍ଜେଇ କର, ମଣିଷ ବୁଲି ବୁଲି କରି ଆସିଲୁଣି, ଟିକିଏ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନାମ ନେବା କି ଗଞ୍ଜେଇ କରିବା । ତା ନାହିଁ ଖାଲି ଡମ୍ବରୁ ଦାସ କୁଆଡ଼େ ଗଲେ, କହିଲି ଭଲା ଆମ୍ଭର ସେଥିରୁ କଣ ମିଳିବ ? କାହାଠେଇଁ ଚଟେ ଖଣ୍ଡେ ଅଛି ହାତରେ ପକାଇବା ।

ବଲ୍ଲଭ—ତମ ପାଖରେ ନାହିଁ କି ?

ପରମୁ—ଆମ ପାଖରେ ଦୁକ୍ତା ଅଛି, ଚଲମ ଅଛି, ଗୁଡା ବି ତିଆରି ହୋଇଛି, କେବଳ ଗଞ୍ଜେଇ ନାହିଁ । ବିଷୟରୁ ଫେରିଲା ବେଳକୁ ଦୋକାନ ବନ୍ଦହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଦେଲୁ ଦେଲୁ ଚଟେ ଖଣ୍ଡେ ହାତରେ ପକାଇବା, ମଣିଷ ପାଣି ହୋଇଗଲା ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ଗୋଟିଏ କଥା ପଢ଼ିଥିଲ କଣ ? ଖାଲି ଗଞ୍ଜେଇ, ଗଞ୍ଜେଇ, ଗୋଟିଏ ସେଗେଡ଼େବେଳୁ ହେଉଛି ।

ପରମୁ—ଏ ବଡ଼ ଭଲଲୋକ, "ଆହେ ଗଞ୍ଜେଇ,ମନକୁ ଦେବ ରଞ୍ଜେଇ, ଆଳୁ ବଗବର ରଖିଥିବ ଖଞ୍ଜେଇ ।" ମହାପୁରୁଷମାନେ କହିଛନ୍ତି "ଯିଏ ନ ଖାଏ ଗଞ୍ଜେଇ ଧୂଆଁ ତା ବଂଶ ଘୋଡ଼ାମୁହାଁ ।"

ଗୋବିନ୍ଦ—ତୁ ଗୋଟାଏ ଘୋଡ଼ାମୁହାଁ, କାହିଁକି ଏଠି ବକ୍ ବକ୍ ହଉଛୁ, ତୁ ଗଲୁ ।

ପରମୁ - ଆମେ ନ ଯିବୁ ।

ଅନାଦି — ଅଲବତ ଯିବୁ ।

ପରମୁ—ଦଶ ଗଞ୍ଜେଇ ଚଟେ ଦଶ ଆମେ ଖାଇଯିବୁ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ପରମୁଦାସ ହେ ଟିକିଏ କଣ ଗୋଟାଏ କଥା ପଡ଼ୁଛି ଶୁଣ, ଅନାଦି କହିବଟି ସେ ଡମ୍ବରୁ କଥା ।

ପରମୁ—ଡମ୍ବରୁଟି ଆଗା ପିଚ୍ଛା ସମାନ ମଝିଟି ସରୁ, ତାଙ୍କ ନାଆଁଟି ତେବ ତେବ ଡମ୍ବରୁ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ତୁ ଉଠିଯା ଏଠୁ ଯା ନିକାଲ ।

(ତଡ଼ି ଦେବାରୁ)

ପରମୁ—ଆରେ ରହିଥା, ଆମେ ଏଇଥର ଚୂପ୍‌ହୋଇ ବସିଛୁ ।

ଅନାଦି—ପ୍ରତାପି ବାଣାସୁରର ହୁକୁମ, ଯେ ହରିନାମ ମୁଁହରେ ଧରିବ ତାକୁ ଛଅମାସ କାରଦଣ୍ଡ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଡମ୍ବରୁ ଦାସ ସେହି ଅପରାଧରେ ବନ୍ଦ ।

ପରମୁ—ହିଁ ଡମ୍ବରୁ ଦାସ ଯେ ଆଗା ପିଚ୍ଛା ବି ଆଡ଼େ ବାଜଥିବେ !

ଗୋବିନ୍ଦ—ଚୁପ୍‌କର, ହଇହୋ ଅନାଦି ଦାସେ । ଏ କଥା କଣ ସତ୍ୟ ?

ପରମୁ—ଅନାଦି ଦାସେ ! ଏ ଚଲମ ତୁରନ୍ତ କରି ବସିଲି ।

ବଲ୍ଲଭ—ପରମୁ ! ତୁ ଗୋଟିଏ ମାଙ୍କୁଅଟିଏ ।

ଅନାଦି—ମହାରାଜାଙ୍କର ହୁକୁମ, ଏ ସଂସାର୍‌ରେ ଯେତେକ ହରିଭକ୍ତ ଅଛନ୍ତି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବାନ୍ଧିକରି କାରାଦଣ୍ଡ ଦେବେ ।

ପରମୁ—ସତେ ରେ ? ନାହିଁରେ ବାପା ଆମର ସେ ହରିନାମରୁ କ'ଣ ମିଳବ । ଆମର ବାବାଜି ହେବା ଯେତିକି ହେଲ୍‌ ସେତିକି ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ହଇ ହେ ପରମୁ ଦାସେ ! ତମେ ସବୁ ହୋଉ ଭଉଗ୍ନନ ନେଇ ଆମ ବାବାଜି ଗୋଷ୍ଠିରେ ପଶିଛ, ଏତେ ବେଳକୁ ସ୍ୱା କଣ କହୁଛ ?

ପରମୁ—ଆମେ କଣ ହରିନାମ ନବାକୁ ତମ ଗୋଷ୍ଠିରେ ପଶିଥିଲୁ !

ଅନାଦି—ଆଉ ?

ପରମୁ—ଆହେ ଖାଲି ଗଞ୍ଜେଇ ଉଖୁଡ଼ା ଚୁଡ଼ାପଣା ଖୀରି ସକାଶେ ପଶିଥିଲୁ, ନାମ କିଏ ? ପ୍ରୀମ କିଏ ? ଆମର କାମ ଗଞ୍ଜେଇ ମଲବା ଚିଲମେ ଭରିବା ଗୁଳା ଥୋଇବା ଆଉ ବଂ ବଂ ହର ହର କହି ଦମ୍‌ ମାରିଦେବା ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ପରମୁ, କିଛି ଭୟ କରନା, ହରିନାମ ଯେ ନିଏ ତାର କିଛି କେହି କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ।

ପରମୁ—ଆଚ୍ଛା ଡମ୍ବରୁ ଦାସ ! କପରି ଉଡ ଉଡ ବାଜଲେ ତାଙ୍କର ହରି ହରି ବୋଲି ପାଣି ଗଳୁ ନ ଥିଲୁ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ଆହେ ଈଶ୍ୱର ଯାହା କରନ୍ତି, ପ୍ରାଣୀର ମଙ୍ଗଳ ସକାଶେ କରନ୍ତି । ନଉ ରାତି ବେଶି ହେଲା ଭଜନଟିଏ କର ।

ପରମୁ—ଆଚ୍ଛା ଗଞ୍ଜେଇ ଟିକିଏ କର ।

ଅନାଦି—ଏଇଟା ଗଞ୍ଜେଇ ଗଞ୍ଜେଇ ହୋଇ ମରିଯିବ ।

ପରମୁ—ଆମେ ଗଞ୍ଜେଇ ଗଞ୍ଜେଇ ହୋଇ ମରିଯିବୁ ତମେ ଖୁବ ଭଲଲୋକ । ସେ ଦିନ ଗଞ୍ଜେଇରୁ ଧୂଆଁ ବାହାରିଲା ନାହିଁ ବୋଲି ସବୁ ଚିଲମଟାକୁ କାମୁଡ଼ି ପକାଇଥିଲ ?

ବଳଭଦ୍ର—ଆଚ୍ଛା, ନାମ କର ।

(ଗୀତ)

ବାଇମନ ! ହରିନାମ କର ଏକା ନିଷ୍ଠି ଧ୍ୟାନ ।
ହରି ନାମ ବିନା   ନାହିଁ ମୋକ୍ଷ କାହିଁ
(ହରି) ନାମାମୃତ ସଦା କର ପାନ । ପଦ ।

ଯେଉଁ ନାମ ଧରି ଧ୍ରୁବ ପ୍ରହଲାଦ,
ଲଭିଥିଲେ ହରି ପଦ ଅରବିନ୍ଦ;
ସେ ନାମ ମହିମା   କେ କଳିବ ସୀମା
(ସୁଖେ ଦୁଃଖେ) ହରିନାମ କର ଗାନ ।୧।

ପରମୁ—ଆରେ କଣେ କିଏ, ଗୁଳା ଲଗାଅ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ପରମୁଦାସ ତୁ ଗୋଟିଏ ମୂର୍ଖ ।

ପରମୁ—ହେ ମୂର୍ଖ ମୂର୍ଖ ମୋତେ କହୁଛ, ଜାଣିଥା ମୂର୍ଖ କାମ ଦେଖାଇ ଦେବି ।

ଅନାଦି—ହଇରେ, କ'ଣ ମୂର୍ଖ କାମ ଦେଖାଇ ଦେବୁ ।

ପରମୁ—ତୋ ନାକ ଦଣ୍ଡାରେ ବାଧେ ଦେବି ।

(ଠିକଣା ଖୋଜି ହବା)

ବଳଭଦ୍ର— ଥାଉ, ସେଠା ବାଇଆ, ତୁମେ ନାମ କର ।

(ଗୀତ)

ଯେଉଁ ନାମ ଧରି ସୁଦାମା ଦରିଦ୍ର,
ଲଭିଥିଲା ଦିନେ ଅଭୟ ସମ୍ପଦ ?
ସେହି ବ୍ରହ୍ମପଦ   ଦୃଢ଼ କରି ଭଜ
ମାୟା ସଂସାରୁ ତରି ଯିବୁ ନିଶ୍ଚେ ଜାଣ ।

(ସମସ୍ତେ ହରିବୋଲ)

(ସେନାପତି ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

ସେନାପତି—କିଏ ତୁମେ ପାପୀଗଣେ ! କିମ୍ପା କର ହରିନାମ ଗାନ । ଯଦି ବଞ୍ଚିବାର ଇଚ୍ଛା ଥାଏଟି ଜୀବନେ କର ସଦା ଗାନ ରାଜାଧିରାଜା ବାଣାସୁର ଯଶ କୀର୍ତ୍ତି, ତା ନ ହେଲେ ମୁକପରି ବୃଥେ ବସ ଯାଇଁ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ଆରେ ମୂର୍ଖ ? ସୁଧା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହରିନାମରେ କି ମହିମା ତୁ ଜାଣୁ ? ଯେତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାଣ ପକ୍ଷୀ ଏ ହୃଦୟ ପିଞ୍ଜରରେ ଅଛି ସେତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହରିନାମ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କାମନା ଆମ୍ଭର ନାହିଁ ।

ସେନାପତି—ତୁମେ ଯେତେ ଅଛ ହରିଭକ୍ତ ଏଥି ବାନ୍ଧିକରି ନେବି, ଏହିକ୍ଷଣି କେଉଁ ହରି ରଖିବ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ?

ପରମୁ—ମୁଁ ହରିଭକ୍ତ ନୁହେଁ ।

ସେନାପତି—ତୁ କିଏ ?

ପରମୁ—ମୁଁ ଗଞ୍ଜେଇ ଭଙ୍ଗୁଡ଼ା ଭକ୍ତ ।

ସେନାପତି—ଆଚ୍ଛା, ତୁମ୍ଭେ ବୈଷ୍ଣବ ନୁହେଁ ? ତେବେ ଏ ଗେରୁଆ ବସ୍ତ୍ର ଓ ଗ୍ରୀବାରୁ ଚିତାକାଟିବାର ଅଭିପ୍ରାୟ କଣ ?

ପରମୁ—ଏ ବେଶ ଓ ଚିତା କାଟିବା କେବଳ ବାବାଜିମାନଙ୍କ ପାଖରୁ ଗଞ୍ଜେଇ ଓ ଭଙ୍ଗୁଡ଼ା ଚୋରାକାଟି ଖାଇବା ଉପାୟ ।

ସେନାପତି—ଅଚ୍ଛା, ତୁମ୍ଭ ଜୀବନରେ କ କ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛ ବା କରୁଛ ।

ପରମୁ—ଦ୍ୱେଷ ନାଶ ଜୀବ ହିଂସା ଏ ମୋ ଜୀବନର ପେଶା ।

ସେନାପତି—ଆଚ୍ଛା ତୁମ୍ଭେ ଏମାନଙ୍କ ଗୋଷ୍ଠିର ନୁହଁ ?

ପରମୁ—ନା, ନା ମୋର ତାଙ୍କର ଜମୀନ ଅସମାନ ଫରକ ।

ସେନାପତି—କହ ବୈଷ୍ଣବ ଗଣେ ! ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁଭୟ ନାହିଁ ।

ଅନାଦି—ମର୍ତ୍ତ୍ୟମଣ୍ଡଳେ ଦେହବନ୍ଧ,
ଦେବତା ହୋଇଲେ ମରଇ ।

ସେନାପତି—ନିର୍ବୋଧ ବୈଷ୍ଣବ ! ଶୀଘ୍ର ସେ ହରିନାମ ପରିତ୍ୟାଗ କର, ନଚେତ୍ ସନ୍ନିକଟରେ ତୁମ୍ଭର ମୃତ୍ୟୁ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ।

କଳିଦ—ଆରେ ଅଜ୍ଞାନ ! ମୃତ୍ୟୁ ଯେବେ ସନ୍ନିକଟ ହେବ ହରିନାମ ତେବେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବୁ । ଆନନ୍ଦେ ଏକବାର ହରିବୋଲ, ହରିବୋଲ, ହରିବୋଲ । (ସମସ୍ତେ ଏକ ସ୍ୱରରେ)

ସେନାପତି ମୂର୍ଖ ! ମୋର ସମ୍ମୁଖରେ ବାରବାର ହରିନାମ, ଜାଣୁ ମୂର୍ଖ ମୁଁ କିଏ ?
(ପରମୁ ପ୍ରତି) ରେ ପାଷାଣ୍ଡ ! ତୁ ସବୁ ହରିଭକ୍ତ ନୋହୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ହରିବୋଲ କହିଲୁ କିଆଁ ।

ପରମୁ—ମୁଁ ତ ହରିବୋଲ କହିନାହିଁ, ସେମାନେ କହିଲେ ହରିବୋଲ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଲି ଆରେ ମରିବ !

ସେନାପତି—(ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ ପ୍ରତି) ଆରେ ରେ ନିର୍ବୋଧ ବୈଷ୍ଣବ ! ଯଦି ସେ ହରିନାମ ତ୍ୟାଗ ନ କର ତେବେ ଏ ଶାଣିତ ଖଡ୍‌ଗରେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରିବି ।

ଅନାଦି—ସମସ୍ତ ବିପଦରୁ ସେ ଦୟାମୟ ହରି ଉଦ୍ଧାର କରିବେ ହରି ଦୁର୍ବଳର ବଳ, ହରି ଅନାଥର ନାଥ, ହରିନାମ ବିନା ଏ ସଂସାରରେ କିଛି ନାହିଁ, ଆନନ୍ଦେ ଏକବାର ହରିବୋଲ ।
(ସମସ୍ତେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ)

ସେନାପତି—ପାଷାଣ୍ଡ ଏଇଥର କେଉଁ ହରି ରକ୍ଷା କରିବ ଦେଖିବି (ତରବାରି ଉଞ୍ଚାଇବା ସମୟରେ ହସ୍ତରେ ରକ୍ତ ପଶିଯିବା) । ଓହୋ ଓହୋ ଏ କଣ ହେଲା କଣ ଗୋଟାଏ ଛୁଞ୍ଚରେ ପଶିଗଲା, ଓହୋ କ ନର୍ଯ୍ୟାତନା, ଧର ମୋର ହସ୍ତ ଧର ।

ପରମୁ—(ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀରେ ସେନାପତିଙ୍କୁ ଧରି) ମଲି ମଲି ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ମୂର୍ଖ ସେଇ ତୋର ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି; ହରି-ଭକ୍ତଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବାର ଫଳ ଏହି ।

ସେନାପତି—ରକ୍ଷା କର କ୍ଷମାକର, ଏହି ସେ ପ୍ରାଣଗଲା, କ୍ଷମାକର ।

ଅନାଦି—ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କ୍ଷମା ମାଗିବା ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ଯାହାଠାରେ ଦ୍ରୋହୀ ହୋଇଛ ତାଙ୍କୁ କ୍ଷମା ମାଗ । ଡାକ ସେହି ବିପଦ ଭଞ୍ଜନ କରୁଣା ନିଧାନଙ୍କୁ ଡାକ ।

ସେନାପତି—ନା ସେ ନାମ ମୋ ମୁହଁରେ ଆସୁନାହିଁ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବ, ତୁ ଯେ ଘୋର ପାପୀ, ଆଚ୍ଛା ଆଉ ଥରେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ ହରିବୋଲ କହ ।

ସେନାପତି—ନା, ସେ ନାମ ମୋ ତୁଣ୍ଡରେ ଆସୁନାହିଁ । ଦୟାକରି ମୋ ପାଇଁ ଥରେ ସେହି ହରି (କ୍ଲେଶମୁକ୍ତ) ଏ କଣ ହେଲା ମୋର ସେ କଷ୍ଟ କାହିଁ ଗଲା ! ମୁଁ ଯେ ଅସୀମ ଦୁଃଖରେ ଅସୀମ ! ଯନ୍ତ୍ରଣା ଲଭୁଥିଲି, ସେ କାହିଁ ଗଲା ? କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ସେ ହରିନାମ ତୁଣ୍ଡରେ କହିଲି ମାତ୍ରେ ଏ ସମସ୍ତ

ବେଦନା ଘୁଞ୍ଚଗଲା । ଧନ୍ୟ ସେ ନାମ । ବୈଷ୍ଣବଗଣେ ଥରେ ଏ ଅପରାଧୀ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷାକରି ହରିବୋଲ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ ମୋ ନିକଟରେ ଡାକ ।

(ବୈଷ୍ଣବଗଣେ ହରିବୋଲ)

ସେନାପତି—କି ଆନନ୍ଦ କି ଅସୀମ ପ୍ରେମ, ମୁଁ ବୃଥା ଅହଙ୍କାରରେ ମତ୍ତ ହୋଇ ଜଘନ୍ୟ ଘୃଣିତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଛି,ଧିକ୍ ମୋତେ,ଶତଧିକ୍ ମୋର ରାକ୍ଷସ ହୃଦରେ ଦାସତ୍ୱ କରିବା । ଆଜି ସେ ଜଘନ୍ୟ ଦାସତ୍ୱ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଶ୍ରୀ ହରିଙ୍କ ପଦ ପଙ୍କଜରେ ମନ ପ୍ରାଣ ଢାଳିଦେବି । ବୈଷ୍ଣବଗଣେ ! ମୁଁ ଅଧମ ଅଜ୍ଞାନବଶତଃ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କଠାରେ ଦ୍ରୋହୀ ହୋଇଛି । ମୋତେ କ୍ଷମାଦିଅ ।

ବୈଷ୍ଣବଗଣେ—ଯାଅ ବାବୁ ହରି ତୋର ମଙ୍ଗଳ କରିବେ ।

ସେନାପତି—ଆପଣମାନେ ଆପଣଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗନ୍ତୁ ମୁଁ ମେଲାଣି ନେଉଛି ।

(ପ୍ରଣାମ କରିଣ ପରମ୍ପ ପ୍ରତି)

ପାଷାଣ୍ଡ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁହି ଦୋଷୀ ତୋତେ କାରାରୁଦ୍ଧ କରିବି । ସ୍ଥୂଳ ମୂର୍ଖ, ତୁ ମିଛରେ ବାବାଜୀ ହୋଇକରି ଦୁନିଆ ଠକାଇ ବୁଲୁ ଚୁ । (ଘୋଷାରିବା)

ପରମ୍ପ—ହେ ମୋତେ କୁଆଡ଼େ ନେଉଛ ? ହେ ଗୋବିନ୍ଦ ଦାସ ! କହ ମୋ ପାଇଁ ଟିକେ କହ ହେ ଅନାଦି ଦାସ ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବୈଷ୍ଣବମାନେ—ଦେଖ ହରିଙ୍କର କି ଅଦ୍ଭୁତ ଲୀଳା ।

(ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥଦୃଶ୍ୟ

(ଜଣେ ପଣ୍ଡା କାଳୀମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ଓ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଘଣ୍ଟ ଓ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ମଶାଲ ସେନ ପ୍ରବେଶ କାଳୀ ସ୍ଥାପନ । ପଣ୍ଡା ଆଳତି ଓ ପୂଜା କରଣ ।

୧ମ ପଣ୍ଡା—ମା, ଖଣ୍ଡା ଖର୍ପରଧାରିଣୀ ମା ! ମା ଜଗତ ଜନନୀ ମହିଷାମର୍ଦ୍ଦିନୀ ମା, ଏ ଦରିଦ୍ରା ପଣ୍ଡା ପଡ଼ିହାରିଙ୍କି ରକ୍ଷ କେବଳ ଯା । ଆଜି ଯେତେ ଅତିଥି ଅଭ୍ୟାଗତ ଆସୁଛନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଗୋଗ୍ରାସ କରି ଖା ! ମା ! (ଦ୍ୱିତୀୟ ପଣ୍ଡା ପ୍ରତି) ହେ ଆଜ ଦେବୀଙ୍କ ପାଖରେ ନରବଳୀ ହିଆଯିବ । ମହାରାଜାଙ୍କର ହୁକୁମ ଦେବୀଙ୍କର ସ୍ଥାନ ମାର୍ଜନ ଶୀଘ୍ର କରିବା କଥା । ତମେ ବୋଧହୁଏ ଏତେବେଳ କରିଦେଲ ।

୨ୟ—କ'ଣ କରିବି ଗୋଟାଏ କାର୍ଯ୍ୟବଶତଃ ଡେରି ହୋଇଗଲା ।

(ପ୍ରହରି ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ସେନ ପ୍ରବେଶ ଓ ପ୍ରଣାମ କରଣ, ପଣ୍ଡା ଫୁଲ ସିନ୍ଦୂର ଦେବା)

ପ୍ରହରୀ—ଏ ସ୍ଥାନ ନାମ ଦକ୍ଷିଣ ଶ୍ମଶାନ, ଏ ଏଠାରେ ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ, ଏହାଙ୍କ ନାମ କାଳୀଦେବୀ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ହେ ପ୍ରହରୀ ! ମୋତେ ଏହି କାଳୀଦେବୀଙ୍କ ନିକଟରେ କ'ଣ ବଳିଦେବ ?

ପ୍ରହରୀ ହଁ ବଳି ଦିଆହେବୁ । ମହାରାଜ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଯାଇଛନ୍ତି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆସିଲେ ତୋତେ ମାଙ୍କ ନିକଟରେ ବଳି ପ୍ରଦାନ କରିବେ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ଆହେ ! ମୋର ତେବେ ଆଜି ଶେଷଦିନ, ହା ହତଭାଗା ଅନିରୁଦ୍ଧ, ତୁ ନିଜର ବୁଦ୍ଧିର ଦୋଷେ ଅକାଳେ ପ୍ରାଣ ହାରିଲୁ । ସ୍ତ୍ରୀର ରମଣୀର ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଆତ୍ମୀୟ ବର୍ଗଙ୍କ ସ୍ନେହ ଶତ୍ରୁ ସ୍ୱରରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲୁ, ହାୟ ହାୟ, ମୁଁ ଯେ ବଂଶେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଛି ସେ ବଂଶ ଜଗତ ପବିତ୍ରକର, ମୋର ପିତା ତ୍ରିଭୁବନେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ବୀର ଓ ପିତାମହ ତ୍ରିଜଗତେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ପୂଜ୍ୟ । ମୁଁ ସେହି ପରମ ପୂଜ୍ୟର ପୌତ୍ର ହୋଇ ସ୍ତ୍ରୀର ରମଣୀ ଲାଳସାରେ ପଡ଼ି ଚଣ୍ଡୀ ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇବି ।

ପ୍ରହରୀ—ବାବୁଜୀପରି ଗୁଡ଼ାଏ କ'ଣ କହୁଚୁ । ଏଇଦେଖ ମହାରାଜ ଆସିଲେଣି ।

(ବାଣା ପ୍ରବେଶ ପଣ୍ଡା ଧଣ୍ଡା ଇଙ୍ଗିତ ଦେବା)

ବାଣା—ପ୍ରହରୀ ! ଶଳକାଠ କାହିଁ ?

ପ୍ରହରୀ—ଶୂଳକାଠ କ'ଣ ଦରକାର ?

ବାଣ—ବର୍ବର, ଦର୍ଭାର ନୃପେ ? ଅଚ୍ଛା କହୁଛୁ ! ଯା ଶୀଘ୍ର ଆଣ ।

ପ୍ରହରୀ—ଯେ ଆଜ୍ଞା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଣୁଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବାଣ— ଆରେ ହତଭାଗ୍ୟ ଆଜ ତୋର ସୌଭାଗ୍ୟର ଦିନ । ତୋର ଶୋଣିତରେ ଆଜ ହରପ୍ରିୟା କାଳିକାଙ୍କ ତୃପ୍ତି ସାଧନ କରିବ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ସେ କଥା ଯଥାର୍ଥ, ଦାନବରାଜ ! ମହୃତ-ମର୍ଦ୍ଦିନୀ ମହେଶମୋହିନୀ ତାର ଆଜ ପୂତ ଶୋଣିତ ପାନ କରିବେ । ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟର କଥା ।

ବାଣ—ଅଚ୍ଛା ମୃତ୍ୟୁକୁ ସୁଖ ମନେ କରୁଛୁ । ଏହି ଯେ ପ୍ରହରୀ । ପ୍ରହରୀ ! ଶୂଳକାଠ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାପନ କର (ବ୍ରାହ୍ମଣପ୍ରତି) ବ୍ରାହ୍ମଣ ଫୁଲଚନ୍ଦନ ଇତ୍ୟାଦି ଏ ଯୁବକକୁ ଦିଅ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—(ସ୍ୱଗତଃ) ନିଶ୍ଚୟ ତେବେ ଆଜ ପ୍ରାଣ-ଦଣ୍ଡର ଦିନ । ନିଶ୍ଚୟ ଆଜ ଅନିରୁଦ୍ଧର ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତ । (ଫୁଲଚନ୍ଦନଦେବା)

(ଗୀତ)

ସରିଲା ସରିଲା ମୋର ଭବରଙ୍ଗ ଖେଳା
ସନ୍ଧି କଣ୍ଠ ହେଲା ଆସି ଅନ୍ତିମର ବେଳା
ମୋର ଲୀଳା ଖେଳା
ସରିଗଲା ବୁଡ଼ିଲାଟି ଭେଳା । ୧ ।

ନ ଦେଖିଲେ ତାତ ମାତ ବନ୍ଧୁ ସହୋଦରେ
ଗୋପନେ ଶୂନ୍ୟେ ପ୍ରାଣ ହାରିଲି ନଗରେ
ଏ ଦୁର୍ଲଭ ଜନ୍ମ
ହେଲା ସିନା ଅକାରଣ ରେ । ୨ ।

ବାଣ—ବର୍ତ୍ତମାନ ଜ୍ଞାନ ଉଦୟ ହୋଇଛି, ମୂର୍ଖର ଅନ୍ତିମ ସମୟକୁ ଜ୍ଞାନ ଉଦୟ ହୋଇଛି, ପାଷାଣ୍ଡ ! ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ଦାନବରାଜ ! ମୁଁ ଶୂଳଗାମିବା ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ, କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ଅନୁରୋଧ ମୋର ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ ।

ବାଣ—ମୋ ନିକଟରେ ତୋର କି ଅନୁରୋଧ ? ଅଚ୍ଛା ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡରୁ ମୁକ୍ତ ଓ ରକ୍ଷା ଲାଭ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ଯା କାମନା ତା ନିଶ୍ଚୟ ପୂରଣ କରିବି । ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶ କର ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ— (ଗୀତ)

ଆହେ ଦୈତ୍ୟରାଜ ଘେନ ମୋ ଅରଜ
ଗରଜ ପଡ଼ିଛି ମୋର,
ବରଜବିହାରୀ ଶ୍ରୀପଦପଙ୍କଜ, ମୋ
ହୃଦେ ଅଙ୍କନ କର ।
ଏହି ଲଲାଟ ପଟେ
ପିତା ମାତା ପଦ ଲେଖି ଦିହେ । ୧ ।

ହର ପାର୍ବତୀଙ୍କ ପବିତ୍ର ନାମକୁ
ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ଲେଖିଦିଅ
ହରିପିବ ମୋର ମନର ସାଧଟି
ନ ଥିବ ଶମନ ଭୟ ।
ଥରେ ବନ୍ଧ ସୁଦୟା
ମାଗୁଣି ମାତ୍ରକ ମୋର ଏହା । ୨ ।

ଦାନବରାଜ ! ଶୂଳ ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ମୋର ହୃଦୟରେ ମୋର ପିତାମହ ଶ୍ରୀଗୋବିନ୍ଦ ପଦାରବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦନରେ ଅଙ୍କିତ କର ଓ ଲଲାଟରେ ପିତାମାତାଙ୍କ ପଦ ଓ ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ସେହି ହର ପାର୍ବତୀଙ୍କ ନାମ ଲେଖି ଦିଅ, ମୁଁ ଯେପରି ପରକାଳରେ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବି ।

ବାଣ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ! ଶୀଘ୍ର ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପୂରଣ କର।

(ବ୍ରାହ୍ମଣ ତଥା କରଣ)

(ଅନିରୁଦ୍ଧ ଆଣ୍ଠୁ ମାଡ଼ି ବସି ସ୍ତବ)

ନବ ଜଳଦ ବରନ ହେ ।
ଏ ଭବଜଳେ ଗଲି ଭାସି ।
ତୁମ୍ଭେ କର୍ଣ୍ଣଧାର ହେ କରୁଣାକର
କୂଳେ ଲଗା ମୋତେ ଆସି । ପଦ ।

ଅନାଥର ନାଥ ତୁମ୍ଭେ ଘନନାଥ
ଦିନ ଥାଉଁ ଡାକି ଯୋଡୁଛି ନିଶୀଥ
ଆସ ଥରେ ଆସ ଏ ତମିର ନାଶ
ଦୂର୍ବାଦଳ ଶ୍ୟାମ ରମାବିଳାସୀ । ୧ ।

ଧୂଳି ଖେଳ ଛଳେ ଅନ୍ଧ ସୁଦାମାରେ
ଚକ୍ଷୁଦାନ ଦେଇଛ ବ୍ରହ୍ମବଶି ।
ମୋତେ ମୋକ୍ଷପଥେ ଦେଖା ହେ ଅନନ୍ତ
ଜ୍ଞାନ ଚକ୍ଷୁ ମୋର ଉଠୁ ବିକଶି । ୨ ।

ହେ ଚିଦାନନ୍ଦ; ହେ ଗୋପୀକାକାନ୍ତ, ହେ ଭଗବାନ ! ଆସ ଆସ ଏ ଅନ୍ତିମ ସମୟରେ ଥରେ ମାତ୍ର ଦେଖାଦିଅ ।

ବାଣା—ରେ ଅବୋଧ ଶିଶୁ ! ଏଇଥର ଭବାନୀ ପାଦପଦ୍ମ ସ୍ମରଣ କରି ଶୂଳ କାଠରେ ମସ୍ତକ ରଖ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ? ମନ ମଧ୍ୟରେ ଏତେ ଭୟ ଆସୁଛି କାହିଁକି ? ମା କୃପାମୟୀ ! ହେ ମା ଅଭୟା ! ଯେବେ ମୋ ରୁଧିର ପିଇବାକୁ ଏତେ ଅଭିଳାଷୀ ହୋଇଛୁ ତେବେ ଏ ହୃଦୟରେ ବଳ ଦେ କୃପାମୟି ! ମୋର ମନର ଭୟ ଦୂର କର ମୁଁ ଅଜ୍ଞାନ ଶିଶୁ, ଭକ୍ତି ସ୍ତୁତି କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ, ମୋର ସଦ୍‌ଗତି ବିଧାନ କର ।

(ଆଦ୍ୟମାତୃ ସ୍ତବ)

ଦୁର୍ଗେ ଦୁର୍ଗତି ହର ବିଘ୍ନ ବିନାଶିନୀ
ସଙ୍କଟେ ତାର ଗୋ ଆସି ତାରା ତ୍ରିନୟନା ।
ଘୋର ବିପଦ ସାଗର କି ଆଉ ଭରସା ସ୍ଥିର
ତୁମ୍ଭେ କୃପା ନ କଲେ ମା ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ । ୧ ।
ପାଷାଣ ଜନକ ତବ ତୁମ୍ଭେ କି ପାଷାଣୀ ହେବ
ନାମେ କଳଙ୍କ ରହିବ ବିପଦଭଞ୍ଜନୀ । ୨ ।

ମା ଦୁର୍ଗତିନାଶିନି ଦୁର୍ଗେ ! ଅନିରୁଦ୍ଧ ତୋର ପାଦପଦ୍ମ ସ୍ମରଣ କରି ବିଦାୟ ନେଲା, ମା ଦୁର୍ବୃତ୍ତ କାଳ ଯେପରି ମୋତେ ଆସ୍ତ ନ କରେ, ଏହି ଶେଷ ଭିକ୍ଷା ।

ବାଣା—ପ୍ରହରୀ ! ଦେଖୁଛୁ କ'ଣ ? ଦେ ଶୂଳକାଠରେ ତାର ମସ୍ତକ ରଖ ।

ପ୍ରହରୀ—(ଅନିରୁଦ୍ଧ ପ୍ରତି) ଆସ ବାଳକ !

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ମୁଁ ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ମସ୍ତକ ଦେଉଛି ତୁମ୍ଭେ-ମାନେ ମୋର ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷାକରି ଥରେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ଦୁର୍ଗେ ଦୁର୍ଗେ ବୋଲି କହ । (ସମସ୍ତେ ତଥାକରଣ ଓ ଶୂଳକାଠରେ ଅନିରୁଦ୍ଧ ମସ୍ତକ ରଖିବା ।

ବାଣା—ମାତ ରଣଚଣ୍ଡିକେ ! ମୋର ଅଙ୍ଗର ଏହି ଦୁର୍ମତିକୁ ତୋର ନିକଟରେ ବଳିଦେଲି, ଏ ବଳି ଗ୍ରହଣ କରି ମୋ ପ୍ରତି ସୁପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅ, ହଅ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଖଣ୍ଡାଦିଅ ।

(ଖଡ୍‌ଗ ପ୍ରଦାନ ଓ ଘଣ୍ଟାନାଦ, ବାଣା ଖଡ୍‌ଗ ଉତ୍ତୋଳନ କରିବା ସମୟେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ)

ଦୁର୍ଗା—କ୍ଷାନ୍ତହୁଅ ବର୍ବର ! କାହାକୁ ତୁ ଦେଉ ଶୂଳଦାନ
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ଆରାଧ୍ୟ ହରି ପତିତପାବନ ।
ନାରାୟଣ ନନ୍ଦନ ନୀରଦ ଶ୍ୟାମ
ପୂଜେ ଯାରେ ହରବ୍ରହ୍ମା ଅହର୍ନିଶି ବସି
ଅନିରୁଦ୍ଧ ତାର ପୌତ୍ର ନାହିଁ କି ସ୍ମରଣ ମୂର୍ଖ ।
ଫିଙ୍ଗ ଦୂରେ ପାପ ଖଡ୍‌ଗ ମୁକ୍ତ କର ଜ୍ୱଳନ୍ତ
ପାବକେ ।

ବାଣା—ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ମାଗୋ ଶୁଣି ତବ କଥା
ଦ୍ୱାରକାନିବାସୀ କୃଷ୍ଣ ବୈକୁଣ୍ଠ ଈଶ୍ୱର
ନନ୍ଦଘରେ ଲୁଚିଥିଲା ଯେହୁ କଂସ ଡରେ
ଗୋପାଳ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଯେହୁ ଭୁଞ୍ଜୁଥିଲା ଗୋଷ୍ଠେ
ସେ କି ଅଟେ ହରି ନାରାୟଣ ?
ଭ୍ରମାଚ୍ଛନ୍ନ ତୁମ୍ଭେ ମାତା ଭ୍ରମବଶେ ମୁଖେ କହ
ଏସନ ବଚନ

ଦୁର୍ଗା—ରେ ଅବୋଧ !
ଭ୍ରମାଚ୍ଛନ୍ନ ନୁହେଁ ଜନନୀ ତୋହର
ଦାନବ ଭ୍ରମେ ପଡ଼ିଛୁ ତୁ ମୂର୍ଖ
ତ୍ରିଲୋକ ଆରାଧ୍ୟ ହରି ପତିତପାବନ
ଦୁଷ୍ଟ ନିବାରିବା ହେତୁ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ
କଂସଭୟେ ନନ୍ଦାଳୟେ ନ ଥିଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ
ଭକ୍ତର ବାଞ୍ଛା ପୂରଣେ ଗୋକୁଳେ ଉଦୟେ
ଯାକୁ ଭାବୁ ଗୋପାଳ ନନ୍ଦନ ବୋଲି
ସେ କି ତୋଳପାରେ ଗିରି ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ
ସେ କି କପୋଳରେ ଅନଳ ଭକ୍ଷଣ
ଯେଉଁ କାଳନ୍ଦୀର ଜଳସ୍ପର୍ଶେ ମାତ୍ରେ ନର
ଲଭିବ ଅନ୍ତିମ ଦଶା ସେହି ସ୍ଥାନେ ପଡ଼ି

ସେ ଜଳକୁ ଗୋପାଳ କ ଜନ୍ମେଥାନ୍ତେ ପାନ,
ତେଜ ବାପ ମନର ବିକାର
ମୁକ୍ତ କର ଅନିରୁଦ୍ଧ ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ।
ବାଣ—ଶୁଣ ମାତ ! ତବ ବାକ୍ୟ ପାଳପାରେ ସତ୍ୟ
କିନ୍ତୁ ନିରନ୍ତର ଗୌରୀଶ ପାଦ ପଦ୍ମ ସଦା କରେ ଧ୍ୟାନ
ବିଶ୍ୱଜୟୀ ବାଣ ବୋଲି ଉଡ଼େ ଜୟ ଧ୍ୱଜା
କେବା ବ୍ରହ୍ମ କେବା ବିଷ୍ଣୁ କାହାକୁ ନ ଜାଣେ
ଏକମାତ୍ର ଦେବ ଗୌରୀଶ ଭରସା ମୋହର
ଦୁର୍ମତି ବାଳକ କରୁଛି ମୋ ମାନହାନି
ସେ ଯୋଗୁଁ ତାହାର ପ୍ରାଣ ନେଉଛି ଜନନୀ !
ଶୁଣିଛି ମୁଁ ମାତ ! କପଟୀ ଲମ୍ପଟୀ ସେହି କୃଷ୍ଣ
ଦାନବ କୁଳ ପିତାଙ୍କୁ ମୋ ଦେଇଛି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା
ମନେ ମୋର ପଡ଼ିଲେ ସେ କଥା
ଆପାଦ ମସ୍ତକ ମୋର ହେଉଛି କମ୍ପନ
କୃଷ୍ଣ ମୋର ଚିର ଶତ୍ରୁ
ତାର ସଙ୍ଗେ ଯୁଝିବା ମୋ ଅବଶ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
ଦୁର୍ଗା—ଅସ୍ତୁ ହେଉ ତୋର ମନସ୍କାମ
ଅବିଳମ୍ବେ ଭେଟିବୁ ତୁ କୃଷ୍ଣେ
ଆଜିଠୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସାତଦିନ ଯାଏ
ନ ଦେବି ବଳ ତୋତେ—ଅଛି ମୋର ବ୍ରତ
ସପ୍ତଦିନ ପରେ ଦେବି ମୋତେ ବଳ ।
କାରାଗାରେ ରୁଦ୍ଧ କର ଅନିରୁଦ୍ଧେ ନେଇ
ମୋ ବାକ୍ୟ ତୁ କଲେ ଅନ୍ୟଥା
ପରେ ଶେଷେ ମନ୍ଦଫଳ ଘଟିବ ନିଶ୍ଚୟ ।
(ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)
ବାଣ ତବ ଆଜ୍ଞା ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ ମମ !
(ପ୍ରହରୀ ପ୍ରତି) ମୁକ୍ତ କର ଅନିରୁଦ୍ଧେ ନିଅ କାରାଗାରେ । (ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ବନ୍ଦନାଗଣ ସହ କୃଷ୍ଣ)

ଦେଖ ଲୋ ଦେଖ ଲୋ ନବ ନୀରଦ ବରନ ଶ୍ୟାମ ।
ଦେବାକୁ ନାହିଁ ଉପମା କଣି ରୂପ କୋଟି କାମ ।ପଦ।
ହୃଦେ ଲମ୍ବେ ବନମାଳ, ଶିରେ ଶୋଭେ ଶିଖିଚୂଳ,
ଦେଖିଲେ ନାରୀ କୁଳ ପ୍ରେମେ ହୋଇବଟି ଭ୍ରମ ।୧।
କୃଷ୍ଣ—ବନ୍ଦନାଗଣେ, ନୃତ୍ୟଗୀତ ଆଜି ଭଲ ଲାଗୁନାହିଁ, ଅନିରୁଦ୍ଧ ସାତଦିନ ହେଲା ମୋତେ ଦୁଃଖ ସାଗରରେ ବୁଡ଼ାଇ ଦେଇ ଯାଇଛି । ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯାଅ ପୁତ୍ର ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ କେଉଁଠାରେ ଅଛି ଶୀଘ୍ର ମୋ ନିକଟ ପଠାଇଦିଅ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦର ସମୟ ନୁହେଁ । ରୁକ୍ମିଣୀ ମଧ୍ୟ ପୌତ୍ର ବିଚ୍ଛେଦରେ ଦୁରଦିନ ହେଲା ଅନ୍ନଜଳ ସ୍ପର୍ଶ କର ନାହାନ୍ତି; ଯାଅ ଶୀଘ୍ର ।
ବନ୍ଦନାଗଣ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ପ୍ରଭୋ ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନର ପ୍ରବେଶ ଓ ପ୍ରଣିପାତ)

କୃଷ୍ଣ—କହ ପୁତ୍ର ପାଇଲକି ଅନିରୁଦ୍ଧ ସମାଚାର କିଛି ?
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ—ପିତଃ ! ନାନା ଦେଶେ ନାନା ସ୍ଥାନେ ଯାଇଛନ୍ତି ଚର କିନ୍ତୁ କେହି ଜଣେ ଆସିନାହିଁ ଫେରି ।
କୃଷ୍ଣ—ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଏ କଥା, କେଣେ ଗଲା ପୌତ୍ର ମୋର
କିବା ଅଭିଳାଷେ ଯାଇଛି ବା କାହିଁ
ଆଜି ଯେବେ ସଦନକୁ ନ ଆସିବ ଫେରି
କାଲି ନିଶ୍ଚେ ତା ସନ୍ଧାନେ ଯିବି ସ୍ୱୟଂ ମୁହିଁ ।
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ—ପିତଃ ! ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ଥରେ
ଏ ଅଧମ ଯିବ ପୁତ୍ର ଲୋଡ଼ି
ଦ୍ୱାରକା ନିବାସୀ ସର୍ବେ କି ଧନୀ ଦରିଦ୍ର,
ଶୋକାକୁଳେ ବୁଡ଼ିଛନ୍ତି ଅନିରୁଦ୍ଧ ପାଇଁ
ଜ୍ୟେଷ୍ଠତାତ ହଳପାଣି ତେଜି ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ
ମନ୍ଦିରରେ ବସିଛନ୍ତି ପୁତ୍ରହରେ ପାଇଁ ।
କୃଷ୍ଣ—ପୁତ୍ର ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନରେ ! ଅନିରୁଦ୍ଧ ବିନା
ସବୁ ଶୂନ୍ୟ ଦିଶୁଅଛି ମୋତେ

(କର୍ଣ୍ଣ ଡେରି) ଏ କାହାର ବୀଣା ଧ୍ୱନି !
ଆସିଲେଣି କି ଦେବର୍ଷି ଏ ସ୍ଥାନେ ।

ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ—ଦେବ ପରି ?

ନାରଦ— ଗୀତ

ଅନିତ୍ୟ ଅସାର ସଂସାର ମୋହମାୟା ଅନ୍ଧକାର
ପତିତପାବନ ପିତାମ୍ବର ହରି ହରି ଭବର କର୍ଣ୍ଣଧାର
ହରି ପିତା ହରି ମାତା ହରି ଜ୍ଞାତି ସହୋଦର
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ନାୟକ ରକ୍ଷ ମୋକ୍ଷ ହରି ଜଳୌ ହରିନାମ
(କୃଷ୍ଣ ଉଠିଯାଇ ଆଲିଙ୍ଗନ ପୂର୍ବକ) ସାର ॥
ଆସନ୍ତୁ, ଆସନ୍ତୁ ଦେବର୍ଷେ ! ଆପଣଙ୍କର ସମସ୍ତ ମଙ୍ଗଳତ ?

ନାରଦ—ପ୍ରଭୋ ! ଆପଣଙ୍କର ମଙ୍ଗଳରେ ମୋର ମଙ୍ଗଳ ।

କୃଷ୍ଣ—ଦେବର୍ଷେ ! ଆମ୍ଭର ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଶେଷ ଅମଙ୍ଗଳ

ନାରଦ—ପ୍ରଭୋ— ! ବୃକ୍ଷର ମୂଳରେ କୁଠାର ଆଘାତ ହେଲେ ଶାଖା ପ୍ରଶାଖାକୁ କଣ ହୁଏନାହିଁ ?

କୃଷ୍ଣ—ତା ଯଥାର୍ଥ, ଆଚ୍ଛା ଦେବର୍ଷେ । ଆପଣଙ୍କର ତ ତ୍ରୈଲୋକ ଭ୍ରମଣ କରିବାର ପେଶା, ତେବେ କହି ପାରିବ କି ମୋର ଅନିରୁଦ୍ଧ କେଉଁଠାରେ ?

ନାରଦ—ପ୍ରଭୋ । ଅନିରୁଦ୍ଧକୁ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିନାହିଁ, ତେବେ ଜାଣେ ସେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଅଛି ।

କୃଷ୍ଣ—କହ ଦେବର୍ଷେ ! ଅନିରୁଦ୍ଧ କେଉଁଠାରେ ? ପ୍ରାୟ ସାତ ଦିନହେଲା ତାର ସନ୍ଧାନ କିନ୍ତୁ ନ ପାଇ ବଡ଼ କଷ୍ଟ ଭୋଗ କରୁଛୁଁ ।

ନାରଦ—ଶୈଶବ କାଳରେ ପୌତ୍ରକୁ ସ୍ନେହବଶତଃ ଶାସନାଧୀନ ନ ରଖିବାର ଫଳ ବର୍ତ୍ତମାନ ବାହାରିଛି । ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ନାନା ଦେଶ ବୁଲୁ ବୁଲୁ ଧରା ପଡ଼ିଛି ।

କୃଷ୍ଣ—ଦେବର୍ଷେ ! କଣ ମୁଁ କିଛି ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ନାରଦ—କପରି ବୁଝିବେ, ଅନିରୁଦ୍ଧ ଅବରୋଧ !

କୃଷ୍ଣ—କେଉଁଠାରେ ?

ନାରଦ—ଶୋଣିତ ନଗରରେ ବାଣାସୁର କାରାଗାରରେ ।

କୃଷ୍ଣ—କଣ କହିଲ, ଅନିରୁଦ୍ଧ ବାଣ କାରାଗାରରେ ଅବରୋଧ ?

ନାରଦ—ହଁ ପ୍ରଭୋ ! ଅନିରୁଦ୍ଧ ବାଣ କନ୍ୟା ଉଷା ସହିତ ଗୁପ୍ତ ପ୍ରଣୟ ସ୍ଥାପନ କରି ଦୈବବଶତଃ ବାଣାସୁରଦ୍ୱାରା ଧୃତ ହୋଇ ଶ୍ମଶାନକାଳୀ ନିକଟରେ ବଳି ଦାନ ଦେଉଥିଲା, କିନ୍ତୁ କୈଳାସ ବାସିନୀ ଦୁର୍ଗା ଗୋଟିଏ କୃତ୍ରିମ ଉପାୟ ଦ୍ୱାରା ଏକ ସପ୍ତାହ ମାତ୍ର ଅନିରୁଦ୍ଧର ଜୀବନ ଭିକ୍ଷା ମାଗି ନେଇଛନ୍ତି । ଏ ସମ୍ବାଦ ସେହି ଦୟାମୟୀ ଦୁର୍ଗା ମୋତେ ଦେଇ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇଲେ ।

କୃଷ୍ଣ—ଦେବର୍ଷେ ! ଏତେ ସାହସ ବାଣ କଳେବରରେ, ନ ଜାଣେ ସେ ରାମକୃଷ୍ଣ ବଳ ଦୁର୍ବହର । ଅନିରୁଦ୍ଧେ କଲା ଅବରୋଧ । ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ! ବିଳମ୍ବରେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ । ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ କର ଶୀଘ୍ର ଯୁଦ୍ଧ ଆୟୋଜନ ।

ଗୀତ

ସାଜ ହେ ଯାଦବ ବୀରେ ସାଜ ରଣ ସାଜ ।
ଦର୍ପିଷ୍ଟ ବାଣର ଗର୍ବ ଖର୍ବ କର ଆଜ । ପଦ ।
ଧର ଧନୁର୍ବାଣ ଅସି ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନେ ମିଶି
ଦୈତ୍ୟକୁଳ ଖରେ ନାଶି ଉଡ଼ା ଜୟଧ୍ୱଜ । ୧ ।
ସମ୍ମୁଖ ସଂଗ୍ରାମେ ଦୁଃସ୍ଥ ହେବଟି ନଷ୍ଟେ ବିନଷ୍ଟ
ଭୁଲି ଗରେ ରାଜଧାନୀ ପୂର୍ଣ୍ଣକର କାର୍ଯ୍ୟ । ୨ ।
ଆସ ସର୍ବେ ଯଦୁ ବୀରଗଣେ
ଆସ ସର୍ବେ ଦ୍ୱାରକା ନିବାସୀ
ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ବାଣପୁରେ ଯିବା ଖରତରେ ।
(ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ପ୍ରତି) ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ! ବଳଶ୍ଚ ଭାଇ ମୋହର
ବଳଦେବ ଠାରେ କହ ଯାଇ ଏସନ ବାରତା,
ଆଜ ନିଶ୍ଚେ ଯୁଦ୍ଧ ହେବ ବାଣ ସହିତରେ ।
ଦେବର୍ଷେ ! ଚାଲ ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ସୈନ୍ୟଗଣ, କୃଷ୍ଣ, ବଳଦେବ, ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଓ ଦୂତ)

ଗୀତ

ଯାଗ ଯାଗ ଯାଗ ହେ ଜାଗ ଜାଗ ଜାଗ ହେ
ସ୍ୱଦେଶ ଗୌରବ ଲାଗି ପ୍ରାଣ କର ତ୍ୟାଗ ହେ । ପଦ

ଧର ଧର ଧର ଧନୁବଂଜ୍ଞା ବାଣ ।
ଧର ଧର ଖରେ ଶାଣିତ କୃପାଣ ।
ଯୌଦ୍ଧୃଗଣ ନୋହୁ ଆଜ ପ୍ରାଣ ପଣେ ଲାଗ ହେ ।୧
କୃଷ୍ଣ—ଭ୍ରାତ ! ସୈନ୍ୟଗଣେ ରଖି ଏଠାନେ।
ଦୂତ ଜଣେ ବରଗିବା ବାଣପୁର କତ
ବଳଦେବ—ଯାଇ ଦୂତ ଖରେ, ଉଦମ୍ୟରେ ନାହିଁ
ପ୍ରୟୋଜନ । (ଦୂତପ୍ରତି) ଦୂତଦର ! ନିର୍ଭୟରେ
କହିବୁ ବାଣାଙ୍କୁ
ପ୍ରାଣେ ଆଶା ଯେବେ ଥାଏ ତାର
ଅନିରୁଦ୍ଧ ଦେଇ ଆସୁ ଆସୁ ପାଶ
ନଚେତ୍ ମୁଣ୍ଡସ୍ଥାନ ଗଣ୍ଡି ତାର ଲୋଟିବ ଏ ମହୀ ।
ସ୍ଥଳ ସବେ ରଣକ୍ଷେତ୍ରେ କରିବା ନିର୍ଣ୍ଣୟ ।
(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ବାଣ—(ସ୍ୱଗତ) ମହାମାୟୀଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଳନ କରି ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ଶୃଙ୍ଖଳାରୁ ମୁକ୍ତ କରି ଏକ ସପ୍ରାଦ କାରା ଗୃହରେ ରଖିଲି, ଏଥର ସେ ସମସ୍ତ ଅଗୀତ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଆଜ ଆଉ ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ନିଶ୍ଚୟ ଶ୍ମଶାନ କାଳୀ ନିକଟରେ ବଳୀ ଦାନ କରି ମନର ସାଧ ମେଣ୍ଟାଇ କରିବ । ଆଜ ଅନିରୁଦ୍ଧ ରୁଧିରରେ ଚଣ୍ଡୀଦେବୀଙ୍କର ତୃଷା ନିବାରଣ କରିବ ।

(ପ୍ରହରୀ ପ୍ରବେଶ)

ବାଣ ପ୍ରହରୀ ! କି ସମ୍ବାଦ ?

ପ୍ରହରୀ—ମହାରାଜ ! ଦ୍ୱାରଦେଶେ ଜଣେ ଦୂତ ଶ୍ରୀମୁଖ ଦର୍ଶନ ଅଭିଳାଷ କରୁଛି ।

ବାଣ—ଆଚ୍ଛା, ଆସିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ।

(ପ୍ରହରୀ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବାଣ ଗୀତ (ସ୍ୱଗତ) —
କାହାର ଦୂତ,
କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ଆସିଲା ମୋ ପାଖରେ,
ଆସୁ ଭଲ ମନ୍ଦ ଜଣାଯିବ ସବୁ ।

(ଦୂତ ପ୍ରବେଶ ଓ ଅଭିବାଦନ)

ବାଣ—କଏ ତୁହି କବା କାର୍ଯ୍ୟେ ଆଗମନ ତୋର ?

ଦୂତ—କୃଷ୍ଣ ଦୂତ ମୁହିଁ, ଘର ମୋର ଦ୍ୱାରକା ନଗରେ ।

ବାଣ—ଆସିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଣ ?

ଦୂତ—ଶୁଣନ୍ତୁ ପ୍ରଭୋ

ଦୈତ୍ୟ ରାଜ ହେ, ମୋ କଥା ଶ୍ରୁତିରେ ଦେଇ ।
ଦ୍ୱାରକା ରାଜନ କୃଷ୍ଣ ବଳରାମ
ବରଗିଲେ ମତେ ଆଜ । ପଦ ।
ବୀର ଅନିରୁଦ୍ଧ କମ୍ପା ଅବରୋଧ
କରିଛ ଦାନବ ରାଜ ।
ସେ ପୌତ୍ର କାହାର ନ ଜାଣକ ବୀର
ଘଟିବ ନଶ୍ଚେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ । ୧ ।

ଦାନବ ରାଜ ! ଅନିରୁଦ୍ଧ କାହା ପୁତ୍ର ଆପଣ ଜାଣନ୍ତି ତ ? ତାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀରେ ରଖିବାଦ୍ୱାରା ନିଶ୍ଚୟ ଅନର୍ଥ ଘଟିବ ।

ବାଣ—ଅନର୍ଥ ଘଟେ ଏହି ମୋର ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଦୂତ— ଗୀତ
କୃଷ୍ଣ ବଳରାମ ସେନ ଯଦୁ ସୈନ୍ୟ
ହୋଇଛନ୍ତି ରଣେ ସଜ । ୧ ।
ଶୀଘ୍ର ରଣବର୍ତ୍ତୀ, ଦୁଷ୍ଟ ଦୈତ୍ୟପତି
ଉଦମ୍ୟରେ ନାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ । ୨ ।

ଦାନବ ରାଜ । ରାମକୃଷ୍ଣ ଯଦୁ ସେନା ସହ ଏହି ରାଜ୍ୟ ସୀମାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଆପଣଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ ଅଭିଳାଷ କରୁଛନ୍ତି । ଏ ପ୍ରତ ଶୀଘ୍ର ତତ୍ପର ହୁଅନ୍ତୁ, ନଚେତ୍ ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ କରି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟରେ କ୍ଷମା ଭିକ୍ଷା ମାଗନ୍ତୁ ।

ବାଣ—ଦୂତାଧମ । କେଉଁ ଦମ୍ଭେ କହୁ ବଡ଼ି କଥା ଜାଣୁ ମୋର ପରାକ୍ରମ କେତେ ?
ବବର । ମୁଁ ପୁଣି ମାଗିବି କ୍ଷମା ଗୋପାଳ ପିଲାରେ ?

ଦୂତ—ଦୈତ୍ୟରାଜ। ସାମାନ୍ୟ ଗୋପାଳ ବୋଲି ଭାବନ୍ତ ଯାହାଙ୍କୁ, ସେହି ନଶ୍ଚେ ନାରାୟଣ ଦୈତ୍ୟ ସଂହାରକ ।

ପୃଥିବୀର ପାପଭାର ଉଶ୍ବାସିବା ଆଶେ
କଳ୍କୀ ଅବତାର ହୋଇ ଜନ୍ମିଛନ୍ତି ମହୀ
ଯେବେ ତୁମ୍ଭ ଅନୁରୋଧେ ନ କରିବେ ମୁକ୍ତ
ତେବେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ଦୈତ୍ୟପୁର ହେବ ଛାରଖାର
ଅଟଳ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ବଦ୍ଧ ହୋଇଛନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ।

ବାଣା—ମୂର୍ଖ ! ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମୁଖେ କହୁ ବଡ଼ କଥା
କାର ଏପରି ଶକ୍ତି,
କାର ମୃତ୍ୟୁ ଆଜ ହୋଇଛି ଆସନ୍ନ
ବାଣା ସଙ୍ଗେ କରିବ ସେ ଯୁଦ୍ଧ ।
ଯାଅ ଶୀଘ୍ର ଜଣାଅ ସେ କୃଷ୍ଣେ
ବିଳମ୍ବରେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ।

(ଦୂତ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ପ୍ରହରୀ ପ୍ରତି) ପ୍ରହରୀ ! ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟେ କରଅ
ଘୋଷଣା ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗି ହୁଅନ୍ତୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସର୍ବେ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ବଢଆ ମା ଓ ବଢଆ)

ବୁଢ଼ୀ—ଇରେ ବଢଆ, ବଢଆ ରେ ଏ ଯଦୁ ସେନାପତି ମାନେ ଆସିଲେ, ତୁ କୁଆଡ଼େ ଗଲୁରେ ବଢଆ ।

ବଢଆ—ମା ମା ! ମୁଁ ଏଇଠି ଅଛି, ତୁ ରହିଲୁଆ ।

ବୁଢ଼ୀ—ଇରେ ତୁ ପଳାଇ ଆରେ ବଢଆ, ଆଉ ସାଙ୍ଗକୁ ଯାଆନା, ଆରେ ଅସୁର ଦଳତ ମାନେ ଦଳଦେଇ ଯିବେ ରେ ବଢଆ !

ବଢଆ—ମା ବାଣାସୁରର ହୁକୁମ, କି ପିଲା, କି ବୁଢ଼ୀ, କି ମାଇପେ ସମସ୍ତେ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯିବେ । ଯଦି ଏ ହୁକୁମ କିଏ ଅମାନ୍ୟ କରିବ ତା ବଂଶ ଶୂଳରେ ବସିବେ ।

ବୁଢ଼ୀ—ଆରେ ଘରଦ୍ୱାର ସମ୍ପତ୍ତି ପଛେ ପୋଡ଼ ଯାଉ ତୁ ଚାଲ କେଉଁଠିକି ପଳାଇବା । ଏ ଅସୁର କଣ ସତରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବ ? ତୁ ଆ ମାମୁ ଘରକୁ ପଳାଇବା ।

ବଢଆ—ମା ! ଆମ ରାଜା କ'ଣ କମ ଯୋଦ୍ଧା ବୋଲି ଭାବୁଛୁ ? ଆମ ରାଜା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ହଟାଇ ଦେବେ ।

ବୁଢ଼ୀ—ଆରେ ତୁ କାଲକା ନେହୁରା ଜାଣିଛୁ କଣ, ମୁଁ ଶୁଣିଛି, କଂସ ପରି ଯୋଦ୍ଧା ସେ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ଦେଖି ମଞ୍ଚାରୁ ପଡ଼ି ମଲା । ପୁଣି ଜରାସନ୍ଧ ଭଳିଆ ଯୋଦ୍ଧା ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥା ଲଭିଲା, ମୁଁ କଣ କହିବି, ତୁ କଣ ବାଇଆ ହେଲୁ । ଏ ଅସୁର ବଂଶ ନିର୍ବଂଶ ହେବେ; ରକତ ନଦୀ ବୋହିଯିବ । ତୁ ପଳେଇ ଆ ।

ବଢଆ—ମା । ଏଗୁଡ଼ାକ କିଏ ଆସୁଛନ୍ତି ?

ବୁଢ଼ୀ—ଇରେ ବଢଆ, ସେଇରେ, ସେହି ମାନେ ତ ଆସିଲେ । ଇରେ କୁଆଡ଼କୁ ଯିବାରେ ।

ପଞ୍ଚମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ବଳରାମ—ଅସୁର ସେନା ତ ସମସ୍ତେ ନିପାତ ହେଲେ, ବାଣା ! ଏଥର ତୋର ନିସ୍ତାର ନାହିଁ । ତୁ ଅହଙ୍କାରେ ମତ୍ତ ହୋଇ ରାମ କୃଷ୍ଣ ସହିତ ସଂଗ୍ରାମ କାମନା କଲୁ । ଏଥର କେ ରକ୍ଷା କରିବ ଦେଖିବା । ଏ କିଏ ଆସିଲା କି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ମୂର୍ତ୍ତି, ତ୍ରିଶିରାଙ୍ଗ ମେଘନାଦ କମ୍ପାଇ ଆସୁଛି । କିଏ ଏ, ମୁଁ ତ କିଛି ଠିକ କରିପାରୁନାହିଁ ।

ଶିବଜ୍ୱର—ରେ ପାଷଣ୍ଡ ମୁହିଁ ଶିବଜ୍ୱର; ପାରିବୁ କି ବର୍ତ୍ତି ମୋହକରୁ ?

ବଳରାମ—ଓହୋ ବାଣା ତେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିବଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଛି, ଦେଖାଯାଉ, (ଜ୍ୱରପ୍ରତି) ରେ ଶିବଜ୍ୱର ତୁ ବଳଦେବ ହସ୍ତରେ ନିଶ୍ଚୟ ନିହତ ହେବୁ ।

ଜ୍ୱର—ମୋତେ ମାରିବୁ ! ହୋ, ହୋ, ହୋ, ଆ ଶୀଘ୍ର ଯୁଦ୍ଧକର ।

ବଳରାମ—ଆ ମୂର୍ଖ ! (ଉଭୟ ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ—କିଏ ଏହି ବୀର ଦେଖୁ ଦେଖୁ ବଳଦେବ କଲା ପରାଜିତ ।

ଶିବଜ୍ୱର—ମୂର୍ଖ ମୂର୍ଖ ଚିହ୍ନିନାହୁଁ ମୋତେ, ମୁହିଁ ଶିବଜ୍ୱର ! ତୁ କିଏ ? ଦେ ପରିଚୟ ଶୀଘ୍ର ।

ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ—ମୁହିଁ କୃଷ୍ଣପୁତ୍ର ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ, ଜାଣୁ ମୋର ପରାକ୍ରମ ମୂର୍ଖ !

ଶିବଜ୍ୱର- ଆ, ଆ, ଦେଖିବି ଦେଖିବି ।
କେତେ ସାମର୍ଥ୍ୟ ତୋର କଳେବରେ ।

ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମୋର ହସ୍ତେ ତୋର ମୃତ୍ୟୁ ଜାଣିଥାଅ ମୂର୍ଖ !

ଶିବଜ୍ୱର—ହାଃ ହାଃ ଆ ମୂର୍ଖ ଦେଖିବି ।

ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ—କର ତୋର ଇଷ୍ଟ ସ୍ମରଣ ।

(ଉଭୟଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ପତନ)

ଶିବଜ୍ୱର—ଏଥର ନିଷ୍ପତ୍ତି ହାଃ ହାଃ ହାଃ

(ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରବେଶ ଜ୍ୱର ପ୍ରତି)

କିଏ ତୁରେ ପାଷାଣ୍ଡ !
ମୋର ବିଶ୍ୱଜୟୀ ଭ୍ରାତା ଓ ପୁତ୍ର କଲୁ ପରାସ୍ତ ?

ଜ୍ୱର—ତୁମ୍ଭେ କିଏ ?

କୃଷ୍ଣ – ମୋର ନାମ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ । ବାଣ ଦର୍ପହାରୀ ମୁହିଁ

ଜ୍ୱର—ହାଃ ହାଃ ହାଃ ତୁମ୍ଭେ ବାଣ ଦର୍ପହାରୀ ?
ଆରେ, ତୋତେ ମୁହିଁ ଖୋଜୁଥିଲି ମୂର୍ଖ !
ଆସ ଆସ ଶୀଘ୍ର କର ଯୁଦ୍ଧ ।

କୃଷ୍ଣ—ଦୁରାତ୍ମା ! ମୋ ବିପକ୍ଷେ ତୁ କରିବୁ ରଣ ; ଦେଖିବି ଏକ୍ଷଣି କେତେ ବଳବୀର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ତୋର ଦେହେ ।

(ଉଭୟ ଯୁଦ୍ଧ କୃଷ୍ଣ ପରାସ୍ତ ହୋଇ)

କୃଷ୍ଣ—ଓହୋଃ, କି ଜ୍ୱାଳା ବୃଦ୍ଧିଲା ବୃଦ୍ଧିଲା ଏ ନଷ୍ଟେ ଶିବଜ୍ୱର, ଏହା ହସ୍ତରୁ ମୋର ନିସ୍ତାର ନାହିଁ, ଆଉ ବିଳମ୍ବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କିଣ ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବୈଷ୍ଣବ ଜ୍ୱର ସୃଷ୍ଟି କରିବି ।

(ଚତୁର୍ଭୁଜ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ବୈଷ୍ଣବ ଜ୍ୱର ପ୍ରବେଶ, କୃଷ୍ଣ ପ୍ରତି)

ଦୟାମୟ ! କି କାରଣେ ସୃଜିଲେ କିଙ୍କରେ, କହ ତବ ଅଭିଳାଷ କରିବି ପୂରଣ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଶୁଣ ବତ୍ସ ! ଏହି ଶିବଜ୍ୱର
ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନେ ମୋର ଦେଲା ବହୁ କଷ୍ଟ
ଏକ୍ଷଣେ କରେ ମୋତେ ଆକ୍ରମଣ, କରି ନପାରଇ
ମୁଁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରତିକାର, ସ୍ମରଣ କରିଲିଁ ତୋତେ ।

ବୈଷ୍ଣବଜ୍ୱର—ଏହି ଛାରକଥା, ଏକ୍ଷଣି ମୁଁ ଶିବଜ୍ୱର ଦର୍ପ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବି, କାହିଁ ସେ ପାଷାଣ୍ଡ ?

ଶିବଜ୍ୱର – ରେ ଏହି ଶିବଜ୍ୱର !

ବୈଷ୍ଣବ ଜ୍ୱର—ତୁହି ମୂର୍ଖ ହୁଅରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରଣେ ।

(ଯୁଦ୍ଧରେ ଶିବଜ୍ୱର ପତନ)

ଶିବଜ୍ୱର—ରକ୍ଷାକର ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ! ଚିହ୍ନିଲି ଚିହ୍ନିଲି ପ୍ରଭୁ ନ ଜାଣି ମୁଁ କରିଅଛି ଦୋଷ, କ୍ଷମାକର ପୀତବାସ ମୋତେ ।

କୃଷ୍ଣ—ଛାଡ଼ିଦିଅ ମୂର୍ଖେ !
(ବୈଷ୍ଣବ ଜ୍ୱର ପ୍ରତି) ଯାଅ ତୋର ନିଜ ସ୍ଥାନେ ମୁଁ ଯାଉଛି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଚେତନା ଦାନ କରିବି ।

ବୈଷ୍ଣବ ଜ୍ୱର—ହଉ ପ୍ରଭୁ ! [ପ୍ରସ୍ଥାନ]

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ବାଣ—ଏ କ'ଣ ହେଲା ! ଦେଖୁ ଦେଖୁ ମୋର ସମସ୍ତ ଯୋଦ୍ଧା ବିନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲେ । ଓହୋଃ, ଏତେଦିନେ ମୋର ଗୁରୁଦେବ ସଦାଶିବଙ୍କ କଥା ସ୍ମରଣ ହେଲା । ସେ ମୋତେ କହିଥିଲେ ତୋତେ ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ସମାନ ଯୋଦ୍ଧା ମିଳିବ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି କଥା ସତ୍ୟ ଘଟିଲା ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ବାଣ ! ଆଜ ତୋର ନିସ୍ତାର ନାହିଁ । ନିଶ୍ଚୟ ତୋର ସହସ୍ର ବାହୁ ଛେଦନ କରି ତୋ ପିଣ୍ଡ ଶ୍ୱାନ ଶୃଗାଳଙ୍କୁ ଭୁଞ୍ଜାଇବି ମୂର୍ଖ ! ଆଜ ଯଦି ସ୍ୱୟଂ ଶିବ ତୋ ପକ୍ଷରେ ଅସ୍ତ୍ରଧାରଣ କରନ୍ତି ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ତୋର ରକ୍ଷା ନାହିଁ ।

ବାଣ— ଗୀତ

ଆରେ ରେ ଅବୁଝା ଗୋପାଳ ନନ୍ଦନ
କପାଳ ତୋ ଫାଟିଲାଣି ଆଜ ।
କାଟିବ ତୋ ଶିର ଲମ୍ପଟ ବର୍ବର
କଲୁଣିଟି ବଡ଼ ମନ୍ଦକାର୍ଯ୍ୟ । ପଦ ।
ଗଉଡୁଣୀ ମାଡ଼ି— ଖିଆ ତୁ ଧଇଁଆ
ମୁଖେ ନାହିଁ ତୋର ଟିକେ ଲାଜ ।

ମୋହ କରୁ ବର୍ତ୍ତି—   ପିବୁ କି ଶ୍ରୀପତି
ଦେଖିବ ଚୋ ହୃଦେ କେତେ ତେଜ । ୧ ।

ପାଷାଣ୍ଡ ! ଯଦୁକୁଳ କୁଳାଙ୍ଗାର, ଶୀଘ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅ ।

କୃଷ୍ଣ—ମୂର୍ଖ ! ପ୍ରସ୍ତୁତ ମୁଁ ।

(ବାଣାର ପତନ ଓ ଦୁର୍ଗା ସ୍ମରଣ, ଦୁର୍ଗା ପ୍ରବେଶ)

ଦୁର୍ଗା—ଗୋବିନ୍ଦ ! ରକ୍ଷାକର ମୋର ବରପୁତ୍ରେ ।

କୃଷ୍ଣ—ଜନନି ! କିପାଁ ଦିଅ ମୋତେ ବାଧା, ନଚେତ୍ ମୁହିଁ ବାଣା ବଧି ଅନିରୁଦ୍ଧେ କରନ୍ତି ଉଦ୍ଧାର ।

ଦୁର୍ଗା—ବାଣା ! ବର୍ତ୍ତମାନ କ୍ଷମା ମାଗ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣରେ, ନଚେତ୍ ମନ୍ଦ ଫଳ ଘଟିବ ତୋହର ।

ବାଣା—ମା, ପ୍ରାଣ ଯିବେ ଯାଉ, କ୍ଷମା ନ ମାଗିବି କାହେ ।

ଦୁର୍ଗା—କର ଯୁଦ୍ଧ ଦୁହେଁ ।

(ଉଭୟ ଯୁଦ୍ଧ, ବାଣା ପତନ ଓ କୃଷ୍ଣ ଚକ୍ର ସ୍ମରଣ)

ଦୁର୍ଗା—ବତ୍ସ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ! କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଅ । ବାଣାର ପ୍ରାଣ ବିନାଶ କରନା; ଏତିକି ମାତ୍ର ମୋର ଭିକ୍ଷା ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ମା ! ତୁମ୍ଭର ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରିପାରେ ଯଦ୍ୟପି କିନ୍ତୁ ତାର ସହସ୍ର ବାହୁ ଛେଦନ କରି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଗର୍ବ ଖର୍ବ କରିବ ।

ଦୁର୍ଗା—କେଶବ ! ମୋର ଅନୁରୋଧ, ବାଣର ଦୁଇଗୋଟି ବାହୁ ରଖ । ସେ ପରା ମୋର ବରପୁତ୍ର, ନିଶ୍ଚୟ ସେ ତୋର ଅଧୀନତା ସ୍ୱୀକାର କରିବ ।

କୃଷ୍ଣ—ହଉ ମା ।   (ତଥାକରଣ)

ବାଣା—ଆହା । ଏହିବାର ବାଣା ଅପଦାର୍ଥ, ଏତେ-ଦିନେ ମୋର ଅହଂକାରର ସମୁଚିତ ଦଣ୍ଡ ଲାଭ କଲି । ମଧୁସୂଦନ ମୋତେ କ୍ଷମା ଦିଅ ।

କୃଷ୍ଣ—(ହସ୍ତ ଧାରଣ କରି) ଉଠ ବୀର ।

ବାଣା—ମା ଦୁର୍ଗେ ! ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ରୁକ୍ମିଣୀ ଆଉ ହରଗୌରୀ ଏକତ୍ର ମିଳନ ଦେଖି ଏ ପାପ ନେତ୍ର ପବିତ୍ର କରିବି ଓ ମୋର ଉଷାକୁ ଯଥାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଅନିରୁଦ୍ଧ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କରିବି ଏକମାତ୍ର କାମନା ।

ଦୁର୍ଗା—କୃଷ୍ଣ ! ଭକ୍ତର ବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ କର ।   (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—୦—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ରୁକ୍ମିଣୀ, ଦୁର୍ଗା, ଶିବ, ବଳରାମ, ବାଣା ଅନିରୁଦ୍ଧ, ଉଷା, ପଦ୍ମନ ଓ ନର୍ତ୍ତକୀଗଣ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଦେବ ! ଆଜ ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟର ମିଳନ !

ରୁକ୍ମିଣୀ—ନାଥ ! ଆପଣଙ୍କର ମାୟାର ଅନ୍ତ ମୁଁ ସ୍ଥିର କି'ଣ ପାଇବି ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ପ୍ରିୟେ ! ଆଜ ଅପୂର୍ବ ହରିହର ମିଳନରେ ଉଷା ଓ ଅନିରୁଦ୍ଧର ଶୁଭପରିଣୟ ହେବ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟର କଥା ।

[ଶିବ ପାର୍ବତୀ ଓ କୃଷ୍ଣ ରୁକ୍ମିଣୀ ପ୍ରବେଶ]

କୃଷ୍ଣ ଶିବଙ୍କୁ କୋଳାଗ୍ରତ କରି
ପାର୍ବତୀଙ୍କୁ ରୁକ୍ମିଣୀ ଧରିନେଇ } ଆହା କି ଆନନ୍ଦ ଦିନ

ବାଣା—ଉଷା ଓ ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ଦେଖି

(ଉଷାକୁ ଧରି) ପ୍ରଭୁ ! ଏ ଦାସର ସମସ୍ତ ତ୍ରୁଟି ମାର୍ଜନା କରନ୍ତୁ । ଆଜ ଏ ଶୁଭମିଳନରେ ମୋର କନ୍ୟା ଉଷାକୁ ଅନିରୁଦ୍ଧ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କଲି ।

(ଅନିରୁଦ୍ଧ ପ୍ରତି) ବାପ ! ପଛ କଥା ପାସୋରି ଯିବ ।

ମୁଁ ଅଜ୍ଞାନ ଅନ୍ଧକାରେ ମୋହ ଥିଲି ।

[ଶିବ ଓ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଧନ୍ୟବାଦ]

କାଞ୍ଚନବାଳା ଗୀତାଭିନୟ

କାଞ୍ଚନବାଳା ଗୀତାଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(କାଦମ୍ବିନୀ, ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର)

କାଦମ୍ବିନୀ— ଗୀତ

(ମୋ ଧନ ତ ଘରୁ ନାହିଁ-ବୃତ୍ତେ)

ବିଧି କର୍ମା ଏ ଦଣ୍ଡ ଦେଲୁ
ହୃଦୟନାଥଙ୍କୁ କାରାରୁଦ୍ଧ କରିଲୁ । ପଦ ।
ନାହିଁ ମୋ କେହି ଭରସା   ଅଭାଗିନୀ ମୁହିଁ ଯୋଷା
ସ୍ୱପ୍ନକାଳେ ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଲିଖି ନ ଥିଲୁ । ୧ ।
ସୁକୁମାର ମୋ ନନ୍ଦନ   ଶୁଣି କି ଧରିବ ପ୍ରାଣ
ଧାତା ମୋ ସୁଖର ଧନ ଛଡ଼ାଇ ନେଲୁ ।

ହା ଦଇବ ରେ ! ସ୍ୱାମୀ ମୋର କାରାରୁଦ୍ଧ ହେଲେ, ମୁଁ ହତଭାଗିନୀ ବଞ୍ଚି ରହି କି ଫଳ ? କଣ କରିବି, ଧନ ମୋର ତ ପଢ଼ିବାକୁ ଯାଇଛି, ଏହିକ୍ଷଣି ଆସୁଥିବ । ଯଦି ପିତାଙ୍କର ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଶୁଣେ, ତେବେ ସେ କି ଆଉ ପ୍ରାଣ ଧରିବ ? କଣ କହିବି ତା ଆଗରେ କିପରି ପ୍ରକାଶ କରିବି ?

ବିଦ୍ୟାଧର—(ପ୍ରବେଶ ହୋଇ) ମା, ମା, ସବୁଦିନେ ତ ମୋ ଆସିବା ପଥ ଚାହିଁ ବସିଥାଉ । ଆଜି କାହିଁକି ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ବିମର୍ଷ ଭାବରେ ବସିଛୁ ? କଣ ହେବ କି ? ମୁଁ ତ ଇସ୍କୁଲକୁ ଗଲାବେଳେ ତୋର ଏ ଭାବ ଦେଖି ନ ଥିଲି । ମୋତେ ବସ୍ତ୍ର-ବସ୍ତ୍ରାଦି ଦେଇ ଆନନ୍ଦରେ ବାଟେଇ ଦେଇ ଆସିଲୁ, ପୁଣି ଏହି ପ୍ରହରକ ମଧ୍ୟରେ କି ବିପଦ ଘଟିଲା ।

ଗୀତ

କାହିଁପାଇଁ କରୁ ଭାବନା
ଫେଡ଼ି କହ ମୋ ଆଗେ ମା । ଘୋଷା ।
ମୁଆଇଁ ବସିଛୁ ତଳକୁ ମଥା
ମରମରେ କିବା ଲଭୁଛୁ ବ୍ୟଥା ।
ଅଶ୍ରୁ ଛଳ ଛଳ ନୟନ ତୋହର
(ଦେଖି) ଉଡ଼ିଯାଏ ମୋର ସା । ୧ ।
କିଏ ତୋର ସଙ୍ଗେ କଲା କି ବାଦ
କିବା କିସ ଲାଗି ବଳୁଛୁ ସଧ
ସନ୍ଦେହ ମୋହର କର ମାତ ଦୂର
ଘଟିଛି ତୋ କଷ୍ଟ ଯା । ୨ ।
ମୁଁ କି ଅପରାଧୀ ତୋହର ଚରଣେ
ନ କହୁଛୁ କଥା କେଉଁ କାରଣେ
ଦେଖି ତୋ ବିଷାଦ ପୋଡ଼ୁଛି ମୋ ହୃଦ
ଆଉ କଷ୍ଟ ଦିଅନା । ୩ ।

ମା ! କାହିଁକି ଏତେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛୁ ? ମୁଁ ତ କିଛି କାରଣ ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ । ଆଜି କଣ ପିତା କିଛି ଗାଳି-ଗୁଲଜ କରିଛନ୍ତି କି ? ମୋତେ କିଛି ମାତ୍ର ନ କହିଲେ ଜାଣିବି କିପରି ? କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଆଖି ତୋର ଫୁଲିଲେଣି ! କଣ ମା ! କାରଣ କଣ ? ମୁଁ ଯେବେ କୌଣସି ଅପରାଧ ତୋଠାରେ କରିଛି ମୋତେ କ୍ଷମା ଦେ ।

(ଆଣ୍ଠୁ ମାଡ଼ି ପ୍ରଣାମ କଲା)

କାଦମ୍ବିନୀ— ଗୀତ

(ତୋ ଦମ୍ଭ ଦେଖିବାକୁ ସିନା—ବୃତ୍ତେ)

ଆରେ ଦୁଃଖୀଧନ ! ସବୁ ଦମ୍ଭ ଆଜଠାରୁ ହେଲା ଚୂର୍ଣ୍ଣ ।
ତୋ ପିତାରେ ଆଜି ନରକ୍ଷଣ
ରଖାଇଲା ନେଇ କାରାବାସ
ଆଜୁ କର୍ମ ବାମ   ହେଲାଟିରେ ଜାଣ
ସୁଖ ଦିବା ହେଲା ଅବସାନ । ୧ ।

ବାପ ରେ ! ରାଜା ତୋର ପିତାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ ନିମିତ୍ତ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ସେଥିରେ ସମ୍ମତ ନ ହେବାରୁ ରାଜା ଘୋଷା ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଚିରଦିନ ପାଇଁ କାରାରୁଦ୍ଧ ରଖିଲେ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ମା ! ସେ ଅସାଧ୍ୟ କଥାଟି କ'ଣ, କେଉଁଥି ଲାଗି ପିତାଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଇଥିଲେ ?

କାଦ—   (ଗୀତ)

ରତ୍ନାକରପୁରୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ   ଆଣିବା ପାଇଁକି ନୃପସାଧ
ଆଗୁ କେତେ ସାରେ ଯାଇ ନଗରେ
ପ୍ରାଣ ଦେଇ ଫେରିଲେ ସଦନ । ୨ ।

ବାପ ରେ ! ରାଜାଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ ହୋଇଛି— "ଯଦି ରତ୍ନାକରପୁରରୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ, ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ଆସ୍ଥାନ ଆସି ପ୍ରଭୁ ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କ ପୂଜା ହେବ ତେବେ ରାଣୀ ପୁତ୍ରବତୀ ହେବେ ।"

ବିଦ୍ୟାଧର—ମା ! ଏ ସାମାନ୍ୟ କଥାକୁ ପିତା ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ ହେଲେ କାହିଁକି ?

କାଦମ୍ବିନୀ - ବାପ ରେ ! କେତେ କେତେ ରଥୀ ମହାରଥୀମାନେ ବଡ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ଯାଇ ନଗରରେ ଫେରି ଆସିନାହାନ୍ତି, ପୁଣି କେତେକ ମଧ୍ୟ ପଥରେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ପ୍ରାଣ ହରାଇଛନ୍ତି ।

ବିଦ୍ୟାଧର ମା ! ରାଜା ପିତାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀକଲେ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ସେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-କାଣ୍ଡ ଓ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ଆସ୍ଥାନ ଲାଗି ଗଲା କିଏ ?

କାଦମ୍ବିନୀ—ଶୁଣିଛି ସେନାପତିଙ୍କ ପୁତ୍ର ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ସିଂହ ତାକୁ ଆଣିବାଲାଗି ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହୋଇଛି ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ମା ! ମୋତେ ଅନୁମତି ଦିଅ; ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଯାଇ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ ଓ ଆସ୍ଥାନ ଆଣି ପିତାଙ୍କୁ କାରାମୁକ୍ତ କରିବି ।

କାଦମ୍ବିନୀ—ବାପ ! କ'ଣ ପାଗଳ ହେଲୁ କି ? ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ ଆଣିବା ସହଜ କଥା ନୁହେଁ । ସେଇଁଠିକି ଶତ ଶତ ବୀରମାନେ ଯାଇ ଯଶସ୍ୱୀ ହୋଇପାରି ନାହାନ୍ତି, ତୁ ପୁଣି ତୁଆଖଣ୍ଡେ ସେଠିକି ଯିବୁ କୁଆଡ଼ୁ, ବାମନ ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇବା ଅଭିଳାଷ କରୁଛୁ !

ବିଦ୍ୟାଧର —ମା ! ମୋତେ ବାରଣ କରନା, ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ରାଜାଙ୍କ ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ପିତାଙ୍କୁ କାରାମୁକ୍ତ କରିବି । ମା ! ମୁଁ କ୍ଷତ୍ରିୟ-ସନ୍ତାନ । ଜୀବିତ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ପିତା ମୋର କାରାଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରିବେ, ଏହା କଦାପି ହେବ ନାହିଁ । ତୁମେ କୌଣସି ବିଷୟକୁ ଭାବନା କର ନା । ମୁଁ ଯାହାଙ୍କ ଆସ୍ଥାନ ଓ କାଣ୍ଡ ପାଇଁ ଯିବି ସେହି ପ୍ରଭୁ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ମୋତେ ସହାୟ ହେବେ । ଯାଉଛି ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ଅନୁମତି ନେଇ ରତ୍ନାକରପୁର ଯିବି ।

କାଦମ୍ବିନୀ—(ସ୍ୱଗତ) ଭଗବନ୍ ! ପୁଣି ଏ କି ବିପଦ, ମୁଁ କାହିଁକି ବିଦ୍ୟାଧର ଆଗରେ ଏ କଥା ପ୍ରକାଶ କଲି । ସ୍ୱାମୀ କାରାରୁଦ୍ଧ ହେଲେ, ମୋ ଧନମାଣିକକୁ ଦେଖି ସବୁ ଦୁଃଖ ପାସୋରିଥାନ୍ତି । ଏ ତ ଅମାନିଆ, ଏକ ଜିଦ ଧରିଲାଣି । ମୁଁ କ'ଣ କରିବି ? କୁଆଡ଼କୁ ଏକୁଟିଆ ପଠାଇ ଦେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ବସିବି ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ମା ! ତୁମ୍ଭ ହେଲେ କାହିଁକି ? କ'ଣ ଏତେ ଭାବୁଛନ୍ତି ? ଦିଅ, ତୁମ୍ଭ ପଦଧୂଳି ଦେଇ ଏ ଅଭାଗା ସନ୍ତାନକୁ ଆନନ୍ଦରେ ବିଦାୟ ଦିଅ ।

କାଦମ୍ବିନୀ—ବାପ ! ତୁ ଅଜ୍ଞାନ ବାଳକ । ଯେଉଁ କଥାକୁ ପିତା ତୋର ଭୟ କଲେ, ତୁ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ପୂରଣ କରିବାକୁ ସାହସ କରୁଛୁ । ବାପ ! ମୋ ସୁନାକୁଣ୍ଢା ମାନ । ଭଗବାନ୍ ତ ଯାହା ବିପଦ ଦେବାର ଦେଲେଣି, ତୁ ପୁଣି ଛାଡ଼ିଯାଇ ମୋତେ ଆଉ ଦୁଃଖ-ସାଗରରେ ଭସାଇ ଦେ'ନା । ବାପ ! ସେ ବଡ଼ ଅସାଧ୍ୟ କଥା ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ମା ! ସାଧ୍ୟ ହେଉ ବା ଅସାଧ୍ୟ ହେଉ, ମୁଁ ମରେ ବା ବଞ୍ଚେ ନିଶ୍ଚୟ ରାଜ-ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ପିତାଙ୍କୁ କାରାମୁକ୍ତ କରିବି । ଦିଅ ଦିଅ, ତୁମ୍ଭ ପଦଧୂଳି ଦେଇ ମୋତେ ଆଶୀର୍ବାଦ କର, ଯେପରି ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ସଦନକୁ ଫେରିଆସେ । ଯାଉଛି ମା, ମୋତେ ବାଧା ଦିଅ ନା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କାଦମ୍ବିନୀ—ମୁଁ ତ ଆଗୁ କଥା କହିଲି । ଏ ତ ଏକ ଜିଦ୍ ଧରିଲାଣି । ହେ ଠାକୁରେ ! ମୋ ପୁଅକୁ ମୋଠାରୁ ଅନ୍ତର କରନା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ସନାତନ, ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ସିଂହ; ବଟୁକ, ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର)

ରାଜା—ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ସିଂହ ! ମୋର ସକଳ ଆଶା ଭରସା ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଆଶା ଧାପରେ ଘୃତଧାର ଦେଇ ହୃଦୟରେ ଅସୀମ ଆନନ୍ଦ ଜାଗ୍ରତ କରିଛ । ଯାଅ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ କର ।

ଗୀତ

ଯାଅ ବୀର କର ଉପକାର
ସୁବର୍ଣ୍ଣ କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ ଆଣ ଚତୁର ରେ । ପଦ ।
ବହୁଦିନେ ବହୁଜନେ
ପଠାଇଲି ନାନା ସ୍ଥାନେ
ନ ଫେରିଲେ କେହି ଜଣେ
ଦେଇ ସମାଚାର ରେ । ୧ ।
ରତ୍ନାବତୀପୁର ପଥ
ନାହିଁ କେ ଦେଖିଲା ଲୋକ
ଯେ ଆଣିଦେବ ସଙ୍କେତ (ତାରୁ)
ଦେବି ରାଜ୍ୟ ଭାର ରେ । ୨ ।
ଅପୁତ୍ରିକ ଲାଗି ସଦା
ହୃଦେ ଲାଗିଲାଣି ବ୍ୟଥା
ନାରାୟଣ ପୂଜା ଶ୍ରଦ୍ଧା
ବଳିଛି ମୋ ମନରେ । ୩ ।

ବତ୍ସ ! ତୁମ ସଙ୍ଗରେ କିଏ ଯିବ, ଧନ ସମ୍ପଦ କ'ଣ ଲୋଡ଼ା ?

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ମହାରାଜ ! ଅଜଣା ପଥ ବିବେଚନା କରି ଯାହା ଦେବେ । ଆଉ ଅନ୍ୟ ଲୋକ ମୋର ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ କେବଳ ମୋର ବିଶ୍ୱସ୍ତ ବନ୍ଧୁ ବଟୁକ ସଙ୍ଗରେ ଯିବ ।

ବଟୁକ—ମହାରାଜ ! ଆପଣ ଖାଲି ବୃଥାରେ ଗୁଡ଼ାଏ ଲୋକସାନରେ ପଡ଼ିଗଲେ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଯଦି ଏ କଥା ଆଗରୁ ଜଣାଥାଆନ୍ତା ତେବେ କ'ଣ ଆଜିଯାଏ ମାମଲତ ଥାଆନ୍ତା କି ?

ରାଜା—ଗତସ୍ୟ ଶୋଚନା ନାସ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତା କର । ତୁମ୍ଭେମାନେ ଏଇଠାରେ ଥାଅ, ମୁଁ ଧନାଗାରରୁ ଧନ ମଗାଇ ଦେଉଛି ।

ବଟୁକ—(ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରତି) ଆଜ୍ଞା, ଆପଣ କନ୍ତୁ ନାହାନ୍ତି ଖାଇବା ସରଞ୍ଜାମ ଯାହା ଦେବେତ ଦେବେ, ସଙ୍ଗ ତଙ୍କେଇ ଅନ୍ତତଃ ଗାଡ଼ିଏ ଖଣ୍ଡେ ନବା ଦର୍କାର । ପାହାଡ଼ିଆ ପଥ, ମଣିଷ ଥକ୍କା ହୋଇଯିବ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆରେ ଗଡ଼ଜାତରେ ଆଉ ରକମ ଜିନିଷ ସବୁ ମିଳେ । କିଛି ଅଭାବ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।

ବଟୁକ – ତା ହେଲେ ଆଉ ଚିନ୍ତା କ'ଣ ? ଖାଲି ତ ମଉଜ, ମଉଜ ଉପରେ ମଉଜ ହେବ । ଆଜ୍ଞା, ମହାରାଜାଙ୍କୁ କହନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେ କ'ଣ ପଦବ୍ରଜରେ ଯିବା, କଣ୍ଟା ଝୁଣ୍ଟାରେ ଗୋଡ଼ ଫୁଟି ରକ୍ତ ଛୁଟିଯିବ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ମହାରାଜ ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପାଇଁ କୌଣସି ଯାନବାହାନର ଆବଶ୍ୟକ ।

ରାଜା—ଅତି ଦୁର୍ଗମ ସେ ପଥ ! ପଦବ୍ରଜ ଛଡ଼ା କୌଣସି ଯାନ ବାହାନରେ ଯିବା ତେତେ ସୁବିଧା-ଜନକ ନୁହେଁ ।

(ଦୂତର ପ୍ରବେଶ ଓ ଅଭିବାଦନ)

ରାଜା – କି ସମ୍ବାଦ ?

ଦୂତ—ମହାରାଜ ! ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ମନ୍ତ୍ରୀ ମହାଶୟଙ୍କ ପୁତ୍ର ସାଧୁବିଦ୍ୟାଧର ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଅପେକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି ।

ରାଜା ଆଚ୍ଛା, ଆସିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ।

ଦୂତ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ମହାରାଜ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାଜା—ସାଧୁବିଦ୍ୟାଧରର ଏଠାକୁ ଆସିବା ଅଭିପ୍ରାୟ କ'ଣ ? ବୋଧହୁଏ ପିତା କାରାରୁଦ୍ଧ ହେବାରୁ କିଛି କହିବାକୁ ଆସିଛି ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆଜ୍ଞା, ସେଇଆ ସମ୍ଭବ ।

(ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର ପ୍ରବେଶି ଅଭିବାଦନ ପୂର୍ବକ)

ରାଜା – ଚିରଞ୍ଜୀବୀ ହୁଅ, ବତ୍ସ ! ଆସିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କ’ଣ ?

ବିଦ୍ୟାଧର—ମହାରାଜ ! ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଆସ୍ଥାନ ଆଣିବାକୁ ମୁଁ ନିଜେ ଯିବି, ଏଥିଯୋଗୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଅନୁମତି ନେବା ପାଇଁ ଆସିଛି ।

ରାଜା—ଅସମ୍ଭବ, ତୁ ସାମାନ୍ୟ ବାଳକ, ତୋର ଶକ୍ତି କାହିଁ ? ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ତୋର ପିତା ଅକ୍ଷମ, ତୁ କି ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ପାରିବୁ ?

ବିଦ୍ୟାଧର- ମହାରାଜାଙ୍କ କୃପା ହେଲେ ନିଶ୍ଚୟ ମୁଁ ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟା କରି ଆପଣଙ୍କ ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବି, ଦୟାକରି ମୋତେ ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତୁ ।

ରାଜା— ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର ! ତୋର କୋମଳ ପ୍ରାଣରେ ଏତେଦୂର କଷ୍ଟ ଦେବାକୁ ମୋର ଇଚ୍ଛା ନୁହେ ! ତୁ ସାମାନ୍ୟ ବାଳକ, ସେ ଗୁରୁତର କାର୍ଯ୍ୟ ତୋଦ୍ୱାରା ସାଧିତ ହେବା କଷ୍ଟକର ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ମହାରାଜ ! ପିତା ମୋର କାରାରୁଦ୍ଧ, ମାତା ମୋର ପିତାଙ୍କ ବିଚ୍ଛେଦରେ ପାଗଳପ୍ରାୟ । ଏ କଷ୍ଟ ତ ଏ ଦୁର୍ଭାଗା ଅନୁଭବ କରୁଛି, ଏପରି ସ୍ଥଳେ ମୋର ନିଜ ପ୍ରାଣରେ କିଛି କଷ୍ଟ ସହିବାକୁ ମୁଁ ତିଳେ ମାତ୍ର କୁଣ୍ଠିତ ନୁହେଁ ।

ରାଜା—ବର୍ତ୍ତମାନ ରତ୍ନାବତୀପୁର ଯିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧିସିଂହ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଗଲେଣି । ତୋର ଯିବାର କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ୁନାହିଁ । ତେବେ ତୋତେ କାହିଁକି ବୃଥା କଷ୍ଟ ଦେବି ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ମହାରାଜ ! ଯେବେ ଏ ହତଭାଗା ପ୍ରାଣରେ କଷ୍ଟ ଦେବାକୁ ମନ ନ ବଳୁଛି ତେବେ ମୋର ପିତାଙ୍କୁ କାରାମୁକ୍ତ କରନ୍ତୁ !

ରାଜା – ନା ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପୂରଣ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତା ହୋଇ ନ ପାରେ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ମହାରାଜ ! ସନ୍ତାନ ପିତା ମାତାଙ୍କ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖି ନିଜ ଜୀବନକୁ ନିରାପଦରେ ରଖିବା ଅପେକ୍ଷା ପିତାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ପଥରେ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ କରିବା ମଙ୍ଗଳର କାର୍ଯ୍ୟ । ମୁଁ କ୍ଷତ୍ରିୟ ସନ୍ତାନ, ପୁଣି ତୁମ୍ଭଙ୍କ ବଂଶଧର । କ୍ଷତ୍ରିୟର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ରକ୍ତ ବହୁଅଛି ଶିରାପ୍ରଶିରାରେ ମୋର । ସାର ତେଜେ ଗଢ଼ା ଏ ଶରୀର, ତୁଚ୍ଛ ନିଜ ପ୍ରାଣ ଲାଗି ପଶ୍ଚାତପଦ ନୋହିବି ମୁଁ କେବେହେଁ, ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଅନୁମତି ଏକାନ୍ତ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ରାଜା—ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏକଥା କିପରି ଦେଖାଯାଉଛି !

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଅସମ୍ଭବ, “ପାବକେ ପତଙ୍ଗ ପରି” !

ବଟୁକ—ଆଜ୍ଞା, ମନ୍ତ୍ରୀ ବାବୁଙ୍କ ବନ୍ଦୀ କଥା ଶୁଣି ବଡ଼ିଶେଠାଯାକ ଏକବାରେ ପାଗଳ ହୋଇ ଗଲେଣି । କ’ଣ କରିବେ, ଅସଲ ତ ପେଟ ଚିନ୍ତା । ମନ୍ତ୍ରୀବାବୁ ବନ୍ଦୀ ହେଲନ୍ତି ତ ଦାନା ଉପରେ ଚପଟ ପଡ଼ିଲାଣି । ଏମିତି ଭଲାଭଲ କରି ଖୁସାମତିଆ ହ’ଗିରି କଥା କହି ଖୁବ୍ ଟାଣଟୁଣ ଦେଖାଇ କିଛି ଅର୍ଥ ମାରିନେବା କଥା । ଆପଣ କଣ ବୁଝି ପାରୁନାହାନ୍ତି ? ତୁଆ ବକଟେ “କାଲକା ନେଣ୍ଡି ଖିର ମେ ଜଟା” ସୁବର୍ଣ୍ଣ କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ ମୁଣ୍ଡେଇ ଯେମିତି ଆସିବ, ଆପଣ କାହିଁକି ସେକଥା ଶୁଣୁଛନ୍ତି । ବୃଥାରେ ସମୟ ନଷ୍ଟ ହେଉଛି ! ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନେକ ବାଟ ଚାଲି ଯାଆନ୍ତୁଣି ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ଆପଣମାନେ କାହିଁକି ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପଥ ରୁଦ୍ଧ କରୁଛନ୍ତି । ମୁଁ ତ ଆପଣଙ୍କର କିଛି କ୍ଷତି କରୁନାହିଁ ।

ବଟୁକ—ତୁ କଣ କ୍ଷତି କରିବୁ, ତମ ବର୍ଦ୍ଧଙ୍କୁ ମୃତ୍ୟୁ ଯୋଗ ଘଟିଲାଣି । ଏମିତି ଦାନା ଅଭାବରୁ ଘରେ ମରନ୍ତି, ସେମିତି ବଣ ବୁଦାରେ ପଡ଼ି ମରିବ । ଯା’ରେ ବାଇଆ ଯା, ଆମର ଯାଏ କେତେ ଆସେ କେତେ । ଆମ ଉପରକୁ କାହିଁକି ଠଣକ ଝଡ଼ୁଛୁ, ଆମେ ଭଲକୁ କହୁଥିଲୁ ସିନା ।

ରାଜା—ବିଦ୍ୟାଧର ! ଯେବେ ତୋର ପିତାଙ୍କୁ କାରାମୁକ୍ତ କରିବାର ଏକାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା ତେବେ ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପୂରଣ କର, ମୁଁ ଆନନ୍ଦରେ ଅନୁମତି ଦେଉଛି । ଭଗବାନ ତୋତେ ଯଶସ୍ୱୀ କରନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧିସିଂହ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କେହି ଯାତାୟତ ରାହାଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଗଦାଧର—ମହାରାଜ ! ମୋର ସେ ସବୁ କିଛି ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ । କେବଳ ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଆଦେଶ ଅପେକ୍ଷା ଥିଲା, ଏଥର ଚାଲିଲି ।

ରାଜା—ଧନ୍ୟ ବତ୍ସ ! ଜଗତରେ ତୁମ୍ଭେ ଏକା ପିତୃଭକ୍ତ । ଭଗବାନ ତୋର ମନସ୍କାମନା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରନ୍ତୁ ! ହୁବୁଦ୍ଧି ! ଆଉ ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି ? ଯାଅ, ଯିଏ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ ଓ ଆସ୍ଥାନ ଆଣି ମୋ ନିକଟରେ ଦେବ ତାକୁ ଅର୍ଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟରେ ଯୁବରାଜ ପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରିବି । ଏହା ମୋର ସତ୍ୟ, ସତ୍ୟ, ସତ୍ୟ ।

(ସମସ୍ତେ ଅଭିବାଦନ କରି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ପ୍ରେମଶୀଳା, ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ)

ପ୍ରେମଶୀଳା— (ଚିନ୍ତିତ ଭାବେ) ଗୀତ

(ହାଇରେ ଦାରୁଣ ବିଧି ଏ ଦଣ୍ଡ—ବୃତ୍ତେ)

ବିପଦ ବାରଣ ହରି ଏ ବିପଦୁ କର ପାର
ତୁମ୍ଭେ ନ ରଖିଲେ ଘନା,
ନଷ୍ଟପ୍ରାୟ ଗଲାଣି ସର । ପଦ ।
ଏ ମୂଢ଼ ଦସ୍ୟୁ ଦୁର୍ଜ୍ଜନ, ହରିବାକୁ ମୋ ସତୀତ୍ୱ
ଆସିଅଛି ହେବା ରାଜ ମନେ ବିଚାରି । ୧ ।
ଯେଣେ ଅନାଉଛି ତେଣେ ପଥ ନ ଦିଶଇ କେଣେ
ଆହା ! କେ ନାହିଁଟି ଜଣେ ଭବେ ମୋହର । ୨ ।

ଭଗବାନ ! ରାଜ କୁଳରେ ଜନ୍ମ ଦେଇ ଏ ଦସ୍ୟୁ ଆବାସରେ ମୋତେ ରଖିଲ । ସେ ପାଷାଣ୍ଡ ତ ମୋର ସତୀତ୍ୱ ନେବାକୁ ବାରମ୍ବାର ନାନା ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଉଛି । ମୋତେ ଏଥିରୁ ଉଦ୍ଧାର କର !

ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ—(ପ୍ରବେଶି) ସୁନ୍ଦରି ! କଣ ଏତେ ଭାବ ହେଉଛ । ଆଜି ବନ୍ଧୁଜନର ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ !

(ଜନାନ୍ତିକେ)

ଆହା ! କି ସୁନ୍ଦର ରୂପ !
ଅକଳଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ରଜିଣା ମୁଖ ପଦ୍ମ ଗୋଟି
ଥରେକ ଦେଖିଲେ ଥରେ ଏ ମନ ଭ୍ରମର
ହୁଏ ଆକୁଳିତ ସଦା ଚୁମ୍ବିବାକୁ ତାକୁ
ସତି ! ଦିଅ ଥରେ ଅନୁମତି ଏ ଦାସରେ ଆଜି
ପଶ୍ଚାତେ ଭୋଗିବ ନିଶ୍ଚେ ସରଗ ସମ୍ପଦ ।

ପ୍ରେମ—କିଏରେ ବର୍ବର କୁକୁର, କି ସାହସେ କହୁ ଏତେ ଜଘନ୍ୟ ! ବାମନ ତୁ କରୁ ଇଚ୍ଛା ଲଭିବାକୁ ସରଗର ଚାନ୍ଦ ? ଦୂର ହୁଅ ।

ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ—ସୁନ୍ଦରି ! ବୃଥା ଭୟ ଦେଖାଅ କାହାକୁ ? ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ପ୍ରେମ ଲାଗି ଦେଇପାରେ ପ୍ରାଣ !

ପ୍ରେମ - ଶୃଗାଳ ତୁ, କୁକୁର ତୁ, ଲଜ୍ଜା ନାହିଁ ତୋତେ ପଙ୍କଜବନ ଭକ୍ଷିବାକୁ ବଳାଇଛୁ ଆଶ !

ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ—ସୁନ୍ଦରି ! ଏହି ତୋର ନବୀନ ଯୌବନ ।
ଫୁଟି ଉଠେ ତୌଦେଗେ ବିସ୍ତାର
ଚୁମ୍ବିବାକୁ ତୋ ଅଧର ସୁଧା
ଦିଅ ଥରେ ଦାସେ ଅନୁମତି ।

ପ୍ରେମ—(ସ୍ୱଗତ) ହରି ! ତବ ଇଚ୍ଛା
ନାହିଁ କେହି ଭରସା ମୋହର
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଦୁହିତା ମୁହିଁ ରାଜକୁଳେ ଜନ୍ମ
ହେବିନାହିଁ ଦସ୍ୟୁଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ କେବେ
ପ୍ରଭୁ ! କରିଅଛ ଦ୍ରୌପଦୀର ଲଜ୍ଜା ନିବାରଣ
କର ଥରେ ସେହି ଦୟା ଅଧମା ବାଳାରେ ।

ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ— ଗୀତ

(କହରେ ଜୀବନ—ବୃତ୍ତେ)

କାହିଁକି ବିମନା ହେଉରେ ନବୀନା
ହସି ପଦେ କଥା କହ ଥରେ ।
ବନ୍ଧୁଜନ ଆଶା କରିଅଛୁ ପୋଷ
ଦୟାବନ୍ତୀ ମୋତେ ଚାହିଁ ଥରେ । ପଦ ।
ତୋ ପରି ଯୁବତୀ ହେଲେ ଅଙ୍କବତୀ
ମଣିବି ନିଜକୁ ନିଜେ କୋଟିପତି ।
କେତେ ଆଉ ନିତି ପାଉଥିବ ଶାନ୍ତି
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଆଉ ତୁ ହୁଅନାରେ । ୧ ।
ଆରେ ରସବତୀ ଭଜ ତୁ ସୁଦୟା
ଦାସ ପ୍ରତି ଆଉ ନ କରିଟି ମାୟା !
ତୁଲ ପରି ତୋର ଯବେ ଘଟେ ଥିବ
ଅସ୍ତି ନାସ୍ତି ତବେ ଜନ୍ମ ଯାଏରେ । ୨ ।

ସୁନ୍ଦରି ! ମନ୍ମଥ ଜ୍ୱାଳାରେ ଏ ପ୍ରାଣ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି । ଦୟା କରି ଏ ପ୍ରେମ ପିପାସୀକୁ ତୋ କୋଳରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇ ଏ ଜୀବନର ଅତୃପ୍ତ ତୃଷ୍ଣା ମେଣ୍ଟାଇ ଦିଅ ।

ପ୍ରେମ— ଗୀତ

(ଦୟାନିଧି ଦୟାପତି ନାହିଁକି— ବୃନ୍ଦେ)

ନାଗରବର ମୋହର ହେଉ ଏ ବିନତି,
ଆଉ ବର୍ଷେ ଯାଏ ନ କରିବ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରୀତି ।
ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ କରିଥିଲି ପଣ,
ବାରବର୍ଷ ବାରଦିନ ହୋଇଛି ଅପୂର୍ଣ୍ଣ । ୧ ।

ନାଗର ! ଆପଣ ମୋତେ ଆଣିବା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ବ୍ରତ ପାଳନ କରିଥିଲି । ସେଥିରେ ବାରବର୍ଷ ବାରଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ପାପକାର୍ଯ୍ୟ ନ କରି ଦେବ ଉପାସନା କରିବାକୁ ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏଗାର-ବର୍ଷ ୧୨ ଦିନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଯାଇଛି । ମୋତେ ଆଉ ଏକ ବର୍ଷ କ୍ଷମା ଦିଅନ୍ତୁ ।

ଗୋବ—ଏକ ବର୍ଷ, ବାରମାସ, ତିନିଶ ପଞ୍ଚଷଠି ଦିନ, ଅସମ୍ଭବ କଥା ।

ପ୍ରେମ— ଗୀତ

ତୁମ୍ଭ ଭଳି ମୋର ଆଉ କେ ଅଛି ସଂସାରେ ।
ଆଜୀବନ ରହିବି ମୁହିଁ ତବ ପଦତଳେ ।
କଲେ ନ ଛୁଅଁ ମୋ ଅଙ୍ଗ ।
କେଉଁସମ ହେଲେ ମୋର ବ୍ରତ ହେବ ଭଙ୍ଗ । ୨ ।

ନାଗର ! ତୁମ୍ଭ ଭଳି ଭଲ ମୋର ଅନ୍ୟ କିଏ ଅଛି ? ତୁମ୍ଭେ ଏତେ ଅସ୍ଥିର କାହିଁକି ହେଉଛ ? ଏ ଦାସୀ ଚିରଦିନ ତୁମ୍ଭର ।

ଗୋବ—ତା ସତ କିନ୍ତୁ ମନତ ବୁଝୁନାହିଁ । ତୋ ଚନ୍ଦ୍ର-ବଦନ ନିରୀକ୍ଷଣ କଲେ ମୁଁ ତ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ରହିପାରେ ନାହିଁ ।

ପ୍ରେମ— ଗୀତ

ତୁମ୍ଭ ମଙ୍ଗଳ କାମନା ସବୁଠି ମୋହର
ତୁମ୍ଭ ସୁଖେ ସୁଖିସ ମୁଁ କି ଜାଣେ କି ଆର ।
ପ୍ରଭୁ ନାମ ଜାଣେ ଏକ ।
ସୁଜନଂ କଥାକୁ କେବେ କି ଆଣନ୍ତି ଦୁଖ । ୩ ।

ନାଗର ! ମୋର ଯେ ବ୍ରତ ଅଛି ଆଉ ଯେ କି ଦିଅଁ ଦେବତା ପୂଜା କେବଳ ତୁମ୍ଭର ମଙ୍ଗଳ ଲାଗି । ତୁମ୍ଭେ ଯେବେ ଜାଣୁ ଜାଣୁ ତହିଁରେ ବାଧା ଦେବ ତେବେ ନାଗର । ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣ ମୋର ବ୍ରତ ଭଙ୍ଗ ହେଲେ ଏ ପ୍ରାଣ ଆଉ ରହିବ ନାହିଁ ।

ଗୋବ— ଆଚ୍ଛା, ତୁମ୍ଭେ ମନରେ କୌଣସି କଷ୍ଟ ନ କରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଥାଅ । ତୁମ୍ଭର ବ୍ରତ ଶେଷ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ କୌଣସି ଉତ୍ପାତ କରିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ଆସୁଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପ୍ରେମ—ଯାହା ହେଉ, ଭଗବାନ ମୋତେ ଏତକ ବୁଦ୍ଧି ଦବାରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ପାଷଣ୍ଡଠାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଲି । ଦୟାମୟ ! କେବେ ମୋର ସୁଦିନ ହେବ, କେବେ ମୋର ପିତା ଓ ଭଗ୍ନୀ କାଞ୍ଚନ-ବାଳାର ଦର୍ଶନ ପାଇ ହୃଦୟ ବେଦନା ନିବାରଣ କରିବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଅନ୍ଧ ସୌଦାଗର, କନକମାଳ ସାଧବାଣୀ, ଦୁର୍ବଳ, ସୁଦାମ, ଅନିରୁଦ୍ଧ)

ସୌଦାଗର—ନାତୁଣି ! ଆଜି କି ବାର ହେଲା କହିଲୁ ?

କନକ—ଅଜା । ଆଜି ପରା ଖାଦୁଆ ମଙ୍ଗଳବାର । ବାଟ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ସାତବର୍ଣ୍ଣ ପିଠା ପଣା ଦାଗି ଦିଆଯିବ । ଘରେ ଏତେ ଆରଡ଼ୋଳ ଲାଗିଛି, ତୁ କଣ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହୁଁ ।

ସୌଦାଗର—କଅଣ, କଅଣ, ଆଜି କଣ ଆରଡ଼ୋଳ ଲାଗିଛିକି । ଆଜି ତମ ବଡ଼ଙ୍କୁ କଣ ବସନ୍ତ ବୁଦ୍ଧି ଫୋଟିଲାଣି କି ଆଜି ତମକୁ କଣ ଧରମ ଭୁଣ୍ଡ ଲାଗିଲାକି ସେ । ପିଲାମାନେ ଆଜିକି ସାତଦିନ ହେଲା ନିଜ ନିଜ ବ୍ୟବସାୟ ଉପରକୁ ଗଲେ ତାଙ୍କର ଫେରିବା ଦେଖାନାହିଁ । ଏ ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ ପିଲାଙ୍କ ଭାବନାରେ ଉବଟି ମରି ହୋଇ ଯାଉଛି । ତମ ବଡ଼ଙ୍କର ଖାଦୁଆ ମଙ୍ଗଳାର ପୂଜା ହୋଇ

ନର୍ଦ୍ଦମ ପିଠାପଣାକୁ ଆଉ ଲାଗିଛୁ । ଆଚ୍ଛା ପିଠାପଣା ହେବାକୁ ଖର୍ଚ୍ଚ ଦେଲା କିଏ ? ନା ସାଇ ପଡ଼ିଶାରୁ ମାଗି ଯାଚ କରୁଛ ।

କନକ—ଅଜା ! ଭଗବାନ ଆମର କୋଉ କଥାକୁ ଭଣା କରିଛନ୍ତି କି ଆମେ ପୁଣି ପଡ଼ିଶାରୁ ମାଗି ଯାଚ ଆଣି ପୂଜା ପର୍ବ କରିବୁ । ଆମ ଦୁଆରେ କିଏ କାନ୍ଦ ପଡାଇ ଦେଲେ ମୁକାଏ ନେଇ ଯାଉଛନ୍ତି ।

ସୌଦାଗର—ଆଲେ ହେ, ତମ ବଡ଼ିଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ତ ମୋ ଅକଲ ଗୁମ୍ ହୋଇ ଗଲାଣି (ଜନାନ୍ତିକେ) ଦେଖ, ମୁଁ କେତେ ଫିକର କରି, କେତେ କଷ୍ଟକରି କେତେ ଲୋକଙ୍କ ତଣ୍ଟି ଚିପି ଏ ସମ୍ପତ୍ତି ଠୁଳ କରିଛି । ତେବେ ତ ସବୁ ପୋଉ ବୁଦ୍ଧି ଧରିଲାଣି ମୋତେ ତ ଖପରରେ ଖୋଇବ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଏଥିର ମୂଳ ଏକ ନମ୍ବର ଦୋଷୀ ତୋ ଆଈ । ଡାକ୍ ସେ ବୁଢ଼ୀକି, ଆଜ ଧରିକରି ସାଗ ବନାଇ ଦେବ । କିଛି ନ କହିବାରେ ଆହା ଗିଳ୍ପି ଗିଳ୍ପି ବାହା ଗିଳି ଯାଉଛନ୍ତି । ଯା ଅବ ଡାକ୍ ।

କନକ—ସେ କାମଧନ୍ଦା କରୁଥିବ ଆଉଛିକା କଣ ଆସିବ ।

ସୌଦାଗର—ରଖ ତୋ କାମ, ଅବ ଡାକ ଆଣ ।

କନକ—ହଉ ଯାଉଛି (ଜନାନ୍ତିକେ) ଅଜା ଆମର ମଲା ବେଳକୁ ଏ ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ସବୁ ମୁଣ୍ଡେଇ କରି ନେଇଯିବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୌଦାଗର—ଆଜ ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ, ଆଜ ତାଙ୍କ ସ୍ୱାହା ତାଙ୍କୁ କରିଦେବ । ଏ ସେରେକେଟି ବୁଢ଼ୀ ନାଟର ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ । ସାଗ ବନାଇ ଦେଲେ ସମସ୍ତେ ଜବର୍ । ଏ ଟୋକା ଗଲାନା କେଉଁଠି ଛପି ଯାଇଛି । ଚଲ୍ ହଇଲେ ହେ ।

ସାଧବାଣୀ—(ପ୍ରବେଶି) କହୋ ! ଲାଇଁକି ଏତେ ଡାକରା ପଡ଼ୁଛି କି ? କେଉଁଠି ଟିକିଏ ଛଟେଇ ବସେଇ ହବନାହିଁ । କଣ କହୁଛଟି !

ସୌଦାଗର—ନାହିଁକି, କଅଣ ଏମିତି କାମ କରେଇ ଯାଉଛି କି ?

ସାଧବାଣୀ—ଆଜ ଯଉ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ବ୍ରତ, ପିଠାପଣା ବାର ନଅଟି କାମ, ତମକୁ କଣ ମାଲୁମ ନାହିଁ ।

ସୌଦାଗର—ହେ ମୁଁ ଅନ୍ଧ ହେଲି ବୋଲି ମୋତେ ଆଉ ବୁକା ପରି ଭାବ ନା । ମୋତେ ସବୁ ମାଲୁମ ଅଛି, ମୁଁ ସବୁ ଜାଣିଛି । ଆଲୋ, ମୁଁ ଏତେ କଷ୍ଟକରି ଧନ ଅର୍ଜିଛି କଣ ତେମେ ଏପରି ଅସର୍ ବ୍ୟବହାର କରି ଉଡ଼େଇବ । ମୁଁ ସଫା କହି ଦେଉଛି ଯଦି ତମର ନବାବଗିରିରେ ଚଲିବାକୁ ଇଚ୍ଛା, ତମ ରାସ୍ତା ତେମେ କରି ନିଅ ।

ସାଧବାଣୀ—ଆମର ରାସ୍ତା କଣ କରିବୁ, କଣ ପର ଦୁଆରକୁ ମୁଲ ଲାଗିବାକୁ ଯିବୁ ।

ସୌଦାଗର—ଆଲେ ମୁଲ ଲାଗିଲେ କଣ ଅଣେଇ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା, ଜଣେ ମାଟି ଖୋଳିଲେ ପଇସାଟିଏ ମିଳିବା କଥା କଷ୍ଟ, ତେମେ ଭଲା ଆଜ ମୋ ପାଣ୍ଠିରୁ କେତେ ଖର୍ଚ୍ଚ ପକାଇ ଦେଉଛ ।

ସାଧବାଣୀ—କଣ, କେତେ ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇଛି, କାହିଁ ହେଇ ହେଇ ଗୋଟାଏ ଟଙ୍କା ହେଲେ ଖୁବ୍ ।

ସୌଦାଗର—(ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେଇ) କଅଣ, ଗୋଟାଏ ଟଙ୍କା, ଦଇଟା ଅଧୁଲି, ଚାରିଟା ଏଡ଼େ ଏଡ଼େ ସୁକି, ଆଠଟା ଦୋ'ଣି, ଷୋଳଅଣା, ଚଉଷଠି ପଇସା, ଶହେ ଅଠେଇଶି ଅଧଲା, ଏକଶ ବାସ୍ତାନବେ ପାହୁଲା, ଗୋଟାଏ ପାହୁଲାରେ ପାହୁଲାଏ । ତମକୁ ଆଉ ଭଲ ଯୋଗ ନାହିଁରେ ବାବା । ଅନାୟତ ଗୋଟାଏ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଦେଇଛ ।

କହିଣ କେତେ ପ୍ରାଣୀ କୁଟୁମ୍ବକୁ ଏକାବେଳକେ ଗୋଟାଏ ଟଙ୍କା, ଆଉ ହବ ନାହିଁ, ହବ ନାହିଁ । ତମର ଏତ କେମିତି ବଳିଲା; ଏକାବେଳକେ ଗୋଟାଏ ଟଙ୍କା ପିଠାପଣାରେ ଉଡ଼ାଇ ଦେଲ ? ନାଇଁ ନାଇଁ, ତେମେ କମେଇଥିଲେ କଣ ଏଡ଼େ କୋହଳ ମୁଠା କରିଥାଆନ୍ତ କି ? ଏତ ପର ହାଣିକା କୋଡ଼ ବାହାରେ ବାହାରେ ଯାଉଛି । ଧନ କେମିତିକା ଜିନଷ, ସେ ମଣିଷ ହାତକୁ କେମିତି ଆସେ ତା ଜାଣ ?

ସାଧବାଣୀ—ତେମେ ସବୁ ଜାଣ କଣ କହିଲ ମୁଁ ଶୁଣେ ।

ସୌଦାଗର— ଗୀତ

ମାୟା ସଂସାରରେ ସାର ଏକା ସମ୍ପଦ
ଥିଲେ ନ ପଡ଼େ ପ୍ରାଣୀଠାରେ ଆପଦ । ପଦ ।
ଧନେ ବଢ଼ଇ ମାନ ଧନେ ବଢ଼ଇ ଜ୍ଞାନ
ଧନେ ଅର୍ଜନ ହୁଏ ଶ୍ରୀପଦ । ୧ ।

ଆରେ ! ଭଗବାନଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖ ବଚନ ଶୁଣ ।
"ଧନ ଅର୍ଜନେ ଧର୍ମ କର
ଧର୍ମେ ପ୍ରାପତ ନରହର ।"

ତୁ ତ ଧନକୁ ସବୁ ମୋର ଏମିତି ଉଡ଼ାଇ ଦବୁ ମୁଁ ଘର କରିବି କ'ଣ ?

ସାଧବାଣୀ—ମୁଁ ଭଲ ଅସତ୍ ଖର୍ଚ୍ଚ କଲି କଲ ? ଓଷା ବ୍ରତ, ପୁଣ୍ୟ ପର୍ବ ହେବନାହିଁ, ଧନକୁ ସାଇତି କରି ରଖିଥିବ, ମଲାବେଳେ ସବୁ ମୁଣ୍ଡେଇ କରି ନେଇଯିବ । ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଡ଼ହାତ ଚଳୁଥିବ ଖାଇ ପିଇ ମଉଜ କରିବା ଦରକାର ।

ସୌଦାଗର—ଯା, ଯା, ମୋ ଆଗରେ ଅଣ୍ଡ ବଢ଼େଇ କଥା କହନା, ଧନ ମୋର ଜୀବନ, ଧନ ମୋର ପ୍ରାଣ, ଧନ ମୋର ସତେଇଶ ପୁରୁଷର ପୁଣ୍ୟଫଳ, ତାର ଖର୍ଚ୍ଚ ମୁଁ ଦେଖିବି ନାହିଁ ବରଂ ତାର ବୃଦ୍ଧି ଦେଖିବାକୁ ସବୁବେଳେ କାମନା ।

ସାଧବାଣୀ—ସେଇ ସକାଳେ ପରା ଅନ୍ଧ ହୋଇ ବସିଛ, ଆଉ ଖର୍ଚ୍ଚ ଦେଖିବ କୋଉଠୁ ।

ସୌଦାଗର—ହଇଲେ ! ତୁ ମତେ କଥାରେ କଥାରେ ଅନ୍ଧ କରି ସାରିଲୁଣି ! ଆଲେ ! ମୁଁ ଅନ୍ଧ ନୁହେଁ; ତୁମ ଢଙ୍ଗଢାଙ୍ଗ ଦେଖି ଅନ୍ଧ ହୋଇଗଲିଣି । ଯା; ଯା, ଆଉଦିନେ ଏଭଳି ବଡଖର୍ଚ୍ଚ କରିବୁ ନାହିଁ, ଭୋକ ସଇଲାଣି ତ ?

ସାଧବାଣୀ—ସହିନାହିଁ, ଅଇଲୁକା ହବ ।

ସୌଦାଗର—ଭୋକ ହୋଇ ସାରିଲେ ମୋ ଜନ୍ମ ହେଉ ଆସିବୁ । ମୁଁ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ଆଉ ମୋ ପାଇଁ ରଖି ତମକୁ ସବୁ ଏଇଠି ବାଣ୍ଟିକୁଣ୍ଡି ଦେବ, ଏକଥା ଯେମିତି ଚାକର ଜାଣିବ ।

ସାଧବାଣୀ—"ଦ୍ଵନନ୍ଦନ ପଳାଇଲା ବେଳକୁ ତୁଣ୍ଡରେ ଘା କଲିଆ କଲାବେଳକୁ ଷୋଳ ପୁଅର ମା ।"

ଧନ ଖର୍ଚ୍ଚକୁ ଭାରି କାଇଦା, ଆଉ ଭାଗ ମାଡ଼ ବସିଲା ବେଳକୁ ସବୁ ମୁଁ, ସ୍ତ୍ରୀର କଥାକୁ ଓଲି ପଡୁଛି, ପୁଣ୍ୟ ପର୍ବ ହେଲା, ବାରଲୋକ ଆସି ହାତ ପତେଇବେ, ଦେଲେ ନେଲେ ସିନା ସଂସାରରେ ଭଲ କହିବେ । ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ କଥା କଏ ଶୁଣୁଛି, ମା ମଙ୍ଗଳା ମୋର ପିଲାଙ୍କୁ ଆଜ ଆଣି ଘରେ ପହଞ୍ଚାଇବେ କି ? କଥା କହୁଁ କହୁଁ ଦିନ ଗଲା, ଯାଏ ଲୋ ମା, ଅଥାର ହାଣ୍ଡି ଟାକୁ ବସେଇ ଦେଇ ଆସିଥିଲି କ'ଣ ହେଲା ଦେଖେ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୌଦାଗର—ଗୋଟାଏ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚରେ ପକାଇ ଦେଲା ଅନାମତ ଟଙ୍କାଟାଏ, ହେ ଧନ, ହେ ଟଙ୍କା ତୁମେ ଯେବେ ଏ ଜୀବ ଥାଉଁଥାଉଁ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ପଡ଼ିଯିବ, ଜାଣିବି ମୋ କର୍ମ ବାଙ୍କ ପଡ଼ିଲା ।

ଜନକ—ଅଜା ! କେତେ ସେଠୁ ଟଙ୍କା ଟଙ୍କା ହଉଛୁ, ତୋତେ ଟଙ୍କ ମାରୁନାହିଁ ।

ସୌଦାଗର—ଆରେ ! (ଜିଭ କାମୁଡ଼ ପକାଇ)

ପ୍ରଭାତେ ଯଃ ସ୍ମରେନ୍ନିତ୍ୟଂ ଟଙ୍କା ଟଙ୍କାକ୍ଷର ଦ୍ଵୟଂ ।
ଆପଦ ତ୍ରସ୍ୟ ନଶ୍ୟନ୍ତି ତମଃ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟେ ଯଥା ॥

ଏଇଟା କଏ ଅଇଲା କରେ, ପିଲାଏ ଆସିଲେ କି ? ଧନ ଆଗରେ ଅଛୁ ନା ପଛରେ ।

(ସୁବଳ, ସୁଦାମ, ଅନନ୍ତଙ୍କର ପ୍ରବେଶ ଓ ଅଭିବାଦନ)

ସୌଦାଗର—ବାପରେ ! ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆସିବା ବିଳମ୍ବ ହେଉ ଯେ କି ସନ୍ତାପରେ ପଡ଼ିଥିଲି ତା ଦସ୍ୟାମସୁଙ୍କୁ ଗୋଚର । ପାହାଡେଇ, ଠାକୁରେ ବଡ଼ ଲୋକ, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଖୁସିରେ ଆଣି ଘରେ ପହଞ୍ଚାଇଲେ ଏଇ ଯଥେଷ୍ଟ । ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯଦି ଆଜି ନ ଆସିଥାନ୍ତ ତେବେ ଏ ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ି ଯାଇଥାନ୍ତା । କ'ଣ ଧନ କେତେ ପାଇଲ ? ଗାଡ଼ିରେ ଆସୁଛି ନା ହାତେ ହାତେ ଆଣିଛ ? ଭଣ ଭଜ ନା ସୁଦ୍ ଟଙ୍କା ।

ସୁଦାମ—ପିତା ! ଆମ୍ଭେମାନେ ପଥିକମାନଙ୍କୁ ଧରିଆଣି ତାର ପ୍ରାଣ ବିନାଶ କରି ଧନ ସବୁ ଲୁଣ୍ଠନ କରିବାହାଘ ଏକଥା ଗ୍ରାମଆଡ଼େ ରାଷ୍ଟ୍ର ହୋଇଗଲାଣି । ଆଉ ପଥିକମାନେ ଏ ବାଟଦେଇ ଆସୁନାହାନ୍ତି ।

ସୌଦାଗର—ନୀରବ

ସୁବଳ—ପିତା ! ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନେକ ପରିଶ୍ରମ କରି ବିଫଳ ପ୍ରଯତ୍ନ ହେଲୁ । ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ଯାହା ନେଇଥିଲୁ ତା ସମସ୍ତ ଶେଷ ହୋଇଯିବାରୁ ଗୃହକୁ ଫେରି ଆସିଲୁ ।

ସୌଦାଗର—ଧନ ତ ହାତରେ ଥିଲା ନ ଥିଲା, ଭୋଜନ ହେଉଥିଲା କିଆଁ ? ଘରୁ କଣ ବାନ୍ଧିବୁନ୍ଧି ନେଇଥିଲ ବଣରେ ବଣଭୋଜି କରିବ ବୋଲି ?

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ନ ଖାଇ ନ ପିଇ କଣ ବଣରେ ବୁଲୁଥାନ୍ତୁ ।

ସୌଦାଗର—ମଣିଷ ଉପାସ ରହି କେଇଟା ମରି-ଗଲେଣି, ତମେ ମରିଯାଇଥାନ୍ତ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମହାପ୍ରଭୁ ଯେ ଭାଇ ଭାରିଯାକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଚୌଦବର୍ଷ ବନବାସ କରିଥିଲେ, ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କେତେଯାଏ ଚୂଡ଼ା ଗୁଡ଼ଜଳ ବନ୍ଧା ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ତେମେ ଏବେ କେଉଁ ନବାବୀ ପିଲା କି ? ବଣରେ କଣ ଫଳମୂଳ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ହେ, ତମକୁ ସବୁ ବୟସ ବୁଦ୍ଧି ଘୋଟିଲାଣି କି ? ବ୍ୟବସାୟକୁ ତ ଯାଇଥିଲ କିଛି ଲବ୍ଧ ନାହିଁ, ତେବେ ଏତେ ବେଗରେ ଘରକୁ ଫେରି ଆସୁଥିଲ କାହିଁକି ? କଣ ଭାରିଯା-ମାନଙ୍କୁ ମୁଖଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖାଇବ ବୋଲି । କେଉଁ ଡୋସରେ ଜନ୍ମହେଲେ (ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି) ନାହିଁ ନାହିଁ ପାଇଲୁ ନାହିଁ ।

ସୁବଳ—ପାଇଲୁ ତ ନାହିଁ, ଆଉ କଣ କରିଥାଆନ୍ତୁ ।

ସୌଦାଗର—ଚୁପ୍, ଚୁପ୍, ଚୁପ୍ କଥାରେ ଜବାବ ଦେଉଛୁ !

ଗୀତ

(ମୂଷା ଖାଇଛୁ ଗଜାରି—ବୃଙ୍ଗେ)

ଆରେ ହେଲ ଏଡ଼ିକ ନିବର୍ଜା ବୁଜଦଳଙ୍କା
ନ ଜାଣ କି ଦସ୍ୟୁ ବୃତ୍ତି ଆମ୍ଭର ଜୀବିକା । ପଦ ।
ଉପାୟ ନ କଲେ ଧନ ନିରୋଧ ଏଥି ଭୋଜନ
ନିରୋଧ ପତ୍ନୀ ଦର୍ଶନ ଦେଉ ମହାଶିକ୍ଷା । ୧ ।
ମରି ବଞ୍ଚି ଯାଅ ବନେ ନ ରହିବ ଟମା ସଦନେ
ଫେରିଲେଟି ବିନା ଧନେ ନ ପାଇବ ରକ୍ଷା । ୨ ।
କୁଳାଙ୍ଗାର ! ଯେଉଁବାଟେ ଆସିଥିଲ ସେଇବାଟେ ଫେର ।

ସୁବଳ—ପିତା ! ଆଜ ଅବେଳ ହେଲାଣି, କାଲି ପ୍ରଭାତରୁ ଉଠି ନିଜ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯିବୁ ।

ସୌଦାଗର—ଆଜ କ'ଣ ଭାରିଜାମାନଙ୍କୁ ସନ୍ତୋଷ ଦିବ । ମୁଁ କହୁଛି ମୋ କଥାରେ ପାଟି ଫିଟାନା; ତେମେ ସବୁ ଏଠୁ ଗଲେ ମୁଁ ଜଳଗ୍ରହଣ କରିବ ।

ସୁବଳ—(ସୁଦାମ ପ୍ରତି) ଚାଲ୍, ଆଉ ରହିଲେ କ'ଣ ହେବ । ପିତା ! ଆମ୍ଭେମାନେ ଆସୁଛୁ ।

(ପ୍ରଣିପାତ)

ସୌଦାଗର—କ'ଣ, ଏତେବେଳଯାଏ ଯାଇନାହିଁ ? ଯା, ଯା, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ମୁହଁ ଚାହିଁକରି ନାହିଁ ।

(ପୁତ୍ରଗଣଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୌଦାଗର—ନାତୁଣୀ ! କ'ଣ ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ଗଲେ ।

କନକ—ତୁ ପିବାକୁ କହିଲୁ ଯାଆନ୍ତେ ନାହିଁ ଥାଆନ୍ତେ ।

ସୌଦାଗର—ଗଣ୍ଡାଏ ଖାଇପିଇ ହେଲେ ଯାଇ ଥାଆନ୍ତେ, ଉପାସଟାରେ ଗଲେ କିଛି ଭଲ ହେଲା ନାହିଁ ।

କନକ—ତେବେ ମୁଁ କ'ଣ ଜାଣିବ, ପ୍ରାୟ ଅଳ୍ପ ବାଟ ଯାଇଥିବେ ।

ସୌଦାଗର—ନା, ନା, ଆଉ ମଝିରେ ଡାକିବା ଦରକାର ନାହିଁ । ଫେରିଲୁ କଷ୍ଟ ନ ଆସିଲେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନ ହେବ ନାହିଁ । ଗ୍ରାମବୁଝି ଏମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ବକର ବକର ହୋଇ ମୋ ହଂସା ଉଡ଼ିଗଲାଣି ; ମୋତେ କଂସାଏ ତୋରାଣି ଆଉ ପିଠା-ପିଣ୍ଡା କ'ଣ ଅଛି ଦେ ।

କନକ—ତୋ ଭେଟିଟି ଆଣ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ବଟୁକ, ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି, ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ)

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ବଟୁକ, ବଟୁକ ।

ବଟୁକ—ଆଜ୍ଞା !

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆମ୍ଭେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ, ଅସ୍ଥାନ ଯାହାକ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ଆଣି ରଜାଙ୍କୁ ଦେଇ ରାଜ୍ୟ ପାଇବାର ଆଶା କରିଥିଲୁ ତା କେତେକ ଅବସନ୍ଧ ପଡ଼ିଗଲାଣି, କ'ଣ କରିବା କହିଲୁ ?

ବଟୁକ—ଆଜ୍ଞା, ଅବସନ୍ଧ କ'ଣ ? ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝି-ପାରୁ ନାହିଁ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆରେ, ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଯିବା ଆମ୍ଭେ ଦୁଇଜଣ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେ ବିଦ୍ୟାଧର ସେହି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ବାହାରିଲାଣି । ଯଦି ସ୍ୱର୍ଗ୍ୟକୁ କାଣ୍ଡ ଅସ୍ଥାନ ତା ହସ୍ତଗତ ହୁଏ ଆମ କଥା ସରିଲା ତ ।

ବଟୁକ—ହଁ ହଁ, ତା ନିଶ୍ଚୟ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେତେ-ଗୁଡ଼ାଏ ଠାଣ ରଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଦେଖାଇଛୁ ତା ସବୁ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯିବ; ଆଉ ତ ଗ୍ରାମରେ ମୁହଁ ଦେଖାଇବାକୁ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଉପାୟ କ'ଣ କରିବା କହନ୍ତୁ ତ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଉପାୟ କ'ଣ, ବିଦ୍ୟାଧରର ପ୍ରାଣ ବିନାଶ କରିବା ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ।

ବଟୁକ—ଆଜ୍ଞା, ଜଣକ ତଣ୍ଡି ଚିପିଦବାକୁ ଏ ବନ୍ଦା କିଛି ଅକ୍ଷମ ନୁହେଁ । ବିଦ୍ୟାଧର ପରି ବିଅଣ୍ଡା ପିଲା ଖାଲି ବିଧା ମାରି ଚୂର୍ଣ୍ଣୀଭୂତ କରିଦେବ । ଆଉ ଭାବନା କାହିଁକି ? ଏଇ ତ ତାର ଆସିବା ପଥ । ଏଇଠି ଟିକିଏ ବସିଗଲେ ମାମଲତ ପରେ ହୋଇଯିବ । "ମୁକ୍ତି ମାଇଲେ ଯିବ ସରି, ଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କମ୍ପା କଲି ।"

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—(ଟିକିରେ ହାତମାରି) ନ ହେଲେ କି ବଟୁକ ଭାଇ, ତେବେ ଟିକିଏ ଲୁଚିଯିବା ଦରକାର; ଭାଳେ ମୂର୍ଖର ଦୃଷ୍ଟି ଆମ୍ଭ ଉପରେ ପଡ଼ିଲେ ପଳାଇଯିବ ।

ବଟୁକ—ଭଲକଥା ନା, ଏ ଗଛ ଆଡୁଆଳରେ ଲୁଚି-ଯିବା । ବୋତଲ ପତ୍ର ଆଣିଥିଲେ ? ଦିଅନ୍ତୁ ନା, ଗ୍ଲାସେ ଗ୍ଲାସେ ପକାଇ ଦେଇ ତର ହୋଇଯିବା ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ମାଲ ଭରି ଅଛି, ମନଇଚ୍ଛା ପିଅ ।

(ଗଛ ଆଡୁଆଳରେ ବସି ମଦ୍ୟ ପାନ)

ବଟୁକ—ଆଜ ପାଜିକୁ ସାଧୁ ବନେଇ ଦେବା ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ହଁ, ଠିକ୍ କରିଦେବା ବଟୁକ—ଏଇ ଆଇଲା କି ?

ବଟୁକ—କାହିଁ

ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ—(ପ୍ରବେଶି—ସ୍ୱଗତ) ଦୁଇଜଣ ପଥିକ ଏ ବାଟ ଦେଇ ଆସିବାର ଦେଖାଗଲା, ମୁଁ ତ ଅନେକ ଦୂରରୁ ଠିକ୍ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିଲି ଆଉ ଗଲେ କେଉଁଆଡ଼େ ? ସେମାନଙ୍କ ପାଖରେ ମାମଲତ ଥିବାର ଖୁବ୍ ଅନୁମାନ ହେଉଥିଲା, ମୋତେ ଦେଖି ଏହି ସ୍ଥାନରେ କାହିଁ ଲୁଚିଗଲେ କି ? ଟିକିଏ ସନ୍ଧାନ କରି ଦେଖେଁ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ବଟୁକ ! ଏ ତ ସେ ନୁହେ ରେ, ଆଉ ଗୋଟିଏ କିଏ ? କଣ କରିବା ରେ ।

ବଟୁକ—ଆମେ ଛଡି ପିଲା, ଭୟ କଅଣ ? ଆପଣ ଆଗରେ ବାହାରି ପଡ଼ନ୍ତୁ ନା ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ତାକୁ ଦେଖି ମୋ ଗୋଡ଼ ହାତ ଚଳୁନାହିଁ ।

ବଟୁକ—ଆଉ ଗିଲାସେ ପକାଇ ଦିଅନ୍ତୁ, ଭୟ କଣ ? ଓଲଟିଗଲେ ମୂର୍ଖ ଓଜ ପଟଇଲ ନେବ ।

(ପ୍ରକାଶ୍ୟେ ଗଳା ଖଙ୍କାରିବା)

ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ—ଏଇଠି ତ, କେଉଁଠି ଅଛନ୍ତି କିଏ ରେ ମୂର୍ଖ ?

ବଟୁକ—ତୋ ବୋପା—

ଗୋବ—ହଁ, ଏତେ ସାହସ, ମୋ ରାଜ୍ୟରେ ପଶି ମୋ ସଙ୍ଗେ ଥଟ୍ଟା, ଜାଣୁ ମୂର୍ଖ ମୁଁ କିଏ ?

ବଟୁକ—ଜାଣେମେ, ଆମେ ଛଡି ପିଲା, ଆମକୁ ଆଉ କଅଣ କରି ଭବେ ନା, ଆମେ ତୋତେ ଡରି ପଡ଼ୁନାହୁଁ ।

ଗୋବ—ଏଡ଼େ ସାହସ !

ବଟୁକ—(ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରତି) ଆପଣ ଆସନ୍ତୁ ତ, ମୂର୍ଖ କେଡ଼େ ଦମାକରେ କଥା କହୁଛି । (ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ

ମୃତ) କରେ କଅଣ କରି ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ପାଇଛୁ କି,
ଦେଖିବୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ।
(ଝଡ଼ାଝଡ଼ି ହୋଇ ଉଭୟ ବାହାରିବା ।)

ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ— ଗୀତ
(ଦେଖ ଏ ଦାନବ କୁଳ ବୃତ୍ତେ)
ଆରେ ରେ ପାଷାଣ୍ଡ ମୂଢ଼ ଏଡ଼ିକ ତୁମ୍ଭର ବାଢ଼
ମାରି ମାଡ଼ ହାଡ଼ ଗୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ଚୂନା କରିବି ।
ମୋର ସ୍ୱଦେଶ ପତି ମୋତେ ନାଶିବା ଆଶେ
ଆକ୍ରମଣ କର ମୂର୍ଖ କେଉଁ ସାହସେ ।
ବଂଶଧର ସଙ୍ଗେ ତେଜ ଯୁଝିବରେ ଅଗ୍ରଜୁକ
ରଖିବନି କେଉଁ ବାପ ଧରି ହଣ୍ଡା ଟାଳିବ । ୧ ।
ସିଂହ ଗହ୍ୱରରେ ପଶି ଶୃଗାଳ ଦଳ
ମନାସିଛ ଖେଳିବାକୁ ଖେଳ ନକଲ
ନଷ୍ଟ ଆଜ ନିର୍ମୂଳ କରିବି ରେ କୁଳାଙ୍ଗାର
କୁଳ ମଳ ଖୋଜ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ମାରିବି । ୨ ।

ଆସ ମୂର୍ଖ ! ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅନ୍ତିମ ସମୟ ନିକଟ ହେଲାଣି । (ଯୁଦ୍ଧୋଦ୍ୟୋଗ)

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—(ବଟୁକ ପ୍ରତି) ଧର ମୂର୍ଖକୁ ।
(ଉଭୟ ଯୁଦ୍ଧରେ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ଓ ବଟୁକ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ବଦ୍ଧ)

ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ—ସ୍ଥୂଳ ମୂର୍ଖ ! ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର କଳ୍ପ କର୍ମର ସମୁଚିତ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗକର ।

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର, ପ୍ରେମଶୀଳା, ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ)

ବିଦ୍ୟାଧର—ଓଃ, କେଡ଼େ ବଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ ଠାଏ, ଏହାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ପାରିବି ନାହିଁ । ବେଳ ତ ଆସି ଅବସାନ ହେଲା, ସ୍ୱାମୀ ମୁଁ ଯେତେ ଆଗକୁ ଆଗକୁ ଯାଉଛି ଜଙ୍ଗଲ ତ ସେତେ ବେଶି ବେଶି ଘର ଜଣାଯାଉଛି, କଅଣ କରିବି, ପଛକୁ ଫେରି ଗଲେ ମଧ୍ୟ ବେଳ ପାଇବି ନାହିଁ, ହେ ଭଗବାନ ! ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ଭରସା । ମୋତେ ଏ ସଙ୍କଟରୁ ଉଦ୍ଧାର କର, ମୁଁ ତ ଏ ଜଙ୍ଗଲରେ ପଦାର୍ପଣ କଲି ବେଳଠାରୁ ଜଣେ କେହି ଲୋକକୁ ତ ଦେଖିବାକୁ ପାଉନାହିଁ । କଣ କରିବି ? ହେ ହରି !

ଗୀତ
(ପଥ ଦେଖାଇ ଦିଅ ହରି—ବୃତ୍ତେ)
କର ଏ ବିପଦୁ ପାରି ହରି
ତୁମ୍ଭେ ଦୀନନାଥ ଅନାଥର ନାଥ
ନ ଶୁଣ ଦୀନ ଗୁହାରି । ପଦ ।
ଅଦେଖା ରାଇଜେ ନାହିଁ କେହି ସାଥୀ,
ବୁଲି ବୁଲି ମୁହିଁ ହେଲି ବାଟ ବଣା,
ବନ୍ଧୁ ହେ କରୁଣା ନ କର ହେ ଘୃଣା
ଦିଅ ବାଟେ କୃପାବାରି । ୧ ।
ଅସ୍ତାଚଳେ ଗଲେଣି ତ ଦିନନାଥ
ଅନ୍ଧକାର ଘୋଟିଲାଣି ବନପଥ
ନାହିଁ କେହି ଆଶ୍ରା ସହାୟ ଭରସା
ବୁଡ଼ିଲା ମୋ ଆଶାତରୀ । ୨ ।

ଘୋର ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ମାଡ଼ି ଆସିଲାଣି, ଆଉ ଆଗକୁ ପଛକୁ ଖୋଜି ଯିବାର ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଚାରିଆଡ଼େ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର କର୍କଶ ଚିତ୍କାର ଶୁଣି ଲୋମ ଟାଙ୍କୁରି ଉଠୁଛି । କଣ କରିବି, କେଉଁଆଡ଼େ ଯିବି ।

ଗୀତ
ଆଠତାଳ—[ପ୍ରାଣଧନ ପ୍ରାଣେ ଆଉ—ବୃତ୍ତେ]
କି ବୁଦ୍ଧି କରିବି ଆଉ କେଣିକି ମୁଁ ଯିବି ।
କେମନ୍ତେ ବିଜନ ବନେ
ପ୍ରାଣ ମୁଁ ଧରିବି (ଆଜ) ।
ଯେଣେ ଦୃଷ୍ଟେ ତେଣେ ଶୂନ୍ୟ
ଦିଶୁଅଛି ତ୍ରିଭୁବନ ।
ସରିଯିବ ମୋର ଦିନ
ତା ଆଗେ ଜୀବନ (ଏ ଦୁଃଖେ) । ୧ ।
ହରି ହେ ବିପଦ ବନ୍ଧୁ
ଉଦ୍ଧାର ଘୋର ବିପଦୁଁ
ନ ଦେଲେଟି କୃପାବିନ୍ଦୁ
ନିଶ୍ଚୟ ମରିବି (ଏ ବନେ) । ୨ ।

ପ୍ରଭୁ ହେ ବିପଦ ଭଞ୍ଜନ ଆରତ ନାଶନ ହରି ! ଦୟାପଦ ନାହିଁକି ତୁମ୍ଭର, ଅଜ୍ଞାନ ମୁଁ ନ ଜାଣଇ ଭକ୍ତି

ମୁକ୍ତ, କୃପାକର ଘନ ଅନ୍ଧକାରେ । (ସାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟେ) ଏ କ'ଣ ଏ ଆଲୋକ ରେଖାଟି ଦେଖାଦେଉଛି କେଉଁଠି । ଏଠିତ ଘର ଗ୍ରାମ ଲେଶ ମାତ୍ର ଚିହ୍ନ ନ ଥିଲା, ତେବେ କ'ଣ କେହି ପଥିକ ଏ ବାଟଦେଇ ଆସୁଛି, ଆଚ୍ଛା, ଟିକିଏ ଆଗକୁ ଯାଏଁ (ଟିକେ ଯାଇ) ନା ଆଲୋକଟିତ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଅଛି, ସେହି ଆଲୋକ ନିକଟକୁ ଯିବି । (କ୍ଷଣ ପରେ) ଏ ତ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର କୋଠାଟିଏ । ଏହାର ସନ୍ନିକର୍ଷରେ ତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଘର ନାହିଁ । ଭୟାନକ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ଏ କାହାର ବାସସ୍ଥାନ । ଏ ଘରର ଝର୍କା ବାଟେ ଘର ଭିତରର ଆଲୋକଟି ବାହାରକୁ ଦେଖାଯାଉଛି; ଯାହା ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟୁ ପଛେ ଯାଉଛି ଏ ସ୍ଥାନରେ ଡାକିବ (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) କିଏ ଅଛ ?

ନେପଥ୍ୟେ—କିଏ ଡାକୁଛ ?

ବିଦ୍ୟାଧର—ମୁଁ ଜଣେ ପଥଶ୍ରାନ୍ତ ପଥିକ, ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ରାତି ହୋଇଗଲା, କୌଣସି ଯିବାର ସୁବିଧା ନ ପାଇ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧାଇଁ ଆସିଛି । ମୋତେ ଆଜ ରାତିକ ଏ ସ୍ଥାନରେ ରହିବାକୁ ଅନୁମତି ଦିଅ, ମୁଁ ପ୍ରଭାତରୁ ଉଠି ମୋ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଚାଲିଯିବି । ଦୟା କରି ଟିକିଏ ଦ୍ୱାର ଖୋଲ, ମୋତେ ବଡ଼ ଭୟ ଜଣାପାଉଛି ।

ପ୍ରେମଶୀଳା—ପଥିକ ! ଏଠାରେ ଆଶ୍ରୟ ନେବା ତେତେ ସୁବିଧା ଜନକ ନୁହେ । ଏ ଗୋଟିଏ ଦସ୍ୟୁର ଗୃହ ବରଂ ମନ୍ଦରଗରୁ ଆସି କାନ୍ତାରରେ ପଡ଼ିବା କଥା । ଦସ୍ୟୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାହାରକୁ ଯାଇଛି ବର୍ତ୍ତମାନ ଫେରି ଆସୁଥିବ । ତୁମେ ତୁମର ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିବାର ଚେଷ୍ଟା ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ କର ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ତୁମେ କିଏ ! ଟିକିଏ ଦ୍ୱାର ଖୋଲ, ବାହାରେ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ କୋଳାହଳରେ ମୋତେ ଭାରି ଭୟ ହେଉଛି । ମୁଁ ତୁମ କଥାରୁ ଅନୁମାନ କରୁଛି ତୁମେ କୌଣସି ଭଦ୍ର-ଲୋକର କନ୍ୟା, ବୋଧହୁଏ ଆଶ୍ରୟ ଦେବାଦ୍ୱାରା ତୁମର କିଛି ଅନିଷ୍ଟ ଘଟିବ ସନ୍ଦେହ ଆସୁଛି । ତା କେବେ ନୁହେଁ, ମୋର ଜୀବନ ତୁମେ ରକ୍ଷା କଲେ ମୁଁ ତୁମଠାରୁ ଚିର ଋଣୀ ହୋଇ ରହିବି ।

ପ୍ରେମଶୀଳା—(ଦ୍ୱାର ଖୋଲି ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କୁ ଆଡ଼ ହେବା)

(ସ୍ୱଗତ) ଏ ତ କେହି ରାଜପୁତ୍ର ହେବ ପରା, ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଏ ଆସିଲେ କିପରି (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ ଲଜ ଲଜ ହୋଇ) ଏଣେ କି କାର୍ଯ୍ୟରେ କେଉଁଆଡ଼େ ଯାଉଥିଲେ, ଏ ବାଟ ଦେଇ ତ ଦିନରେ କେହି ପଥିକ ଯିବା ଆସିବା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଆପଣ ଏକାକୀ ପୁଣି ଏତେ ରାତିରେ ଏଠାକୁ ଆସିଲେ କିପରି ?

ବିଦ୍ୟାଧର—ସୁନ୍ଦରି ! ମୁଁ ସନାତନ ରାଜାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ର ବିଦ୍ୟାଧର, ରାଜାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପୂରଣ କରିବା ଅଭିଳାଷରେ ବିଦେଶ ଆସୁ ଆସୁ ଏହି ଜଙ୍ଗଲ ପଥରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ହୋଇଗଲା, ଅନ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଯିବାର କୌଣସି ଉପାୟ ନ ପାଇ ତୁମ ଦ୍ୱାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିଲି । ଦୟାକରି ଆଜ ରାତିକ କେଉଁଠାରେ ମୋତେ ଆଶ୍ରୟ ଦିଅ । ମୁଁ ବିପଦ ଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ତୁମର ସାକ୍ଷାତ ପାଇଛି, ମୁଁ ତୁମ ନିକଟରେ ଚିର ଋଣୀ; ମୋତେ ନିରାଶ କରନା ।

ପ୍ରେମ—ବିଦେଶୀ ! ଆପଣଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବାକୁ ମୁଁ କୁଣ୍ଠିତ ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ଏ ଯେଉଁ ଦସ୍ୟୁର ଗୃହ ସେ ବଡ଼ ମନ୍ଦ ପ୍ରକୃତିର ଲୋକ । ଦୈନିକ କେତେ କେତେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଆଣି କାରାରୁଦ୍ଧ କରୁଛି । ଆପଣ ଯେବେ ତାର ଦୃଷ୍ଟି ପଥରେ ପଡ଼ନ୍ତି ତେବେ ମୋର ଆଉ ଆପଣଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା କହିଲେ ନ ସରେ । ସେର ଚଣ୍ଡାଳଠାରୁ ବଳିପଡ଼ିବ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ସୁନ୍ଦରି ! ତୁମେ ସେ ଦସ୍ୟୁର କିଏ ହୁଅ ?

ପ୍ରେମ—ମୁଁ ତାର କିଛି ହୁଏ ନାହିଁ । ମୁଁ ଜଣେ ଅନାଥିନୀ ଓ ଅଭାଗିନୀ । ମୋର ଆପଣଙ୍କୁ କିଛି ମନର ଅଭିଳାଷ କହିବାକୁ ଅଛି । ଅନୁମତି ଦେଲେ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ଏ ଅନୁଚର ଜନକୁ ଅନୁମତି ମାଗିବାକୁ କି ପ୍ରୟୋଜନ, ଯାହା ମନର ଅଭିଳାଷ ପ୍ରକାଶକର ।

ପ୍ରେମ— ଗୀତ

(ନାଗର ! କାଲି ମୁଁ ଜାଣିଲି ସିନା—ବୃତ୍ତେ)

ନାଗର ! ମୋ ଭିନତି ଦୟା କର
ତୁମ୍ଭ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖ ଦେଖି କୋଟି ଦୁଃଖ
ଗଲାଟି ନଷ୍ଟେ ମୋହର । ପଦ ।
ମୁହିଁ ଅତି ଦୀନା ଅନାଥିନୀ ବାମା
ନିଆଶ୍ରୟାଟି ମାତର ।
ତବ ପଦ ଦାସୀ ହେବା ଅଭିଳାଷୀ
ବଳୁଛି ମାନସ ମୋର । ୧ ।
ଏ ନବ ଯୌବନ ହୁଏ ଅକାରଣ
କାରଣ ତୁମେଟି କର ।
ବାରଣ କଲେଟି ଯିବ ପ୍ରାଣ ଛୁଟି
ଶରଣ ନେଲି ତୁମ୍ଭର । ୨ ।

ନାଗର ! ତୁମ୍ଭ ରୂପରେ ମୁଁ ମୁଗ୍ଧା ହୋଇ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପତିତ୍ୱରେ ବରଣ କରିବାକୁ ମନ ବଳାଇଛି । ମୋ ପ୍ରତି ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ଅନୁମତି ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ ।

ବିଦ୍ୟାଧର— ଗୀତ

(ବସନ୍ତେ ଭ୍ରମୁ କାନନ – ବୃତ୍ତେ)

କହରେ ରୂପ ରଙ୍ଗିଣୀ ଅଟୁ କାହାର ନନ୍ଦିନୀ
ସାହା ନେକ ତୋହର ଏଥି ଶଶି ବଦନ ।
ବିଜନ କାନନେ ବାସ କିମ୍ପା କରୁଛୁ ନାରୀଶ
ସନ୍ଦେହ ମୋ ମନୁ ନାଶ ରମାରଞ୍ଜନ ।
ନାମ କପ ପ୍ରକାଶ କର
ଗ୍ରାମ କେଉଁ ଦେଶେ କହ ରସିକାବର । ୧ ।

ପ୍ରେମ—

ଶୁଣ ହେ ନବ ନାଗର ରତ୍ନାବତୀ ଅଧୀଶ୍ୱର
ପିଅର ନାମ ମୋ ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ସଜନ ।
ମୁହିଁ ତ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ଦୁହିତା କପାଳ ଦେଇଛି ଧାତା
କହିଲେ ସେ କଥା ପିଣ୍ଡୁ ଛୁଟେ ପରାଣ ।
ନାମ ମୋହର ପ୍ରେମଶୀଳା
ଅବିବାହିତାଟି ମୁହିଁ ଅଧମା ବାଳା । ୨ ।

ନାଗରେ ! ମୋ ପିତାଙ୍କର ନାମ ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ । ଆମ୍ଭ ପିତାଙ୍କର ଆମ୍ଭେ ଦୁଇ କନ୍ୟା । ମୋର ନାମ ପ୍ରେମଶୀଳା ଓ ମୋର କନିଷ୍ଠା ଭଗିନୀର ନାମ କାଞ୍ଚନବାଳା, ଏକ ସମୟରେ ପିତା ଆମ୍ଭ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ଘେନି ବାରଣସୀ ତୀର୍ଥକୁ ଯାଇଥିଲେ । ସେଠାରେ ଏହି ଦସ୍ୟୁ ପିତାଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ କରି ଆମ୍ଭ ଦୁଇ ଭଉଣୀଙ୍କୁ ବଳାତ୍କାରେ ଘେନି ଆସିଲା; ଆସିବା ପଥରେ ଆମ୍ଭେମାନେ "ରକ୍ଷାକର, ରକ୍ଷାକର" ବୋଲି ଡାକନ୍ତେ ଅନ୍ୟ ଏକଜଣ ପୁରୁଷ ମୋର କନିଷ୍ଠା ଭଗିନୀ କାଞ୍ଚନବାଳାକୁ ଏହାଠାରୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇଗଲା, ମାତ୍ର ମୋତେ ଏ ପାଷାଣ୍ଡ ଆଣି ବିବାହ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏଠାରେ ରଖିଛି । ନାଗର ! ମୁଁ ମିଥ୍ୟା ଛଳନା ଦେଖାଇ ଆଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ପାଷାଣ୍ଡ କବଳରେ ପଡ଼ି ଧର୍ମ ସୁଦ୍ଧା ହରାଇ ନାହିଁ । ମୋର ଘର ରତ୍ନାବତୀ ପୁର, ଆପଣ କ୍ଷତ୍ରିୟ ସନ୍ତାନ ! ମୁଁ କ୍ଷତ୍ରିୟ କନ୍ୟା । ମୋର ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଅବଲୋକନ କରି କଣ ନ୍ୟାୟ ସଙ୍ଗତ ମଣନ୍ତି ? ଏ ଅଭାଗିନୀକୁ ଏ ଦସ୍ୟୁ କବଳରୁ ମୁକ୍ତ କରି ଆପଣଙ୍କ ପଦପଙ୍କଜରେ ସ୍ଥାନ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ବିଦ୍ୟାଧର— ଗୀତ

ସଙ୍ଗିନୀ ସେ ଭାଗ୍ୟ କାହିଁ ପାରିବ ଅଙ୍କ ମଣ୍ଡାଇ
ତୋହ ପରି ରୂପ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନୀ ଧନୀ
ଦୁର୍ଭାଗୀ ମୁଁ ଅତି ଦୀନ ବିହି ହୋଇଛି ମୋ ବାମ
କାମରେ କାମନା ନାହିଁ ମୋର ମାନିନୀ
ଯାମିନୀ ପାହିଲେ ବିଦେଶ
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପୂରଣେ ନଷ୍ଟେ ଯିବ ନାରୀଶ । ୩ ।

ସୁନ୍ଦରି ! ତୋହ ପରି କନକ ପ୍ରତିମା ଲଭିବା ଏ ପୋଡ଼ା ଭାଗ୍ୟରେ କାହିଁ, ମୁଁ ଯେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆସିଛି, ତା ପୂରଣ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ୟ କାମନା ନାହିଁ । ସୁନ୍ଦରି ! ତୁମ୍ଭର ନିଜ ବାସସ୍ଥାନ ପ୍ରକୃତ କଣ ରତ୍ନାବତୀପୁର ? ତେବେ କହି ପାରିବ କି ତୁମ୍ଭ ପିତାଙ୍କୁ ନାରାୟଣ ପ୍ରଦତ୍ତ କିଛି ଜିନିଷ ଅଛି କି ? ତୁମ୍ଭେ ଯେବେ ତାଙ୍କ କନ୍ୟା ଅବଶ୍ୟ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଜଣାଥିବ ।

ପ୍ରେମ—ମୋର ପିତା ସତ୍ୟନାରାୟଣ ଉପାସକ । ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନେ ଶଙ୍ଖ, ସ୍ୱପ୍ନେ ଅସ୍ତ୍ରଦାନ ନାରାୟଣ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେହି ପୂଜାରେ ଆମ୍ଭେ ଦୁଇ କନ୍ୟା ପିତାଙ୍କ

କୋଳରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲ, ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ବିଦ୍ୟାଧର - (ସ୍ୱଗତ) ଭଗବାନ୍ ! ମୁଁ କଣ ସତେ ଶୁଭ ସମୟରେ ଗୃହରୁ ଅନୁକୂଳ କରି ଆସିଛି ? ମୋର ଆନ୍ତରିକ ଆଶା ସଫଳ ହେବ ? (ପ୍ରକାଶେ) ସୁନ୍ଦରି ! ମୁଁ ସେହି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ, ଆସ୍ଥାନ ପାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହୋଇଛି, ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ପାରିବ କି ?

ପ୍ରେମ—ଆପଣଙ୍କ ସେ ଆଶା ଅଭାଗିନୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିପାରିବ ତା ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ଆପଣ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କାଣ୍ଡ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଆସ୍ଥାନ କିପରି ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ପାଇ ପାରିବେ ତାର କୌଶଳ ବତାଇଦେବି ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ସୁନ୍ଦରି ! ମୁଁ ତୁମ୍ଭଠାରୁ ସେତିକି ଅନୁଗ୍ରହ ଲାଭ କରିବା ଆଶାକରେ ।

ପ୍ରେମ—ନାଗର ! ଆପଣ ମୋର ପିତାଙ୍କର ପ୍ରିୟସୁହୃ ହେବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—କିପରି ?

ପ୍ରେମ—ଆମ୍ଭ ଦୁଇ ଭଗିନୀଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ପିତାଙ୍କ ନିକଟରେ ସାକ୍ଷାତ କରାଇବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ମୁଁ କାଞ୍ଚନ ବାଳାର ସାକ୍ଷାତ କିପରି ପାଇବି ?

ପ୍ରେମ—ଯେପରି ମୋତେ ପାଇଲେ । ମୁଁ ଅନୁମାନ କରୁଛି, ଆପଣଙ୍କଠାରେ ଭଗବାନ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଅଛନ୍ତି, ଆପଣଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପାରିବ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ସୁନ୍ଦରି ! ତୁମ୍ଭ କଥାରୁ ମୁଁ ଅନୁମାନ କରୁଛି ତୁମ୍ଭେ କୌଣସି ଦେବୀ, ମୋତେ ମୋର ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ପନ୍ଥା ଅବଲୋକନ ନିମିତ୍ତ ନାନା ଉପଦେଶ ଦେବାକୁ ଏଠାରେ ସାକ୍ଷାତ ଦେଇଛ ।

ପ୍ରେମ—ନା, ନା, ମୁଁ ପର ଆପଣଙ୍କର ଶ୍ରୀଚରଣ ଅଭିଳାଷୀ, ଆଉ ଅନ୍ୟ କଥା ଜାଣେନାହିଁ । ମୋର ବ୍ରତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଯାଇଥିବାରୁ ଆପଣଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପାଇଛି, ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତୁ ବରମାଳା ଦେଇ ମୋର ଜନ୍ମ ସାର୍ଥକ କରିବି ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଏ ପ୍ରଶ୍ନରେ ନିରୁତ୍ତର, ଯାହା ଇଚ୍ଛା କର ।

ପ୍ରେମ—ଏଠାରେ ତ ବରମାଳା କିଛି ନାହିଁ (ପୁଷ୍ପହାର ଦୁଇହାତ ଧରି) ଏହି ଅମୂଲ୍ୟ ହାର ହୃଦୟନିଧି ଗଳାରେ ପିନ୍ଧିଥିବ, ଏହି ମାତ୍ର କାମନା ।

ବିଦ୍ୟାଧର—(ମସ୍ତକରେ ଚୁମ୍ବନ ପ୍ରଦାନ) ସଖି ! ଏ ସ୍ଥାନରୁ ଶୀଘ୍ର ଅନ୍ତର ହେବା ଦରକାର ।

ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ—(ପ୍ରବେଶି) କେଉଁ ପିଲୁ ଦୁଷ୍ଟ ?
କିଏ ତୁ ଶୃଗାଳ, ସିଂହ ଗୃହେ ପଶି କରୁଅଛୁ ଶଣକଷ୍ଟା ନାଟ ।
ଏଡ଼େ ତୋ ସାହସ,
ପତ୍ନୀ ମୋର ହରିବାକୁ ବଳାଇଛୁ ଆଶ ?

ବିଦ୍ୟାଧର—କିଏ ତୋର ପତ୍ନୀ ?
ନିକୃଷ୍ଟ ଶ୍ୱାନ ତୁ, ପଞ୍ଚହବି ଭକ୍ଷିବାକୁ ବଳାଇଛୁ ଆଶ ।
ଦସ୍ୟୁ ତୁହି ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ପାମର
ଗୃହେ ଆଣି ରାଜକନ୍ୟା ସଜା ଦେଉ ଏଥି
ମୂର୍ଖ ! ଆଜ ତା'ର ପ୍ରତିଫଳ ଦେବି ମୋର ହାତେ

ଗୋବ—ମେଣ୍ଢା ଖଣ୍ଡେ ତୁ ଏଡ଼େ ତୋ ସାହସ
ଯୁଝିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ଅଛି ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ସଙ୍ଗେ ।

ଗୀତ

(କାହିଁ ଯିବୁ ପାଜି ଆଜ ମୋ କରୁ—ବୃତ୍ତୋ)
ମେଣ୍ଢା ଖଣ୍ଡେ ତୁ ଏଡ଼େ ଦେଖାଉ ଗ୍ୱିତର
ଅଖାଡରେ କଥା କହୁ ନାହିଁ ତୋତେ ଡର । ୧ ।
ବାମନ ହୋଇ ତୁ ହସ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ବଢ଼ାଉ ।
ଶୃଗାଳ ହୋଇ ତୁ ସିଂହେ କରୁଛୁ ଚଢ଼ାଉ । ୨ ।
ଧଣ୍ଡ ହୋଇ ନାଗ ପାଶେ ଦେଖାଉଛୁ ଫଣ୍ଡା ।
ମଥାପିତ୍ତ ଗାଳ ତୋତେ କରିଦେବି ଥଣ୍ଡା । ୩ ।
ଗଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡା ଚୋର ପରି କେତେ ଗାର ଧରି ।
ମେଣ୍ଢା ପଶୁ ପରି ଷଣ୍ଢା କାଟିଛି ତାଙ୍କରି । ୪ ।
ଅଣ୍ଡା ଖଣ୍ଡେ ତୁ ମାଡର ହଣ୍ଡା ତୋ ତରିବ ।
ଦଣ୍ଡାରେ ଶ୍ୱାନ ଶୃଗାଳ ଡାକ ବୁଝାଇବ । ୫ ।
ପିଣ୍ଡେ ଯେବେ ଥାଏ ଆଶା ମାଗରେ ଶରଣ ।
ଭଣ୍ଡପଣ କଲେ ଦୁଷ୍ଟ ଲଭିବୁ ମରଣ । ୬ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ବୃଥା ଦର୍ପ ପାମରର ମୂର୍ଖ !
ଥିବାଯାଏ ଦେହେ ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର
ଜାଣୁରେ ପାଷାଣ୍ଡ ଛଡି ସ୍ଥିର ମୁହିଁ,
ତୋର ରକ୍ତେ ଗଢ଼ା ଏ ଶରୀର
ବୃଥା ଭୟ ଦେଖାଉ କାହାକୁ
ନାହିଁ ତୋତେ ଭୟ ମୋର ତିଳେ ।

ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ—ଆରେ ଅଣ୍ଡା ଖଣ୍ଡେ ତୁହି,
ଏଡ଼େ ଦମ୍ଭ ତୋର ହୁଣ୍ଡା
ଦେଖ ଏହି ଶାଣିତ ଖଡ୍ଗଟେ
ନଣ୍ଡା ତୋତେ କରିବି ମୁଁ ଆଜ
ପାଷାଣ୍ଡ ଦେଖିବିରେ ତୋତେ
ରଖିବଟି କେଉଁ ବାପ ଆଜ ।
(ତରବାରୀ କାଢ଼ିବା)

ବିଦ୍ୟାଧର—ସାବଧାନ ! (ଉଭୟ ଯୁଦ୍ଧରେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ପତନ) ପ୍ରିୟେ ! ଏହାକୁ ଗର୍ତ୍ତ ଖୋଳି ପୋତି ପକାଇବା ଦର୍କାର ।

ପ୍ରେମ—ଯା ଇଚ୍ଛା ଆପଣଙ୍କର କରନ୍ତୁ ।

ବିଦ୍ୟା—ତେବେ ଏ ଶବକୁ କାହାଦ୍ୱାରା ନେବା ?

ପ୍ରେମ—ନାଥ ! ଏ ମୂର୍ଖ ଯେଉଁ ପଥିକମାନଙ୍କ ଧନ ଲୁଣ୍ଠନ କରିଆଣି ସେମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀରେ ରଖିଛି ସେହିମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତଦେଲେ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିତ ହେବ । ପୁଣି ଗର୍ତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟଟକମାନେ ଏହି ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ଭୟରେ ଗର୍ତ୍ତଯାତ୍ରା ବନ୍ଦ କରି-ଦେଇଥିଲେ ଏମାନଙ୍କ ମୁକ୍ତିରେ ଦସ୍ୟୁର ବିନାଶ ସମ୍ବାଦ ବ୍ୟକ୍ତହେଲେ ପଥିକମାନେ ପୂର୍ବବତ୍ ସୁଖ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଯାତାୟାତ କରିପାରିବେ ।

ବିଦ୍ୟା—ଭଲ କଥା, କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ତ ଆମ୍ଭର କିଛି ଅନିଷ୍ଟ କରି ନାହାନ୍ତି । ବରଂ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ତେବେ ସେମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରିବା ।
(ଉଭୟ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

[ବନ୍ଦୀଶାଳାରୁ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ସହ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ଓ ବଟୁକ ମୁକ୍ତ]

ବିଦ୍ୟା—ଓ ଭାଇ ! ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର କାହିଁକି ଏ ଦଶା ?

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ବଟୁକ ଓ ମୁଁ ଆସିବା ପଥରେ ଏ ପାଷାଣ୍ଡ ଦସ୍ୟୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସର୍ବସ୍ୱ ଲୁଣ୍ଠନକରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବଳାତ୍କାରରେ ଧରିଆଣି ବନ୍ଦ କଲା ।

ବିଦ୍ୟା—ଆଉ ଚିନ୍ତା କଣ, ଏବେ ତ ମୁକ୍ତ, ଯାଅ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯାଅ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ବିଦ୍ୟାଧର ! ତୁମ୍ଭେ ଆମର ପ୍ରାଣଦାତା । ଆଉ ତୁମ୍ଭ ଉପକାରରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଯିବୁ ନାହିଁ, ଯାଉଛୁ, ଗୃହକୁ ଫେରିଯିବୁ । ତୁମ୍ଭଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭେମାନେ ଉଦ୍ଧାର ପାଇଲୁ ସେଥିଯୋଗୁ ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ଚିରଋଣୀ ହୋଇ ରହିଲୁ ।

ବିଦ୍ୟା—ତେବେ ଏ ପାଷାଣ୍ଡର ମୃତ ପିଣ୍ଡକୁ ନେଇ ଗର୍ତ୍ତ ଖୋଳି ପୋତି ପକାଅ ।

ବଟୁକ—ଯେ ଆଜ୍ଞା, (ମୃତପିଣ୍ଡ ନେଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବିଦ୍ୟା—ପ୍ରିୟେ ! ଗୋଟିଏ କଥା କହିବାକୁ ମନସ୍ଥ କରିଛି ପ୍ରକାଶ କରିବି କି ?

ପ୍ରେମ—ନାଥ ! ଏ ଦାସୀ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଭୟ କାହିଁକି ? ଏ ଦାସୀ କଣ ଆପଣଙ୍କ କଥାରୁ ବାହାର !

ବିଦ୍ୟା—ବର୍ତ୍ତମାନ କାଞ୍ଚନବାଳା ସନ୍ଧାନରେ ଯିବା ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ବୁଲିବା ସେତେ ସୁବିଧାଜନକ ହେଉ ନାହିଁ ।

ପ୍ରେମ—ଆପଣଙ୍କୁ ଯାହା ଭଲ ଦେଖାଯିବ ତା କରିବେ । ଏ ଅଭାଗିନୀର ଆପଣଙ୍କ ଛଡ଼ା ଆଉ କେ ଅଛି । ଯଦି ଏହି ସ୍ଥାନରେ ପକାଇ ଦେଇଯିବେ ତେବେ ଆପଣଙ୍କ ପଥ ଚାହିଁ ପଡ଼ିଥିବି, ନଚେତ୍ ଯେବେ ସଙ୍ଗରେ ନେଇଯିବେ ତେବେ ଆପଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବୁଲୁଥିବି ।

ବିଦ୍ୟା—ତୁମ୍ଭପରି କନକ ପ୍ରତିମାକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ଦେଶ ବିଦେଶ ବୁଲିବାଦ୍ୱାରା ନାନା ବିପଦ ଘଟିବାର ସମ୍ଭାବନା, ତୁମ୍ଭେ ଏହିଠାରେ ଥାଅ । ମୁଁ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ତତ୍ତ୍ୱ ନେଉଥିବି ।

ପ୍ରେମ—ନାଥ ! ଆପଣଙ୍କ ଉପଦେଶ ମୋର ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ । ତେବେ ଚିର ସ୍ମରଣ ପାଇଁ ଏ ରତ୍ନମାଳାଟି ଆପଣଙ୍କ ଗଳାରେ ଅର୍ପଣ କଲି,

ମନେ ରଖନ୍ତୁ ଏ ମାଳାଦ୍ୱାରା ଆପଣଙ୍କର ମହୋପକାର ସାଧିତ ହେବ । ନାଥ ! ଏ ଅଧୀନାକୁ କେବେହେ ମନରୁ ଭୁଲିବେ ନାହିଁ ! ଯଦି ଭୁଲନ୍ତି ତେବେ ଘୋର ଅନୁତାପ ଭୋଗ କରିବେ ।

(ମାଳା ପ୍ରଦାନ)

ବିଦ୍ୟା—ପ୍ରିୟେ ! ଆଜୀବନ ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ପାଶରେ ବନ୍ଧା ।

ପ୍ରେମ—କିଛି ଧନ ଓ ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଯାଆନ୍ତୁ ଖାଲିହାତରେ ବିଦେଶ ବୁଲିବା ସେତେ ସୁବିଧାଜନକ ନୁହେଁ ।

ବିଦ୍ୟା—ଚାଲ, ମୋତେ ବିଦାୟ ଦିଅ, ଯେପରି ସବୁ ଶୁଭରେ ତୁମ୍ଭ ନିକଟକୁ ଫେରିଆସେ ।

ପ୍ରେମ—ତବେ ଚାଲନ୍ତୁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ସୁଦାମ, ସୁବଳ, ଅନିରୁଦ୍ଧ, ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର)

ସୁଦାମ—ସୁବଳ ! ଦେଖିଲୁ, ଦେଖ ଏ ଅନତିଦୂରରେ କିଏ ଜଣେ ପଥିକ କଣ କିଛି ଧନ ରତ୍ନ ନେଇ ଚାଲିଛି । ଭଗବାନ୍ ଏତେ ଦିନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ହୃଦୟ ବେଦନା ବୁଝି ପାରିଛନ୍ତି । ଚାଲ ତାଙ୍କୁ ପଡ଼ାପଡ଼ି କରି ପିତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ନେଇଯିବା ।

ସୁବଳ—ସ୍ୱା ପୁଣି ପଚାରିବାକୁ ଅଛି ? ପିତା ଯେପରି ତରକ୍ତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅଛନ୍ତି ଶୂନ୍ୟ ହସ୍ତରେ ଫେରିବା ଆମ୍ଭ ଇଚ୍ଛାରେ ନାହିଁ । ଚାଲନ୍ତୁ ଶୀଘ୍ର ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ହଉଲା ବିଳମ୍ବ ଖୋଜିଲା ପରେ ଆଉ ଛାଡ଼ିବାକୁ ଅଛି ନା; ଶୀଘ୍ର ଚତୁର ହୁଅନ୍ତୁ ।

ସୁଦାମ—ମନେରଖ, ପଥିକ ସଙ୍ଗରେ ଏପରି ବ୍ୟବହାର କରିବ ଯେପରି ସେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କୌଣସି ଅସତ୍ ପ୍ରକୃତ ଜାଣି ନ ପାରେ ।

ସୁବଳ—ଭଲ ସେ ତ ଆସିଗଲା ।

ସୁଦାମ—ଆଗ ତାର ନାମ ଗ୍ରାମ ବୁଝି ତୁମ୍ଭେମାନେ ତାକୁ ପ୍ରଣାମ ହୋଇ ସେ ଆମ୍ଭର ଭଗିନୀ ପତି ବୋଲି ତାକୁ ପରିଚୟ ଦିଅ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ସେ କଥା ଶିଖାଇବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ।

(ପଥରେ ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧରକୁ ସୁଦାମ ପ୍ରଭୃତି ଆଗ ଭେଟାଇବା)

ସୁବଳ—ବାବୁ ! ଟିକେ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ଆପଣ କେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯିବେ ?

ବିଦ୍ୟା—ବହୁତ ଦୂର ଯିବି, ଆପଣମାନେ କେଉଁଠାକୁ ଯିବେ ?

ସୁଦାମ—ନାହିଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଘର ଏହି ନିକଟରେ । ଗୋଟିଏ ଲୋକର ସନ୍ଧାନରେ ଅନେକ ଦିନ ବୁଲି ବୁଲି ବଡ଼ କଷ୍ଟ କଷ୍ଟ ଭୋଗ କଲୁଣି । ଅନୁଗ୍ରହ କରି ଆପଣଙ୍କ ନାମ, ଗ୍ରାମ ଓ ପିତାଙ୍କ ନାମ ପ୍ରକାଶ କରିବେ କି ?

ବିଦ୍ୟା—(ସ୍ୱଗତ) ମୁଁ ତ ମୋ ବାଟରେ ଯାଉଛି ମୋତେ ଧରି ଏତେ କେଉଁ କରିବା ଫଳ କଣ ? ସ୍ୱାଙ୍କ ଢଙ୍ଗ ତାଙ୍କ କଣ କେମିତି କେମିତି ଜଣା ଯାଉଛି (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଆମଘର ମଗଧ ଦେଶେ, ମୁଁ ସନାତନ ରାଜାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀପୁତ୍ର, ମୋ ନାମ ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର ।

ସୁଦାମ—ତୁମ୍ଭର ନାମ ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର (କୋଳାଗ୍ରତ କରି) କଣ ଚିହ୍ନି ପାରୁନ ? ସୁବଳ; ଅନିରୁଦ୍ଧ ! ସାଧୁ ଏହି !

ସୁବଳ—ଭାଇ ପ୍ରଣାମ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ –ଭାଇ ଅବଧାନ ।

ବିଦ୍ୟା—(ସ୍ୱଗତ) କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କିଏ ଏମାନେ, ସ୍ୱାଙ୍କୁ ତ ମୁଁ କେଉଁଠି କେବେ ଦେଖିନାହିଁ ।

ସୁବଳ—(ସାଧୁ କାନପାଖେ) ଦଇତୋ ! ସେ ପରି ବଡ଼ ଭାଇ ଦଣ୍ଡବତ କରନା ।

ସୁଦାମ—ସେ ପିଲାଲୋକ ଜାଣି ନାହାନ୍ତି, ବିଦ୍ୟାଧର ! ତୁମ୍ଭଲାଗି ଯେ କି କଷ୍ଟ ଆମ୍ଭେମାନେ ଭୋଗ କଲୁଣି ତା ଏ ମନ ଜାଣେ, ତୁମ୍ଭେ କାହିଁକି ଏ ବଉଲିଆ ବୁଦ୍ଧି କରି ବୁଲୁଛ ?

ବିଦ୍ୟା—(ସ୍ୱଗତ) ଏ ସବୁ ମାୟାପରି ଜଣାଯାଉଛି (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଭାଇମାନେ ! ଆପଣ କିଏ, ମୁଁ ତ ଆପଣଙ୍କୁ କେବେ କେଉଁଠି ଦେଖିଲା ପରି ମନେ ହେଉ ନାହିଁ ।

ସୁଦାମ—ପ୍ରକୃତ, ତୁମ୍ଭେ ଚିହ୍ନି ପାରିବ ନାହିଁ, ତୁମ୍ଭର ଅତି ଶୈଶବ ଅବସ୍ଥାରେ ପିତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଗୟା ତୀର୍ଥକୁ ଆସିଥିଲ, ସେଠାକୁ ଆମ୍ଭର ପିତା, ମାତା ଓ ଭାଇ ଭଗିନୀମାନେ ଯାଇଥିଲୁ । ସେଠାରେ ଆମ୍ଭର ପିତା ଆଉ ତୁମ୍ଭର ପିତାଙ୍କର ସତ୍ୟ ହୋଇ ଆମ୍ଭ ଭଗିନୀଟିକୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସମର୍ପି ଦେଇଥିଲେ । ଅବଶ୍ୟ କୌଣସି କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଘରେ ତୁମ୍ଭର ପିତା ଏ କଥା ପକାଇଥିବେ ।

ବିଦ୍ୟା—ଅସମ୍ଭବ, ମୁଁ ଦିନେ ମାତ୍ର ଏକଥା କାହାଠାରୁ ଶୁଣି ନାହିଁ ।

ସୁବଳ—(ସୁଦାମ ପ୍ରତି) ଭାଇ ସ୍ୱାଙ୍କ ପିତାଙ୍କର ଯେବେ ସେ କଥା ସ୍ମରଣ ଥାନ୍ତା ତେବେ ଭଗିନୀ ଆମ୍ଭର ବରଯୋଗ୍ୟା ହୋଇ କି ଘରେ ଅନୁତାପ ଭୋଗ କରୁଥାନ୍ତା ।

ସୁଦାମ—ସୁବଳ ! ପ୍ରକୃତ ସେ କଥା ସେ ବଡ଼ ଲୋକ, ଭଗବାନ ତାଙ୍କୁ କୋଟି ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଦେଇଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭପରି ଗରିବଙ୍କ କଥା କାହିଁକି ତାଙ୍କ ମନେ ପଡ଼ିବ । ବିଦ୍ୟାଧର ତୁମ୍ଭ ବିଚ୍ଛେଦରେ ବୃଦ୍ଧ ପିତା ଆମ୍ଭର ଦିବା ନିଶି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଚକ୍ଷୁହୀନ ହୋଇ ଗଲେଣି । ଆଉ ମାଆଙ୍କ କଥା ତ ଛାଡ଼ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ କଥା ଭାବିବା ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ଯାହା ବିଧାତାର ବିଡ଼ମ୍ବନା ତା ଘଟି ଯାଇଛି ! ଚାଲ, ଗୃହକୁ ଚାଲ ।

ବିଦ୍ୟା—(ସ୍ୱଗତ) ମୁଁ କ'ଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱପ୍ନ ରାଜ୍ୟରେ ନା କ'ଣ ? ଏ ସବୁ ମୋତେ ତ ମାୟାପରି ଜଣା-ଯାଉଛି । ନା, ଏମାନଙ୍କ କଥାକୁ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ । ଏମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ଦସ୍ୟୁ । ପ୍ରେମଶୀଳା ତୁ ମୋତେ କାହିଁକି ଗୁଡ଼ାଏ ଧନ ଦେଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦସ୍ୟୁ ମୁଖରେ ଦେଲୁ । ସତ ତୋତେ ଧନ ମାଗୁ ନ ଥିଲି, ଏ ଧନ ନ ଥିଲେ ମୋତେ କିଏ କୌଣସି କଥା ପଚାରିବାକୁ ଯାଇଥାନ୍ତା ! (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଭାଇମାନେ ! ଆପଣମାନେ ଭଗ୍ନୀପତି ବୋଲି ମୋତେ ଡାକୁଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଭଲକରି ଜାଣେ ମୋତେ ମୋର ପିତା ମାତା ବିବାହ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି, ଆପଣ ଆଉ କାହାକୁ ଖୋଜି ମୋତେ ସନ୍ଦେହ କରୁଛନ୍ତି ।

ସୁଦାମ - ବିଦ୍ୟାଧର ! ତୁମ୍ଭେ ସିନା ପିଲା । ଆମ୍ଭେ କ'ଣ ପିଲା ହୋଇଛୁ, ଚାଲ ଚାଲ ଗୃହକୁ ଚାଲ ।

ସୁବଳ—(ହାତଟାଣି) ଆସ ମ, କେତେ ବାମୁଲେଇ ହେଉଛ, ଘରକୁ ଗଲେ ତେଣେ ଶଳାଭାଉଜମାନେ ବୁଝି ବସିଛନ୍ତି ଖାଲି ଏ ପିଠିରେ ଚିଞ୍ଚୁଣିପୂଜା କରିଦେବେ ।

ବିଦ୍ୟା—(ସ୍ୱଗତ) ଏ ଧନ ଏତେକ ମୋ ଜୀବନର ମୁଦେଇ । ଯାହା ହେଉ ଏମାନଙ୍କ ହାତରେ ଏତେକ ଦ୍ରବ୍ୟଦେଇ ସ୍ୱାଙ୍କ ପାଖରୁ ପଳାଇବା ଚେଷ୍ଟା କରିବ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଭାଇମାନେ ! ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଗୁରୁତର କାର୍ଯ୍ୟର ଭାର ନେଇ ଯାଉଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଜଞ୍ଜାଳ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଫେରିବା ସମୟରେ ଆପଣଙ୍କ ଗୃହକୁ ଯାଇ ସାକ୍ଷାତ ଦେବି ମନରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ, ନିଅନ୍ତୁ ଏ ଧନ ରତ୍ନ ସମସ୍ତ ପଚ୍ୟାଶ ପାଇଁ ଜମା ରଖନ୍ତୁ ।

ଅନ—ବିଦ୍ୟାଧର ଭାଇ ! ଧନ କ'ଣ ଆମେ ଲୁଟିବୁ ! ଭଗବାନଙ୍କ କୃପାରୁ ଦାନାପାଣି ମୁଠାକ ସୁଖରେ ଚଳୁଛି । ତୁମଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିବୁ ନାହିଁ । ବରଂ ତୁମ ସଙ୍ଗରେ ଯାଇ ତୁମର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବୁଁ ।

ବିଦ୍ୟା—ଏ ତ ଆଚ୍ଛା ମୁସ୍କିଲ କଥା, କ'ଣ କରିବି !

ସୁଦାମ—ଆଉ ଭାବୁଛ କ'ଣ, ବିଦ୍ୟାଧର ବର୍ଷାକୁ ବୃତକ ଚାହିଁଲ ପରି ଆମ୍ଭେମାନେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପାଇବା ଲାଗି ନିରନ୍ତର ଭାବୁଛୁ କିନ୍ତୁ ଆଜି ଆମ୍ଭର ସୁପ୍ରଭାତ ! ପିତାଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନ କରାଇ ଛାଡ଼ିବୁ ନାହିଁ ଏହା ନିଶ୍ଚୟ ।

ବିଦ୍ୟା—ଭଗବାନ୍ ! ବର୍ତ୍ତମାନ କି ଉପାୟ କରିବି ! ଏମାନେ ନିଷ୍ଠୁର ଦସ୍ୟୁ, ଏମାନଙ୍କ କବଳରୁ ମୁକ୍ତହେବାର ଉପାୟ କିଛି ନାହିଁ ! ପ୍ରେମଶୀଳା ! ତୁ ମତେ ଏ ବିପଦରେ ପକାଇଲୁ !

ସୁବଳ—ଆଉ ଭାବ ହେଉଛ କଣ, ଚାଲକରି ଶ୍ୱଶୁର ଗୃହକୁ ଯିବାକୁ ଟିକଏ ସରମ ଆସୁଛି ! ଆପଣ ଗ୍ରାମ ନିକଟକୁ ଚାଲନ୍ତୁ ତା ବିଷାଦ କ'ଣ ହେବ ନାହିଁ !

ଅନି—ଚାଲ, ଚାଲ, ଆଉ ଭୁଲାଭୁଲି କଥା ପଟିବ ନାହିଁ । (ହାତ ଧରି)

ବିଦ୍ୟା—ଆଉ ଏମାନଙ୍କ କବଳରୁ ଉଦ୍ଧରିବାର ବାଟ ନାହିଁ, ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରାଣଗଲା ।

(ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପଦ ପକାଇବା)

ଅନିରୁଦ୍ଧ—ଭାଇ ! ବରି ଚାଲ ଗାଁ ନିକଟ ହୋଇଯାଉ ଚାଲବ ।

ବିଦ୍ୟା—(ସ୍ୱଗତ) ଏମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ଏ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ମୋର ପ୍ରାଣ ନେବେ । ହରି ତୁମେ ହିଁ ଭରସା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ବଟୁକ, ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ସିଂହ, କେଳା)

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ବଟୁକ ! କେତେ ବଡ଼ ଖଜିପିଲା ହୋଇ କି ଲୋକ ପରମରେ ପଡ଼ିଲେ ?

ବଟୁକ—ସ୍ତ୍ରୀ କହିବାକୁ ଅଛି, ଯିଏ ଆମ୍ଭର ଚିର ଶତ୍ରୁ ତା ନିକଟରେ ଅଧୀନତା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା, ପୁଣି ତା ଆଦେଶରେ ମୂର୍ଚ୍ଛାରିଟାକୁ ଉଠେଇବାକୁ ପଡ଼ିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ କରିବା କଅଣ ? ଗୃହକୁ ତ ଫେରିଗଲେ ଚନ୍ଦ୍ର ଲଜ, ଘଜା ତ ବସୁବାସରେ ରଖିଦେବ ନାହିଁ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ବଟୁକ ! ଆଉ କଣ ଘରକୁ ଫେରିବା, ଚାଲ ଉପାୟ କରୁ କରୁ ଯେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯିବ । ଏଇଟା କିଏ କିରେ ?

ବଟୁକ—ହିଁ କିଏ ଗୋଟାଏ ଆସୁଛି ।

(ଜଣେ ସାପୁଆ କେଳାର ପ୍ରବେଶ ଓ ଅଭିବାଦନ)

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—କିଏ ତୁ କୁଆଡ଼େ ଯାଇଥିଲୁ ?

କେଳା—ଆଜ୍ଞା, ହଜୁର, ମୁଁ ଜଣେ ସାପୁଆ କେଳା, ସାପ ଧରିବା ଲାଗି ପାହାଡ଼କୁ ଯାଇଥିଲି ।

ବଟୁକ—ଆଚ୍ଛା, କେମିତିଆ ସାପ ଧରିଛୁ ଟିକଏ ଖେଳାଇଲୁ ।

କେଳା—ସାଆନ୍ତେ, ନଗଦ ଧରା ହୋଇଛୁ, ବୋଲି ମାନ ନାହିଁ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ହଉ, ବାହାର କର ଟିକଏ ଦେଖିବା, କିଛି ବକସିସ୍ ପାଇବୁ କଣ ମାରଣା ଦେଖାଇ ଦେବୁକି ?

କେଳା—ଆଜ୍ଞା, ନୂଆ ଧରା ହୋଇଛି । ଚଗଲା ହେବ, କଣ ଖେଳିବ କି ? ହଉ ବାହାର କରୁଛି, 'ହାଁରେ କାଳିରେ ବନମାଳୀ ତୋ ପସ୍ତରେ ନ ଲାଗଇ ଧୂଳି (ଇତ୍ୟାଦି କହି ଡୋର ପେଡ଼ିରୁ ଫିଟାଇବା ଓ ପେଡ଼ି ମୁହଁରେ ତିନଥର ଫୁଙ୍କି ପେଡ଼ି ଖୋଲି ହାତ ମୁଠା ହଲାଇ ବାରମାସି ବୋଲି ଖେଳାଇବା ଅଭିନୟ ଶେଷରେ ବୁଢ଼ା ତୋ ପାଟି ଦେଖା ଦେଖା ତୋ ବେଙ୍ଗଖିଆ ପାଟି ଦେଖା ଅଭିନୟ କରି) ହାଁ ହାଁ ମାରି ପାରିବୁ ନାହିଁ ଗଦ ଅଛି ସୁଙ୍ଘେଇ ଦେବି, ତୋ ପାଟି ଦେଖା, ସାଆନ୍ତଙ୍କ ନାଆଁରେ କଚିହି ବାଟରେ ମାଲମୋକଦ୍ଦମାରେ ହାନ ଲାଭରେ ଯିଏ ଖତ ମିଛ କହୁଥିବ ସେ ଅଦଖାକୁ ଏଇ ପାଟିରେ ଖା । ଭଲିଆ, ଭଲିଆ ବାବୁଙ୍କ ଛାମୁରେ ଏ ବୁଢ଼ା ପାଇଁ ମାଗିଥା ଦିଅଣା ପଇସା, (ସାପ ବନ୍ଦ କରିବା) ଥାଅ ଥାଅ ତୋ ବସାରେ ଥାଅ ସାଆନ୍ତେ ଖଣ୍ଡେ ଖିରସା ପିଇସା ମିଳିବ ଯେବେ କହନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ ଜଡ଼ି ରକମ ହେଇଥିବ ପାଖରେ ରହିଥିଲେ ବେଳେ ଶତ୍ରୁ ହେଲେ ଆପଣଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ଶରଣ ପଶିବ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆଚ୍ଛା ଦେଲୁ କଅଣ ।

କେଳା—(ମୁଣିରୁ କାଢ଼ି) ବାବୁ ! ଏ ଖାଡ଼ ସୁମାର ଗଦ । ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଶନିବାର ରବିବାର ଗୋଟିଏ ସପ୍ତଧାତୁର ତଖିରିଆ ବଣିଆ ପାଖରୁ ଗଢ଼ି ତା

ଭିତରେ ପୁରୁଣା ବାଡ଼ାରେ ବାନ୍ଧ ଦେଇଥିଲେ ଝେଡ଼ୁ ହେଲେ ଶୁଙ୍ଘିବ । ଆଜି ଏ ଦେହର ବ ଗୁଣଅଛି । ଯାକୁ ଯାହାକୁ ଶୁଙ୍ଘେଇଦବ ସେ କୋଉଆ ପର ଗୋଟାଏ ଯାଗାରେ ଡନଦନ ଯାଏ ପଡ଼ିଥିବ ।

ବଟୁକ—ଦେଖେ ଦେଖେ ଏ ତ ଆମର ଖୁବ୍ ଦରକାରକୁ ଆସିବ ।

କେଳା—ଅ଼ାଜ୍ଞା ବାବୁ ।

ବଟୁକ ଏକ ଚାଦ, କଣ ଏମିତି ଦେଖାହେଉଛି (ଶୁଙ୍ଘି ଦେଇ ମୂର୍ଚ୍ଛାରେ ଗଁ ଗଁ ହେବା)

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ଆରେ ଏ କଅଣ ହେଲା; କଣ ଗୁଡ଼ାଏ ହେଲୁ ।

କେଳା—ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ତ କହୁଛି ସେ ଚାଦ ଶୁଙ୍ଘିଦେଲେ କୋଉଆ ପରି ପଡ଼ିଯିବ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ବର୍ତ୍ତମାନ କରିବା କଅଣ, ଏ ଭଲ ହେବ କେମିତି ତୁ ଦେଖ ।

କେଳା –(ନିଜ ଡାହାଣ ହାତ ବାହୁକୁ ଧରି ଖୁବ୍ ଯୋରରେ ମନ୍ତ୍ରପଢ଼ି ମୋଡ଼ ତିନଥର ଫୁଙ୍କି) ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ଦେଖିବି କଅଣ, ଆପଣ ଖୁବ୍ କସିକରି ଗୁଣ୍ଡିଟି ଗୁଡ଼ା ଦ ଗାଲରେ ଲଗାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି (ତଥା କରଣ, ବଟୁକର ଚେତା ଆସିବା)

ବଟୁକ— ଓଃ ଏତ ଗ୍ଲେଖାମାଲ । ଏ ତ ବଡ଼ ଦର୍କାରକୁ ଆସିବ, ଆଚ୍ଛା କେଳା ଆଉ ଭଲ କଅଣ ଅଛି ।

କେଳା—ଆଜ୍ଞା, ଗୋଟାଏ ମଣି ଅଛି ଯାକୁ ଗୋଟାଏ ଜଳ ପାତ୍ରରେ ପକାଇ ଗୁହିଁଲେ ସ୍ୱର୍ଗ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ, ପାତାଳ ତିନପୁରରେ ଯେ ଯାହା କରୁଥିବ ତା ଦେଖାଯିବ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ବଟୁକ ! ଏ ତ ଆମର ଖୋଜା, କେଳା ଦେ ସେ ଜିନଷଟିକୁ ଆମ୍ଭକୁ ଦେ ନେ ତୋ ବକ୍‌ସିସ ନେ ।

(କେଳା ମଣି ଦେବାରୁ ପଇସା ଓଗେର ଦେବା)

କେଳା—ହଜୁର କଲମ ଦେଲ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇବ, ଏ କେଳା କଥା ମନେ ପକାଉଥିବେ ମୁଁ ଯାଉଛି ବେଳ ହେଲାଣି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ବଟୁକ ! ଏ କେଳା ନୁହେ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ୍ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଅନ୍ତର ବେଦନା ବୁଝି ପାରି ଆସି ଏ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକ ଦେଇଗଲେ ।

ବଟୁକ—ଆଜ୍ଞା ଠିକ୍ କଥା ଭଗବାନ୍ କଣ ନିଜେ ଆସନ୍ତି, ମାୟାରେ ସାପ, ବେଙ୍ଗ, କଙ୍କଡ଼ା, ଚମ୍ପାଇ ନେଉଳ, ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ଚଣ୍ଡୀ· ଗୁମଣ୍ଡୀ ହୋଇ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଦିଅନ୍ତି ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ତେବେ ଚାଲ ଏ ମଣିକୁ ପାଣିରେ ପକାଇ ଦେଖିବା ବିଦ୍ୟାଧର ବର୍ତ୍ତମାନ କେଉଁଠି କଅଣ କରୁଛି ।

ବଟୁକ—ଚାଲନ୍ତୁ, ଏଥରକ ସାହସ ହେଲା ; ଆଉ ଭୟ କଣ, ଆଉ ବୋତଲରେ କଣ ଅଛି କି ?

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ନାଇଁ, ଆଗରେ ଚାଲ ଦେଖିବା ।

ବଟୁକ—ଚାଲନ୍ତୁ ଆଜ୍ଞା, ବେଳ ବେଳାଏ ହେଲାଣି, କିଛି ଖାଇବା ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବା ଦର୍କାର ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି·—ଆଗକୁ ଚାଲ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ସାଧବାଣୀ, ମକର; ସୁବଳ, ସୁଦାମ, ବିଦ୍ୟାଧର, ମନୋରମା, ଉମା, ସାରି, ହାରି)

ସାଧବ – ମକରରେ ମକର ! ପୁଅମାନଙ୍କୁ ଭଲ କେତେ ବାଟରେ ଦେଖି ଆସିଲ ସାଙ୍ଗରେ ଧନ କେତେ ଅଛି ।

ମକର – ଧନ ଖୁବ୍ ଥିବାର ସମ୍ଭବ । ବାବୁମାନଙ୍କର ମନ ଭାରି ଖୁସ୍ ଅଛି, ସୁଦାମ ବାବୁ ମୋତେ ଯେମିତି ଦେଖା ହେଲେ ସେମିତି କହିଲେ; ଯା ବାପାଙ୍କୁ ଜଣାଇଦେବୁ ମୁଁ ତ ଚଟ୍ କନା ଚାଲିଆସିଲି ।

ସାଧବ—ପୁଅମାନଙ୍କୁ କାଇଲି ମାଙ୍କୁଲରେ ପାଞ୍ଚପଦ ଗାଳି ଫଜତ କରିଥିଲି ବୋଧହୁଏ ମୋ ଉପରେ ଟିକିଏ ବିରକ୍ତ ଥିବେ ।

ମକର – ଆଜ୍ଞା ସେ କଥା ତ କିଛି ଦେଖିଲି ନାହିଁ ।

ସାଧବ—ନାହିଁ କହିବେ କଣ, ହାନି ଲାଭରେ ପାଞ୍ଚପଦ କାଇଦା କଟକଣା କରି ନ କହିଲେ ବଡ଼ବଡ଼

ଯେ ବାବୁ ପାଲଟିଯିବେ । ଆଚ୍ଛା ଧନବାନ୍ ସାଙ୍ଗରେ ଅଛୁ ତ ?

ମକର—ହଁ, ବଡ ସୁନ୍ଦର ରାଜପୁତ୍ରଟିଏ, ବୟସ ପ୍ରାୟ ଷୋଳ ସତର ହେବ, ଏଇତ ଆସିଗଲେ ।

(ସୁଦାମ ପ୍ରଭୃତି ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କୁ ଘେନି ପ୍ରବେଶ ଓ ପିତାଙ୍କୁ ଅଭିବାଦନ)

ସୁବଳ—(ସାଧୁପ୍ରତି) ଭାଇ ! ଏଇ ପରା ଶ୍ୱଶୁର; ମାନ୍ୟ ହଉନା ?

ବିଦ୍ୟାଧର—(ସ୍ୱଗତ) କିଏ ଶ୍ୱଶୁର, କିଏ କଣ, ଯାହାଙ୍କର ହେଉ । (ପ୍ରଣାମ କରଣ)

ସୁବଳ—ବାପା ! ବିଦ୍ୟାଧର ଭାଇ ପ୍ରଣାମ ହେଉଛନ୍ତି ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସାଧବ- ବାପା ବୁଢ଼ାଟିଏ ହୋଇଥା; କାହିଁ ଥିଲ ବାପ ! ତୋ ମନରେ ଏତେ କଥା ଥିଲା ଝିଅଦେଇ ପୁଅ ପାଇଥିଲି ମୋତେ ଏଇ ହୀନ ଅବସ୍ଥା କଲ । ଆ, ଆ, ମୁଁ ଟିକିଏ କୋଳରେ ଧରେ

(କୋଳକୁ ନେବା)

ବିଦ୍ୟାଧର—(ସ୍ୱଗତ) ଏ ସବୁ ତ ମୋତେ ସ୍ୱପ୍ନପରି ଜଣାଯାଉଛି ।

ସାଧବ—ବାପା ! ଭଲ ଅଛନ୍ତି ତ ?

ବିଦ୍ୟାଧର—ହଁ, (ସ୍ୱଗତ) କଣ ଉତ୍ତର ଦେବି, ଏ ସବୁ ଘଟଣା ଦେଖି ମୁଁ ଅବାକ୍ ହୋଇଗଲିଣି ।

ସାଧବ—ମକର, ଯିବୁଟି ଘରଆଡ଼େ ଖବର ଦେଇ ଦବୁ (ବିଦ୍ୟାଧର ପ୍ରତି) ଘରୁ କେତେଦିନରୁ ଆସିଲଣି ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ପ୍ରାୟ ଏକମାସ ହେବ । (ସ୍ୱଗତ) ଏ ପୁଣି କିଏରେ ବାବା !

(ସାଧବାଣୀ ପ୍ରବେଶ)

ସାଧବ—ମକର ନା କିଏ ଅଇଲେ ?

ମକର—ହଁ ।

ସାଧବ—ହେଇତ ତମ ଶାଶୁ ଅଇଲେଣି ଯାଅ ଦେଖା-କର । ତମ ଲାଗି ତ ସେ ଖିଆ ପିଆ ଏକ ରକମ ଛାଡ଼ି ଦେଲେଣି । ମୁଁ ଟିକିଏ ଘର ଖବର ବୁଝେଁ (ସ୍ୱଗତ) ଧନର ଗୋଟାଏ ଏମିତିକିଆ ଶକ୍ତି ଅଛି ସେ ଆସି କଡରେ ପଡ଼ିଗଲେ ମନଟା ଭୁଲେଇ ମୋଟ ହୋଇଯାଏ । ମକର ! ଆସିବୁଟି; ମୋତେ ଟିକିଏ ସେ ଖଞ୍ଜାକୁ ନେଇ ଯା ।

[ମକର ଧରି ନେଇଯିବା]

ବିଦ୍ୟାଧର – [ସ୍ୱଗତ] ମୁଁ ତ ଏମାନ ସବୁ ଦେଖି ମୋର ମଥା ବିଭ୍ରମ ହୋଇଗଲାଣି । କିଏ ଶ୍ୱଶୁର କିଏ ଶାଶୁ, ଏତ ମୋତେ କୁହୁକ ପରି ଜଣା-ଯାଉଛି । ଆଉ ସତେ କ'ଣ ମୋର ପିତା ମୋତେ ବିବାହ ଦେଇଥିଲେ, ନା, କେଭେ ନୁହେ । ମୁଁ କାହିଁକି ପୁଣି ବିଭ୍ରମରେ ପଡ଼ୁଛି । ହେନେ ହେଲେ ତ ପିତା କମ୍ବା ମାତା ଏ ସମ୍ପର୍କ ନେଇ କୁହନ୍ତି ନାହିଁ । ଏମାନେ କେବଳ ଧନ ସେତେକ ହସ୍ତଗତ କରିବେ ବୋଲି ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଏତେ ଚଞ୍ଚକ ଖେଳୁଛନ୍ତି, ଭଗବାନ ତୁମେ କ୍ୱ ଭରସା ।

[ବୁଢ଼ୀ ଆଡ଼ ହୋଇ ଠିଆହେବା]

ସୁଦାମ—(ପ୍ରବେଶି) ବୋଉ ଆଡ଼ ହେଉଛୁ କାହାକୁ, ମା ପୁଅକୁ କ'ଣ ଆଡ଼ ହୁଅନ୍ତି । [ବିଦ୍ୟାଧର ପ୍ରତି] ବିଦ୍ୟାଧର ! ତୁମ ଶାଶୁ ପରା ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି ମାନ୍ୟ ହୁଅ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—(ମାନ୍ୟହେବା)

ସାଧବାଣୀ—(ବିଦ୍ୟାଧର ହସ୍ତଧରି ମୋ ବାପ, ମୋ ଧନ ଏତେ ଦିନେ ତୋ ମନେ ପଡ଼ିଲା ହୁଁ ହୁଁ (କ୍ରନ୍ଦନ) ମରିଥିଲେ ଆଣିଏ ଯାଏ ହୁଅନ୍ତାଣି, ତମ ମନରେ ଏତେ କଥା ଥିଲା ।

[ହୁଁ ହୁଁ କ୍ରନ୍ଦନ]

ସୁଦାମ—ବୋଉ ତୁନି ହୁଅ, କ'ଣ କଥାବାର୍ତ୍ତା ନେଇ-ନାହିଁ ଖାଲି କାନ୍ଦ । [ତୁନି କରିଦେବା]

ସାଧବାଣୀ—(ହାତ ଛଡ଼ାଇ ଦେଇ ବିଦ୍ୟାଧରକୁ ଧରି ।

ଗୀତ

[କହ ମୋ କାଳିଆ ହାଥ – ବୃତ୍ତେ]

ଆହା ମୋ ଦରିଦ୍ର ଧନ,
କପାଇଁ କରିଲୁ ନିଷ୍ଠୁର 'ପଣରେ
ଦୁଃଖି ରତନ,
କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ନ ସରେ ମୋ ମନ । ୧ ।

ଗଙ୍ଗାଜଳ ତୋର ତାତ
ନୃପଧନ୍ଧା ମୋର କହିଲେ ସତ୍ୟରେ
ରକ୍ଷୁଣୀ ହଉ,
ମୋ ଦୁହିତାର ହେବୁ କାନ୍ତ । ୨ ।
ସ୍ୱପ୍ନେ ହେଲୁ ଆସି କାଳ
ସାକ୍ଷାତ ନ ହେଲେ ତୋର ପିଅରରେ
ରକ୍ଷୁଣଥାଇ,
ନେତ୍ରେ ବହେ ସଦା ଅଶ୍ରୁଜଳ । ୩ ।
ନବସ୍ନୁଷା ମୋ ଦୁଲଣୀ
ତୋର ଲାଗି ସଦା କରେ ଭାବେଣି ରେ
ରକ୍ଷୁଣୀ ଥାଇ,
ଦିଅ ଆଜ ଘରାଇଲୁ ଆଣି । ୪ ।

ବାପରେ ! ଏ ହୃଦୟ ପିଞ୍ଜରାରୁ ପ୍ରାଣ ପକ୍ଷୀ ଉଡ଼ି ଯାଆନ୍ତାଣି, କେବଳ ଧ୍ୟାନମାନେ ତୋତେ ଆଣି ମୋ ନିକଟ ଭେଟାଇବେ ବୋଲି ନିତ ନିତ ପ୍ରବୋଧ ଦେଉଥାନ୍ତି । ବାପା ମା ଭଲରେ ଅଛନ୍ତି ତ ?

ବଂଶୀଧର—ହିଁ ଭଲରେ ଅଛନ୍ତି (ସ୍ୱଗତ) ଏମାନଙ୍କ ଭଙ୍ଗ ଢାଙ୍ଗ ଯାହା ଦେଖୁଛୁ ସେଥିରେ ତ କୌଣସି କଥା ଅବଶୋଧ ଆସୁନାହିଁ ! ଆଉ କ'ଣ ପିଲା ସମୟରେ କିଛି ଏ କଥା ହୋଇଥିଲା ?

ଦା—ସମ୍ଭବ ହେଉନାହିଁ ।

ସାଧବାଣୀ—ସୁବା ! ଦେଖିବୁଟି ବୋହୂମାନେ ଆସୁଥିଲେ କୁଆଡ଼େ ଗଲେ ।

ବଂଶୀଧର—(ସ୍ୱଗତ) ବାପରେ ପୁଣି କିଏ ଆସିବେ ! ମୋତେ ଏଠି କେତେ ଲୋକ ଦେଖିଲେଣି । ଏ ପଞ୍ଜାର ଭିତରେ ବାବା ।

[ବୋହୂମାନେ ପ୍ରବେଶ]

ସାଧବାଣୀ—(ବୋହୂମାନଙ୍କ ପ୍ରତି) ଚାଲ ଆସ ମା, କେତେ ଲାଜ ଲାଜ ହେଉଛ, ମୋ କୋଳିଆ ଚିହ୍ନିଟା । [ବଂଶୀଧର ପ୍ରତି ବାପରେ; ଏଇ ଯିଏ ଆଗରେ ଅଛନ୍ତି ସେ ତୋର ବଡ଼ ଶଳାଭଉଜ ହେବ, ତାଙ୍କୁ ମାନ୍ୟ ହେବୁ ।

ବଂଶୀଧର—[ସ୍ୱଗତ] କି ବେଢ଼ବରେ ପଡ଼ିଲି ଏତ କ'ଣ ମାଡ଼ ଆସୁଛନ୍ତି ।

ରମା—ଜମା ଦେଖିଲୁଣି ଏଇ ଆମ କାଞ୍ଚନ ବାଳାର ବର ।

ଦାର—ଭ୍ରଲୁନା, ପାଖକୁ ଯିବା । ତାଙ୍କ ଗାରଡ଼େଇ ଗାରଡ଼େଇ ଆମଆଡ଼କୁ ଅନାଉଛି,ଲୋକଟାଏ କି ?

ସାର—ପାଖକୁ ଚାଲ ।

ହାର—ହଁ ଗୁଡ଼ିଏ ପଦ ଭଲକରି ଶୁଣାଇଦେବା ।

ସାଧବାଣୀ—କ'ଣ ସିଆଡ଼େ ଫୁସ୍ ଫାସ୍ ହେଉଛ ଆଡ଼କୁ ଆସୁନାହିଁ, ଦେଖିବ, ଦେଖିବ ବୋଲି ପରା ହେଉଥିଲ ଏବେ ଦେଖ । (ବଂଶୀଧର ପ୍ରତି) ବାପରେ ଆଗରେ ଯେ ଅଛି ତାକୁ ମାନ୍ୟ ହୁଅ ।

ବଂଶୀଧର—[ସ୍ୱଗତ] କି ବଡ଼ଗଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିଲିରେ ବାବା । (ପ୍ରଣାମ ହେବା)

ହାର—ଖଣ୍ଡିଆ ସେଇଠି କଅଣ ଗୋଟାଏ ଦଣ୍ଡବତ ହୋଇ ରହିଗଲୁ, ଆମର ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ ନାହିଁ ।

ସାର—ଆମେ କ'ଣ କଲ୍ୟାଣ କରିବୁ ନାହିଁ ?

ହାର—ମୋ ହାତରେ ସବୁ କଥା, ଦେଖିଲ କାମ କରିଦେବି ।

ସାଧବାଣୀ—ନାହିଁରେ ବାପ, ତୋ ସାଙ୍ଗରେ ସାଳ ଶଳା ଭଉଜ ବୋଲି ସେମିତି ଥଟ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି, ତୁ ତାଙ୍କ କଥା କିଛି ଶୁଣୁନା ।

ହାର—ମୋତେ ତ ଭଲ କଲ୍ୟାଣ ଆସେ, ଦଣ୍ଡବତଟାଏ ହୁଅ ଦେଖିବୁ କେମିତି କଲ୍ୟାଣ ଅଜାଡ଼ ଦେବି ।

ସାଧବାଣୀ—ତେମେ ସାନଗୁଡ଼ାକ ତମକୁ କାହିଁକି ଦଣ୍ଡବତ ହେବ ?

ହାର—କିଓ, ଦଣ୍ଡବତ ନ ହେଲେ କାହିଁ, ଆମେ ଯେମିତି କଲ୍ୟାଣ କରୁଛୁ, "ସଜେଇ ଧୁଛି ସକାଳେ ଯା, କହି ଫୁଲପରି ଆଲୁଅ ପା ।"

ସାଧବାଣୀ—[ବିରକ୍ତରେ] ମଲା ଆଖିକୁହୁଡ଼ ଘର ଝିଅଗୁଡ଼ାକର ଏ କି କଥାମ । କଥା ନାହିଁ ବାର୍ତ୍ତା ନାହିଁ ଝାଲି ଏଇ ଗୁଡ଼ାକ ।

ହାର—ଏତିକି କଅଣ ହେଲୁଣିକି, ପିଠିରୁ ଚମଡ଼ା ଉତ୍ତାରିଦେବୁ ।

ସାଧବାଣୀ—ଆଉ କଣ ଖାଲି ସୋଲ ପଡ଼ୁଛି, ଛୁଇଁବତ ନାହିଁ ।

ହାର—ବେଶି ନାହିଁ ସେ ଅହୁଆ ଘୁଣ୍ଟୁଣିରେ ସବୁଆ କରି ଦୂର ଛଅ ପାହାର ବସାଇ ଦେବୁ !

ସାଧବାଣୀ—ହଁ ତମ ବୋଷାର ଏତେ ଗୋମତା; ଛୁଇଁଲ ମୋ ଜୋଇଁକି ମୁଁ ଦେଖେ ।

(୧ମ କୁ ଜୁହାର ସମସ୍ତେ ଗାଲ ଚୋଉ ଦବା ଅଭିନୟ ବୁଢ଼ୀ ଘେର ଘେର)

ମନୋରମା—ଏ ଆଶୁ କୁଡ଼ ଘରିହିଅଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ଦେଖିବନ୍ତି, ସୁନା କଥା ନା କଣ, ବଡ଼ବୋଉ ତେମେ ଅଛ ମୁଁ ଦେଖେ ସାହେ କଅଣ ବସାଦ ହଉଛି, ହେଇତ ଖବରଦାର ଯଦ ପୁଣି ହାତ ଫାଡ ହଲ ହଲ କର ଦେଖିବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବଦ୍ୟାଧର—(ସ୍ୱଗତ) ବଷମ ସଙ୍କଟ, କ ଅନୁକୂଳରେ ଘରୁ ଆସିଥିଲ, କଣ କପାଳରେ ଅଛି କେଜାଣି !

ସାର—ମନକୁ ମନକୁ କଅଣ ଭୁଟ୍‌ଭାଟ୍ ହେଉଛ ଆମକୁ କଅଣ କହୁନା ?

ହୀମା—ଲାଜ ମାଡୁଛି ?

ହାର—ଯେଉବେଳେ ବାହାଟିଏ ହେଉଥିଲ ଲାଜ ମାଡୁ ନ ଥିଲା (ବଦ୍ୟାଧର ପ୍ରତି) ହଇ ହୋ ! ପାଟିରୁ ଜବାବ ବାହାରୁ ନାହିଁ କି ? ଭଲ ଏଠିକି କାହିଁକି ଆସିଛ କହିଲ ?

ବଦ୍ୟାଧର ମୁଁ ଜାଣେ ନା !

ହୀମା—ଆହା, ହା, ହା, କିଛି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ (ମୁହଁ ମୋଡ଼ଦେବା) "ଅଇଚ୍ଛିକା କହିବ ନାହିଁ, କହିଲେ ଏ ଘରେ ରହିବ ନାହିଁ" !

ବଦ୍ୟାଧର—ତମ ଅକ୍ତ୍ୟାରରେ ପଡ଼ିଛି ଯାହା କହିବ କହି ଯାଅ !

ହାର—"କଣ୍ଠ ଫିଟିବ, ଏତେ କଥା ବୋଲ ଜାଣି ଥିଲକ ବେଳସୁ ନ କହିଲ,
ଫୁଲ ପର କର ଟେକ ଧରିଥିଲ କସ୍ତୁରୀ ପକାଇଲ" (ଗୀତ) ।

ବଦ୍ୟାଧର—ତୁମ୍ଭେ ତ ସ୍ତ୍ରୀଜଣ ମୁଁ ଜଣେ ଏବେ କଅଣ ଉତ୍ତର ଦେବି ।

ହାର—ତମେ ସବୁ କୁଆଡ଼େ ମଇକଣ୍ଠା ହେ ଆଉ ମାଇକିନିଆ ବୁଢ଼ୀଙ୍କୁ ଦେଖି ଡର ମାଡୁଛି, ଖଣ୍ଡିଆ ଘୁଣ୍ଟୁଣି ଖଣ୍ଡେ ବେକରେ ବାନ୍ଧ ଆସିଲ ନାହିଁ । ହେଇତ ଶୁଣ ଯାହା ପଚାରୁଛୁ ।

ଗୀତ

ଏତେ ଦିନେ ବନ୍ଧୁ ପଡ଼ିଲକି ମନେ
ବାହୁଣୀ ଦେଖିବ ବୋଲ ।
କେ ପ୍ରେମ ବନ୍ଧନେ ବାନ୍ଧ ରଖିଥିଲ
ଲଗାଇ ପ୍ରେମର ଡୋର ।
ତୁମ୍ଭେ ଏଡ଼େ ଶଠ ପୁରୁଷ, ନାହିଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସ ।୧।
ତବ ଲାଗି ଜେମା- ମଣିଙ୍କ ଆନ୍ତର
ଖିନ୍ନ ହୋଇଲାଣି ତନୁ !
ମୀନ ଉରଜା ସେ ବନଜ ନୟନା
କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ କେତେ ଦିନୁ ।
ଅହରହ ବିରହା । ସହି କେ ଧରିବ ଦେହ । ୨ ।
ପ୍ରବଳ ପଥର ଜଳ କି ନାଗର
ମନ୍ମଥ ଜ୍ୱାଳାରେ ସହି ।
ଚାହିଁ ଚାହିଁ ତବ ଦରଶନେ ଧନୀ
ବସିଲାଣି ମାନ ବହି ।
(ଏବେ) କର ଯାଇ ପ୍ରବୋଧ,
ମେଣ୍ଟାଅ ତା ମନସାଧ । ୩ ।
କେଳି ସଦନରେ ପ୍ରିୟ ଅଛି ତୁମ୍ଭ
ଅପେକ୍ଷାରେ ଛନ୍ତି ଚାହିଁ ।
ରତି ରସେ ଭଣି ସୁହାଅ ହେ ବସି
ବିଳମ୍ବରେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ !
(ଏବେ) ଆସ ହେବ ସୁବେଶ,
ସଜାଇ ଦେବୁ ନାଗେଶ । ୪ ।

ହାର—ଆସ; ଆସ, ଆମ ପାଇଣା କାହିଁ ଦେଲ । ଦିନା ପାଉଣାରେ କେବେ ଦେଉଙ୍କ ଗାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିବୁ ନାହିଁ ।

ବଦ୍ୟାଧର—ବସ୍ତ୍ରଙ୍କନେ ! ମୋର ସେ ମାନ ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ।

ହାର—ଆହା, ହା, ହା, ତକମୁହାଁ କାଳ କିଛି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । (ଗାଲ ଚିପି ଦେବା)

ବିଦ୍ୟାଧର—ବାବୁଟେ ପଢ଼ୁଛି ଯାହା କରିବ କର । [ସ୍ୱଗତ] ଏ ବୁଢ଼ାଙ୍କର ଘାର ଲୁଣ୍ଡ । ଅନେକାଳେ ପଢିବସ୍ତୁ ନାହିଁ ଥଙ୍କାରେ ଥଙ୍କାରେ ମୋତେ ଦରମଣ୍ଡା କରି ଯାଇଲେଣି । [ପ୍ରକାଶ୍ୟେ] ହେ ତମକୁ ହାତ ଯୋଡ଼ୁଛି ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଏମିତି ଲଗାନା ।

ହାର— ଗୋଣ୍ଡଚଳେ ପଢ଼ୁନାହିଁ ଖାଲି ହାତ ଯୋଡ଼ିଲେ କଣ ହେବ !

ବିଦ୍ୟାଧର—ସେଥିପାଇଁ ନାରାଜ ହୁଏନି ।

ସମସ୍ତେ—ହଉ ଆସ ହାତଧରି ନେଇଯିବା !

ବିଦ୍ୟାଧର - ଭଲ, କ'ଣ କରୁଛ କର । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

[କାଞ୍ଚନବାଳା, ଦାସୀ, ବିଦ୍ୟାଧର, ହନ୍ତା]

କାଞ୍ଚନବାଳା—ସଖି ! ମୋ କର୍ମରେ କଣ ବିଧାତା ଏଇଆ ଲେଖିଥିଲା, ଏହିପରି ରାକ୍ଷସୀ ପିଶାଚୀ ବୃତ୍ତି କରି କଅଣ ମୋର ଜୀବନ ଯିବ ? ପିତା ମାତା ଭଗ୍ନୀଙ୍କୁ ହରାଇ ଏଠାରେ ବେଶ୍ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଛି ।

ଦାସୀ—ଜେମାମଣି ! ଅନେ ତ ଏପରି କଥା କୁହ ନାହିଁ ଆଜି କାହିଁକି ଏ ସବୁ ମନେ ପଡ଼ୁଛି ।

କାଞ୍ଚନ— ଗୀତ

(ଆରେ ସମାବର—ବୃନ୍ଦେ)

ଆରେ ସହଚରି !
କେତେ ଦିନ ବଞ୍ଚିବି ମୁଁ ଏହିପରି । ପଦ ।
ହୃଦୟ କାନନେ ବିରହ ଅନଳ;
ଜଳ ସଦା କରେ ପରାଣ ଆକୁଳ,
ପଞ୍ଜରବନ ଭରି ଜେ ସହିବ ପରି
ମଧ୍ୟରେ ... ପଥର କରି । ୧ ।
ଛୁଡ଼ ତାତ ମାତ ହୋଇଲେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ
ଦସ୍ୟୁ ବୃନ୍ଦେ ଜନ୍ମ ହେଲା ମୋ ଅର୍ଥ,
ଯାଉ ନାହିଁ ଆଶା ଭୁଟିବ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା
ବିଷାଦରେ ସଦା ଜଳି ସରି । ୨ ।

ସଖି ! କାହିଁ ରାଜକୋଳରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲି, କେଉଁଠି ହେଲି ଗେହ୍ଲାରେ ଥାଆନ୍ତି କନ୍ତୁ ବିଧାତାର ବିଡ଼ମ୍ବନାରୁ ଏ ଦସ୍ୟୁବୃନ୍ଦରେ ଚିରଦିନ ଅନୁତାପ ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି ।

ଦାସୀ—ଜେମାମଣି ! ଆଉ ଭାବିଲେ କଅଣ ହେବ ।

"ଦଇବ ଦଉଡ଼ି ମନୁଷ୍ୟ ଗଣ୍ଡି,
ଯେଣିକି ଓଟାରି ତେଣିକି ଯାଇ"
"କାଳଚକ୍ରର ଆବର୍ତ୍ତନେ,
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ସୁଖ ଦୁଃଖ ଜନେ ।"

ସୁର ମନୁଷ୍ୟର କି ଆୟତ୍ତ, ଅସଲ କର୍ମର ଲେଖା । ହେଉଛି ଆଜ ଯେଉଁ ପୁରୁଷଟି ଆସିଛି ସେ ଆସିଲେଣି । ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସତର୍କ ହୁଅ । ଯାଅ, ପରେ ଦୁଃଖ ସୁଖ ହେବା ।

କାଞ୍ଚନ—ସଖି ! ନାରୀଜନ୍ମଠାରୁ ଆଉ ହୀନଜନ୍ମ ନାହିଁ ପୁଣି ଏ ଯେଉଁ ପିଶାଚୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଧର୍ମପ୍ରିତା ପକାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ତହିଁକି କି ଘୋର ନର୍କରେ ପଡ଼ିବ କେଜାଣି ଠାକୁର ଭରସା, ମୋର କି ସ୍ୱର୍ଗ ଅଛି (ପଲଙ୍କୋପରେ ଶୟନ ।)

(ବିଦ୍ୟାଧର ପ୍ରବେଶ)

ଦାସୀ—ଭହୋ ! କୁଆଡ଼େ ନସର ପସର ହୋଇ ଧାଇଁଛ କି । ଏଠି କଅଣ ଅଛି କାହିଁକି ଆସିଛ ମ ?

ବିଦ୍ୟାଧର—କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ।

ଦାସୀ—ଆଜିଯାଏ କୁଆଡ଼େ ଥିଲ, ଆଜ ମନେ ପଡ଼ିଗଲା କି ?

ବିଦ୍ୟାଧର—ନାହିଁ, ମୁଁ କାର୍ଯ୍ୟବଶତଃ ।

ଦାସୀ—ଦିଅ ଆମ ପୁରସ୍କାର ଦିଅ, ତେବେ ଯାଇଁ ଆମ ସଖୀଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ କରିବ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—କି ପୁରସ୍କାର ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ ।

ଗୀତ

ଆଜି, ମନେ ପଡ଼ିଲୁକି, ହେ ବନ୍ଧୁ ।
କେଉଁ ଦିଗେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଇଁଲା କି । ଘୋଷା ।
କେତେ ନିଶାନ୍ତରେ ନାଦ ଉନ୍ମାଦରେ
ପିକ ଗଲା ଡାକ ଡାକ ।
ସନ୍ଧ୍ୟା ଭଲେ ଫୁଟି ଗଲାଣି ଚଳଟି
ଲହରୀ କାଳିମା କି । ୧ ।

କୁଞ୍ଜରେ କୁଞ୍ଜରେ ପଶି ସୁବାସରେ
କେତେ ଫୁଲ ଗନ୍ଧ ଶୁଙ୍ଘି ।
ନ ହେଲୁଟି ଭୋଳା ନ ଗୁନ୍ଥିଲି ମାଳା
ଗଳା ଶୋଭା ହେଲା ବାଙ୍କ ।୨।

ଦାସୀ—ଏମିତ ଅଜଣା ଲୋକଙ୍କ ଘର କାହିଁକି ଖାଉଛ ମ ? ନ ଜାଣିଥିଲେ ପରା କହିଦେଲି ଏବେ ଯାଅ ଜନା ବନ୍ଦିଘରେ କବାଟ ଫିଟିବ ନାହିଁ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ଆଚ୍ଛା ପରେ ଦେଖ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ମୁକ୍ତି କାଟି ନିଅ ।

ଦାସୀ—ହଉ ଯାଅ (ଜନାନ୍ତିକେ) ଆଉ ଘଣ୍ଟାକେ ମାମଲତ ଶେଷ । ଆହା ! କେଡ଼େ ଶୋଭାକାର ପୁରୁଷଟିଏ, ଏକା ଆମ୍ଭ କାଞ୍ଚନବାଳାଙ୍କ ଉପଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । କଅଣ ହେବ ବିଧାତା କି ଅବିଚାର ନ କରୁଛି ମୁଁ ଏଠୁ ଯାଏ ଲୋ ମା ।
(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବିଦ୍ୟାଧର—(କାଞ୍ଚନବାଳାକୁ ଦେଖି)
ଆହା, କି ସୁନ୍ଦର କନକବରନା
ଉପମା ଦେବାକୁ ନାହିଁ ଜିଜଗତେ ଯାକୁ
ଏମନ୍ତ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବାମା ଲଭି ମୁଁ ଜୀବନେ
ମୂର୍ଚ୍ଛାପନ୍ନେ ହରାଉଣ ଥିଲି
(କାଞ୍ଚନ ପ୍ରତି) ଉଠ ପ୍ରିୟେ ହୃଦୟତୋଷିଣୀ
ଦେଇ ତୋର ସୁଧା ଧନ୍ଦ ମଧୁ
ତୃପ୍ତ କର ଏ ଦଗ୍ଧ ପରାଣ ।

ଗୀତ

କେତେକାଳେ ବିଧି ମିଳାଇଲା ରେ
ଅକଳଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ର ବଦନା ଏ ବାମା
କାମାନଳେ ମୋତେ ଜଳାଇଲା ରେ ।୧।
ସରଗ ସୁନ୍ଦରୀ ସୁନ୍ଦ ବନ୍ଧାଧରୀ
ଦୁହୁଁ ଦେଖି ମନ ଝୁଲାଇଲା ରେ
କନକବରନା ନବ ବରାଙ୍ଗନା
ଲଭିବାକୁ ବିଧି ମିଳାଇଲା ରେ ।୨।

କିଣ ଉଠିବ ନାହିଁ ସଖି ! ମୁଁ ପ୍ରକୃତ ଭୃତ୍ୟପ୍ରତି ନିର୍ଦ୍ଦୟ ବ୍ୟବହାର କରୁଛି, ମୋତେ କ୍ଷମାଦିଅ । କଅଣ କରିବ, ନାରୀର କୁଣ୍ଡଳ ଉତ୍ତର ନ ଶୁଣି ତାର ଅଙ୍ଗ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା ନିୟମ ନୁହେଁ, ତେବେ କିଛିଏ ଅପେକ୍ଷା କରିବ ।

(ଦ୍ୱାରଦେଶେ ଦନ୍ତ୍ରା ପ୍ରବେଶ)

ଦନ୍ତ୍ରା—ଦେଖ ! ଦ୍ୱାରଖୋଲ, ରାତ୍ର ଅର୍ଦ୍ଧକନ୍ତୁ ବଳ-ଗଲାଣି, ମୋ କାର୍ଯ୍ୟ ମୁଁ ଶେଷ କରିବ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—(ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଭାବେ ସ୍ୱଗତ) କିଏ କଅଣ କହିଲା, କାର୍ଯ୍ୟଶେଷ କରିବ, ଏଠାରେ କାହାର କି କାର୍ଯ୍ୟ, ଏ ତ ମୋ ପ୍ରିୟାର ଶୟନ କକ୍ଷ, ଏଠାରେ ଅନ୍ୟ ଲୋକର କି କାର୍ଯ୍ୟ ? ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା, ତେବେ ପଚାରେ (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) କିଏ ତୁ ?

ଦନ୍ତ୍ରା—ଦେଖ ! ମୁଁ ଦନ୍ତ୍ରା ଆସିଲିଣି ସମସ୍ତ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ନେଇଛି ମୋ କାର୍ଯ୍ୟ ମୁଁ ଶେଷ କରିଯିବ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—କି କାର୍ଯ୍ୟ ମୁଁ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।

ଦନ୍ତ୍ରା—ଦେଖ ! ସ୍ତ୍ରୀ ପଚାରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଅଣ, ମୋ କାର୍ଯ୍ୟ କଣ ଆପଣଙ୍କୁ କିଛି ଜଣାନାହିଁ ? ଶୀଘ୍ର ଦ୍ୱାରଖୋଲି ବାହାରି ଯାଆନ୍ତୁ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—(ସ୍ୱଗତ) ଓଃ, ଏତେବେଳେ ସ୍ମରଣ ହେଲା, ମୁଁ କାହାର ଦନ୍ତ୍ରା ବୋଲି ପଚାରୁଛି କଣ, ଏତ ମୋର ଦନ୍ତ୍ରା, ମୁଁ ଏଡ଼େ ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିଛି, ଏବେ ବେଶ୍ ଜାଣିଲିଣି, ବେଶ୍ ବୁଝିଲିଣି, ଏ ନାରୀ ନୁହେ ରାକ୍ଷସୀ, ଏ ମୋର ଜୀବନର ମୃତ୍ୟୁଦେଇ, ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରତାରଣାରେ ପଡ଼ି ମୁଁ ବୃଥା ଆଶା ମନରେ ଜାଗରିତ କରିଛି । ନାରାୟଣ ! ଏ ଦସ୍ୟୁ ବୃନ୍ଦରେ ମୋତେ ଆଣି ପକାଇ ମୋର ଜୀବନ ନେଲ ! ଆପଣଙ୍କର ଏ ଅଭାଗାପ୍ରତି ଏଣ୍ଟ ମାତ୍ର ସୁବିଚାର ହେଲ ! ଆପଣଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆସି ଦସ୍ୟୁ ବୃନ୍ଦରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲି । ମା, ମା, ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ଯେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ସନ୍ଧାନ କରିଥିଲି ତା ଏଣ୍ଟଠାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣହେଲା । ପିତା ! ଆପଣଙ୍କୁ କାରାମୁକ୍ତ କରିବା ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣହେଉ ବା ନ ହେଉ ମୋର ଚଣ୍ଡାଳ ହସ୍ତରେ ପ୍ରାଣଗଲା (କାଞ୍ଚନବାଳାକୁ ଚାହିଁ) ଏ ନାରୀ ନୁହେ, ମୋର ଜୀବନର ମୃତ୍ୟୁଦେଇ; ସ୍ତ୍ରୀର ରୂପଲାବଣ୍ୟରେ ଯେ ମଧୁରତା ଅଛି କେବଳ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଆବଦ୍ଧ କରିବା ମାତ୍ର । ଏ ନାରୀର ଅନ୍ତର ଅତି କୁଟିଳ, ସ୍ତ୍ରୀର ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ

ଭଗବାନ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଅନ୍ତରରେ ବିଷ ଭରି-ଦେଇଛନ୍ତି । ଏବେ ବେଶ୍ ବୁଝି ପାରିଲଣି କେହି ସୁନ୍ଦର ପୁରୁଷର ରୂପ ସନ୍ଦର୍ଶନ କରି ପ୍ରେମବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ଅଜ୍ଞାନ ହେଲେ ଏ ତାର ଜୀବନ ଯାଏ । ଆଜ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେହି ଦଶା ପ୍ରାପ୍ତ । ପ୍ରେମଶୀଳେ ! ମୁଁ ତୋତେ ଦସ୍ୟୁ କବଳରୁ ମୁକ୍ତକରି ତୋ କଥା ନ ମାନି ତୋତେ ସଙ୍ଗରେ ନ ଆଣି ଆଜ ଦସ୍ୟୁପୁରରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲି । ପ୍ରେମଶୀଳେ ! ଆଜଠାରୁ ତୋର ମୋର ଏତିକି । ତୋଠାରୁ ଚିର ବିଦାୟ ନେଲି, ଆଉ ମୋ ଦୋଷ ବାରିବୁ ନାହିଁ । ଆଉ ମୋ ପଥ ଚାହିଁ ବସିବୁ ନାହିଁ । ମୋତେ ନୃଶଂସ ଘାତୁକ ବୋଲି ଭାବିବୁ ନାହିଁ । ହା ପ୍ରେମଶୀଳେ ! କେଣେ ରହିଲୁ ।

କାଞ୍ଚନ—(ଉଠି ଅଳସଭଙ୍ଗି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ)

ବିଦ୍ୟାଧର—ସଇଲ ନାରାୟଣ !

କାଞ୍ଚନ—ଏକି ସ୍ୱପ୍ନ, ମୋର କାହାସଙ୍ଗେ ମିଳନ, ପିତା ମାତା ଭଗ୍ନୀ ଓ ସ୍ୱାମୀ ସହିତ ମିଳନ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ଏଇଥର ଶେଷ, ପ୍ରେମଶୀଳେ ! ପ୍ରେମଶୀଳେ !

କାଞ୍ଚନ— କିଏ ? କି ନାମ କହିଲ, ଆଉଥରେ ଆଉ-ଥରେ କୁହ । ସେ ନାମ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କିଏ କହିଲା, ସେ ଅମୂଲ୍ୟନିଧିର ନାମ କିଏ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଶିଖାଇଲା ?

ବିଦ୍ୟାଧର—ପାଇଥିଲି ସେ ଅମୂଲ୍ୟନିଧିକି, ପାଇଥିଲି, ଆଉ ନାହିଁ ଆଉ ପାଇବି ନାହିଁ ।

କାଞ୍ଚନ— ଗୀତ

(କୀର୍ତ୍ତନ ସୁର)

କହ ହେ ନାଗର ସେ ନାମ ତୁମ୍ଭର
ତୁଣ୍ଡରୁ କାହୁଁ ନିଗିଲା ।
ଏ ଦଗ୍ଧ ପରାଣେ ପୀୟୂଷର ଧାର
ଶ୍ରବଣେ ସାଦ ବହିଲା ।
କହ କାହୁଁ ପାଇଲଟି ।
ପ୍ରେମଶୀଳା ବୋଲି ନାମ ଗୋଟି । ୧ ।

କିଏ ପ୍ରେମଶୀଳା କାହାର ସେ ବାଳା
ଅଟେ ସେ ତୁମ୍ଭର କିସ ।
ସଂଶୟ ନ କରି କହ ବାରେ ଫେଡ଼ି
ଶୁଣିବାକୁ ବଡ଼ ଆଶ ।
ମନ ଆଶା କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ପ୍ରେମଶୀଳା ବୋଲି କାହା ନାମ । ୨ ।

ନାଗର ! ପ୍ରେମଶୀଳା କିଏ ? ସେ ତୁମ୍ଭର କଅଣ ହୁଏ, ଦୟାକରି ଟିକିଏ କହନ୍ତୁ । ତୁମ୍ଭ ପଦ ଧରୁଛି, କହନ୍ତୁ ସେ କିଏ ?

ବିଦ୍ୟାଧର -(ଉଠାଇ ଦେଇ)

ଗୀତ

(ପରମ ଆଦରେ ପରାଣ – ବୃତ୍ତ)

ତରୁଣୀ ରତନ ଚରଲଲ୍ କିଆଁ
ସେ ନାମ ଶୁଣିଲ ଏଣିଟି ଗୋ ।
ସେ ମୋ ହୃଦହାର ପ୍ରେମର ପସର
ମୂର୍ତ୍ତି ତାର ମଥାମଣିଟି ଗୋ । ୧ ।
ବିଜନ ବିପିନେ ଭେଟିଲି ମୁଁ ଦିନେ
ସେ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନୀ ଧନୀଟି ଗୋ ।
ବଳେ ଧରି କାନ୍ତ କଲି ନାଗରହି
କହି ମୋତେ ମିଠ୍ ବାଣୀଟି ଗୋ । ୨ ।
ରାଜା ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ଝିଅର ତାର ତ
ପ୍ରେମଶୀଳା ସେ ତରୁଣୀଟି ଗୋ ।
କାଞ୍ଚନ ସହର ଜନ୍ମ ସ୍ଥାନ ତାର
କାଞ୍ଚନବାଳା ତା ଭଉଣୀଟି ଗୋ । ୩ ।

ସୁନ୍ଦରି ! ରତ୍ନାକରପୁରର ରାଜା ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠା କନ୍ୟା ପ୍ରେମଶୀଳା, ସେ ଗୋଟିଏ ଦସ୍ୟୁ କବଳରେ ପଡ଼ି ବଡ଼ କଷ୍ଟ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରୁଥିଲା । ଦଇବେ ମୁଁ ବିଦେଶ ଆସିବା ପଥରେ ସେ ମୋ ଦୃଷ୍ଟି-ଗୋଚର ହେଲା । ମୁଁ ସେ ସୁନ୍ଦରୀର ଆନ୍ତରିକ ଇଚ୍ଛା ବୁଝିପାରି ଦସ୍ୟୁର ପ୍ରାଣ ବିନାଶ କରନ୍ତେ ସେ ମୋତେ ପତିରେ ବରଣ କଲା । ମୁଁ ସେଥିରେ ସମ୍ମତି ପ୍ରଦାନ କରି ତାକୁ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ନିରାପଦରେ ରହିବାର ସୁବିଧା କରିଦେଇ ମୋ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆସିଲି । ବିଧାତା ବିପକ୍ଷରୁ ତୁମ୍ଭ ଚରମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଧୃତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ପ୍ରତାରଣାରେ ପଡ଼ି ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ଶେଷ ଦଶା ।

କାଞ୍ଚନ—କ'ଣ କହିଲ ନାଗର ! ପ୍ରେମଶୀଳା ଦସ୍ୟୁ କବଳରୁ ମୁକ୍ତହୋଇ ଆପଣଙ୍କ ପଦ-ପଙ୍କଜରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଛି । ପ୍ରେମଶୀଳା ତା'ର ଜୀବନ ସାର୍ଥକ କରିଛି । ଏ ଦୁଷ୍ଟାଚାରିଣୀ, ପିଶାଚଣୀ ବୃତ୍ତି କରି ନରକ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଦଗ୍ଧି ହୋଇ ମରୁଛି, ନାଗର ! ଜାଣ ଏ ଅଭାଗିନୀ କିଏ ?

ବିଦ୍ୟାଧର—କପରି ଜାଣିବି ? ତେବେ ଘଟଣାସ୍ଥଳେ ଯାହା ଦେଖିଲି ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଜୀବନର ମୂଳହେଉ ।

କାଞ୍ଚନ—(ପଦ ଧରି ପକାଇ) କ୍ଷମା କର ପ୍ରଭୁ ! ଏ ଅଭାଗିନୀ ସେହି ପ୍ରେମଶୀଳାର କନିଷ୍ଠା ଭଗିନୀ । ଏ ପାଷାଣ୍ଡୀର ନାମ କାଞ୍ଚନବାଳା । ପିତା ଆମ୍ଭର ଆମ୍ଭ ଦୁଇ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ତୀର୍ଥ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ; ସେଠାରେ ଜଣେ ଦସ୍ୟୁ ଆମ୍ଭ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ପିତାଙ୍କ ନିକଟରୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ଚାଲିଗଲା । ସେଠୁ ଆସିବା ପଥରେ ଆମ୍ଭେ ଦୁହେଁ କାତର ହୋଇ ରକ୍ଷାକର ରକ୍ଷାକର ବୋଲି ଡାକନ୍ତେ ଏଠାର ସାଧବ ସେ କି ମୋର ଧର୍ମପିତା—ମୋତେ କେବଳ ଦସ୍ୟୁ ହସ୍ତରୁ ମୁକ୍ତକଲା; କିନ୍ତୁ ପ୍ରେମଶୀଳା ଉଦ୍ଧାର ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ବନ୍ଧୁ ! ଆପଣ ପ୍ରେମଶୀଳାକୁ ଆପଣଙ୍କ ପଦପଙ୍କଜରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇଛନ୍ତି, ଦୟାକରି ଅଭାଗିନୀକୁ ସେ ପଦତଳେ ଆଶ୍ରୟ ଦିଅନ୍ତୁ, ନଚେତ୍ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଦାସୀ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ କରିବ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—(ସ୍ୱଗତ) ପ୍ରେମଶୀଳାର ଓ ଏହାର ରୂପରେ କଥାରେ କିଛି ପ୍ରଭେଦ ଘଟୁନାହିଁ । ତେବେ ପ୍ରେମଶୀଳା ଅତି ସରଳ ପ୍ରକୃତିର ଲୋକ ! ଏ ତା'ର ଭଗିନୀ ହୋଇ ଏତେ ଦୂର ପୈଶାଚିକ ନରହତ୍ୟା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଛି, ଏତ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ । ତେବେ ଥରେ ପରୀକ୍ଷାରେ [ପ୍ରକାଶ୍ୟେ] ସୁନ୍ଦରି ! ତୁମର କଥା ବିଶ୍ୱାସଜନକ; କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ କଥାକୁ ମନରେ ବଡ଼ କିଛି ସନ୍ଦେହ ଆସୁଛି । ସେ ସନ୍ଦେହ ମୋଚନ କରି ପାରିବ କି ?

କାଞ୍ଚନ—ଦାସୀ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରିବ ନାହିଁ ତ ଆଉ କାହା ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରିବ, କହନ୍ତୁ ପ୍ରଭୁ !

ବିଦ୍ୟାଧର—ମନରେ କୌଣସି କଷ୍ଟ କରିବ ସେଥିଯୋଗୁଁ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଭୟ ମନେ କରୁଛି ।

କାଞ୍ଚନ—ନା ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରେ କୌଣସି କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ମୋର ତିଳେମାତ୍ର ଭୟ ନାହିଁ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ଆଚ୍ଛା, ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରେମଶୀଳାର ଭଗିନୀ ହୋଇ ଏପରି ଜଘନ୍ୟ ନରହତ୍ୟା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଛ କାହିଁକି ?

କାଞ୍ଚନ—ଆପଣ ବିଶ୍ୱାସ ଯାଆନ୍ତୁ ବା ନ ଯାଆନ୍ତୁ ମୁଁ ପ୍ରକୃତ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବ । ଏ ସାଧବର ଡକାୟତି ବୃତ୍ତି । ପଥିକମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକରି ଧନ ଉପାର୍ଜନ କରୁଥିଲା; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଆସିଲା ଦିନୁ ସେହି କୁତ୍ସିତ କାର୍ଯ୍ୟଟି ବନ୍ଦ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଲୋକଟି ଧରାହୋଇ ଆସିବ ମୁଁ ମାରିବି କହି ସାଧବଠାରୁ ମୋ ନିକଟ ନେଇଆସେ ଓ କପରି ପଥିକଟିକୁ ଧରି ମୋ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଣିବ ସେ କୌଶଳ ମଧ୍ୟ ବତାଇ ଦେଇଛି । ପଥିକଟି ମୋ ନିକଟ ଆସିଲେ ତାକୁ ଏ ନିଶାଦ୍ୱାରା ଏ ନିର୍ଜନ ସମୟରେ ବିଦାୟ କରିଦିଏ । ଧନରତ୍ନତକ ସାଧବ ଆଠାରୁ ନେଇଥାନ୍ତି, ଯାହା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କଥା କିଛି ବୁଝେ । ଏ ଦାସୀର ପ୍ରକୃତି ସେପରି କୁଟିଳା ନୁହେ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ସୁନ୍ଦରି ! ମୋର ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱାସ ହେଲା । ଆଚ୍ଛା କହି ପାରିବ କି ? ତୁମ୍ଭ ପିତାଙ୍କ ଗୃହରେ ସତାନାରାୟଣଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ କିଛି ଦ୍ରବ୍ୟ ଅଛି ? ସେହି ଦ୍ରବ୍ୟ ଆଶାରେ ମୁଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହୋଇଛି ।

କାଞ୍ଚନ—ନାଥ ! ସୁବର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ ଆମ୍ବାନ ଛଡ଼ା ଆଉ ଅନ୍ୟ କ'ଣ ମୋର ସ୍ମରଣ ହେଉ ନାହିଁ । ଆପଣ ତା ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ପାଇପାରିବେ ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଆପଣ ନାରାୟଣଙ୍କଠାରେ ଏକାନ୍ତ ଭକ୍ତି ଓ ଆମ୍ଭ ଦୁଇ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ସୁନ୍ଦରି ! ମୁଁ ସେହି ନାରାୟଣଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରେମଶୀଳା ଓ ଦ୍ୱିତୀୟରେ ତୁମ୍ଭର ସାକ୍ଷାତ୍ ପାଇଲିଣି । ମୋତେ ବୁଦ୍ଧି ଦିଅ, କିପରି ମୁଁ ତା ଅଳ୍ପକ୍ଷଣରେ ପାଇପାରିବି ।

କାଞ୍ଚନ - ଆଗେ ଏ ଦାସୀର ଆନ୍ତରିକ ଆଶା ପୂରଣ କରନ୍ତୁ, ଦାସୀକୁ ପଦ-ପଙ୍କଜରେ ଆଶ୍ରୟ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ଏ ହତଭାଗାର ସେ ଭାଗ୍ୟ ହେବ ? ତୁମ୍ଭ ଅନୁଗ୍ରହ ।

କାଞ୍ଚନ—ନାଥ ! ଏ ରତ୍ନମାଳାଟି ଆପଣଙ୍କ ଗଳାରେ ଲମ୍ବାଇ ପଦଦାସୀରେ ରହିବି ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ଯା ଇଚ୍ଛା କର ।

କାଞ୍ଚନ—(ମାଳା ଦେବା ବିଦ୍ୟାର ଚୁମ୍ବନ) ନାଥ ! ଏ ମାଳାଟି ଦୁର୍ଗାପ୍ରଦତ୍ତ, ଏହାର ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତି, ବିପଦ ଆପଦରେ ସଦ୍ୟ ଫଳ ପ୍ରଦାନ କରିବ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ରଖି କାଞ୍ଚନ ସହର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇ ପାରିବି କି ? କାରଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଦେଶ ବୁଲିବା ସେତେ ସୁବିଧାଜନକ ବୋଧ କରୁ ନାହିଁ ।

କାଞ୍ଚନ—ଦାସୀ ଆପଣଙ୍କ କଥାରୁ ବାହାର ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ନିର୍ଘଣ୍ଟ କଲେ ହତାଶ ହେବି ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ଏ କଥା ସ୍ୱପ୍ନରେ ସୁଦ୍ଧା ଭାବିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଦୁହିଁଙ୍କ ନିକଟରେ ଚିର ଋଣୀ, ପ୍ରିୟେ ! ମୋତେ ମେଲାଣି ଦିଅ ।

କାଞ୍ଚନ— ଗୀତ

(ବାଜବୋଲ ଭଜା ବାହାଘର—ବୃନ୍ଦେ)

ପ୍ରାଣଧନ ଭୁଲିବ ନାହିଁ ସୁହାଗିନୀ ତବ ପଦଦାସୀକି
ଆଶା ଦେଇ ଯେବେ ନିରାଶ କରିବ
ଅଶ୍ରୁ ଘରେ ସଦା ଜିବ ଭାସିଛି । ପଦ ।
ଥିଲେ ମୋର କିଛି ଦୋଷ
କ୍ଷମା ଦେବଟି ହେ ପ୍ରାଣେଶ,
ଧରୁଛି ଚରଣ ଏହି ମୋର ପଣ
ନ ଆସିଲେ ପ୍ରାଣ ଦେବ ଖାସିଟି । ୧ ।

ନାଥ ! ଯେବେ ଏ ଅଭାଗିନୀକୁ ମନରୁ ଭୁଲି ଯାଆନ୍ତି ତେବେ ଦାସୀ ନିଶ୍ଚୟ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବ, ଆଉ ଆପଣ ତାର ଅନୁତାପ ଭୋଗ କରିବେ ।

ବିଦ୍ୟାଧର ପ୍ରିୟେ ! ଭଗବାନ୍ ତା ନ କରନ୍ତୁ । ଏ ଅଭାଗାର ତୁମ୍ଭେମାନେ ହିଁ ଏକମାତ୍ର ଭରସା, ମୁଁ ଆସୁଛି ।

କାଞ୍ଚନ—ଚାଲନ୍ତୁ, ମୁଁ ପଥ ଦେଖାଇ ଦେବି । କେ ଅଛୁ ? (ହନ୍ତାପ୍ରବେଶ)

ହନ୍ତା – ମୁଁ ।

କାଞ୍ଚନ—ଯା, ଆଜ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । ପିତାଙ୍କୁ କହିବୁ ମୁଁ ଆଦେଶ ନ ଦେବା ଯାଏ ଅନ୍ୟ ପଥିକ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଆଣିବେ ନାହିଁ ।

ହନ୍ତା—ଯେ ଆଜ୍ଞା ।

କାଞ୍ଚନ—ଆସନ୍ତୁ ! ରାତ୍ର ଆସି ଶେଷ ହେବାକୁ ହୋଇ ଗଲାଣି । କାଳେ କେଉଁଠି ଭେଟ ପଡ଼ିପାରେ, ନାରାୟଣଙ୍କୁ ମନରୁ ଭୁଲିବେ ନାହିଁ, ସେ ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ହରଣ କରିଦେବେ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି, ବଟୁକ, ଶବର)

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ବଟୁକ ! ସେ କେଳାଠାରେ କୌଣସି ଐଶ୍ୱରିକ ଶକ୍ତି ଅଛି ଆମେ ବଡ଼ ଭୁଲ୍ କଲେ । ତା'ଠାରୁ ଆଉ ବି ଘଣ୍ଟା କଲମ ରଖି ପାରିଲୁ ନାହିଁ ।

ବଟୁକ—ଆଜ୍ଞା ଏଇତ ଯଥେଷ୍ଟ, ଆଉ ନବ କ'ଣ, ଆଜ ଦେଖନ୍ତୁ ତ ବିଦ୍ୟାଧର କେଉଁଠି କଅଣ କରୁଛି ?

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆଜ୍ଞା ଦେଖିବା ଜଳ ଆଣ ।

ବଟୁକ—(ଜଳ ପାତ୍ରରେ ମଣି ପକାଇ ଦୁହେଁ ଚାହିଁବା) ଏଇ ଦେଖନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗରେ କଅଣ ଗୋଟାଏ ପରାମର୍ଶ କରୁଛି ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆରେ ଠିକ୍ ତ, ଆଚ୍ଛା ସେ, ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତା' କରୁ, କିନ୍ତୁ ଆସ୍ଥାନ ଆଣିଲି କେବେ ଟିକିଏ ଜଗିବା ଦରକାର ।

ବଟୁକ—ଆଜ୍ଞା ଠିକ୍ ସେଇ୍ଥ କଥା । ଦଣ୍ଡ ଗୋଳେଇ-ବାରେ ଆମ୍ଭର ଦରକାର କ'ଣ ? ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଚିକକ ହାତରେ ପଡ଼ିଲେ ଗଲା । ମାଛ-ପୋଖରୀଟାକୁ ପାଣି ବୋହିବ ସେ, ମାଛ ଧରିଲା ବେଳକୁ ଆମ୍ଭେ । ଆପଣ କିଛି ଭାବନା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ; ମନକାମନା ନିଶ୍ଚେ ଆମ୍ଭର ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯିବ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ ନିଶ୍ଚୟ ଆମ ହାତରେ ପଡ଼ିବ ଏହା ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ । ବଟୁକ ! ଦେଖିଲୁଣି ଯୁଆଡୁ ଦଟା କିଏ ଗଲ-ଗୋଲାଲ ହୋଇ ଆସୁଛନ୍ତି ।

ବଟୁକ—ହୋପ୍ତ ! ଏତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଠକା ମାଲ ଦଟା ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆରେ ଗୋଟାଏ ମରଦ ଅଛି କି ?

ବଟୁକ—(ନିରେଖି ଚାହିଁ) ନା, ନା, ଦୁଇଟି ଯାକ ତ ନବ ଛଇଳା ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆରେ ହିଁ ସେ ଶବର ଦୁଇଜଣ ।

ବଟୁକ—ଏ ମାଇକିନିଆ ଠାଣି ତ ବେଶ୍ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଶବରୀ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଭାରି ସୁନ୍ଦରୀ ଅଛନ୍ତି ।

(ଶବରଙ୍କ ପ୍ରବେଶ ଓ ଅଭିବାଦନ)

ଶବର—ଦଣ୍ଡବତ ରଜା ସାଆନ୍ତେ !

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ହଇହେ ତେମେ କୁଆଡ଼େ ଯାଇଥିଲ ।

ଶବର—ହଜୁର, ଏନେ ଯାଇଥିଲୁ କୁଳ ଆଣିବା ଲାଗି ।

ବଟୁକ—ଆଚ୍ଛା ତେମେ ଦ'ଜଣ କ'ଣ ହୁଅ ।

ଶବର—ଆପଣଙ୍କୁ କେମିତି ଦିଶୁଛି ସାଆନ୍ତେ, ଆମର କହିତେ ପାରିବନା ।

ବଟୁକ—(ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରତି) ଆଜ୍ଞା ଏ କଅଣ ହୁଅନ୍ତି ? କହି ପାରିବେ ନାହିଁ ?

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆରେ ସେମାନେ ଲଜ୍ଜା କରୁଛନ୍ତି, ବୋଧ-ହୁଏ ଦ' ଯା ହେବେ ପରା ? ହଇଲେ କଅଣ ?

ଶବର—ଆଜ୍ଞା, ଜ କହିଲୁ ସାଆନ୍ତେ ।

ବଟୁକ—ତେମେ ଦୁହେଁ ଦୁଇଯାଆ ହୁଅ ?

ଶବର—ହିଁ ସାଆନ୍ତେ ଆମେ ଦୁଇ ଯା ହଉଁ ।

ବଟୁକ—ତେମେ ସବୁ କ'ଣ କର, ତମର ବ୍ୟବସାୟ କଅଣ ?

ଶବର—ସାଆନ୍ତ ! ଶଉଆ ମାରୁ, ବଜାରେ ହାଠ ବସିକରୁ ଓ ଧୁଡ଼ୁକ ବଜାଇ ବାଇଁଶରଣୀ ତାମସା କରୁ; କୁଳ ବିକୁ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆଚ୍ଛା, କେମିତିଆ କୋଳ ଆଣିଛ ଦେଖାଇଲ ?

କେଳୁଣୀ— ଗୀତ

(ଆଉ ନ ମାର ରସଭୁରି ବୁଡ଼େ)

ଆସ ନିଅ ଯାତେଲ କୋଳ ଆଣିଛୁ ତୋଳି । ଘୋଷା ।

ବେତ ଭଇଞ୍ଚ ଖୀର ଜାମୁ କଣ୍ଠାଇ ବର

ଖାଇଲେ ମନ ଯିବ ଭୁଲି । ୧ ।

ଲେମ୍ବୁ ନାରଙ୍ଗ ଟଭା ଦିଶୁଛି କେଡ଼େ ଶୋଭା

ଚାଖିଲେ ହେଉଥିବ ଝୁରି । ୨ ।

କେନ୍ଦୁ କଇଥ ବେଲ ପିଆଳ ଜାମୁକୋଳି

ଷଡ଼ରସରେ ଅଛି ପୂରି । ୩ ।

ସାଆନ୍ତେ ! ଏଇ ଏଇ ଫଳମାନ ସବୁ ଅଛି ।

ବଟୁକ—ଆମକୁ କିଛି ଦେ ଆମେ ପଇସା ଦବୁ ।

କେଳୁଣୀ—ସାଆନ୍ତେ ! ଆଗେ ବନ୍ଧନକର, ଆମେ ପଇସା ପଦରେ ନ ପକେଇ କୁଳ ଦବୁ ନାହିଁ ।

ବଟୁକ—ଆଚ୍ଛା, ତେମେ ମାଇକିନିଆ ଦ'ଟା, ଆମେ ଯେବେ କୋଳ ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ଭଲ ତେମେ କଅଣ କରିବ ?

କେଳୁଣୀ—ସାଆନ୍ତ ! ଆପଣଙ୍କ ପରି କେତେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଦେଖି ଆସିଲୁଣି, ଖାଲି ମାଗଣା ପଡ଼ିଛି ଛଡ଼େଇ ନବ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ବଟୁକ ! ତାଙ୍କୁ କିଛି ଦେଇ କୋଳ ଆଣ । (ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲୁ ସେ ବାହା ହୋଇ-ଛନ୍ତି ?)

ବଟୁକ—ହଇଲେ ! ତେମେ ବାହା ହୋଇଛ ?

କେଳୁଣୀ—ହିଁ ସାଆନ୍ତେ ! ଆମେ ବାହା ହୋଇଛୁ; ଆମର ତେରସ୍ତ ଅଛି ।

ବଟୁକ—ଆମକୁ ବାହା ହବ ନାହିଁ ।

କେଳୁଣୀ—(ଅନ୍ୟ ପ୍ରତି) ସଙ୍ଗାତ ! ଏ ସାଆନ୍ତ ଭାରି ଭଲ କଥା କହୁଛି । ହେ ସାଆନ୍ତ ! ଆମେ ଯିନା ଛୋଟ ଲୋକ, ଆପଣଙ୍କଠାରୁ ଛୋଟଜାତି; କିନ୍ତୁ

ଆମର ମିଜାଜ ଯେମିତିକିଆ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୁଝେ । ଦେଖିବୁ କେମିତି ଆମକୁ ବାଧା ଦବୁ (ଧୂଳମନ୍ତ୍ର ପକାଇ ଦେଇ) ବସି ଏଇଠି ବସୁଥା ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ଯାକ ହସି ହସି ଥୋବଗା)

ବଟୁକ—ଆରେ ଏ ଗୁଡ଼ାକଠେଇଁ ଏମିତିକିଆ ମନ୍ତ୍ର ଅଛି ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଜଙ୍ଗଲ ଲୋକମାନଙ୍କଠାରେ ଅନେକ ହିକମତ ଥାଏ, ଭୁ ବଗାଡ଼ ଦେଲୁ, ତାଙ୍କୁ ମାଗି-ଥିଲେ କିଛି ହିକମତ ମିଳିଥାନ୍ତା ।

ବଟୁକ—ମୁଁ କ'ଣ ଜାଣେ କି ? ତାଙ୍କ ରୂପ ତାଙ୍କ ଢଙ୍ଗ-ଢାଙ୍ଗ ଦେଖି ମୋ ମନ କ'ଣ ହୋଇଗଲା । ଚାଲନ୍ତୁ ଏଠାରୁ ପଳାଇବା କାଳେ ପୁଣି କିଏ ଆସିବ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଚାଲେ ।   (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ସାଧୁ ଚନ୍ଦ୍ରାଧର, ସତ୍ୟନାରାୟଣ)

ଚନ୍ଦ୍ରାଧର—ଏ ଡାକାୟତଗୁଡ଼ାଙ୍କ ହାତାରଣରେ ପଡ଼ି ନିଶ୍ଚେ ପ୍ରାଣ ଯାଇଥାନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ପ୍ରେମଶୀଳା ! ତୋହର ନାମ ସ୍ମରଣ କଲାକ୍ଷଣି ରକ୍ଷା ପାଇଲି ଓ ତୋର ଯୋଗେ କାହନେବାଳାକୁ ପହିଲୁଥେ ପାଇଲି, ଯାହା ଦେଇ ଭଲରେ ଭଲରେ ଗୋଟାଏ ଘାଟିରୁ ଲଙ୍ଘିଲି; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆସି-ଥିଲି ସେ କଥା ତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ନାହିଁ । କଅଣ କହିବ ମୁଁ କାହିଁକି ରଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ଆସିଲି । ଭଗବାନ୍ ! ମୋର ଆସିବା କଥା କ'ଣ ବୃଥା ହୋଇଯିବ । ମୋ ଟିଠାକୁ କାର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧ କରି ପାରିବ ନାହିଁ ? ଏ ଜଙ୍ଗଲଟାକୁ ଦେଖି ମୋର ଅନ୍ତଲ ଶୂନ ହେଲାଣି । ଦୀନବନ୍ଧୁ ! ମୋତେ ଉପାୟ ଦିଅ । (ଆଣ୍ଠୁ ମାଡ଼ି ବସି)

ଗୀତ

କଣୋଷ୍ଣ ବନ୍ଦରେ—ବୃତ୍ତେ

ଦୀନବନ୍ଧୁ ଦୀନ-   ଜନର ଏ ଡାକ
ଶୁଣିବ ନାହିଁକି କର୍ଣ୍ଣେ,
ବିଜନ ବନିରେ   ଗଡ଼ ମୁଁ ମରୁଛି
ସାହା ନାହିଁ କେହି ଜଣେ ।
ହେ ହରି !
କିଆଁ ନ ଶୁଣ ମୋର ଗୁହାରି ।
ନିଶ୍ଚେ ଭବ ହବା ଗଲା ସରି । ୧ ।
ଅଗାଧ ଜଳରେ   ଗଜ ଡାକ ଦେଲା
ତା ଡାକ ଶୁଣିଲ ହେଳେ,
ଚକ୍ର ପେଷି କର   ମୁଣ୍ଡକୁ କାଟିଲ
ବକ କିଆଁ ମୋର ଭୁଲେ ।
ହେ ହରି !
ବନେ ମୃଗୁଣୀ ଡାକିଲା ପରି,
ହେଳ ମୋ ଆରତ ବଂଶୀଧାରୀ । ୨ ।
ଭରି ସଭାରେ   ପାଞ୍ଚାଳୀ ଆକୁଳେ
ଡାକ ଥିଲାବେଳେ ତୁମ୍ଭେ,
କୋଟି-ବସ୍ତ୍ର ଦେଇ   ଲଜ୍ଜା ନିବାରିଲେ
ଖ୍ୟାତ ରଖିଲ ଭବେ,
ହେ ହରି !
ଆଜ ଏ ବିପଦୁ କର ପାରି,
ଦେଖାଦିଅ ଶଙ୍ଖ-ଚକ୍ରଧାରୀ । ୩ ।

ହେ ଦୀନବନ୍ଧୁ ! ହେ ଅନାଥର ନାଥ ! ହେ ଲଜ୍ଜା-ନିବାରଣ ! ଯଦି ମୋତେ ଦେଖା ନ ଦିଅ ତେବେ ଏଇଠାରେ ଜୀବନ ହରାଇ ଦେବି ।

(ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ)

ସତ୍ୟନାରାୟଣ—(ବଂଶୀ ପ୍ରଦାନ କରି) ବତ୍ସ ! ଅକ୍ଳେଶରେ ତୋର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ । ଯାଅ, ଏହି ଅନତିଦୂରରେ ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଗ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେବ, ସେହି ଦୁର୍ଗ ନିକଟରେ ଏହି ବଂଶୀଟି ବଜା-ଇବ, ଏହି ବଂଶୀର ମୋହିନୀ ଶକ୍ତି ଅଛି, ସେଠା-କାର ଲୋକେ ଶୁଣିଲାମାତ୍ରେ ଅଚେତ ହୋଇଯିବେ ଓ ଗଡ଼-ଦ୍ୱାରଟି ଆପେ ଖୋଲିଯିବ, ତୁମ୍ଭେ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ ଓ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ଅସ୍ତ୍ରାନ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ନେଇ ଆସିବ ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।   (ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ)

ସାଧୁ—ଏଁ, କିଏ ମୋତେ ଏ ବଂଶୀଟି ଦେଇ କୁଆଡ଼େ ଲୁଚି ଲୁଚି ଉଭେଇ ଗଲେ, ସେ କେଉଁ ଦେବତା ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ପାରିଲି ନାହିଁ, ତାଙ୍କ ନାମ ପଚାରି ପାରିଲି ନାହିଁ । ଆଉ ମୋର ପଦେଅଧେ ଦୁଃଖ କହି ପାରିଲି ନାହିଁ ।

ନେପଥ୍ୟେ - ବତ୍ସ ! ତୁ ଯାହାର ପୂଜାଲାଗି କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ ପାଇଁ ଯାଉଛୁ ମୁଁ ସେହି ଦେବତା । ମୋର ନାମ ସତ୍ୟନାରାୟଣ । ମନରେ ଅନ୍ୟ କିଛି ଭାବନା କରନା, ସେ ବଂଶୀ ତୋର ସମସ୍ତ ମନର ବାସନା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଦେବ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ଆହା, କି ସୁନ୍ଦର ବଂଶୀଖଣ୍ଡ । ଏତେ ଦିନେ ଏ ଅଭାଗା ଦୁଃଖ ଭଗବାନ୍ ଶୁଣିଛନ୍ତି । ଯାଇ ଦେଖେ ଦୁର୍ଗ ଆଉ କେତେ ବାଟରେ ପଡ଼ିବ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜା ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ, ଡମ୍ବରୁପାଣି, କର୍ପୂର ହୋତା)

ଡମ୍ବରୁ— ହଇ ହୋ ହୋତାଏ, ଆମ୍ଭେ ଯେ କହିଥିଲୁ ରାଜାଙ୍କ ବିଜେହେବା ସମୟ ହୋଇଗଲାଣି, ତୁମ୍ଭେ ଆଗରୁ ଯାଇ କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ ସଜାଇଦେଇ ସଙ୍କଳ୍ପ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇ ଥିବ । ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଡକେଇଲ କିଆଁ, ଆମ୍ଭେ ତ ସବୁ କରିବୁ ତୁମ୍ଭେ କଅଣ ସିରିଣୀ ବାଣ୍ଟିବା ଲାଗି ଆସିଛ ?

କର୍ପୂର—ପାଣିଏ ! ଏମିତି କଥା କହୁଛ କିଆଁ ହେ, ତୁମ୍ଭେ ନ ଆସିବାର ଥିଲେ ଆମ୍ଭେ କ'ଣ କ,ବ,ତ କରି କାର୍ଯ୍ୟ ତୁଲାଇ ନଥାନ୍ତୁ ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲା, ପାଠ ଶାଠ ପଢ଼ିନାହିଁ ବୋଲି କଅଣ "ଓଁ ସ୍ୱସ୍ତି ସ୍ୱସ୍ତି" ସବୁ ମଙ୍ଗଳ ମାଙ୍ଗଳ୍ୟଂ, ଅତଏବ ଗଙ୍ଗା ସ୍ୱାହା ଶିଖି ନାହୁଁ । ଆମ୍ଭେ ଜାଣୁ ପାଣିଏ ପୁରୁଣା ଲୋକ ପୁରାଣ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଖୁବ୍ ଅବଗାହି ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୂଜାଟା ହେଲେ ଭଲ ହେବ । ଏଣୁକରି ଆମ୍ଭେ ପିଲା ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥିଲୁ ।

ଡମ୍ବରୁ—ହୋତାଏ ! ତୁମ୍ଭେ ଗୋଟାଏ ଖାଲି ଖାଇବା ପେଟୁ; ଆଉ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ନୁହ ।

କର୍ପୂର—କାହିଁକି ପାଠ ଶାଠ ନ ଆସେ ବୋଲି କଅଣ କଦଳୀ ଚକଟା, ସିରିଣୀ ତିଆରି କରି ଆସେ ନାହିଁ ନା ଚୂଡ଼ାଘସା କରି ଆସେ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭର ତ ଜାଣିକରି ଟିକିଏ ମୂର୍ଖ ଦୋଷ ଅଛି ବୋଲି ତ ଆମ୍ଭେ ଶ୍ରାଦ୍ଧ, ଶ୍ରାଦ୍ଧ, ମଙ୍ଗଳା ଏମାନଙ୍କୁ ଯାଉ ନାହିଁ କେବଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନ ଚୂଡ଼ାଦହି କଦଳୀକୁ ସେଇମାନ ଘଟି ପହଞ୍ଚିପାଇଁ ।

ଡମ୍ବରୁ—ଦେଖ ହୋତାଏ ଆମ୍ଭ ସୋଗେ ତୁମ୍ଭେ ଚଳିଯାଉଛ ଏଥର ଆମ୍ଭେ ଆମ୍ଭ ପ୍ରାପ୍ୟରୁ ତୁମକୁ ଆଠପଣ କଡ଼ି ସମର୍ଥ ଦେବୁ ନାହିଁ ।

କର୍ପୂର—ହଉ ହେଲା, ଆମ୍ଭର ଆଠପଣ କଡ଼ିମତ ଲୋଡ଼ାନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଏ ଯେଉଁ କଦଳୀ ପଣକ ଗଣେଶ ଭୋଗପାଇଁ ଛଡ଼ା ହୋଇଛି ସେ ସମୁଦାୟ ଆମ୍ଭର ଏଇ ଯଥେଷ୍ଟ !

ଡମ୍ବରୁ—ଜାଣିଲ ତ ପିଆଣୀ, ହେଇତ ମହାରାଜ ଆସିଲେଣି ।

(ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ପ୍ରବେଶି ପୂଜାସ୍ଥାନେ ନମସ୍କାର କରିବା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚନ୍ଦନ ମାଲ୍ୟ ଦେବା)

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ—ନାରାୟଣ ! ଏତେଦିନ ପୂଜିଲି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ; କିନ୍ତୁ କନ୍ୟାଦ୍ୱୟେ ନ ପାଇଲି ଦେଖା । ନାହିଁ ଜାୟା, ନାହିଁ ସୁତ, ନାହିଁ ସହୋଦର । କାହାକୁ ମୁଁ ସମର୍ପି ଏ ରାଜ୍ୟ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଯିବି ବନାଶ୍ରମେ । ଥାନ୍ତେ ଯେବେ କନ୍ୟାଦ୍ୱୟ, ବିଭା ଦେଇ ତାଙ୍କୁ, ଦେଇଥାନ୍ତି ରାଜ୍ୟଭାର ବେନି ଜାମାତାଙ୍କୁ; କିନ୍ତୁ ନ ହେଲା ସେ କଥା । ନ ପୂରିଲା ମନର ବାସନା, ନାନାସ୍ଥାନେ ନାନାଦେଶ ପଠାଇଲି ଚର. କିନ୍ତୁ କେହି ଜଣେ ନ କହିଲା କନ୍ୟାଙ୍କ ସମ୍ବାଦ । ଜଣେ କେହି ନ ଫେରିଲା ଅବଧି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ନାରାୟଣ ! ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ କରିଥିଲେ ମୋତେ, ଯଦି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସ୍ଥାନେ କରିବୁ ମୋ ପୂଜା, ଅବଳମ୍ବେ ଭେଟିବୁ ତୋ କନ୍ୟାରତ୍ନ ଦୁଇ । କାହିଁ ନ ହେଲା ତ ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ ସେ ଦିନୁ ବାରାଣସୀ କ୍ଷେତ୍ରେ କନ୍ୟାଦ୍ୱୟେ ଦୁଷ୍ଟ ଦସ୍ୟୁ ହରିନେଲେ ବଳେ, ସେଦିନୁ ଶାଖାସ୍ୱନ

ତନ୍ଦ୍ରୁଳୀ ପଡ଼ୁଛି ଧରାରେ । ନାହିଁ କେହି ସହାୟ ଭରସା । ପ୍ରଭୁ ! ଏଡ଼କ ନିଷ୍ଠୁର, ଆର୍ତ୍ତିତ୍ରାଣ ନାମ କିମ୍ପା ବହୁଛ ଜଗତେ ?

(ଶୂନ୍ୟବାଣୀ) ରାଜନ୍ ! ତେଜ ଚିନ୍ତା, ନ କର ବୃଥା ଭାବନା, ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ଅବିଳମ୍ବେ ମନସ୍କାମ ତୋର ।

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ—(ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି) କିଏ କହିଲା କାମନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ! ସତେ ସତେ, କନ୍ୟାଦ୍ୱୟେ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିବି । ବ୍ରାହ୍ମଣଗଣେ ! ବିଧିମତେ ଷୋଡ଼ଶୋପଚାରେ କର ପୂଜା ନାରାୟଣଙ୍କର, ହେଉ ତହିଁ ଆଖଣ୍ଡଳ, ନ ଘଟେ ଯେପରି ତହିଁ ତିଳେମାତ୍ର ହେଳା ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ – ଆମ୍ଭେମାନେ ପୂଜାରେ କିଛି ମାତ୍ର ତ୍ରୁଟି କରିବୁ ନାହିଁ । ଆଜି ଦେଖନ୍ତୁ କାଣ୍ଡ ଅସ୍ଥାନ କପାଳି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେଖାଯାଉଛି । ବୋଧହୁଏ ଆପଣ ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ବର ପ୍ରାପ୍ତ ହେବେ; ବର୍ତ୍ତମାନ ପୂଜାଶେଷ ହେଲାଣି ପ୍ରସାଦ ସେବା କରନ୍ତୁ !

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ – ଭଲ । (ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରସାଦ ସେବା)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର, ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି, ବଟୁକ, ପଙ୍କାର ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ଓ ପ୍ରହରୀ ଦ୍ୱୟ)

ବିଦ୍ୟାଧର—ଆଜି ନାରାୟଣଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ହୃଦୟରେ ଆଶାଦୀପ ଜାଗରିତ ହୋଇଛି, ମନରେ ଅସୀମ ଆନନ୍ଦ ଉପୁଜୁଛି । ମୁଁ ବୃଥା ଏଣେ ତେଣେ ଭ୍ରମୁଥିଲି ଯଦି ଆଗରୁ ସେହି ନାରାୟଣଙ୍କର ଶରଣାପନ୍ନ ହୋଇଥାନ୍ତି ତେବେ ଅକ୍ଲେଶରେ ମନର ଅଭିଳାଷ ମେଣ୍ଟଣ ହୁଅନ୍ତାଣି । ଯଦି ଆଜି ପୂର୍ଣ୍ଣକାନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପ୍ରାନ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ତେବେ କାହାକୁ କିଛି ନ କହି, କାହାକୁ ଦେଖା ନ ଦେଇ ସ୍ୱଦେଶକୁ ଚାଲିବ । ବାଟରେ ପ୍ରେମଶୀଳା ଅପେକ୍ଷା କରିଛି, ଯଦି ଭକ୍ତ ଜନକଟି ପ୍ରତି ସେମାନେ ଲୋଭକରି ମୋଠାରୁ ନେଇ ମୋତେ ପୁନସ୍ତ ନ ଦିଅନ୍ତି ମୋର ଆସିବା ବୃଥା ହେବ ପିନା, ନା ସେମାନେ ମାୟାବିନୀ, ବିଶେଷତଃ ଦସ୍ୟୁ ଅଧୀନରେ କାଳାତିପାତ କଲେଣି । ତାଙ୍କ ମତି କେବେ ସରଳ ନୁହେ । ନା, ସେମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ପଥରେ ଆଉଥରେ ପଡ଼ିଲେ ଉଦ୍ଧାର ହେବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଓଃ ହଠାତ୍ ମଥାଟା ଭ୍ରମିଗଲା କାହିଁକି ? (ମଥାରେ ହାତଦେଇ ବସିଯିବା) ବୋଧହୁଏ ବୁଲି ବୁଲି ମସ୍ତିଷ୍କଟା ଗରମ ହୋଇଗଲାଣି । ଟିକିଏ ଏହି ପୁଷ୍କରିଣୀ ନିକଟରେ ଆରାମ ନିଏ । (ଶୟନ)

(ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ଓ ବଟୁକ ପ୍ରବେଶ)

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି – ବଟୁକ ! ମଣି ସାହାଯ୍ୟରେ ଠିକ୍ ସ୍ଥାନଟା ଦେଖାଯାଉଥିଲା । ଆଉ, ଜଣେ କେହି ଦେବ-ପୁରୁଷ ବିଦ୍ୟାଧରକୁ ଖଣ୍ଡେ ବଂଶୀ ବଢ଼ାଇଦେଇ ଯେତେ ଯାହା କାରଣଗୁଡ଼ିକ କହିଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ତ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିଲାପରି ବୋଧହେଲା । ତେବେ କାହିଁ; ସେ ଗଲା କୁଆଡ଼େ ? ଯଦି ଏ ଘଟଣା ସତ୍ୟ ନ ଘଟେ ସେ ମଣିଦ୍ୱାରା ଆମର କି କାର୍ଯ୍ୟ ? ନିଶ୍ଚୟ କେଜା ଅର୍ଥ ଲୋଭରେ ଆମକୁ ଭଣ୍ଡାଇ ଦେଲା ବୋଲି ଜଣାପଡ଼ିବ ।

ବଟୁକ—ନା, ଆଜି କେବେ ମଣିଙ୍କର ଗୁଣ ଊଣା ହେବ ନାହିଁ, ଆପଣ ସନ୍ଧାନ କରନ୍ତୁ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି - ହଉ ଦେଖ (ଚାରିଆଡ଼େ ଚାହିଁବା)

ବଟୁକ—(ଇଙ୍ଗିତେ) ଇ-ହେଇଟି

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଠିକ୍ ଠିକ୍ ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ (ଆସ୍ତେ ନିକଟକୁ ଯାଇ)

ବଟୁକ—(ଚୁପ୍ କରି ଇଙ୍ଗିତେ) ଗଦ ଟାଣ କଲେ ଦିଅନ୍ତୁ ଶୁଙ୍ଘାଇ ଦେବା ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—(ପକେଟରୁ ଗଦ କାଢ଼ି) ନେ

ବଟୁକ । (ଗଦ ଶୁଙ୍ଘାଇବା ଓ ବଂଶୀଟି ହସ୍ତରୁ ନେଇ ଆସିବା)

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଦେଖେ, ଦେଖେ, [ବଂଶୀନେଇ] ବାଃ ;ବାଃ

[ବଂଶୀଧର ଉଭୟଙ୍କର ନୃତ୍ୟ]

ଗୀତ

[ଆହାରେ ମଜା, ବାହାରେ ମଜା—ଦୃରଣ୍ଡ]

କି ମଜାରେ ଆଜ ହେଲେ ରଜାରେ

ବାଃ ମଜାରେ ଏରେ ବଂଶୀ ବଜାରେ (ନୃତ୍ୟ)

ବଟୁକ ! ଆଉ ଭାବନା କ'ଣ, ଜନଷଣ୍ଟି ପାଇବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବା ଚାଲ, ଏ ବଦମାସ୍ ଏଣ୍ଡଠାରେ ପଡ଼ିଥାଉ ।

ବଟୁକ—ଚାଲନ୍ତୁ, ସେ ଏବେ ଉଠୁଛି ନା ଫୁଟୁଛି ।

[ସାଧୁଙ୍କୁ ଗଡ଼ାଇବା]

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆ ଚାଲଆ ସେମିତ ହଲାହଲ କରନା, ଆମ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯିବା ।

ବଟୁକ—ଚାଲନ୍ତୁ ଆଉ ଡେରି ଅଛି ।

(ବେଗ ବେଗ ହୋଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଫକୀରବେଶେ ସ୍ୱୟଂ ନାରାୟଣ)

ବିଦ୍ୟାଧର ! ତୋର ଭୃଦେଶ୍ୟ ମହତ୍ ଯଶ ତୋର ଭାଗ୍ୟରେ, ମାତ୍ର ତୁ ନିଜର ବୁଦ୍ଧିଦୋଷେ ମୋର ପ୍ରଦତ୍ତ ବଂଶୀଟି ହରାଇ ବସିଲୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଚୋର ଚଣ୍ଡାଳଠାରୁ ତୋର ଦଶା ବଳି ପଡ଼ିବ । ତୁ ବିଶ୍ୱାସ-ଘାତକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛୁ । ମୋର ଭକ୍ତର କନ୍ୟା କାଞ୍ଚନବାଳା ଓ ପ୍ରେମଶୀଳାଙ୍କୁ ମନରୁ ପାସୋରି ଦେଇଛୁ । ଆଉ ବାରମ୍ବାର ମନରେ ଗର୍ବ ପ୍ରକାଶ କରିଛୁ । ବିଦ୍ୟାଧର ! ମୁଁ ସବୁ ସହ୍ୟ କରିପାରେ ମାତ୍ର ଭକ୍ତର ନିନ୍ଦା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଅସହ୍ୟ, ତଥାପି ଭକ୍ତର କନ୍ୟା ଦ୍ୱୟ ତୋର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ଥିବାରୁ ସିନା ତୋ ପ୍ରତି ଦୟା । ସେ ଯାହା ହେଉ, ବର୍ତ୍ତମାନ ତୋ'କଲ କର୍ମର ଫଳ ଭୋଗ । ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁ ତୋର ନିଜର ଦୋଷ ନିଜେ ନ ଜାଣିପାରିଛୁ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ତୋ ବିପକ୍ଷ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

[କାଣ୍ଡ ଅସ୍ଥାନ ସେନ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ଓ ବଟୁକ ହର୍ଷମନେ ପ୍ରବେଶ]

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ବଟୁକ ! ଏ ବଂଶୀ ଖଣ୍ଡକର ଏତେ ଗୁଣ । ଷଣକ ମାତେ କ'ଣ ଦେଖାଇ ଦେଲା, ଏଥର କନାର ବନା ।

ବଟୁକ—ଆଜ୍ଞା, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଯାହା ଅଛି ତା କିଏ ଭଗ୍ନ କରିବ । ଆଜ୍ଞା, ଦେଖନ୍ତୁ ତ କପରି ଏକା ଖଞ୍ଜିକେ ପଡ଼ି ରହିଛି, ଏତେବେଳ ସୁଦ୍ଧା ଚେତ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ମୂର୍ଖ ସେଇଠି ପଡ଼ିଥାଉ, ଆମ୍ଭେମାନେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ ନେବାର କଣ୍ଟ ତନ୍ତ୍ର ଏହା ନିକଟରେ ଫିକାଇ ଦେଇଯିବା ଦରକାର ।

ବଟୁକ—ବେଶ୍ କଥା କହିଲ ଆଜ୍ଞା, ଏ ଫୁଲନ୍ତୁ ଦୁଇ ଚାରି ହାର ଏଠି ପଡ଼ିଥାଉ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆମ୍ଭର ଏ ସ୍ଥାନରେ ରହିବା କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଚାଲ ଶୀଘ୍ର ପଳାଇବା, କଥାରେ ଅଛି ଜସ୍ୱ ସ୍ଥାନରେ ଦଣ୍ଡେ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ ।

ବଟୁକ—ଚାଲନ୍ତୁ, କେତେବେଳେ କେଉଁ କଥା (ସାଧୁ ପ୍ରତି] ପିଲଟା କେଡ଼େ ଚଲକ ରେ, କାଣ୍ଡ ଅସ୍ଥାନ ପାଇଁ ବାହାରି ପଡ଼ିଥିଲା, ଯା, ଯା, ଏଥର ଯା ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଆରେ ଓସ୍ତାଦଙ୍କ ଘର-ବାଟଦେଇ ଚାଲ, ତାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

[ପ୍ରସ୍ଥାନ]

ଷୋଡ଼ ଦୃଶ୍ୟ

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ—ଆରେ ନବୋଧ ପ୍ରହରୀଗଣେ ! ଦେଖ ବେଗେ କାହିଁ ଗଲା ଚୋର ।

୧ମ ପ୍ରହରୀ—ଆଜ୍ଞା, ଏହିବାଟେ ଗଲାପରି ଜଣାଯାଉଛି । ହେଇତ ଦେଖନ୍ତୁ ଦୁଇ ତିନ ଜଣଙ୍କର ପାଦଚିହ୍ନ ଏହି ବାଲିରେ ପଡ଼ିଛି ।

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ—ପଦଚିହ୍ନରୁ କ'ଣ ମିଳିବ, ଅଗ୍ରଗାମୀ ହୁଅହେ ଗଲା ସନ୍ଧାନ କର ।

୨ୟ ପ୍ରହରୀ - ମହାରାଜ ! ହେଇ, ହେଇ, ମୂର୍ଖ ଏଇଠି ଶୋଇ ଯାଇଛି । କାଣ୍ଡ ଅସ୍ଥାନ କେଉଁଠାରେ ଲୁଚାଇ ଦେଇଛି । କାଣ୍ଡ ଆଣିବାର ସଙ୍କେତ ସବୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ନିକଟରେ ଦେଖାଯାଉଛି ।

୧ମ—ପ୍ରକୃତ ସତ, ଏଇ ମୂର୍ଖ ଆଣିଛି ।

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ—ବନ୍ଧ ହ ତାହାକୁ, ମୂର୍ଖକୁ ଶୀଘ୍ର ବନ୍ଧ କର ।

୧ମ—(ବାନ୍ଧ ଧକ୍କା ମାରି ଉଠାଇବା)

ବଦ୍ୟାଧର — ଏ କ'ଣ ? ତୁମ୍ଭେ କଏ ? କାହିଁକି ମୋତେ ବନ୍ଧନ କରୁଛ ? ମୋ ବଂଶୀଖଣ୍ତିକ କ'ଣ କଲ ?

୨ୟ—ଟିକେ ରହ ବଂଶୀ ବଜଉଛୁ, କହ କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ କେଉଁଠି ରଖିଛୁ ।

୧ମ—ବତା, କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ କାହିଁ ?

ବଦ୍ୟାଧର—କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା, କି କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ ମୁଁ ଜାଣେନା କାହିଁକି ମୋତେ ଏପରି କରୁଛ ।

୨ୟ – ଜାଣୁ ନାହିଁ, ଆ, ଆ, ବଳେ ଜାଣିପିବୁ ଯେ ।

ବଦ୍ୟାଧର—କାହିଁକି ଏପରି ଟଣା ଓଟରା କରୁଛ ମୁଁ କୁଆଡ଼େ ଯିବ ନାହିଁ ।

(ପ୍ରହରୀଦେବାରୁ ଉଭୟେ ପଡ଼ିଗଲେ)

ଉଭୟେ—ମହାରାଜ ! ପଳାଇଲା, ପଳାଇଲା, ଏଇ ବନ୍ଦେ ଚୋର ।

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ—କଏରେ ମୂର୍ଖ, କି ସାହସେ କଲୁ ଏଡ଼େ କର୍ମ ନ ଜାଣି ମୂଷିକ ଭୁଟା ମାର୍ଜାର ସଙ୍ଗରେ ଦେଖା-ଉଛୁ ବାହାଦୁରି । ଏଡ଼େ ତୋ କ୍ଷମତା, କହ ମୂର୍ଖ କାଣ୍ଡ ସ୍ଥାନ ହରିଲୁ ତୁ କିଆଁ ?

ବଦ୍ୟାଧର – ନା ପ୍ରଭୁ ! ନ ଜାଣେ ମୁଁ କାଣ୍ଡାସ୍ଥାନ-କଥା, ବୃଥା କାହା ସଜାଦଅ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପ୍ରାଣୀରେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ -- ଗୀତ

(ଆରେରେ ମେଣ୍ଢା ଖେଚଡ଼—ବୃତ୍ତେ)

ଆରେରେ ପାଷାଣ୍ଡ କଲୁ କେଡ଼େ କାଣ୍ଡ
ମୁଣ୍ଡା ଖଣ୍ଡେ ତୋର ଏଡ଼େ ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତି ।
ମୋ କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ ହରିଲୁ ଅଜ୍ଞାନ
ବରିଲୁ ମୃତ୍ୟୁକୁ ମୂଢ଼ମତି । ଘଦ ।
ଧୂର୍ତ୍ତପଣ ତୋର ଛଡ଼ାଇବି ଆଜ
ପୂର୍ଣ୍ଣବାଳ ପଡ଼ିଛୁ ତୁ ମୂର୍ଖ ପାଜି
ଭିଜିବ ତୋ ଆଖି କହିବ ତୁ ଦୁଷ୍ଟ
ଖଣ୍ଡେ ଚିଣ୍ଡ କଲୁ ମୋର କତି । ୧ ।
ଦଣ୍ଡ ଆସି ହାଣି ତୋ ଘଣ୍ଟି କାଟିବ
ଦଣ୍ଡାରେ ତୋ ମୁଣ୍ଡ ଆଜି ଗଡ଼ାଇବ
ଦଣ୍ଡଧର ପାଣ୍ଡି ଡୋଳୁଛି ଆଜି
ପାଇ ତୋର ଦେହ ମନମତି । ୨ ।

ଦୂତଗଣେ ! ମୂର୍ଖକୁ ବନ୍ଧନକରି ନିଅ । କାଲି ଶ୍ମଶାନରେ ଶୂଳରେ ବସାଇବ, ଆଜି ପ୍ରହରର ପରେ ମୋର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ ଓ ଆସ୍ଥାନ ଦେଇଦେଲେ, ତେବେ ଅନ୍ୟ ବିଚାର କରିବ ।

୧ମ—କହ ମୂର୍ଖ ! କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ କେଉଁଠି ରଖିଛୁ ?

ବଦ୍ୟାଧର – ମହାରାଜ ! ମୁଁ ଦୋଷୀ ନୁହେଁ, କାହିଁକି ମୋ ପ୍ରତି ଏପରି ଆଦେଶ ହେଉଛି, ମୁଁ ଏଠା-ଠାରେ ଶୋଇଛି, କେବେ ଆପଣଙ୍କ ଉଆସ ଆଡ଼କୁ ଯାଇ ନାହିଁ ।

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ – ଚୁପ୍ କର ମୂର୍ଖ ! ତୋ କଥା କିଛି ଶୁଣିବ ନାହିଁ ।

ବଦ୍ୟାଧର – ମହାରାଜ ! ଅନ୍ୟାୟ ଅବିଚାର ହେଉଛି, ମୁଁ କେବେ ଦୋଷୀ ନୁହେଁ ।

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ – ତୁ ପାଷାଣ୍ଡ ନିଶ୍ଚୟ ଦୋଷୀ । ପ୍ରହରୀ ! ଦେଖୁଛ କିଅଣ ଶୀଘ୍ର ଏ ପାଷାଣ୍ଡକୁ ନେଇ ଆଜି କାରାଗୃହରେ ରଖ, କାଲି ପ୍ରଭାତରୁ ଶ୍ମଶାନରେ ଶୂଳରେ ଚଢ଼ାଇବ ।

୧ମ – ଯେ ଆଜ୍ଞା ମହାରାଜ ? (ବନ୍ଧନକରି ନେବା)

ପଞ୍ଚମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି, ବଟୁକ ଓ କେଳା)

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି – ବଟୁକ ! ସ୍ୱାଙ୍ଗଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭର ମହୋପକାର ସାଧିତ ସ୍ୱାଙ୍କୁ ନିଜଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନେଇ ରଜା ସାହେବଙ୍କ ମୁଲାକାତ କରାଇବା, ଏ ଆମ୍ଭର ପରମ ବାଞ୍ଛା ।

ବଟୁକ – ବେଶ୍ କଥା, ଓସ୍ତାଦଜୀ ! ଚାଲନ୍ତୁ ଆମ୍ଭ ସାଙ୍ଗରେ ଯିବ । ତୁମ୍ଭ ଉପକାରରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ବଡ଼ ପ୍ରୀତ ଲାଭ କରିଛୁ । ଆଉ ଆମ୍ଭ ରଜା ତୁମ୍ଭର ବଦ୍ୟାବୁଦ୍ଧିର ପରିଚୟ ପାଇଲେ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି କୌଣସି ସୁବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଦେବେ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଓସ୍ତାହଜ ! ରାଜା ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି କୌଣସି ସୁବନ୍ଦୋବସ୍ତ ନ କଲେ ସୁଦ୍ଧା ଆମ୍ଭର ପ୍ରାପ୍ୟରୁ ଅଧେକ ଦେଇ ସୁଖି କରାଇବୁ ।

କେଳା—ହଜୁର ସାଆନ୍ତେ, ଏ କେଳା ଖୁବ୍ ବଡ଼ ବଡ଼ ରାଜା ସାହେବମାନଙ୍କୁ ଅନେକ ହୁକମତ ଦେଇଛୁ । ତୁମ୍ଭ ରାଜାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ କିଛି ଇଲମ ଦେବା । ରାଜା କ'ଣ ଚିହ୍ନିବେ ନାହିଁ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ମୁଁ ଯାଉଛି ରାଜାଙ୍କୁ ଆଗେ ଖବର କରିବି, ତୁମ୍ଭେ ପଛରେ କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ ନେଇ ପହଞ୍ଚିବ ।

ବଟୁକ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

[ରାଜା, ପ୍ରହରୀ, ବିଦ୍ୟାଧର, ହନ୍ତା, କାଞ୍ଚନବାଳା, ପ୍ରେମଶୀଳା]

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ—(ସାଧୁ ପ୍ରତି) ରେ ପାଷାଣ୍ଡ ! ଏହି ତୋର ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତ, କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ କେଉଁଠାରେ ରଖିଛୁ ପ୍ରକାଶ କର, ନିଶ୍ଚୟ ତୋତେ କୌଣସି ଦଣ୍ଡ ନ ଦେଇ ମୁକ୍ତ ଦେବି ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ନା ମହାରାଜ ! ଜାଣେ ନାହିଁ ।

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ—ଦେଖୁଛୁ କ'ଣ ଘାତୁକ, ଶୀଘ୍ର ତୋର କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ କର ।

ଘାତୁକ—ମହାରାଜ ପ୍ରସ୍ତୁତ (ଶୂଳ କାଠକୁ ନେବା ସମୟେ) ମୂର୍ଖ ତୋର ଇଷ୍ଟ ସ୍ମରଣ କର ।

ବିଦ୍ୟାଧର— ଗୀତ

(ଦୟାମୟ ହେ ହେଲ କି—ବୃତ୍ତେ)

ଦୟାମୟ ହେ !
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ହେଲ କାହିଁକି ?
ଭଲ କି ଅଛନେ ଦୋଷ
ବହିଲ ମୋଠାରେ ରୋଷ
ନିଷ୍ଠେ ଦାସ ହେଲା ନାଶ
ଦେଖାଦେବ ନାହିଁ କି । ୧ ।
ଭଲ କି ମନ୍ଦ କରମ
ତୁଛ ଗଲ କି ଧରମ
ତୁଟାଅ ମୋର ଭରମ
ଏବେ ଦୟା ବହି କି । ୨ ।
ପ୍ରଭୁ ! ଦିଅ ବାରେ ଦେଖା, ରକ୍ଷା ମୋର ନାହିଁ ଏ ସଙ୍କଟୁ । ନାରାୟଣ ତବ କୃପାବଳୁଁ, ଘଟିଥାନ୍ତା ସୌଭାଗ୍ୟ ମୋହର; କିନ୍ତୁ ନିଜ ବୁଦ୍ଧି ଦୋଷେ ହରାଇଲି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ ।

ଘାତୁକ—ଆସ ବେଗେ, ବୃଥା ପ୍ରଳାପ କରିବାକୁ ସମୟ ନାହିଁ ।

ବିଦ୍ୟାଧର—(ଶୂଳରେ ମସ୍ତକ ଥୋଇ) ମା, କରିଥିଲି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ବହୁତ, ଉଦ୍ଧରିବି କାରାଗାରୁ ପିତାଙ୍କୁ ମୋହର; କିନ୍ତୁ ନିଜ ବୁଦ୍ଧି ଦୋଷେ ହରାଇଲି ସବୁ, ଲଭିଥିଲି ଦୁଇ ମନୋହାରୀ, କନକବରନୀ ସେ ମୋର କରିଥିଲେ କେତେ ଉପକାର । ମୁହିଁ ବଡ଼ ଅବିଶ୍ୱାସୀ, ତାଙ୍କୁ ଯେଣୁ ପାସୋରିଲି ମନୁ, ସବୁ ଆଶା ହେଲା ମୋର ଚୂର୍ଣ୍ଣ । ହା ପ୍ରେମଶୀଳା, ହା କାଞ୍ଚନବାଳା; ଏ ନିଠୁରା ନୁହେ ତବ ଯୋଗ୍ୟ । ନାରାୟଣ ! ମେଲାଣି ନେଉଛି ତବ ପଦୁ । ଘାତୁକ ! କର ତୋର କାର୍ଯ୍ୟ ।

[ନଇଁ ପଡ଼ିଲା ସମୟରେ ରତ୍ନହାର ଝୁଲିପଡ଼ିବା]

ରେ ରତ୍ନହାର ! ତୁଅ ମୋର ଗଳାରୁ ଅନ୍ତର,
ମୁଁ ପିତା ଘାତକ ମୂଢ଼ ଯିବ ପ୍ରେତପୁର,
ମୋ ଅଙ୍ଗେ ଲାଗିବ ପିତା ଚଣ୍ଡାଳର ଖଡ୍ଗ,
ତୁହି କମା ହେବୁ ତହିଁ ଭାଗୀ ।
ତୋତେ କମା ମୋହ ଯୋଗୁଁ ଛୁଇଁବ ଚଣ୍ଡାଳ,
ପୁଣି ଆଗେ ଖଡ୍ଗ ବାଜିବ ତୋ ଠାରେ,
(କାଞ୍ଚନ ଓ ପ୍ରେମ) ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ ଯେଣୁ କମା ଭାଗୀ
ନ ହେବ ତହିଁର ।

ବିଦ୍ୟାଧର—କ୍ଷମା କର, କ୍ଷମା କର । ପାତକୀ ମୁଁ ନୁହେଁ ତବ ଯୋଗ୍ୟ ।

କାଞ୍ଚନ—କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଅ ଘାତୁକ, (ପିତା ପ୍ରତି) ପିତା ! କାହାର ଏ ଶୂଳ ? ଏ ଯେ ଆମ୍ଭର ହୃଦୟ ରତନ, ଦସ୍ୟୁ କବଳୁ ଉଦ୍ଧାରି ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଆଣିଥିଲେ ତବ ଚରଣେ । ଅନ୍ୟ ଏକ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ସ୍ୱୀକର, ହରିଲନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-କାଣ୍ଡାସ୍ଥାନ ଏହା ଦୋଷେ କମା ଦଣ୍ଡ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ।

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ—କିଏ ତୁମ୍ଭେ, ପ୍ରେମଶୀଳା ! ମୋର ନୟନ-ପିତୁଳି କାଞ୍ଚନବାଳା ! ତୁମ୍ଭେ କାହିଁ ଆସିଲ ଏ

ସ୍ଥାନେ । ଏ କି ହେଲା; ଅକସ୍ମାତ୍ ଏ କି ଦୃଶ୍ୟ ! ନାରାୟଣ ନାରାୟଣ, ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ଲୀଳା, ଏତେ ଦିନେ ପୂରିଲା ମୋ ମନର ବାସନା । (ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କୁ ଉଠାଇ ନେଇ) ବତ୍ସ ! କ୍ଷମା କର ଘାତକୀ ପିତାଙ୍କୁ । ନ ଜାଣି ମୁଁ କରୁଥିଲି ବିନାଶ ତୋହର । ମା, ଭଗବତୀଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ଓ ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣଙ୍କ କୃପାରୁ ବଞ୍ଚିଲୁ ପରାଣେ । ପାଇଲି ମୁଁ କନ୍ୟାରତ୍ନ ଦ୍ୱୟେ । ଆସ କାଞ୍ଚନବାଳା, ଆସ ପ୍ରେମଶୀଳା । ଧ୍ରୁବ ମୋର ଏତେ ଦିନେ ହେବ ଫଳବାନ୍, ନବ ଦୁର୍ବାଙ୍କୁ ଅର୍ପିଣ ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର କରେ, ଯୁବରାଜ ପଦେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରିଣ ତାହାଙ୍କୁ ବନ୍ୟାଶ୍ରମେ ଯିବି ଏକ୍ଷଣି ।

ପ୍ରେମଶୀଳା—ପିତା ! ଅନ୍ୟ ଜଣେ ନେଇ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ-ସ୍ଥାନ ଭେଟିବ ସେ ସନାତନ ନୃପେ ।

ରାଜା—କାହିଁ କି ?

ପ୍ରେମ—ଏହି ଯେ ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର ମନ୍ତ୍ରୀପୁତ୍ର ସନାତନ-ଙ୍କର । ଦିନେ ରାଜା ଆଦେଶିଲେ ପିତାଙ୍କୁ ସ୍ୱାଙ୍କର, ଆଣ ଯାଇ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ କାଞ୍ଚନ ନଗରୁ; କିନ୍ତୁ ପିତା ସ୍ୱାଙ୍କ ଅସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇବାରୁ ନୃପ ବାନ୍ଧି ତାଙ୍କୁ କାରାଗାରେ ରଖିଲେ ଜବରେ । ପୁଣ ସେନାପତି ପୁତ୍ରେ ପଠାଇଲେ କାଣ୍ଡାସ୍ଥାନ ଲାଗି ।

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ—ତହୁଁ ହେଲା କିସ ?

କାଞ୍ଚନ—ପିତଃ ! ପିତୃଭକ୍ତ ଏହି ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର, ପିତାଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର ଯୋଗେ ଆସିଲେ ଏ ପଥେ । ଆଦୌ ଉଦ୍ଧାରିଣ ପ୍ରେମଶୀଳା ଦସ୍ୟୁର କବଳୁ; ଦୈବାତେ ମୋତେ ଆସି ଭେଟିଲେ ସଇର; ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲାକ୍ଷଣି ପତିପଣେ ବରି; ପଠାଇଲି ତୁମ୍ଭସ୍ଥାନେ କାଣ୍ଡାସ୍ଥାନ ଲାଗି । ବିଦ୍ୟାଧର ନାରା-ୟଣ ଭକ୍ତ; ସାମାନ୍ୟ ମାନବ ବୋଲି ନ ଭାବ ତାହାଙ୍କୁ । ନାରାୟଣ ପଥେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖାଦେଇ ଦିନେ ବଂଶୀଖଣ୍ଡେ ଦେଇଗଲେ ହସ୍ତରେ ସ୍ୱାଙ୍କର; ସେହି ବଂଶୀବଳେ ନେଇଥାନ୍ତେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କାଣ୍ଡାସ୍ଥାନ; କିନ୍ତୁ ଦଇବ ଦୁର୍ଯୋଗେ ବଂଶୀ ସ୍ୱାଙ୍କର; ସେନାପତି-ପୁତ୍ର ହରିନେଇ କାଣ୍ଡାସ୍ଥାନ ଯୋଗେ ଗଲା ଏଥୁ ।

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ—ଥାଉ ପଛକଥା, ନ କର ଭାବନା ବୃଥା । କାଣ୍ଡାସ୍ଥାନ ଲାଗି । ଏକ୍ଷଣି ସୈନ୍ୟଗଣେ ସାଜ କାଣ୍ଡାସ୍ଥାନ ଶତ୍ରୁ କରୁ ଆଣିବ ଛଡ଼ାଇ । ବିଦ୍ୟାଧର ! ନିଅ ଏ କନକ-ପ୍ରତିମାଦ୍ୱୟେ ଆଶୀର୍ବାଦ ଅ କୋଳରେ ତୋହର ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ଯେ ଇଚ୍ଛା ତୁମ୍ଭଙ୍କ, ପିତଃ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସ୍ଥାନ ନ ପାଇଲେ ମୁହିଁ, ପିତା ମୋର କାରାଗୃହେ ଲଭିବେ ସନ୍ତାପ ।

ରାଜା—ନା, ଏକ୍ଷଣି ଚାଲ ଶତ୍ରୁପାଶେ, ଯୁଦ୍ଧକରି କାଣ୍ଡାସ୍ଥାନ ଆଣିବା ଛଡ଼ାଇ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି, ବଟୁକ; କେଳା, ବିଦ୍ୟାଧର, ପ୍ରେମଶୀଳା, କାଞ୍ଚନବାଳା)

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଦେଖ ବଟୁକ, ମୁଁ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟ ଯାଇ ଖବର ଦେଇ ଆସିଲିଣି, ତେଣେ ରାଜା ପାରିଷଦ-ବର୍ଗ ନେଇ ସିଂହାସନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ ଓ ଅସ୍ଥାନ ତୁମ୍ଭରେ ଭେଟିବା କଥା । ତୁମ୍ଭେ ପଛରେ ଯେନକରି ଆସ, ମୁଁ ଆଗରେ ଯାଉଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବଟୁକ—ଓଁ ପ୍ରାତଃ ? ଆଜ ବଡ଼ ଆନନ୍ଦର ଦିନ, ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ଯେବେ ରାଜଗାଦି ପାଆନ୍ତି, ତେବେ ଆମ୍ଭେ ତ ମନ୍ତ୍ରୀପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେବୁ । ଆଉ ତୁମ୍ଭେ ତ ଗୁରୁରୂପରେ ରହିବ । ଆଉ ହେଲେ କ'ଣ ହେଲା ଓଁ ପ୍ରାତଃ ? ହାରମଣି ବାଈଜ ମୁଁ କେବେ ନ ଛୁଇଁ । କେବେଦିନ ହେଲା ତା'ର ସେହି ଅଳକେ ସୁଧାଂଶୁ-ବଦନଟି ଦେଖିନାହିଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ତାକୁ ଡକାଇ ତା' ଠାରୁ ପଦେ ଅଧେ ସୁଧାମିଶା କଥା ନ ଶୁଣିଲେ କି ମୁଁ ରହେ ?

(ହାରମଣିବାଈ ପ୍ରବେଶି ନାଚ ଓ ଗୀତ ବୋଲିବା ଉଭୟେ ଲହିଁରେ ତନ୍ମୟ ହୋଇ ତାହାର ତାଳରେ ନାଚୁଥିବା ସମୟେ ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧରପ୍ରଭୃତି ଉପସ୍ଥିତ

ଦଗରୁ ଆସି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ ଓ ଆସ୍ଥାନ ଦଖଲକରି ଗୋଟିଏ ଖଟୁଲିରେ ଝାଡ଼ୁପୋଛ ବଟୁକଙ୍କୁ ସେଠି ମାଡ଼ଦେବା)

ବିଦ୍ୟାଧର—କେଣେ ସିବୁ ମୂର୍ଖ ? ରଖ ତୋର ବାହାଦୁରି ପଣ, କରିଅଛୁ ଯେତେ ଯେତେ କାଣ୍ଡ, ପାଜି ଆଜି ଭୁଞ୍ଜାଇବି ତା'ର ପ୍ରତିଫଳ; ବତା କେଣେ ଅଛି ସେ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ପାଜି ।

ବଟୁକ—ମୋତେ କାହିଁ ବୃଥା ଦଣ୍ଡ ଦିଅ ବିଦ୍ୟାଧର, ନୁହେ ମୁଁ ତୋ ଅରି, ଅରି ତୋର ଯାଇଅଛି ରାଜ ଦରବାରେ ।

ବିଦ୍ୟା— ଗୀତ

(କେତେକାଣ୍ଡ କଲା ଭଣ୍ଡ ପାଜି—ବୃନ୍ଦେ)
ବେଡ଼ି ମାରି ଏ ସ୍ୱୈରଙ୍କୁ ଆଜି ରେ ।
ଭଣ୍ଡପଣ କରିଛନ୍ତି ପାଜି ରେ ॥
ଜଳଠା ଶୃଗାଳ-କୁଳ ସିଂହ ସଙ୍ଗେ କଲେ ଗୋଳ
ସବୁ ଗଲ ଆଜି ଦିଅ ଭାଜି ରେ ।୧।
କାଣ୍ଡ ଆସ୍ଥାନ ଛଡ଼ାଇ ଝାଡ଼ୁ ମୁଣ୍ଡେ ଦିଅ ନେଇ
ମୂର୍ଖ ସବୁ ମଜା ସିବେ ବୁଝିରେ ।୨।

ମୂର୍ଖ ! ତୁ ତେବେ ଏଠି ବସି କ'ଣ କରୁଛୁ ?

ବଟୁକ—ନାଇଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକୁ ନେଇ ଦରବାରକୁ ଯାଇଥାନ୍ତି ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ଠିକ୍‌କଥା, ମୁଁ ତ ସେଇକଥା କହୁଛି, ଉଠ ଏ ଝାଡ଼ୁ ଖଟୁଲିଟି ଉଠା, ଯଦି ତୋର ଜୀବନ ପ୍ରତି ତିଳେମାତ୍ର ଆଶା ଓ ଭରସା ଥାଏ ତ ଶୀଘ୍ର ସ୍ୱାକୁ ନେଇ ରାଜଦରବାରରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କର ନଚେତ୍ ଦେଖିବୁ ।

(ଯଷ୍ଟି ପ୍ରହାରଦେବା ବଟୁକ ସବୁକୁ ନେବା)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ସନାତନ ରଜା, ପାରିଷଦବର୍ଗ, ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି, ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର, ବଟୁକ, କେଳା, କାଞ୍ଚନବାଳା, ପ୍ରେମଶୀଳା, ପୂଜାବାଲା)

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ମହାରାଜ ! ବହୁ କଷ୍ଟେ ବହୁ ଯତ୍ନେ ଆଣିଲି ମୁଁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡ ଓ ଆସ୍ଥାନ କାଞ୍ଚନ ସହିତ ।

ସନାତନ—ପାରିଷଦବର୍ଗ ! ଏତେଦିନେ ଏତେକାଳ ଗଲା ବହି, କେହି ଜଣେ ନ ପାରିଲା ଆଣି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡାସ୍ଥାନ, ତହିଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୁଁ କଲି, ଯେ ଆଣିଦେବ ମୋତେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡାସ୍ଥାନ ଅର୍ଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟ ଅଭିଷିକ୍ତ କରିବି ତାହାଙ୍କୁ । ଆଜିରେ ସେନାପତି-ପୁତ୍ର ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛି, ସେହି ପଣ ପୂରଣରେ ଏଣୁ ସବୁ ସମକ୍ଷରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋ ପୂରଣ କରୁଛି ।

(ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରତି) ବତ୍ସ ! ତୁହି ଏକା ବୀରପଣେ ଉଡ଼ାଇଲୁ ଧ୍ୱଜା, ତୁହି ଏକା ଉପକାରୀ ବାନ୍ଧବ ମୋହର; ଦେବକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଲୁ ତୁ ସାହା, ଆଜି ହସ୍ତେ ଅର୍ଦ୍ଧରାଜ୍ୟ ଦେବି ତୋହ କରେ, କାହିଁ ସେହି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡା ସ୍ଥାନ ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ମହାରାଜ ! ଆସିଲି ମୁଁ ସ୍ୱଳ୍ପ ଶ୍ରୀମୁଖ ଦର୍ଶନ-ନିମିତ୍ତ, ଆଣୁଛନ୍ତି ପଛେ ତାହା ବଟୁକ ବଶିଷ୍ଠ ।

[ବିଦ୍ୟାଧର ସୁଭିତ ବଟୁକ ଓ କେଳାଙ୍କୁ ମାରି ମାରି ଝାଡ଼ୁ ମୁଣ୍ଡେଇ ସଭାକୁ ପଠାଇବା, ବଟୁକ ସଭାରେ ଥୋଇ ଦେଇ ମୌନଭାବେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ)

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ ପ୍ରଭୁ ଏହି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡାସ୍ଥାନ, ଯାହା ଲାଗି ଲଭିଲି ମୁଁ ବହୁତର କଷ୍ଟ ଦେଶେଦେଶ ଭ୍ରମଣେ ।

[କହି ବସନ ଉନ୍ମୋଚନ କରି ଦେଖି ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ ହେବା]

ସନାତନ—ଏ କ'ଣ, ଏହି କି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡା ସ୍ଥାନ, ଝାଡ଼ୁ ଗୋଟା ଆଣି ଦେଖାଉଛୁ ବାହାଦୁରି ପଣ । କେ ଅଛ ଏ ପାଷଣ୍ଡ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧିକୁ ନେଇ ଶୂଳରେ ବସାଅ । ଆସିଅଛି ମୋହ ସଙ୍ଗେ ଖେଳିବାକୁ ଟାହି ।

ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି—(ବଟୁକକୁ ମାରି) ଲଟେର, ଏ କି କାଣ୍ଡ ?

ବିଦ୍ୟାଧର—(ପ୍ରବେଶି) ଯେଉଁପରି କାଣ୍ଡ କରିଥିଲୁ ମୋହ ପ୍ରତି ପୂର୍ବେ । ଏ ସେହି କାଣ୍ଡର ପ୍ରତିଶୋଧ ମାତ୍ର । (ସମସ୍ତେ ଚମକି, କାଞ୍ଚନବାଳା ଓ ପ୍ରେମଶୀଳା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡା ସ୍ଥାନ ଦେଇ ସଭାରେ ପ୍ରବେଶ)

ପାରିଷଦବର୍ଗ—ସାଧୁ ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର, ତୁହି ଏକା ବୀରପଣେ ଉଡ଼ାଇଲୁ ଧ୍ୱଜା ଏ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ,

ତୋହ ପରି ବୀରପଣେ ନାହିଁ କେହି ନ ଥିବେରେ
ଜଣେ, ତା ନ ହେଲେ କରେ ଏ ବାଳୁତ ବୟସେ
ସାଧିଥାନ୍ତା ଏଡ଼େ ଗୁରୁତର କାର୍ଯ୍ୟ ?

ବିଦ୍ୟାଧର—ମହାରାଜ ! ତବ ଅନୁଗ୍ରହେ ଅଣିଛି ଏହି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଣ୍ଡାସ୍ଥାନ । ମୁକ୍ତଦିଅ ପିତାଙ୍କୁ ମୋହର ।

ସନାତନ—ଜୟ ବିଦ୍ୟାଧର ! ଧନ୍ୟ ବତ୍ସ ପୂରିଲା ମୋ ମନର ବାସନା, ଘୁଚେ ମୋର ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ । ଆଜ୍ଞା ତୋତେ ଯୌବରାଜ୍ୟେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରି ଯିବି ବନ୍ୟାଶ୍ରମ, ଏ ପାଷଣ୍ଡ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ସିଂହ, ଦେଲା ମୋର ଅପମାନ; ଦିଅ ଦଣ୍ଡ ଯାହା ମନ ଇଚ୍ଛା ।

ରାଜା — ଗୀତ

(ଯେ ଜାତିରେ ଜାତ ଯଯାତି ମର୍କଟ—ଢୁଲେ)

ଜୟ ଜୟ ହେ ସୁନ୍ଦର
ଗୁଣ-ସାଗର ଦୁଃଖହାରୀ
ଧନ୍ୟ ସାଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର
ବିଜୟ ପତାକାଧାରୀ । ଘୋଷା ।
ରହିଅଛି ଯେଉଁ ଭାରତ ଗାରିମା,
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ନାହିଁ ନ ଥିବ ଉପମା ।
(ଧନ୍ୟ) ବଂଶ-ତିଳକ କୁଳଚନ୍ଦ୍ରମା
ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନାକାରୀ । ୧ ।
ହିମାଚଳ ସମ ଅଟଳ ଅଚଳ,
ଅଗ୍ନି ସମାନ ପାବକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ପିତୃବତ୍ସଳ
ଗାଏ କୋଟି ନରନାରୀ । ୨ ।
ପିତୃଭକ୍ତି-ମନ୍ତ୍ରେ ଆଜି,
ଜାଗି ଉଠ ସରବେ ଅଳସତା ତେଜି,
ଲଭିଯାଉ ପାପ କଳୁଷରାଜି
ହସି ଉଠୁ ବସୁନ୍ଧରୀ । ୩ ।

ରାଜା—(ପ୍ରହରୀ ପ୍ରତି);
ଘେନିଆସ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ମୋହର
ଆଣି ଯାଇ ମନ୍ତ୍ରୀଜାୟା ଏଥି ।

ବିଦ୍ୟାଧର—ମହାରାଜ ! କ୍ଷମା ଦିଅନ୍ତୁ ଏ ଅଭାଗା ସନ୍ତାନେ ଜଣକର ପକ୍ଷେ ଅସମ୍ଭବ ଦ୍ୱିଦଣ୍ଡ ଧାରଣ, ଏହି ଦୁଇ ଅବଳାଙ୍କ ସହାୟତା ବଳେ ପାଇଛି ମୁଁ ରତ୍ନାବତୀ ରାଜସିଂହାସନ । ଏଣୁ ଅକ୍ଷମ ମୁଁ ଏ ଭାର ଗ୍ରହଣେ ।

ସନାତନ—ତେବେ ମନ୍ତ୍ରୀ ମହାଶୟଙ୍କୁ ଆଜି ସିଂହାସନ ଦେଇ ମୁଁ ବନ୍ୟାଶ୍ରମ ଗ୍ରହଣ କରିବି । (ରାଜମୁକୁଟ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଦେବା) ଆସ ଆଜି ଏ ଶୁଭଦିନରେ ନାରାୟଣଙ୍କ ପୂଜା କରି ଆନନ୍ଦରେ ମାତ ସର୍ବଜନେ; ପାଷାଣ୍ଡ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧିକୁ ଦିଅ ତା'ର ସମୁଚିତ ଶାସ୍ତି ।

(ତଥାକରଣ; ପାଲବାଲଙ୍କ ପାଲା ପୂଜା)

ଦାନବୀର

ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର

ବା

ଧର୍ମ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର କଳି ଗୀତାଭିନୟ

ଦାନବୀର

ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର

ବା

ଧର୍ମ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର କଳି ଗୀତାଭିନୟ

ପ୍ରସ୍ତାବନା

ନଟ—ଆହା ! ଜଗତରେ କେତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟକର ଘଟଣା ଘଟିଗଲାଣି, ପୁରାଣ ପାଠ କଲେ ଏକ ଏକ ମହାତ୍ମାଙ୍କର ଚରିତ ଭାବି ହୃଦୟ ଏକାବେଳକେ ଦୁଃଖ ଓ ସୁଖ-ସାଗରରେ ଭାସିଯାଏ । ଚିନ୍ତା, ବୁଦ୍ଧି, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମସ୍ତ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଜଡ଼ପରି ସ୍ତବ୍ଧ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ପରିଣେଷରେ ନିଜର ଜୀବନକୁ ଅସାର ମଣି ଆତ୍ମାକୁ ଧିକ୍କାର ସଂସାରରେ ଜନ୍ମହେବା ଅକାରଣ ବୋଲି କହିବାକୁ ପଡ଼େ ।

ନଟୀ—ନାଥ ! ଏ କି ବିଚିତ୍ର ଭାବ । ଆଜ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ମହୋତ୍ସବରେ କୌଣସି ଦୃଶ୍ୟ କାବ୍ୟର ଅଭିନୟ ସନ୍ଦର୍ଶନ ନିମିତ୍ତ ସମାଗତ ଭଦ୍ରମଣ୍ଡଳୀ ଉପସ୍ଥିତ ।

ନଟ—ପ୍ରିୟେ ! ସଂସାରର ଅନିତ୍ୟତା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଭାବୁ ଭାବୁ ଭାବନା-ସମୁଦ୍ରରେ ମଗ୍ନ ହୋଇଥିଲି, ତେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ସଭା ସମକ୍ଷରେ କେଉଁ ଚରିତ ଆଲୋଚନା କଲେ ଭଲ ହେବ ?

ନଟୀ—ନାଥ ! ଆପଣ ଗତ ଥରରେ ଯେଉଁ ଦେବେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଶାପପ୍ରାପ୍ତ ଅପ୍ସରମାନଙ୍କର ମୁକ୍ତିଦାତା ଅଯୋଧ୍ୟା-ପତି ସତ୍ୟସନ୍ଧ ଦାନବୀର ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଗୀତ-ନାଟ୍ୟଟି ପାଠ କରି ଶୁଣାଉଥିଲେ ଆଜ ସେହି ଚରିତ ଅଭିନୟ କରି ସଭ୍ୟଗଣଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରନ୍ତୁ ।

ନଟ—ହଉ, ଆଜକା ଉତ୍ସବକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଗୋଟିଏ ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ କରି ସେମାନଙ୍କର ନୀରସ ହୃଦୟକୁ ସରସ କର । ମୁଁ ଯାଇ ନାଟ୍ୟଶାଳାର କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କରେ ।

ନଟୀ— ଗୀତ

ବୃନ୍ଦାବନେ ସଜନୀ ଏ ସୁଖ ରଜନୀ
କି ଆନନ୍ଦେ ଆଜ ମାତି ଉଠୁଛି ଧରା
ମଦନ-ମୋହନ ଶୋଭା ମଣି ଭୂଷଣ
ଚନ୍ଦନ ଯାତେ ଆଜ ହୋଇ ବିଭୋର ।
ତ୍ରିଭଙ୍ଗୀ ଛନ୍ଦେ ଭଙ୍ଗୀ କୋଟି କନ୍ଦର୍ପ ଆଭା
ଅଷ୍ଟରତ୍ନ ଶୋଭା ରତ୍ନ ଗଞ୍ଜୁଛି ଛବି
ପ୍ରେମୀଜନ ମନଲୋଭା ପ୍ରେମଚନ୍ଦ୍ରମା ।
ମୁରଲୀ ଅଧର ଶ୍ରୀଚରଣ ତଳ
ଭଜନ୍ତି ବାଳକୃଷ୍ଣ ହୁଏ ଅଧୀର ।

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ନାରଦ—(ବୀଣାହସ୍ତେ ପ୍ରବେଶ) ଭଜ ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ ଗୋବିନ୍ଦଂ ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ ମୂଢ଼ମତେ !

ଇନ୍ଦ୍ର—(ଉପବେଶନ ଓ ସମ୍ମୁଖରେ ଅପ୍ସରାମାନଙ୍କର କରଯୋଡ଼ ଆଜ୍ଞା ମାତ୍ର ବସିବା ।)

(ସ୍ୱଗତ) ଆହା ! କି ମଧୁର ବୀଣାର ସ୍ୱର, ତହିଁରେ ପୁଣି ହରି-ଗୁଣାବଳି କୀର୍ତ୍ତନ ଶୁଣା ଯାଉଛି । ବୋଧହୁଏ ମହର୍ଷି ନାରଦ ଆସୁଛନ୍ତି ପରା ! (ସଭାକୁ ଚାହିଁ ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ସମସ୍ତେ ସାବଧାନ ଥାଅ, ଯେପରି ମହର୍ଷିଙ୍କର କୌଣସି ଅବମାନନା ନ ଘଟେ ।

ନାରଦ—(ପ୍ରବେଶି ଆଶୀର୍ବାଦ ପୂର୍ବକ ଉପବେଶନ)

ଇନ୍ଦ୍ର—ମହାମୁନେ ! ଆଜ ସୁଧର୍ମା ଭାଗ୍ୟବତୀ; କିପରି ଏ ଅଧୀନ ମନେ ପଡ଼ିଲା !

ନାରଦ—ଦେବେନ୍ଦ୍ର ! ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମ୍ଭର ଦାନବ ଭୟ ଘଟି ନାହିଁ ତ ?

ଇନ୍ଦ୍ର—ନା ନା, ଆପଣଙ୍କ ଶୁଭାଶୀର୍ବାଦ ଓ ମୋ କନିଷ୍ଠ ଉପେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବାହୁବଳ ଅମରାବତୀକୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରଖିଛି ।

ନାରଦ—ତେବେ ସଭା ନୃତ୍ୟଗୀତାଦି ନ୍ୟୂନ କାହିଁକି ?

ଇନ୍ଦ୍ର—ମହର୍ଷେ ! ପାପିଷ୍ଠୀ-ଗଣଙ୍କର ଚରିତ୍ର ବଡ଼ କଳୁଷିତ ହୋଇଗଲାଣି । ଏବେ ଅପ୍ସରା ଦେବ-ସଭାର ଅନୁପଯୁକ୍ତା । ଏଣୁ ଏମାନେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ପାପ-ହୃଦୟକୁ ଚରିତାର୍ଥ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଅଭିଶପ୍ତା ।

ଅପ୍ସରାଗଣ—(କୃତାଞ୍ଜଳିପୁଟେ) ସୁରବର ! କ୍ଷମ ଅଧୀନା ଅନାଥା ଅବଳାଙ୍କ ଦୋଷ, ଧରୁଅଛୁ ଶ୍ରୀଚରଣ ତଳେ ଆମ୍ଭେ ଚାରଣ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ନା ନା, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କ୍ଷମା ଦିଆଯିବ ନାହିଁ । ତେବେ ଏତିକି କହୁଛି ମହାତପା ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ତପୋବନରେ ରବିକୁଳ-ଜାତ ଶରଣପଞ୍ଜର ସତ୍ୟବାନ୍ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦର୍ଶନ ବ୍ୟତୀତ ତୁମ୍ଭ-ମାନଙ୍କର ମୁକ୍ତିଲାଭ ନାହିଁ ।

ନାରଦ—ଦେବେନ୍ଦ୍ର ! ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଏଇଥି ନିମିତ୍ତ ଏଠାକୁ ଆସିଥିଲି । ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ବଡ଼ ଧାର୍ମିକ । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର କପଟରେ ତାଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତ କରାଇ ତାଙ୍କର ଆତ୍ମ ବିକ୍ରୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରାଇବ, ଯଦି ତଥାପି ସେ ଲାଞ୍ଛିତ ହୁଏ ତ ଆଉ ଆଶା ବଳାଇବା ନାହିଁ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ତେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ କ'ଣ କରଣୀୟ ।

ନାରଦ—ବୈଶ୍ୱାନର ! ତୁମ୍ଭେ ଧର୍ମୀର ଧର୍ମ ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟ-ମାନ କରିବା ନିମିତ୍ତ କାଶୀ ନଗରରେ ମାଧବ ଶର୍ମା ନାମ ଧାରଣ କର । ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁତ୍ର ଆପଣଙ୍କଠାରେ ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ତେବେ ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅବସ୍ଥା କ'ଣ ହେବ ?

ନାରଦ—ସ୍ୱୟଂ ଧର୍ମଦେବ ଯାଇ କାଶୀ ନଗରରେ ଶ୍ମଶାନରକ୍ଷକ ହାଡ଼ିରୂପରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଅନ୍ତୁ ! ସେ ରାଜାଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ଦାତା ହେବେ ! ତହିଁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ !

ଇନ୍ଦ୍ର—ତେବେ ଆଜ ଏତିକିରେ ସଭା ଭଙ୍ଗ ହେଉ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର—ଦେବତାମାନଙ୍କର ଏତେ ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା, ଏତେ ଅହଙ୍କାର, ଏତେ ଦର୍ପ କାହିଁକି ? ଚଣ୍ଡାଳ ପକ୍ଷ କଲି ତ କଲି, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର କ'ଣ ଗଲା । ମୋର ଯେଉଁଠାରେ ଇଚ୍ଛିତ ସେଠାକୁ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଗଲେ ଅପମାନ । ମୁଁ କିଏ ସେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଜାଣ ନାହିଁ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ବଂଶରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ଆପଣା ତପୋବଳଦ୍ୱାରା ସ୍ୱୟଂ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହେଲି । ମୋର ତପ-ପ୍ରଭାବଦ୍ୱାରା ତ୍ରିଶଙ୍କୁଙ୍କୁ ସଶରୀରରେ ବଳ ପୂର୍ବକ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ପଠାଇଲି । ସେହି ତପ ପ୍ରଭାବରୁ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଶତପୁତ୍ର ଯମପୁରକୁ ଗଲେ—ଆଚ୍ଛା, ଥାଉ ସବୁ କଥା ବୁଝିବା । ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ, ଶିବଙ୍କ କଥା ତ ତପସ୍ୟା ବଳରେ କ'ଣ ନ ହୁଏ । ବ୍ରହ୍ମା ତ କେବଳ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି, ବିଷ୍ଣୁ ପାଳନ

କରନ୍ତି, ଶିବ ଲୟ କରନ୍ତି । ମୁଁ ଏଥର ମହା- ତପସ୍ୟା କରି ବିଦ୍ୟା ସାଧନ କରିବ । ଏକାବେଳେ ସୃଷ୍ଟି, ସ୍ଥିତି, ଲୟ କରିବ, ଧର୍ମ କାହିଁ ଧର୍ମର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବା କାହିଁ, ଧାର୍ମିକର ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ ସେ ଚଣ୍ଡାଳ ମୋପରି ହୋତାହାର ସଙ୍ଗ କରଇଲା, ଧର୍ମର ପୁଣି ଏତେ ପ୍ରଭାବ ଯେ ତାହାର ସଙ୍ଗ ସ୍ପର୍ଶ ହେଲା ନାହିଁ, ଧର୍ମ ନାହିଁ, ଧର୍ମ ନାହିଁ, ଧର୍ମ ମିଥ୍ୟା ।

ଧର୍ମ—କିଏ କହିଲା ଧର୍ମ ନାହିଁ ।

ବିଶ୍ୱା—ମୁଁ କହୁଛି ମୋତେ ଚିହ୍ନି ନାହଁ ।

ଧର୍ମ—ବେଶ୍ ଚିହ୍ନେ ! ଚିହ୍ନେ ବୋଲି ତ ଆସିଲି । ଆପଣ ମୁହଁରେ ଆପଣା ଗୁଣ କୀର୍ତ୍ତନ କଲେ ମୋ ପ୍ରାଣରେ ବଡ଼ ଆଘାତ ଲାଗେ । ସେଥିଲାଗି ସାବ- ଧାନ କରିଦେବାକୁ ଆସିଲି । ଆଜଯାଏ ତୁମ୍ଭେ ଧର୍ମ ପ୍ରଭାବ ଜାଣି ପାରନାହିଁ, ଧର୍ମ ପ୍ରଭାବ ନଥିଲେ ତୁମ୍ଭେ କ୍ଷତ୍ରିୟ କୂଳରେ ଜନ୍ମହୋଇ କଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତ ନା ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଶତ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ବିନାଶ କରି ପାରିଥାନ୍ତ ।

ବିଶ୍ୱା—ନା ଚଣ୍ଡାଳ ସଙ୍ଗ ପଣ୍ଡକରି ପାରିଥାନ୍ତ ନା ତ୍ରିଶଙ୍କୁଙ୍କୁ ଅଧା ସ୍ୱର୍ଗରେ ରଖାଇଥାନ୍ତ—କହ କହ ।

ଧର୍ମ—ଧର୍ମ ଥିଲା ବୋଲି ଚଣ୍ଡାଳ ସଙ୍ଗ କରି ପାରିଲ ନାହିଁ ! ତ୍ରିଶଙ୍କୁ ବି ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ବିଶ୍ୱା—ଭଲ କଥା ପୁରୁଷର ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମ ଦାନ, ସ୍ତ୍ରୀ- ମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମ ସତୀତ୍ୱ ଏ କଥା ତ ସ୍ୱୀକାର କର । ତୁମ୍ଭର ଏପରି ମହିମା ଯେ ଯେଉଁ ବଳିରାଜା ସର୍ବସ୍ୱ ଦାନ କଲା ସେ ଗଲା ପାତାଳକୁ । ରତିକ ମୁନି କେବେ ମୂଠାଏ ଚାଉଳ ଦାନ କରିଥିଲା ବୋଲି ସେ ପାଇ ଅକ୍ଷୟ ସ୍ୱର୍ଗବାସ ଲାଭକଲା !

ଧର୍ମ—କୌଶିକ ! କ୍ରୋଧ ସଂଯତ କର, କ୍ରୋଧ ତପସ୍ୱୀ- ମାନଙ୍କର ଭୂଷଣ ନୁହେଁ । ମୁଁ ଦେଖୁଛି, କ୍ରୋଧ ହେତୁ ତୁମ୍ଭେ ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ, ଚିହ୍ନିଏ ବୁଝ ।

ବିଶ୍ୱା—ଥାଉ ସେ କଥା, ଆଉ ବୁଝିବା ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ ।

ଧର୍ମ—ଆଚ୍ଛା ଅଳ୍ପରେ ବୁଝାଇ ଦେଉ, ମୋର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ତୁମ୍ଭଦ୍ୱାରା ପ୍ରମାଣିତ ହେବ । ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେତେଦିନ ପୂର୍ବାକାଶରେ ଉଦିତ ହେଉଥିବେ ସୁମେରୁ ପର୍ବତରେ ଦେବତାମାନେ ଯେତେକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାସ କରୁଥିବେ ଜଗତପ୍ରାଣ ସମୀରଣ ଯେତେକାଳ ସାଏ ଧନ୍ଦ୍ୱାମରେ ସଞ୍ଚରିତ ହେଉଥିବ, ତେତେଦିନ ମୋର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଲୋପ ପାଇବ ନାହିଁ । ଜଗତରେ ମୋର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ମୋର ପ୍ରଭାବ ତୁମ୍ଭେ ଅଳ୍ପରେ ମର୍ମେ ମର୍ମେ ବୁଝିପାରିବ ।

ବିଶ୍ୱା—ଆଉ ବୁଝିବା ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ବିଦ୍ୟା- ସାଧନ ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ।

—✱—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର, ବିଦୂଷକ, ନର୍ତ୍ତକୀ ।)

ରାଜା—ଆଜ ରାଣୀଙ୍କର ଦେଖୁଛି, ଦୁର୍ଲ୍ଲଭମାନ, ଏକେତ ରାଣୀ ମାନମୀ ପୁଣି କାଲି ରାତରେ ଖବର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହିଅ ଯାଇନାହିଁ । ଆଜ ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ, ଦେଖୁଛି କଥାର ସୂତ୍ରପାତ ଶୁଣିଲଣି ବୟସ୍ୟ ! ଚାଲ ଉଆସ ଆଡ଼କୁ ଯିବା, କାଲି ରାତିରେ ରାଣୀ ବାସକସଜ୍ଜା କରିଥିଲେ । ମୁଁ ଉଆସ ଆଡ଼କୁ ଯାଇ ପାରି ନ ଥିଲି, କଣ କପାଳରେ ଅଛି କେଜାଣି । ବୋଧହୁଏ ଭାରି ଅଭିମାନରେ ଥିବେ ।

ବିଦୂ—ଏକେତ ନାଁ, ତହିଁ ସଙ୍ଗରେ ପୁଣି ଫୁଲ- ଫୁଲିଆ ବାଆ, ମହାରାଜ ! ଆଉ ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି ? ଚାଲନ୍ତୁ ଆପଣଙ୍କର ସଳାହାର ମୋର ମଧ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱ, ତେବେ ଆମର ପେଟଣା ଦାସୀ ପ୍ରେମ, ଆଉ ଆପଣଙ୍କ ତେଶା ସଜ୍ଜନ ପ୍ରେମ, ମନଟା ମଧ୍ୟ ସଜ୍ଜନ । ମୁଁ କାଲି ଯାଇଁ ଦେଖେଁ ଯେ ମୁହଁଟା ଯେପରି ଧାନକୁଣ୍ଡଆଁ ହାଣ୍ଡି । ଆପଣ ଯାଇ ଦେଖିବେ ମୁହଁଟା ଯେପରି କମଳକଳି, ମୋ ଉପରେ ହେଲା ଦଣ୍ଡକାଡ଼ ପ୍ରହାର, ଆପଣଙ୍କ ଉପରେ ହେବ ଫୁଲଛଡ଼ ପ୍ରହାର; କିନ୍ତୁ ଦଣ୍ଡ

ଦୁର୍ମ୍ମିଙ୍କର ସମାନ । ଯାହାହେଉ ମୁଁ ଏକପ୍ରକାର ଅଣ୍ଡାକଣ୍ଠ ଆଣିଛି, ଏ ଏକ ?

(ଦୂତ ପ୍ରବେଶ)

ରାଜା — କି ସମ୍ବାଦ ?

ଦୂତ ବନଚର ରାଜା ବାଣଭଦ୍ର ସେ ଆପଣଙ୍କ ଚରଣ ଦର୍ଶନ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛନ୍ତି ।

ରାଜା—ଆଚ୍ଛା, ତାଙ୍କ ଏଠାକୁ ଆସିବାକୁ କହ ।

ବିଦୂ – ମହାରାଜ ! ନାଁ ଟା ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ଛାତିଟା ଦାଉକିନା ହେଲା ।

ରାଜା — ନାମଟି ତ ବେଶ୍ ବାଣଭଦ୍ର ।

ବିଦୂ — ନା ମହାରାଜ ! ସେଟା ନାମରେ ଭଦ୍ର; କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟବେଳେ ମଙ୍ଗଳବାର ।

ରାଜା — ମଙ୍ଗଳବାର କିପରି ?

ବିଦୂ — ମଙ୍ଗଳବାର,ନାମଟି ଉତ୍ତମ; କିନ୍ତୁ ଏହି ବାରରେ ସବୁ ଅମଙ୍ଗଳଯାକ ଘଟେ । ଏ ମଙ୍ଗଳବାରରେ ମଲେ ଏକ ପାଦ ଦୋଷ । ମଙ୍ଗଳବାର ଯାତ୍ରା ନିଷେଧ, ଗୃହ ପ୍ରବେଶ ନିଷେଧ ।

ବାଣଭଦ୍ର—ମହାରାଜ ଅବଧାନ ।

ରାଜା — ଆପଣଙ୍କର ସମସ୍ତ ମଙ୍ଗଳ ତ ?

ବାଣଭଦ୍ର — ଆଉରେ ନାହିଁରେ ରାଜା; ଆରେ ଗୋଟାଏ ବୋଘ ଆସିଛି, ତାକୁ କେହି ନାଶ କରି ପାରୁ ନାହିଁ, ଗାଁକୁ ଗାଁ ନାଶ କରୁଛି । ତୁ ଗଲେ ତାକୁ ଜଲଦି ମାରିଦେ, ଆଜି ତୁ ଚାଲ, ମୁଁ ତୋତେ ସାଥିରେ ନେଇ ଯିବାକୁ ଆସିଛି । ଘର ବୋଘ ମହାରାଜ । ତା’ ଠାରୁ ଆଜ୍ ଯିଜ୍ ପାଟି ବାହାରୁଛି, ତୋର ଦଣଟା ବାପର ସିଦ୍ଧ ହେବ ।

ରାଜା—ବୟସ୍ୟ ! ହେଉଁଲ ଆଉ ଏକ ବ୍ୟାଘାତ ଉପସ୍ଥିତ । ମହାରାଣୀ ସାଧ୍ୱୀ ବ୍ରତ ଉଦ୍ଯାପନରେ କାଳଯାପନ କରିଛନ୍ତି, ଆଜ ସକାଳେ ତାଙ୍କର ମଦନ ପୂଜା । ଦେଖନ୍ତୁ, ମୁଁ ଉପସ୍ଥିତ ରହି ପାରିବ ନାହିଁ । ପ୍ରଜା ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ ଅସ୍ୱାଚ, ମୁଁ କୌଣସି-ମତେ ରହି ପାରିବ ନାହିଁ ।

ବିଦୂ ଆପଣ ନିଜେ ନ ଗଲେ ହେଲା, ନୌକରମାନଙ୍କୁ ପଠାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ବାଣଭଦ୍ର—ଆରେ ସେ ବୋଘ ନାରେ ଏତେ ବଡ଼ା ଦାନ୍ତ ଆଉ କେହି ପାରିବେ ନାହିଁ । ତୁ ଚାଲରେ ରାଜା ଚାଲେ ।

ରାଜା—ଆଚ୍ଛା, ତୁମ୍ଭେ ଚାଲ ମୋର ରଥ ସଜାଡ଼ କରି-ବାକୁ କହ ।

ବାଣଭଦ୍ର — ଭଲ ତୁ ଆ ।

ରାଜା—ବୟସ୍ୟ ! ତୁମ୍ଭେ ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ବିଦୂ — ଆଟଲ ବାପ ଲୋ, ଏ ପୁଣି କଣ ? ମୁଁ ପୁଣି କାହିଁକି ଯିବି ? ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲା, ଦିନରାତି ବିଦ୍ୟା ଅବିଦ୍ୟା ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଛି । ଭୋଜନ କରି ଲୋକ-ମାନଙ୍କର ଘରେ ଘି ଦୁଧ ଉଦ୍ଧାର କରୁଛି, ଆଉ ଅସ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷା ତ କେବେ କରି ନାହିଁ ।

ରାଜା — ଆଉ ନାହିଁ ହେ, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅସ୍ତ୍ର ଧରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।

ବିଦୂ — ମହାରାଜ ! ଖାଇବା କଥା ?

ରାଜା — ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ ଯିବ, ଆଉ ତ ବନରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଫଳ ମୂଳ ଅଛି ।

ବିଦୂ --ବଣରେ !

ରାଜା — ମୃଗୟା କଣ ପ୍ରମୋଦକାନନରେ ହେବ କି ? ନା ଅନ୍ତଃପୁର ମଧ୍ୟରେ ହେବ ।

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ଶୈବ୍ୟା ଓ ସଖୀଗଣ)

ଶୈବ୍ୟା—(ଗୀତ) — କାହିଁକରେ ସଖି, ଏହି ଦେଲା ନାରୀ ଜନମ, ଆନ ସଙ୍ଗେ ଖଞ୍ଜି ରଙ୍ଗେ ଭୋଗାଉଛି କଷଣ ।

୧ମ ସଖି—ଚନ୍ଦ୍ର ନ ଥିଲେ ଲତା ଶୋଭା କି ଦିଶୁ-ଥାନ୍ତା ।

୨ୟ—ଶୁଣାଉ ଅଛୁ ସଖି ଏ କେଉଁ ନୂଆ କଥା

୨ୟ—ଘଟିଲା କବା କଥା ଫେଡ଼ କହ ମରମ ।

ଶୈବ୍ୟା—ସତ ! ଦୁନିଆରେ ନାରୀ ଜନ୍ମଠାରୁ ଆଉ ହୀନଜନ୍ମ ନାହିଁ । ବିଧାତା କାହିଁକି ଜନ୍ମ ଦେଇ-

ଥିଲି ଯେବେ ଜନ୍ମ ହେଲା ତେବେ ପୁରୁଷ ସଙ୍ଗରେ ସମ୍ପର୍କ ରହିଲା କାହିଁକି ?

୧ମ ସଖୀ — ସଖି ! ଦେଖିଲୁ ଏ ମାଧବୀ ଲତାଟି ତରୁ- ଲାଗି କିପରି ଏତେ ଶୋଭା ଦେଖାଯାଉଛି ! ତରୁ ନ ଥିଲେ ଲତା କାହାଠାରେ ଆଶ୍ରୟ ନଅନ୍ତା !

ଶୈବ୍ୟା — ସଖି ! ଯେବେ ପୁରୁଷ ସ୍ତ୍ରୀର ଆଶ୍ରୟଦାତା ତେବେ ଯୌପାଡ଼ ହଏ କାହିଁକି ? କାଲି ଯେଉଁ ମର୍ମାନ୍ତିକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରିଛୁ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଜାଣ ତ —

୧ମ — ହିଁ ଜାଣିଛୁ, ସଖି ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା

ଗୀତ

୧ମ — ପୁରୁଷ ଛାଡ଼ି ଥିଲ ଜାଣରେ ପ୍ରିୟ ଆଳି

୨ୟ — ନୂଆ ନୂଆରେ ଭଲ ପୁରୁଷା ଯାନ୍ତି ଭୁଲି !

୩ୟ — ନ ହୁଅ ମନେ ଭଲ ବାଳୀ ଯୋଡ଼ା କରମ !

୧ମ — ସଖି ! ନୂଆ ନୂଆ ବେଳେ କଥା ଅଲଗା ପୁରୁଣା ହେଲେ ସେକଥା ଥାଏ କ !

(ସଖିମାନେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ରୋହିତ ପ୍ରବେଶ)

ରୋହିତ — ମା, ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ଚମତ୍କାର କଥା ଶୁଣି ଆସିଲି

ଶୈବ୍ୟା — କି କଥା ବାବୁ !

ରୋହିତ — ପରଶୁରାମ ବୋଲି ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀ ଜୟକରି କଶ୍ୟପ ଋଷିଙ୍କୁ ଦାନ କରିଥିଲେ ।

ଶୈବ୍ୟା — ବାପ ! ଦାନଠୁ ବଳି ଶ୍ରେଷ୍ଠଧର୍ମ ଏ ଜଗତରେ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ ।

ରୋହିତ — ଆଚ୍ଛା ମା ! ସବୁ ପୃଥିବୀଟି ତ ଦାନ କଲେ, ରହିଲେ କେଉଁଠି ?

ଶୈବ୍ୟା — ଧନୁର ଅଗ୍ରଭାଗଦ୍ୱାରା ଦକ୍ଷିଣ ସମୁଦ୍ରକୁ ଘୁଞ୍ଚାଇ ଦେଇ ସେଇଠି କୁଟୀର ନିର୍ମାଣ କରି ରହିଥିଲେ ।

ରୋହିତ — ମା, ଯଦି ଆଜ୍ଞା ହେବ, ତେବେ ବାପା କାହିଁକି ଯେପରି ସବୁ ପୃଥିବୀ ଦାନ କରୁନାହାନ୍ତି, ମୁଁ ବାଣମାରି ସମୁଦ୍ରକୁ ଘୁଞ୍ଚାଇ ଦେବି । ଆର୍ଯ୍ୟ ପରଶୁରାମଙ୍କ କଥା ଶୁଣିଲାବେଳକୁ ମୋ ମନରେ କପରି ଛଂସା ହେଉଛି, ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇ ସର୍ବସ୍ୱ ଦାନ କଲେ, ଆମେ ପାରିବା ନାହିଁ । ଆମେ ତ କ୍ଷତ୍ରିୟ ।

ଶୈବ୍ୟା — ହିଁ ବାପ, ଦାନ କରିବୁ (ସ୍ୱଗତ) ଆହା ଏହି ବୟସରୁ ଏପରି ଧର୍ମର ପ୍ରବୃତ୍ତି, ଜଗଦୀଶ୍ୱର ପୂର୍ବ ଜନ୍ମର କେଉଁ ପୁଣ୍ୟବଳରୁ ମୋତେ ଏ ଅକଳଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ରମାଟି ଦେଇଛନ୍ତି । ପ୍ରଭୁ, ଆପଦ ବିପଦରେ ମୋର ପୁତ୍ରକୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ, ଚାଲେ ବାପ ଭୋଜନ କରିବୁ ଚାଲେ ।

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

କାମାନ୍ଧକ — ଶିବ ତପସ୍ୟାବେଳେ ନନ୍ଦି ଭୃଙ୍ଗୀ ଦୁଇ ଜଣ ପହରା ଦେଉଥିଲେ । ପ୍ରଭୁଙ୍କ ତପସ୍ୟାବେଳେ ମୁଁ ଏକାକେ ଦୁଇଜଣ ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ ହେ ଗଛ ହୋଇଲୁ ତୁ କଆଁ, ହେ ହରିଣ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଯା । ବାବାଜି ଗୋଟିଏ ଅଦ୍ଭୁତ ବ୍ୟାପାର ନ କରି ଛାଡ଼ିବ ନାହିଁ, ବାବାଜିର ଇଚ୍ଛା ଏକାକେ ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ ଶିବ ହେବେ, ମନ୍ଦବଳରେ ଚେଷ୍ଟା ଚଣ୍ଡୀ ଓ ଚାମୁଣ୍ଡୀ ପାଖକୁ ଆସିଛନ୍ତି, ଆଜ୍ଞବଦନେ ହ'ଦନ ଯେବେ ଭଲରେ ଯାଏ ତେବେ ସିଦ୍ଧି, ଆଚ୍ଛା ମୁଁ ଯେ ତା'ର କାମ କରିଛି ମୋ କଥା କଣ କିଛି ବିଚାର କରିବେ ନାହିଁ । ସତେ କିଛି ନାହିଁ କିଛି ଗୋଟିଏ ଚାକର କରିଦେବେ -- କଣ ହେବ,ସୂର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁଲେ ବାପ, ସାଗଧନ ବୁଲିବ, ସ୍ତ୍ରୀ ତ ହେବ- ନାହିଁ । ଆଚ୍ଛା ଇନ୍ଦ୍ର ହେବା, ତ୍ରିଲୁର ପରିମାଣରେ ପାରିଜାତ ଗଳାରେ ଲମ୍ବିବ ଐରାବତ ଚଢ଼ି ବୁଲି- ବାକୁ ହେବ, ନନ୍ଦନ କାନନରେ ସୁରଭି ସେବାଳ ଦଳ ଉପରେ ଲମ୍ବହୋଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିବି । ପୁଣି ଅପ୍ସରାମାନଙ୍କର ଗୀତ ଶୁଣିବ କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟାଘାତ ଅଛି, ସହସ୍ର ଲୋଚନଟି ବାଦ୍‌ଦେଇ ଇନ୍ଦ୍ର ହେବାକୁ ହେବ, ବ୍ରାହ୍ମଣ କପାଳ ତ କୁଆଡ଼େ ଯିବ ନାହିଁ ଏ ଭଏ ଅଛି — ଆସୁ

ସାରଥି—ପ୍ରଣାମ ।
କାମ—ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ ଆଶୀର୍ବାଦ ସର୍ବନାଶଂ ।
ସାରଥି—ଚମତ୍କାର, ଆଶୀର୍ବାଦ, ଆଚ୍ଛା କହିପାରିବେ ଆମ୍ଭର ମହାରାଜ ଏଣିକି ଆସିଛନ୍ତି କି ?
କାମ—ତୁମ୍ଭ ମହାରାଜ କିଏ ?
ସାରଥି—ଆପଣ ଆମ୍ଭ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନନ୍ତି ନାହିଁ ?
କାମ—କଣ କରିବ ବାବା ସେ ମୋ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ।
ସାରଥି—ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ସେଥିରେ ଆଉ ସନ୍ଦେହ କଣ ?
କାମ—କଣ କହିଲୁ ମୁଁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ । ତୁ ବଣରେ ବୁଲି ବୁଲି ମରୁଛୁ, ତୁ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ ।
ସାରଥି—ମହାଶୟ ! କ୍ରୋଧ ହେଉଛନ୍ତି କାହିଁକି ?
କାମ—ଏହିକ୍ଷଣି କଣ ରାଗ ଦେଖୁଛୁ, ମୁଁ ଇଚ୍ଛାକଲେ ତୋତେ ଭସ୍ମ କରିଦେବି ।
ସାରଥି—ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭ ରାଜାଙ୍କୁ ତେବେ ଦେଖି ନାହିଁ ।
କାମ—ନା, ଆଉ କ୍ଷମା ନାହିଁ, ଠିଆହୁଅ ତୋତେ ଭସ୍ମକରିଦେଉଛି, କଣ ଆଖି ପୋଡୁଛି, ମୁଣ୍ଡ ଘୂରୁଛି ।
ସାରଥି—ତେବେ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି ? ମୁଁ ଯାଉଛି ।
କାମ—ଆରେ କେତେ ଇନ୍ଦ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ର, ଏଠି ଡିଆଁରି ହେଉଛନ୍ତି । ତୁ କହୁଛୁ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର, କେଉଁକଲି ।
ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର—କାମାନ୍ଧକ ଅପରାଧୀ ମାନଙ୍କୁ ଘେନିଆ ।
କାମାନ୍ଧକ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ।
ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର—ଏହି ତ ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନ, ଏଠାରେ ତପସ୍ୟା ଆରମ୍ଭ କରି ଦେବଗଣ, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦର୍ପ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ ।

ଅଗ୍ନିଜାଳ (ବିଦ୍ୟା)

ଏଥର ଦେଖ ଆଦ୍ଭୁତ ଅଗ୍ନିମିଳେ ଧୂବେଷ୍ଟିତମ୍ ।
ବିଦ୍ୟା—ରତ୍ନାକର ରକ୍ଷାକର କେ ଅଛ କେଉଁଠି ।
ତପବନେ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି ଅବଳା ତିନୋଟି ।
କେହି କି ପୁରୁଷ ନାହିଁ ବିଶାଳ ଧରାରେ ।
ଏ ତପନୁଁ ଅବଳାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର ସତ୍ୱରେ ।
କେଉଁଠାରେ ଅଛ ରକ୍ଷାକର ରକ୍ଷାକର ।
ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର—ଭୟ ନାହିଁ ୨! ଆରେ ଭଣ୍ଡ ତପସ୍ୱୀ ଚୋର କଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଏହି; ପବିତ୍ର ତାପସ ବେଶ ପରିଗ୍ରହ କରି ଦୂଷିତ ଜଘନ୍ୟ ପୈଶାଚିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ଅଛୁ । ଇନ୍ଦ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ର, ବାୟୁ, ବରୁଣ, ତୁ ଯେ ହୁଅ ଆଜ ମୋଠାରୁ ନିସ୍ତାର ନାହିଁ । ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ ରାଜାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାର, ବର୍ବର ! ବ୍ରାହ୍ମଣବେଶଧାରୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ତୋ ଅପରାଧର ସମୁଚିତ ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ କରିବ ।
ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର—କା'ର ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା, ମୋ ପ୍ରତି କଟୂକ୍ତି, ମୋ ଯଜ୍ଞରେ ବ୍ୟାଘାତ ।
ବିଦ୍ୟା—ହାଃ ହାଃ ହାଃ ହେଲା ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ଆସିଲା କ୍ରୋଧ ହେଲା ବିଘ୍ନ ହେଲା ସିଦ୍ଧି ହେଲା ନାହିଁ ହାଃ ହାଃ ହାଃ ।
ରାଜା—ଏ କଣ ସତ୍ୟ ତପସ୍ୱୀ, କିଏ ସେ ମୁଁ ତ ଚିହ୍ନିପାରୁ ନାହିଁ ।
ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର—ସପ୍ତାଙ୍ଗଧାରୀ ଦଣ୍ଡ-ଧାରଣକାରୀ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିପାରୁ ନାହିଁ, ଅଚିରେ ଚିହ୍ନାଇ ଦେବି ।
ରାଜା—ସର୍ବନାଶ, ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ରାଜର୍ଷି, ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ! କାହାକୁ କଣ କହିଲି, ମହର୍ଷେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।

(ଗୀତ)

(ଦେବ) କ୍ଷମ ଅପରାଧ ମୋହର ।
ଅଜ୍ଞାନେ ମୁଁ ଦ୍ରୋହୀ ହେଲି ତୋର ।

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର— ଗୀତ

ଧାର୍ମିକ ରାଜନ, ବୋଲୁ ନରାଧମ
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଗର୍ବରେ ମତ୍ତ ତୋ ଉତ୍ତମ
ନ ଜାଣୁ ତୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଦର୍ପାଚାର ପାମର ।
ରାଜା—ତପୋଧନ ! ନାରୀ ଆର୍ତ୍ତନାଦ ଶୁଣି ମୁଁ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇଥିଲି, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତାଡ଼ନା ହେତୁ ପ୍ରକୃତି ସ୍ଥିର ରଖି ପାରିଲି ନାହିଁ । ସ୍ୱଧର୍ମ ପାଳନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶାସନ ବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କରିଅଛି, କ୍ଷମାକର ।
ବିଶ୍ୱା—ସ୍ୱଧର୍ମ ପାଳନ, ବ୍ରାହ୍ମଣପ୍ରତି, ତପସ୍ୱୀ ପ୍ରତି କଟୂକ୍ତି କଣ କ୍ଷତ୍ରିୟର ଧର୍ମ ? ସ୍ୱଧର୍ମ, କ୍ଷତ୍ରିୟଧର୍ମଃ ?

ରାଜା—ଦାତବ୍ୟଂ ରକ୍ଷିତବ୍ୟଞ୍ଚ ଯୋଦ୍ଧବ୍ୟଂ କ୍ଷତ୍ରିୟୈଃ ସଦା ।

ବଶିଷ୍ଠ—ଆଜ୍ଞା, କାହାକୁ ଦାନ ଦିଆଯାଏ, କାହାକୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହୁଏ ଆଉ କାହା ସାଙ୍ଗରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ହୁଏ ।

ହରି—ଗୁଣବାନ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦାନ ଦିଆଯାଏ, ଭୟାତୁରଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହୁଏ ଆଉ ଶତ୍ରୁ ସଙ୍ଗରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ହୁଏ ।

ବଶିଷ୍ଠ—ଉତ୍ତମ, ଉତ୍ତମ । ମୁଁ କଣ ତୁମ୍ଭ ମତ ଅନୁସାରେ ଦାନର ପାତ୍ର, ମୁଁ କଣ ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ଗୁଣବାନ ବୋଲି ବିବେଚିତ ।

ରାଜା—କଣ କହୁଛନ୍ତି ତପୋଧନ; ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ପରି ଗୁଣବାନ, ଆପଣଙ୍କ ପରି ଦାନର ପାତ୍ର ଆଉ କେଉଁଠୁ ପାଇବି ? ମୁଁ ଏପରି କଣ ପୁଣ୍ୟ କରିଛି ଯେ ଆପଣ ମୋଠାରୁ ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ।

ବଶିଷ୍ଠ—ଆଚ୍ଛା, ମୋର ବିଦ୍ୟା ଓ ତପସ୍ୟା ଅନୁରୂପ କିଛି ଦାନ କର ?

ହରି— ଗୀତ

ସଜରାଜ୍ୟ ରତ୍ନ ଭଣ୍ଡାର ମୋର,
ଘୁଞ୍ଚିବ ଆଜି ଅଜ୍ଞାନ ତିମିର ।

ବଶିଷ୍ଠ— ଗୀତ

ବୃଥା ବାକ୍ୟ ପରିହର, ନାହିଁ ଅବସର ।

ବାକ୍ୟ ଛଟାରେ ଆଉ ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ? ଦାନ କରିବ ତ ଶୀଘ୍ର କର ।

ହରି— ଗୀତ

ଦୟାକରି ନେଇ ଏ ରାଜ୍ୟ ସମ୍ପଦ,
ପୁତ୍ର ପତ୍ନୀ ବିନା ଅର୍ପିଲି ମୁଁ ସବୁ ।

ବଶିଷ୍ଠ— ଗୀତ

ଦକ୍ଷିଣା ବିହୁନେ ଦାନ ହେବଟି ନିଷ୍ଫଳ ।

ହରି—ମୋର ସର୍ବସ୍ୱ ଆପଣଙ୍କୁ ଦାନ ଦେଲି ।

ବଶିଷ୍ଠ—ସ୍ୱସ୍ତି ! ସ୍ୱସ୍ତି ! ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରକୃତ ଦାତା, କିନ୍ତୁ ଦକ୍ଷିଣା ସହିତ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । ନଚେତ୍ ଦାନ ନିଷ୍ଫଳ ହେବ ।

ରାଜା—ସହସ୍ର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରା ଦେଉଛି ।

ବଶିଷ୍ଠ—ଉତ୍ତମ କଥା । ଗୀତ

ଏହି ରାଜ୍ୟ ସମ୍ପଦ ହେଲା ମୋର ଆୟତ୍ତ ।
ନାହିଁ ଟି ତୋର ସାଧ୍ୟ ହରି ନେବୁ ଟିକିଏ ।

ହରି— ଗୀତ

ନ ହୁଅନ୍ତୁ ତପି କ୍ଷୁବ୍ଧ ହେ ଆଜ୍ଞା ତୁମର ।

ବଶିଷ୍ଠ—କିନ୍ତୁ ସାବଧାନ ଯେମିତି ବଚନଚ୍ୟୁତ ନ ହୁଅ । ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀ ମୋର ତା' ତ ଜାଣ । ତୁମ୍ଭ ନିଜ ଦେହ ପୁତ୍ର ପତ୍ନୀ ଭିନ୍ନ ଆଉ ତୁମ୍ଭର କିଛି ନୁହେଁ; ରାଜଭଣ୍ଡାରରେ ଯେ ସବୁ ଧନରତ୍ନ ଆଦି ଅଛି ସେ ସବୁ ମୋର ପ୍ରଜାବର୍ଗଙ୍କର, ଯେ ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତି ଅଛି ସେଥିରେ ତୁମ୍ଭର କିଛି ମାତ୍ର ଅଧିକାର ନାହିଁ ।

ରାଜା—ମୋତେ ଏକମାସ ଅବସର ଦିଅନ୍ତୁ ।

ବଶିଷ୍ଠ—କିନ୍ତୁ ମନେରଖ ମୋ ରାଜ୍ୟରେ ତୁମ୍ଭେ ବାସ କରି ପାରିବ ନାହିଁ, ମୁଁ ଆସୁଛି ?

ହରି—ଭଗବତି ପୃଥିବୀ, ବୈବସ୍ୱତ ମନୁଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସକଳ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ତୋତେ ପାଳନ କରି ସୁଯଶ ଭୂଷିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ କାହାରି ଭାଗ୍ୟରେ ଏପରି ସୌଭାଗ୍ୟ ଘଟି ନାହିଁ, ମୁଁ ନିଜେ ସମ୍ବରଣ କରି ନ ପାରି ତୋତେ ପରମ ଗୁଣବାନ ତପସ୍ୱୀ-କୁଳଗୌରବ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଚରଣରେ ଅର୍ପଣ କଲି । ବସୁମତି, ମୋ ଅପରାଧ କ୍ଷମାକର, ତୁମ୍ଭ ଶ୍ରୀଚରଣରେ କୋଟି କୋଟି ପ୍ରଣାମ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଶୈବ୍ୟା ସଖୀସହ)

ଶୈବ୍ୟା—ନାଥ ମୃଗୟା କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ ଏତେ ବିଳମ୍ବ ହେଲା କାହିଁକି ? କଣ କିଛି ବାଧାବିଘ୍ନ ଘଟିଲା, ତାଙ୍କ ଜୀବନ ଜଗତରେ କାହାରିକୁ ଅବିଦିତ ନାହିଁ । ମୁଁ କଣ ଏକା ତାଙ୍କ ଗୁଣର ପକ୍ଷପାତି । ସକଳ ଲୋକେ ତାଙ୍କର ଗୁଣ ଆଉ ଉତ୍ତମକଥା କହି ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ କରନ୍ତି । ତେବେ ବିଘ୍ନ ଆଶଙ୍କା କରୁଛି କାହିଁକି ? କଣ ହେବ

ଅସୁସ୍ଥ ନୋହିଲ । ତାହା ହେଲେ ତ ଫେରି ଆସିଥାନ୍ତେ, ତେବେ ମୁଁ କାହିଁକି ଏତେ କାତର ହେଉଛି ! ନା ନା, ଅମଙ୍ଗଳ କଥା ଚିନ୍ତା କରିବି ନାହିଁ, ଇଷ୍ଟଦେବ ତାଙ୍କୁ ସବୁଠି ରକ୍ଷାକରିବେ !

୧ମ ସଖୀ—ମହାରାଣୀ ! ଦୁଃଖ କରୁଛ କାହିଁକି ? ଏ କିଏ ଦେଖିଲଣି ।

ରାଣୀ—ସଖି ! ଏ କିଏ ? ନାଥଙ୍କ ମୁଖ ଏପରି ବିରସ ଦେଖାଯାଉଛି କାହିଁକି ?

ସଖୀ—ହିଁ, ସତେ ତ ! ରାଜମୁକୁଟ ନାହିଁ । ଦେହଟା କଳାକାଠ ପଡ଼ି ଯାଇଛି ! ଶୀଘ୍ର ବୁଝ ।

(ରାଜା ପ୍ରବେଶ)

ଶୈବ୍ୟା—ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ! ଆପଣଙ୍କର ମୁଖ-କମଳ ମ୍ଳାନ ଦେଖା ଯାଉଛି କାହିଁକି ? ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ, କହ କଥା କଣ ?

(ଗୀତ)

କହ ସାବଧାନ ଜଣା କାହିଁକି ମନ
ଶୁଣାଅ ନାହିଁ ଭରସା । କଣା ଦାସୀରେ
ରୋଷ କରିଛ କି ଅଭିବେଶ ଜାଣି ନ ପାରେ
ଦୁଃଖ ଦୂର କରନ୍ତ ।

ରାଜା— ଗୀତ

ସୀତାବତୀନା ମୋର ଅର୍ଜିଲ କର୍ମଫଳ
ବର୍ଜିଛି ସୁଖ ଭୋଗ ଗ୍ରାସିଛି ଦୁଃଖାନଳ
ଖଣ ଖଣ ହୃଦୟ କରେ ସଦା ଆକୁଳ
ରକ୍ଷା ନାହିଁରେ ଆଜ ଗତ ମନ ମୋରଟି ।୧।

କଣ ଏପରି ବିପଦ ଘଟିଲା ଶୀଘ୍ର କୁହନ୍ତୁ ନାଥ ।

ରାଜା—ସଖି ! ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ନାମ ଅବଶ୍ୟ ଶୁଣିଥିବ ?

ରାଣୀ—ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଯେଉଁ କ୍ଷତ୍ରିୟ ତପସ୍ୱୀ ?

ରାଜା—ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ତପସ୍ୟାବଳରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ରାଜର୍ଷି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ।

ରାଣୀ—କଣ ହେଲା ? କଣ ହେଲା ? ଆପଣ ତାଙ୍କ କୋପାନଳରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ହାୟ !

(ଗୀତ)

ଆରେ ବିଧାତା ତୋର ଏକାକ ସୁବିଚାର
ଅନାଥଙ୍କ କପାଳରେ ଦେଲୁ କଳଙ୍କ ଭାର ।

ରାଜା— (ଗୀତ)

ନକର ତୁ ସନ୍ତାପ, ଲଭିନାହିଁ ମୁଁ ଶାପ
ଦର୍ପାନ୍ଧ ମୁନିଙ୍କରେ ଅର୍ପିଛି ମୋ ମୁକୁଟ ।
କଣ୍ଠ ହେଲଣି ମୋର ଦାନ ଦକ୍ଷିଣାତକ
ଆଶ୍ରମେ ଗଲା ସତ ନାହିଁ ଏଥୁ ବରତ । ୨ ।

ଶୈବ୍ୟା—ହାୟ ? ଧରଣୀ-ପାଳକ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ରକ୍ଷକ ପୁଣ୍ୟମୟ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ କଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାପ ପ୍ରଦାନର ଉପଯୁକ୍ତ କ୍ଷେତ୍ର ।

ରାଜା—ଦେବୀ ! ଶାପ ନୁହେ ମୁ ତାଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ଲାଭ କରିଛି ! ସେ କୃପାକରି ମୋଠାରୁ ପୃଥିବୀ ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଦାନକୁ ଦକ୍ଷିଣା ବାକି ପଡ଼ିଛି ।

ଶୈବ୍ୟା—କେତେ ଦକ୍ଷିଣା ନାଥ !

ରାଜା—ଏକ ସହସ୍ର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ।

ଶୈବ୍ୟା—ଆପଣଙ୍କର ଭଣ୍ଡାରରେ କଣ ନାହିଁ ?

ରାଜା—ମୋର ଭଣ୍ଡାରରେ କି ଅଧିକାର ଅଛି ? ସବୁ ଋଷିଙ୍କର ।

ରାଣୀ—ତେବେ ଋଷିଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣା କିପରି ପରିଶୋଧ ହେବ ନାଥ !

ରାଜା—ଦେବି ! ତୁମକୁ ଓ ରୋହିତକୁ ତୁମର ପିତା ଗୃହରେ ଛାଡ଼ି କାଶୀ ଧାମରେ ମୋର ଆତ୍ମ ବିକ୍ରୟ କରି ଋଷିଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣା ପରିଶୋଧ କରିବି ।

ଶୈବ୍ୟା—ପୃଥିବୀନାଥ, ଆପଣ ତ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ସନ୍ତୋଷ କରିବା ଲାଗି ପୃଥିବୀ ଦାନ କଲେ, ଆଉ କାହାକୁ ସନ୍ତୋଷ କରିବାକୁ ଧର୍ମପତ୍ନୀ ତ୍ୟାଗ କରିବେ ?

ରାଜା—ଅଭିମାନିନି ! ମୁଁ କଣ ତୁମକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରୁଛି ! ପ୍ରିୟେ କଷ୍ଟକ ସାଥିରେ କେଉଁଆଡ଼େ ଯିବ ?

ରାଣୀ— ଗୀତ

ପତି ନେଲେଟି ପତି ନେତ ମୁଁ ଭିକ୍ଷାପାତ୍ରୀ
ପତି ବିନା ମୋରଟି ନାହିଁ ଏ ଭବେ ଶାନ୍ତି ।

ରାଜା— (ଗୀତ)

କନକନେହି ପଥେ ଚାଲିବୁ ତୁ କେମନ୍ତେ
ଦୁର୍ଗମ ସଙ୍ଗେ ଯିବା ଶୋଭିବ ନାହିଁ ତୋତେ
ତରୁଣୀ ତରୁତଳେ ଆଶ୍ରା କରିବୁ କେତେ
ଭରସା ନାହିଁ ମୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଅଛି ଘଟି । ୩ ।

ରାଣୀ—ନାଥ ! ମୋର ପତି ଯେଉଁଠି ମୋର ରାଜ୍ୟ ସେଇଠି, ଆଜ ଆପଣ ଯେବେ ଇନ୍ଦ୍ର ହୋଇଥାନ୍ତେ, ମୁଁ ପାରିଜାତ ହାର ଗଳାରେ ପକାଇ ଆପଣଙ୍କ ବାମ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଶଚୀ ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତି ! ବିଧାତା ନସ୍ୱମରୁ ଯେବେ ଆପଣଙ୍କୁ ଭିକ୍ଷା ମାଗିବାକୁ ହେଲା, ତେବେ ମୁଁ ମଧ ଆପଣଙ୍କ ସହଚରୀ ହୋଇ କରଙ୍କ ବହନ କରି ବୁଲିବି । ହିମାଳୟ-ନନ୍ଦିନୀ ଜଗତ-ଜନନୀ ପତି ସଙ୍ଗେ ଯୋଗୀ ସାଜି କାଞ୍ଚନ ଦେହକୁ ଭସ୍ମ ଭୂଷିତା କରିଥିଲେ, ମୁଁ ମଧ ସେହି ମହାଶକ୍ତି ଅଂଶେ ଜନ୍ମ । ମହାରାଜ ପୁରୁଷର ବଳ ତାର ହୃଦୟରେ ।

ରାଜା—କାହିଁଗଲ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର, ଆସି ଦେଖ ତୁମ୍ଭେ ଛାର କି ସାମାନ୍ୟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ନେଇଛ, ଆସି ଦେଖ, ଦେଖିଯାଅ ତୁମ୍ଭେ, ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରକୁ କାଙ୍ଗାଳ କରିପାରି ନାହିଁ,ଥରେ ଆସି ଦେଖିଯାଅ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର, ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ବକ୍ଷରେ କି କୌସ୍ତୁଭ ଲକ୍ଷ୍ମୀରତ୍ନ ଶୋଭା ପାଉଅଛି, କି କମଳା ତାର ହୃଦୟ-ସାଗର ଆଲୋକିତ କରୁଅଛି, କି ତ୍ରିଲୋକ ଦୁର୍ଲଭ କି ଅସୀମ ପ୍ରେମରାଜ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ନେଇ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଛାର ମୃତ୍ତିକା ପୃଥିବୀ ତ୍ୟାଗକରି ଯାଉଛି । ଯେତେ କିଛି ସୁଖ ଅଛି ଏହି ଧରାତଳେ, ସକଳ ସୁଖର ସୁଖ ପତ୍ନୀ । ଚାଲ ପ୍ରିୟେ ଶୀଘ୍ରତର ଗୃହତ୍ୟାଗ କରିବା । ଏ ବେଶ ଭୂଷାରେ ଆଉ କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।

ରାଣୀ—ବୁଝିଛି ମହାରାଜ ! ଏ ରତ୍ନ ଅଳଙ୍କାର କି ମୋର ନୁହେ ।

ରାଜା—ପ୍ରିୟତମେ ! ତୁମ୍ଭେ ମୋର ସର୍ବସ୍ୱ ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଭୂଷଣହୀନା କିପରି ଦେଖିବି ।

ରାଣୀ—ଏହି ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନହାର ଆଜଠାରୁ ମୁଁ ହଜା ନଶି ଗଳାରେ ପିନ୍ଧିଥିବି । ଆସ ନାଥ ପିନ୍ଧାଇଦିଅ ।

ରାଜା—ଦୁଃଖର ଏତେ ପୁରସ୍କାର; ଜଗଦୀଶ୍ୱର ! ସ୍ନେହ ପାରିଜାତ ଦେଖାଇବା ଲାଗି ସହାନୁଭୂତି ଅମୃତ ପାନ କରାଇବା ଲାଗି କଣ ତୁମ୍ଭେ ଦୁଃଖ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛ ।

ରାଣୀ ଚାଲ ରୋହିତକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇଯିବା ।

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

(ସଖୀବୃନ୍ଦ ଗୀତ)

ଆସ ଆସ ସହି   ବେଳ ଆଉ ନାହିଁ
ଦୁଃଖ-ନଶି ଘୋଟି ଆସିଲା,
ଅଯୋଧ୍ୟାର ଚନ୍ଦ୍ର   ଦାତା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର
କାଳରାହୁ ଆସି ଗ୍ରାସିଲା ।
ନାହିଁ ଏ ଭବନେ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଆଉ
ହଟିଆ ବିଧାତା ସାଧିଲାଣି ଦାଉ
ଧରମ କରମ ସବୁ କ୍ରୂର କାଳ ଶୋଷିଲା ।

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର—ଏ କି କୋଳାହଳ, ବୋଧହୁଏ ଦାତା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ବିଚ୍ଛେଦରେ ଅଯୋଧ୍ୟାବାସିମାନେ ରାଜ୍ୟ ଛାଡ଼ି ପଳାଉଛନ୍ତି । ତେବେ ମୁଁ କାହାକୁ ନେଇ ରାଜ୍ୟ ଚଳାଇବି, ଏ କିଏ ?

(ସେନାପତି ପ୍ରବେଶ)

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର—ତୁମ୍ଭେ କିଏ, ତୁମେ କଣ ମନେ କରି ଆସିଲ ?

ସେନାପତି—ମହାରାଜ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ମୋର ଅନ୍ନଦାତା । ତାଙ୍କ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଯିବିବୋଲି ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କଠାରୁ ଅନୁମତି ନେବାକୁ ଆସିଅଛି ।

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର—ମନ୍ତ୍ରୀ ମହାଶୟଙ୍କ ଅନୁମତି ? ତେବେ ମୁଁ କଣ କେହି ନୁହେଁ ? ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ, ତୁମ୍ଭର ରାଜା ମୋତେ ସର୍ବସ୍ୱ ଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଏ ରାଜତ୍ୱ ମୋର । ତୁମ୍ଭେମାନେ ମୋର ଅଧୀନ ପ୍ରଜା । ଆମ୍ଭ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅଧିକାର ନାହିଁ ।

ସେନା—ମହାରାଜ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଆପଣଙ୍କୁ ସର୍ବସ୍ୱ ଦାନ କରିଛନ୍ତି ସତ୍ୟ, ଏ ରାଜତ୍ୱ ଆପଣଙ୍କର ଏକଥା ସତ୍ୟ;କିନ୍ତୁ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଉପରେ ତାଙ୍କର କିଛି ଅଧିକାର ନଥିଲା କି ପ୍ରଜା ଇଚ୍ଛାକୁ ସେ ଦାନ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରଜାଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ନ ଥିଲେ ସେ କଣ ବଳପୂର୍ବକ ରାଜ୍ୟରେ ବାସ କରାଇ ପାରିବେ ।

ବିଶ୍ୱା—ତୁମ୍ଭେ କଣ କହିବାକୁ ଚାହୁଁଛ ? ମନେରଖ, ଏ ଅଙ୍ଗୁଳିରେ ଆଜ ଫୁଲମାଳ ଧରିଛି ବୋଲି ଧନୁ ଚାଳନା ପୂର୍ବସଂସ୍କାର ଭୁଲି ଯାଇନାହିଁ ?

ଜଳଧର—ଆପଣଙ୍କର ପୂର୍ବସଂସ୍କାର ଥାଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ଜଟା ବଳ୍କଳ ଧାରଣକରି ରଣବନ୍ଧ କରିବା ଋଷିପୁର ଧର୍ମ ନୁହେଁ ।

ବିଶ୍ୱା ତୁମ୍ଭର କଥା ବିଦ୍ରୋହ-ଉତ୍ତେଜକ । ବିଦ୍ରୋହିର ଶାସ୍ତି ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ !

ଜଳଧର—କେ କହେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ହୃଦୟରେ ଦୟା ନାହିଁ । ଦୟାମୟ ଶୀଘ୍ର ସେକଥା କରନ୍ତୁ, ଶୀଘ୍ର ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ଆଜ୍ଞା ଦିଅନ୍ତୁ । ସେତେବେଳେ ଏ ଦଗ୍ଧ ନୟନ ରାଜଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଆଉ ଭିକାରି ବେଶରେ ଦେଖିବ ନାହିଁ । ରାଜର୍ଷି ! ପ୍ରକୃତରେ ମୁଁ ବିଦ୍ରୋହୀ । ଯମାଳୟ ମୋର ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ !

ବିଶ୍ୱା—ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାଣଭୟ କର ନାହିଁ, ଆଚ୍ଛା ତୁମ୍ଭେ ଯାଅ ।

ତୃତୀୟ ଅଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର, ଶୈବ୍ୟା ଓ ରୋହିତ)

ରୋହିତ—ମା,ମା, ମୁଁ ଆଉ ଚାଲିପାରିବି ନାହିଁ । ମୋର ଗୋଡ଼ କଣ ହୋଇ ଯାଉଛି ।

ଶୈବ୍ୟା—ବାପରେ, ଆଉ ଅଳ୍ପବାଟ ଚାଲ, ଆଗରେ ଗ୍ରାମ ପଡ଼ିବ । ସେଇଠାରେ ବିଶ୍ରାମ ନେବା ।

ରୋହିତ—ନା ମା, ମୁଁ ଆଉ ଦଣ୍ଡେ ଚାଲିପାରିବି ନାହିଁ ।

(କନ୍ଦନ ଗୀତ)

ମାତ ଆଉ ଚଳୁନାହିଁ ଶୁଖିଲାଣି କଣ୍ଠ ମା,
ଆଣିଦିଅ ମୋତେ ଅନ୍ନ ଭୁଞ୍ଜିବି କରି ଯତନ
ହେବ ଏ କ୍ଷୁଧା ମେଣ୍ଟଣ ପିଇ ଚାଲି ଯିଁବ ମା ।

ମୋତେ ଟିକିଏ ଅନ୍ନ ଦିଅ, ମୁଁ ଖାଇଲେ ବଞ୍ଚିବ ନଚେତ୍ ମୋର ପ୍ରାଣ ଗଲା ।

ଶୈବ୍ୟା—ହା ଦଇବରେ, ଯାହାଙ୍କୁ ଘରେ ଖାଇ ସରୁ ନଥିଲା, ସେ ଆଜ ସାମାନ୍ୟ ଭାତମୁଠାକ ପାଇଁ ଏତେ ଆତୁର, ନାଥ କଣ କରିବି ।

ରାଜା—ପ୍ରିୟେ ମୋର ଜ୍ୱର କଣ ।

ରୋହିତ— (ଗୀତ)

ଚରଣ ଚାଲିଲା ପରି	ପ୍ରଗତ ହୁଏ ମୋହର
କ୍ଷୁଧାନଳ ଦିଏ ଘାରି	ସହିନୁହେ କଷ୍ଟ ମା ॥

ମା ଏଇଥର ପ୍ରାଣଗଲା ।

ଶୈବ୍ୟା—ନାଥ ! କଣ କରିବି ? କେଉଁଠାରୁ ଅନ୍ନ ପାଇବି । ଆପଣ କହିଲେ ଯାଆନ୍ତୁ କେଉଁଠାରୁ ଅନ୍ନଟିକିଏ ମାଗି ଆଣିବେ ।

ରାଜା—କେଉଁଠାକୁ ଯିବି, କଣ କହି ମାଗିବି ।

ଶୈବ୍ୟା—ନାଥ । ଲଜ୍ଜା କରୁଛନ୍ତି ?

ରାଜା—ପ୍ରିୟେ ! କି କଥା କହୁଛ, ରୋହିତ କ୍ଷୁଧାରେ ଆତୁର, ହେଉଛି, ମୋତେ ଲଜ୍ଜା ହେଉଛି ? ତେବେ ସନ୍ଧାନ କରେ ।

ରାଣୀ—ହା ଦଇବ ! ତୋର ଏହି ବିବେକ, ତୋହର ଏହି ବିଚାର । ଯାହାର ଅନ୍ନରେ ଅଯୋଧ୍ୟାବାସୀ ପ୍ରତିପାଳିତ, ସେ ଆଜ ପଥର ଭିକାରି !

(ଗୀତ) ବିଧି କି ନ କଲରେ ଏ ଦଣ୍ଡ ଦେଲୁ ।
ଦଣ୍ଡ-କୁଣ୍ଡଧାରୀ ଅନ୍ନ ଛଡ଼ ନେଲୁ ।

ଯାର ପାଦତଳେ କୋଟି କୋଟି ଦାସ ଦାସୀ, ଯାର ଭଣ୍ଡାର କୁବେରର ଭଣ୍ଡାର ପରି, ଯାର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କୁ ଦୈନିକ ପଡ଼ ଖଞ୍ଜା, ସେ ପୁଣି ଆଜ ଧନ ଅରକ୍ଷ ।

(ଗୀତ)

ଯେ ଦାନ ପଣରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ
ଯା ନାମ ଘୋଷେ ଜଗତ ।
ସେ ଆଜ ଧନ ଅରକ୍ଷ
କରନ୍ତି ବଡ଼େ ଭିକ୍ଷା ଝୋଲ ।

ଦଇବରେ ! ତୁ କ୍ଷଣକେ ମାନବଙ୍କୁ ହସାଇ ଦେଇ ପାରୁ, କ୍ଷଣକେ କନ୍ଦାଇ ପାରୁ, ତୋର ଲୀଳା କେ ବୁଝିବ । କାହିଁ ରାଜରାଜେଶ୍ୱର, କାହିଁ ପଥର ଭିକାରି । ଏଇ ଆସିଲେ ଚାଲ, ବାପ ! ଉଠ ।

ହରି—ପ୍ରିୟେ ! ମୁଠିଏ ଭାତ ଚୋରାଣି ମିଳିଲା, କୌଣସି ପାତ୍ର ନ ପାଇ ଏ ଖପରା ଖଣ୍ଡିକରେ ଆଣିଲି । ମନରେ କୌଣସି କଷ୍ଟ ଆଣିବ ନାହିଁ । ରୋହି-ତକୁ ଉଠାଅ (ରୋହିତ ଉଠି)

ରୋହିତ—ମା ମୁଁ କଣ ଏକା ଖାଇବି ? ବାବାତ କାଲଠାରୁ କିଛି ଖାଇନାହାନ୍ତି, ତୁମେ ବି ଉପ-ବାସରେ ଅଛ । ଆସ ସମସ୍ତେ ବାଣ୍ଟିକରି ଖାଇବା ।

ରାଜା—ଆଚ୍ଛା ତୁ ଖାଇସାରୁ, ଆମ୍ଭେମାନେ ପଛରେ ଖାଇବୁ ।

ରୋହିତ—ନାହିଁ ନାହିଁ, ତୁମ୍ଭେ ଆଗ ନିଅ ।

(ତଥାକରଣ)

ଭିକ୍ଷୁକମାନେ—ହେ ବାବା, ହେ ମା, ଈଶ୍ବର ତୁମ୍ଭର ମଙ୍ଗଳ କରିବେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଗଣ୍ଡିଏ ଦେ, ହେ ମା, ହେ ବାବା !

ଗୀତ—

ଦେ ଦେ ଦେରେ ବାବା ଭିକାରୀକୁ ମୁଠାଏ ଦେ ।
ସରିଯିବ ନାହିଁଟି ତୋର
ହରି ତୋର ବଢ଼ନ୍ତି କରିବେ ।
ପରପେଟ ଶଢ଼ିଲେ ତୁନ୍ଦି ।
ତୋର ପେଟ ଜାଣିବ କେହି ।
ଦୟା ପଦ ଯା ଠାରେ ନାହିଁ
ଧିକ ଜନ୍ମ ତାର ଏ ଭବେ
ହେ ମା ମୁଠାଏ ଦେ ।

ହରି—ଆରେ ଭାଇ, ଆମ୍ଭେମାନେ ତୁମ୍ଭଠାରୁ କାଙ୍ଗାଳ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଠିଏ ଏ ଗ୍ରାମରୁ ମାଗି ଆଣି ତିନପ୍ରାଣୀ ଘେରି ବସିଛୁଁ ।

ଭିକ୍ଷୁ—ଆରେ ସେଇଥିରୁ ମୁଠାଏ ଦେ ।

ରୋହିତ- ବାବା ! ମୁଁ ଖାଇବି ନାହିଁ । ମୋର କ୍ଷୁଧା ତୃଷା ଏମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ପଳାଇଗଲାଣି, ତୁମ୍ଭେ ଖାଇ-ବତ ଖାଅ, ମୋ ଭାଗ ଏ କାଙ୍ଗାଳମାନଙ୍କୁ ଦେବି ।

ହରି- ରୋହିତ, ତୁ ଅଭୁକ୍ତା ହେବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ବସିଥିଲୁ ସିନା ହେ ତୋର ଇଚ୍ଛା, ଯାଆ କାଙ୍ଗାଳ-ମାନଙ୍କୁ ଦେ । (ଭିକାରୀଙ୍କୁ ଦେବା)

ଶୈବ୍ୟା—ଚାଲ ନାଥ କୌଣସି ଗ୍ରାମ ନିକଟକୁ ଯିବା ।

ରାଜା—ଚାଲ ତେବେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୁଇଜଣ)

୧ମ—ଭାଇନା, ଆମ୍ଭଠାରୁ କପାଳିଆ ଏ ଦୁନିଆରେ କେହି ନାହାନ୍ତି, କହନ୍ତି ବ୍ରାହ୍ମଣ କାଙ୍ଗାଳ, ଏଣୁ ଦାତା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଯୋଗୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କାଙ୍ଗାଳ-ପଣିଆଟା ଘୁଞ୍ଚିଯାଇଛି । କଣ ଖାଇବ ? ପୁରି ଲଡ଼ୁ ଛଡ଼ା ତ ତଳ ହୁଡ଼ୁମ ପତରରେ ପଡ଼େନାହିଁ । ବସାଦହି ତୁଣ୍ଡରେ କଣ୍ଟାହୋଇ ବଢ଼ିଯାଏ । ଆଉ ପ୍ରତିଦିନ ଦାନ ନେଇ ନେଇ କୋଠାବାଡ଼ି କରିଗଲୁଣି । ଆଉ ଏପରି ରାଜା କେବେ ଏ ଦେଶ ଦେଖି ନ ଥିଲୁ ।

୨ୟ—ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ! କୋଠାବାଡ଼ି ତ ହେଲାଣି । ଆଉ ଦଉଡ଼ିରୁ କଣ ।

୧ମ—ଭାଇନା, ବୁଝିନାକି ପ୍ରକୃତଃ ନୈବମୂର୍ଖତେ । ତିଳିକି ପଡ଼ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯାଏ, ଧାନ କୁଟାରୁ କି ରହିତ ହେବ, ସେଟା ଆମ୍ଭ ପିତୃ-ପିତାମହଙ୍କ ବେଉସା ।

୨ୟ—ଚାଲ ଦାନ ସମୟ ହୋଇଗଲାଣି, କଥା କହୁ କହୁ ଦିନ ଯିବ ।

(ଜୟ ଦାତା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଜୟ)

(ଦୂତର ପ୍ରବେଶ)

କାହାର କଣ ହେଲାଣି ଏଗୁଡ଼ାଙ୍କର ଖାଲି ପେଟ-ଚିନ୍ତା ।

୧ମ—କିରେ ଦୂତ, ଆଜି କଣ ଦାନ ସରିଗଲାଣି କି ?

ଦୂତ—ହିଁ, ଦାନ ସରିଗଲାଣି, ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଭୋଜନରେ ବସିଛନ୍ତି ।

୧ମ—ଭାଇନା, ଯେଉଁଠି ଥିବ ଟିକା କହୁ କହୁ ଦିନ ଯିବ, ଏବେ ଯାଇଲ । ହେ ଦୂତ ! କଡ ବେଶୀ ନାହାନ୍ତି ଦୁଇଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉପବାସରେ ରହି-ଯାଇଛନ୍ତି ।

ଦୂତ—ନା ନା, ସେ କଥା ହେବନାହିଁ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ମହାରାଜ ! ଦୁଇଜଣ ଗରିବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉପବାସରେ ମଲେ, ଭୋଜନ ମୁଠିଏ ମିଳୁ ।

ଦୂତ—ମଲେରେ ଏଗୁଡ଼ାକ । ହେ ଗୋସାଇଁ ! ଆଜ ଈଶ୍ୱର ହୋଇଥିଲା ଯେଉଁମାନେ ଫାଟକପରେ ଆସିବେ ସେମାନେ ଫେରିଯିବେ; ଯଦି ବିଶେଷ ଜଞ୍ଜାଳ କରନ୍ତି ତେବେ ମୁଠାଏ ମିଳିବ, କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ ।

୧ମ—କି କାର୍ଯ୍ୟ କୁହ ଆମ୍ଭେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ଦୂତ—ତୁମ୍ଭେମାନେ କାନ ନାକ ଧରି କୋଡ଼ିଏ ଥର ଉଠ୍ ବସ ହୁଅ, ତା ପରେ ମିଳିବ ।

(ବ୍ରାହ୍ମଣ ତଥା କରଣ)

ଦୂତ—ଥାଉ ଥାଉ, କାହାର କଣ ହେଲାଣି ସ୍ୱାଙ୍କ ନଦ ଭାଙ୍ଗିନାହିଁ ।

(ଗୀତ)

ନନା, ଯାଉଲାଣି ତପ୍ୟା ଧରମରେ ଯୋଦ୍ଧା କରମ
ଏ ଅଯୋଧ୍ୟାଧାମ ହେଲା ଆଜ
ଶୂନ୍ୟ ହଇବର ଦୁର୍ଘଟଣ
ନନା ! ସବୁ ସରିଗଲାଣି ସବୁ ସରିଗଲାଣି
ଏ ଅଯୋଧ୍ୟାଶିରୀ ଚୁଲି ଗଲାଣି !

୧ମ—କଣ କଥା କଣ ?

ଦୂତ— (ଗୀତ)

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରେ ଦାନ ଦେଲେଣି ରାଜନ
ଏ ପୁଣ୍ୟ ଅଯୋଧ୍ୟା ଧାମ ।
ନନା ! ଏ ରାଜସିଂହାସନ ରାଜା ଆମ୍ଭର ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ଦାନକରି ଏଠାରୁ କାଶୀ ଗଲେ ।

୧ମ—ହେଉପ ଜଣ କହୁଛୁ, ଯେତ କଥା, ଆଛା ଯାଉଁକି କାଶୀ ଗଲେ ।

ଦୂତ— (ଗୀତ)

ଦାନର ଦକ୍ଷିଣା ଦେବେ ଠିକଣା
ଅନ୍ନାଦିକ ତନିକରି ।
ନନା ! ରାଜା ଆମ୍ଭର ପ୍ରଥମ ଦାନକର ଦକ୍ଷିଣା ନ ପାଇବାରୁ କାଶୀ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଗଲେ । ସେଠାରେ ଆତ୍ମବିକ୍ରୟ କରି ଋଷିଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣା ଦେବେ ।

ଦୂତ— (ଗୀତ)

ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ କି ହେବ ଶୁଣିଲେ
ଝୁରି ଝୁରି ଯିବ ହୃଦରେ
ନନା ! ସବୁ ସରି ଗଲାଣି, ଯାଅ, ଆଉ କାହିଁକି ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛ ।

୧ମ ଭାଇନା ! ଆଜ ଯେଉଁ ବଦମଙ୍ଗଳ ମୁହଁ ଗୁହିଁ ଘରୁ ବାହାରିଥିଲେ କେଡ଼େ ବଡ଼ କଥାଟାଏ ଶୁଣିଲେ, ଚାଲ ଗୋଡ଼ାଇ ଗୋଡ଼ାଇ ଯିବା, ଟିକିଏ ଦେଖାକରି ଆସିବା ।

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜା-ରାଣୀ-ରୋହିତ ।

ରାଜା—ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବହୁତ କଷ୍ଟ ହେବଣି, ମୋତେ ଦିଅ ମୁଁ କିଛି ପଥ କୋଳକରି ନେଇ ଯାଏ, ଆ ! ବାପ ମୋ କୋଳକୁ ଆ' (କାଖ କରି) କାଶୀଦ୍ୱାଟ ଆଉ କେତେ ବାଟ ପଡ଼ିବ କେଜାଣି ଲୋକ ଦେଖା ହେଲେ ପଚାରନ୍ତେ, ଏମାନେ କିଏ ।

୨ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଦେଖିଲୁଣି କିଏ ଦୁଇ ତିନିଜଣ ଯାଉଛନ୍ତି ।

୧ମ—ଭାଇନା ! ତମ ଆଖିରେ କଣ ପରଳ ମାଡ଼ିଗଲାଣି କି, ଏଗୁଡ଼ାକ କିଏ କାଙ୍ଗାଳ ଯାଉଛନ୍ତି, ଆଛା ଏହାଙ୍କଠାରୁ ସନ୍ଧାନ ବୁଝିବା । ହଇହେ ! ଏବାଟେ ଅନ୍ଧ ମହାରାଜ ଗଲେ କି ?

ହରି—ତୁମ୍ଭ ମହାରାଜ କିଏ, ଆମ୍ଭେତ ଚିହ୍ନିନାହୁଁ ।

୧ମ—ତୁ ଚିହ୍ନିନାହୁଁ, ଦାତା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିନାହୁଁ ।

ହରି—ସେ କେବେ ଦାତା ଥିଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପଥର ଭିକାରି । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ! ଏ ହତଭାଗା ସେହି ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ।

(ପ୍ରଣାମ କରଣ)

୧ମ—ହା ବିଧାତାରେ ! ରାଜଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀଙ୍କର ଏହି ଦଶା, ମହାରାଜ ଅଜଣାରେ କଣ କହି ପକାଇଲୁ !

ହରି—କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ତୁମ୍ଭେମାନେ କୁଆଡ଼େ ଆସିଲ ।

୧ମ—ମହାରାଜ ! ଆମ୍ଭେମାନେ ତୁମ୍ଭର ଅନ୍ନରେ ପ୍ରତିପାଳିତ, ଆଜି ରାଜଦରବାରକୁ ଦାନ ଆଶାରେ ପାଇଁ ଆପଣଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଶୁଣି ସାକ୍ଷାତ ନିମନ୍ତେ ଆସିଲୁ ।

ରାଜା—ଗୋସାଇଁ ! ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଆଉ ରାଜ୍ୟ ନାହିଁ, ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଗଗନ ଭିକାରି !

ରୋହିତ—ପିତା ! ମୋର ଗଳାରେ ଏ ଯେଉଁ ରତ୍ନ ହାରଟି ଅଛି ତାକୁ ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଦେଇ ଜୀବନ ଧନ୍ୟ କରିବି ।

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର—ଜୀବନ ଧନ୍ୟ କରିବେ ସତ୍ୟ, ଜୟ ବତ୍ସ ! ଏ ହାର ତୋର ପିତା ଦେଇଥିଲେ ନା କୁବେରର ଭଣ୍ଡାରରୁ ଜୟ କରି ଆଣିଥିଲୁ ।

(ଗୀତ)

କହ ରାଜପୁତ୍ର କାହାର ଏ ବିତ୍ତ
ଅର୍ପୁଛୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ କରେ ।
ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତି, ପିତା ତୋର ଅର୍ପି,
ଦେଇଛନ୍ତି ମୋହ କରେ ।
ତୁ କି ନ ଜାଣୁ ଧନ,
(ଆଜ) ବ୍ରାହ୍ମଣ ହରଣେ ଦେଉଛ ମନ ॥

ମହାରାଜ ! ପୁତ୍ରକୁ ବେଶ୍ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଛନ୍ତି, ବତ୍ସ ! କା'ର ଧନ ଏଠାରେ ଦାନ କରୁଅଛ ?

(ଗୀତ)

ଅଙ୍ଗ ଅଳଙ୍କାର   କାହାରେ କୁମର
କୁଣ୍ଠିତ ନ ହୁଅ ମନେ ।
ତୋ ନିଜ ଅର୍ଜନ   କରି ପାରୁ ଦାନ,
ଡକାଇ ଯୋଗ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣେ;
ନହିଁ ନାହିଁ ଚିନ୍ତା ।
ଦାନପଣେ ହୁଅ ସାମରଥ ।୨।

ବତ୍ସ ! ତୋହର ନିଜ କମେଇବାର ଯାହା ଦାନ କରିବୁ ତହିଁରେ ମୋର କିଛିମାନ ଦାବୀ ନାହିଁ, ଏ ପଦାର୍ଥ ମୋର ତେ ଶିଘ୍ର କାଢ଼ି ଦେ (ଓଟାଇ ନେବା) ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଧିକ୍ ଧିକ୍ ଧିକ୍ !

ବିଶ୍ୱା—ତୁଚ୍ଛକର ବ୍ରାହ୍ମଣେ, ମୋତେ ଚିହ୍ନି ନାହିଁ ?

ବ୍ରାହ୍ମଣେ—ରାଜର୍ଷି ! ବେଶ ଚିହ୍ନୁ, କଅଁଳା ପିଲା ଠାରିଟାପି ଧନ ନେବା ଋଷିଙ୍କୁ କିଏ ନ ଚିହ୍ନିବ, ମହାରାଜ ! ତପସ୍ୟାକର ଅନୁମତି ହେଉ ଏ ଋଷିଙ୍କର ପାନା ପ୍ରାପ୍ୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଇ ଆପଣଙ୍କୁ ଋଣମୁକ୍ତ କରିବୁ ।

ରାଜା—(ସ୍ୱଗତ) ବିଶ୍ୱନାଥ ! କିଏ କହିବ ତୋ ଜଗତରେ ଦୟା ନାହିଁ, ସହୃଦୟତା ନାହିଁ; ପରଦୁଃଖ କାତରତା ନାହିଁ, ଦାନପ୍ରାପ୍ତି ଇଚ୍ଛୁକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମୋଠୁ କିଛି ପାଇବା ଆଶାରେ ଆସିଥିଲେ, ସେମାନେ ପୁଣି ତାଙ୍କର ବହୁ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟାର୍ଜିତ ଧନ ଦେଇ ମୋତେ ଏ ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ।

ବିଶ୍ୱା—ମହାରାଜ ! କ'ଣ ଭାବୁଛନ୍ତି ? ଆପଣଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ବଳରୁ ଏ ଭିକାରି ବ୍ରାହ୍ମଣ ବି ଦାତା, ଏବେ ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱ ହରଣ କରି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଋଣ ପରିଶୋଧ କରନ୍ତୁ ।

ରାଜା—ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ; ତୁମ୍ଭଠାରୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛି ଗ୍ରହଣ କରିବା କ୍ଷତ୍ରିୟର ନିୟମ ନୁହେଁ; ଋଷିବର ! ମୋତେ ଉପାୟ କହନ୍ତୁ କିପରି ଋଣମୁକ୍ତ ହେବି ।

ବିଶ୍ୱା—ଦରିଦ୍ର ସେବା ଭକ୍ତି କରି ପାରେ ନ ।

ହରି—ତେବେ ଆପଣଙ୍କ ସେବକରେ ରଖନ୍ତୁ ।

ବିଶ୍ୱା—ମୋର ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ, ଅନ୍ୟଠାରେ ସନ୍ଧାନ କର, ସମୟ ଅନେକ ଦେଇଛି ! ମୁଁ ଆସେ !

ହରି—ଗୋସାଇଁ ! ଟିକିଏ କାଶୀ ନଗରକୁ ବାଟ ଦେଖାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ।   (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

୪ର୍ଥ ଅଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ମାଧବବର୍ମା ଜଟାଧାରୀଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

ମାଧବ—   ଗୀତ

ଭଣଜାରେ ! କେଉଁ ଜନ ନିଜ ସଂସାରେ ।

ଏ ଯେ କଳିକାଳ   ହରିବ ବୁଦ୍ଧିବଳ
ମଜିବ ଖଳ କଥା ଯାହାରେ ।।

ଭଣଜା ! ଏ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ପଢ଼ୁଛୁ ତାହା ମାତ୍ର ବୃଥାଖଣ୍ଡକରେ ଯିବ ?

ଜଠା—ମାମୁଁ ଆଉ କ'ଣ ?

ମାଧବ— ଗୀତ

ଅବୀର୍ଯ୍ୟା ହେଲ ପୃଥ୍ୱୀ ମାନବ ଆୟୁ ତ୍ରୁଟି
ଖସିଲେ ପାପବୋଝେ ଯାହାରେ ।

ଭଣଜା ଆଜିକାଲି ଲୋକେ ପାପକଥାରେ ରତ ହେବାରୁ ବୃଷ୍ଟି ହାନି, ମନୁଷ୍ୟ ହାନି; ସବୁଥିରେ ହାନି ପଡ଼ିଗଲା ।

ଜଠା—ମାମୁଁ ଏତେ କଥା ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ, ତେବେ ବୁଢ଼ାଦିନେ ଗୋଟିଏ ଛାନ୍ଦ ହୋଇଥିଲ କାହିଁକି ?

ମାଧବ— ଗୀତ

ମାଈପେ ହେଲେ ଷଣ୍ଢ ସ୍ୱାମୀରେ ହେଲେ ଦଣ୍ଡ
ଖଣ୍ଡେ ଏ କାଳେ ହେଲେ ଯାହାରେ ।।

ଆରେ ଭଣଜା ଏ ମାଈପଙ୍କୁ ବଳ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ କଥା ନ ଜଗି ଚାଲିଲେ ଗୁଣ୍ଡୁଣି ପାହାର ଥୁଆ । ହଇରେ ଭଣଜା ! ତୋ ମାଇଁ ମୋତେ ରକ୍ଷା ଦେଲା ନାହିଁ, ସେ ଟିକିଏ କୋମଳାଙ୍ଗୀ । କାର୍ଯ୍ୟ ଧନ୍ଦା କରି ପାରେ ନାହିଁ, ସେଥିପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଚାକରାଣୀ ଦରକାର, କ'ଣ କରିବା କହିଲୁ ? ସେ ତ ରହିଥୋଇ ଦେଲା ନାହିଁ ।

ଜଠା—ମାମୁଁ, ତେମେ ପାରୁ ନାହିଁ । ମାଈ ଯେବେ ମୋ ହାବୁଡ଼େ ପଡ଼ନ୍ତା ?

ମାଧବ—ପାଜିଟୋକା ! ହଇରେ ଟୋକା ! ମାଈ ତୋ ହାବୁଡ଼େ କ'ଣ ପଡ଼ନ୍ତା ? ବଗୁଲିଆ କାହାଁକା—

ଜଠା—ତେବେ ମୁଁ ଯାଉଛୁ ।

ମାଧବ—ଆରେ ଆ, ଆରେ ଆ, ମୋର ସେଥିରେ ଭାଇଲି, ହଇରେ ସେଇଁ ପକାଣେ ଆଇଲେ ସେ କଥା ଟିକିଏ ବୁଝ ।

ମାମୁଁ—ଦେଖିଲୁ ଏ କିଏ ଦୁଇଜଣ ଆସୁଛନ୍ତି ।

(ଶୈବ୍ୟା ଓ ରୋହିତର ଗୀତ)

ହେ କାଶୀବାସୀ   କା'ର ଦାସ ଦାସୀ
ଲୋଡ଼ା ଅଛି କି ଆସ ଆସ ହେ ।
ଚିରକାଳ ଆଶ୍ରି   ହୋଇବୁ ବଶମ୍ବାସୀ
ନିଆଶ୍ରିରେ ଦିଅ ବାସ ହେ ।

ହେ କାଶୀବାସୀ କା'ର ଦାସ ଦାସୀ ଲୋଡ଼ା ଅଛି କି ? କିଏ ନିଆଶ୍ରିମାନଙ୍କୁ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ଖରିଦ କରିବ ।

ଜଠା—ମାମୁଁ ! ଗାଈ ବାଛୁରି ହେଲେ ?

ମାଧବ—ଚୁପ୍ କର ! ଆଲୋ ମା ? ତୋର ମୂଲ୍ୟ କେତେ, ତୁହି କହୁ ହେବୁ ?

ଶୈବ୍ୟା—ଗୋସାଇଁ ! ଏକା ମୋର ?

ଜଠା—ନା, ତୋ ଘର ହାଣ୍ଡି ମାଠିଆ, କୁଲାବାଉଁଶିଆ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

ରୋହିତ—ଗୋସାଇଁ ! ଥଟ୍ଟା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ କ'ଣ ?

ଜଠା—ତୋତେ ଦେଖିକରି ? ମାରିବ ଏକ ଚାପୁଡ଼ା ଯେ,—

(ଚାପୁଡ଼ା ଘାତ ମାଧବ ପଡ଼ିଯାଇ)

ମାଧବ—ଆରେ ଜଠା ମାରି ପକାଇଲୁରେ, ଓହୋ;

ଜଠା—ମାମୁଁ ! ମୁଁ କ'ଣ ତମକୁ ମାରୁଥିଲି ।

ମାଧବ—ସେ ପିଲାଟେଇଁ ଯଦି ଏ ଚାପୁଡ଼ା ବାଜିଥାନ୍ତା ସେ କି ପ୍ରାଣ ପାଇଥାନ୍ତା । ଜଠା ! ତୋର ଭଲ ଲୋକ ମନ୍ଦ ଲୋକ ବିଚାର ନାହିଁ ।

ଜଠା—ଓହୋ ଭଦର ଲୋକ, ମାମୁଁ ? କହନ୍ତୁ ହେବ କିପରି ?

ମାଧବ—ହଉଲେ ମା, ମୂଲ୍ୟ କହିଲୁ ଶୁଣିବା ।

(ଶୈବ୍ୟା ଗୀତ)

ସହସ୍ରେକ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ   ପ୍ରୟୋଜନ ମମ
ଏ ଜୀବନ କାଳ-ପାଶ ହେ ।
ହେବ କି କଲ୍ୟାଣ   କରିବେ ଗ୍ରହଣ
ଦେଇ ଧନ କରି ତୋଷ ହେ ।

ଗୋସାଇଁ ! ମୋର ସହସ୍ର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଜଠା—ମାମୁଁ, ମୂଲ୍ୟଟା ତ ଭାରି ଲମ୍ବା ଚଉଡ଼ା ହେଉଛି, ଘରକୁ ଗଲେ ସୁନା ଲଣ୍ଡ ହଗିବ କି ?

ମାଧବ—ଆଲୋ ମା, ଏତେ ମୂଲ୍ୟ ତ ମୁଁ ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତୁ ।

ମାଧବ—ହଉ ହେଲା ।

ଜଟା – ମାମୁ, ବାଘଛାଲ ଖଣ୍ଡେ ପିଠିରେ ବାନ୍ଧିଥା ।

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର – ଏଇ ଯେ ମା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଏଇଠି ଅଛନ୍ତି, ତୁମର ସ୍ୱାମୀ କାହାନ୍ତି ? ମୋ ଦକ୍ଷିଣା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲାଣି ତ ?

ଶୈବ୍ୟା – ଦେବ ! ଆପଣଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦରୁ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ପାଇଅଛୁ ।

ବିଶ୍ୱା – ଅର୍ଦ୍ଧେକ, ପୁଣି ଆଉ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ? ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତମିତ ପ୍ରାୟ ଜାଣ ?

ଶୈବ୍ୟା – ପ୍ରଭୁ ! ମୋର ସାଧ୍ୟରେ ଏହାଠୁ ଅଧିକ ହେଲା ନାହିଁ । (ବ୍ରାହ୍ମଣପ୍ରତି) ପିତଃ ! ଆପଣ କୃପାକରି ସେହି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦେବେ ଏହି ଋଷିବରଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ ।

ମାଧବ – (ତଥାକରଣ)

ଜଟା – ଆରେ ବାପରେ, ଏଇ ତୋର ମହାଜନ ? ଋଷି ବର କହିଲୁ କଣ ?

ବିଶ୍ୱା – ଚୁପରେ ମୂର୍ଖ !

ଜଟା – ନାହିଁ, ନାହିଁ ହେ ଗୋସାଇଁ ! ମୁଁ ତୁମର ଖାତକ ନୁହେଁ । ଗେରୁଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ ମାଳା ପକାଇ ଏଠାରେ ବେଶ ଭୂଷା କରିଛୁ, ସୁଧ କାରବାର ଟା ବେଶ ଚଳୁଛି, ମାମୁଁ ଚାଲ ଯିବା ।

ବିଶ୍ୱା – ମା' ଲକ୍ଷ୍ମୀ ! କ'ଣ ଆତ୍ମବିକ୍ରୟ କରି ଏ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କଲ ? ତୁମେ ହିଁ ସତୀ, ମୋ ଆଶୀର୍ବାଦରୁ ଅମରତ୍ୱ ଲାଭକର ।

ଶୈବ୍ୟା – ଦେବ ! ମୋତେ ଆଉ ଏ ଆଶୀର୍ବାଦ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ; ମୋତେ କଲ୍ୟାଣ କରନ୍ତୁ ମୁଁ ଶୀଘ୍ର ଏ ଦୁଃଖ ବୋଝ ବାବା ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣରେ ଖଲାସ କରେ ଆସି !

(ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରତି)

—ଠାକୁରେ ! ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାହାର ଦାସୀ ସେ ମୋତେ ଉଚିତ ମୂଲ୍ୟରେ ଖରିଦ୍ କରିଥିଲେ, ମୋ ଶରୀର ଯେ କଣାଏ କଉଡ଼ିର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ତା ମୁଁ ଭଲକରି ଜାଣିପାରୁଛି; କିନ୍ତୁ ମୋର ପ୍ରଭୁ, ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିକଟରେ ସହସ୍ରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଲାଗି ଋଣୀ, ତାଙ୍କ ସେହି ଋଣ ପରିଶୋଧ କରିବା ଲାଗି ଆତ୍ମ-ବିକ୍ରୟ କରୁଛି ।

ମାଧବ – ମୁଁ ଜଣେ ଗରିବ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ମୁଁ ପଇସାଏ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରାଠୁ ବେଶି ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ ? ଏଣିକି ତୋ ଇଚ୍ଛା ।

ଶୈବ୍ୟା – ସେଇଆ ହଉନ୍ତୁ, ମୁଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଅନୁଗୃହୀତା ହେଲି ।

ରୋହିତ – ଗୋସାଇଁ ମୋ ପାଇଁ କେତେ ଦେବ ?

ମାଧବ – ତୋଠାରେ ତ ମୋର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।

ରୋହିତ – ଗୋସାଇଁ ମୁଁ ସବୁ କାମ କରିବି, ତମଗୋଡ଼ ଘଷି ଦେବି, ମୁଁ ମା'ଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ରହି ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଶୈବ୍ୟା—ପିତଃ ! ଯେବେ ଦୁଃଖିନୀ କନ୍ୟାର ଭାର ଗ୍ରହଣ କଲେ ତେବେ ତା'ର ଅବୋଧ ଶିଶୁକୁ ତା ପାଖରେ ରହିବାକୁ ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତୁ । ପୁଅଙ୍କୁ କୋଳରେ ଗଙ୍ଗା ଜଳରେ ଜୀବନ ତ୍ୟାଗ କରିବି, ଅମରତ୍ୱ ମୋ ପକ୍ଷରେ ଶୁଭ ଆଶୀର୍ବାଦ ନୁହେଁ ।

ବିଶ୍ୱା—ବତ୍ସେ ! ମୁଁ ତୁମର ଅମରତ୍ୱ ବର ପ୍ରଦାନ କରି ନାହିଁ, ସେପରି ଅମରତ୍ୱ ପୃଥିବୀର ଅନନ୍ତ ଯାତନାର ସମ୍ମାନ ମାତ୍ର, ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଗତ୍‌ପ୍ରାଣ ସମୀରଣ ସଞ୍ଚାରିତ ହେଉଥିବ, ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ଜୀବର ବାସ ଥିବ, ସେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମର ପତିଭକ୍ତି ଆଦର୍ଶ ଦାମ୍ପତ୍ୟଦାୟିତ୍ୱ, ଦୁଃସ୍ଥାନ, ଆତ୍ମ ସର୍ଜନ ଜଗତରେ କୀର୍ତ୍ତିତ ହେଉଥିବ । ରମଣୀକୁଳ-ଶିରୋମଣି ଶୈବ୍ୟାଙ୍କର ନାମ ଜଗତରେ ଅମର ହୋଇଥିବ । ତୁମର ସ୍ୱାମୀ କାହାନ୍ତି ?

ଶୈବ୍ୟା—ଦେବ ! ସେ ଏଇଠି ନିକଟରେ କେଉଁଠି ଥିବେ, ମୁଁ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଆସି ଗୋପନରେ ଆତ୍ମବିକ୍ରୟ କଲି, ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣରୁ ଅନୁମତି ନେଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ସେ ଏ କଥା ଶୁଣିଲେ ସେ କଣ ହେବେ ଏ କଥା ଭାବି ହୃଦୟ କମ୍ପିତ ହେଉଛି । ତାଙ୍କ ଧର୍ମ ତାଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବ, ମୁଁ ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଭାଗୀରଥି ପୁଣ୍ୟଭୂମି ବାରାଣସୀ ଏମାନଙ୍କୁ ସାକ୍ଷୀ ଦେଇ ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀ ଚରଣରୁ ବିଦାୟ ନେଲି । ଆପଣ ପ୍ରବୋଧ ଦେବେ (ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରତି) ପିତା ଚାଲନ୍ତୁ ।

ରୋହିତ—ବାବା କାହାନ୍ତି ?

ଶୈବ୍ୟା—ଦେଖଣ୍ଟି ଯାଇଲେ ।

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର – ପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ରହ୍ମର୍ଷିର, ଆମ୍ଭ ସମାନ ତପସ୍ୟାରେ ମହାତପୀ, କୌଣସି ଋଷିଙ୍କୁ ଦେଖିବେ ଜଗତରେ କେହି ମଣ୍ଡୁପ କାହାଠାରେ ତେବେବେ ସେ ଏହି ରମଣୀ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଅନ୍ତଃପୁର ଦେବୀଗଣ—ଗୀତ

ଦେଶ ମୋ ଜ୍ୱାଳା ଏତେ ଦାରୁଣରେ

ଅଧିକ ଜଳୁଛି ଅନ୍ତରେ—

କେଉଁମନ ବୁଝି କଲ ମନ ଭ୍ରମ

ଧର୍ମ ଜାଣ ଯାଇ ମୋ ଠାଣ ।

କି' ଜ୍ଞାନରେ ପଡ଼ିଲି, ଜାତ୍ରି ଆଶି ଋଷିଙ୍କର ନିକଟ ପରିତୋଷ କରିବ, ମୁଁ ତ ବର୍ତ୍ତମାନ କିଞ୍ଚାଏ କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେ ।

ଗୀତ

ଦୁଃଖ ଦୁଃଖ ଦୁଃ କରୁଛୁ ବର୍ଷଣ

ଆଜ ନ ପାଇବାର ଜବା ପ୍ରୟୋଜନ ।

ଅନ୍ତ କୋଟି ଜ୍ୱାଳା ଏତେଦୂର ସେ ତୋତେ ଦୁଃଖରେ ଅଛେ ମାତ ଅଗ୍ନି ଏଣ, କୁ ତା'ର ସହକାଳ ଜଳୁ । ମୁଁ କ ବୁଝି କଲ ନିତର ବଡ଼ା ନ ବୁଝି ଜାଣିକ ଭଣ ଲଲା । ମା ! ବସୁମତ, କେ ଦେବ ବାମ୍ନମିଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କଲ, ମା ଦୟା କର ଦୋଷେ ଅନ୍ତଃ ହୁଏ । କୁଆଡ଼େ ଗଲ ପ୍ରିୟସୁ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ନ ଦେଖି ମନରେ ସେ ପୃଥିବୀ ଅନ୍ଧକାର ଦିଶୁଛି । କୁଆଡ଼େ ଗଲ, ସ୍ୱାମ କରିବାକୁ ଲଲ ଆଉ ତ ଦେଖ ନାହିଁ, ଅନ୍ୟ ଏକ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନାଶ । ଏକରେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବ କି'ଣ ମୋର ସବୁ ମରଣ କଲ ? ତାଃ ସବଗ୍ରାସୀ ମୋ ଭଗବାନ ବୁଝ ତୋ ଦେବ କି'ଣ ସମ୍ବଳ ନାହିଁ ।

(ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ପ୍ରବେଶ)

ବି—ସାଗରଙ୍କ ଦେ କି'ଣ ଦେଉଛ, ଏଣିକ ବୃଦ୍ଧି ଦେଉ ନାହିଁ ଦେବ ପ୍ରାପ୍ତ ଅପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ରଜା—ମୋ ଶୈବ୍ୟାକୁ ଦେଖିଥିଲ, ସେମାନେ କେଉଁଠି ?

ବିଶ୍ୱା—ମୁଁ ତ ତୁମ୍ଭର ଦୂତ ନୁହେ ଯେ ଆଜ୍ଞାମାତ୍ରକେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଖବର ଦେବି । ପରିଶୋଧ କର, ମୋର ଦକ୍ଷିଣା ଦେବ କି ନାହିଁ ?

ରଜା—ଦେବ, ଦଶବୁ କଳ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ମୁଁ ଆବଶ୍ୟ । କେବେ ଦେବ ନାହିଁ ବୋଲି କହିବ; କିନ୍ତୁ ଉପାୟ କି'ଣ ? ଆତ୍ମ-ବିକ୍ରୟ କରିବାକୁ ବଜାରକୁ ଆସିଥିଲି; କିନ୍ତୁ ମୋ ମନ ଗ୍ରାହକୁ କେହି ଗ୍ରାହକ ନାହାନ୍ତି ।

ବିଶ୍ୱା—ଗ୍ରାହକ ନାହିଁ ? ମିଥ୍ୟା କଥା, ତୁମ୍ଭେ ଚିର ଦାସତ୍ୱ କରିବାକୁ ବସିଲେ ଆଜ ପଞ୍ଚଶତ ମୁଦ୍ରା ଅଭାବ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।

ରଜା – ପଞ୍ଚଶତ କି'ଣ ? ମୁଁ ତ ସହସ୍ର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଦେବାକୁ ସତ୍ୟ କରିଛି ।

ବିଶ୍ୱା – ତୋର ବୁଦ୍ଧିମତୀ ସହଧର୍ମିଣୀ ଆତ୍ମ ବିକ୍ରୟ କରି ଅର୍ଦ୍ଧେକ ପରିଶୋଧ କରିଛି ।

ରଜା – ଶୈବ୍ୟା ଆତ୍ମବିକ୍ରୟ କରି ଋଣ ପରିଶୋଧ କରିଛି, ତେବେ ଶୈବ୍ୟା ଦାସୀ, ରୋହିତ ଦାସୀପୁତ୍ର, ହା ବିଧାତା !

ଗୀତ

ଭାଲରେ କପାଳ କୁ ଯା ଦ୍ୱିଗୀଳ ନ ନେଲୁ,

ଅକଳଙ୍କ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶେ କାଳିମା ଲେପିଲୁ ।

ଧିକ ଧିକ ବିଧି

ମୋ କରମେ ଏହା ଥିଲୁ ଲିଖି । ୧ ।

ଫଟା କପାଳ ତୁ ଫାଟି ନ ଗଲ ଦେଖିବୁ କିଆଁ

ଶୈବ୍ୟା ଦାସୀ, ରୋହିତ ଦାସୀପୁତ୍ର ହା ବିଧାତା ।

ଗୀତ

ଶତ ଦାସୀ ଯାକୁ ସେବି, ଦାସୀରେ ଖଞ୍ଜିଲୁରେ

ମୋର ଏ ଅଲୋଡ଼ା ପ୍ରାଣ ନ ନେଇ ରଖିଲୁରେ

ମଲ ନାହିଁ ମୁହିଁ,

ଦେଖିବାକୁ ଦୁଏ ଜାହିଁ ପାଇଁ । ୨ ।

ଯେଉଁ ଶୈବ୍ୟାକୁ ରାଜ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ଶତ ଶତ ଦାସଦାସୀ ଖଟା ଯେ ପୁଣି ଆଜ ପରଗୃହ ମଳାଦି ପରିଷ୍କାର କରିବ । ହା ବିଧି ।

ବଶ୍ୱା ମହାରାଜ ! ମୁଁ ଭରତାଶ୍ରମରେ ଅନେକ ନାଟକାଭିନୟ ଦେଖିଛି । ଆପଣଙ୍କର ଏହି ଅପୂର୍ବ ଅଭିନୟ ସୁନ୍ଦର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମୋର ଦେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ ।

ରାଜା—ଋଷିବର ! ଆପଣଙ୍କ ବାକ୍ୟରେ ବଜ୍ର ଅଛି ଦଗ୍ଧ କରୁ ନାହିଁ କାହିଁକି ?

ବଶ୍ୱା—ଦଗ୍ଧ ହେବାକୁ କଣ ଇଚ୍ଛା ଅଛି ? କାମନା ନ୍ତୃପ୍ତି ହେବ, ବଳମ୍ବ ନାହିଁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତହେବା ପୂର୍ବରୁ ଋଣ ପରିଶୋଧ ନ କଲେ ତୁମ୍ଭର ସପ୍ତ-ପୁରୁଷ ଧର୍ମ କର୍ମ ସମସ୍ତ ଧ୍ୱଂସ ହେବ ।

ରାଜା—ତେଜସ୍ୱୀ ! ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ, କ୍ରୋଧ ସମ୍ବରଣ କରନ୍ତୁ, ମୁଁ ଆସ୍ତ୍ରଣ୍ଡାଳ ସେବା କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ବଶ୍ୱା—ଏଥର ସୁବୁଦ୍ଧି ହେଲା; ଯାଅ ଆଗେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କର । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାଜା—ଚାଲନ୍ତୁ ।

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଚଣ୍ଡାଳଗୃହ

ସର୍ଦ୍ଦାର—ଝୀମନ ।

ଝୀମନ—କ ସର୍ଦ୍ଦାର ।

ସର୍ଦ୍ଦାର—ଘାଟ ଜଗିବା ଲାଗି ଗୋଟେ ନଉକର ଖୁଣ୍ଡି ଖୁଣ୍ଡି ଥକଲେଣି କାହିଁ ନାହିଁ ମିଳୁଚି ।

ଝୀମନ—ସରଦାରଜ, ଆଜକାଲ ନୌକର ମିଳିବା ବଡ଼ ମୁସ୍କିଲକା ବାତ; ହାମକୁ ଜାଦା ଲାଗୁଛି । ଚଲ କାଶୀ ହାଟକୁ ଯିବା ।

ସର୍ଦ୍ଦାର—ଚଲ ଝୀମନ ଚଲ ।

ଝୀମନ—ଏ ଦେଖ ସର୍ଦ୍ଦାର, କେ ଏକେଲକଟା ଆସୁଛି । (ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରବେଶ)

ହରି—କେଉଁଠି କେ କାଶୀବାସୀ ଆସ, ଆସ ଦାସ କ୍ରୟକର, ଯାର ଦାସ ଲୋଡ଼ା ଅଛି, କାହାର ଜଳଘର ବହନ କରିବାକୁ ହେବ କଏ ତାକୁ ରଖିବାକୁ ସ୍ୱୀକାର ଦେବ ଆସ ଆସ କଣ ।

ଝୀମନ—କଏ କୁ ବକୀ ହେବୁରେ ?

ରାଜା—ବାପ ତୁମ୍ଭେମାନେ କଏ ।

ଝୀମନ—ତୁ ଚିହ୍ନୁ ନାହିଁ ? ଠିକାଦାରକୁ ଚିହ୍ନୁ ନାହିଁ, ହାମେ ଶ୍ମଶାନ ରକ୍ଷକ ଚଣ୍ଡାଳ ଅଛୁ, ନଉକର ଖୋଜୁଛୁ ତୁ କଣ ବକୀ ହେବୁ, ତୋର ଦାମ୍ କେତେ ତୋର ମୁରବି କେ ଅଛି ।

ହରି—ମୋତେ କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଇବେ ।

ଝୀମନ—ଆରେ ହନ୍ତମାମ ଧୂଷ୍ଟୁରି ଟଙ୍କାଇବୁ, ବନ୍ଦକୁ ଶ୍ମଶାନରେ ପହରା ଦବୁ । ସେ ସବୁ ମୁର୍ଦ୍ଦାର ପୋଡ଼ା ପୋଡ଼ା ହେବାକୁ ଆସିବେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଘାଟ ମହାସୁଲ ନେଇ ପୋଡ଼ା ପୋଡ଼ା କରିବାକୁ ପାରିବୁ ତ ?

ହରି—(ସ୍ୱଗତ) ହା ବିଧାତା ! କାହିଁ ରାଜ-ରାଜେଶ୍ୱର କାହିଁ ଚଣ୍ଡାଳଘରେ ଶୂକର ଚାରଣ, ଦଇବ ! ତୋର ଏ ଛଳନା, ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ! ତୁମ୍ଭର—

(ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ପ୍ରବେଶ)

ବଶ୍ୱା—ମୋର କାହିଁକି, କ୍ଷଣେ ଅପେକ୍ଷା କର ବୁଝାଇ ଦେଉଛି ।

ଗୀତ

ଯେଉଁ ଧର୍ମ ନୃପ କରୁଥିଲୁ ଜପ
ସେହି ଧର୍ମ କର୍ମ ଏହି ଥରେ ଗୃହଁରେ ।
ମୋର କାହିଁକି ? ଯାର ତର ଆରାଧନା କରୁଥିଲ
ତୁମ୍ଭର ସେହି ଧର୍ମରାଜଙ୍କର ଧର୍ମ-ପ୍ରତାପ ।

ଗୀତ

ବିପଦ ବେଳରେ ଧର୍ମ କେଉଁଣେ ଗଲେ
କ ସାଧ ତାଙ୍କର ନାହିଁ ।
ସମ୍ପଦର ବେଳେ ପାଖେ ଥାନ୍ତି ଭଲେ
ବିପଦ ବେଳରେ ନାହିଁ ।
ଜାଣୁ ନୃପ ! "ସମ୍ପଦ ବେଳେ ସବେ ସଖା
ବିପଦେ ନ ମିଳନ୍ତି ଦେଖା ।"

ହରି—ଋଷିବର ! ଚଣ୍ଡାଳ ଘରେ ଦାସତ୍ୱ କରିବି ?

ବଶ୍ୱା— ଗୀତ

ଦେଇ ମୋ ଦକ୍ଷିଣା କରୁଥା ଭାବନା
ଏହିକ୍ଷଣି ସେ ଭାବ ନାହିଁ ।
ଲଭେ ବାଳକୃଷ୍ଣ ହେଲୁଣି ପଥେଷ୍ଟ
ଆମ୍ଭା ଏକ ପନ୍ଥ ଚାହିଁ ।

ସଜନ୍ ! ଆଜି ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ହୋଇଗଲା । ପଶ୍ଚିମ ଆକାଶକୁ ଚାହିଁ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ପ୍ରାୟ ଅସ୍ତମିତ । ସବୁତ କ'ଣ ?

ରାଜା—ଠିକ୍ କଥା କହିଲ ! ଆରେ ଚଣ୍ଡାଳ ଏହି ମସ୍ତକରେ ତୁମ ରଖି ତୋର ଖାସ ଦେଲି, ନେ, ମୋତେ ବନ୍ଧ ମୁକ୍ତ କର । ମାଲିକର ମୁଣ୍ଡମୁଣ୍ଡା ଏହି ଦ୍ୱିତୀୟଙ୍କୁ ଦିଅ ।

ସର୍ଦ୍ଦାର—ଆଜ୍ଞାଁ ।

ଶ୍ରୀମନ—ସର୍ଦ୍ଦାରଜି ! ଗାଳି କରନ୍ତୁ ମତ୍; ବଡ଼ା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭଲ ଆଦମ୍ ଏମା ମାଲୁମ୍ ହୋତା; ଆଜ୍ଞା ତୋ ନାମଟା କ'ଣ ଥିବାର ଅଛି ।

ଦଣ୍ଡୀ—ମୋ ନା ଦଣ୍ଡୀ ।

ସର୍ଦ୍ଦାର—ହଁଆ ବାଃ ବାଃ ଖାସା ନା; ଲେ ଠାକୁର ବାବା ! ଏଣିକରୁ ଲେ; ଆଉ ଯଦି ଆଦମ ମିଳିବ ତାମକୁ କୁଟାଇବୁ, ବାବାଜି ବେଶ୍ ବେପାର ଲଗାଇଛୁ, ଖାସା କାମ କରୁଛୁ, ଚଲ ଦଳ, ଏ ବେଶ ଆଉ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଆମ ବେଶ ପିନ୍ଧିରେ ଦଳ ।

(ବେଶ ପିନ୍ଧାଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚଣ୍ଡା—ଧନ୍ୟ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ! ଧନ୍ୟ ଶୈବ୍ୟା, ଧନ୍ୟରେ ରୋହିତ !

୫ମ ଅଭିନୟ

୧ମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଶୈବ୍ୟା ରୋହିତ ଶବ କୋଳ ପ୍ରବେଶ)

ବାଳକର ଦାରୁଣ ତନ୍ତ୍ର ଏମା ଥିଲା ତୋର ମନେ
ନ ନେଲ ଅନ୍ଧଳା ପ୍ରାଣ ଦଣ୍ଡାକରୁ ବ ବାରଣେ ।
ମା ତଳେ । କେଉଁ ଏ ଅଭାଗିନୀ କର୍ମରେ ଲେଖି ଥିଲୁ ।

ଗୀତ

ଚଣ୍ଡାଳଣୀ ଦାସତ୍ୱ ଖଣ୍ଡି ଶରେ ନ ପାଉଛି ଶାନ୍ତି
ଦୁଃଖିଣୀ ମାତା ଅଶାନ୍ତ ମୋ ଶିଶୁ ନ ଦେଖି ଏବେ ।

କଥନ କରିବ । ସଦାବେଳେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ କରୁ ମନ୍ଥୁଛି । କଲୁ ଏବେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀଠାରୁ ଯୋଦା ଗାଳି ମାଡ଼ କହୁଣିରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଲି ନାହିଁ । ଏତେ ଯାଁଟି ଶୁଖୁଛି ଆସିଲି ପଛ, ଦଉଡ଼ିଟା ଅଧାବନା କରିଛି ଯାଉଛି ବଳଦଏ ।

କଦମ୍ବା—କଲେ, ଏଠି ନାହିଁରେ ତେଲ ପକାଇ ଦଉଡ଼ି ବଳୁଛି ଆଉ କିଛି କାମ ନାହିଁ କଲେ ?

ଶୈବ୍ୟା—ଆପଣ ପଛ କହୁଥିଲେ କୁଅ ଦଉଡ଼ିଟା ପୁରୁଣା ହୋଇ ଯାଉଛି ।

କଦମ୍ବା—ମୁଁ କଣ କହୁଥିଲି ଦଉଡ଼ିଟାକୁ ବେଳ ଅନ୍ତେ-ଯାକେ ବସି ବଳୁଥିବୁ । ଏମିତିଆ ଠାପେଇ ତ ମୋ ବୋପା ଦେଖି ନ ଥିଲା ।

ଶୈବ୍ୟା—ମା ଆପଣ ପଛ ହୁକୁମ ଦେଇଥିଲେ ?

କଦମ୍ବା—କଲେ ଘର ଉପରମୁହଁ ହୋଇଗଲୁଣି ।

(ଗୀତ) ବା ସୁଲ୍ ସୁଲ୍ ବହିଲା,
ଠାକୁଆ ଗାଲରେ ଟିକୁଲି ଲଗାଇ
ଟୋକାଙ୍କୁ ଅନାଇ ମୋହିଲା ।

କଲେ କାମ ପାଇଟି କରିବୁ ନାହିଁ ବାବୁଟିଏ ହୋଇ ବସିବୁ ।

ଶୈବ୍ୟା—ଏହା ମୋ କପାଳ ଶୁଣାଉଛି ।

କଦମ୍ବା— (ଗୀତ)

"ଆଲେ ଅନନ୍ତ ମଞ୍ଜିଆ ଗାଳ,
ଜାଣିଥିଲ୍ ଯେବେ ଫଟା କପାଳ
କିଆଁ ପାଟୁଥିଲ୍ ଥାଳ ।"

ପାହାର ଏତେ ସଉକ ଥିଲା, ସେ ପରଦରେ ମୁଣ୍ଡ ବନ୍ଧୁଥିଲା କାହିଁକି ?

ଶୈବ୍ୟା—ମା ଏତେ କଟୁ କଥା କହିବା ଆପଣଙ୍କ ଈଶ୍ୱରରେ କଣ ଭଲ ମନେ କରୁଛନ୍ତି ।

କଦମ୍ବା—କଲେ, "ଏଡ଼େ ସୁଆଦ, ପଖାଳଘଟରେ ବସିଚିଅଛ ତଳେଇ ଉଠିଲା, ଗୋଲଦ୍ ଜାତକ ସରମ ନାହିଁ; ମୋ ପାଟିରୁ ଆଉ କଣ ବାହାରୁ-ଥିଲା ।

ଶୈବ୍ୟା—ମା ଯେତେବେଳେ ଯୋଗଳ୍ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି ସେତେବେଳେ ଯୋଗଳ୍ ହୁଦେ କଣ ଯାଆଲାଣୀ ।

କଦମ୍ବା—"ବାଳିଆ ବାଛିଁଣ କଣି, ଖରୁଥିଲୁ ଟୋକ
ହେବ ଘରଣୀ ବୁଢ଼ା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ସେବ ।

ଶୈବ୍ୟା—(କ୍ରନ୍ଦନ)

କଦମ୍ବା— ଗୀତ

କାନ୍ଦିଲେ ସକେଇ କାନ୍ଦ ପୋଡ଼ାମୁହିଁ
ସୁଅ ତୋ ଯାଇଛି କାହିଁ;

ଶୈବ୍ୟା— ଗୀତ

କହୁଥିଲି ଭେକ ହୋଇଲି
ଅଦୃଷ୍ଟ ଦାଣ୍ଡକୁ ଦେଲି ପଠାଇ ।

କଦମ୍ବା— ଗୀତ

କଲେ ଖାଇବାରେ ଏତେ ଝକଳା ।

ଶୈବ୍ୟା— ଗୀତ

ପେଟ ଆଗୁରେ ହୋଇଛି ଢକଳା ।

କଦମ୍ବା— ଗୀତ

ହଇଲେ କୁଜ ପେଟିଏ ଠୁଙ୍କି,
କନ୍ଧ ଲାଙ୍ଗୁର ହଲାଇ ॥

ହଇଲେ ଖାଇପିଇ ମୋ ଘରରେ ବେମାନ ହେଉଛୁ !

ରୋହିତ—ମା, ମୁଁ ମରିଗଲି ମରିଗଲି ତମ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ୁଛି । ତମେ ମୋତେ ମା ପାଖରେ ମାରନାହିଁ, ମା କାନ୍ଦିବେ ।

ଜଠା—ତେବେ ମଜାହେବ ଜଣରେ ଟୋକା; ତୁ ବୋପା ଲେ ମାଆଲେ ଡକା ଡକାଉଥିବୁ, ମା ପଛରେ ଠିଆ ହୋଇଥିବ ତେବେ ପିଠା ମାଡ଼ ଖାଇଲେ ମଜାହେବ ।

କଦମ୍ବା—ଜଣ କରେ ଜଠା କଅଣ ମ ? ପିଲାଟାକୁ ମାରୁଛୁ କାହିଁକି ?

ଜଠା—ମାରିବ ନାହିଁ ? ଗୋଟା ଜ.ଙ୍ଗଡ଼ାକ ଛନ-ଛତର ହୋଇ ସ୍ୱା ବାର ତା ବାରରେ ପଶୁଛନ୍ତି, ମାରିବ ନାହିଁ ?

କଦମ୍ବା—ମା' ଆଦ୍ଭେଳ ପିବ, ଠିକ୍ମାଡ଼ ଖାଇବ ଏପରି ବୋଲଣା କାମ କରିବ କାହିଁକି ?

ଶୈବ୍ୟା—ମା, ଏଥର କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ, ସେ ଆଉତୋଲୁ ସାବଧାନ ହୋଇ କାମ କରିବ, ଆହା ! ପୁଅର ମୋର କୋମଳ ଦେହଟି ବେଶାଘାତରେ କ୍ଷତ ବିକ୍ଷତ ହୋଇଯିବ ।

କଦମ୍ବା—କୁଆଡ଼େ ଯିବ ଲୋ ମା, ଭାଳ କଣ ଲେଉଛି ପଡ଼ିଲା, ନା ପୃଥିବୀରେ ଆଉ ଧର୍ମ ନାହିଁ । ଗାବ-ଥିଲେ କେତେ କଥା ଦେଖାଯାଏ, ଏଁରେ ଜଠା । ଏ କଣ କହୁଛି ଶୁଣିଲୁ, ଗଭର୍ବପିଲା ଦେହ ପୁଣି ଲହୁଣୀପରି କୋମଳ, ଗ୍ୱଳରାଣୀ ପରି ମାଆଙ୍କର ଝୋଲ ବୋହୁଯାଉଛି ଦେଖ, ତାର ଭଲଲୋକ ପିଲାପରି କଷ୍ଟହେବ । ଆଲୋ ମା, ଯାର ଏତେ ସୁଆଗ ସେ ପର ଘରକୁ ଗୁଲାମି କରି ଆସିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ! ହଇରେ ଖଣ୍ଡିଆ ଟୋକା କୁଆଡ଼େ ଯାଇଥିଲୁ କହ ? (ମାରିବା)

ମାଧବ—ରହ, ରହ, ରହ, ଏ କଣ ପିଲାଟାକୁ କାହିଁକି ମାରୁଛ ?

କଦମ୍ବା—ତମକୁ କଏ କହିଲା ଏଠାକୁ ଆସିବାକୁ । ପୋଇଲା ସୁଆଗ ଦେଖାଇ ଦେଉଚ । ତମର ପାଟି ଫିଟାଇବାର ଦରକାର ନାହିଁ । ଭଲ ପଣ ଯେବେ ପାଖେଇ ଯା ।

ଶୈବ୍ୟା—ପିତା ମୋ ପୁଅକୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

କଦମ୍ବା—(ପ୍ରହାର କରି) ତୋତେ କ୍ୟା କହୁଁ ତୋ ପିତାକୁ କ୍ୟା କହୁଁ । (ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଯୋଗାଡ଼ ଦେଇ) ଯା ଖଣ୍ଡିଆ ଖେଣ୍ଡା । ବୁଢ଼ା ପୋଇଲା ମାଇପକୁ ଦେନକରି ରହ, ମୁଁ ଯାଉଛି ।

ମାଧବ—(ଉଠି) ଆସନ୍ତୁ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସାଆନ୍ତାଣୀ । ତମ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ୁଛି ଯେପରି ଆସନ୍ତୁ, ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ପ୍ରହାର ଦେଇ ମୋ ତଉଦ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପିତୃ-ପିତା-ମହଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରନ୍ତୁ, ମୁଁ ଯାଉଛି । [ପ୍ରସ୍ଥାନ]

କଦମ୍ବା—ଦେଖିଲୁ ଜଠା ମାଡ଼ ସବୁ ଜାଣେ । ହଇରେ ଖଣ୍ଡିଆ କୁଆଡ଼େ ଯାଇଥିଲୁ କହ ।

(ରୋହିତ ଗୀତ)

ମା ସତ କହୁଛି ମୁଁ ଯାଇ ନ ଥିଲି କେଉଁଠି
ଥିଲି ପଡ଼ିଲେ,
ତୁମ ତୁଣ୍ଡ କଥା ଶୁଣିଲାକ୍ଷଣି ମୁଁ ଭୟ ମଣି,
ଗଲି ଗୋଡ଼ତଳେ
ମା ସତ କହୁଛି, ମୁଁ କୁଆଡ଼େ ଯାଇ ନ ଥିଲି
ଏଇଠି ଥିଲି ।

ଚନ୍ଦ୍ରମା—ମୋତେ ଦେଖି ତୋଳିବି ପଳାଇଲୁ,
ମୋତେ କଣ ଆପଣା କରି ପଳାଇଲୁ କହ।
ଆଉ ଘରେ ଫିରୁ ନାହିଁ।

ରୋହିତ— ଗୀତ

ନାହିଁ ଫିରିବାର ମୁଁ ଘରେ ବନ୍ଧାଥିବି ଶ୍ରୀଚରଣେ,
ଯା କହିବ ଆଜ୍ଞା ତେବେ ପାଳିବି ମୁଁ ଅନୁକ୍ଷଣେ ସେ।
ମା ତୁମକୁଁ ମ କହ କୁଆଡ଼େ ଫିରିବ ନାହିଁ ମା
ତୁମେ କୁହ।

ଶୈବ୍ୟା—ବାପରେ ! ସନ୍ତାନର ନିରାପଦ ସ୍ଥାନ ମା
କୋଳ; କିନ୍ତୁ ସେତିକେ ତୋତେ ଦେବା ପାଇଁ
ମୋର ସ୍ୱାଧୀନତା ନାହିଁ । ଅନାଥ ନାଥ
ଜନକଙ୍କୁ ଡାକ, ମୁଁ ତୋତେ ପୋଷିବାକୁ ଏଠୁ
ପାଉଛି।

ଚନ୍ଦ୍ରମା—ଫିରୁ କୁଆଡ଼େ ମ ମୋତେ ଆଜ୍ଞା ନ କହି
ଚାଲିପାଉଛୁ ଜାଣିଛୁଟିକି ମୁଁ ପାଞ୍ଚାଲୀ ବୁ
ଗୋଇଲି।

ଶୈବ୍ୟା—ମା ମୁଁ ଜାଣେ, ଆଜ୍ଞାକରି ତୁମକୁ ଜାଣେ।
ଦାସୀ ଯେଉଁଦିନୁ ତୁମର ଦାସତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରିଛି
ଯେଉଁଦିନୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦର୍ପ କରିଛି, ସେ ଦିନୁ ମୋ
ଇହ ସଂସାରର ସର୍ବସ୍ୱ ତୁମ ଶ୍ରୀଚରଣରେ ଅର୍ପଣ
କରିଛି, ମା ମୁଁ ଜାଣେ କେବଳ ଏ ଦେହ ତୁମର
ଦାସୀ ନୁହେଁ, ମୋ ମନ ପ୍ରାଣ ତୁମର ଦାସୀ;ଚିନ୍ତା
ଅନୁଭବ ତୁମ ଦାସୀ, ସ୍ନେହ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ବାସନା
ତୁମର ଦାସୀ, ମୋର ନିଜର କିଛି ସୁଖ ଦୁଃଖ
ନାହିଁ। ସବୁ ମା ତୁମର, ମା ମୁଁ ଜାଣେ ଯେବେ
ଏ ଉଦ୍ଧ୍ୟପ୍ରାଣ ଦେବାକୁ ଦେଖିଲେ ପାଇଯାଏ,
ତେବେ ତୁମେ ଅନନ୍ତ ଦେବଙ୍କ ନିମିତ୍ତ
ଦେବ। ମା ମୁଁ ଜାଣେ ତେବେ ଯୁଗ ମୁକ୍ତ ତୁମର
ଇଚ୍ଛେ ଏ ଦେହ ମୁଁ ଦେବ ସଂସ ଆସେ
ତେବେ ତୁମ ସ୍ନେହକୁ ଏହି ହୃଦୟକୁ ଲୁଣ୍ଠି-
ବାକୁ ଦେବ।

ଚନ୍ଦ୍ରମା—ସବୁ ଜାଣୁ ତ ଦେଖ ଆଉ ଘରେ ମୋତେ
ନ କହି କୁଆଡ଼େ ଫିରୁ ନାହିଁ।

ରୋହିତ— ଗୀତ

ଧରୁଛି ମା ତୋ ଚରଣ କ୍ଷମା କର ଆଜ ଦିନ
ଏ ଜୀବନ ଆଜୀବନ ଥିବ ସଦା ଜାଗରଣେ ॥
ମା, ଆଉ ଘରେ କୁଆଡ଼େ ଫିରିବି ନାହିଁ। ଗଲେ
କୋଡ଼ିଏ ପାହାର ଖାଇବି।

ଜଟା—ମାଇଁ, ମାଇଁ ଅରଚ୍ଛୁକା ଦଶ ପାହାର ଦେ।

ଶୈବ୍ୟା—ଗୋସାଇଁ ତୁମର କଣ ଦୟା ନାହିଁ ତୁମର
କି ଏଥି ଉଦ୍ବେଗ।

ଜଟା—ମତେ ଜବାବ ଦେଉଛୁ ଦେଖ କଣ କରୁଛି।
(ରୋହିତକୁ ଧରି)

ଶୈବ୍ୟା—କଅଣ କରିବ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କଣ ଦେ ଖାଇବ, ଏ
ପାଷାଣ ହୃଦୟ ଆଉ କେତେ ସହି ପାରିବ।
ତାହା ଦେଖାଇବ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ତୁମେ ଜାଣ ମୁଁ
କଣ ଦେଖିଛି ? ତୁମେ ଜାଣ ମୁଁ କଣ ସହିଛି ?
ଜାଣିକି ବ୍ରାହ୍ମଣ ସହସା, ପଲ୍ଲବିତ ଶାଖାପ୍ରଶାଖା
ପ୍ରସାରିତ ବଟ ବୃକ୍ଷ ବଜ୍ରପାତରେ ଦଗ୍ଧ ହେବାର
ଦେଖିଛି; ଅନନ୍ତ ଅତଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମହାସାଗର
ଶୁଷ୍କ ହୋଇଛି ତାହା ଦେଖିଛି, ଜାଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ
ତୁମେ କାହା ହାତ ଧରି ପ୍ରହାର କରୁଛ, ମୁଁ
ଠିଆ ହୋଇ ଦେଖୁଛି।

ଜଟା—ଏଟା କଣ କ୍ଷତ୍ରୀ ନା ପିଶାଚୀ; ଆଚ୍ଛା ଦାସୀ ତ
ମାମୁ ଆଣିଛି ? ନେ ନେ ତୋ ପୁଅକୁ ନେ।
(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚନ୍ଦ୍ରମା—ଆରେ ଜଟା ଚାଲ୍ କୁଆଡ଼େ ମ [ପ୍ରସ୍ଥାନ]

ରୋହିତ—ମା, ମା

ଶୈବ୍ୟା—ମୋ ଦୁଃଖିଧନ ଅନ୍ଧକନାଧି।
(କୋଳେ ନେଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—✱—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

[ପେଚ୍ଚା ସଦ୍ଧତ ନାଗରିକର ପ୍ରବେଶ]

ନାଗରିକ—ମୁଁ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ, ଏ ଶାଳୀ ପାଖରେ ଅଉ
ରହି ହେବ ନାହିଁ।

ପତ୍ନୀ—ଚଲରେ ଖଣ୍ଡିଆ, ଜନସ ପଚ ନେଇ ତୋର
ମାଇପ ଗାଳକୁ ପାଉଛୁ।

ନାଗରିକ—ମୋ ଇଚ୍ଛା ଯୁଆଡ଼କୁ ହେବ ସିଆଡ଼େ ଯିବ ।

ପତ୍ନୀ— ଗୀତ

ହା ସାପଡିଆ ମଲୁ ନାହିଁ
ଯମ ଡାକୁଥିଲା ଗଲୁ ନାହିଁ
ଘରଦ୍ୱାର ମୋର କରୁ ହୁରୁ ଜୁରୁ
ଅଜବ ଖଣ୍ଡିଆ ଥିଲୁ କାହିଁ ।୧।

ଯମ ଏତେ ଲୋକଙ୍କୁ ନେଉଛି ଏ ଖଣ୍ଡିଆକୁ ନେବାକୁ କଣ ଡରୁଛି, ଡରରେ ଖଣ୍ଡିଆ କୁଆଡ଼କୁ ବାହାରୁଛୁ ?

ପୁ—ତୋ ପାଖରେ ମୋର ଚଳିବ ନାହିଁ, ତୋ ମୁହଁ ଦେଖିକରି ନାହିଁ । ଯାଉଛି କୋଉଠି ଗୋଟାଏ ଷଣ୍ଢ ରଖି ରହିବ । ଯାହା ଟଙ୍କା ପଇସା ତାକୁ ଦେବ ।

ସ୍ତ୍ରୀ— (ଗୀତ)

ଷଣ୍ଢପରେ କେଉଁ ଗୁଣରେ
ଯାଉଅଛୁ ଖଣ୍ଡ ଆଡୁରେ
ଦାଣ୍ଡ ଚୁଲି ଆଣିଲେ ହାଣ୍ଡିରେ ପକାଇ
ତ ତୁଣ୍ଡି ରଖିଛୁ ଦେବୁକୁ ନେଇ ।୧।
ଷଣ୍ଢପରେ ମାଗଣା ପଶିବୁ ?

(ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ପ୍ରବେଶ)

ବିଶ୍ୱା—ତୁ କଏରେ ବାବା ?

ନାଗରିକ—ଦେଖିଲ ଗୋସାଇଁ ଯେତା ଯେତେଁ ଆଣି ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଦେଲି ସବୁ ତା ବୋପା ଘରକୁ ପଠାଇ ଦେଲା. ଯାଉଛି ଗୋଟାଏ ଷଣ୍ଢ ଭଳି ହୋଇ ମୋ ବାଟ ମୁଁ କରିବି ।

ବିଶ୍ୱା—ସେ ତୋର କ'ଣ ହୁଏ ?

ନାଗ— ସେ କଏ ବୁଝିପାରୁନାହିଁ, ତ ଆପଣଙ୍କର କଣ ନାହିଁକି ? ଦାନକୁ ତ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଣି ମଉନାହିଁ ।

ବିଶ୍ୱା—କଣ କହୁଛୁ ମୁଁ ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ନାଗ—ବୁଝିପାରୁନାହିଁ ; ଏତେ ଦାଗମୀ ଆଉ କାହାର ହୁଅନ୍ତା ଚତୁର୍ଥ ପକ୍ଷ, ଚତୁର୍ଥ ପକ୍ଷ ।

ବିଶ୍ୱା—ଚତୁର୍ଥ ପକ୍ଷ କଣ ? ଏ ବାଳକାଟି ତୋର ଝିଅ ।

ନାଗ—ଅନ୍ଦାଜ ମତ ଅନୁମାନ କରି ନାହାନ୍ତି, ବସ୍ତୁତ ଆଉ ଦାଗମିରେ କନ୍ୟା କିନ୍ତୁ ସମାଜରେ ଭାର୍ଯ୍ୟା ।

ବିଶ୍ୱା—ଭାର୍ଯ୍ୟା ? ତୋ ସହଧର୍ମିଣୀ, ଏତ ବାଳିକା ।

ନାଗ—ଆଜ୍ଞା ଇହାକୁ ସହଧର୍ମିଣୀ କହନ୍ତି, ଏହା ପୂର୍ବ ଦୁଇଟିଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ଦେଇଛି ।

ବିଶ୍ୱା—ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ କଣ ଦେଇଛୁରେ ।

ନାଗ—ଆଜ୍ଞେ ଯମକୁ ଦେଇଛି ଦୁହେଁ ତ ସହଗାମୀ, ସେଥିଲାଗି କହିଲି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ଦେଇଛି ।

ବିଶ୍ୱା—ବାଃ ବାଃ, ମୋ ଇଚ୍ଛାଭିଳାଷିତା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା, ଦେଖୁଛି ଋଷି ସ୍ୱ ଥିଲି ଋଷି ହେଲି ଏବେ ଦେବ ଉପାଧି ଲାଭକଲି । କିନ୍ତୁ ଲୋକ ଚକ୍ଷୁରେ ଯମ ହୋଇ ସାରିଲିଣି ।

ନାଗ—ଯମଙ୍କଠି ମୋର ଆଉ କୁଆଡ଼କୁ ଯିବାର ଦରକାର ନାହିଁ । ଆପଣ ଦୟାକରି ଏ ଗଣ୍ଡିକା ପଦ ଦାନ ନେଇ ଦକ୍ଷିଣା ବାବଦକୁ ଏ ଚତୁର୍ଥ ପକ୍ଷଟିକୁ ନଅନ୍ତୁ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ବାଡ଼ପଶା ମୋତେ ଦକ୍ଷିଣାକୁ ଦେବୁ ଦାନ୍ତ ଝାଡ଼ି ଦେବିଟି ବୁଲେ ଖଣ୍ଡିଆ ।

ବିଶ୍ୱା—ସିଦ୍ଧିଦ୍ୟା ସାଧନ କରି ଯେଉଁ ଇଚ୍ଛାଭିଳାଷ କରିଥିଲି ତା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ଏବେ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ନଗରକୁ ଆସିବାକୁ ପଡ଼ିଲା, ଦେଖାଯାଉ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ରୋହିତ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ ପିଲାମାନେ)

(ଗୀତ)

ଦେଖ ଏ ଚମ୍ପା ବଧୂଳି ଫୁଟିଛି ଝଲକ ଝଲ
ପାଏ ମାନସ ଭୁଲି ।
ଅଶୋକ ମଲ୍ଲୀ ମନ୍ଦାର ଫୁଲ ସେବନ୍ତୀ ଟଗର
ଦଣେ କେତେ ମନୋହର ପବନେ ଯାଉଛନ୍ତି ଝୁଲି ।
କୁନ୍ଦ ମୁଚୁକୁନ୍ଦ ସାରୁ, କୃଷ୍ଣଅନା ନାଗେଶ୍ୱର,
କରି ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ସ୍ୱର ଭ୍ରମର କରଇ କେଳି ।।

ରୋହିତ—ଭାଇ ଦେଖିଲ କି ସୁନ୍ଦର ଫୁଲଗୁଡ଼ାଏ ଫୁଟିଛି ।

୧ମ—ହଁ, ଆଜ ଉଦ୍ୟାନଟି ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଉଛି ବହୁ ଫୁଲଗୁଡ଼ାଏ ଫୁଟିଛି ।

ରୋହିତ—ଭାଇ ଆମର ଯେଉଁ ବଗିଚା ଅଛି ସେଥିରେ ସେଠାରୁ ଭଲ ଭଲ ଫୁଲ ଫୁଟେ ।

୨ୟ—ତରରେ ତୁ ଗୋଟାଏ ଗୋଇଲା ମାଲିପ ପୋଇଲି ତୁଅ ତୋର ଗୋଟାଏ ବଗିଚା କୁଆଡୁ ଆସିଲା ମ ?

ରୋହିତ—ହିଁ ଭାଇ ମୁଁ ଗରିବ ସତ୍ୟ ମୁଁ ଗୋଇଲା ତୁଅ ମନଟା ଏମ ନହାଉଗଲା କଣସୁଦ୍ଧା କହି ଚାଲିଲି ।

୧ମ—ଆଛା ତୁ ବେଲପତ୍ର ତୋଳ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନ୍ୟ ଫୁଲ ତୋଳୁଛୁ ।

(ରୋହିତ ଫୁଲ ତୋଳୁ ତୋଳୁ ପଡ଼ିଯାଇ)

ଭାଇ ଭାଇ, ଏ କଣ ମୋତେ କଣଟାଏ କାମୁଡ଼ି ଦେଲା ।

ସମସ୍ତେ—ଆରେ ସାପଟାଏରେ (ପଳାୟନ)

ରୋହିତ—ଭାଇମାନେ କୁଆଡ଼େ ପଳାଇଗଲ, ଓହୋ କ'ଣ କରିବି ।

ଗୀତ

କାହିଁ ଛାଡ଼ିଗଲ ଭାଇ ଛାଡ଼ିଗଲ ଜୀବ,
ନ ଦେଖିଲେ କେହି ମୋର ସାହା ।
ଭାଇ କୁଆଡ଼େ ଗଲ, ଆସ ଥରେ ଏ ବିପଦ
ବେଳେ ଟିକିଏ ପଡ଼ୁନ୍ତ ନାହିଁ ?

ସଖାମାନେ—ରୋହିତ, କଣ ହେଲା କଣ ହେଲା ।

ରୋହିତ— ଗୀତ

ଉଦରେ ଭୁଜଙ୍ଗ ଦଂଶି ଜଳେ ପିଣ୍ଡ
ଅନ୍ଧକାର ଦିଶେ ଏ ସାରା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ।
ବନ୍ଧେ ଯାଅ ଭାଇ କହ ମୋହ ପାଇଁ
ଦେଖି ଥରେ ଆସି ଯାଅ ।
ଭାଇ ! କହ ମୋ ମା-ତେ-

ସଖାମାନେ—ଦେ ସ୍ୱାର ତ ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଗଲା । ଚାଲ କହିବା; ଭାଇ ତା ମାକୁ ଜଣାଇଦେବା ।

ଅନ୍ୟ—ନାଇଁ ନାଇଁ ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ଦେଉଛି, ଯୋଗାଡ଼ ହେଇଯିବା; ନା ଭାଇ ଚେକ ନେଇଯିବା, ତେଣିକି ଯାହା ହେବ । (ତଥାକରଣ)

୭ମ ଅଭିନୟ

୧ମ ଦୃଶ୍ୟ—

(ଶ୍ମଶାନ)

ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର—କି ଭୟଙ୍କର ରଜନୀ; ଆଜ କଣ ପ୍ରଳୟ ଅନ୍ଧକାରଦ୍ୱାରା ରଜନୀ ଆବୃତ; ପ୍ରଳୟ ହେଉ ସୃଷ୍ଟି ରସାତଳକୁ ଯାଉ ମୋର କଣ ଅଛି ? ଆକାଶ ତୁ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ହୃଦୟ ଛବି ପ୍ରତିଫଳିତ କରୁଛୁ ! ମାତ୍ର ଏ ହୃଦୟରୁ ସମସ୍ତ ଆଲୋକ ନିର୍ବାପିତ ହୋଇଛି । ସ୍ନେହ ନାହିଁ, ମାୟା ନାହିଁ, ମମତା ନାହିଁ, ସହାନୁଭୂତି ନାହିଁ । ସକାଳଠାରୁ ସନ୍ଧ୍ୟାଯାଏ ପୁଣି ସନ୍ଧ୍ୟାଠାରୁ ସକାଳଯାଏ ଦେଖୁଛି, ଅନେକ ମୃତଦେହ ସତ୍କାର ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ପୂତିଗନ୍ଧ ପାଖେ ବାସ ଏବଂ ଅନେକ ଶବପରେ ଶବର ବିକୃତ ମୁଖ ଦର୍ଶନ, ବାଳକ ଯୁବକ ବୃଦ୍ଧମାନଙ୍କ ରୋଦନ ଶୁଣିବା ମୋର ନିତ୍ୟ ବ୍ରତ । ସଧବାର ଆର୍ତ୍ତନାଦଦ୍ୱାରା ମୋ ହୃଦୟ ଆଉ ଚମକିତ ହେଉନାହିଁ । ପୁତ୍ରହୀନା ଜନନୀ ବକ୍ଷରେ କରାଘାତ କଲେ ମୋ ପ୍ରାଣରେ ଆଉ ବ୍ୟଥା ଲାଗୁନାହିଁ । ବ୍ୟଥା, ବ୍ୟଥା କାହା ଲାଗି ? ଜୀବନ ସଖା ମୋ ଶୈବ୍ୟା କାହିଁ ? ଆହା, ଆହା, ସେ କଣ ଆଉ ଅଛି । ଆହା ! ମୋର ସୁକୁମାର ନୟନ ପିତୁଳା ରୋହିତାଶ୍ୱ ଭଲରେ ଅଛି । ଦେଖିବି ? ନା, ସେ ଭାଗ୍ୟ ନାହିଁ । ଏ ପୁଣି କଣ ? କେଉଁ ଅଭାଗିନୀର ସର୍ବନାଶ ।

(ଶୈବ୍ୟା ପୁତ୍ର ଦେହ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ପ୍ରବେଶ)

(ଗୀତ)

କେଉଁଠି ଗଲୁ ଛାଡ଼ି, ଅଭାଗୀର ଲାଗି
ଦୁଃଖିନୀର ଦୁଃଖ ରତନ,
ରେ ମନ ବିଧାତା ଏତେ ତୋ କପଟ
ଗୁପ୍ତ କଲୁ ଚନ୍ଦ୍ର ବଦନ ।

ମୋ ବାପ ଧନରେ ମୋତେ କୁଆଡ଼େ ଛାଡ଼ିଗଲୁ, ଟିକେ ତୋତେ କୁଆଡ଼େ ହରାଇଲି, ଏ ଦୁଃଖିନୀ କାଙ୍ଗାଳୁଣୀକୁ ଛାଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଗଲୁରେ । ହା ବିଧାତା !

ଅଖିଳ ଧନକୁ   ଅକଳେ ଦେଇ,
କପର୍ଦ୍ଦ ବହୁଳ ନା ମୁଖ ଶୁଖି ।
ପୁଚ୍ଛିଲେ ଗାବଣେ   କାହିଁ ରୋହିତାଶ୍ୱ,
ନ କହିବ ତାଙ୍କୁ ବଚନ ॥

ମୋ ବାପାଲେ, ତୋ ସୁନା ଦେହକୁ କପର ନିଆଁରେ ପକାଇବି ! ଏଇକ୍ଷଣେ ପରା ଖୁଦଯାଉ ଟିକିଏ ଖାଇ ଫୁଲ ତୋଳିବାକୁ ଗଲୁ, ଚନ୍ଦ୍ରବଦନ କଣ ନାହିଁ, ନା, ମୋର ଭ୍ରମ ହୋଇଛି, ମୋ ପୁଅ ଶୋଇଛି । ଉଠିବ ମୋ ଦେହ ଧଡ଼ି ଲୁଣ ହୋଇ ପଡ଼ିବ ।

ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର— ପାଗଳିଣୀ; ଶୋଇଛି ସତ ଏ ବଡ଼ ମଜାର ଶୁଆ ! ଏ ନିଦ ଦିନେ ଆସେ । ସବୁଦିନେ ଏପରି ନିଦ ହୁଏନାହିଁ, ସମସ୍ତେ ଚେଇଁଥାନ୍ତି କିନ୍ତୁ କେଜାଣି କାହିଁକି ଜଣେ ଜଣେ ଏପରି ଶୁଆ ଶୋଇପଡ଼ନ୍ତି ।

ଶୈବ୍ୟା—ବିଶ୍ୱନାଥ ! ଦୁଧଖିଆ ପିଲା ମୋର ଭୂମ୍ନ ବେଲଗଲୁ, ମୁକରେ କି ଅପରାଧ କଲା ଯେ ପ୍ରଭୁ ସେଇଠି ତାକୁ —

ହରି— ସର୍ପଘାତ, ଯମରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ଲାଗି ଯମର ଅସଂଖ୍ୟ ଦ୍ୱାର ଅଛି । ନୋହିଲେ କଦନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମ-ଶାପ ନ ହେଲେ ସର୍ପଘାତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏମନ୍ତ ସୁକୁମାର ଶିଶୁକୁ କାହିଁକି ସର୍ପଘାତ ହେଲା ? କର୍ମ ଫଳ; ନିଶ୍ଚୟ କର୍ମ ଫଳ ।

ଶୈବ୍ୟା — ଓହୋ ! ହେ, କେବେ କେତେବେଳେ ଦେଖାହେବ । ଯେବେ କେତେବେଳେ ଆସି ପୁଅକୁ ମାଗିବେ କଅଣ ତାଙ୍କ କୋଳରେ ଦେବି ।

ହରି— ଆହା, ଏ ଅଭାଗିନୀଟି କିଏ ସେ । ଏ କଣ ସ୍ୱାମୀ ପରିତ୍ୟକ୍ତା ! ଆହା, ମୋର ଗୋଟିଏ ରକ୍ଷିତ ଧନ ଜଣଙ୍କ ଜମାରେ ଅଛି, କାରଣେ ଏ ନାରୀର କାମିନୀ କନ୍ଦନ ଶୁଣି ମୋ ହୃଦୟ ଚଞ୍ଚଳ ହେଉଅଛି କାହିଁକି ?

ଶୈବ୍ୟା — ଓହୋ ! କି ଦୁଃଖ କି ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ରଜନୀ । ହେ ବିଧାତା, ତୁ ଆଉ ମୋତେ କଣ ଦେଖାଇବୁ ? ଜଗତର ପଥ ତ ଚେର ଦେଖା-ଇଲୁ ! ଏହି ଆକାଶରେ ସୁଧାମୟ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ! ଭରଣି ନଦନ୍ତ ଦେଖନ୍ତୁ । ଆଜ ପୁଣି କପାଳ କଥନ ଦୁଃଖ ଦାନବର ଅନନ୍ଦପୂଜାର ଦେଖୁଛି ! ଆଉ କଣ ଦେଖାଇବୁ ଯେ ଆଜି ଠାକୁରଙ୍କର ସହସ୍ର ଦାସ ଦାସୀ ।

ରାଜା—ଏ କିଏ, ଏ କିଏ ସେ, ଜଗତରେ କଣ ଆଉ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଅଛନ୍ତି; ଶୈବ୍ୟା ଅଛି, ରୋହିତାଶ୍ୱ ଅଛି । ଅଦୃଷ୍ଟ ଏକ ନାବରେ କେବେ ରାଜା ରାଣୀଙ୍କୁ ବସାଇଛୁ ?

ଗୀତ

ହା ବିଧାତା ଏ କେଉଁ କଥା
ଦୁଃଖଆଣ୍ଠା ବସାଇଛୁ ଏକ ନଉକା
କାଳ ତୋ ପାଲ୍ ଉଡୁଚି ଅଛୁ କେ ଧଇଁ ଧରି
ହେଲେ ତୁ ବିନାଶ କରି ବୁଡ଼ାଉ ତା ଲହରୀ ॥

ଓହୋ, ମୋର ହୃଦୟଟା ଏପରି ଅସ୍ଥିର ହେଉଛି କାହିଁକି, ଥାଉ ହୃଦୟ ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ କର ଅଭାଗିନି ! ମୋ ପଇସା ଦିଅ, ତୁମ୍ଭେ ଯଅ ମୁଁ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବି ।

ଶୈବ୍ୟା   ଚଣ୍ଡାଳ ମୋର ଗୋଟିଏ ନିବେଦନ ଶୁଣା କର ।

ଗୀତ

ଅଭାଗିନୀ ନାରୀ ମୁଁ ପାପକର୍ମା,
ଡାକୁଛି ମୋ କୋଳ ଝୁଲ ଚନ୍ଦ୍ରମା ।
ମୁଁ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବାମା କରନ୍ତୁ କରୁଣା
ନ ଛୁଅନ୍ତୁ ମୋର ନନ୍ଦନ ॥

ଚଣ୍ଡାଳ ଏ କ୍ଷତ୍ରିୟ ସନ୍ତାନକୁ ଚଣ୍ଡାଳକୁ ଛୁଇଁବାକୁ ଦେବ ନାହିଁ ।

ହରି—କ୍ଷତ୍ରିୟ ! ସ୍ୱାର ପିତା ଲଷ୍କର ନା—

ଶୈବ୍ୟା —   ଗୀତ

କହନା କହନା ତୁରେ ଚଣ୍ଡାଳ,
ସେତେକ ଅଛୁ ମୋ ମଥା ସିନ୍ଦୂର,
ବିଧାତା ହୃଦର ହେଲା ନାରଖାର
ସହିବାକୁ ଅଛୁ କଷଣ ॥

କେବଳ ମଥାରେ ସିନ୍ଦୁର ଟୋପାଏ ଅଛି ।

ରାଜା— ସେ ଜାଣିଛ, ଏଭଳି ସମୟରେ ସବସ୍ତ୍ର ଜାଣ କରି ଶ୍ମଶାନକୁ ଦଉଡ଼ ଆସୁ ନାହିଁ, ଉଭିଲ ପିତା ସେ ଆଜ୍ଞା ସ୍ୱାମୀ ତ ସେ ।

ଶୈବ୍ୟା—ଭଦ୍ର ! ମଦ୍ୟପ ହୋଇ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ହେଉଛ କାହିଁକି, ପୁତ୍ରହରା କାଙ୍ଗାଳିଣୀକି ଏତେ ନିନ୍ଦା ଶୁଣାଉଛ କାହିଁକି ?

ରାଜା—ମହାଦେବି, ମୋର ଅପରାଧ କ୍ଷମାକର, ଗୋଟାଏ ପୁରୁଣା କଥା ମନେ ପଡ଼ିବାରୁ ମୋ' ମନ ଠିକ୍ ନ ଥିଲା ।

ଶୈବ୍ୟା—ଚଣ୍ଡାଳ ତୁମ୍ଭ ଜାତିର ଲୋକେ ପାଷଣ୍ଡ ଖାଡ଼ ଜାଣନ୍ତି ! ଦୟାକର ଦେଖିଲ କାଳେ ଶବକୁ କେଉଁଠି ଅଟକିଥିବ ! ମୁଁ ମୃତକୁ ଲୁଗା କାଢ଼ି ଦେଉଛି ।

ହରି—ଏ କ'ଣ ଏ କ'ଣ ? ନା ନା, ନକ୍ଷତ୍ର ଆଲୋକରେ ଦେଖି ଆଲୋକରେ ! ଭଗବାନ ମୋର ତ ସର୍ବସ୍ୱ ଯାଇଛି ମୋର ପର ଲୋକ ନିଅ ଯାହା ଭାବୁଛି ଯେବେ ତାହା ହୋଇଥାଏ ତେବେ ମସ୍ତକରେ ବଜ୍ରାଘାତ କର ।

ଶୈବ୍ୟା—ତୁମ୍ଭେ କିଏ ତୁମ୍ଭେ କାନ୍ଦୁଁ କି ଏପରି ହେଲ ।

ରାଜା—ତୁମ୍ଭେ କିଏ, ମୁଁ ତ ଦେଖିଲି ପରି ଜଣାପଡୁଛି, କହ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରକୃତରେ କିଏ । କହିଲ ଏଲା ତୁମ୍ଭ ନାମ ଶୈବ୍ୟା ନୁହେଁ ତ ? କହିଲ ଏହା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଲି କାହାକୁ ଜାଣ, କି ନାହିଁ ? ତୁମ୍ଭର ରୋହିତ ବୋଲି ପୁତ୍ର ଥିଲା କି ନାହିଁ ।

ଶୈବ୍ୟା—ଥିଲା, ଥିଲା, ଆଉ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ କିଏ ସେହି ମହାରାଜ, ମୋର ହୃଦୟ ଈଶ୍ୱର ।

ରାଜା—ହଁ ମୁଁ ନା ତୁଅଁ ନା ! ସ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ର ରାଜ୍ୟକୋଷ ତ୍ୟାଗକରି ତୁଅଁ ନା ବଶିଷ୍ଠ, ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର, ଋଷିପ୍ର ତ୍ୟାଗଶିଷ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଅନ୍ତରେ ଦକ୍ଷିଣା ବାକି ଅଛି ଭଗବାନ ଜଗତରେ ଅନ୍ୱେଷଣ କର, ଡାକିବୁ ।

ଶୈବ୍ୟା—ନାଥ କଣ କହୁଛ, ଶୈବ୍ୟାର କ'ଣ ଶେଷ ବୈଧବ୍ୟ ଘଟାଇବ ! ମୁଁ ପୁତ୍ରକୁ ନେଇ ଆଉ କେଉଁ ପଡ଼ିଛି ! ତେଣିକି କଳ୍ପା ପାନ କର ।

ହରି—ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଅନୁମତ ପାଇଛ ।

ଶୈବ୍ୟା—ତୁମ୍ଭେ ପାଇଛ ?

ହରି—ମରିବା ହେଲ ନାହିଁ, ଛାତି ଫାଟିଗଲା, କ'ଣ କରିବ କହ, ଶୈବ୍ୟା ପୁଣି ପ୍ରଭାତ ଆଲୋକ ଆସୁଛି ସଂସାରକୁ ଦେଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର—ଅବଶ୍ୟ ଦେଖିବ, ସଂସାର ଘୋର ଘଟନାବୃନ୍ଦ ଦେଖିଲ କୌମୁଦୀ ହାସ୍ୟରାଶି ଭୂଷିତ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦେଖିବ ନାହିଁ ? ପୁତ୍ର ମୁଖ ଚୁମ୍ବନ ନୁହେଁ ।

ରାଜା—ଋଷି ବନ୍ଧୁ ପର ସମସ୍ତ ନୁହେଁ ।

(ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଶେ ଧର୍ମଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ଧଃବ୍ରା—(ସ୍ୱଗତଃ) ଯାଏଁ ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ତ ମୋ ଠାରେ ନିର୍ଭର ରଖି ଏତେ ସହି ହେଲ, ଶେଷରେ ପୁଣି ପୁତ୍ରହରା ହେବାଟା ମୋତେ ବଡ଼ ବାଧୁଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାଇଁ ତାର ପୁତ୍ର ରୋହିତାଶ୍ୱକୁ ବଞ୍ଚାଇ ଆସିବ ! (ନିକଟକୁ ଯାଇଁ) କହେ ଭାଇ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ଏଠାରେ କ'ଣ କରୁଛ !

ହରି—ଆପଣ କିଏ, କି ନିମିତ୍ତ ଏ ଶ୍ମଶାନକୁ ଘୋର ଗମ୍ଭୀର ନିଶାରେ ଏଠାରେ ଉପଗତ ?

ଧଃବ୍ରା—ଆମ୍ଭେ ଜଣେ ଗରିବ ଭିକ୍ଷୁକ ବ୍ରାହ୍ମଣ । କିଛି ପାଇବା ଆଶାରେ ଆସିଥିଲୁଁ କିଛି ଦେଇ ପାରିବ କି ?

ହରି—ଆମ୍ଭଠାରେ କଣ ବା ଅଛି ଯେ ଆପଣଙ୍କୁ ଦେବୁ, ନିଜସ୍ୱ କିଛି ହିଁ ନାହିଁ ।

ଧଃବ୍ରା—ନିର୍ଘଣ କରନା, ଏ ଗରିବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦିନେକର ଉପବାସ କିଛି ନ ଦେଲେ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରାଣ ବାୟୁ ବାହାରିଯିବ ।

ହରି—ନିରୁପାୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

ଧଃବ୍ରା—ନିରୁପାୟ ? ମିଥ୍ୟା ଛଳନା ମାତ୍ର, ଥିଲେ କଣ ହେବ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ ।

ହରି—ଚଣ୍ଡାଳର ମାହାସୁଲ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କାହାଣ କଉଡ଼ି, କିନ୍ତୁ ସେ ତ ମୋର ନୁହେଁ ।

ଧଃବ୍ରା—ତୁମ୍ଭ ପାଖରେ ଥିବାଟିକି ତୁମ୍ଭର, ସଂସାରରେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ଗୋଟାଏ କାହାର କିଛି ନ ଥାଏ । ଯେତେବେଳେ ଯାହା ପାଖରେ ଥାଏ ସେ ତାର । ଥାଉ ଥାଉ ନାହିଁ କରୁଛ ଏ କି ଅଦ୍ଭୁତ କଥା ?

ହରି—ପର ଧନରେ ଧର୍ମ କରିବା ଉଚିତ କି ?

ଧଃବ୍ରା—ନେବ, ଦିଆଇବ, ଦୁଇଥିରେ ପୁଣ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ମତ । ତୁମ୍ଭେ ତା ପରଧନ ବୋଲି ଅପବ୍ୟୟ କରୁନାହିଁ, ସଦ୍‌ବ୍ୟୟରେ ଲଗାଇଲେ ଉଭୟଧର୍ମ ।

ହରି—ଯଦି ଆପଣଙ୍କ ବିଚାରରେ ପାପ ନ ହେବ ତେବେ ଆବଶ୍ୟକ ମୋତେ ଦଅନ୍ତୁ ମୁଁ ଧନ ସ୍ୱାମୀଙ୍କି ଜଣାଇବି, ଯାହା ବିଚାର କରିବେ ।

ଧଃବ୍ରା—ଆଚ୍ଛା, ଏ ପିଲାଟି କିଏ ? ଏଠାରେ ଶୋଇଛି କାହିଁକି ?

ହରି—ପୁତ୍ର ରୂପେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ କେହି ନୁହେଁ, ଶୋଇ ନାହିଁ ଏ ସଂସାରର ଲୀଳା ତ୍ୟାଗ କରିଛି ।

ଧଃବ୍ରା—ତେବେ କପଡ଼ା ମଲା ?

ହରି—ସର୍ପାଘାତରେ ।

ଧଃବ୍ରା—ତେବେ ତୁମମାନଙ୍କର ମୃତକାଶୌଚ, ତୁମଠାରୁ କପଡ଼ ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରିବା ।

ହରି—ସେ କଥା ଆପଣ ଜାଣନ୍ତି ?

ଧଃବ୍ରା—ଆମ୍ଭେ ଗୋଟିଏ ମନ୍ତ୍ର ଜାଣୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଜାଳେ ବଞ୍ଚିପାରେ ।

(ଝାଡ଼ିବାରୁ ରୋହିତ ଉତ୍‌ଥାନ ଧର୍ମର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ)

ମାଧବ—(ନେପଥ୍ୟେ) ଏତେ ବେଳଯାଏ କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ ଗଲା କଟୁ ଚ ଥିଲା ପୁଅ ସଙ୍ଗରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇ ଦେବ ବୋଲି ସେଇଆ କଲାକି ? ମୋର ଟଙ୍କା ଗୁଡ଼ାକ ପାଣିରେ ପଡ଼ିଲା କି ! ଯାଏଁ ଶ୍ମଶାନ ଦେଖେ ।

(ଶ୍ମଶାନରେ ପ୍ରବେଶ)

ରୋହିତା ମଲେ ! ମୋ ରୋହିତା ମା !

ଶୈବ୍ୟା—ଆଃ ମହାପ୍ରଭୁ !

ମାଧବ—(ସ୍ୱଗତଃ) ଆରେ ବାପ, ମହାନ ବ୍ରାହ୍ମଣ କଉଠୁ କି ବୁଝିବ ? ଯୋଉଁଠି ପଡ଼ିବ ସେଠୁ ପୁଳାଏ ମାଟି ନେଇକରି ଉଠିବ । ରୋହିତା ମା ପୁଅ ତ ତୋର କରା ଉଠା ବସା ହେଲାଣି । (ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ପ୍ରତି) କାହିଁ ନେବପାର ମହାରାଜ, ଆପଣ ଏଠାରେ କି ନିମିତ୍ତ ଉପସ୍ଥିତ ? ଆଉ ଏ ସ୍ତ୍ରୀ କିଏ ?

ଶୈବ୍ୟା—ଏ ମୋର ସ୍ୱାମୀ ଓ ତପୀବର ଧର୍ମି ।

(ଧାତ୍ର ପ୍ରବେଶ)

ବିଶ୍ୱା—ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର, ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପୁରସ୍କାର କରିବାକୁ ଆସିଛି, ଯଦି ମୋର ଉପରେ କିଛି ସନ୍ଦେହ ଥାଏ, ତୁମ୍ଭେ ପୁତ୍ର ମସ୍ତକରେ ରାଜ ମୁକୁଟ ଦେଇ ସ୍ୱଶରୀରରେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯାଅ ।

ହରି—ଶୈବ୍ୟା—(ଅର୍ଘ୍ୟପାତ୍ର)

(ଧାତ୍ର ଧର୍ମରୂପ ଓ ମାଧବ ଅଗ୍ନିରୂପ ଧାରଣ)

ବିଶ୍ୱା—କି ଦେବ ! ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବାକୁ ଆସିଲ, ଆପଣଙ୍କ ବ୍ୟବହାରରେ କି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଭୋଗ କଲେ ?

ଧର୍ମ—ପୁଣି ବର୍ତ୍ତମାନ କଣ ହେଲା, ସ୍ୱ-ଶରୀରରେ ସ୍ୱର୍ଗଲାଭ, ମୃତ ପୁତ୍ରର ଜୀବନ ଦାନ କାହା ପ୍ରଭାବରୁ ?

ବିଶ୍ୱା—ଜଗତ୍‌ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦାତା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଆଜ ଧର୍ମ ବଳରେ ମୋତେ ପରାଜିତ କରିଛି ।

ଜୟ ଦାନବୀର ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଜୟ !

(ଯତୋ ଧର୍ମସ୍ତତୋ ଜୟ)

ସୁଶୀଳ ମାଳତୀ ଗୀତାଭିନୟ

ସୁଶୀଳ ମାଳତୀ

ଗୀତାଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜା—ମନ୍ତ୍ରିନ୍ ! ମୁଁ ଏ ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ବହୁକାଳ ସୁଖରେ କାଳାତିପାତ କଲି, ମାତ୍ର ଆଉ ଏଣିକି ଏ ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥାରେ ବାନ୍ଧି ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ଚତୁର୍ଥାବସ୍ଥା ! ଏ ସମୟରେ ସାଂସାରିକ ବନ୍ଧନ ପ୍ରବୃତ୍ତିରେ ଲିପ୍ତ ନ ହୋଇ ସନ୍ନ୍ୟାସଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ସେହି ପରାତ୍ପର ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ପାଦପଦ୍ମରେ ଧ୍ୟାନ ରଖିବି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ଯାହା କହିଲେ ତାହା ଯଥାର୍ଥ । ଏ ବୟସରେ ବନ୍ୟାଶ୍ରମ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଆପଣଙ୍କର ଉଚିତ । ମାତ୍ର ତତ୍ପୂର୍ବରୁ ରାଜ୍ୟଟି ଯେପରି ଅରାଜକ ହୋଇ ଯଜନରେ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ନ ହେବ, ତାହାର କିଛି ପ୍ରତିକାର କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ରାଜା—ହଁ, ସେ ତ ଗୋଟିଏ ବେଶ ସମସ୍ୟା ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—କିପରି ?

ରାଜା—ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁଇ ରାଣୀଙ୍କ ଦୁଇପୁତ୍ର ସେମାନେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହା ହସ୍ତେ ଏ ରାଜ୍ୟ ଭାର ନ୍ୟସ୍ତ କରିବି ?

ମନ୍ତ୍ରୀ—ରାଜନ୍ ! ଉଚିତ ବିଚାରରେ ଯେ ଯୋଗ୍ୟ ଓ ଯାହାର ହକ ଥାଏ ସେହି ଏକା ରାଜଗାଦି ଚଳାଇବ । (ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରତି) ହଇହେ ପଣ୍ଡିତେ ! ତୁମର ଏଥିରେ କି ମତ ?

ପଣ୍ଡିତ—ମନ୍ତ୍ରୀବାବୁ ! ଆମର ମତ କ'ଣ ପଚାରୁଛନ୍ତି ? ସେ କେହି ଗାଦିରେ ବସୁ ନା କାହିଁକି, କିନ୍ତୁ ଅନେକ ଦାନ ଧ୍ୟାନ ହେବ, ଖାଇବା ଆୟୋଜନ ହେବ, ପୁରି, ଖିରି, ପିଠା, ଲଡୁ ଏ ସବୁ ତିଆରି ହେବ, ପଣ୍ଡିତ କଥା ତ ଜାଣନ୍ତି । ସ୍ୱା ପୁଣି ପଚାରିବାକୁ ଅଛି ନା ? କରନ୍ତୁ କରନ୍ତୁ ଶୀଘ୍ର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରନ୍ତୁ । ଅନେକ ସରଞ୍ଜାମ କେଉଁ ଭଣ୍ଡାରରେ ରହିବ ସେଥିରେ ଭଣ୍ଡାରଘରିଆ ହେବୁ ଏକା ଆମ୍ଭେ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—କାହାର କେଉଁ କଥା ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ଖାଇବା କଥା ହିଁ ମୂଳ ।

ପଣ୍ଡିତ—ମନ୍ତ୍ରୀବାବୁ ! ଆପଣ ତ ପବନ ଆହାରୀ ହୋଇଥିବେ ପରା ? କେତେ ଯେଉଁ ସେ ବୃଷଣ୍ଡକ ପାଇଁ ତ ଏତେ ନାଟ । ସେହି ବୃଷଣ୍ଡକ ନ ଥିଲେ ବା ଖାଇବା ଚିନ୍ତା ନ ଥିଲେ ସମସ୍ତେ ସେହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଘରେ ବସି ରହିଥାନ୍ତେ ଏଠି ଏତେ ଆଡ଼ମ୍ବର ବା ଲଢେଇ କାହିଁକି ?

ରାଜା—ବୟସ୍ୟ ! ସବୁବେଳେ ଆପଣଙ୍କର ଏ ଥଟ୍ଟା ମଜା ଭଲ ଲାଗେ ନାହିଁ ।

ଗୀତ

(ସନ୍ଧି ଭୁପା—ତ୍ରିପୁଟ)

ହେ ମନ୍ତ୍ରି ! ହେଲି ଏ ବିଷମ ସଙ୍କ ।
ସତେ କି ନିର୍ବିଘ୍ନେ କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ ମୋ ସିଦ୍ଧି ।
ମନ୍ତ୍ରିନ୍ ! କାର୍ଯ୍ୟଟି କିପରି ସୁବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ନିର୍ବାହିତ ହେବ, ସେଥିପାଇଁ ମୋ ମନରେ ଭାବ ଚିନ୍ତା ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ଏ ବୟସରେ ଏତେ ଚିନ୍ତିତ ହେବାର କାରଣ କଣ ?

ରାଜା— (ଗୀତ)

ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ରାଣୀର ସୁତ ସୁଧୀର ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ
ଅଧିକାର ତାର ଯିନା ଏ ରାଜଗାଦୀ । ୧ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ ବଡ଼ରାଣୀ ପୁଅ ହେଉଛନ୍ତି ସୁଧୀର ଏବଂ ବୟସରେ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ତେବେ ଏ ସମ୍ପତ୍ତିର ସେ ହିଁ ଅଧିକାରୀ ମାତ୍ର ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମାତ୍ର ପୁଣି କଣ ଜ୍ୟେଷ୍ଠର ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର [ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରତି] ତଲ ହେ ପଣ୍ଡିତେ ! ତୁମର ଏଥିରେ କି ମତ ?

ପଣ୍ଡିତ—ସ୍ୱା ପୁଣି ପଚାରିବାକୁ ଅଛି ନା, ବଡ଼ ରାଣୀଙ୍କ ପୁଅ ପୁଣି ବୟସରେ ସେମିତି—ତାଙ୍କ କାମ-ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ସେମିତି । ତେବେ ସେ ରାଜା ନ ହେବ କାହିଁକି ?

ରାଜା—ତାର କାରଣ

(ଗୀତ)

ଜନନୀ ରାଣୀ ପ୍ରେମେ ବନ୍ଧା ମୁଁ ନିଶିଦିନେ
ତା ସୁତ ସଙ୍ଗେ କେମନ୍ତେ ହେବ ବିବାଦ । ୨ ।

ମନ୍ତ୍ରୀନ୍—ମୁଁ ସଦା ସର୍ବଦା ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ରାଣୀ ସ୍ନେହ ଓ ପ୍ରେମ ଋଣରେ ଆବଦ୍ଧ, ଯଦି ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ସୁଶୀଳର ପରିବର୍ତ୍ତେ ସୁଧୀର ରାଜା ହୁଏ ତାଙ୍କ ମନରେ ନିଶ୍ଚୟ କଷ୍ଟ ଆସିବ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ତା ହୋଇପାରେ ମାତ୍ର ସେଇଟା ତ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ । ବିଚାର କର, ବିଚାରରେ ଯେଉଁଟି ଉଚିତ ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ ତାହାହିଁ କରଣୀୟ ।

ପଣ୍ଡିତ—[ନିଜେ ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇ] କଥାଟା ସତ୍ୟ ମାତ୍ର ମୋର ଏଇ ସାମାନ୍ୟ ମସ୍ତିଷ୍କ ବୁଝିବାକୁ ଜାଣି-ପାରୁଛି ସାନରାଣୀଙ୍କ ପୁଅ ରାଜା ହେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା । କାହିଁକି ନା ଯେତେବେଳେ ରାଣୀମା ସୁଧୀର ରାଜା ହେବା କଥା ଶୁଣିବେ ସେ କି ଆଉ ପ୍ରାଣ ଧରି ଥିବେ ହୋଇପାରିବେ, ନିଶ୍ଚୟ ନା ନିଶ୍ଚୟ ଯେ କୌଣସି ମତରେ ଉଦ୍ବନ୍ଧନ ଦେଇ ମରିବେ, ଏଇଥିପାଇଁ କଥାରେ ଅଛି ଭୟ ।

"ବୁଦ୍ଧି ମନ୍ତ୍ରୀ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ
ପ୍ରମାଦ ନ ପଡ଼ଇ ଭଲେ ।"

ରାଜା— ଗୀତ

ଏଥିକୁ କି ବିଚାର କହ ହେ ମନ୍ତ୍ରୀବର
କେ ରାଜ୍ୟ ନେବ ମୋର ନ ଦିଶେ ବୁଦ୍ଧି ।

ମନ୍ତ୍ରୀନ୍ ! ଏପରି ଗୋଟିଏ ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ କର ଯାହାଦ୍ୱାରା କି କୌଣସି ବାଧାବିଘ୍ନ ନ ଘଟି ସୁବ୍ୟବସ୍ଥାରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟଟି ନିର୍ବାହ ହୋଇଯିବ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ତେବେ ଦୂତ ପଠାଇ ଦୁଇ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଡକାଇ ଆଣି ସେମାନଙ୍କ ମତ ନେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ।

ରାଜା—ହେଉ ତେବେ ଅତି ଶୀଘ୍ର କର ତାର ଆୟୋଜନ । କାହିଁ ଦୂତ ଡକାଅ ବହନ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଦୂତ ! ଦୂତ ! ଦୂତ ! (ଦୂତର ପ୍ରବେଶ)

ଦୂତ— ଗୀତ

(ରାଜଗାଧା ଛୁଡ଼ି-ବୁଢ଼ୀ)

ଗଲ ତ ଦିନ ଭାଇ କାହିଁକି
ବସିଛ ହୋଇ ବିମନ ।
ଉଡ଼ଆଣି ଉଡ଼ଆ ଖୋଷା
ଛୁଡ଼ି ବଳାଙ୍କୁଣିରେ ଆଣ ।
ହାଟକୁ ପଠାଇ ପାଞ୍ଚଟା ପଇସା
କିଣା ଯାଉଅଛି ତ ନୂଆ ଫେସନ ।
ନାକେ ଥିଲ ସୁନା ବସଣୀ
କାଢ଼ି କଲେ ଲବଙ୍ଗ ବେଳ ।
ହାତ ଖଡ଼ୁ ଖଡ଼ ବାଲ ଗଡ଼ାଇଲେ
ଶଙ୍ଖା ଛୁଡ଼ି ପାଣି କାଚରେ ମନ
ଆସିଗଲା ନବ୍ୟ ଫେସନ
ଦେଖି ବୁଝି ନ ହୁଏ ମନ ।
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ବୁଦ୍ଧି ଦେଖ ଭଲେ
କାଳେ ମରଦଟି ନ ହେବ ସାନ ।

(ଅଭିବାଦନ ପୂର୍ବକ) ପ୍ରଭାଏନ୍ତୁ ମହାରାଜ ! କି କାମନ୍ତେ ଅଧୀନରେ ଡକାଇଲେ ଏଥେ ?

ରାଜା—ଦୂତବର ! ଯାଅ ଶୀଘ୍ର ଡାକ ଆଣ ବେନି କୁମରେ ମୋହର ।

ଦୂତ—ଯଥାଜ୍ଞା ମହାରାଜ ।

(ଅଭିବାଦନ ପୂର୍ବକ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୁଧୀର ସୁଶୀଳର ପ୍ରବେଶ ଓ ଅଭିବାଦନ ।

ପିତଃ ! କି ନିମନ୍ତେ ଡକାଇଲେ ଅଧୀନେ ଏଠାରେ

ରାଜା—ବାପରେ ! ମୋର ଗୋଟିଏ ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ପାରିବ ତ ?

ସୁଧୀର—କିବା ଅଭିଳାଷ ତାତ ଦୟାକରି ପ୍ରକାଶ ଆମ୍ଭରେ ।

ରାଜା— ଗୀତ

(ଘନନାଦ-ରୂପକେ)

ପୁତ୍ରରେ ଧର୍ମରାଜ ଏ ରାଜ ବହୁତ
ବନ୍ୟାଶ୍ରମ ଯିବାକୁ ମୋ ବଳୁଛି ମତ ।

ବାପରେ ! ମୋର ବର୍ତ୍ତମାନ ବନ୍ୟାଶ୍ରମ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଇଚ୍ଛା, ସେଥିଯୋଗୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଡକାଇଲି । ନିଅ ଏ ରାଜ୍ୟ ଭାର ଗ୍ରହଣ କର !

ସୁଧୀର—ତାତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସେ ଶକ୍ତି କଣ ହେଲଣି ?

ରାଜା— ଗୀତ

ହେଲା ଚତୁର୍ଥ ସମୟ ବନ ଲାଗୁଛି ଉଦୟ
ପରମେଶ୍ୱର ଆଶ୍ରୟ ଲୋଡ଼ା ମୋ ପୁତ୍ର ।୨।

ବାପରେ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ଚତୁର୍ଥ ସମୟ । ଏ ସମୟରେ ସମସ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ରାଦି ତ୍ୟାଗ କରି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଉଦୟ ମନରେ ପଡ଼ ସେ କି [illegible] ତର୍ଣ୍ଣିରେ ମୁକ୍ତିର ପଥ ଆନନ୍ଦୀ ନାହିଁ । ଏଥି ଏ ସମୟରେ ତାର ପ୍ରତୀକାର ନ କରିବ ତ ଆଉ ମୋକ୍ଷ ନାହିଁ !

ସୁଧୀର—ତାତ ! ଆପଣଙ୍କ ଇଚ୍ଛାରେ ବାଧା ଦେବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ । ତେବେ ଯେଉଁ ଉପଦେଶ ଦେବେ ସେହି ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବୁ ।

ରାଜା— ଗୀତ

ବସିବ ଆସନରେ ଧୂତତ, ରାଜ୍ୟ [illegible] ଜାଣ ନାହିଁ
ଅବସ୍ଥ ପଢ଼ି ମୋତେ ଭୂଷା ଘଟିଲେ । କ ।

ବତ୍ସରେ ! ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କିଏ ରାଜଗାଦୀରେ ବସିବ, ଆଉ କିଏ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ ନେବ ?

ସୁଧୀର—ତାତ ! ସୁଶୀଳ ରାଜଗାଦିରେ ବସୁ । ମୁଁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟର ତତ୍ତ୍ୱ ନେବି ।

ସୁଶୀଳ—(ନତ ମସ୍ତକେ) ଭାଇ ! ଏ କି ଅନ୍ୟାୟ କଥାର । ଆପଣ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ପିତୃତୁଲ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ । ଆପଣ ସିଂହାସନରେ ନ ବସି ମୁଁ ବସିବି କପରି ?

ସୁଧୀର—ସୁଶୀଳ ! ବାନ ମାଆଙ୍କ ମନରେ କୌଣସି କଷ୍ଟ ଆସିବ, ସେଥିଯୋଗୁଁ କହୁଛି ତୁ ସିଂହାସନରେ ବସିବାଦ୍ୱାରା ମୋର ମନରେ କୌଣସି କଷ୍ଟ ଆସିବ ନାହିଁ ।

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

(ଖାଇ ମୁହିଁ—ରୂପକେ)

ଭ୍ରାତ ଏ କି ଅନୀତି ବଚନ
ଅନୁଗତ ଜନେ କ୍ଷମା ଦିଅ ଏହି ଗୁରୁ ଭାର । ଦୋଷ
ନା ଭାଇ ! ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର ଶ୍ରୀଚରଣେ ଦାସାନୁ-
ଦାସ, ମୋତେ କାହିଁକି ଏ ବିପଦରେ ପକାଉଛନ୍ତି ।
ଆପଣ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ସିଂହାସନରେ ବସିବି, ବଡ଼ ଅନ୍ୟାୟ କଥା ନା ଭାଇ ! ମୋତେ ବୋଧହୁଏ ପରପର ଭାବୁଛନ୍ତି ।

ସୁଧୀର—ସୁଶୀଳ ! ଏ କଥା କାହିଁକି କହୁଛୁ ।

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ମୁଁ ବୈମାତ୍ରୀ ସୁତ ଯେଣୁ
ଘୃଣା ମୋତେ କର ତେଣୁ
ଦେଉଛ ତୁମ୍ଭ ଚରଣୁ
ପ୍ରାଣ (ମୋ) ହେଉଛି ଅସ୍ଥିର ।

ଭାଇ ! ମୁଁ ବୈମାତ୍ରୀପୁତ୍ର ବୋଲି ମୋତେ ଘୃଣା କରି ଭରତଙ୍କୁ କୌଣସି ବିପଦ ଆଣିବା ଭଳି ସିଂହାସନ ଦେଉ ନାହାନ୍ତି ।

ସୁଧୀର—ସୁଶୀଳ ! ବାସ୍ତବିକ କଥା, ସାନ ମାଆଙ୍କ ମନରେ କାଳେ କୌଣସି କଷ୍ଟ ଆସିବ ସେଥି ଯୋଗୁଁ ତୋତେ ସିଂହାସନରେ ବସାଇବାକୁ କହୁଥିଲି । ତୋର ମୋର କଣ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଛୁ ।

ସୁଶୀଳ—   (ଗୀତ)
ମାତ ଯେବେ କହୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତୁମ୍ଭରେ ଦେବେନି ଦୋଷ
ମୁଁ ତାହା କରିବ ତ୍ୟାଗ,
ଏହି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋହର । ୨ ।

ରାଜ ! ମା ଯଦି କୌଣସି ଦୁଃଖ ଲଗାନ୍ତି ତେବେ ମୁଁ ତାର ପ୍ରତିକାର କରିବି, ଆପଣ ସିଂହାସନରେ ବସନ୍ତୁ ।

ପିତଃ ! ଏ ସିଂହାସନରେ ଭାଇଙ୍କର ହକ ଦାବି, ତାଙ୍କୁ ସିଂହାସନ ଦିଅନ୍ତୁ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଉପଦେଶାନୁସାରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ କରିବି ।

ରାଜା—ଧନ୍ୟ ବତ୍ସ ! ମନ୍ତ୍ରିନ୍, ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜ୍ୟରେ ଘୋଷଣା ଦିଅ ଯେ କାଲି ସୁଧୀର ଯୌବରାଜ୍ୟରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେବ ! ସମସ୍ତେ ଯେ ଯାହାର ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ପୂର୍ଣ୍ଣକୁମ୍ଭ ଓ ରମ୍ଭାତରୁମାନ ସ୍ଥାପନ କରି ଚନ୍ଦ୍ରାତପମାନ ଲଟକାଇ ଯଥାବିଧି ଅଭିଷେକ ଉତ୍ସବରେ ଉନ୍ମତ୍ତ ହେବେ, ଆଜ ଏଠାରେ ସଭା ଭଙ୍ଗ ହେଉ ।

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ପଣ୍ଡିତ ଏତ ବଡ଼ ମୁସ୍କିଲ କଥା ହେଲା, ରାଣୀ ମୋତେ ଭାରି ଭଲ ପାଆନ୍ତି ! ଅପୂର୍ବ ସପୂର୍ବ ଜିନଷଟାଏ ହେଲେ ମୋ ପାଇଁ ଆସେ ! ରାଜା ଯଦି ସୁଧୀରକୁ ସିଂହାସନ ଦେଇ ବନଗାମୀ ହୁଅନ୍ତି ତେବେ ନିଶ୍ଚୟ ରାଣୀମା'ଙ୍କ ମନରେ କଷ୍ଟ ହେବ ! କଣ କରିବ ? ତାଙ୍କ ପୁଅ ତ ରାଜା ହେଉନାହାନ୍ତି, ଏକ ଉପାୟ କରିବା ଦେଖାଯାଉ । ରାଣୀମାଆଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବା ନିତାନ୍ତ ଦର୍କାର ।

ରାଣୀ ଓ ଦାସୀ

ରାଣୀ—ଦାସୀ ! ରାଜା ଏତା ମୋତେ ଭାରି ଭଲପାଆନ୍ତି ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଯାହା କହେ ସେ କୌଣସିମତେ ମୋର କଥା ଟାଳନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଦାସୀ—ମଲ, ଏ କଣ ନୂଆ କଥାଟାଏ ନା କଣ ? କନଅମାଇତଙ୍କ ଠେଇଁ ସମସ୍ତଙ୍କର ସ୍ନେହ, ଧନଗୋ ମହାଦେଈ ! ରାଜା ଆମ୍ଭର ବୁଢ଼ାହେଲେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି ।

ରାଣୀ—କେଜାଣି ମୁଁ ତ ତୋ'ହାତଠାରୁ ଶୁଣୁଛି ! ଯଦି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇଯିବେ ତେବେ ସିଂହାସନ କାହାକୁ ଦେଇଯିବେ ?

ଦାସୀ—ତୁମେ ଯେଉଁଠି ମୁଁ ତ ସେଇଠି, ଜାଣିଲ କେମିତି ? ଶୁଣାଶୁଣିରେ ବୁଝାଗଲା ସୁଧୀରବାବୁ ରାଜା ହେବେ ।

ରାଣୀ—ଦାସୀ ! କଣ ସତ କହୁଛୁ ?

ଗୀତ
(ଆଶା ମେଘାଇ—ତୃତୀୟ)

ଦାସୀ ନ କହ ସେ କଥା ଲୋ,
ହୃଦେ ଲାଗେ ମୋର ବ୍ୟଥା ।
ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ରେ ରାଜ୍ୟ ଦେବ
ଲୋ ଆଜ ଅଛି କେବା ସାମରଥ୍ୟ ।

ଦାସୀ ! ଏମନ୍ତେ ନ୍ୟାୟପର ଓ ଶକ୍ତିମାନ୍ କେ ଅଛି ଏ ଭବେ ଯେ ମୋ ପୁତ୍ରକୁ ରାଜ୍ୟ ନ ଦେଇ ସୁଧୀରକୁ ରାଜ୍ୟ ଦେବ ।

ଦାସୀ—ମୁଁ ଏବେ ଜାଣିଲି କେମନ୍ତେ ମ ।

ରାଣୀ—   (ଗୀତ)
ମନାଇ ମୁଁ କାନ୍ତେ ମାଗିଛି ବର,
ମୋର ପୁତ୍ରେ ଦେବେ ରାଜ୍ୟାଧିକାର,
ଆଜ କଥା ପର ହେଲା ମୋ କୁମର
ଅସ୍ଥିର କଲାଣି ମଥା ।୧।

ଦାସୀ ! ମୋର ବିବାହରେ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରାଣନାଥଙ୍କ ସହ ପ୍ରେମାଳାପ ହେଲା ସେତେବେଳେ ରାଜାଙ୍କୁ ବହୁତ ଅନୁନୟ କରି କହିଥିଲି, ଯଦି ମୋର ଗର୍ଭରୁ ସନ୍ତାନ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ତେବେ ସେହି ଏକା ରାଜଗାଦି ଭୋଗ କରିବେ, ସେଥିରେ ସେ ସମ୍ମତି ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ, ମାତ୍ର ଆଜ କାହିଁକି ଏ କଥା କହୁଛନ୍ତି ।

(ଗୀତ)
କହ ସଖି କି କରିବି ଏବେଣି,
କେବେହେଁ ରାଜା ହେବ ମୋ ଧୃତମଣି,
ଧାତା ମୋତେ ଆଣିଦେଲା ଏ
ଦୁଃଖେଣି ଦାରିଦ୍ର ପଡ଼ିଲା ଚେନ୍ତା ।

ସଖି ! ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପାୟ କଣ ? ସୁଧୀର ଯେବେ ରାଜଗାଦିରେ ବସେ ତେବେ ମୁଁ ତ ସାତ ପୋଇଲଠାରୁ ବଳି ପଡ଼ିବି ।

ଦାସୀ ଏଇ ତ ପଣ୍ଡିତେ କାହିଁକି ଧପାଇଛନ୍ତି ।

ରାଣୀ—ପଣ୍ଡିତେ କୁଆଡ଼େ ଚାଲି ଆସିଲେ, ଆଜି ସଭାର ଖବର କଣ ?

ପଣ୍ଡିତ – ମା ! ତୁମ ମନରେ କାଳେ କଷ୍ଟ ହେବ ସେଥିଯୋଗୁ କହିବାକୁ ଭୟ ହେଉଛି ।

ରାଣୀ—ଭୟ କଣ ? କୁହନ୍ତୁ ।

ପଣ୍ଡିତ— ମହାରାଜା ଆଜି ସଭାରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଯେ ଦୁଇପୁତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ କେ ଯୁବରାଜ ପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେବ । ଆମ୍ଭେମାନେ କହିଲୁ ସୁଶୀଳ ଉପଯୁକ୍ତ ବିଶେଷତଃ ରାଣୀମା’ ପୁତ୍ର ମସ୍ତକରେ ରାଜମୁକୁଟ ଦେଖିବେ ଏଇଟା ଭଲ ହେବ ।

ରାଣୀ—ତହୁଁ ରାଜା କ’ଣ କହିଲେ ?

ପଣ୍ଡିତ—ରାଜା କହିଲେ ପାଟରାଣୀର ପୁତ୍ର ରାଜା ନ ହୋଇ ସାନରାଣୀର ପୁତ୍ର ରାଜା ହେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ, ତହୁଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିରୁତ୍ତର ହେଲୁ, ଅବଶ୍ୟ କାଲି ସୁଧୀର ଯୁବରାଜ ହେବା ଠିକ୍ ହୋଇଛି ।

ରାଣୀ—ରାଜା ! ତୋର ଏତେ ଛଳ, ତୋର ଅନ୍ତରରେ ଗରଳ, ମୁଖରେ ମଧୁ । ମୋତେ ଖାଲି ଉପର ମନରେ ଏତେ ସ୍ନେହ ଦେଖାଉ ଥାଉ ।

(ଗୀତ)

ଦ୍ୱିଜ ଶୁଣ ବଚନ

କେମନ୍ତେ ରକ୍ଷା ହୋଇବ ନୃପତି ପଣ । ଘୋଷା ।

ଦ୍ୱିଜବର ! କହନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ କି ଉପାୟ କଲେ
ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ ।
ଯେବେ ମୋ ପୁତ୍ରକୁ ରାଜ୍ୟ ନ ଦେଲେଟି ନୃପ ଆଜ,
ତେବେ ମୁଁ କି କରି କାର୍ଯ୍ୟ ରଖିବି ଶାଣ । ୧ ।
ରାଜା ଯେବେ ମୋ ପୁତ୍ରକୁ ସିଂହାସନ ନ ଦେଲେ
ତେବେ ମୁଁ ତାଙ୍କର କଣ ସେ ମୋର କଣ ?

(ଗୀତ)

ଦେଖାଅ ଛଳ କୌଶଳ   ଯେମନ୍ତେ ତୁମେ ତୁଷାଳ
ରାଜ୍ୟ ପାଇବ ସୁଶୀଳ ଥିବ ମୋ ମନ । ୨ ।

ଦ୍ୱିଜବର ! ଉପାୟ କହନ୍ତୁ, ରାଜା ଯେପରି ବଳେ ବଳେ ସୁଶୀଳକୁ ରାଜ୍ୟ ଦେବ ଏବଂ ସୁଧୀରକୁ ରାଜ୍ୟରୁ ତଡ଼ିଦେବ ।

ପଣ୍ଡିତ—ରାଣୀମା ! କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ମୋର ଦକ୍ଷିଣାଟା କଣ ମିଳିବ କହନ୍ତୁ ।

ରାଣୀ ଦ୍ୱିଜବର ! ଯାହା ମାଗିବ କିଛି ଚିନ୍ତା କରନାହିଁ, ପ୍ରାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅର୍ପଣ କରିପାରେ ।

ପଣ୍ଡିତ—ପିଠା ଯୋଡ଼େ ଆଉ ଟଙ୍କା ତୋଡ଼ାଏ । ରାଣୀମା ଆଜି ଯେତେବେଳେ ରାଜା ତୁମ ନିକଟ ଆସିବେ ତୁମେ ଦୁଃଖିତ ଭାବେ କହିବ ଗୋଟିଏ ଅଦ୍ଭୁତ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଛି ।

ରାଣୀ—କି ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଛି ବୋଲି କହିବ ?

ପଣ୍ଡିତ—ତୁମ୍ଭେ କହିବ, ଜଣେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ନେଇ ମାରିବାକୁ ଗୋଡ଼ାଉଛି । ସ୍ୱପ୍ନ କଥା କେତେକ ଫଳବନ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଏଣୁ ଆପଣ ଆଜି ରାତିଟା ଜାଗ୍ରତ ରହନ୍ତୁ ।

ରାଣୀ—ତହୁଁ କଣ ହେବ ?

ପଣ୍ଡିତ—ମୁଁ ଯାଉଛି ସୁଧୀରକୁ କହିବ ଆଜି ରାତି ପ୍ରଥମ ପ୍ରହରରେ ତୁମ୍ଭର ପିତାଙ୍କୁ କେହି ଶତ୍ରୁ ଆସି ନିହତ କରିବେ ଏହା ଗଣନାଦ୍ୱାରା ଠିକ୍ ହୋଇଛି, ଯେବେ ତୁମ୍ଭେ ପିତାଙ୍କ ଶୟନକକ୍ଷର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ପହରା ଦିଅ, ଯଦି କୌଣସି ଶତ୍ରୁ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ ତେବେ ଶତ୍ରୁହସ୍ତରୁ ପିତାଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବ ।

ରାଣୀ—ତହୁଁ କଣ ହେବ ?

ପଣ୍ଡିତ—ଯେତେବେଳେ ସୁଧୀର ଶୟନକକ୍ଷ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିବ ସେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭେ ବୃଥା ଛଳନା କରି ସର୍ବନାଶ ବୋଲି ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିବ, ସୁଧୀର ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଗୃହମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କଲାମାତ୍ରେ ତୁମ୍ଭେ ତାର ତଲୁଆର ଧରି ଏ କି ଅନ୍ୟାୟ କରୁଛୁ ବୋଲି କହିବ । ସେଥିରେ ସୁଧୀର ଦଶା ନିଶ୍ଚୟ ମନ୍ଦ ଘଟିବ ।

ରାଣୀ—ଦ୍ୱିଜବର ! ଠିକ୍ କଥା, ତୁମ୍ଭେ ଯାଅ ସୁଧୀରକୁ ଏ କଥା କହିବ, ସେ ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ ନ ହେଉ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ମାଙ୍ଗଳିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପଣ୍ଡିତଗଣ, ସୁଧୀର)
(ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗଣଙ୍କର ପୁସ୍ତକରୁ ମନ୍ତ୍ର ପଠନ ।)

ଶ୍ରୀମତ୍ପଙ୍କଜ ବିଷ୍ଟରୋ ହରିହରେ ବାୟୁ-ର୍ମହେନ୍ଦ୍ରାନଳଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରୋ । ଭାସ୍କର ବିତ୍ତପାଳ ବରୁଣୋ ଧର୍ମାଧିପାଦ୍ୟୋଗ୍ରହାଃ । ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନୋ ନଳକୁବରେ ସୁରଗଜ ଶ୍ଚିନ୍ତାମଣିଃ କୌସ୍ତୁଭଃ ସ୍ୱାମୀ ଶକ୍ତିଧରଶ୍ଚ ଲାଙ୍ଗଳଧରଃ କୁର୍ବନ୍ତୁ ତେ ମଙ୍ଗଳଂ । ୧ ।

(ଅଥ କର୍ମାରମ୍ଭଃ) ଦକ୍ଷିଣତୋ ବ୍ରହ୍ମାସନଂ ଉତ୍ତରେ ପ୍ରଣିତା-ପ୍ରଣୟନ ପ୍ରଭୃତ୍ୟାଦି ଚତୁଷ୍କିଷ୍ଟ ପରିସ୍ତରଣଂ । [ଇତ୍ୟାଦି]

ପଣ୍ଡିତ—ହାରେ କପାଳ ! ରାଜା ତ ଅନ୍ୟର କାହାର ଦୋଷରେ ନ ଥାନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ପୁଣି କାହିଁକି ଏ ଦଣ୍ଡ ।

ସୁଧୀର—କି କଥା ଗୋସାଇଁ ?

ଗୀତ

କହ ଦ୍ୱିଜ, କି ଲାଗି ହେଉଛ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ।
କି ବିଷାଦ ଘୋଟିଅଛି ତୁମ୍ଭ ମୁଖାମ୍ବୁଜ ।

ଦ୍ୱିଜବର ! ତୁମ୍ଭର ମୁଖକମଳ ଏପରି ମ୍ଳାନ ଦେଖାଯାଉଛି କାହିଁକି, ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।

ଗୀତ

ଉତ୍ପାତର ପରି ଦେହ   କମ୍ପୁଅଛି ଥରଥର
ହୁଏ ମୋ ମନେ ସନ୍ଦେହ କି ଘଟିଛି ଆଜ । ୧

ଦ୍ୱିଜବର ! ତୁମ୍ଭର ଦେହ ଏପରି ଥରୁଛି କାହିଁକି ? ବୋଧହୁଏ କୌଣସି ଭୟ ହୋଇଛି । କହନ୍ତୁ କି ଭୟ ? ଯଦି ମୋଦ୍ୱାରା ସାଧ୍ୟ ହୋଇପାରେ ଚେଷ୍ଟା କରିବି ।

ଗୀତ

ଦେଖା ତବ ହୋଇ ଅବ   ନାଶୁଅଛି ସୁଖନିଧି
କହ ସଂଶୟ ନ କରି କେନ ମୋ ଅଗ୍ରେ ।

ଦ୍ୱିଜବର ! ମୋର ମନ କେତେଆଡ଼କୁ ଘୂର୍ଣ୍ଣୁଛି । କି କଥା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ, ମୁଁ ଅପର ଦୁଃଖ ଦେଖି ଧୈର୍ଯ୍ୟଧରି ରହିପାରେ ନାହିଁ, ଆଉ କି ସମସ୍ତ ଅଳସ ହୋଇ ଯାଉଛି ।

ପଣ୍ଡିତ—ଆମ୍ଭର ଜନ୍ମପତ୍ରୀକୁ ଏବେ ପଢ଼ିଲେ ଜଣା ପଡ଼ିଯାଉଛି, ସେ ଦଶାର ଛିଦ୍ର କହିବା କାହାକୁ ।

ସୁଧୀର - କହ କହ କହନ୍ତୁ କାହିଁକି ?

ପଣ୍ଡିତ-ଆଜ ଗଣନାଦ୍ୱାରା ଦେଖିଲି ତୁମ୍ଭ ପିତାଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁ ଘାତ ହେବ । ହା କପାଳ, କେଡ଼େ ନ୍ୟାୟ-ବାନ୍ ରାଜା, କେତେ ଧାର୍ମିକ ରାଜା, ଉଃହୋ ! ଉଃହୋ ।

ସୁଧୀର—ଦ୍ୱିଜବର ! ବ୍ୟସ୍ତ ହେବାକୁ ସମୟ ନାହିଁ ତାର ପ୍ରତିକାରର ବାଟ କହନ୍ତୁ । ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ପିତା ଶତ୍ରୁ ହସ୍ତରୁ ମୁକ୍ତ ହେବେ ।

ପଣ୍ଡିତ—ଉପାୟ କଣ, ଆଉ କେହି ତାଙ୍କ ନିକଟ ଯିବେ ନାହିଁ । ଯିଏ ତ ଅପର ଲୋକ ଯିବ ସେ କଣ ଶତ୍ରୁ ନୁହେଁ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ରାଣୀମାଙ୍କୁ ଏ ବିଷୟ କହି ଆସିଛି । ସତରେ ଟିକିଏ ହୁସିଆର ରହିବେ, ଦେଖାଯିବ ଯାହା ହେବ ।

ସୁଧୀର—ମୋ ଦ୍ୱାରା କଣ କିଛି ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ?

ପଣ୍ଡିତ ଏତ ଅତି ଆନନ୍ଦର କଥା, ତେବେ ଶୁଣ । ଯେତେଣେ ତୋର ବାପ ମା ଅଛନ୍ତି, ଘର ଭିତରେ ରହି ନ ପାର; ତେବେ ବାହାରରେ ତୁମ୍ଭେ ହୁସିଆରରେ ରହିବ; ଶତ୍ରୁ ଆସିଲେ ବା ବିପଦ ପଡ଼ିଲେ ହଠାତ୍ ପ୍ରତିକାର କରିବ; ତୁମ୍ଭେ ଯାଅ ସଙ୍ଗରେ ମଧ୍ୟ ସୁଶୀଳକୁ ନେଇଯାଅ ।

ସୁଧୀର—ସୁଶୀଳ ପିଲାଲୋକ, ସେ ଭୟ କରିବ ।

ପଣ୍ଡିତ ତା ତା ସତ; ତେବେ ତାକୁ କହିବା ଦରକାର ନାହିଁ । ଆପୁଣି, ରାତ୍ର ପ୍ରଥମ ପ୍ରହରକୁ ବିଶେଷ ସତର୍କ ଥିବ ।

ସୁଧୀର—ଗୁରୁଦେବ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ଆପଣଙ୍କର ମାଙ୍ଗଳିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଶାନ୍ତ ଥାଉ, ମୁଁ ପିତାଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁ କବଳରୁ ରକ୍ଷା କରିବି । ପରେ ମୋର ସେ ସୌଭାଗ୍ୟ ହେବ । ଓଃ ଭଗବନ୍ ! ଯଦି ଏ ବିପଦ ବେଳେ ମୁଁ ସହାୟ ନ ହୁଏ ତେବେ ମୋର ଜନ୍ମ ବ୍ୟର୍ଥ ହେବ ।

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଣୀ—ଏବେ ତ ରାଜାଙ୍କ ଆସିବା ସମୟ ହୋଇଗଲା, ମୋତେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯେଉଁ ଉପଦେଶ ଦେଇଯାଇଛନ୍ତି ରାଜାଙ୍କ ନିକଟ ପ୍ରକାଶ କରିବ । ଦେଖିବ ନାରୀର ମାୟା ବେଶି କି ନରର ମାୟା ବେଶି !

ଗୀତ

(ଏକ୍ତକ ଉଧର ବଗୁର—ବୃନ୍ଦେ)

ହେ ରାଜା ! ମନ ତୋ ଉତ୍ତର ।
କେମେଁ ଅଛୁ କେତେ ମାରଖାର । ଦେଖା ।
ପୁନ ସୁଧାରନ୍ତୁ ତୁ ରାଜ୍ୟ ଦେବାକୁ
ରାଜିଥିଲୁ କମା କୁଟୁମ୍ବିନୀକୁ
ନ ଜାଣିଲୁ ସୀତଦାସ ହୋଇଛୁ କାହାର । ୧
ରାଜନ୍ ! ତୁ ମୋତେ ନ ପଚାର ମୋହଠାରୁ ନ ବୁଝି ତୋ ମନକୁ ସୁଧାରିଲୁ ସିଂହାସନରେ ବସାଇଲୁ । ତୋ ଲେଖାରେ ମୁଁ କଣ ଚୋରିଣୀ ?
ଜୁଟେଁ ମୁଁ ତୋ ଦାସୀ ଜୀବନର ସାଥି,
ଅଛୁ ରାଜ୍ୟ ପଣି ପ୍ରେମର ପିଣାଠି ।
ଭିକ୍ଷା ଆଉ ନାହିଁ ତୋତେ ଆଜ ଦେଲୁ ପର । ୨
ରାଜା ! ତୁ ମନେ ଭାବୁଛୁ ମୁଁ ତୋର ପ୍ରେୟସୀ, ନା, ମୁଁ ତୋର କାଳଦଣ୍ଡ ପାଶୀ—ତୋ ଜୀବନର ଗଣକ । ହେଲା ଏ ଆସିଲେ ପଛ ?

ରାଜା—(ପ୍ରବେଶି) ପ୍ରେୟସୀ ! ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ ଭାବରେ ବସିଛ କାହିଁକି ? ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ, ଆଜି ପ୍ରିୟେ ! ତୁମର ବ୍ୟସ୍ତରେ ଏ ହୃଦୟ ଥରିଯାଉଛି ।

ଗୀତ

(କହନା ସୁନ୍ଦରୀ ବୃନ୍ଦେ)

ସେହି ଭଳି ଉନ୍ମନା ହୋଇ ମନ କଥା
ସ୍ୱାମିଙ୍କ ପଡ଼ିଛି କମା ଏ ଜନକନ୍ୟା
ବ୍ୟଥା ଦୁଏ ଅଧ ମୋର
ମନ ତୋହର ଗୁଣ୍ଡୀ ଥରେ ମୋ ନଜର ଦାଉ । ୧ ।
ପ୍ରିୟେ ! ତୋହର ଏ ଚନ୍ଦ୍ରମା ମୁଖ କାହିଁକି କାଳିମା ପଡ଼ିଯାଇଛି । କେଉଁ କଥା ଲାଗି ଏତେ ଚିନ୍ତାକୁଳ କହ ।

ଗୀତ

ବନଜନୟନା ମୋର, ଅଭିଳକୁ ଯେନ
ହଜିଥିଲେ ଖୋଜ ଦେବ କହ କସ ଧନ
ଲୁଚିଥିଲେ ଦେବ ଗଢ଼ି
ତୋ ବିଷାଦେ ପିଣ୍ଡ ପ୍ରାଣ ଯାଉଅଛି ଗୁଡ଼ି । ୨ ।
ପ୍ରିୟେ ! କହ କେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରତି ଆଶା କରୁଛ ? ବର୍ତ୍ତମାନ କହିଲେ ଅଣାଇ ଦେବି । କଣ, କିଛି କହିବ ନାହିଁ, ନିରୁତ୍ତର ହେଲ ।

ଗୀତ

ଇନ୍ଦ୍ରୋଷ୍ଠି ! ମୁଁ ତୋର କଷ୍ଟ ନ ପାରୁଛି ସହି
ଇଷ୍ଟବର୍ଣ୍ଣ ମୋତେ ଅନ୍ଧକାର ଦଶେ ମହୀ ।
ମିଷ୍ଟ କଥା ପଦେ କହ
ତୁଷ୍ଟ ହେବ ବାଳକୃଷ୍ଣ ମନୁ ଯିବ ତ୍ରାସ । ୩ ।

ପ୍ରିୟେ ! ମୁଁ ମୋର ଇଷ୍ଟଦେବ ଠାକୁର କହୁ(ଛି) ଯଦି ମୋତେ କିଛି ନ କୁହ ତେବେ ଏକ୍ଷଣି ରାଜ(ତ୍ୱ) ପରିତ୍ୟାଗ କରିବ ।

ରାଣୀ—ନାଥ ! ଆପଣ ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛ(ନ୍ତି) କାହିଁକି ? ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଅସାର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେ(ଖି) ମୋର ମନଟା ଖରାପ ହୋଇଯାଇଛି ।

ରାଜା—କାହାକୁ ଖରାପ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଛ ?

ରାଣୀ—ନାଥ ! କି କହିବ ସେ ସ୍ୱପ୍ନ ବାରତା; ଖଣେ ଖଣେ ଉଲୁସାଇ ଉଠେ ମୋର ବୁକୁ !

ଗୀତ

(ଚରଣ ଚକ୍ର—ବୃନ୍ଦେ)

କି କହିବ ପ୍ରାଣନାଥ !
ଅସାର ସ୍ୱପ୍ନ ମୁଁ ଦେଖିଲି ଯାହା
ହେ ପ୍ରାଣନାଥ ।
ମୋର ଛାତି ଯାଉଅଛି ଯାହା ହେ । ୧ ।

ନାଥ ! ଯେଉଁ ଉତ୍କଟ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଲି ତା(ହା) କହିଲାବେଳକୁ ଏ ହୃଦୟ ଥୋଆ ବଡ଼ଶି ହୋ(ଇ) ଯାଉଛି । କଣ କହିବ ନାଥ !

ରାଜା—ନ କହିଲେ ବା ଜାଣିବ କପରି ?

ରାଣୀ— ଗୀତ

ଆସିଲା ଏକ ପୁରୁଷ
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖେ କଲା ବିନାଶ
ହେ ପ୍ରାଣନାଥ,
ମୁହିଁ ମୂର୍ଚ୍ଛା ଥାଇ କିବା ସଣ । ୨ ।

ନାଥ ! ଜଣେ ଯୁବା ପୁରୁଷ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଘେନି ଜବରଦସ୍ତ ଦ୍ୱାର ଭାଙ୍ଗିଦେଇ ଆପଣଙ୍କୁ ହାଣି ପକାଉଛି, ମୁଁ ସେ କଥା ଦେଖିଲାବେଳରୁ ଆଉ କେଉଁଥିରେ ମନ ଲାଗୁନାହିଁ ।

ରାଜା—ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭେ କଣ ପାଗଳପରି ହେଲ କି ? ସ୍ୱପ୍ନକଥା ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ହେଲେ ପଛ ଦୁର୍ଯୋଗ ଘଟିବାର ଥାଏ ତେବେ ଭୟ କଣ ?

"ମର୍ତ୍ତ୍ୟମଣ୍ଡଳେ ଦେହ ବହି,
ଦେବତା ହୋଇଲେ ମରଇ"

ତେବେ ମରିବାକୁ ଗୋଟାଏ ଭୟ କଣ ?

ରାଣୀ— ଗୀତ

ତୁମ୍ଭ ଦଶା ହେଲେ ଏମା,
ଆଉ କେ କମାନ ହୋଇବ ସାହା
ହେ ପ୍ରାଣନାଥ !
ବାଳାମଣି କି ପାଉଛି ବନା । ୩ ।

ନାଥ ! ଅନେକ ସମୟରେ ସ୍ୱପ୍ନ କଥା ଫଳବତୀ ହୋଇଥାଏ । ପଛ ଆପଣଙ୍କର ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଘଟେ ମୋର ଆଉ କି ଗତି ଅଛି ?

ରାଜା—ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭେ ଏ କଥା ପ୍ରକାଶ କଲାବେଳଠାରୁ ମୋର ମନରେ ମଧ୍ୟ ଭୟ ଆସୁଛି । ପ୍ରକୃତ ଘଟିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲେଖା ଅଛି—ତେବେ ଉପାୟ କଣ ?

ରାଣୀ—ନାଥ ! ଆଜି ସାରା ରାତି ଜାଗି ରହିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ରାଜା—ତୁମ୍ଭ ମଧ୍ୟ ମୋ ସହିତ ଜାଗ୍ରତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ରାଣୀ—ମୁଁ ପୁଣି ଶୋଇବାକୁ ଅଛି ନାଥ ! ଆପଣ ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ ନାହିଁ, ଏ ସ୍ୱପ୍ନଟା ଦେଖିଲା ବେଳଠାରୁ କେବେ ରାତିଟା ପାହିବ ସବୁ ମୋତେ ନିଦ ନାହିଁ କି ଭୋକ ଶୋଷ ନାହିଁ ।

ରାଜା—ପ୍ରିୟେ ! ହରିନାମ ଭଜନରେ ଆପଦ ଦୂର ହୋଇଯାଏ, ତେବେ ଖାଲି ବସିବା ଅପେକ୍ଷା କୌଣସି ଈଶ୍ୱରତତ୍ତ୍ୱ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବା, ଯାଅ ମୋର ଗୀତା ଖଣ୍ଡି ଆଣିଲ ।

ରାଣୀ—ହଉ ନାଥ ! ଆସେ (ବାହାରକୁ ଯାଇ) ଏଇ ତ ମହାରାଜ ସର୍ବନାଶ ?

ସୁଧୀର—(ପ୍ରବେଶି ସ୍ୱଗତ) ପଣ୍ଡିତେ ଯାହା କହିଥିଲେ ଏହା ଠିକ୍ ସେ ସମୟ । ଏଠାରେ ବିଶେଷ ସତର୍କ ରହିବା ଦରକାର (କଣ୍ଠଚ୍ଛେଦ) ଆଃ କି ଆର୍ତ୍ତନାଦ (ପ୍ରକାଶ୍ୟ) ରହ ମୂର୍ଖ !

ରାଣୀ—ଏ କଣ, ଏ କଣ, ସୁଧୀର ! ଏ କି ଅନ୍ୟାୟ ! ତୁ ପୁତ୍ର ହୋଇ ପିତାଠାରେ ହିଂସା କରୁଛୁ, ତୋତେ କଣ ଧର୍ମ ଛୁଉଛି ! ନାଥ ! ଏ ଅସ୍ତ୍ରଟିକୁ ଛଡ଼ାଇ ନିଅନ୍ତୁ ।

ରାଜା—କିଏ ସୁଧୀର ! ତୁ କୁଳାଙ୍ଗାର ରାଜଦ୍ରୋହୀ ! କିଏ ଅଛ ଶୀଘ୍ର ବନ୍ଦୀ କର ! ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭେ ନ ଥିଲେ ପ୍ରାଣ ପାଇ ନ ଥାନ୍ତି । ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ସାହସ, ଏ ସଂସାରରେ ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ସାର୍ଥ ସ୍ତ୍ରୀ ! କହ ପ୍ରିୟେ ! ଉପକାରର କି ପୁରସ୍କାର ନେବାକୁ ଚାହଁ ?

ରାଣୀ—ନା ନାଥ ! ମୋର କି ଅପୂର୍ବ, ଆପଣଙ୍କୁ ସେହି ଧର୍ମ ସହାୟ ହେଲେ, ଏ ପୁତ୍ର ହୋଇ ଏଡ଼େ ଅହନ୍ତା ! ବସୁଧା ତୁ ଫାଟିଯାଅ ।

ରାଜା—କିଏ ପୁତ୍ର ନାରକୀ, ମୋର ଜୀବନର କଣ୍ଟା ।

ସୁଧୀର—ପିତା ! ନ ବୁଝି ନ ସୁଝି ଏତେ ବିରକ୍ତ ହେଲେ ନାହିଁର ।

ରାଜା—ପାଷଣ୍ଡ ବୁଝିବି ?

ଗୀତ

(ଆଠଙ୍କ ଦୁଃଖୀ—ତୃଷ୍ଣ)

ଆରେ ନରାଧମ ପାଷଣ୍ଡ ଅଜ୍ଞାନ
କିମ୍ପା କଲୁ ଏଡ଼େ କର୍ମ ।
କେଉଁ ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧି ଦେଲା ଏ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି
ହେଲା କି ତୋତେ ଧର୍ମ ।
କାହିଁ ଥିଲୁ ଅକୁଳା,
ଜନ୍ମଦାତା ମଲୁଣି ଜଳଜଳା ।୧।

ବୃନ୍ଦାବାର ମଲ୍ଲ ନାହିଁ, ତୋତେ କଣ ଜନ୍ମ କରିଥିଲି ମୋର ଶତ୍ରୁ ହେବୁ ବୋଲି ?

ଗୀତ

ହେନଯାଅ ଦୂତ ଏ ପାଷଣ୍ଡ ସୁତ
ମୁଣ୍ଡକୁ କରିବ ଚୂର୍ଣ୍ଣ,
ଦେଖିଲେ ଏହା ରକ୍ତ ହେବ ମୁଁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ
ଛୁଇଁବି ନାହିଁ ଯାଇ ଅନ୍ନ
ଜଳମେ ନାହିଁ ନାହିଁ ।
ମୂର୍ଖ ପାମର ଏହା ଶାସ୍ତ୍ରି ଦେବୁ ଆଜ ।୧।
ଦୂତ ! ଶୀଘ୍ର ଘାତକଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ, ଏ ପାଷଣ୍ଡକୁ ନେଇଯାଅ ।

ଦୂତ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ମହାରାଜ ! (ପ୍ରଣିପାତପୂର୍ବକ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୁଧୀର — ଗୀତ
(ଦେଖ ତନା କ ଫଳ — ବୁଝେ)
ହେ ତାତ ! ବୃଥା ଜନ୍ମ ଦିଅ ଏ ଦଣ୍ଡ ।
ଅନ୍ତରେ ନାହିଁ ମୋର ଭୟେ ଏ ଛାର । ଶୋଷା ।
ତାତ ! କାହିଁକି ବୃଥା ଏ ଦଣ୍ଡ ଦେଉଛନ୍ତି ।
ମୁଁ ଏଥିରେ ତିଳେମାତ୍ର ଦୋଷୀ ନୁହେଁ ।

ରାଜା—ମୂର୍ଖ ! ଯେବେ ଏତେ ସାହସ କରି ନ ଥାନ୍ତେ ତେବେ ମୁଁ ପ୍ରାଣ ପାଇ ନ ଥାନ୍ତି ।

ସୁଧୀର— ଗୀତ
ପଣ୍ଡିତ ମୋତେ ଛୋଇ ଏଥେଁ
କପଟ କରି ନଷ୍ଟେ କଲେ ଏ କାଣ୍ଡ ।୧।
ପିତା ! ପଣ୍ଡିତେ ମୋତେ କହିଲେ ତୋର ପିତାଙ୍କୁ ବର୍ଷର ପ୍ରଥମ ପ୍ରହରରେ ଶତ୍ରୁ ଘାତ ହେବ, ତୁ ଯାଇ ପଦସେବା କର । ମୁଁ ସେଥିପାଇଁ ଆସିଥିଲି ।

ରାଜା—ଅଚ୍ଛା, ମୋର କଣ୍ଠ ଦେଖା ପାଇଥିଲୁ ? ମୂର୍ଖ ପାଠ କାଢ଼ିକୁ । ମୁଁ କଣ୍ଠ ଶୁଣିବ ନାହିଁ । ଦୂତ ! ଘାତକ ଆଣିଲ; ଦୂର ହୋ ପାଷଣ୍ଡ ଶତ୍ରୁ କୁଳକଳଙ୍କ ।

ସୁଧୀର— ଗୀତ
ମୁଁ କଣ୍ଠ ତାତ ନ ବୁଝ ବାଣ୍ଡ
ମନ ବଧାତା ଆଜ କଲ ଏ ଛାର । ୨ ।

ପିତଃ ! ମେଲଣି ଦେଖୁଛି ଗ୍ରହଯୁକ୍ତ ଟିକିଏ ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତୁ, ମୋର ପ୍ରାଣର ସ୍ନେହ ସୁଶୀଳକୁ ଥରେ ଦେଖିବି ।

ରାଜା—ମୂର୍ଖ, ସୁଶୀଳ କଣ ମୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞାରେ ବାଧା ଦେବ ? ତୁ ପିତୃଦ୍ରୋହୀ, ତୋ ମୁଖ ଦର୍ଶନରେ ତାର ପାପ ଘଟିବ । ଘାତୁକ ! ଏ ପାଷଣ୍ଡକୁ ମାରି ତାର ରକ୍ତ ଆଣିଦେଲେ ଭୋଜନ କରିବି ।

ସୁଧୀର—(ସ୍ୱଗତ) ସୁଶୀଳ ! ତୋର ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖ ଟିକିଏ ଦେଲେ ଦେଖି ମୃତ୍ୟୁକଷ୍ଟ ପାସୋରିଥାନ୍ତି ।

ଘାତୁକ—ସ୍ୱଳ (ସ୍ୱଗତ) ଭଗବନ୍ ! ଏଇ ତ ମୋର ବ୍ୟବସାୟ ମାତ୍ର ନ୍ୟାୟ ଅନ୍ୟାୟ ସବୁ ଆପଣଙ୍କ ଠାରେ ।

(ଡାଗ୍ତି, ଡାଗ୍ତିଆଳ)

ସ୍ୱଳ ସ୍ୱଳ ବୁଲି ବୁଲି ପାଦ ଅକଟଲାରେ ।
ଜଳସ୍ଥ ଗଡ଼ର ରାଜା- କନ୍ୟା ଲାଗି ବର ଖୋଜା
ଯେ ହୋଇବ ବଶ (ରାଜ୍ୟ) ତାର ହେଲାରେ ।
କଣ କରିବ, ଅନେକ ଦେଶ ତ ବୁଲିଲିଣି, କାହା ମୁଣ୍ଡରେ ଡାଗ୍ତି ସୁନା କଳସ ଭାଙ୍ଗିଲା ନାହିଁ । ଆମ ଜେମା ଯୋଗ୍ୟ ବର କଣ କେଉଁଠାରେ ନାହାନ୍ତି । ଘର ତ ବାଉଁ ଲାଗିଲାଣି । ଏଇଠି ଟିକିଏ ବସିବା ଦେଖିବା ସେ ଆଡ଼୍ ଦ'ଜଣ କିଏ ଆସୁଛନ୍ତି ।

[ସୁଧୀର ମୁଣ୍ଡରେ ଡାଗ୍ତି ସୁନା କଳଶ ଭାଙ୍ଗିବା ଅଭିନୟ]

ଡାଗ୍ତିଆଳ—ଆସ ବାବୁ ! ଆମ ଦେଶରେ ରାଜା ହେବ ।

ଘାତୁକ—ରାଜା ହେବା ଯୋଗ୍ୟ କିଏ, ସେ ସେହିପରି ଗୁରୁତର ଦୋଷ କରିଥିବାରୁ ମୁଁ ଶୂଳକୁ ନେଉଛି ।

ଡାଗ୍ତିଆଳ—ଆରେ ସେକଥା କହନା, କଥାରେ ଅଛି ଧର୍ମର ଜୟ ପାପର କ୍ଷୟ, ଅନେକାନେକ ଦେଶ ବୁଲିଲିଣି, କାହିଁ ଡାଗ୍ତି କାହାର ମୁଣ୍ଡରେ କଳଶ ଭାଙ୍ଗିଲା ନାହିଁ । ଏ ପ୍ରକୃତ ନରପତି । ଶୂଳ ଦେବୁ କାହାକୁ ! ରଖ ତୋ ଶୂଳ ।

(ଘାତୁକଠାରୁ ସୁଧୀରକୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ଡାଗ୍ତି ପିଠିରେ ବସାଇ ଡାଗ୍ତିଆଳର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଯାଜୁକ—ଧନ୍ୟ ରାଜପୁତ୍ର ! ତୁ ପ୍ରକୃତ ନର୍କୋଶୀ ବୋଲ ବର୍ତ୍ତମାନ ଧର୍ମ ତୋହର ସହାୟ ହେଲା । ତେବେ ମୁଁ ରଜା ନିକଟ ଏ କଥା କହିବ ନାହିଁ ଯାଉଛୁ ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷୀ ମାର ରଜାଙ୍କୁ ରକ୍ତ ଦେଖାଇବ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ସୁଶୀଳ—ଏ କଣ, ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା, ମୋ ବାମ ଚକ୍ଷୁଟା ଏପରି ବାରମ୍ବାର ଫୁଟୁଛି କାହିଁକ ? ଏ ତ ବଡ଼ ଅମଙ୍ଗଳର କାରଣ । ନା, କାହିଁକ ମୁଁ ମନ୍ଦକଥାକୁ ମୋ ମନରେ ସ୍ଥାନ ଦେବି, ମୋ ଭାଇ ତ ଆଜ ଯୁବରାଜ ପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେବେ । ଯାଏଁ ଦେଖେ ଏ ଉତ୍ସବରେ ନଗରବାସୀଗଣ କିପରି ଉଲ୍ଲସିତ ।

(ଜନୈକ ବୃଦ୍ଧାର ପ୍ରବେଶ)

ଆରେ ବାପରେ ବାପ, ଏକାଳ ଟୋକାଙ୍କୁ ଆଉ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁରେ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ ; ପୁଅ ଜନ୍ମ କରିଥାଇ ମଲେ ପିଣ୍ଡ ମୁଠାଏ ପକାଇବେ । ଆରେ ଯୋଉଗାଈଆ ଗାଈଆ ପିଣ୍ଡ ପକାଇ ଦେଉଛନ୍ତିରେ ପକାଇ ଦେଉ-ଛନ୍ତି, କଣ କହିବ । ରଜାପୁଅ ରଜାଙ୍କୁ ମାରିବାକୁ ଗଲା, ମୋ ପୁଅ ମୋତେ ନ ମାରିବ ଅବା କାହିଁକ ?

ସୁଶୀଳ—ଅହୋ ଜନ୍ମ ବୋଉ ! କଥା କଣ, ଏପରି ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛ କାହିଁକ ?

ବୃଦ୍ଧା - ବାବୁ, ଆଜକାଲି କାଳର ଗତକୁ ଭାବ ମନ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛି ।

ସୁଶୀଳ—କଣ, କହୁନା ।

ବୃଦ୍ଧା – ଦେଖି ବୁଢ଼ିଆ ଓଡ଼ ପୁଅମାନେ ରେ ସମାଜିବାଡ଼ କାତର ହବ ହେଲ, ପୁଅ ଯାହା ବର୍ତ୍ତମାନ କରୁଛନ୍ତି କଣ କହିବ ।

ସୁଶୀଳ—ଆଜା ତୁମ ପୁଅ କଣ କରୁଛନ୍ତି ।

ବୃଦ୍ଧା—ବାପରେ ! ଶ୍ୱଶୁର ନାଁରେ ସମାଜିଯାକ ଲୋକ ଦେଇ ଦୁଇ ଗ୍ରହଟା ଧନ୍ତି ପୁଅଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ମାତ ଆଖଡ଼ା ଜମାଉଛି । ମୋତେ ଟିକଏ ହେଲେ ପଚାରୁ ନାହିଁ । ଘରେ ସେଇଁ ବୋହୂ ସେ ତ ଖଣ୍ଡେ ବଣାକପାଳୀ । ବାପରେ ! କାଳେ ଦୋ ମଣିଷଯାକ ସଲ୍‌ସୂତ୍ର ହୋଇ ମୋତେ ହାଣି ଦେବେ । ସେ ଯୋଗୁଁ ଘରଛାଡ଼ ପଳାଉଛି ।

ସୁଶୀଳ—ଜଗୁବୋଉ ! ଏଥିପାଇଁ ଘରଛାଡ଼ ପଳାଉଛ, ମାତ୍ର ଦବାଟା କଣ ମୁଣ୍ଡିରେ ପଡ଼ିଛି ?

ବୃଦ୍ଧା—ବାପ ! ତମ ଭାଇ ଏବେ କଣ କଲେ, ତମ ମା ପିତା ବୁଢ଼ିଆ ପଡ଼ିଲେ ବୋଲ ବାପା ଉଚ୍ଛିନ୍ନଗଲେ ।

ସୁଶୀଳ—କଣ, କାହା ଭାଇ କଣ ହେଲା ?

ବୃଦ୍ଧା—ବାପା; ଶୁଣିନାହିଁ କାଲି ରାତ ଅଧରେ ସୁଧୀର ଯାଇ ତୁମ୍ଭ ବାପାଙ୍କୁ ହାଣିବାକୁ ଅନ୍ତଃପୁର ମଧ୍ୟରେ ପଶିଥିଲେ । ସେ ଯୋଗୁ ଦଣ୍ଡୁଆପି ତାଙ୍କୁ ଶୂଳ ଦେବାକୁ ନେଲଣି ।

ସୁଶୀଳ—କଣ କହୁଛ । ଏ କଣ ପ୍ରକୃତ କଥା (ସ୍ୱଗତ) କଣ କରିବ ମୋ ପାଦ ତ ଆଉ ଟିପେ ଚଳୁନାହିଁ, ବୁଝିଲି, ତାଙ୍କର ସିଂହାସନାରୋହଣ ବାର୍ତ୍ତାରେ ପାପିୟସୀ ରୁଷ୍ଟା ହୋଇ ମୋ ସ୍ନେହର ଦେବୋପମ ଭାଇଙ୍କୁ ବୃଥା ଛଳନାରେ ଦଣ୍ଡିତ କରାଉଛି; ହା ଦଇବ ରେ ! ଏହିକ ତୋର ବୁଦ୍ଧିମଣା ।

ଗୀତ

(ନ ଜାଣ—ବୁଢ଼େଇ)

ଆହା ରେ ମନ୍ଦ ଦଇବ କଲୁ ଏକ ଛନ୍ଦରେ ।
ନର୍କୋଶୀ ଭାଇରେ ମୋର ହେଲୁ ଏତେ ଦଣ୍ଡରେ ।
ଆରେ ମନ୍ଦ ଧାତା ।
କମ୍ପା କଲୁ ଭାଇରେ ଅବନ୍ତା ।

ହା ବିଧାତା ! ତୁ କଣ କଲୁ ? ଭାଇ ପିତାଙ୍କୁ ମାରିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ ଏ କଥା ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ।

(ଗୀତ)

କାଟିଲୁ ଜନମ ବୃକ୍ଷ କଲୁ ଏତେ କାଣ୍ଡରେ ।
ହାଣିଲୁ ଚଣ୍ଡାଳ ହସ୍ତେ ମୋ ଭାଇର ମୁଣ୍ଡରେ ।
ଲଭିଲୁ କ ପଣ,
ଜାଣୁ ଜାଣୁ ବଂଶ କଲୁ ଧ୍ୱଂସ । ୨ ।

ଆଉ ସନ୍ଦେହର କାରଣ ନାହିଁ, ବୃଥା କାହିଁକି ବିଧାତାର ଦୋଷ ବାଢ଼ୁଛୁ । ମୋର ଜନନୀର କୁପୁତ୍ର ଭାଇଙ୍କୁ ସନ୍ତାପରେ ବଳିବାର ସୃଷ୍ଟି ପାଶୋଦେ ବୃଥା ଘୀନରେ ପକାଇ ମୋର ହୃଦୟର ଭାଇଙ୍କୁ ମରାଇ ଦେଲୁ । ଦାରୁଣ ! ମୋର ପ୍ରାଣର ଭାଇଙ୍କୁ ମରାଇଛୁ ଆଉ କଣ ମୋ ଆଶା ପାଇବୁ ? ନା ଏହା କେବେ ନୁହେ ଶତଜନ୍ମ ଯାଏ ଆଶୁ କୁଡ଼ା ହୋଇ ବୁଲୁଥିବୁ ।

(ଗୀତ)

ପରକର ଭାଇ ମୋତେ ନ ନେଲୁ ସଙ୍ଗତରେ
ଦୟାଭିକ୍ଷ ଏ ଘନ ପାଦୁକା ତୋ ପଥରେ ।
ବାକେ ନାହିଁ ଆଶା
ଭାଇ, ତୋ ପାଦପଦ୍ମରେ ବଳ ଆଶା । ଘ ।

ଆଉ ବୃଥାକୁ ଫେରିବ ବା କାହିଁକି । କାହା ମୁଖ ଦେଖିବାକୁ ମିତ । ଜନନୀ ତୁ ଏଥର ଅନ୍ତିମରେ ଥା, ଆନନ୍ଦରେ ଏକାକୀ ହୋଇ ମେବାର ଗଢ଼ର ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ ହୋଇଥା । ପିତଃ ! ତୁମ୍ଭେ ବି ମଧ ଯେ କୁଟିଳଙ୍କର ମୋହନ ମାୟାଜାଲରେ ପଡ଼ି ବାତ୍ସଲ୍ୟପ୍ରେମ ଏକାବେଳେ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷରେ ଦଣ୍ଡବିଧାନ କଲ । ଆଉ ଏ ଛାର ଜୀବନରେ କି ପ୍ରୟୋଜନ । ମୋ ଭାଇ ଯେଉଁଆଡ଼େ ଯାଇଛନ୍ତି ମୁଁ ମଧ ସେହି ପଥ ଅନ୍ୱେଷଣରେ [illegible]) ଏ କଣ, ଏ କଣ ଘାତୁକ ! ତୁମ୍ଭେ ଏବେ ନ ଯାଇଛ ! ତୁମର କି ସନ୍ତାନ ନାହିଁ, ତୁମ୍ଭେ ଜାଣିଶୁଣି ଜନକ ଭାଇଠାରୁ ଭାଇ, ପିତା କୋଳରୁ ପୁତ୍ରର ବିଚ୍ଛେଦ ସାଧନ କଲ । ସତ କହ ଘାତୁକ ! ମୋର ଆଉ ମୋର ଜୀବନରେ ନାହିଁ !

ଘାତୁକ—(ସ୍ୱଗତ) ଏବେ ବି ଏ ତ ବାଳକ ଅବୋଧମତ, ପୁଣି ଭ୍ରାତୃବିଚ୍ଛେଦରେ ପାଗଳ, ଯାହାଙ୍କୁ କଣ ପ୍ରବୋଧ କହିବି ଯଦି ପ୍ରକୃତ କଥା କହିବି ତେବେ କି ଆଉ ପ୍ରାଣ ରହିବ ?

ସୁଶୀଳ—ଘାତୁକ ! ଏବେ ନିର୍ବୋଧ ହେଲୁ । ପିତା ସିନା ପିଶାଚେ କୁଟିଳଙ୍କର କଥାରେ ପଡ଼ି ମୋ ଭାଇଙ୍କୁ ତୋତେ ସମର୍ପି ଦେଲେ । ତୁ କି ସେହି ଅକଥ୍ୟର କାର୍ଯ୍ୟ କଲୁ । ଯେବେ ଅକଥ୍ୟର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛୁ ନରବ ନରାଙ୍କ ଦାନ ଧରୁଛୁ, ତୋର ସାଧନରେ ପଡ଼ୁଛୁ, ତୋର ମେହ ଉନ୍ନତ ରକ୍ତାକ୍ତ ଶାଣିତ ଖଡ୍ଗରେ ଏ ଭ୍ରାତୃହୀନ ପାଷାଣର ପ୍ରାଣ ନେ ?

ଘାତୁକ—(ସ୍ୱଗତ) ଏ ତ ବଡ଼ ମୁସ୍କିଲ କଥା ହେଲା !

ସୁଶୀଳ—ଘାତୁକ ! ଭୟ କରୁଛ, ତେବେ ଦିଅ ଅସ୍ତ୍ର ମୋତେ ଦିଅ, ମୁଁ ଅଜେ କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧି କରିବି ।

ଘାତୁକ (ହସ୍ତ ଧାରଣ) ଏ କଣ ଯୁବରାଜ । ଆପଣ କଣ ବାତୁଳ ହେଲେ, ସେ ଯେପରି କଲେ ସେପରି ଭୋଗିଲେ ଆପଣ ଏପରି କାହିଁକି ହେଉଛନ୍ତି ?

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ହାତ ଛାଡ଼ି ଦେ ରେ ହନ୍ତା,
ଦୟାବନ୍ତ ଦେଖିଯିବି ଭାଇ ।
ତାଙ୍କ ବିନେ ଶୂନ୍ୟ ଦଶେ ଜୀବନ,
କିବା ପ୍ରୟୋଜନ ମୁହିଁ ରହି ।

ଘାତୁକ ! ମୋତେ ଛାଡ଼ିଦେ ମୋର ଭାଇର ସାକ୍ଷାତ କରିବି । ତାଙ୍କ ବିନା ସ୍ୱର୍ଗ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ, ରସାତଳ ଯେଉଁଠି ଅନାଉଛି ସେଠି ଅନ୍ଧାର ଦିଶୁଛି । ମୋତେ ଛାଡ଼ି ଦେ ।

ଘାତୁକ—ଯୁବରାଜ ! ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲେ ସୁଦ୍ଧା ଭାଇ କଣ ଆଉ ଲେଉଟି ଆସିବେ ।

ସୁଶୀଳ— (ଗୀତ)

ଭଲ କଲୁ ଭାଇ ଯାଇଛି ପଳାଇ
ବଳାଇ ମୁଁ ପଛେ ଯିବି ଧାଇଁ । ଘ ।

ଭାଇ ସିନା ସଙ୍ଗରେ ନେଲେ ନାହିଁ, ମୁଁ ବନେ ବନେ ତାଙ୍କ ଅନୁଗାମୀ ହେବି, ତୁ ଛାଡ଼ି ଦେ ।

ଘାତୁକ—(ସ୍ୱଗତ) ଭଗବାନ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁବରାଜ କଣ ଏ ତ ନିଶ୍ଚୟ ଭାଇ ବିଚ୍ଛେଦରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇ ଦେବେ ? ଯାହା ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟିଲେ ଘଟୁ; ପ୍ରକୃତ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବି । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଯୁବରାଜ ! ଏ ପାଷାଣ ଭାଇ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ତ୍ରୁଟି କରିଛି ।

ସୁଶୀଳ—କଣ ତ୍ରୁଟି ଘାତୁକ ।

ଯାଜୁକ—ଯୁବରାଜ ! ଭାଇଙ୍କୁ ଶୂଳକୁ ଆଣିବା ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ହସ୍ତୀ ପୂର୍ଣ୍ଣକଳଶ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଢାଳିଦେଲା, ତହୁଁ ହସ୍ତୀ ସଙ୍ଗରେ ଥିବା ଲୋକ ତୁମ୍ଭ ଭାଇଙ୍କୁ ହସ୍ତୀରେ ବସାଇ ନେଇ ଚାଲିଗଲେ ।

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ଭଣ୍ଡାଉଛୁ ମୋତେ ଯିବ କି ପରତେ
ମରତେ କି ଭାଇ ଅଛି ରତ୍ନ । ୩ ।

ଯାଜୁକ ! ମୋତେ ବୃଥା ଭଣ୍ଡାଉଛୁ କାହିଁକି ? ଯଦି ତୁ ମୋର ଭାଇଙ୍କୁ ନ ମାରିଛୁ ତୋର ଏ ତରବାରୀ ଓ ବସ୍ତ୍ର ରକ୍ତରେ ଜର୍ଜରିତ ହୋଇଛି କାହିଁକି ?

ଯାଜୁକ—ଯୁବରାଜ ! କେବଳ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟୟ ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷୀ ମାରି ରୁଧିର ଆଣିଛି, ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର କପଟ ନାହିଁ ।

ସୁଶୀଳ—ଭ୍ରାତା ତେବେ ମୋର ପ୍ରାଣରେ ଅଛନ୍ତି, ମୋର ଭାଇଙ୍କୁ ଧର୍ମ ସହାୟ ହୋଇଛି, ଏ କ'ଣ ସତ କଥା ?

ଯାଜୁକ—ଯୁବରାଜ ! ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଜୀବନରେ ଅଛନ୍ତି, ଏଥିରେ କୌଣସିମତେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ସୁଶୀଳ—ଯାଜୁକ ! ମୁଁ ଯାଉଛି ଭାଇଙ୍କ ସନ୍ଧାନରେ ଯିବି, ତୁ ପିତାଙ୍କୁ ଏ ବିଷୟ କହିବୁ ନାହିଁ । ପିତା ବିଷାଦୀ ଭବନରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, କେତେ ଅବସ୍ଥା ଭୋଗ କରିବେ ମୁଁ ବିଦାୟ ନେଲି ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ବନଦେଶେ ଶବର ଓ ଶବରୀ

ଶବରୀ—ଓଗୋ ଶବର ! ଆଜ ତୋତେ ଗୋଟେ କଥା ପଚାରିବାର ଅଛି ଏକା ।

ଶବର—ହେ ଦେବୀ, ଶବରୀ କି କଥା ପଚାରିବୁ ଜଲଦ ପଚାରେ ବେଳ ଗଡ଼ ଯାଉଛି, ଶିକାର କରୁ ନାହିଁ ହେଲା ।

ଶବରୀ— ଗୀତ

(ଚରଣଚନ୍ଦ୍ର—ଭୃଙ୍ଗ)

ଜଡ଼ ଆରେ ଜୀବଧନ !
ସରିଲାଣି ଆମ୍ଭ ନବଯୌବନ,
କି ଶବର ରେ,
କୋଳେ ଧରି ନାହୁଁ ତ ସନ୍ତାନ । ୧ ।

ହାଁରେ ଶବରୀ ! ଆସି ତ ବୟସ ଗଲା ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀ ହେଲେ ଗୋଟେ ବୋଲି ପୁଅ ତ ଏ ଜନମେ ନାହିଁ ଦେଖିଲୁ ।

ଶବର—ଓଗୋ ଶବରୀ ! ବୁଢ଼ାଦିନେ ପୁଅ କାହୁଁ ଆସିବ, ଯଦି ପୁଅ ହୁଏ ତ ସେ କି ଦରକାରକୁ ଲାଗିବାର ଅଛି ।

ଶବରୀ—କାହିଁକି ?

ଶବର— ଗୀତ

ଆହାରେ ରମଣୀମଣି;
ବୃଦ୍ଧକାଳେ ପୁତ୍ର ପ୍ରସବେ ନ ଗଣି କି ଶବରୀଲୋ ।
ବୃଥା କାମନା କରୁଛୁ ଭଲେଣି ।

ବୁଝିଲୁ ନା ଶବରୀ ! ଆମେ ମଲେ ପୁଅ ବୁଢ଼ା, ବୁଢ଼ାକାଳେ ପୁଅ ହୋଇ କଷ୍ଟ କରିବ । ଆମକୁ ପୁଅ କା ହେବ କଏ ?

ଶବରୀ— ଗୀତ

ଧର୍ମକୁ ଆଶ୍ରୟ କର,
ଛୁଟିଯିବ ବନ୍ଧ୍ୟାଦୋଷ ଆମ୍ଭର,
କି ଶବରରେ ।
ଭୁଲେ କଳଙ୍କ ନ ଥିବ ମୋର । ୩ ।

ଓଗୋ ଶବର ! ଯଦି ପୁଅଟିଏ ହେବ ଆମ୍ଭେ ଏ ଅପୁତ୍ରିକ ଦୋଷରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇଯିବା ।

ଗୀତ

ଚାଲ ସାଥି ହୋଇଯିବା,
ବନେ ବନଦୁର୍ଗା ପାଦ ସେବିବା
କି ଶବରରେ,
ମନ ମନାଇଁ ପୁତ୍ର ମାଗିବା । ୪ ।

ଓଗୋ ଶବର ! ଆଜ ଶିକାର କରାଇ ଯିବୁ ନାହିଁ ହବ, ଚାଲ ବନଦେବୀଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ଅମ୍ଭ

ଦୁଃଖ କଥା କହିଲ ନାହିଁ ।

ସୁଶୀଳ— (ସ୍ୱଗତ) ଏ ଜଙ୍ଗଲଟା ଆଉ କେତେ ବାଟ ଅଛି, କେଉଁଠି ତ ଘର ଗ୍ରାମ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ; ଏଣେ ତ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ଅସ୍ତାଚଳ ଚୂଳି ମାଡ଼ୁଛନ୍ତି, ଆଶ୍ରୟାର୍ଥେ ଯାଉଥିବାରୁ ସବୁଆଡ଼େ ଅନ୍ଧକାରାଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ଆସିଲା । ପଶୁପକ୍ଷୀ, ତରୁଲତା, କୀଟପତଙ୍ଗାଦି ସମସ୍ତେ ନିଜ ନିଜ ବସାମାନଙ୍କରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଲେଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ଆଶ୍ରୟ କଏ ? ଏଥିରେ ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁମାନେ ମୋତେ ଖାଇଯିବେ । ବର୍ତ୍ତମାନ କି ଉପାୟ କରିବି, ଏ ବିପଦ ସମୟରେ କିଏବା ମୋତେ ଆଶ୍ରୟ ଦେବ! ଭଗବାନ୍ ! ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ମୋର ଏକମାତ୍ର ଭରସା ।

ଗୀତ

(ଦୟାନିଧି—ବୃନ୍ଦେ)

ଦୟାକର ଘନବନ୍ଧୁ ଏ ଘନବନରେ ।
ବିପଦାର୍ଣ୍ଣବରେ ପଡ଼ି ମରେ ମୁଁ ବନରେ,
କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣ ମୋର ଡାକ
କର୍ଣ୍ଣଧାର ହୋଇ ନାବେ ହେବ ହେ ରକ୍ଷକ । ୧
ପ୍ରଭୁ ହେ ଘନବାନ୍ଧବ, ଏ ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର
କରିବ କେବଳ ତୁମ୍ଭେ, ତୁମ୍ଭ ବିନା ଆଉ କେହି
ଉଦ୍ଧାର କରିପାରିବେ ନାହିଁ ।

ଗୀତ

ସଙ୍କଟ ପାଶରେ ପଡ଼ି ଡାକଇଲି କେତେ !
ରକ୍ଷ ହେଉ ନନ୍ଦନନ୍ଦନ ଡାକିଲି ହେତେ ।
ଦୀନ ମୋ ଦେହକୁ ଦୟା
ତରି ଆସ ମୋଠାରେ କି ହୋଇଅଛ ଖପା । ୨ ।
କୃପାନିଧି ! କୃପା କର ଥରେ; କେହି ନାହିଁ
ଭରସା ମୋହର ।

ଶବର—(ନେପଥ୍ୟରେ) ଓହୋ ଶବରୀ, ଶୁଣିଲୁ ତ
କିଏ ଗୁଟିଏ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ କେମିତି କାନ୍ଦୁଛି,
ଚାଲ୍ ତାକୁ ପଚାରିବା ।

ଶବରୀ—ହଁରେ ଶବର, ସେତ ଗୁଟିଏ ପିଲାକଣ୍ଠପରି
ଶୁଭାଯାଉଛି ।

ଶବର—(ପ୍ରବେଶି) ଗୀତ

କିଏ ବାପଧନ କହମା,
ଏ ଘୋର ବନସ୍ତେ କାନ୍ଦୁଛ ଏକା
ତୁମରରେ ।
କହିବୁ ନାହିଁ ତୋର ମନେ ଶଙ୍କା ।

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

କି କହିବରେ ଶବର,
ଭ୍ରାତା ଗଲେ ମୋର କରିଣ ପର,
କି ଶବରରେ
ଲେଖୁଅଛି, ପଥ ତାହାଙ୍କର ।

ଶବର ! ମୋର ଭାଇଙ୍କୁ କିଏ ନେଇଯାଇଛି, ମୁଁ ତାଙ୍କର ସନ୍ଧାନରେ ଆସି ଆଜି ଏଠାରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ହୋଇଯିବାରୁ ନିଃସହାୟ ହୋଇ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଚିନ୍ତା କରୁଛି ।

ଶବର— ଗୀତ

ଆସ ବାପଧନ ମୋର;
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ରହିବୁ ମୋର ପଲ୍ଲୀର;
କି ତୁମରରେ । କାଲି ଯିବୁ ଯେଣେ ଇଚ୍ଛା ତୋର ।

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(କର୍ଣ୍ଣାଟ ରାଜା ଦୂତର ପ୍ରବେଶ ଗୀତ)

ରଜ ସଜବାଜ ମହାଜନ
ବିବିଧିଧି ବର୍ଷା ସାଜ ହେଲାରେ ।
ଶରତ ବସନ୍ତ ହରଡ଼ ହେମନ୍ତ
ଗ୍ରୀଷ୍ମ ସନ୍ତାପନ୍ତ ତାର ହେଲରେ ।
ଝଡ଼ବର୍ଷା ଆରମ୍ଭ ଦେଖି
ଜଳଧର ଲଭିଲ ସଖୀ
ଶୂନ୍ୟ ମାର୍ଗେ ଦେଖି ଉଡ଼ିଗଲେ ଶିଖୀ
ଡାକ ତାକୁ ଦେଖି ମାରି ଦେଲାରେ ।୨।
ବେଙ୍ଗଙ୍କର ଉଚ୍ଛଳିଲ ନାଦ
ବଜାଇଲେ ବହିଧି ବାଦ୍ୟ
ଭଣେ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ରଚେ ଏହି ପଦ
ବସି ବାଞ୍ଛାନିଧି ବାବୁ ମେଳରେ । ୨ ।

(ସ୍ୱଗତ) କଣ କରିବି ବୁଲି ବୁଲି ତ ପାଦ ଥକି ଗଲାଣି ! କେତେ କେତେ ଜଙ୍ଗଲ ତ ବୁଲିଲଣି, କାହିଁ ସେମାନଙ୍କ ସନ୍ଧାନ କିଛି ପାଇଲି ନାହିଁ । ଏ କିଏ ଗୋଟିଏ ଆସୁଛି, ସେଠାରୁ ଟିକେ ସନ୍ଧାନ ବୁଝିଲେ ହେବ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ହେ ଭାଇ, ହେ ଭାଇ, ଶୁଣ ଶୁଣ !

ଜଙ୍ଗଲି—କଣଟା କହୁଛୁରେ, ତୁ କେନେ ଡାକୁଛୁ କୋ !

ଦୂତ—ହେ ଭାଇ, ଆମର କର୍ଣ୍ଣାଟ ରାଜାଙ୍କ କନ୍ୟା ସଖି-ମାନଙ୍କ ସହ ବର ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଆସିଥିଲେ, ମୁଁ ଅନେକ ଜାଗା ଖୋଜି ଆସିଲିଣି, କାହିଁ, କେଉଁଠାରେ ଭେଟ ପାଉନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେମାନେ କେହ୍ନ ଦେଖିଛ କି ?

ଜଙ୍ଗଲି—ହେଇଟିକେ ଏ ଜଙ୍ଗଲଟା ଯିବ, ଆଉ ଗୁଟେ ଜଙ୍ଗଲ ପୁଣି ଗୁଟେ ଜଙ୍ଗଲ ପଡ଼ିବ, ସେଇଠି ଟୋ ଧନକେମା ତମ୍ବୁ ପକାଇ ରହିଛି !

ଦୂତ—ଯାହା ହେଉ; ଏତେବେଳେ ମନଟାରେ ଯାହିଁ ଟିକିଏ ଶାନ୍ତି ଆସିଲା; ଯାଏଁ ତେବେ କେତେ ବାଟ ପଡ଼ିଛି !

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ମାଳତୀ ଓ ଦାସୀଗଣ)

ଦାସୀ—ଜେମାଦେଈ ! ଦେଖିଲଣି; ଏ ଜଙ୍ଗଲଟା କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଉଛି । ଏ ଜଙ୍ଗଲକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ନ ଆସିଥିଲେ ଏସବୁ କେଉଁଠୁ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଥାନ୍ତେ । ଦେଖିଲ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଫୁଲଗୁଡ଼ିଏ ଫୁଟିଛି, ଭ୍ରମରମାନେ କିପରି ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ହୋଇ ଫୁଲମାନଙ୍କରୁ ମଧୁ ଚୁମ୍ବି ନେଉଛନ୍ତି ।

ମାଳତୀ—ସଖି ! ସେ କଥା କହନା, ମୋତେ ସେ ସବୁ ବିଷ ପ୍ରାୟ ଜଣାଯାଉଛି ।

ଦାସୀ—ହଁ ତା ତ ସତ, ଯେଉଁ କଥା ଲାଗି ଘରଦ୍ୱାର ଛାଡ଼ି ଦେଶ ଦେଶ ବୁଲିଲେ ସେ କଥା ତ ସତ୍ ନାହିଁ କଣ କରିବା !

ମାଳତୀ— ଗୀତ

(ଆଜ ଯିବ—ଦୁରେ)

ପ୍ରାଣସଖି ରେ ବଡ଼ ଏହୁକ ଦାରୁଣ,
ନର ଗୋଠା ସଙ୍ଗେ ଜନ୍ମା
ଖଞ୍ଜିଲ ରମଣୀ ପୁଣ । ଦୋଷ ।

ସଖି ଗୋ ! ବିଧାତା ପୁରୁଷ ସତ୍ୟତ ଭାବିକ ନାରୀକୁ ଜଡ଼ିଲ ।

ଦାସୀ—ଜେମାଦେଈ ! ତା ଯେବେ ନ ହୋଇଥାନ୍ତା ସଂସାର ଚଳନ୍ତା କିପରି ।

ମାଳତୀ— ଗୀତ

ନର ପ୍ରେମେ ଆଶେ ନାରୀ, ସଦା ମରୁଥାନ୍ତି ଝୁରି,
ସେ ନର ହୁଏ ପାପୋର
ଭ୍ରମର ପ୍ରାପ୍ୟେ ତା ଗୁଣ ।

ସଖି ! ନାରୀମାନଙ୍କର ପୁରୁଷଠାରେ ଯେତେ ସ୍ନେହ ପୁରୁଷଙ୍କର ସେ ଭାବ ନ ଥାଏ ।

ଦାସୀ—ଜେମାଦେଈ ! ସେ କଥା ମନ ଭିତରୁ ହେବାରୁ କହୁଛ ପିନା । ଜଳ ଲଟଙ୍କ, ବୃକ୍ଷ ନ ଥିଲେ ଲତାଗୁଡ଼ା କାହାଠାରେ ଆଶ୍ରୟ ନିଅନ୍ତେ, ଦେଖିଲ ମାଧବୀ ଲତାଟି କିପରି ଶୋଭା ଦେଖାଯାଉଛି, କାହା ସେନ ଭଲ ?

ମାଳତୀ— ଗୀତ

ଯାହାଲାଗି ଟେକି ବାସ, ଆସିଥିଲ ବନଦେଶ
ମେଣ୍ଟିଲା ନାହିଁ ସେ ଆଶ,
ବିଫଳରେ ଚଳୁହଣ ।

ସଖି ! ଯେଉଁଥିଲାଗି ଏତେ ଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର କରି ଏ ଗହନ କାନନ ମଧ୍ୟରେ ପଶିଲି, ସେ ଆଶା ତ ମେଣ୍ଟିଲା ନାହିଁ ।

ଦାସୀ—ମନ ଯାହାକୁ ତ ଦେଖିଲ ତାହାଁରେ ମନ ମାନିଲା ନାହିଁ (ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ) ଏ କିଏ ଜଣେ ଏଆଡ଼େ ଭାରି ବେଗରେ ଆସୁଛି ।

[ଦୂତ ପ୍ରବେଶି ପ୍ରଣିପାତ]

ମାଳତୀ—କିଏ ଦୂତ ! କି ନିମନ୍ତେ ଏତେ ତରବର ହୋଇ ଆସୁଛ ?

ଦୂତ—ଜେମାମଣି ! ଆପଣଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନିକଟରୁ ଖବର ନେଇ ଆସିଛି ।

ମାଳଞ୍ଚ—କି ଖବର ? ରାଜ୍ୟର ମଙ୍ଗଳ ତ ?

ଦୂତ—ହଁ ସବୁ ମଙ୍ଗଳ, ଜେମାମଣି ! ଆପଣ ତ ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ବର ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଆସିଲେଣି, ତେଣେ ରାଜା ବଡ଼ ବ୍ୟଗ୍ର ହେଉଛନ୍ତି । ସେ ଆପଣଙ୍କର ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କରି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇଯିବେ ।

ମାଳଞ୍ଚ—ସଖି ! ଆଜି କଣ ବୋଲି ଏ କଲ୍ଲି ଜନମୁଖ ପିତାଙ୍କ ନିକଟ ଦେଖାଇବାକୁ ଯିବ ।

ଦାସୀ—ପିତା ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହେଉଥିବେ ସିନା, ସ୍ୱାମୀ ନା ଗୋଟାଏ କଥା ନା କ'ଣ ?

ମାଳଞ୍ଚ—ସଖି ! ଆଜି ଏହି ମୋର ଶେଷ ଉପାୟଟି କରିବି । ଯଦି ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ନିରସ୍ତ ହୁଏ ତ କର୍ମ ଆଦରି ରହିବି ।

ଦାସୀ—କି କଥା ଜେମାମଣି ?

ମାଳଞ୍ଚ—ତୁମେ ଯାଅ, ମୋର ଚିତ୍ରପଟକୁ ଏ ତ୍ରିମୁହାଣି ସ୍ରୋତ ମଧ୍ୟରେ ଭସିବ, ଜାତି-ନିର୍ବିଶେଷରେ ଯେ ଏହା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ, ମୁଁ ତାକୁ ବରି ନେବି, ଏହି ମୋର ଅଟଳ ଓ ଶେଷପଣ ।

ଦାସୀ—ଏକି କଥା ଜେମାମଣି ! ଯଦି କେହି ଅଜବ ଜାନଟାଏ ଛୁଇଁ ପକାଇବେ ?

ମାଳଞ୍ଚ—ସେଥିରେ କୌଣସି ଦୋଷ ନାହିଁ ।

ଦାସୀ—ଏବେ ତେବେ ତ ଚଳିଲି, ଆଉ ଦିନେ ରହି ଯାଅ, ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ କହ ଜେମାଙ୍କର ଚିତ୍ରପଟଟି ସ୍ରୋତ ନଦୀରେ ଭସି ସମସ୍ତେ ଗୁପ୍ତଚରଙ୍କର ପହରା ବସ । ଯେ ଯେ ପଟ ଧରିବ ତାଙ୍କୁ ଜେମାଙ୍କ ନିକଟକୁ ନେଇ ଆସିବ ।

(ଦୂତ ତଥାକରଣ)

(ମୃଗାଙ୍କର କଟେ ସୁଶୀଳ ପ୍ରବେଶ)

ସୁଶୀଳ—(ସ୍ୱଗତ) ଆଜିକୁ କେତେଦିନ ହେଲା ଶବର ଭାଇଙ୍କରେ ବନ୍ଧୁସୂତ୍ରରେ ଭାବ କଟାଇ ଯାଉଥିଲି; କିନ୍ତୁ ଆଜ ଯେ ନଷ୍ଟ ଖେଳ କଲଣି ତହିଁରେ ଆଉ ସେସ୍ଥାନକୁ ଯିବାକୁ ଆଦୌ ଇଚ୍ଛା ହେଉ ନାହିଁ । ଶବରର ପେଶା ମୃଗ ବଧ ଆଉ ଶିକାର କରିବା ଓ ତାକୁ ନେଇ ଏତ ବଳପୂର୍ବକ ଧନରେ ଗାଢ଼ବା ନିର୍ବାହ କରିବା । ମୁଁ ତ ଏମାନ କରି ପାରିବି ନାହିଁ ! ଆଜ ଏବେ ବାଧ କରି ଏ ଭାଇଟି ମୋ କନ୍ଧରେ ଲଦି ଦେଲେ, ମୁଁ ଏହାକୁ କେଉଁଠି ବିକ୍ରୟ କରିବି ! ଯଦି ଗ୍ରାହକ ନ ପାଏ ତେବେ ମୃଗକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ ଭାଇଙ୍କ ସନ୍ଧାନରେ ପଳାଇବି । (ଯାଉଁ ଯାଉଁ ବାଟରେ) ଏ କ'ଣ ? କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ରପଟଟିଏ କିଏ ପକାଇ ଦେଇ ଯାଇଛି ! ଦେଖେ, ଓହୋ, ଏତ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ରାଜକନ୍ୟାର ପଟ ହେବ ପରା ! ଏହାର ରୂପଲାବଣ୍ୟ କୋଟିମନ୍ମଥ-ବାମାଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା କରୁଛି ! ଆହା; କେଡ଼େ ରୂପବତୀ, ବିଧାତା ଏହାକୁ କେତେକାଳ ବସି ଗଢ଼ି ନ ଥିବ; କିଏ ପକାଇ ଦେଇଗଲା ଯାଉଛି ନେଇଯିବି ।

ପବସ—ରହ, ଏ ଚିତ୍ରପଟ କୁଆଡ଼େ ନେଇ ଯାଉଛୁ ?

ସୁଶୀଳ—ନା ଭାଇ ! ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ, କେବଳ ସୁନ୍ଦରପଣଟି ଦେଖି ଉଠାଇଥିଲି, ନିଅ ନିଅ ତୁମ ଚିତ୍ରପଟ ।

ଗୀତ

(କଡ଼ରେ ନାଗର—ଝୁଲ୍ଲେ)

ରହରେ ଶବର ରଖ ମୃଗଙ୍କର
ଅରେ ନିଶାଚର ଯିବୁ କାହିଁ,
ଜେମାଙ୍କର ପଟ ଛୁଇଁଲୁ ପାପିଷ୍ଠ
ନଷ୍ଟ ହେବା ବୁଦ୍ଧି କଲୁ କହ ।

ସୁଶୀଳ—ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିଥିଲି ମୁଁ ତ ସ୍ପର୍ଶ କରି ନାହିଁ । ମୋତେ କ'ଣ କରିବ କର !

ପବସ— ଗୀତ

ହୋଇଛି ଆଦେଶ ଯେ ଧରିବ ପଟ
ଜେମାଙ୍କ ନିକଟ ନେବକୁ ଭେଟ ।
ସେ ତୋତେ ଭକ୍ଷିବେ ରଖି ଅବା ମାନୁ
ଅନ୍ୟଠାକୁ ଯିବା ସାଧ ନାହିଁ । ୨ ।

ଆମ୍ଭ ଜେମାଙ୍କ ଆଦେଶ ହୋଇଛି ଯେ ଏ ପଟ ଛୁଇଁବ ତାକୁ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ନେଇଯିବୁ, ତେଣିକି ଯାହା ହେଉ ।

ସୁଶୀଳ—ହେ ଭାଇ ! ମୃଗଟି ପଛେ ନିଅ ମୋତେ ଛାଡ଼ି ଦିଅ ।

ପ୍ରହରୀ— ଗୀତ

ପ୍ରାଣେ ଯେବେ ଆଶ ସ୍ଥଳରେ ନୃଶଂସ
କେମା ତୋର ଦୋଷ କ୍ଷମିବେ ଅବଶ୍ୟ ।
ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ତର୍କ କଲେ ଟିରେ ମୂର୍ଖ
ସେଜନ ପିବୁଁ ବେଗେ ଧକ୍କା ଦେଇ । ଏ ।
ଶବର ! ଯଦି ଭଲ ଗତି ଅଛୁ ତ ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ ଚାଲ ।

ସୁଶୀଳ—(ସ୍ୱଗତ) ଭଗବନ୍ ! ଶବର ମୋତେ ପୁତ୍ରଠାରୁ ବଳି ଅଧିକ ସ୍ନେହ କରିଥିଲା, ମୁଁ ମୂର୍ଖ ତା'ଠାରେ ଲାଗୁ ଉଡ଼ନା ବୁଦ୍ଧି କଲି, ଏବେ ତା'ର ପ୍ରତିଫଳ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟ) ଦେଖ ଚାଲ, କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛ ଦେଖାଯିବ ।

(ପ୍ରହରୀ ପଶ୍ଚାତ ହସ୍ତେ ସୁଶୀଳକୁ ହାଜର କରାଇବା)

ଦାସୀ—ଜେମାଦେଈ ! ଦେଖିଲଣି କପାଳ କଥା ମୁଁ କ'ଣ କରିବ ।

ମାଳତୀ—ସଖି କ'ଣ?

ଦାସୀ—ଜେମାଦେଈ ! ଗୋଟିଏ ଶବର ଭୂମି ପଶୁକୁ ଚୁଇଁଥିବାରୁ ପ୍ରହରୀମାନେ ତାକୁ ଧରି ଆଣିଛନ୍ତି । ବେଶ ବରଟିଏ ପାଇଛ, ଦେଖିଲଣି ନା କେବେ ବଡ଼ ମନ୍ଦ ମିତ୍ରଟାଏ କାହିଁରେ ଲଗାଇଛୁ ।

ମାଳତୀ - ତାକୁ ପ୍ରାଣକୁ ଡାକିଲ, ସତ କହୁଛ ?

ସୁଶୀଳ—ବାବୁ, ତୁମେ ତ ହାକିମହୁକୁମା ଲୋକ ଧମକାଇଁ ଚମକାଇ ଖୁବ୍ ପାର । ନବ୍ ଲିଖିଆ ଲୋକ ଲୋକଠାରୁ ଖୁବ୍ ନେଇପାର, ଏ ମୃଗକୁ ଦେଖି ତୁମମାନଙ୍କର ଲୋଭ ହେଲାଣି, ନବ ପଦ ନାଁ, ବୁଆ ନେବେ ଉଁଚକୁଁ ଟିକା କରୁଛ କାହିଁକି ?

ଦାସୀ—ତୁମେ ଜେମାଙ୍କ ପାଖକୁ ଚାଲ ସବୁ ବୁଝିବ ।

ସୁଶୀଳ—ଜେମା କିଏ, ତୁମର ରାଣୀ ।

ଦାସୀ—ଦୂରରେ ଦୂତ ! ଜେମାଟା ଆମର ଏଡ଼େ ଜ୍ଞାନଗ୍ରାହୀ, ଏଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଛନ୍ଦ ହୋଇ ସେ ଉତ୍ତର କରିବେ । ତାକୁ ନେଇ ଚାଲ ।

ସୁଶୀଳ—ହେ ମୋତେ ନେଉଛ ସତ, ତୁମ ଜେମାକୁ ଭଲରି ମାନ୍ୟ ଦେଇ ମୋତେ ଶିଖାଇ ଦିଅ ।

ଦୂତ—ଆରେ ଗୋଲ୍ଲରଙ୍କେ ଲମ୍ବ ହୋଇ ପଡ଼ିଯିବୁ ।

ସୁଶୀଳ—ପ୍ରା ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ଅଛି ?

ଦୂତ—ନା ଆଉ କିଛି ନାହିଁ, ଭ ଆମ୍ଭ ଜେମାକୁ କେବଳ ଦଣ୍ଡବତ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ଦାସୀ—ଜେମାଦେଈ ! ଦେଖନ୍ତୁ ।

ମାଳତୀ—ହା'ରେ କପାଳ, ମୋ କର୍ମରେ କଣ ଏଇଆ ଥିଲା ।

ଗୀତ

[ଆଜ ଭେଟ-ଦୁଃଖେ]

ସଖି କ ବୁଦ୍ଧି କରିବ ଗୋ
ଦୁଃଦଶା କର୍ମଟି ମୋର ।
ପାତଥିଲି ଫାଶ କେଶରୀର ଶିଶୁ
ନ ପଡ଼ ଶୃଗାଳ ହେଲଟି ନଚର ।
ମୁଁ ପିନା ଫାଶ ବସାଇଥିଲି ସିଂହଶାବକ ଧରିବାକୁ; କିନ୍ତୁ ଏ ପୋଡ଼ା କର୍ମକୁ ଶୃଗାଳ ଆସି ପଡ଼ିଲା ।

ସୁଶୀଳ—[ସ୍ୱଗତ] କର୍ମଅବଳନ୍ତୁ ଆଉ ପୁଣି ଦଳିଆ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

ମାଳତୀ ସଖି ! ଆଉ ଭାବିଲେ କ'ଣ ହେବ, ମୁଁ ତ ନିଜେ ନିଜେ ଏହା ଭିଆଇଛି ।

(ଗୀତ)

ଆସ ଆସରେ ସାଧବର,
ମୋର ଏ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭୋଗକର,

ସୁଶୀଳ— (ଗୀତ)

ନାହିଁ ଦରକାର ମୁଁ ଶବର ଘର
ବୁଲି ଏ ବନରେ କରଇ ଶିକାର ।

ମାଳତୀ—ହେ ଶବର ! ଆଜିଠାରୁ ମୋତେ ବରିହୋଇ ମୋର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭୋଗକର ।

ସୁଶୀଳ—ସୁନ୍ଦରି ! ତୁମେ ରାଜକନ୍ୟା, ମୁଁ ସାମାନ୍ୟ ଶବରଟାଏ ମତେ ଏପରି କାହିଁକି କହୁଛ, ମୁଁ ଧନୁଶର ଧରି ଶିକାର କଲେ ପେଟ ପୋଷିବ, ମୋର ସମ୍ପତ୍ତିରେ କ ଲୋଡ଼ା ?

ମାଳତୀ— (ଗୀତ)

ମନାକଲେ ଯେବେ ନାଗର,
ନ ଛାଡ଼ିବ ତୋର ପଥର ।

ସୁଶୀଳ— (ଗୀତ)

ଭଜାଙ୍ଗପୁ ବର ବାନ୍ଧବା ତୋହର,
ଅନ୍ୟାପୁ ଭଗ୍ନର ନଷ୍ଟେ ଘମାବର ।

ମାଳଶ୍ରୀ—ମର୍ଷ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ଶବର ବୋଲି କହୁଛ ପିନା, କିନ୍ତୁ ମୋର ବାର୍ତ୍ତିକ ସନ୍ଦେହ ହେଉଛି ।

ଦାସୀ—ହଁ ଏଥିପାଇଁ ତ ଏତେ ତଳକରେ କହୁଛି ଦେଖଣାହିଁ ! ଯୁବକ ! ତୁମ୍ଭେ କଣ ପ୍ରକୃତ ଶବର ? ଯେବେ ଶବର ନୋହ ତେବେ ମୋର କେତୋଟି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର କହ ।

ସୁଶୀଳ—(ସ୍ୱଗତ) ଏଠାରେ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା ଧର୍ମ କ'ଣ ହେଉଛି ଦେଖାଯାଉ ।

ମାଳଶ୍ରୀ— ଗୀତ

[ଅପୂର୍ବଲତା—ବୃତ୍ତେ]

ଭଦ୍ର ଶବର କି ନାମ ତୋର
ଜନମ୍ଭୁ ଅଟୁ କି ଜା'ର ।
ନୋହୁ କପଟ କହ ତୁ ସ୍ପଷ୍ଟ
ସଂଶୟ ମୋ ଚିତ୍ତୁ ହର; ନାଗର !
ଶବର ! ତୋ ପିତାର ନାମ କ'ଣ,
ତୋ ନାମ କ'ଣ ?

ସୁଶୀଳ—(ସ୍ୱଗତ) ଏ ଭଣ ପିଣ୍ଡ ପକାଇବ କି ?
(ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞ କରି ପଚାର ପାଅ ।

ମାଳଶ୍ରୀ— (ଗୀତ)

କେ ତୋତେ ଜାତ କଲା
ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ନାମ କେ ଦେଲା ତୋହର ।
କି ନାମ ଧରି ଧନ୍ୟ ହୋଇ
ମାନ୍ଦ୍ରିକୁ ମୃଗ ଶୂକର ମାରନେ । ୨ ।

ସୁଶୀଳ—(ସ୍ୱଗତ) ମାରେ ବାବା, ଆଉ ଉପାୟ ନାହିଁ; ଏ ଯୋଗଟାରେ ସତ୍ୟ କହିଲି ନଷ୍ଟେ ଭାଗ୍ୟବେ; ତେବେ ଜାଣ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଲୋପ କରିବ ନାହିଁ । [ପ୍ରକାଶ୍ୟ]
ସୁନ୍ଦର ! ତୋହର ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ମୋର ଶକ୍ତି ନାହିଁ, ମୁଁ ଏବର ବୃତ୍ତି କରୁଛି ସତ୍ୟ ମୁଁ ଶବର ନୁହେଁ ।

ମାଳଶ୍ରୀ—ତେବେ !

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ତାଳ—କର୍ଣ୍ଣାଲ [ଗାବଗଲେ ଯାଉ—ବୃତ୍ତେ]

ପ୍ରେମମଣି ହେଳ କହିବାକୁ ଲଜ,
ପରମ କଥାଟି ଶୁଣେ କହି ।
ଗିରସିଂହ-ରାଜ ଜନକ ଚରୁନ,
ମୋ ନାମ ସୁଶୀଳ ମିଥ୍ୟା ନୋହି ।

ସୁନ୍ଦରୀ ! କହିବାକୁ ଲଜ୍ଜା ବୋଧ ହେଉଛି, ମୁଁ ଗିରସିଂହ-ରାଜାଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର, ମୋ ନାମ ସୁଶୀଳ ।

ମାଳଶ୍ରୀ—ଆଚ୍ଛା, ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଆସିଲ କପରି ?

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ମାତା କୃଆଇଲେ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସହୋଦରେ,
ଅର୍ପିଲେ ସାକୁଳେ ପ୍ରେଷ କରି ।
ସେ ସାକୁଳ ପଥେ ନଅନ୍ତେ ମୋ ଭ୍ରାତେ
ହସ୍ତୀ ନେଲା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-କୁମ୍ଭ ଦେଇ ।

ସୁନ୍ଦରୀ ! ମୋର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭାଇଙ୍କୁ ମା କପଟରେ ମାରିବାକୁ ପଠାଇଲେ; କିନ୍ତୁ ଦଇବବଳରୁ ସାକୁଳ ପଥରେ ନେବା ସମୟରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଦେଶର ହସ୍ତୀ ସୁନାକଳସ ଭାଇଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଲା, ତହୁଁ ହସ୍ତୀ ପଛରେ ଥିବା ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ସାକୁଳଠାରୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇଗଲେ ।

ମାଳଶ୍ରୀ ତହୁଁ କ'ଣ ହେଲା ?

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ବନ୍ଧାଠାରୁ ଶୁଣି ଭାଇଙ୍କ କାହାଣୀ,
ସେ ପଥେ ଆସୁଥିଲି ମୁହିଁ,
ପଥେ ହେଲା ସନ୍ଧ୍ୟା ଲାଗିଲାଟି ବାଧା,
ଶୁଣିବାରେ ଶବର ଗଲେ ନେଇ ।

ଭାଇ ମୋର ପ୍ରାଣର ସଖା, ତାଙ୍କ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଆସୁ ଆସୁ ବାଟରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲା, ଈଶ୍ୱରଙ୍କ କୃପାରୁ ମୋତେ ଗୋଟିଏ ଶବର ରକ୍ଷା କଲା ।

ଗୀତ

ଯେ ଶବର ମୋତେ, ରଖିଅଛି ଯତ୍ନେ,
ସନ୍ତାନ ପ୍ରାୟେକ ସ୍ନେହ କରି ।
ଆରେ ଗୋ ଗଜଗାମୀ ଦଅ ମୋତେ କ୍ଷମା;
ତୋର ପଦ ତୁଲ୍ୟ ମୁଁ କୁହଇ । ୩ ।

ସୁନ୍ଦର ! ମୋତେ କ୍ଷମା ଦିଅ, ଖବର ତେଣେ ବୁଝିଥିବ ।

ମାଳତୀ—ସଖି ! ସବୁ ଶୁଣିଲୁଟି ?

ଦାସୀ—ସ୍ୱାମୀଙ୍କଠାରେ ପୁଣି ଏମିତି ଲଜ୍ଜା ଅଛି, ଅଜଣାରେ ଯାହା ଦୋଷ କରିଛୁ କ୍ଷମା ଦିଅ ।

ମାଳତୀ— ଗୀତ

(ଏ କାହା ମୂରତି—ବୃତ୍ତେ)

କାହିଁକି ଛଳନ ହେ ମୋର ଜୀବନ ଜୀବନ
କେତେ ଅନୁସରି ଆଣ୍ଠେ ମୁଁ ଶେଷେ
ତୋତେ ବର ବରି କାମନା ମୋ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ୧ ।

ନାଥ ! ମୁଁ ହରଙ୍କ କୃପାରୁ ଆପଣଙ୍କୁ ପାଇଛି; ମୋତେ ଭଣ୍ଡାଇଲ କାହିଁକି ?

ଗୀତ

ଭୁଲାଇଲେ ସତେ ଯିବକି ପରତେ
ମନ ଅନାସ୍ଥରେ ବନତ ମୋ ଯେନ । ୨ ।

ବୁଝିଲୁ ନାଥ ! ଆଉ କ'ଣ ମୁଁ ସତେ ଛାଡ଼ିବ ।

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ବାନ୍ଧବ ! ଯାଉ କର ଛାଡ଼ିଲୁ ପ୍ରେମଡୋର,
ନାହିଁ ସାଧ ଆଉ ତୋ ପାଇଲୁ ଜଗରେ । ଘୋଷା ।

ସଖି ! ତୋର କଣ୍ଠରୁ ଯିବାକୁ ମୋର ଆଉ ସାଧ ନାହିଁ । ତେବେ ମୋ ଲାଗି ବହୁ କଷ୍ଟ ଭୋଗିବାକୁ ହେବ । ମୁଁ ନିଷ୍ଠୁର ଭାଇଙ୍କ ସନ୍ଧାନରେ ବୁଲିବ ।

ମାଳତୀ—ଦାସୀ କ'ଣ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହେବ ।

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ଜୀବକାନ୍ତି କମା ବନେ ବନେ,
ତେଜିବୁ ସୁଖସିଦ୍ଧ କର ଜନ୍ମ-ଅଧର ।

ସଖି ! ତେବେ ମୋହଲାଗି କାଙ୍ଗାଳୁଣୀ ହୋଇ ବୁଲିବୁ ।

ମାଳତୀ—ସେଥିରେ କ୍ଷତି କଣ, ତାଠାରୁ ସୌଭାଗ୍ୟ କଣ ଅଧିକ ।

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

କେତେ କ୍ଳେଶ ସହିବୁରେ ସୁନ୍ଦରି ।
ଭ୍ରାତା ମୋ ଅନୁସରି ଯିବ ବନେ ବନେ । ୨ ।

କୁଆଡ଼େ ନେଉଛ ସ୍ୱାମୀ, ଏ କଥା ମନେ ରଖ, ବିବାହର ପର ଦିବସରେ ମୁଁ ନିଷ୍ଠୁର ଭାଇଙ୍କୁ ଖୋଜିବାକୁ ଯିବ ।

ମାଳତୀ—ହଉ ସ୍ୱାମୀ !

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜା—ମନ୍ତ୍ରି ! ଆଜ ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ, ଜେମା ଆମ୍ଭର ଜନନୀଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟ ଉପଯୁକ୍ତ ବର ଅନ୍ୱେଷଣରେ ପାଇଥିଲୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱୟଂ ମନୋମତ ବର ଦେଇ ଫେରି ଆସିଛି । ତେବେ ଶୀଘ୍ର ବିବାହର ଆୟୋଜନ କର ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ହେଉ ମହାରାଜ ! ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଜ୍ୟୋତିଷ, ବାଦକ ଏମାନଙ୍କୁ ଦୂତ ଖବର ଦେଉ ।

ରାଜା—ଦୂତ ! ଆମ୍ଭର କୁଳ-ପୁରୋହିତ ଓ ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କୁ ଡାକ ।

[ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୁଇଜଣ ପ୍ରବେଶ]

୧ମ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ହଇ ହେ ଜଗନ୍ନାଥ ! ଆଜ ରାଜ ଜେମାଙ୍କର ବିବାହର, ତୁମ୍ଭେ ଯିବ ନାହିଁ କିହୋ ?

୨ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆହେ ଲୋକନାଥ ! ଆମେ ଯାଇ ନ ଯିବୁ କେଉଁ ଅନହୋନ ସରଞ୍ଜାମ କାଲିଠାରୁ ତିଆରି କରିଛି ତାକୁ ଖାଇବ କିଏ ?

୧ମ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ନହେ ! ତମେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ଖିଆଟିଏ !

୨ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆହେ ଖାଇ ମରିବ ନା ନ ଖାଇ ମରିବ ହେ ? ଆମ୍ଭର ପେଟଟିଏ ଦିଗମଣ୍ଡଳ ଅଛି ।

(ବେଦୀ ଉପରକୁ ବରକନ୍ୟା ମଣ୍ଡଳ ହୋଇ ଆସିବା ସମୟେ ବାଜଣିଆମାନେ ବାଦ୍ୟ ଆଗରେ ଶଙ୍ଖ ଘଣ୍ଟ ବଜାଇ ବଜାଇ ଆସିବା ଓ ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କ ବାକ୍ୟ ପାଠ)

ଜ୍ୟୋତିଷ—ମଙ୍ଗଳଂ ଭଗବାନ୍ ବିଷ୍ଣୁଃ ମଙ୍ଗଳଂ ମଧୁସୂଦନଃ
ମଙ୍ଗଳଂ ପୁଣ୍ଡରୀକାକ୍ଷଃ ମଙ୍ଗଳଂ ଗରୁଡ଼ଧ୍ୱଜଃ । ୧ ।
ମାଧବୋ-ମାଧବୋ ବାଚଂ ମାଧବୋ-ମାଧବୋ ହୃଦି
ସ୍ମରନ୍ତି ସାଧବୋ ନିତ୍ୟଂ ସର୍ବକାର୍ଯ୍ୟେଷୁ ମାଧବଂ ॥
ଗଙ୍ଗାସିନ୍ଧୁ ସରସ୍ୱତୀ ଚ ଯମୁନା ଗୋଦାବରୀ ନର୍ମଦା ।

ଭାଗେଶ୍ୱ ସରସ୍ ମହେନ୍ଦ୍ରତନୟା ଚର୍ମଣ୍ୱତୀ ରେଣୁକା
ପୁଣ୍ୟା ପୁଣ୍ୟଜଳା ସମୁଦ୍ର ସହିତା କୁର୍ବନ୍ତୁ ତେ ମଙ୍ଗଳଂ ॥

ବ୍ରାହ୍ମଣ – (ଘଟସ୍ଥାପନ ବିଧି ଆଚରଣ) ଓଁ ସର୍ବମଙ୍ଗଳ ମାଙ୍ଗଲ୍ୟଂ ବରେଣ୍ୟଂ ବରଦଂ ଶୁଭଂ । ନାରାୟଣଂ ନମସ୍କୃତ୍ୟ ସର୍ବକର୍ମାଣି କାରୟେତ୍ ।

୨ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଓଁ ଅଭିପ୍ରେତାର୍ଥସିଦ୍ଧ୍ୟର୍ଥଂ ପୂଜିତୋ ଯଃ ସୁରାସୁରୈଃ । ସର୍ବବିଘ୍ନବିନାଶାୟ ଗଣାନାଂ ପତୟେ ନମଃ ।

୧ମ ବ୍ରାହ୍ମଣ – (ଘଟପୂଜା) ଓଁ ଆକୃଷ୍ଣେନରଜସା ବର୍ତ୍ତମାନେ । ନିବେଶୟନ୍ନମୃତଂ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଂ ଚ । ହିରଣ୍ମୟେନ ସବିତାରଥେନ ଦେବୋ ଯାତି ଭୁବନାନି ପଶ୍ୟନ୍ । ଆରେ, ଗାମୁଛାଖଣ୍ଡକ ତ ଗ୍ରନ୍ଥି କରି ଆଣିଲୁ, ଲୋକ ! ଧୂଆଳ ପଡ଼ କାହିଁରେ ନେବୁ ?

୨ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆରେ ପୁରୁଆ ପାଟ ଟା ଆଣିନାହିଁ ?

ପୁରୁଆ ନା ଆଜ୍ଞେ ମୁଁ ଆଣିନାହିଁ ।

୨ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆରେ ଆଣିନାହିଁ ; ଅନାଇଛୁ କଣ ବା ଦଉଡ଼ ଯା, ଆରେ ଧୋବାଘର କାମ କଣ ମାଗ ଲାଗିବ ।

ପୁରୁଆ – ଆଜ୍ଞେ ତୁମ୍ଭେ କର୍ମ କରୁଥାଅ ମୁଁ ନେଇ ଆସୁଛି ।

୨ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଓଁ ଅତସୀକୁସୁମଶ୍ୟାମଂ ଉଦ୍ଭାସଂ ପୀତବାସସଂ । କଦମ୍ବମାଳିନଂ କୃଷ୍ଣଂ ଧ୍ୟାୟନ୍ତ ନାସ୍ତି ଦୁର୍ଗତି ।

୧ମ ବ୍ରାହ୍ମଣ – ଆରେ କଣ୍ଟିଆ, ଗୁବ କାହିଁ ?

କଣ୍ଟିଆ ନା ମୁଁ ତ ଆଣି ନାହିଁ ।

୧ମ ବ୍ରାହ୍ମଣ—କଣ ଗୁବ ଆଣିନାହିଁ ? ଆରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲା ହୋଇଛୁ କାହିଁକି, ଖାଲି ଚୂଡ଼ା-ଦହି ଚକଟିବାକୁ ଆସିଛୁ ନା କଣ ? ଆମେ ପିଲା ଅବସ୍ଥାରେ ଦକ୍ଷିଣା କଥା ଶୁଣି ଶୀଘ୍ର ଧାଇଁ ଆସିଲୁ, ତମେ କେଉଁଠାରୁ ଖାଲି ଆସିଲ କାହିଁକି ? ଆରେ ଯାଉ ନା କଣ ?

କଣ୍ଟିଆ—ଏଇ ଯାଇ ଏକାଳରେ ନେଇ ଆସୁଛି ।

ଦୂତ ଆରେ ଏ ଘର୍ଘରଟା । ତେମେ କଣ ସାଙ୍ଗରେ ଅମିତ ବୁଢ଼ା ପଢ଼ ଦେଉଛ ।

୧ମ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଶୁକ୍ଳାମ୍ବରଧରଂ ବିଷ୍ଣୁଂ ଶଶିବର୍ଣ୍ଣଂ ଚତୁର୍ଭୁଜଂ, କଦମ୍ବମାଳିନଂ କୃଷ୍ଣଂ ଧ୍ୟାୟନ୍ତ ନାସ୍ତି ଦୁର୍ଗତି ॥

ପୁରୁଆ—କଣ୍ଟା ସବୁ ତ ଫାଟିଯିବ, ଘୃତପାକ ନଷ୍ଟହେବ ।

୨ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଯଥା ସ୍ୱର୍ଣସ୍ୟ ମନ୍ଦୋଦର୍ଯ୍ୟା ।

କଣ୍ଟିଆ – ତୋ ବାପ ଗଣ୍ଡି କୁ ଯିବନାହିଁ ସର ।

୨ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ – ଯଥା ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରସ୍ୟ ଗାନ୍ଧାରୀ ।

ପୁରୁଆ ତୁ ମୋ ବାପ ନାଁ ଧରିଲୁ ; ଭାଙ୍ଗିଦେବି ତୋ ମଥା । (ଉଭୟ ପ୍ରହାର)

ଦୂତ—ଆହେ ଏ କ'ଣ ?

୨ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଜ୍ଞେ, ସେ ଆମ ଜାତିର ଗୋଟାଏ ଗୁଣ । ବିଭାଘର ତ ସରିଲା, ଏବେ ପୁଅବୋହୂଙ୍କୁ ନେଇଯା ।

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ସୁଶୀଳ ପ୍ରେୟସୀ ! ତୁମ୍ଭେ ଥାଅ ମୁଁ ଆସୁଛି ।

ମାଳତୀ କେଉଁଠାକୁ ନାଥ !

ସୁଶୀଳ—ମୁଁ ଯେବେ ଆପଣଙ୍କୁ ତୁମଙ୍କୁ କହିଛି ସେବକଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ ନ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ମନଟି ସ୍ଥିର ନାହିଁ ।

ମାଳତୀ—ନାଥ ! ଭାବନା କାହିଁକି; ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବୁଝିଗଲି ତୁମ ଭାଇଙ୍କର ସନ୍ଧାନ ନେଇଆସିବି ।

ସୁଶୀଳ—ସେ କଥା ନୁହେଁ; ତୁମର ପିତା ତୁମକୁ ବାଳକାଳ ତେଜି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇଗଲେଣି । ତୁମେ ଥାଅ, ମୁଁ ଅଳ୍ପଦିନେ ଫେରିଆସିବି ।

ମାଳତୀ – ଗୀତ

(ଜଳସ୍ୱରେ ଛନ୍ଦ – ତୃତୀୟ)

ହେ ଗଣେଶ୍ୱର, ଏ କେଉଁ ରୀତ ତୁମ୍ଭର ।
ଦାସୀ କନାଶେ ମାନସ ଦହାଇଛ ନାଗର । ଘୋଷା ।
ଯେବେ ଯିବ ପ୍ରାଣନାଥ ଅନୁସରିବି ମୁଁ ପଥ
ନ କର ମୋତେ ଅନାଥ ଧରୁଛି ମୁଁ ପୟର ।୧।

ନାଥ ! ଆପଣ ଯେବେ ଯିବେ ଅଙ୍ଗୀକାରକୁ ସଙ୍ଗତେ ନେଇ ଯାଆନ୍ତୁ ।

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ
(ଆଶା ମେଣ୍ଟାଇ ତୃଷ୍ଣେ)
ଏ କି ଅଘଟଣା କଥାରେ ବାହୁଡ଼ାସି କମ୍ବୁଧରା ।
ତେଜି ସୁଖଶିଖା କାନନେ କହର
କ୍ଳେଶ ଲଭିବୁ ସୁନ୍ଦରୀ । ଘୋଷା ।
ପ୍ରେୟସି ! କି ଅନ୍ୟାୟ କଥା, ଏ ରାଜ-ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭୁଞ୍ଜ କରି ମୋ ସଙ୍ଗରେ ବନବାସିନୀ ହେବୁ ।
ମାଳତୀ — ମୋର ପ୍ରାଣନାଥ ଯେଉଁଠି ମୋର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସେଇଠି ।

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ
ଦେଖାଇନ୍ କଥା କହ କାନ୍ତ କି
ବନସ୍ଥଳୀ ହେବା ଶୋଭା ପାଏକି ?
ପାଦେ ଲଗି କଣ୍ଟା ହେବ ହଟହଟା
କଷାନ୍ତଗମନା ଗୋରୀ । ୧ ।
ସୁନ୍ଦରି ! ଜଙ୍ଗଲରେ କଷ୍ଟ କଷ୍ଟ ସହିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ମୋ ମନା ମାନ, ସେ କଥାରେ ଆଉ ମନ ବଳାନା ।

ମାଳତୀ— ଗୀତ
ଦେଖାଇନ୍ ଏ ନୁହେଁ ତ, ବୁଝିନୁ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟମତେ
ରାମ ହେଲେ ବନବାସିତ
ସୀତା ଥିଲେ ସଙ୍ଗର ।
ନାଥ ! ମୋ କଥାଟା ଆଇନ୍ ସଙ୍ଗତ ହେଲା ନାହିଁ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର କପରି ସୀତାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ବନବାସ କରି ଯାଇଥିଲେ ?

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ
ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱୟଂ ପରମବ୍ରହ୍ମ,
ପରଲୋକ କମା କର ତୁଳନା ।
ଛାଡ଼ ପୂର୍ବକଥା ହୃଦେ ଲାଗେ ବ୍ୟଥା
ଶାନ୍ତ ହୁଅ ସୁକୁମାରୀ । ୧ ।
ପ୍ରିୟେ ! ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱୟଂ ବିଷ୍ଣୁ ଅବତାର, ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋତେ ତୁଳନା କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଆମ୍ଭ କ୍ଷତ୍ରିୟ କୁଳରେ କଣ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛୁ ?

ମାଳତୀ— (ଗୀତ)
ନଳ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ନୃପ
କ୍ଷତ୍ରିୟ କୁଳେ ସମ୍ଭୂତ,
ବନବାସେ ଅତି କ୍ଳେଶେ
ଥିଲେ ସଙ୍ଗର । ୩ ।
ନାଥ ! ନଳରାଜା, ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଏମାନେ ତ ଆମ୍ଭର କୁଳ ସମ୍ଭୂତ । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କପରି ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଯାଇଥିଲେ ?

ସୁଶୀଳ— (ଗୀତ)
ନଳ ପଶାଖେଳ ପଣ କରିଥିଲେ,
ପୁଷ୍କରକୁ ରାଜ୍ୟ ହରାଇ ଦେଲେ ।
ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଦାନ ଦେଇ ସବୁ
ହୋଇଥିଲେ ତ ପଥର ଭିକାରୀ । ୩ ।
ପ୍ରିୟେ ! ନଳରାଜା ପଶା ଖେଳେ ରାଜ୍ୟ ସମ୍ପଦ ସବୁ ହାରି ଦେଇଥିଲେ ଓ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ସମ୍ପତ୍ତି ଦାନ ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ତ ରାଜ୍ୟ ନ ଥିଲା, ସେ ପତ୍ନୀଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ନ ନେଇ ଯାନ୍ତେ କୁଆଡ଼େ । ତୁମ୍ଭର ତ ସମ୍ପଦ ଅଛି ଚିନ୍ତା କ'ଣ ?

ମାଳତୀ— (ଗୀତ)
ପିତୃ ଅର୍ଜିତ ସମ୍ପତ୍ତି କହିବେକି ଗଲ ତୁଟି
ବାଳାମଣିର କନିଷ୍ଠ ପ୍ରାର୍ଥନା ହେନା କର ।
ନାଥ ! ସମ୍ପଦ କାହିଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ପିତୃସମ୍ପତ୍ତିରେ ମୋର ଅଧିକାର କଣ ? ଯେତେବେଳଠାରୁ ଆପଣଙ୍କ ହାତରେ କରମାଳ୍ୟ ଦେଇଛି ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର, କହିଲ ଭଲ, ଆଉ କି ସମ୍ପଦ ଅଛି ଦେଖାଇ କହିବ ?

ସୁଶୀଳ— (ଗୀତ)
କି କହିବ ହେ ଭଗବାନ,
ନାରୀ କେମନ୍ତ କେତେ ତୁଲଭ ବନ ।
ବାଳାମଣି ଗୁଣ ହରିଲେ ଜାଣ
କର ଯା ରାଜା ତୁମ୍ଭର ।
ଭଗବନ୍ ! କି ବୁଦ୍ଧି କରିବି, ଅର୍ଜିଲି କର୍ମ ନିଶ୍ଚୟ ଭୋଗ କରିବି, ପ୍ରିୟେ ଚାଲ ।

ମାଳଶ୍ରୀ—ପିତା ମୋର ତୁମ୍ଭ ଆମ୍ଭର ପରିଣୟ ପରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି, ଈଶ୍ୱରଙ୍କ କୃପାରୁ ଯେପରି ଶୀଘ୍ର ଫେରି ଆସିବା ।

———

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୁଇଜଣ ନାବିକଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ଗୀତ

(ପାଟଲି ଆମ୍ର କୋଇଲି ବୃତ୍ତେ)

ଉଠାଇ ଆସୁଛି କଳା ବଉଦ ଲୋ
ପୂର୍ବରୁ ଉଠିବ ପାଣି ।
ଆମ ମନ ଗୋଟି ଭାଙ୍ଗି ଗଲାଣି
ସୁଜନା ଧରିଥା ଆଡ଼ୁଲି ପେଲୁଥା
କୂଳେ ଲାଗିପାଉ ପୁଣି । ୧ ।

୧ମ ନାବିକ—ଦଇରେ ଆଜ ତ ନଈଟା ଭାରି ବଢ଼ିଛି, କେଉଁ ଗୋଟିଏ ଆସାମୀ ପାରି ହେବାକୁ ତ ଆସୁ ନାହାନ୍ତି ? କଣ କରିବା ?

୨ୟ ନାବିକ -ମାଧିଆ ! ଦେଖିଲୁ ଖୁବ୍ ଦୂରରେ ଦୁଇଜଣ କିଏ ଆସୁଛନ୍ତି; ସେପାରି ଯିବେ କି କଣ ? ଟିକେ ବସ ।

ସୁଶୀଳ—ପ୍ରିୟେ ! ଦେଖିଲ, ଏ ନଈ ତ ପ୍ରବଳ ଭାବରେ ବଢ଼ିଛି । ପ୍ରାୟ କେଉଁ ସମୁଦ୍ର ଲହରୀ ପରି କୂଳରେ ପିଟି ହେଉଛି । ଏ ଭୀଷଣ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ମୋ ମନରେ ବଡ଼ ଭୟ ଆସୁଛି । ତୁମ୍ଭେ ତ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ, ତୁମ୍ଭର ମନ କଣ ହେଉଛି କେଜାଣି ।

ମାଳଶ୍ରୀ—ନାଥ ! ଯାହା ଆମ୍ଭ ଭାଗ୍ୟରେ ଥିବ ।

ସୁଶୀଳ—ହେ ମାଝି ! ଟିକିଏ ଡଙ୍ଗା ଆଣ, ଆମ୍ଭେ-ମାନେ ଆରପାରିକୁ ଯିବୁ ।

ଗୀତ

ଘାଟ କୂଳେ ଟୋକା ଟୋକି ଦୁଇଟାରେ
ଜଗିଲେଣି ବଡ଼ ଉଛନ୍ନ ।
ବଢ଼ିଲା ନଈକୁ ପାରି କରିବାକୁ,
ଭୋଟାକୁ ଦୁଇଟଙ୍କା ନେଇ
ନାବେ ବସାଇବା ପୁଣ ।

ଦେଖିଲୁ ମାଧିଆ ! କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦରୀ ମାଇ-କିନିଆଟିଏ ।

୨ୟ ଧୀବର—ମାଧିଆ, ବେଶ୍ ମାଇକିନିଆଟିଏ ।

୧ମ ଧୀବର—ମାଧିଆ ! ଶଳାକୁ ଧରି ପେଲି ଦେବା, କିଏ ଅଛି ଯେ କଣ କରି ପକାଇବ । ହେ ଭାଇ ! ଏ ମାଇକିନିଆ କେଉଁଠୁ ଆଣିଲୁ ?

ସୁଶୀଳ—ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ, ଆଣିବି କେଉଁଠ ?

ଧୀବର— ଗୀତ

(ଶୁଣି ପାଣିଆ ବୃତ୍ତେ)

କହରେ ବଦେଶୀ କାହିଁକା ସ୍ୱେର
କାହା ମନୋହାରୀ ନେଇ ସଙ୍ଗର ।
ଅଧାର୍ମିକ ଜନ ଅଟୁରେ ତୁହି
ଧର୍ମ ନୌକା ତୋର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହଇରେ ।
ତୋ ଯୋଗୁ ବୁଡ଼ିବ ବେଳାରେ
ପ୍ରାଣେ ଯେବେ ଆଶା ଅଛିରେ ନୃଶଂସ
ମୋ ନାବୁଁ ତଳକ ଓହ୍ଲାରେ । ୧ ।

ହଇରେ ହେ, ତୁ ଏ ମାଇକିନିଆ କେଉଁଠୁ ସ୍ୱେରରେ ଆଣିଚୁ ? ବଡ଼ ପାପୀଲୋକ । ତୋ ଯୋଗୁଁ କଣ ଆମ ଡଙ୍ଗାଟା ବୁଡ଼ିବ ? ଓହ୍ଲା, ଓହ୍ଲା ।

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ହେ କୈବର୍ତ୍ତ ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନାହିଁ
ହଟହଟା କମା କର ରେ ଭାଇ ।
ଏ କନ୍ୟା କର୍ଣ୍ଣାଟ-ରାଜ ଦୁହିତା
ମୁଁ ତାଙ୍କ ଜାମାତା ମିଥ୍ୟା ନୁହେଁଟି ରେ ।
ବୀରସେନ ପିତା ନାମରେ
ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶେ ଜନ୍ମ ସୁଶୀଳ ମୋ ନାମ
ଦଣ୍ଡ କମା ଅକାରଣରେ ।

ହେ ମାଝି ! ମୁଁ ସ୍ୱେର ନୁହେଁ । ମୁଁ ବୀରସେନ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର, ଏ କର୍ଣ୍ଣାଟ-ରାଜାଙ୍କର କନ୍ୟା, ସ୍ୱାଙ୍କର ମୋର ପରିଣୟ ହୋଇଛି, ମୁଁ ସ୍ୱେର ନୁହେଁ ।

ଧୀବର— (ଗୀତ)

ଭଣ୍ଡାଭଣ୍ଡି କଥା ଛାଡ଼ରେ ଭାଇ
ମେଣ୍ଢାଭଳି ଗଣ୍ଡୀ ମୋଡ଼କୁ ନେଇ,

ମଣ୍ଡାଉ ରଙ୍ଗକୁ ହଣ୍ଡାରେ ଥୋଇ
ଧଣ୍ଡାମାଳ ଦେଇଁ ମୁଣ୍ଡକୁ ନେଇରେ
ଚଣ୍ଡାଳ ବୁଦ୍ଧି ଆମ୍ଭରରେ ।
ଖଣ୍ଡାଇତ ଟୋକା ଥିଲେ ମନେ ଶଙ୍କା
ନାବରୁ ଓଲ୍ହା ଆମ୍ଭରରେ ।

ସୁଶୀଳ—କି ବୁଦ୍ଧି କରିବି ଭଗବନ୍ ! ଏ ବିପଦରେ ମୋତେ କାହିଁକି ପକାଇଲ । ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭ ଲାଗି ପ୍ରାଣ ଗଲା । ହେ ଚଉରି ! ମୋର ଦୁଃଖ ଟିକିଏ ଶୁଣ ।

(ଗୀତ)
(ପ୍ରାଣସଙ୍ଗି ମୁଁ—ବୃତ୍ତେ)
ହେ ଚଉରି !
(ମୁଁ) ଏତେ ଛନ୍ଦ ଜାଣେ ନାହିଁ ।
ବୃଥା ଅପବାଦେ କ୍ରୋଧ କର କାହିଁ ପାଇଁରେ । ଦୋଷ
ନାଁ ଏ ସବ ସମ୍ପତ୍ତି ଫେରାଇ ଦିଅ ମାଳତୀ
ତା ବିନା ଏ ପ୍ରାଣ ଛୁଟି ଯାଏ ଭାଇରେ । ୧

ଧୀବର—ମାଧିଆ, କାତଡିଏ ବଣା ଲଗା, ଆଉ ଓସୁଧ ନାହିଁ ।

ସୁଶୀଳ— (ଗୀତ)
ସୁହୃଦ ଭାବ କମା ଗୁଣ୍ଡ ହେଉଛ ଖଦା
ଶୋକାକୁଳେ ମୋ ନାସିକା ସର ଗଳୁଣିରେ । ୨ ।
ଚଉରି ! ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ନୃଶଂସ ଭାବ ଦେଖି ପ୍ରିୟା ମୋର କଳା ପଡ଼ିଗଲାଣି ।

(ଗୀତ)
ପଦ ଧରୁଛି ତବ ବେନାକର ମୋ ସ୍ତବ
ନସ୍ତ୍ରବୁଧ ହେଲ କି ସବେ ବାଇମଣି ଧାଇଁରେ ।
ହେ ମାଝି ! ତୁମ୍ଭ ପଦତଳେ ପଡ଼ୁଛି ଏପରି ହଟହଟା କର ନାହିଁ ।
(କୈବର୍ତ୍ତ ସୁଶୀଳକୁ ପେଲିଦେବା ସମୟେ)

ମାଳତୀ— ଗୀତ
[ହେ ନବଯୁବକ ଏ କେଉଁ-ବୃତ୍ତେ]
କେଉଁଣେ ଯାଅ ନାଥ କରିଣ ଅନାଥ
ଅସ୍ଥିର ହେଲ କି ମୋହପାଇଁ,
ଦେଖି କେଉଁ ଦୋଷ କରୁଛ ବିରସ
ନୃଶଂସ ନାବିକେ ଯିବେ ନେଇ
ପ୍ରାଣ ଯିବଟି ଛାଡ଼ି ।
କାହୁଁ ମାଡ଼ି ଆସିଲା ବିପଦଧାଡ଼ି ।୧।

ନାଥ ! ମୁଁ ଚଣ୍ଡାଳୁଣୀ କାହିଁକି ତୁମ୍ଭ କଥା ନ ମାନି ସଙ୍ଗରେ ଆସିଲି । ମୋ ଯୋଗେ କିନା ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଯିବ ।
ହେ ନାବିକ, ମୋତେ ଛାଡ଼ିଦିଅ ।

ଗୀତ
ନ ମାନି ମୁଁ ମନା ବନେ ଆସି କିନା
ଗଳାମାଳାକୁ ଦେଲି ହରାଇ ।
ରେ ମୂର୍ଖ ନାବିକ ଲୁବ୍ଧ ଅବିବେକ
ଧର୍ମାଧର୍ମ କି ବିଚାର ନାହିଁ ।
ପ୍ରାଣେ ନ ମାର କାନ୍ତ ।
ତାଙ୍କ ବିନା ଶୂନ୍ୟ ଦିଶେ ଏ ଜଗତ ।୨।

ହେ ନାବିକେ ! ତୁମ୍ଭ ପାଦତଳେ ପଡ଼ୁଛି ମୋ ସ୍ୱାମୀକୁ ମାରନା । ନାଥ ! କଣ କରିବି ?

ମାଝି—ନଈରେ ମାଧିଆ, ତା ଦାନଟାକୁ ଛଡ଼ାଇ ଦେଇପାରୁନୁ ।

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ
ଯୋଗୀ-ଯୋଗଭଞ୍ଜନା ମୋ ଯୋଗେ
ଅଯୋଗୀ ହେଲୁରେ
ମାନିନା ମୋ କଥା ନ ମାନି
ଏ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗିଲୁରେ ।
ପ୍ରିୟେ ! ମୁଁ ବାରମ୍ବାର ମନା କରୁଥିଲି, ତୁମ୍ଭେ ବଳାଇ ଆସିବା ପ୍ରତିଫଳ ଏହି ।

ଗୀତ
ମୁହିଁ ମୂଢ଼ ହୀନକର୍ମା କ୍ଷେତ କି କରିବ ବାମା
ସୁଭାଗୀ ତୁ ଜକଜେମା (ମୋତେ)
ବିପାଇଁ ଭଜିଲୁ ରେ ।
ପ୍ରିୟେ ! ଏ ଅଭଗାକୁ ପତିଭାବରେ ବରଣ କରିବାର ପ୍ରତିଫଳ ଏହି । ଗୀତ
ତାତ ମାତ ମୋ ଭଗାରି ଭ୍ରାତା ଗଲେ ଘର କରି
ବାଳାମଣି ଭବ କରି ଅଭାବେ ପଡ଼ିଲୁ ରେ । ୨ ।
ପ୍ରିୟେ ! ଏହି ମୋର ଶେଷ ଦେଖା (କ୍ଷିପିଦିବା)

ନାଗର—ଯିବା ଯାହାରେ ମ; ଅନାଉଛୁ କଣ ।

(ଦୂରକୁ ପେଲିଦେବା)

ସାଧୁଆ—ମୁଁ ନ ଥିଲେ କଣ ପାରିଥାନ୍ତୁ ।

ମାଧୁଆ—ଉଚ୍ଚ୍‌ବେ, ମୁଁ ନ ଥିଲେ କଣ କରି ପକେଇଥାନ୍ତୁ ।

ସାଧୁଆ—ଭଲରେ କହିଲୁ୍ ଏ ମାଇକିନାଅଟି ନବ କିଏ ?

ମାଧୁଆ—ଆରେ ପଚାରୁଛୁ କଣ, ସେତ ଆସିଛୁ ମୋ ସକାଶେ ଆସିଛୁ ।

ସାଧୁଆ—ଚୁପ୍‌ ମୋ ପୋଗୁ ତ ଆସିଛୁ ।

(ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳଗୋଳ)

ମାଧୁଆ—ହଉ, ଏଥିରେ କାହାରି କଣ୍ଟ ନାହିଁ । ଯୁଲ, ଆମ ଦେଶ ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଇ କଣ୍ଟ ଧନ ଆଣି ବାଣ୍ଟିକରି ନବା । କଳି କରିବା ଦରକାର କଣ ?

(ମାଲ୍ୟାଣୀ ଗୀତ)

ଆସ କେ ନେବ ଫୁଲହାର ଗୋ,
ନବ ନାଗରବର ।
କୁନ୍ଦ ମନ୍ଥୁଆ ମଲ୍ଲୀ ଚମ୍ପକ କୁରୁବେକ,
ଜାଇ ବକୁଳ ନାଗେଶ୍ୱର
ମୋ ଫୁଲ ନାଇ ଖୋଜା ହେଲେ କାମିସାରଙ୍କା,
ବୁଡ଼ାଙ୍କୁ କରନେବ ମାର ଗୋ । ୨ ।

ମନ ମୋର, ଚାଁଟାଯାକ ବୁଲିଲି କେହି ହାରେ ଫୁଲ ନେଲେ ନାହିଁ । ହିଁ ମ, ସବୁଦିନେ ହଉଛୁ ଦିନେ ଏବେ ନ ନେଲେ ନାହିଁ । ଆରେ ନିଆଁଲଗା ମନ ଭୁ ମୋଡ଼ଯା । କାଲି ଗୋଟାଏ ଚମ୍ପାଚେଲ୍ଲ ଲଚିଗଲଥିଲ ଆଜ ତା ମୂଳେ ପାଣି ଦେଇ ନାହିଁ । ଯାଉଛୁ ନଈରୁ ମଠିଆଏ ପାଣି ଆଣି ଦେଇଆସିବି ।

(ସୁଶୀଳ ଭରିଆସି ମାଲ୍ୟାଣୀ ଲୁଚରେ ଲାଗିବା)

(ମାଲ୍ୟାଣୀ ଦେଖି) ଉଁ ବାପାଲେ ମନ୍ତ୍ରଦାରଟାଏ ଆସି ମୋ ବାଟରେ ଲାଗିଲା । ଏ ତ କଣ ଛଟପଟ ହେଉଛି, କେଉଁ ସୁନ୍ଦରିଆ ଟୋକାଟାଏ । ଯାଉଛୁ ସାକ୍ଷାତ କରିବ, ଯାହାହେଉ ଦେବଦେବୀ ଏତେଦିନକେ ମୋହନ ସ୍ନାମରଟା କାନରେ ପକାଇଲେ । ମୋର ପୁଅ ନ ଥିଲେ, ଏତିକି ଧରମପୁଅ କରି ରଖିବ ।

(ମାଲ୍ୟାଣୀ ସୁଶୀଳକୁ ସଚେତ କରାଇ ନିଜ ଗୃହକୁ ଘେନଯିବା)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ମାଳଶ୍ରୀ—ହା ବିଧାତା ! ମୋ କର୍ମରେ କଣ ଏଇ ଅବସ୍ଥା ଭୋଗିବାକୁ ଲେଖିଲୁ; ପାଷାଣ୍ଡ କୈବର୍ତ୍ତ-ମାନେ ତ ମୋ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ମୋତେ ଆଣି ଏ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଦେଲେ; ମୁଁ କରିବ କଣ ? ରାଜା ମୋତେ ବିବାହ କରିବାକୁ ମନସ୍ଥ କରିଛି ! ହା ନିର୍ଲଜ ଜୀବନ ! ତୁ ନ ଯାଇ ରହିଛୁ କାହିଁକି ?

ଗୀତ

(ମଥ ଗୁଣ୍ଡ ଦେ ରେ—ବୁଦ୍ଧେ)

କିବା କାହିଁପାଇଁ ମୋ କର୍ମେ ଥିଲୁ ଲିଖି,
(ଏହା) ଆରେ ମନ୍ଦ ବିଧି ।
କେଉଁ ଯଶ ଅର୍ଜିବୁ ମୋତେ ଦୁଃଖ ଦେଇ । ଦୋଷ ।
କ ମାନ ମୁଁ ମନା ସ୍ୱାମୀଙ୍କର
ବଳେ ଆସି ହେଲି ନାରଖାର,
ଚରଣପତିଙ୍କୁ ପ୍ରାଣରୁ ସାରିଲି
ଏ ପୋଡ଼ା ଜୀବନ ଯାଉନାହିଁ । ୧ ।

ମୁଁ କାହିଁକି ତାଙ୍କ କଥା ମାନିଲି ନାହିଁ, ସେ କେତେ ସୁଖରେ ଥାନ୍ତେ; ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ନଈରେ ବୁଡ଼ାଇ ମାରିବ ବୋଲି କ'ଣ ବିବାହ ହୋଇଥିଲି ।

ଗୀତ

ଦିନେ ଭରି ନାହିଁ ଭାଗ୍ୟ ସଙ୍ଗ
ଦେଇବ ଯେ ଦିଲୁ ଏ ବିରଙ୍ଗ,
କି ଉପାୟ କରି କି ବୁଦ୍ଧି କରିବି,
ଏ ନୃପ ରହିଛି ମୋତେ ଘେରି ।

କଣ କରିବ ଏ ରାଜା ତ ମୋ ନିକଟକୁ ଆସି ଅନେକ ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ମୋତେ ବିବାହ କରିବାକୁ ଜଞ୍ଜାଳ କରୁଛି । କେବଳ ଭଗବାନଙ୍କ କୃପାରୁ ମୁଁ ସ୍ୱୀକୃତ ନ ହେବା ଯୋଗୁଁ ସେ ଧର୍ମକୁ ଭୟ କରି ଫେରି ଯାଉଛି । ଏଇ ତ କିଏ ଆସୁଛନ୍ତି ପରା ?

ସୁଧୀର—ଦୂତ ! କୈବର୍ତ୍ତମାନେ ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଟିକୁ ମୋ ନିକଟରେ ଦେଇ ଯାଇଥିଲେ ମୁଁ ତାକୁ ଦେଖିଲି ଦିନଠାରୁ କୌଣସିଥିରେ ଆଉ ମନ ଲାଗୁନାହିଁ ! ସୁଖ ହେଲେ ତା ନିକଟକୁ ଯିବା । ସୁନ୍ଦରି ! ମୁଁ ତୁମର ପରିଚୟ ନିମିତ୍ତ ଅନେକଥର ଆସିଲିଣି; କିନ୍ତୁ ତୁମଠାରୁ ପଦେମାତ୍ର କଥା ନ ଶୁଣି ନିରାଶ-ଭାବରେ ଫେରିଯାଉଛି, କିଏ ତୁମେ କଏ ?

ଗୀତ

(କହରେ ନାଗରୀ—ବୃନ୍ଦେ)

କିଏ ରସବତୀ କାହାର ଯୁବତୀ
ମୃଗନୟନୀ ମଳକୁନ୍ତଳା ।
ଘନସ୍ତନ ବିମ୍ବାଧରୀ ଯୋଗୀ ମନୋହାରୀ
ଆହାରେ ଚନ୍ଦ୍ର ମହିଳା

ସୁନ୍ଦରି ! ତୁମେ କାହାର ସ୍ତ୍ରୀ ବା କାହାର କନ୍ୟା କପଟ ନ କରି ପ୍ରକାଶ କର ।

ଗୀତ

ରେ ରସରଙ୍ଗିଣୀ ତୁ କୁନ୍ଦହାସିନୀ,
ଇନ୍ଦୁପ୍ରାୟ ମୁଖ ଶୋଭା ତୋର ଭଣି ।
ଧନ୍ୟରେ ରମଣି ନେଲୁ ମନ କିଣି
କାମୁକର ମନ ତୁଲି । ୧ ।

ହେ ସୁନ୍ଦରି ! ମୋର ସମସ୍ତ ପତ୍ନୀଙ୍କ ଉପରେ ତୁମକୁ ପାଟରାଣୀ କରିବି, ପଦେ ଅଧେ ଉତ୍ତର ଦିଅ ।

ଗୀତ

ଆସରେ ବରାଙ୍ଗୀ ହେବୁ ପ୍ରାଣସଙ୍ଗୀ,
ଏ ସମ୍ପଦ ଭୋଗୀ ହୁଅରେ ସୁଆଗୀ ।
ଘୃଣି ମତେ ତୋ ରେ କନ୍ଦର୍ପ ହତା
ନ କର ତୁ ଅବହେଳା । ୨ ।

ସୁନ୍ଦରୀ ! କାହିଁକି କହୁ ନାହିଁ ।

ଗୀତ

ବୋଲାଇ ମୋ କୋଳେ ଚାନ୍ଦ ଚୁମ୍ବ ଦେବେ ।
ନଦ୍ୟାଇ ଲଙ୍ଘିବା ତୁମେ ଛଳି ଗୁଣେ ।
ଥାଅରେ ପାମରୀ ଭୁଲାଇଲୁ ମୋର
ଯେମନ୍ତେ ମନ୍ଦାକ ବାଳା । ୩ ।

ଦୂତ ଏଥିରୁ ନ ଉତ୍ତର ଶୁଣିଲ ନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀଠାରୁ ଉତ୍ତର ନ ପାଇ ତାହାର ଅଙ୍ଗ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା ଛବି ପ୍ରର

ନିଶ୍ଚୟ ନୁହେ ! ନଚେତ୍ ବଳାତ ପାଳନାହିଁ ! ଦେଖାଯାଉ କେତେଦିନ ଏଣେ ହେଉଛି, ଆଜ ଜଗିବା ପାଳି କାହାର ?

ଦୂତ—ମହାରାଜ ! ଆଜ ମାଲ୍ୟାଣୀ ଓ ସୁନ୍ଦରୀର ପାଳି ।

ରଜା—ମୁଁ ଉଆସକୁ ଯାଉଛି, ଶୀଘ୍ର କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଡକାଇ ଦେ ।

ଦୂତ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ମହାରାଜ !

—✱—

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ଦୂତ—ହେ ମାଲ୍ୟାଣୀ ମାଉସି !

ମାଲ୍ୟାଣୀ—କଣ କରେ ବାପ ! ତୁ ଆଜ କୁଆଡ଼େ ?

ଦୂତ—ତୋର ଆଜ ନୂଆମହଲ ଜଗିବା ପାଳି, ଡାକ ଆସିଲି ।

ମାଲ୍ୟାଣୀ—ଏଁ, ମୋର କଏ ଅଛି ମ, ମୁଁ ମାଇପିଟାଏ କଣ ପାଳରେ ପହରା ଦେବାକୁ ଯିବି ।

ଦୂତ—ଆଗେ ତୁ ସବୁ ଗୋଟିଏ ଧର୍ମପୁଅ କରିଛୁ, ସେ ଯିବ ନାହିଁ ।

ମାଲ୍ୟାଣୀ—ରଜାଙ୍କର ତାଠାରେ ତ ଆଖି ପଡ଼ିଲାଣି, ବାଡ଼ରେ କଦଳୀ କାନ୍ଦିଏ ପଡ଼ିଲି ସେଥିରେ ଆଖି, ଡଗ୍ରରେ ଶାଗକେରିଏ ହେଲେ, ଲଙ୍କା-ମରିଚ ଟଗଟିଏ ହେଲେ ସେଥିରେ ଆଖି, କେଉଁଦିନ ପୁଅଟିଏ ଆଣିଲି ସେ ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଆଖି, ହଉ ତାକୁ ପଚାରେ, ହଉରେ ସୁଶୀଳ ।

ଦୂତ—ପଚାରିବୁ କଣ, ପାଳ କରିବାକୁ ତ ହେବ, ତୁ ପଛରେ ପଠା ମୁଁ ଆସୁଛି ।

ସୁଶୀଳ—ମାଉସି ! କଣ ?

ମାଲ୍ୟାଣୀ—ସୁଶୀଳ ! ରଜାଘର ଗୋଟିଏ ମାଇକିନିଆ ନୂଆ ଆଣିଛନ୍ତି ସେ ଘରରେ ସେ ଗୋଟିଏ ଭଲେ ପଣି କଣ ଚାଲି ପଡ଼ିଛି । ତାକୁ ସବୁ ଗାଁବାଲାଯାକ ଜଗିବାକୁ ପାଳକରି ଯାଉଛନ୍ତି, ଆଜ ଆମ ପାଳି ପଡ଼ିଛି, ତୁ ଯିବୁ ।

ସୁଶୀଳ—ମାଉସି, ଆଉ କଏ ଯିବ ?

ମାଲ୍ୟାଣୀ—ରାମା ଗୁଡ଼ିଆ ଲୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଯିବ ?
ସୁଶୀଳ—ନଈ ଯିବ, ମଲୟ ! ତେବେ ଯିବା ଚାଲ ।
ମାଲ୍ୟାଣୀ—ବାପରେ ଶୋଇବ ନାହିଁ; ନେ ଲୁଣ୍ଡା ଲଣ୍ଡିଏ ନେ, ଦୁଇଜଣଯାକ ପାଟିକି ପକାଇଥିବ ଏଥ ଆଉ ଦେବ ନାହିଁ, ନଈ ଯା ।

(ଉଭୟେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ପଦ୍ମ ସ୍ଥାନରେ କେତେବେଳ ବସିବାପରେ ନନ୍ଦାର ଆଗମନ)

ସୁଶୀଳ— ମଲୟ ! ଏବ ତ ରାତି ଜୋର ଆସିଲା ।
ନନ୍ଦା ମଲୟ ! ଗୋଟାଏ କଥା କହ ଆଉ ନିଦ ଆସିବ ନାହିଁ ।
ସୁଶୀଳ— ମଲୟ ! ମୋତେ କଣ୍ଠ ଆସିବ ନାହିଁ, ମୋ ଅବସ୍ଥା କଣ୍ଠ କହିଲେ ପାଷାଣ ଅଣିବ ନାହିଁ, ସେଥିରେ ମୋର ଅବସର କାହିଁ ସେ କଥା ଶୁଣାଇବି ।
ନନ୍ଦା କହ; କହ, କଣ ? ତୋ କଥା ଦୁଃଖ ନା ସୁଖ ?
ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ମୁଁ କି ଦୁଃଖ କହିବରେ ସତ ମଣିବୁ କି ମଲୟ
କହିଲା ବେଳକୁ ଫାଟିଯାଏ ବୁକୁ
ନେନ୍ ଝୁଏ ଅଶ୍ରୁପାତ ! ପଦ ।

ମଲୟ ! ମୁଁ ଯାହାକି ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରିଛି ସେ କଥା କହିଲାବେଳକୁ ଏ ହୃଦୟ ବଡ଼ ଅସ୍ଥିର ହେଉଛି ।

ଗୀତ

ଦୁଇରାଣୀ ଥିଲେ ହୋଇଥିଲେ ତାତ
ଦୁଇ ପୁତ୍ର ଆମ୍ଭେ ହୋଇଲୁ ସମ୍ଭୁତ ।
ମୁଁ ଅଟେ କନିଷ୍ଠ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ରାଣୀ ସୁତ,
ମୋ ମାତା ସ୍ୱଭାବ ଦୁଷ୍ଟ । ୧ ।

ମଲୟ ! ମୋ ପିତାଙ୍କ ଦୁଇରାଣୀଙ୍କ ଉଦରୁ ଆମ୍ଭେ ଦୁଇପୁତ୍ର ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲୁ । ମୁଁ କନିଷ୍ଠ ରାଣୀଙ୍କ ପୁତ୍ର, ମୋର ମାଆ ବଡ଼ ଦୁଷ୍ଟ ।

ଗୀତ

ମୋ ଭାଇରେ ପିତା ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସହୋଦରେ,
ରାଜ୍ୟ ଦେବାପାଇଁ ହୋଇଲେ ଯାଦରେ ।
ତେଣୁ ମାତା ରୋଷେ ଭ୍ରାତ-ନାଶ, ଆଶେ
ରଚିଲେ କୂଟକପଟ ॥

ପିତା ଆମ୍ଭ ଦୁଇ ଭାଇଙ୍କୁ ଡକାଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମତାମତ ନେଇ ବଡ଼ଭାଇଙ୍କୁ ସିଂହାସନ ଦେବାକୁ ସ୍ଥିର କଲେ, ତେଣୁ ମୋର ମା କପଟରେ ଭାଇଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁବାଟ ଖୋଜିଲେ । ଗୀତ

ଭ୍ରାତାଙ୍କୁ ନିଧନ କରିବାର ପାଇଁ,
ନେଇଥିଲା ହନ୍ତା ଶମଶାନ ଭୂଇଁ ।
ଧର୍ମ ସାହା ହୋଇ ଉଦ୍ଧରିଲା ଭାଇ
ତହିଁ ଶୁଣ ଯା ବୃତ୍ତାନ୍ତ । ୩ ।

ମଲୟ ! ମାତା ମୋର ଗୋଟିଏ ଚକ୍ରାନ୍ତ କରି ଭାଇଙ୍କୁ ଘାତୁକ ହସ୍ତରେ ଶ୍ମଶାନକୁ ମାରିବା ନିମିତ୍ତ ପଠାଇଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ଦଇବ ବଳରୁ ଭାଇ ତହିଁରୁ ଉଦ୍ଧରିଲେ; ଶୁଣ—

ଗୀତ

ହସ୍ତୀ କରେ ଧରି ସୁବର୍ଣ୍ଣ-କଳଶ
ବୁଲୁଥିଲା ଲୋଡ଼ି ଯୋଗ୍ୟ ରାଜଶିଷ୍ୟ ।
ଦେଖିଲା ମୋ ଭ୍ରାତ ଅଛି ଯୋଗ୍ୟପାତ୍ର
ମସ୍ତକରେ ନେଲା ଲଦିତ ॥

ଏକ ଦେଶର ରାଜାଙ୍କର ହସ୍ତୀ ଭାଇଙ୍କର ମସ୍ତକରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ-କଳଶ ଦେଇ ହନ୍ତାଠାରୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇଗଲା ।

ଗୀତ

ଏସନ ବାରତା ହନ୍ତାମୁଖୁ ଶୁଣି
ଭ୍ରାତାଙ୍କ ପଛରେ ହେଲି ଅନୁଗାମୀ ।
ପଥେ ହେଲି ନଷ୍ଟ ଲୋଡ଼ିଲି ମୁଁ ଆଶ୍ରା
ଭେଟିଲି ଶବର ଏକ ॥

ଭ୍ରାତାଙ୍କୁ ଖୋଜିବା ଲାଗି ଅନେକ ପଥ ଆସି ପଥ ହୋଇଯିବାରୁ ଶବର-ଶବରୀଙ୍କ କଲ୍ୟାଣରୁ ତାଙ୍କର ପଲ୍ଲୀରେ କିଛିଦିନ ସୁଖରେ ରହିଲି ।

ଗୀତ

ସେ ଶବର ମୋତେ ପୁତ୍ରପ୍ରାୟେ ରଖି,
ବନେ ପଠାଇଲା ମୃଗ ମାଂସ ଲକ୍ଷି ।
ମୋତେ ଏକ ନାରୀ କରୁ ନେଲା ହରି
ବନେ ବନେ ଭଲି କାନ୍ତ । ୪ ।

ମଇତ୍ର ! ତନେ ସେ ଶବର ଗୋଟିଏ ମୃଗ ଶିକାର ଦେଇ ମୋତେ ରନ୍ଧନ କରିବାକୁ ପଠାଇଲା, ମୁଁ ଆସିବା ପଥରେ ଗୋଟିଏ ରାଜକନ୍ୟାର ଚକ୍ଷୁପାନ୍ତରେ ପଡ଼ି ତାଙ୍କୁ ବନ୍ଧ ହେଲି ।

ଗୀତ

ସେ କନ୍ୟା କର୍ଣ୍ଣାଟ ରାଜାଙ୍କ ଦୁହିତା,
ମାଳତୀ ତା ନାମ ସଚରିତା ଅଟେ ।
ମୁଁ ଭ୍ରାତା ଭକ୍ଷଣେ ଆସନ୍ତେ ବନେ
ସେ ଆସିଲା ମୋ ସଙ୍ଗତେ ।

ମଇତ୍ର ! ସେ ସ୍ତ୍ରୀର ନାମ ମାଳତୀ । ତାର ପିତାର ନାମ କର୍ଣ୍ଣାଟ-କେଶରୀ, ମୁଁ ଭାଇଙ୍କ ସନ୍ଧାନରେ ଆସନ୍ତେ ସେ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଆସିଲା ।

ଗୀତ

ପଥେ ନଦୀ ଏକ ପାରହେଲୁ ବେଳେ,
କୈବର୍ତ୍ତେ ହରିଲେ ମୋ ନାୟିକା ବଳେ ।
ମୋତେ ଦେଖି ବନ୍ଧୁ ଜଳେ ଦେଲେ ପେଲି
ଧର୍ମ ହେଲା ସାହାପକ୍ଷ ।

ମଇତ୍ର ! ଆଗରୁ ସେ କଥା କହିଲି କେବଳ ମୋର ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ି ଯାଉଛି ।

ମାଳତୀ—(ସ୍ୱଗତ) ବିଧାତା ! ମୋ ପରି କିଏ ଅଭାଗିନୀ ଅଛି ! ମୁଁ ଜଣ ଶୁଣିଲି ମୋର କାନ୍ତ ଜଣ ସତେ ଜୀବନରେ ଅଛନ୍ତି ! ତାଙ୍କର କଥା କିଏ କହୁଛି, କିଏ କର୍ଣ୍ଣରେ ଏ ବାଣୀ ଶୁଣାଇ ମୋର ହୃଦୟକୁ ଅଥୟ କରିଦେଲାଣି ! (ପ୍ରକାଶେ) କିଏ ତୁମ୍ଭେ ଆଉଥରେ ସେ କଥା କହ ?

ଗୀତ

(ପର କଲେଣି—ଢ଼ଙ୍ଗେ)

କହ ତୁ କେଉଁ ଦେବତା ଆସି ନିକଟେ
ମୋ ସ୍ୱାମୀ ବାରତା ଦେଇ ମୋର ନିକଟେ । ଘୋଷା
କହ, ତୁମ୍ଭେ କେଉଁ ଦେବତା ଆସି ମୋ ସ୍ୱାମୀର ବାରତା ଦେଉଛ ?

(ଗୀତ)

କହୁଛନ୍ତି ସତେ ପ୍ରାଣେ, ଦେଖା ଦେବେ ଏ ଅଧୀନେ
ବଞ୍ଚୁଛନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ନାହିଁ ପରତେ । ୧ ।

ସେ ଜଣ ସତେ ପ୍ରାଣରେ ଅଛନ୍ତି, କାହିଁ ମୋର ତ ବିଶ୍ୱାସ ହେଉ ନାହିଁ । ତେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କ କଥା କିଏ କହୁଥିଲା ! (ପ୍ରକାଶେ) କିଏ ଅଛ ମୋତେ ଦେଖାଦିଅ ।

(ଗୀତ)

ଫେରୁଛି ଗବାକ୍ଷ ପୂରା ଦେଖା ଦେ ତୋ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖ ହାଁ
ଜଣିଛ ଚରଣ ଛଡ଼ା ଦେଇ କୈବର୍ତ୍ତେ ॥

ନାଥ ! ତୁମ୍ଭେ ଜଣ ସତେ ଅଭାଗିନୀର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋଚନ କରିବାକୁ ଆସିଛ ? ତେବେ ମୁଁ ଝରକାଟି ଫିଟାଇ ଦେଉଛି ମୋତେ ଥରେ ଦେଖାଦିଅ ।

(ଗୀତ)

ସୁଖେ ନିଶି ପୁହାଇବ, ସତେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମେଣ୍ଟିବ
ବାଳାମଣି ସତ ସୁଖବ ଥିବ ସୁଖରେ ॥

(କିଏ ଅଛ ଦେଖା ଦିଅ)

ସୁଶୀଳ—ମଇତ୍ର ! ଏ ଘରେ କିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଟି ଡାକୁଛି (ସ୍ୱଗତ) ଓହୋ ! ଏ ତ ତାର କଣ୍ଠ ପରି ଶୁଣା ଯାଉଛି । ସେ ପରା କ୍ରନ୍ଦନରେ ଦୁଃଖିନୀ ଥିଲାପରି ଜଣାଯାଉଛି । ତେବେ ଦେଖିବ କିଏ । (ପ୍ରକାଶେ) ମଇତ୍ର ! ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣ, କାହିଁକି କିଏ ଡାକୁଛି ।

ରାମ – ନା ମଇତ୍ର, ତୁମ୍ଭେ ଯାଅ ।

ମାଳତୀ— ଗୀତ

(ହେ ନବଯୁବକ - ଢ଼ଙ୍ଗେ)

ନିକଟରେ ଥାଇ ନ ଆସ କିମ୍ପାଇଁ
ଦୂରେ ଥିଲା ପରି ହୁଏ ମନେ ।
ପ୍ରାଣେ ଥାଇ ଦେଖା ନ ଦେଲେ ନାଥ୍ ହିଁ ମା
କେତେ ସହିବ ଏ ନବଘନେ ।
ଆହେ ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ !
ଦୁଃଖିନୀ ହୃଦକୁମୁଦ-ଚନ୍ଦ୍ର । ୧ ।
ଭଲ ଭଲ ନିତ ଜାଣେ ଦୁଃଖେ ଅତି
ଦିବା ରାତ ଜଳ ଝରେ ଚିତ୍ତ,
ତବ ସୁଧାପୂର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରୀମୁଖ ଲାବଣ୍ୟ
ନ ଦେଖିଣ ହୁଏ ମହାଶ୍ରାନ୍ତ ।
ଆହେ ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ !
ଦିନ ନ ସରୁଛି କାନ୍ଦୁ କାନ୍ଦ । ୨ ।

ଆସ ଆସ ମୋର ହେ ପ୍ରାଣ-ଈଶ୍ୱର
ଆସ ଅଭାଗିନୀ କଣ୍ଠମଣି ।
ଖୋଜି ନ ଖୋଜିଲେ ପାଇ ହରାଇଲେ
ସହିପାରିବ ତବ ସୁହାଗିନୀ ।
ଆହେ ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ !
ଦେଖାଅ ତବ ଶ୍ରୀମୁଖଇନ୍ଦୁ ! ୩ ।
ମୁଁ ହତଭାଗିନୀ ଜନମ ଦୁଃଖିନୀ
ତବ ପ୍ରେମେ ଅଟେ ଖ୍ୟାତକୀର୍ତ୍ତିନୀ ।
ଦିଅ ଦିଅ ଦେଖା ଆହେ ପ୍ରାଣସଖା
ଭାବ ନ ଥିଲା ଏବା ରଜନୀ !
ଆହେ ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ !
ବାଳାର ହୃଦ କୁମୁଦବନ୍ଧୁ ! ୪ ।

ସୁଶୀଳ—ତୁ କି ସେହି ମୋର ନଯ୍ନପ୍ରତିମା ମାଳତୀ ! ହା ବିଧାତା !

ମାଳତୀ—ନାଥ, ନାଥ, ପୁଣି ଆଉ ଆପଣଙ୍କର ଶ୍ରୀପଦ ରାଜୀବରେ ଏ ଅଧୀନା ସ୍ଥାନ ପାଇବ ? ଆଶା ନ ଥିଲା, ଅଧୀନାକୁ ଭୁଲି ନାହାନ୍ତି ତ ?

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ
(ସାରସାକ୍ଷୀ ବୃତ୍ତେ)
ପ୍ରାଣେ ଅଛୁ ପ୍ରାଣ-ବାଞ୍ଛାକରି
ମହିମାର୍ଣ୍ଣ ଶୋଭା ଭୂଷଣେ । ପଦ ।
ପଞ୍ଜିଳରେ ତୋ ଗୁଣ ଗୁଣି ନିତ
ମୋ ଚିତ୍ତ ଭରିତ ଧ୍ୟାନଟିରେ ସଖୀ । ୧

ପ୍ରିୟେ ! ତୋର କଥା ଭାବି ଏ ଶରୀର କ୍ଷୀଣ ହୋଇଗଲାଣି । ତୋତେ ଦେଖିଲି ଏହି ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟର କଥା ।

ଗୀତ

ପ୍ରାଣ ଗଲେ ଯିବ ନ ଯିବ ତୋ ଭାବ ।
ଭବର ଅଭାବ କିଞ୍ଚିତ ନୋହେ ତତ । ୨

ପ୍ରିୟେ ! ଏ ପ୍ରାଣ ଅବା ଗଲେ ଯିବ; କିନ୍ତୁ ତୁମର ଭାବରାଶି କେବେହେଁ ମନରୁ ଯିବ ନାହିଁ । ତୁମେ ଏତେବେଳେ ଅଦୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛ କାହିଁକି ?

ଦୂତ—ଏ କି ଶୋକମାନ ଶୁଭୁଛି, ସେ ସ୍ତ୍ରୀଟା କାହିଁକି କାନ୍ଦୁଛି, କାରଣ କଣ ? ଯାଏଁ ଶୀଘ୍ରେ ଏ ବିଷୟରେ ରାଜାଙ୍କୁ ଜଣାଏ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୁଶୀଳ—ମଇତ୍ର ! ସକାଳ ତ ହେଲା, ଆଉ ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି ଚାଲ ।

ରମା—ହଁ ଚାଲ ।

(ଉଭୟେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜା—କହ ଦୂତ, କିବା କାର୍ଯ୍ୟେ ଆସିଲୁ ତୁ ଏ ପ୍ରାତଃ ସମୟେ ?

ଦୂତ—ମହାରାଜ ! କହିବାକୁ ଲାଗେ ଶଙ୍କା, ନୂତନ ମଣ୍ଡଳେ କାଲି ରାତ୍ରେ ପାଳଥିଲା ମାଲ୍ୟାଣୀ ପୁତ୍ର ଓ ରମା ଗୃହଆର । ପାଳ ସାରି ଗଲେ ସେଠୁ ସେ ଯାହାର ବାସେ, ମାତ୍ର କି ନିମନ୍ତେ ଶୁଭେ ତହିଁ ଘନ ଘନ କ୍ରନ୍ଦନର ରୋଳ ।

ରାଜା- ଡକାଇ ଆଣ ସେ ଶବର ପାଷାଣ୍ଡେ, ବୁଝା ଯିବ ସବୁକଥା ତାହାଙ୍କର ତହିଁ ।
(ଦୂତ, ରମା ଓ ସୁଶୀଳଙ୍କୁ ଘେନି ପ୍ରବେଶ)

ରାଜା—କହ ଦୁଷ୍ଟେ, କି କଟୂବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କଲ ତୁମ୍ଭେମାନେ କାଲି ଏ ସ୍ଥାନରେ ।

ରମା—ନା ମହାରାଜ ! ମୁଁ କିଛି ଜାଣେ ନା, ମଇତ୍ର ଯାହା କିଛି କହିଲେ କହିଥିବେ ।

ରାଜା- (ସୁଶୀଳ ପ୍ରତି) କହ ବର୍ବର, ସେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ କଣ କହିଲୁ ଯେ ସେ କାନ୍ଦୁଛି ।

ସୁଶୀଳ—ମହାରାଜ ! ମୁଁ କିଛି କହି ନାହିଁ, କାଲି ପହରେ ହେବା ସମୟରେ ମଦ ଆଚମନ କରିବାରୁ ରମା ମୋତେ ଗୋଟିଏ କାହାଣୀ କହିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲା, ମାତ୍ର ମୁଁ କେବଳ ମୋର ଦୁଃଖ ହାଲତକ ତା ପାଖରେ କହୁଥିଲି । ଏତେବେଳେ ସମୟରେ ସେ ମୋତେ ଡାକିଲା, ସେଥିରେ ମୋର ଦୋଷ କଣ ?

ରାଜା— ଗୀତ

(ରୁଷନା ରୁଷନା—ଝୁଲେ)

ରାଣ୍ଡି ପୁଅ ଖଣ୍ଡେ କେଡ଼େ ଦମ୍ଭେ କହୁ କଥାରେ
ଏକ ନୃପଙ୍କୁ ଛିଣ୍ଡାଇବ ତୋର ମଥାରେ । ଘୋଷା
ମାଳଦରେ ଖାଇ ହୁଣ୍ଡା ଟେକ ପାଇଛୁ ତୋ ଷଣ୍ଡା
ଆଜ ମୁଁ କରି ଅଣ୍ଡା ନ ଗାଲିବୁ ପଲ୍ଲରେ । ୧

ମୂର୍ଖ ! ମାଳ ଘରେ ଘାସ ଚଢ଼ାଇ ଦମ୍ଭକଥା ବେଶୀ ହୋଇଯାଇଛି ।

(ଗୀତ)

ଦଣ୍ଡ ଆସି ତାକ ସ୍ୱଣ୍ଡେ ବେଗେ ଶୂଳ ଦଅ ଭଣ୍ଡେ
ଏ ମେଣ୍ଟଙ୍କ ଟୋକା ଖଣ୍ଡେ ହୃଦେ ଦେଲା ବ୍ୟଥାରେ ।

ଦୂତ ! ବେଗେ ଘାତୁକଙ୍କୁ ଡାକ ଏ ପାଷାଣ୍ଡକୁ ଶୂଳ ଦଅ ।

ସୁଶୀଳ—ହେ ନୃପ ! କେଉଁ ନୁହେଁ ଦୋଷୀ ମୁଁ ଏଥିରେ ।

ଗୀତ

(ପ୍ରାଣରୁ ଅନ୍ତର—ଝୁଲେ)

ହେ ନରେଶ ! ବୃଥା ରାଗ କର କାହିଁ ପାଇଁ ।
ଅଣୁମାତ୍ର ଦୋଷ ଏଥି କରିନାହିଁ ମୁହିଁ । ଘୋଷା ।

ମହାରାଜ ! ଦୋଷ ନ ବୁଝି ମୋ ଉପରେ ବୃଥା ରାଗୁଛନ୍ତି କାହିଁକି ?

ସୁଧୀର ମୂର୍ଖ ! ତୁ ବଡ଼ ମନ୍ଦପ୍ରକୃତିର ଲୋକ, ତୋତେ ଆଉ ନିସ୍ତାର ନାହିଁ ।

ସୁଶୀଳ - ଗୀତ

ମରଣ ଶୂଳକୁ ଡର,
ନାହିଁଟି ଜନେ ମୋହର
ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖୁଁ ଅନେକାର ଉଦ୍ଧରିଛି, ନସ୍ତେ ମୁହିଁ ।୧।

ମହାରାଜ ! ମୁଁ ମରିବାକୁ ଭୟ କରୁନାହିଁ, କାରଣ ଅନେକର ମୃତ୍ୟୁମୁଖରୁ ଉଦ୍ଧରିଛି, ଏ ଅଲୋଡ଼ା ଜୀବନ ଗଲେ ମଙ୍ଗଳ ।

ଗୀତ

ରାଜକୁଳେ ମୋର ଜନ୍ମ
କର୍ମ ଦେଉଛି କହଣ
ପ୍ରାଣେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ଦାହିଛି ପ୍ରାଣର ବଳ ।

ମହାରାଜ ! ମୋର ରାଜକୁଳରେ ଜନ୍ମ; କିନ୍ତୁ ମୋର କର୍ମଟି ଖରାପ । କଣ କହିବି, ଭାଇ ଲାଗି ମୋର ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ।

ସୁଧୀର—ତୁ ରାଜପୁତ୍ର ! ତେବେ ତୋ ଭାଇର କଣ ହେଲା ?

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ମାତା ମୋର ଲୁଟ କରି,
ଭ୍ରାତେ ଦେଉଥିଲେ ଶୂଳ
ଧର୍ମ ବଳରୁ ଉଦ୍ଧରି
ରାଜା ହେଲେ କାଞ୍ଚି ପାଇଁ । ୩ ।

ମୋର ମାତା ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତାଙ୍କ ଶିଶୁ ନ ଦେଖି ଗୋଟିଏ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରି ଘାତୁକ ହସ୍ତରେ ଶୂଳ ଦେବାକୁ ପଠାଇଲା । କିନ୍ତୁ ଦଇବ ବଳରୁ ତାଙ୍କୁ ହସ୍ତୀ ସୁନା-କଳସ ଦେଇ ରାଜପଦରେ ବରଣ କରିନେଲା ।

ସୁଧୀର—ତୁ ଏ ଖବର କାହାଠାରୁ ପାଇଲୁ ?

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ଭାଇ ଲାଗି ମୋର ପ୍ରାଣ
କରୁଥିଲା ବିସର୍ଜନ
ଘାତୁକ ଦୟା ବହନ
ସବୁ ମୋତେ ଦେଲା କହି । ୪ ।

ମହାରାଜ ! ଭାଇଙ୍କର ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଶୁଣି ଘାତୁକଠାରୁ କରବାଳ ନେଇ ସ୍ୱହସ୍ତେ ପ୍ରାଣ ହରଉଥିବାରୁ ଘାତୁକ ମୋତେ ସମସ୍ତ କହିଦେଲା ।

ସୁଧୀର—ହଁ ତେବେ ତହୁଁ କଣ ହେଲା ?

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ସେ ଭ୍ରାତେ ସନ୍ଧାନ କରି
ବନେ ହେଲି ବନବାସୀ
ପଥେ ହୋଇଲି ଉଦାସୀ
ଶବର ରଖିଲା ନେଇ । ୫ ।

ମହାରାଜ ! ସେ ଭାଇଙ୍କ ସନ୍ଧାନରେ ବୁଲୁଛି, ପଥରେ ରାତ ହୋଇଗଲା । କୌଣସି ଆଶାଭରସା ନ ପାଇ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଚିନ୍ତା କରୁଛି; ଏପରି ସମୟରେ ଶବରଗଣଙ୍କ ଦୁଇଜଣ ମୋର ଭେଟ ହେଲେ ।

ସେମାନେ ମୋତେ ନେଇ ପୁତ୍ରପରି ଲାଳନ ପାଳନ କଲେ ।

ସୁଧୀର (ସ୍ୱଗତ) ଆହା, ମୁଁ ତ ମୋର ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଣର ଭଉଣୀକୁ ହରାଇ ଦେଇ ଆସିଛି । ଏମାନଙ୍କର ଭଉଣୀକୁ ଯେ ଦଶା ଘଟିଛି ମୋର ମଧ୍ୟ ସେହି ଦଶା ଘଟିଛି । ବିଧାତା କଅଣ ଗୋଟିଏ ଉପାୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବସାଇଛୁ ? [ପ୍ରକାଶ୍ୟେ] ତହୁଁ କଣ ହେଲା ?

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ଦିନେ ଶବର ମୋ ଜନେ
ହେଲା ମୃଗ ଧରିବାରେ
ଆସନ୍ତେ ମୁହିଁ ପଥରେ
ଏ କନ୍ୟା ନେଲା ବହାଇ ।

ଦିନେ ଶବର ମୋତେ ଶିକାର ଦେଇ ଧରିବାକୁ ପଠାଇଥିଲା । ମୁଁ ଶିକାର ନେଇ ଆସିବା ସମୟରେ ପଥରୁ ଏ କନ୍ୟା ମୋତେ ଧରି ନେଇଗଲା ।

ଗୀତ

ପରିଣେୟ ତାର ମୋର,
ହେଲା ତା ପିତା ଗୃହର
ମୁଁ ଆସନ୍ତେ ଦେଶାନ୍ତର
ସେ ମୋ ସଙ୍ଗେ ହେଲା ଭାଇ ।

ମହାରାଜ ! ତାହା ପିତା ନିକଟରେ ତାର ମୋର ପରିଣୟ ହେଲା, ତହୁଁ ମୁଁ ବିଦେଶ ଆସିଲି, ସେ ମଧ୍ୟ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଥିଲା ।

ସୁଧୀର—ସେ ଏଠାକୁ ଆସିଲେ କିପରି ?

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ପଥେ ନଦୀ ପାର ବେଳେ
କୈବର୍ତ୍ତେ କପଟ ହେଲେ
ମୋ ନାରୀ ବଳେ ହରିଲେ
ମୋତେ ଜଳ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ ॥

ବାଟରେ ନଦୀ ପାର ହେଲାବେଳେ କୈବର୍ତ୍ତ-ମାନେ ତା ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ମୋତେ ଜଳକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀକୁ ନେଇଗଲେ, ମୋର ଭାଗ୍ୟ-ବଳରୁ ଭାସିଆସି ଆପଣଙ୍କ ମାଳିଣୀ ପାଖରେ ଲାଗି-ଥିଲି । ସେ ମୋତେ ଦେଖି ସଚେତ କରାଇ ପୁତ୍ରବତ୍ ଲାଳନ-ପାଳନ କରୁଛନ୍ତି । ମହାରାଜ ! ଏତେ ଏତେ କଷ୍ଟରୁ ମୁଁ ଉଦ୍ଧରିଛି, ମରିବାକୁ ତିଳେମାତ୍ର ଭୟ ନାହିଁ ।

ସୁଧୀର—(ସ୍ୱଗତ) କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ଏହାର କଥାରେ ମୋର ଆପାଦ ମସ୍ତକ କମ୍ପି ଉଠିଲା କାହିଁକି ? (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଦୂତ ! ଫେଇଦିଅ ବନ୍ଧନ ଏହାର, ବସିବାକୁ ଦିଅ ଆସନ ମୋ ପାଶେ (ସୁଶୀଳପ୍ରତି) କହ ବତ୍ସ ! ତୋର ପିତାଙ୍କ ନାମ କଣ, ତୋର ନାମ କଣ ଏ କନ୍ୟାର ନାମ ଓ ତୋର ଭଉଣୀର ନାମ ପ୍ରକାଶ କର ।

ସୁଶୀଳ— ଗୀତ

ବୀରସେନ ମୋର ତାତ ମାଳତୀ ତାର ନାମ ତ
ସୁଶୀଳ ମୁଁ ବୁଝ ନୃପ ସୁଧୀର ଅଟେ ମୋ ଭାଇ ॥

ମହାରାଜ ! ମୋ ପିତାଙ୍କ ନାମ ବୀରସେନ୍ ଏ କନ୍ୟାର ନାମ ମାଳତୀ । ଏ ହତଭାଗାର ନାମ ସୁଶୀଳ । ସୁଧୀର ମୋର ବଡ଼ଭାଇ ଅଟନ୍ତି ।

ସୁଧୀର—(ସୁଶୀଳକୁ କୋଳାଗ୍ରତ କରି) ସୁଶୀଳ; ମୋର ପ୍ରାଣର ଭାଇ ସୁଶୀଳ । ମୁଁ ନ ଜାଣି ତୋଠାରେ ଏତେ ଦ୍ୱେଷ କରିଥିଲି । ଭାଇ ତୋର ଏ ସେହି ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତାର ଦୋଷ କ୍ଷମା ଦେ ।

ଗୀତ

ଭ୍ରମରେ ମୋ ଲାଗି କେତେ ସହିଲୁ କଷଣ ।
ଧନ୍ୟ ତୋର ଭ୍ରାତୃଭକ୍ତି, ଧନ୍ୟ ତୋ ଜୀବନରେ । ୧ ।
ସୌଭାଗ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ମୋ ଉଦିଅଛି ଏତେଦିନେ ।
ଆଲିଙ୍ଗନ କରେ ବତ୍ସ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଭଣେ । ୨ ।

ବତ୍ସ ! ଚାଲ, ଦୂତ ! ବଧୂଙ୍କୁ ମୋ ଯେନପାଅ ଅନ୍ତଃପୁର ମଧ୍ୟେ ।

ସୁଶୀଳ ଭାଇ ! ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଏ ଦଶା କିଏ ଦେଲା, କିପରି କଣ ହେଲା ମୋତେ କହନ୍ତୁ ।

ସୁଧୀର—ସୁଶୀଳରେ ! ପଣ୍ଡିତେ ମୋତେ କହିଲେ, ଆଜ ରାତି ପ୍ରଥମ ପ୍ରହରରେ ପିତାଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁଘାତ ହେବ, ତୁମ୍ଭେ ଏ ସମୟରେ ତତ୍ପର ହୁଅ । ଏ କଥା ଶୁଣି ଅବିଳମ୍ବେ ଖଣ୍ଡେ ପିତାଙ୍କ ଶୟନ ମନ୍ଦିରର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱ ରକ୍ଷାକରି ବୁଲୁଛି ।

ହଠାତ୍ ଜନନୀ ସର୍ବନାଶ ବୋଲି ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲେ । ତହୁଁ ମୁଁ ଶତ୍ରୁ ଆଶଙ୍କାରେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରବାଳହସ୍ତେ କକ୍ଷମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତେ ଜନନୀ ମୋତେ ଦୋଷୀରେ ସାବ୍ୟସ୍ତ କରାଇ ଶୂଳ ନିମିତ୍ତ ଘାତୁକ ହସ୍ତେ ପିତାଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ପଠାଇଲେ ।

ସୁଶୀଳ—ହାଇ ! ଆଉ ବୃଦ୍ଧକୁ ଯିବା କଣ ? ପିତାଙ୍କର ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ଦୋଷ ନାହିଁ । ପଣ୍ଡିତ ଓ ଜନନୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ଏ ଘଟନା ହୋଇଛି । ତେବେ ଗୁପ୍ତଭାବରେ ରାଜ୍ୟକୁ ଯାଇ ପିତାଙ୍କ ସନ୍ଦେଶ ବୁଝିବା ଦରକାର ।

ସୁଧୀର—ହଁ, ଦୂତ ଯେଉଁ କୈବର୍ତ୍ତମାନେ ଏ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ମୋତେ ଭେଟି ଦେଇଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ଡାକ । ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କର ପୁରସ୍କାର ନେଇଯିବେ ।

କୈବର୍ତ୍ତ—ମହାରାଜ ! ଯୁହାର, ଯୁହାର ! ଆମ୍ଭର ବକସିସ୍ ମିଳିଯାଉ ।

ସୁଧୀର—ଦୁଷ୍ଟେ ରହିଛ ଏ କଏ, ଲୋଭପରେ ଆଣିଥିଲ ଏ କନ୍ୟାକୁ କାହିଁ; ଉକ୍ତକର୍ମ ସମୁଚିତ ପ୍ରତିଫଳ ଭୋଗିବ ଏକ୍ଷଣି ।

ଗୀତ

ଆରେ ରେ ମୂଢ଼ କୈବର୍ତ୍ତେ
ଭଲ ହେଲେ କାଣ୍ଡରେ,
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀ ଭାବରେ ମୋର
ଦେଲ ଏଡ଼େ ଦଣ୍ଡରେ । ଦୋଷୀ ।
ବିଶ୍ୱାସଘାତକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛରେ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ।
ଶ୍ମଶାନଭୂମିରେ ଆଜ ହେବ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡରେ ।୧।

ମୂର୍ଖ ! ତୁମ୍ଭେ ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ହୋଇଛ, ତୁମକୁ ଶୂଳରେ ବସାଇବ ।

କୈବର୍ତ୍ତେ—ମହାରାଜ ! ଆଉ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ କେବେ କରିବୁ ନାହିଁ । ଆପଣ ମା ବାପ, ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ସୁଧୀର— ଗୀତ

ତ ତ ମାସ କାରବାସ ହେବ ଯାଅରେ ନୃଶଂସ,
ଅର୍ଜିଅଛ ମହାଦୋଷ ତୁମ୍ଭେ ତ ପାଷାଣ୍ଡରେ ।୨।

ପାଷାଣ୍ଡେ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ତ ତ ମାସ ଲେଖାଏଁ କାରାଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରିବ ।

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଣୀ—(ସ୍ୱଗତ) ସୁଧୀର ତ ମୋତେ ମାତାଠାରୁ ଅଧିକ ଭକ୍ତି ଓ ସ୍ନେହ କରୁଥିଲା । ମୁଁ ପାପାଣ୍ଡୀ ତାଠାରେ ବୃଥା ହିଂସା କରି କପଟରେ ମରାଇଦେଲି ସତ, କିନ୍ତୁ ମୋର ଇଚ୍ଛା ତ ପୂରଣ ହେଲା ନାହିଁ । ମୋର ପୁତ୍ର ସିଂହାସନରେ ବସିବା ଦୂରେଥାଉ, ଆଖି ବୁଜି ଦେଇ ଯାଇଛି । ମୁଁ ଯିନା ପିଶାଚୀ, କିନ୍ତୁ ସୁଶୀଳ ମୋର ପୁତ୍ର ହେଲେ କଣ ହେବ ସେ ପ୍ରକୃତରେ ସତ୍ ଓ ସରଳ ପ୍ରକୃତିର ବାଳକ । ତାର ଭାଇ ସୁଧୀରଠାରେ ଖୁବ ଭକ୍ତି । ସେ ଭାଇର ବଧଛେଦ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣି ରାଜ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରି କୁଆଡ଼େ ପଳାଇଗଲା । ମୁଁ ଏବେ କଣ କରିବି ? ରାଜା ତ ପୁତ୍ର ବିଚ୍ଛେଦରେ ପାଗଳ । ରାଜ୍ୟରେ ବି ଚତୁର୍ଥାବସ୍ଥା । ତେବେ ମୋର ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଯନ୍ତ୍ରଣା କିପରି କଟାଇବି ?

ଗୀତ

(ମ ଦଶା ହେଲା ବୁଝେ)

ନ ବୁଝି ମୁଁ କଲିରେ ନ ବୁଝି ମୁଁ କଲି ।
ସାବତ ପୁଅ ମରାଇ କି ଯଶ ଲଭିଲିରେ । ପଦ ।
ମୋର ପୁତ୍ରପାଇଁ ରାଜ୍ୟ ନେବାକୁ ହେଲି ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ନ ହେଲା ମୋ କାର୍ଯ୍ୟ
(ଶେଷେ) ମୋ ପୁତ୍ର ହାରିଲିରେ ।
ଧିକ ମୋ ଅବଳା ଜନ୍ମ ନ ଜାଣିଲି ଧର୍ମାଧର୍ମ
ଶେଷେ ହେଲା କର୍ମ ଦାମ ମରମେ ମରିଲିରେ । ୧ ।

ମୁଁ ପାଷାଣ୍ଡୀ ନାରୀ ହୋଇ ଏଡ଼େ ମନ୍ଦ କର୍ମ କଲି । ରାଜା ! ତୁମ୍ଭ ମୋର ବୁଦ୍ଧିରେ ପଡ଼ି କିପରି ଶତ୍ରୁବୁଦ୍ଧି ଆଚରଣ କଲ୍ । ତୁ ରମଣୀର କଥାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରି ତୋର ସ୍ନେହର ପୁତ୍ରକୁ ମରାଇ ଦେଲୁ । ତୁ ପୁରୁଷ ହୋଇ ଏଡ଼େ ନିର୍ବୋଧ ହେଲୁ ।

ରଜା—ରାକ୍ଷସି ! ଏତ୍ତବାର ବୁଦ୍ଧି ହୋଇଛୁ । ତେବେ ସୁଧୀର ପ୍ରକୃତରେ ନିରପରାଧୀ ? କହ ପାଷାଣ୍ଡି ! ମୋର ପୁତ୍ରକୁ କାହିଁକି ମରାଇଲୁ ?

ରାଣୀ—ମୁଁ ମରାଇ ଦେଲି ନା ତୁମ୍ଭେ ମରାଇ ଦେଲ ? ତୁମ୍ଭେ ପିତା ହୋଇ ନାରୀର ଚକ୍ରାନ୍ତରେ ପଡ଼ି ଧର୍ମକର୍ମାଦି ବିବର୍ଜିତ ହୋଇ ନ ବୁଝି ନ ଶୁଝି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷରେ ଦଣ୍ଡବିଧାନ କରିଛ ।

ରଜା— ଗୀତ

(ଏ କୁଳ-କଳଙ୍କା—ବୁଲେଇ)

ଆରେ ଲୋ ରାକ୍ଷସି । ମୋର ବଂଶ କଲୁ ଧ୍ୱଂସ ଲୋ ।
ଆଜ ମୁଁ ସ୍ୱହସ୍ତେ ତୋତେ କରିବି ବିନାଶ ଲୋ ।
ରାଜରାଣୀ ହୋଇ ମୂଢ଼ୀ (ହେଲୁ) ଏଡ଼େ ଅଲକ୍ଷଣୀ ଲୋ ।
କେମନ୍ତେ ଆଶ୍ରା ଦେଉଛୁ, ତୋତେ ଏ ଧରଣୀ ଲୋ ॥
କହ ପାଷାଣ୍ଡୀ ! କିଏ ପ୍ରକୃତ ଦୋଷୀ ?

ରାଣୀ—ମୁଁ ଏକା ନୁହେଁ; ତୁମ୍ଭେ ଓ ପଣ୍ଡିତ ।

ରଜା—କିପରି ?

ରାଣୀ—ପଣ୍ଡିତ ଶିକ୍ଷାରେ ମୁଁ ପଡ଼ିଲି ଓ ମୋ ଶିକ୍ଷାରେ ତୁମ୍ଭେ ପଡ଼ିଲ ।

ରଜା—ଦୂତ ! ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ଘାତୁକେ ଆସି ଶୀଘ୍ରଶୀଘ୍ର ଦେଖା ଦେବେ ।

ଦୂତ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ମହାରଜ ! [ଦୂତର ପ୍ରସ୍ଥାନ]

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଗାଁଣି)

ପୁରୁଷ—ବେଳ ମାଆଲେ ! ଆମ ଗାଁ ଖବର କୁ ଶୁଣ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—କହନ କିଲ୍ କିସ ହୋଇଛୁ, କଣପ ଲାଗିଛୁ ଧୂମ ॥

ପୁରୁଷ—ରାଣୀ କପଟେ ପୁଅ ମାରୁଛି, ରଜା ଆଜ ସେ କଥାକୁ ଧରିଛି ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ଗଲ୍ଲକଥା ତ ସେତିକୁ ରହିଲା ଆଜ କିଆଁ ରଜା ଝୁଣ ॥

ପୁରୁଷ—ଆରେ ସ୍ତ୍ରୀର ଯେବେ ଧରି ପଡ଼ିବ, ତାକୁ ଶାସ୍ତି କେ ନ ଦେଇ ଛାଡ଼ିବ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ଦେଲେହିଁ ଶାସ୍ତି କି ନ ଦେବହିଁ କସୁଆସା ଝୁମୁ ଝୁମୁ । ୧ ।

ପୁରୁଷ—ତୁ ରାଣୀଙ୍କ ତରଫ ଧରୁଛୁ ଶାଳୀ (ମୋ) ସଙ୍ଗେ ଜୁଆଳ ସୁଆଳ କରୁଛୁ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ମୁହିଁ ତୁଲୁଛୁ ଥଟ୍ଟା କରୁଛୁ କସାଇବ ଦୁମ୍‌ଦୁମ୍ ।୨।

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

ରଜା—ପଣ୍ଡିତ ! ତୁହି ମୋର ବଂଶ ଧ୍ୱଂସ କଲୁ ।

ପଣ୍ଡିତ—ଆଜ୍ଞା ନା, ମୁଁ ନୁହେଁ ।

ରଜା—ତୁ ରାଣୀକୁ କୁମନ୍ତ୍ରଣା ଦେଇ ମୋର ପୁତ୍ରକୁ ମରାଇ ଦେଲୁ ଘାତୁକ ! ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଆଗେ ଶୂଳ ଦେବୁ, ତହିଁପରେ ରାଣୀଙ୍କୁ ଓ ଶେଷରେ ମୋତେ ଶୂଳ ଦେବୁ ।

ଘାତୁକ—କ୍ଷମା କର ମହାରଜ ! ଅକାଳନକଳେ କି ନମିତ୍ତ କଠୋର ଆଦେଶ । ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ଏତୁ ଗିର ନ ମାର ମୁଁ ସୁଧୀର କୁମରେ, ଦେଖାଇଛୁ ଆଣି ମୃଗ୍ପି ପକ୍ଷୀର ରୁଧିର ।

ରଜା—କାହିଁ ତେବେ ସୁଶୀଳ ମୋହର ?

ଘାତୁକ—ଯାଇଛନ୍ତି କାହିଁ ଭ୍ରାତା ଅନ୍ୱେଷଣେ ।

ରଜା—ଘାତୁକ ! ତୁ କଣ ମୋତେ ଏଡ଼େ ପାଗଳ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କଲୁ ? କଥାରେ ଭୁଲାଇବାକୁ ବସିଛୁ । ଛାଡ଼ ସେ ସବୁ । ଶୀଘ୍ର ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ ଦୃଢ଼ରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ । (ଘାତୁକ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଧରିବାରୁ ପଣ୍ଡିତ ଥରହରେ ଚିତ୍କାର । ସୁଧୀର ଓ ସୁଶୀଳର ପ୍ରବେଶ)

ସୁଧୀର—କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଅ ଘାତୁକ ! ବ୍ରାହ୍ମଣରେ କିମ୍ପା ଦେଉ ଏଡ଼େ ଦଣ୍ଡ, କାହାର ଆଦେଶେ ନରହତ୍ୟା କରୁଛ ପାଷଣ୍ଡ ?

ଘାତୁକ—ମୋର ପ୍ରଭୁର ଆଦେଶେ ।

ସୁଧୀର—କାହାନ୍ତି—ସେ ଛନ୍ତି କେଉଁଠାରେ ?

ଘାତୁକ—ଉପସ୍ଥିତ ତୁମ୍ଭ ସମ୍ମୁଖେ ମୋହର ?

ସୁଧୀର—(ପେଛିପଡ଼ି) କିଏ ଏହୁ ତୋର ପ୍ରଭୁ; ମହାରଜ ! ଆମ୍ଭ ବାକ୍ୟ କ୍ଷମାଦିଅ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଆଜ । ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ବିନା ଅନ୍ୟ ଶାସ୍ତି ଦେଇପାର ତୁମ୍ଭେ ।

ରଜା—ଅନ୍ୟ ଶାସ୍ତି, ପାଷଣ୍ଡେ କିଏ ତୁମ୍ଭେ ? ମୋର ରାଜ୍ୟ ପଶି ମୋ ଆଦେଶେ ବାଧା ! ଘାତୁକ ! କର ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ।

ସୁଧୀର—ସାବଧାନ ଘାତୁକ ! ସାବଧାନ ! ଅଧର୍ମୀ ତୋ ରଜା, ବୃଦ୍ଧବୟସେ କରୁଅଛୁ ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା ପାପ । ଆଉ କିଛୁ ଶାସ୍ତି କି ନ ମିଳଲା ତାଙ୍କୁ ।

ରଜା—ଘାତୁକ ! ଦିଅ ତୋର ତରବାରି, ନିଜେ ନିଜେ କରିବି ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧାନ । କିଏ ଦେବ ବାଧା ଦେଖିବି ଏକ୍ଷଣି ।

(ଘାତୁକ ତରବାରି ଦେବା ସମୟରେ ସୁଧୀର ତରବାରି ଛଡ଼ାଇ ନେବା)

ସୁଧୀର—ନା, ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଶୂଳି ଦେଇ ନ ପାର ।

ରଜା— ଗୀତ

(ନୂଟେ ଏ ମାନସ-ବୃତ୍ତେ)

ମେଞ୍ଚଡ଼ ଟୋକା ଦିଖଣ୍ଡ
କର କେଡ଼େ କାଣ୍ଡରେ
ମୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞାରେ ବାଧା
ଦେଉଛ ପାଷାଣ୍ଡରେ ।୧।
ମୋର ବଂଶ ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ
କରଅଛି ବିନାଶନ
ସେ ଲଗି ଆଜ ମୁଁ ଜାଣ
କାଟୁଛି ତା ମୁଣ୍ଡରେ । ୨ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ପକ୍ଷେ ମୋ ରଣୀ
ପକାଇବ ଏବେ ହାଣି
ଏ ପାଷାଣ୍ଡୀ ଅଲକ୍ଷଣୀ
ଅର୍ଜିଛି ସେ ଦଣ୍ଡରେ । ୩ ।
ସବୁ ଶେଷେ ମୋର ପ୍ରାଣ
କରିବ ମୁଁ ବିସର୍ଜନ
ଛାଡ଼ ଦିଅ ମୋ କୃପାଣ
ଦୁର୍ବୃତ୍ତର ଖଣ୍ଡରେ । ୪ ।

ଛାଡ଼ ତରବାରି ମୂର୍ଖ । ଏ ପାଷାଣ୍ଡ ପାଷାଣ୍ଡୀଙ୍କ ଯୋଗୁଁ କାରସେନ ବଂଶପୁଷ୍ପ ଆଜ ଶ୍ମଶାନରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି ?

ସୁଧୀର - ତେବେ କି ନିମିତ୍ତ ଆପଣ ନିଜ ପ୍ରାଣ ନାଶ କରିବେ ?

ରଜା—ଏହି ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରବଞ୍ଚନାରେ ଏ ପାଷଣ୍ଡୀ ତାହାର ମୋହିନୀ ମାୟାଜାଲରେ ମୋତେ ଭୁଲାଇ ମୋଦ୍ୱାରା ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ସୁଧୀରର ବିନାଶ ସାଧନ କରାଇଛି । ପୁଣି କନିଷ୍ଠ ସୁଶୀଳ ବାଳକ ହେଲେ କଣ ହେବ ସେ ବି ମଧ୍ୟ ମୋର ଅବିଶ୍ୱାସର ସହ୍ୟ କରି ନ ପାରି ଭ୍ରାତାନ୍ୱେଷଣେ ଯାଇଛି । ଆଉ କି ନିମିତ୍ତ ଏ ପୋଡ଼ାପ୍ରାଣ ରଖିବି ? ମୋର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସୁଧୀର ଯାଇଛି, କନିଷ୍ଠ ସୁଶୀଳ ଯାଇଛି, ଆଜ ମୁଁ ବି ମଧ୍ୟ ଯିବି । ମୋତେ ବାଧା ଦିଅନା ! (ସୁଧୀର ଓ ସୁଶୀଳ ପଦତଳେ ପଡ଼ି) ପିତଃ, କ୍ଷମାକର ଅଧମ ସନ୍ତାନେ ତବ, କୃପାଶିଷ ଦେଇ ନ ମରି ବଞ୍ଚନ୍ତୁ ଭାବନେ ।

(ଗୀତ)

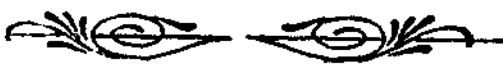
(ଭାଇ ମୁଁ ହିଁ ମଦନାହିଁ ପ୍ରାଣେ – ବୃତ୍ତେ)

କ୍ଷମାକର ଘେନ ଅପରାଧ
ଅନ୍ତମୁଖେ ଭାଇ ବେନ କାଟିଛୁ ଏବା ରଜନୀ
ନ କର ବୃଥା ଭାଳେଣି ହର ହରିବେ ପ୍ରମାଦ ।୧।
କର୍ମର ଲେଖା ଆମର କେ ଖଣ୍ଡିବ ସାଧ୍ୟ କାର
ପୂର୍ବ ଦୁଃଖ ପରେ ହର ବାଳକୃଷ୍ଣ ଯୋଡ଼େ ପଦ ।

ପିତଃ ! ଆମର କିଛି ଅନିଷ୍ଟ ଘଟି ନାହିଁ, ଯାହା ଦୁଃଖ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ଥିଲା ତାହା ଶେଷ ହୋଇ ଯାଇଛି । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଜୟଗଡ଼ର ଅଧୀଶ୍ୱର । ଆପଣ ସୁଶୀଳକୁ ସିଂହାସନ ଦେଇ ଆପଣଙ୍କ ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରନ୍ତୁ । (ମାତାପ୍ରତି) ଜନନୀ ! ଗତସ୍ୟ ଶୋଚନା ନାସ୍ତି । ପୂର୍ବ କଥା ଆଉ ମନରେ ଧରନ୍ତୁ ନାହିଁ, ତାହା ଦୈବଲୀଳା ମାତ୍ର ।

(ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରତି) ପଣ୍ଡିତେ ! ସେଥିରେ କୌଣସି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ତାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅଦୃଷ୍ଟର ଲେଖା ।

ରଜା—ସୁଧୀର ! ସୁଶୀଳ ! ଏହା ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟିବ ବୋଲି ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରି ନ ଥିଲି । ସୁଖ, ସୁଖ ବସ !

ବସନ୍ତ ମଲ୍ଲୀକା ଗୀତାଭିନୟ

ବସନ୍ତ-ମଲ୍ଲୀକା

ଗୀତାଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଅଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ସିଂହ, ଗଫୁର ଖାଁ, କରିମ ଖାଁ, ଦୂତ
(ପ୍ରଜାବର୍ଗ ଓ ବାଦ୍ୟବାଦକ)

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—ଗଫୁର ଖାଁ, ପ୍ରତାପ ସିଂହ ତାର ପ୍ରତିପତ୍ତିକୁ ଯେଉଁ ରାଜଗଡ଼ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଅଛି, ଯଦି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇ ପୁନଶ୍ଚ ମୋ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧୋଦ୍ୟୋଗ କରେ ତେବେ ମୋର ଗତି କଣ ?

ଗଫୁର—ହଜୁର ଖୋଦାବନ୍ଦ ! ଆପ୍ ଏସା ହୋନେକା ଫିକର କ୍ୟା ଆପ୍‌କା ସମଝେ ତୋ ଯୋ ପ୍ରତାପ ସିଂହ ଫିରକେ ଆକର ଆପକାସାଥ୍ ଲଢ଼ାଇ କରେଗା ହାତ ସେ ବାଦଶାହ ଜୁଟ୍‌ସ୍ୟା ଉସ ଲସ୍କରର ଜନ୍‌ଦଗୀ ବରବାଦ କରଦିଆ । ହୋଗା ମାଲୁମ ଲେକିନ ଲଢ଼ାଇ କର ନେଇ କରେଗା ଆପ୍‌କେ ଫୀକର ରହ୍ନେ । ବୋଲତାହେ କୀ ଆପକ ଉତନେ ସେ ବଚ୍ଚା ତୈୟାର ହୁଏ । ଗଫୁର ଖାଁକୁ ଏସା ନବାବ କରତେ ନ ସମଝନା । ବହୁ ଆପକା ହୁକୁମସେ ପ୍ରତାପ ସିଂହ ଜୈସା ଲଡ଼କା ଆଓର ଜନାନକା ଶିର କାଟକେ ଆପକା କଦମମେ ଚଢ଼ା ଦେତେ ଶକତେ ହୁଏ ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—ଗଫୁର ଖାଁ ! ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ ଓ କରିମ ଖାଁ ବାମହସ୍ତ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ଆଜ ପ୍ରତାପସିଂହକୁ ତଡ଼ ଜୟଗଡ଼ ରାଜ-ସିଂହାସନାଧିକାର କରିଛି । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଉପକାର ପ୍ରତିକାର ମୁଁ କରି କରିପାରିବ ନାହିଁ । ଆଜ ଗଫୁର ଖାଁ ତୁମ୍ଭ ହସ୍ତରେ ଏ ତରବାରି ଅର୍ପଣ କରି ଆଜ ସେନାପତି ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲି, ଆଉ କରିମ ଖାଁକୁ ମଧ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ସହକାରୀ ସେନାପତିରୂପେ ନିଯୋଜିତ କଲି ।

(ତରବାରି ପ୍ରଦାନ, ଗଫୁର ଖାଁ ଓ କରିମ ଖାଁ ନତ ମସ୍ତକରେ ତରବାରି ଗ୍ରହଣ କରି ।)

ସକଳେ—ଜୟ ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ସିଂହ ର ଜୟ !

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—ଆଜ୍ଞା ସେନାପତେ ! ମୁଁ ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରିବା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ମତାମତ କଣ ?

କରିମ—ହଜ୍‌ର ବେଶୋସେ ବାତ କ୍ୟା ଆପକେ ଜିସକୁ ରାଜା ବୋଲତେ ସ୍ୱୀକାର କରନେକେ ହମ ଲୋକ ଯୋ ଉସକୁ ନାହିଁ ଇନ୍‌ସାଫ କରତେ ଉନକା ଫମାଇ ଦେତନା ।

ଗଫୁର—ଯାହାଁପନା । ଯବତୋକ ଆପକା ଲଶ୍କରକୁ ବେଗାର କରେ ତୋ ଉନକୁ ସାଥ ବନାଲେଙ୍ଗେ ।

କରିମ—ହାଁ ହଜରତ ! ଯୋ ତୋଇ ବେଇମାନ ଆଓର ବଦମାସ ନିକାଲେଗା ହମ ଲୋକକୁ ଥୋଡ଼ା ବହୁତ ଦେଖରସେ ଥଣ୍ଡା ବନା ଦେଗା ।

(ଦୂତର ପ୍ରବେଶ ଓ ଅଭିବାଦନ)

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—କହ ଦୂତ ! ଯାଇଥିଲୁ ନଗ୍ର ପର୍ଯ୍ୟଟନେ, ଏ ସନ୍ଦେଶ ପାଇଅଛୁ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଚିତ୍ତ ?

ଦୂତ—ମହାବାହୁ ! ତୁଭ ମନ୍ତ୍ରୀ ବଜ୍ରଧରଙ୍କ ଉତ୍ତେଜନାରେ ପ୍ରଜାମାନେ ସର୍ବ ଗୁପ୍ତ ପ୍ରତାପଙ୍କୁ ଭେଟାଇ ଯାଉଛନ୍ତି ।

ଦୁର୍ଜୟ—ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଉତ୍ତେଜନା । ସେନାପତେ, ତେବେ ମୁଁ କଣ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାର କଲି ।

ଗଫୁର—ଆପ ସବୁର କ ଜିଏ । ହାମ୍ ଉସ୍‌କା ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କର ଦେତେ । ଆଇଏ କରିମ ଖାଁ, ମେହେରବାନ ଚଲିଏ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦୁର୍ଜୟ—(ସ୍ୱଗତ) ପୁଣି ଏକ ବ୍ୟାଘାତ ଉପସ୍ଥିତ, ଦେଖାଯାଉ ଯେଉଁ ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହ ପ୍ରତାପ ସିଂହଙ୍କୁ ଏକ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ସିଂହାସନରୁ ଚ୍ୟୁତ କରାଇ ଦେଇଛୁ, ଯେଉଁ ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହର ଗଫୁର, କରିମ, ଦୁଇ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ସେନାପତି ବିଦ୍ୟମାନ, ତାର କବଳରୁ ସେ ଶୁଷ୍କଚର୍ମ, ଜରାଜୀର୍ଣ୍ଣ ବୃଦ୍ଧମନ୍ତ୍ରୀ କଣକ ବଳାଇଯିବ, ଅସମ୍ଭବ ।

(ନେପଥ୍ୟକୁ ଚାହିଁ) ହେଇ ଗଫୁର ଖାଁ ପେଁଛିଲ ପରା ।

(ମନ୍ତ୍ରୀ ଉଦୟ ପ୍ରଜାଗଣଙ୍କୁ ବନ୍ଧନ କରି ଗଫୁର କରିମ ଖାଁ ପ୍ରବେଶ)

ଦୁର୍ଜୟ—କି ମନ୍ତ୍ରୀ ମହାଶୟ ! ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟର ବିପକ୍ଷରେ କୁମନ୍ତ୍ରଣା ଦେଇ ଉତ୍ତେଜିତ କରିବା ରାଜଦ୍ରୋହୀର ଚିହ୍ନ, ତେବେ ତୁମ୍ଭ ଭଳି ବୟୋବୃଦ୍ଧ ଓ ଜ୍ଞାନବୃଦ୍ଧ ପକ୍ଷରେ ଏପରି ରାଜଦ୍ରୋହାଚରଣର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ?

ଉଦ୍ୟାବନ୍ତ—ଦୁର୍ଜୟସିଂହ ! ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ କଥା ସ୍ୱତଃ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲ ସେଥିରେ ବିଭାବନ କରିଛ କି ? ମୁଁ ନା ତୁ ?

ଦୁର୍ଜୟ—ମୁଁ ରାଜଦ୍ରୋହୀ କିପରି ?

ଉଦ୍ୟାବନ୍ତ—ଯେଉଁ ଧାର୍ମିକପ୍ରବର ରାଜଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ଅନ୍ନରେ ତୁମ୍ଭର ସପ୍ତ ପୁରୁଷ ଓ ପିତୃପିତାମହ ପ୍ରତିପାଳିତ, ଯେଉଁ ନ୍ୟାୟପରାୟଣ ପ୍ରଜାବତ୍ସଳ ରାଜାଙ୍କ ଅମଳରେ ନିତ୍ୟ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଅତିଥି ଅଭ୍ୟାଗତଙ୍କୁ ଅନ୍ନବସ୍ତ୍ର ଦାନ ହେଉଥିଲା, ଯେଉଁ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ବିନା ଜୁଲମରେ ପ୍ରଜାମାନେ ସ୍ୱୀୟ ରାଜସ୍ୱ ଯଥାସମୟରେ ଦେବାକୁ କୁଣ୍ଠାବୋଧ କରୁ ନ ଥିଲେ, ତୁ ସେହି ପୁଣ୍ୟାତ୍ମା ପ୍ରତାପ ସିଂହଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତ କରାଇ ଅରକ୍ଷ କରି ରାଜଗଡ଼ରୁ ବିତାଡ଼ିତ କରିଦେଇଛୁ । ଅନୁମାନ କର, ପ୍ରକୃତ କିଏ ରାଜଦ୍ରୋହୀ, କିଏ ନୃଶଂସ, କିଏ ନିମକହାରାମ ।

ଦୁର୍ଜୟ—ମନ୍ତ୍ରୀ ! ଆଉ ସେଦିନର କଥା । ବା, ସେ ଅଧିକାର ନାହିଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବନ୍ଦୀ । ପୁଣି ମୁଁ ରାଜେନ୍ଦ୍ରାସନରେ ତୁମ୍ଭେ କେଉଁ କବଳରେ ଓ କି ସାହସରେ ଏପରି ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ ବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କରୁଛ ?

ଉଦ୍ୟାବନ୍ତ—ଆଉ କାହା ବଳରେ, ତ୍ରୁଟି ନାହିଁ ସେନାପତେ । ଯାହା ବଳରେ, ଯାହା ଅନ୍ନରେ ସାମାନ୍ୟ ଶୃଗାଳ କେଶରୀ ଶିଶୁର ସିଂହାସନରେ ଉପବିଷ୍ଟ; ଯାହା ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ହାଗ ପ୍ରତିପାଳିତ କୁକୁର ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଭୁତାରେ ବେମାନ ପ୍ରକୃତ ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହ । ସେହି ଅନ୍ନ ବଳରେ ଆଜ ମନ୍ତ୍ରୀ ଉଦ୍ୟାବନ୍ତର ଏ ସାହସ ।

ଦୁର୍ଜୟ—ସାବଧାନ ଉଦ୍ୟାବନ୍ତ ସାବଧାନ ! ମୋତେ କଣ କରି ମନେକରିଛ, ଇଚ୍ଛା କଲେ ଇଙ୍ଗିତେ ତୁମ୍ଭପରି ସହସ୍ର, ସହସ୍ର ଲୋକଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ପଦାଘାତ କରିପାରେ ।

ଉଦ୍ୟାବନ୍ତ—ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହ । ତା କରିପାରୁ, ତହିଁରେ ମୋର ତିଳେମାତ୍ର ଆପତ୍ତି ନାହିଁ ।

ଦୁର୍ଜୟ—ତୁମ୍ଭର ଏ ସାହସ, ତୁମ୍ଭର ଏ ଦାମ୍ଭିକପଣିଆ ଅଚିରେ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିଦେବ । ଗଫୁର ଖାଁ, ଏ ମୂର୍ଖର ପ୍ରବଞ୍ଚନାରେ ରାଜ୍ୟ ଶାସନରେ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଘଟି ପାରିବ ! ନିଅ ଏ ପାଷାଣ୍ଡକୁ କାରାଗାରରେ ରଖ । ଆଉ ସନ୍ଧାନ କର ପ୍ରତାପ ସିଂହ ତାର ସ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଘେନି କେଉଁଆଡ଼େ ଯାଇଛି ଚର ପଠାଇ ସେମାନଙ୍କୁ; ଗିରଫ କର ।

ଗଫୁର—ଜି; ଖୋଦାବନ୍ଦ ! (କରିମ ଖାଁ ପ୍ରତି) କରିମ ଖାଁ ! ଏ ପ୍ରଜାଲୋକୋକା ମିଜାଜ ଠିକ୍ କରଲେ । ହାମ୍ ଇସ୍‌କୁ ଲେକର ଯାତା ହୁଁ ।

(ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଘେନି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ପ୍ରଜାଗଣଙ୍କୁ ବେଢ଼ିଯାଇ)

କରିମ୍—କେଉଁଠିରେ ବଦମାସ ! କ୍ୟା ଶୋରଗୋଲ ହୋ !
(ପ୍ରହାର)

ପ୍ରଜାଗଣ—ହଜୁର ମା ବାପ ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—କରିମ ଖାଁ ! ଇନ୍ ଲୋକକୁ ଗ୍ରେପ୍ତ କରୋ ।
ଫିରଙ୍ଗି ଯବ ଏସି କାମ କରଙ୍ଗେ ତବ ଦେଖ-
ଲେଗା, ତୁମଲୋକ ଯାକେ ପ୍ରତାପ ସିଂହକା
ଖବର ଲେ ।

କରିମ—ହଜୁର ଜାହାପନା ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ପ୍ରତାପସିଂହ, ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଓ ବସନ୍ତ)

ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା—ବାପରେ ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପରି ହତଭାଗ୍ୟ
କୋଳରେ ତୋତେ ବିଧାତା କାହିଁକି ଜନ୍ମ
ଦେଇଥିଲା ! ଦୁଇଦିନ ଉପବାସ, ଶରୀରରେ ପୁଣି
ପଥଶ୍ରାନ୍ତ ବାଧା ବାପ ! ତୋର ଏ କୋମଳ
ପଦ ବ୍ୟଥା କରୁଥିବଣି !

ବସନ୍ତ—ମା ! ମୋର ତ ପିତ୍ତ ବସ୍ତୁ ମୋତେ କିଛି
ବାଧା ଲାଗୁ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭର ଓ ପିତାଙ୍କର
ବିଷଣ୍ଣ ବଦନ ଦେଖି ମୋ ପ୍ରାଣ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ
ହୋଇଯାଉଛି । ମା ! ମୋତେ ଅନୁମତି ଦିଅ ମୁଁ
ଏହି ଜଙ୍ଗଲରୁ କିଛି ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରି
ଆଣିବି ।

ପ୍ରତାପ ବାପରେ ! ତୋତେ ଦେଖି ଆମ୍ଭର ସମସ୍ତ
କ୍ଷୁଧା ବାଧା ହରଣ ହୋଇଯାଉଛି, ତୋତେ
ଏକାକୀ କେଉଁଠାକୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ
ବସିବୁ, ତୁ ହେଲେ ମାଆଙ୍କ ନିକଟରେ ଥା ମୁଁ
ଅନୁସନ୍ଧାନ କରେ । କେଉଁଠି ଯଦି କିଛି
ମିଳିବ ।

ବସନ୍ତ—ନା ପିତା ! ଆପଣଙ୍କର ଖୋଜି ବୁଲିବାର
ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ରାତିଜାଗି ବସି ବସି ଆସୁଛନ୍ତି,
ବାରଥର ଝୁଣି ପଡ଼ୁଛନ୍ତି, ଆପଣ ଯାଇ ପାରିବେ
ନାହିଁ । ମୁଁ ଏହି ସନ୍ନିକଟରେ ଦେଖେ
କେଉଁଠି ଯଦି କିଛି ଗ୍ରାମ ଥିବ, ଯାଇ କିଛି
ମାଗି ଯାଚି ଆଣିବି । ମୋତେ ଅନୁମତି ଦିଅ ।

ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା— ଗୀତ
(ଧୀରେ ବେନ ଏ ଉଦ୍ୟାନରେ—ତୃପତ୍ତି)
ଆହାରେ ଦରିଦ୍ର ଧନ
କେମନ୍ତେ ତୋତେ ମୁଁ ପେଷିବି ବନ
ରଙ୍କ ନନ୍ଦନରେ
ମନ ହୁଏ ମୋର ଛନ ଛନ । ୧ ।
ଗଲେ ତୁ ଉଦ୍ୟା-ଭବନ
ଦକ ଦକ ସଦା ହୁଏ ମୋ ମନ
ରଙ୍କ ନନ୍ଦନରେ ।
ପିଣ୍ଡେ ନ ଥାଏ ମୋର ଜୀବନ । ୨ ।
ଫଟା କପାଳକୁ ଜାଣ,
ବଣ ଦେବତା ହେଲେଣି ପାଷାଣ
ରଙ୍କ ନନ୍ଦନରେ ।
ସାହା ନାହିଁ ବନରୁ ଜନେ ଆନ । ୩ ।
ଗୋଡ଼ଯାଉ ଆମ୍ଭ ପେଟ
ତୋର ଆଗେ ଛୁଟି ଯାଉ ଏ ଘଟ
ରଙ୍କ ନନ୍ଦନରେ !
ଆଜ ପବଟ କରନ୍ତୁ ନେଟ ।

ବାପରେ ! ଧନରେ ! କ୍ଷୁଧାରେ ପଡ଼ିଛୁ ପ୍ରାଣ
ବାହାର ଯିବ କିନ୍ତୁ ତୋତେ ଏ ଘୋର ଜଙ୍ଗଲକୁ
ପଠାଇ କପରି ପ୍ରାଣ ଧରି ରହିବ !

ବସନ୍ତ— ଗୀତ
(ଭୂଇଁରେ କାହିଁକି ମୋର ଗତି—ତୃପତ୍ତି)
ଆଉ କାହିଁକି ନାହିଁ କର ମୋତେ ମା ଆ
ଯାହାଥିବ କର୍ମେ ଭୋଗିବ ଦିନେ
(ତାକୁ) ଖଣ୍ଡିବା ସାଧ୍ୟ ଅଛି କାହା । ୧ ।
ବିପଦେ କାତର ହେବା ଅସୁନ୍ଦର
ପ୍ରାଣ ପଣେ ଆମ୍ଭେ ଜୋଡ଼ିବା ଗହା । ୨ ।
ନ କର ଭାବେଣି ଆସିବି ଏଣିକି
(ମୋର) ଜନନୀ ନିଶ୍ଚେ ହୋଇବେ ସାହା । ୩ ।

ମା ! ବାବାଙ୍କୁ, ଆପଣ ଏହି ପଲ୍ଲବର ତଳ ବୃକ୍ଷ
ମୂଳରେ ଟିକିଏ ବସିବେ, ମୁଁ ଏହି ଅଳ୍ପ ସମୟ
ମଧ୍ୟରେ ଫେରି ଆସିବି ।

ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଯାଅ ବାପ ! ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ପାଅ ବା ନ ପାଅ ଏହି ପଥିକ ମଧ୍ୟରେ ଫେରି ଆସିବୁ । ଚାଲ ନାଥ ! ଏହି ବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ ଟିକଏ ବିଶ୍ରାମ ନେବା ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(କମଳା ଓ ମାୟା ତପସ୍ୱୀ)

କମଳା (ସ୍ୱଗତ) ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ସିଂହ । ତୁ କି ସାହସରେ ଏପରି ଲେଖିଛୁ ତୋର ମତି କିଣ ଏତେ ବିଭ୍ରମ ହୋଇଯାଇଛି । ତୁ ଶୈଶବକାଳରୁ ପିତୃ, ମାତୃହୀନ ହୋଇ କାହିଁ ଅରକ୍ଷ ହୋଇ ବୁଲୁଥାନ୍ତୁ, କାହିଁ ଭିକ୍ଷା ଅନ୍ନରେ ଜୀବନଯାପନ କରୁଥାନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ମୋର ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଯୋଗେ ଜନ ସମାଜରେ ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ପଦବାଚ୍ୟ ହେଲୁ । ମୋ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରତାପ ସିଂହଙ୍କ ଦରବାରରେ ସେନାପତି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତୋତେ କି ବିପକ୍ଷ ବୁଦ୍ଧି ଘଟିଲା, ତୁ ତୋର ଅନ୍ନଦାତା ରାଜା ପ୍ରତାପସିଂହଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱକରି ତାଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତ କରିଲୁ । ମୋର ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ବିନା ଅପରାଧରେ କାରାଦଣ୍ଡ ଦେଲୁ, ପୁଣି ନାନା ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ମୋର ସତୀତ୍ୱ ନଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଏ ପତ୍ର ଖଣ୍ଡି ଲେଖିଛୁ । ମୂର୍ଖ ! ଯେ ତୋତେ ପୁତ୍ରଠାରୁ ଅଧିକ ସ୍ନେହ କରି ତୋର ବାଲ୍ୟ ଜୀବନ ଗଢ଼ିଥିଲା ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁ ତା ନିକଟରୁ ପତ୍ନୀତ୍ୱ ପ୍ରେମ ଭିକ୍ଷା କରୁଛୁ । ହା ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ! ତୋର ସ୍ୱପ୍ନ ଭୁଲେ, ଏତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ନ୍ୟାୟ; ଦେଖାଯାଉ କିଣ ହେଉଛି ଭଗବାନ । ମୋତେ କାହିଁକି ଏ ବନଗହନରେ ପକାଇ ହରବର କରୁଛନ୍ତି । ସ୍ୱାମୀ କାରାଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କଲେ ମୁଁ ପାଷାଣ୍ଡ କିଣ ଏ ଜଘନ୍ୟ ନର ପିଶାଚର କବଳରେ ପଡ଼ିବି ? ଦୁଇଦିନ ହେଲା ଉପବାସ, ଦ୍ୱାରଖୋଲି ବାହାରକୁ ଯିବାକୁ ସାହସ ହେଉନାହିଁ ପାଖରେ ମଧ୍ୟ ଭରସା ଜଣେ କେହି ନାହିଁ, କିଣ କରିବି, ହା ଦଇବ ।

ଗୀତ

(ଆସ କିଏ ହୋଇବ ପାର—ତୃତେ)

ମୋ ଧନ ସନ୍ତ ତ ନାହିଁ
ଧନବନ୍ତୁ ଏ ଧରାରେ ହଠା କର ତାହି ପାଇଁ ।
ଗୁହ ମୋତେ ଜୀବଧନ
ରହିଲେ ତାପ ଭବନ ।
ମୁଁ ଭୋଗୁଛି ଏ କଷଣ ଏକାକୀ ଥାଇ । ୧ ।
ବିଧି ! ତୁ ଏତେ ଦାରୁଣ
ତୋତେ ନ ହେଲ୍ ସନ୍ତାନ
ଧିକ ମୋ ଅବଳା ଜନ୍ମ ସାହା କେ ନାହିଁ । ୨ ।
ସ୍ୱାମୀ ଅଛି ମୂର୍ଚ୍ଛି ଯେଣେ
ଶୂନ୍ୟ ବସୁଅଛି ତେଣେ
କୃପାମୟ କୃପାମୟ କୃପାମନେ ଦିଅ ହେ ସ୍ୱାମୀ । ୩ ।

ଭଗବାନ; ତୁମେହିଁ ଭରସା, ନାହିଁ କେହି ଆଶା ମୋର ଏଥି,

ନେପଥ୍ୟେ—ଧର୍ମଶାଳା ମା, କିଏ ଅଛ ଏ ନିରାଶ୍ରୟକୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେ ମା ।

କମଳା—(ସ୍ୱଗତ) କିଏ କେଉଁଠାରେ କାହାକୁ ଡାକୁଛି ଟିକେ ଶୁଣେ ।

ନେପଥ୍ୟେ—ମା କିଏ ଅଛ, ଏ ନିରାଶ୍ରୟକୁ କିଣ ଆଶ୍ରୟ ଦେବ ନାହିଁ । ଏ ଗରିବର ଡାକ କିଣ ତୋର କର୍ଣ୍ଣକୁ ଶୁଭୁ ନାହିଁ ।

କମଳା—କିଏ ତୁମେ; କାହାକୁ ଡାକୁଛ ?

ମାଃ ତପସ୍ୱୀ—ମୁଁ ଜଣେ ଅତିଥି, କେଉଁଠାରେ ଆଶ୍ରୟ ନପାଇ ତୋ ଦ୍ୱାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିଛି, ମୋତେ ଦୟାକରି ଆଶ୍ରୟ ଦେ ମା ।

କମଳା—ଆପଣ ଅତିଥି, ତେବେ ଯାଆନ୍ତୁ ଏହି ଅନତିଦୂରରେ ପାନ୍ଥଶାଳା ପଡ଼ିବ ସେହିଠାରେ ଆଶ୍ରୟ ନେବେ ।

ମାଃ ତପସ୍ୱୀ—କେଉଁ ପାନ୍ଥଶାଳାକୁ ଯିବି, ଯେ କଥା ଆଉ ନାହିଁ କି ସେ କଥା ମୁହଁରେ ଧରନା । ଯେଉଁଦିନୁ ରାଜା ପ୍ରତାପ ସିଂହ ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତ ହୋଇ

ରାଜଗଡ଼ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଗଲେଣି ଯେଉଁଦିନୁ ମନ୍ତ୍ରୀ ବଦ୍ୟାବନ୍ତ କାରାଦଣ୍ଡ ଭୋଗକଲେଣି ସେହିଦିନୁ ଜୟଗଡ଼ରୁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଦାନ, ଅତିଥି, ଅଭ୍ୟାଗତ ପାନ୍ଥଶାଳା ସବୁ ଗଲାଣି । ମୋତେ ସେ କଥା ଆଉ କହନା । ମୁଁ ବି ଅନୁକୂଳରେ ଆଜ ମଠରୁ ବାହାରିଥିଲି କେଜାଣି ମୁଠାଏ ଭିକ କେଉଁଠି ମିଳିଲା ନାହିଁ କି ଅନ୍ନଜଳ ଟିକେ ମୁହଁରେ ଦେବାକୁ ମିଳିଲା ନାହିଁ । କ୍ଷୁଧାରେ ମୋର ଜଠରାଗ୍ନି ଜଳୁଛି । ତୋ ବାଂଗାର ଆଉ କଏ ଅତିଥି ଅଭ୍ୟାଗତଙ୍କୁ ଚାହିଁବ । ଯଦି ଏ ପ୍ରାଣ ରଖିବୁ ତେବେ ଦ୍ୱାର ଖୋଲ ମୁଁ ଟିକଏ ବିଶ୍ରାମ ନିଏ । ଈଶ୍ୱର ତୋର ମଙ୍ଗଳ କରିବେ ।

ବିମଳା—(ସ୍ୱଗତ) କଣ କରିବି; ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହଙ୍କ ଭୟରେ ତ ଦୁଇଦିନ ହେଲା ଦ୍ୱାର ଖୋଲି ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱର୍ଗ ମୋ ମନରେ ତ ଢାଉଥାଉ ପାପ ଛୁଉଁଛି । କଣ କରିବି; ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ କି ପାପ କରିଥିଲି କେଜାଣି ସନ୍ତାନେ ଅପୁତ୍ରିକ । ପୁଣି ମୋର ଯୌବନ ଅବସ୍ଥାରେ ସ୍ୱାମୀ କାରାବାସ ଭୋଗ କଲେ ଆଜ ଯଦି ଅତିଥିଙ୍କୁ ନିରାଶ କରେ ତେବେ ମୋର ଇହକାଳ ଗତ କଣ ହେବ । ହେ ଭଗବାନ ! ମୋତେ କି ପରୀକ୍ଷାରେ ପକାଉଛନ୍ତି ।

ମାଃ ତପସ୍ୱୀ—ମା ! କଣ ଆଉ ଭାବୁଛୁ । ମୁଁ ଜାଣି ପାରୁଛି, ବୋଧହୁଏ ତୁ ଏକାକିନୀ । ମୋ ପ୍ରତି ତୋ ମନରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ଆସୁଛି । ନା ମା । ସେ ତୋର ଭୁଲ ଧାରଣା, ମୁଁ ଜଣେ ସଂସାରତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ । ମୋତେ ଆଶ୍ରୟ ଦେବାଦ୍ୱାରା ତୋର ଭଗବାନ ନିଶ୍ଚୟ ମଙ୍ଗଳ କରିବେ । ମୁଁ ତୋ ସଙ୍ଗରେ ବେଶି କିଛି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ପାରୁନାହିଁ । କ୍ଷୁଧାରେ ମୋର ପେଟ ଜଳିଯାଉଛି । ଆସ୍ତି ନାସ୍ତି ଦୁଇଟିକୁ ଯେଉଁଟି କହୁଛୁ ଶୀଘ୍ର କହ, ତେଣିକି ମୁଁ କର୍ମ ଆଦରି ରହିବ ।

ବିମଳା—ନା; ଯାହା ଭାଗ୍ୟରେ ଥିବ ଘଟିବ ତଥାପି ଅତିଥିଙ୍କୁ ନିରାଶ କରିବି ନାହିଁ ।

(ଦ୍ୱାର ଖୋଲି ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କୁ ପ୍ରଣିପାତ)

ମାଃ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—ମା ! ଜନ୍ମ ସୁଲକ୍ଷଣୀ ହୁଅ ।

ବିମଳା ଆପଣ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ବସନ୍ତୁ ମୁଁ ଜଳ ଆଣେ ପାଦଧୌତ କରିଦେବି ।

ମାଃ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ – ମା ! ମୁଁ ପାଦଧୌତ କରୁଛି, ମୋର କ୍ଷୁଧାରେ ପେଟ ଜଳି ଯାଉଛି ମୋର ଖାଇବା ଖବର କିଛି ଶୀଘ୍ର ବୁଝ ।

ବିମଳା—ମୁଁ ତ ଦୁଇଦିନ ହେଲା ରନ୍ଧା ବଢ଼ା କରିନାହିଁ ଦିଓଟି ଜଳଖିଆ ଅଛି ଆଣେ, ଆପଣ ଟିକଏ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ମାଃ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—ହଉ ଆଣ (ସ୍ୱଗତ) ଆଜ ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହର ପରିଶ୍ରମ ସଫଳ ହୋଇଛି; ବିମଳା ଦେଖାଉ କକ୍ଷରେ ନିରାପଦରେ ପ୍ରବେଶ କରିଛି । ବିମଳା ! ତୁ ଏଥର ଦୁର୍ଜୟସିଂହର କବଳରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ, ନିଶ୍ଚୟ ମୋର ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ହେବ ।

ବିମଳା—(ଖାଦ୍ୟ ପାତ୍ର ନେଇ) ଆସ ଯେତେ ଯାହା ଅଛି ଦୁଃଖେ ସୁଖେ କରନ୍ତୁ ଭୋଜନ ।

(ଦୁର୍ଜୟ ଉଠି ବିମଳାର କର ଧାରଣ କରିବା)

ବିମଳା—କିଏ ତୁମ୍ଭେ ଯତି, ହସ୍ତ ମୋର ଧରୁଛ କାହିଁକି ।

ଦୁର୍ଜୟ—ବିମଳେ ! ଚିହ୍ନି ପାରୁ ନାହିଁ । (ସ୍ୱପ୍ନବେଶ ଉନ୍ମୋଚନକରଣ) ଦେଖ, ଦେଖିଅଛୁ ପରିଚୟ ମମ ।

(ବିମଳା ଥକା ହୋଇ ଦଣ୍ଡାୟମାନ)

ଦୁର୍ଜୟ— ଗୀତ

(ଆରେ ଘନ-ଜଘନା—ବୃନ୍ଦେ)

ଯତ ମୋହନା ତୁ ଘୃଣା କରନା ।

ପ୍ରେମ-ଯତ ମୁହିଁ ବର ବରନା ।

ଦେଇ ସୁରତ ଦାନ ତୋଷ କର ଏ ପ୍ରାଣ

ଅନ୍ନ ଜଳ ପାନେ ମୋର ନାହିଁ କାମନା ।୧।

ଦାମ ଅନଳେ ଦହି ସହି ପାରୁଛି କେହି

ଦେଖି ଆସିଛି ତୋ ପାଶ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନା ।୨।

ଗର୍ବି ଅଭଳ ସଙ୍ଗ, ପ୍ରୀତି-ରସେ ରସାଇ,

ଆଶା ଆଶାଥୀ ମେଣ୍ଟାଅ ଖଞ୍ଜନନୟନା ।୩।

ପ୍ରେମ ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ବେଶେ ଆସିଛୁ ତୋ ଦ୍ୱାରେ ପ୍ରେମ ଭିକ୍ଷା ମାଗିବାକୁ ସତ୍ୟ । ନିର୍ଦ୍ଦୟ ହୋଇ ତୁ ମୋଠାରେ ସଦୟ ହୃଦରେ ମନୋବାଞ୍ଛା କର ମୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଆନ ଭିକ୍ଷାରେ ମୋ ନାହିଁ କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ ।

କମଳା—ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ସିଂହ ! ଜଣାଯାଏ ମତି ତୋର ହୋଇଛି ବିଭ୍ରମ । କି ସାହସେ ପଶି ପରଘରେ ପର ସ୍ତ୍ରୀ ଠାରେ କରୁ ପାପ ଆଶା ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—କିଏ ପର ସଙ୍ଗି ! ପର ବୋଲି ତୁମ୍ଭେ ଥିବ ଭାବି କିନ୍ତୁ ପରାପର ନାହିଁ ମୋ ହୃଦୟର । ପରାଣ-ପଙ୍କଜିନି ପଦେ ବରି ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ ପ୍ରାଣ ମୋର ତବ ପଦେ କରୁଛି ଅର୍ପଣ । ସ୍ୱଳ ବର୍ଣ୍ଣେନେ ! ଜୟଗଡ଼ ସିଂହାସନେ ବସିବ ଆନନ୍ଦେ, ପାଟରାଣୀ ହୋଇ ।

କମଳା—ଦୁର୍ଜ୍ଜୟସିଂହ ! କି କହୁଛ ତୋତେ, କହିବାକୁ ଫିଟୁନାହିଁ ତୁଣ୍ଡ ଅବଳା, ମୁଁ ଦୁର୍ବଳା ହୁଁ ଅତି ପୁଣି ଏକାକିନୀ ଅନାଥା ରମଣୀ, ତୋର ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ ନାହିଁ ମୋର ସାଧ୍ୟ । ଏ କି ଅଯୁକ୍ତ କଥା କହୁଛୁ ତୁ ମୂଢ଼େ, ଶୁଣ ଥରେ ବଚନ ମୋହର !

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—କି କଥା ?

କମଳା— ଗୀତ

(ହେ ଜୀବନ ଏ ତନୁ ତନକେ—ବୃତ୍ତେ)

ଶୁଣ ବୀର ! ଏ ବଡ଼ ଅନୁଚିତ ତୋହର ।
ପର ନାରୀରେ ତୁ ବଳାତ୍କାରେ
ପ୍ରେମାଳାପ ନ କର । ୧ ।
ଧର୍ମ-ବିରୋଧୀ ହେବା ଅବଧି
ନ ଜାଣୁ ତୁ କି ପାମର । ୨ ।
ମୂର୍ଖ ଅବଳା ଅତି ଦୁର୍ବଳା
ନ ବଳାଅ ତୁ ନିକର । ୩ ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟସିଂହ ! ପର ସ୍ତ୍ରୀରେ ନ ବଳାଅ ମନ । ପରନାରୀ, ପରଧନ ଯେ କରେ ଲୁଣ୍ଠନ, ସତ, ଶାନ୍ତ, ଦୟା, କ୍ଷମା ନାହିଁ ଯାହାଠାରେ, ମନୁଷ୍ୟ ବୋଲି ତାହାକୁ ନ ଗଣନ୍ତି କେହି; ଜନମିଛୁ ନର ଏହି ବସୁଧାର କୋଳେ କରିବାକୁ କିଛି ମହତ୍ତ୍ୱର କାର୍ଯ୍ୟ । ଯାହା ବଳେ ଦୁର୍ଲଭ ନଶ୍ୱର ଏ ମାନବ ଜନମ ସ୍ୱର୍ଗଲୋକ ପାଇବାକୁ ସଦା ଲାଳାୟିତ ? ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ତୁ ସେହି ନରଦେହ ବହି ଜଘନ୍ୟ ପୈଶାଚିକ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ । ତୁ ଜାଣୁକି ପରନାରୀ ମାତୃପଦବାଚ୍ୟ । ମାତା ପାଶେ ପୁତ୍ର କେବେ ମାଗେ ପ୍ରେମାଳାପ ? ଦେଖାନାହିଁ ଶୁଣାନାହିଁ ଦୁନିଆରେ ଯାହା, ନ କର ସେ କଥା ତୁହି ଲୋଡ଼ୁ ତୋର ଶ୍ରଦ୍ଧା ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—କମଳେ ! ମନ୍ତ୍ରୀ ଜାୟା ତୁମ୍ଭେ; ଅସାଧ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନୂତେଁ ମନ୍ତ୍ରଣା ଦେବାଟା ଦେଖି ନାହିଁ ! ମାରଭାବେ କି ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗୁଅଛି ମୁହିଁ । ପ୍ରେମମନ୍ତ୍ର ନ ଦେଇ ମୋ କର୍ଣ୍ଣେ ଭଣ୍ଡାଭଣ୍ଡି କଥା କିମ୍ପା କହୁଛ ମୋ ଆଗେ ।

କମଳା—ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ! କ୍ଷମାକର ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—କି କ୍ଷମା ?

ଗୀତ

(କହରେ ଲଳିତ—ବୃତ୍ତେ)

ଖଣ୍ଡ-ବଚନା ତୁ ଭଣ୍ଡାଭଣ୍ଡି କଥା କହି
ମୋ ହୃଦକୁ ଦହନାରେ ।
କାମ କୋଦଣ୍ଡେ ପିଣ୍ଡ ହେଉଛି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ
ତୁ କିପାଁ ଆଉ ମୋଠାରେ ବହନାରେ । ପଦ ।
ମତ୍ତ-ମତ-ହସ୍ତୀ ନ ହୁଅ ଅଧୀର
ପଡ଼ି ମୁଁ ତୋର ମନମୋହନାରେ ।
ସୁରତ ଦାନ ଦେଇ କରତ ରକ୍ଷ ସଖି
ନାହିଁ ଭବ ତୁ ଆଉ କହନାରେ । ୧ ।
କେତେ ଚଳାଇ କହୁ ଭଳାଇ ଦେଉ ସହ
ପଳାଇ କହାଁରେ ତୁ ରହନାରେ ।
ବଳାଇ ହସ୍ତେ ଆଜି ଦରଶରେ ହେମାଙ୍ଗି
ଲଗାଇ ମୋର ସଙ୍ଗେ ହୁଅନାରେ । ୨ ।

କମଳେ ! ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ ଭବ ସୁହୃଦଅ ଏବେ । ମୂର୍ଚ୍ଛାରେ ମୋ ପ୍ରାଣକୁ ଆସି ରସ ରଙ୍ଗ କର ମୋର ସଙ୍ଗେ । ଜାଣିଛୁ ମୁଁ ନାରୀ ଜାତି ବଡ଼ ଲଜ୍ଜାଶୀଳା ରଜାଭିନ କଥା କହି ଭୋଳନ୍ତି ସେ କେତେ । ଆସ, ଆସ, ବିଳମ୍ବରେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ।

(ଧରିବାକୁ ଯାଆନ୍ତେ)

କମଳା — ସାବଧାନ ଦୁର୍ଜୟ ପାଷଣ୍ଡ । ଭାବୁଛୁକି ଅବଳା ଦୁର୍ବଳା ବଳାତ୍କାରେ ସତୀତ୍ୱ ମୋ କରିଦେବୁ ନଷ୍ଟ ନା ମୂର୍ଖ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ରମଣୀ ମୁହିଁ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଦୁହିତା, କ୍ଷତ୍ରିୟର ଜନ୍ତୁ ରକ୍ତ ବହେ ଏ ଶରୀରେ । ଯେଉଁ ବଂଶେ ଜାତ ଦୁର୍ଗାବତୀ, ପଦ୍ମିନୀ; ସାବିତ୍ରୀ ଅଦ୍ୟାପି ଯାହାଙ୍କ ନାମ ଅମର ଅକ୍ଷରେ ରଞ୍ଜିତ ହୋଇଛି ଏହି ନିଖିଳ ଭାରତେ, ଜାଣୁ ମୂଢ଼ ମୁହିଁ ସେହି ଅଂଶେ ଜନ୍ମ, ଭୟାତୁର ବୋଲି ନ ଭାବ ତୁ ମୋତେ । (ଅଞ୍ଚଳରୁ ଛୁରୀ କାଢ଼ି) ଦେଖ ଥରେ ଏହି ଯେଉଁ ଶାଣିତ ଛୁରୀକା ରାଜେ ମୋ ହସ୍ତେ ପୁନଃ ଯେବେ ସ୍ପର୍ଶ କରୁ ଅଙ୍ଗକୁ ମୋହର ପ୍ରାଣ ଯାଉ, ଅବା ରହୁ ମୋର ନିଶ୍ଚୟ ତୋ ପ୍ରାଣ ଆଗେ ନେବିରେ ନୃଶଂସ (କହି ଛୁରୀକା ଉତ୍ତୋଳନ କରି ଗୋଡ଼ାଇବା)

ଦୁର୍ଜୟ—କାହିଁ । (ଅସ୍ତ୍ର ନ ପାଇ ପ୍ରାଣ ଭୟରେ ପଳାୟନ ।)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ବସନ୍ତ— ଗୀତ

(ଆସ ବୃନ୍ଦାବନେ ବନେ—ବୃତ୍ତେ)

ଦେଖ ସୁନ୍ଦର ଫଳ (ଆଜ)
ଆଣିଛି ମୁଁ ଖୋଜ କରୁ
ଆସ ବାବା ଆସ ମା   ମା ଚିନ୍ତାତେଜ ମନୁ ।
ସୁସ୍ୱାଦୁ ଫଳ ପାଚିଲା
ନାରଙ୍ଗୀ ଲେମ୍ବୁ ରସାଳ
ବଦରି ଦ୍ରାକ୍ଷା ତମାଳ   ତୋଳିଛି ମୁଁ ବନ୍ଧ ଧରୁ ।
ଡାକ ଡାକ କଣ୍ଠ ମୋର
ଶୁଖିଗଲା ହେ ପିଅର
କି ଦୋଷ ଦେଖି ମୋହର   ଲୁଚିଛତ ତୁମ ତରୁ ।

ଆସ ମା ! ଆସ ବାବା ! କାହିଁଅଛ, କି ସୁନ୍ଦର ଫଳ ଆଣିଛି, ଦେଖିବ, କପରି ପାଚି ଟହ ଟହ ହୋଇଛି । ଖାଅ, ଖାଅ, ତୁମର କ୍ଷୁଧା ମେଣ୍ଟାଅ । କାହି, ମୁଁ କାହାକୁ ଡାକ ହେଉଛି । ପିତା ମାତାଙ୍କୁ ତ ଏହି ବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ ବସାଇ ଦେଇ ଯାଇଥିଲି । ତାଙ୍କର ଖୋଜେ ଆଗକୁ ଜଳ ପିବାର ଶକ୍ତି ନ ଥିଲା, ତେବେ ସେ ଗଲେ କୁଆଡ଼େ ମୁଁ କଣ କରିବ । ମୋର ସାଦ ଆଉ ଚଡ଼ୁ ନାହିଁ । ପିତା ! ପିତା ! ମା ! ମା ! ତୁମ୍ଭେମାନେ କୁଆଡ଼େ ଗଲ । ଏ ଅଭାଗା ସନ୍ତାନକୁ ଛାଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ଗଲ ।

ଗୀତ

(ଦୟା କର ଦୀନବନ୍ଧୁ—ବୃତ୍ତେ)

କେଉଁଣେ ଛାଡ଼ିଗଲ ତାତ ମାତ
ମୋତେ ପର କରି ।
ତବ ବିନା ଭାସିଲି ମୁଁ
ଏ ଦୁଃଖ ସାଗରେ ପଡ଼ି । ଘୋଷା ।
ଏ ଘୋର ଅରଣ୍ୟ ବନେ
ଚାହିଁ ଗଲ କେଉଁମାନେ
ଏକାକୀ ମୁହିଁ ବିଜନେ
ପ୍ରାଣ ଧରିବି କିପରି । ୧ ।
ବିଳମ୍ବ ଦେଖି ମୋହର
ସ୍ନେହ କଲେ କି ପିଅର
ମୋଠାରେ ହେଲେ ନିଷ୍ଠୁର
ଗଲ ମୁଁ ସଙ୍ଗାନ୍ତ ସରି । ୨ ।

ମୋତେ ତ ମା ବାରମ୍ବାର ମନା କରୁଥିଲେ, ମୁଁ ଚଣ୍ଡାଳ କାହିଁକି ଛାଡ଼ିକରି ଗଲି । ସେ ତ କ୍ଷୁଧାରେ ଆକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ଖୋଜେ ବୋଲି ବାଟେ ଚିବାକୁ ଶକ୍ତି ନ ଥିଲା । ସେ କଣ ଆଉ କୁଆଡ଼େ ଯାଇଥାନ୍ତେ ନା କେବେ ବିଶ୍ୱାସ ନୁହେ । ମୋତେ ଛାଡ଼ି କେଉଁଠେ ଯାଇ ନ ଥାନ୍ତେ ଆଉ କଣ ମୋର ବିଳମ୍ବ ଦେଖି ମୋର ପଥ ଅନୁସରି କୁଆଡ଼େ ଗଲେ, କିଛି ତ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ । ହେ ହରି ! ଘନ ବନ୍ୟମୟ ବଦନ-କାନ୍ତାରେ, ପର ପିତାଙ୍କ ସନ୍ଧାନ ନ ପାଏ ତ ଏହିଠାରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇ ଦେବି; ଯାଏ । ଟିକିଏ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଖୋଜିଆସେ ।

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଗଫୁର ଖାଁ, କରିମ, ଖାଁ, ପ୍ରତାପ ସିଂହ, ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ନବାବ ଖାଁ ଓ ସୈନ୍ୟଗଣ)

(ଗଫୁର ଓ କରିମ, ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଓ ପ୍ରତାପସିଂହଙ୍କୁ ବନ୍ଧନ କରି ନେବା ସମୟେ)

ଗଫୁର—ଓ ବାତ୍ ଛୋଡ଼ୋ ହାମକୁ ଯେସି ମାଫିକ ଅର୍ଡ଼ର ମିଲା ଏସି ମାଫିକ କାମ କରଲେଙ୍ଗେ । ତୁମ ଲୋଗୋକା ଖୁଦମେ ଯାନ୍ ଛୁଟ୍ ଯାନେଦୁ ହାମକୁ କ୍ୟା ଥୋଡ଼େ ତକଲିଫ ଲଗତା ।

ପ୍ରତାପ—ରେ ନୃଶଂସ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଦୁଇଦିନ ହେଲା ଉପବାସୀ କ୍ଷୁଧାରେ ଅନ୍ନ ପେଟ ଜଳି ଯାଉଛି, ତୁ ଟିକିଏ ଗୁଡ଼ଦେ ନଚେତ୍ କୌଣସି ଝରଣା ବା ପୁଷ୍କରିଣୀ ନିକଟକୁ ନେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଜଳ ଟିକିଏ ଦେଲେ ମୁହଁରେ ମାରିବୁ !

କରିମ—ଗଫୁର ଭାଇ । ବୁଢ଼ା କ୍ୟା ବାତ୍ କହତା ତୁମ୍ ସମଝଲିଆ ।

ଗଫୁର—ହିଁ । ଭାଇ ଥୋଡ଼େ ବହୁତ ସମଝଲିଆ, ଲେକିନ ହାମକୁ ନୌକରୀ ସମଯାହାଏ । ଚେଲତା ଚଲ୍‌ଓ ପର ଚଲେ ସବନା, ପର ଚଲେ, ନଦୀ କିନାରେ ଚଲେ । ଦେଖାଦେବ ହାମକୁ ଭୁଲ ବନାଦେଗା। ହାଁରେ ବୁଢ଼ା ପାନି ମାଙ୍ଗତା ଠହରେ ଜୁଆ ଅବ ତୁମସେ କେତେନା ପାନି ହଏ ଦେଖଲେ ଲେଗା ।

ପ୍ରତାପ—ଦୂରରେ କେଉଁଠୁ ପାଣି ଦେଖାଇବ ?

ଗଫୁର—ଠହରୋ । କରିମ ! ଇନ ଦୋନୋଁକୁ ଉଠାଓକେ ଦୋନୁର ସୁପି (ପ୍ରହାର) ।

ପ୍ରତାପ—ଆରେ ଚାଣ୍ଡାଳ ରହ ରହ ।

କରିମ—ରହ ରହ କ୍ୟା, ଅନ୍ଧ ନେତ୍ର ଆଁଖମେ ଯେତନା ପାନି ହଏ ଓ ବଦନମେ ଯେତେସାହଏ ଓ, ଆଉର ଶରୀରମେ ଯେତନା ପାନିହଏ ଓ ସ ନିକଲ ଯାଏଗା ତୁମ କେତେନା ପାନି ପୁଛତା ହାଏ ।

ପ୍ରତାପ— ଗୀତ

(ଆସ ଆସ ଜମା ମୋର—ତୃତୀୟ)

ଏତିକ ପାଷାଣ୍ଡ ତୁମେ ହେଉଛ ନୃଶଂସ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ମାରି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଲଭିବ କି ଯଶ ।
ରେ ନୃଶଂସ ! ହେନେ ଏ ପାପରୁ ମୂଢ଼ ହେବ ଧ୍ୱଂସ ।

ଗଫୁର—କରିମ ! ବୁଢ଼ା ହଲଲଗି କହତା ।

ପ୍ରତାପ— ଗୀତ

କେତେଦିନ ପାଇଁ ଭାଇ ଜନମିଛ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ।
କିଏ ବା ସଂସାରୁ କିଛି ନେଇଯିବ ନାହିଁ ।
ଭଲ ମନ୍ଦ, ଦୁଇ କଥାରୁ ରହିବ ଏକ ପଦ ।୨।

କରିମ—ହିଁ ହିଁ ଭାଇ ! ଦେଖୋ କେତନା ବଢ଼ା ତମାସ ।

ପ୍ରତାପ— ଗୀତ

ମୋକ୍ଷ ପଦ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ନ କଲେଟି କର୍ମ,
ଅନ୍ତିମ କାଳକୁ ନିଶ୍ଚେ ଦଣ୍ଡିବ ଶମନ
ନାମ ଚନ୍ଦ୍ର,
ଯେତୁ ଆଲ ସେତୁ ବୃଷ୍ଟି ନୋହେ ଭଲ ।୩।

ଗଫୁର—ବୁଢ଼ା ଏସ ଯବ ବକ୍ ବକ୍ ହୋଗା ତବ ଦେଖାଲେଗା ତଲେ ତୁପ ସେ ଧୂପଆନେସେ ବଢ଼ା ତକଲିଫ ହୋଗା ।

ପ୍ରତାପ—ଟିକିଏ ଅଳ୍ପେ ଅଳ୍ପେ ଚାଲ, ସେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ଜମା ଚାଲି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ।

ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା—ନାଥ ! ମୋ ପୁଅ ତୁଆକୁ ଭଲ; ଆପଣଙ୍କର ବସନ୍ତ କଥା କିଣ ମନେ ପଡୁ ନାହିଁ ।

ପ୍ରତାପ ପ୍ରିୟେ ! କହନା କହନା, ଏ ଚଣ୍ଡାଳଙ୍କ ଆଗରେ ତା କଥା କହନା, ସେ ତା କର୍ମ ଭୁଞ୍ଜୁ ।

ଅନ୍ନ—ନାଥ ! ପୁଅ ମୋର ଯେବେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଖୋଜି ନ ପାଇବ କିଏ ତାକୁ ପ୍ରବୋଧ ଦେବ ।

ପ୍ରତାପ—ପ୍ରିୟେ ! ଆଉ କିଏ, ସେହି ଧର୍ମ ଦେବତାଙ୍କ ସାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କିଛି ଅସୁଖ ନାହିଁ ବସନ୍ତକୁ ଏ ପାପ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଭାଗ୍ୟ କପାଳରେ ନାହିଁ ।

ଅନ୍ନ—ନାଥ ! ପୁଅକୁ ଆଉ ଦେଖିବ ନାହିଁ ସୀ ଅଧାଗା

ପ୍ରତାପ—ଦେଖିବ, ଅଳ୍ପ ଧର ।
କର୍ପୂର—ଫିକ ବୁଢ଼ୀ ଏକଟୋ ତମାସା ମନୁଷ୍ୟା ।
ପ୍ରତାପ—ପ୍ରିୟେ ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଲେ କଣ ହେବ ।
ଅଳି— ଗୀତ

(ନନ୍ଦ ମନ୍ଦରେ ନାଥ – ବୃତ୍ତେ)
କେବେ ନ ଦେଖି ନାଥ ମୋ ରଙ୍କନଧି
କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ମରିବି ମୁଁ ନିରବଧି ହେ
ଜୀବ ଜୀବନ ।
ଏ ଅଲୋଡ଼ା ଜୀବନେ କି ପ୍ରୟୋଜନ ହେ ।

ପ୍ରତାପ—ପ୍ରିୟେ ! ସେ ଆମ୍ଭର ଅଦୃଷ୍ଟର ଲେଖା । କାହାରଦୋଷ ବାଛିବା ବିଧାତା ବଦ୍ଧମନାକୁ ମଣିଷର ଆୟତ୍ତ କଣ ?
ଅଳି— ଗୀତ

ଆରେ ବିଧାତା ତୁମ୍ଭ ଏଡ଼େ ଦାରୁଣ
ଦେଖାଇ ହସଉଛୁ ଏ କେଉଁ ପଣରେ;
ମନ ଦହନ ।
ତୋର ଦାରୁଣ ଜ୍ୱାଳା କିଏ ସହିବରେ । ୨ ।

କର୍ପୂର—(ଠଗଠଗ ହୋଇ) କରମ ! କେଉଁର ଲଠି ସେ ଲୁଚି ନାହିଁ ହୋଗା ।
ଅଳି— ଗୀତ

କେତେ ସୁଖର ଥରେ କେତେ ସମ୍ପତ୍ତି
ଦେଖିଥାନ୍ତି ମୋର ଜନମାନଙ୍କ ହେ,
ପ୍ରାଣ ଧନ,
ଅଭାଗ୍ୟ ଦଶିଲାଣି ଏ ଦଶ ଦଶ ହେ । ୩ ।

ନାଥ ! ମୋର ଅନ୍ତର ଜଳୁଛି; ଦରିଦ୍ରର ରଣ୍ଡି ଧନକୁ ଥରେ କେତେ ସୁଖରେ ଦେଖିଥାନ୍ତି । ପୁଣି ମୋର କେଉଁଟି କଣ କରୁଥିବ ।
କର୍ପୂର—କରମ ! କନକେଳ ଯୋ ବାତ୍ ଉତହୋତ-ହଏ ଉସସେ କୁଛ୍ ସମଜନେ ଆତା ।
କରମ—ହଁ, କେସା ସମଜଣା କେବଳ କ୍ୟା ଖୁସ ଖୁସ ହୋତା ।
କର୍ପୂର—ହାମଙ୍କ ଉଲବାତ ସମଜଲିଆ, ହାମ ବୁଢ଼ା ତୁମ ଅଭି ବୋଲତାଥା ବେଟା ହାମର ସାତକେର ଆୟା ହାଏ । ବୁଢ଼ୀ ଅଭି କ୍ୟା ବୋଲତାଥା, ବଡ଼ଲଉ ଓ ବେଟା କାହା ହଏଗା ।

ପ୍ରତାପ—ପାଷାଣେ ! ଏବେ ଯେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ମୋର ଅନ୍ତରେ ସନ୍ଦେହଜାତ ହେଉଥିଲ ସେ କଥା ଟିକିଏ ମନରେ ଭାବୁ ନାହିଁ । କେଉଁ ସାହସ ଓ ଦାମ୍ଭିକତା ଘେନି ଅଲ୍ପଦାତା ପ୍ରତି ଏ ଶବ୍ଦ କହୁଛ ?
କରମ—ଓଃ ସତବାତ୍ ! କ୍ୟା କହୁ କହାପାର ନାଇ ରହ୍ୟାଓଁମେ ଆଓର ହାତ ଆତା ନାହିଁ ଆରେ ଅବ ତୁମ ଲୋକର ସଙ୍ଗ ନେଇ ଦୋହରା ମାପିକ ପଡ଼ଦା ଗିଆ ହୁଆ, ହାସ୍ମୀ କୋ ସାତ ଲେକଯାଇ ଓ ବଡ଼ନାହିଁ । ବଡ଼ଲଉ, ବେଟାକୁ କାହିଁ ପର ଛୁପାୟା ହଏ ।
ପ୍ରତାପ—ନା, ଜାଣୁ ନାହିଁ ସେ କେଉଁଆଡ଼େ ଅଛି ।
କର୍ପୂର—କରମ ! ଇନ୍‌ଲୋକ ଏସା ପଡ଼େଲେକ ନାହିଁ, କେଉଁର ଲଠି ସେ ବୋଲତଲେକା ନାମ କହ ଇଞ୍ଜାମ ନାହିଁହୋତ ହାଏ (ପ୍ରହାର)
ପ୍ରତାପ— ଗୀତ

(ଗଜଗମନ ଯାନ – ବୃତ୍ତେ)
ଆଉ ମାରନା ମାରନା ଦୁଷ୍ଟରେ ।
କଷ୍ଟ ଲାଗିଲୁଣିତ ଅପାର ।
ଘୋର ଗଜ ବନ, ଯେଉଁ ଦାସଭୂତ,
ପଶିଲି ଅରଣ୍ୟ ଗିର ।
ତୁମ୍ଭେରେ ଘାଘାଣ୍ଡ, ଜମା ବଡ଼ ଦଣ୍ଡ,
ହେବକ କି ତାହାଦୂର ।
ଏତ ତୁମେ କହଣି;
ନ ସହିବ ତୁମକୁ ଧରମ ।୧।

କର୍ପୂର—ଅବ ତ ଦୁଖ ହୁଆନାଇ । ତୁମର ବେଟାକୁ କାହା ଛୁପାୟା ହୁଆ । ନାହିଁ ବୋଲନେସେ ତୁମ ଲୋକୋକା ଖୁନ ପିଏଗା ।
ପ୍ରତାପ— ଗୀତ

ଦୟାମୟ ହର, ଏ ଦନ ସୁଜାଉ
ଶୁଣୁନାହିଁ ତୁମ କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଏ ମୂଢ଼ ଯବନ କେଉଁ ଛଳେ
ଜଳାହୋଷେ ଏ ଜନକେ
ନାହିଁ ଆଶ୍ରା କେ ମୋହର,
ଘନକରୁ ମୋ ଦୁର୍ଲଭ ଦର ।୨।

ହେ ଭଗବାନ ! ହେ କରୁଣାସାଗର, ହେ ଦୀନ ବାନ୍ଧବ ହେ ଆର୍ତ୍ତନାଶନ, ଏ ଯବନ କବଳରୁ ରକ୍ଷାକର ।

(ହଠାତ୍ ନବାବ ଖାଁଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ନବାବ—ଖବର କରେ ! ତୁମଲୋକ କୋନ୍‌ହାଏ ! ଜହାନ୍ନାମ୍‌ମେ ଇନଲୋକକୁ ଏସା ତକଲିଫ ଦେତେ ହୋ ।

ଗଫୁର—ଆପକୋନ୍ ହାଏ !

ନବାବ—ହାମସେ ପରିଚୟ ମାଗିତେହୋ, ଥୋଡ଼ା ସବର କରିଏ ବତଲାଏଗା ଲେକିନ ବତଲାଓ କ୍ୟା ସବବସେଇନ୍ ଲୋକକୁ ଏତନା ତକଲିଫ ଦେତେହୋ ।

କରିମ—ହାମଲୋକକା ଖୁସି ଉପର, ଆପକା କ୍ୟା ହଏ । ସଚ ବତାଇଏ ଆଦମ ଆପକା ସମ୍ଭା ପଡ଼ତାଏ ।

ନବାବ—କ୍ୟା ତୁମଲୋକକା ଇରଦା । ନବାବ ଖାଁକା ଆଁଖପର ଏସା ବେଆଦବ ଅବସର ଛେଡ଼ଦେତେହେ ତବଭେ (ପ୍ରତାପ ପ୍ରତି) ମହାଶୟ ! କଏ ତୁମେମାନେ କ ଯୋଗେ ଏମାନଙ୍କ ହାତ ଧରା ହୋଇଛନ୍ତି ।

ପ୍ରତାପ—ବନ୍ଧୁ ! କ କହିବ ତବଆଗେ ମୋ ଦୁଃଖ କାହାଣି, କହିଲେ ବେଳକୁ ହେଉଅଛି ହୃଦ ଫାଣି । ଜୟପତାକା ମୁହିଁ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶେ ଜନ୍ମ ନାମ ମୋ ପ୍ରତାପସିଂହ ଜାୟା ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ବନ୍ଧ୍ୟା ଥାଇ ଧରି ପଞ୍ଚ ବାସନ୍ତୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହେ ବୃଦ୍ଧ ବୟସେ ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ଲଭିଲି ମୁଁ ଭୋଳେ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ ତାକୁ ନାମ ତା ବସନ୍ତ । ଥିଲି ଆନନ୍ଦରେ ଏ ମୂର୍ଖଙ୍କ ଯୋଗେ ତାକୁ ହରାଇଛୁ ଆଜ ।

ଗଫୁର—ଚୁପ୍‌କର ବଦମାସ ।

ନବାବ—ଖବରଦାର ! ଅଚ୍ଛା ତେବେ ଆପଣମାନେ ଏ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟକୁ ଆସିଥିଲେ କାହିଁକି ।

ପ୍ରତାପ—ବସନ୍ତକୁ ହେଲା ଯହୁଁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ ବୋଇଲି ମୁଁ ହିନ୍ଦାସନେ ବସାଇବ ତାକୁ । ପ୍ରଜାବର୍ଗ ପାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ ଶୁଣନ୍ତେ ମୋ କଥା, ମତ ଦେଲେ ସବେ ମିଳି ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନେ । ଦୁର୍ଜ୍ଜୟସିଂହ ମୋହର ଖୁଲ୍ଲ-ତାତପୁତ୍ର ଯେନ:ପ୍ରତି କାର୍ଯ୍ୟେ ଥିଲା ମୋ ପ୍ରାଣରେ ବନ୍ଧୁବଳୁ । ବସନ୍ତର ଯୌବରାଜ୍ୟା-ଭିଷିକ୍ତ କଥା ଶୁଣିଲା ଯେମନ୍ତେ ସେହୁ ଦର୍ପିଷ୍ଟ ପାମର । ଆରମ୍ଭିଲା କୂଟ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ମୋର ସଙ୍ଗେ ବାରମ୍ବାର । ଶେଷେ ମୁଁ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ପୁତ୍ର ପତ୍ନୀ ଘେନି ପ୍ରାଣ ଭୟେ ପଶିଥିଲି ବିଜନ କାନନେ । ତହିଁରେ ତା ଆଶା କଣ୍ଟୁ ହୋଇନାହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ପଠାଇଲା ଏ ପାଷାଣ୍ଡେ ଆମ୍ଭର ସନ୍ଧାନେ । କ୍ଷୁଧାବାଧା ପାଇ ଆମ୍ଭେ ବସିଲେ କାନନେ ବସନ୍ତ ମନା ନ ମାନି ଗଲା ଫଳ ପାଇଁ । ଧନ ମୋର ନ ଫେରନ୍ତୁ ଏ ପାଷାଣ୍ଡେ ଆସି ବଳାତ୍କାରେ ନେଉଛନ୍ତି ଗଳା ଧକ୍କା ଦେଇ । ପୁଣି ବୋଲନ୍ତି ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କାହିଁ ଗଲା ପୁତ୍ର ତୋର ନ କହିଲେ ଖଣ୍ଡି ମୁଣ୍ଡ କରିଦେବୁ ତୋର ।

ନବାବ—(ଗଫୁର କରିମ ପ୍ରତି) ଆରେ ଭଇୟା, ଏ ନାହା ନୋଖ୍ ଦଣ୍ଡ ଦେନା ମତଲବ ଅଚ୍ଛା ସେ ବୋଲତାହୁଁ ଇନଲୋକକୁ ଛୋଡ଼ ଦେ, ଇନକା କୋଇ କସୁର ନାହି ।

ଗଫୁର—ତୁମ ମୁସାଫିର ଆଦମ, ତୁମାର ଇନ୍-ଲୋକୋସେ କ୍ୟା ହଏ । ତଲେ ଆମ ଲୋକୋକା ସାତ ଏସା ବେଆଦବ ହିଂସ୍ରିତ ମତ୍ ଲଗାନା ।

ନବାବ—ଆପକୋନ ହାଏ ଅବ୍ତକ ପରିଚୟ କଇଦେହୁ । ବେ ଆଦବ ନବାବଖାଁକେ ଏତନା ତକବ ପରିଚୟନକା ନେହି ।

କରିମ—ଚଲ୍, ଚଲ ତୁମାରେ ଏସା କେତନା କେତନା ନବାବଖାଁକୁ ଦେଖ ଦେଖଲେ ଆସ୍ତାହୁ ।

ନବାବ—ଖବର କରେ, ନବାବଖାକୁ ତୁମାର ଏସା କାଫେର ନ ସମଝନା; ନବାବ ଖାଁ ମୁସଲମାନ ସେ ପଇଦା ହୋ କର ଇସଲାମକେ ନାମପର ଧରମ ରଖକେ ନବାବ ବନାହୁଁ । ଆପଲୋକକା ଏସା କାମ ନେଇ କହ୍ଁହୁ ଯବ ଆପ ଇସଲାମ ଧରମକୁ ମାନନେହ ଔର ବୋଲ ମୁସଲମାନ

ସେ ଘରଦା ହୁଆ ଏ ତବ ଆଲ୍ଲା ରସୁଲ କେ ନାମାପର ଜନତାକୁ ଇନ୍ ଲୋକକୁ ଛୋଡ଼ ଦେ !

ଗଫୁର — କବ ନାହିଁ ଛୋଡ଼େଙ୍ଗେ, ତୋମାର ବାତସେ ଛୋଡ଼େଙ୍ଗା ନା କ୍ୟା !

ନବାବ — ଆମାର ବାତ୍‌ପର ଭି ନେହି ଅବ ଦେଖଲ ଦେତହେ, ଦେଖୋ !

(ସିଟି ମାରିବାରୁ ସୈନିକଗଣଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ସୈନିକ — ହଜୁର ! କ୍ୟା ଏସା ଜରୁରତ !

ନବାବ — ଏ ଦୋନୋ କାଫେରକା ବହୁତ ଦିମାକ ହୋଚୁକାହି, ଇନ ଲୋକକୁ ଗିରଫ କରୋ ।

(ସୈନ୍ୟଗଣ ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ଗିରଫ କରିବା)

ଗଫୁର, କରମ — ହଜୁର ଔର ଏସିକାମ ନେହିଁ କରେଙ୍ଗେ, ମାଫ କିଜିଏ ଜନାବ୍ ।

ନବାବ — (କରମ, ଗଫୁର ପ୍ରତି) ବେ ଆଦବକାବଖର୍ ଯେସାକୁ ତେସା ହୋଚୁକା, ଚଲେ । ତୁମାର ରଜାକୁ ଖବର କରେ (ପ୍ରତାପ ପ୍ରତି) ମହାଶୟ ! ମୋର ଗୋଟିଏ ନିବେଦନ ଯେବେ ଶୁଣିବେ ଯେବେ ମୋର କେତେକ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିବି ।

ପ୍ରତାପ — କିଏ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାଣ ଦାତା ଆମ୍ଭ, କହିଲ ଯେ ଉପକାର ଯୁଗେ ଯୁଗେ କଥା ଆମ୍ଭେ ଭୁଲିଣତା ଯାଏ । ପ୍ରକାଶନ୍ତୁ କଥା ତବ ମନୋଗତ ଭାବ, ସାଧିବି ମୁଁ ପ୍ରାଣ ପଣେ ପ୍ରାଣ ଜନମସ୍ତେ ।

ନବାବ — ମହାଶୟ ! ମୁଁ ବଙ୍ଗଦେଶର ସେନାପତି, ମୋନାମ ନବାବଖାଁ, ଜାତିରେ ଯବନ । ସେ ରାଜା ଅପୁତ୍ରିକ ଥିଲେ କେବଳ ମଲ୍ଲୀକା ନାମ୍ନୀ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟାଥିଲା, ତାର ବୟସ ବର୍ତ୍ତମାନ ୧୨ ବର୍ଷ । ରାଜା ଓ ରାଣୀ ଉଭୟେ ପରଲୋକ ଗମନ କରିଲ ବେଳେ ମୋତେ ସେ କନ୍ୟାଟି ସମର୍ପି ଦେଇଗଲେ । ମୁଁ ସେହିଦିନୁ କନ୍ୟାଟିକୁ ସେହି ଗଡ଼ ମଧ୍ୟରେ ତାପଦାର୍ସିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲାଳନ ପାଳନ କରି ଆସୁଛି । ବଙ୍ଗଦେଶର ଆପଣଙ୍କର ସେହି ସୁଖ୍ୟାତି ଶୁଣିଛି । କନ୍ୟାଟି ମଧ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ରୂପବତୀ, ଧର୍ମ-ପରାୟଣା । ମୋର କାମନା ଥିଲା କୌଣସି ଉପଯୁକ୍ତ ରାଜପୁତ୍ର ହସ୍ତରେ ସେ କନ୍ୟାଟି ପ୍ରଦାନ କରି ମୋର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବି । କିନ୍ତୁ ଆଜି ସେ ସୌଭାଗ୍ୟ ଘଟିଛି । ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତୁ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ବସନ୍ତ ହସ୍ତରେ ସେ କନ୍ୟା-ରତ୍ନଟି ପ୍ରଦାନ କରିବି ।

ପ୍ରତାପ — ସେଥିରେ ମୋର କିଛି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ନବାବ ମୋର ସ୍ୱପ୍ନ ନାହିଁ । ସତେ କଣ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ପାଇ ପାରିବି ।

ନବାବ — ନିଶ୍ଚୟ ପାଇ ପାରିବେ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ମୋର ପ୍ରାଣପଣେ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରି ସେହି ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ଦୁର୍ଜ୍ଜୟସିଂହର ଦର୍ପ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରି ବସନ୍ତଙ୍କ ସହିତ ମଲ୍ଲୀକାର ଶୁଭ ପରିଣୟ ସମ୍ପନ୍ନ କରାଇବି, ଏହା ସୁନିଶ୍ଚିତ ।

ପ୍ରତାପ — କେତେବାଟ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଖୋଜେ ଯିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ ।

ନବାବ — ଏଇ ଅନତିଦୂରରେ ।

ଗଫୁର, କରମ — ହାମଲୋକକୁ ମାଫ କିଜିଏ ।

ନବାବ — ଅବ ଘରକୁନ ମେ ଆୟାଗେ ।

ଉଭୟେ — ଜି, ମାଲୁମ ହୁଆ ।

ନବାବ — ବେଅଦବ୍ ! ତୁମଲୋକ ଯୋନ କାମକିଆ ଏସା କୋଇ ଇସଲାମିଓଁକା କାମ ନେଇ, ଉତ୍ପାକ ଗନ୍ତୁକମେ ତୁମ ତୁମାର ଆଜବ ଖାସିଦୋକୁ ନାଇ ପଇଗ୍ମନମେ ଲାକ ଭି ସବସେ ତୁମ ଲୋକୋକୁ ବହୁତ ତକଲିଫ ଉଠାନେ ହୋଏଗା । ସମଝଲେ, ଯୋ କୋଇ କାମ, କରନେ ଉସ୍‌କୁ ଅଚ୍ଛା ତୋରକ ପର ବିଶ୍ୱାସ ରଖକର ଯେସା ମାଲିକ କି କୋଇ ହରଜା ନା ହୋଏ ଉସେଭି କାମ କରନା ଦରକାର ଖବରଦାର । ଏସା ବେଅଦବ କାମ ଯେସା ଔର କେଭି ଆଖ ପର ନା ଆଏ ।

(ବନ୍ଧନ ମୋଚନ ଉଭୟଙ୍କ ପଳାୟନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ବସନ୍ତ ମାୟା ତପସ୍ୱିନୀ)

ବସନ୍ତ— କାହିଁ କେତେ ଆଉ ତ ଖୋଜିଲି ତାଙ୍କର କିଛି ସନ୍ଧାନ ପାଇଲି ନାହିଁ । ମା, ମା, ତୁମ୍ଭେ କୁଆଡ଼େ ଗଲ, ଏ ଅଭାଗା ସନ୍ତାନକୁ ଛାଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ମୁହିଁ ଲୁଚାଇ ଦେଲ ।

ଗୀତ

(ଦୟାକର ଘନବରନ୍—ଢଙ୍ଗରେ)

କେଉଁଣେ ଛାଡ଼ିଗଲ ତାତ ମାତ ମୋତେ ପରକର ।
ତବ ବିନା ଭ୍ରମିଲି ମୁଁ ଏ ଦୁଃଖ ସାଗରେ ପଡ଼ି । ସଦା ।
ଏ ଘୋର ଅରଣ୍ୟ ବନେ କାହିଁଗଲ କେଉଁ ମନେ
ଏକାକ ମୁହିଁ ବିଜନେ ପ୍ରାଣ କି ଧରି । ୧ ।
ଜନମ ହେଲା ମୋହର ଶେଷ କଲେ କି ପିଅର
ମୋତାରେ ହେଲ ନିଷ୍ଠୁର ଗଲ ମୁଁ ସହି । ୨ ।
କିବା ଦୋଷ୍ ଦୃଷ୍ଟିଗତ ହେଲ ତୁମ୍ଭେ ତାତ ମାତ
ଜନନୀ ନ ପାଏ ମୁଁ ତ ଭରଷା କରି । ୩ ।

ମା ! ବାବା ! ତେବେ ଆପଣମାନେ କଣ ଶତ୍ରୁ ହସ୍ତରେ ପଡ଼ିବ ହେଲେ, ନା ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁଙ୍କ ମୁଖରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲେ, ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ହରାଇ ମୋର ଆଉ ସୁଖ ନାହିଁ । ପିତା ପିତା କାହିଁ ଗଲେ ଛାଡ଼ି ଏ ଅଧମେ ।

ନେପଥ୍ୟ—ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର, ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର ।

ବସନ୍ତ—(ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଏଣେ ତେଣେ ଚାହିଁ) କିଏ, କିଏ କେଉଁଠାରେ କଣ କହିଲ, ଏ କଣ ବିଜନତାର ପ୍ରଧ୍ୱନି । ନା, ମନୁଷ୍ୟର କଣ୍ଠ ଶବ୍ଦ ତ ଶୁଭିଲା, ଦେଖେ ଦେଖେ, ଏଠାରେ କିପରି ଷଣ ଅପେକ୍ଷା କରେ ।

କମଳା— (ପ୍ରବେଶି ଦୂରରୁ ଦେଖି ସ୍ୱଗତ) ଏ ତ ବସନ୍ତ ମୁଁ ଏହାର କି ସୁଦୂରରେ ସବୁ ବାହାର ଜାଣିଥିଲି, କେଜାଣି ମୋର ଉତ୍କଣ୍ଠା ଅଳ୍ପେଣରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା । ତେବେ ନିକଟକୁ ଯାଇ ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ପଚାରିବି (ପ୍ରକାଶେ) ବାପ ! ବାପ ଉଠ, ଉଠ ।

ବସନ୍ତ— କିଏ ତୁମ୍ଭେ ଜନନୀ ।

କମଳା— ନା ବାପ ମୁଁ ତୋର ଜନନୀ ନୁହେଁ, ଜଣେକ ସାମାନ୍ୟ ପରିବ୍ରାଜିକା ମାତ୍ର, ପରେ ଜାଣି ପାରିବୁ ।

ବସନ୍ତ— ଯଦି ତୁମ୍ଭେ ମୋର ମା ନୁହଁ ତେବେ କାହିଁକି ମୋତେ ଉଠାଇଲ ?

କମଳା— ଗୀତ

କାହା ଲାଗି ବସି କାନ୍ଦୁଛୁ,
ବିଜନେ ଜଡ଼ ବାପ ଧନରେ
ସରସ ବଦନ ବିରସ ଦିଶୁଛୁ
ସୁଖ ନାହିଁ ମନରେ ।
କେ ଅବା ଉଡାଇ ହୋଇ ତୋର
ଶିର ଚନ୍ଦ୍ର ହରଣରେ ।
ଯେବା ମନୋଦୁଃଖ ନ ହୋଇ ବିମୁଖ
ଶୁଣି ମୋର କର୍ଣ୍ଣରେ ।

ବାପା ! କହ କହ କେଉଁ କଥା ମନରେ ଭାବି ଏତେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛୁ । ଏ ତ ଘୋର ଜଙ୍ଗଲ, ତୁ ବା ଏଠାକୁ କପରି ବା କାହିଁକି ଆସିଲୁ ସେ ସବୁ କଥା ଖୋଲି କହ ।

ବସନ୍ତ— ତୁମେ କିଏ ମୋତେ ପରିଚୟ ଦିଅ ।

କମଳା— ମୁଁ ପରେ ପରିଚୟ ଦେବି । ତୋ ମନ ଫିଟାଇ ଆଗେ ମୋତେ କହସାର ।

ବସନ୍ତ— ଗୀତ

(ଆଉ ଏ କେଣ ସହିବି—ଢଙ୍ଗରେ)

କି ଦୁଃଖ କହିବି ମାଆ, କହିଲେ ଉଠୁଛି ବାଧା ।
ଯାହା କରମ ଲେଖନ ଲେଖୁଛି ନ ଯାଇ ଖଣ୍ଡା ।
ଅଯୋଗ ବିପ୍ର ପିଅର, ମାତାଙ୍କୁ ମୋତେ ଘେନିଲ
ବେନି ଆସିଲେ ବନର ବାଟିରୁ ଶୁଣନ୍ତି ପାଦା ।
ଆହାର ଅନ୍ୱେଷଣକାଳେ, ମୁଁ ଗଲି ଘୋର ଅରଣ୍ୟ
ସେ ତେଜ ଗଲେଟି କେଉଁଣେ
(ମୋତେ) ବସାଇ ଏ ଦୁଃଖକାତା ।

କି କହିବି ମାତ ! ଜୟସିଂହ ଅଧୀଶ୍ୱର ଅଟନ୍ତି ମୋ ତାତ । ମାତା ମୋର ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା, ମୋ ନାମ ବସନ୍ତ ।

ଶତ୍ରୁ ଭୟେ ତେଜି ଆମ୍ଭେ ରାଜ ସିଂହାସନ ପ୍ରାଣ ଘେନି ପଶିଥିଲୁ ଏ ଘୋର କାନନେ । ତାତ ମାତ କ୍ଷୁଧାବଶେ ନ ପାରନ୍ତେ ଚାଲି ଫଳାନ୍ୱେଷଣେ ମୁଁ ଗଲି ତାଙ୍କୁ ବସାଇ ଏ ସ୍ଥାନେ । ଓହୋଃ, କି କହିବି ତାହା । ଫଳ ଘେନି ଫେରିଲି ବେଳକୁ ନ ପାଉଛି ଆଉ ତାଙ୍କ ଦରଶନ । କହ ମାତା । କିଏ ତୁମ୍ଭେ ଦେବୀ ନା ମାନବୀ । ଏ ଅଭାଗା ଆର୍ତ୍ତନାଦ ଶୁଣି କୃପାକରି ଆସିଲେ ଏ ସ୍ଥାନେ । ମୋର ଏ ବିପଦବେଳେ ଯେବେ ଦେଲ ଦେଖା, ଦୟାକରି ପ୍ରକାଶ ମୋ ଆଗେ ତାତ ମାତ ମୋର ଗଲେ କାହିଁ ?

କମଳା—ବତ୍ସ ! ନୁହେ ମୁହିଁ ଦେବୀ କି କିନ୍ନରୀ, ମାନବୀ ମୁଁ ଅତି ଅଭାଗିନୀ ପୁଣି ମୋ ପରି ନ ଥିବେ ଜଣେ ସଂସାରରେ କେହି ।

ବସନ୍ତ—ତୁମ୍ଭେ ମାନବୀ ! ଏ ଘୋର ବିଜନ ବନ ମହା ଭୟଙ୍କର ଶ୍ୱାପଦ ସଙ୍କୁଳ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁ ଛଡ଼ା ସର୍ବ ନାହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ବାସ କହ ତେବେ କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ଆସିଛନ୍ତି ଏଥି ?

କମଳା—ବାପ ! ଆଉ ଆଣିବ କିଏ, ସେହି କର୍ମ ଆଣିଛି । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସିଏ ଏ ବିପଦରେ ପକାଇଛି ମୋତେ ମଧ୍ୟ ସିଏ ଦୁଃଖ ଦେଉଛି । ତୁ ତୋର ପିତା ମାତାଙ୍କଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ଯେ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରୁଛୁ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ମୋର ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଠାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ସେହି ମର୍ମନ୍ତୁଦ ବେଦନା ଉପଭୋଗ କରୁଛି । ଏ ଅସାର ସଂସାରରେ ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ଲୋକମାନଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାର ସହ୍ୟ କରି ନ ପାରି ଏଠାକୁ ଆସିଅଛି !

ବସନ୍ତ—ତେବେ କିଏ ତୁମ୍ଭେ ପରିଚୟ ଦେଉନା କାହିଁକି ।

କମଳା—କଣ ଚିହ୍ନି ପାରୁନା ଯୁବରାଜ ! ବୋଧହୁଏ ଏ ଚିରଦୁଃଖିଆ ବେ, ଏ କଷାବସ୍ତ୍ର ତୁମରେ ପକାଇ ଦେଇଛି । ଆଜ୍ଞା ନଜର ବେଶ ଦେଖାଇ ଦେଇଛି ।

ବସନ୍ତ—ମା ! ମା ! ଏତେ କାହିଁକି ?

କମଳା—ବାପରେ ! ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ସିଂହ ମୋର ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀକରି ମୋ ନିକଟରେ ଉଦ୍ଧତରେ ଆସି ପ୍ରେମଭିକ୍ଷା କରୁଥିଲା, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ମୋର କୌଶଳ ଦ୍ୱାରା ତା ହାତରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଚାଲି ଆସିଲି । ମୁଁ ରାଜ୍ୟରେ ଶୁଣିଥିଲି ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଗିରଫ କରିବା ଲାଗି ଆଗରୁ ଅନୁଚର ପଠାଇ ଥିଲା, ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣା ପଡ଼ୁଛି ମହାରାଜ ଓ ରାଣୀ ନିଶ୍ଚୟ ସେହି ଦୁଷ୍ଟମାନଙ୍କ ଆକ୍ରମଣରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଚାଲ, ତାର ସନ୍ଧାନ କରିବା ।

ବସନ୍ତ—ମା ! ମୁଁ କଣ କରିବି, ମୋର ହାତ ତ ଆଉ ଚଳୁନାହିଁ ।

କମଳା—ନା ବାପ ! ଏପରି କାତର ହୁଅ ନା, ସମୟେ ବୀରର ଏପରେ କାତର ନୁହେ କ୍ଷତ୍ରିୟୋଚିତକର୍ମ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ସନ୍ତାନ ହୋଇ କାତର ହେବା ଅନୁଚିତ । ଚାଲ ବାପ ତାର ପ୍ରତିକାର ଚେଷ୍ଟା କରିବା ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ସିଂହ, ରଘୁର, ଦୂତ)

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—ତୁମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରତାପ ସିଂହ ଓ ତାର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଗିରଫ କଲ ମାତ୍ରେ ସେହିଠାରେ ହତ୍ୟା ନ କରି ମୋ ନିକଟ ଆଣିଥିଲ କାହିଁ, ଏବେ ଦେଖ କଣ । ନବାବ ଖାଁ ଯେବେ ସେମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇ ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା କରେ ତେବେ ମୋର ଗତି କଣ ହେବ ?

ରଘୁର—ଜି, ମହାରାଜ ! ନବାବ ଖାଁ ଉକ୍ତଲୋକଙ୍କୁ ସହାଗିରଣ ହୋଇନେ ଶକତ ହଏ, ଲେକନ ବସନ୍ତକୁ ନାହିଁ ପାନେକା ତକଲିଫ ବଡ଼ ଲଗାଇ ନାଇ ମାଲୁଏଗା ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—ଅଚ୍ଛା, ବସନ୍ତ କଣ ତାର ମାତାପିତାଙ୍କଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇଯାଇଛି !

ରଘୁର—ଆମଲୋକ ଯେତେବେଳେ ଉକ୍ତ ରାଜା ଓ ରାଣୀଙ୍କୁ ଗିରଫ କଲା ଉସବକ୍ତ ଉନ୍‌କୁ ବସନ୍ତ ଖାନେକାଲିଏ ଜଙ୍ଗଲକୁ ଫଲ ଲେନେକା ବାସ୍ତେ ଗୟା ଥା ହୁଆ, ସେ ଫିର କରିବାସ ଆକୁନାଇ

ଯାସ୍ମୀରହେଗା । ଓଇସବସେ ହୁସକାହଲକୁ ସୋ ଆସ୍ମୀ ରହେଗା ଓଇ କରଲସ୍ମୀ ରହେଗା ଲେକନ ନବାବ ଖାଁ ଉନକା ଠହର ପ ନା ଠିକ୍ ନାହିଁ ।

ଦୂତ—ମହାରାଜ ! ତୁଆ ବଢ଼ଟେ, ସେ ଭୟଙ୍କର ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଏକାକୀ ପ୍ରାଣ ଯାଇବା ସହଜ କଥା ନୁହେ । ଆଉ ପ୍ରାଣରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ପଥ ଅନୁସରି କେଉଁଆଡ଼େ ଆସିବ ଏବ ସହଜ ନୁହେ । ତେଣୁ, ସେ କଥା କିଛି ନୁହେଁ ।

ଦୁର୍ଜୟ—ସେନାପତେ ! ନବାବ ଖାଁ ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ବସନ୍ତର ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଯାଇଥିବ । ଏହି ସୁଯୋଗରେ ତାର ସେହି ପ୍ରତିପାଳିତା କନ୍ୟା ମଲ୍ଲୀକାକୁ ଅପହରଣ କରି ଆମ୍ଭେ ବିବାହ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା

ଗଫୁର—ଏ କ୍ୟା ପୁଛନେକି ବାତ୍ । ନବାବଖାଁ ଯେତନା ଓ୍ୟକ୍ତ ଏବାର ଶୁନେଗା ବନ୍ଦୁକସା ରୋଷା ହୋଏଗା, କବୁଲ ଲେକିନ ଯେତନା ଓ୍ୟକ୍ତ ଶୁନେଗାକି ଲଡ଼କିକା ଆପକା ସାଥ୍ ଶାଦି ହୋଚୁକାହି ଉତନୋ ଓ୍ୟକ୍ତ ସବୁକୁଛ ଭୂଲ ହୋକରର ଦୋସ୍ତି ଯାଣ୍ଡେଗା ।

ଦୂତ—ସେ କଥା ସତ, କିନ୍ତୁ ବାନ୍ଧବଠାରୁ ଆଉ କଥା କଣ ଅଛି ।

କରିମ—ଲ ଖୋଦାବନ୍ଦ ! ଓ ଲଡ଼କିକା ନାମ, କସମତ ଅଉର ସୁରତକି ବାତ ଯୋ କୁଛ ଶୁନେଦେଓ ଆପକା ପୋଚ୍ଛେଭି ଜ୍ୱୋକ ହୁଏ । ଉନକା ନାମ ଯେସା ସୁରତ ଭ ଓସେଇ ଚମେଲିକେ ସରି ।

ଦୁର୍ଜୟ

ଗୀତ

(ଏ ଯାଗ ନନ୍ଦନ—ବୃତ୍ତି)

ଜୟ ସେନାପତେ ! ଆଜ ମୁଁ କେମନ୍ତେ
ସେ ନବ ମଲ୍ଲୀକା ପାଇବିରେ,
ଶୁଣି ତାର ନାମ ରୂପ ଗୁଣ ଚିହ୍ନ
ସ୍ଥିର୍ଯ୍ୟ ଧରି (କି) ଆଉ ରହିବିରେ । ପଦ
ପ୍ରେମ ରଜ୍ଜୁରେ ମୁଁ ଗୁନ୍ଥି କରି ମାଳା,
ସେ ମଲ୍ଲୀକା କଣ୍ଠେ ଲମ୍ବାଇବି ଗଳା,
କଏ ମୋତେ ଆଣି ଦେବ ସେ ତରୁଣୀ
ତା ଗୁଣକୁ ସଦା ଗାଇବିରେ । ୧ ।
ରାଜ୍ୟରେ ମୋ ଆଜ କରାଅ ଘୋଷଣ
କଏ ବା ଏଥିରେ କରିବ ବାରଣ ।
ବାରଣ ଗମନା ନ ପାଇଲେ ସିନା
ପରାଣ ଆଉକି ଧରିବିରେ । ୨ ।

ଯାଅ ସେନାପତେ ! ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟେ କରାଅ ଘୋଷଣା ଯିଏ ଆଣିଦେବ କନ୍ୟାକୁ ଦେବ ମୋ ଛାମୁରେ ପାଞ୍ଚଶତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଦେବି ତାର କରେ ।

ଦୂତ—ତମେ ତ ଯିବ ଆଉ କଏ ?

ଗଫୁର—କରିମ ଖାଁ ଗିଆ ।

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

[ମଲ୍ଲୀକା, କୁନ୍ଦଲତା, ସେବନ୍ତୀ, ପଦ୍ମା, ମାଳତୀ]

କୁନ୍ଦଲତା—ହଇଲୋ ଜେମାମଣି ତୁଇଦିନ ହେଲା କାହିଁକି ମନଟା ତମର ବିରସ ଥିବାର ଦେଖା-ଯାଉଛି; କଣ, କଥା କଣ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆଗରେ ମନ ଖୋଲି ନ କହିଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣିବୁ କିପରି ?

ମଲ୍ଲୀକା—ନାହିଁ ସଖି କିଛି ନାହିଁ ।

ସେବନ୍ତୀ—ନାହିଁ କିଛି ନାହିଁ (ମୁଖଭଙ୍ଗି) ଅଉଛିକା କହିବ ନାହିଁ, କହିଲେ ଏ ଘରେ ରହିବ ନାହିଁ ।

ପଦ୍ମା—କଣ ସେବନ୍ତୀ କଣ, କହ କହ, ଆମେ ସଖୀଙ୍କ ପାଦରୁ ଉନଟାମାଇପେ ଥକି ଗଲୁଣି ପଦେ କିଛି ଜବାବ ମିଳୁ ନାହିଁ ।

ସେବନ୍ତୀ—ନବାବ ସାଅନ୍ତେ କୁଆଡ଼କୁ ଯାଇଛନ୍ତି ତେମେ କିଛି ଜାଣ ।

ମାଳତୀ—ତାଙ୍କର କେତେଆଡ଼େ କେତେ ମାମଲତ, କୁଆଡ଼େ ଯାଇଛନ୍ତି ବୋଲି କଣ ଠିକ ଅଛି ।

ସେବନ୍ତୀ—ତେମେସୁଦ୍ଧା ଖାଲି ଖାଇକରି ଦମାକୁ ପରି ହୋଇଛ ତମକୁ ହାନ ଲାଭ ନଫା ବଣ କିଛି ଖବର ନାହିଁ ।

କୁନ୍ଦଲତା—ତୁ ତ ବଡ଼ ଭିକାରୀଟିଏ ଅଛୁ ସବୁ ଜାଣୁ କଣ କହୁ ନାହିଁ ।

ସେବକୀ ପାଆନ୍ତେ ପର ଗୋଟିଏ ହେମାଙ୍କ ଲକ୍ଷି ବରପାଣ ପାଇଛନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଅକ୍ଷିଲେ ବାହାଘର ହେବ । ତେବେ ଆଉ କଣ ବୁଝିଛ କି ?

କୁନ୍ଦଲତା – ସେ କଥାରେ ତ ମନ ଆନନ୍ଦ ହେବା କଥା । ହେମାମଣି କାହିଁକି ମୁହଁ ଧାନ କସୁଆଁ ହାଣ୍ଡିପରି କରି ଦେଇଛନ୍ତି ।

ସେବକୀ—ଆଲୋ ସ୍ତ୍ରୀଅମାନଙ୍କର ଘରକର ଠିକ୍ ହୋଇଗଲେ ଉପର ମନରେ ଟିକିଏ ବିରସ ଭଙ୍ଗୀଆ ଦେଖାଇଥାଆନ୍ତି ।

ମଲ୍ଲୀକା—କଣ ଗୁଡ଼ାଏ ଏଣୁ ତେଣୁ କହୁଛୁ । ସେ କଥା କହୁ ନୁହେଁ ମୁଁ କାହିଁକି ଦୁଇଦିନ ହେଲା ବସିଲା ଠେଇଁ, ଉଠିଲା ଠେଇଁ ଖାଲି ଅମଙ୍ଗଳ ସୂଚକ ଦେଖୁଛି । ସେଇଥି ପାଇଁ ମୋତେ କିଛି ଭଲ ଲାଗୁ ନାହିଁ, ମୁଁ ଆଜନ୍ମ ଦୁଃଖିନୀ ସତ, କିନ୍ତୁ ପୁଣି କି ବିପଦରେ ଭଗବାନେ ମୋତେ ପକାଇବେ କେଜାଣି ।

କୁନ୍ଦଲତା—କଣ ଅମଙ୍ଗଳ ଲକ୍ଷଣ ଦେଖୁଛ କହିଲ—

ମଲ୍ଲୀକା— ଗୀତ

[ଶ୍ରୀରାଧା ବାଉଳି – ବୃତ୍ତେ]

ସଜନୀ ଦକ୍ଷିଣ ନୟନ କମ୍ପାଇ
ସ୍ଫୁରୁଅଛି ମୋର ଘନ ଘନ
ଅପଘନ ସଦା ଚମକି ଉଠୁଛି
ହେଉଅଛି ମନ ଉନ୍ମନ
ପ୍ରିୟ ସଜନୀ ଗୋ ।
ଅନ୍ଧକାର ଦିଶେ ତ୍ରିଭୁବନ । ୧ ।
ଆଜନ୍ମ ଦୁଃଖିନୀ ମୁହିଁ ଅଭାଗିନୀ
ହରୁଅଛି ଯେଣୁ ତାତମାତ
ଆଉକି ସନ୍ତାପ ଦେବ ଗୋ ବିଧାତା
ଜାଣିନା ନ ପାଏ ମୁହିଁ ମାତ
ପ୍ରିୟ ସଜନୀ ଗୋ,
ଭବ (ଭବ) ନ ଅଣ୍ଟୁଛି ହବା ସାର । ୨ ।

ସଖି ଗୋ ! ମୋର ଦକ୍ଷିଣ ନେତ୍ର ଦକ୍ଷିଣ ବାହୁ ବାରମ୍ବାର କମ୍ପୁଛି, ଏତ ବଡ଼ ଅମଙ୍ଗଳର କାରଣ ! ବିଧାତା ମୋତେ ରାଜକୁଳରେ ଜନ୍ମ ଦେଇ ବାଲ୍ୟ-କାଳରୁ ପିତାମାତାଙ୍କ ସ୍ନେହରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିଛନ୍ତି । ଆଉ ଅଭାଗିନୀଠାରେ କି ଦାଉ ସାଧିବାକୁ ତା ମନରେ ଅଛି ।

ସଖିଗଣ — ଗୀତ

(ବୈକୁଣ୍ଠ ଉଦାସି – ବୃତ୍ତେ)

ଆଗୋ ହେମାମଣି ନ କର ଭାଳେଣି
ସୁମର ପ୍ରସ୍ତୁବ କଥା ଗୋ ।
ବିଧାତା ବିପକ୍ଷ ହେଲାବେଳେ ସିନା
ଘଟିଥାଏ ନାନା ବ୍ୟଥା ଗୋ ।
ଆଉ ଭାବିଲେ କି ହେବ ।
କର୍ମଲେଖା କେ ଆନ କରିବ ଗୋ ।୧।

କୁନ୍ଦଲତା—ହେମାମଣି ! ଆଉ ପରି କଥାସ୍ୱଭାବ କାହିଁକି ମନରେ ଭାବି ଏତେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉ-ଛନ୍ତି; ଯାହା କର୍ମରେ ଥିବ ତା ତ ହୋଇଯାଉଛି । ବିଧାତାର ବଳକୁ ମନୁଷ୍ୟର ଅସାଧ୍ୟ କଣ ।

ମଲ୍ଲୀକା—ସଖି ! ଗଲା କଥାକୁ ମୁଁ କହୁ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ମନ କାହିଁକି ଏତେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି । ଆଉ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅଶୁଭ ଲକ୍ଷଣ ଦେଖି ପାରୁଛି । ସେଥିରୁ ଅନୁମାନ କରୁଛି ସଖି ! ଆଉ କହିବ ନାହିଁ କି ?

ସଖିଗଣ — ଗୀତ

ଆଗୋ ପ୍ରାଣମିତ ଏ କି ଅଦ୍ଭୁତ
କଥା କହୁଅଛ କୁଣ୍ଡେ ଗୋ ।
ତୋର ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ନୋହୁଁଟିରେ ଯୋଖ
କନ୍ତୁ ଚଳୁ ଅନ୍ଧ ମୁଣ୍ଡେ ଗୋ
ସଖି ତୁ ଆମର ପ୍ରାଣ ।
ତୋର ସୁଖେ ଆମ୍ଭେ ସୁଖୀଜନ ଗୋ ।୨।

ଉଦ୍ଧା—ହେମାମଣି ! ତେବେ କାହିଁକି ହେଉଛ ଏଣେ ଆଡ଼ୁ ସାଡ଼ୁ ଗୁଡ଼ାଏ କହୁଛ, ତମ କଥା ଶୁଣି ଆମେ ତ କାଠ ପାଷାଣ ହୋଇ ଗଲୁଣି ।

ମଲ୍ଲୀକା—ସଖି ! ମୋ ମନଟା କାହିଁକି ସେଥିରେ ଗୋଳେଇ ଘାଣି ହେଉଛି । ତୁମ୍ଭେମାନେ କାହିଁକି ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛ !

ସଖୀଗଣ— ଗୀତ

ଆରେ ମାଧବନ ତୋହ ଲାଗି ଧ୍ୟାନ
କରୁଛୁ ଦର୍ପ ଦେବତା ଗୋ ।
ତୋର ଯେତେ ବାଣ ଭୁଟିଯିବ ଜାଣ
ପଡେ ନ ବଳିବ କଣ୍ଠ ଗୋ
ଆଉ ରହିବ ଆମ୍ଭର
ନବ ନଇବେ ଦୁର୍ଗତି ତୋର ଗୋ ।୩।

କୁନ୍ଦଲତା— ହେମାମଣି ! ତମ ଆଗ ଗୋଡ଼ରେ କଣ୍ଟା ବାଜିବ ନାହିଁ ! କାହିଁକି ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛ । ଆମେ ଏତେ ଦର୍ପ ଦେବତା ପୂଜୁଛୁ, ସେ କଣ କୁଆଡ଼େ ଉଡ଼ିଯିବ ।

ମଲ୍ଲୀକା— ସଖିଏ ଚାଲ ଟିକିଏ ବଗିଚା ଘାଟ ଆଡ଼କୁ ଯିବା ।

ନବବସ୍ତ— ଚାଲ ତ, ହେମାଦେଈ ! ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା, ମହାଜନ ବଂଶ ଗୋପାଳିଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରଶଂସା; ଯେଉଁଠି ବସନ୍ତ ଉପବନରେ ଗଡ଼ିଗଲେ ଆଉ ଭାଇଏ ଖେଳ ହେଲେ ସବୁ ଶବ୍ଦ ଭୁଟିଯିବ ।

ଚମ୍ପା— ଚୋର ଖାଲି ଖାଇବା କଥା ।

ମଲ୍ଲୀକା— ଚାଲ ଚାଲ । [ପ୍ରସ୍ଥାନ]

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ଶଙ୍କର ନାୟକ ଓ ମକର ସେନା)

ଶଙ୍କର— ମକର ହୋ, ମକର ସେନା, କଣ କାହିଁ ସହରରେ ଖବର ଟବର ହେଉଥିଲା କି ?

ମକର— ଆଜ୍ଞେ ଶଙ୍କର ନାୟକ ! ଏ ଖବର ହେଉଛି କଥାକୁ ମୋର ଆଉ ଜଣ ନାହିଁ ।

ଶଙ୍କର— କଣ କଣ କଥା କହ !

ମକର— ଆଜ୍ଞେ ଦେଖୁଛୁଟି ଗୋଟାଏ ଘର ଭାଙ୍ଗିଲା ଆଉ ପୁଣି ଗୋଟାଏ ଠାକୁର ଠାକୁର ଭାଙ୍ଗିଗଲାଣି, ଆଉ କାହା ମୁଣ୍ଡରେ ପୁଣି ହାତ ବୋଳା ହେବ । ଏମିତ ଘରପୋଡ଼ିଆ ଲୋକ ପୁଣି ଦୁନିଆରେ ଅଛନ୍ତି ।

ଶଙ୍କର— ଆରେ ଭାଙ୍ଗିଲା କଏ ଲୋ ।

ମକର— ଆଜ୍ଞେ ରାଜା ଘର ତ ଭାଙ୍ଗିଲା, ମନ୍ତ୍ରୀ ଘର ତ ଭାଙ୍ଗିଲା, ମଣିଷ ଖୁଅବୋଝ ହୋଇ ଚାଲିବା ମହାନ ବିପଦରେ ପଡ଼ିଲାଣି ।

ଶଙ୍କର— କିଏ ।

ମକର— ଆରେ ସେଇ, ଆଉ କିଏ, ବୁଦ୍ଧି ନାହିଁ ଆଉ ଏମନ୍ତ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ସିଂହ କିଏ ଅଛି ।

ଶଙ୍କର— କିଏ ରାଜାଙ୍କ କଥା କି ?

ମକର— ଅବଧାନେ, ରଜା କାହାକୁ କହନ୍ତି ହୋ । ରଜା କଣ ସବୁ ଘର ଘର ପଶି ବୁଲି ବୁଝି କରନ୍ତି । ଏ ତ ଗୋଟାଏ ଅଇଁଠା ଚାଟୀ କୁକୁର । କାହାକୁ ଏବେ କଣ କହିବା ! ଦେଖୁନ ରଜା ବଇଁଶିକୁ ମୂଳପୋଛ କଲା, ପୁଣି ମନ୍ତ୍ରୀଟାକୁ କଏଦ ରଖିଲା । ଆଉ ସେ ମନ୍ତ୍ରୀ ଘରଣୀଟାକୁ ଛାଡ଼ ସେ କଥା ।

ଶଙ୍କର— କଣ କଣ, କଥା କଣ ।

ମକର— ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଟା ଘର ସୁନ୍ଦରୀ ଆଉ ଭଦ୍ର ଲୋକର ଝିଅ । ତାର ପଛରେ ଏ କୁକୁର ଯାଇଁ କଣ କଲା କେଜାଣି, ସେ ମାଇକିନିଆ ଖଣ୍ଡେ ଚିଠି ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପାଖକୁ ଲେଖି ଦେଇ କୁଆଡ଼େ ଗଲା, ତାର ପତା ମିଳୁ ନାହିଁ । ଆଜି ଏକ ଢେଣ୍ଡୁରା ପଡ଼ୁଛି । କୋଉଠି ଗୋଟାଏ ରାଜକନ୍ୟା ଅଛି ତାକୁ ଯିଏ ଖୋଜି କରି ଆଣି ଦେବ ସେ ପାଞ୍ଚଶ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ପାଇବ ।

ଶଙ୍କର— ଆଜ୍ଞା କିଏ ଭଲ ପାଉଛି ।

ମକର— ଆଜ୍ଞେ ଯିଏ ମାଡ଼ କନ୍ଦୁଣୀକୁ ମିଠେଇ ଭବଭୋଳ ମନେ କରିଥିବ ସେଇ ଯିବ । ମୁଁ ଯାଉଛି ଅବଧାନେ । ମୋର ଟିକିଏ କାମ ଅଛି ।

ଶଙ୍କର— ଆସ୍ତେ ଯାଅ (ସ୍ୱଗତ) କଣ ଏଟା କହୁଛି । ସତନା ମିଳୁ, ପାଞ୍ଚଶହ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା; ଏକ ଦୁଇ ନୁହ ୧୦୦ ପୁଣି ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ ଥର ପାଞ୍ଚ ଶହ । ଏ ସୁଯୋଗ ଛାଡ଼ିବାର ନୁହେଁ । ଯିବା ତ ହିଁ ଉଚିତ, ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଦେଖାଯିବ । ଓହୋ ପାଞ୍ଚଶ ଏତେ ହେଲେ, ବଡ଼ଲୋକ । ଯିବା ଯିବା ଦେରି କରିବା ଆଉ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଶାଳରେ, ଶଙ୍କର ନାୟକ, ଦୂତ, ଦୁର୍ଜ୍ଜୟସିଂହ)

ଝଟକେ ଶୁଣିଯା କଳକାଳ ସଙ୍ଗତରେ ।
ଝାଙ୍କ ବସିଛୁ କାଳ ଚୋର ଚୋଟିକରେ ।
ପେଶ ଦେଲଣିଟି ନଶା ଘୋଷା ଦୃଷ୍ଟିକରେ
ହଂସାକର ଭୂଷ ଦେଲେ ବାପ ଭାଇକରେ ॥
ସାର ବନ୍ଧୁ ମଇଳା   ତର୍ଣ୍ଣି କଲେଣି ଦେଳା
ଶଳା ଶାଳୀରେ ଭାବ ପ୍ରୀତିକରେ । ୧ ।
ପାପ ପଙ୍କେ ବୁଡ଼ାଇଲେ ସାଙ୍ଗ ସାଥିଙ୍କ ରେ
ଧୋଇ ମନୁଷ୍ୟ ବର୍ତ୍ତି   ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ ବାହ୍ନ
ଯୋଡ଼ିଲା ବାଳବୃଦ୍ଧ ମସ୍ତକରେ । ୨ ।

(ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ଦୂତ—ଅବଧାନେ ଭ୍ରମ !

ଶଙ୍କର—ମନ କାମନା ସିଦ୍ଧି ହେଉ, ନବଗ୍ରହ ଏକାଦଶ ଫଳ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ ।

ଦୂତ—ଅବଧାନେ ! କୁଆଡ଼େ ଆସିଲେ କଣ କଥା କଣ ?

ଶଙ୍କର—ଆରେ ସେହି ଧେଣ୍ଡୁରା ଘଣ୍ଟା ଶୁଣି ଭ୍ରମରେ ଆସିଲୁ, କଣ କେହି ଲୋକ ସଙ୍ଗରେ ହୋଇ ଗଲେଣି ।

ଦୂତ—ନାହିଁ, କେହି ଠିକ୍ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଆପଣ କଣ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିବେ ?

ଶଙ୍କର—ହଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା, ତୁ ଯା, ସାଆନ୍ତଙ୍କୁ ଆମ କଥା କହ ।

ଦୂତ—ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ଖବର ଦେଉଛି । ଆପଣ ଏଇଠାରେ ଥାଆନ୍ତୁ । [ପ୍ରସ୍ଥାନ]

ଶଙ୍କର—(ସ୍ୱଗତ) ଓହୋ ! ପାଞ୍ଚଶ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଏକାବେଳକେ କୁବେର ହୋଇଯିବା ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—(ପ୍ରଣାମ କରଣ) ଜ୍ୟୋତିଷେ କୁଆଡ଼େ ଆସିଲ ।

ଜ୍ୟୋତିଷେ—ଆଜ୍ଞା ସେହି ଧେଣ୍ଡୁରା ଘଣ୍ଟା ଶୁଣି ତ ଧାଇଁ ଆସିଲୁ ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—ଆପଣ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିବେ ?

ଶଙ୍କର—କଣ ସମୁଦାୟ କଥାଟା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ, ଆମ୍ଭେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥିର କରିବା ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—ସିଂହପୁର ରାଜା ବସନ୍ତ କେଶରୀଙ୍କ କନ୍ୟା ନାମ ମଲ୍ଲୀକା । ରାଜା ରାଣୀ ଉଭୟେ ମରିଯିବାରୁ କନ୍ୟାଟି ଜଣେ ନବାବ ଖାଁ ନାମକ ସେନାପତି ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରତିପାଳିତା ହେଉଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ପ୍ରତାପ ସିଂହଙ୍କ ପୁତ୍ର ବସନ୍ତ ସହିତ ସେ କନ୍ୟାଟିର ଶୁଭପରିଣୟ ହେବାର ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୋଇଅଛି । ମାତ୍ର ବସନ୍ତ ତାର ପିତାମାତାଙ୍କଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ଯାଇ ଥିବାରୁ ନବାବ ଖାଁ ପ୍ରତାପ ସିଂହ ଓ ରାଣୀ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କୁ ସିଂହପୁର ରାଜବାଟୀରେ ରଖି ବସନ୍ତ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଯାଇଛି । ସଙ୍ଗରେ ସୈନ୍ୟସାମନ୍ତ ସମସ୍ତେ ଯାଇଛନ୍ତି । ଇତ୍ୟବସରରେ କେହି ସେ କନ୍ୟାଟିକୁ ଚୋରାଇ ଆଣି ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଲେ ଆମ୍ଭେ ତାକୁ ବିବାହ କରିବୁ, ଆଉ ଯେଉଁ ଲୋକ ଆଣି ଦେବ ତାକୁ ୫୦୦ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ପୁରସ୍କାର ଦେବୁ ।

ଶଙ୍କର—ଏହ ସାମାନ୍ୟ କଥା ତ, ଆମ୍ଭେ ତାର ବାଟ କରିଦେବୁ । କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ କେହି ସେପରି ହେମତଦାର ଲୋକ ନ ହେଲେ ଆମ୍ଭେ ଏତେ ପଥ ସେ କନ୍ୟାଟିକୁ ଆଣିବୁ କିପରି ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—ଯେ ଲୋକ ଯିବ ସେ ରହିବ କେଉଁଠି ?

ଶଙ୍କର—ସେହି ରାଜ୍ୟରେ ବାହାରେ କୌଣସି ଦେବ ମନ୍ଦିର ନିକଟରେ ଛଦ୍ମ ଭାବରେ ରହିଥିବେ । ଆମ୍ଭେ ସେ କନ୍ୟା ନିକଟକୁ ଯାଇ ତାକୁ ଯେନ ତେନୋପାୟେ ସେହି ମନ୍ଦିର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଠାଇ ଦେବୁ; ମାତ୍ର ତେଣିକି ତାକୁ ଆଣିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହେଲେତ ହେଲା ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—ଧନ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିଷେ, ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ବୁଦ୍ଧିର ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ ।

ଶଙ୍କର—ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ ଆଉ ଯିବ କିଏ ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—ମୁଁ ନିଜେ ଯିବି, ସଙ୍ଗରେ ସେନାପତି ରଘୁବର ଓ କରିମ୍ ମଧ୍ୟ ଯିବେ ।

ଶଙ୍କର — ହଁ, ମାତ୍ର ଗଫୁର ଓ କରିମ୍ ସେ ମୁସଲମାନ ।
ଦେବ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟକୁ ଯାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ ।

ଦୁର୍ଜୟ — ଠିକ୍ କହୁଛ, ସେମାନେ ସନ୍ନିକଟରେ ଯାନ ବାହାନ ସହିତ ସୁସଜ୍ଜିତ ଥିବେ । ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ନିଜେ ଥାଇ ଇଙ୍ଗିତ ଦେଲା ମାତ୍ରେ ସେମାନେ ଆସିଲେ ତାଙ୍କୁ ନେବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବା ।

ଗୀତ

(କାହା ଭବେ ବୃତ୍ତେ)

ଧନ୍ୟ ହେ ଜ୍ୟୋତିଷେ ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ସାହସ
ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନେ ନିଶ୍ଚେ ଲଭିବ ପୌରୁଷ ।
ସୁନ୍ଦର ମଞ୍ଜୀକା ଆଣି ମୋ ପାଶରେ ଦେଲେ
ପଞ୍ଚଶତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ନେବ ଅବହେଳେ
ସେ ବରବରନା ମୋର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ ଯୋଗ୍ୟ
କାର୍ଯ୍ୟ ଧରି ଧନ୍ୟ ହୋଇ କରିବ ମୁଁ ଭୋଗ୍ୟ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ ! ଆଉ ବିଳମ୍ବରେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ, ଶୀଘ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅନ୍ତୁ ।

ଶଙ୍କର — ଆଜ୍ଞା; ଟିକେ ବୃଦ୍ଧଙ୍କୁ ମେଳାଣି ନେଇ ଆସେ । ଚଳ ଯାଉ ।

ଦୁର୍ଜୟ — ଯାଅନ୍ତୁ ଯାଅ, ପରେ ସମସ୍ତ ବୁଝି ପାରିବେ ।

ତୃତୀୟ ଅଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(କାରାଗାରରେ ଜ୍ୟୋତିଷ)

ଜ୍ୟୋତିଷ — (ସ୍ୱଗତ) ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହ ! ମୋତେ କାରାଗାରରେ ରଖି ମୋର ଶରୀର ସହିତ ନଷ୍ଟ କରିବାକୁ ପାରିଥିଲୁ, ମୂର୍ଖ ତୁ ଏତିକି ବୁଝିନାହଁ, ସତ୍‌ବଂଶରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲୁ, ତୋର ପିତା ବିକ୍ରମ ସିଂହ ଏବଂ ପ୍ରତାପସିଂହଙ୍କ ସେନାପତି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯେ କୀର୍ତ୍ତି ଉପାର୍ଜନ କରି ଯାଇଛନ୍ତି ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନାତୀତ । ତୁ ମୂଢ଼ ସେହି ଅକଳଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ର ଭାରତକୁ ରାହୁମୂର୍ତ୍ତି ପୁତ୍ର ଜନ୍ମ ହୋଇଛୁ । ଜନନୀ ! ତୁମେ ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହର ଅତ୍ୟାଚାର ସହ୍ୟ କରି ନ ପାରି ମୋ ନିକଟ ଏ ଭେଟି ପ୍ରେରଣ କରି ସ୍ୱର୍ଗ ଗୃହ ଚାଲିଗଲ, ମୋତେ ଟିକିଏ ମାତ୍ର ଦେଖା କରି ଗଲନାହିଁ । ମୁଁ ସତେ ଆଉ ଏ ନର ପିଶାଚ କବଳରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖିବି, ବିଶ୍ୱାସ ନୁହେ ! ହେ ଭଗବାନ ! ମୁଁ ତ ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହର କେତେ ଉପକାର କରିଥିଲି ତାର ପ୍ରତିଫଳ କଣ ଏଇଆ ପାଇଲି, ହା ଦଇବ !

ଗୀତ

(ଜୟ ଲଳାନନ୍ଦ ହରି — ବୃତ୍ତେ)

ନବ ନୀରଦବରନ ହେ ତବ
ଦୟା ଏ ଘନେ କାହିଁକି ।
ଶରଣାଗତ ଜନର ଏ ଆରତ
ନ ଶୁଣ କର୍ଣ୍ଣେ କାହିଁକି ॥
କୁରୁସଭା ତଳେ ଦ୍ରୌପଦୀ ଡାକିଲ
କୋଟି ବସ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୁ ତାଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲ
ଲଜ୍ଜାରୁ ମୁକତ କଲ ଗୋପୀନାଥ
ଏ ଅନାଥେ ବାରେ ଏଥି ଭୁଲିଲ
ଏ ପାଷଣ୍ଡ ଦୁଷ୍ଟ ଦିଏ ମୋତେ କଷ୍ଟ
(ତାଙ୍କୁ) ନଷ୍ଟ କର କୃଷ୍ଣ ଦୟାବନ୍ତ
ତୋହ ବିନା ନାହିଁ ଇଷ୍ଟ ମୋର କେହି
କୃପା ଦୃଷ୍ଟି ଦିଅ ମୋହ ପାଇଁକି

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଶଙ୍କର ନାପିତ, ମଞ୍ଜୀକା ସହିତେ ଗୃହ)

ଶଙ୍କର — (ସ୍ୱଗତ) ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ରଡ଼ିର ବାହାରେ ରଖି ଏ ନଗର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲି, ମାତ୍ର କାହିଁକି ଏତେବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଲୋକର ସାକ୍ଷାତ ପାଇଲି ନାହିଁ, କଣ କରିବି । ମଞ୍ଜୀକା କେଉଁଠାରେ ଅଛି କହିବ ତାର ସାକ୍ଷାତ କରିବି ! ଆଜ୍ଞା ଏହିଠାରେ ଡାକିଲେ ସମସ୍ତ ଜଣା ପଡ଼ିବ ।
ମହାରାଜାଙ୍କର ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ନେଇ, ଦୁଇ ବର୍ଷିତ ହେଇ, ଏ ସହର ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କୁ ଗଣ୍ଡେ ଭକ୍ଷା ମିଳୁ ।

(ସେବକ ଭୃତ୍ୟ ସେନଯାଇ ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କୁ ଦେବା)

ଶଙ୍କର—ମା ? ମୁଁ ଜଣେ ବିଦେଶୀ ଜ୍ୟୋତିଷ । ମୋତେ ବଳେ ଭୋଜନ ମୁତାବକ ଗୋଟିଏ ସିଧା ମିଳୁ, ମୁଠାଏ ଚାଉଳ କଣ ହେବ ? ଯାଅ ତୁମର ମାଲିକଙ୍କୁ ଜଣା, ଜଣେ ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟତ-ଜ୍ଞାତା ବୃଦ୍ଧ ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଦେଶରୁ ଆସିଛନ୍ତି । କୋଷ୍ଠୀପତ୍ର ଦେଖିପାରନ୍ତି । ଯଦି କାହାର କିଛି ବୁଝିବାକୁ ଥାଏ, ତେବେ ଆସି ପଚାରନ୍ତୁ । ଆମେ କିଛି ମାଗଣା ମାଗୁନାହିଁ ।

ସେବକ—ଅବଧାନେ ! ମୋ ହାତ ଟିକଏ ଦେଖିଲ—

ଶଙ୍କର—ବାଃ, ବାଃ, ଖାସା ହାତଟିଏ, ଜୀବନ କପଟ କିଛି ନାହିଁ । ୧୨୦ ବର୍ଷ ପରମାୟୁ । ଆଚ୍ଛା, ତୁମର ମନେ ଅଛି, ତୁମଙ୍କୁ ବ ୮ ର୍ଷ ମା ୯ ସ ଠେଇଁ ଭଲଭଳି କିଛି ହୋଇଥିଲା ?

ସେବକ—ସତ, ସତ, ମୁଁ ପଗ ଗାଧୋଇ ଗାଧୋଇ ବୁଡ଼ି ଯାଉଥିଲି ! ତେବେ ତେମେ ଏଇଠି ଥାଅ, ମୁଁ ଏ ସବୁ କଥା ଯାଇ ତେମାଙ୍କୁ କହିବି, ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଝିଅକୁ ପଚାରିବାକୁ ଥିଲା ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶଙ୍କର—(ସ୍ୱଗତ) ଦେଖାଯାଉ, ଚେଷ୍ଟା କରୁ କରୁ ଯେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯିବ । ପୁଣି ପାଉଟା ଠିକ୍ ଥିଲା ପରି ଜଣା ପଡ଼ୁଛି । ଏଇ ଆସିଲେ ସବୁ !

(ସମସ୍ତେ ଆସି ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରଣ)

ଶଙ୍କର—ମା, ଅଷ୍ଟ ସୁଲକ୍ଷଣୀ ହୁଅ; ଧନଜନ ଭୋଗ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମାଡ଼ଯାଉ । ନବଗ୍ରହ ଏକାଦଶସ୍ଥ ଶୁଭଫଳ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ ।

କୁନ୍ଦଲତା—ହଇ ହେ ଅବଧାନେ, ତମକୁ ସତ ସାଧି ଆସେ ।

ସେବକ—କେଉଁ ଆସେ ବୋଲି କଣ ପଚାରୁଛନ୍ତି-ମ, ମୋ ହାତକୁ ଭଲ ଖାଲି ଦେଖି ଦେଖି ସବୁ ଯାହା ମୋ ପିଲାଟି ଦିନୁ ଘଟିଥିଲା ଠିକଠିକା କହିଗଲେ ।

କୁନ୍ଦଲତା—ନେମାମଣି, କଣ ପଚାରିବ ପଚାରୁ ନା ।

ଶଙ୍କର—ମା ! ସୃତବତ୍ସର, ଦୈବଜ୍ଞ ଜ୍ୟୋତିଷ ଏ-ମାନଙ୍କୁ ଲଜ୍ଜା କରିବାର ନୁହେଁ । ଯାହା ମନର କଥା ତା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ ।

ମଲ୍ଲିକା - ଗୀତ

(ବନ୍ଧୁରେ ନିଷ୍ଠୁର ମରଣ – ବୃନ୍ଦେ)

କହ ହେ ଜ୍ୟୋତିଷ ମୋର ପଡ଼ୁଛି କି ଦଶା ।
ଅବରତେ କୁଲକ୍ଷଣ ଦେଖି ଉଡ଼େ ହଂସା
ହେ ଜ୍ୟୋତିଷେ । ପଦ ।
ଦକ୍ଷ ନେତ୍ର ଦକ୍ଷବାହୁ କମ୍ପୁଛି ମୁହୁର୍ମୁହୁ ।
ଜଣାଯାଏ ସ୍ୱପନେ ଆଉ ନାହିଁ ମୋ ଭରସା ।
ଧବଳେ ପେଚକ ଉଡ଼ି, ଶୁଭୁଅଛି ଘଡ଼ ଘଡ଼,
କି ବିପଦ ମୋତେ ମାଡ଼ି ଆସିବ ସହସା ।
କୁହୁଡ଼ି ଫୋଟିଲ ପରି, ଦିଗ ଦଶେ ଢଳିବ
ଜଳ, ସଂଶୟ ନ କର କି ହେବ ଦଶା ହେ ।

ଜ୍ୟୋତିଷେ ! କହନ୍ତୁ ଏ ସବୁ ଘଟିବାହାର ମୋର ଭବିଷ୍ୟତ ଗତି କଣ ହେବ ? ଏଇ ନିଅନ୍ତୁ ମୋ ଜନ୍ମ-ପତ୍ରିକାଟି ଦେଖନ୍ତୁ ।

ଶଙ୍କର—ଜନ୍ମ ପତ୍ରିକା କଣ ଦେଖିବା, ତୁମେ ଯେତେ-ଗୁଡ଼ିଏ କୁଲକ୍ଷଣ କହିଗଲଣି, ସେଥିରେ ତୁମର ଭାରି କିଛି ଅନିଷ୍ଟ ହେବାର କଥା । ତୁମେ ଏଥିର ସଦ୍ୟ ପ୍ରତିକାର କରିବା ଦରକାର । ତୁମର ମିଥୁନ ରାଶିକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବୃହସ୍ପତି ଅଷ୍ଟମ । ତୁମେ ଅବିବାହିତା, ନଚେତ୍ ତୁମର ଏଠି ବୈଧବ୍ୟ ଯୋଗ ଘଟିବାର କଥା ।

ସେବକ—ଆଜ୍ଞା ଅବଧାନେ, କହିଲ ଭଲ, ତେମାଙ୍କର ଶୁଭପରିଣୟ କେବେ ହେବ ?

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଏଇ ତିନିମାସ ମଧ୍ୟରେ ହେବାର କଥା ।

କୁନ୍ଦଲତା—ଆଜ୍ଞା କେଉଁଠି ହେବ ?

ଜ୍ୟୋତିଷ—ତେମାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ପାତ୍ର ବୋଧହୁଏ ଠିକ୍ ହୋଇଥିଲା; କିନ୍ତୁ ସେ ପାତ୍ରଟି ଯୋଗ୍ୟ, ଖୁବ୍ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶୀୟ, ଆଉ ହେଲେ କଣ ହେଲା, ଏଇ କେତେଦିନ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କୁ ସର୍ପ । ସେଥିଯୋଗୁ ତେମାଙ୍କୁ ଏପରି ସବୁ କୁଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଯାଉଛି ।

ସେବକ—ସତ୍ୟ ! ଆଉ ସନ୍ଦେହ ରହୁଛି କଣ ? ସେ କଥାକୁ ଏ କଥା ତ ଠିକ୍ ଘଟିଲା । ହଇ ହୋ ଅବଧାନେ ! ଏଥିର କିଛି ପ୍ରତିକାର ବାଟ ନାହିଁ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ—ତାଙ୍କୁ କଣ ଟିକିଏ କଷ୍ଟ ପଡ଼ିବ, କହୁଛ କିଏ ?

ମଲ୍ଲିକା—ମଞ୍ଜି ଲୋ ! ମୁଁ ଆଗରୁ ଯାହା ଅନୁମାନ କରୁଥିଲି, ଏବେ ସେଇଆ ଘଟିଲା । ଜ୍ୟୋତିଷେ ! ମୋତେ ତାର ପ୍ରତିକାରର ବାଟ କହନ୍ତୁ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଆଚ୍ଛା, ତୁମର ଗଡ଼ର ବାହାରେ କୌଣସି ଶିବମନ୍ଦିର ଅଛି କି ?

କୁନ୍ଦଲତା—ହଁ ଅଛି ।

ଜ୍ୟୋତିଷ—କେଉଁଠି ?

ସେବକ—ନଈ ଘାଟ ପାଖରେ ତ, ଆମ୍ଭେମାନେ ନିତି ଯିବା ଆସିବା କରୁ । କଣ ହବ କହିଲ—

ଶଙ୍କର—ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଡ଼େଇ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଶିବ ମନ୍ଦିରରେ ଜେମା ନିଜେ ସନ୍ଧ୍ୟା ଛଅଟାଠାରୁ ସାତ ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେବେ ଗୋଟିଏ ମନ୍ତ୍ର ଜପ କରିବେ, ତେବେ ସବୁ ବିଘ୍ନ ଛୁଟି ଯିବ । ସେ ମନ୍ତ୍ରଟି ଆମ୍ଭେ ଲେଖିଦେବା ।

କୁନ୍ଦଲତା—ସେ କଣ ଏକା ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଯିବେ ? ତା ତ ହେବ ନାହିଁ !

ଶଙ୍କର—ତୁମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତେ ଯାଇପାର, କିନ୍ତୁ ପୁରୁଷର ଛାଇ ସେଠାରେ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ମୋତେ ବିଳମ୍ବ ହେଲାଣି । କଣ ହୁକୁମ ଦେଉଛ ହୋଇ ଯାଉ । ମୁଁ ଯାହା କହିଲିଣି ତୁମ୍ଭେ ଶୀଘ୍ର ତାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଦିଅ, ସବୁ ବିଘ୍ନ ଛୁଟିବ ।

ମଲ୍ଲିକା—ସଖି ! କଣ କରିବ, ତୁମ୍ଭେମାନେ ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବ ।

କୁନ୍ଦଲତା—ସ୍ୱୀକାର କଥା ନା କଣ ? ପ୍ରାଣ ମାଗିଲେ ଦେଇ ପାରୁ, ଏହା ତ କଥା !

ମଲ୍ଲିକା—ଜ୍ୟୋତିଷେ ! ଯାଆନ୍ତୁ ପୁଣି କେବେ ଆସିବେ ?

ଶଙ୍କର—ଆଜି ହେଲା ଶୁକ୍ରବାର, ଆଜିର ବାର ଠିକ୍ ଆଠଦିନେ ଆସି ପହଞ୍ଚିବୁଁ । ଜୟ ସେ ଜଗନ୍ନାଥ ।

(ଏହା କହି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ମଲ୍ଲିକା—ସଖି ମଞ୍ଜି, ମୋ ମନ ଆଉ କେଉଁଠି ଲାଗୁ ନାହିଁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶଙ୍କର—(ସ୍ୱଗତ) ପାଞ୍ଚଶହ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା, ବାଃ ବାଃ ଏକାବେଳକେ ପାଞ୍ଚଶ । ଏ ଅରକ୍ଷିତ ଦଶା କହିଗଲା । ଯିବା ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହଙ୍କୁ ସେ ଶିବମନ୍ଦିର ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚାଇବା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହ, ଗଫୁର ଖାଁ, ଶଙ୍କର ନାଏକ, ଦୂତ, ମଲ୍ଲିକା ଓ ସହଚରୀବୃନ୍ଦ ।)

ଦୁର୍ଜୟ—ଜ୍ୟୋତିଷେ ! ଆମ୍ଭେମାନେ କେଉଁଠାରେ ଅପେକ୍ଷା କରିବା, ତାଙ୍କ ଆସିବା ଆଉ କେତେ ବିଳମ୍ବ ପଡ଼ିବ ।

ଜ୍ୟୋତିଷେ—ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ମନ୍ଦିରର ପଛ ପାଖ ସେ ଗଛ ଲହାଡ଼ରେ ବସିବା । ଯେପରି କନ୍ୟାର ଦୃଷ୍ଟି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କଠାରେ ନ ପଡ଼େ, ସେ ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାୟ ଆସିଯିବେ ।

ଦୂତ—ଅବଧାନେ ! ଏଇ ତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମାଇପେ କାନ୍ଧିକି ଏ ଆଡ଼କୁ ବାହେଇଛନ୍ତି ।

ଶଙ୍କର—ମହାରାଜ ! ଲୁଚଯାନ୍ତୁ, ଏ ତ ସେମାନେ ଆସିଲେ ପରା ।

ଜେମା ଓ ସହଚରୀଙ୍କ ଗୀତ—

(ମଦ ନଶା ଠା କେରେ—ଦୁଗ୍ରେ)

ପ୍ରିୟ ସଜନୀ ଗୋ ଦେଖ ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲାଣି
ଖେଚରବୃନ୍ଦ ରବ କଲେ ପଡ଼ିଗଲାଣି,
ନଭମଣି ଦୂରରେ
ଭରିଲେଣି ଘନ ଆକାଶେ
ସୁବାସିତ କୁମୁଦୀ ବିକଶିଲାଣି
ବନେ ନାନା କୁସୁମ
ଫୁଟି ଅଛନ୍ତି ଦେଖ କି ମନୋରମ
ଦକ୍ଷିଣୋ ପବନେ ବାସ ବହଟିଲାଣି !

କୁନ୍ଦଲତା—ସ୍ୱଳ ତ ଆସିବ, ଏମିତ ଗୋଡ଼ ନଟେଇ ନଟେଇ ପକାଉଛ କଣ ମ ?

ସେବକ—ତେମେ ଲେ ଭଉଣୀ ଖାଲି ଯିଲ କହ, ମୁହଁରେ ପଥ ହୋଇଛ ଯେ, ତମକୁ କହୁ ବାଧୁ

ନାହିଁ । ମୁଁ ତ ଜର ଶରଦରେ ସଢ଼ ପଡେଯାଉଛି,
ମୋର ବଳ କୋଉଠୁ ଆସିବ ଲୋ ମା' ।

ମଲ୍ଲିକା—ସଖି ! ସବୁ ଦିନେ ତ ଦର୍ପଣ ପାଖକୁ ଆସୁଥାଇ, କେଡ଼େ ଭଲ୍ ଦିଶୁ ଲାଗେ, ଆଜି କାହିଁକି ଏ ସ୍ଥାନଟା ଏପରି ମାଡ଼ ମାଡ଼ ପଡୁଛି !

ସ୍ନେହବତୀ—ହିଁ, ହିଁ, ଖାଲି ସାହିଁ ସାହିଁ ଶଉ ଶଉ ହେଲାପରି ଲାଗୁଛି ଜେମାଦେଈ ! ତମ କାହିଁ ବଢ଼ାଅ ତଣ୍ଡିଳ ଉଠେଇବା ।

(ଜେମାର ହରଙ୍କ ନିକଟରେ ସ୍ତୁତି)

ହର ହେ ମୋର ହର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା !
ହେ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର   ଭୋଳା ମହେଶ୍ବର
ଶ୍ମଶାନବାସୀ ବିଭୂତି ଭୂଷା ।
କଇଳାସପତି   ପ୍ରଭୁ ଉମାପତି
ଘୋଟିଛି ମୋତେ ଏ ଘୋର ବିବଶା ।
ଆହେ ତ୍ରିଲୋଚନ   ମୋ ଦୁଃଖ ଖଣ୍ଡନ
ନ କଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଉଡ଼ିବ ହଂସା ।। ୧ ।।
ଦେବ ଦେବ ମହା-   ଦେବ ଶମ୍ଭୁ ଶିବ
ଶମ୍ଭୂବଣ ମୋର ଶୁଣ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ।
ହେ ଚନ୍ଦ୍ରମୌଳି   ବାମଦେବ ଶୂଳି
ଏ ବାମାର ବାରେ ପୂରାଅ ଭରସା ।

(ଇତ୍ୟବସରରେ ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରବେଶି ମଲ୍ଲିକାକୁ ଧରନ୍ତେ ।)

ଦାସୀଗଣ—ଜୟ ରୁମ୍ଭେ, ଆମ୍ଭ ଜେମାମଣିକ କେଉଁଠି ନେଉଛ କହ, କହ !

ମଲ୍ଲିକା— ସଖିଏ ! ମୋତେ ଧର ।

ଦାସୀଗଣ - ହେ, ଆମ ଜେମାକୁ ଛାଡ଼ିଦିଅ ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ —(ଠେଲି ଦେଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ମଲ୍ଲିକା – ସଖି ଟେ' ।

ଦାସୀଗଣ—   (ଗୀତ)

(ଆଜ ଦେଖିଲ ବନମାଳୀ ଲୋ – ବୃତ୍ତେ)

ପ୍ରିୟ ସଜନୀ ଗୋ,
ଆମ୍ଭରେ ଛାଡ଼ିଲେ୍ କେଣିକି ।
ହରିଲ ତୋରେ ଧନ   ନ ରହେ ପିଣ୍ଡେ ପ୍ରାଣ
ଅନ୍ଧାର ଦଶେ ଦିଶୁ ଯେଣିକି !
କ ଦେଖି ବୋଲି ଘରେ   ଜଗ ଜନକୁ ତା'ରେ
ଲଗ ଲଭିବୁ କଷ୍ଟେ କେଣିକି ।
ଏ ଅଲେଖା ପତ୍ରଣ   ଆଉ କି ପ୍ରୟୋଜନ
ଶ୍ବାସ ଦେବା ଗୋ ଭୁଲ ପାଣିକି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ପ୍ରତାପ ସିଂହ, ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଓ ସହଚରୀ)

ପ୍ରତାପ—ଦେବ ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଏ ପୋଡ଼ାକପାଳକୁ ସବୁ ଅମଙ୍ଗଳ ଆସି ଘୋଟୁଛି । ପୁତ୍ରଜନ୍ମ ଠାରୁ ଯେତେବେଳେ ପୁତ୍ରର ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ଦେଖି ଏ ନେତ୍ର ସଫଳ କରିଥାନ୍ତେ, ସେତେବେଳେ ପୁତ୍ରକୁ ହରାଇବସିଲୁ । ପୁଣି ଏଠାରେ ପାଦ ପକାଇଲାମାତ୍ରେ ଏ କନ୍ୟାଟିକୁ ଜୟ ନେଇଗଲେଣି । କଣ କରିବା, ନବାବ ଖାଁଙ୍କୁ କଣ ବୋଲି କହିବା । ସେ ବସନ୍ତର ସନ୍ଧାନକୁ ଗଲାବେଳେ ମୋତେ ବାରମ୍ବାର ଏହି କନ୍ୟାଟିର ତତ୍ତ୍ବ ନେବାକୁ କହିଯାଇଥିଲେ । ମୁଁ ମୂର୍ଖ କଣ କଲି ! ଏବେ କଣ କରିବା । ହେ ଭଗବାନ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଯାନ୍ତା ହେଲେ, ଭଲ ହୁଅନ୍ତା । ନବାବ ଖାଁ ସଭାଠାରୁ ଫେରିଆସି ମଲ୍ଲିକାର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଶୁଣି ଅବାକ୍ ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି ।

ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା—ନାଥ ! ନବାବ ବୋଧହୁଏ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଠାରେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଆଉ ଆମ୍ଭ ନିକଟକୁ ଆସୁନାହାନ୍ତି । କଣ କରିବା । ନାଥ ! ମୁଁ ବସନ୍ତକୁ ହରାଇଥିଲି, ପୁଣି ପର ଝିଅଟିର ଅଦୃଷ୍ଟରେ ରହି ତାକୁ ମଧ୍ୟ ହରାଇଲି । ଶୁଣ ନାଥ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଗ୍ରହ ତ ଖରାପ, ଆମ୍ଭେ ଯେଉଁଠି ପାଦଦେବା ସେ ସ୍ଥାନର ଶିରୀ ଯିବ । ମୃତ୍ୟୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶ୍ରେୟସ୍କର ।

ନବାବ (ପ୍ରବେଶ) ବନ୍ଧୁ ! ବୃଥା ଚିନ୍ତା ଆଉ କରନାହିଁ । ମୁଁ ଦାସୀମାନଙ୍କଠାରୁ ସେ ସବୁ ବିଷୟ ଭଲକରି ଶୁଣିଲିଣି । ସେଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାପଡୁଛି, ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ସିଂହ ବୃଦ୍ଧିମ କରି ମଲ୍ଲିକାକୁ ମୋର

ଅପହରଣ କରି ନେଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସଦ୍ୟ ପ୍ରତିକାର କରିବା ଧର୍ମାଧୂ । ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଚାଲନ୍ତୁ ।

ପ୍ରତାପ—ଚାଲ ବନ୍ଧୁ !

—*—

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୁର୍ଜ୍ଜୟସିଂହ, ଗଫୁର ଖାଁ, ଶଙ୍କର ନାୟକ, ଦୂତ, ମଲ୍ଲିକା, ବନ୍ଦୀ ଓ ଜନତା)

ମଲ୍ଲିକା—ହେ ଯୁବକ ! ମୋତେ ଛାଡ଼ଦିଅ, ମୁଁ ତୁମର କିଛି ଦୋଷ କରି ନାହିଁ । ମୋତେ କାହିଁକି ଏତେ ହଟହଣା କରୁଛ ?

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—ତୁମେ ରାଜକନ୍ୟା, ତେବେ କୌଣସି ରାଜପୁତ୍ରର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ ହୋଇଥାନ୍ତ । ତେବେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ପତିରେ ମ କରିବାଟା ଅନ୍ତ କଣ ? ଆମ୍ଭେ କଣ ଉପଯୁକ୍ତ ନୋହୁଁ ।

ଦୂତ—ହଇ ଟେ ରାଜକନ୍ୟା ! ଆମ ରାଜାଙ୍କ ରୂପକୁ ଆପଣଙ୍କ ରୂପ ତ ଠିକ । ଆମ ରାଜାଙ୍କର ପାଟରାଣୀ ହୋଇ ବସିବ । ଆଉ ମନରେ ଏତେ ଦୁଃଖ କାହିଁକି କରୁଛ ?

ମଲ୍ଲିକା— ଗୀତ

(କ ଜ୍ଞାତି କରକ ଭେଣିକ—ଝୁଲେ)

ନରପତି ହୋଇ କର ଅନ୍ୟାୟ
ପର ନାରୀରେ ବଳାଇଛ ମତି
ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅକୀର୍ତ୍ତି ଦେଉଛି ଜାଣ
ସର୍ବାସ୍ତ୍ର ନୃପଙ୍କୁ ବଡ଼ ଦୂଷଣ
ଆହେ ଧାର୍ମିକ ରାଜା
ଅଧର୍ମ କଥା ନ କରନ୍ତି ଆଜ୍ଞା ।

ହେ ବୀର ! ତୁମ୍ଭେ ରାଜପୁତ୍ର ହୋଇ ଏପରି ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା କଣ ଉଚିତ ମନେ କରୁଛ ?

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—କିଛି କ୍ଷତି ନାହିଁ, ଆମ୍ଭେ ରାଜା, ତୁମ୍ଭେ ରାଜକନ୍ୟା । ଏଥିରେ ଅନ୍ୟାୟ କଣ ହେଉଛି ? ସେ ସବୁ ଛାଡ଼ଦିଅ ।

ମଲ୍ଲିକା— ଗୀତ

ଚନ୍ଦ୍ରସେନ ଯାକୁ ବରିଛି ମୁହିଁ
ତାଙ୍କ ବିନା ଅନ୍ୟ କେ ମୋର ନାହିଁ
କାହିଁକି ମୋତେ କର ହରବର
ପତିବ୍ରତା ଧର୍ମ ନ ଛୁଟା ମୋର
ଆହେ ନରପତି
ପର ପୁରୁଷେ ନାହିଁ ମୋର ମତି ।

ହେ ଯୁବକ ! ମୋର ଧର୍ମପିତା ମୋ ନିମିତ୍ତ ପତି ଅନ୍ୱେଷଣେ ଯାଇଛନ୍ତି, ପ୍ରାୟ ଏହି ଦୁଇଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଫେରି ଆସିବେ । ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ଛାଡ଼ଦିଅ, ମୁଁ ପିତାଙ୍କ ଠାରୁ ଯାହାଙ୍କ ନାମ ଶୁଣିଛି, ତାଙ୍କୁ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପତିରୂପରେ ବରଣ କରିଛି । ମୋତେ କ୍ଷମାଦିଅ, ମୋର ପତିବ୍ରତା ଧର୍ମରେ ବାଧା ଦିଅନା ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ—ସୁନ୍ଦରୀ ! ସେ ଉପଦେଶରୁ କଣ ମିଳିବ ! ମୁଁ ସେ ସବୁ କିଛି ଶୁଣିବି ନାହିଁ । ଜ୍ୟୋତଷେ ! ଆମ ସୁନ୍ଦରୀ ମଣିଷଙ୍କୁ ଧରେଇ ଦେଲଣି, କପାଳ ନବା କହିଲ ?

ଜ୍ୟୋତଷେ—ଦୂତ ଟିକିଏ ବାନ୍ଧିକରି ନେଇ ଯାଉ ।

ଦୂତ—କାହିଁକି, ଆପଣ ନେଉ ନାହାନ୍ତି ? ମୁଁ ଅଣ୍ଡିରି ପୁଅଟାଏ ମାଇକିନିଆଟାକୁ କାନ୍ଧରେ ବସାଇକରି ନେବି । ନା, ନା, ମୁଁ ପାରିବି ନାହିଁ ।

ଗଫୁର—କନ୍ଧର ଲେନେକୋ ହୋଗା ।

ଦୂତ—ଆରେ ଯା ହୋ, ମୋତେ ଗୋଲ ଦେଖିଲ ନା କଣ ? ଟେକ୍କା ଜାତକୁ ସେ ଠାଣ, ତେମେ ସିନା ଚୁରି ଦରଜଟା ଲଗା ପକାଅ । ନହନା ତେମେ ।

ଗଫୁର—ହାମ ଲୋକତା ମୁସଲମାନ ଧରମ୍‌ନେ ଏସା କାମ ନେହିଁ ।

ଦୂତ—ତେବେ ଆମର ଧର୍ମରେ ଅଛି ମାଇକିନିଆ ମୁଣ୍ଡେଇ କରି ଯିବୁ ।

ଜ୍ୟୋତଷେ—ମହାରାଜ, ଏତେ ଲୋକଙ୍କୁ ଖୋସାମତ କାହିଁକି ? ଆମେ ଧରିବୁଁ ।

ମଲ୍ଲିକା—ଓହୋ ! କାହିଁକି ମୋତେ କୁଆଡ଼େ ନେଇ ଯାଉଛ ? କିଏ କେଉଁଠାରେ ଅଛ ମୋତେ ଏ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷାକର ।

ଗୀତ

ଅହେ ଦେବାଦେବ କେ କେଣେ ଅଛ
ଏ ଅଭାଗିନୀ ଦୁଃଖ ଦେଖି ନ ଆସ
ନିଦାଣ କଲେ ମୁଁ ଗଲିଟି ସରି
ମଲି ଏ ନୃଶଂସ କବଳେ ପଡ଼ି
ଅହେ ଧର୍ମ ଦେବ
ତୁମ୍ଭ ବିନା ସାହା କେ ମୋର ହେବ । ୩ ।

ହେ ଦଣ୍ଡଗୋପାଳେ ! ହେ ଦେବାଦେବୀଗଣ ! କେ କେଉଁଠାରେ ଅଛ, ରକ୍ଷାକର, ରକ୍ଷାକର !

(ନେପଥ୍ୟେ) ଭୟନାହିଁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର । (ପ୍ରବେଶି)

ବସନ୍ତ— ତୁଷ୍ଟ କରେ ସେହି ଶତ୍ରୁକୁଳାନ୍ତକ ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହ ।
କହ ଏ କାହାର କନ୍ୟା,
ବଳେ ବଳେ କରୁଛୁ ହରଣ ? ମୂର୍ଖ କ୍ଷତ୍ରିପୁତ୍ର ହୋଇ ,
ଏ ଜଘନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟେ ହୋଇଛୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ।

ଗୀତ

(ଆଲେ ଦୁଷବୃଷ—ତୁଭେ)

କହ ରେ ବର୍ବର ଏ କନ୍ୟା କାହାର
କେଉଁଭଳି ନେଉଛୁ ବଳେ
ଦେଖୁନାହୁଁ ଯୋଷା ଲଭୁଛି ଏ ଦଶା
ତୋ ପଦ ତଳେ ଆକୁଳେ
ମୁକ୍ତ ନ ଦେଲ ବାରେ
ତୁହେତ କାହିଁ ହେଜଯାଉ ଅଛୁ ରେ ତାରେ । ୧ ।

ମୂର୍ଖ, ସେ କନ୍ୟାର ବଦନ ଦେଖି ତୁମମାନଙ୍କ ମନରେ ଦୟା ଆସୁନାହିଁ । ନିର୍ବୋଧ ! ଶୀଘ୍ର ତାକୁ ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ କର, ନଚେତ୍ ଦେଖିବୁ ।

ଦୁର୍ଜୟ—(ସହାସ୍ୟେ) ଅଚ୍ଛା, ଅଚ୍ଛା ।

ବସନ୍ତ— ଗୀତ

ଅରେ ନରାଧମ କରୁ ମନ୍ଦ କର୍ମ
ସମ୍ଭବ ନାହିଁଟି ଧର୍ମ
କେତେ ଦିନ ପାଇଁ କରିବୁ ତୁ ମସ୍ତି
ଧରି ଏ ମାନବ ଜନ୍ମ
ଲକ୍ଷ ମୋକ୍ଷ ନ କଲେ
ମୂର୍ଖ ପଡ଼ିବ ନରକେ ଯମର କବଳେ । ୨ ।

ମୂର୍ଖ ! ତୁ ଯେଉଁ ନୃଶଂସ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଛୁ, ନିଶ୍ଚେ ତାର ଫଳ ଅନ୍ତରେ ଭୋଗ କରିବୁ । ଯେବେ ଭଲ ଚାହୁଁ ଅଛୁ, ଏ କନ୍ୟାକୁ ମୋକ୍ଷ ଦେ ।

ଦୁର୍ଜୟ—କିଏ ତୁରେ ଶିଶୁ,
କାହାବଳେ ଏଡ଼େ ଦମ୍ଭେ କହୁ ମତେ ଏପ: ।

ବସନ୍ତ—ମୂର୍ଖ ! ଚିହ୍ନି ପାରୁନାହୁଁ ?

ଦୂତ—ସେନାପତେ ! ଏ ତ ସେହି ।

ଦୁର୍ଜୟ— ଗୀତ

ଆରେ ଆରେ ଛୋଟା ଏତିକି ଟୋକଟା
ଏତା ଅହଂକାର କରୁଛୁ କେତେ
ଗୋଲଟା ମାଡ଼ରେ ତୋ ପିଠି ଭାଙ୍ଗିବ
ହଟହଟା ବଡ଼ କଲୁଣି ମୋତେ ।
କଥାରେ କଥାରେ ପାଉ ତୁ ବଳ
ମଥା ଫିଟି ତୋର ଦେବ ଦୁଆର
ଲଜ୍ଜଲାଣି ତୋତେ ଧରମ କରମ
ଭାସିଯିବୁ ମୂର୍ଖ ଏକାକ-ସ୍ରୋତେ ।
ଧର୍ମଧାମେ ତୋତେ ନ ଦେବ ବାସ,
ଧରି ପଡ଼ିଛୁ ତୁ ଆରେ ନୃଶଂସ,
ଅଣ୍ଡ ବଂଶ ତୋର ଖୋଜି ମୁଁ ମାରିବି,
ଧ୍ୱଂସ ହେବା ଯୋଗ ପଡ଼ିଛି ଏବେ ।
ମୂର୍ଖ ! ରକ୍ଷା ଆଉ ନାହିଁ ତୋତେ,
ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ଗଣ୍ଡି ମୁଣ୍ଡ ଆରେ
ନଚେତ୍ ମୁଁ ଖୁଆଇବି ଶୃଗାଳ କୁକୁରେ ।
ଦେଖିବୁ,
ତୋ କେଉଁ ବୋଉ ଆସି ପଡ଼ିବ ପିଠିରେ ।

ବସନ୍ତ—ମୂର୍ଖ ! ଦଳବଳ ଅଛନ୍ତି ତୋ ସଙ୍ଗେ,
ନଚେତ୍ ଏକାକୀ ତୁ ଥିଲେ,
ଏ ଦାମ୍ଭିକ ପଣ ତୋର ଦେଇନ୍ତି ଛଡ଼ାଇ ।

ଦୁର୍ଜୟ—ମେଣ୍ଢା ଖଣ୍ଡେ
ତୁ କଣ ଜାଣୁ ଯୁଦ୍ଧ !
ଏକା ସ୍ୱସ୍ତ୍ରଭାବେ କାଢ଼ିଦେବି
କଲ୍ଲ ଦୁଧ ତୋର,

ଏକାକୀ ଯୁଝିବୁ ପର
ଆସ ମୋର ସଙ୍ଗେ,
ଦେଖିବ ତୋ ଗାରବ ବଡ଼ିମା ।
(ଅଭୟ ମଲ୍ଲ କ୍ରୀଡ଼ାରେ ଦୁର୍ଜୟ ପରାସ୍ତ ହେବାରୁ ତରବାରି ହସ୍ତେ ଯୁଦ୍ଧୋଦ୍ୟତ)

ଦୁର୍ଜୟ—ଆସ ମୂର୍ଖ ! ଅସି କ୍ରୀଡ଼ାରେ ହୁଅ ଉଦ୍ୟତ ।

ବସନ୍ତ - ଅସମ୍ଭବ କହୁଅଛ ତୁମ୍ଭେ ।
ନରଦେବ ମୁଁ,
ନାହିଁ ଅସ୍ତ୍ର କରେ ! (ନେପଥ୍ୟେ) ଭୟ ନାହିଁ,
ହୁଅ ଅଗ୍ରସର,
ପୃଷ୍ଠଭଙ୍ଗ କ୍ଷତ୍ରୀ ପକ୍ଷେ ନୁହଇ ଶୋଭନ ।

ବସନ୍ତ - (ସ୍ୱଗତ) ଅବଶ୍ୟ
ପୃଷ୍ଠଭଙ୍ଗ ମମପକ୍ଷେ ନୁହଇ ଶୋଭନ ।
ଭଗବାନ !
ତୁମେ ମୋର ଅଗତିର ଗତି, ଦୁର୍ବଳର ବଳ !
ଏ ସମୟରେ ଏ ଅଧୀନକୁ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରି
ଅକ୍ଷୟ କୀର୍ତ୍ତି ରଖନ୍ତୁ ।
(ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) କିଏ ଦେବେ ଖଣ୍ଡେ ଅସ୍ତ୍ର ?

ଦୁର୍ଜୟ—(ସହାସ୍ୟେ) ଅସ୍ତ୍ର ! ଅସ୍ତ୍ର ନ ପାଇ ବୁଝି ଯୁଦ୍ଧୋଦ୍ୟୋଗ ।
(ନେପଥ୍ୟରୁ କମଳା ଆସି ଅସି ଦେବା)

କମଳା—ଶୀଘ୍ର ବତ୍ସ ! ଧର ଅସ୍ତ୍ର ହୁଅ ଅଗ୍ରସର । ଯୁଦ୍ଧେ ଜୟୀ ହୋଇ ରକ୍ଷ ଅକ୍ଷୟ ଗୌରବ ଏ ଭବେ ।
(ଅଭୟଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧରେ ଦୁର୍ଜୟ ପରାସ୍ତ ହେବାରୁ)

ଦୁର୍ଜୟ—(ସ୍ୱଗତ) କିଏ ଏହି ମୁକୁଳିତକେଶା, ପୁଣି ରକ୍ତ ବସ୍ତ୍ର ପରିହିତା ଉଗ୍ରଚଣ୍ଡୀ ମୂର୍ତ୍ତି ! ଅଦ୍ୟାପ୍ରାୟ ଅର୍ପିଣ କଟିବେ, ଅସ୍ତ୍ର ଦେଇ ହୁଏ ଅନ୍ତର୍ହିତା ! ଜଣାଯାଏ ଶତ୍ରୁବଳେ ବଳୀୟାନ ଏହି । ପାପମତି ନ୍ୟାୟଯୁଦ୍ଧେ ଅଜେୟ ସେ ମମପକ୍ଷେ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) କିଏ ଅଛୁ, ରଘୁର ! ଭୀମ ! ବେଢ଼ି ମାର ସର୍ବେ ଏ ଦୁଷ୍ଟ ବାଳକେ (ସମସ୍ତେ ଘେରି ନିବାରୁ ଅଲକ୍ଷିତେ କମଳା ଅସି ହସ୍ତେ ଯୁଦ୍ଧେ ପ୍ରବୃତ୍ତ)

ବସନ୍ତ—ଅନ୍ୟାୟ ଯୁଦ୍ଧ, ଏ ନୁହେ କ୍ଷତ୍ରୀ ପକ୍ଷେ ଶୋଭା ।

ଦୁର୍ଜୟ—ବନ୍ଦୀକର ମୂର୍ଖେ ! ମଲ୍ଲିକା ସହିତ ମୋର ବିବାହ ଆଗରୁ ଏ ପାଷଣ୍ଡର ରକ୍ତରେ ସ୍ନାନ କଲେ ବୈର ନର୍ଯ୍ୟାତନା ଶେଷ ହେଲାବୋଲି ସମସ୍ତ ଆଶା ସଫଳ ହେବ । ରଘୁର, ଏ ପାଷାଣ୍ଡି ସେହି ମନ୍ତ୍ରୀପତ୍ନୀ କମଳା । କି ସୁନ୍ଦରୀ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ଯିବ କେଉଁଆଡ଼େ ? ଚାଲ, ଦେଖିବ କପରି ବନ୍ଦୀ ହେବ ରାଜଗଡ଼ ମଧ୍ୟେ ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଅଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ନବାବ ଖାଁ, ପ୍ରତାପ ସିଂହ, ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଓ ସହଚରୀବୃନ୍ଦ)

ପ୍ରତାପ—ନବାବ ! କଣ ସନ୍ଧାନ ପାଇଲ, ସତେ କଣ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଭାଗ୍ୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିବ ?

ନବାବ—ଆଜ ରାଜଗଡ଼ରେ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ଲାଗିଛି; କିନ୍ତୁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମନରେ କୌଣସି ଶାନ୍ତିର ସଞ୍ଚାର ନାହିଁ । ଅନୁସନ୍ଧାନ ଦ୍ୱାରା ବୁଝିଲି, ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହ ମଲ୍ଲିକାକୁ ନେବା ପଥରେ ବସନ୍ତ ଓ ବୃଦ୍ଧ ମନ୍ତ୍ରୀ ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ତାଙ୍କର ହସ୍ତଗତ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ପ୍ରତାପ—ଏ କଣ ପ୍ରକୃତ କଥା ନବାବ ! ମୋର ହସ୍ତ ପଦ ଆଉ ଚଳୁ ନାହିଁ । ମୁଁ କଣ କରିବି, ମୋର ବସନ୍ତର ଦଶା କଣ ହେବ ।

ନବାବ—ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରନ୍ତୁ । ଆପଣ ଯେପରି ପୁତ୍ର ନିମିତ୍ତ ଅଧୀର, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ମୋର ସେହି ପାଳିତା ମଲ୍ଲିକା ନିମିତ୍ତ ଅଧୀର ।

ପ୍ରତାପ— ଗୀତ

(ଜୟ ଗୁରୁ ଜୟ—ବୃନ୍ଦେ)
କହ କହ ହେ ଭବେଶ କେଉଁଠି ମୁଁ ଯିବି
ଦୁର୍ଜୟ କବଳୁ କେମ୍ନେ ବସନ୍ତ ରଖିବ ।
ବତ୍ସ ! ହୁଅ ଆସି
ମୋର ତୁମ୍ଭ ବିନା କେହି ନାହିଁ ଭରସା ।

ଅଭକ୍ତି ବଳନ୍ତୁ ଦୁଷ୍ଟ ଅଟେ ସେ ଦୁର୍ଜୟ
ମୋ ପୁତ୍ର ପରାଣ ଆଜ ନେବ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ।
କର ପ୍ରତିକାର ।
(ବନ୍ଧୁ) କେମନ୍ତେ ଲଭିବ ମୋ କୁମର । ୨ ।

ସେ ପାଷଣ୍ଡ ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହ ନିଶ୍ଚୟ ମୋର ପୁତ୍ରକୁ ମାରି ପକାଇବ । ଯଦି ସତ୍ୱର ପ୍ରତିକାର ନ କର, ତେବେ ମୋର ସବୁ ସରିଗଲା ।

ନବାବ—ବନ୍ଧୁ ! ଭାବନା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ ! ମୁଁ ତାର ପ୍ରତିକାରର ବାଟ ଦେଖୁଛି । ଆସ, ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଏ ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ସାବଧାନ କରାଇ ଦେବା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୂତ, ବିଦ୍ୟାବନ୍ତ, ପ୍ରଜାଏ)

ବିଦ୍ୟାବନ୍ତ—କିଣ କାରଣ କିଛି କହୁନାହଁ, ମୋତେ କୁଆଡ଼େ ନେଇ ଯାଉଛ !

ଦୂତ—ବାହାରେ ଦେଖିବେ ଆସନ୍ତୁ, ରାଜାଙ୍କର ନିମନ୍ତ୍ରଣ ହୋଇଛି ।

ବିଦ୍ୟାବନ୍ତ—କେଉଁ ରାଜାର ଉତ୍ସବର, କସନ୍ତର ?

ଦୂତ—ହଁ, ବସନ୍ତର ପୁଅ, ତୁମ୍ଭ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ସଖୀର ନଣ୍ଡ, ଆଉ ଦୁର୍ଜୟସିଂହଙ୍କର ମଲ୍ଲିକା ସହିତ ଶୁଭ ପରିଣୟ । ଏଥାଥରକେ ଭଲଗୋଟି କାର୍ଯ୍ୟ ନିମିତ୍ତ ନିମନ୍ତ୍ରଣ, ଚାଲନ୍ତୁ ।

ବିଦ୍ୟାବନ୍ତ--କଣ ହେଲା, ବସନ୍ତର ପୁଅ, ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ! ଓଏ ଏମନକାର ପାତ୍ରତ୍ୱ ନଷ୍ଟ ହେବ, ଏ କଣ ସତ ? ତେବେ କଣ ମୋତେ ଏହି ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଇବାକୁ ଡାକି ନେଉଛ, ହା ବିଧାତା ।

ଦୂତ—ମୋତେ ଉତ୍ତର ଦେଉଛି, ଏଣେ ବରାତ ବେଦୀରେ ବରକନ୍ୟା ବସିଲେଣି । ଆପଣ ପହଞ୍ଚିଲେ ପ୍ରଥମ ଦୂରକାର୍ଯ୍ୟ ସମାପନାନ୍ତେ ବୈବାହିକ ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେବ ।

ବିଦ୍ୟାବନ୍ତ—ଦୂତ ! ସତ କି ଏ ଘଟଣା ? ମୁଁ କଣ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଏହା ଦର୍ଶନ କରିବ ! ନା, ନା ମୋତେ ଛାଡ଼ଦେ । ମୋର ପ୍ରାଣ ଏହି କାରାଗାରରେ ଯାଉ ବରଂ, ମୁଁ ଏ ସବୁ କଦାପି ସନ୍ଦର୍ଶନ କରିବ ନାହିଁ ।

ଦୂତ—ମୋତେ ଯାହା ହୁକୁମ ହୋଇଛି, ତା ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ କରିବ । ଚାଲ ଶୀଘ୍ର । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ବାଳକ ବାଳିକାଣୀ)

ଗୀତ

ବାବୁ ହୋ ! ଆମେ ଭଣ୍ଡାରୁ ଜାତ
ବାଉଳ ସାଆନ୍ତ ଆମ୍ଭ ପଣ୍ଡିତ
ଶୁଖ ମୁଠି ଖଣ୍ଡେ କାଖରେ ରହିଲେ
ପାଖକୁ ଆସିବେ ବହୁତ ବନ୍ଧୁ
କି ଧନୀ ଦରିଦ୍ର, ରାଜା ପ୍ରଜା ହେଉ
ନେଉଛୁ ପଇସା ଓଠାରୁ ଲୁଟି ।

ପୁ—ଆ ଆ ମୋ ସୁନଅ ମା
ଅକଡା ପସନ୍ଦ ହେଲ
ସ୍ତ୍ରୀ—କେଉଁଆଡ଼େ ଯିବ କସ କରିକ
ଖଣ୍ଡିଆ ମୋତେ କହନ ।
ପୁ—ରାଜାଘର ହେବ ବାହାଘର
ଓଡ଼ିଆପିଠା ଖାଇ ହେବା ଭୋଜ
ସ୍ତ୍ରୀ—ଶୁଣରେ ବସିଛୁ ରଜାପୁଅ ଆସି
ଏ କଥା ଅଛୁଟି ଜାଣି !
ପୁ—ଶୁଣରେ ଆମ୍ଭର ହୋଇବ ଭସ
ଖାଇ ପିଇ କରୁ ହେଉଁବା ଆସ ।
ସ୍ତ୍ରୀ—ବଇଁଚ ଉସ ଜାଣୁ ଭରସା
ଝରକା ଦେଲେଣି ଖୁଣି ।
ପୁ—ଆଲେ ପ୍ରଜା ହୋଇବେ ଭାଇଁକ ଗୁଣେ
ସ୍ତ୍ରୀ—ଆରେ ବାଟ ଘାଟରେ ଚହଳ
ବସିଛୁ ଖଣ୍ଡିଆ ପାଇ ଶୁଣ ।
ପୁ—ଆଲେ, ଆଉ ରଜାପୁଅ କୁଆଡ଼େ ଅଛନ୍ତି ।
ସ୍ତ୍ରୀ—ସେଇଥି ଲାଗିତ ଏତେ ଭାଣ୍ଡ ବସିଛୁ ।

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୁର୍ଜୟ ସିଂହ, ବଦ୍ୟାବନ୍ତ, ଗଫୁର ଖାଁ, କରିମ ଖାଁ, ଶଙ୍କର ନାୟକ, ଦୂତ, ମଲ୍ଲିକା, ପୁରୋହିତଗଣ, ବସନ୍ତ, ବିମଳା, ନବାବ ଖାଁ, ପ୍ରତାପ ସିଂହ, ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା, ବାଦ୍ୟକାର ଇତ୍ୟାଦି)

ଦୁର୍ଜୟ—ସେନାପତେ ! ଆଜି ବଳିଦାନ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ କଣ, ଶାସ୍ତ୍ର ଘାତକକୁ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ । ବସନ୍ତର ଶିର ଛେଦନ କରୁ ? (ସମସ୍ତେ ନୀରବ ହେଲେ) ଯଦି କେହି ବସନ୍ତ ବକ୍ଷରେ ଖଡ୍ଗ ଉତ୍ତୋଳନ କରିବାକୁ ଅସ୍ୱୀକୃତ, ତା ହେଲେ ମୁଁ ନିଜେ ନିଜେ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିବି । ଦିଅ ଖଡ୍ଗ ।

ଗଫୁର—ମହାରାଜ ! ଏ ଦାସକୁ ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତୁ । ଆପଣ କାହିଁକି ଏ ଘୃଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟଟା କରିବେ !

ଦୁର୍ଜୟ—ଗଫୁର ଖାଁ, ଯଦି ମୋର ସଂସାରରେ କେହି ବିଶ୍ୱାସୀ ଥାଏ, ତେବେ ତୁମେ । ଆଜିଠାରୁ ତୁମକୁ ଖାଁ ବାହାଦୁର ପଦ ଦିଆଗଲା ।

ଗଫୁର—(ଅବନତ ମସ୍ତକେ) ଜି, ଖୋଦାବନ୍ଦ୍ !

ଦୁର୍ଜୟ— ଗୀତ

(ରସ ମାନସ ସ୍ଥାୟୀକେଶ—ବୃତ୍ତେ)

ଭଣ୍ଡ ଷଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କାଟ ଏ ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ
ଭଣ୍ଡ ପାଷଣ୍ଡର ମୁଣ୍ଡରେ ।
ଅସ୍ତ୍ରା ତୋଳି ଖଣ୍ଡେ କାଣ୍ଡ କର କେଡ଼େ
ଚେଙ୍ଗଟ ନର ଗୁଣ୍ଡ ଗୁଣ୍ଡରେ ।
ଦଣ୍ଡଧର ବଶ କରିବ ମୁଁ ଚଣ୍ଡା
କାଳକୁ ମୋ ଡର ନଥିବଟି ଧନ୍ଦା
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସ୍ୱାମୀ ଧରି କାଟ ମେଣ୍ଢାଙ୍କର
ରକ୍ତ ଭରାଇ ସେ କୁଣ୍ଡରେ ।

ବଦ୍ୟାବନ୍ତ—ରେ ନୃଶଂସ ! ଏପରି ଅନ୍ୟାୟ ପୈଶାଚିକ କାର୍ଯ୍ୟ କର ନା, ତୋର ଭଗବାନ କେବେ ମଙ୍ଗଳ କରିବେ ନାହିଁ ।

ଦୁର୍ଜୟ—ବୃଦ୍ଧ ! ଆଜି ଦମ୍ଭ ରହ, ବର୍ତ୍ତମାନ ତୋର ଶିର ଦଶା କପରି କୌତୁକମୟ ହେବ ଦେଖିବୁ । ଗଫୁର ! ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି ?

ଗଫୁର— ହଜୁର ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ବିମଳା— ଗୀତ

(ରେ ବଧି ଅଞ୍ଚଳ ନଧି—ବୃତ୍ତେ)

ହେ ସାର ଶୁଣ ମୋର ବିନୟ ବାଣୀ
କ ଯଶ ଲଭିବୁ ତୁ ଏହାକୁ ହାଣି
ସୁଦୟା କର
ଏ ପରା ହେବ ତୋର ଭ୍ରାତା ଭ୍ରମର ରେ ॥

ଦୁର୍ଜୟ—ତୁ କାହାପାଇଁ ଆପତ୍ତି କରୁଛୁ, ପୁଣି ତୋ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ କିଏ ଆପତ୍ତି କରିବ, ଏପରି ହୁଅନ୍ତା ଲାଗିଛି । ଯା ପାଷାଣ୍ଡି, ତୋ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ସ୍ୱର୍ଗେ ନାହିଁ ।

ବିମଳା— (ଗୀତ)

ପାଷାଣୁ କଠିଣ କି ହୃଦୟ ତୋର
ପାଷଣ୍ଡ ବୃତ୍ତି ଆଚରିଲୁ ପାମର ରେ
ହେବ ଏ ଫଳ
କଷ୍ଟେ ଭୋଗିବୁ ମୂଢ଼ ଶତ୍ରୁ ସମରରେ ॥

ଦୁର୍ଜୟ—ପାଷାଣ୍ଡି !
ଏତେ ତୋ ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା,
ସମ୍ମୁଖରେ ଲଜ୍ଜା ଦେଉ ମୋତେ ।

ଗଫୁର—ଅପେକ୍ଷା କାହିଁକି,
ବିଳମ୍ବରେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ।
ହୁଅ ସୁକାର୍ଯ୍ୟ ତତ୍ପର ।

ବିମଳା—କାପୁରୁଷ ରେ ! ତୋର ମରଣ ଏ ପାପ ନୟନରେ ଦେଖି କିପରି ଧୈର୍ଯ୍ୟଧରି ରହିବି । ବାପ ! ତୁ ଆଜି ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯିବୁ !

ବସନ୍ତ— ଗୀତ

(ସୁନ ମନ—ବୃତ୍ତେ)

ମା ! କାନ୍ଦନା କାନ୍ଦନା
କର୍ମେ ଭୋଗିବାକୁ ଅଛି ଘୋର ଯାତନା ।
ବିଭବ ବଣ୍ଟିଛି ଯାହା, କେ ଖଣ୍ଡିପାରିବ ତାହା,
ନାହିଁ ଆନ କେହି ସାହା ଜଗତେ ସିନା ॥

ଗଫୁର—ଆଓ, ତୁମ୍ଭେ ଦେବତା ବଡ ବଡ ହୋତା ।

(ଶୂଳରେ ବସାଇ ତରବାରି ଉଠାଇବା ବେଳେ ନେପଥ୍ୟରୁ ତୋପର ଆବାଜ, ଗଫୁରର ପତନ, ସମସ୍ତେ ଚକିତ । ନବାବ ସୈନ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରବେଶ । ସୁରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିବା ।)

ନବାବ—ବନ୍ଦୀକର ମୂର୍ଖଙ୍କୁ, ଦାସୀମାନେ ସେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଜାଣନ୍ତ କିଏ ?

ଗୀତ

ଧର ଧର ଦୂତେ ଧର ଏ ସ୍ୱୈରକୁ
ମାର ମାର ବେଢ଼ି ମାର ରେ ।
ଏ ମୂର୍ଖ ପାଷଣ୍ଡ କଲେ ଯେତେ କାଣ୍ଡ
ଦଣ୍ଡ ଅନ୍ତରେ ମୋର ରେ ।୧।
ହସ୍ତ ପଦ ବାନ୍ଧ ଚଳା ଏ ନୃଶଂସ
ଚିରଦିନ ପାଇ ଦିଅ କାରାବାସ ।
ଏ ଜ୍ୟୋତିଷ ମୂଢ଼ ଫାଶରୁ ନ ଛାଡ଼
କର ବନ୍ଦ ଦରବାର ରେ ।

। (ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କୁ ଟାଣିନେବା)

ତିଷ—ନା—ମୁଁ—ନୁହେଁ ।

ପ—ବସନ୍ତ ! ତୋତେ କିଏ ରକ୍ଷାକଲା ?

—(ପ୍ରଣାମାନନ୍ତର) ପିତା ! ଏହି ମାତା କମଳା ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ମୁଁ ଅରଣ୍ୟରେ ପ୍ରାଣ ପାଇଲି । ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀକରି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରୁ ନଷ୍ଟ କରିବାକୁ ବସିଥିଲେ ସେ ବ୍ରତଚାରୀ ହୋଇ ମୋତେ ଭେଟିଲେ ।

—ନବାବ, ମୁଁ ବୃଦ୍ଧ ମନ୍ତ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତଙ୍କୁ ଏହିଠାରେ ରାଜପଦରେ ବରଣ କରି ସନ୍ନ୍ୟାସ ଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନ କରିବି । ତୁମ୍ଭେ ବସନ୍ତକୁ ନେଇଯାଅ । ମଲ୍ଲିକା ସଙ୍ଗରେ ଶୁଭପରିଣୟ କରାଇ ତୁମ୍ଭର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପୂରଣ କରିବ ।

ନବାବ ମହାଶୟ, ମୋର ଆପଣ ବସନ୍ତ ଓ ମଲ୍ଲିକାର ଶୁଭପରିଣୟ ପରେ ଯା ଇଚ୍ଛା ତା କରି ପାରନ୍ତି ।

ରାଜା—ହଉ ନବାବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

(ବସନ୍ତ, ମଲ୍ଲିକା, ନବାବ ଖାଁ, ପ୍ରତାପ ସିଂହ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଶଙ୍ଖୁଆ, ବାଜାଦାର ଓ ସଖିବୃନ୍ଦ)

(ବସନ୍ତ ମଲ୍ଲିକା ଏକତ୍ରେ ଆସୀନ, ନବାବ, ରାଜା, ମନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଭୃତି ଉପସ୍ଥିତରେ ମଲ୍ଲିକାର ସଖୀମାନଙ୍କ ସହ ବରଣମାଳା ବସନ୍ତକୁ ପ୍ରଦାନ)

ଗୀତ

(ସୁର-ନୋକା—ଦୁଇ)

ଆସ ଆସ ନବବାଳ
କରେ ଘେନ ସବେ ଆରତିଥାଳ ଗୋ
ଆଜ ବନ୍ଦିବା ରାଜଦୁଲାଳ ।
ବଜାଅ ହୁଳହୁଳି ଆଜି,
କେତେ ଦାନ ଧ୍ୟାନ ଅନ୍ତେ ଲଭି
ଏସ ଉପାସ୍ୟ ଦେବା ଗୋ ଲଭ ।
ଉମାପତଙ୍କୁ ମାଗ ମାଗ,
ପୂର୍ଣ୍ଣ ତୁମ୍ଭେ ଶୋଭା ଚମ୍ପକ ଡାଳ
ସରସିଅ ଧରେ ରସାତଳ ।
କେତେ ମଦନ ଯୁବକ,
ହୋଇଛନ୍ତି ଏହି ରୂପରେ ଏକ
ଭୃଙ୍ଗ ଶୋଭାପାଏ ଶୋଭା ଦେଖ ।
ଇଷ୍ଟ ଦେବତାଙ୍କୁ ଜଣା
ବର କନ୍ୟାରେ କରନ୍ତୁ କରୁଣା
ନାମେ ଲଭିବ ଜୟ ବାନା ।

ଇରାନ୍‌ର ରାଣୀ

ଇରାନ୍‌ର ରାଣୀ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ଦ୍ରାକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ର

(ଗୋଟିଏ ପଞ୍ଚଦଶ ବର୍ଷୀୟ ସୁନ୍ଦର ଯୁବକ ଖଣ୍ଡିଏ ପଦ ପଢ଼ୁ ପଢ଼ୁ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା)

ଦାରା—(ପଦଟି ପକେଟରେ ରଖି ଦେଇ) ଏମାନେ ମୋର କେହି ନୁହନ୍ତି, ଅଥଚ ମୋତେ ପ୍ରାଣ ଅପେକ୍ଷା ଭଲପାନ୍ତି । ନାସିରଙ୍କ ଅପତ୍ୟସ୍ନେହ ମୋର ମନ ପ୍ରାଣକୁ ବାନ୍ଧି ଦେଇଛି । ସୁଜିଭ ଅପ୍ରାପ୍ତ ବୟସ୍କା ବାଳିକା ହେଲେ ବି ସେ ମୋର ଜୀବନସଙ୍ଗିନୀ ପରି ନାନା କ୍ରୀଡ଼ା କୌତୁକରେ ମୋତେ ମତାଇ ରଖିଛି । କିନ୍ତୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ଜାଣି ନ ଥିଲି ଯେ, ମୁଁ କିଏ ? କପରି ଏଠାରେ ଏମାନଙ୍କ ସ୍ନେହାଧୀନ । ଏ ପଦଖଣ୍ଡିକ ଆଜ ମନରେ ଜୀବନର ଅତୀତ କାହାଣୀ ଜଗାଇ ଦେଉଛି; କିନ୍ତୁ ପରିଷ୍କାର ତ ଲେଖିନାହିଁ ! କାଲି ସନ୍ଧ୍ୟା ସାକ୍ଷାତରେ ସମସ୍ତ କଥାବାର୍ତ୍ତା । ଆଜି ତାଙ୍କ ନିକଟ ଯିବାକୁ ହେବ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ସେ ମୋତେ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥିବେ । ପୁଣି ଲେଖିଛନ୍ତି, ତୁମେ ତୁମର ଜୀବନ କାହାଣୀ ଶୁଣିଲେ, ତୁମର ସମସ୍ତ ମାୟା ମମତା ସବୁଆଡ଼ୁ ଭୁଲିଯାଇ ଆତ୍ମହରା ତ ହୋଇଯିବ । ତାହାହେଲେ ସୁଜିଭକୁ ସେ ମୁଁ (ବେଦିକା ଉପରେ ବସି ପଡ଼ିଲେ ଚକିତ ଭାବେ, ପଛଆଡ଼ୁ ଚୁପି ଚୁପି ଆସି ସୁଜିଭ ଆସି ଦାରାର ଆଖି ଦୁଇଟି ବୁଜି ଧରିଲା । ଦାରା ଜାଣିପାରିଲା ନାହିଁ । ସୁଜିଭ ତହୁଁ ହାତ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଦାରା ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ହସିଦେଲା ।)

(ଗୀତାନ୍ତେ ଦାରା ବସି ପଡ଼ିଲା, କୋଳରେ ସୁଜିଭ ବସି ପଡ଼ିଲାବେଳକୁ ଗୋଟିଏ ସର୍ପଟି ବେଗେ ବାହାରି ଉଠିଲା ‘ଓଃ ସାପ’ ସୁଜିଭ ଭୟରେ ସାପଟାକୁ ହାଣିଦେଲା) ।

ଦାରା—ସୁଜିଭ, ତୁମେ ମୋତେ ବଞ୍ଚାଇ ଦେଲ । ତୁମର ଏ ଉପକାର ଭୁଲିପାରିବି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆଜ ଯେ ମୁଁ ତୁମଠାରୁ ବଦଳି ହୋଇଯାଉଛି ।

ସୁଜିଭ—କେଉଁଠାକୁ ?

ଦାରା—ସେ କଥା କହିବାକୁ ମନା ଅଛି । ଯଦି ଭଲରେ ଫେରେ ତେବେ ଦେଖା, ନଚେତ୍—

ସୁଜିଭ—ତେବେ ଏତେ ବଡ଼ ଜୀବନଟା ତ ରହିଲା, ପୁରସ୍କାର ତ କିଛି ପାଇଲି ନାହିଁ !

ଦାରା—ନାହିଁକି, ମୁଁ ତ ପୁରସ୍କାର ଦେଲି ।

ସୁଜିଭ—କାହିଁ ?

ଦାରା—ମୋର ପ୍ରାଣ ଯେ !

ସୁଜିଭ—ହଉ ବୁଝିଲି, ସୁଖ ସଙ୍ଗ ହୋଇ ଆସିବାକୁ ଘରକୁ ଯିବା ।

ଦାଉ—(ମନ ଶୁଖାଇ) ଗୁଲ୍‌ଜାର୍, ମୋତେ ଆଜ କାହିଁକି କିଛି ଭଲ ଲାଗୁନାହିଁ । ମୋର ମନ କେମିତି କେମିତି ଜଣାଯାଉଛି ।

ଗୁଲ୍‌ଜାର—ନିଜ ଘରକୁ ଯାଅ, ତମ ମୁଣ୍ଡରେ ଟିକିଏ ଥଣ୍ଡା ତେଲ ମାଲିସ କରିଦେବ, ସବୁ ଭଲ ହୋଇଯିବ ଯେ । (ଉଭୟଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

କୁଟୀର

(ନାସିର ଖାଁ ଏକ ଖଟିଆ ଉପରେ ଉପବିଷ୍ଟ)

ନାସିର୍—ହା ଖୋଦା, ତୁମର ଲୀଳା ବୁଝିବା କଠିନ । କି ଦୋଷରେ ଏତେ ବଡ଼ ରାଜ୍ୟଟା ଛାରଖାର ହୋଇଗଲା ! ସମ୍ରାଟ ଜାଫର ସାହଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରେ ଏ ରାଜ୍ୟର ମେରୁଦଣ୍ଡ ଭାଙ୍ଗିଯାଇଛି । ପୁଣି କ'ଣ ରାଜ୍ୟ ପାଳନ ହେବ ? ନବାବ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଶାସନରେ ପ୍ରଜାମାନେ ଆନନ୍ଦରେ ରହିବେ । ଏଣୁ ଦାଉ, ସରଳ ବାଳକଟି ସଂସାରର କଥା କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ ? ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜର ବଂଶର ପରିଚୟ ମଧ୍ୟ ପାଇନାହିଁ, ବାପ ମା'ଙ୍କର ନାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାଣେନା, କିପରି ବା ଜାଣିବ ? ଜନ୍ମ ପରେ ପରେ ତ ଅଦ୍ଭୁତ ଘଟଣା ! ଏହି ବାଳକ କ'ଣ ପରେ ରାଜ୍ୟ ଫେରପାଇ ଶାସନ କରିବ, ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ମନକାମନା ବୁଝିବ ? ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଆହା, ପ୍ରଭୁଭକ୍ତ ମୋବାରକ, ରାଜ୍ୟର ଶେଷ ସମ୍ପତ୍ତି ମୋ ଉପରେ ଭାର ଦେଇ କେଉଁଠି ରହିଲ । ଆଜକୁ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ତଳର କଥା । ସ୍ୱପ୍ନ ସ୍ୱପ୍ନ ଦିନ ଗଡ଼ିଗଲା । ସେ ତ କାହାକୁ ଅପେକ୍ଷା କରେ ନାହିଁ ! ଏ ସବୁ କଥା ମନେପଡ଼ିଲେ ପ୍ରାଣ କାନ୍ଦିଉଠେ, କିନ୍ତୁ ମୋ-ପରି ଲୋକଙ୍କର ବା କଅଣ ହୋଇପାରେ !

ଗୁଲ୍‌ଜାର—(ବାପଙ୍କୁ କୁର୍ଣ୍ଣିଶ କରିକି) ଚାଚା ଚାଚା ! ତୁମେ ଏଠାରେ, ମୁଁ ତୁମକୁ କେତେ ଖୋଜି ଖୋଜି ଆସିଲିଣି ଗୋଟିଏ କଥା କହିବ ବୋଲି ।

ନାସିର—କି କଥା ଲୋ ମା !

ଗୁଲ୍‌ଜାର—ଦାଉଙ୍କ ମୁହଁ କାହିଁକି ଶୁଖି ଯାଉଛି ? କାରଣ କଣ ? ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଯେତେ ପଚାରିଲି ଏହାର କାରଣ କ'ଣ, ସେ ମୋତେ କହିଲେ ଏହାର ଗୂଢ଼ ମର୍ମ ତୁ କିଛି ବୁଝିପାରିବୁ ନାହିଁ । ତୁମେ ଯାଅ, ଚାଚା ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ସୁଝାଇ ଦିଅ । ସେ କଣ ଏତେ ଭାବୁଛନ୍ତି; ନହେଲେ ତମର ଘରକୁ ଯିବାର ଯଦି ଡେରି ଅଛି, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ଡାକି ଆଣୁଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନାସିର୍—ହଁ, ଖୋଦା ! କାହାକୁ ବୁଝାଇବ, ଆଉ କଅଣ କହି ବୁଝାଇବ ! ଯେ କି କଅଁଳଆ ଶେଯରେ ଶୋଉଥାନ୍ତେ, ତାଙ୍କୁ କିନା ମୁଁ ଧୂଳିରେ ଶୁଆଇଛି, ଯେ ରାଜପ୍ରାସାଦରେ ବାସ କରୁଥାନ୍ତେ, ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ଭଙ୍ଗା କୁଡ଼ିଆରେ ରଖିଛି । ମୁଁ ସେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ବା କାହୁଁ ପାଇବି ! ମୋବାରକ ସାହା ମୋତେ କାହିଁକି ଏ ଗୁରୁ ଦାୟିତ୍ୱ ଦେଇଗଲେ ? ମୁଁ ଗରିବ ଲୋକ, ମୋର ଶକ୍ତି କେତେ ?

(ଦାଉ ଶୀଘ୍ର ପ୍ରବେଶ କଲେ)

ଦାଉ—ଚାଚା, ଚାଚା ! ଆଉ ତୁମମାନଙ୍କୁ ମୋ ପାଇଁ କଷ୍ଟ ସହିବାକୁ ହେବନାହିଁ । ଆଜ ସକାଳେ ଘୋଡ଼ା ପିଠିରେ ଚଢ଼ି ଜଣେ ଗୋଟିଏ ଯୁବକ ମୋତେ ଏ ପତ୍ରଖଣ୍ଡିକ ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରୁ ମୋ ମନ ଅନ୍ୟ ରକମ ହୋଇଯାଉଛି । ଏ ପତ୍ରର ପ୍ରତି ଅକ୍ଷର ମୋର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତିକୁ ଏକତ୍ରିତ କରି ଜଗାଇ ଦେଉଛି ! ମୁଁ ଆଜ ସବୁ ବୁଝି ପାରୁଛି । ସେଥିପାଇଁ ତୁମ ପାଖରୁ ବିଦାୟ ନେବାକୁ ଆସିଛି । କାଲି ସକାଳ ୧୨ଟା ପୂର୍ବରୁ ମୋତେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ହେବ ।

ନାସିର୍—କାହିଁ ପତ୍ର, ଦେଖେଁ ? (ଦାଉଠାରୁ ପତ୍ର ନେଇ ପଢ଼ିସାରି) ହଁ, ଏବେ ମୁଁ ସବୁ ବୁଝିଲି । ଏ ଘଟଣା ଦିନେ ଘଟିବ ବୋଲି ମୁଁ ଭଲ କରି ଜାଣେ । କିନ୍ତୁ ସାବଧାନ ! ଏ କଥା କାହାରି ପାଖରେ କହିବ ନାହିଁ, ଏହା ଅତି ଗୋପନୀୟ ପତ୍ର ।

ମୋତେ ନିଷେଧ ଥିବାରୁ ମୁଁ ତୁମକୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କହି ନ ଥିଲି । ପ୍ରକୃତରେ ଏ ପଦର ସାର ମର୍ମ ଖୁବ୍ ସତ୍ୟ ।

ବାବୁ—ଚାଚା, ଚାଚା ! ମୋତେ ବୁଝାଇ ଦିଅ । କଅଣ ମୋ ଜନ୍ମ ବୃତ୍ତାନ୍ତ, ଆଉ ମୋର ପିତା ମାତାଙ୍କର ନାମ କ'ଣ ? କେଉଁ ବଂଶଧର ମୁଁ ?

ନସିରୁ—କହିପାରେ ନା, ସେ ଶକ୍ତି ମୋର ନାହିଁ । ଇହସ୍ମୃତିକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଅ । ସେଇଠାରୁ ସମସ୍ତ ବୁଝି ପାରିବ; କିନ୍ତୁ ଏଇ ବଡ଼ ଦୁଃଖ ଯେ, ମୋର ବୃଦ୍ଧାର ଦଶା କଣ ହେବ ? ସେ ତ ଦଣ୍ଡେ ତୁମକୁ ନ ଦେଖିଲେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିପାରିବ ନାହିଁ ? ତାକୁ ଏବେ କ'ଣ କହି ବୁଝାଇବି, ସେ ତ ଏ କଥା ଶୁଣିଲେ ଜୀବନ ହରାଇବେକ । (ସ୍ୱଗତଃ) ଚନ୍ଦ୍ରମାକୁ ଏତେ-ଦିନ ଘରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଥିଲି, ଆଜି ମୋର ଘର ଅନ୍ଧାର କରି ଚାଲିଯିବ । ଧନ୍ୟ ମୋବାରକ ସାହା, ତୁମେ କେବଳ ବୀର ନୁହଁ, ପ୍ରଭୁଭକ୍ତ, ଚତୁର, ସାହସୀ । ତୁମକୁ ଖୋଦା ବଞ୍ଚାଇ ରଖନ୍ତୁ । ଯା ହେଉ ଖୋରସାନ ଅଲଗ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା, ପୁଣି ନୂତନ ରାଜାଙ୍କ ଶାସନରେ ଆସିବ ହେବ ।

ବାବୁ—ସମସ୍ତଙ୍କଠୁଁ ବିଦାୟ ନେଇ ଆସିଲିଣି, କେବଳ ତୁମଠୁଁ ବିଦାୟ ନେବାକୁ ଆସିଛି ।

ନସିର—ବୃଦ୍ଧା କ'ଣ ଜାଣେ ?

ବାବୁ—ନା ଜାଣେନା, ତା ସାଙ୍ଗରେ ଦେଖା ହେଲେ ତ ଯାଇପାରିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ରାତି ଥାଉଁ ଉଠି ଚାଲିଯିବି, ସଲାମ ।

ନସିର—ଆଲ୍ଲା ରହୋ ବେଟା (ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଦେବା)

ବାବୁ—ଆସୁଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନସିର—(ଦୁଃଖରେ) ବାବୁ, ନା ଥାଉ, ଘର ଅନ୍ଧାର କରି ଚାଲିଗଲା ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ପ୍ରମୋଦ ଉଦ୍ୟାନରେ ଇରାନର ରାଣୀ ସଙ୍ଗରେ କେତୋଟି ପରିଚାରିକା, ନର୍ତ୍ତକୀଟିଏ ଗୀତଗାଇ ନାଚୁଛି)

(ଗୀତ) ଝିଞ୍ଜୁଟି

କୁହୁ କୁହୁ କୋଇଲି ଡାକୁଚେରି ତାନେ ।
ଉଜାଗରେ ଜାଗିଲି — ସାରା ନିଶି ତ ତୁ
ଚୁମ୍ବିଲି ଘନ ମେଘେ — ହସେ ପାହାନ୍ତି ତାର
ମଧୁପ କୁ ଦଗାଦାର ହେଲ୍ ଜାହା ପ୍ରେମେ ।୧।
ଗନ୍ଧ ବେହ୍ୱ ସମୀର — ପରଶେ ଅଙ୍ଗ ମୋର
ଖାଇଁଲ ଗଲ ଲଗେ — ସୁବାସ ଚନ୍ଦ୍ରସାର
ଜାଗି ଖେଦେ ମନ ଲଗେ ବସିଲି ମୁଁ ଅଭିମାନେ ।୨।

୧ମ ପରିଚାରିକା—ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ, ଆପଣଙ୍କର କେଉଁ କଥା ଅଭାବ ଯେ, ଆପଣ ସଦାବେଳେ ଆଖିରୁ ଲୁହ ଝରାଉଛନ୍ତି ! ଆପଣ ଯାହା ଖାଇକରି ବା ବ୍ୟବହାର କରି ପିନ୍ଧି ଦେଉଛନ୍ତି, ତାହା ଅନ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଲୋକ ପାଇ ନ ଥିବେ । ଆପଣଙ୍କର ଗୋଟାଏ ଦୁଃଖ କଣ ।

ରାଣୀ—କେବଳ ଖାଇବା ପିନ୍ଧିବା ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ସୁଖ ନା, ନାରୀ ଜନ୍ମରେ ଅନ୍ୟ କିଛି ସୁଖ ନାହିଁ ।

୨ୟ—ଆମର ପେଟକୁ ମୁଠାଏ ଖାଇବା, ଦେହକୁ ଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧିବା, ଏତିକି ହେଲେ ଆଉ କୋଉ କଥାକୁ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ମ ।

୧ମ—ନାହିଁ ଲୋ, ଆଉ କିଛି ଗୋଟିଏ କଥା ଅଛି । ବାହାର କଥା ସିନା ସମସ୍ତେ ଜାଣିବେ, ଭିତର କଥା କିଏ ଜାଣିବ ! ବିବାହ ହେବାର କେତେ ବର୍ଷ ପୂରିଗଲା, ସନ୍ତାନଟିଏ ।

ରାଣୀ—ଦୂର୍ କର ।

୨ୟ—ନାହିଁ ସନ୍ତାନଟିଏ ହେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ।

ରାଣୀ— ତୋ ମୁଣ୍ଡଗଣ୍ଡି, ଏଠୁ ଯା ଚାଲିଯା । ପେଟ ମୁଠାକ ପାଇଁ ଚାକିରି କରୁଛ, ସେତିକି ପାଇଲେ ତୁମର ହେଲା, ଅନ୍ୟ କାହାର କେଉଁ କଥା ତୁମେ କଅଣ ଜାଣିବ ?

୧ମ—ଜାଣୁଛୁ, ସବୁ ଜାଣୁଛୁ, ହାଣ ଝିଅଙ୍କୁ ଉପରେ ରଖି ସବୁ କଥା ଚପି ରଖୁଛୁ ଲୋକଟି ପାଉଛି ।

ସୁ—ଦେଖନ୍ତୁ ନେ, ବାଦସାହା ଏଣେ ଆସୁ ହେଉଛନ୍ତି । ଏ ସମୟେ ଦାଉଦ୍ ସାହା ପ୍ରବେଶ କଲେ । ପରିଚାରିକାମାନେ ସମ୍ମାନ ଜଣାଇ ଚାଲିଗଲେ ।

ଦାଉଦ୍ ସାହ—ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ, ତୁମର ରୂପର ଶିଖା ଏ ଅନ୍ତରର ଅନ୍ଧକାର ଗୁଡ଼ାକୁ ଧ୍ୱଂସ କରି ପକାଉଛି ।

ରାଣୀ—ତେବେ ଖୋଲି ରଖି ଦେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ।

ଦାଉଦ୍ ସାହା—ତା ଅର୍ଥ, ମୁଁ କଅଣ ତୁମକୁ ଭୂଷଣ-ହୀନା ଦେଖିବାକୁ ଚାହୁଁଛି ।

ରାଣୀ—ହଁ ବୁଝିଛି, ମୋର ରୂପର ପ୍ରଶଂସା କରୁଛ । ସେ ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣିବାକୁ ମୁଁ ଆକାଂକ୍ଷିତ ନୁହେଁ ।

ଦାଉଦ୍—ଜନ୍ମ ମୁଁ ଯେ ତୁମକୁ ପାଇ ଧନ୍ୟ ହୋଇଛି । ତୁମର ସ୍ପର୍ଶରେ ମୋର ଏ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟଗ୍ରସ୍ତ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ଉଲ୍ଲସିତ ହୋଇଉଠୁଛି । ତୁମେ ମୋର ଶେଷ ଜୀବନର ଶାନ୍ତିଦାୟିନୀ ଦର୍ଶନୀୟ ମୂର୍ତ୍ତି । ତୁମରି ସେବା ପୂଜାରେ, ତୁମରି ରୂପର ସ୍ରୋତରେ ମୋର ଜୀବନ ତରଙ୍ଗକୁ ବାହିନେବି । ତୁମର ରୂପର ତୁଳନାରେ ରାଜ୍ୟ, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ସବୁ ତୁଚ୍ଛ । ତୁମର ଦର୍ଶନରେ ମୁଁ ସ୍ୱର୍ଗସୁଖ ଅନୁଭବ କରୁଛି ।

ରାଣୀ—ଏତେକରେ ମୁଁ ତୃପ୍ତ, ଏଥର ମୋଠାରୁ ଶୁଣିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ତ ?

ଦାଉଦ୍—ହଁ ଏହି ଅମୃତବୋଳା ମିଠା ବଚନ ପଦେକ ! କେଉଁ ସୌଭାଗ୍ୟ ବଳରୁ ମୁଁ ତୁମକୁ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟା ରୂପେ ପାଇଛି ! ତୁମେ ମୋର ମରୁ ହୃଦୟ କାନନରେ ପୂତ ମନ୍ଦାକିନୀ ଧାରା । ତୁମେ ମୋର ଭଗ୍ନ ମନ ମନ୍ଦିରରେ କମନୀୟା ଦେବୀ, ମହା ମହିମାମୟୀ ବାଦ୍‌ସାହ୍ନି । ତୁମେ ଏ ଭବନର ରାଜ-ସିଂହାସନ ମଣ୍ଡନ କରି ଧନ୍ୟ ହୁଅ । ମୁଁ ତୁମର ଅନୁରକ୍ତ ଓ ଶରଣାଗତ ପ୍ରାୟ ପାଦେ ପାଦେ ଥିବି । ଆସ ଶଯ୍ୟାମନ୍ଦିରକୁ ଆସ, ମୁଁ ଟିକିଏ ତୁମ କୋଳରେ ମସ୍ତକ ରଖି ବିଶ୍ରାମ କରିବି ।

(ରାଣୀଙ୍କୁ ନେଇ ଚାଲିଗଲେ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ମସ୍‌ଜିଦ୍

(ଚକ୍ ବଜାର ସମ୍ମୁଖ ବଗିଚା ସମ୍ମୁଖରେ ମସ୍‌ଜିଦ, ଦାସ ଓ ଇଉସୁଫ୍ ପ୍ରବେଶ)

ଇଉସୁଫ୍—ଦାସ ! ମୁଁ ଟିକିଏ ପାଣି ନ ପିଇଲେ ପାଦେ ଆଗକୁ ଯାଇପାରିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ବଡ଼ କ୍ଳାନ୍ତ ଅନୁଭବ କରୁଛି । ତୁମର ମତଲବ କଅଣ ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ । ଗୋଟାଏ ମୂର୍ଖ ଅପରିଚିତ ଲୋକ, କଏ ବୋଲି କଏ, ତା କଥାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରି ତୁମେ ଏତେ ଦୂର ଆସିଲ !

ଦାସ—ନା, ନା ଇଉସୁଫ୍ ତା ନୁହେଁ ତୁମେ ଜାଣନା, ବୋଧହୁଏ ଏ ସେହି ସଙ୍କେତ ସ୍ଥାନ । ତୁମକୁ ଆଉ ଚାଲିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଏହି ଦେଖ କଏ ଜଣେ ଆସୁଛି । ତାକୁ ପଚାରିଲେ ସବୁ ଜଣାପଡ଼ିବ । (ଲୋକଟିଏ ପଥରେ ଚାଲିଯାଉଥିଲା) ହେ ବାବୁଜୀ, ଶୁଣନ୍ତୁ ଶୁଣନ୍ତୁ ।

ନାଗରିକ—କଅଣ ପଚାରୁଛ ?

ଦାସ—ଏ କଅଣ ଲାହୋରର ସେହି ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ କୀର୍ତ୍ତି-ସ୍ତମ୍ଭ ? ଏ କଅଣ ସେହି ଭୁବନବିଦିତ ମସ୍‌ଜିଦ୍‌ର ଦ୍ୱାରଦେଶ ?

ନାଗରିକ—ହଁ ହଁ, ଏ ସେହି ସ୍ଥାନ (ଚାଲିଗଲା)

ଦାସ—(ଅଙ୍ଗ ଭିତରୁ ପତ୍ରଟି କାଢ଼ି) ଦେଖା ଏଣିକି ବାରଦଣ୍ଡା । ବର୍ତ୍ତମାନ-ମୁଁ ଲାହୋର୍ ସହରର ଚକ୍ ବଜାର ସାମନା ସେହି ତୋରଣ ଦ୍ୱାରରେ ଉପସ୍ଥିତ । ପୁଣି ଅଜ ତ ଶୁକ୍ରବାର ।

ଇଉସୁଫ୍—ଆଚ୍ଛା ଦାସ, ତୁମେ ସେ ଲୋକକୁ ଦେଖିଲେ ଠିକ୍ ଚିହ୍ନି ପାରିବ ତ ?

ଦାସ—(ପତ୍ର ପାଠକରି) ହଁ, ପତ୍ରରେ ଲେଖା ଅଛି, ମୋର ପରିଧେୟର ଚିହ୍ନ ଏହି ଯେ, ବାଇଗଣି ରଙ୍ଗର ପୋଷାକ, ମସ୍ତକରେ ଓମରାହୋ ପରିଧେୟ ମଣି ଖଚିତ ମୁକୁଟ ।

ଇଉସୁଫ୍—ବାଃ ବାଃ ! ଏକାଥରକେ ବିଜୟ ଉତ୍ସବ କର । ଆଚ୍ଛା ଦାସ ! ସେଇ ମହାଶୟ ତୁମର ଜନ୍ମ ଓ ବଂଶର ପରିଚୟ ଦେବେ ନା ? ବାଃ ବାଃ ।

ଦାସ—ଶୁଣ ଭାଇ ଇଉସୁଫ୍, ମୁଁ ଅଙ୍ଗୁର କ୍ଷେତରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲି । ଏହିପରି ସମୟରେ ଘୋଡ଼ା ପିଠିରେ ଚଢ଼ି ଜଣେ ଲୋକ ମୋ ନିକଟରେ ଯାଇଁ ମୋତେ ପଚାରିଲେ, ତୁମର ନାମ କଅଣ ଦାସ ? ମୁଁ ଉତ୍ତର ଦେଲି ହଁ । ଏତିକି ମାତ୍ର ଶୁଣି ମୋ ହାତରେ ଖଣ୍ଡେ ପତ୍ର ଦେଇ କହିଲେ, ଯଦି ତୁମେ ତୁମର ଜନ୍ମବୃତ୍ତାନ୍ତ ଜାଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକର, ତା ହେଲେ କାଲି ଶୁକ୍ରବାର ଦିବା ୧୨ଟା ସମୟରେ ଇସ୍ପାନ୍ ସହରର ଚକ୍ ବଜାର ସାମନା ମସ୍‌ଜିଦ ଫାଟକ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ନାସିର ସାହେବଙ୍କ ପାଖରେ ଅଛ, ସେ ତୁମର କେହି ନୁହଁନ୍ତି; କେବଳ ତୁମକୁ ପାଳନ କରୁଛନ୍ତି ମାତ୍ର । ତୁମର ଜନ୍ମବୃତ୍ତାନ୍ତ ଅଦ୍ଭୁତ ।

ଇଉସୁଫ୍—ନାସିର ସାହେବ ତେବେ ପ୍ରକୃତରେ ତୁମର ପିତା ନୁହନ୍ତି ! ଆଚ୍ଛା, ତୁମେ କଅଣ ତୁମର ପିତାଙ୍କ ନାମ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାଣନା ?

ଦାସ—ନା (ଏ ସମୟରେ ଘଣ୍ଟାରେ ଠନ୍ ଠନ୍ ହୋଇ ୧୨ଟା ବାଜିଲା)

ଇଉସୁଫ୍—ଏଇ ଶୁଣ, ବାରଟା ତ ବାଜିଗଲା, କାହିଁ ତୁମର ବଂଶପରିଚୟ ଦେବାକୁ କେହି ତ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିଲେ ନାହିଁ ? ତୁମେ ଯେପରି ଲୋକ ନା !

ଦାସ—ଏଇ ତ ଠିକ୍ ସେହି ସମୟ ହେଲା (ଦୂରକୁ ଚାହିଁ) ଏଇ ତ ଇଏ ବୋଧେ ଜଣେ ଆସୁଛନ୍ତି (ନାଦେର ପ୍ରବେଶ)

ନାଦେର—ତୁମର ନାମ ଦାସ ନା ?

ଦାସ—ଜୀ-ହାଁ ।

ନାଦେର୍—ଯା ହେଉ, ଠିକ୍ ସମୟରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଛ ।

ଦାସ—ମୋର ପିତା ଜୀବିତ ଅଛନ୍ତି ?

ନାଦେର୍—ଠିକ୍ ତୁମର ଆକୃତି, ସେହିପରି ଗଠନ । ମୋର ମନେହୁଏ, ତୁମର ଆଉ ତୁମର ପିତାଙ୍କର ଏକା ଆକୃତି । ସେହି କାନ୍ତି, ସେହି ରୂପ । ମନେ କରୁଛି, ଆକୃତିପରି ପ୍ରକୃତି ମଧ୍ୟ ସମାନ ଥିବ । ତାଙ୍କର ଅନ୍ତର ଯେପରି ଥିଲା, ତୁମର ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ହୋଇଥିବ ।

ଦାସ—ମୋର ପିତାଙ୍କର କଥା କୁହନ୍ତୁ ।

ନାଦେର୍—ସେ କଥା ତୁମ ଛଡ଼ା ଆଉ କେହି ଜାଣିବେ ନାହିଁ । (ଇଉସୁଫ୍‌କୁ ଦେଖାଇ ତାଙ୍କୁ କୁହ କିଛି ସମୟ ଅନ୍ୟଠାରେ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ଦାସ—ସେ ମୋର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁ ! ସେ ମୋର ଭାଇ କହିଲେ ଚଳେ । ଆମର ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି କଥା ଗୋପନ ନାହିଁ ।

ନାଦେର୍—କିନ୍ତୁ ମୋର କଥା ଅତି ଗୋପନୀୟ । ତୁମ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଖୋଦାଙ୍କର ମନା ।

ଇଉସୁଫ୍—ଦାସ, ମୁଁ ଏ ସ୍ଥାନରୁ କିଛିଦୂର ଚାଲିଯାଉଛି, ତୁମେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୁଅ । ମୋ ମନରେ କିଛି କଷ୍ଟ ନାହିଁ ।

ଦାସ—ହଁ ଭାଇ, ଯାଇଥାଅ । (ଇଉସୁଫ୍ ଚାଲିଗଲା) ଏଇଥର କୁହନ୍ତୁ, ମୋର ପିତା କିଏ ? ସେ କଅଣ ଖୁବ୍ ବଡ଼ଲୋକ ଥିଲେ ? ସେ କଅଣ କୌଣସି ଦେଶର ରଜା ଥିଲେ, ଯେପରି ମନେହୁଏ ଯେ, ମୁଁ ଜଣେ ରାଜପୁତ୍ର ।

ନାଦେର୍—ନିଶ୍ଚୟ ସେ ଜଣେ ରଜା ଥିଲେ । ଶୁଣ ଦାସ ! ଏଠାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ସରଦାର୍ ନାଦେର ନାମରେ ପରିଚିତ; କିନ୍ତୁ ଦିନେ ମୁଁ ଖୋରସାନର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱସ୍ଥ ଥିଲି । ଆଉ ସମସ୍ତ ଅପେକ୍ଷା ମୋର ଅଧିକ ପରିଚୟ ଥିଲା, ତୁମର ପିତାଙ୍କର ଅକୃତ୍ରିମ ବନ୍ଧୁ ମୋବାରକ୍ ସାହା ।

ଦାସ—ମୋର ପିତା କଅଣ ଜୀବିତ ନାହାନ୍ତି ?

ନାଦେର୍—ଶୁଣ, ତୁମର ପିତା ଥିଲେ ଖୋରସାନର ଅଧିପତି । ତାଙ୍କର ନାମ ଥିଲା ଜାଫର ସାହା । କେତେ ଥର ଯେ ତାଙ୍କର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତରବାରୀ ଶତ୍ରୁ ସେନାଙ୍କ ରକ୍ତରେ ରଞ୍ଜିତ ହୋଇଛି, ତାର କଳନା ନାହିଁ । ସେହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଖୋରସାନର ଜୟ ପତାକା ମୋ ନିଜ ହାତରେ···

ଦାସ—ଥାଉ, ଥାଉ । ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ କଥା କୁହନ୍ତୁ, ସେ କଥା ଶୁଣି ମୋର ନୟନ ଅଶ୍ରୁ ବର୍ଷଣ କରୁ ।

ଅନୁମାନ ହେଲା, ମୋର ପିତା ରଣକ୍ଳାନ୍ତ ଥିଲେ। ସେହି ରଣରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲେ। ହା ପିତା ! (ଅସ୍ଥିର ହେବା)

ନାଦେର୍—ଶୁଣ ଶୁଣ, ଅସ୍ଥିର ହୁଅନା। ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର, ମନଦେଇ ଶୁଣ। ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯେତେବେଳେ ତୁମ ପିତାଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧହୁଏ, ସେତେବେଳେ ଗୋଟାଏ ବିଶ୍ୱାସଘାତକ କୌଶଳରେ ତୁମ ପିତାଙ୍କ ଅନୁଧାବନ କରୁଥିଲା। ଯେତେବେଳେ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତକରି ତୁମର ପିତା କ୍ଳାନ୍ତ ଓ ଅବସନ୍ନ, ସେହି ସୁଯୋଗରେ ସେହି ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ପାପିଷ୍ଠ ତୁମର ପିତାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରି ଖୋରାସାନ ଅଧିକାର କଲା। ତା ପରେ ଯେପରି ହୀନ ପଶୁମାନେ ଲୌହ ଶୃଙ୍ଖଳରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ବଳିସ୍ଥାର୍ଥେ ଆନୀତ ହୁଅନ୍ତି, କ କହିବ ତାସ୍! ସେହିପରି ତୁମର ପିତାଙ୍କୁ, ଖୋରାସାନର ଅଧିପତି ଜାଫର୍ ଖାଁଙ୍କୁ ଏଇ ଇସ୍ପାହାନର ହାଟ ମଧ୍ୟରେ ଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧ ସିଂହକୁ, ଘାତକର ଖଡ୍ଗର ମୁଖକୁ ସହାସ୍ୟ ବଦନରେ ଠେଲିଦେଇଛି, ଉଃ, ଅକୃତଜ୍ଞ ସମ୍ରାଟ୍!

ତାସ୍—କିଏ ସେ ? ସେ କଅଣ ଅଦ୍ୟାପି ଜୀବିତ ଅଛି ?

ନାଦେର—ହଁ, ନରାଧମ ଅଦ୍ୟାପି ଜୀବିତ ଅଛି, ମୁଁ ତୁମକୁ ତାହାର ନିକଟକୁ ନେଇଯିବି।

ତାସ୍—(ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇପଡ଼ି) ଚାଲନ୍ତୁ, ମୋର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶାଣିତ ତରବାରି ତାର ବକ୍ଷରେ ବସାଇ ଦେଇ ମୋର ପିତୃ ପ୍ରତିହିଂସା ସାଧନ କରିବି। ଏତେ-ବଡ଼ ବିଶ୍ୱାସଘାତକକୁ ପୃଥ୍ୱୀ କିପରି ବହନ କରୁଛି, ମୋର ପିତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକରି ସେ ନରାଧମ କଅଣ ପାଇଛି ?

ନାଦେର—କଅଣ ଆଉ ନ ପାଇଛି ? ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଅତ୍ୟଧିକ ଆନୁଗତ୍ୟ ପାଇଛି, ସମଗ୍ର ଖୋରାସାନ ରାଜ୍ୟ ପାଇଛି, ଏହାଠାରୁ ଅଧିକ ଆଉ କଅଣ ପାଆନ୍ତା ?

ତାସ୍—ତାର ସେହି ସମଗ୍ର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ହାତ ମାପ ଭୂମି ତାର ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟିର ସ୍ଥାନ ହେବ। ସେ ନରାଧମ କାହିଁ, କାହିଁ ସେ ନରପ୍ରେତ ? ତାକୁ ଥରେମାତ୍ର ମୋତେ ଦେଖାଇଦିଅନ୍ତୁ ! ସେ ଯେତେ ଲୌହ ବର୍ମରେ ଆପାଦମସ୍ତକ ଆବୃତ କରି ରଖୁ, ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଶାଣିତ କୃପାଣ ଯେତେ ତାର ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷାର୍ଥେ କୋଷମୁକ୍ତ ହେଉ, ତଥାପି ଏଇ ତରବାରି ଦ୍ୱାରା ତାର ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡକୁ ଟାଣି ଆଣି ପଦାଘାତରେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ଏଇ ଇସ୍ପାହାନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ନର ନାରୀଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ତାର ଘୃଣ୍ୟ ଶରୀରକୁ ଶୃଗାଳ କୁକୁର ସମ୍ମୁଖରେ ନିକ୍ଷେପ କରିବି।

ନାଦେର୍—ନିର୍ବୋଧ ! ସେଥିରେ କଅଣ ପ୍ରତିଶୋଧ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ! ଯିଏ ଜନ୍ମ ହୋଇଛି, ସେ ତ ଦିନେ ହେଲେ ମରିବ। ଏପରି ହଠାତ୍ ମୃତ୍ୟୁ, ସେତ ସମସ୍ତଙ୍କର ବାଞ୍ଛନୀୟ ! ତୁମର ପିତା ବିଶ୍ୱାସଘାତକ-ଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରତାରିତ ହୋଇଥିଲେ, ସେଇ ବିଶ୍ୱାସ-ଘାତକ ତୁମର ପିତାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରି ହତ୍ୟା କରି-ଥିଲା, ମନେରଖ ! ତୁମକୁ ମଧ୍ୟ ସେଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ। ମୁଁ ତୁମକୁ ସେହି କୃତଘ୍ନ ସଙ୍ଗେ ପରିଚୟ କରାଇଦେବି। ତୁମେ ତା ଘରେ ରହିବ, ବିଶ୍ୱାସୀ ଅନୁଚର ପରି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଥିବ। ଏକ ସଙ୍ଗେ ଆହାର ବିହାର ମଧ୍ୟ କରିବ।

ତାସ୍—ଆପଣ କଅଣ କହୁଛନ୍ତି ମୁଁ ସେହି ପିତୃହନ୍ତାର ଅଧୀନ ହେବି, ଆଉ ସେହି ବିଷାକ୍ତ ଅନ୍ନ ଭୋଜନ କରିବି ?

ନାଦେର୍—କିନ୍ତୁ ଉପକରଣ ଅତି ଉପାଦେୟ। ପ୍ରତି-ହିଂସା ସେ କଟୁ ଭୋଜନକୁ ସୁମିଷ୍ଟ କରିବ, ତୁମେ ତା ସଙ୍ଗେ ଭଲ ରକମ ମିଶିଯିବ। ସେ ହସିବାକୁ କହିଲେ ହସିବ, ଆଉ କାନ୍ଦିବାକୁ କହିଲେ କାନ୍ଦିବ। ତାକୁ ଉନ୍ମତ୍ତ ହେବାର ଦେଖିଲେ ତୁମେ ଉନ୍ମତ୍ତ ହେବ। ତାପରେ ଯେଉଁ ଦିନ ଠିକ୍ ସମୟ ଆସିବ (ତାସ୍ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇଉଠିଲା)

ତାସ୍—କହନ୍ତୁ କହନ୍ତୁ, ଦୟାକରି ମୋତେ ଥରେ ସେଇ ପାପିଷ୍ଠ ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ କରାଇ ଦିଅନ୍ତୁ।

ନାଦେର୍—ସ୍ଥିର ହୁଅ। ତାପରେ ଯେଉଁଦିନ ଠିକ୍ ସମୟ ଆସିବ, ନରାଧମ ଯେତେବେଳେ ତୁମକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ବିଶ୍ୱାସ କରିବ, ସେଇ ସମୟରେ (ତାସ୍

ତରବାରି କଟିରୁ ଖୋଲିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ) ନା, ନା, ଏତେ ଦୂର ଅଗ୍ରସର ହେବାର ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟ ଆସି ନାହିଁ । ତରବାରି କୋଷବଦ୍ଧ କର । ଏପରି ବିଚଳିତ ହେଲେ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେଇପାରିବ ନାହିଁ । ଦେଖ, ଏହା ବାଳକର କ୍ରୀଡ଼ା ନୁହେଁ, ପିତୃହତ୍ୟାର ପ୍ରତିଶୋଧ । ବୁଦ୍ଧି କାର୍ଯ୍ୟକର । ଶୁଣ, ମୁଁ ସେହି ସମୟରେ ଗୁପ୍ତଚର ଦ୍ୱାରା ସମ୍ବାଦ ଦେବି ।

ଦାରା—ତା ହେଲେ କୁହନ୍ତୁ, କି ଉପାୟରେ ମୁଁ ତାକୁ ହତ୍ୟା କରିବି ?

ନାଦେର—ତୁମେ ତାର ଶୟନ ମନ୍ଦିରକୁ ଯିବ, ଯେବେ ଦେଖିବ ସେ ଶୋଇଥାଏ, ତେବେ ତାକୁ ଉଠାଇ ତୁମର ବଂଶ ପରିଚୟ ଦେବ, ଖୁବ୍ ଗୋପନରେ ଏବଂ ସାବଧାନରେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଦାରା—ହଁ କୁହନ୍ତୁ (ଉଦ୍‌ବେଗ)

ନାଦେର—ମନେ ଥାଏ ଯେପରି, ସେହି ଦିନ ରାତିରେ ସେ ଜାଣିପାରିବ, ଜାହାର ରକ୍ତ ତୁମ ଧମନୀରେ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଛି, ଆଉ ତୁମେ କିଏ ଓ କାହିଁକି ଏଠାକୁ ଆସି ତାର ଦାସତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲ । ସେ ପ୍ରଥମେ ଶିହରି ଉଠିବ, ତୁମକୁ ହୁଏତ ତାର ପ୍ରାଣ ଜୀବନଭୟରେ ପ୍ରଚୁର ଅର୍ଥ ଦେବାକୁ ଚାହିଁବ; ତାର ଯଥାସର୍ବସ୍ୱ ଦେଇ ମଧ୍ୟ ଶରଣ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବ; କିନ୍ତୁ ତୁମେ ସେ ସମସ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବ । ତୁମେ ଯୁବକ, ସେ ବୃଦ୍ଧ, ଭୟର କିଛି କାରଣ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ସତର୍କତା ଆବଶ୍ୟକ, ଖୁବ୍ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ତାକୁ ଜାହାନ୍ନମକୁ ପଠାଇବ । ପ୍ରତିଜ୍ଞା କର, ମୋର କୌଣସି ସଙ୍କେତ ବା ଆଦେଶ ନ ପାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାକୁ ତୁମେ ହତ୍ୟା କରିବ ନାହିଁ ।

ଦା.ସ—କଦାପି ନୁହେଁ ?

ନାଦେର୍—ବିଶ୍ୱାସ କଅଣ ?

ଦାରା—ମୋର ପିତାଙ୍କର ତରବାରିକୁ ସ୍ମରଣ କରି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରୁଛି ।

ନାଦେର୍—କାହିଁ ତୁମର ପିତାଙ୍କର ତରବାରି ଦାରା ?

ଦାରା—ତେବେ ମୋର ପିତାଙ୍କର କବରର ଶପଥ କରି କହୁଛି ।

ନାଦେର୍—କବର ! କାହାର କବର ? ତୁମର ପିତାଙ୍କର ? କିଏ ତାଙ୍କର କବର ଦେଲା ? ମୁଁ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିଛି ସେହି ମହାତ୍ମାଙ୍କର ଦେହ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ପଦାଘାତରେ ଧୂଳି ସହିତ ମିଶାଇ ଦିଆ ହୋଇଛି । ତାଙ୍କର ସେହି ରକ୍ତୋଲ୍ଲିତ ଶିର ବର୍ଚ୍ଛାର ଅଗରେ ବନ୍ଧ କରି ଏଇ ଇସ୍ପାହାନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବଜାରରେ ବୁଲି ହୋଇଛି ।

ଦାରା—ପିତା ! ପିତା ! ତୁମର ପବିତ୍ର ନାମ ସ୍ମରଣ କରି ମୁଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରୁଛି, ତୁମର ନିଷ୍ଠୁର ହତ୍ୟାର ଉଦ୍ଦେଶିକା ମୋର ସମ୍ମୁଖରେ ସ୍ଥାପନ କରି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରୁଛି, ସେହି ପାପିଷ୍ଠକୁ ସବଂଶେ ହତ୍ୟାକରି ପ୍ରାଣର ଜ୍ୱାଳା ଶୀତଳ କରିବି । ଏହା ନିଶ୍ଚୟ । ମହାଶୟ ! ଆପଣଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ବା କୌଣସି ସଙ୍କେତ ନ ପାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିବି, କିନ୍ତୁ ଆପଣଙ୍କର ସଙ୍କେତ କଅଣ ? ଉଃ, ଆଉ କିଛି ଶୁଣି ପାରୁ ନାହିଁ । କର୍ଣ୍ଣ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଯାଉଛି, ପ୍ରାଣ ଛଟପଟ କରୁଛି । ଆଃ, ପୃଥ୍ୱୀ ଏ ତ ସ୍ପନ୍ଦନ ଅନୁଭବ କରୁଛି !

ନାଦେର—ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର, ଅଧୀର ହୁଅନା, (ନିଜର ଅଙ୍ଗ ଭିତରୁ ଖଣ୍ଡେ ଛୁରି କାଢ଼ିଲେ) ଏହି ଛୁରି, ଏହାକୁ ତୁମର ପିତାଙ୍କର କଟି ଦେଶରେ ଶୋଭା ପାଉଥିଲା ।

ଦାରା—ଏହି ମୋର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପିତାଙ୍କର ଛୁରି, ମୋ ପ୍ରତି କଅଣ ପିତାଙ୍କର କିଛି ଆଦେଶ ନ ଥିଲା ? ସେ କଅଣ ମୋତେ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି ?

ନାଦେର—ନା, କିପରି ବା ଦେଖିବେ । ବିଶ୍ୱାସଘାତକ କର୍ତ୍ତୃକ ଯେତେବେଳେ ସେ ବନ୍ଦୀ ହେଲେ, ତାଙ୍କ ଅନୁଚରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ମୁଁ କେବଳ ଆତ୍ମ-ଗୋପନ କରି ପାରିଥିଲି, ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଏ ସମ୍ବାଦ ତୁମର ମାତାଙ୍କୁ କହେ—

ଦାରା—ମୋର ମା ! କାହାନ୍ତି ସେ ?

ନାଦେର—ଆହା ! ସତୀ ସାଧ୍ୱୀ ଶିରୋମଣି ସେହି ଦୁଃସମ୍ବାଦ ପାଇବା ମାତ୍ରେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତା ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ତୁମେ ମାତା ଗର୍ଭରୁ ଭୂମିଷ୍ଠ

ଦେଲ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଜନନୀଙ୍କର ଅନ୍ତ୍ୟେ ମୁଖାଗ୍ନି
କରିପାରି ନାହିଁ ।

ଦାସ — ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ଜର୍ଜ୍ଜିତ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଦଶା, ମାତା-
ଙ୍କର ଶୋଚନୀୟ ମୃତ୍ୟୁ । ଉଃ ! ମୋତେ ନିଶ୍ୱାସ
ନେବାକୁ ସମୟ ଦିଅନ୍ତୁ । ଉଃ; କି କରୁଣ କାହାଣୀ ।

ନାଗେଶ୍ୱର — ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ତୁମର ମାତାଙ୍କ
ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ମୁଁ ସ୍ୱର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଘୋଷଣା କଲି
ଯେ, ସେ ଗୋଟିଏ ମୃତ ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରି
ପରଲୋକ ଗମନ କରିଛନ୍ତି । ତାପରେ ମୋର
ବିଶ୍ୱାସୀ ପୁରୋହିତ ନମ୍ବିର ହସ୍ତରେ
ତୁମକୁ ସମର୍ପିଲି । ଆଉ ତାଙ୍କୁ ଏସବୁ ପ୍ରକାଶ
କରିବାକୁ ନିଷେଧ କଲି । ତାପରେ ତୁମ ପିତାଙ୍କ
ନିକଟକୁ ଗଲି ।

ଦାସ — ଏବେ ସେମାନେ କେଉଁଠାରେ ? ଆପଣ
ଅତି ମହତ୍ ।

ନାଗେଶ୍ୱର — ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରରେ ରକ୍ଷୀମାନଙ୍କୁ ବଶୀଭୂତ କରି
ବନ୍ଦୀଗୃହ ଭିତରେ ତୁମ ପିତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ କଲି,
ଆଉ ତୁମର ଜନ୍ମ ବୃତ୍ତାନ୍ତ କହିଲି । ତୁମର ଜନ୍ମ
କଥା ଶୁଣି ତାଙ୍କର ମୃତପ୍ରାୟ ଦେହରେ ଏକ ଅପୂର୍ବ
ଶକ୍ତି ଦେଖା ଦେଲା । ଆନନ୍ଦରେ ମୋର
ହସ୍ତ ଧରି ଏହି କଥା କହିଲେ, ବନ୍ଧୁ ! ପୁତ୍ର
ଯଦି ଜୀବିତ ଥିବ, ତା'ହେଲେ ଏହି କଥା କହି
ମୋର ଶତ୍ରୁଠାରୁ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ କହିବ ।
ଆଉ କହିପାରିଲେ ନାହିଁ, ପ୍ରାଣ ତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ଦାସ — (ନତଜାନୁ ହୋଇ) ଆପଣ ମୋର ପିତାଙ୍କର
ପରମ ବନ୍ଧୁ, ଆପଣଙ୍କ ଋଣ ମୁଁ ଏ ଜନ୍ମରେ ସୁଝି
ପାରିବି ନାହିଁ । ଆପଣଙ୍କୁ ମୋର କୋଟି କୋଟି
ପ୍ରଣାମ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ପିତାଙ୍କର ଶତ୍ରୁର ନାମ
ପ୍ରକାଶ କରି ମୋର ଉତ୍କଣ୍ଠା ଦୂର କରନ୍ତୁ, ଆଉ
ମୋତେ ତା ନିକଟ ନେଇ ଚାଲନ୍ତୁ । ଶତ୍ରୁ ଯେତେ
ବଳବାନ, ମୋତେ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ଜାଣନ୍ତୁ ।

ନାଗେଶ୍ୱର — ହେବେ ଆଜି, ଆଉ ଦଣ୍ଡେ ମୋ ସଙ୍ଗେ
ଚାଲ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଉପୁଜିବ ।

ଦାସ — ଉତ୍ତମ କଥା !

ନାଗେଶ୍ୱର — ହଁ, ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ଡାକ ନେବା
(ଉଭୟ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜପଥ)

(ଗୋଟିଏ ଅନ୍ଧକୁ ଜଣେ ୧୩ ବର୍ଷିୟା ବାଳିକା
ପଥ କଢ଼ାଇ ଆଣୁଥାଏ । ବାଳିକାଟି ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦରୀ ।
ଉଭୟେ ମିଶି ଗୀତଟିଏ ଗାଇ ଆସୁଥାନ୍ତି ।)

ଗୀତ

ଦାତା ଦେବେ ଫଳ
ଦ୍ୱାରେ ସାଇଁ ଦେବେ ଫଳ
କେବେକୁ ଦିଅସେ ଦାତା
ଜଗତେ କେ ଅଛି ତେ ।
ଦେବା ହେଲେ ଦେବା ଦାତା
ମଙ୍ଗଳ ଦେବେ ଫଳ ।

ଜଣେ ନାଗରିକ — (ଅନ୍ଧକୁ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି) ସ୍ତ୍ରୀଟିର
ଅଳଙ୍କରଣ ଅବଶ୍ୟ ମଳିନ; ତଥାପି ରୂପଟି ତ
ଦେଖ ଗୋଟିଏ ରତ୍ନକରେ ଗଢ଼ା ! ଏହାର
ଲାବଣ୍ୟ, ସ୍ୱର ଲୁପଣ୍ଡ ଏବଂ ଅଙ୍ଗ ଦାସ ତ୍ ମନ୍ତ୍ର
ମୋହନୀୟ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବାନ ପୃଥ୍ୱୀର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ
ଯୋଗ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଟି କୋଟିଏ ଦୂଷିତ ଏହିଭଳି ଅନ୍ଧକୁ
ନେଇ ବୁଲୁଛି । (ଅନ୍ଧପ୍ରତି) ଏଇ ହୋ ! ତୁମ
ଦୁହିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପର୍କ କଅଣ ?

ଅନ୍ଧ — ବାବୁ ! ତୁମର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଅଣ ? ଅବସ୍ଥାରୁ
ଅନୁମାନ କରିପାରୁନା ଯେ··· !

ନାଗରିକ — ଏ ବାଳିକାଟି ତୁମର କନ୍ୟା ?

ଅନ୍ଧ — ହଁ ।

ନାଗରିକ — ଆଉ କଅଣ ତୁମେ ଦୁହେଁ ଭିକ ମାଗ ?

ଅନ୍ଧ — ହଁ, ବାବୁ, ତୁମର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଅଣ ? ତୁମେ
ତୁମ ପଥରେ ଚାଲିଯାଅ ।

ନାଗରିକ — ମୋର ଅନ୍ୟ କାହିଁ ଯତ; କିନ୍ତୁ ତୁମର
ଅବସ୍ଥାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ମନରେ କଷ୍ଟ ଆସୁଛି, ତେଣୁ···

ଅନ୍ଧ — ଏହିପରି ଦେଖିଲେ ଯେ ଦୁଃଖ ଲାଗେ, ତାଙ୍କର
ଶୋଭା ପାଉ ବରନ୍ତୁ । ଆପଣଙ୍କର ଅଧିକରୁ

ଅଧିକ ହେଉ, ଧନ ଜନ ଗୋପ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମାଡ଼ି-ଯାଉ ।

ନାଗରିକ — (ସ୍ୱଗତ) ଧନ ଜନ ସବୁଥିରେ ଭଗବାନ ଭରପୂର ରଖିଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଏପରି ଲକ୍ଷ୍ମୀଟିଏ ନଥାନ୍ତା ଅଭାବ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଏ ବାଳିକାଟି ତୁମର କେତେଦିନରୁ ସହ ସଙ୍ଗିନୀ ।

ଅନ୍ଧ — ଆବାଲ୍ୟରୁ···

ନାଗରିକ — ଏଁ ଆବାଲ୍ୟରୁ ସମ୍ଭବତଃ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଅଣ, କହିଲେ କିଛି ତ୍ରୁଟି ଅଛି ?

ଅନ୍ଧ — ତ୍ରୁଟି ନାହିଁ କଥା ଲଜ୍ଜା ବି ନାହିଁ , ଆମେ ଦୁହେଁ ଭାଇ ଭଉଣୀ ।

ନାଗରିକ — ବାଳିକାଟି ତ ଯୌବନରେ ପଦାର୍ପଣ କଲାଣି, ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିବାହ ନ ହେଉଛି କିଆଁ ?

ଅନ୍ଧ — ତା'ର ଅନିଚ୍ଛା ସତ୍ତ୍ୱେ ।

ନାଗରିକ — ନା, ତୁମର ଅନିଚ୍ଛା ସତ୍ତ୍ୱେ ବୋଧହୁଏ । ବାଳିକାଟି ଅନ୍ୟର ହୋଇଗଲେ ଅନ୍ଧର ଚଳାଚଳ ପକ୍ଷେ ଅସୁବିଧା ଘଟିବ, ତେଣୁ···

ଅନ୍ଧ — ସେ ଯା ହେଉ, ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଭିକ୍ଷାଦାନ କରାଇବୁ ବାଃ କହୁଅଛନ୍ତି, ବାରଦ୍ୱାର ଭିକାରି ବାରଦ୍ୱାର ହେବୁ ।

ନାଗରିକ — ଏ କନ୍ୟାଟିର ଯିଏ ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିବ, ସେ ତ ତୁମର ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ସବୁ ମୋଚନ କରିଦେବ । କେହି ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ଲୋକ ନିଶ୍ଚୟ ବାଳିକାଟିକୁ ପସନ୍ଦ କରିବ ।

ଅନ୍ଧ — ଦିନେ ମଧ୍ୟ ଆମର ଖୁବ୍ ସମ୍ପଦ ଥିଲା । କୋଠା-ବାଡ଼ି ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ସବୁ ଭାଗ୍ୟଚକ୍ରରେ ଧୂଳିସାତ ହୋଇଯାଇଛି । ଆମେ ଦୁହେଁ ମୁକ୍ତ ପକ୍ଷୀ ପରି ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦରେ ବୁଲୁ ଛୁ ।

ନାଗରିକ — ସହରରେ ଆଶ୍ରମ ନେଉ କେଉଁଠି ?

ଅନ୍ଧ — ପାନ୍ଥଶାଳା ।

ନାଗରିକ — ତୁମେ ଆଉ କେବେ ଇସ୍ପାହାନ ସହରକୁ ଆସିଥିଲ, ନା ଏଇ ପ୍ରଥମ ?

ଅନ୍ଧ — ଆସିଥିଲୁ, ମନେ ନାହିଁ ! ଆମକୁ କିଏ ନାଦେର ସାହାଙ୍କ ଦେଖିବୁଁ,ବାଃ ଭଲ ହେବେ କି ?

ନାଗରିକ — ନାଦେର ସାହା ! ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ତୁମର ସମ୍ପର୍କ କଅଣ ?

ଅନ୍ଧ — ସମ୍ପର୍କ କିଛି ନାହିଁ ; ତଥାପି ଆମ ଦୁଃଖରେ ତାଙ୍କର ସହାନୁଭୂତି ଅଛି ।

ନାଗରିକ — (ସ୍ୱଗତ) ଆରେ ବା, ବା, ନାଦେର ସାହାଙ୍କ ଜଣାଶୁଣା ଲୋକ, ମୁଁ ତ ଜାଣୁ ଜାଣୁ ନିଆଁରେ ଗୋଡ଼ ପୂରାଇଥିଲି ରେ ! (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଠିକ୍ ମୁହିଁ ସଳଖ ବୁଲିଯା, ବଡ଼ ମସ୍‌ଜିଦର ପୂର୍ବପଟେ ତାଙ୍କର ଘର ।

ଅନ୍ଧ — ହଉ ବାବା, ଈଶ୍ୱର ତୁମର ମଙ୍ଗଳ କରନ୍ତୁ । (ଉଭୟ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନାଗରିକ — ଶିକାରଟା ଜୁଟିଥିଲା ; କିନ୍ତୁ କେଜାଣି ନୁହେ, ଖସିଗଲା । ଓଃ, ବାଳିକାଟା ଗାଇଁକି ଭଣ୍ଡର ପଦେ ମିଳନ୍ତା ନାହିଁ, ନାଦେର୍ ସାହା ନାଁଟା ଶୁଣି ମନଟା ଦବିଗଲା । ଦେଖାଯାଉ, ହାତରେ ତ କିଛି ନ ଥିଲା । ନଇଲେ ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ଖାଆ ପିଆ ଦେଇ ଅନ୍ତତଃ କରି ପାରିଥାନ୍ତି । ଅଚ୍ଛା, ଦେଖାଯାଉ ଦିନେ ତ'ଦିନ ଏଠି ରହିବ ତ ! ଆଉ କେଉଁଠା ଯିବ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜସଭା

(ମସ୍‌ନଦ୍ ନିକଟ, ନାଦେର, ଦାଉ ଓ ଇଉସୁଫ୍ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଅଦୂରରେ ଇରାନ ସମ୍ରାଟ ଆସୁଥିବାର ଦେଖି)

ନାଦେର୍ — ଇଉସୁଫ୍, ତୁମେ ଟିକେ ଦୂରରେ ଅପେକ୍ଷା କର । (ଦାଉଙ୍କୁ) ଏଇ ଯେ ଇରାନ ସମ୍ରାଟ ଆସୁଛନ୍ତି । ହଁ, ମନେରଖ, ମୁଁ ଯାହାର ସମ୍ମୁଖରେ ନତଜାନୁ ହେବ, ସେହି ତୁମର ଟିକୁଦକା । ମନେରଖ (ପିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବା ସମୟରୁ ଦାଉ ତରବାରି ଖୋଲିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ) ଏତେ ଶୀଘ୍ର ଭୁଲିଗଲ ! ତରବାରି କୋଷବଦ୍ଧ କର ।

(ସମ୍ରାଟ ପ୍ରବେଶ କଲେ)

(ଅଭିବାଦନ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ ସମ୍ରାଟ୍)

ସମ୍ରାଟ—ଜୟ ନାଦେର ଶାହ ! ସର୍ଦ୍ଦାର ନାଦେର, ତୁମର ବାଳକଙ୍କୁ ପେଶବନ୍ଦ ଶିକାର କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲ, ମୋହବତଙ୍କ ତୁମର ଆଉ ମୋ ସହିତ ଦେଖା ହୋଇନାହିଁ । ଏତେଦିନ ପରେ କାହିଁ କମନ କରୁଥିଲ ? (ଦାଗକୁ ଦେଖି) ଏ କିଏ ?

ନାଦେର—ଜାହାଁପନା ! ସେ ମୋର ଭଣଜା ।

ସମ୍ରାଟ—ଏହାର ନାମ କଅଣ ?

ନାଦେର—ଏହାର ନାମ ଦାଗ ଯୋଦେସ୍ଥାର ।

ସମ୍ରାଟ—ଘର କେଉଁଠି ?

ନାଦେର—ଖୋରାସାନ ।

ସମ୍ରାଟ—ଏଁ, କିଏ ନାକ ?

(ଦାଗକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି) ତୁମେ କ ଅବସ୍ଥାରେ ଚୋଟ ପାଇଛ ? ତୁମେ କ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରିବ ?

ଦାଗ—ଜାହାଁପନା ! ଯାହା ଆପଣଙ୍କର ଆଦେଶ ହେବ, ତା ଏ ଦାସ ପାଳନ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି ।

ସମ୍ରାଟ—ତୁମର କୃତ୍ସ୍ନତ, ତୁମେ ଯୁଦ୍ଧ କରିପାରିବ । ଯଦି ଯୁଦ୍ଧ ଜାଣ ତାହାହେଲେ ଶୁଣ ମୁଁ ତୁମକୁ ସେନାପତି ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବି ।

ଦାଗ—ଜାହାଁପନା, ଏ ଅତି ସୌଭାଗ୍ୟର କଥା ।

ସମ୍ରାଟ—ବେଶ୍, ତା'ହେଲେ ତୁମେ ମୋର ସେନାପତି ।

(ଦାଗ ନତ ହୋଇ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ମସ୍ତକ ସ୍ପର୍ଶ କରିବାକୁ ହସ୍ତ ପ୍ରସାରଣ କରୁଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ନାଦେର୍ ଶାଙ୍କ ଇଙ୍ଗିତରେ ଜନମ୍ସତ ହେଲେ, ଦାଗ ପାଦ ମସ୍ତକ ସ୍ପର୍ଶ କଲେ)

ଦାଗ—ଜାହାଁପନାଙ୍କର ଜୟ ହେଉ ।

ସମ୍ରାଟ—ଆଚ୍ଛା ଯାଅ, ସମୟରେ ତୁମେ ମୋ ସହିତ ଦେଖା କରିବ ।

(ସେହି ଭଳି ଚାଲିଗଲେ)

ଦାଗ—ଏତେ ଉଚ୍ଚ ଅଧିପତି, ମୋର ଚିରନ୍ତନ, ମୁଁ ଏହାଙ୍କୁ ସଲାମ କଲି ? (ଅବଶୋଷ କରିବା)

ନାଦେର୍—ଏହାପରି ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଦାଗ—ଅନେକ ଥର !

ନାଦେର୍—ହିଁ ଭୁଲି ଯାଅନା, କଣ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛ ?

ଦାଗ—ଏହି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ହିଁ ମୋତେ ପାଷାଣ କରିଦେବ ।

ନାଦେର୍—(ଇଉସୁଫ୍‌କୁ ଅଦୂରରେ ଦେଖି) ଯାଅ ତୁମର ବନ୍ଧୁଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ମୋତେ ସ୍ତୁପରେ ଦେଖା କରିବ । ମୁଁ ଏଠାରୁ ଆସୁଛି । ହିଁ ମନେରଖ, ଆଜିଠାରୁ ଜଗତରେ ତୁମର ଆପଣାର ବନ୍ଧୁ ବୋଲି କେହି ନାହିଁ, ଏକମାତ୍ର ବନ୍ଧୁ ପ୍ରତିହିଂସା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଦାଗ ଇଉସୁଫ୍‌କୁ ଡାକିବାରୁ ଇଉସୁଫ୍ ଆସିଲେ)

ଇଉସୁଫ୍—କ ଖବର ଦାଗ, କ'ଣ ପଦୋନ୍ନତି ପାଇଲ ?

ଦାଗ—ଇଉସୁଫ୍, ଆଜିଠାରୁ ତୁମର ମୋର କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ ।

ଇଉସୁଫ୍—ଏଁ ଏସବୁ କଅଣ କହୁଛ ଦାଗ ? ତୁମର ମୁଖ ଏପରି ବିମର୍ଷ ଦେଖାଯାଉଛି କାହିଁକି ? ଘଟଣା କଅଣ କୁହ ଭଲା ? ଏପରି ପରିହାସ କରୁଛ କାହିଁକି ?

ଦାଗ—ନା ଇଉସୁଫ୍, ପରିହାସ ନୁହେଁ ସତ, ଯାହା ସତ ତାହାହିଁ କହୁଛି । ଯାଅ ଇଉସୁଫ୍, ତୁମେ ଖୋରାସାନ ଫେରିଯାଅ; ମୁଁ ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପଥ ଅନୁସରଣ କରେ ।

ଇଉସୁଫ୍—ତୁମର ଏତେ କମ୍ବ ସୁଖସ୍ବକୁ ବନ୍ଧୁ କହିବାର ଅଛି ?

ଦାଗ—କିଛି ନାହିଁ । ମୋର ଅନ୍ତରର ଯାହାକିଛି ଥିଲା, ସେ ସମସ୍ତ ରକ୍ତର ବନ୍ୟାରେ ଲହର ଦେଉଛି । ଆଉ ମୋ ପୂର୍ବ ସ୍ମୃତି ନାହିଁ, ଦୟା ନାହିଁ, ସ୍ନେହ ନାହିଁ, ଏପରି କି ତୁମେ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ମୋର ସଙ୍ଗୀ, ମୁଁ ମୋର ବନ୍ଧୁ । ଏକ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଆଜିଠାରୁ କାହାରି ଭାଗ୍ୟର । ବିଦାୟ ପ୍ରିୟ ଇଉସୁଫ୍ ବିଦାୟ ।

ଇଉସୁଫ୍—(ଇତସ୍ତତଃ ହୋଇ) ବଡ଼ ଭୁଲ ଯାଉଛି, କିନ୍ତୁ ମନେ ରଖିଥିବ, ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ଅନେକ ଅପରାଧ କରିଛୁ, କ୍ଷମା କରିବ ! (ସ୍ୱଗତ) ବଡ଼ ଅଦ୍ଭୁତ ଘଟଣା, ଯାହାଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ରକମ ! ସାଥି ହୋଇ ଫୁର୍ତ୍ତିରେ ଆସିଥିଲି, ଏକୁଟିଆ ଯିବି ! (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ବଡ଼ ଦୁଃଖ ଲାଗୁଛି, କେତେ ଖେଳ, କେତେ କଥା, ସବୁ ପାସୋରିବାକୁ ହେବ ? ହା ଖୋଦା ! ହଁ, ଯିବାବେଳେ ଗୋଟାଏ କଥା କହି ଯାଏ, ସମ୍ପଦରେ କ ପଚାରିଲେ ନାହିଁ ଭାଇ, ବିପଦରେ ଶୀଘ୍ର ଜଣାଇବୁ ! ଏତିକ ଅନୁରୋଧ ଭାଇ, ଆସେ ତେବେ, ସଲାମ !

(ସଲାମ କରି ଇଉସୁଫ୍ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦାଉଦ—ସଲାମ (ଉଦାସ ଇଉସୁଫ୍‌କୁ ଚାହିଁ, ଇଉସୁଫ୍ ପ୍ରସ୍ଥାନ) ହେ ଖୋଦା, ହେ ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତିର ଆଧାର ! ଯେବେ ଏ ହୃଦୟର ନିଭୃତ କୋଣରେ ସ୍ନେହ ମମତା, ଦୟା ମାୟାର ଗନ୍ଧସ୍ପର୍ଶ ମାତ୍ର ଥାଏ, ତୁମେ ସେ ସମସ୍ତ ଧ୍ୱଂସ କର ! ଏଇ ହୃଦୟ ଆଜଠାରୁ ପାଷାଣରେ ପରିଣତ ହେଉ, ଶୋଣିତରେ ଅଗ୍ନିର ପ୍ରବାହ ପ୍ରବାହିତ ହେଉ, ପ୍ରତି ମାଂସ ପେଶୀ ବଜ୍ରତୁଲ୍ୟ କଠିନ ହେଉ ! ଆଜଠାରୁ ଆହାରେ ବିହାରେ, ଶୟନେ ସ୍ୱପନେ ଏକମାତ୍ର ବନ୍ଧୁ ପ୍ରତିହିଂସା, ଏକମାତ୍ର ଆତ୍ମୀୟ ପ୍ରତିହିଂସା, ଏକମାତ୍ର ସଙ୍ଗୀ ପ୍ରତିହିଂସା ! ଆଜଠାରୁ ଏଇ ପ୍ରତିହିଂସା ଛାୟାପରି ମୋର ଅନୁସରଣ କରିବ ! ମୁଁ ତା ସଙ୍ଗେ କଥା କହିବି, ଗୀତ ଗାଇବି, ମାନସ କୁସୁମରେ ହାରଗୁନ୍ଥି ତା ଗଳାରେ ପିନ୍ଧାଇଦେବି ! ମୋତେ ତୃଷା ହେଲେ ପ୍ରତିହିଂସା ଶୀତଳ ପାନୀୟ ଦେବ, କ୍ଷୁଧା ହେଲେ ଅନ୍ନ ଦେବ ! ମୁଁ ଅବସନ୍ନ ହୋଇପଡ଼ିଲେ ଅତି ଯତ୍ନରେ ମୋର ଶଯ୍ୟା ରଚନା କରିଦେବ ! ମୁଁ ନିଦ୍ରାଗଲେ ମୋର କର୍ଣ୍ଣରେ ମୃଦୁ ସ୍ୱରରେ କହିବ ପ୍ରତିହିଂସା, ପ୍ରତିହିଂସା, ପ୍ରତିହିଂସା (ତରବାରି ଖୋଲି) ରେ ନରାଧମ ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ! ଶାନ୍ତି, ତାହାଙ୍କର ପ୍ରତିହିଂସା ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅଗ୍ନି ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖା ଥାଉ ! ଏଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତଠାରୁ ଯେତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ପିତାଙ୍କର ଖୁନ ହତ୍ୟାର ପ୍ରତିଶୋଧ ନ ନେଇଛି, ତେତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରୁଛି, ମୋର ଅନ୍ୟ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ଅନ୍ୟ ବୃତ୍ତି ନାହିଁ, ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ! ବନ୍ଧୁତ୍ୱର ବନ୍ଧନ, ରମଣୀର ପ୍ରେମ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଆକର୍ଷଣ (କେତେକ ଦାସୀ ସହ ମସ୍‌ନଦ୍‌କୁ ବାହାରିଗଲେ, ପଛରେ ରକ୍ଷୀମାନେ ଯାଉଥିଲେ ! ଦାଉଦ ଦେଖି ପଚାରିଲେ) ଏ କିଏ ?

ରକ୍ଷୀ—ଇରାନ୍‌ର ରାଣୀ !

ଦାଉଦ—ଇରାନ୍‌ର ରାଣୀ (ହାତରୁ ଛୁରି ଖସିପଡ଼ିଲା) ଆହା କି ରୂପରାଶି, କିନ୍ତୁ ଏତେ ବିରସ କାହିଁକି ? ଯେପରି ଦୁଃଖ ଚିନ୍ତାର ରେଖା ତାର ମୁଖ ମଣ୍ଡଳରେ ଫୁଟି ଉଠୁଛି ! ରେ ହୃଦୟ, ଏହା କି ଦୁର୍ବଳତା ! ଦୃଢ଼ ହୁଅ, ମନେଧର, ପ୍ରତିହିଂସା ! ପ୍ରତିହିଂସା !! ପ୍ରତିହିଂସା !!! (ବ୍ୟଗ୍ରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ଦ୍ରାକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ର

(ଦ୍ରାକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଗଛରେ ଦୋଳିଟିଏ ଲଗିଥିଲା)

ସୁଲତ—(ଖୋଜି ଖୋଜି ଉତଳା ହେଲାପରି) ଦାଉଦ ! ଦାଉଦ ! କାହିଁ, ଏଠାରେ ତ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ ! ନାଁ, ବୋଧହୁଏ କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଯାଇଛି ! ମୋତେ ନ କହି ଚାଲିଗଲା, ତାର ମନ ଟିକେ ବିକଳ ହେଲାନାହିଁ ! ଏତେ ସ୍ନେହ, ଏତେ ମମତା, ସବୁ ଭୁଲିଗଲା ! ଦାଉଦ ! ଦାଉଦ !

ନସିବୁ—(ପ୍ରବେଶ) ଦାଈ, ଦାଉଦ କାହିଁକି ହେଉଛୁ ସୁଲତ ? ଦାଉଦ ପାଇଁ ଏତେ ଉତଳା କାହିଁକି ? ସେ ବଗିଚା କାମରେ ଯାଇଛି, ତା ସଙ୍ଗରେ ଇଉସୁଫ୍ ମଧ୍ୟ ଯାଇଛି ! ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଫେରିଆସିବ ! ମନରେ ଦୁଃଖ କରିବାର କିଛି ନାହିଁ !

ଗୁଲ୍ଲିବ—ଚଚା ! ଚଚା ! ସତେ ସେ ଫେରିଆସିବ ?
ଫେରି ଆସିବ, ସତ କହ ଚଚା ।

ନସିର—ହଁ ଝିଅ, ଫେରିଆସିବ, ତୁ ଏଇଠି ଖେଳୁଥା, ସେ ଆସିଲାପରି । (ଧୀରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଗୁଲ୍ଲିବ—(ଦୋଳରେ ବସି ଗୀତଟିଏ ଗାଇଲା)
(ଗୀତାନ୍ତେ ଇଉସୁଫ ପ୍ରବେଶ କଲା, ଗୁଲ୍ଲିବ ଦେଖି ଦୋଳରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଲା)

ଗୁଲ୍ଲିବ—ଇଉସୁଫ ଭାଇ ! ଇଉସୁଫ ଭାଇ ! ଦାଗ କାହିଁ ?
(ଇଉସୁଫ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେଇ ବସିପଡ଼ିଲା)
ଏଁ, ତୁମେ କିଛି କହୁନା ଯେ ସତ କୁହ, ସତକୁହ ଭାଇ, ଦାଗ କାହିଁ ?

ଇଉସୁଫ—ସେ ଆଜି ଆସିବ ନାହିଁ ।

ଗୁଲ୍ଲିବ—କଅଣ କହୁଛ, ଆସିବ ନାହିଁ କାହିଁକି ?

ଇଉସୁଫ—ତା ଜାଣେନା, କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମତଲବ ଭିନ୍ନ କି କଅଣ ?

ଗୁଲ୍ଲିବ—ସେ କଅଣ କହିଲା ?

ଇଉସୁଫ—ଦିନେ କେହି ଜଣେ ଲୋକ ତା ନିକଟକୁ ଖଣ୍ଡେ ପତ୍ର ଦେଇଥିଲା, ସେଥିରେ ସେ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲା ଯେ, ଇସ୍ପାହାନ ସହରର ଚକ୍ ବଜାରରେ ଶୁକ୍ରବାର ଦିନ ବାରଘଣ୍ଟା ସମୟରେ ସାକ୍ଷାତ କରିବାକୁ । ସିବା ସମୟରେ ଆମେ ସେ ଲୋକର ସାକ୍ଷାତ କଲୁ । ମୋତେ ଅନ୍ତରାଳକୁ ପଠାଇ ଦେଇ ସେମାନେ ଅନେକ ସମୟ କଅଣ କଥାବାର୍ତ୍ତା କଲେ । ପରେ ମୁଁ ଆସି ଦେଖିଲି ଯେ, ଦାଗର ମତଲବ ଅନ୍ୟ ରକମ । ସେ ଆଉ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ ।

ଗୁଲ୍ଲିବ—ସେ କଅଣ ମୋତେ ମଧ୍ୟ ଭୁଲିଗଲା ?

ଇଉସୁଫ—ଅବୋଧ ବାଳିକା, କାହାକେ କଣ ସେ ଆଉ ଚିହ୍ନିବ ?

ଗୁଲ୍ଲିବ—ସେଠାକୁ ଗଲେ କଅଣ ଦେଖା ପାଇବ ନାହିଁ ? ଏ କଅଣ ହେଲା ! ଏତେ ସ୍ନେହ, ଏତେ ମମତା, ଇଉସୁଫ ଭାଇ ! ଦେଖା କଅଣ ଆଉ ହେବ ନାହିଁ ?

ଇଉସୁଫ—ଆଉ ଦେଖା ହେବ ନାହିଁ । ଦେଖାହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାର କୌଣସି ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ । ମୁଁ ଅନୁମାନରେ କହୁଛି, ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବଡ଼ଲୋକ । ତୁ ତାକୁ ଭୁଲିଯା, ଭୁଲିଯା, ଭୁଲିଯା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଗୁଲ୍ଲିବ—ଏ କିପରି କଥା ? ନା ମୁଁ ଯେପରି ହେଉ ଯିବି, ନିଶ୍ଚୟ ଯିବି । ସେ ମୋତେ ଭୁଲିଗଲା ସତ; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତ ତାକୁ ଭୁଲି ପାରିବି ନାହିଁ । ଦାଗ, ଦାଗ, ତୋର ଯେ ପଥ, ମୋର ମଧ୍ୟ ସେଇ ପଥ । (ଚାଲିଗଲା)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ପଥ

(ପୂର୍ବ ବାଳିକାଟି ଅନ୍ଧକୁ ଘେନି ଆସୁଥାଏ, ଅନ୍ଧ ଗାଉଥାଏ ଗୋଟିଏ ଗୀତ, ବାଳିକା ମଧ୍ୟ ସାଥିରେ ଗାଉଥାଏ ।)

(ଗୀତାନ୍ତେ ପୂର୍ବ ନାଗରିକ ଜଣକ ଗୋଟିଏ ଠୁଙ୍ଗାରେ କେତେକ ଖାଦ୍ୟସାମଗ୍ରୀ ଧରି ପ୍ରବେଶ କଲା ।)

ନାଗରିକ—ତୁମ ପାଇଁ କିଛି ଖାନା ଆଣିଛି ନିଅ ।

ବାଳିକା—(ତାର ମୁଖକୁ ଚାହିଁ ନେଇ ନ ଥାଏ, ମୁଖ ଫେରାଇ ନେଲା)

ନାଗରିକ—ମୁଁ ବଜାରରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଜା ମାଲ ଖରିଦ କରି ଆଣିଛି, ନିଅ ତୁମ୍ଭ ଦୁଃଖରେ ମୋର ସହାନୁଭୂତି ଅଛି ।

ଅନ୍ଧ—ବାବୁ କଅଣ ଦେଉଛନ୍ତି ରଖ ।

ବାଳିକା—(ମୁହଁକୁ ନ ଚାହିଁ ଝୁଲି ବଢ଼ାଇ ଦେଲା । ନାଗରିକ ଠୋଲିଟି ଝୋଲାରେ ଦେଲା । ପକେଟରୁ ଗୋଟିଏ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କିଆ ନୋଟ ବାହାର କରି ଆଖିଠାରି ମାରି କହିଲା ।)

ନାଗରିକ—ଏ ଦେପେସ୍ତା ପାଞ୍ଚଟୋ ଲେ ।

ବାଳିକା—ଉଁ ହୁଁ ।

ନାଗରିକ—(ଠାରଠୁରି କରି ପୁଣି ଯାଚିଲା)

ବାଳିକା—ନେହିଁ ।

ଅନ୍ଧ—କ୍ୟା ହୁଆ ?

ବାଳିକା—ଏ ମୋତେ (କିଛି କହନା ବୋଲି ନାଗରିକ ବାଧା ଦେବା ସତ୍ତ୍ୱେ ବାଳିକା କହିଲା) ଏ ମୋତେ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ଯାଚୁଛନ୍ତି ।

ଅନ୍ଧ—ବାବୁ ଯାହା ଦେଲେ ଆମେ ସେତିକରେ ତୃପ୍ତ, ଆମର ଟଙ୍କା ପଇସା କଅଣ ହେବ ? ତାକୁ ବା ନେଇ କେଉଁଠି ରଖିବୁ, ମାଫ୍ କର ।

ନାଗରିକ—ମୋର ତୁମ ପ୍ରତି ବଡ଼ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଆସୁଛି, ମୁଁ ଇଚ୍ଛାକଲେ ତୁମର...

ଅନ୍ଧ—ଖୋଦାଙ୍କ ଇଚ୍ଛାରେ ଆମେ ଧନ ହୀନ କାଙ୍ଗାଳ, ପୁଣି ତୁମ ଇଚ୍ଛା, ତୁମେ ଖୋଦାଙ୍କ ଉପରେ ଆଉ କିଏ ?

ନାଗରିକ—ନାହିଁ, ଅନ୍ଧ ଚେଷ୍ଟା ଗରିବ ଏମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ମୋର ହୃଦୟରେ ଦୟା ଆସେ, ବିଶେଷତଃ ଏ ବାଳିକାଟି ପ୍ରତି—

ଅନ୍ଧ—କିନ୍ତୁ ଅନ୍ଧ ପ୍ରତି ନୁହେଁ; ବାଳିକା ହିଁ ଆପଣଙ୍କର ହୃଦୟରେ ଦୟାର ଭାବ ସଞ୍ଚାର କରିଦେଇଛି । ଦୁନିଆରେ ଆପଣଙ୍କ ପରି କେତେଙ୍କୁ ଆମେ ଦେଖି ଆସିଲୁଣି, ଆଖି ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୋର ଅନ୍ତର ଆତ୍ମା ସବୁ ଜାଣୁଛି, ଶୁଣୁଛି । ଯାଅ ବାବୁ, ତୁମ ପଥରେ ତୁମେ ଯାଅ । ଆମେ ଆମ ପଥରେ ଯାଉଛୁ । (ପୂର୍ବ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ଚାଲିଗଲେ)

ନାଗରିକ—ଆଚ୍ଛା ଚେଷ୍ଟା, ଦେଖି ନେବି । କେସା ସଖ ହେ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଦରବାର

(ଇରାନ୍ ଦରବାର ସିଂହାସନରେ ସମ୍ରାଟ ଆସୀନ, ପାରିଷଦମାନେ ଉପବିଷ୍ଟ)

(ନର୍ତ୍ତକୀମାନଙ୍କ—ଗୀତ)

(ଟେବୁଲ ଉପରେ ମଦ୍ୟପାନ ଇତ୍ୟାଦି, ଫୁଲ-ତୋଡ଼ା ସଜ୍ଜିତ ଥିଲା)

ଦାଉଦ୍ ସାହା—ଏ କଉନ ହେ ! ପିଆଲା—(ଜଣେ ନର୍ତ୍ତକୀ ପିଆଲା ବଢ଼ାଇ ଦେଲା) କଅଣ ହେଉଛି, ଗିଲାସ ପୂରୁ ନାହିଁ ।

(ଆଉ ଦେଲ, ସୁରା ପାନ କର)

ଗାଅ, ନାଚ, ମୁଁ ସମ୍ରାଟ ନା ?

୧ମ ପାରିଷଦ—ହଜୁର ଆପଣ ସମ୍ରାଟ୍ ।

ଦାଉଦ୍ ସାହା—ମୋ ମସ୍ତକ ଉପରେ ରାଜଛତ୍ର ଅଛି ତ ?

୨ୟ ପାରିଷଦ—ହଜୁର, ନିଶ୍ଚୟ ଅଛି ।

ଦାଉଦ୍—ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁରା-ସ୍ରୋତରେ ମୋର ତରଣୀ ଚଳାଇ ନେବି, ଯେତେଦୂର ଯାଉ ଚିନ୍ତା କରନା । (ଦାରାର ପ୍ରବେଶ) କିଏ ଆସିଲେ ?

୧ମ ପାରିଷଦ—ନୂଆ ସେନାପତି ।

ଦାଉଦ୍—ସେନାପତି ? ଆସ ଆସ ଏହି ନିଅ (ମଦ୍ୟ ପାତ୍ର ବଢ଼ାଇବା)

ଦାରା—ମାର୍ଜନା କରିବେ ସମ୍ରାଟ !

ଦାଉଦ୍—ଓ, ଖାଅନା । କାହିଁକି ? କଅଣ ସମ୍ମାନ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ ?

ଦାରା—(ସ୍ୱଗତ) ଖୋଦା, ଖୋଦା, ନରାଧମ ଶାସ୍ତି ଆଜି ପାଉନାହିଁ ।

ଦାଉଦ୍—କଅଣ ଭାବୁଛ ଦାରା ! ଖାଇବ ? ଖାଅ ଟିକିଏ ? ଓ ଖାଅନା ଯଦି, ହଁ ଦେଖ, ତୁମେ ମୋର ସେନାପତି । ତୁମ୍ଭର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ଯେ, ବିଦେଶୀ ଆକ୍ରମଣରୁ ଦେଶକୁ ରକ୍ଷା କରିବା । ଆଉ ପ୍ରଜାମାନେ ଯେପରି ଶାନ୍ତିରେ ବାସ କରନ୍ତି, ତହିଁ ପ୍ରତି ସର୍ବଦା ଦୃଷ୍ଟିଦେବ, ବୁଝିଲ ?

ଦାରା—ଜୀ ହଁ ।

ଦାଉଦ୍—ହଁ ବସ ।

ପାରିଷଦ—ଆଉ ଖଣ୍ଡେ ରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗିଆ ଗୀତ ହେଉ ।

ଦାଉଦ୍—ହଁ ! ଠିକ୍ କଥା, ଏ ନାଚଓ୍ୱାଲୀ ।

(ପୁନଶ୍ଚ ନର୍ତ୍ତକୀ ମାନଙ୍କ ଗୀତ)

ଦାଉଦ୍—ବାଃ ବାଃ, ବେଶ୍ ବେଶ୍ । (ପ୍ରହରୀ ପ୍ରବେଶ କଲେ)

ପ୍ରହରୀ—ମହାରାଜ ! ସର୍ବନାଶ ଉପସ୍ଥିତ । ମହାରାଣୀ ଧନାଗାର ଖୋଲି ଦେଇଛନ୍ତି, ପ୍ରଜାମାନେ ଧନସମ୍ପତ୍ତି

ବୋଧ ନେଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ କହିବାରୁ କହିଲେ ଯାଅ 'ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧା ଦିଅନା ।

ଦାଉଦ୍ — (ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇପଡ଼ି) ଆରେ ଆରେ, ନାହାନ୍ତି କି ପାତ୍ରମନ୍ତ୍ରୀ ମୋର । ଏତେଜଣ କେଉଁଆଡ଼େ ଗଲେ ? ଯାଅ ସେନାପତେ, ଅନ୍ତଃପୁର ଦ୍ୱାରେ ତୁମ୍ଭେ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ସତର୍କ ଭାବେ ଦୃଷ୍ଟିଦିଅ ।

ଦାସ — ଯୋ ହୁକୁମ ଖୋଦାବନ୍ଦ (ପ୍ରହରୀ ଓ ଦାସ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦାଉଦ୍—ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ କଅଣ ? ପାପ ପୁଣ୍ୟ କଅଣ ? ଏସବୁ କିଛି ନୁହେଁ । ମନର ବିକାର ମାତ୍ର । ରାଣୀ ଦୁଷ୍ମା, ମୋର ମହିଷୀ ହୋଇ ମୋର ବିନା ଆଦେଶରେ ଏତେ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ଯେ ? ମୁଁ ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଞ୍ଚିଥିବି, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୁରାସ୍ରୋତରେ ଭାସି ବୁଲିବି । ଓଃ, ଆଉ ବସି ପାରୁନାହିଁ । ସୁରାର ମାଦକତା ବଢ଼ ଖାସ୍ତ । ଦେହ ଅଚଳତ କରି ଦେଉଛି । ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ବଶୀଭୂତ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି । ଯାଏଁ ବିଶ୍ରାମ କରେ । (ଟଳ ଟଳ ହୋଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜପଥ

(ଜଣେ ନାଗରିକ ବହୁତ ଗୁଡ଼ାଏ ଅଖା ଟୋକେଇ ସଂଗ୍ରହ କରି ଆସୁଥିବା ପୂର୍ବରୁ ଆଉ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଲୋକ ଜ୍ୱରରେ କମ୍ପି କମ୍ପି ରାସ୍ତାରେ ବସିପଡ଼ିଲା)

୧ମ ନାଗରିକ — ଏହି ତ ଜଗିଲି, ଆଜି ନଗ୍ଲେଡ଼ୁ ବନ୍ଧା ।

୨ୟ ନାଗରିକ — (ଅଖା ଟୋକେଇ ସେହି ଉପରମୁହାଁ ହୋଇ ବେଗେ ଆସି ଲୋକକୁ ଝୁଣ୍ଟି ପଡ଼ିଗଲା)

୧ମ ନାଗରିକ — ଓଃ, ମାରି ପକାଇଲା, ଶଳା ଅନ୍ଧ ନା କଅଣ ?

୨ୟ — (ପଡ଼ିଉଠି) ଶଳା ଅନ୍ଧଟାଏ ନା କଅଣ, ବାଟ-ଟାରେ ବସି ମାରି ପକାଇଲା ମଣିଷକୁ ।

୧ ମ — ମୁଁ ଅନ୍ଧ ନା ତୁ ଅନ୍ଧ । ମଣିଷଟାକୁ ମାଡ଼ି ଚାଲି ଯାଉଛୁ, ଏଡ଼େ ଚାଲିଲା ବାଲାଟାଏ ତୁ ? ଆଖି କଅଣ ଝାଳରେ ଖୋସି ଚାଲୁଥିଲୁ ? ଦେଖିଲୁ ଏ ଗିଠି କଅଣ ହେଲା ?

୨ୟ — ମୋର ତ ଆଣ୍ଠୁ ଗଣ୍ଠି ଛାଡ଼ିଗଲା, ବାଟଟାରେ ବସି ଆହୁରି ଦିମାକ୍ କାଢ଼ୁଛି ।

୧ମ—(ଧରି ପକାଇ) ଆଚ୍ଛା ଗୋଟାଏ ଭଲ ଲୋକକୁ ପଚାରିବା, ଏଥିରେ କାହାର କାଇଦ୍ ।

୨ୟ—ଆରେ ଛାଡ଼ ସେ କାଇଦ୍, ପଛେ ବୁଝିବୁ (ନେପଥ୍ୟକୁ) ଗଲା ରେ ଗଲା ରେ ଗୋଟାଏ ଚୋଢ଼ା ଗଲା (ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିବା) ।

୧ମ—କି ଚୋଢ଼ା ରେ ?

୨ୟ — ଯାଇଲା ତ ସବୁ, ଆରେ ଛାଡ଼ ଗଲା ଗଲା । ଆଉ ଗୋଟାଏ ଚୋଢ଼ା ଗଲା (ନେପଥ୍ୟକୁ ଚାହିଁବା) ।

୧ମ—ଆରେ କି ଚୋଢ଼ା ନ କହିଲେ ଛାଡ଼ିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ଦରଷ୍ଟୁଆନ ମଣିଷଟା, ମୋତେ ଦରମସ୍ତ କରି ଦେଇ ଚୋଢ଼ା, ଆରେ କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛୁ କହ ?

୨ୟ—ଜାହାନ୍ନମକୁ ଯାଉଛି, କଥା କହି ମୋ କାମ ଭଣ୍ଡୁର କରନା କହୁଛି । ଗଲା ରେ ଚୋଢ଼ା ଗଲା ଓଃ ।

୧ମ—ଚୋଢ଼ା ଚୋଢ଼ା କଅଣ କହୁଛୁ, ମୁଁ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।

୨ୟ — ଏଷଣି କହିବାକୁ ଫୁରୁସତ ନାହିଁ, ଫେରିଲେ କହିବି । ଯେତେବେଳେ ସୁନାର ଆଲମଗିରୀ ହୁକାରେ ବନାରସି ଗୁଡ଼ାଖୁ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଥିବ ।

୧ମ—ନ କହିଲେ ତ ଛାଡ଼ିବି ନାହିଁ, କଥାଟା କହିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

୨ୟ—ଆଚ୍ଛା ବାପଦ, (ନେପଥ୍ୟକୁ ଚାହିଁ) ଏହି ଗଲା; ଡିନ ଚୋଢ଼ା ଗଲା । ଶୁଣିବୁ ଯେବେ ଶୁଣୁଥିବୁ ସଂକ୍ଷେପରେ ଆମ୍ଭ ବାଦ୍‌ସାହା ଆଜି ରାଜକୋଷ ଖୋଲି ଦେଇଛନ୍ତି । ବିଲ୍‌କୁଲ ସାହାଣ ମେଲା, ଯେ ଯେତେ ପାରିବ ବୋହିନିଅ, ଚଲ୍‌ଦରିଆ ।

୧ମ—କଅଣ କହୁଛୁ, ବିଶ୍ୱାସ ହେଉନାହିଁ କାହିଁକି ମ ?

୨ୟ—ସେ କଥା କିଏ କହିବ ? ଆମର ପିଠା ଖାଇବା କଥା, ବିନ୍ଧ ଗଣିବାରେ ପ୍ରୟୋଜନ କଅଣ ? ଆଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ଅଛି ତ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ

ଆ । ଅଣ୍ଟାରେ, ପକେଟରେ, ହାତ ମୁଠାରେ ଯେତେ ଯେତେ ଆଣି ପାରବୁ । ଆ ।

୧ମ - ଖାଲି ପଇସା ନା ଟଙ୍କା । ନା ଆଉ—

୨ୟ—ଆଉ ତୋ ମୁଣ୍ଡ ଗଣ୍ଡି । ଛାଡ଼ ଗଲ ରେ, ଗଲ ରେ, ଖୁବ୍‌ତୋଡ଼ା ଗଲ ।

୧ମ—କହ ଟଙ୍କା କ ପଇସା, ନୋହିଲେ ତ ଛାଡ଼ିବି ନାହିଁ ।

୨ୟ—ଆରେ ଟଙ୍କା ନୁହେଁ କି ପଇସା ନୁହେଁ । ସୁନ୍ଦ୍ ନଗେଇ ଅସରଫି, ଚକ୍ ଚକ୍ ଝଣ୍ ଝଣ୍ ।

୧ମ—ଓ୍ତ, ତୁମେ ସେଇଥିପାଇଁ ଏତେ ଥଳି ମୁଣି ବୋଝ ଝୋଳେଇ ସେନ ବୁଲୁଛ, ନା ? ତମଠୁ ବଳବ ଯେ ଆଉ ଅନ୍ୟ କଏ ପାଇବ ।

୨ୟ—ଆରେ ଓଲୁ, ରାଜଭଣ୍ଡାର ସେ ଅସରନ୍ତି । ଛାଡ଼ ଗଲ, ଏଇ ପାଞ୍ଚତୋଡ଼ା ଗଲ । ମନ ଅଛି ତ ଆ । (ଗୁଣ୍ଠି ହୋଇ ଗୁଲିଗଲ)

୧ମ—ହଉ ମୁଁ ଏଠି ବସିରହିଲି । ତୁ ଯା, ଏଇ ବାଟେ ତ ଆସିବୁ, ମୋର କଅଣ ଧନକୁ ଅପେକ୍ଷା ଅଛି । ସେହିନ ଯେଉଁ ସୁରତ ଓ୍ୱାଲି ଟ୍ରେନ୍ଦ୍ରୀ, କାଞ୍ଚନ ତ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଛି ପୁଣି ବ ମିଳବ । କିନ୍ତୁ ଅଭାବ ସେମିତିଆ କାମିନୀଟିଏ (ଦୂରରୁ ଗୀତ ଶୁଣିକି) ଏଇ ଆଇଲି ତ (ବସିପଡ଼ିଲି) ।

ଗୁଲ୍ଲବ—(ଗୀତ ଗାଇ ପ୍ରବେଶିଲି)

ଗୀତ

ପ୍ରିୟ ସାଥି ପ୍ରାଣ ସାଥି ମୋର ସାଥି ।
କେଉଣେ ଗଲ ପ୍ରିୟସାଥି ତୁମ ଅଦର୍ଶନେ ଥୟ ନୁହେଁ ମନ ।
ଦହ ଦହ ହୁଏ ଛାତି । ପଦ ।
ତବ ସ୍ନେହବୋଳା ଅମୃତ ବଚନ ।
ଜଗାଇଛି ହୃଦେ କ ଅମିୟ ପ୍ରେମ (ଆଜ)
ବିଚ୍ଛେଦେ ମୁଁ ସବଗଲି ପିଦା ମର
ଝୁରି ଝୁରି ଦନରାତି । ୧ ।

ନାଗରିକ—ବାଃ ବାଃ, ଏକଲି ଏକଲି, ଆଜ ଅନୁକୂଳଟା ଠିକ୍ ।

ଗୁଲ୍ଲବ—ମହାଶୟ, ରାଜଭବନକୁ ବାଟ ଏଇ ତ ?

ନାଗରିକ—ତମ ସାଥି ଅନ୍ଧ ଭାଇଟିକୁ କୋଉଠି ଛାଡ଼ି ଆସିଲ କ ?

ଗୁଲ୍ଲବ—ଭାଇ ଅନ୍ଧ ନୁହେଁ, ମୋତେ ଅନ୍ଧ କର ଭାଇ ମୋର କୁଆଡ଼େ ଗୁଲି ଆସିଛି ।

ନାଗରିକ—ତମର ତ ଆଖି ଦିଓଟି ଜୁଳୁ ଜୁଳୁ ଦିଶୁଛି । ଅନ୍ଧ କେମିତି କହୁଛ ବା । ମୋତେ ଚହ୍ନି-ପାରୁଛ, ମୁଁ ସେହି ।

ଗୁଲ୍ଲବ—ମୁଁ ତ କେବେ ତୁମକୁ ଦେଖି ନାହିଁ ! ମୋର ତ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଆସିବା ନୂଆ । ମୁଁ ବିଦେଶିନୀ । ଘର ଖୋରସାନ । ଗୁକିରି କରିବାକୁ ଆସିଛି ।

ନାଗରିକ—ତୁମେ ତ ଖୋରସାନ୍ ! ଖୋରସାନ୍‌ରେ ଖୁବ୍‌ସୁରତ୍ ଓ୍ୱେନ୍ଦ୍ରୀ ଅଛନ୍ତି, ନା ? ଗୁକିରି କରି-ବାକୁ ଆସିଛ, କଅଣ ବାନ୍ଦୀ ? ବେଶ୍ ମୁଁ କିଛି କମ୍ ନୁହେଁ, ବଡ଼ଲୋକ ବୋଲି ସାହାକୁ କହନ୍ତି । ଆଲ୍ଲାର ବ ଉଦ୍ଧୋତ ଆଶା ଖୁବ୍, ଆମ ଘରେ ରହିବାକୁ ଆପତ୍ତି କଅଣ । (ରୁମାଲ କାଢ଼ି ହଠାତ୍ ବାକୁ ପାଲଟି ଗଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ଚଷମା ଲଗାଇ ପିନ୍ଧ୍ ଫାଟ)

ଗୁଲ୍ଲବ—ମୁଁ ରାଣୀଙ୍କ ଠେଇଁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇଛି ।

ନାଗରିକ—ରାଣୀ ସାହେବାଙ୍କ ପାଖରେ ସେପରି କେତେ ଅଛନ୍ତି, ତୁମେ ସେଠି ବେଶି କିଛି ମାନ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପାଇବ ନାହିଁ । ମୋ ପାଖରେ ବିଲକୁଲ୍ ରାଣୀ ହୋଇଯିବ । ସ୍ନୋ, ସାବୁନ, ତେଲ, ଅତର, ଖଟ ପଲଙ୍କ ଇତ୍ୟାଦ ।

ଗୁଲ୍ଲବ—ରାଣୀ ସାହେବା ମୋତେ ମେହେରବାନି କରି ଦାନା ଦେବେ ବୋଲି କହି ମସ୍‌ଜିଦ୍ ପାଖରୁ ନଅରକୁ ପଠାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ କହି—

ନାଗରିକ—ଆଲ୍ଲେ ବାପଲେ, ନିଜେ ବାଦ୍‌ସାହା-ଣୀଙ୍କର ଖାସ ବାନ୍ଦୀ ! ସଲାମ, ସଲାମ, ବେଆଦବି ମାଫ କରିବେ ।

ଗୁଲ୍ଲବ—ମୁଁ ଘର ବାଳକାଟାଏ । ଆପଣ ମୋ କସୁର ମାଫ କରିବେ । ବାଟ ଚହ୍ନି ନ ପାରି ପଗ୍ଧୁରୁଥିଲି ।

ନାଗରିକ—ଆଜ୍ଞା, ଏଇ ବାଟ ଠିକ୍ ସିଧା । ସାଙ୍ଗରେ ଯାଇ ଦେଖାଇ ଦେଇ ଆସିବି କି ?

ଗୁଲ୍ଲିବ—କିଛି ଦରକାର ନାହିଁ । ମୁଁ ଆପେ ଚାଲି ଯାଉଛି ।

ନାଗରିକ—ଯୋ ହୁକୁମ । ତେବେ ମୋ ନାଁଟା ଟିକେ ମନେ ରଖିଥିବେ, କାଳେ କେତେବେଳେ କିଛି ଦରକାର ପଡ଼ିପାରେ । ଏ ଗୋଲାମର ନାମ ହୋସେନ୍, ମନୋହାରି ଦୋକାନ ଚକ୍ ବଜାର, ବୁଝିଲେ ?

ଗୁଲ୍ଲିବ—ଆଚ୍ଛା ବେଶ୍ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନାଗରିକ—ବହୁତ ବହୁତ ସଲାମ । ଦୁନିଆରେ ଏତେ ଏତେ ସୁନ୍ଦରୀ ଅଛନ୍ତି, ମୋ ଭାଗ୍ୟକୁ ଗୋଟାଏ ମର୍କଟମୁଖୀ, ପେଚକନାକୀ, ବିପଣ୍ଡ କାଳୀ କୋଚରୀ, ମୁଟଧାନୁରୀ, ନା, ସେ ଅନ୍ଧ କୁଆଡେ ଗଲା ! ମନଟା ଚା'ହୁଁଚି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

ଅନ୍ତଃପୁର

(ଦାଉଦ୍ ସାହା ଅନ୍ତଃପୁରରେ ପ୍ରବେଶି କାହାକୁ ନ ଦେଖି)

ଦାଉଦ୍ ସାହା—କାହିଁ କେହି ସେ ନାହାନ୍ତି ! ଅନ୍ତଃପୁର ଗୁଡ଼ି ଏଣେ ତେଣେ ହେବା ଜଣେ ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀର ନିତାନ୍ତ ଉଚିତ ନୁହେଁ । ବିଶେଷ ଆଦର ଗୌରବ କରିବାଦ୍ୱାରା ଏହାହିଁ ଘଟିଛି । ଏଣିକି ଟିକେ କଡ଼ା ନଜର ନ ଦେଲେ ନ ଚଳେ । ସେନାପତିଙ୍କୁ ଡାକ, ଏ ବିଷୟରେ ଖୁବ୍ ତାଗିଦ କରିଦେବି ।

(ରାଣୀଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ଦାଉଦ୍—ମୃଗୟାକୁ ଯିବି ବୋଲି ପ୍ରାୟ ତୁମ୍ଭ ମହଲରେ ଅଧିକ ଏକ ଘଣ୍ଟା ହେବ ଅପେକ୍ଷା କଲଣି, ଆଉ ତୁମେ ମନ ଇଚ୍ଛା କେଉଁଠାରେ ପରିଭ୍ରମଣ କରୁଛ । ତୁମର ଉଚିତ ଥିଲା, ମୋର ଆସିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମ୍ଭର ମହଲରେ ଥାଇ ମୋର ଅପେକ୍ଷା କରିବା । ଏହା କଅଣ ସ୍ତ୍ରୀର ଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ?

ରାଣୀ—ଆପଣ ମୋ ପ୍ରତି ଯେପରି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି, ତା କଣ ଠିକ୍ ?

ଦାଉଦ୍—ସେ କୈଫିୟତ ଦେବାପାଇଁ ଭାରତ ସମ୍ରାଟ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନିକଟରେ ବାଧ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ବିବାହ କରିଥିଲି, ସେଇଟା ତୁମର ପରମ ସୌଭାଗ୍ୟ ।

ରାଣୀ—ସେ ଅନୁଗ୍ରହଟା ନ କରିଥିଲେ ତ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା !

ଦାଉଦ୍—ମୋ କଥା ଉପରେ କଥା କହିବାକୁ ଲଜ୍ଜା ବୋଧ ହୁଏନା ? ତୁମେ ଜାଣ ? ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବଶ କରିବାକୁ ଯାଇ ମୋର କେତେ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ ହୋଇଛି, ତୁମ୍ଭ ପିତାଙ୍କୁ ମୁଁ କେତେ ବଡ ବଡ ଜମିଦାରୀ ଦେଇଛି ?

ରାଣୀ—କଥାଟା ତ ନିତାନ୍ତ ସତ୍ୟ ନୁହେଁ, ଦେବାପାଇଁ କହିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି ।

ଦାଉଦ୍—ତାର ଅନ୍ୟ କାରଣ ଅଛି । ସେ ଯା ହେଉ, ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୃଗୟାକୁ ଯାଉଛି । ତୁମେ ତୁମର ମହଲରେ ଥାଇ ମୋର ଆଗମନ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରୁଥିବ । ଆଉ ଦେଖ, ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଧନରତ୍ନ ଦେବାର ଅଧିକାର ତୁମର ନାହିଁ, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ଅଛି । ମୁଁ ସେଥିପାଇଁ ମୋର ପ୍ରଧାନ ସେନାପତିଙ୍କୁ ତୁମର ମହଲ ଦ୍ୱାରରେ ଜଗାଇ ଦେଇ ଯାଉଛି । ସାବଧାନ, ବାହାରକୁ ଯାଇପାରିବେ ନାହିଁ ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାଣୀ—ହେ କରୁଣାମୟ, ଏ ପାପ ସଂସାରରୁ ମୋତେ ଶୀଘ୍ର ଉଦ୍ଧାର କର ।

(ଏ ସମୟରେ ଗୁଲ୍ଲିବ ପ୍ରବେଶ କଲା)

ଗୁଲ୍ଲିବ—(ଫୁଲ ହାରଟି ଦେଖାଇ) ଏ ଫୁଲ ହାରଟି ମୁଁ ନିଜେ ଗୁନ୍ଥିଛି ।

ରାଣୀ—ଫୁଲହାର······ହଁ ବେଶ୍ ସୁନ୍ଦର ହୋଇଛି । ତୁମେ ସବୁଦିନ ଫୁଲ ଗୁନ୍ଥିବ, ତୁମଠାରେ ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କିଛି ନିର୍ଭର କରିପାରିବ ନାହିଁ ।

ଗୁଲ୍‌ନାର—ଯୋ ହୁକୁମ ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ ।

ରାଣୀ - ତୁମର ତ ବୟସ ଅଳ୍ପ, ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦରୀ, ତୁମେ ବିବାହିତା ନା ଅବିବାହିତା ?

ଗୁଲ୍‌ନାର - ନା ମା ! ମୁଁ ବିବାହ କରିନାହିଁ ।

ରାଣୀ—ତୁମର କଅଣ ଆଉ କେହି ନାହାନ୍ତି ।

ଗୁଲ୍‌ନାର—ନା !

ରାଣୀ—ବୁଝୁଛି ଅଭାଗିନୀ ! ସେଥି ପାଇଁ ଆତ୍ମବିକ୍ରୟ କରିଛ । ଯଦି ବାପ ମା ଥାଆନ୍ତେ, ତେବେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ବିକ୍ରୟ କରିଥାଆନ୍ତେ, କିନ୍ତୁ ସେ ବିକ୍ରୟ ହୋଇଥାନ୍ତା ମହାସମାରୋହରେ, ସେତେବେଳେ ସମସ୍ତେ କହନ୍ତେ ବିବାହ ।

ଗୁଲ୍‌ନାର—ତା ତ ମୁଁ ଜାଣେନା ।

ରାଣୀ—ଜାଣ ନା ? ବୟସ ହୋଇଛି, ବିବାହ କଅଣ ଜାଣ ନା ? ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ସମସ୍ତ ସମାଜରେ ଏହି କ୍ରୟ ବିକ୍ରୟ ତ ଲାଗି ରହିଛି । ଯେ କିଣେ, ତାର ନାମ ସ୍ୱାମୀ । ଯେ ବିକି ହୁଏ ତାର ନାମ ସ୍ତ୍ରୀ । ସେ ହୁଏ ଦାସୀ । ଅଚ୍ଛା, ଥାଉ ସେ ସବୁ । ତୁମେ ଗୀତ ଗାଇ ଜାଣ ?

ଗୁଲ୍‌ନାର—ନା ! ଗରିବର କନ୍ୟା ଗୀତ କାହୁଁ ଜାଣିବ ? ଯାହାବା ଜାଣେ, ତାହା ଆପଣଙ୍କୁ ଶୁଣାଇବାର ଉପଯୁକ୍ତ ନୁହେଁ, ପୁଣି ଆପଣଙ୍କର ସହଚରୀମାନେ ତ ବେଶ୍ ସୁଗାୟିକା ।

ରାଣୀ—ତଥାପି ମୋର ଗୀତପ୍ରତି ଆଦର ବେଶ୍, ତୁମେ ଯାହା ଜାଣ ଗାଅ ।

ଗୁଲ୍‌ନାର—ଆପଣଙ୍କ ହୁକୁମ ଅମାନ୍ୟ କରିବା ମୋର ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ରାଣୀ - ନା, ନା, ମୋର ହୁକୁମ ନୁହେଁ, ଯଦି ଇଚ୍ଛା ହୁଏ, ଗାଅ ।

ଗୁଲ୍‌ନାର—ଦାସୀକୁ ମାଫ୍ କର ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ ! ମୁଁ ଯାହା ଜାଣେ ତାହା ଗାଉଛି ।

ଗୀତ

ନାରୀର ମରମ ବ୍ୟଥା କିଏ ସେ ବୁଝେ ଗୋ ଥରେ,
ନର ଆନେ ଆନେ ଭ୍ରମେ ନିଜ ସ୍ୱାର୍ଥପରତାରେ ।
ପୁରୁଷ ଭୃଙ୍ଗ ପ୍ରାୟକ ନାନା ଫୁଲେ କରେ ଖର,
ଦଳିଦିଏ ଖାଲି ହୃଦ ଶେଷେଟି କନ୍ଦାଇ ମାରେ ।
ଦେଇ ମନେ ଉଚ୍ଚ ଆଶା କରେ କେତେ ଲୋକହସା
ଅବଶେଷକୁ ନିରାଶା ସାଗରେ ବୁଡ଼ାଇ ମାରେ ।

ରାଣୀ—ତୁମେ ତ ବେଶ୍ ଗାଇ ଜାଣ, କିନ୍ତୁ ଏ ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ଏପରି ଦୁଃଖର ଗୀତ ଗାଇଲ କାହିଁକି ? ତୁମ ଉପରେ କି କେହି ଅତ୍ୟାଚାର କରିଛି ?

ଗୁଲ୍‌ନାର—କିଏ ଅତ୍ୟାଚାର କରିବ ?

ରାଣୀ—କିମ୍ବା କାହା ପ୍ରେମ ପାଶରେ ଆବଦ୍ଧ ଥିଲ କି ? ଅଜାଣାରେ ଦୁଇ ଧାର ଅଶ୍ରୁ ଯେ ତୁମର ଗଣ୍ଡଦେଶ ସିକ୍ତ କଲାଣି !

ଗୁଲ୍‌ନାର—ନା ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ, ପ୍ରେମ କଣ ମୁଁ ଜାଣେ ନା ।

ରାଣୀ—ସେ ବଳେ ବଳେ ଆସେ । ତାକୁ କିଏ ଶିଖାଇ ଦିଏ ନା । ଆଜିଠାରୁ ତୁମେ ମୋ ଦାସୀ ନୁହଁ, ସହଚରୀ । ଯାଅ ମୁଁ ଟିକେ ବିଶ୍ରାମ କରିବି ।

(ଉଭୟ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

ମସ୍‌ଜିଦ୍

(ନସିରୁ ଓ ଇଉସୁଫ୍ ପ୍ରବେଶ)

ଇଉସୁଫ୍—ଚଚା ! ଏଇ ମସ୍‌ଜିଦ୍ ତୋରଣ ଦେଶ ନିକଟରେ ଦାଉଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଯାଇଥିଲି । କାଲି ଦିନ ସାରା ସନ୍ଧାନ କଲି, କିନ୍ତୁ ଦାଉ ଏଠାରେ ରହିବା କଥା କେହି କହୁ ନାହାନ୍ତି । ନାଦେର୍ ସାହା, ଯେ କି ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କ ଗୃହରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇଥିଲେ, ସେ ମଧ୍ୟ ଦେଖା ପଡ଼ିଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଦ୍ୱାର ତାଲା ପକା ବନ୍ଦ ।

ନସିରୁ—ଦାଉ ଯେଉଁ କାରଣରେ ଯେଉଁଠିକି ଗଲା ତା ମୁଁ ଜାଣୁଛି, କିନ୍ତୁ ଗୁଲ୍‌ନାର ଯେ ପାଗଳୀ ପରି ଦାଉର ପଥ ଅନୁସରଣ କରି ଧାଇଁଆସିଛି । ତାର ଗତି ଯେ କଣ ହେଲା ! ମୋର ଅନ୍ଧର ଲଉଡ଼ି, ଦୁଃଖୀର ସମ୍ବଳ, ତାକୁ ନ ଦେଖିଲେ ଯେ ମୋର ହଂସା ଉଡ଼ିଯାଉଛି । ଅବୋଧ ବାଳିକା ଜାଣେ ନାହିଁ

ଯେ, ଦାସୀ ଆମର କେହି ନୁହେଁ । ତାର ଆମର ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ପ୍ରଭେଦ । ଇଉସୁଫ୍ ! ଗୁଲ୍ଜାର ଆଜି ଜୀବନରେ ବଞ୍ଚିଛି ! ଦାସୀ ବିଚ୍ଛେଦରେ ସେ ପ୍ରାଣ ହରାଇ ଦେଇ ନ ଥିବ !

ଇଉସୁଫ୍—ଚଚା ! ସେ କଥା ଭାବନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଗୁଲ୍ଜାର ବାଳିକା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାର ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଛି । ସେ ଦାସୀଠାରେ ସ୍ନେହରେ ହେଉ ବା ପ୍ରେମରେ ହେଉ ତା'ର ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିଦେଇ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ତା ବିଚ୍ଛେଦରେ ସେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ି ନିଶ୍ଚୟ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଆସିଛି । ସେ ଦାସୀକୁ ନ ପାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୃହକୁ ଫେରିବ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବ ନାହିଁ । ସେ ଆମ ଗରିବ ଘରର କନ୍ୟା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାର ବୁଦ୍ଧିଶୁଦ୍ଧି ଯଥେଷ୍ଟ ଅଛି ।

ନାସିର୍—ତା ଜାଣେ, କିନ୍ତୁ ସେ ଯେ ବାଳିକା । ପ୍ରଥମ ଯୌବନରେ ପଦାର୍ପଣ କରିଛି । ତା ପ୍ରତି କେହି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ତାର ସର୍ବନାଶ କରନ୍ତି ନାହିଁ ବନ୍ଧୁ ।

ଇଉସୁଫ୍—ନା ଚଚା ! ଗୁଲ୍ଜାରକୁ କରଗତ କରିବା କିମ୍ବା ତାକୁ କେହି କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ବଶୀଭୂତ କରିବା ଆଦୌ ସୁସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ଗୁଲ୍ଜାରର ବୁଦ୍ଧି ବିଦ୍ୟା ଯେପରି, ତାର ଅସ୍ତ୍ର ଚାଳନା ତତୋଽଧିକ । (ଏ ସମୟରେ ଦୂରେ ନାଗରିକ ହୋସେନ୍ ଅନ୍ଧ ସଙ୍ଗେ ଥିବା ବାଳିକାଟିକୁ ଘେନି ପଳାଇ ଆସୁଥାଏ, ବାଳିକା ଭଇ ଭଇ ବୋଲି ଚିତ୍କାର କରୁଥାଏ) ।

ନାସିର୍—ଇଉସୁଫ୍ ଏଇ ଏଇ, ଏଇ ତ ଗୁଲ୍ଜାରର କଣ୍ଠସ୍ୱର । କିଏ ତାକୁ (ଇଉସୁଫ୍ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇପଡ଼ିବା)

ଇଉସୁଫ୍—ଠିକ୍ ।

ହୋସେନ୍—(ବାଳିକାଟିକୁ ଟେକିଧରି ଥାଏ, ଅନ୍ଧ ପଛେ ପଛେ ଗଡ଼ିଗଡ଼ି ଧାଇଁଥାଏ) ଆରେ ଚଲ୍ ।

ନାସିର୍—ବେଟେଯୋଇ ବାଳିକାଟିକୁ ଧରିପକାଇ ମୋ ଗୁଲ୍ଜାର ।

ଅନ୍ଧ—ମେରି ବଚ୍ଚନ୍ (ହୋସେନକୁ ଝଗାଳିବାକୁ ହୋସେନ୍ ଯୋର୍‌ରେ ଅନ୍ଧ ଓ ନାସିର୍‌କୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲା, ଇଉସୁଫ୍ ହୋସେନ୍‌ର ଛାତିକୁ ମାଡ଼ି ବସିଲା । ଦୁହେଁ ଧସ୍ତାଧସ୍ତି ହେବା ସମୟରେ—)

ରାଜକର୍ମଚାରୀ—ହୁସିଆର, (ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଦୁଇ ଧକ୍କାରେ ଛଡ଼ାଇ ଦେଲା) କୋଇ ହୈ । (ଅନ୍ୟ ସିପାହୀ ଦୁଇଟି ପହଞ୍ଚିଲେ । ଅନ୍ଧ ଓ ନାସିର୍‌କୁ ଦେଖାଇ) ଏମାନଙ୍କୁ ଚିକିତ୍ସାଳୟକୁ ନେଇ ଯାଅ । ଆଉ ଏ ଦୁହିଙ୍କୁ ଥାନାକୁ ନେଇ ଯାଅ । (ତାହାହିଁ କଲେ) ।

ବାଳିକା—ମେରେ ଭଇୟା !

ପୁଲିସ—ଯାଅ ବାଳିକା, କୌଣସି ଭୟ ନାହିଁ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ପଥ

ଦାସୀ ଧୀରେ ପ୍ରବେଶି—ନା, କୌଣସି ଉପାୟରେ ମନ ସ୍ଥିର କରିପାରୁ ନାହିଁ । ଯାହା କପାଳରେ ଥାଉ, ଥରେ ମାତ୍ର କଥା କହିବି ।ସେଥିରେ ଦୋଷ କଅଣ ? ଏହି ତ ତାଙ୍କର ଆସିବାପଥ । ଏଇଠାରେ ଅପେକ୍ଷା କରିବି । ସେ ଏ ପଥରେ ଯିବା ଆସିବା କଲାବେଳେ ଅନେକ ଥର ମୋ ଆଡ଼କୁ ଫେରି ଚାହାନ୍ତି । ସତେ କି ତାଙ୍କର କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମୋତେ କହିବାର ଅଛି, ଅଥଚ (ଏ ସମୟରେ ରାଣୀ ଏକାକୀ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଉଭୟ ଉଭୟକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଗଲାବେଳେ ଉଭୟ ଚାହିଁଚାହିଁ) ଆପଣ ସର୍ବଦା ବିମର୍ଷ କାହିଁକି ?

ରାଣୀ—ତୁମେ ବାଦ୍‌ସାହଙ୍କ ପାର୍ଶ୍ୱରକ୍ଷକ ଭାବେ ଥାଅ ନା । ସେ କଅଣ ମୋ ନିକଟକୁ କିଛି ସମ୍ବାଦ ଦେଇ ପଠାଇଛନ୍ତି କି ?

ଦାସୀ—ନା, ସେ ମୋତେ କିଛି ସମ୍ବାଦ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । କେବଳ କହୁଥିଲେ ଯେ, ରାଣୀ ମହଲରେ ସର୍ବଦା ସତର୍କ ହୋଇ—

ରାଣୀ – ତେବେ ମୁଁ ଏ ରାଜପ୍ରାସାଦରେ ବନ୍ଦିନୀ, ଆଜ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରହରୀ ?

ଦାରା—ସମ୍ରାଟଙ୍କର ସେହିପରି ଆଦେଶ; କିନ୍ତୁ ଏ ଅଧୀନ ଆପଣଙ୍କର ଭୃତ୍ୟ ।

ରାଣୀ—ତମର କଥା ସତ୍ୟ ନା, ପ୍ରତାରଣା !

ଦାରା—ନା, କେବେହେଁ ପ୍ରତାରଣା ନୁହେଁ । ଆପଣଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଳନ କରିବାକୁ ଯାଇ ଯଦି ମୋର ପ୍ରାଣ ଯାଏ, ତାହା ମୋର ପରମ ସୌଭାଗ୍ୟ !

ରାଣୀ—ତୁମ୍ଭେ ବୀର, କଟି ଦେଶରେ ତୁମ୍ଭର ଶାଣିତ କୃପାଣ । ସେହି ଦାରୁଣ କୃପାଣଦ୍ୱାରା ମୋତେ ଏ ପାପ ସଂସାରରୁ ମୁକ୍ତ କରିଦିଅ ।

ଦାରା—ସେ ମହିମାମୟୀ ରାଣୀ, ଇରାନ୍‌ର ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ, ଇରାନ୍‌ର ପାଳୟିତ୍ରୀ, ଶତ ଶତ ନର ନାରୀଙ୍କର ଜନନୀ, ସେହି ଦେବୀଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ କିପରି ସାହସୀ ହେବ ? ଆପଣ ସଙ୍ଗେ କଥୋପକଥନ ହେବାଦ୍ୱାରା ମୁଁ ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ହୋଇଛି, ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇଛି । ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।

ରାଣୀ—କ୍ଷମା ! ମୁଁ ନାରୀ ହୋଇ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କି କ୍ଷମା ଦେବି । (ସ୍ୱଗତ) ଏ ଯୁବକ କଥାରେ ମୋର ହୃଦୟ ତରଳିଯାଉଛି । ଶିରା ପ୍ରଶିରାରେ ଆନନ୍ଦର ସ୍ରୋତ ଉଚ୍ଛୁଳି ପଡ଼ୁଛି । ଆହା କିଏ ଏହି ଅପରି-ଚିତ ଯୁବକ ? ମନେ ହେଉଛି, ହୃଦୟେ ହୃଦୟ ମିଶିଯାଏ, ନୟନେ ନୟନ ମିଳିଯାଏ, (ପ୍ରକାଶ୍ୟ) ତୁମେ କହିପାରିବ, ଜଗତରେ ସୁଖ କାହାକୁ କହନ୍ତି ?

ଦାରା—ଜଗତରେ ସୁଖ କଅଣ ତା ମୁଁ ଜାଣେ ନା । ହୃଦୟର କ୍ଷଣିକ ଦୁର୍ବଳତା ହେତୁ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ନଷ୍ଟ କରିଛି, ମୁଁ ଯାଏଁ ।

(ଗମନୋଦ୍ୟତ)

ରାଣୀ—ନା, ନା, ଯାଅ ନାହିଁ । ଶୁଣ ଶୁଣ । ଏକ'ଣ ! ଏପରି ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛ କାହିଁକି ? ମୋର ଆଶା ଯେବେ (ନାଦେର୍ ଖାଁ ଅଲକ୍ଷିତଭାବରେ ଚାଲି-ଗଲେ) କିଏ ?

ଦାରା— କଅଣ ?

ରାଣୀ—କିଏ ଆସି ପୁଣି ଚାଲିଗଲା ।

ଦାରା—କାହିଁ ? ମୁଁ ତ ଦେଖି ନାହିଁ ! ଦେଖେ (ଯିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବାରୁ) ।

ରାଣୀ—ତୁମ୍ଭର ନାମ କଅଣ ?

ଦାରା—ଦାରା ସୁବେଦାର, ମୁଁ ଦେଖେଁ ।

ରାଣୀ—ଦାରା ସୁବେଦାର, କି ସୁନ୍ଦର, କି ମଧୁର ନାମ ! ବଡ଼ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ ମନେ, ସତେ କ'ଣ ?

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଦାରା ଓ ଗୁଲ୍‌ଜର ପ୍ରବେଶ କିନ୍ତୁ ରାଣୀଙ୍କ ଅଦର୍ଶନରେ)

ଦାରା - ଗୁଲ୍‌ଜର ! ତୁମେ ଏଠାକୁ କିପରି ? ଏ ଗଡ଼ି ତୁମକୁ କିଏ ଦେଲା ?

ଗୁଲ୍‌ଜର – ନାଦେର୍ ସାହା ନାମକ ଜଣେ ରାଜକର୍ମଚାରୀ ସେ କି ତୁମକୁ ଏଠାକୁ—

ଦାରା—ହଁ ବୁଝିଲି, ଯାଅ ଗୁଲ୍‌ଜର (ଗୁଲ୍‌ଜର ପ୍ରସ୍ଥାନ) ଓଃ, ମୁଁ କଅଣ କରୁଛି, କେଉଁଠାରେ କି ସାହସରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି । (ରାଣୀଙ୍କ ନିକଟ ଯାଇ) ମୋତେ କ୍ଷମାକର ଦେବୀ, ଆଉ ନା ଆଉ ନା, ଅଭିବାଦନ ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ (ସବ୍ୟସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ) ।

ରାଣୀ—ଏଁ, ଏ କ'ଣ ହେଲା ? ଛିଃ, ହା ଅଦୃଷ୍ଟ ! ରାଜରାଣୀ ହୋଇ ସାମାନ୍ୟ କର୍ମଚାରୀ ନିକଟରେ ନତମସ୍ତକ ହେଲି । ନା, ତା ହେଉ । ଯେପରି ଭାବେ ତାଙ୍କରି ଦ୍ୱାରା ମୋର ଏ ଅତୃପ୍ତ ବାସନା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବି ! ଦାରା ! ଦାରା ! ଅଭାଗିନୀ ରହିଲା ପଶ୍ଚାତେ ତୁମରି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ରଙ୍ଗ୍ ବଜାର

ନାଦେର ଖାଁ (ପ୍ରବେଶି)—ତେବେ କ'ଣ ମୋର ସମସ୍ତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବ୍ୟର୍ଥ ହେଲା ? ଦେଖିଲି ତ ରାଣୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଛି । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ସଙ୍ଗେ ତାର କଥାବାର୍ତ୍ତା କଅଣ ? କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝିପାରୁନାହିଁ ! ଅରେ ସନ୍ଦ ଦେଖା ଦୁଷ୍ଟା

ତେବେ ବଡ଼ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ; କିନ୍ତୁ କାହିଁ ? ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖା ହେଲା ନାହିଁ । ପତ୍ର ଖଣ୍ଡିକ ବୋଧହୁଏ ତାହାର ହସ୍ତଗତ ହୋଇଥିବ, ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ବାଳକାଟି ଠିକ୍ ସମୟରେ ଦେଇଥିବ ତ ? କେଜାଣି— (ଦୂରରୁ ଗୁଲ୍ଲବଙ୍କୁ ଦେଖି) ଏଇ ଯେ ଏଣେ ଆସୁଛି, (ଗୁଲ୍ଲବଙ୍କୁ) ଲେଖା ଦେଇଛ ତ ।

ଗୁଲ୍ଲବ—ହଁ ।

ନାଦେର୍—ତୁମର ମୁଖ ଏପରି ମଳିନ ହସ୍ତିଛି କାହିଁକି ?

ଗୁଲ୍ଲବ—(ସଂଯତ ହୋଇ) କାହିଁକି, ନା ।

ନାଦେର୍—(ସ୍ୱଗତ) ଏଇ ବାଳକାଟି ନିକଟରୁ ହୁଏ ତ ସନ୍ଧାନ ମିଳିପାରେ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ, ପୁଣି ରାଣୀଙ୍କର ଦାସୀ । ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ମୁହଁ ଦେଖିଲେ ଜାଣି ପାରନ୍ତି, କିଏ କାହାକୁ ଭଲ ପାଏ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଆଚ୍ଛା ବାଳକା, ଗୋଟିଏ ଗୁପ୍ତ ବିଷୟ ପଚାରିବି ।

ଗୁଲ୍ଲବ—ତୁମେ ସେହି ଚକ୍ ବଜାର ହୋସନ୍ ନୁହ ତ ।

ନାଦେର୍—ଏ କଥା କାହିଁକି କହିଲ, ବାଳକା ! ହୋସେନ୍ ସହିତ କେବେ କି ତୁମର—

ଗୁଲ୍ଲବ—ସାକ୍ଷାତ ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ତାକୁ ନଅରକୁ ବାଟ ପଚାରିଥିଲି, ପ୍ରଥମେ ମୋର ଏଠାକୁ ଆସିବା ସମୟେ ।

ନାଦେର୍—ବାଳକା, ମୁଁ ହୋସେନ୍ ନୁହେଁ । ପରେ ମୋର ପରିଚୟ ପାଇବ । କହ ଦେଖି, ହୋସେନ୍ ତୁମ୍ଭପ୍ରତି କି କୌଣସି ମନ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲା ?

ଗୁଲ୍ଲବ—ମୋତେ ନାନା ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ତାର ସ୍ତ୍ରୀ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରୁଥିଲା ; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ରାଣୀମାଙ୍କ ଦାସୀ—ଏକଥା କହିବାରେ ସେ ତହିଁରୁ ବିରତ ହୋଇ ଛାଡ଼ିଦେଲା । ପୁନଶ୍ଚ ପଛରେ ଡାକି କହିଥିଲା ମୋ ନାଁଟା ଟିକେ ମନେ-ରଖିଥିବ । ଏ ଗୋଲାମ୍ ନାମ୍ ହୋସେନ୍ । ଚକ୍ ବଜାର ମନୋହାରୀ ଦୋକାନ ।

ନାଦେର୍—(ସ୍ୱଗତ) ସ୍ୱାଠାରୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ମିଳିବ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ବାଳକା ! ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ିଲେ ସେହି ହୋସେନ୍ ସମ୍ବନ୍ଧେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ସାକ୍ଷ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆଚ୍ଛା, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ କଥା ଥାଉ । ଆଚ୍ଛା କହିପାରିବ, ତୁମେ ଯାହାକୁ ପତ୍ରଖଣ୍ଡ ଦେଲ, ସେ ଯୁବକ ସହିତ ରାଣୀଙ୍କ ବ୍ୟବହାର କପରି ?

ଗୁଲ୍ଲବ—ରାଣୀ ତାଙ୍କୁ ଭଲ ପାଆନ୍ତି ।

ନାଦେର୍—ଆଉ ସେ ?

ଗୁଲ୍ଲବ—ଆପଣ ମୂର୍ଖ ।

ନାଦେର୍—ଠିକ୍ କହିଛ ମୁଁ ମୂର୍ଖ । (ସ୍ୱଗତ) ରମଣୀ ଯୁବତୀ, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳିନୀ । ଆଉ ଏହି ବାଳକା ପଲ୍ଲୀ ଜୀବନରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ, ସଂସାରରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନଭିଜ୍ଞ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତ ଆଉ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ବାଳକା, ତାହେଲେ ମୁଁ ଆସୁଛି ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ ଉଦ୍ୟତ)

ଗୁଲ୍ଲବ—ମହାଶୟ, ମୋତେ ଯେ କହିଲ ସାକ୍ଷ ଦେବାକୁ ହେବେ ପଡ଼ିବ, ଅନୁଗ୍ରହ କରି କୁହ, କାହିଁକି ?

ନାଦେର୍—ଗୋଟିଏ ନାରୀ ହରଣ ମୋକଦ୍ଦମାରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ହୋସେନ୍ ଓ ଖୋଦାସାନ୍‌ର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଯୁବକ ଆସାମୀ ରୂପରେ ଧରା ହୋଇ ଆସିଥିବାର ମୁଁ ଶୁଣା ପାଇଛି ।

ଗୁଲ୍ଲବ—(ଚମକି ପଡ଼ି) ଖୋଦାସାନ୍ !

ନାଦେର୍—ବାଳକା, ତୁମେ କି ଖୋଦାସାନୀ ।

ଗୁଲ୍ଲବ—ନିରୁତ୍ତର ।

ନାଦେର୍—ଜଣାଗଲା ତୁମେ ଖୋଦାସାନୀ ।

ଗୁଲ୍ଲବ—ମହାଭାଗ ! ଦୟା କରି କୁହନ୍ତୁ, ଉକ୍ତ ମୋକଦ୍ଦମା ବିଷୟ ଶୁଣିବାକୁ ମୋର ବଡ଼ ଆଗ୍ରହ ହେଉଛି ।

ନାଦେର୍ - ଘଟଣା ସ୍ଥଳରେ ମୁଁ ନ ଥିଲି କିମ୍ବା ଆସାମୀମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖିନାହିଁ ; କିନ୍ତୁ ଶୁଣିଛି ଯେ, ହୋସେନ୍ ଓ ଖୋଦାସାନ୍‌ର ଗୋଟିଏ ଯୁବକ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ପଞ୍ଚଦଶ ବର୍ଷିୟା ବାଳକା ଅପହରଣ ହେଉଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଜଣେ ସତୁରି ବର୍ଷର ବୃଦ୍ଧ ଏବଂ ଆଉ ଜଣେ ଅନ୍ଧ ତହିଁରେ ବାଧା ଦେବାରୁ ଆସାମୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାଦ୍ୱାରା ଦୁହେଁ ଆହତ

ହୋଇ ଉନ୍ମାଦାଶ୍ରମରେ ଅଛନ୍ତି । ବୃଦ୍ଧଟି କନ୍ୟା ବିଚ୍ଛେଦରେ ପାଗଳପରି । ଅନ୍ଧଟି ଭଗ୍ନୀ ବିଚ୍ଛେଦରେ ଉଦ୍‌ଭ୍ରାନ୍ତ । ବାଳକଟି ନଗରପଦରେ ଉଦ୍ଧାର ହୋଇ-ପାରିଛି, ମୋକଦ୍ଦମା ବିଚାରାଧୀନ ।

ସୁହ୍ରବ—(ଅଥୟ ହୋଇପଡ଼ି) ମୁଁ ସେ ବୃଦ୍ଧଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବାକୁ ଚାହେଁ । ଆପଣ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ତାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ୍ କରାଇଦେଇ ପାରିବେ କି ?

ନାଦେର୍—ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନା, ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସଠିକ କାରଣ ଶୁଣାଇ ସେଠାକୁ ନେଇଯିବି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଆସୁଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୁହ୍ରବ—ଆଉ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ, ପିତା ମୋ ବିଚ୍ଛେଦରେ ପାଗଳ ହୋଇ ଏଠାକୁ ଧାଇଁ ଆସିଛନ୍ତି । ଏଣେ ଦାସର ଅବସ୍ଥା ଅନ୍ୟ ରକମ । ମୋର ଭାଗ୍ୟ ଯେ କ'ଣ-ସ୍ତ୍ରୀ ଖୋଦା ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ପଥ

(ଜଣେ ବୃଦ୍ଧା, ବୟସ ପ୍ରାୟ ପଚାଶରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ, ଗୃହ-କରଣା କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଜିନିଷ ନେଇ ପଳାଇଯିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଚାଲିଥାଏ । ନାଡ ଦ୍ୱାଦଶବର୍ଷୀୟ ବାଳକ ପଛରେ ବାଧା ଦେଉଥାଏ ।)

ବୃଦ୍ଧା—ନାହିଁରେ, ଆଉ ଏ ସ୍ଥାନରେ ରହି ହେବ ନାହିଁ । ରାଜା ଅନୁଗତ ଧର୍ମ । ଜୁଆଡ଼େ ଶୁଣୁଛି ନାରୀ ହରଣ, ନାରୀ ହରଣ । ରାଜା ତ ପ୍ରଥମେ ସେ କଥାଟି ଆଗ ଚଳାଇଲେ, ପ୍ରଜାଏ ତା ନ କରିବେ କାହିଁକି ? ଜୋର ଜବରଦସ୍ତି ଚାଲ, କୋହ୍ନ ଭୂଆଶୁଣୀ ଦୁଆପିଲା ଯେଉଁ ତଳବା ମୁସକିଲ୍ ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି । ମୋ ଗୁଣ୍ଡ ତ କାଲଠୁ ଦାହିଁ ଦାହିଁ ପଡ଼ୁଛି ।

ନାଡ—ଆଲୋ, ତୁ କାହିଁକି ଚିନ୍ତିତ ହୋଇପଡ଼ୁଛୁ ! ତୋର କଅଣ ଅଛି ବୟସ, ନା ଅଛି ରୂପ, ତୋତେ କିଏ ହରଣ କରି ନେଉଛି !

ବୃଦ୍ଧା—ବୟସ, କି ରୂପ ନ ଥିଲେ କ'ଣ ହେଲା, ଲୁଟିଲେ ମୁଁ ତ ଗୋଟିଏ ନାରୀ । ମୋର ଯେଉଁ ଗିରସ୍ତ ଥାଆନ୍ତା, ତେବେ ମୁଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ତ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କ ପାଞ୍ଚ ଦରବ ନାଇ ଅଣ୍ଟଅ ମୁଣ୍ଡାରେ ବସି-ଥାଆନ୍ତି ! ମୋ ବୟସର ଲୋକଙ୍କର ପିଲା ପିଲା ହୋଇ ନାହାନ୍ତି ।

ନାଡ—ତା ହେଲେ ଆଈ, ତୋ କଥାରୁ ଜଣା ଯାଉଛି ତୋର ବିଭା ହେବାରେ ମନଟା ଷୋଳ-ପଣ ଅଛି । ଏମିତ ଦାଣ୍ଡ ଘାଟରେ ପାଟି କରି ବୁଲିଲେ ତୋରିପରି କିଏ ବୁଢ଼ା ଧୋକଡ଼ା, ସ୍ତ୍ରୀ ଲମ୍ପଟି ହୋଇଥିବ, ତୋତେ ଦେଖିଲେ ଆଗ ନେଇଯିବ ।

ବୃଦ୍ଧା—ବୁଢ଼ା ଧୋକଡ଼ା କାହିଁକି ରେ, ଶୁଣିଛୁ ପରି କାଲି ସକାଳେ ଧରି ପଡ଼ିଛନ୍ତି କଣ ପଚାଶ ବର୍ଷର ରଜା ଟୋକା ହଟା ।

ନାଡ—ତାହାହିଁ ଭାବ ମନ ଆଗରେ ଧାଇଁଛୁ ଟୋକା ବରଟିଏ ତୋତେ ନେଇଯିବ, ଆଉ ମୁଁ କଅଣ—

ବୃଦ୍ଧା—ତୁ ମଣିଷ ପଣିଆ କଲା ବେଳକୁ ମୁଁ ଗାତରେ । ନାଡ, ସତେ କା ମୋତେ ଗୁଡ଼ାଏ ବେଶୀ ସେମିତ ବଅସ ହୋଇଛି କି ?

ନାଡ—ଆଉ କେତେ, ମନେ ଅଛି ?

ବୃଦ୍ଧା—ହଁ ବା, ଅଗ କଭରେ ଥିଲା । ହଁ ଦକୋଡ଼ି ଦଶ, ଆଉ ପାଞ୍ଚ ।

ନାଡ—ଦକୋଡ଼ି ହେଲା ଚାଳିଶ, ଦଶ ପଚାଶ, ଆଉ ପାଞ୍ଚ ପଞ୍ଚାବନ ।

ବୃଦ୍ଧା—ତୋ ଅଜା ମଲା ବେଳକୁ ପରି ହିସାବ ହୋଇଥିଲା ଷାଠିଏ ବର୍ଷକୁ ଆଉ କେତେ ଗୁଡ଼ାଏ ବର୍ଷ ଉଣା ଅଛି !

ନାଡ—ହଁ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ କଅଣ କମ୍, ବାଳଗୁଡ଼ାକ ଖୋଷପରି ପାଚି ପାଚି ଉଡ଼ିଲାଣି, ଟିକେ କଳା ବୋଲି ଦେଲୁ ନାହିଁ । ଲୋକେ ଦେଖିଲେ ତ ବୁଢ଼ୀ ବୋଲି ଚିହ୍ନିଦେବେ !

ବୃଦ୍ଧା—ନାଇରେ, ବାତରୁ ସେମିତ ହୋଇଗଲା ।

ନାଡ—ଆଉ ଦାନ୍ତ ଗୁଡ଼ାକ ?

ବୃଦ୍ଧା—ବରଷ ଗୋଟାଏ ରୋଗରେ ପଡ଼ିଲା ସେଇଥିରେ ତ ଏ ଅବସ୍ଥା ।

ନାତି—ଆଈ ବୋଇ ତ କିଏ ଆସିଲା ! (ବୁଢ଼ୀ ଚମକି ପଡ଼ ସଙ୍କୁଚିତ ଗତି ହାବ ଭାବ ଦେଖାଇବା, ନାଗରିକ ଜଣେ ଯୁବକ ଫିଟ୍‌ଫାଟ୍ ହୋଇ ପହଞ୍ଚି ପଚାରିଲେ)

ନାଗରିକ ରାଜବାଟୀକୁ ବାଟ କହିଦେବ କି ?

ବୁଢ଼ୀ—(ଏ କାନ ସେ କାନ ଲଜ୍ଜାଶୀଳା ଭାବ ଦେଖାଉଥାଏ, ସତେ କି ତାକୁ କିଏ ନେଇ ପଳାଇବ। ଏଣେ ନାତିକି କହୁଥାଏ) ତୁ ଏଠୁ ଚାଲି ଯାଉନାହୁଁ।

ନାଗରିକ—ଏପରି କାହିଁକି ହେଉଛ, କଣ ଭୟ ହେଉଛି।

ବୁଢ଼ୀ—(ନାତିକି ଜବରଦସ୍ତି କହୁଥାଏ) ତୁ ଏଠୁ ଚାଲି ଯା। ଭୟର କଥା ନୁହେଁ, ମୁଁ ତରୁ ଲୋକ ତମେ ପୁରୁଷ, ଛର୍ ଦାଣ୍ଡଟାରେ।

ନାଗରିକ—ହଁ, ମୁଁ ପୁରୁଷ ହେଲେହେଁ ବୟସ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟରେ ତୁମେ ମୋର ଗୋସ ମା ପରି। ତୁମର ପୁଣି ଆମକୁ ଲଜ୍ଜା କଅଣ ?

ବୁଢ଼ୀ—(ନିଜ ନାତି ପ୍ରତି) ଦେଖିଲୁ ନାତି, ମନା କରୁଥିଲୁ ପରା, ଏ ବୁଢ଼ୀଠେଇଁ ଆଖି ଯାହାର ପଡ଼ିବ ସେ··· ଦେଖିଲୁ ଆଈ ନାତି ଭାବ କେମିତି ଲଗେଇ ଦେଲେଣି, କଥା ମରମ ଭିତରେ ପଶୁଛି ନା।

ନାଗରିକ—କ'ଣ କହୁଛ, ମୁଁ ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ।

ବୁଢ଼ୀ ବଡ଼ ସିଆଣିଆ ଟଭୁର।

ନାଗରିକ—ମୋର କଅଣ ଅପରାଧ ହୋଇଛି, ମୋତେ କ୍ଷମାକର। (ବୁଢ଼ୀ ନିକଟ କ୍ଷମା ଭିକ୍ଷା ମାଗିବାକୁ ଚାଲିଛି)

ବୁଢ଼ୀ—ପାଟିକରି ଉଠି ନାତି ତୋ ବାଟ ତୁ ଧରି ପଳା, ମୋର କଥା ସରିଲା, ମୋ କଥା ସରିଲା। (ପଡ଼ ଗଲା)

ନାଗରିକ—ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ମୋର ପଥ ପଚାରିବାଟା ଏତେ ଭୁଲ ! (ଚାଲିଗଲା)

ବୁଢ଼ୀ—ଉଠି ବସି, (ନାତିପ୍ରତି) ତୁ ଗାଡ଼ ଶୁଆଟା ଯେଉଁଠି ଥିବୁ ନା, ମୁଁ କହୁଛି ମୋ ପାଖରୁ ଯା।

ନାତି—ଆଈ, ଲୋକେ ବାହାଘର ଜୋକ୍ସ ସୋରୁ ଚଲ୍‌ପ ଦେଲେଣି। ମୁଁ ତୋପାଇଁ ବର ଘରଟିଏ ଠିକ୍ କରି ଦେଉଛି।

ବୁଢ଼ୀ—ଛେନା କରିବୁ, କେଉଁଠି ବଡ଼ ସୁନାର ସଂସାରଟା ଭାଙ୍ଗିଦେଲୁ, ଦେଖୁଛୁନା !

(ପ୍ରସ୍ଥାନ) (ଜନାନ୍ତିକେ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ଦାସ—(ଏକାକୀ ପ୍ରବେଶି) ଏ କଣ, ଗୁଲଷ୍ଟ ଏଠାକୁ କିପରି ଆସିଲା ! ନାଦେର୍ ଖାଁ ଗୁଲ୍‌ଷ୍ଟ ହାତରେ ଚିଠି ପଠାଇଛନ୍ତି ! ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ। କି ରହସ୍ୟର ମଧ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ମୁଁ ଅଛି, ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାର ସମୟ ନାହିଁ। ପିତୃପଦ ଆସି ଯେତେବେଳୁ ମୋର କରଗତ ହୋଇଛି, କଦାପି ମୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ବଦଳ ହେବନାହିଁ। ମେରୁ ବରଂ ଟଳିପାରେ, ମୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଅଟଳ, ଅଚଳ। ଓଃ, ରମଣୀର ପ୍ରେମ—ତାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମୋତେ ଉନ୍ମତ୍ତ କରି ଦେଇଥିଲା। ମୁଁ ଭୁଲି ଯାଇଥିଲି ଯେ, ମୋର ଲକ୍ଷ୍ୟ କଅଣ ? ମୁଁ କି କୃତଘ୍ନ ! ପିତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ କଥା ଭୁଲି ଯାଇଥିଲି। ନା, ଆଉ ଭୁଲ୍ ହୋଇପାରେ ନା। ପ୍ରଣୟ, ହତ୍ୟାକାରୀର ହୃଦୟରେ ତୋର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ।

(ପଶ୍ଚାତରୁ ରାଣୀ ପ୍ରବେଶ)

ରାଣୀ—ଦାସ ! ତୁମେ ଏପରି ହଠାତ୍ ଚାଲି ଆସିଲ କାହିଁକି ?

ଦାସ—କି କୁକ୍ଷଣରେ ଆପଣଙ୍କ ସହିତ ମୋର ସାକ୍ଷାତ ହୋଇଥିଲା, ମୁଁ ଭୁଲି ଯାଇଥିଲି ଯେ ମୋର ଲକ୍ଷ୍ୟ କଅଣ ? ଆଉ ଆପଣ ମୋର ନାମ ଧରନ୍ତୁ ନାହିଁ, ମୋତେ ଭୁଲିଯାନ୍ତୁ। ଆପଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯେ କେବେ ମୋର ସାକ୍ଷାତ ହୋଇଥିଲା, ସେ କଥା ମଧ୍ୟ ଭୁଲିଯାନ୍ତୁ।

ରାଣୀ—ଦାସ ! ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ତୁମର ଏପରି ପରିବର୍ତ୍ତନ କାହିଁକି ?

(ନିକଟକୁ ଅଗ୍ରସର ହେବା)

ଦାସ—(ଟିକେ ପୃଛିଯାଇ) ଆପଣ ମୋ ନିକଟକୁ ଆସନ୍ତୁ ନାହିଁ। ଆପଣ ଆଉ ମୋ ମଧ୍ୟରେ

ହିମାଚଳ ବ୍ୟବଧାନ । ସେ ବ୍ୟବଧାନ ଅତିକ୍ରମ କରିବା ସାଧ୍ୟାତୀତ ।

ରାଣୀ—ଲୁବ୍ଧ ଦାଉ, ସେ ବ୍ୟବଧାନ କଅଣ ? ତୁମ୍ଭର ଯାହା ଅସାଧ୍ୟ, ତାହା ମୁଁ ନିଜେ ସାଧନ କରିବି ।

ଦାଉ—ଆପଣ ତାହା ପାରିବେ ନାହିଁ । ଆପଣ ଯେଉଁ ପବନରେ ନିଃଶ୍ୱାସ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି, ସେ ବାୟୁ ସେବନ କରିବାର ମୋର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ଆପଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥା କହିବା ମଧ୍ୟ ମୋର ଅନୁଚିତ । ଆପଣଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଛିଡ଼ା ହେବା ଠାରୁ ଚାଲିଯିବା ବରଂ ଶ୍ରେୟସ୍କର ।
(ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ)

ରାଣୀ—ଦାଉ, ଦାଉ ! ଶୁଣ, ଶୁଣ ! ତୁମେ ରମଣୀର ହୃଦୟ ଜାଣି ନା । ରମଣୀର ପ୍ରେମ ଚିହ୍ନି ନା । ସେଥିପାଇଁ ଏପରି କହୁଛ । ଅଶ୍ରୁଧାର ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ହୋଇ ଭୂମିରେ ପତିତହେଲେ ଜଗତରେ କାହାର ସାଧ୍ୟ ନାହିଁ ଯେ, ପୁଣି ସେ ଅଶ୍ରୁଧାରକୁ ନେଇ ଚକ୍ଷୁରେ ରଖିବ । ମୁଁ ଜୀବନରେ ଏଇ ପ୍ରଥମ ପ୍ରେମଭିକାରୁଣୀ । ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ ନା, ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସହିତ ମୋର କି ସମ୍ବନ୍ଧ ? ଏ ବୃଦ୍ଧ ରାଜା ମୋତେ ପିତାମାତାଙ୍କ ନିକଟରୁ ଛଡ଼ାଇ ଆଣି ଜୋର୍ କରି ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଦାଉ ! ପ୍ରଣୟ କି ଏତେ ମାତ ଯେ, ସେ ଅର୍ଥର ବଶୀଭୂତ ହେବ ? ପ୍ରେମ କି ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି, ଆଉ ଅଳଙ୍କାରରେ ବଶୀଭୂତ ହେବ ? ନା, ତା ନୁହେଁ । ତୁମେ କୁହ, କି ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ? ପୃଥିବୀରେ ଏପରି କି ପଦାର୍ଥ ଅଛି ଯେ, ତା ପ୍ରେମ ସ୍ରୋତରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହୋଇପାରେ ? ଉନ୍ମାଦିନୀ ସ୍ରୋତସ୍ୱିନୀର ପ୍ରଖର ଗତିର ଅବରୋଧ କରିବା କାହାର ସାଧ୍ୟ ଦାଉ ? ମୁଁ ଏ ତୁଚ୍ଛ ରାଜ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଭିକାରୁଣୀ ବେଶରେ ପୃଥିବୀର ଏକ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ଅପର ପ୍ରାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମର ଅନୁଗାମିନୀ ହୋଇପାରେ । ପ୍ରେମ କଅଣ, ଯେ ଅନୁଭବୀ ତା ଜାଣେ ଦାଉ !

ଦାଉ—ଏ ପୃଥିବୀ ଅତି ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ ! ଏ ସଂସାରରେ ଆମର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ମୋତେ ବିଦାୟ ଦିଅନ୍ତୁ ।
(ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ)

ରାଣୀ—ତେବେ କାହିଁକି ମୋର ଜୀବନର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଆସି ଛିଡ଼ା ହେଲ ? ମୋର ହୃଦୟ ମରୁଭୂମିଠାରୁ ଆହୁରି ଶୁଷ୍କ ଥିଲା । ବୃଥାରେ କାହିଁକି ସେ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ନେହବାରି ସେଚନ କଲ ?

ଦାଉ—ଖୋଦା ! ଖୋଦା ! ମୋତେ କି ବିପଦରେ ଆଣି ପକାଇଲ ?

ରାଣୀ—ମୋତେ କାହିଁକି ଏପରି ପ୍ରତାରଣା କରୁଛ ଦାଉ ? ମୋର ଅତୃପ୍ତ ହୃଦୟରେ ଆଶା ଜଗାଇ ଦେଇ, ପୁଣି କାହିଁକି ନିରାଶ କରୁଛ ? ଦାଉ ! ଦାଉ ! ଶୁଣ, ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାହା ମୁଁ କେବେ କାହାକୁ କହି ନ ଥିଲି । ଦାଉ ! ଆଜି ମୁଁ ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠରେ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି, ତୁମେ ମୋର । ଦାଉ ! ମୁଁ ତୁମକୁ ଚାହେଁ । ତାହା ଶୁଣି ସୁଦ୍ଧା ତୁମ୍ଭେ ମାରିବ । ଦାଉ ! ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ପ୍ରେମ ଭିକାରୁଣୀ । ଆଜ ତୁମ୍ଭେ ସେ ଭିକ୍ଷା ଦାନରେ··· ।

ଦାଉ—ଅସମର୍ଥ । ନିତାନ୍ତ ଅସମର୍ଥ, ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ ! ଏ ସଂସାରରେ ମୋର ଯାହା କିଛି ଥିଲା, ସେ ସମସ୍ତ ଆଜି ଅନନ୍ତ ଆକାଶରେ ଲୀନ ହୋଇଯାଇଛି । ଅଛି କେବଳ ଗୋଟାଏ ପଦାର୍ଥ, ଯାହା ମୋତେ ଦିବାନିଶି ଆହାରେ, ବିହାରେ, ନିଦ୍ରାରେ, ଜାଗରଣରେ ସତର୍କ କରାଇ ଦେଉଛି । ମୋତେ ବିଦାୟ ଦିଅନ୍ତୁ, ଏହି ଶେଷ କଥା ।
(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାଣୀ—ଚାଲିଗଲେ, ମୋର କୌଣସି କଥା ନ ଶୁଣି ଚାଲିଗଲେ । ସେ କଅଣ ମୋତେ ଭଲ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ସେ ଭଲ ପାଏ । ପ୍ରତିବନ୍ଧକ । କଅଣ ସେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ? ଯଦି ସ୍ଥିର କରି ନ ପାରେ, ତେବେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ । କାହିଁପାଇଁ ଆଉ ଏ ଜୀବନ ଧାରଣ କରିବି, ବୃଦ୍ଧପାଇଁ ? ନା, କି ସମ୍ବନ୍ଧ ତାଠାରେ ମୋର । ହେ ମୃତ୍ୟୁ ଦେବତା ! ଯେତେବେଳେ ମୁଁ କୌଣସି ଉପାୟ ନ ପାଇ ତୁମ୍ଭ ନିକଟକୁ ଦଉଡ଼ି ଯିବି, ସେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭର ସହଚରୀ ନିଶିଥିନୀକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ରସାତଳର ଅନ୍ଧକାର ଭେଦ କରି ମୋତେ ଗ୍ରାସକରିବାକୁ ଦଉଡ଼ି

ଆସିବ । ମିଳନର ମଙ୍ଗଳ ବାଦ୍ୟ ନୁହେଁ, ପ୍ରଣୟର କୁସୁମ ହାର ନୁହେଁ, ଖାଲି ପେଚକର ଅମଙ୍ଗଳ ସ୍ୱରରେ, ବାୟସର କର୍କଶ କଣ୍ଠରେ, ତୁମର ଖଣ୍ଡ କଣ୍ଠ ମିଶାଇ ମରଣର ସଙ୍ଗୀତରେ ଚରାଚର ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ଏଇ ନାସ୍ତି ଜୀବନର ଲାଞ୍ଛନାରୁ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ମୋତେ ମୁକ୍ତି ଦେବ । ମୃତ୍ୟୁ ଦେବତା ! ଏଇ ମୋର ଶେଷ ନିବେଦନ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

ନସିର୍—(ମୁଣ୍ଡରେ ପଟି ବନ୍ଧାହୋଇଥାଏ, ପ୍ରବେଶ କଲେ ଧୀରେ ଧୀରେ) କିଏ ଭଦ୍ରଲୋକ, ମୋତେ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲେ ! ମୋର ବା ଏ ଜଗତରେ ଆଉ କିଏ ଅଛି ! ଗୋଟିଏ ଚିରପାଳିତ ନସ୍ୱର ପିଞ୍ଜୁଳା ହରାଇ ଯାହା କଳୁ ମର୍ମନ୍ତୁଦ ବେଦନା ଅନୁଭବ କରୁଥିଲି, ଶେଷକୁ ଶାନ୍ତିଦାୟିନୀ ମୋର ଅନ୍ତର ଲଲଡ଼ ଗୁଲ୍ଲବି, କେଉଁଆଡ଼େ କିଏ ତାକୁ କେଉଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଉଡ଼ାଇ ନେଇଗଲା ! ମୃତ୍ୟୁ ଦେବତା ! ତୁମେ ଏ ଜୀର୍ଣ୍ଣଶୀର୍ଣ୍ଣ କୁତ୍ସିତ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି କଅଣ ଘୃଣା କରି ଚାଲିଗଲ ? ମୋତେ ତୁମର କୋଳକୁ ଅହ୍ୱାନ କରି ନେଇ ପୁଣି ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ଗଲ, ଆସ ଆସ ।

ନାଦେର୍—(ପ୍ରବେଶି) କିଏ ନସିର୍ ଖାଁ, ତୁମ୍ଭେ !

(ଧରି ପକାଇଲେ)

ନସିର୍—ସଲାମ୍ ସଲାମ୍, ମୋବାରକ୍ ସାହା, କଅଣ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଲ । ନାଇଁ, ମୃତ୍ୟୁ ଦେବତା ମୋତେ ଭସ୍ମ କରି ପକାଇଛି । ମୋର କୁତ୍ସିତ ହୀନ ହୀନ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ପଳାଇଛି ।

ନାଦେର୍—ନସିର୍ ଖାଁ, ତୁମ୍ଭର ଏଠାକୁ ଆସିବା ନିତାନ୍ତ ଉଚିତ ନ ଥିଲା । ତୁମ୍ଭେ କଅଣ ମୋତେ ଚିହ୍ନି ନାହିଁ ? ମୁଁ ଯେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତାକୁ ଏଠାକୁ ଆଣିଛି, ତୁମ୍ଭର ଅଜଣା କିଛି ନୁହେଁ ।

ନସିର୍—ବନ୍ଧୁ ! ମୁଁ ତାଙ୍କ ବିରହରେ ପ୍ରାଣରେ ବେଦନା ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତୁମ୍ଭର ମହତ୍ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ତାଙ୍କ ପହଞ୍ଚିଛି । ଏଥିରେ ଗର୍ବିତ ଥିଲି, ମାତ୍ର ମାତୃହୀନା ବାଳିକା ଗୁଲ୍ଲବି ମୋର ଆଖି ଦଉଟି ଫୁଟାଇ ଦେଇ ତାର ବିଚ୍ଛେଦରେ କେଉଁଆଡ଼େ ଚାଲି ଆସିଛି । ତାକୁ ହରାଇ ଆଜ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହି ପାରିଲି ନାହିଁ । ଇଉସୁଫ୍‌କୁ ଯେବେ ତାର ପଥ ଅନୁସରଣ କରୁ କରୁ ଏକ ଜୀବନ ମରଣ ସମସ୍ୟାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଲି ।

ନାଦେର୍—ଗୁଲ୍ଲବି ? ସେ କି ତୁମରି କନ୍ୟା ? ହଁ, ଆସିବା ପରେ କଅଣ ହେଲା ?

ନସିର୍—କନ୍ୟା ବିଚ୍ଛେଦରେ ମୁଁ ପାଗଳ । ଦୂରରୁ ଶୁଭିଲା "ରକ୍ଷାକର ରକ୍ଷାକର ।" ଠିକ୍ ଯେପରି କି ଗୁଲ୍ଲବିର ସେହି ମଧୁ କଣ୍ଠସ୍ୱର । ଭାବିଲି, ମା ମୋର କେଉଁ ପାଷଣ୍ଡର କବଳରେ ପଡ଼ି କାତର ଚିତ୍କାର କରୁଛି । ନିମିଷେ ଯାଇନାହିଁ, ଗୋଟିଏ ଯୁବକ ବାଳିକାଟିର ଅନିଚ୍ଛା ସତ୍ତ୍ୱେ ଯୋର୍ କରି ତାକୁ କାଢ଼ିନେବାକୁ ବସିଛି ଦେଖିଲି । ଇଉସୁଫ୍ ଯୁବକକୁ ବାଧା ଦେଲା, ତାହାର ପଛେ ପଛେ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ଧ । ମୋର ଭଉଣୀ, ମୋର ଭଉଣୀ କହି ପଡ଼ିଉଠି ସେ ଆତତାୟୀକୁ ଧରି ପକାଇଲା । ମୁଁ ମଧ ଅଧୀର ହୋଇ ପଡ଼ି ମୋର ଗୁଲ୍ଲବି ବୋଲି ଧରି ପକାଇଲି । ଆତତାୟୀ ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ମାରି ଫିଙ୍ଗିଦେଲା, କିନ୍ତୁ ଇଉସୁଫ୍ ସେ ଉଦ୍ଧତ ଯୁବକକୁ ଧରି ପକାଇଲାବେଳେ ରାଜ-କର୍ମଚାରୀ ଓ ସିପାହୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ବାଳିକାଟିର ଉଦ୍ଧାର ହେଲା । ଆଜ ଇଉସୁଫ୍ ଓ ସେ ଉଦ୍ଧତ ଯୁବକ ଉକ୍ତ ଅଭିଯୋଗରେ ବନ୍ଦୀ ହେବା କଥା ସବୁ ସଂଗ୍ରାମୀଭ କଲାରୁ ଶୁଣିଲି । ସେ ଅନ୍ଧ ଓ ମୁଁ ସେହିଦିନଠାରୁ ଏହି ଚିକିତ୍ସାଳୟରେ । ଇଉସୁଫ୍ ବି ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିନାହିଁ ।

ନାଦେର୍—ହଁ, ଏହି ମୋକଦ୍ଦମା ବିଚାରାଧୀନ ନସିର୍ ଖାଁ । ଏଠାରେ ରହିବାକୁ ମୋର ବେଶି କିଛି ସମୟ ନାହିଁ । ସଂକ୍ଷେପରେ କେତୋଟା କଥା କହିଯାଉଛି । ମୁଁ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟର ଅବଲମ୍ବନରେ ତାକୁ ଆଣି ଛିଡ଼ା କରିଛି, ତହିଁରେ ନାନାଦି

ବାଧାବିଘ୍ନ ଘଟିବା ସମ୍ଭାବନା ଦେଖି ମୁଁ ବିଚଳିତ ହୋଇଯାଇଛି । ଗୁଲ୍ଲିବ ତୁମର ନଜରବନ୍ଦରେ ଅଛି । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରରେ ସହାୟକ । ତୁମେ ଥାଅ, ଏ ମୋକଦ୍ଦମା ମୁଁ ସ୍ଥଗିତ ରଖି ଦେଇଛି । କାରଣ ଆଲୋଚନାରେ ଆମକୁ ବିପଦ ସମ୍ଭବବା ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ । ସାବଧାନ, କାହା ଆଗେ କୌଣସି କଥା ପ୍ରକାଶ କର ନାହିଁ । ଚାଲ, ମୁଁ ତୁମକୁ ଶଯ୍ୟା ନିକଟକୁ ନେଇଯାଉଛି । (ସେନ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦାଗ୍ ଓ ଗୁଲ୍ଲିବ ପ୍ରବେଶ)

ଦାଗ—ମୁଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ଗୁଲ୍ଲିବ ! ତୁମେ ଏଠାକୁ କିପରି ଆସିଲ ?

ଗୁଲ୍ଲିବ—ଯେପରି ହେଉ, ମୁଁ ଆସିଛି । ସେଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାର କାରଣ କିଛି ନାହିଁ । (ଦୁଃଖରେ) ତୁମେ ମୋତେ ଭୁଲିଗଲ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତୁମକୁ ଭୁଲି ରହିପାରିଲି ନାହିଁ । ଇଉସୁଫ୍ ଭାଇ ନିକଟରୁ ତୁମର ସବୁ କଥା ଶୁଣି କାହାକୁ କିଛି ନ କହି ଚାଲିଆସିଲି ।

ଦାଗ—ତୁମେ ଯେ ତୁମ ଲାଗି—

ଗୁଲ୍ଲିବ—ସେ କଥା ଥାଉ ପରେ । ସେ ଅନେକ କଥା । ତୁମେ ଏଠାକୁ ଆସିବାଦ୍ୱାରା ଭଲ ହୋଇଛି କି ମନ୍ଦ ହୋଇଛି ଜାଣେ ନା, କିନ୍ତୁ ମୋ ମତରେ ତୁମର ଏଠାକୁ ଆସିବା ଆଦୌ ଭଲ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ଦାଗ—ଗୁଲ୍ଲିବ ! ବୃଥାରେ ତୁମେ ମୋ ପାଇଁ ଏତେ କଷ୍ଟ ସହ୍ୟ କରୁଛ କାହିଁକି ? ଭଲ ମନ୍ଦ ବିବେଚନା କରିବାର କ୍ଷମତା ମୋର ନାହିଁ । ମୁଁ ଏକ ପୈଶାଚିକ ମୋହରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ । ତୁମେ ହିଁ ମୋତେ ସେ ଦିନ ପତ୍ର ଖଣ୍ଡିଏ ଦେଇଥିଲ ନା ? ସେଥିରେ କଅଣ ଲେଖାଥିଲା ଜାଣ ?

ଗୁଲ୍ଲିବ—ମୁଁ ପତ୍ରବାହିକା, ପତ୍ରର ମର୍ମ ମୁଁ ବା ଜାଣିବି କିପରି ?

ଦାଗ—ସେଥିରେ ଲେଖାଅଛି, "ତୁମେ ତୁମର ପିତାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭୁଲିଯାଅ ନା ।" ଭଲ ମନ୍ଦ ବିଚାର କରିବାର ଶକ୍ତି ମୋର ନାହିଁ ଗୁଲ୍ଲିବ ।

ଗୁଲ୍ଲିବ—ତୁମେ ମୋର ଗୋଟିଏ କଥା ରଖିବ କି ?

ଦାଗ - କଅଣ କୁହ ।

ଗୁଲ୍ଲିବ—ମୁଁ ଜାଣେ ନା ତୁମର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବା କାର୍ଯ୍ୟ କଅଣ ? କିନ୍ତୁ ଯେପରି ମୋତେ ଜଣା ପଡ଼ୁ ହେଉଛି, ଦାଗ ! ତୁମର ଏଠାକୁ ଆସିବା ନିତାନ୍ତ ଅନୁଚିତ ହୋଇଛି । ମୁଁ ଏଇ କେତେ ଦିନ ହେଲା ମାତ୍ର ଏଠାକୁ ଆସିଛି । ଆସି ଦେଖୁଛି ଯେ, ନରକର ଅଗ୍ନି ଚିତା ଏହି ପ୍ରାସାଦର ପ୍ରତ୍ୟେକ କକ୍ଷରେ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ହୋଇଛି । ଦାଗ ! ଥରେ ଦର୍ପଣରେ ନିଜର ମୁଖ ଛବି ଦେଖିଲେ ବୁଝିପାରିବ ଯେ, ଏଇ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟକୁ ଆସି ତୁମର ମୁଖଶ୍ରୀ କିପରି ମଳିନ ହୋଇଯାଇଛି । ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତାର ରେଖା କିପରି ତୁମର ସରଳ ମୁଖ ମଣ୍ଡଳରେ ଫୁଟି ଉଠୁଛି ।

ଦାଗ—ଗୁଲ୍ଲିବ ! ତୁମର କହିବା ଯଥାର୍ଥ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଆତ୍ମବିକ୍ରୟ କରିଛି । ଜାଣେ ନା ତାହା ଶୟତାନ ନିକଟରେ ବା ଦେବତା ସମୀପରେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନର ଆଶା ଖୁବ୍ କମ୍ ।

ଗୁଲ୍ଲିବ—ତୁମର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଅଣ ମୋତେ କହିଲ ? ମୁଁ ତୁମ କଥା କିଛି ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ଦାଗ—ଗୁଲ୍ଲିବ କ୍ଷମା କର, ମୁଁ କିଛି କହିବ ନାହିଁ । ସେ କଥା ଅତି ଗୋପନୀୟ ।

ଗୁଲ୍ଲିବ—ଗୋପନୀୟ ! ତା ହେଲେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ମନ୍ଦ । ତୁମେ ମୋ ନିକଟରେ ଲୁଚାଉଛ ଦାଗ ! ଜ୍ଞାନ ହେବାଠାରୁ ମୁଁ ତୁମକୁ ଦେଖି ଆସୁଛି । ଦାଗ ! ତୁମର ଚେହେରା ଦେଖି ମୁଁ ତୁମର ମନଭାବ ବୁଝିପାରେ । ଆସ ଦାଗ ! ଫେରି ଆସ । ଆମର ସେହି ସୁନ୍ଦର ପଲ୍ଲୀ କୁଟୀରକୁ । ସେଇ ଦ୍ରାକ୍ଷା କ୍ଷେତ, ସେହି ପାହାଡ଼ ତଳ, ସେଇ ଇଉସୁଫ୍ ଭାଇ, ତୁମେ ଆଉ ମୁଁ । (କ୍ରନ୍ଦନ)

ଦାରା—କାନ୍ଦନା ଗୁଲ୍ନର ! ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ଯେଉଁ ଲୌହ ଶୃଙ୍ଖଳରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇଛୁ, ସେ ଶୃଙ୍ଖଳ ଛିନ୍ନ କରି ଯିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ତୁମେ କି ଜାଣିବ, କି ବୁଝିବ, ଗୁଲ୍ନର ! ମୁଁ ଗୋଟାଏ କଠୋର ନିସ୍ତାବଡ ରାଜ୍ୟରେ ବିଚରଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପ୍ରେମ ରାଜ୍ୟରେ ବିଚରଣ କରୁଛି ।

ଗୁଲ୍ନର—ମୁଁ ବୁଝୁଛି, ଦେଖୁଛି, ପ୍ରେମ ମୁଖକୁ ମଳିନ କରନା, ବକ୍ଷରେ ପାଷାଣର ଭସ୍ମଙ୍କର ଗୁପଦଅନା, ସେ ସ୍ୱର୍ଗର ଜ୍ୟୋତି, ପୃଥିବୀର ଯାହାକଛି ମଳିନତା ତାକୁ ଉଜ୍ଜଳକରେ, କୁତ୍ସିତକୁ ସୁନ୍ଦର କରେ, ପ୍ରେମ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମନ୍ଦାକିନୀ ଧାରା । ଦାରା ! ଅନୁରୋଧ କରୁଛି, ନିଜେ ନିଜର ସର୍ବନାଶ କରନା ।

ଦାରା—ଯାହା ସର୍ବନାଶ ହେବାର ହୋଇଛି । ଯେଉଁ ଦାରକୁ ତୁମେ ଚାହିଁଥିଲ, ସେ ଦାରା ମରିଯାଇଛି । ତୁମ୍ଭେମାନେ ମୋତେ ଭୁଲିଯାଅ ।

ଗୁଲ୍ନର—ଦସ୍ତପଦାଶ୍ରୀ ନିଷ୍ଠୁର ! ତୁମେ ମରିଛ ? ତା ଅର୍ଥ ତୁମେ ଅପର କାହାଠାରେ ପ୍ରାଣ ସମର୍ପଣ କରି ଦେଇଛ, କିନ୍ତୁ ମନେକର, ଯେଉଁ ଦିନ ଦ୍ରାକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଷଧର ସର୍ପ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦଂଶନ କରିବାକୁ ଆସିଥିଲା, ତହିଁରେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ସହାୟିକୀ ହୋଇ ତୁମ୍ଭକୁ ବଞ୍ଚାଇଥିଲି ! ତୁମ୍ଭେ ସେ ଦିନ କହିଲ ନା, ଗୁଲ୍ନର ! ଏ ପ୍ରାଣ ତୁମର । ଆଜି ପୁଣି ଅନ୍ୟ କାହାଠାରେ ! (କ୍ରନ୍ଦନ)

ଦାରା—ଗୁଲ୍ନର, ତୁମେ ମୋ ପାଇଁ ଯାହା କରିଛ, ତାହା କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀ ତାର ସ୍ୱାମୀ ପ୍ରତି ବା କୌଣସି ଜନନୀ ତାର ଶିଶୁ ପ୍ରତି କରିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭଠାରେ ଚିରଋଣୀ, କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ କଠୋର, ନିର୍ମମ ପ୍ରେତାନ । ପ୍ରତିହିଂସା ମୋର ଏକଲକ୍ଷ୍ୟ । ତୁମେ କ୍ଷମା କର କିଏ ମୋର କେହି ନୁହନ୍ତି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଗୁଲ୍ନର—ଦାରା ! ଦାରା ! (କିଛି ପଶ୍ଚାତେ ଧାବନ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ରାତ୍ର, କୃଷ୍ଣ ବସ୍ତ୍ର ଆଚ୍ଛାଦନ କରି ନାଦେର୍ ଖାଁ ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ବସିଥିଲେ । ବର୍ଷା ତୋଫାନ ଆସନ୍ନ ।)

ଦାରା—ରାତି କି ଭୀଷଣ ! ପ୍ରବଳ ତୋଫାନ ବର୍ଷା । ଘଡ଼ଘଡ଼ି, ବିଜୁଳି ଚମକରେ ପ୍ରାଣ ଉଦ୍‌ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ଉଠୁଛି । ପ୍ରଳୟର ଆବାହନ ହେଲାପରି—

ନାଦେର୍—ପ୍ରଳୟର ଆବାହନ ।

ଦାରା—(ଚମକି ପଡ଼ି) କିଏ ? କିଏ ତୁମେ; କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଆବରଣରେ ଆଚ୍ଛାଦିତ ହୋଇ ମୃତ୍ୟୁ ଦେବତା କଅଣ ଏ ସ୍ଥାନରେ ବସିଛ ? ତୁମେ କି ବାକ୍‌ଶକ୍ତିହୀନ, ତେବେ କିଏ କହିଲ ? ପ୍ରଳୟ ।

ନାଦେର୍—(ଧୀରେ ଉଠି) ମୁଁ କହୁଛି, ଦାରା ସୁବେଦାର ! ଆଜି ତୁମ୍ଭର ମୃତ ପିତାଙ୍କର ଆତ୍ମା ଆନନ୍ଦରେ ହସୁଛି, ଶାନ୍ତି ପାଉଛ ।

(ଆବରଣ ବସ୍ତ୍ର ଖୋଲି ଦେଲେ)

ଦାରା—କିଏ ? ଆପଣ !

ନାଦେର୍—ତୁମରି ପାଇଁ ଏଠାରେ ଅପେକ୍ଷା କରିଛି ।

ଦାରା—ମନେ କରି ନ ଥିଲି ଯେ, ଆଜି ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଆପଣଙ୍କ ସହିତ ମୋର ସାକ୍ଷାତ୍ ହେବ ? ଖୁବ୍ ଭଲ ହେଲା । ତେବେ ଆଜି ରାତ୍ରର ପ୍ରସ୍ତାବ ଶୁଣନ୍ତୁ ।

ନାଦେର୍—ତା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ କଅଣ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଛି ଶୁଣ । ଏହି ଫାଟକର ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ଦୁଇ ଗୋଟି ଦ୍ରୁତଗାମୀ ଅଶ୍ୱ ରଖିଅଛି । ପବନ ପରି ସେମାନଙ୍କ ଗତି । ତୁମ୍ଭେ ଶୀଘ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କରି ସେଇଠାକୁ ଆସିବ । ମୋର ଆଶା, ଅଶ୍ୱ ଯେବେ ପଥରେ ବିଶ୍ରାମ ନ ନିଏ, ତେବେ ରାତି ବାର ଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିଜସ୍ୱ ଖୋରାସାନରେ ପହଞ୍ଚି ପାରିବା । ମୁଁ ସେଠାରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଓମରାହମାନଙ୍କୁ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିବା ନିମନ୍ତେ ଆଦେଶ ଦେଇଛି । ତୁମ୍ଭେ

ସେଠାରେ ପଦାର୍ପଣ କରିବା ମାତ୍ରେ ପିତୃ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କରିବ । ଆଉ, ତୁମ୍ଭେ ରାଜା ହେବା ମାତ୍ରେ ସେମାନେ ବାଦ୍‌ଶାହାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା କରିବେ ।

ଦାରା—ଅସମ୍ଭବ ।

ନାଦେର୍—ଅସମ୍ଭବ ନୁହେ ଦାରା ! ବିଂଶ ବର୍ଷର ପରିଶ୍ରମ ମୋର ବୃଥା ହେବ ନାହିଁ । ଏବେ ଝଟେ ବନ୍ଧୁ ହତ୍ୟାର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେଇପାରିବ ।

ଦାରା—କିନ୍ତୁ ମହାଶୟ, ମୁଁ ତ ସେ ବୃଦ୍ଧକୁ ହତ୍ୟା କରିବ ନାହିଁ !

ନାଦେର୍—ବୃଦ୍ଧ ହୋଇଛି ବୋଲି କଣ ମୁଁ ମୋର ଶ୍ରବଣ ଶକ୍ତି ହରାଇଛି । ସେହି ଛୁରି ସ୍ପର୍ଶ କରି କଅଣ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଥିଲ ? ତା କି ମନେ ନାହିଁ ?

ଦାରା—ସେ ଯାହାହେଉ, ମୁଁ ସେ ବୃଦ୍ଧକୁ ଆଉ ହତ୍ୟା କରିବ ନାହିଁ ?

ନାଦେର୍—ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳନ କରିବ ନାହିଁ ।

ଦାରା—ନା !

ନାଦେର୍—ତୁମର ପିତୃହତ୍ୟାର ପ୍ରତିଶୋଧ ?

ଦାରା—ଆପଣ କଅଣ ମନେ କରନ୍ତି ଯେ; ଏଇ ବୃଦ୍ଧ ସମ୍ରାଟର ଉତ୍ତପ୍ତ ଶୋଣିତରେ ମୋର ହସ୍ତ ରଞ୍ଜିତ ହେଲେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପିତା ଆନନ୍ଦିତ ହେବେ ?

ନାଦେର୍—ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଦାରା—ମୋର କିନ୍ତୁ ସନ୍ଦେହ ହେଉଛି । ଶାନ୍ତିଦାତା ଖୋଦା ! ତୁମ୍ଭେ ଆଜ ମୁଁ କିଏ ?

ନାଦେର୍—ଯେବେ ହତ୍ୟା ନ କରିବ, ତେବେ ଏଠାକୁ ଆସିଛ କାହିଁକି ?

ଦାରା—ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ । କିନ୍ତୁ ସେହି ଦୁର୍ବଳ ବୃଦ୍ଧକୁ ହତ୍ୟା କରି ନୁହେଁ । ମୁଁ ତାର ଶୟନ କକ୍ଷକୁ ଯିବି, ଯାଇ ଦେଖିବି ଯେତେବେଳେ ସେ ଶୋଇଛି, ତାର ବକ୍ଷ ଉପରେ ଏଇ ଛୁରି ଆଉ ଏଇ ପତ୍ର ଖଣ୍ଡିକ ରଖିଦେଇ ଚାଲିଆସିବି । ଯେତେବେଳେ ବୃଦ୍ଧର ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ ହେବ, ସେ ଛୁରି ଦେଖିବ ଓ ପତ୍ର ପଢ଼ିବ । ସେତେବେଳେ ସେ ବୁଝିପାରିବ ଆଉ ଉପରୁ ଜାଣିବ, ମୁଁ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ ତାକୁ ହତ୍ୟା କରିପାରିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ଦୟାକରି ଛାଡ଼ି ଦେଇଛି । ସେତେବେଳେ ଅବଶ୍ୟ ତାର ଭ୍ରମ ସେ ବୁଝିବ । ଏହି ପ୍ରତିଶୋଧ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ପାଇଁ ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହେଁ ।

ନାଦେର୍—ତୁମେ ତାକୁ ହତ୍ୟା କରିବ ନାହିଁ ?

ଦାରା—କେବେହେଁ ନୁହେଁ ।

ନଦେର୍—(ବିରକ୍ତହୋଇ) ଧିକ୍ ପିତାର କାପୁରୁଷ ପୁତ୍ର ତୁମ୍ଭେ । ଏଇ ବୃଦ୍ଧ, ଯେ କି ତୁମର ପିତାଙ୍କୁ ନିଷ୍ଠୁର ନିର୍ମମ ଭାବେ ହତ୍ୟା···ଓଃ (ବାକ୍‌ରୁଦ୍ଧ) ।

ଦାରା—ମୁଁ ଯେଉଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖେଁ, ସେହି ସମୟରେ ତ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ ବସିଥିଲି । ଆପଣ ମୋତେ ବାରଣ କଲେ କାହିଁକି ?

ନାଦେର୍—ସେତେବେଳେ ସମୟ ହୋଇ ନ ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେତେବେଳେ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ, କାପୁରୁଷ ପରି ହୀନ ଶ୍ୱାନ ସଦୃଶ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ୍ ହେଉଛ ଦାରା ! ମନକୁ ଦୃଢ଼ କରି କଟିଦେଶରୁ ଛୁରିକା ବାହାର କର, ଏହି ନିକଟ ଗୃହରେ ତୁମ୍ଭର ପିତୃହନ୍ତା ଶାୟିତ । ସେଇ ପିତୃଦତ୍ତ ଅଣୀ ତାର ବକ୍ଷସ୍ଥଳରେ ବିଦ୍ଧ କରିଦେଇ ଆସ ।

ଦାରା—ଆପଣ ମୋର ପିତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ! ଆପଣ ମୋର ପିତୃସ୍ଥାନୀୟ । ଆପଣ ନିଜେ ହିଁ ଥରେ ଭାବି ଦେଖନ୍ତୁ । ମୋର ପିତା ଯଦି ବର୍ତ୍ତମାନ ଜୀବିତ ଥାନ୍ତେ, ମୋର ସେହି ମହତ୍ ଉଦାର ହୃଦୟ ପିତା ସାମାନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱୈରାଚାରି ଏପରି ନୃଶଂସ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି କରନ୍ତେ !

ନାଦେର୍—ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ତାହା ପାଳନ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ । ଦୁର୍ବଳମତି ତୁମ୍ଭେ । ମନେ କରିଛ, ମୁଁ କିଛି ଜାଣେନା । ତୁମେ ଗୋଟାଏ କୃତ୍ତିକାର ପ୍ରଣୟରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ନିଜର ଗାରିମା, ଟୂରିଭ, ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ସମସ୍ତ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇଛ । ହାୟରେ ଅକୃତଜ୍ଞ ପୁତ୍ର ! ଆଜ ଖୋଦାଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଉଛି ଯେ, ମୋର ପୁତ୍ର ନାହିଁ ।

ଦାରା—ମହାଶୟ ! ମୋତେ କ୍ଷମା କରି । ଯାହା ମନୁଷ୍ୟୋଚିତ ନୁହେ, ତାହା ମୁଁ କଦାପି କରି ପାରିବ ନାହିଁ । (ନେପଥ୍ୟରୁ ବାଦଶାହଙ୍କ ଆର୍ତ୍ତଧ୍ୱନି

ଶୁଭିଲ । ଚମକି ପଡ଼ି) ଏ କଣ ? ଆପଣ କଣ ଶୁଣି ପାରୁଛନ୍ତି ?

ନାଦେର୍—ନା, ଆଚ୍ଛା, ତାହେଲେ ତୁମ୍ଭେ କଅଣ କରିବ ?

ଦାଗ—ଆପଣଙ୍କୁ ଯାହାଙ୍କି କହୁଛି ତାହା କରିବ । ଏ ପଥ ଆଉ ଏ ତୂର୍ଯ୍ୟ··(ପୁନଶ୍ଚ ଆର୍ତ୍ତନାଦ) ଏ କଣ? କିଏ କାହା ଆଘାତରେ ଦଣ୍ଡିତ । ଆପଣ କଣ ଏଥର ମଧ୍ୟ ଶୁଣି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ।

ନାଦେର୍—ନା, ମୋର କର୍ଣ୍ଣରେ କେବଳ ଅନବରତ ଝଙ୍କାର ଉଠୁଛି ପ୍ରତିଶୋଧ । ଏହିକ୍ଷଣି ପ୍ରଭାତ ହୋଇଯିବ, ଏହି ଶେଷଥର ମୁଁ ପଚାରେ, ତୁମେ ହତ୍ୟା କରିବ କି ନା ।

ଦାଗ—ନା, ନା, ନା ।

ନାଦେର୍—ଅକୃତଜ୍ଞ ପୁତ୍ର ! ପିତୃ ଶୋଣିତର ଅବ-ମାନନାକାରୀ !

ଦାଗ—ଯେଉଁ ଜୀବନ ମୁଁ ଦାନ କରିବାରେ ଅସମର୍ଥ, ସେ ମୂଲ୍ୟବାନ ଜୀବନ କଦାପି ନଷ୍ଟ କରିବି ନାହିଁ ।

ନାଦେର୍—ବେଶ୍, ତାହାହେଲେ ତୁମେ ତୁମର ପଥ ଅନୁସରଣ କର ।

ଦାଗ—ମହାନୁଭବ ! ଏବେ ଆପଣ ବୁଝି ପାରିବେ ଯେ, ମୁଁ ଯେଉଁ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ ଯାଉଛି ତାଠାରୁ ବଡ଼ ପ୍ରତିଶୋଧ ଆଉ ନାହିଁ ।

ନାଦେର୍—ଯନ୍ତ୍ର, କାପୁରୁଷ (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦାଗ—(ନତଜାନୁ ହୋଇ) ପିତା ! ପିତା ! ଜୀବନରେ ଥରେ ହେଲେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖିନାହିଁ । କେବଳ ଅନୁରୋଧ କରେ, ଥରେ ମାତ୍ର ପ୍ରେତ ଆତ୍ମାରେ ମୋ ସମ୍ମୁଖରେ ଆସି ଠିଆହୁଅ । ଥରେ ମାତ୍ର କଥା କୁହ ଯେ—ମୁଁ ଯେଉଁ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ ଯାଉଛି, ତାହା ତୁମ୍ଭର ଅଭିପ୍ରେତ କି ନା । ମୃତ୍ୟୁର ଲୌହଦ୍ୱାର ଉନ୍ମୋଚନ କରି ଥରେ ମାତ୍ର ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ପବିତ୍ରଚରଣ ହସ୍ତ ସ୍ପର୍ଶ କରି ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହୁଏ । ଆଉ ବିଳମ୍ବରେ ଲାଭ କଅଣ ? ଶୀଘ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କରିବାହିଁ ଉଚିତ ।

ରାଣୀ—(ଦୂରରୁ ଶୁଭିଲା) କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ।

ଦାଗ—ଏଁ କିଏ, କିଏ କହିଲା କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ । ଏଁ ।

ରାଣୀ—ମୁଁ କହୁଛି ଦାଗ ! ତୁମ୍ଭେ ଏଇଠି । ଆଜିଠାରୁ ତୁମ୍ଭର ଆଉ ମୋର ପ୍ରଣୟ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ନାହିଁ ! ଏବେ ଆସ ନିର୍ଭୟରେ ଚାଲିଯିବା ।

ଦାଗ—ନା, ଆଉ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ମୁକ୍ତ, କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଆଉ ବାକି ଅଛି । ଥରେ ବାଦସାହାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବି । ଏଇ ପଥ ଆଉ ଏହି ଛୁରି ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ରଖି ଆସିବି । ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ ହେବ—

ରାଣୀ—କାହାର ନିଦ୍ରା ଭଙ୍ଗ ହେବ ?

ଦାଗ—ବୃଦ୍ଧ ବାଦସାହାଙ୍କର ।

ରାଣୀ—ବୃଦ୍ଧ ବାଦସାହାଙ୍କର ଆଉ ନିଦ୍ରା ଭଙ୍ଗ ହେବ ନାହିଁ ଦାଗ ।

ଦାଗ—କାହିଁକି ?

ରାଣୀ—ସେ ଆଉ ଇହଲୋକରେ ନାହାନ୍ତି ।

ଦାଗ—ଏ କି ଅସମ୍ଭବ ବ୍ୟାପାର ? ଖୋଦା କଅଣ ଆଜି ହିଁ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ବିଧାନ କଲେ ?

ରାଣୀ—ଖୋଦା ନୁହନ୍ତି, ମୁଁ ନିଜେ ତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଛି ।

ଦାଗ—ଉଃ !

ରାଣୀ—ତୁମେ ମୋତେ ଯେ ଦିନୁ ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଆସିଲ, ମୁଁ ମନେ ମନେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କଲି । ଦେଖ ଦାଗ ! ମୋ ଜୀବନରେ କୌଣସି ସୁଖ ନାହିଁ । ପ୍ରେମ କଅଣ ମୁଁ ଜାଣେ ନା । ତୁମକୁ ଦେଖି ତୁମ ରୂପରେ ମୁଗ୍‌ଧ ହୋଇ ଭାବିଥିଲି ସୁଖୀ ହେବି, କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ତୁମେ କହିଲ ଯେ ଆମର ପ୍ରଣୟ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବଧାନ ଅଛି, ଆଉ ସେ ବ୍ୟବଧାନ ଅତିକ୍ରମ କରିବା ତୁମ୍ଭର ସାଧ୍ୟାତୀତ, ସେତେବେଳେ ଜୀବନ ଧାରଣର ଆଉ ଉପାୟ ନ ଦେଖି ଆତ୍ମହତ୍ୟା ଏକମାତ୍ର ପନ୍ଥା

ମନେ କରି ଛୁରିକା ସଂଗ୍ରହ କରି ରଖିଥିଲି । ଭାବିଥିଲି, ବୃଦ୍ଧ ବାଦସାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ସେହି ପଲଙ୍କ ନିମ୍ନ ଦେଶରେ ମୋର ବକ୍ଷ ସ୍ଥଳରେ ବିଦ୍ଧ କରିବି । ଆଜି ସେ ସୁଯୋଗ ଆସିଛି । ବୃଦ୍ଧ ଘୋର ନିଦ୍ରାରେ ଶାୟିତ । ତାଙ୍କର ଓଷ୍ଠରେ ବିଦ୍ରୂପର ହାସ୍ୟ । ଯେତେବେଳେ ହଠାତ୍ ତୁମର ମୁଖଶ୍ରୀ ମୋର ଚକ୍ଷୁ ସମ୍ମୁଖରେ ନାଚି ଉଠିଲା, ସେତେବେଳେ ମନେ କଲି ଏହି ବୃଦ୍ଧ ତ ପ୍ରଣୟର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ! ତା ପରେ ଯେଉଁ ଛୁରିକା ନିଜେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାକୁ ହସ୍ତରେ ନେଇଥିଲି, ତା ଅଜ୍ଞାତରେ ବୃଦ୍ଧର ବକ୍ଷସ୍ଥଳରେ ଆମୂଳ ବିଦ୍ଧ କଲି ।

ଦାରା — ଉଃ, କି —

ରାଣୀ — ଦେଖ, ତୁମପାଇଁ ମୁଁ କି ପୈଶାଚିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଆସିଛି । ଦାରା ! ଆସ, ଆଜି ପ୍ରେମର ଉଚ୍ଛଳ ତରଙ୍ଗରେ ଆମେ ଦୁଇ ପ୍ରେମିକ-ପ୍ରେମିକା ଆନନ୍ଦରେ ଭାସି ବୁଲିବା । ପ୍ରେମର ଗଭୀର ସାଗରରେ ଆନନ୍ଦରେ ଝାସ ଦେବା । ଆଉ କାହିଁକି ଲଜ୍ଜା କରୁଛ ଦାରା !

(ରାଣୀ ଦାରାର ହାତକୁ ଧରିବାକୁ ଗଲେ)

ଦାରା — ଅପବିତ୍ରା ନାରୀ ! ମୋତେ ସ୍ପର୍ଶ କର ନା । କୁଳ କଳଙ୍କିନୀ ! ନରକର କେଉଁ ପ୍ରେତ ତୁମକୁ ଏଇ ଘୃଣିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଉତ୍ତେଜିତ କରିଥିଲା ? ନାରୀ ! କରିଲ କଅଣ ? ରମଣୀର ପୂଜ୍ୟ ଦେବତା, ଜୀବନ ମରଣର ଦେବତା ସ୍ୱାମୀ, ତାଙ୍କୁ କି ନା ତୁମେ ପରପୁରୁଷ ଆଶାରେ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ହତ୍ୟା କରିଛ ? କେବଳ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ନୁହେଁ, ତୁମର ନାରୀତ୍ୱ, ତୁମର ନାରୀ ହୃଦୟର ସୁଲଭ, ସୁକୁମାର ବୃତ୍ତି ସମସ୍ତ ଆଜି ଏହି ବୃଦ୍ଧର ରକ୍ତଧାରରେ କଳଙ୍କିତ କରିଛ ।

ରାଣୀ — ତୁମରି ପାଇଁ ଦାରା, ତୁମରି ପାଇଁ ଏ ଅମାନୁଷିକ କାର୍ଯ୍ୟ ମୁଁ କରିଛି । ସ୍ୱାର୍ଥପର ପୁରୁଷ ଜାଣ ନା, ପ୍ରେମପାଇଁ ନାରୀ କଅଣ କରି ନ ପାରେ ? ମୁଁ ମୋର ଇହକାଳ, ପରକାଳ, ନାରୀତ୍ୱ, ସତୀତ୍ୱ ସମସ୍ତ ବୃଦ୍ଧର ରକ୍ତରେ ଭସାଇ ଦେଇଛି । କେବଳ ତୁମରି ପାଇଁ । ଧର ଦାରା ! ମୋର ହସ୍ତ ଧାରଣ କର । (ଅଗ୍ରସର ହେବା)

ଦାରା — ଦୂର ଯାଅ କୁଳଟା ! ଦାରା ଏତେ ହୀନ ନୁହେ ଯେ, ସେ ଜଣେ ନରହନ୍ତାର ପ୍ରଣୟପ୍ରାର୍ଥୀ ହେବ । ତା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମ୍ଭବ । ଯଦି ଏହି ଧାରଣା ମନରେ ଥାଏ, ତାକୁ ପାଶୋରି ପକାଅ । ରାକ୍ଷସୀ, ମରଣରେ ସୁଦ୍ଧା ତୁମର ମୁକ୍ତି ନାହିଁ, ତୁମ ମୁଖ ଦର୍ଶନ ମଧ୍ୟ ମହାପାପ ।

ରାଣୀ — (ହତାଶ ଭାବେ) ଦାରା ! ମୋତେ ଦୟା କର, ତୁମେ ଯେଉଁ ବ୍ୟବଧାନକୁ ଭୟ କରୁଥିଲ, ମୁଁ ତାହା ଦୂର କରି ଦେଇଛି ।

ଦାରା — ନାରୀ; ଭୁଲ ବୁଝିଛ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବଧାନ ଥିଲା ପାପ । ଆଜି ତୁମେ ସେହି ପାପକୁ ମହାପାପରେ ପରିଣତ କରିଛ । ପ୍ରଣୟ ତାର ଶୁଭ୍ର ଜ୍ୟୋତିରେ ହୃଦୟର ମଳିନତାକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରେ । ମନରେ ସମୃଦ୍ଧି ଆଣେ । ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତାକୁ ଉଦାରତାରେ ପରିଣତ କରେ । ଦୁନିଆରେ ଯେତେ କିଛି ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ଅତ୍ୟାଚାର, ପ୍ରଣୟର ଯାଦୁ ମନ୍ତ୍ରରେ ବାଷ୍ପ ଆକାରରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଆକାଶରେ ବିଲୀନ ହୋଇଯାଏ, ଯେଉଁ ପ୍ରଣୟର ଏପରି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଶକ୍ତି, ସେ କଦାପି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏ ନିଷ୍ଠୁର ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡରେ ନିୟୋଜିତ କରି ନ ଥାନ୍ତା ।

ରାଣୀ — ଦାରା !

ଦାରା — ନାରୀ, ସେଇ ଘୃଣିତ ଅପବିତ୍ର ମୁଖରେ ମୋର ନାମ ଧର ନାହିଁ, ଦୂର ହୁଅ ।

ରାଣୀ — (ନତଜାନୁ ହୋଇ) ଦାରା ! ମୋତେ ଘୃଣା କର ନାହିଁ, ଯଦି ମୋତେ ଘୃଣା କଲ ତେବେ ଏହି ଛୁରିକା ମୋର ବକ୍ଷରେ ବିଦ୍ଧ କର ! ମୋତେ ହତ୍ୟା କର ଦାରା ! ଏ ବକ୍ଷକୁ ଛିନ୍ନ କରି ଦେଖ, ତୁମର ମୂର୍ତ୍ତି ସେଠାରେ ଅଙ୍କିତ ଅଛି କି ନା ? ଦାରା ଛୁରୀ ନିଅ, ହତ୍ୟାକର !

ଦାରା — (ରାଣୀ ହାତରୁ ଛୁରୀ କାଢ଼ି ନେଇ) ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାରେ କାହାରି ଅଧିକାର ନାହିଁ । ଉଃ, ତୁମର

ହସ୍ତରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ରକ୍ତର ଚିହ୍ନ । ଯାଅ ଦାସ, ମୃତ ସ୍ୱାମୀର ଶଯ୍ୟା ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବସି ଅଶ୍ରୁଜଳରେ ସେହି ରକ୍ତର ଦାଗ ଧୌତ କର ଯାଅ, ଯାଅ । (ଠେଲିଦେବା)

ରାଣୀ—(ସକ୍ରୋଧେ) ପୁରୁଷ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ନୁହେଁ, କେବଳ ଦାସ? ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ନାରୀକୁ ପ୍ରଲୁବ୍ଧ କର, ତୁମ୍ଭେହିଁ ପ୍ରେମ ଗୀତ ଗାଇ ତାକୁ ଉନ୍ମାଦିନୀ କର । କିନ୍ତୁ ପରେ ଘୃଣା କର । ମନେ ରଖ ଦାସ ! ଏ ହତ୍ୟା ପାଇଁ ତୁମ୍ଭେ ମଧ୍ୟ ଦାୟୀ, କିଏ ଅଛ ?
(ଚମକି ଚାଲିଗଲେ)

ଦାସ—କଅଣ ହେଲା ? ପ୍ରକୃତରେ କଅଣ ଏ ହତ୍ୟା ପାଇଁ ମୁଁ ଦାୟୀ ? ମୋତେ କଅଣ ଏ ହତ୍ୟାରେ ଭାଗୀ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ ? ସେ ମୋ ନିକଟରେ ଶରଣପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇଥିଲା, ମୁଁ ତାକୁ ରକ୍ଷା କରି ପାରିଲି ନାହିଁ । ରାଣୀ ! ଫେରି ଆସ, ଓଃ, ମୁଁ କଅଣ କଲି ? (ରାଣୀ ପ୍ରହରୀ ସହ ପ୍ରବେଶ)

ରାଣୀ—ବନ୍ଦୀକର, ଏ ପାପିଷ୍ଠ ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଛି ।
(ଦାସକୁ ବନ୍ଧନ କରି ନେଇଗଲେ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

୧ମ ନାଗରିକ—ଆରେ ଭାଇ ! କାଲି ଯାଇଁ ଲଟାରେ ପଡ଼ିଲିଣି । ଖୋଦ ରାଜାଙ୍କ ଶୋଇବା ଘରେ ପଶି ଏକଦମ୍ ଛାତିରେ ଛୁରୀ ଚଳେଇ ଦେଇଛି !

୨ୟ—ଆରେ ଛାତିରେ ନୁହେଁ, ଗଳାରେ !

୧ମ—ଏଃ, ଦେଖିଲୁ ଭଲଆ କହୁଛି ଗଳାରେ !

୨ୟ—ଆଚ୍ଛା ବାଜି ରଖ ! (ହାତ ଦେଖାଇଲା)

୧ମ—ଆରେ ଖୁବ୍ କାରଖାନା କଥା, ଟିକେ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ କହ ।

୨ୟ—ଆଚ୍ଛା ଭାଇ, ଆଗେ ଫାଶୀ ହେବ ନା, ଆଗେ ବିଚାର ହେବ ?

୧ମ—ନାହିଁରେ ଆଗେ ଫାଶୀ ହେବ, ତା ପରେ ବିଚାର ।

୨ୟ—ଓଲୁ କହିଁକା, ସ୍ୱା କେଉଁଠି ହୁଏ ?

୧ମ—ଆରେ ଓଲୁ, କଥାଟା ଫାଙ୍କି ଦେବାର ନୁହେଁ । ମୁଁ ସାହା କହୁଛି ଆଗେ ଫାଶୀ ତା ପରେ ବିଚାର ।

୨ୟ—ଫାଶୀଟା ନିଶ୍ଚୟ ହେବ, ନା କଅଣ ?

୧ମ—କେତେ ଫଟେଇ ହେଉଛୁ ବା, ଏତ ଯାହାକୁ ତାହାକୁ ଖୁନ୍ ନୁହେଁ, ଖୋଦ ବାଦସାହାଙ୍କର । ଆରେ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କର ବଡ଼ କାରଖାନା, କେତେ ବଡ଼ ବଡ଼ କାଜି ଆସିବେ, ବିଚାର ହେବ !

୨ୟ—ଆଚ୍ଛା ଭାଇ, ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ରକ୍ତରେ ଆଉ ଆମ ରକ୍ତରେ କଅଣ ପ୍ରଭେଦ ଅଛି ? ଆମ ବାଦ୍‌ସାହାଙ୍କ ରକ୍ତ କଅଣ ଏକଦମ୍ ଲାଲ୍ ।

୧ମ ନାଗରିକ—ନା, ନା, ଲାଲ୍ କୁଆଡ଼ୁ ହେବ, ସୁଦ୍ କଳା, ସୁଦ୍ କଳା । ଆଲକାତରାଠୁଁ କଳା । ବୁଝୁ ନାହୁଁ, ଏମିତି ଅତ୍ୟାଚାରୀ ରାଜାର ରକ୍ତ କଅଣ ଲାଲ୍ ହୁଏ ? (ଦୂରକୁ ଚାହିଁ) ଆରେ ଭାଇ, ଦେଖିଲୁ ତ ବାଦସାହାଙ୍କ ବୁଢ଼ୀ ଦାସୀ ଆସୁଛି ।

୨ୟ—ଆରେ ହଁ ଦେଖିଲି ତା ଦାଢ଼ି ଗୁଡ଼ାକ ଦିଶୁଛି ।

୧ମ—ତୁ ଗୋଟାଏ ନିହାତି ଓଲୁଙ୍କ ବୁଜୁର୍ଗ ବୁଢ଼ା । ଆରେ ବୁଢ଼ୀର ଦାଢ଼ି କୁଆଡ଼ୁ ଆସିବ ?

୨ୟ—କଅଣ ଦାଢ଼ି ନାହିଁ ? ବାଜି ରଖ ।

୧ମ—ଦେଖିଲୁ, ଏ ଆସିଲାଣି । ଏବେ ବାଡ଼ଆ ପିଟା ଖାଇବୁ କି ? (ବୁଢ଼ୀ ଦାସୀର ପ୍ରବେଶ, ତାକୁ ନିରେଖି ଚାହିଁ) କରେ ଦାଢ଼ି କାହିଁ ?

୨ୟ—ଖିଅରି ହୋଇଛି, ପକ୍କାର ।

୧ମ—ମାଉସୀ ! ଖବର କଅଣ ?

୨ୟ—ମାଉସୀ ! ଖୁନ୍ କେତେବେଳେ ହେଲା ।

୧ମ—ଆଚ୍ଛା ମାଉସୀ, ଧରା ପଡ଼ିଲା କେମିତି ?

୨ୟ—ଆଚ୍ଛା ମାଉସୀ, ରାତି କେତେ ହୋଇଥିଲା ।

୧ମ—ଧରିଲା କିଏ ମାଉସୀ ।

୨ୟ—ବାଦସାହଙ୍କ ରକ୍ତ ଲାଲ୍, ନା କଳା ?

ବୁଢ଼ିଦାସୀ—ମଲ ନିଆଁ ଲଗାଗୁଡ଼ାକ କେତେ କଥା ପଚାରୁଛନ୍ତି । ତେଣେ ଘର ବୁଡ଼ ପାଣି ଆଣି ଏ ହେଲାଣି, ସ୍ୱାଙ୍କର ଥଟ୍ଟା ତାମସା ଲାଗିଛି । ମୋ କାଟରେ ମୁଁ ଯାଉଛି, ତମର ମୋତେ ଧରି ପଚାରି ବା ଲାଭ କଅଣ ? ଆହା ସ୍ୱାମୀ ପରି ରଜାଟାକୁ ଲୋ—
(ବାକ୍‌ରୁଦ୍ଧରେ ଚାଲିଗଲେ)

ନାଦେର୍—(ପ୍ରବେଶି) ପ୍ରକୃତରେ କ ବାଦ୍‌ସାହା ମୃତ ?

୧ମ—ସେ କଥା ଠିକ୍ ଜଣା ଯାଇନାହିଁ, ତେବେ ଖୁନ୍ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ନାଦେର୍—ଖୁନ୍ କିଏ କରିଛି ?

୨ୟ—ଯିଏ ଧରା ପଡ଼ିଛି ।

ନାଦେର୍—କିଏ ସେ ?

୨ୟ—ସେ ହତ୍ୟାକାରୀ ।

୧ମ—ଉଲ୍ଲୁ ସେ ପଚାରୁଛନ୍ତି କଅଣ ଆଉ ତୁ କହୁଛୁ କଅଣ ?

୨ୟ—ମୁଁ ବୁଝିନାହିଁ ? ବାଜ ଉଡ଼ିଲୁ ?

ନାଦେର୍—ସେ ଧରାପଡ଼ିଛି, ତାର ନାମ କଅଣ ?

୧ମ—ଆମେ ଜାଣୁ ନାହିଁ ।

୨ୟ—ଆରେ ମୁଁ ଜାଣେ ଆଜ୍ଞା, ତାଙ୍କୁ ।

(ନେପଥ୍ୟେ ତୁରୀ ଶବ୍ଦ ଶୁଭିଲା)

୧ମ—(ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇପଡ଼ି) ଆରେ ତେଣେ ଦରବାର ବସିଲାଣି ଚାଲ, ଚାଲ । (ଉଭୟ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ଗୁଲ୍‌ବର ପ୍ରବେଶ)

ନାଦେର—(ଗୁଲ୍‌ବ ପ୍ରତି) ତୁମେ ଜାଣ ? ବାଦ୍‌ସାହାଙ୍କୁ କିଏ ହତ୍ୟା କରିଛି ।

ଗୁଲ୍‌ବ—ଆପଣ ନାଦେର୍ ଖାଁ ନା ?

ନାଦେର୍—ଚୁପ୍, ଚୁପ୍ ।

ଗୁଲ୍‌ବ—ମହାଶୟ ସର୍ବନାଶ ହୋଇଛି, ଦାଉ ଧରାପଡ଼ିଛି ।

ନାଦେର୍—ଦାଉ ? ଠିକ୍ ଜାଣ ?

ଗୁଲ୍‌ବ—ହଁ ।

ନାଦେର୍—ବିଷମ ସମସ୍ୟା, କିଛି ବୁଝାଯାଉ ନାହିଁ । ଅଚ୍ଛା, ତୁମେ ଆସ ଥରେ ଚେଷ୍ଟା କରି ଦେଖିବା ଦାଉ ଯେପରି ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ ନ ହୁଏ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଇଜଲାସ୍

(କେତେଜଣ ଟେବୁଲ ଚଉକି ସଜାଇ ଦେଲେ, କାଜିମାନେ ଆସିବା ସମୟରେ)

୧ମ ପ୍ରହରୀ—ଏଏ, ଖଲ୍ଲାଓ ମତ୍ ।

୨ୟ ପ୍ରହରୀ—ତୁମେ ତ ନିଜେ ପାଟି କରୁଛ, କହୁଛ କାହାକୁ ? ଆରେ ଭାଇ ଜଲ୍ଲାଦକୁ ଦେଖ୍ ।

(ଦୂରକୁ ଦେଖାଇ କହିଲା)

୧ମ—ଦୂର୍ ବୋକା, ସେ ପରା କାଜି (କାଜି ପ୍ରବେଶ କଲେ । ପଛେ ପଛେ ଦାଉକୁ ବନ୍ଧନ କରି ପ୍ରହରୀ ଦୁଇଜଣ ଆଣି ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଲେ) ଦେଖ ରେ, ଏଇ ଗୋଟାକ ଆସାମୀ ।

୨ୟ—(ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ କରି) ଲୋକଟା ତ ଖୁବ୍ ଭଲ ମଣିଷ ପରି ଦେଖାଯାଉଛି !

୧ମ—ତା ତ ଜଣା ପଡ଼ିବନି ପଡ଼ିବ । ସେଇ ତ ବଦ୍‌ମାସିଆଙ୍କ ଲକ୍ଷଣ । (ତୁରୀ ଶବ୍ଦ ହେଲା) (ଚମକି ପଡ଼ି) ଏଇ ସାହାନ୍‌ସାହା ଇସ୍ପନ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ ଆସି ହେଲେ ।

(ରାଣୀ ସିଂହାସନରେ ବସିଲେ, ଅନ୍ୟ କର୍ମଚାରୀମାନେ ନିଜ ନିଜ ଆସନରେ ବସିଲେ)

କାଜି—(ଛିଡ଼ାହୋଇ) ମହାମାନ୍ୟା ଇସ୍ପନ୍ ଅଧିଶ୍ୱରୀ ! ଆପଣଙ୍କ ଆଦେଶ ହେଲେ ଏହି ରାଜଦ୍ରୋହୀର ବିଚାର ଆରମ୍ଭ ହେବ ।

ରାଣୀ—(ନତ ମୁଖରେ) ହଉ ।

କାଜି—ଅପରାଧୀ ! ତୁମର ନାମ କଅଣ ?

ଦାଉ—ହଜରତ୍ କର୍ମଚାରୀରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲାବେଳୁ ସେ କଥା ଜଣାଇଦେଇଛି ।

କାଜି—ତୁମେ ଖୋଜାସାହା, ଏଠାରେ ଦାଉ ସ୍ୱବେଦାର ନାମରେ ପରିଚିତ ?

ଦାଉ—ଯେଉଁ ନାମ ହେଉନା କାହିଁକି ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ମୁଖରେ ତାର କି ପ୍ରୟୋଜନ ?

କାଜି—ତୁମେ ଜାଣ, ତୁମେ କି ଗୁରୁତର ଅପରାଧରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ? ତୁମେ ସାହାନସାହା ଇସ୍ପନର

ମହାମହିମ ବାଦଶାହଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଥିବା ଯୋଗୁଁ ଇରାନର ଆଇନ ଅନୁଯାୟୀ ଅପରାଧୀ । ଏ ବିଷୟରେ ତୁମର କିଛି କହିବାର ଅଛି ?

ଦାରା—କିଛି ନାହିଁ ।

ରାଜା—କିଛି ନାହିଁ ?

ଦାରା—ନା ।

ରାଜା—(ଆସନରୁ ଉଠି) ଦାରା ସୁବେଦାର ! ତୁମଙ୍କୁ ଇରାନ୍‌ର ଆଇନ ଅନୁଯାୟୀ (ସହସା ନାଦେର୍ ପ୍ରବେଶ କରି)

ନାଦେର୍—ହଜରତ୍ ! ଅନୁଗ୍ରହ କରି ଟିକେ ବିଳମ୍ବ କରନ୍ତୁ ।

ରାଜା—କିଏ ତୁମେ ?

ଜନୈକ ସଭାସଦ୍—ସେ ଜଣେ ଅମିର, ବାଦ୍‌ଶାହଙ୍କ ବନ୍ଧୁ ।

ରାଜା—ମହାଶୟ ! ଏହି ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ଦାଉଦ୍ ସାହଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଛି ।

ନାଦେର୍—ପ୍ରମାଣ କିଛି ଅଛି ?

ରାଜା—ପ୍ରଥମ ପ୍ରମାଣ, ଅପରାଧୀ ନିଜ ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି । ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରମାଣ, ଅପରାଧୀ ହସ୍ତରୁ ରକ୍ତରଞ୍ଜିତ ଛୁରିକା ପ୍ରାପ୍ତି ।

ନାଦେର୍—ହଜୁର, ମୁଁ ସେ ଛୁରି ଦେଖିପାରେ କି !

ରାଜା—ଆପତ୍ତି ନାହିଁ, ଦେଖି ପାରନ୍ତି ।

(ଛୁରି ଦେଖାଇଲେ)

ନାଦେର୍—ହଜରତ୍ ! ମୁଁ ପଚାରେ ଏ ଛୁରି ମହାରାଣୀଙ୍କର ନା ? (ରାଣୀ ଚମକି ପଡ଼ିଲେ ।) ଆପଣଙ୍କ ଅନୁମତି ନେଇ ମୁଁ ଆସାମୀକୁ କିଛି ପଚାରିପାରେ କି ।

ରାଜା—ନିଶ୍ଚୟ, ସେଥିରେ ଆପତ୍ତି କଅଣ ।

ରାଣୀ—ନା, ଦୋଷୀ ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର କରିସାରିଛି, ଆଉ କିଛି ପଚାରିବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ ।

ନାଦେର୍—(ରାଜାପ୍ରତି) ହଜରତ୍, ଯୁବକର ମୁଖମଣ୍ଡଳକୁ ଦେଖି ମୁଁ ଅନୁମାନ କରୁଛି, ଏ ନାରକୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱାଭାବିକ ସାଧିତ ହୋଇନାହିଁ । ଗୁପ୍ତ ହତ୍ୟାର ରହସ୍ୟ କିଛି ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଆସାମୀ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠାବୋଧ କରୁଛି । ମୁଁ ଏ ଛୁରିରୁ ଭିନ୍ନ ରକମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଠଉରାଇ ନେଉଛି । ଦାରା ! ତୁମେ ପ୍ରକୃତ କାରଣ ବ୍ୟକ୍ତ କର ।

ରାଣୀ—ନା, ଅପରାଧୀ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର କଥା କହିପାରିବ ନାହିଁ । ଆଉ ପ୍ରମାଣ ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । କିମ୍ବା ତା ପକ୍ଷ କେହି ସମର୍ଥନ କରିପାରିବେ ନାହିଁ ।

ରାଜା—(ରାଣୀଙ୍କୁ ଆଇନ ପୁସ୍ତକ ଦେଖାଇ) ମହାରାଣି ! ଆପଣ ନିଜେହିଁ ଇରାନ୍‌ର ଆଇନ ଦେଖନ୍ତୁ, ହତ୍ୟା ଅଭିଯୋଗର ଆସାମୀ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରମାଣ ତନ୍ନ ତନ୍ନ କରି ନ ଜାଣି କୌଣସି ଦଣ୍ଡ ଆଦେଶ ଅବିଧେୟ ।

ରାଣୀ—(ପୁସ୍ତକ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ) ହଜରତ୍ ! ଏହା କି ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ଯେ ଏଇ ଅପରାଧୀ ମୋର ସ୍ୱର୍ଗତଃ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କହିପାରେ, ଏପରି କି ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ନାନାଦି କୁତ୍ସିତ କଥା ଦର୍ଶାଇପାରେ ।

ରାଜା—ଯାହାଁପନା ! ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ କରିବା ଅଧିକାର ଆମର ନାହିଁ ।

ରାଣୀ—ମୋ ମତରେ ଅପରାଧୀକୁ ବିନା ବିଚାରରେ ଶୂଳ ଦିଅ ।

ରାଜା—ମହିମାମୟୀ ଇରାନ୍ ଅଧୀଶ୍ୱରି ! ଆପଣ ଯାହା କହୁଛନ୍ତି, ତା କରିବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମ୍ଭବ ।

୧ମ ପ୍ରହରୀ—(ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ କରି) ଆରେ ଭାଇ, ରାଜା ବୋଧହୁଏ କିଛି ରହସ୍ୟ ପକାଇ ଦେଲାଣି ।

୨ୟ—ଆରେ ଚୁପ୍ !

ରାଣୀ—ହଜରତ୍ ! ସାଧାରଣ ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ ପକ୍ଷେ କଥା କହିବାର ଅଧିକାର ଅଛି, କିନ୍ତୁ ଏ ରାଜଦ୍ରୋହୀ ରାଜ୍ୟର ଅଧୀଶ୍ୱରଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଛି । ଆଜି ରାଜା ବିହୁନେ ରାଜ୍ୟ ଅରାଜକ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ରମଣୀ ଆଜି ବିଧବା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାଳକ ଆଜି ପିତୃହୀନ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଜା ଆଜି ରକ୍ଷକ ଶୂନ୍ୟ । ଏପରି ଶତ୍ରୁକୁ କେଉଁ ଆଇନ ଅନୁସାରେ କଥା କହିବାକୁ ଆଦେଶ କରୁଛନ୍ତି ?

କାଜ—ମହାମାନ୍ୟା ଇରାନ୍ ଅଧୀଶ୍ୱରୀ ! ଆମ୍ଭର ମଧ୍ୟ ଇରାନ୍‌ର ଆଇନ କହେ ଯେ, ଯେବେ ଆତତାୟୀ ଇରାନୀ ହୋଇଥାଏ, ତା ହେଲେ ରାଜ ମସ୍ତକ ଛେଦନ ଅପରାଧରେ ଶୂଳୀ ଦିଆଯିବ ।

ରାଣୀ—ଚମତ୍କାର ! ଆମ୍ଭେ ସେହି ଆଇନ ମାନି ଚଳିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ତେବେ ଶୀଘ୍ର ଶୂଳୀ ଦିଅ ।

କାଜ—ହଜରତ୍ ! ଏ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେ ଇରାନ୍‌ର ଲୁହେଁ ଖୋରସାନ । ତେଣୁ ଏମାନଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ କଥା କହିବାର ଅଧିକାର ଅଛି । ପରେ ପ୍ରମାଣରୁ ଯାହା ଦୋଷାଦୋଷ ବିଚାର କରି ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯିବ ।

ରାଣୀ—ମୋ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଯିଏ ବାସରୁ କରୁଥିଲା, ସେ କଅଣ ବିଦେଶୀ ବୋଲି ଗଣ୍ୟ ହେବ ।

କାଜ—ସାତ ବର୍ଷରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ନ ହେଲେ ସେ ଇରାନୀ ବୋଲି ଗଣ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ ।

ନାଦେର୍—ଚମତ୍କାର ଆଇନ ! ଏ ଆଇନର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷିବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ବାଧ୍ୟ ।

ରାଣୀ—(କଅଣ ଭାବି) ମୁଁ ଇଚ୍ଛା କଲେ କି ଏହି ମୋକଦ୍ଦମା ମୁଲତବୀ ରଖି ନ ପାରେ ।

କାଜ—ନା, ଏ ରାଜଦରବାର ବିଚାର ଏହିକ୍ଷଣି ଶେଷ କରିବାକୁ ହେବ ।

ରାଣୀ—ଏ ହୀନ ବ୍ୟକ୍ତି ହୁଏ ତ ନିଜର ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଇ ଅନେକ ମିଥ୍ୟା କଥା କହିବ । ମୁଁ ସେ ସବୁ କଥା କାହିଁ ଶୁଣିବି ନାହିଁ । ରକ୍ଷୀ ଅଗ୍ରସର ହୁଅ । (ଯିବାକୁ ବାହାରିଲେ)

କାଜ—କେ ଅଛି, ଦ୍ୱାର ବନ୍ଦ କର !

(ଦ୍ୱାର ଲଗାଇଲେ, ରାଣୀ ତରବାରି ଖୋଲି ପ୍ରହରୀକୁ ମାରିବାକୁ ଉଠାଇଲେ) ।

କାଜ—ସାବଧାନ, ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରହରୀ ପ୍ରତି ଅସ୍ତ୍ର ଉତ୍ତୋଳନ କଲେ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ! ତରବାରି କୋଷ-ବଦ୍ଧ କରନ୍ତୁ ।

ରାଣୀ—(ଚୌକିରେ ବସିପଡ଼ି) ଓଃ, କି ଅପମାନ, ମୋର ସଭା ମଧ୍ୟରେ ଏପରି କେହି ଜଣେ ନାହିଁ, ଯେ ମୋତେ ଏହି ଅପମାନରୁ ରକ୍ଷା କରିବ !

(ଚମକି ହେଲେ)

କାଜ—ଦାରା ସୁବେଦାର, ଏହି ଟେବୁଲ ଉପରେ ସବୁଜ ପାଣି ପାତ୍ର ରଖାଇଲି ! ଏ ପାଣି ପାତ୍ରରୁ ପାଣି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଃଶେଷିତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ତୁମର ବକ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ କରିବାକୁ ହେବ !

(ପାଣି ପାତ୍ର ରଖାଇଲେ)

ଦାରା—ଇରାନ୍‌ର ମହାମାନ୍ୟ ବିଚାରପତିଗଣ ! ମୁଁ ଜାଣେ ନା ମୋର ଜୀବନର କାହାଣୀ । କେଉଁଠାରୁ ଯେ ଆରମ୍ଭ କରିବି । ଖୋରସାନ୍‌ର ଭୂତପୂର୍ବ ଯାଫର୍ ସାହାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଆପଣମାନେ ଜାଣିଥିବେ । ଏ ହତଭାଗ୍ୟ ତାଙ୍କର ସନ୍ତାନ । ଏହି ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ନରପତି ନାଦିର୍‌ସାହା ।

କାଜ—ସାବଧାନ ! ମୃତ ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ଅବମାନନା କର ନାହିଁ ! ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ଯା କହିବାର କହ । ଜଳ ପାତ୍ରରେ ଜଳ ଆଉ ଖୁବ୍ କମ୍ ପରିମାଣରେ ଅଛି ।

ଦାରା—ମୁଁ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି, ମୋର ମହାନୁଭବ ପିତାଙ୍କ ହୀନ ମୃତ୍ୟୁର ପ୍ରତିଶୋଧ ମୁଁ ନିଜେ ନେଇଛି ।

କାଜ—(ବାହାରେ କଣ କେଉଁ ଶୁଣାଇଲେ) ଦାରା ସୁବେଦାର ତୁମର ଶାସ୍ତି ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ । କାଲି ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପୂର୍ବରୁ ତୁମର ଛିନ୍ନ ମସ୍ତକ ବଧ-ଭୂମି ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ । ପ୍ରହରୀ ! ଅପରାଧୀକୁ କାରାଗୃହକୁ ନେଇଯାଅ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନାଦେର୍—(ଦାରାକୁ ଦୃଷ୍ଟି ଶୋକ ଗଦ୍‌ଗଦ ହୋଇ ଫେରିଲେ, ଦାରାକୁ ପ୍ରହରୀ ନେଇଗଲେ)

ରାଣୀ—ଦାରା, ଦାରା, ଓଃ ଏ କଣ ହେଲା ! ମୋର ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷିବା ଲାଗି ଅମୂଲ୍ୟ ଜୀବନ ଅକାତରେ ଦେଲା । ଓଃ ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—✻—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

କାରାଗାର

୧ମ ପ୍ରହରୀ—ଆରେ ଗୋଟାଏ ଭଲ ଖାଡ଼ା ଖାଡ଼ା ପାହାର । ତୁ ରାଆସ ଫାଆସ ମୁଠାଏ ଆଣିଲୁ ନାହିଁ । ବସି ଯାଇଥାଉ ।

୨ୟ—ତାଆର ନାହିଁ, ପଲ୍ଲ ମୁଠାକ ଅଛି । ତୋତେ ପାଲି ଖେଳଆସେ ।

୧ମ—ଆରେ ଆସୁ ନ ଆସୁ ଗଡ଼େଇବା ଆଗେ । ମୋର ମୁଁ କଚେବାର ତୋତେ ତିନ ପଚଶ ।

୨ୟ—ପଚଶ, ଉଠ୍‌ବ ସେ କଉଡ଼ି ଖେଳ ।

୧ମ—ତୁ ପିଣ୍ଡା (ପାଲି ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଲେ) ।

୨ୟ—(କାଠିଧରି) ଏ ତିନ ଗଡ଼ାଇ ଦେଲି ।

୧ମ—ମୋର (କାଠିଧରି) ନଅ ତିନ ।

୨ୟ—ଉଠୁ ବେ ତୋତେ କାଠି ଧରି ଆସେ ନାହିଁ ।

୧ମ—ତୋତେ ଖାଲି କାଠିଧରି ଆସେ । ସେମିତ ରଗ ଚଢ଼ାଉଚୁ ଧର—(ଏତେବେଳେ କବାଟରେ ଆଘାତ ଶୁଭିଲା) ଆରେ ଖାଇ କିଏ !

୨ୟ—ସକାଳ ହେଲା କିରେ !

୧ମ—ଆରେ ଯାଃ ! ଏଇତ ବାରଟା ବାଜିଲା ।

(ପୁନଶ୍ଚ ଦ୍ୱାରରେ ଧକ୍କା ଦେଲା)

୨ୟ—ଦେଇ ଶୁଣ !

୧ମ—ଆଚ୍ଛା, ମୁଁ ଦେଖିଆସେଁ (ଗୁଲାଯାଇ ଫେରି ଆସିଲା) ହେ ଗୋଟାଏ ଇସ୍ତ୍ରୀ ।

୨ୟ—ଇସ୍ତ୍ରୀ କଅଣ ବେ ।

୧ମ—ମାଇକିନିଆ ।

୨ୟ—ଦେଖିବାକୁ କେମିତ ।

୧ମ—ମୁଁ ଦେଖିଲି କେମିତ, ମୁହଁ ତ ଘୋଡ଼ାଇଛି ।

୨ୟ—ତା ହେଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦରୀ; ନ ହେଲେ ଖୁବ୍ ଅସୁନ୍ଦରୀ । ଏ ଦୁଇ ରକମ ମାଇକିନିଆ ମୁହଁ ଘୋଡ଼ାନ୍ତି । ଯା ଦ୍ୱାର ଖୋଲି ଦେ ।

୧ମ (ଦ୍ୱାର ଖୋଲି ଦେବାରୁ ଆବରଣ ଢାଙ୍କି ରାଜନନ୍ଦିଣୀ ପ୍ରବେଶ କଲେ)

୨ୟ—କଅଣ କହିବା ହେଉଛନ୍ତି, ଆମଠାରେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ।

ରାଣୀ—ଏ କାରାଗାରର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ କିଏ ?

୧ମ—ମୁଁ ।

୨ୟ—ନାହିଁ, ମୁଁ ।

୧ମ—ଚୁପ୍, ମୋତେ ଲୁଚୁଛି ।

୨ୟ—ନାହିଁ, ମୋତେ ଲୁଚୁଛି ।

ରାଣୀ—ଯିଏ ହୁଅ, ଆସାମୀ ସଙ୍ଗେ ମୁଁ ଦେଖା କରିବାକୁ ଚାହେଁ ।

୧ମ—ତା ହେବ ନାହିଁ ।

ରାଣୀ—ଜାଣ ମୁଁ କିଏ ? (ମୁଦ୍ରିକା ଦେଖାଇଲେ)

୨ୟ—(ଚମକି ପଡ଼ି) ଆରେ ରାଣୀ ସାହେବା ! ପଳେଇଆ, ପଳେଇଆ ।

(ଦୁହେଁ ଯିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ)

ରାଣୀ—ଶୁଣ, ଆସାମୀ କେତେବେଳେ ବଧ ଭୂମିକୁ ଯିବ ।

୧ମ—ରାତ ଭିନସରା । ମୋର ମନେ ହୁଏ, ସେ ବିଷ ଖାଇ ମରିବଣି ।

ରାଣୀ—ବିଷ ! ବିଷ କାହୁଁ ଆସିଲା ।

୧ମ—ସେଇ ଘରେ ଥାଏ । ଶୂଳୀ ହଆହେବା ଆସାମୀ ଯେଉଁ ଘରେ ବନ୍ଦଥାଏ, ତା ନିକଟରେ ବିଷ ମଧ୍ୟ ରଖାଯାଇ ଥାଏ । ଯଦି ଆସାମୀ ବିଷ ଖାଇ ପ୍ରାଣ ହରାଏ, ତେବେ ଆଉ ବଧଭୂମି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଏ ନାହିଁ ।

ରାଣୀ—ଆଚ୍ଛା, ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯାଅ (କହି ରାଣୀ ଭିତରକୁ ଗଲେ) ।

୧ମ—ଭାଇ ଚାକିରି ହେଲନାହିଁ; ହାତ ଦୁଇଟି ବେଶ୍ ଗୋଲଗାଲ ହୋଇଛି ।

୨ୟ—ମୋତେ ଜଣାଯାଉଛି କୌଣସି ଦାସୀ ତା ସଙ୍ଗରେ ପ୍ରେମରେ ପଡ଼ିଥିଲା, ସେଥିପାଇଁ ଶେଷ ଦେଖା କରିବାକୁ ଆସିଛି । ବାପ ରେ ମରିଲା ବେଳେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରେମ । ଧନ୍ୟ ତୁମ ପ୍ରେମ ।

(ଉଭୟେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାଣୀ—(ବିଷପାତ୍ର ଦେଖି ପ୍ରବେଶି) ଏଇ ବିଷ (ଶୁଙ୍ଘି) କି ଉଗ୍ର ଗନ୍ଧ । ଏଇ ସାମାନ୍ୟ ପଦାର୍ଥଟିର କି ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି । ଖାଇଲେ ଆଉ କିଛି ଯନ୍ତ୍ରଣା ରହିବ ନାହିଁ । ଶୋଣିତର ଦ୍ରୁତ ଗତି, ହୃଦୟର କମ୍ପନ, ଏଇ ନିଃଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ କିଛି ରହିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ମରିଯିବି, ମୋର ଶରୀରକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେବେ । ଏଇ ସୁନ୍ଦର ବଳିଷ୍ଠ ଦେହ, ଯାହାକୁ କି ମୁଁ ଏତେ ଯତ୍ନ କରି ସଜାଇଛି । ଯାହାକୁ ଦେଖି ଦାସ

ଭଲ ପାଉଛୁ । ନା, ନା, ଭଲ ତ ପାଉନାହିଁ, ବରଂ ଘୃଣା କରୁଛୁ । ସେଇ ଦେହ ମାଟିରେ ପଡ଼ି ସଢ଼ିବ, ସେଥିରେ ପୋକ ହେବ । ଉଃ, ମୋର ଆତ୍ମାର କ ଗତି ହେବ (ଠନ୍ ଠନ୍ ଘଣ୍ଟା ଦୁଇଟା ବାଜିଲା) ଏଇ ସମୟର ଗତି କେହି ରୋଧକରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏଇଥର ତ ସେଇ ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଆସିବ । ତେବେ ଆଉ ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି ? (ବିଷପାତ୍ରକୁ ଚାହିଁ) ଏଇ ଟିକକ ଖାଇଲେ ତ ସମସ୍ତ ଶେଷ ହୋଇଯିବ । ଯେଉଁ ପାପ କରିଛୁ ତା'ର ତ ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ଉଃ, ସେ ମୋ ପାଇଁ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ, ଆଉ ମୁଁ ପାରିବ ନାହିଁ !

(ବିଷପାନ କଲେ; ଏବଂ ଶେଷରେ ପାତ୍ର ଫିଙ୍ଗି ଦେବା ଶବ୍ଦରେ ଦାସ ଉଠିଆସିଲା)

ଦାସ—କିଏ ?

(ଉଭୟ ଉଭୟକୁ କିଛି ସମୟ ଚାହିଁ ରହିଲେ)

ରାଣୀ—ଦାସ ! ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ କ୍ଷମା ଭିକ୍ଷାମାଗିବାକୁ ଆସି-ନାହିଁ । ମୁଁ ଜାଣେ, ମୁଁ କ୍ଷମାର ମଧ୍ୟ ଅଯୋଗ୍ୟ । ମୋପରି ପାପୀୟସୀ, ପିଶାଚୀ ପାଇଁ କ୍ଷମା ନାହିଁ (ନିଜର ଅଳଙ୍କାର କାଢ଼ି) । ଯାଅ ଦାସ, ଏଇ ଅଳଙ୍କାର, ଏଇ ମୁକ୍ତି କା ନେଇ ପଳାଅ । ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ଦ୍ରୁତଗାମୀ ଅଶ୍ୱ ସଜ୍ଜିତ ଅଛି । ନିଅ ମୁଦ, ଯାଅ ପଳାଅ ।

ଦାସ—ଏ କି କଥା !

ରାଣୀ—ବିଳମ୍ବ କରନା, ନିଅ ପଳାଅ । ଖୋଦା ତମକୁ ନିରାପଦରେ ରଖନ୍ତୁ ।

ଦାସ—(ସ୍ୱଗତଃ) ଜୀବନ ଯେ ଏତେ ମଧୁର, ତା ମୁଁ ଜାଣି ନ ଥିଲି ।

ରାଣୀ—ଯାଅ ଦାସ ସମୟ ହେଲଣି, ଏହିକ୍ଷଣି ଜଲ୍ଲାଦ୍ ଆସିବ ।

ଦାସ—ଜଲ୍ଲାଦ ଆସୁ ।

ରାଣୀ—ଆଉ ମୋତେ ବିଶେଷ ଲଜ୍ଜା ଦିଅନା, ଯାଅ ପଳାଅ । (ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଥାନ୍ତି)

ଦାସ—ଆଉ ତୁମେ ।

ରାଣୀ—ମୁଁ ତ ଯିବି, ମୋତେ ଆଉ କେହି ରକ୍ଷା କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଶୁଣ ଦାସ ! (କ୍ରନ୍ଦନ କରି) ମୁଁ ବିଷ ଖାଇଦେଇଛି । ତୁମେ ପଳାଅ । ଏଇ ସମୟ ହେଲା, ଜଲ୍ଲାଦ ଆସିବ । ବାଦ୍‌ଶାହ ଆସିବେ । ଆଉ କେହି ତୁମ୍ଭକୁ ରକ୍ଷା କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ।

ଦାସ—କଅଣ କହିଲ, ତୁମେ ବିଷ ଖାଇଛ !

ରାଣୀ—ଖାଇବି ନାହିଁ, ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ହୋଇ ତୁମେ ମରିବାକୁ ଜାଣ, ଆଉ ମୁଁ ନାରୀ ହୋଇ ତା ପାରିବି ନାହିଁ ?

ଦାସ—କଅଣ କଲ ନାରି !

ରାଣୀ—ଯାହା ମୋପରି ପାପିନୀର କରିବା ଉଚିତ, ତାହାହିଁ କରିଛି । ଏମାନେ କାରାଗାରରେ ତୁମ ପାଇଁ ବିଷ ରଖିଥିଲେ ; କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ଭ୍ରମ ସେମାନେ ଜାଣି ନ ଥିଲେ ଯେ ଅପରାଧୀ କିଏ । ଯାଅ, ମୁଁ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି, ତୁମେ ପଳାଅ ।

ଦାସ—ଭ୍ରମ ନୁହେଁ, ସେମାନେ ଠିକ୍ ବିଚାର କରିଛନ୍ତି । ଶାସ୍ତିର ଯୋଗ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ନୁହଁ । ମୁଁ ଜାଣେ ପ୍ରଲୋଭନର କି ମୋହନ ଶକ୍ତି । ପ୍ରେମ କିପରି ଉନ୍ମାଦ କରେ । ତୁମ୍ଭେ ତୁମର ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଛ, ତାର କାରଣ ତ ମୁଁ । ପତି ହତ୍ୟାର ଶାସ୍ତି ଯଦି ମୃତ୍ୟୁ, ତା ହେଲେ ମୋର ବଞ୍ଚିବାର ମଧ୍ୟ କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟର ବିଚାରରେ ଯାହା ହେଉ ଖୋଦାଙ୍କର ବିଚାର ଅନୁସାରେ ତୁମ ପାପ ଅପେକ୍ଷା ମୋର ପାପ ଗୁରୁତର, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ । ମୋର ମୃତ୍ୟୁ ହେବାର ଉଚିତ ଥିଲା, ତୁମର ଦୋଷ କଅଣ ?

ରାଣୀ—ତୁମେ ତା ହେଲେ ଯିବନାହିଁ ? ମୋର ସମସ୍ତ ଚେଷ୍ଟା ତେବେ ବ୍ୟର୍ଥ ହେଲା ? ମୃତ୍ୟୁକାଳରେ ମଧ୍ୟ ମୋର ଲଲାଟରେ ଟିକିଏ ଶାନ୍ତି ନାହିଁ ! ଉଃ, କି ପାପିୟସୀ ମୁଁ । (ବିଷ ଜ୍ୱାଳାରେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ବସି ପଡ଼ିଲେ) ଦାସ, ଦାସ ! ପଳାଅ । ମୋର କଥା ରକ୍ଷାକର । ଏଇ ନରକ ମୋତେ ଗ୍ରାସ କରିବାକୁ ଧାଇଁ ଆସୁଛି । ଏଇ ରକ୍ତର ତେଜ,

ଉଃ, ଚକ୍ଷୁ ଅନ୍ଧ ହୋଇଗଲା । କଣ୍ଠ ଶୁଷ୍କ । ଦାଉ ! ଦାଉ ! (ମୃତ୍ୟୁ) ।

ଦାଉ—ଯା, ସବୁ ଶେଷ ! ଅଭାଗିନୀ ନାରୀ ! ତୁମେ ଦେବୀ ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତ । କେବଳ ପୁରୁଷର ଅତ୍ୟାଚାରରେ, ଉତ୍ପୀଡ଼ନରେ, ଲାଞ୍ଛନାରେ, ତୁମର ଏହି ଶୋଚନୀୟ ପରିଣାମ । ରାଣୀ ! ତୁମେ ମରିଗଲ କିନ୍ତୁ ସେ ଅପରାଧ ପାଇଁ ଦାୟୀ ମୁଁ (ବାହାରେ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି)! ଏଇ ଶବ୍ଦ ଶୁଭୁଛି, ବୋଧହୁଏ ଜଲ୍ଲାଦ ଆସୁଛି, କିନ୍ତୁ ଜଲ୍ଲାଦ ହସ୍ତରେ ଆଉ ନୁହେଁ ! (ରାଣୀଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ଛୁରୀ ନେଇ) ଏଇ ତ ଉପାୟ । ରାଣୀ, ତୁମେ ମରିବାକୁ ଜାଣ, ଆଉ ମୁଁ ଜାଣେ ନା ! ତୁମେ କେବଳ ନରହନ୍ତା କିନ୍ତୁ ନରହନ୍ତା ନାରୀହନ୍ତା ହୋଇଛି ମୁଁ ଆଜ ଏ ପ୍ରାଣ·· ··, (ଛୁରୀ ଗଳାରେ ଲଗାଇଲା ବେଳେ)

ଗୁଲ୍ଲର—(ହଠାତ୍ ପ୍ରବେଶି, ଛୁରୀ ଧରି ପକାଇ; ଛଡ଼ାଇ ଆଣି) ଦସ୍ୟୁପଦାସ, ବିଶ୍ୱାସଘାତକ, ତୁମର ପ୍ରାଣରେ ତୁମର କି ଅଧିକାର ? ସେ କଥା ସ୍ମରଣ କର ।

ଦାଉ—ଗୁଲ୍ଲର !

ଗୁଲ୍ଲର—ହଁ ଗୁଲ୍ଲର, ଥରେ ସେହି ବାଲ୍ୟ ଜୀବନ କଥା ମନେକର । ଥରେ ସେହି ଦ୍ରାକ୍ଷା କ୍ଷେତକଥା ସ୍ମରଣକର । ସେହି ବିଷଧର ସର୍ପ କଥା ।

ଦାଉ—ହଁ, ତୁମେ ବଞ୍ଚାଇଥିଲ ।

ଗୁଲ୍ଲର—ସେଇ ଉପକାର ବିନିମୟରେ ତୁମେ ତୁମର ପ୍ରାଣ ମୋତେ ସମର୍ପି ଦେଇଥିଲ ।

ଦାଉ—କିନ୍ତୁ ଗୁଲ୍ଲର, ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଯେ ପ୍ରୟୋଜନ । ଏହି ନାରୀ ନିଷ୍ପାପ, ନିଷ୍କଳଙ୍କ । ଏହାଙ୍କୁ ମୁଁ ନରହନ୍ତା କରିଛି (ଠନ୍ ଠନ୍ ଘଣ୍ଟା ବାଜିଲା ।) ଏଇ ଶୁଣ, ମୋର ମୃତ୍ୟୁର ଆହ୍ୱାନ । ତେବେ ଜଲ୍ଲାଦ ଆସିଲା ।

ଗୁଲ୍ଲର—ସେଥିପାଇଁ ତ ଆଉ ଶସ୍ତ୍ର ନୁହେଁ, ଦାଉ ! ତୁମେ ମୋତେ ପାଶୋରି ଦେଇଛ; କିନ୍ତୁ ତୁମର ଦଣ୍ଡାଦେଶ ଶୁଣି ମୁଁ ନାଦେର୍ ଖାଁଙ୍କୁ ଦେଖାକଲି, ସେ ତୁମର ରକ୍ଷା ପାଇବାର ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରି ନାନା କଳ୍ପନା ଜଳ୍ପନା କରୁଥିଲେ । ମୁଁ ରାଣୀଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ପାପ ସମ୍ବନ୍ଧେ ନାନା କଥା କହି ତାଙ୍କର ମନ ଏପରି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଇ ଦେଲି ଯେ, ସେ ଆସିଥିଲେ କେବଳ ମୁକ୍ତି ଦେବା ପାଇଁ, କିନ୍ତୁ ଜାଣେ ନା ସେ ବିଷ ଖାଇ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବେ । ଆଜ ମଧ୍ୟ ନାଦେର୍ ଖାଁଙ୍କ ଇଙ୍ଗିତରେ ଖୋରାସାନ୍‌ର ଯୋଦ୍ଧାମାନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ ଯେ କୌଣସି ମତେ ତୁମକୁ ଶୂଳରୁ ମୁକ୍ତ କରି ନେଇଥାନ୍ତେ ।

ଦାଉ— ଗୁଲ୍ଲର ! (ଛାତିକୁ ନେଲେ)

(ଏ ସମୟରେ ରାଜା, ନାଦେର୍ ଖାଁ ରକ୍ଷୀ, ଜଲ୍ଲାଦ ପ୍ରବେଶ)

ରାଜା—ଏ କଣ, ଏ କି ଘଟଣା, ଏ ତ ଇରାନ୍‌ର ରାଣୀ !

ନାଦେର୍—ସେ କଣ ?

ରାଜା—(ରାଣୀଙ୍କୁ ଦେଖି) ରାଣୀ ମୃତା ! ବିଷମ ସମସ୍ୟା, ଏ ଦାସୀ କିଏ ? ନାଦେର୍ ଖାଁ ! ତୁମେ ଏ ଗୁପ୍ତ ରହସ୍ୟ କଥା କିଛି ଜାଣ ?

ନାଦେର୍—ନା ।

ରାଜା—(ଗୁଲ୍ଲର ପ୍ରତି) ତୁମେ କିଏ ? ତୁମେ ଏଠାରେ କାହିଁକି ?

ଗୁଲ୍ଲର—ମୁଁ ରାଣୀଙ୍କର ନୂତନ ଦାସୀ ! ରାଣୀ କାରାଗାରରେ ପ୍ରବେଶ କରି ମୋତେ ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ରହିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ଆଉ ଏହି ବାକ୍‌ସଟି ମୋତେ ଦେଇ କହିଲେ, ଯଦି ରାଜା ଆସନ୍ତି, ତେବେ ତାଙ୍କୁ ଏ ବାକ୍‌ସଟି ଦେଇଦେବ । ରାଣୀଙ୍କର ଫେରିବା ବିଳମ୍ବ ଦେଖି ମୁଁ ଏଠାରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଦେଖେ ଯେ ରାଣୀ ମୃତା । —

ରାଜା—(ବାକ୍‌ସ ଖୋଲି ଖଣ୍ଡେ ପତ୍ର ପାଇ ତାକୁ ପାଠ କଲେ, ମନେ ମନେ ପାଠ କରିସାରି) ଶୁଣିଲଣି ନାଦେର୍ ଖାଁ ? ଦାଉର କୌଣସି ଅପରାଧ ନାହିଁ । ଅପରାଧିନୀ ମୁଁ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଛି, ମୋର ଅନ୍ତିମ ଭିକ୍ଷା, ଦାଉଙ୍କର ମୁକ୍ତି ଓ ଇରାନ ରାଜ୍ୟର ଅଧିନାୟକତ୍ୱ । (ଦାଉ ପ୍ରତି) ଦାଉ ସୁବେଦାର, ତୁମେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷରେ ମୁକ୍ତ ଓ ଏବେ ଇରାନ୍‌ର ଭାଗ୍ୟ

ସମ୍ରାଟ । ବୃଦ୍ଧ ନାଦେର୍, ତାଙ୍କର ଅଭିଷେକ ଉତ୍ସବର ଆୟୋଜନ କରିବା, ଆଉ ରାଜା ଓ ରାଣୀଙ୍କର ସମାଧି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ।

ନାଦେର୍—ତାପରେ ଦାରା ଖୋରାସାନର ପିତୃ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କରିବ । ଆପଣଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଏ ଉତ୍ସବରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

(ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଦାରା, ଗୁଲ୍ଶନ୍, କାଜି, ନାଦେର୍ ସାହା ଓ ପାରିଷଦବର୍ଗ)

କାଜି—ଆଜି ସ୍ୱର୍ଗତ ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ଦାରା ସୁଦେଷ୍ଣାରଙ୍କୁ ଇରାନର ସମ୍ରାଟ ରୂପେ ଅଭିଷିକ୍ତ କଲୁ ।

(ଦାରାଙ୍କୁ ବସାଇଲେ, ସମସ୍ତେ କରତାଳି ଦେଲେ)

ଦାରା - ଆପଣମାନଙ୍କ ଦୟାରେ ମୁଁ କୃତଜ୍ଞ । ମୋର ଅନୁରୋଧ ମୁଁ ମୋର ମୃତ ପିତୃସିଂହାସନ ଖୋରାସାନ୍ ଅଧିକାର କରିବି । ତେଣୁ ମୋର ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ମୋର ପିତୃ ତୁଲ୍ୟ ନାଦେର୍ ଖାଁ ଏଠାକାର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ କରିବେ ।

(ପାରିଷଦ ଓ କାଜି ତାଳିଦେଲେ)

ନାଦେର୍—ଏ ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ମୁଁ ନିତାନ୍ତ ଅକ୍ଷମ । ତଥାପି ରାଜାଦେଶ ପାଳନ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ମୋର ଆଦେଶ ଆଜି ଇରାନବାସୀ ସ୍ୱର୍ଗତଃ ରାଜା ଓ ରାଣୀଙ୍କ ସଦ୍‌ଗତି ବିଧାନପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତୁ । ନୂତନ ରାଜାଙ୍କ ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ନୂତନ ପାନ୍ଥଶାଳା, ପୁଷ୍କରିଣୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେଉ । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ରାଜସ୍ୱ ଏକ ବର୍ଷ ପାଇଁ ଛାଡ଼ ଦିଆଯାଉ । କାରାରୁଦ୍ଧ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ ଦିଆଯାଉ । ଗୁଣ ତରିଦ୍ରମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ନବସ୍ତ୍ର ଦିଆଯାଉ । ଆଉ ବିଚାରାଧୀନ ଥିବା ମୋକଦ୍ଦମାର ଆସାମୀମାନଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ଅଣାଯାଇ ଦୋଷୀ କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ଏଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଉ ।

(ଅନ୍ଧ ଓ ବାଳକା ପ୍ରବେଶ କଲେ ତତ୍‌ପଶ୍ଚାତ୍ ଇଉସୁଫ୍ ଓ ହୋସେନ୍ ବନ୍ଦୀହୋଇ ପହଞ୍ଚିଲେ)

ଦାରା - ଇଉସୁଫ୍ ତୁମେ (ଇଉସୁଫ୍ ମାଥା ନୁଆଁଇଲେ)

ନାଦେର୍—ସେ ସମସ୍ତ ଘଟଣା ମୁଁ ଆଦ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତ ସମସ୍ତ ପରେ ଶୁଣାଇବି । ଆଚ୍ଛା, ବାଳକା, ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟ କୁହ । ତୁମକୁ ପ୍ରକୃତ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ କିଏ ଓ ଉଦ୍ଧାରକର୍ତ୍ତା କିଏ ।

ବାଳକା—(ହୋସେନ୍‌କୁ ଦେଖାଇ) ଏଇ ଯୁବକ ଆକ୍ରମଣକାରୀ ଓ ଇଉସୁଫ୍‌କୁ ଦେଖାଇ) ଏ ଯୁବକ ମୋର ଉଦ୍ଧାର କର୍ତ୍ତା ।

ନାଦେର୍—ଆଉ ବେଶୀ କିଛି ପ୍ରମାଣ ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ହୋସେନ୍, ତୁମେ ପ୍ରକୃତରେ ଯଥ ଦୋଷୀ, କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କର, ଏ ଶୁଭମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ।

ହୋସେନ୍—ମୁଁ ଅପରାଧୀ, କ୍ଷମା ମୁଁ ଚାହେଁ ।

ନାଦେର୍—ଯାଅ ବାଳକା ତୁମେ ତୁମର ଅନ୍ଧ ଭାଇଟିକୁ ନେଇ ବିଦାୟ ହୁଅ ।

ଅନ୍ଧ—ହଜରତ୍, ମୋର ବଡ଼ ସୌଭାଗ୍ୟ । ଅପରୂପା ରମଣୀର ଯେ ସାହାଯ୍ୟକର୍ତ୍ତା ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ଏ ରାଜ-ଦରବାରର ସର୍ବସମକ୍ଷରେ ମୋର ଭଗ୍ନୀଟି ଅର୍ପଣ କଲି । (ସମସ୍ତେ କରତାଳି ଦେଲେ, ଇଉସୁଫ୍‌କୁ ଅନ୍ଧ ବାଳକାଟିକୁ ସମର୍ପି ଦେଲେ ।)

ନସିର୍—ବେଗେ ପ୍ରବେଶ ଦାରା ମୋର ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରନ୍ତୁ, ମୁଁ ଟିକେ ଦେଖି ମୋର ନୟନ ସାର୍ଥକ କରେ ।

ଦାରା—ଚୌକିରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସି (ଚାଚା, ଚାଚା, ହାତ ଧରି ଉଠାଇ ନେଲେ) ଚାଚା, ଚାଚା, ଏଇ ସେ ଇଉସୁଫ୍ ଭାଇ, ଦୁଆ କର ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ।

ନସିର୍—ମୋ ଗୁଲ୍ଶନ୍ ?

ନାଦେର୍ - ନାସିର୍ ଖାଁ, ଏଇ ତୁମ ଗୁଲ୍ଶନ୍ ସର୍ବ ସୁଲକ୍ଷଣୀ, ବୁଦ୍ଧି ବିଚକ୍ଷଣା, ସୁଗୁଣ ସମ୍ପନ୍ନା କନ୍ୟାକୁ ଆଜି ଦାରା ସୁଦେଷ୍ଣାରଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କଲି ।

ସମସ୍ତେ—ତାଳି ଦେଲେ ।

ନସିର – ମୋବାରକ୍ ସାହେବ; ସେ ଖୁସି ସେ କେବେହେଁ ନିଜର ପ୍ରଶଂସା କରେ ନାହିଁ । ତୁମେ ଯେଉଁ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲ, ଯେଉଁ ଗୁଣାଳଙ୍କାରରେ ଭୂଷିତ କଲ ତେତେ ଦୂର ଯୋଗ୍ୟ ମୁଁ ନୁହେଁ । ମୁଁ ଦରିଦ୍ର, ମୋର କି ସାଧ୍ୟ; ସମସ୍ତ ତୁମରି ଯୋଗୁଁ । ଆଜି ଇରାନ ସଙ୍ଗେ ଖୋରାସାନ ଗଗନରେ ନବୀନ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉଦୟ ହେଲା । ନବୀନ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଜୟ ଘୋଷଣା କରି ଆସ କୃତାର୍ଥ ଲଭିବା ।

(ସମସ୍ତେ ଦାଉ ସୁବେଦାରଙ୍କ ଜୟ)

(କରତାଳି ଦେଲେ)

(ଯବନିକା ପତନ)

ରୁକ୍ମିଣୀ ପରିଣୟ

ବା

ଶିଶୁପାଳ ଦର୍ପ ଚୂର୍ଣ୍ଣ

ରୁକ୍ମିଣୀ ପରିଣୟ

ବା

ଶିଶୁପାଳ ଦର୍ପଚୂର୍ଣ୍ଣ

ଗୀତାଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜା ଓ ରାଣୀ

ରାଜା—ପ୍ରିୟେ ! ମୁଁ ରୁକ୍ମିଣୀ ପରି ସ୍ୱୟଂ ବର କରିବାକୁ ଦୃଢ଼ ଅଭିଳାଷ କରିଥିଲି, କିନ୍ତୁ ତୁମରି ଲାଗି ତହିଁରୁ ବିରତ ହେଲି । ଏବେ କହ ଦେଖି, ରୁକ୍ମିଣୀର ଉପଯୁକ୍ତ ବର କିଏ ? ତୁମ୍ଭେ କାହାକୁ ସ୍ଥିର କରିଛ ? ଯାଇ ମୁଁ ବିବାହର ଆୟୋଜନ କରିବି । ପ୍ରକୃତରେ କନ୍ୟା ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ପିତା ଗୃହରେ ରହିବା ଆମ୍ଭର କୁଳର ହାନି । ଆଉ ସପ୍ତପୁରୁଷ ନର୍କବାସ, ଏଥି ଜାଣୁ ଜାଣୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ବସିବା ଅନ୍ୟାୟ ।

ରାଣୀ—ନାଥ ! ରୁକ୍ମିଣୀ ପରି ରୂପଲାବଣ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନା ଗୁଣବତୀ କନ୍ୟାର ସ୍ୱାମୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଏ ହୋଇପାରେ କି ? ସାଗର ଗର୍ଭ ସମ୍ଭୂତା କମଳାରୂପା କନ୍ୟା ମୋର ସେହି ନାରାୟଣଙ୍କ ଉପଯୁକ୍ତା । ଅତଏବ ତାଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେବା ସ୍ଥିର କରନ୍ତୁ । ଅନ୍ୟ କେଉଁଠାକୁ ସନ୍ଧାନ କରିବା କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।

ରାଜା—ମୋର ତହିଁରେ ଏକମତ । ପ୍ରକୃତ ରୁକ୍ମିଣୀର ଉପଯୁକ୍ତ ବର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ । ତେବେ ରୁକ୍ମଣକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦ୍ୱାରକା ପଠାଇ ସେ ସବୁ ବିଷୟ ସ୍ଥିର କରିବା । ଦୂତ କାହିଁଗଲ, ଯାଇ ରୁକ୍ମଣକୁ ଏ ସମ୍ବାଦ ଦେବ । ତୁମ୍ଭେ ଯାଅ ମୁଁ ରୁକ୍ମଣକୁ ଦ୍ୱାରକା ପଠାଇବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରୁଛି ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାଣୀ—ହଉ ନାଥ !

ରାଜା—(ସ୍ୱଗତ) ବାସ୍ତବିକ କନ୍ୟା ବରଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ ଗୃହରେ ରହିବା ବଡ଼ ନିନ୍ଦାର ବିଷୟ । ତାର ଯେତେଦିନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ରହିବାର ଥିଲା ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ସେ ସମସ୍ତ ଅତୀତ ହୋଇଯାଇଛି । ଏଣିକି ପରଗୋତ୍ରୀ ହୋଇ ସ୍ୱାମୀ, ଶାଶୁ, ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । କାହିଁଗଲ ଦୂତ ? (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) କିଏ ଅଛ, ରୁକ୍ମଣକୁ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଡାକିଦିଅ ।

(ରୁକ୍ମଣ ପ୍ରବେଶ)

ରୁକ୍ମଣ—ପିତା ! କି ନିମନ୍ତେ ଡକାଇଲେ ମୋତେ, ଶୁଭାଶୁଭ ପ୍ରକାଶନ୍ତୁ ଥରେ ।

ରାଜା—ବାପ ! ଅଶୁଭ କାରଣ କିଛି ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ରୁକ୍ମିଣୀ ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଛି । ତାର

ଉପଯୁକ୍ତ ବରଘର ସ୍ଥିର କରି ଆସନ୍ତା ମାସରେ ବିବାହ ଦେବାକୁ ହେବ । ଏ ସ୍ଥଳ ତୋତେ ଡକାଇଲି ଶୀଘ୍ର ଯତ୍ନବାନ୍ ହୁଅ ।

ରୁକ୍ମ—ପିତଃ ! ସେ ବିଷୟରେ ମୁଁ ଆଗରୁ ସତର୍କ ଅଛି । କେବଳ ଆପଣଙ୍କ ଆଦେଶକୁ ଅପେକ୍ଷା ଥିଲି । ରୁକ୍ମିଣୀର ଉପଯୁକ୍ତ ଘର, ବର ଠିକ୍ ହୋଇଛି, କେବଳ ବିବାହ ଲଗ୍ନ ସ୍ଥିର କରିବା ଦରକାର ।

ରାଜା—କେଉଁଠାରେ, କାହାକୁ ? (ସ୍ୱଗତ) ଏ କି କାଣ୍ଡ, କଅଣ କିଛି ମତଭେଦ ଘଟିବ କି ? ରାଣୀ କଅଣ ରୁକ୍ମଙ୍କୁ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧ ନେଇ କିଛି କହିଛନ୍ତି କି ?

ରୁକ୍ମ—ପିତଃ ! ଭୁଲ ହେଲି କାହିଁକି ? କଅଣ କହୁଛନ୍ତି ।

ରାଜା—ନା, ଅନ୍ୟ କିଛି କଥା ନୁହେଁ, ଆଚ୍ଛା ରାଣୀଙ୍କର ଓ ତୋର କେବେ ରୁକ୍ମିଣୀର ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧ ନେଇ ପ୍ରସ୍ତାବ ହୋଇଥିଲା କି ?

ରୁକ୍ମ—ନା, ମାଆ ତ ମୋତେ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧ ନେଇ ଥରେ ମାତ୍ର କୌଣସି କଥା କହି ନାହାନ୍ତି, ତେବେ ମା କଅଣ କାହାକୁ ରୁକ୍ମିଣୀକୁ ବିବାହ ଦେବାକୁ ମନୋନୀତ କରିଛନ୍ତି କି ?

ରାଜା—ହଁ, ଦ୍ୱାରକାଧିପତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କନ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ରାଣୀଙ୍କର ମନ ବଳିଛି । ସେଥିରେ ତୋର ମତାମତ କଣ ?

ରୁକ୍ମ—ମୋ ମତରେ କଣ ଅଛି, ପିତା ମାତାଙ୍କ ମତରେ ବାଧା ଦେବା ସନ୍ତାନର କଣ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ? ପିତା ! ଆପଣ ସେଥିରେ ସମ୍ମତି ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି କି ?

ରାଜା—ହଁ, ମୋ ମନକୁ ଏକପ୍ରକାର ଭଲ ଆସିଲା । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସ୍ୱୟଂ ବିଷ୍ଣୁ ଅବତାର । ମୋର ଲକ୍ଷ୍ମୀରୂପା ରୁକ୍ମିଣୀ ତାଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ ହେବା ମଙ୍ଗଳର କଥା । ଆଚ୍ଛା, ତୁ କାହା କାହାକଥା କହୁଥିଲୁ ?

ରୁକ୍ମ—ଆଉ ସେଥିରେ ପ୍ରୟୋଜନ କଅଣ ? ଆପଣ ତ ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି । ବୃଥା ଆଲୋଚନାରେ କି ଫଳ ? କିନ୍ତୁ ମୋ—

ରାଜା—ବାପ ! ତୋ ମନରେ କଷ୍ଟ ଦେଇ ମୋ ମନଇଚ୍ଛା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ? ତୋର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କର ।

ରୁକ୍ମ— ଗୀତ

ହେ ଗୃହଦେବ—ଢଙ୍ଗେ)

ହେ ତାତ ! ନ କର ଏତେ ଅଘାତ ।
ଦେବକୀସୁତରେ ନ ବଳାଅ ମତି । ଦୋଷା ।
ଯାଦବ କୁଳ କଳଙ୍କ ନାହିଁଟି ତାର ବିବେକ
ମୋ ଭଗ୍ନୀର ଉପଯୁକ୍ତ ନୁହେଁଟି ଶ୍ରୀପତି । ୧ ।

ପିତଃ ! ନୁହେଁ ସେହି ବିଷ୍ଣୁ ଅବତାର,
ନନ୍ଦକୁଳ ଭଙ୍ଗ ସେ ମୂଢ଼,
ଗୋପାଳନନ୍ଦନ ସେହି ନପଟି ମୂର୍ଖଟା
ମୋ ଭଗ୍ନୀର ଉପଯୁକ୍ତ ନ ମଣେ ମୁଁ ତାକୁ ।

ରାଜା—ବାପ ! ନୁହେଁ ସେହି ଗୋପାଳ ନନ୍ଦନ ?
ଦେବକୀ ଅଷ୍ଟମ ଗର୍ଭେ ତାର ଅବତାର ।

ରୁକ୍ମ— ଗୀତ

ଗଉଡ଼ ଘରରେ ବଢ଼ି ଗାଉଳ ଜାଣେ ସଉଡ଼
ଗୋଗୋଷ୍ଠରେ ଥାଏ ପଡ଼ି, ନାହିଁ ଜାତି ପତି । ୨ ।

ଶୁଣାଯାଏ ନନ୍ଦଘରେ ବଢ଼ିଥିଲା ଦୁଷ୍ଟା
ନପେନ୍ତ ବସ୍ତ୍ରା ଯେନ ବୁଲୁଥାଏ ଦଣ୍ଡା,
ଛତ୍ରିୟ କୁଳରେ ଆମ୍ଭେ ହୋଇଛୁ ସମ୍ଭୂତ
ଆରକ୍ଷ ଗଉଡ଼େ କପାଁ ବାନ୍ଧିବା କନ୍ୟା ।

ରାଜା—ବାପ ! ସାମାନ୍ୟ ମାନବ ବୋଲି ନ ଭାବ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ !
ଭକ୍ତର ବାଞ୍ଛା ପୂରଣେ ଗୋକୁଳେ ଉଦୟ,
ହୋଇଥାନ୍ତା ଯେବେ ସେହି ଗୋପାଳନନ୍ଦନ
ଟେକି କି ପାରନ୍ତା ଏକାକରେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଗିରି ?

ରୁକ୍ମ— ଗୀତ

ଗୋପାଙ୍ଗନୀ ମୋହ କାନ ଶିଖାଇ ଏଅନ୍ତ ଜ୍ଞାନ,
ନାହିଁ ତାର କାଣ୍ଡଜ୍ଞାନ, ଅଯୋଗ୍ୟଟି ଅତି । ୩ ।

ମାମୁଁକେ ବିଦ୍ରୋହ ହୋଇ ହାରିଲା ଜୀବନ
ତାକୁ କପାଁ କହ ତାତ ସ୍ୱୟଂ ନାରାୟଣ,
ଛତ୍ରିୟ କୁଳକୁ ସିନା ଛତ୍ରିୟ କନ୍ୟା
ସ୍ଥାପନ କରିବା ଅଟେ ବିଧିର ବିଧାନ !
ସେ ବିଷୟର ନ କରଣ ତାତ !

ଅରକ୍ଷ ଗଉଡ଼ଣୀକୁ ଦେବେ କନ୍ୟା ଦାନ ?
ଯା ରୂପକୁ ବାଂଛିକନ୍ତି ଲକ୍ଷେ ନୃପଗଣ
ସେ ପୁଣି ହୋଇବ ଛାର ଗୋପାଳର ଦାସୀ ।

ରାଜା — ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା କରିବା ଆମ୍ଭର କଅଣ ଅଛି ? ତେବେ ତୋ ବିଚାରରେ କିଏ କିଏ ଆମ୍ଭ ରୁକ୍ମିଣୀର ଉପଯୁକ୍ତ ବର ? ପିତା, ମାତା, ଭାଇ, ଖୁଡ଼ୁତା ଏମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଏପରି ସ୍ଥାନରେ ଝିଅଟିକୁ ଦାନ ଦେବେ, ସେ ଯେପରି ଯାବଜ୍ଜୀବନ ସୁଖୀହେବ । କହ ଦେଖି ତୁ କାହାକୁ ସ୍ଥିର କରିଚୁ ?

ରୁକ୍ମଣୀ— ପିତଃ ! ଦମଘୋଷଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଶିଶୁପାଳକୁ ଅବଶ୍ୟ ଜାଣିଥିବେ । ଯେପରି ବିଦ୍ୟାବୁଦ୍ଧି, ସେହିପରି ରୂପଲାବଣ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ଓ ସେହିପରି ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶୀୟ । ସେ ଆମ୍ଭ ରୁକ୍ମିଣୀର ଉପଯୁକ୍ତ ବର । ଆଉ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ କରିବାଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭର ମହୋପକାର ସାଧିତ ହେବ ।

ରାଜା—ଅଚ୍ଛା କଥା, ମୋର ତହିଁରେ ଏକମତ, ତୋର ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ମୋର ଉଚିତ ନୁହେ । ଶୀଘ୍ର ଏ ପ୍ରତି ଯତ୍ନବାନ୍ ହୁଅ ।

ରୁକ୍ମଣ—ବର୍ତ୍ତମାନ ସବୁ ସ୍ଥିର କରି ଦେଇଛି, କେବଳ ଆପଣଙ୍କ ଆଦେଶକୁ ଅପେକ୍ଷା ଥିଲା ।

(ଉଭୟେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(୧ମ-ସୁରମା, ୨ୟ ଚପଳା, ୩ୟ-ଉଜ୍ଜ୍ୱଳା, ୪ର୍ଥ-ରମ୍ଭା)

ରୁକ୍ମଣୀ—ସଖି ! କାଲି ଯେଉଁକଥା କହୁଥିଲ ଆଜି ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଆଉ କେତେକ କଥା ପଚାରିବାକୁ ମୋର ମନ ବଳୁଛି, ମୋ ଆଶା ପୂରଣ କରିବ ତ ?

୧ମ—କେଉଁ କଥା ? ମୋର ତ ମନେ ପଡୁନାହିଁ ।

(ରହିବା)

୨ୟ—ସେ ବୁଢ଼ୀ ଅସୁରୁଣୀ କଥାଟି ? ଅସୁରୁଣୀ ବନଟିସାକ ଘରଭିତରେ ମାଠଟି ପୋତି ହୋଇ କାଠଟିପରି ପଡ଼ିଥାଏ । ପୁଣି ଯେତେ ଯେମିତି ଦୁଏ ସେଇଁ ମୁଲକକୁ ଯିବାର ଥାଏ ସିଆଡ଼େ ଯାଏ । (ରୁକ୍ମିଣୀପ୍ରତି) ତେମେ ହୁଁ ମାରୁନା, କଥା କହିବାକୁ ସୁନ୍ଦର ଲାଗିବ କି ?

ରୁକ୍ମିଣୀ—ତୋ ମୁଣ୍ଡରେ ହୁଁ ମାରିବ । ମୁଁ ତୋତେ କଅଣ ସେଇକଥା ପଚାରୁଛି ?

୨ୟ—ଆଉ କୋଉ କଥା ? (ରହିବା)

୩ୟ—ସୁନାଫୁଲ କଥା କି ?

ରୁକ୍ମିଣୀ—ହେନା ସୁନ୍ଦ କଥା । (ହରକ୍ତେ)

୪ର୍ଥ—କଣ ତେମେ କହୁନା, ଆମ ମନେ ପଡ଼ୁନାହିଁ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ନାହିଁ କହୁ ନାହିଁ ଯା, କାଲି ରାତିରେ ଶୋଇଲାବେଳେ କାହା କଥା ପଡ଼ିଥିଲା ?

୧ମ—ଓ ସେ କଥା । ଅଚ୍ଛା କୋଉଠୁ ବାକି ଥିଲାଟି ?

ରୁକ୍ମିଣୀ—ଶାନ୍ଦୀପନି ମୁନିଙ୍କ ଆଶ୍ରମଠାରୁ ।

୧ମ—ମରି ଯା, ମୋର କଅଣ ଏ କଥା ମନେ ଥିଲା କି ? ଶୁଣିଲଗା ମନ ଦୁ ଖୋଲିଯା । ହଁ, ସେଠାରେ କୃଷ୍ଣ ରାମ ଦୁହେଁ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ସାରି ଗୁରୁ ଦକ୍ଷିଣାକୁ ଗୁରୁଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପୁତ୍ରକୁ ଯମପୁରରୁ ଆଣି ଦେଇଥିଲେ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ଅଚ୍ଛା, ସେ କଥା ସେଇଠି ଥାଉ, ମୁଁ ଯାହା ପଚାରୁଛି ତାର ଉତ୍ତର ଦେ ।

୨ୟ—ଆଉ କେଉଁଠା ବନରେ ତ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ ହୋଇ ବସିବ, ସେଇଠି ସବୁ ବୁଝାଯିବ ଯେ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—(ହରକ୍ତେ) ମୁଁ ତୋତେ କଣ ପଚାରୁ ନାହିଁ ଯା, ତୁ ଏଠୁ ଗଲୁ ।

୨ୟ—ମୋର ଏଥିରେ ଦୋଷକଅଣ ଭାଇଲି । ତୁମେ ଯାହା ପଚାରିବାର ପଚାର । ମୁଁ ନାରଦ କଥା କଅଣ କହିଲି ! ଦେବର୍ଷି ନାରଦ ତୁମକୁ କୃଷ୍ଣଙ୍କ କଥା ତ ସବୁ କହିଛନ୍ତି, ଆଉ ଆମେ କଣ ଅଧିକା କହିବୁ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ— ଗୀତ

(କହ ମୋ ଜାଣିଅଛି ବାସ୍ତ —ବୃତ୍ତେ)

କହ ପ୍ରିୟ ସଙ୍ଗ ମୋତେ,
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବୟସ କେତେ । ମିତଣି ଗୋ ।
ଜଣାଅଛୁ ନାହିଁଟି କି ତୋତେ । ୧ ।

ସଖୀଏ — ଶୁଣ ଗୋ ରସିକାବର,
ବୟସ ସମ୍ଭବ ହେବ ପନ୍ଦର । ସଜନ ଗୋ ।
ଏକା ତୁମ୍ଭ ଲାଗି ସିନା ବର । ୨ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ— କେବେ ଶୁଭ ବାହାଘର,
ସେପଣ୍ଡ କହ ମୋତେ ପରାଣ ଆଳ । ମିତଣି ରେ ।
ନେତ୍ରେ ଦେଖିବୁ କି ବନମାଳୀ । ୩ ।

ସଖୀ— ତାଙ୍କ ସୁରଙ୍ଗ ଅଧର,
ତୁଳିବଟି ଭବ ମଥାମନ୍ଦର । ସଙ୍ଗିନ ଗୋ ।
ଏଥୁ ଭଲ ଯେତେ ହେଉ କର । ୪ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ— କେଉଁଠି ରୂପବାନ ସେହି,
କର୍ଣ୍ଣ ଟାଣି ମୋତେ କହ ବତାଇ । ମିତଣି ରେ ।
ମନ ବଳୁଛି ଶୁଣିବା ପାଇଁ । ୫ ।

ସଖୀ— ଭୁବନ ମୋହନ ଠାଣି,
ସଖୀ ମତଭୁଲ ବାଙ୍କ ଚାହାଣି । ସଜନ ଗୋ ।
ନବ ନୀରଦ ବରନ ଜାଣି । ୬ ।

ସଖୀଏ—ସତ୍ୟ ସେ ରୂପକୁ ତୁଳନା ନାହିଁ ।

ଗୀତ

ସଙ୍ଗି କି ଦେବୁ ତୁଳନା ।
କଳାରୂପକୁ ତ ନାହିଁ କଳନା ଗୋ । ପଦ ।
ନବଘନ କାନ୍ତି ନବୀନ ମୂରତି
ନାଚନ୍ତା ନବ କିଶୋର ।
ତ୍ରିଭଙ୍ଗିମା ଠାଣି ସେ ବାଙ୍କ ଚାହାଣି
ଦେଖିଲେ ହେବ ବିହ୍ୱଳ । ୧ ।
କଟିତଟେ ପୀତ ପଟ ଆଭରଣ
ଶିରେ ଶୋଭେ ଶିଖିଚୂଳ ।
ମକର କୁଣ୍ଡଳ କର୍ଣ୍ଣରେ ଝଲକେ
ଗଳେ ଗଜ ମୋତିହାର ଗୋ । ୨ ।
କୋଟି କାମଦେବ ସେ ରୂପ ମାଧୁରୀ
ଦେଖି ଜଣି ମୂର୍ଚ୍ଛା ଯାଉ ।

କେଉଁ ବିଧି ତାକୁ ଗଢ଼ିଛି କି ଭାବେ
କୋଟି ଲାବଣ୍ୟ ସୁନ୍ଦର । ୩ ।

ସେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କଠାରେ ସବୁ ଗୁଣ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭ କଥା କେତେକ ବର୍ଣ୍ଣାସ ହେଉଥିବ ନ ହେଉଥିବ, କିନ୍ତୁ ଆଉ କେଇଟା ଦିନରେ ତ ପ୍ରାଣରେ ପ୍ରାଣ ମିଶାମିଶି ହୋଇଯିବ, ସେତେବେଳେ ଆମ କଥା ସତ ମିଛ ଜଣା ପଡ଼ିଯିବ ଯେ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ଏ ପାତକୀ ସେ ପଦ ପଙ୍କଜରେ ଶିର ନୁଆଁଇବ । ସେ ସୁଧା ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମୁଖରୁ ଅମୃତ ବଚନ ପଦେ ଶୁଣିବ, କେ ଜାଣି ମୋତେ ସ୍ୱପ୍ନପରି ଜଣାଯାଉଛି ।

୧ମ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ତ ତମକୁ ଦାନ ଦେବେ ବୋଲି ବାପା ମା ସ୍ୱୟଂ ବର କରିବାକୁ ମନ କଳାଇଥିଲେ, ତା କଲେ ନାହିଁ । ଦିନେ କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମା ମହିମା କହୁଥିଲେ ମୋ ଝିଅକୁ ଜଣଙ୍କୁ ଦାନ ଦେବାର ସ୍ଥିର ହୋଇଛି, ଏବେ ରଜାଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ସ୍ୱୟମ୍ବର କରିବା ଫଳ କଅଣ ?

୨ୟ—ବୁଝିଲ ଆସି ଠିକି ମୁଣ୍ଡରେ ହେଲାଣି, ଏବେ ଭାବେଣି ପଡ଼ୁଛୁ କାହିଁକି ? ଚାଲ ମଣୋହୁଡି ଯିବା । ମା ମହିମା—ତେଣେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଥିବେ ।

୩ୟ—ଏକା ସତକଥା, ତମ ପାଖରେ ତ ଗପିବସିଲେ ମଣିଷର କୋଉଁ କଥା ମନେ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ, ଚାଲନ୍ତୁ ଯିବା ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ହଉ ଚାଲ । (ଉଠିଯାଇ) ସଖି, ମୋ ଦକ୍ଷିଣ ନୟନ ସ୍ଫୁରିଲା କାହିଁକି ମ ? ସ୍ତ୍ରୀ ଅଙ୍ଗରେ ଦକ୍ଷିଣ ନୟନ ସ୍ଫୁରିବା ବଡ଼ ଅମଙ୍ଗଳ ।

୧ମ—ଏ କୁଆଡ଼ୁ କଅଣ ଝିକିଏ ହୋଇଗଲା, ଏବେ ଟିକ ଘରକୁ ବାହାରିବାକୁ କିଏ ରଖିଛି ? ଚାଲ ପଞ୍ଚାମୃତରେ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କୁ ଗାଧୋଇଦେବା ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ହଉ ଚାଲ, ବେଳକୁ ବେଳ ବେଶି ହେଣି ଜମି ଆସୁଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଶିଶୁପାଳ ଓ ବକ୍ରଃ

ଶିଶୁପାଳ—ସଖା ! ଦେଖିଲ ଦେଖି, ଏ ପତ୍ରଟିରେ କଅଣ ଲେଖାଅଛି ? କୁଣ୍ଡିନ କଟକାଧୀଶ୍ୱର ଭୀଷ୍ମ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର ରୁକ୍ମଣ ଦେଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଦୂତ ମୁଖରୁ ପ୍ରକାଶ । ଦେଖ ସଖା ! ପତ୍ର ପଠାଇବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଅଣ, ମୋ ମନରେ ବାରଆଡ଼ୁ ସନ୍ଦେହ ଜନ୍ମୁଛି । ସେହି କାରଣ ହେତୁ ଏତେ ପତ୍ରଟି ନ ପଢ଼ି ତୁମ୍ଭର ଅପେକ୍ଷାରେ ଥିଲି ।

ବକ୍ରଃ—ଏଥିନ୍ତୁ ବନ୍ଧୁ ! ପତ୍ରପାଠକଲାଠାରୁ ସମସ୍ତ ଜଣାପଡ଼ିବ । ରୁକ୍ମିରାଜ ତ ଆମ୍ଭର ବନ୍ଧୁପ୍ରାଣ ମୂର୍ତ୍ତି, ବୋଧହୁଏ କୌଣସି ମଙ୍ଗଳର କଥା ।

(ପତ୍ରପାଠ)

ପରମ କଲ୍ୟାଣୀୟ ଶ୍ରୀମାନ ଚେଦୀ ଯୁବରାଜ ! ଯେହେତୁ ଆମ୍ଭର କନିଷ୍ଠା ଭଗ୍ନୀ ଶ୍ରୀମତୀ ରୁକ୍ମଣୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ପିତା ଆମ୍ଭର ଦ୍ୱାରକାଧିପତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେବାକୁ ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭର ଭିତରେ ମତଭେଦ ଘଟିବାରୁ ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆମ୍ଭ ଭଗ୍ନୀର ଉପଯୁକ୍ତ ବର ସ୍ଥିର କରି ଏବଂ ଆମ୍ଭ ପିତାଙ୍କୁ ସେଥିରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ତୁମ୍ଭ ନିକଟ ପତ୍ର ଦେଲୁ, ଆସନ୍ତା ଫାଲ୍‌ଗୁନ ୨୭ ଦିନ ସୋମବାର ବିବାହ ଲଗ୍ନ ସ୍ଥିର ହୋଇଛି । ଏ ପ୍ରତି ସତ୍ୱବାନ ହୋଇ ପତ୍ରବାହକ ହସ୍ତରେ ଉତ୍ତର ଦିଅ । ଇତି ।

ପ୍ରକାଶ ଥାଉ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବଡ଼ ଅପମାନିତ ହେବାକୁ ହୋଇଛି । ଏଥିରେ ବିବାହ ଦିନକୁ କୌଣସି ବାଧା ବିଘ୍ନ ଜନ୍ମାଇ ପାରନ୍ତି । ଏ ପ୍ରତି ସସୈନ୍ୟ ଯାଦବମାନଙ୍କରେ ଉପସ୍ଥିତ ବାଞ୍ଛନୀୟ ।

ଶୁଭାକାଂକ୍ଷୀ ରୁକ୍ମଣ —

ଶିଶୁପାଳ—ସଖା ! ଏହା କି ଅଦ୍ଭୁତ ? ଏ ପତ୍ରଟି ଶୁଣିଲାଠାରୁ ମନରେ ଅସୀମ ଆନନ୍ଦ ଜାତ ହୋଇ ଉଠୁଛି, ସଖା ! ଏଥିରେ ତୁମ୍ଭର ମତାମତ କଅଣ ?

ବକ୍ରଃ—ସଖା, ଏ କଥା ଭାବିବାକୁ ଅଛି । ରୁକ୍ମଣୀର ରୂପ ଆଉ ଗୁଣ ଅତୁଳନୀୟ । ଅନେକାନେକ ରାଜା ମହାରାଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଆଗରୁ ରୁକ୍ମଣୀକୁ ବିବାହ କରିବାଲାଗି ଚେଷ୍ଟା କରି ବିଫଳ ମନୋରଥ ହୋଇଛନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କୁ ତାର ପିତା କଲେ କଲେ ବିବାହ ଦେବ, ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ । ଶୀଘ୍ର ଏ ପ୍ରତି ସତ୍ୱବାନ ହୁଅନ୍ତୁ । ଏଭଳି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ ହରାଇଲେ କାଳକୁ ପସ୍ତାଇ ହେଉଥିବେ ।

ଶିଶୁପାଳ—ତେବେ ଆଜ ରାଜ୍ୟରେ ଘୋଷଣା ଦିଅ, ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନକୁ ସମସ୍ତେ ଯେ ଯାହାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ । ଆଉ ରୁକ୍ମଣୀର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗରୁ ହୋଇଥିଲା, ସେଥିରେ ମତଭେଦ ଘଟିଛି । ଯୁଦ୍ଧ ଘଟିବାର ଖୁବ୍ ସମ୍ଭାବନା । ସୈନ୍ୟ କିଛି ସଙ୍ଗରେ ନେବା ଦରକାର, ଚାଲ ଏ ବିଷୟ ପିତାଙ୍କୁ ଜଣାଇବା ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ସଖୀ)

ରୁକ୍ମଣୀ—(ବ୍ୟସ୍ତ ଭାବରେ ବସିବା)

୧ମ—କେମିତେଲୋ ! ଏ ତ ବିଧାତାର ସର୍ଜନା ଜଣା, ମନୁଷ୍ୟ ହାତରେ କଅଣ ଅଛି ? ଯାହା ଯୋଗ ନ ପାଉଛି, ଦେଖ ଉପରୁ ତ ବର ନେଇଟି ଯାଉଛି । ଆଉ ଦୁଃଖିତ ହେଲେ କଅଣ ହେବ ।

ରୁକ୍ମଣୀ—ସଖି ଗୋ ! ମୋ କର୍ମରେ ବିଧାତା ଏଇଆ ଲେଖିଥିଲା । ମୁଁ ଯୋଉଁମାନଙ୍କୁ ନ ମନ ପାଇ ବାଛିଲି, ଏଥିପାଇଁ ମନରେ ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନୁଭବ କରୁଛି ।

୨ୟ—କେମିତେଲୋ ! ବ୍ୟସ୍ତହେଲେ କଅଣ ହେବ ? ସେ ଜନ୍ମ କର୍ମଦୋଷ । ବିଧାତାର ବଳକୁ ମନୁଷ୍ୟର କି ଆୟତ !

ରୁକ୍ମିଣୀ— ଗୀତ

(ଅସ କେ ନେବ ମାନ୍ଧ କଣି ଗୋ—ବୃନ୍ଦେ)

ଜନ୍ମ କମ୍ପା କଲ ମନ୍ଦ କନ୍ଧରେ, ପ୍ରିୟସଖି !
ଯାକୁ କରିଥିଲି ଆଶା ସେ ମୋ କର୍ମେ ନାହିଁ । ପଦ ।
ଭ୍ରାତା ମୋ ହେଲେ ଭଗାରି, ବୁଡ଼ାଇଲେ ଆଶା ତରି !
ଆଉ କି ଏ ପ୍ରାଣ ଧରି କା ମୁଖକୁ ଚାହିଁ ରେ ।୧।

ସଖି ! ନିଜର ସହୋଦର ଏତେ ଦୃଷ୍ଟତା କଲେ କଅଣ କରିବି ସଖି ?

୧ମ—ହିଁ ହିଁ, ସେ କଥା ଠିକ୍ । ମନ ଯାହିଁ କାହିଁରେ ଲାଗିଥିଲା, ପୁଣି ଯାଇ କାହିଁରେ ପଡ଼ିବ ! ସତେ କଅଣ ଶିଶୁପାଳଙ୍କ କଥା ଠିକ୍ ହୋଇଗଲାଣି ! ଏଇଆ ହିଁ କିଏ ତମ ଲାଗି ସେ ନୁହେଁ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ— ଗୀତ

ଶରଣ ବତ୍ସଳ ଦାନା ମୋପରେ କାହିଁକି ଜଣା
ଆଉ କି ପରମ ସୁନା ଏ ଜୀବନେ ପାଇ ରେ ।୧।

ସଖି ! ସତେ ଏ ପୋଡ଼ା କରମରେ ସେ କାଳିଆ ସୁନାକୁ ପାଇବି ନାହିଁ । ସେ ମନମୋହନ ପାଦ ପଦ୍ମରେ ମୋର ଶିର ଲାଗିବା ଉପଯୁକ୍ତ ହେଲା ନାହିଁ । ତେବେ ଏ ଦଗ୍ଧ ପ୍ରାଣ ଥାଇ କା କି ପ୍ରୟୋଜନ ? (ବ୍ୟସ୍ତହେବା)

୨ୟ—ଓଃ ! ଏମିତ କାହିଁକି ହଉଛ, ଟିକିଏ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର !

ରୁକ୍ମିଣୀ— ଗୀତ ।

ସେ ମନ ମୋହନ ଲାଗି କେତେ ଦିନ ଥିଲି ଚାହିଁ,
ଆଉ ବଞ୍ଚିବ କା ଲାଗି, ଥିବୁ କୋହେ ଦେଖି ରେ ।୩

ସଖି ! ଆଉ କାହିଁକି ପ୍ରାଣ ରଖିବି ? ତୁମ୍ଭେମାନେ ମୋ ନିକଟରୁ ଯାଅ । ସେହି ରାଧା ମୋହନ ରୂପକୁ ହୃଦୟରେ ରଖି ତୁଷାନଳରେ (ତୁଷକାଡ଼ି) ଆତ୍ମ ହତ୍ୟା କରିବି ।

୧ମ—(ତୁଷ ଧରିପକାଇ) ଏ କଅଣ କେମାନେ ! ସ୍ୱାନା କଅଣ କଥା ?

ରୁକ୍ମିଣୀ—ସଖି ! ମୋତେ ଛାଡ଼ିଦିଅ, କାହିଁକି ବାଧା ଦେଉଛ ।

ସଖିଏ— ଗୀତ ।

(କି ଦଶା ପଡ଼ିଲା · ବୃନ୍ଦେ)

ସଜନି ରେ ଛାଡ଼ ଗୁମାନ ।
ଏ ଛାର କଥାକୁ କାହିଁ ଚିନ୍ତୁଛୁ ଧନ ।
ତୋର ସୁଖେ ଥିବା ସୁଖୀ,
ତୋର ଦୁଃଖେ ସଦା ଦୁଃଖୀ
ତୁ ଆମ୍ଭର ପ୍ରାଣସଖୀ,
ଆମ୍ଭେ ତୋ ପ୍ରାଣ । ୧ ।

୧ମ— କେମାମଣି ! ତୁମ୍ଭର ଯେବେ ଏ ଦଶା ହେବ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆଉ ସୁଖ କାହିଁ ? ସଖି ! ତୁମ୍ଭେ ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର ।

ସଖୀଏ— ଗୀତ ।

ସେ ମଦନଧନ ଲାଗି, ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ କାହିଁ କାନ୍ଦ,
ଉପାୟ ଜାଣୁ ହେମାଙ୍ଗୀ ଦେଖୁ ମୋହନ ।୨

୨ୟ— ସଖି ! ସେ ବଂଶୀବଦନ ଲାଗି ଏତେ ଉତଳ ହୁଅନା । ଆମ୍ଭେ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରେମପିଞ୍ଜରାକୁ ତୋର ବର କରିଦେବୁ । ତୁମେ ଗୋଟିଏ ଉପାୟ କହିବ କି ?

ରୁକ୍ମିଣୀ— କି କଥା ସଖି ? ମୋର ବୁଦ୍ଧି ବିଭ୍ରମ ହୋଇଗଲାଣି, କି ଉପାୟ କହିବି କହ ।

ସଖିଏ— ଗୀତ ।

ତୁମ୍ଭ ଅନ୍ତର ବେଦନା, ପତ୍ରରେ ଲେଖିଣ ଜଣା,
ଜାଣିବେ ଜଗମୋହନ, ନିଶ୍ଚେ ଏମାନ ।୩।

ସଖି ! ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ଖଣ୍ଡେ ପତ୍ରଲେଖି ଗୁପ୍ତଭାବରେ ପଠାଇବା, ସେ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀଙ୍କର ତୁମ୍ଭଠାରେ ସ୍ନେହଥିଲେ ନିଶ୍ଚେ ସେ ଉଦ୍ଧାର କରିବେ, ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ— ସଖି ! ମିଛରେ ଭଣ୍ଡାଉଛ କାହିଁକି ? ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ମୋର ଦୁଃଖ କିଏ ଜଣାଇବ ? ଲଜ୍ଜା ପରିକା ନେବ କିଏ ?

୧ମ— ଆମ୍ଭର ସେହି ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ସୁଦେବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହାତରେ ପଠାଇବା ।

ରୁକ୍ମଣୀ—ସତେ ସେ ସ୍ୱର୍ଗଦେବ ? ମୋର ଦୁଃଖର କାହାଣୀ ସେ ମୁରଲୀଧରଙ୍କ ନିକଟରେ କିଏ ଯାଇ ଶୁଣାଇବ ? ତେବେ ତାକ କିଏ ଯିବ ।

୧ମ—ତୁମେ ଚାଲ, ମୁଁ ଯାଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଣେ ଡାକିଆଣି ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ପଠାଇବି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୁଇଜଣ ତରୁଣଆପଣା ପିଲାଙ୍କ ଓ ରାଜପଥ ଛତା ହସ୍ତେ ପ୍ରବେଶ)

୧ମ—ଆହେ କେତେ ପୁଣ୍ୟବାନ ଦାତାମାନେ ଥିବ, ବୈଶାଖ ମାସରେ ଦାଣ୍ଡେ ଡାକ ହାକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତୁଣ୍ଡରେ ଅନ୍ନଜଳ ଦେଇ ଧର୍ମ କରିବ ହେ ।

୨ୟ—ଆହେ କର୍ଣ୍ଣ ସମାନେ ଦାତାଥିବ, ବଳୀ ସମାନେ ଦାନଥିବ, ମାନଧାତା ସମାନେ ମାନ ଥିବ, ବ୍ରାହ୍ମଣ କରେ ଅନ୍ନ ଜଳ ଦାନ କରିବ ହେ ।

୧ମ—ଆହେ ଅନ୍ନଦାନ ଦେଲେ ବୈକୁଣ୍ଠେ ସ୍ଥାନ, ଜଳଦାନ ଦେଲେ ତୃଷା ନିବାରଣ, ଛତ୍ରଦାନ ଦେଲେ ପିତୃଙ୍କୁ ତାରଣ ହେ ।

୨ୟ—ଆହେ ଅନ୍ନ ସଙ୍ଗେ ଡାଲିତରକାରୀ ଆଉ ଚାଉଳଣେ ବଢ଼ ଅଳ୍ପ ଚୁରିଟି କୋଶଳା ଶାଗ କିଛିତ ପ୍ରମାଣ ହେ ।

୧ମ—ତା ସଙ୍ଗକୁ କିଛି ଜାଳଣି କାଠ କିମ୍ବା ଉଷିଷଫଟା ଡାଣ, ହଳଦୀ ଲୁଣ ପୁଟଣ ଆଉ ଲଙ୍କା ସୋରିଷ-ତେଲ ଅଳ୍ପ ପ୍ରମାଣ । (୨ୟ ୧ମ ପ୍ରତି) ହଇଏ ପଣ୍ଡେ, ଗ୍ରାମ ଗୋଟାକେତ ବୁଲିଲେ ସେଇ ପ୍ରସ୍ତୁନାହିଁ । ସେଥିକ ପୁଣି ଦୁଇ ଦୁଇ ଜଣ ଲେଖାଁ ପନ୍ଥଙ୍କ ଯାଉଛ କିଆଁ ? ଯାହାର ମୁଠିଏ ଦବାର ଇଚ୍ଛାଥିବ ସେ ତ ଦୁଇଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତୁଣ୍ଡ ଶୁଣିଲେ ଭୁଲ୍ କିନା ଦରେ ବସିବ, ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମରେ ଦୁଇଜଣ ଲେଖାଁ ବୁଲିହେବା କି ଫଳ ।

୧ମ—ଆମ୍ଭେ ତ ଯାହା କହୁ ଏ ବୁଦ୍ଧି ମୁଠା ପାଇଥାନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ ଆସିଥାନ୍ତୁ ତ ସବୁ ବନ୍ଦ, ଆମ୍ଭେ ତ ଏ ଗ୍ରାମକୁ ଆଗେ ଆସିଥିଲୁଁ ।

୨ୟ—ଆମ୍ଭେ ତ ଆଗେ ଆସିଛୁଁ ।

୧ମ—ବୃଥାରେ କଳି କରିବା ଫଳ କଅଣ ? ଭଲସ୍ତ ନିୟମ ହେଲେ, ଏଥର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମକୁ ଦୁଇ ଜଣ ଯିବା ନାହିଁ ।

୧ମ ସଖୀ ସୁରମା—ହୋ ନନା ! ଟିକଏ ଅଡ଼କୁ ଆସିବ କି ?

୧ମ—ହଉ ଚାଲନ୍ତୁ ।

୨ୟ—ହଉ ଚାଲନ୍ତୁ ।

ସୁରମା—ନାହିଁ ନାହିଁ ଜଣେ କେହି ଆସନ୍ତୁ ।

୧ମ—ହଉ ତେବେ ଆମ୍ଭେ ଯାଉଛୁ ।

୨ୟ—ନାହିଁ ନାହିଁ ଆମ୍ଭେ ଯାଉଛୁଁ ।

୧ମ—ରହ ହେ ସେ ଆମ୍ଭକୁ ଡାକୁଛନ୍ତି ଆମ୍ଭେ ଯିବୁ ।

୨ୟ—ନାହିଁ ହେ, ସେ ଆମ୍ଭକୁ ଡାକୁଛନ୍ତି ଆମ୍ଭେ ଯିବୁଁ ।

ସୁରମା—କଳି କରିବା କିଛି ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭର ଜଣକଠାରେ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ।

୧ମ—ତେବେ ଆମ୍ଭେ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବୁଁ ।

୨ୟ—ଅଚ୍ଛା ତୁମ୍ଭେ ଯେବେ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ଯାହା ପାଇବ ଆମ୍ଭକୁ ଅଧେ ଦବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

୧ମ—ଭଲକଥା, ଆମ୍ଭେ ଯାହା ପାଇବୁ ତୁମ୍ଭକୁ ଆଗେ ଅଧେ ଦବୁ ଆଉ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ଆମ୍ଭେ ନବୁ । ମା ! ଯେଉଁକାର୍ଯ୍ୟ ଆମ୍ଭଦ୍ୱାରା ସାଧିତ ହେବ ସେଥିର ପାରିଶ୍ରମିକ ମୂଲ୍ୟ କୋଡ଼ିଏ ଅଧା ତଙ୍କା ଆମ୍ଭକୁ ଦବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆଉ ଆମ୍ଭ ଭଗିବାରକୁ ତହିଁରୁ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ଦେଇ ଦଅନ୍ତୁ ।

୨ୟ—ନାହିଁରେ ବାପା ! ଆମ୍ଭର କିଛି ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ ତୁମ୍ଭେ ଯାଅ, ଆମ୍ଭେ ଚାଲିଲୁଁ ।

୧ମ—କି ଗିଦ ବୁଝାହେ, ଅଧେ ନବ ତ ?

୨ୟ—ନାନା ଆମ୍ଭର ଦର୍କାର ନାହିଁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

୧ମ—ମା ! କି କାର୍ଯ୍ୟ କୁହନ୍ତୁ ତ ।

ସୁରମା—ଗୋସାଇଁ ! ଆମ୍ଭ ଜେମାମଣି ରୁକ୍ମିଣୀ ଦେଈ ଗୋଟିଏ ଖବର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ଦେବେ । ଆପଣ ସେ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ ତ ?

୧ମ—ହଁ ସମର୍ଥ ହେବା, ପାଉଣା କଅଣ ମିଳିବ ?

ସୁରମା—ଗାଈ ଯୋଡ଼ି ଟଙ୍କା ପାଇବ, ଆଉ କଅଣ ?

୧ମ—ହଉ ସୁଲକ୍ଷ ମା ! ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦର୍ଶନ ତ ହେବ ଆଉ ମିଳିବା ନ ମିଳିବାରେ ଅଛି କଣ ?

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ରୁକ୍ମିଣୀ—ସଖି ! ସୁରମା ଜାଣିକି ଏତେବେଳ ଯାଏ ଫେରିଲା ନାହିଁ କଅଣ କାହାକୁ ପାଇଲା ନାହିଁ ?

୨ୟ—ହଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆସି ପହଞ୍ଚିବ ତୁମେ ଆଉ (ଉଚ୍ଚା) ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନା । ଲଳିମା ! କିଛିଏ ଅନେଖା କରିବୁଟି ।

ଲଳିମା—ହେଇ ସେ ଫେରିଲାଣି ସାଙ୍ଗରେ କାହାକୁ ଜଣେ ଆଣିଛି ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ଆସିଲାଣି କାହିଁ ?

(ସୁରମା ବ୍ରାହ୍ମଣ ସହ ପ୍ରବେଶ)

ସୁରମା—ଜେମାଦେଈ ! ଏହି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଯାହା ମନର କଥା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ଖବର ଦିଅନ୍ତୁ । ଉନା ବଡ଼ ଲକ୍ଷ୍ମମ ଲୋକ, ମୋ କଥା ଶୁଣିଲା ମାତ୍ରକେ ସ୍ୱଇ ଆସିଲେ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—(ଦ୍ୱିଜଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି) ଦ୍ୱିଜବର ! ମୋର କିଛି ଉପକାର କରି ପାରିବ ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ହଁ ମା ! ଆମ୍ଭେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଶୁଣି ଆଇଲୁଁ । ତେବେ କେତେକ କଥାରେ ଅବସର ଅଛି, ଚି ନା ଏବେ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ, ଆଉ ଆମ୍ଭ ପାଉଣାଟା କଥା ତ ଯା—

ସୁରମା—ହଇ ହୋ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତେବେ ମୁଁ ପାଉଣା କଥା କହିଛି ତମର କଅଣ ବିଶ୍ୱାସ ହେଉ ନାହିଁ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ହଉ ମା କହ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ— ଗୀତ

(କହିଁ ଜାକୁ ଯାଯା ବୋଲି—କୁଡ଼ଙ୍ଗ)

ଯା ଦ୍ୱିଜ ! ମୋହନେ କହିବ ଯା,
ସେ ମନମୋହନ ମୂର୍ତ୍ତି ନ ଦେଖିଲେ ଫଣ୍ଟ ଯାଉ
ଜାଟି ଦେବ କଲଜା । ପଦ ।

ଦ୍ୱିଜବର ! ଏ ପତ୍ରିକା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଇ କହିବ ଯଦି ଅଧୀନୀକୁ ସେ ଚରଣରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିବେ ତେବେ ଅବଶ୍ୟ ତାଙ୍କ ବିନା ନିଷ୍ଠେ ଜୀବନ ହରାଇଦେବି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—କାହିଁକି ମା ?

ରୁକ୍ମିଣୀ— ଗୀତ

ବାଳକାଳୁ ଅନୁସରି ଥିଲି ସେ ମୋହନେ ବରି
ସହୋଦର ହୋଇ ଆସି, କରିଲେଣି ଅନ୍ୟ ରାଜା ।୧।

ଦ୍ୱିଜବର ! ପିଲାଦିନୁ ଦେବର୍ଷି ନାରଦଙ୍କଠାରୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଗୁଣାବଳୀ ଶୁଣି ମନେ ମନେ ପତିରୂପରେ ବରଣ କରିଥିଲି, କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ଭାଇ ସେ ମନମୋହନଙ୍କୁ ନିନ୍ଦାକରି ଦମଘୋଷଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶିଶୁପାଳଙ୍କୁ ମୋତେ ବିବାହ ଦେବେ । ମୁଁ ଯେ ଆତ୍ମାକୁ ତାଙ୍କ ପଦରେ ମୋର ସମସ୍ତ ସ୍ନେହ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ସାରିଛି—ଏ ଲଜ୍ଜାକଥା ତାଙ୍କୁ ହେବ ନାହିଁ ?

ଗୀତ

ଯେବେ ସେ କରୁଣାମୟ ଦାସୀରେ ଦେବେ ଆଶ୍ରୟ
ନାଶିବେ ଅଧୀନା ଭୟ, ବାଳୀର ଯିବଟି ଲଜ୍ଜା ।୨।

ଦ୍ୱିଜବର ! ଶୀଘ୍ର ଯାଅନ୍ତୁ, ଏ ପତ୍ରିକା ଦେବେ ଏବଂ ମୌଖିକ ସମସ୍ତ ମୋର ଦୁଃଖ କହିବେ । ଯଦି ମୋତେ ବରଣ କରିବେ ତେବେ ତାଙ୍କ ଲାଗି ଅଗ୍ନିସାତ ହେବି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ମା ! ଆମ୍ଭ ପାଉଣାଟା ଆଗେ ନ ହେଲେ ଭଲଲୋକ କଥା ଛଡ଼ିବ ନାହିଁ । କାରଣ ମଧ୍ୟସ୍ଥି ହେଲେ କେତେବେଳେ କ ଖୋଧା କେତେ-ବେଳେ ବ ବଧା ମିଳିବ । ତଣ୍ଡବତ ଆଉ ବିଦ୍ୟୁତର ଏତ ବାଳ ମାମଲତ ତୁଟେ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ହଉ ସୁଲକ୍ଷ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁରମା ଯାହା ଜବାବ କରିଛି ଦେବ, ପରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷରେ ଯାହା ମାଗିବ ତା ଦେବ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ହଉ, ଯାଆନ୍ତୁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ) ଆମ୍ଭେ ତ ଏମିତ ଅର୍ଦ୍ଧମୃତ ହୋଇଛୁଁ, ଦ୍ୱାରକା ଯିବାକୁ ହେଲେ ଟିକିଏ ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଯିବା ଦରକାର ।

ସୁରମା—ହଉ, ଯାଅ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

[ଦ୍ୱାରକା ରାଜସଭା ରାଜବେଶେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ]

(ବନ୍ଦୀଗଣ)

ଗୀତ

ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ନକ୍ଷତ୍ର ଭଳେ କି ସୁନ୍ଦର ।
ସରସୀର ଶୋଭା କିବା ତଟରେ ଦ୍ରୁମମନ୍ଦର । ପଦ ।
ସୁବାସ ଅଙ୍କେ ବୋଳ ପ୍ରେମେ ଜଳଧି ଅଳ
ପଙ୍କଜମାରେ ଖେଳ କିବା ଆଦର । ୧ ।
ପ୍ରଖର ଉଦୟାସେ ଝଲସି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣେ ଦର୍ପେ
ଧନ୍ୟ ବିଧାତା ଧନ୍ୟ ତୋର ସୁନ୍ଦର । ୨ ।

ଦୂତ—ମହାବାହୁ ! ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଅପେକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ! ତେବେ ଆସିବାକୁ ଆଦେଶ ଦିଅ । (ସ୍ୱଗତ) ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆସିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଅଣ ! ଅଚ୍ଛା, ସାକ୍ଷାତରେ ସମସ୍ତ ଜଣାପଡ଼ିବ ।

(ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରବେଶ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—(ଉଠି) ଆସ ଦ୍ୱିଜ ! ମୋର ପ୍ରଣାମ ଗ୍ରହଣ କରି ମୋତେ ଆଶୀର୍ବାଦ କର ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—(ତଟସ୍ଥ) ଆଜ୍ଞା ନା—ମୁଁ—

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଇତସ୍ତତଃ କରୁଛ କାହିଁକି ? (ଆସନରେ ବସାଇ)

ଗୀତ

ଭବ ଦ୍ୱିଜ କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟେ ତବ,
ଆଗମନ ମୋ ପୁର । ଘୋଷା ।
ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟେ ଆଜ୍ଞା ଅଛି ଦେଖିଲି ଯା ତୁମ୍ଭ ମୁଖଶଶୀ,
ବସି ଏ ପଲଙ୍କେ ସୁଖେ ସନ୍ତାପକୁ ହର । ୧ ।

ଦ୍ୱିଜବର, ଅନେକ ପଥରୁ ବୋଧହୁଏ ଆସିଛନ୍ତି, ଆପଣ ବଡ଼ କ୍ଳାନ୍ତହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ଦୟାକରି ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତୁ, ମୁଁ ଟିକିଏ ପଦସେବା କରିଦିଏଁ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ନା ପ୍ରଭୁ, ମୋତେ କିଛି ବାଧା ହୋଇନାହିଁ, କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ନା, ନା, ଇଏ ନା କଅଣ କଥା ? ଆପଣଙ୍କ ପଦ ଲାଗି ମୋର ପୁଣ୍ୟ ସାର୍ଥକ ହୋଇଛି ।

(ଉଭୟଙ୍କ ପଦସେବା)

ଗୀତ

ତୁମ୍ଭ ଘର ଗ୍ରାମ କେଉଁ ଦେଶ
ପ୍ରକାଶନ୍ତୁ କିବା ଅଭିଳାଷ
ଶୁଭ କି ଅଶୁଭ ଲାଗି ସନ୍ଦେହ ମୋହର । ୨ ।

ଦ୍ୱିଜବର ! କି କାରଣରେ ମୋ ପୁରକୁ ଆପଣଙ୍କର ପାଦ ପଡ଼ିଲା, ଦୟାକରି ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ । କିଛି ଭଲ କଥା ତ ? ମୋ ମନରେ କାହିଁକି ବାର ଅଡ଼କୁ ସନ୍ଦେହ ଆସୁଛି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ନା-ପ୍ରଭୁ ! ସବୁ ଭଲ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—

ଗୀତ

କେବା ଖବ ଗାଉଥିଲି ମୋତେ
ଦୟା କରି ପ୍ରକାଶ କହିବେ
(ମୋର) ସନ୍ଦେହ ଜନ୍ମୁଛି ଚିତ୍ତେ,
କପଟ ନ କର । ୩ ।

ଇତସ୍ତତଃ କରୁଛ ବ୍ରାହ୍ମଣ ! ହେଲା କ କେଉଁ ଖବର୍ ମୋର ସଙ୍କେତ ଉତ୍ତେଜିତ ?

ଦ୍ୱିଜ—ନା ପ୍ରଭୁ !

ଗୀତ

ଦୀନବାନ୍ଧବ ହେ,
ଶୋକ ଦୀନଜନ ରଞ୍ଜନ । ଘୋଷା ।
ବ୍ରହ୍ମା ହର ଯାଙ୍କ ପଦ ସେବିବାକୁ
ଜପୁଥାନ୍ତି ଦିନ ପ୍ରତି ।
ମୁଁ ସାମାନ୍ୟ ଦ୍ୱିଜ ଏତେ ମୋର ଭାଗ୍ୟ
ଦେଖିଲି ଶ୍ରୀମୁଖ ଜ୍ୟୋତି । ୧ ।

ବିଦର୍ଭ ଦେଶରେ ଘର ମୋ ଠାକୁରେ
ଜାତକା ମୋ ଭୀଷ୍ମ-ପାର୍ଷି,
ଗୋଷ୍ଠକ ଦୁଲଣୀ ସତୀ ରତ୍ନମଣି
(ମୋତେ) ବରଗିଲେ ତୁମ୍ଭ ଜଣ । ୨ ।
ତୁମ୍ଭ ବିନୁ ଆନ ନ ଜାଣେ ସେ ଜାଣ
ମନେ ବରିଥିଲ ଯିନ୍ତ,
(ତାର) ଭ୍ରାତା ହୋଇ ଅରି ଶିଶୁପାଳେ ବର
କରାଇ ଦେବ ଝଟିଡ । ୩ ।
ବଳେ ବା କୌଶଳେ ଆଣି କନ୍ୟା ନୋଳେ
କ୍ଷିତିରେ ନୋହୁ ଅକୀର୍ତ୍ତି ।
ତୁମ୍ଭେ କଲେ ଆନ ତେଜିବ ଜୀବନ
ବାଳାମଣିର ଭରସା । ୪ ।

ପ୍ରଭୁ ! ଏ ଲେଖା ପଢ଼ି ପ୍ରଭୁତ ତାର ମନର ଭାବ ବୁଝିଥିବେ, ମୁଁ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଯାହା ଦେଖିଲି ବା ତାର ମନର ଭାବ ଯାହା ଶୁଣିଲି, ଆପଣ ଯେବେ ତାର ମନୋରଥ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନ କରନ୍ତି, ତେବେ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଜୀବନ ହରାଇ ଦେବ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—(ପତ୍ର ପଢ଼ି) ଗୀତ
ପ୍ରାଣବାନ୍ଧବୀ ରେ କିମ୍ପା କରୁ ମନେ ଶଙ୍କା ।
ମୁଁ ତୋ ଜୀବନର ଜୀବନ ତୁହି ମୋର ନାୟିକା । ପଦ ।
ତୋହର ମୋହର ଭାବ ଯେବା କରିବ ଅଭାବ
ଗଢ଼ିବ ତା ମସ୍ତକେ କୋଦଣ୍ଡି ଲେ ରକ୍ଷା । ୧ ।
ବୃଥାରେ ଭାବନା କିମ୍ପା କରୁଅଛ, ପ୍ରିୟେ !
ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟା ତୋହଲାଗି ସଖି !
କିଏ ମୂଢ଼ କରୁଅଛି କ୍ଷଳନ ଅନଳେ ନମସ୍କେପ ?
ଉଚକା ପରସ୍ପ ହେବ ତାର ଅଧୋଗତି ନିଶ୍ଚେ ।
ଗୀତ
କାମରୂପୀ ନାରାୟଣୀ ତୁମ୍ଭଠୁ କି ଭାବ ସେନ
କେବା ଜାଣିଛି ଅଜ୍ଞ ନେବ ତୋ ପ୍ରାଣସଖା । ୨ ।
(ସ୍ୱଗତ) ତୁମ୍ଭଠୁ କିପାଇଁ ସନ୍ଥ ପଡ଼ ମାୟା ମୋହେ ?
ସାଗରେ ମନ୍ଥନ୍ତୁ ଯେବେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆବିର୍ଭୂତ ତା
ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକ ଆଣ୍ଡି ଅବା ଜନ୍ମପାଶରେ ଭୋଗ
ଯେ ଯାହାର ସେ ତାହାର

ବିଧିର ବିଧାନ
କେଉଁ ମୂର୍ଖ ବଳେ ତାହା କରିଦେବ ଆନ ?
ଗୀତ
ପଙ୍କଜନ୍ମ ସଙ୍ଗେ ଭେକ ତେଜିବକି ଭେ ବାନ୍ଧବୀ
ସଙ୍ଗିନ ତୋ ଭବ ଭାବ ଲାଗିଲାଣି ଚାଟିକା । ୪ ।
(ସ୍ୱଗତ) ପ୍ରେୟସି ! ନ ହୁଅ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ବୃଥା,
ବଳେ ବା କୌଶଳେ ଆଣିବି ମୁଁ ତୋତେ
(ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) କିନ୍ତୁ ଦ୍ୱିଜ ବଡ଼ ଦୁଃସାଧ୍ୟର କଥା,
କି ଉପାୟେ କେଉଁବଳେ ଆଣିବି ମୁଁ ତାକୁ,
ବଡ଼ ଭୟ ହୁଏ ମୋର ମନେ,
ଶିଶୁପାଳ ବଡ଼ ପ୍ରତାପୀ ଦାନବ;
ପୁଣି ରୁକ୍ମଣ ଅଛି ତାର ସାହା ।
ନିଶ୍ଚେ ହେବ ଅପଯଶ,
ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ଯିବ ମୋର ।
ଦ୍ୱିଜବର ! ଅନ୍ୟଠାରେ କରନ୍ତୁ ସନ୍ଧାନ
ନଚେତ୍ କହନ୍ତୁ କ୍ଷଗାୟ
କି ରୂପେ ମୁଁ ହରିବି ସେ କନ୍ୟା ?
ବ୍ରାହ୍ମଣ—ନଟବର ! ତଟର ସାଗର ତୁମ୍ଭେ
ମୁଁ ସାମାନ୍ୟ ମାନବ ବୁଝିବି ବା କାହିଁ !
ତେବେ ଯାହା କହୁ ଯଦ୍‌ମର୍ଶ ମାଗୁଛନ୍ତି ମୋତେ
କ ଶେ ଯାହା କହିବି ଅବଶ୍ୟ !
ପ୍ରଭୁ ! କୁଳାଚାର ବିଧିମତେ ଦେଶାଚାରେ
କନ୍ୟାସହ ସଖୀଗଣେ ଆସିବେ ଅବଶ୍ୟ,
ସେସମୟେ ଅନ୍ତଃପୁରେ ଲୁଟିନେବ ପ୍ରଭୁ !
ହରିନେଲେ କିଛୁ ବାଧା ନ ଥିବ ତୁମ୍ଭକୁ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଅଚ୍ଛା, ତେବେ ଯାଆନ୍ତୁ, ଏ ବିଷୟରେ ରୁକ୍ମଣୀକୁ ସତର୍କ କରିଦେବେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ—ମେଲାଣି ନେଉଛି, ପ୍ରଭୁ ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— ଦୂତବର ! ଯାଅ ବଜାରରେ ଘୋଷଣା କର,
ଯଦୁବଂଶମାନେ ସମସ୍ତେ ଯେ ଯାହାର ସତର୍କରେ
ରହିବେ, ଆଉ ବଳଙ୍କୁ ଏ ଲେଖା ନେଇ ଦେବ ।
ଦୂତ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୁଇଜଣ ସଖୀ ଓ ରାଜା ଭୀଷ୍ମକ ପ୍ରବେଶ)

ଗୀତ

ଆହା କି ଅପୂର୍ବ ଶୋଭା   କରେ ଜନମନ ଲୋଭା
ଶୋଭାରେ ଜିଣେ ମଘବା ସଭା ।
ସ୍ଥିର ଗ୍ରହଣି ପ୍ରତିକ   ଦିଶେ କେଡେ ଝକମକ
ଶତକୋଟି ଚନ୍ଦ୍ର ଜିଣି ଆଭା । ୧ ।
ଦ୍ୱାରେ ରମ୍ଭା ବୃକ୍ଷମାନ   ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବେଦୀ ସ୍ଥାପନ
ଦିଶେ ସୁଚାରୁ ଦିବ୍ୟ ତୋରଣା ।
ପଡ଼େ ଚାମର ଆଲଟ   ଟଣାଅଛି ଚନ୍ଦ୍ରାତପ
ବାଜୁଅଛି ବିବିଧ ବାଜଣା । ୨ ।
ପାଠ ଜ୍ୟୋତିଷ ବ୍ରାହ୍ମଣ   ଛନ୍ଦ ନିଜ ନିଯୋଗେଣ
ସଭା ଶୋଭା ନ ହୁଏ କଳନା ।
ନିଯୋଗୀ ଗଣବେଷ୍ଟିତ   ଗଗନେ କି ତାରାଯୂଥ
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ କରୁଛି ଘଟଣା । ୩ ।

ରାଜା—ମନ୍ତ୍ରିବର ! ଆଜ ସଭାଟି ସାଜ ସଜ୍ଜାରେ ବଡ଼ ଚମତ୍କାର ହୋଇଛି, ବାହ୍ୱା ! ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଜ୍ୟୋତିଷ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତ ଦେଖାନାହାନ୍ତି !

(ଦୂତ ପ୍ରବେଶ)

ଭଲ, ବାହାଘର ଯେଉଁ ନାଆଁଟି
କାନରେ ପଡ଼ିଲେ   ପ୍ରାଣ ଉଲ୍ଲସୁଛି
ପେଟ ଖାଲିହୁଏ ଗାଣ୍ଡି ଟେକନ୍ତି । ପଦ ।
ଗଜା ପୁରି ଲଡ଼ୁ ମିଠାଇ,
କେତେ ଖାଇ ପିବେ ମୁଠାଇ
ମୁଁ ହିଁ ଦରଜା   ପଟହ ବଜାଇ
ଜଳ ଜଳ କରି ଗୁଣ୍ଡିହୁଅନ୍ତି । ୧ ।
ବାହାଘର ଭୋଜଟା ଧନ;
ଖଟି ଖଟି ପିଠ ଗାଦକ ।
ଖାଇବା ପିଇବା   ହୋଇବ ସ୍ୱପନ
ଖାଡ଼ା ପଦରରେ ପିବନ୍ତି କଣ୍ଟି । ୨ ।
ମୋହଠାରୁ ଯେ ପାନ ଚୁଆ,
ହେଲେଣିଟି ଭୋଜଟା ବାହା ।
ମୋର ବାପ ମାଆ   ଏତେ ପଥରିଆ
ପିଲ ବୋଲି ମୋତେ ନ ଦେଲେ ଦୃଷ୍ଟି । ୩ ।

ବାହାଘର ବୋଲି ଯେଉଁ ଗ୍ରହଣା ଅକ୍ଷର ସେଥିରେ କି ସୁଖ ଲଡ଼ୁ ମିଠାଇ ଭଲିକ ପର ପାଟିରେ ପଡ଼ିଲେ ପେଟ ପୂରି ଉଠୁଛି । କହୁଣ କହିବ ? ବାହାଟିଏ ଖାଲି କେମନ୍ତ ହୁଅନ୍ତା ! ଏମନ୍ତ କଥା କହୁ କହୁ ଦିନ ଯିବ, ମୋ କାମରୁ ଆସେ ।

(ରାଜାଙ୍କୁ ଅଭିବାଦନ)

ରାଜା—ଦୂତ ! ଏତେ ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି ? ତୋ ଅପେକ୍ଷାରେ କେତେ କାର୍ଯ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହେଲାଣି ।

(ଗୀତ)

(ଏ କୁଳଜନଙ୍କ—ବୃତ୍ତେ)

ଯାଅ ଦୂତ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟେ କରାଅ ଘୋଷଣା ରେ ।
ଉଲ୍ଲସିତ ହୋନ୍ତୁ ସର୍ବେ ଏ ମଙ୍ଗଳ ଦିନରେ । ୧ ।
ବଜାଇ ବିବିଧ ବାଦ୍ୟ ଚମକା ଗଗନରେ
ଗୀତ ବାଦନରେ ବର ନିମନ୍ତ୍ରିଣ ଆଣରେ । ୨ ।
ନାନା ବେଶ ଭୂଷା କରି ଅଣାଅ ଦୂତୀଚାରେ ।
କୁଳାଙ୍ଗର ମତେ ଦେଖ ମଣ୍ଡପକୁ ପଠାରେ । ୩ ।
ପୁଣ ଜ୍ୟୋତିଷ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଦ ଅଧ୍ୟାପିଣ ରେ ।
ବିଧି ବିଧାନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରେ । ୪ ।

ଯାଅ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ତେ ଆୟୋଜନ କରି ଗୀତ ବାଦନ ନେଇ ବର ଆଣିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କର ।

ଦୂତ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ! ବର୍ତ୍ତମାନ ତତ୍ପର ହେଉଛି ।

(ଦୂରରୁ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀର ଆଗମନ ଦେଖି)

ଗୀତ

ଧୀରେ ଧୀରେ ଏଣିକୁ ତାର ଆସୁଛି ରେ । ଘୋଷା ।
ମନ୍ଦହାସୀ ମଦାଳସୀ   କୁନ୍ଦରଦନା ସୁକେଶୀ
ମଦନ ତା ସଙ୍ଗେ ଆସି ମିଶୁଛି ରେ । ୧ ।
ହେବ ପଦର କସ୍ତୁରୀ   ମଦର ତା ନାହିଁ ଶରି
ସୁନ୍ଦର ଚାହିଁ ତା ମନ ରମୁଛି ରେ । ୨ ।
ତା ନେତ୍ର ବାଙ୍କ ଚାହାଣି.   ଜନ ମନ ନିଏ କିଣି
ମୋ ପଞ୍ଚ ପରାଣ ତାରେ ଭାସୁଛି ରେ । ୩ ।

ଆହା ! କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର କନକ ପ୍ରତିମାଟିଏ ମୋର ଆଡ଼କୁ ଗଡ଼ିଆସୁଛି ! ଆଜ୍ଞା ଆସୁ ଆସୁ ।

(ଦାସୀ ପ୍ରବେଶ)

ଦୂତ—(ଗତ କ୍ରୋଧ କରି) ହେ କିଏ ? କୁହା ନାହିଁ, ବୋଲି ନାହିଁ କୁଆଡ଼େ ମାଡ଼ିପାଉଛୁ ?

ଦାସୀ—ମୁଁ ମହାରାଜାଙ୍କ ସାକ୍ଷାତକୁ ଯାଉଛି ।

ଦୂତ—ସେଇଠି ରହ, ମହାରାଜାଙ୍କୁ ମୁଁ ଜଣାଏ, ତେବେ ଯାଇଁ ଯିବାକୁ ଦେବ । ମୋ ପାଉଣା କଅଣ ଦେଲ, ମୁଁ ଜଣାଇଦିଏ ।

ଦାସୀ - ତୋତେ କ ପାଉଣା ଦେବ ? ମୁଁ ନଅର ମା ମଣିମାଙ୍କ ଦାସୀ । ଯା, ରାଜାଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦେ ଯା ।

ଦୂତ—ବାହିଁକି ଏଡ଼େ ତୋଡ଼ ? ତୁ ଯିବା ମା ମଣିମାଙ୍କ ଦାସୀ, ମୁଁ ତ ବା ମଣିମାଙ୍କ ଦାସ ! ତୁ ମୋତେ ଡରଉଛୁ କଅଣ ? ଅଚ୍ଛା, ଜଣାଇ ଦଉଛି—(ରାଜାଙ୍କୁ ଜଣାଇବା) ମହାରାଜ ! ଦ୍ୱାରରେ ଭିଅଁସର ଜଣେ ଦାସୀ ତୁମ୍ଭଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ ଅପେକ୍ଷା କରୁଛି ।

ରାଜା—ଆସିବାଦିଅ !

ଦୂତ - ଯେ ଆଜ୍ଞା; (ଦାସୀକୁ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟ ପଠାଇବା)

ରାଜା—ଦାସି ! କ ସମ୍ବାଦ ?

ଦାସୀ—ମା ମଣିମାଙ୍କର ଶରୀର ଅସୁସ୍ଥ, ଆପଣଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଅପେକ୍ଷା କରୁଅଛନ୍ତି ।

ରାଜା—ତେବେ ଚାଲ, ମୁଁ ଯାଉଛି । (ସ୍ୱଗତ) ବୋଧହୁଏ ରୁକ୍ମିଣୀର ଓ ରାଣୀଙ୍କର ମତଭେଦରେ ରାଣୀଙ୍କର ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନମାନ ଘଟିଛି, ଚାଲ ମନ୍ତ୍ରି !

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ରୁକ୍ମିଣୀ ଦାସୀ ସଙ୍ଗ)

ରୁକ୍ମିଣୀ—ସଖି ! ବ୍ର ଦୂତ ଯାହା କହିଲେ, ତୋ ମନକୁ କେମିତି ଆସିଲା ? ସତେ କଅଣ ସେ ଆସିବେ, ବାହିଁ ମୋତେ ତ ବିଶ୍ୱାସ ହେଉ ନାହିଁ ।

ସୁରମ—ସଖି ! ନିଶ୍ଚୟ, ଆସିବେ ତେବେ ଆଉ ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅ ନା !

ରୁକ୍ମିଣୀ— ଗୀତ

ସ୍ୱପନ ଅବସ୍ଥେ ଦେଖୁଛି ଯୋ ଆଜ
ପ୍ରିୟତମ ମୋର ଆସିବେ କି ?
ଅଙ୍କଗିଣ କରେ ଧରି ପୀତାମ୍ବର
କୋଟି ଜନ୍ମ ଦୁଃଖ ନାଶିବେ କି ।
ଖଣ୍ଡି ଯିବ ମୋର ଅମା ଅନ୍ଧକାର
ପୂର୍ଣ୍ଣଶଶୀ ଆସି ହସିବେ କି ?
(ମୂର୍ଚ୍ଛା) ମୋର ଶୀତଦିନେ ବସନ୍ତ ବହିବ
କୋକିଳ ଆନନ୍ଦେ ଗାଇବ କି ।

(ରାଣୀଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

ସୁରମା—କେମା ! ଦେଖିଲ, ମା ମଣିମା ଏଣେ ଆସିଲେଣି ! ଚମ ଲାଗି ତାଙ୍କର ତ ଖିଆ ପିଆ ଏକରକମ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲାଣି ।

ରାଣୀ—(ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ମା’ ମ ! ତୁ ସଦାବେଳେ ଯେଉଁଠି ମନ ସେଠି ବସି ଲୁହ ଗଡ଼ାଇଲୁ । ତୁ ଏମିତି ହେଲେ ତ ତୋ ମଣିଷପଣିଆ ଶେଷ ହୋଇଯିବ । ଧନ ମୋର ! ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମୋର ! ଆଉ ମନଟାକୁ ଏତେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ କରନା ।

(ସୁରମା ପ୍ରତି)

ସୁରମା ! ଝିଅକୁ ମୋର ବଗିଚ୍ଚ ଆଡ଼େ ବୁଲେଇ ଆଣିବୁଟି । ମହାରାଜ ଏଠିକି ଆସିବେ, ଏଠୁ ତୁମେ ଟିକିଏ ଯାଅ ।

ସୁରମା—ହଉ ଯାଉଛୁଁ । କେମାମଣି ! ଚାଲ, ଟିକିଏ ବଗିଚ୍ଚ ଆଡ଼େ ବୁଲି ଆସିବା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାଣୀ—(ସ୍ୱଗତ) ମୁଁ କଅଣ କରିବ, ରାଜାଙ୍କୁ ଭଲ ରୁକ୍ମିଣୀର ଦୁଃଖ କଥା କହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କହିଲେ କଅଣ ହେବ । ରୁକ୍ମିଣ ତ ଦୁଷ୍ଟଲୋକ, ସେ ତ ସବୁ ବାଧା କଲାଉଛି । ଏ କଅଣ ଦାରୁଣ ଥିଲେ ? ଆଜ ଆଉ ଥରେ କହିବ । ରୁକ୍ମିଣୀ ! ତୋ କପାଳ କଥା । ଏଇ ତ ଆସିଲେଣି ।

(ରାଜା ପ୍ରବେଶ) (ରାଣୀ ଘାରବେ ବସିବା)

ରାଜା—ପ୍ରେୟସି ! ତୁମର ଶରୀର କଅଣ ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇଛି ? ଆଜ ଏପରି ଆନନ୍ଦ ଦିନରେ ତୁମର ଏପରି ବିରସ ବଦନରେ ବସିବା କଅଣ ଭଲ ମନେ କରୁଛ ? କଅଣ କହିବଟି ? ପିତା ମାତା ଭାବରେ କନ୍ୟାଟିକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ ବିଦାୟ ଦେବା କହିବା । ତୁମ୍ଭେ ତ ଏପରି ହେବ, କନ୍ୟାକୁ ପ୍ରବୋଧ ଦେବ କିଏ ? ନା, ଅନ୍ୟ

କୌଣସି କଥାରେ ବ୍ୟଥିତ ଅଛ, ମୋତେ ନ କହିଲେ ମୁଁ ଜାଣିବି କପରି ?

ଗୀତ

ଆହା ରେ କନକକେଶୀ
କାହେଁ ବେଦନ ମୋ ଜନତ
ହୀନ-ଭରକା ତୋ ବଦନେ
ନାହିଁ ମୋର ଅନ୍ୟ ଗତି । ୧ ।
ଜାଣାକଣା ତୋର ବାଣୀ
ଶୁଣାଅ ଗୋ ରମାମଣି
ଧରୁଅଛୁ ତୋର ପାଣି
ଦାଣିଦୁଏ ହୃଦୟଟି । ୨ ।
ମତ୍ତ-କରଣୀ ଗମନା
କାହିଁକି ହେଉ ବିମନା
ମୁଁ ପରା ତୋହର ଜଣା
ଜାଣ ନ ପାରେ ଗୋ ମତି । ୩ ।

ପ୍ରେୟସି ! ଆଉ କେଉଁ କଥା ପ୍ରକାଶ କର । ତୁମ୍ଭେ କହୁ ନ କହିଲେ ମୁଁ ଜାଣିବ କପରି ?

ରାଣୀ—ନାଥ ! ରୁକ୍ମିଣୀର ଶୋକାକୁଳ ନୟନ ଦେଖିଲେ କେଉଁ ପାଷାଣର ହୃଦୟ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନ ଯିବ ? ବିବାହ ଉତ୍ସବରେ ଏଏ କେତେ ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରୁନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ମୋ କନ୍ୟାର ଅବସ୍ଥା ଆଉ କହି ହେଉନାହିଁ । ଅତଏବ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାକୁ ବିବାହ ଦିଅନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ରାଜା—ଏ ଅସମ୍ଭବ କଥା । ସେ ପିଲା ବୋଲି ତୁମ୍ଭେ ଏ ଶେଷପରି କଥା କହୁଛ ! ବିବାହ ଦିନ କି ବନ୍ଦ ହୋଇପାରେ ? ଯେଉଁଦିନ ହେଲେ ତ ସେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କୋଳରୁ ଅନ୍ତର ହେବ । ଝିଅ, ଝିଅ, ଏ କେଉଁ ସାଇତିବା ଧନ କି ? ସେ ସ୍ୱଭାବତ ସର୍ବଜନୀୟ କଥା, ଆମ୍ଭର ଏକ୍ତିଆର କିଛି ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେ ସିନା ଜନ୍ମ ଦେଇଛୁ, କିନ୍ତୁ କର୍ମ ତ ଦେଇନାହୁଁ । ତୁମ୍ଭେ ବୃଥାରେ ଅନ୍ୟ ଆଶା ମନରେ ଜାଗରିତ କରନା । କେବଳ ବାଦ୍ୟ ଶୁଭିଲଣି । ତୁମ୍ଭେ କନ୍ୟାକୁ ବୁଝାସୁଝା କରି ଦେବୀମନ୍ଦିରକୁ ଏବଂ ମଙ୍ଗଳବାକୁ ପଠାଅ । ଆସ, ଆଉ କେତେକ ବିଷୟ ପରୁଝିବାକୁ ଅଛି ।

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଶିଶୁପାଳ ବର ବେଶେ ବେଷ୍ଟନ ସହ ଯାନ-ଯାନକରେ ପ୍ରବେଶିବା ଓ ରାଜପୁରୋହିତ ବାଟ-ବରଣି କରି ନେଇଯିବା ।)

(ନେପଥ୍ୟେ ଶଙ୍ଖାଦି ଡାକ)

ରାଜା—ଦୂତ ! ଯା, ଅନ୍ତଃପୁରରେ ଖବର ଦେ, ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର କନ୍ୟାକୁ ଦେବୀ ମନ୍ଦିରକୁ ପଠାନ୍ତୁ । ବରକୁ ନୂଆ ଆବାସରେ ରଖାଅ । ଆଉ ଯିଏ ଯିଏ ରାଜାମାନେ ଆସୁଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ଦେଇ ରଖାଅ ।

ରୁକ୍ମ—ପିତା ! ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର ଆରମ୍ଭ କରିବା ଦରକାର । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ରୁକ୍ମିଣୀର ସଖୀସହ ଦେବୀ ମନ୍ଦିରକୁ ଗମନ, ଶଙ୍ଖ ହୁଳହୁଳି ଇତ୍ୟାଦି)

୧ମ ସଖୀ—ତେମେ ଏମିତି ହେଲେ ହେବ ? ପିତା ତଥା ଖୁସି ହେଉଛନ୍ତି ! ଉଃ, ଟିକିଏ ଚାଲିଆସ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ନାହିଁ ସଖି ! ଯିବି ନାହିଁ । ମୋତେ ବାଧ୍ୟ କର ନା, ଗୁହାରି ।

୨ୟ ସଖୀ—ଆ ଲୋ କଅଣ କଥା ! ତେମେ ପିଲ ନୁହଁ, ଛୁଆ ନୁହଁ, ଏମିତି ଅବୁଝା କଅଣ ହେଉଛ ?

୩ୟ ସଖୀ—ଜାଣ ଲୋ ! ବ୍ରାହ୍ମଣଟା ଭଲ ଥାଆନ୍ତା, ପୁଣି ଥରେ ହେଲେ କହନ୍ତା ଯାଆନ୍ତା । ଯୋଗିଆଣିଆ ଭଳି ଘରେ ବସି ରହିଲୁ, ଏଣେ ସ୍ୱାଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗ ଏମିତି । ନେମାରେଲ ! ତେମେ ଭଲ ସ୍ୱର ।

ରୁକ୍ମିଣୀ— ଗୀତ
କାହିଁକ ରେ ସତ୍ୟ ମେତେ ବଳାଅ ପରା । ପଦ ।
କାହିଁ ସେ ଲାବଣ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି କାହିଁ ସେ ଶ୍ରୀମୁଖ ଜ୍ୟୋତି,
କାହିଁ ସେ ପ୍ରାଣ ବନ୍ଧୁଟି ହୃଦୟହାରା । ୧ ।
ସଖି ! ସେ ଲାବଣ୍ୟ ପ୍ରତିମା ମୋର ନୟନ ପଥୁକା କାହାନ୍ତି ?

୨ୟ ସଖୀ — ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛ କାହିଁକି ? ସେ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ, ନିଶ୍ଚେ ତୁମ୍ଭର ଅନ୍ତରବେଦନା ଜାଣିଛନ୍ତି । ସେ ତାର ପ୍ରତିକାର କରିବେ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ— ଗୀତ
କାହିଁ ସେ ମନମୋହନ ? କାହିଁ ସେ ବଂଶୀବଦନ,
କାହିଁ ସେ କାଳଆସୁନା ପ୍ରେମ ପସରା । ୨ ।
ସଖି, ସତେ ଆସିବେ ନାହିଁ ! ସତେ ମୋତେ ଦେଖାଦେବେ ନାହିଁ ?

୩ୟ ସଖୀ—ହିଁ ଆସିବେ, ତେମେ ତ ବେଶ୍ ଆମକୁ ଧଇଲାଧଇଲ କରି ସାରିଲଣି ।

ରୁକ୍ମିଣୀ— ଗୀତ
କାହିଁ ଶ୍ରୀଖଣ୍ଡଚୂଳଆ କାହିଁ ସେ ବନମାଳିଆ
କାହିଁ ସେ ଘନକାଳିଆ ମୋ ମନଚୋରା । ୩ ।
କାହିଁ ସୁଘଟ ନାଗର କାହିଁ ସେ ମୁରଲୀଧର,
କାହିଁ କ ହେଲେ ବନ୍ଧୁର ବାଳ ଅଧୀରା । ୪ ।
(ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ନିକଟେ ସ୍ତବ)
ମା ଭଗବତି ! ପତି ମୋର ସେ କାଳଆ ସୁନା ।
ତାର ବିନା ଅନ୍ୟ ମୋର ନାହିଁଟି ଶୋଚନା ।
ମହିଷାମର୍ଦ୍ଦିନି ମାତ ଦୁର୍ଗତି-ନାଶିନି ! ଏ ସଙ୍କଟୁ ଉଦ୍ଧାରକୁ କରୁଣାଦାୟିନି ! (ଶୂନ୍ୟବାଣୀ)

କୃଷ୍ଣ—ଭାଗ୍ୟବତି ! ଅଚିରମେ ଭେଟିବୁ ତୁ ମୋତେ
ହବେ ମୁହିଁ ବନ୍ଧା ଏ ଜଗତେ
ଭକ୍ତଙ୍କ ହାତରେ ମୋର ନାମ ଭଗବାନ,
ଭକ୍ତର କଷଣ ସହି ! ସହେ ମୁଁ କଷଣ,
ନିଶ୍ଚୟ ବରଙ୍ଗୀ ଆଜ ହେବୁ ପ୍ରାଣସଙ୍ଗୀ
ବୃଥା କମ୍ପା ଏଣେ ତେଣେ ହେଉଅଛୁ ଧନ ?

ରୁକ୍ମିଣୀ—(ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ) କିଏ କେଉଁଠାରେ ଏ ଅମୃତ ବାଣୀ ଶୁଣାଇଲା ! ସତେ ମୋ ବନ୍ଧୁ ଆସିବେ ?

ସଖୀଏ—ହିଁ ଆସିଲେ ପରା ? ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଚାହିଁ) ଜେମା ଦେଖ, ଦେଖିଲ, ଆକାଶ ମାର୍ଗରେ ଏ କାହାର ରଥ ? ଆମ୍ଭେ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିଲୁଣି, ଏ ସେହି ନଟବର ନାଗର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ । ତାଙ୍କ ଛଡ଼ା ଆଉ କେହି ନୁହେ । ଭଲକରି ଟିକଏ ଉପରକୁ ଚାହିଁଲ ।

ସଖୀଏ— ଗୀତ
ଏହି ପରା ସେହି ଯାହା ଲାଗି ହେଉ ବାଇ ଗୋ ।
ପଥ ଜଗି ବସିଅଛୁ ତୋ ଆସିବା ଚାହିଁ । ପଦ ।
ତୋର ଅନ୍ତର ବେଦନା ଜାଣେ ସେ ମନମୋହନା,
ନ କର ଆଉ ଭାବନା ହେବୁ ତାଙ୍କ ସହି ଗୋ ।୧।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— ଗୀତ
ଘନକେଶି ! ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ବସି,
ତୋତେ ଚାହିଁଅଛୁ ପରାରେ
ପୀନସ୍ତନୀ ନୁହ ଭାବ,
ଏ ଜୀବନ ତୋହ ଲାଗି !
ମୀନ କି ସଲିଳ ମୁହଁଛୁ ବଲ୍ଲଭ
ତୁ ମୋ ହୃଦହାର ରେ ।୧।

ପ୍ରେୟସି ! ତୁହି ମୋର ଉକାର ରତନ, ତୋହ-ବିନା ଏ ଜଗତେ ନାହିଁ ସୁଖ ଅନ୍ୟ, ପରାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଣ ତୋହଲାଗି ସତ ! ବିଷଣ୍ଣ ନ ହୋଇ ଆସ ପଥ ମୁଁ ଚାହିଁଛି ।

ଗୀତ—
ଶରଦ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନା, କାହିଁକ ହେଉ ବିମନା
ତୋ ହୃଦ ପଲଙ୍କେ ବିହରିବି ସୁଖେ
ଖେଦ ତେଜ ଧୀରା ରେ ।୨।
ପ୍ରେୟସି ! କର ହସ୍ତ ଉତ୍ତୋଳନ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ । ନେବି ନନ୍ଦଘୋଷେ ।

ଦାସୀମାନେ – ଦେଖିଛ କଣ ବା ଗୁଲୁନା, ଜେମାଦେଈ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଏକା ମନେ ପକାଉଥିବଟି ? କେହି କୁଆଡ଼େ ନାହାନ୍ତି, ଆଉ କାହିଁ ଦୁରକୁ ଗଲ ।
(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

———

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜା, ପୁରୋହିତ ଦୁଇଜଣ, ଜ୍ୟୋତିଷ, ବାଳକ ଓ ବାଦ୍ୟକାର ଓଗେର)

ରାଜା—ପୁରୋହିତେ ! ତୁମ୍ଭର ଦେଖା ଉପର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ରଖ, ଯେପରି ଶୀଘ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ମହାରାଜ ! ସବୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ବାରିତ ଯାଇଁ ବର ଘେନିଆସୁ ! ବାହୁଅ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଯିବ ।

ରାଜା—ହଉ ଯାଅ,(ବାଳକପ୍ରତି) ଯାଅ ବର ଘେନିଆ ।

(ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର କର୍ମ ଆରମ୍ଭ)

(ବର ଅଞ୍ଚଳ ଘେନ ପ୍ରବେଶ)

ବାହୁଅ ସୂତା ଧରିବା ସମୟେ ନେଲ ନେଲ ଗୋଳ ଦୂରରେ ହେବା)

ରାଜା—ଏ କି ଶବ୍ଦ ? କିଏ କାହାକୁ ନେଲ ନେଲ ଡାକ ପଡ଼ୁଛି ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—କେ ଜାଣି ମହାରାଜ ! (ସମସ୍ତେ ଉଠିଛି)

ଦୂତ—(ବେଗେ ପ୍ରବେଶି) ମହାରାଜ ! ସର୍ବନାଶ ! ଦେବୀ ମନ୍ଦିରରୁ ଜେମାମଣି ଆସିବା ସମୟେ କିଏ ଜେମାମଣିଙ୍କୁ ଧରି ନେଇ କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଗଲା ।

ରାଜା—ଆରେ, ନେଲା କିଏ ?

ଦୂତ—ମହାରାଜ ! ଚୋର ।

ରାଜା— ଗୀତ

(ନେଲାଁ ହା ତୋ ମୁଖରେ ଲଜ୍ଜା—ବୃନ୍ଦେ)

ବେଢ଼ି ମାରି ଚୋର କେଉଁଣେ ଗଲା ରେ
ବାହୁଅ କନ୍ୟା ହରଣ   କାଳେ ମୂଢ଼ ଅଜ୍ଞାନ
ଅନ୍ତରାଳେ ରହି ଏଡ଼ା କଲା ରେ
ନେଲାରେ, କାହା ସଙ୍ଗରେ । ପଦ ।

କାର ଏ ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ? ମୋର କନ୍ୟାକୁ ବଳାତ୍କାରରେ ଦେବୀ ମନ୍ଦିରରୁ ହରଣ କରି ନେଇଗଲା ।

ଗୀତ

ଭେକ ଭୁଜଙ୍ଗ ଗର୍ତ୍ତରେ   ପଶିଛି କି ଯୁଝିବାକରେ
ବୁଝିଲି ତା କର୍ମ ବାମ ହେଲା ରେ । ୧ ।
ସିଂହ ମୁଖରେ ଶୃଗାଳ   ଘୁଚ ବେଗେ ବେଗେ ମାତର
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ଶୋକ ଦେଲାରେ । ୨ ।

ଦୂତପ୍ରତି—କହ ଦୂତ ! ସୈନ୍ୟଗଣେ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗି ହୁଅନ୍ତୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସର୍ବେ । ଛାର ଚୋର ଗୋଟା କିଏ ବଳାତ୍କାରେ କନ୍ୟାକୁ ମୋ କରିଲା ହରଣ । କଷ୍ଟେ ଆଜ ଧରି ପାଷଣ୍ଡକୁ, ଦମାଇ ତା ବୁଝିବ କେଯାଏ ।

(ରୁକ୍ମଣ ପ୍ରବେଶ)

ରୁକ୍ମଣ—(ପିତା ପ୍ରତି) ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର ତାତ !

ଏ ସନ୍ତାନ ଥାଉଁ ଥାଉଁ, ଆପଣ କାହିଁକି ଯୁଦ୍ଧକୁ ଅଗ୍ରସର ହେବେ ? ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ପାଷଣ୍ଡର ଦମାକଥା ବୁଝିବି । ଚାଲ ଦୂତ, ଫେରନ୍ତୁ ପିତା ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବାଳକ—ନନା, ଆମେ କଅଣ କରିବା ।

୧ମ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆରେ ନଡ଼ୋଇ ତ ଲାଗିଲା, ଆମେ ଏଠି ବସି ରହି କି ଫଳ ? ତୁ ବର ନେଇ ଯା, ଆମ୍ଭେ ଚାଲିଲୁ । ମିଛରେ ଏଠି ବସି କଅଣ ହାଣରେ ଯିବା ?

ବାଳକ—ବରକୁ କୋଉଠିକି ନେବି ?

୨ୟ—ଆମେ ଜାଣୁ ? ନନା ଚାଲ, ଏଠି ଆଉ ଦଣ୍ଡେ ରହି ଭଲ ନାହିଁ । ଏ ସରଞ୍ଜାମ ପୁଡ଼ା ବାନ୍ଧିନେଇ ଯିବା, ଛାଡ଼ିବା କାହିଁକି ? ଆମର ଯେତିକି ହେଲା ସେତିକି ।

(ଗୋଟେଇ ଗାଟେଇ ଘେନି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବାଳକ—(ଶିଶୁପାଳ ପ୍ରତି) ଆଉ ଆପଣ ବସିଛନ୍ତି କାହିଁକି ? ପ୍ରାଣ ରଖିବା ଭାବନା ପଡ଼ିଲାଣି, ଚାଲି ଆସନ୍ତୁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଞ୍ଚମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ରୁକ୍ମଣ ସୈନ୍ୟ ସହ ପ୍ରବେଶ)

ରୁକ୍ମଣ ଗଲା କାହିଁ ମୂର୍ଖ ?

ଦୂତ - ଯୁବରାଜ ! ଏଇ ଦେଖନ୍ତୁ ତ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗରେ ଗୋଟାଏ ରଥ କାହାର ଦେଖାଯାଉଛି ।

ରୁକ୍ମଣ—ହଁ, ଠିକ୍ ଏହି ।

ଗୀତ

କାହିଁ ଯିବ ପାଜ ଆଜ ମୋ କରୁ ବରନ୍ତ ।
ପାଞ୍ଚି ପୋହୁଲଣି ଯମ ନାହିଁ ଭଲ ଗନ୍ତ । ୧ ।
ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ପାତାଳରେ ନାହିଁ ତାର ବାସ ।
ନିଷ୍ପୁର ଖୋଜ ମାରିବ ଯିବ ଏ କଳୁଷ । ୨ ।
ଦେବତା ହେଲେ ତା ମଥା କରିବ ମୁଁ ଚୂନା ।
ରାକ୍ଷସ ହେଲେ ମୁଁ ଧ୍ୱଂସ କରିପାରେ ସିନା । ୩ ।
ରଣେ ନ ଜିଣିଲେ କୁଣ୍ଡିନଗ୍ରେ ନ ପଶିବ ।
ଏ ମୋର ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଧରୁଅଛି ଜବ । ୪ ।

ଶୁଣ ସୈନ୍ୟଗଣେ !
ଯେବେ ଆଜ ନ ଜିଣେ ସେ ପାଷଣ୍ଡ ସ୍ୱେଚ୍ଛକୁ
ଯେବେ ଭଗ୍ନୀ ମୋର ନ ଆଣେ ତା କରୁ
ନ ପଶିବ କୁଣ୍ଡିନଗ୍ରେ ଏହି ଦୃଢ଼ବ୍ରତ ।

ଦୂତ – ମହାରାଜ ! ଏହି ଏହି—

ରୁକ୍ମ—ହିଁ ଏହି ତ, ରେ ରେ ପାଷଣ୍ଡ ପଳାଉଛୁ କାହିଁ ?
ଆଜ ଦଣ୍ଡେ ମାତ୍ର ରହ ସେହି ସ୍ଥାନେ,
ପାଷଣ୍ଡ ବର୍ବର ! ଏବେ ତୋ ଜମାନ,
ମୋ ଭଗ୍ନୀକୁ ହରିବାକୁ ବଳାଇଲୁ ଆଶା,
ରେ ଲମ୍ପଟ ନାସ୍ତି ଚୋର ! ଚଳ୍ପିଲଣି ତୋତେ
ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରିବ ତୋ ମୁଣ୍ଡ ।

(ଦଳବଳ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

———

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ଯଦୁସୈନ୍ୟ, ବଳଦେବ, ରୁକ୍ମିଣୀ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଭାଇ ! ରୁକ୍ମ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗି ଧାଇଁଛି । ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସତର୍କ କରିଦିଅନ୍ତୁ ।

ବଳଦେବ – ଏଇ ତ ସେ ଆସିଗଲା ପରା ? ଯାଦବ, ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଭାଇ ! ମୁଁ ଟିକିଏ ଅନ୍ତରାଳରେ ରହୁଛି ।

ବଳଦେବ—ଯାଅ (କୃଷ୍ଣ ଓ ରୁକ୍ମିଣୀ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରୁକ୍ମ—(ପ୍ରବେଶ)
ଆରେ ରେ ପାଷଣ୍ଡ ଯଦୁବୀର
ଗୋଟି ଗୋଟି ବନାଶି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
ଅଯାଦବ କରିବ ଏ ମହୀ ।

(ଯାଦବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରୁକ୍ମ ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

———

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ - ପ୍ରିୟେ ! ଏପରି ଅନ୍ୟମନସ୍କ କାହିଁକି ? ତୁମ ମନରେ କଅଣ କିଛି ଭୟ ଆସୁଛି ? ନା, ଭୟର କାରଣ କିଛି ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ ମୋ ନିକଟରେ ଅଛ; ଭୟ କାହାକୁ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ—ନାଥ ! ଅଭାଗିନୀ ଯୋଗୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ କେତେ କଷ୍ଟ ସହି କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ନା ନା, କଷ୍ଟ କଅଣ ? ତୁମ୍ଭେ ମୋ ହୃଦୟ-ନିଧି । ତୁମ୍ଭେ ମୋ ନୟନତାରା । ତୁମ ଲାଗି ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟ ଯିବାକୁ ଦେଇପାରେ । ଏଇ କିଏ ଆସିଲା ?

(ରୁକ୍ମ ପ୍ରବେଶ)

ପାଷଣ୍ଡ ! ଏବେ ତୋ ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା
ମୋର ଭଗ୍ନୀ ବଳେ ଆଣି ରଖିଛୁ ପାଷଣ୍ଡ,
ମୂର୍ଖ, ଅଛି ଯେବେ ପ୍ରାଣେ ଆଶା
ରୁକ୍ମିଣୀକୁ ଦେଇ
ଶତେବାର କ୍ଷମା ମାଗ ମୋତେ
ନଚେତ୍ ମୁଣ୍ଡହୀନ ଗଣ୍ଡି ତୋର ଲୋଟିବ ଏ ମହୀ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ନିର୍ଲଜ୍ଜ ତୁ, ଝିଅଣୋଇ ସାଙ୍ଗରେ ଆସି ଯୁଦ୍ଧ ଇଚ୍ଛାକରୁ ?

ରୁକ୍ମ— ଗୀତ

(ହେ ଗୁରୁଦେବ – ବୃନ୍ଦେ)

ମୂଷା ଖାଇଛୁ ଗଞ୍ଜାଇ ରେ ଯିବୁ କାହିଁ । ଘୋଷା ।
ମାର୍ଜାର କରିବ ଖଣ୍ଡ
ଯିବୁ କାହିଁରେ ପାଷଣ୍ଡ ।
ସଚରାଚର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ତୋର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ୧ ।

ଶିକାଚ୍ଛିଣ୍ଡା କୁଆଟ୍ଟେର
ଭାବକୁ କ ସେବ୍ୟପର ।
ମୋ ଭଗ୍ନୀକୁ ନେବୁ ହରି ଅଛୁ ମନେ ଧାଇଁ । ୨ ।
ହୁଡେ ଏ ଗଉଡ଼ ଗୋଠ
ନଷ୍ଟ ଖେଳ ପାପିଷ୍ଠ ।
ଏକ୍ଷଣି ହେବୁ ବିନଷ୍ଟ ଇଷ୍ଟ ସ୍ମର ତୁହି । ୩ ।
ପ୍ରାଣେ ଯେବେ ଲୋଡ଼ୁ ଆଣ
ଶରଣ ମାଗ ନୃଶଂସ ।
ନୋହିଲେ ହେବୁଟି ଧ୍ୱଂସ ମନ ହେଲି ବହି । ୪ ।
ଦୁରାତ୍ମା ! ସମ୍ଭାଳ ତୋ ମଥା
ପାଷଣ୍ଡ ! ବଳେବଳେ ମୃତ୍ୟୁକୁ ତୁ କଲୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ,
ନିଦାନ ପୂରିଲା ତୋର ଜାଣିଥା ପାପିଷ୍ଠ !
ଆସ କର ଯୁଦ୍ଧ ମୋର ତୁଲେ
ଦେଖାଯିବ ବାହାଦୁରୀ ପଣ !

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— ଗୀତ

ଯା ଯା ରେ ନିର୍ଲ୍ଲଜ୍ଜା ଯା
ଲାଜ ମାଡ଼େ ଯୁଝିବାକୁ ରେ
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଶଳା ମୋର ନ ହେଲେ ପାମର
କାଟିଥାନ୍ତି ତୁକୁ ରେ । ପଦ ।
ଚକ୍ରଧର କନ୍ଥ ଆଜ ରେ,
ବନ୍ଧ ନ ହେବୁ ତୁ ପାଜରେ ।
ନଜ୍ଞ ପ୍ରାୟେ ଖଣ୍ଡ କରି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ
ଭୁଞ୍ଜାଇବ କୁକୁରେ । ୧ ।
ଗର୍ବଗଞ୍ଜନ ବାନା ମୋର
ଗର୍ବ ଚୂରିବ ରେ ତୋର ।
ବର୍ବର ତୁ ଦୁଷ୍ଟ ହେବୁ ରେ ବିନଷ୍ଟ
ଡାକ ତୋର ଠାକୁରେ । ୨ ।
ଆସି କେ ସମ୍ଭାଳୁ ତୋତେ ରେ,
ନାଗ ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଲୋକରେ ।
ଆରେ ମୂଢ଼ ଦୁଷ୍ଟ ଗୁଡ଼ ଦେ ତୋ ଆଣ୍ଠୁ
ମୃତ୍ୟୁ କମ୍ପା ଡାକୁ ରେ । ୩ ।
ରେ ନିର୍ଲ୍ଲଜ୍ଜ ! ଜ୍ୟେଷ୍ଠଶଳା ତୁହି
ଭଉଣୀର ସଙ୍ଗରେ କେତେକ କନ୍ଦିବୁ ଲଢ଼ାଇ ।

ରୁକ୍ମଣ —ବୃଥା ବାକ୍ୟେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ,
ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗି ହୁଅରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।
(ଉଭୟ ଯୁଦ୍ଧରେ ରୁକ୍ମଣର ପତନ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମାଡ଼ି ବସିବା)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଏଥର ଯିବୁ କେଉଁଣେ ଦୁଷ୍ଟ !
ଡାକ କିଏ ଅଛି ରକ୍ଷାକରୁ ଏଥି
ମୂର୍ଖ ! ଅନ୍ତ ତୋର ଚରି, ଏଇତା ମୁଁ କରିବି ନିଷ୍ପେଷ୍ଟ

ରୁକ୍ମଣୀ—ନାଥ, ନାଥ ! କ୍ଷମାକର ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ନା ପ୍ରିୟେ ! ମୂର୍ଖକୁ କ୍ଷମା ନାହିଁ ।

ରୁକ୍ମଣୀ— ଗୀତ

ମାରନା ମାରନା ପ୍ରଭୁ, ମାରନା ମୋ ସହୋଦର,
ଏ ଦାରୁଣ ପଣ ଦେଖି କମ୍ପୁଛି ହୃଦ ପଞ୍ଜର । ପଦ ।
ଦଣ୍ଡିବା ଶକ୍ତି ତୁମ୍ଭର
ମୂର୍ଖଙ୍କୁ ନାହିଁ ଗୋଚର,
ଏ ଅପ୍ରାଧ କ୍ଷମାକର
ବାନ୍ଧବ ପର ତୁମ୍ଭର । ୧ ।
ଅର୍ଜିଲା କରମ ତାର
ଭୋଗିଲାଣି ଚକ୍ରଧର,
ମରଣ କେତେ ମାତର
ଲଜ୍ଜା ହେଲାଣି ଅପାର । ୨ ।
କରୁଣା ସିନ୍ଧୁ କରୁଣା
ନ କର ମୋଠାରେ ଊଣା,
ବାଳାମଣି ତୋହ କଣା
କ୍ଷଣେ ମୋ ସନ୍ତାପ ହର । ୩ ।

ନାଥ ! ଦିଅ, କ୍ଷମା ଦିଅ ! ମୋର ଭାଇ ପଣ୍ଡ ! ଭାଇର ପ୍ରାଣରେ ଆଘାତ ହେଲେ ଭଗ୍ନୀର କି ଦଶା, ତା କଅଣ ଆପଣଙ୍କୁ ଅଜ୍ଞାତ ?

(ବଳଦେବ ପ୍ରବେଶ)

କୃଷ୍ଣ ! କ୍ଷମା ଦିଅ । ତାକୁ ସପ୍ତ ବେଣ୍ଟିକରି ଜାନୁତଳେ ଗଳାଇ ଗୁଣ୍ଡ଼ଦିଅ । ନିଜର ଶଳା, ବନ୍ଧୁ ତ, ସେତିକି ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ।

(ତଥାକରଣ)

(ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ରୁକ୍ମିଣୀ ମିଳନ, ସଖୀମାନଙ୍କ ଗାନ)

ଘଟୋତ୍କଚ

ଷବାହ୍ନ ଷଭ୍ରାଠ

ଘଟୋତ୍କଚ

ଭବାନ୍ଧ ଭ୍ରାନ୍ତ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ—ଦୃଶ୍ୟ

ଦ୍ୱାରକା ରାଜଅନ୍ତଃପୁର

(ବଳଦେବ, ରେବତୀ ସହ ପ୍ରବେଶ)

ରେବତୀ—ଏମିତିଆ ନିଷ୍ଠୁରିଆ ମଣିଷ ପ୍ରାପ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ମିଳିବା କଠିନ । କେଉଁ କଥାକୁ ହୋଇ ନାହିଁ କି ହୋଇ ନାହିଁ । ମୋତେ ଏ ସବୁ ଭଲ ଲାଗୁନାହିଁ । ଲୋକ ଅପବାଦକୁ ତମର ଟିକିଏ ହେଲେ ତ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନାହିଁ ?

ବଳଦେବ—ଲୋକ ଅପବାଦ ! କାହିଁକି ? ଏପରି କି କଥା ଘଟିଛି କି ?

ରେବତୀ—ତୁମେ ଜାଣିବ କାହିଁକି ? ହାଣ୍ଡିରେ ଘାଟରେ, ହାଟରେ ବାଟରେ ସବୁଠି ପଡ଼ିଛି ସେଇ କଥା । କାନରେ କଣ ପଥର ପଡ଼ିଛି ?

ବଳଦେବ—ଓଃ ! କଥାଟା କଣ କହୁନାହିଁ । ଏଣୁ ତେଣୁ ଗୁଡ଼ାଏ କହିଯାଉଛ ଯେ !

ରେବତୀ—ମୋ କହିବାଟା ଖଟା ଲାଗୁଛି । ଏଥର ହାଣ୍ଡିର ଖେଳଭଣ୍ଡାରି କି କହିବେ । ରାଜା ହେଲ ବୋଲି, ବଡ଼ଲୋକ ହେଲ ବୋଲି, ସମୟ ଅସମୟ, କଥା ଅକଥା, ଭଲ ମନ୍ଦ ବିଚାର ଟିକିଏ ନାହିଁ ? ତୁମେ ପରା ଜଗତକୁ ଆଦର୍ଶ ଦେଖାଇବ ? ତୁମେ ରାଜା, ରାଜା ଅନୁଗତ ଧର୍ମ । କିନ୍ତୁ ତୁମେ ଯାହା କରୁଛ ତାହା ସାମାନ୍ୟରୁ ସାମାନ୍ୟ ଠାରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେନା ।

ବଳଦେବ—ମୁଁ କେବେ ଅନ୍ୟାୟର ପକ୍ଷପାତ ନୁହେଁ । କହୁନା ଏପରି କି କଥା ଘଟିଛି, ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ତୁମ ପ୍ରାଣରେ ଦାରୁଣ ଆଘାତ ଲାଗିଛି ? ମୁନିରପି ମତିଭ୍ରମ । ମୁଁ ତ ତହିଁରୁ ବାହାର ନୁହେଁ । ଭୁଲ ବଶତଃ ଯଦି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଘଟିଯାଇଥାଏ, ତେବେ ମୁଁ ସାବଧାନ ହୋଇଯିବି । ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ପୁରୁଷର ବୁଦ୍ଧି ବିଭ୍ରମ ଘଟିଲେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସାବଧାନ କରାଇଥାନ୍ତି, ଆଉ ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ ସ୍ୱାମୀକୁ ସୁପଥକୁ ଟାଣି ଆଣନ୍ତି । କହ ରେବତି ! ମୁଁ ଏପରି କି ଭୁଲ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି ?

ରେବତୀ—ତୁମେ କାହିଁକି ଭୁଲ କରିବ ? ତୁମେ ରାଜା, ପ୍ରଜାପାଳକ । ଦେଶର ହିତାହିତ ଭଲମନ୍ଦ ତମଠାରେ ନ୍ୟସ୍ତ । ବରଂ ସେ ଭୁଲଟା ମୋର ! ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଦୁଃଖିନୀ କନ୍ୟାର ମା ହୋଇ !

ବଳଦେବ—ଥାଉ, ଥାଉ, ଆଉ କହିବା ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ମୁଁ ପରିସ୍ଥିତି ବୁଝି ସାରିଲିଣି, ଶଶୀରେଖାର ବିବାହ କଥା । ଭଲ କୁଳ ଶୀଳ, ସୁଯୋଗ୍ୟ ପାତ୍ରଟିଏ ଖୋଜି ଖୋଜି ସମୟ ବିଳମ୍ବ ହୋଇଯାଉଛି । ଏବେ ମନୋମତ ଯାହାକୁ କରିଛି, ସେ ମୋର ମନକୁ ଖୁବ୍ ଆସିଛି । ଯେପରି ରୂପ, ସେପରି ଗୁଣ, ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶଜ ।

(ଏହି ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ଦାସୀ ପ୍ରବେଶି ଚିଠି ଆଣି ଦେଇଗଲା)

କିଏ ? ଖବର କିଛି ଅଛି କି ?

ଦାସୀ— ଦେବର୍ଷି ନାରଦ ଆପଣଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ ଅପେକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି ।

ବଳଦେବ — ଦେବର୍ଷି ନାରଦ ! ତାଙ୍କୁ କଣ ଆସିବାକୁ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ମନା ଅଛି ? ଯାଅ ଦେଖ ! ତାଙ୍କୁ ପାଛୋଟି ଆଣ । ଚାଲ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ଯାଉଛି । ମୋର ବଡ଼ ଶୁଭ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ । ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଅବଲୀଳାରେ ସମାଧାନ ହୋଇ ପାରେ । (ଉଭୟ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ନାରଦ ପ୍ରବେଶ

(ନାରଦ ବୀଣାଧରି ନାଚିକରି ଗାଇ ଗାଇ ଆସିଲେ)

ମନୁଆଁ ବୋଲ ନାମ କୃଷ୍ଣ ସୁଖଧାମ ।

ଜୀବନ ଯୌବନ ବ୍ୟର୍ଥ ସବୁ କାମ

ସାର ହରେକୃଷ୍ଣ ନାମ । ପଦ ।

ମାଟିର ଏ ଘଟ, ଏ ମାୟା ପଟ,

ନମିଷେ ହେବ ଅବସାନ ।

ମୋହର ମୁଁ ତାର ଆମ୍ଭର ତୁମର,

ଲାଗିଛି ଫାଙ୍କା ଲକ୍ଷ୍ୟଧାମ । ୧ ।

କେ ପିତା କେ ମାତା କେ ବନ୍ଧୁ କେ ଭ୍ରାତା,

ବୃଥା ଭବୁଛ ଅବଗାନ,

ତୋ ଜୀବନ ସାଥି, ତୋ ଗତି ତୋ ମୁକ୍ତି,

ଶ୍ରୀ ରାଧା ବଲ୍ଲଭ ଶ୍ୟାମ । ୨ ।

ହରି ବୋଲ ! ହରି ବୋଲ !! ହରି ବୋଲ !!!

(ବଳଦେବ ଓ ରେବତୀ ପ୍ରବେଶି ନାରଦଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି ଆସନରେ ବସାଇଲେ)

ବଳଦେବ—ହାଁ ବ ଦେଶରେ ଅନୁମତି ଅପେକ୍ଷା କରୁ-ଥିଲେ ? ଆପଣଙ୍କ କଣ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଆସିବାକୁ ନିଷେଧ ଅଛି ?

ନାରଦ—ନିଷେଧ ନାହିଁ ସତ୍ୟ, ଜାଣିଲି ଦାସୀ ମାନେ କ'ଣ ଦୁଃଖ ସୁଖ ହେଉଛନ୍ତି ଯଦି ହେଲେ କଣ ହେବ ? ଟିକିଏ ସଙ୍କୋଚ ଲାଗେ ତ ?

ବଳଦେବ—ଓ, ଭଲକଥା । ହିଁ, ଆମର ଦୁଃଖ ହାଲ ତ କିଛି ବୁଝୁ ନାହିଁ ।

ନାରଦ—ଆପଣଙ୍କର ପୁଣି ଦୁଃଖ ? ଯେ ଦୁଃଖ ସୁଖର ନିୟନ୍ତା, ତାଙ୍କର ପୁଣି ଦୁଃଖ ! ଏ ତ ଏକ ବଡ଼ିଆ କଥା !

ବଳଦେବ—ଜନ୍ମ ହେଲେ ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ କର୍ମରେ ବଦ୍ଧ । ଆମେ କ ତହିଁରୁ ବାହାର ? ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ବଡ଼ ଦୁଃଖିତ ।

ନାରଦ — ତା ତ ଆମେ ଜାଣୁ ।

ବଳଦେବ — ଜାଣ ? କହ ଦେଖି ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ, ସବୁ ତ ତମକୁ ମାଲୁମ ଥାଏ ।

ନାରଦ — ଏକ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତିଟିଏ ଲଗି ବୋଧହୁଏ ମା'ଙ୍କ ମନରେ ଦୁଃଖ ।

ବଳଦେବ—ଆମର କଣ ପୁତ୍ର ନାହିଁ ? ପୁଣି ଭାଇର ପରା ଶତ ଶତ ସନ୍ତାନ । ସେ କ ଆମର ନୁହନ୍ତି ? ସେ ଚିନ୍ତା ଆମର ନାହିଁ । କେବଳ ଶଶୀରେଖା ବିବାହ କଥା, ଏକ ଗୁରୁତର ସମସ୍ୟା ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ତୁମେ ଟିକିଏ ହେଲେ ଏ କଥା କେବେ ହେଲେ ବୁଝିଛ ?

ନାରଦ—ଆମେ ବୁଝି ସାରିଛୁ, ନା ଆଉ ବୁଝିବାକୁ ଅଛି ?

ବଳଦେବ—କେଉଁଠାରେ ? କାହାର ଯୋଗ୍ୟପାତ୍ର ?

ନାରଦ—କେଉଁଠାରେ ବଳେ ବୁଝି ପାରିବେ ନାହିଁ, ଯେପରି ଯୋଗ୍ୟ, ସେପରି ରୂପବାନ, ସେପରି ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶଜ । ଆଉ କଛି ବୁଝିବାକୁ ହେବନାହିଁ । ଏକାବେଳକେ ନିଷ୍ଠ ।

ବଳଦେବ---କିଏ ? କାହାର ପୁତ୍ର ?

ନାରଦ — ବୀରର ପୁତ୍ର ମହାବୀର । ସର୍ବ ଗୁଣାଳଂକୃତ ତରୁଣ ବୟସ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ୱଗ ତ । ଅମ ଶଶୀରେଖାର ଠିକ୍ ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ଯୋଗ୍ୟ ।

ବଳଦେବ— କିଏ ସେ କହୁନା କହୁନ ? ତୁମର ନିର୍ବାଚନ ଅବଶ୍ୟ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ, ତା ଆମେ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛୁ ।

ନାରଦ—ନିଶ୍ଚେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ । ଆମେ ଜାଣ ଚଳିତ ହଡ଼ି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ ? ଆମ ମନକୁ

ଯେ ଆସିଛି, ତା ସାରା ଜଗତର ମନକୁ ଆସିବ ।

ବଳଦେବ—ହଉ, କୁହ ଦେଖି, ସେ କିଏ ?

ନାରଦ - ଜଗତ୍ ବିଜୟୀ ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ପୁଅ ବୀର ଅଭିମନ୍ୟୁ ।

ବଳଦେବ—ଦେବର୍ଷେ ! ତୁମେ ତ ଗୋଟିଏ ଲଙ୍ଗଳା ଲୋକ । ତୁମର କାର୍ଯ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଲଙ୍ଗଳା, ଆଗ ପଛ, ଭଲ ମନ୍ଦ କେଉଁ ବିଚାରକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ ରଖି କଥାଟାମାନ କହିଦିଅ ।

ନାରଦ—ଆମେ ତ ବାସ୍ତବିକ ଲଙ୍ଗଳା । ଆମର ବେଶ ଭୂଷଣ କିଛି ନାହିଁ । ନିଜେ ସଫା, କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ସଫା । ଟିକିଏ ଗ୍ଲାନି ଥାଏନା ।

ବଳରାମ—ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଆମର ସମ୍ବନ୍ଧ ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ ? ସେଇମାନେ କି କୁରୁଙ୍କ ତାଡ଼ନାରେ ବନବାସରେ ରହିବା ଦୁସ୍ତର ପଡୁଛି ! ମୁଁ ଗୋଟିଏ ପାତ୍ର ନିର୍ବାଚନ କରିଛି ଶୁଣିବ ?

ନାରଦ—କୁହନ୍ତୁ, କୁହନ୍ତୁ । ଆପଣ ଜନ୍ମଦାତା, କନ୍ୟାର ହିତାହିତ, ଭଲ ମନ୍ଦ, ଚଳାଚଳ, ସୁବିଧା ଦେଖି ନିଶ୍ଚୟ ଠିକ୍ କରିଥିବେ । ମୁଁ କେବେଁ ସେ କଥା ଅସ୍ୱୀକାର କରୁନାହିଁ । ତାହା କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଆକାଂକ୍ଷା ଜନ୍ମୁଛି ।

ବଳଦେବ—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ପୁଅ ଲକ୍ଷ୍ମଣ କୁମର ।

ନାରଦ-- ସବୁ ଠିକ୍ଠାକ୍ କରି ମୋତେ କଣ ପରୀକ୍ଷା କରୁଥିଲେ ? (ରେବତୀଙ୍କ ପ୍ରତି) ମା ! କଥାଟା ଏକା ମନକୁ ପାଇଲା, ସମାସ୍ତରକୁ ସମାସ୍ତର ! ସ୍ୱାମୀକୁ ବାଧିର ବସ୍ତର ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ ।

ରେବତୀ—ଲକ୍ଷ୍ମଣ କୁମର ଶଶୀରେଖାର ଉପଯୁକ୍ତ ବର ବୋଲି ତୁମେ ସ୍ୱୀକାର କର ?

ନାରଦ—ସହସ୍ରବାର ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ମା ! ଏକା ସମୁଦ୍ରଟାଏ, ଏକଚ୍ଛତ୍ର ଅଧିପତି । ସାରା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଆଜି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ବଳି କିଏ ଅଛି ?

ରେବତୀ—ସମୁଦ୍ରକୁ କଅଣ ଆମେ ଭୁଞ୍ଜିବୁ, ତାଙ୍କ ପୁଅଟି କିପରି ? ଆମ ଝିଅ ଲାଗି ତ ?

ନାରଦ—ଯେମିତି ଭୁଞ୍ଜିଲେ ତ ଶଶୀରେଖାର ରୂପକୁ ଦେବରାଜ ଇନ୍ଦ୍ର ବି ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବେ ନାହିଁ, ତେବେ !

ବଳଦେବ—ତେବେ ଆଉ କଣ ଲକ୍ଷ୍ମଣକୁମର ରୂପରେ ବା ଗୁଣରେ ନ୍ୟୁନ ?

ନାରଦ—ନିଶ୍ଚେ ନିଶ୍ଚେ । ଘୃତପର ପୁଅ ଘୃତ, ଘୃତ-ପର ପୁଅ ଘୃତ । ଯାହା ବାପ ତଣ୍ଡେ ଯୋଦ୍ଧା, ତା ପୁଅ ଥୋଡ଼ା ଥୋଡ଼ା । ମୋଟ ଉପରେ ଦାନାକନା ମୁଠାକରେ ତ ସୁପ୍ତ ଅଛି । କଥାରେ ଅଛି ଘର ଦେଖି, ନାହିଁ ତ ବର ଦେଖ । ବାପାଙ୍କ ଯୋଗାଡ଼ଟା ଯାହା ହୋଇଛି, ସେଥିରେ ଆଉ ପାଣି ଫିଟେଇ-ବାକୁ ନାହିଁ । ଏମିତି ଏବେ—

ବଳଦେବ—ଏମିତି ଏବେ କଅଣ ? କହିଲ ଦେଖି କୋଉ କଥାଟା ଅଭାବ ଅଛି ।

ନାରଦ—ସବୁ ଭରପୂର । ଦୁନିଆଁରେ ତ ପାଞ୍ଚ ଆଙ୍ଗୁଠି ସମାନ ନ ଥାଏ ।

ରେବତୀ—ନାରଦ ! ତମ୍ମନକୁ ବୋଧହୁଏ ପାଉନାହିଁ ?

ନାରଦ—ନିଶ୍ଚେ ନିଶ୍ଚେ, ବଡ଼ବାପା ଯାହା କରନ୍ତୁ ସେଥିରେ ମଳଧୂଳି ନାହିଁ । ସବୁ ଆନନ୍ଦ ବାପା ! କେବେ ତିଥିଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛୁ ?

ବଳଦେବ—ଏଇ ନିକଟରେ ହେବ । ତୁମକୁ କଣ ଅଜଣା ରହିବ ? ତୁମେ ନ ଆସି କି କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରେ ?

ନାରଦ—ହଉ ବାପା ! ଆସୁଛି । ଗରିବ ସନ୍ତାନଟିକୁ ଭୁଲିବେ ନାହିଁ ।

ରେବତୀ—କିଛି ଜଳପାନ ନ କରି ଚାଲିଯିବେ ନା କଣ ?

ବଳଦେବ—ଯଜ୍ଞହିତ କଣ ? ଚାଲ, ଆଜ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋ-ଧନଙ୍କ ନିକଟ ପତ୍ର ଲେଖି ତାଙ୍କର ମତାମତ ନେବା । (ସମସ୍ତେ ଚାଲିଗଲେ)

ନେପଥ୍ୟ ଗୀତ

ସବୁ ବନ୍ଦବସ୍ତ ତଳବ ତସ୍ତର
କିଏ ବା କରିବ ପଣ୍ଡ,
ପୁଣି ଜଟିଆ ନାରଦ ପଟ ଧରିଲେଣି
କରିଦେବ ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ।

ଯେ ତ ଦୁର୍ଭାକର୍ଣ୍ଣା ଦଳିବ ବଧାରା
ଯେ ତ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ପିଣ୍ଡ,
କୁରୁ କ କାରଣ ଧ୍ୱଜା ଉଡ଼ାଇବେ
ଧରୁ ନେବ ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡ ।

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ସଖୀଗଣ

(ସଖୀମାନେ ଗୀତ ଗାଉଥିଲେ)

ବସନ୍ତ ଆସେ ହସେ ବସୁଧା ସୁହାଗିନୀ
ନାଲି ହଳଦି ପଦେ ତରୁ ନବ ସଜାଣି । ପଦ ।
ଶାଳୁଆ ନାଲି ଛତା ଟେକି ବସିଛି ମଥା
ସରସୀ ଘରେ ଶୋଭା ବଢିଲାଣି ସରୋଜିନୀ ॥
ପିକ ପଞ୍ଚମ ତାନେ ଗାଏ କୁଞ୍ଜ କାନନେ
ଭରମ୍ଭୁକୁନ ଏବେ ଆକୁଳେ ଛୁସିଲେଣି ॥

୧ମ ନର୍ମଦା – ନବ ବସନ୍ତ ଆଗମରେ ମଳୟ ପବନ ବାଜି ଲତାମାନ ସବୁ କଞ୍ଚିଳ ଉଠି ଉପବନର ଶୋଭା ଦ୍ୱିଗୁଣ ବଢ଼ିଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ଆମ ସଖୀଙ୍କ ଦେହ ଦିନକୁ ଦିନ କ୍ଷୀଣ ହେଲପରି ଦେଖା ଯାଉଛି ।

୨ୟ ଭଦ୍ରା—ହବ ହେବାର କଥା । କଥିରେ ଅଛି ଲୁଣ ଖାଏ ପାଣି, ବୋଲା ଖାଏ ଗଣ୍ଡି ।

୩ୟ ମଲ୍ଲିକା — ତାଙ୍କର କେଉଁ କଥାକୁ ଚିନ୍ତା ମ । ଖାଇବା ପିଇବା ନା ପିନ୍ଧିବା ନାଇବା ।

୪ର୍ଥ ଚମ୍ପା — ନାରୀ ଜୀବନରେ ସ୍ୱାମୀ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଅଭାବ କଣ ଅଛି ନାହିଁ ? ଦେଖିଲ, ଏ ମାଳତୀ ଲତାଟି କେତେଦିନ ଏକା ଥିଲେ କେବେ ସଙ୍ଗରେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ନ ଥିଲା ! କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ନ ଥାଇ ତଳେ ନିଜ ଦେହ ଦେଖିଲେଣି । ଆମ ସଖୀଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ମେଞ୍ଚ ଭଳି, ବୁଝିଲୁ ? କଥାରେ ଅଛି— କୋ ଅନନ୍ତ ନ ବର୍ତ୍ତନ୍ତେ କବିତା, ବନିତା, ଲତା ।

ଶଶୀରେଖା—(ପ୍ରବେଶି) ଚମ୍ପା ! ତୁ କଣ ଖାଲି କବିତା ଦେଉଛୁ ? ତୁ ଗୋଟାଏ ଏବେ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତ ପାଲଟିଲୁଣି ।

୪ର୍ଥ ଚମ୍ପା—ପଣ୍ଡିତ କଣ ଆଉ ଗଛରେ ଫଳନ୍ତି କି ? ଏମିତି ହଜ ହଜ ହୁଅନ୍ତି ନା ।

ଶଶୀରେଖା—କାହା କଥା ସବୁ ପକାଇଥିଲ ?

୪ର୍ଥ ଚମ୍ପା – ଆଉ କାହା କଥା ? ଯାହାଙ୍କ ଅନ୍ନରେ ପ୍ରତିପାଳିତ, ଯାହାଙ୍କ ସେବା ଆମର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବ୍ରତ, ତାଙ୍କର କଥା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କି ଚିନ୍ତା ?

ଶଶୀରେଖା—ମୋର କଣ ହୋଇଛି କି ?

୪ର୍ଥ ସଖୀ—ବାହାର ବ୍ୟାଧି ହେଲେ ସମସ୍ତେ ଚିହ୍ନି ପକାନ୍ତେ, ଏ ତ ଅନ୍ତର ବ୍ୟାଧି । ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଛଡ଼ା ଆଉ ବୁଝିବ କିଏ ?

ଶଶୀରେଖା—ଚମ୍ପା ! ତୁ ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ କବିରାଜ ପାଲଟିଗଲୁଣି । ନାଡ଼ିକୁ ନ ଦେଖୁଣୁ ବ୍ୟାଧି ଚିହ୍ନି ପକାଉଛୁ । ଆଚ୍ଛା, କହ ତ ସେ କି ବ୍ୟାଧି ?

୪ର୍ଥ ସଖୀ – ଔଷଧ ଦେବାର ମୋର ତ ଶକ୍ତି ନାହିଁ, ଚିହ୍ନାଇ ଦେଲେ ଲାଭ କଣ !

ଶଶୀରେଖା—ତେବେ କହିଲୁ କାହିଁକି ?

୪ର୍ଥ ସଖୀ – କହିଲି ବୋଲି କଣ ଅଣ୍ଟାରେ ହାତ ଦେବ । ସମସ୍ତେ ପୁଚ୍ଛାପାସ ହେଉଥିଲେ, ମୁଁ ଟିକିଏ ବଢ଼ପାଟି କରି କହିଦେଲି ବୋଲି ମୋଠେଇଁ ଦଣ୍ଡ ଲାଗିଗଲା । କହେ ! କହୁନା ସଖୀଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଏପରି କାହିଁକି ?

୧ମ ସଖୀ—ଆମେ କହିବୁ କଣ, ବେଳବେଳେ ଖାଇବା ନ ହେଲେ ପେଟ ପୂରୁ ହୁଏ । ଏ ତ ସେ ଭୋକ ନୁହେ ପ୍ରେମକ୍ଷୁଧା ।

୨ୟ ସଖୀ—ପ୍ରେମ କ୍ଷୁଧା କିପରି ମେଣେ ?

୩ୟ ସଖୀ—ପ୍ରେମିକା ପ୍ରେମିକ ମିଳନରେ ।

ଶଶୀରେଖା—ତମ ମୁହଁକୁ ସବୁ ଲଜ୍ଜା ସରମ ଛାଡ଼ିଗଲା ।

୪ର୍ଥ ସଖୀ— ମୁହଁଟା ଦିନା ଲୁଚାଇଦେବୁ, କେହ ମୁଣ୍ଡ ତ ଚିହ୍ନାଇ ଦେଉଛି । ତାକୁ ଯେତେ ଘୋଡ଼ାଇଲେ—

ଶଶୀରେଖା ନେ ମୁଣ୍ଡ ଗଣ୍ଡି । ତମ ସାଙ୍ଗରେ ସାଙ୍ଗ ହେଲେ କେତେ ମହତ ଯିବ ।

୪ର୍ଥ ସଖୀ—ଆମ ସାଙ୍ଗ ଆଉ କେଶୀ ଦିନ ନୁହେ ଯେ ! ତମକୁ ଏକଲା ସାଙ୍ଗ ମିଳିବ ଆମେ ଯିବା କଥାରେ କଥାରେ ଇଙ୍ଗିତ ମହତ ସାଥ ଦେଉଛୁ, ସେ ତ କଥାରେ ନୁହେଁ—

ଶଶୀରେଖା—ଥାଉ ଥାଉ ତୋ ବାକ୍‌ଚତୁରୀ ପଣ। ଆଚ୍ଛା କହିଲ, ଏ ମାଧବୀ ଫୁଲ ସ୍ତବକ ପାଖରେ ଭ୍ରମର ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ହୋଇ କଣ କହୁଛି।

୪ର୍ଥ ସଖୀ—(ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରତି) କଲେ କହୁନା ଭ୍ରମର କଣ କହୁଚି ?

୧ମ ସଖୀ—ତୁ କହୁ ନାହୁଁ। ତୁ ପରା ଆମ ଭିତରେ ପଣ୍ଡିତା।

୪ର୍ଥ ସଖୀ—ମୋ କଥାଗୁଡ଼ାକ ସଖୀଙ୍କୁ ଖଟା, ତମ କଥାଗୁଡ଼ାକ ଗୁଡ଼ ଚକା ହୋଇଛି।

ଶଶୀରେଖା—ଚମ୍ପା ! ମନେ ମନେ ଖର ରାଗିଗଲୁଣି। ନାଁ, ଏ ଉତ୍ତର ତୋତେ ଦେବାକୁ ହେବ।

(ସଖୀମାନଙ୍କ ଗୀତ)

ଫୁଲ ମନ କଣିବାକୁ ମଧୁପ
ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ଗାଏ ମଧୁ ସଙ୍ଗୀତ ।୦।
ସାଥି ପାଇ ଗୀତ ଦେବ ମିଳାଇ
କଥା ଅସ୍ଫୁଟେ କହୁଛି ଗେଲ୍ହାଇ
ପ୍ରେମ ମଧୁ ଚୁମ୍ବିବାକୁ ବ୍ୟଥିତ ।୧।
ଗୀତ ପାହାନ୍ତ ପବନେ ଜବା ସଞ୍ଜ ସମୀରଣେ
ଝୁଲି ଝୁଲି ଫୁଲେ ଫୁଲେ ପାଇଁ ଅନ୍ତଥ।

(ଗୀତାନ୍ତେ ଦେବର୍ଷିଙ୍କ ପ୍ରବେଶ ଓ ସମସ୍ତେ ମାନ୍ୟ କଲେ)

ନାରଦ—ହରିବୋଲ, ହରିବୋଲ, ଏଇଠି ତ ମା-ମାନଙ୍କର ମଉଜ ମଜଲିସ ଲାଗିଛି। ବନ୍ଦ ହେଲ କାହିଁକି ? ଗାଅ ଗାଅ ମନ ପୂରି କର।

୧ମ ସଖୀ—ସେ ଶୁଣିଲ ମଜଲିସ।

ନାରଦ—ନା ନା, ବଡ଼ ଆନନ୍ଦ।

୨ୟ ସଖୀ—ସବୁ ଆନନ୍ଦ ନିରାନନ୍ଦରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଇଛି।

ନାରଦ—କାହିଁକି ମା ! ରଜାଘର କେଉଁ କଥାକୁ ଭଣା ?

୩ୟ ସଖୀ—କଣ ଭଣା, ଆପଣ କଣ ଜାଣି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ?

ନାରଦ—ଆମେ ସବୁ ଜାଣିପାରୁଛୁ ଯେ, ମୁଖ ନ ଫିଟିଲେ ଦୁଃଖ ଯାଏ ?

୪ର୍ଥ ସଖୀ—ଏ ବାବାଜି ଏଇ ଗୋଟିଏ କଥା କହନ୍ତୁ। ବାହା ହୋଇନା ବୋଲି କଣ ବର ସାହିରେ କ ଯାଇନାହିଁ। ଝିଅମାନେ ସବୁ ବାପ ମାଙ୍କ ଆଗରେ ବାହା ହେବେ ବୋଲି କହୁଥାନ୍ତି ? ସଖୀଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଦେଖୁଛ ତ ? ଆଉ କେଇଦିନ ···

ଶଶୀରେଖା—(ଆଖି ଦେଖାଇ) ବିରକ୍ତ ଭାବେ ଚୁପ୍।

ନାରଦ—ବିଲକୁଲ ଡେରି ନାହିଁ, ଜମ ନଗରା ନଗର ଉପରେ।

୪ର୍ଥ ସଖୀ—ପାତ୍ରଟି କେମିତି ? ଆମ ସଖୀ ଲାଖିବ ତ ?

ନାରଦ—ଆଖି ଦେଖିବ, ମନ ଲାଖିବ। ତେବେ ଯାଇ ସିନା କାମ।

୧ମ ସଖୀ—କଣ କେଉଁଠି ଠିକ୍ କରିଚ ?

ନାରଦ—ଏ ଝୋଲିରେ ସବୁ ଅଛି, ଯାହାକୁ ପସନ୍ଦ ହେବ ତାକୁ ଠିକ୍ କରିଦେବୁ।

୨ୟ ସଖୀ—କାହିଁ ଦେଖାଇଲ ?

ନାରଦ—ଆଚ୍ଛା, ତୁମେମାନେ ଟିକେ ଆଡ଼ ହୋଇଗଲ। ଶଶୀ ମା ସାଙ୍ଗରେ ଦି ଚାରି ପଦ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଁ।

୩ୟ ସଖୀ—ହଉ, ଆସ ଗୋ !

୪ର୍ଥ ସଖୀ—ନ ଦେଖିଲୁ ଓଉ ଛପର। ଏ ଝୋଲିରେ ପାତ୍ର ପୂରାଇ ଆଣିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଖୋଲି ଦେଖାଇବେ। ଆମେ ଦେଖିବୁ, ତେମେ ସବୁ ଗଲେ ଯା, ମୁଁ ଜମା ଯିବି ନାହିଁ।

ନାରଦ—ଶଶୀ ମା ! ତୋର ଏ ସଖୀଟା ବଡ଼ ମୁଖରା। ହଉ ରହ ମା ! ତୋର ଚିନ୍ତାରେ ଆମେ କ ସର ଗଲୁଣି। ତୁ ଯେଉଁ ରୂପ ପାଇଛୁ, ଇନ୍ଦ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ କ ସେ ତୁଳନାରେ ଆସିବେ ନାହିଁ।

୪ର୍ଥ ସଖୀ—ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ ହେଲେ ତ ସ୍ୱର୍ଗର ଅଧିଶ୍ୱରୀ ହୋଇ ବସିବେ, ଅବାଟଣ ହେଉଛି କଣ ?

ନାରଦ—ଇନ୍ଦ୍ରପଦଟି ଭଲ। ସ୍ୱର୍ଗଲୋକ। ସବୁଥିରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ। କିନ୍ତୁ ସହସ୍ର ଆଖି ନେଇକି ପାଣି ସାଙ୍ଗ ହେଉଥାଏ। ମା ସେ ସବୁକୁ ଅସୁଖ ପାଇବ।

୪ର୍ଥ ସଖୀ—ଚନ୍ଦ୍ର ?

ନାରଦ—ହେଁଇନା, ପକ୍ଷେ ଛିଡ଼ୁଛି ପକ୍ଷେ ବଢ଼ୁଛି।

୪ର୍ଥ ସଖୀ—ସୂର୍ଯ୍ୟ ?

ନାରଦ—ସର୍ପ ? ରୂପ ଗୁଣ ସବୁ ଭଲ । ସେଥିରେ କୌଣସି ତ୍ରୁଟି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସାଙ୍ଗରେ ସର୍ବ ବୁଲେ । ବସିବା ଉଠିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଟିକିଏ ବି ଫୁରୁସତ ନାହିଁ, ପୁଣି ସେଉଁ ତେଜ ଲୋ ମା ଆମର ଶଶୀମା କମଳ ଅଙ୍ଗ ତା ପାଖରେ ଝାଉଁଳି ପଡ଼ିବ । ତା ମଣିଷ ପଣିଆ ରହିବ ନା ?

୪ର୍ଥ ସଖୀ—ତେବେ ?

ନାରଦ—ଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ବହୁଁ ବଡ଼ ବହୁଁ ବଡ଼ ରାଜପୁତ୍ରମାନେ ଅଛନ୍ତି । ମା ! ପସନ୍ଦକରନ୍ତୁ, ତା ମନ ଯାହାକୁ ବାଛିଦେବ, ତାକୁ ହିଁ ଆମେ ଠିକ୍ଠାକ୍ କରିଦେବୁ । ନେ ମା ! ଏ ପ୍ରତିକୃତି ସବୁ ଦେଖିଲୁ ।

(ଝୋଲାରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଫଟୋ ବାହାର କରିଦେବା)

୨ୟ ସଖୀ—ଆମେ ଦେଖିବୁ ନାହିଁ ?

ଶଶୀରେଖା—କାହିଁକି ସେମିତି ସବୁବେଳେ ଘାଟକ ପଛ ନେଉଛୁ ? ତମକୁ ଯଦି କହିଲେ ଯାଆଁକୁ ଟିକେ ଯା ବୋଲି ।

୩ୟ ସଖୀ—ଯାଉଛୁ । (ସଖୀଙ୍କ ପ୍ରତି) ଚାଲ ଗୋ ! ସେ ଏକାନ୍ତରେ କାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବେ ।

(ସମସ୍ତେ କିଛି ଦୂର ଗଲେ)

ଶଶୀରେଖା—(ପ୍ରତିକୃତି ସବୁ ଦେଖି ଦେଖି ଦୁଇ ବାହାର କରି ନାରଦଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲେ) ଏ ଦୁଇ ରାଜପୁତ୍ର କିଏ ? ଏ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଆପଣ କାହାକୁ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି ?

ନାରଦ—ଗୋଟିଏ ଦେଖାଇ, ଏଇଟି ଲକ୍ଷଣ କୁମାର । ଏଇଟି ଅଭିମନ୍ୟୁ ଆମ ପସନ୍ଦରେ ଲକ୍ଷଣକୁମାର ମାନଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀର ପୁଅ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଠୁ ବଳି ଧନଶାଳୀ ରାଜା ପୃଥିବୀରେ ବିରଳ । ତାର ବୋହୂ ହେଲେ ଆଉ ଅଭାବ କଅଣ ? ଲକ୍ଷଣକୁମାର ହିଁ ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ର ।

ଶଶୀରେଖା—(ଅଭିମନ୍ୟୁ ଫଟୋ ଦେଖାଇ) ଏ କାହାର ପ୍ରତିକୃତି ।

ନାରଦ—(ସ୍ୱଗତଃ) ନଜର ସେଥିରୁ ଯାଇ ଏଥିରେ ପଡ଼ିଲାଣି ! ଆଚ୍ଛା, (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଏ ବି ଜଣେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ସନ୍ତାନ, ମହା ଯୋଦ୍ଧା । ରୂପ ଗୁଣ ସବୁଥିରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଶଶୀରେଖା—କାହାର ପୁତ୍ର ?

ନାରଦ—ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅଭିମନ୍ୟୁ । ଅବଶ୍ୟ ନାମ ଶୁଣିଥିବ ।

ଶଶୀରେଖା—ସେ କି ମୋତେ ···?

ନାରଦ—ପସନ୍ଦ କରିବା କଥା କହୁଛୁ ମା ? ମା ! ତୋ ଚେହେରାଖଣ୍ଡ ବି ଯାହା ଆଗରେ ପଡ଼ିବ, ସେ ପାଗଳ ହୋଇଯିବ । ସେ ହେବା ନ ହେବା ଦୈବସୂତ୍ର ଆମ ହାତରେ । ମା'ର ଯଦ୍ଦିକ ରାଜି, ଆମେ ଯେ କୌଣସି କୌଶଳରେ ଘଟାଇ ଦେବୁ ନିର୍ଧାର୍ଯ୍ୟ କାହାକୁ ପସନ୍ଦ କଲୁ, ମା !

ଶଶୀରେଖା—(ସବୁ ଫଟ ଫେରାଇଦେଇ ଅଭିମନ୍ୟୁ ଫଟଟି ରଖିଲେ ।)

ନାରଦ—ତେବେ ସେହି ଅଭିମନ୍ୟୁ କଥା ହେଲା । ଆମେ ଆଗୁଁ ସେଇଆ ପସନ୍ଦ କରିଥିଲୁ । ପୁଣି ଭାବିଲୁ ଲକ୍ଷଣକୁମାର ରାଜଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ପୁଅ, ଆଉ ଧନାଢ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି, ହାନାପାଣି ମୁଠାକରେ ସୁଖ ।

ଶଶୀରେଖା—ଯିଏ ଜନ୍ମ ଦେଇଛି ସେ କଣ ଖାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେବ ନାହିଁ ? ଧନୀ କଣ ଦରିଦ୍ର ହେଉନାହିଁ, ନା ଦରିଦ୍ର ଧନବାନ ହେଉନାହିଁ ।

ନାରଦ—ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବ ଅର୍ଜୁନ ମହାଯୋଦ୍ଧା, ବନବାସ କେଉଁଥିରେ କ'ଣ ଭଲ ଅଛି ମା ! ଏକା ସମୁଦ୍ରକୁ ସମୁଦ୍ର ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନକୁ ଆମ ବଡ଼ ବାପ ।

ଶଶୀରେଖା—ଥାଉ ସେ ସବୁ କଥା, ଅଙ୍ଗିରା (ଫଟୋ ଦେଖାଇ) ଏ ଚରଣ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଆଶ୍ରା ଲୋଡ଼େନା । ସତ୍ୟ, ଯେବେ ସେ ରାଜ ନ ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ଚିର ବ୍ରହ୍ମଚାରିଣୀ ହୋଇ ରହିବ ।

ନାରଦ—ସେ ସବୁ ରାଜନୁଜା ଭାର ଆମଠେଇଁ । ମା ମୁହଁରୁ ପଦେ ଶୁଣିବାକୁ ଥିଲା । ଏବେ ଆମ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆମେ ଚାଲିଲୁ ।

ଶଶୀରେଖା—ମୋର ପ୍ରଣାମ ନେଇକରୁ (ପ୍ରଣାମ କଲେ) ଆଉ କେବେ ଏ ଶୁଭ ସମ୍ବାଦ ମିଳିବ ?

ନାରଦ—ତୁ ତାର, ସେ ତୋର ଏକଥା ନିଧାର୍ଯ୍ୟ, ନିଧାର୍ଯ୍ୟ । ନୋହିଲେ ଏ କଥା କାହିଁ ଯୋଗାଡ଼ ହେବ । ତୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ବସ । ବାପା ମା, ତାଙ୍କ ମନ ଅନ୍ୟ ଆଡ଼େ ଟଳିଯାଇ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ଯେତେ ବାଧାବିଘ୍ନ ପଡ଼ିଲେ ବି ଆମେ ଏଇ ଅଭିମନ୍ୟୁ ହାତରେ ତୋତେ ସମର୍ପି ଦେବୁ । ବଳେ କଳେ କୌଶଳେ, ଥା ମା, (ପ୍ରସ୍ଥାନ) ।

ଶଶୀରେଖା – (ସଖୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି) ତେଣେ ଯାଇ ବସିଥିବ ନା କଣ, ବେଳ କେତେ ହେଲାଣି ! ମା, ତେଣେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଥିବେ ।

(ସମସ୍ତେ ଫେରିଲେ)

୪ର୍ଥ ସଖୀ – ଆମେ ପଞ୍ଜାକ ପଦ୍ମ ଡାଆଣୀ ? କାହେ ନଜର ପଡ଼ିଯିବ, ସେଥିଯୋଗୁ ଆମକୁ ଲୁଚିଲ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲ । ସଖୀ ! ଏକା ଚୁପ୍‌ଚାପ୍‌ରେ ସବୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ ସେମିତି କାମ ହାସଲ ବେଳକୁ ଭାରି ବିଭ୍ରାଟ ହେବ; କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧି, ଏ ପଟ୍ ହେଲାଣି ଚୁପ୍ ଚାପ୍, ସେପଟକୁ ରହିଲା ଗୋଳମାଳ । ସଖୀ ! କହିବ ନାହିଁ ? ଦେବର୍ଷି କାହା କଥା କହୁଥିଲେ ?

ଶଶୀରେଖା – ତୁମେ ମୋର ପ୍ରାଣ । ତୁମକୁ ନିଶ୍ଚୟ କହିବି । ଯେବେ କାର୍ଯ୍ୟଟି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ଏସବୁ କଥା ଯେପରି କେହି ନ ଜାଣନ୍ତି ।

୪ର୍ଥ ସଖୀ – ଆମର କି ଗରଜ ପଡ଼ିଛି ? ଚାଲ, ଚାଲ ମା, ଖୋଜିବେଣି । (ସମସ୍ତେ ଚାଲିଗଲେ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ
ନାଗରିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ

(ନାଗରିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଦୁଇଜଣ ପ୍ରବେଶ)

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ହୋଉଛି ପ୍ରାୟ ଡଡ଼େଇ ହେଲେ କଣ ହେଲା ? ଆମେ ଝିଅକୁ ଜନ୍ମ କରିଛୁ ନା ଝିଅ ଆମକୁ ଜନ୍ମ କରିଛି ? ଆମେ ଯାହା କହିବୁ ଝିଅର ପୁଣି ଅଛି, 'କନ୍ୟା ବରୟତେ ରୂପଂ' ଏଇ କଥାଟା ତାର, କାମିଏ ରହିବ । ଆଉ 'ମାତା ବିତ୍ତଂ ପିତା ଶ୍ରୁତଂ' ଆମ ଦୁଇଜଣଙ୍କ କଥା କୁଆଡ଼େ ଉଡ଼ିଯିବ । ତାଉ ଖାଇ ରୂପ । ଆମେ କଣ ରୂପକୁ ଚାଟିବୁ ? ଦାନା ପାଣି ମୁଠାକରେ ଯେବେ ସୁବିଧା ନାହିଁ, ସେଠି ଝିଅକୁ ଦେଇ ଲାଭ କ'ଣ ? ଦେଖୁଛୁ ତ ନଗଦ ପାଞ୍ଚଶ ମୁଦ୍ରା, ପୁଣି ବାହାଘର ଆଦି ବିଧି ଯେତେ ଖର୍ଚ୍ଚ ପଡ଼ିବ ସେ ସହିବ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—ପାଞ୍ଚଟିର ବୟସ ଗଲାଣି, ତା ବାଣିରେ ମାଇକିନିଆଁ ଉଧୋଉ ନାହାନ୍ତି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ସେସବୁ ତାଙ୍କ କାଳେ କଥା । ନାହାକ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ କଥା ସବୁ ସତ ହୋଇଯାଏ ? ହଁ, ମୋର ଯେଉଁ ଘରପରି ଦ'ଦଟା ମାଇକିନିଆ ମଲେ, ତାଙ୍କୁ କଣ ଯମ ନେଲା ?

ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—ଯମ ନେଲା ନାହିଁ ଆଉ କିଏ ନେଲା ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଗୋଟାଏ ଫାଶ ଦଉଡ଼ି ଲଗାଇ ମଲା, ଆଉ ଗୋଟାଏ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିମଲା । ଏଗୁଡ଼ିକ ଡାଆଣୀ ହୋଇ ବଣରେ ବୁଦାରେ ରହିଲେ । ନା, ଯମର ଭେଳ ସତ୍ତ୍ୱ ନ ଥିଲା ଏଇ ଅଲକ୍ଷଣୀବୁଢ଼ୀଙ୍କୁ ଆସି ନେଉଥିଲା ।

ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—ତମର ଯେଉଁ କ୍ଷାଳା, ମୁଁ ବିଷ ଜହର ଖାଇ ମରନ୍ତିଣି; କିନ୍ତୁ ଖାଲି ଛୁଆପିଲା ଦ'ଟାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ପଡ଼ିରହିଛି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଛୁଆପିଲାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡକୁ ତ ହାତ ପାଇଲାଣି, ଏଥର ମରୁନାହଁ । ମୁଁ ପୁଣି ବିବାହ ସୁନ୍ଦର ଟୁକୁଲିଟାଏ ଘେନ ଆସିବି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—ତମକୁ ଖାଲି ଝିଅ ବେଚିବାକୁ ଅନାଇ ବସିଛନ୍ତି !

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ସେମିତି ନ ଦେଲେ ତ ବଦଳରେ ଦେବେ ?

ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—ବଦଳରେ କାହାକୁ ଦେବେ ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଝିଅଟୁ ଗୋଟିଏ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—ତୁମଠାରୁ ପାପୀ ଦୁନିଆଁରେ କେହି ନାହାନ୍ତି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଅଜାମିଳଠାରୁ ତ ବେଶି ନୁହେଁ ?

ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—ବଡ଼ ବୁଦ୍ଧିମାନ, ମୁଁ ଝିଅକୁ ପଛେ କାଟୁଥିବି, ସେ ବୁଢ଼ାଟାକୁ ବାହା ଦେବିନାହିଁ । ଜାଣୁ ଜାଣୁ କେଉଁ ମାଆ ଝିଅଟାକୁ ବେଢ଼ାରେ ବାନ୍ଧିବ ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ବେଳକାଳ ବାନ୍ଧକୁ ଜାଣୁନ ? ଆଗେ ଜାତ ଖଣ୍ଡ ଜଡ଼ା ନେବନାହିଁ ଆଉ ଜାଗାକୁ ଉଠେଇ ଦେବ। ସ୍ତ୍ରୀଧର୍ମ ତ ବୁଝିଲୁ ନାହିଁ, 'ସଧବା ବିଧବା ନାସ୍ତି, ନାସ୍ତି ନାସ୍ତି ପତିବ୍ରତା', ବୟସ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେତେଟା ସ୍ୱାମୀ ଧରିପାରିବ, ସେଥିରେ ବାପ ମା'ଙ୍କର ସୁବିଧା ଓ ଅର୍ଥଲାଭ। ଜାଣୁ ଜାଣୁ ଗୋଟିଏ ଯୁବକ ହାତରେ ଧରାଇ ଦେଇ ଜାଳକ ପାଟଭୁଣ୍ଡ ବୁଝି ବସିଥିବ ? ମାଇ ପଣ ଏ ଗୋଟିଏ ଖଣ୍ଡରେ ବନ୍ଧା ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ; ବୁଝିଲୁ !

ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—ତମକୁ ପରା ସୁନ୍ଦର ଦିଶିବ ତୁମେ କରିବ, ମୋତେ କହୁଛ କାହିଁକି ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ମୋତେ ଯାହା ସୁନ୍ଦର ତା ସଂସାରକୁ ସୁନ୍ଦର, ମୁଁ ଯାହା କରିବି ତା ଜଗତ କରିବ। ଉତ୍ସନ୍ନ ଝିଅ ବଢ଼ାଇବା ମହତଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ଗୋଟିଏ କ୍ଷେତ୍ର ଫସଲ ମାଙ୍କଡ଼ ଖାଇଗଲା ବୋଲି କଣ ଜମି ପଡ଼ିଆ ପକାଇ ରଖିବା। ସେହିପରି ସବୁକଥା।

ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—ସୁନା ପରି ଝିଅକୁ ମାଟିରେ ପକାଇବ, ଗାଁବାଲାଙ୍କର ଆଦୌ ଏଥିରେ ମତ ନାହିଁ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ତୁ ତ କଣ ବୁଝୁନାହୁଁ, ଗାଁବାଲା ଆଗପାଖରେ ଏହି ପାଉଛନ୍ତି। ମୁଁ ଝିଅକୁ ଏଠି ସେଠି ଦେଇ ଯେବେ ହଜାରେ ହଜାରେ ମାରିଆଣେ ତେବେ ଗାଁରେ ଧନୀ ହୋଇ ବସିବି। ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରକୁ ଭଜ ମୁଠାଏ ପାଇଁ ଯାଉଛି, ପୁଣି ଦିନ ଆସିବ ଗାଡ଼ି ପାଲିଙ୍କି ବେଳକୁ ଦେଖି, ନେବାକୁ କରଜ ନେବାକୁ ଏ ଗାଁ କଣ ନଜରେ କେତେ ଗାଁର ଲୋକେ ଆସି ମୋ ପିଣ୍ଡାତଳେ ବସିବେ। ଏ ସବୁ କଥାକୁ ଆଜ ଗାଁବାଲା ଛାତିରେ ଉପରେ ଘୁଣ୍ଡିଆ ପକାନ୍ତି। ଦେଖିବୁ ଦେଖିବୁ ଖାଲି ଦଶହଟା ଟଙ୍କା ଦିଆ ପଡ଼ିଯାଉ ସବୁ ମିଳାଇଯିବ। ଆଗେ ! ଝିଅଙ୍କୁ କେତେ କଷ୍ଟ ଜାଣୁ ତ ? ପଡ଼ ବିପଳେଶୀ ପାଟିଜର ଯେଉଁଥିରୁ ନ ହେଲା ତେବେ ପିଲାଙ୍କ କଥା କଣ ? ତୁ ଚୁପ୍ ହୋଇ ବସ।

ଭଗବାନ ଆମକୁ ଝିଅ ଦଉଛନ୍ତି ଦେଇ ନାହାନ୍ତି ଯେ ସ୍ୱର୍ଗ ଦେଖନ୍ତି, ଖାଲି ବୈକୁଣ୍ଠ ପାଇଲେ ହେଲା। ଚାଲ ଚାଲ, ଲୋକଙ୍କ କଥା ଶୁଣୁନା, ନ ଝିଅଙ୍କ କଥା କହୁ ଶୁଣୁନା। ମୁଁ ଯାହା ଠିକ୍ କରିଛି ସବୁ ଠିକ୍। ଆମେ ଆଦର୍ଶ ଦେଖାଇବୁ। ସେହି ଆଦର୍ଶ ଜଗତ ଶିଖିବ। ବ୍ରାହ୍ମଣ ମୁଖେ ବେଦ ସାର, ଶୁଣିନାହୁଁ ? ଚାଲ। (ଉଭୟେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜସଭା)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ରାଜସଭା

(ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ଦୁଃଶାସନ, ଶକୁନି ଓ ଜୟଦ୍ରଥ ଆସୀନ)

(ନର୍ତ୍ତକୀମାନଙ୍କ ଗୀତ)

ଗାଅ ଗୋ ଆନନ୍ଦେ ସୁଲଳିତ ଛନ୍ଦେ
ଗାଅ ରାଜେଶ୍ୱର ଜୟଗାନ।
ବୀଣାକଣ୍ଠ ନାଦେ ପ୍ରେମ ଗଦ ଗଦେ
ପୂରି ଉଠୁ ଏ ସଭା ଭୁବନ। ପଦ।
ସଭାରେ ବିରାଜେ ନୃପତିନାରାଜ।
ବେଢ଼ି ରହିଛନ୍ତି ଗୁଣି ସମାଜ।
ଏ ସଭା ସୁଷମା ନାହିଁ ଗୋ ଉପମା
ବଳିଛି ବା ଇନ୍ଦ୍ର ଭୁବନ।

(ନର୍ତ୍ତକୀମାନଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ସଭାସଦ୍ ବର୍ଗ ! ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ମତାମତ ନେବା ନିତାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି। କାଲି ଦ୍ୱାରକାରୁ ଗୋଟିଏ ସୁସମ୍ବାଦ ଆସିଛି।

ଶକୁନି—ଶୁଭ ସମ୍ବାଦ ! ଆଉ ମତାମତର ପ୍ରୟୋଜନ କ'ଣ ଲୋଡ଼ା ?

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଆପଣମାନଙ୍କ ବିନା ପରାମର୍ଶରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅଗ୍ରସର ହେବା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ଇଚ୍ଛା ନୁହେ। ଭଲମନ୍ଦ, ନ୍ୟାୟ ଅନ୍ୟାୟ, ଏ ସମସ୍ତ ଆପଣମାନଙ୍କଠାରେ ନିର୍ଭର। ମୁଁ ଏକା

ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଯେ ହସ୍ତିନା ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କରିଛୁ ତାହା କେବଳ ଆପଣମାନଙ୍କ ଦୟା ଓ ଆପଣମାନଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ ।

ଶକୁନି—ଗୁଣବାନ ଓ ଯୋଗ୍ୟବାନ ବ୍ୟକ୍ତି ତାଙ୍କର ନିଜ ଉଦାରତା ଗୁଣରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଭକ୍ତି ଓ ସ୍ନେହ ଭାଜନ ହୁଅନ୍ତି । ତେବେ ପ୍ରସ୍ତାବ କଣ ଆଗତ କରାଯାଉ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ବଳରାମଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ପତ୍ରରୁ ପ୍ରକାଶ, ସେ ତାଙ୍କର କନ୍ୟା ଶଶୀରେଖାକୁ ଆମ୍ଭର ପୁତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମଣ କୁମର ହସ୍ତରେ ପ୍ରଦାନ କରିବେ । ପ୍ରତି ଉତ୍ତରରେ ଆମ୍ଭର ମତାମତ ସେ ଚାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର କନ୍ୟା ସୁଗୁଣସମ୍ପନ୍ନା ଏକଥା ମୁଁ ଅନେକଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଛି ।

ଦୁଃଶାସନ—ସୁଗୁଣସମ୍ପନ୍ନା ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ କେଉଁ କୁଳୋଦ୍ଭବା ସେ ବିଷୟ ବିଶେଷତଃ ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼େ ।

ଜୟଦ୍ରଥ—ତା ଯଥାର୍ଥ । ରୂପ ଗୁଣ ଛଡ଼ା ସ୍ୱକୁଳ ବୁଝିବା ରାଜରାଜେଶ୍ୱରଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ମାନ-ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ସମାସ୍ତନ୍ତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି କି ବଳରାମ ? ତା ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ପ୍ରଭେଦ । ଲକ୍ଷ୍ମଣକୁମରଙ୍କୁ ଦେବରାଜ ଇନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ କନ୍ୟା ଦେବାକୁ ଲାଳାୟିତ ଥିବେ ।

ଦୁଃଶାସନ—ତା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେ । ନୟ ଲକ୍ଷେ ରାଜାର ମଉଡ଼ମଣି, ତାର ପୁତ୍ରକୁ କି କନ୍ୟା ଅଭାବ ପଡ଼ିବ ! ଜାଣୁ ଜାଣୁ ଗୋଟିଏ ଗୋପାଳ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ କରିବା ନିତାନ୍ତ ଅଯୁକ୍ତ ସଙ୍ଗତ ।

ଶକୁନି—ଏ ତୁମ୍ଭର ଭୁଲ ଧାରଣା । ବଳରାମ କେଉଁ ଗୋପାଳୁଣୀ ଗର୍ଭସମ୍ଭୂତ ନୁହନ୍ତି । ସେମାନେ ଦେବଅଂଶୀ । ସେ ବସୁଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର । ଏ ଆମ୍ଭର ଜଣା ଶୁଣା କଥା । ବଳଦେବ ମହାତେଜା, ହିଁ ସ୍ୱୟଂ ଶଙ୍କର୍ଷଣ ।

ଜୟଦ୍ରଥ—ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ସପକ୍ଷ । ଏଣୁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ କରିବା ଅନୁଚିତ ।

ଶକୁନି—ସେହି କାରଣରୁ ମୁଁ କହେଁ, ଯଦି ସେ ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ କରନ୍ତି, ତେବେ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ସବୁ ଆଶା ଭରସା ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଯିବ । ଅବଶେଷରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅକ୍ଳେଶରେ ଜୟ ଲାଭ କରିବା । କୁରୁ ପାଣ୍ଡବ ଯୁଦ୍ଧ ସେ ବେଶୀ ବିଳମ୍ବ ନୁହେଁ । ଏ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନକୁ ଗୋଟିଏ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ ବୋଲି ମନେ କରିବାକୁ ହେବ । କଣ କହୁଛନ୍ତି ?

ଜୟଦ୍ରଥ—କୁରୁ ବଂଶର ହିତାହିତ ସବୁ ଆପଣଙ୍କଠାରେ ନିର୍ଭର । ବିଶେଷତଃ ଆପଣ ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ, ଆପଣଙ୍କ ମତରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏକମତ ।

ଦୁଃଶାସନ—ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଗଲେ ସୁଦ୍ଧା ସସୈନ୍ୟ ସେଠାକୁ ଯିବାକୁ ହେବ ।

ଶକୁନି—ସ୍ୱା ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ କି ? ବିବାହ ଉତ୍ସବରେ ବର ନେଇଯିବା ବା ପୁତ୍ର ଯାତ୍ରା କରିବା ଏଥିରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ବେଶି କିଛି ନାହିଁ । ଗୁଳିଗୋଳା ବାଣ ନିଶାଣ ସବୁ ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ିବ ।

ଦୁଃଶାସନ—ଗୁଳିଗୋଳା ବାଣରେ ଦ୍ୱାରକାକୁ ଜଳାଇ ଦେବାକୁ ହେବ । ଆଉ ସହସ୍ରାଧିକ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ, ଗଜାରୋହୀ, ପଦାତିକ ସୈନ୍ୟ ଓ ସହସ୍ରାଧିକ ବରଯାତ୍ରୀ ମହାସମାରୋହରେ ସେଠାକୁ ଯିବେ । ଦ୍ୱାରକାବାସୀ ଦେଖନ୍ତୁ, ହସ୍ତିନା ରାଜାର ଆଡ଼ମ୍ବର କେତେ । ଆଉ ସେମାନେ ଯେପରି ତର୍କବାର୍ତ୍ତା କରିବାରେ ଅକ୍ଷମ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି ।

ଶକୁନି—ସେ ସବୁ କଥା ଅନୁସାରେ ତୁମ୍ଭେ କରିବ । ଆଉ କହୁଚ କାହାକୁ ? ମାନଗୋବିନ୍ଦ ସ୍ୱୀକୃତ ହୁଅ । ଏଥିରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କୌଣସି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ ?

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ବିବାହ ଲଗ୍ନ କେବେକୁ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ।

ଶକୁନି—ସେଠା କନ୍ୟା ପକ୍ଷକୁ ଯେଉଁ ତିଥି ଯୋଗାଇବ । ତା ସେମାନେ ସ୍ଥିର କରି ସମ୍ବାଦ ଦେବେ । ଆମେ ଅଙ୍ଗୀକାର କଲୁ ଏହିମାତ୍ର ପତ୍ରୋତ୍ତର ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ତେବେ ଏଣିକରେ ସଭା ଭଙ୍ଗ ହେଉ ।

(ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ପୂର୍ବ ନାଟଶାଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଅଗାଧୁ ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରବେଶ)

ଅଗାଧୁ—ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟେ ! ଦାନ୍ତ ପଡ଼ିଗଲେ ବା ବାଳ ପାଚିଗଲେ ଲୋକ ବୁଢ଼ା ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ବୟସ ଉପରେ ସବୁ ନିର୍ଭର କରେ । ଆପଣ କୋଷ୍ଠି ଦେଖନ୍ତୁ ଅଷ୍ଟୋତ୍ତର ଶଏ ବର୍ଷ ପରମାୟୁରୁ ଜମା ଭୋଗ ହୋଇଛି ବାଷଠି ବର୍ଷ । ଆଉ ତ ଛୟାଳିଶ ବର୍ଷ । ତମ ଝିଅ କେତେ ବର୍ଷ ଭୋଗ କରୁଛି କହ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ତା ମୋ ତ ଜମା ମନୁ ନାହିଁ । ମୁଁ ପନ୍ଦର ଦିନ ହେଲା ବନ୍ ବୁଝାଇଲଣି ! ତାକୁ କଏ କହି ଦେଇଛି, ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଘରିରେ ମାଣ୍ଡ କନିଆଁ ଉପୋଜ ନାହାନ୍ତି । ତିନ ତିନିଟା ମାଣ୍ଡ କନିଆଁ ଦଣ୍ଡାକୁ ଗଲେ । ମୁଁ ଏହା ଜାଣୁ ଜାଣୁ ଝିଅକୁ ସେଠି ବିବାହ ଦେବି ?

ଅଗାଧୁ—ତା ଯଥାର୍ଥ, ମୋର ଆୟୁଷ ରେଖାଟା ବଡ଼-ଦୀର୍ଘ, ପରମାୟୁ ମଧ୍ୟ ଜୋର । ତେଣୁ ଅଳ୍ପାୟୁଷ ମାଇକିନିଆଁ ଏଠି ଠାକୁ ନାହାନ୍ତି । ମୁଁ ଭଲକରି ଦେଖିଛି ତମ କନ୍ୟାର ସ୍ୱାଣିଟା ବ ଟାଣ ଅଛି । ଆଉ ମଧ୍ୟ ରାଜଯୋଟକ, ମଣ୍ଡଳ ଶୁଦ୍ଧି । ଆଉ କିଛି କହିବାକୁ ନାହିଁ । ମୋତେ କିଏ କନ୍ୟା ଦେବାକୁ ଲୋକେ ନାରାଜ । ବଡ ପାଞ୍ଚଟା ଏକା-ବେଳେକେ ବସିଲେ ଛନ୍ଦ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ନା, ଦେଖିଲ ଗରିବ ଘରୁ ପାଞ୍ଚଟିଏ ନେଲେ ଭଲ । ମୋ ହାତ ଚାକର ମଧ୍ୟ ଅନେକଟା ଅଭାବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ଶୁଣନ୍ତୁ, ଆପଣଙ୍କ ଭାଗ୍ୟର ଉଦୟ ବୋଲି ଜାଣିବେ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ମୁଁ କିଛି ବୁଝି ନାହିଁ । ମାଇକିନିଆଁଟା ମଣୁନାହିଁ । ଦେଖିଲ ବ ଏଥିରେ କେତ୍ରିଆ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି ।

ଅଗାଧୁ—ବୁଝ, ବୁଝ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ଗାଁବାଲା ତମର ମଙ୍ଗଳ ଚାହୁଁନାହାନ୍ତି କି ଅମଙ୍ଗଳ ଚାହୁଁଛନ୍ତି । ତୁମେ ବାଳକ ଲୋକାଏ ହୋଇ ତାଙ୍କ ଦୁଆରେ ହାତ ପତାଇବ । ମାଇକିନିଆଁ ତମର ଗାଁବାଲାଙ୍କ ବାର ଝିଙ୍ଗମଙ୍ଗ କରି ଟୋପେ ମଦେ ପାଣି ଆଣିବ । ଏଟା ତମକୁ ଭଲ; କିନ୍ତୁ ମୋ ଆଖିକୁ ସବୁ ଅସହ୍ୟ । ମୁଁ ତମକୁ ଜମିଦାର କରାଇ ଦେବି । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ତମ ସ୍ତ୍ରୀ ଜମିଦାରଣୀ ହୋଇ ବସିବ । ଗାଁ-ବାଲାଙ୍କ ମୁହଁ ସାନ୍ତୁ ଖାଇଲା ପରି ହୋଇଯିବ । ନିଅ ଏ ହାରଟି (ହାର ବାହାର କରିଦେବା) ତମ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ବେକରେ ଦେବ । ଏ ତ ସାମାନ୍ୟ ଟଙ୍କା, ଦୁଇଶ ତିନିଶ କଥା । ଅଷ୍ଟ ଅଳଙ୍କାରରେ ମଣ୍ଡିଦେବି । ଆହେ ସତ ଝିଅଟିଏ ଜନ୍ମ କରି ଜୀବନ ସାର୍ଥକ କ ହେଲ, ସେପରି ଝିଅ ଜନ୍ମ କରି କେତେ, ନ କରି କେତେ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଦାନା ଅଭାବରେ ପେଟରେ ଓଦା କନା ଦିଆହେଉଛି, ହାର ନେଇ ଚିନ୍ଧିଲେ କି ପେଟ ପୂରିବ ?

ଅଗାଧୁ—ତୁମେ ଯାଅ, ମୁଁ ଗାଡ଼ିଏ ଧାନ ସାଙ୍ଗକୁ ଆଉ କିଛି ଟଙ୍କା ପଇସା ପଠାଇ ଦେଉଛି । ତୁମେ ଆଉ ପର ଦୁଆରକୁ ମୁଣ୍ଡ ନୋଇଁବାକୁ ଯିବ ନାହିଁ, ଯିବ ନାହିଁ, ଏକଥା ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ । ଏଇ ଆସନ୍ତା ଭିତରେ ବଢ଼ିଘରଣୀ ଯେପରି ହୋଇଯାଏ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ମୁଁ କିଛି ଅମତ । ଖାଲି ମାଇକିନିଆଁଟା ବୁଝିଲେ ହେଲା ।

ଅଗାଧୁ—ଧନ ସବୁ ମନ ଭୁଲାଇ ଦେବ । ଯାଅ ସବୁ, ଅଭାବ ଅସୁବିଧା ମୋତେ ମଝେ ମଝେ ଖବର କହୁଥିବ । ଆଉ, ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା । ପାଏଟି ସାଙ୍ଗରେ ଥରେ ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ ହେଲେ ମୁଁ ସବୁ ଠିକ୍ ଠାକ୍ କରିଦିଅନ୍ତି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ସ୍କୁଲ୍ ନାହାନ୍ତି । ସେ ତ ଆମ ଗାଁ ଆଶ୍ରମରେ ପାଠ ପଢ଼ା କରିବାକୁ ଆସିଥିବ ।

ଅଗାଧୁ—ପାଠ ପଢ଼ୁଛି ? ତା ତ କହୁନାହଁ । କଏ ଟୋକାଟାଙ୍କଆ ତାକୁ ବିଗାଡ଼ ଦେଉଛନ୍ତି । ତମେ ପାଠକୁ କଣ ଖାଇବ ମ କିଣ ସୁକଶ୍ୱ କରିବ ! ମୋ ଘରେ ତ ଛ ଛଟା ସ୍ୱାମୀ

ଖଟିହୁଅନ୍ତି । ତମ ଝିଅ ଜନ୍ମ ଖଟିଲୁ ଓହ୍ଲାଇବ ନାହିଁ, ବୁଝିଲି । ପଢ଼ା ବନ୍ଦ କରି ଦିଅ । ପାଠ ପଢ଼ି ବୁଦ୍ଧି ହୁଏ, ପୁଣି ପାଠ ପଢ଼ି ମଧ୍ୟ ବୁଦ୍ଧି ଭ୍ରଷ୍ଟ ହୁଏ । ଆଚ୍ଛା, ବେଳ ଦେଖି ତମ ଘରଆଡ଼େ ଯିବି । ତୁମେ ଯାଅ ନମସ୍କାର । (ବ୍ରାହ୍ମଣ କିଛିଦୂର ଯିବା ପରେ) ହିଁ ଶୁଣ, ଶାଶୁଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ଜଣାଇ ଦେବ । (ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରସ୍ଥାନ) 'ସୁନ୍ଦର ଗୋଲ ସୁଗୋଲ କଳେବର । ଟଙ୍କା ଏ ସବୁ ମୁହିଁ କରିଦେବ ବଙ୍କା ।' ଜାମଟା ହାସଲ ହୋଇ-ଯାଆନ୍ତାଣି, ଏ ଗାଁ ଯୁବକ କେଇଟା ଗୋଟାଏ ସମିତି କରି ସବୁ ବିଭ୍ରାଟ ଲଗାଇଛନ୍ତି । ଆଚ୍ଛା, ଦେଖାଯାଉ ।   (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଅଭିମନ୍ୟୁ ଓ ନାରଦ ପ୍ରବେଶ)

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ଉର୍ବଶୀ ଅପେକ୍ଷା ଜଣେ ସୁନ୍ଦରୀ ?

ନାରଦ—ସୁନ୍ଦରୀ ବୋଲି ପଚାରିବାକୁ ଅଛି, ଦେବ-କନ୍ୟା ଆଉ ମାନବୀ ଏଥିରେ ତେଇ ପାର୍ଥକ୍ୟ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—କଣ ଆଉ ପାର୍ଥକ୍ୟ ?

ନାରଦ—ତୁ କହିଣ ବାବୁ ବୁଝି ନାହୁଁ, ଆଜୁର ମତେ ଉର୍ବଶୀଙ୍କୁ ଦେଖୁଛୁ ? ଦେବକନ୍ୟାମାନେ ଚିର ଯୌବନାଙ୍ଗୀ, କିନ୍ତୁ ମାନବୀଙ୍କଠାରେ ତା କାହିଁ ସମ୍ଭବ ହେବ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ଦେବକନ୍ୟା ଦେବ ଉପଯୁକ୍ତା । ମୁଁ ମାନବଟା କପରି ତାର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ହେବି ।

ନାରଦ—ତୁ ସେ ଦେବଅଂଶୀ ପିଲା । ସେ ତତ୍ତ୍ୱର ଆମେ ସବୁ କରି ଠିକ୍ କରିଛୁ ନା ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ଏ ବିବାହର ସୂତ୍ରପାତ କଲା କିଏ !

ନାରଦ—ଆମେ । କନ୍ୟାଟାର ଭବ ଭକ୍ତି ଆମଠାରେ ବହୁତ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ତାଙ୍କର ପିତାମାତା ମୋତେ କ ମନୋନୀତ କରନ୍ତି ।

ନାରଦ—ମାଆଙ୍କର ଷୋଳପଣ ଉପରେ ଅଠରପଣ, କିନ୍ତୁ ପିତାଙ୍କର ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ପିତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଶେଷତଃ ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂଗଠନ ହେବା ଦୁଷ୍କର ।

ନାରଦ—କାହିଁକି ନ ହେବ ? ଏହିପରି ଦୁନିଆଁରେ ଅନେକଟା ହୋଇ ଆସୁଛି ନା । ଏଇଠି ଏବେ ଦେଖ ରୁକ୍ମିଣୀ ଦେବୀ ଶିଶୁପାଳକୁ ବିବାହ ହେବା ଠିକ୍ ହୋଇ ବିବାହର ସବୁ ଆୟୋଜନ ହୋଇ ସାରିଥିଲା । ଦେବୀ ମନ୍ଦିରରୁ କନ୍ୟା ଫେରିଥିଲେ ପାଣି ଗ୍ରହଣ ହୋଇଥାନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ତମ ମାତୁଳ କୃଷ୍ଣ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କୁ ନେଇ ଚମ୍ପଟ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ମୁଁ କଣ ଏପରି ଚୌରବୃତ୍ତି କରି କନ୍ୟା ଆଣିବି ? ମୁଁ ସେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ସନ୍ତାନ ।

ନାରଦ—ଚୋରି କରି ଆଣ ବା ଯୁଦ୍ଧ କରି ଆଣ, ସେଥିରେ ଆମର କୌଣସି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ କନ୍ୟାକୁ ନେଇ ଯଦି ବିବାହ ନ ହୁଅ ତେବେ ତୁମକୁ ଗୋଟିଏ ନାରୀହତ୍ୟା ପାତକରେ ଲାଗି ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆଉ ଆମକୁ ମଧ୍ୟ ଗୁରୁତର ଅପମାନ ହେବ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ଆପଣଙ୍କୁ କାହିଁକି ଅପମାନ ହେବ ?

ନାରଦ—ଅପମାନ ବୋଲି ଅପମାନ ! ଲକ୍ଷ୍ମଣ ତୁମର ତୋ ତୁଳନାରେ ସେଭଳି ଯୋଗ୍ୟବାନ ନା ଗୁଣବାନ ନା ରୂପବାନ ଯେ—ତାର ପ୍ରଶଂସା ଆଉ ତୋର ନିନ୍ଦା, ତୋ ପିତାର ନିନ୍ଦା ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ମୋର ନିନ୍ଦା, ସେଥିରେ ଯାଏ ଆସେ କେତେ ? ପିତାଙ୍କର ନିନ୍ଦା !

ନାରଦ—ଏକା ପିତା କଣ ? ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ନିନ୍ଦା, ଆଉ କୁରୁବଂଶର ପ୍ରଶଂସା । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ମାନବଜବରିଣୀ । ଲକ୍ଷେ ରାଜାର ମଣ୍ଡନମଣି ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—କିଏ ଏ ନିନ୍ଦା କରୁଥିଲେ ?

ନାରଦ—ଆଉ କିଏ କରିବ ? ତମ ବଡ଼ ମାମୁଁ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ସାନ ମାମୁଁ ?

ନାରଦ—ସାନ ମାମୁଁ ? ପାଣ୍ଡବ ନାଙ୍କର ଜୀବନ ପୁଣି ତୋ ପିତା ଅତି ଆତ୍ମୀୟ ବୁଝୁନାହିଁ । ତୋ

ମା ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କୁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନକୁ ବିବାହ ଦେବାକୁ ବଳଦେବଙ୍କର ମତ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବଳ ପୂର୍ବକ ତୋର ପିତାଙ୍କୁ ବିବାହ କରାଇ ଦେଲେ । ସେଇ ଏଟା ତ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ତାହେଲେ ମୋତେ କଣ କରିବାକୁ କହୁଛନ୍ତି ?

ନାରଦ—ଲକ୍ଷ୍ମଣ କୁମର ଯେପରି ଶିଶୁପାଳ ଅବସ୍ଥାପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଅପମାନିତ ହୁଏ । କୁରୁଷ୍ଟ ମୁହଁରେ ଯେପରି କାଳି ବୋଳା ହୁଏ । ଆଉ ଶଶୀରେଖା ଯେପରି ତୋର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ ହୁଏ । ଆଉ ଏ ଜଟିଆ ଲଙ୍ଗଳା ବାବାଜିର ଯେପରି ଟାଣ ରହେ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ - ତେବେ ଯାଆନ୍ତୁ ଦେବର୍ଷେ, ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିଲି । ବିବାହ ଦିନ କେବେ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛି ?

ନାରଦ—ଆମେ ସେ ଖବରଟା ଜଣାଇଦେବୁ ଯେ । ତୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥା । ଆମେ ଆସୁଛୁ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ଶୁଣନ୍ତୁ ମା'ଙ୍କ ଆଗେ ବୁଝିପିବେ ନାହିଁ ?

ନାରଦ—ଶୁଣ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ।

(ଉଭୟ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ଉଦ୍ୟାନ)

(ଶଶୀରେଖା ଏକାକୀ ଗୀତଟିଏ ଗାଇ ଗାଇ ଆସୁଥାଏ)

ମୋ ପତନ ହିଁ ତ ଦେବତା ।
ତେବେ ଆଉ ମୋ କାହିଁ କହିବ କଥା । ପଦ ।
ଦେଖି ତବ ରୂପ ଛବ   ନିରବେ ହୁଏ ମୁଁ ଭବ
ନବ ଆଶା ପଦ ଲାଖି କୁଟିବ ଚିନ୍ତା ।
ଦିନପରେ ଦିନ ବିତ   ଯାଏ ଥିବୁ କୁହେ ଯୁକ୍ତ
ଦର୍ଶନାର୍ଥ ହୋଇ ମୋ ଚିତ୍ତ ଦେବେ ବାରତା ।

ଶଶୀରେଖା—ସତେ ତାଙ୍କ ଚରଣରେ ମୋତେ ସ୍ଥାନ ଦେବେ ! ବାମନ ଚନ୍ଦ୍ର ଲଭିଲା ପରି ମୁଁ ଯେ ଆକାଶ ସୁମନ ତୋଳିବାକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇଛି । ସତେ ଭଗବାନ ! ମୋର ମନ କାମନା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବେ ।

(୧ମ ଓ ଚତୁର୍ଥ ସଖୀ ପ୍ରବେଶ)

୧ମ ସଖୀ—ମା ଠାକୁରାଣୀ କହିଲେ ଘର ଆଡ଼କୁ ଚାଲ ।

ଶଶୀରେଖା—କାହିଁକି ? ମୁଁ ଫଗୁ ମାଙ୍କ ପାଖରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆସିଲି । କାହିଁ, ମା' ତ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ ।

୪ର୍ଥ ସଖୀ—କାହିଁକି ଡାକୁଛନ୍ତି ସେଠିକି ଗଲେ ବୁଝିବ ନାହିଁକି ? ସାଇପାକ ମାଇପେ ସବୁ ଅନେଇ ବସିଛନ୍ତି ।

ଶଶୀରେଖା—ସାଇପାକ ମାଇପେ, କାହିଁକି ଆସିଛନ୍ତି ? କଣ କରିବେ ?

୪ର୍ଥ ସଖୀ—କେତେ ଫଟକିଆ, ମାଇପେ ଫୁଲ ଚନ୍ଦନ ଲାଗି କରାଇ କନିଅଁ କରିବେ ।

ଶଶୀରେଖା—ଯା, ଯା, ମୋତେ ବିରକ୍ତ କରନା । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାଇ ପାରିବି ନାହିଁ ।

୪ର୍ଥ ସଖୀ—ସବୁ ଝିଅ ଏମିତି କହନ୍ତି, କେତେ ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବାନ୍ତି । ମନ ଭିତରେ କେତେ ଭଣ ଖେଳିଯାଏ । ମୁଁ ଭ ଦାଉଁ ଦାଉଁ ପଡ଼ିବଣି । ଜେମାମଣି ଆସ, ଉଚ୍ଛୁର ହେଉଛି ପରା ।

ଶଶୀରେଖା—ସେମିତି ମୋତେ ବିଦ୍‌ଦାଗ କଲେ ଜାଣିଥା, ହଁ !

୧ମ ସଖୀ—ମା ଠାକୁରାଣୀ ଆଉ ଅନ୍ୟମାନେ ସମସ୍ତେ ଏ ଆଡ଼କୁ ଆସିଲେଣି ।

(ରେବତୀ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରବେଶି ଫୁଲ ଚନ୍ଦନ ପିନ୍ଧାଇ ନେଇଗଲେ)

(୨ୟ ସଖୀ ଓ ୩ୟ ସଖୀ ରହିଲେ)

୩ୟ ସଖୀ—ଭଦ୍ରା ! ଜେମାଙ୍କର ଏ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଆଦୌ ମତ ଥିଲା ପରି ଜଣା ପଡ଼ୁନାହିଁ ।

୨ୟ ସଖୀ—ସେଥିରେ ଦୋଷର ମତଲବ ଅଛି ।

୩ୟ ସଖୀ—ଦୋଷର କଣ ? ଜେମାଙ୍କ ଲାଗି ଏ ବର କଣ ହୋଇ ନାହିଁ ।

୨ୟ ସଖୀ—ଜେମାଙ୍କ ଲାଗି ଯେ, ଆସିପାରୁ ନୋହୁ ଆଉ ହେ ସୁନ୍ଦର ।

୩ୟ ସଖୀ – ଭଡ଼ ଜହ, କୁଆଡ଼େ ?

୨ୟ ସଖୀ – ରମେଶ୍ୱରୀଙ୍କ କୁହୁକୁହୁଆ, ତମ ପାଟିରେ କଥା ରହୁବ ନାହିଁ ।

୩ୟ ସଖୀ – ମୋତେ ମୋ ଧଣୀ, ଆଜି ଚୁହିଁଛୁ, କାହା ଆଗରେ କହିବ ନାହିଁ ।

୨ୟ ସଖୀ – ଆଲୋ ! ଲକ୍ଷ୍ମଣକୁମରଠାରୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ବର ଜେମା ମନୋନୀତ କରିଛନ୍ତି । ରୂପରେ ଯେପରି ଗୁଣରେ ମଧ୍ୟ ତତୋଧିକ ।

୩ୟ ସଖୀ – ତେବେ ଏ ଯେ ନବକ ହୋଇଗଲା ।

୨ୟ ସଖୀ – ବେଘା ଉପରୁ ବର ତ ଉଠି ଯାଉଛି । ଏ ଏବେ ଲମ୍ବା କଥା । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବଡ଼ କଥା ପଶ୍ଚାତ ଘଟିବ । ଆ, ତେଣେ ଆମକୁ ଖୋଜୁଥିବେ । (ଉଭୟଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ଘଟୋତ୍କଚର ପ୍ରମୋଦୋଦ୍ୟାନ

(କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନର୍ତ୍ତକ ନର୍ତ୍ତକୀ ମାଦଳ ବଜାଇ ନାଚୁଥିଲେ)

ଗୀତ

ଚଇତ ରାତି ସଞ୍ଜ ଗୋହାନ୍ତ
ସିଲିସିଲିଆ ବାଆ ।
ଚଞ୍ଚଳ ମନ ଭରା ଯୌବନ
ଝଲ୍‌ସାଇ ଦିଏ ଦୁଆ । ଘୋ ।
କୋଇଲି ଡାକେ ବନେ ସୁର ଝଙ୍କାର ପଞ୍ଚମତାନେ
ଶରଣ ପ୍ରାଣେ ଉଠାଏ ଆଣେ ।
ମଦନ ବାଣେ ମରେ ମରମେ,
ଖୋଜ ନ ପାଏ ଘଡ଼ା । ୧ ।
ମଲ୍ଲୀ ବକୁଳ ମାଳେ ଗଭା ସଜାଇ ଭଲେ
ତା ପରେ କେତକୀ ଗନ୍ଧ,
ସୁର ଲହରୀ ଉଠେ କ ସୁନ୍ଦର ବାଃ ବାଃ ।
ଆସ ମହୁଆ ପିଇ, ଗୀତ ଝୁମର ଗାଇ,
ଘଡ଼ା ଖେମଟା ନାଚ,
ଧଣିବ ଜନ ତା ସାଥେ ମାଦଳ ବା । ୨ ।

ଘଟୋତ୍କଚ—(ଗୀତାନ୍ତେ ତାର ସଙ୍ଗୀଙ୍କୁ କହିଲା) ଗାଅ, ନାଚ, ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତିକର । ମହୁଆ ଖାଇ, ବେହୋସ ହୋଇଯାଅ, ଖୁବ୍ ନାଚ, ଯୋରସେ ନାଚ ।

ଅଙ୍ଗଦ—ଗାଅ, ଗାଅ ! ଏକ ମରଦକୁ ଏକ ମାଇ ପିଲା, କେମିତି ମଜା ଲଗା କରୁଛି ଖୁବ୍ ନାଚ ।

ଅନୁଚର – (ପ୍ରବେଶ କରିଲା) ମା, ଆସୁଛନ୍ତି ।

ଘଟୋତ୍କଚ – ମା, ! ଏଠାକୁ କାହିଁକି ? କଣ ଏପରି ଘଟିଛି କି ?

(ହିଡ଼ିମ୍ବିକା ପ୍ରବେଶ)

ଘଟୋତ୍କଚ—ମା ! କୁଆଡ଼େ ଆସିଲୁ ? ମୋତେ ଡକାଇ ଥିଲେ ତ ଯାଇଥାନ୍ତି । ତୋର ମନ ଚଞ୍ଚଳ ଚଞ୍ଚଳ, ଆଉ ଆରକ୍ତ ନୟନ କେଶ ବସନ ଅସମ୍ଭାଳ, କଣ କିଛି ବିପଦ ଉପୁଜିଛି ?

ହିଡ଼ିମ୍ବିକା – କ୍ଷୁଧା ! କ୍ଷୁଧା !!

ଘଟୋତ୍କଚ—କଅଣ ମୋର ଅଭାବ ଅଛି ଯେ ତୋର କ୍ଷୁଧା ମେଣ୍ଟାଇ ପାରୁନାହୁଁ । ଏ ସାରା ଜଙ୍ଗଲଟାରେ ମୁଁ ଏକଚ୍ଛତ୍ର ଦଣ୍ଡଧର । ମିଷ୍ଟାନ୍ନ, ବରାହ, ସମ୍ବର, ଯାହା ଚାହୁଁ, ତାହା ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ଲକ୍ଷ ପ୍ରମାଣେ ତୋ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଇପାରେ ।

ହିଡ଼ିମ୍ବିକା—ସେଥିରେ ତୃପ୍ତି ନାହିଁ, ସେଥିରେ ଶାନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଘଟୋତ୍କଚ---ଆଉ କେଉଁଥିରେ ଶାନ୍ତି ତୋର ମା' ? ସାଧାରଣତ ନ ଥିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଯୋଗାଇ ଦେଇ ପାରିବ ।

ହିଡ଼ିମ୍ବିକା—ମୁଁ ଚାହେଁ ନର ମାଂସ, ନର ରକ୍ତ, ନର ମାଂସ ।

ଘଟୋତ୍କଚ - ମା ! ତୁ ନର ମାଂସ ଖାଇବୁ ନିଷେଧ କରିଥିଲୁ, ପୁଣି ଏ କି ଅଭିରୁଚିନ, ନା ପରୀକ୍ଷା ?

ହିଡ଼ିମ୍ବିକା - ନା ! ଶୋଷା ବୁଢ଼େ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁରର ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ନର ମୋର ଆହାର୍ଯ୍ୟ ବସ୍ତୁ, ପାରୁତ ଶୀଘ୍ର ଆଣି ମୋର କ୍ଷୁଧା ମେଣ୍ଟାଣ କର ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ଯେପରି କହିବୁ ତରେ ଯୋଗାଇ ଦେବି ମା ?

ହିଡ଼ିମ୍ବିକ—ସାଧାରଣ ନର ମାଂସ ମୁଁ ଖାଏନା ! କେବଳ ବୀର ରକ୍ତ, ବୀର ମାଂସ ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ତା ମୁଁ ଆଣି ପାରିବି ନା ?

ହିଡ଼ିମ୍ବିକ—ନ ପାରିଲେ ଧିକ୍ ତୋତେ, ଧିକ୍ ତୋର ମହାବୀର ଔରଷରେ ଜନ୍ମ ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ମୁଁ ମହାବୀରର ପୁତ୍ର ? ମୋର ପିତାଙ୍କ ନାମ କଅଣ ? ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ କେଉଁଠି ?

ହିଡ଼ିମ୍ବିକ—ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଣ୍ଡବ ! ମହାପରାକ୍ରମଶାଳୀ ଭୀମ ତୋର ପିତା । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବାରୁଣୀରେ !

ଘଟୋତ୍କଚ—ସେ ଏଠାକୁ ଆସୁନାହାନ୍ତି କାହିଁକି ? ମୁଁ ତ ତାଙ୍କୁ କେବେହେଲେ ଦେଖିନାହିଁ । କହ ମା ! ସେ କଣ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ମନରୁ ପାସୋରି ଦେଇଛନ୍ତି ।

ହିଡ଼ିମ୍ବିକ—ସେଥିଲାଗି କହୁଛି ମହାବୀର ସ୍ୱାର୍ଥପର ମନୁଷ୍ୟ ରକ୍ତ ମାଂସରେ ମାର କ୍ଷୁଧା ମେଣ୍ଟାଇବି ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ମା ! ସେ ବୋଧହୁଏ ଭୁଲି ଯାଇଛନ୍ତି ! ମୋତେ ଆଦେଶ ଦେ ମା, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରି ତାଙ୍କୁ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଘେନି ଆସିବି ।

ହିଡ଼ିମ୍ବିକ—ଯଦି ତୋତେ ସେ ଚିହ୍ନି ଅପମାନିତ କରନ୍ତି ?

ଘଟୋତ୍କଚ—ତେବେ ତାଙ୍କର ସମ୍ମୁଖରେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବି ।

ହିଡ଼ିମ୍ବିକ—ତହିଁରେ ଲାଭ କଅଣ ବାପ ! ବରଂ ମୋତେ ପ୍ରସନ୍ନା କରି ଅକ୍ଷୟ ସ୍ୱର୍ଗ ଲାଭ କରିବୁ । ତା ନୁହେଁ, ତୁ ମହାବୀରର ସନ୍ତାନ । ତୋତେ ସବୁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷିତ କରାଇଅଛି । ବିଶ୍ୱର ମଧ୍ୟରେ ଏପରି କେହି ନାହିଁ ଯେ କି ତୋତେ ସମରରେ ହରାଇପାରିବ । ଯା, ଅମର ଏହି ରାଜ୍ୟର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କର, ଦେଖ କେଉଁଠି କେଉଁ ନୃପତି ଅମର ଲୀଳାଭୂମିରେ ବିଚରଣ କରୁଛି ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ତେବେ ଯିବି ମା ! କ୍ଷତ୍ରିୟ ସନ୍ତାନ, ମୁଁ ଯୁଦ୍ଧ ଖୋଜେ ।

ହିଡ଼ିମ୍ବିକ—ହଁ, ମନେରଖ ପୁତ୍ର ! ଆଶ୍ରୟ ପ୍ରାର୍ଥୀକୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବୁ, କ୍ଷମାନୁସରଣ କଲେ କ୍ଷମା ଦେବୁ । ବିପଦଗ୍ରସ୍ତ ଲୋକକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବୁ । ଶତ୍ରୁକୁ ପରାଜିତ କରିବୁ, ଖଳ, ଭୋଜନ କରିବୁ । ଖଲେ, ମୁଁ ଶୁଣିଛି ତୋର ପିତା ବର୍ତ୍ତମାନ କୁନ୍ତଙ୍କ ତାଡ଼ନାରେ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ । ଏପରି ଦିନ ଆସିବ, ଯେବେ ତୋର ପିତା ତୋତେ ଲୋଡ଼ି ଆସିବେ, ବେଶି ବିଳମ୍ବ ନାହିଁ ଯେ ଆ ।

(ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଶଶୀରେଖାର କକ୍ଷ

(ଶଶୀରେଖା ଗୋଟିଏ ମଲ୍ଲୀକୁ ଧରି ଗୀତଟିଏ ଗାଇ ଗାଇ ପ୍ରବେଶ)

ଗୀତ

ଏହା ଥିଲା ମୋ କପାଳେ, ପ୍ରିୟ ସଖି,
ଆଶା ମରୀଚିକା ଦେଖି ଗୋଡ଼ି ମୁଁ ମରେ ଆକୁଳେ । ପଦ ।
ସେ ଚନ୍ଦ୍ର ମୁଁ ଚକୋରୀ ମାତ୍ର,
ଲୋକେ ପତାଇଲେ ହାତ,
ସରଗ ସୁମନ, ତୋଳିବାକୁ ମନ,
ଲାଳସା ବଢ଼ାଇ ମଲି ହେଳେ । ୧ ।
ଜନ୍ମଦାତା ପିତା ମୋ ଭଗାରି,
ତା ସଙ୍ଗେ ଯିବି ମୁଁ ବାଦକରି,
ଭକ୍ଷିବି ଜହର, ଶେଷ ପ୍ରତିକାର,
ଯାଉ ଏ ଜୀବନେ ନାହିଁ ଭଲେ । ୨ ।

ମରଣ ମୋର ଶ୍ରେୟସ୍କର । ସଖି ! ଜହର ଟିକେ ଆଣି ଦିଅ, ମୋ ଜୀବନର ଅତୃପ୍ତ ପିପାସା ମେଣ୍ଟାଇ ଦେବ । ଏ ଜଗତରେ ମୋର ଦୁଃଖ ଶୁଣିବା ବାଲା କେହି ନାହାନ୍ତି । ପିତାଙ୍କ ଅଜ୍ଞାତ ସାରରେ ମୁଁ ଯାହାକୁ ଜୀବନ ସମର୍ପି ଦେଇଥିଲି ତାଙ୍କୁ ପାଇବା ଦୁର୍ଲଭ ହେଲାଣି । ପିତା ମୋତେ ଅନ୍ୟ ଯୁବକ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କରିବେ । ମା ପିତାଙ୍କ ମତରେ ବଶମ୍ବଦା ହେଲେ ସୁଖୀ ତାଙ୍କର

ପିତାଙ୍କ ଆଦେଶ ଲଙ୍ଘନ କରିବା ସାଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଆଉ କଏ ମୋର ଏ ଅନ୍ତରର ଉତ୍କଣ୍ଠା ବୁଝିବ ? ଚମ୍ପା ! କ'ଣ ପାଇ ସେଣେ ଉଦ୍ବିଗ୍ନ ? ବୋଧ-ହୁଏ କଥା ମୋର ଦୁଃଖକୁ କର୍ଣ୍ଣପାତ କଲେ ନାହିଁ ? ସେତ କେବେ ହେଲେ ଭ୍ରାତୃ ଆଦେଶ ଲଙ୍ଘନ କରନ୍ତି ନାହିଁ ? ତାହା ଭଳି ଆସିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ ହୋଇଥିବେ ।

ଭଦ୍ରା—ନ ଆସିବାର ହୋଇଥିଲେ ତ ଚମ୍ପା ଫେରି ଆସନ୍ତାଣି । ତେମେ ଦୁଃଖ କରନା । ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବେ । ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ପୁତ୍ର କନ୍ୟାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ତୁମଠାରେ ଅଧିକ ସ୍ନେହ । ଗତ୍ୟ ଛଡ଼ା ପଥ ନାହିଁ । (ନେପଥ୍ୟକୁ ଚାହିଁ) ଏଇତ ସାନ ମଣିମା ଆସିଲେଣି । (ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଆସିବା ଦେଖି ଶଶୀ-ରେଖା ଅଧୀର ହୋଇ କାନ୍ଦିବା)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—(ପ୍ରବେଶି ଶଶୀରେଖାକୁ କୋଳକୁ ନେଇ) ମା ! ଯେତେ ଦିନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଥିଲୁ, ସେ ସମସ୍ତ ଗଡ଼ିଯାଇଛି । ପର ବୋଇଁ, ଦିନେ ପର ଘରକୁ ଯିବାକୁ ହେବ । ସେଥିଲାଗି ଦୁଃଖ କାହିଁକି ? ମା ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଭକ୍ତି ଓ ସ୍ନେହଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଥିଲୁ, ଏଣିକି ତୋ'ର ଶାଶୂ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କୁ ସେହି ଭକ୍ତି ସେହି ସ୍ନେହ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିବୁ । ଗୁରୁଜନ-ମାନଙ୍କୁ ମାନ୍ୟ, ଶାଶୂ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ସେବା ନିତ୍ୟବ୍ରତ ବୋଲି ଜାଣିବୁ । ହିତ ହେଉ ବା ଅହିତ ହେଉ ସେମାନେ ଯାହା କହିବେ ତା ମୁଣ୍ଡପାତି ସହିବୁ । ନିଜ ବଂଶର ଗୌରବ, ଆତ୍ମଗରିମା କେବେ ହେଲେ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରିବୁ ନାହିଁ । (ଶଶୀରେଖା ବେଶି ବେଶି କାନ୍ଦିଲା) ଏ କଣ ମା ! ଏତେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛୁ କାହିଁକି ? ଭଦ୍ରା ! ତାକୁ ବୁଝାଅ, ତାକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦିଅ ।

ଭଦ୍ରା—ଆମେ ତ ବୁଝାଇ ହେଲୁ ଥକିଗଲୁଣି, ଖିଆ ନାହିଁ, ପିଆ ନାହିଁ । ଯେଉଁଠି ବସିଲେ ସେଠି । ଲୁହ ଧାରରେ ବସୁଧା ଭିଜାଇ ଦେଉଛନ୍ତି । ବିଭା ହୋଇଗଲେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଦୁଃଖ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏପରି ତ ନୁହେଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନୁମାନ କରୁଛୁ ତୁମଙ୍କର ମତଲବ ଅନ୍ୟ କିଛି ଅଛି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଅନ୍ୟ ମତଲବ କଣ ?

(ଏ ସମୟେ ଦୂରରୁ ଗୀତ ଶୁଭିଲା)

ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ବୋଲି ନାମ ତ ବହିଛ
କଏ ବା ନ ଜାଣେ ଭବେ
ଘର କଥା ବୋଲି ଘୋଡ଼ାଇ ଦେଲେଟି
ଲୁଚିବଟି କେବେ କେବେ
ଜଗବନ୍ଧୁ ଜଗତ ନାଥ,
ଜାଣି ଅଜଣା ହେଉଛ ମାତ୍ର ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଏ ତ ଦେବର୍ଷିଙ୍କ କଣ୍ଠସ୍ୱର । (ଦାସମାନଙ୍କ ପ୍ରତି) ଯାଅ ତାଙ୍କୁ ପାଛୋଟି ଆଣ ।

ଗୀତ

ଲକ୍ଷ ଯୋଜନରେ ଗଜ ଡାକଦେଲା
ତା ଡାକ ଶୁଣିଲ କର୍ଣ୍ଣେ
ବନସ୍ତେ ମୃଗୁଣୀ ହୁଙ୍କାର କଥାଟି
ପଡ଼ୁନାହିଁ ପ୍ରଭୁ ମନେ
କୃପାସିନ୍ଧୁ ମିଛେ ତ ନାମ,
ନାମ କହୁଛ ଆରତତ୍ରାଣ ।

(ନାରଦଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ନଉ, ଆସନ୍ତୁ ! କାହା ଆଶାରେ ଏତେ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ?

ନାରଦ—ଜଗତଟାଯାକ ଲୋକ ତ ଏ କଟିଆ ପଛରେ ଧାଇଁଛନ୍ତି । କାହା କଥା ଏବେ କେତେବେଳେ ବୁଝିବି !

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—କେଉଁ ପ୍ରକାରେ ଧାଇଁଛନ୍ତି ?

ନାରଦ—କାହାର ବସ୍ତ୍ର ଅଭାବ, କାହାର ଅନ୍ନ ଅଭାବ, କାହାର ପୁତ୍ର ଅଭାବ, କାହାର କନ୍ୟା ଅଭାବ, କାହାର ସ୍ତ୍ରୀ ଅଭାବ, କାହାର ପୁରୁଷ ଅଭାବ, ଏହିପରି ନାନା କଥାରେ ମୁଣ୍ଡଟା ଘୂରିଯାଉଛି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଆଚ୍ଛା, ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଭାବ ପୂରଣ କରି ପାରୁଛ ?

ନାରଦ—ଯେତେଟା ପାରୁଛି ପୂରଉଛି । ଯେତେଟା ନ ପାରୁଛି, ଥାପଡ଼ା ଥାପଡ଼ି କରୁଛି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ବସ୍ତ୍ର ଅଭାବ କାହାର ପୂରଣ କରିଛ ?

ନାରଦ—ଦ୍ରୌପଦୀ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଅନ୍ନ ?

ନାରଦ—ସୁଦାମା ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ପୁଣ ?

ନାରଦ—ଶାନ୍ତିପନ ମୁନି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଏ ସବୁ ତୁମେ ମୂରଣ କରୁଛ ?

ନାରଦ—କରି କରାଉଥାଏ ମୁହିଁ, ମୋ ବିନୁ ଅନ୍ୟ ଗତି ନାହିଁ । କରି ନ ଥିଲେ ତ କରାଇଥିବୁ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ହଉ; ଥାଉ ଥାଉ ତମ ବାହାଦୁରି । ମୁଁ ଶଶୀରେଖାକୁ ବୁଝାଉଥିଲି ସ୍ଵାମୀ ଗୃହରେ କିପରି ଚଳିବୁ । କିପରି ସେମାନଙ୍କର ସ୍ନେହର ପାତ୍ରୀ ହେବୁ ।

ନାରଦ - ହିଁ, ହିଁ, ସେସବୁ କଥା ବୁଝାଇ ନ ଦେଲେ ଅପବାଦବୁଡ଼ାକ ସବୁ ସମୃଦ୍ଧ ସମ୍ବନ୍ଧୁଣୀଙ୍କ ଉପରେ ଅଜାଡ଼ି ଦେବେ । ପୁଣି ମାନ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଉପରେ ବାଧ ଘଟିବ । ମା ! ବାବାଙ୍କ ଉପଦେଶ ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ କରି ମାନିବାକୁ ହେବ । (ଶଶୀରେଖା କାନ୍ଦି ଉଠିଲା) ମା ! ଏତେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ କାହିଁକି ? ସାନ ବାପା, ବଡ଼ ବାପାଙ୍କ ଯୋଗାଡ଼ କୌଣସି କଥାରେ ତ ଊଣା ହୋଇ ନାହିଁ !

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ମୁଁ ତାକୁ ଅନେକବେଳୁଁ ଏ ସବୁକଥା ବୁଝାଇଲଣି, କିନ୍ତୁ ସେ ବେଳକୁ ବେଳ ବେଶି ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି । ମୁଁ ତ କିଛି ଅନୁମାନ କରି ପାରୁନାହିଁ ।

ନାରଦ—ହିଁ, କିପରି ଅନୁମାନ କରିବେ ? ଦୂରରେ କିଏ କେଉଁଠି ଡାକଦେଲା ବାପା ସେ ବେଳକୁ କାଗଜଅର । ଏ ତ ଘର କଥା; ତେଣୁ ଶୋଇଥିବ ପିଏ, ତାକୁ ଉଠାଇବ କିଏ ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—କଣ, କଣ କଣ ? ଦେବର୍ଷେ ! ମୁଁ ତ କିଛି ଅନୁମାନ କରି ପାରୁନାହିଁ । ତୁମେ କିଛି ଶଶୀ-ରେଖାର ମତଲବ ଜାଣ ? ନିର୍ବାଚିତ ରାଜକୁମାର ଲକ୍ଷ୍ମଣ କୁମର ତ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଊଣା ନୁହେ ।

ନାରଦ ମହାମାନ୍ୟ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଊଣା ଥିଲେ କି ? କାହିଁକି ତାଙ୍କୁ—

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଜାଣିଣ ତାଙ୍କୁ !

ନାରଦ—ମାନଗୋବିନ୍ଦଙ୍କୁ ସୁଭଦ୍ରା ବିବାହ ଦେବାକୁ ନାରାଜ ହେଲେ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ମୁଁ ଭଲକରି ଜାଣିଥିଲି ଯେ ସୁଭଦ୍ରା ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ଆଗରୁ ମନେ ମନେ ପତିରୂପରେ ବରଣ କରିଥିଲା ।

ନାରଦ - ଆପଣ ନ ଜାଣିଥିଲେ ଆମେ ତ ଜାଣୁ, ଶଶୀ ମା ଆମର ଆଗରୁ ଏକ ଯୋଗ୍ୟବାନ ପାତ୍ର ମନେ ମନେ ବରଣ କରି ନେଇଛି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—କେଉଁଠାରେ ? କାହାକୁ ତୁମେ ଜାଣ ? ଆଗରୁ ଏ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ତ ଖୁବ୍ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା । ବର୍ତ୍ତମାନକୁ··· ।

ନାରଦ—ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ବଳାଇ ଯାଉଛି କି'ଣ ? ଆଗରୁ କଥାଟି ପ୍ରକାଶ କରାଇ ଦେଇଥିଲି; କିନ୍ତୁ ସେ ମୋ କଥାକୁ କର୍ଣ୍ଣପାତ କଲେ ନାହିଁ, ବରଂ ଅପମାନିତ କରାଇଲେ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ତୁମକୁ !

ନାରଦ—ମୋତେ ନ ହେଲା ଆପଣଙ୍କୁ । ଆପଣ ଯେ ସୁଭଦ୍ରା ହରଣର ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଶଶୀରେଖାର ବର ହେବାକୁ କାହାକୁ ନିର୍ବାଚିତ କରିଥିଲି ?

ନାରଦ - ନିର୍ବାଚିତ କରିଥିଲ, କରିଛ, କରିବ । ଆମେ ଜାଣିଛୁ କାଲି କୁରୁକୁଳ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ଧ୍ୱଂସ ଯଜ୍ଞରେ ଦ୍ୱିତାହୁତ ହେବେ । ପୁଣି ଏଥିରେ ଯଜ୍ଞର ହୋତା ନିଜେ ଯଦୁପତି । ଏ କଥା ଆମେ ଜାଣୁ ଜାଣୁ କନ୍ୟାଟିକୁ ବୁଡ଼ାଇ ମାରିବୁ ? ବରଂ ମା ଆମର ବ୍ରହ୍ମଚାରିଣୀ ହୋଇ ରହିବ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅଜ୍ଞା, ତୁମେ କାହାକୁ ଦେବାକୁ ସ୍ଥିର କରିଛ ?

ନାରଦ—ଅଭିମନ୍ୟୁ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଭାଇ ଯେତେବେଳେ ସମ୍ମତି ପ୍ରଦାନ କଲେ ନାହିଁ, ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ସେ ଲକ୍ଷ୍ମଣକୁମରକୁ ବିବାହ ଦେଇ ସୁଖୀ ହେବେ । ଏଥିରେ ମୋର ମତ ବିରୋଧ ହେବା ଅନ୍ୟାୟ ଓ ଅନର୍ଥର ମୂଳ କାରଣ ।

ନାରଦ—ଅନର୍ଥ ନ ହେଲେ ଅର୍ଥ ବା ମିଳବ କେଉଁଠୁ ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ – ଶଶୀରେଖା ମୋର ପ୍ରାଣଠୁ ଅଧିକ, ଏ କଥା ସତ୍ୟ । ତୁମର ନିର୍ବାଚିତ ଶଶୀରେଖାର ବର ଅବଶ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ଯୁକ୍ତ ସତ୍ୟ । ତଥାପି ମୁଁ ଭ୍ରାତୃ ଆଜ୍ଞା ଲଙ୍ଘନ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । କିମ୍ବା ଭ୍ରାତୃ-ବିବାଦ ଘଟାଇବ ନାହିଁ ।

ନାରଦ – ଆପଣ ନିରପେକ୍ଷ ରହିଲେ ହେଲା । ଆମ କାର୍ଯ୍ୟ ଆମେ କରିପାରିବୁ ନା, ଆମେ କଣ କାହାକୁ ଅପେକ୍ଷା ରଖି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛୁ ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ – କିପରି ଏହା ସମ୍ଭବ ପାରେ ?

ନାରଦ—ରୁକ୍ମିଣୀ ଦେବୀ ତ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଉଦାହରଣ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ – ଅପରିମିତ କୁଟୁମ୍ବଙ୍କ ନିକଟରେ ତୁମେ ଜୟଯୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରିବ ତ ?

ନାରଦ ଗାନ୍ଧ ବା ନ ପାନ୍ଥ ମୁଣ୍ଡ ପତାଇବୁ । କାଟରେ ସ୍ୱଅଜନ୍ମ କରି ଆଉ ଡାହାଣୀକି ଭୟ ! ଖାଲି ବାପାଙ୍କ ରଖିଲେ ଅନୁଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଥିଲେ ହେଲା ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ – ମୁଁ ଆସୁଛି ଦେବର୍ଷେ ! ଶଶୀରେଖାକୁ ବୁଝାଇ ଦିଅ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ ପଥ ନାହିଁ ।

ନାରଦ—ଆମେ ବୁଝାଇ ଦେଉଛୁ ନା । ଖାଲି ବାପାଙ୍କ ସାମନାସାମିରେ କଥାଟା ପଡ଼ିଗଲା । ଏଣିକି ଜଟିଆ ବାବାଜି ଗୁଡ଼ ବୁଣ୍ଡେ ମେଟ । ଚାଲନ୍ତୁ ଚାଲନ୍ତୁ, (ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କିଛି ଦୂର ବଳାଇ ଦେଇ ଫେରି ଆସି) ଶଶୀ ମା, ତୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଥା । ଆମ ଯୋଗାଡ଼ରେ ଆମେ ଠିକ୍ ଅଛୁ । ଏଣିକି ଆଉ ମୁହାଁମୁହିଁ ନାହିଁ । ଖାଲି ଚିଠିପତ୍ରକୁ ଅପେକ୍ଷା ରଖିଥିବୁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସଖୀମାନେ—ଭଲ କଥା କଣ ଖାଇବ । ତମର ଏ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ମା'ଙ୍କର ମଧ୍ୟ ନିଦ୍ରା ପିଆ ନାହିଁ ।
(ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ପଥ

[ଅଭିମନ୍ୟୁ ଭାବି ଭାବି ଚାଲିଥାଏ]

ନେପଥ୍ୟ—ଗୀତ

ଯାହିଁ ଯାହିଁ ତେ: ସରଣୀ ଷିନ୍ନ ହେଲା ସେ ତରୁଣୀ
ତୋର କିଆଁ ପଡ଼ିବ କି ମନେ ।
ଜୀବନ ଯୌବନ ତାର ଅର୍ପିଲା ତୋର ପଯ୍ୟର
ତୋ ବିନା ସେ ବଞ୍ଚିବ କି ପ୍ରାଣେ ସେ ।
ଜବାଧରା, ଝୁରି ଝୁରି ହେଲା ହତ ଶିରୀ ।
ରଣ୍ଡେ ମୁଣ୍ଡେ ଦେଇ ପାଣି ନେଇ ବୁହାଉଛି ପାଣି
ବୁଝେ କେ ତା ଅନ୍ତର ବେଦନା ।
ପାଇ ତ ର ଯୋଗ୍ୟ ସାଥି ମିଳାଇବ ବୋଲି ଗ୍ରୀତ
ସହିଲାଣି ଅଶେଷ ଗଞ୍ଜଣା ସେ ।
ବୃନ୍ଦାବାସି ! ବସିଅଛି ତୋ ପଦକୁ ଆଶ୍ରି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ଏ ତ ତାରି ଦୁଃଖ ସବୁ କହିଗଲା । ମୁଁ ତ ତାକୁ କେବେହେଁ ମନରୁ ଭୁଲି ନାହିଁ । ଦେବର୍ଷେ ନର୍ତ୍ତକ ଦିନ ମୋତେ ଜଣାଇବାକୁ କହି ଯାଇଥିଲେ; ତାଙ୍କର କଣ ମନେ ନାହିଁ ? ମୋତେ ନିଶ୍ଚୟ ଯିବାକୁ ହେବ । ତାର ସନ୍ଧାନ ନେବାକୁ ହେବ । ସେ ଯେ ମୋ ପାଇଁ ପଥ ଚାହିଁ ବସିଛି । କିପରି ଭାବେ ସେଠାକୁ ଯିବି ? କୌଣସି ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପାଇ ନାହିଁ । ହଁ ମାତୁଳାଳୟକୁ ଯିବାକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣର କି ଲୋଡ଼ା ? ଯିବି, ଆଜି ନିଶ୍ଚୟ ଯିବି ।

ସୁଭଦ୍ରା—(ପ୍ରବେଶି) ବାପ ! ଏଇ କେତେ ଦିନ ହେଲା ତୋର ମନରେ କୌଣସି ଭାବନା ଖେଳିଲା ପରି ଜଣା ପଡ଼ୁଛି । ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ ? କେଉଁ କଥାକୁ ଉଦ୍‌ବେଗ ଜନ୍ମିଛି ?

ଅଭିମନ୍ୟୁ ମାତୁଳାଳୟକୁ ଯିବାକୁ ।

ସୁଭଦ୍ରା—କାହିଁକି ? ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କ'ଣ ? ମୁଁ ଶୁଣିଛି ଶଶୀରେଖାର ବିବାହ ଉତ୍ସବରେ ଦ୍ୱାରକାବାସୀ ସମସ୍ତେ ଉତ୍ସାହିତ; କିନ୍ତୁ ଭାଇ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସେ ଉତ୍ସାହରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସେଠାକୁ ଯିବାକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ନାହିଁ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ନିମନ୍ତ୍ରଣ ନ ଥିଲେ କି ଗଲେ କୌଣସି କ୍ଷତି ଅଛି ?

ସୁଭଦ୍ରା—କ୍ଷତି ଆଇପାରେ । ତା ନ ହେଲେ ସଚରାଚର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ରାଜା ମହାରାଜାମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରା-ଯାଉଛି, କିନ୍ତୁ ଆମକୁ ନାହିଁ । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅନୁମାନ ହେଉଛି, ଆମଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଅନିଷ୍ଟ ଘଟିବାର ସମ୍ଭାବନା ବୋଲି, ଆମକୁ ସେଥିରୁ ଉହାଡ କରୁଛନ୍ତି । କୌରବ ଓ ପାଣ୍ଡବଙ୍କର ଚିରନ୍ତନ ଶତ୍ରୁତା । ସେ ଯେତେବେଳେ ମାନ-ଗୋବିନ୍ଦର ପୁତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମଣ କୁମରକୁ କନ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରୁଛନ୍ତି, ଆମେ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଥିଲେ କୌଣସି ମତଭେଦ ବା ଗଣ୍ଡଗୋଳ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରେ, ତେଣୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଧୁ ଭାବରୁ କାଟି ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ମା ! ଏ ଅପମାନର ମୁଁ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ ଚାହେଁ । ଶଶୀରେଖାର ମନୋଭାବ ଦେବର୍ଷିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମୋ ନିକଟରେ ଜଣାଇଛି । ସେ ଲକ୍ଷଣ କୁମରକୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଚାହେଁ ନାହେଁ । ମୁଁ ଯଦି ତାକୁ ଉଦ୍ଧାର ନ କରେ, ତେବେ ଗୋଟିଏ ନାରୀହତ୍ୟା ପାପରେ ମୋତେ ଲିପ୍ତ ହେବାକୁ ପଡିବ ।

ସୁଭଦ୍ରା—ତୋ ବଡ ମାମୁ ଯେଉଁ ପ୍ରତାପୀ ତା ତ ତୁ ଜାଣୁ । ଏତେ ସ୍ଥଳେ ଗୋଟିଏ ସୁଦ୍ଧାନଳ ଜଳା-ଇବା ଉଚିତ ବୋଲି ମୁଁ ମନେ କରୁନାହିଁ । ବାପ ! ଅପ୍ରମିତ କୁରୁସେନାଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ତୁ ସାମାନ୍ୟ ବାଳକ ମାତ୍ର, ତୋର କି ଶକ୍ତି !

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ମା ! ମୁଁ କ୍ଷତ୍ରିୟ ସନ୍ତାନ, ପୁଣି ଧନୁ-ର୍ଦ୍ଧରଶ୍ରେଷ୍ଠ ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ମୋର ପିତା । ସେହି ରକ୍ତ ପ୍ରବାହିତ ଏହି ଶିରା ପ୍ରଶିରାରେ । ତୁଚ୍ଛ କୌରବକୁ କି ଡରିବ ମୁଁ ଭୟ ? ବରଂ ପଦଧୂଳି ମାଗ ! ନିର୍ଭୟ ମୁଁ ଶଶୀରେଖା ଉଦ୍ଧାର କରିବି !

ସୁଭଦ୍ରା—ଏକାକୀ ମୁଁ ନ ପାରିବି ଛାଡି । ଯେବେ ଯିବୁ ନେଇ ସଙ୍ଗେ ମୋତେ, ଦୁଃଖିର ରତନ ମୋର ତାରି ପରଖ । ତୋ ବିହୁନେ ଶୂନ୍ୟ ମୋତେ ଦିଶିବ ଏ ସୃଷ୍ଟି ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ଭଲ ତେବେ ମା ! ସର୍ବ ମଙ୍ଗଳଙ୍କୁ ଆମ୍ଭ ଜଣାଇ ଧର୍ମ୍ମେ, କରି ଯିବା ଶୁଭ ଅନୁକୂଳ

(ଉଭୟ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ
ପାର୍ଶ

(ନାଗରିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଦୁଇଗୋଟି ଯୁବକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରବେଶ)

୧ମ ଯୁବକ—ଆପଣ ଆପଣଙ୍କର କନ୍ୟାକୁ ଦେଖୁଛନ୍ତି ନା ଧନକୁ ଦେଖୁଛନ୍ତି ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—କନ୍ୟାକୁ ଯେତେଦିନ ଦେଖିବାର ଦେଖିଲୁ । ଏଣିକି ଧନ ଦେଖିବୁ । କନ୍ୟାକୁ ଦେଖିଲେ କଣ ପେଟ ପୂରିବ ? ନା, ଘରେ ରଖିଲେ ଘର ବଢ଼ିବ ? ଯେତେଦିନ ରଖିବାର ଥିଲା, ସେ ସମସ୍ତ ଶେଷ ହୋଇଯାଇଛି । ଏଣିକି ପରଘର ସମ୍ପତ୍ତି ପର ଘରକୁ ଯିବ ।

୨ୟ ଯୁବକ—ତା ଠିକ୍ ! କିନ୍ତୁ କନ୍ୟାର ବୟସ ଅନୁ-ପାତରେ ବରପାତ୍ରଟିଏ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ଦରକାର । ଆପଣ ଯାହା ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି ଭବିଷ୍ୟତ ବଡ଼ ଦୁଃଖମୟ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆମେ କନ୍ୟାର ଭବିଷ୍ୟତ ଚିନ୍ତା କରିବୁ ନା ଆମର ଭବିଷ୍ୟତ ଚିନ୍ତା କରିବୁ ? ଆମର ଧନ ଯେଉଁଠି ହେଲା, ମନ ସେଇଠି ଗଲା ।

୧ମ ଯୁବକ—ଧନ ଲୋଭରେ ଝିଅକୁ ବୁଡ଼ାଇ ମାରିବ କିନା ? ଗୋଟିଏ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ ବୃଦ୍ଧକୁ ତେର ବର୍ଷର କନ୍ୟା । ନିତାନ୍ତ ଅସଙ୍ଗତ ପ୍ରଣୟ । ଏ ବିବାହରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିରୋଧୀ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ମୁଁ କନ୍ୟାର ଜନ୍ମଦାତା, ପାଳନକର୍ତ୍ତା । ତୁମ୍ଭେମାନେ କଣ ଜନ୍ମ ଦେବାରେ ଲାଗି ହୋଇଥିଲ ନା, ପାଳନ କରିବାରେ ଲାଗି ହୋଇଥିଲ ? ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଧନ ମୋ ହାତରେ ଦେଖି ତୁମ ମନ ସମ୍ଭାଳି ହେଉନାହିଁ । ଖାପନଟା ମାରି ମୋ ଛାତିରେ ଲଗିଛି ।

୨ୟ ଯୁବକ—ଆଜ୍ଞା ! ଆପଣ ତାଠାରୁ ଯେତେ ଧନ ଆଣିବାର ଆଣନ୍ତୁ; କିନ୍ତୁ ବିବାହ ହେଲା ବେଳକୁ ଆମେ ତାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବୁ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ତୁମେ କିଣ କନ୍ୟାଟିଏ ହେବ ? ଜଣାଯାଏ ମୋ ଧନ ଦେଖି ତମ ପାଟିରୁ ଲାଳ ବୋହିଲାଣି, ତେଣୁ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଭାଗି ହେବାକୁ ବସିଛ ।

୧ମ ଯୁବକ—ଧନ ଆମର ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ । ତୁମେ ଯେତେ ପାର ସେତେ ଧନ ତା ଠାରୁ ନେଇଆସ । ବିବାହ ଦେବା ଭାର ଆମ ଉପରେ । ଅଗାଧୁ ପଣ୍ଡିତ ପର ବଣ୍ଟିଦେଇ ବହୁତଧନ ଠୁଳକରିଛି । ଖାତକମାନଙ୍କ ମହାଜନୀ ବ୍ୟବସାୟ କରି କେତେ ଲୋକଙ୍କୁ ଗୃହଶୂନ୍ୟ କରିଛି । କେତେ ଲୋକଙ୍କୁ ଦାଣ୍ଡର ଭିକାରି କରି ଛାଡ଼ିଛି । ତାକୁ ଆମେ ଉଚିତ ଶିକ୍ଷା ଦେବୁ । ତୁମର କିଛି କ୍ଷତି ହେବ ନାହିଁ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଧନ ଆଣିବାରେ କିଛି ବାଧା ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ତ ?

୧ମ ଯୁବକ—ତୁମେ ଯେତେ ପାର ଧନ ବୋହିଆଣ । ଆମର ସେଥିରେ କିଛି ଯାଏ ଆସେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ବିବାହ ଲଗ୍ନ ପୂର୍ବରୁ ଆମକୁ ଜଣାଇବାକୁ ହେବ । ଆସ ! ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ପରାମର୍ଶ କରିବାର ଅଛି ।

(ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ, ସମସ୍ତେ ଅଗାଧୁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଦୂରରୁ ଦେଖି ଯୁବକମାନେ ଚାଲିଗଲେ)

ଅଗାଧୁ—ନମସ୍କାର । କଅଣ ଟୋକାମାନଙ୍କ କବ୍‌ଜାର ପଡ଼ିଥିଲ କି ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଏଇ ବାହାଘର ଖାଇବା ପିଇବା କଥା ଆଉ କଅଣ ?

ଅଗାଧୁ—ତେବେ ପିଲାମାନେ ଟିକିଏ ମାତିଗଲେଣି ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—କଳା ପଡ଼ିଲେ ସବୁ ଜବତ । ଆଗରୁ ଦୋଷୀ ହେଉଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଟଙ୍କା ଦଶଟା ପଡ଼ିବା ମାତ୍ରେ ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବିବାହ ଯୋଗାଡ଼ରେ ଦିନ ରାତି ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ଅଗାଧୁ—କିଛି ପରୁଆ ନାହିଁ, ଦର୍କାର ପଡ଼ିଲେ ଆହୁରି ଟଙ୍କା ଦିଆଯିବ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ମୋତେ ନଗଦ କିଛି ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ, କାରଣ ଲୁଗାପଟା ଗହଣା ଗଣ୍ଠି ସବୁତ ଆଗରୁ ସଜାଇ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଅଗାଧୁ—ଚାଲ ! ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଚାଲ, ଦେବି ବୋଲି ଜବାବ୍ କରିଛି, ଆଉ କଥା ଅଛି ନା । ଟିକେ ପାତ୍ରୀ ସଙ୍ଗରେ ସାକ୍ଷାତ କରାଇଦେବ ବୋଲି କହିଥିଲ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—କହିଥିଲି ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀଟା ପରା ଟିକେ ଅବୁଝା ହେଉଛି । ମୁଁ ଧନ ପୂଜାଏ ତାକୁ ଧରାଇ ଦେଲେ ତେଣିକି ତୁମେ ଆମର ଜ୍ୱାଇଁ, ତୁମେ ଆମର ପୁଅ ।

ଅଗାଧୁ—ମୋତେ ସେ କଥା କହନା । ଚାଲ ଚାଲ, ଆଜ ତାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦେଉଛି । ଆଉ ଟୋକାମାନେ କଣ କହୁଛନ୍ତି ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—କହୁଛନ୍ତି ପାଲିକିଚଢ଼ା ବାହାଘର ହେବ । ରୋଷଣି ବରାତ କରିବ ।

ଅଗାଧୁ—କିଛି ପରୁଆ ନାହିଁ, ଆସ ତମ ଟଙ୍କା କଥା ଆଗେ ବୁଝେଁ । (ଉଭୟ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ସଖୀଗଣ

(ମାୟାକାମିନୀମାନଙ୍କ ଗୀତ)

ଏହି ମାୟାର ପୁରୀ ମାୟା ଅଛିଟି ଘେରି
ମାୟା ପାଲୁ ଉବୁରି ଯିବ କେ ବର୍ତ୍ତି କରି
ମାୟା କୁହୁକ ବଳେ
ପ୍ରାଣୀ ନରହି ହେଳେ ।
ହେଲେ ନରଦେବତା ନାହିଁ ନସ୍ତାର କରି ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—(ଦ୍ରୁତ ବେଗରେ ଧନୁଶର ହସ୍ତେ ପ୍ରବେଶି) କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟାପାର ! ମୁଁ କେଉଁଠାରେ ତା' ପଛେ ପଛେ ଧାଇଁଛି । ନିମିଷକ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ମୃଗଶିଶୁ ପାଲଟିଗଲା । ମୁଁ ଯେଉଁ ମୃଗ ଶିଶୁଟିକୁ ଶରସନ୍ଧାନ କଲାମାତ୍ରେ ଗୋଟାଏ

ବୟୁଙ୍କର ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ହୋଇ ମୋ ଆଡ଼କୁ ଧାଇଁ ଆସିଲା । ଧୁଣ ଦେଖେ ତ କେହୁ ନାହିଁ । ଏ କଣ ମୋର ମସ୍ତିଷ୍କର ବିକୃତ ? ଏତେ ବାଟ ଗ୍ଲଲ ଗ୍ଲଲ ଆସିବାଦ୍ୱାରା ଏପରି ଦେଖିବାକୁ ପାଉଛି ? ମା' ମା' ତୁମେ ମୋ ପଛେ ପଛେ ଆସୁଥିଲ, ଆସିବାରେ ଏତେ ବିଳମ୍ବ ହେଲା କାହିଁକି ? (ଅନ୍ୟ ଦିଗକୁ ଗ୍ଲହିଁ) ଏଁ ! କେତେ ବଡ଼ ଅଜଗର ସର୍ପଟାଏ ଏଣେ ମୋତେ ଧାଇଁଛି । (ବେଗସଞ୍ଚାର କରି କପିଲା) ଏଁ ! ଚୋଟାଏ କୁହେଁ ! ଏ ଯେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର, ତା'ର ଜଙ୍ଗଲଟା ଉପରେ ହୋଇ ଗ୍ଲଲିଛନ୍ତି । ମୁଁ ଏତେବେଳେ କାହାକୁ କରିବ ? ଏଠାରୁ ପ୍ରାଣ ନେଇ ଚାଲିବା ବୁଦ୍ଧିର ପଡ଼ୁଛି । (ଦୂରରୁ ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ) ଏଁ, ଏ କଣ ହେ ! (ପୁନଶ୍ଚ ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ) ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ କରୁଛି । ଜଣାଗଲା କୌଣସି ରାକ୍ଷସର ଏ ଲୀଳାଭୂମି, ଆଜି ଏସବୁ ସେହି ଅସୁରର ଆସୁରିକ ମାୟା । ନଚେତ୍, କାନନର, ରାକ୍ଷସ ତୁ ସେ ତୁମ୍ଭ । ମୋର ବାଣରୁ ତୋର ନିସ୍ତାର ନାହିଁ । (ଶର ନିକ୍ଷେପ କଲେ ଓ ଦୂରରୁ ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ) ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ସେହି ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ ? ମୂର୍ଖ ! କେଉଁଠି ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ରହି ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ କରୁଛୁ ? ଥରେ ସମ୍ମୁଖକୁ ଆ, ତୋର ବୀରତ୍ୱ କେତେ ଦେଖିନେବି ।

ଘଟୋତ୍କଚ—(ପ୍ରବେଶି) ଏବର ସମ୍ମୁଖ ସମରେ କେବେ ହେଲେ ଜିଣିବୁ କାହାକୁ ? ଧନୁର୍ବେଦ୍ୟା କେଉଁଠି ଶିଖିଛୁ ବାବୁ ? ଛୁଆନାହିଁ ବାଳ ଚପଳତା, ତେଣେ ତୋର ଭୁଜଙ୍ଗ ନଳଟେ ଦେଖାଉଛୁ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ?

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ଜଣାଗଲା ରାକ୍ଷସ ତୁ ଏ ବନସ୍ଥଳରେ ମାୟାର ପ୍ରଭୁ କେତେ ଥିବୁ । ମୂର୍ଖ ! ମାୟାବଳେ ଅନେକଙ୍କୁ ପଳାଇ ଦେଇଛୁ; କିନ୍ତୁ ଆଜି ତା'ର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ହେବ ମୋହର ହାତେ ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ହାଃ-ହାଃ-ହାଃ, ଅପୂର୍ବ୍ବ ତୋ ମଦ ଗର୍ବ୍ବ । ଆହାର୍ଯ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ହୋଇ ଭକ୍ଷକ ସମ୍ମୁଖେ ଦେଖାଉଛୁ ନିଜର ବଡ଼ପଣ । ଜଣାଗଲା; ମୃତ୍ୟୁ ତୋର ହୋଇଛି ଆସନ୍ନ । ଚୋଲୁଥିବାରେ ପଣ ମୋର ଲୀଳାଭୂମେ, ମୋହ ସଙ୍ଗେ କରିଲୁଣି ଯୁଦ୍ଧ ଅଭିଳାଷ ? ଆଚ୍ଛା ଦଅ ତୋର ଶକ୍ତି ପରିଚୟ । ଦୁଗ୍ଧପୋଷ୍ୟ ଶିଶୁ ବୋଲି ଜନ୍ମୁଥିଲି ମାୟା; କିନ୍ତୁ, ମଦଗର୍ବ୍ବ କ୍ଷୁଦ୍ରବୁଦ୍ଧି ନର, ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି ଆଜି ଲଭିବୁ ମୋ କରେ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ରଖ ତୋର ବକ୍ତୃତା ପଣ, ସମ୍ଭାଳ ଏ ଧର୍ମ ବାଣ ମୋର । (ଉଭୟ ଧନୁର୍ଧର ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ନେପଥ୍ୟ ଗୀତ)

ଆରେ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ମହାବଳୀ ଯୁଦ୍ଧ
ଟାଣୁଆ ବାଣୁଆ ଦୁଇ ।
ଭାଇ ଭାଇ ମଧ୍ୟେ ତୁମୁଳ ସଂଗ୍ରାମ
ନାହିଁ ନ ଦେଖିଲି କାହିଁରେ ।
ଏ ତ ମଜାର ଯୁଦ୍ଧ, ସେନା ଧାଆନ୍ତି ନିଜ ଆୟୁଧ ।୧।
ଉଭୟ ପକ୍ଷରୁ ବାଣ ବରଷଣ
ପଡ଼ଏ ଶ୍ରାବଣ ଧାର
ମାତଙ୍ଗେ ମାତଙ୍ଗ ସମର ଲଗିଛି
କମ୍ପିଉଠେ ବସୁନ୍ଧରା ରେ ।
ଗିରି ଲତା ଗହନ, ଅସ୍ତ୍ରାଘାତେ ହୁଏ ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ।୨।

(ଅଭିମନ୍ୟୁ ଓ ଘଟୋତ୍କଚ ତରବାରୀ ଧରି
ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ ପ୍ରବେଶ)

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ରାକ୍ଷସ ! ନାହିଁ ଆଉ ନିସ୍ତାର ଏଥର । ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ପଠାଇବି ଯମପୁର ତୋତେ । ଅନନ୍ତ କେ ସାଙ୍ଗ ସାଥି ତୋର, ଅନନ୍ତ ଯେବେ ବା କେହି ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନ, ମରିବା ପୂର୍ବରୁ ଡାକ ଥରେ ତାଙ୍କୁ ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ଛୋଟମୁଖେ କହୁ ବଡ଼ କଥା, ଆସନ୍ନ ମରଣ ତୋର ହେଲଣିଟି ଯେଣୁ, ଏ ବୃଥା ପ୍ରଳାପ ଆସି ପଶୁଛି ମନରେ । ଯେବେ ପ୍ରାଣେ ଆଶା, କର ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ଯୋଦ୍ଧାପକ୍ଷେ ପ୍ରାଣ ଅଟେ ଅତି ମୂଲ୍ୟବାନ ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ଆଚ୍ଛା, ଦେଖାଯିବ, କେତେ ଶକ୍ତି ଅଛି ତୋ ବାହୁରେ ।

(ଉଭୟେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୁଭଦ୍ରା—ଅଭିମନ୍ୟୁ ! ଅଭିମନ୍ୟୁ ! କେବେ ପଥ ଭୁଲିଗଲୁ ବାପ ! ଏ ଅରଣ୍ୟାଣି, ବନସ୍ତ, କୁଆ କୋଇଲିର ଟେଁ ଶବ୍ଦ ନାହିଁ । ତୁ ଏକାକୀ କେଉଁଠାକୁ ଫଳପାଇଁ ଗଲୁ ? କମ୍ପା ଫଳ ନ ପାଇ କ୍ଷୁଧାତୁର ହୋଇ କେଉଁଠି ଶୋଇ ପଡ଼ିଛୁ ? କେହି ହେଲେ ତ ଏ ପଥରେ ଆସୁ ନାହାନ୍ତି । ତୋର ସନ୍ଧାନ ଦେବ କିଏ ? ଅଭି ! ଅଭି ! କେତେ ଦୂରରେ ଅଛୁ ।

(ଡାକ ଡାକ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ପୁନଶ୍ଚ ଅଭିମନ୍ୟୁ ଓ ଘଟୋତ୍କଚ ବାହୁ ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ ପ୍ରବେଶ)

ଘଟୋତ୍କଚ—ଶିଶୁ ବୋଲି ଜାଣୁଥିଲି ମାତ୍ର, କିନ୍ତୁ ନୋହୁ ତୁ ସାମାନ୍ୟ—ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି ହାତରେ ପାଇବୁ । (ମୋହ କରି ପକାଇ ଦେଇ ଚାଲିଗଲା)

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ମା ! ମା ! ଚିତ୍କାର କରି ।

ସୁଭଦ୍ରା—(ପ୍ରବେଶି) କେଉଁଠି ଶୁଭିଲା ମା' ମା' ! ଏ ତ ଅଭିର କଣ୍ଠସ୍ୱର । ବାପ କେଉଁଠ ରେ ? (ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କୁ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ଦେଖି) ବାପ ! କ'ଣ ହେଲା । ତୋତେ ଏ ଦଶା କିଏ କଲା ? ଅନ୍ଧର ଲଉଡ଼ି ମୋର ଦୁଃଖିର ପସରା ! ମୋତେ କଣ ଏହି ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଇବୁ ବୋଲି ଏଠାକୁ ଆଣିଥିଲୁ ? ମୁଁ ବାରମ୍ବାର ମନା କରୁଥିଲି । କାହିଁକି ମୋ କଥା ନ ମାନି ଏ ଦଶା ଭୋଗିଲୁ ? ମୋର ଆଉ ଗତି କ'ଣ ? ତୋ ବିନା ମୋର ଆଉ ସହାୟ ଭରସା କିଏ ? କେଉଁ ମୁହଁ ନେଇ ଆଉ ବାହୁଣୀକୁ ଫେରିବି । ମୂର୍ଚ୍ଛୁଛି ମୋର ସ୍ନେହସ୍ୱର । ହେ ବନ ଦେବତା ! ହେ ଗଗନ ପବନ ! ଦେଖ ମୋର ଧନ ବଞ୍ଚିଛି କି ? କାହିଁ ନିଃଶ୍ୱାସ ତ ପାଉନାହିଁ । ଦେହ କଳା କାଠ ପଡ଼ିଗଲାଣି । ଆଉ କଣ ମୋ ଧନ ନାହିଁ । (କାନ୍ଦଣା)

(ହିଡ଼ମ୍ବୀ ଓ ଘଟୋତ୍କଚ ପ୍ରବେଶ)

ହିଡ଼ମ୍ବୀ—କାହିଁ ଶିକାର ? କେଉଁ ବୀର ବା କେଉଁ ବୀରର ପୁତ୍ର ?

ଘଟୋତ୍କଚ—ତା ଜାଣେ ନାହିଁ ମା ! ପରିଚୟ ପଚାରି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖିଛି ବୀର ରକ୍ତେ ଗଢ଼ା ତା ଶରୀର ।

ସୁଭଦ୍ରା—କିଏ ତୁମେ ଦେଖା ଥରେ ପୁତ୍ରକୁ ମୋହର । ମୋ ଅନ୍ଧ ନୟନର ତାରା ଦୁଃଖିନୀ ପସରା ।

(କ୍ରନ୍ଦନ)

ଘଟୋତ୍କଚ—କିଏ ଏହି ନାରୀ ! ଦେଖି ତ ନ ଥିଲି ଏ ସ୍ଥାନରେ ତାକୁ, ଶୋକାକୁଳେ ଅଶ୍ରୁନୀରେ ଭସାଉଛି ଅଙ୍ଗ । ସମ୍ଭବ ଏ ପୁତ୍ର ତା'ର ।

ହିଡ଼ମ୍ବୀ—(ସୁଭଦ୍ରା ପ୍ରତି) କିଏ ତୁ ଲୋ ନାରୀ ! ଏ ଯୁବକ ସଙ୍ଗେ କି ସମ୍ବନ୍ଧ ତୋର ?

ସୁଭଦ୍ରା—ପୁତ୍ର ମୋର ପଥ କରି ମୋତେ, କ୍ଷୁଧା ହେତୁ ଫଳ ଆଣେ ଆସିଥିଲା ଏଥି । କିନ୍ତୁ, କାହାର କବଳେ ପଡ଼ି ଲଭିଲା ଏ ଦଶା । ମା ! ଦୟାକର, ମୋର ପୁତ୍ର କାହିଁକି ଏପରି ହେଲା ?

ହିଡ଼ମ୍ବୀ—ଦୟା 'କୃପା ନାହିଁ ଆମ୍ଭଠାରେ । ନର ମାଂସ ଭୋଜ୍ୟନ୍ତି ଆମ୍ଭର । ପୁତ୍ର ମୋର କରିଛି ଶିକାର । ନରମାଂସେ ଥିଲା ମୋ ଲାଳସା ।

ସୁଭଦ୍ରା—ତୁମେ ହତ୍ୟା କରିଛ ? ନରମାଂସ ପାଇଁ ଲାଳସା ବଢ଼ାଇ, ତୁମେ ମୋ ପୁତ୍ରର ଜୀବନ ନେଇଛ ? ତେବେ ମା ! କୃପାକର ଏ ପୁତ୍ରହରା ଅଭାଗିନୀକୁ ତାର ପୁତ୍ର ସଙ୍ଗରେ ଆହାର କର, ମୁଁ ଆଉ ଗୃହକୁ ଫେରିବି ନାହିଁ ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ଯୁଦ୍ଧ ଜାଣୁ ନାରୀ ? ବିନା ଯୁଦ୍ଧରେ କାହାକୁ ହତ୍ୟା ଆମ୍ଭର ନୀତି ବିରୁଦ୍ଧ ।

ସୁଭଦ୍ରା—ହଁ, ମୁଁ ଯୁଦ୍ଧ କରିଛି । ମୁଁ ବୀରମାତା, ବୀର ରମଣୀ । ଯୁଦ୍ଧ କରି ପାରିବି । ପୁତ୍ର ଶୋକାତୁରା ମୁଁ, ପୁତ୍ର ବିଚ୍ଛେଦରେ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରେ ରଣଚଣ୍ଡୀ ରୂପ ଧାରଣ କରିବି । ଯୁଦ୍ଧକର ଶତ୍ରୁ ପରାଜିତ କରିବି କିମ୍ବା ଶତ୍ରୁ ହସ୍ତରେ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ କରିବି, ଆସ କର ଯୁଦ୍ଧ ।

ହିଡ଼ମ୍ବୀ—କହିଲୁ ମେ ବୀରମାତା ତୁମ୍ଭେ ବୀରର ରମଣୀ ।

ସୁଭଦ୍ରା—ହଁ, ବୀର କୁଳେ, ମହାବୀରର ରମଣୀ ମୁଁ । ମହାଶକ୍ତି ଅଂଶରେ ମୋର ଜନ୍ମ; କିନ୍ତୁ ସବୁ ସରି ଯାଇଛି, ମୃତ୍ୟୁ ମୋର ଶ୍ରେୟସ୍କର ।

ହିଡ଼ମ୍ବୀକ—କିଏ ସେହି ମହାବୀର ?

ସୁଭଦ୍ରା—କ ମିଳିବ ଦେଲେ ପରିଚୟ ? ଥାନ୍ତା ଯେବେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ମୋର । (କ୍ରନ୍ଦନ) ।

ହିଡ଼ମ୍ବୀକ—ଶାବ୍ୱକନା ଯେବେ ନୋହୁ ତୁହି, ତୋର ମାଂସ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ । ଯାଅ ଗୃହ ଏଥୁ, ଅମ୍ଭର ଏକା ବୀର ମାଂସ ।

ସୁଭଦ୍ରା ମହାବୀର ବନିତା ମୁଁ ପାଣ୍ଡବ ଘରଣୀ, ବସୁଦେବ କନ୍ୟା ମୁହିଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଭଗିନୀ । ଅଭାଗିନୀ ସୁଭଦ୍ରା ମୁଁ ପୁତ୍ର ଅଭିମନ୍ୟୁ, ନାହିଁ ଆଉ ସେ ଇହସଂସାରେ । (କ୍ରନ୍ଦନ)

ହିଡ଼ମ୍ବୀକ--ଜାଣିଲି ଯେ ପାଣ୍ଡବ ଘରଣୀ, ଶୁଣିଛି ପଞ୍ଚ ପାଣ୍ଡବେ ମରିଗଲେ ଶିଶୁ, ତୁମେ କେଉଁ ପାଣ୍ଡବ ବନିତା କହିବ କ ଥରେ ?

ସୁଭଦ୍ରା—କହି ଅବା ଲାଭ ଅଛି କସ ? ଥାନ୍ତା ଯେବେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ଜୀବନେ ମୋହର ।

ହିଡ଼ମ୍ବୀକ - କହ ଦେବ ! ଅଭିମନ୍ୟୁ ମାତା ତୁମ୍ଭେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ବନିତା ?

ସୁଭଦ୍ରା---ପରିଚୟ କିବା ଲୋଡ଼ା ତବ ? ଦୟାକର ନେଉ ମୋର ପ୍ରାଣ । ମୃତ୍ୟୁବାର୍ତ୍ତା ଦିଅ ମୋର ସ୍ୱାମୀ ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କୁ ।

ହିଡ଼ମ୍ବୀକ—ପ୍ରାଣର ଭଉଣୀ ସୁଭଦ୍ରା ତୁ ଚିହ୍ନିବୁ ବା କେମନ୍ତେ ଜାହଁ ? ହିଡ଼ିମ୍ବୀକ ମୁହିଁ ସ୍ୱାମୀ ମୋର ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଣ୍ଡବ । ଘଟୋତ୍କଚ ! କ ମୁଖ ବୁଝିବେ, ଦ ମାଗି ତୁ ପରିଚୟ ଭ୍ରାତାକୁ ତୋ କରିଲୁ ନିଧନ । ଏ ଯେ ସାନ ମା ତୋର । କ୍ଷମାମାଗ ପଦେ, ସେବେ ନ ବଞ୍ଚାନ୍ତି ପୁତ୍ରକୁ ମୋହର ଦୁଇ ଦାସୀ ହତ୍ୟା ଦୋଷ ସେନରେ ସନ୍ତାନ ।

ଘଟୋତ୍କଚ---ମହିନାହିଁ ପ୍ରାଣେ, ହୋଇଅଛି ସଂଜ୍ଞାହୀନ ଯୋଦ୍ଧା, ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଚେତାଇବି ତାକୁ । ଜାଣିଥାନ୍ତି ଯେବେ ଆଗୁଁ ପରିଚୟ, ଏ କାଣ୍ଡ କ ଘଟିଥାନ୍ତା କେବେହେଁ । ମା ! ଆଣିବ ମୁଁ ଔଷଧ ଭଉଣୀ, ବଞ୍ଚାଇବ ଭାଇକୁ ମୋହର । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ହିଡ଼ମ୍ବୀକ—ଦୁଃଖ କରନା ଭଉଣୀ, ଏ ମିଳନ ଘଟାଇଛି ବିଧି । ସଂଜ୍ଞାହୀନ ହୋଇଅଛି ପୁତ୍ର ।

(ଘଟୋତ୍କଚ ଔଷଧ ନାକରେ ଦକାଇବାରୁ ଅଭିମନ୍ୟୁ ଉଠିବା ଓ ସୁଭଦ୍ରା କୋଳକୁ ନେଲେ)

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ମା ! ମା !

ସୁଭଦ୍ରା—ପ୍ରଣିପାତ କର ବଡ଼ ମା'ଙ୍କୁ ତୋର, ଏ ଯେ ତୋର ବଡ଼ଭାଇ ମାଗ କ୍ଷମା ପାଦ ଧରି । ନ ଚିହ୍ନି ତୁ ଯାହାସଙ୍ଗେ କରି ରଣ ତୋଳ ପରାଭବ ଲଭିଥିଲୁ; ଏହି ଏ ଯେ ତୋର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ତାତଙ୍କ ତନୁଜ ।

(ଅଭିମନ୍ୟୁ ନମସ୍କାର କରି । ଘଟୋତ୍କଚକୁ କୋଳାଗତ କରି)

ଘଟୋତ୍କଚ—ମା ! ଆସ ଆମ୍ଭ ବାସ ଗୃହେ । ଗୃହ ଗୃହ ପରିଶ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଅଛ ତୁମ୍ଭେ ।

(ସମସ୍ତେ କୋଳାକୋଳ ହୋଇ ଗୃହଗଲେ

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ହସ୍ତିନା ରାଜସଭା

(ଦୁର୍ଯୋଧନ, ଦୁଃଶାସନ, ଶକୁନି, ଜୟଦ୍ରଥ, ପ୍ରଭୃତି ଆସିନ)

(ନର୍ତ୍ତକୀମାନଙ୍କ ଗୀତ)

ସାଜିଛି ସଭା ଶୋଭା   ମଘବା ସଭାକୁ ଜିଣି ଗୋ ।
ହସ୍ତିନା ଧରଣୀ ହସ୍ତିନାର ସଭା ମଣ୍ଡଣି ।
ବସେ କୁରୁ ନୃପତ   ମହାମାନ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ
କ ଦେଖିବ ତାଙ୍କ ଠାଣି ମାଣି ଗୋ ।
ହୀରା ଲଳାରେ ଖଚିତ   ସିଂହାସନ ବସେ ପତି
ଚଉଦିଗରେ ଶୋଭା ମୌକ୍ତିକମଣି ଗୋ ।
କେତେ ନୃପ ପାତ୍ର ମିତ୍ର   ସଭାସଦ ଅମାତ୍ୟ
ତାହାଗଣ ମଧ୍ୟେ ନଭମଣି ଗୋ, ବସେ କୁରୁ ମୁକୁଟମଣି ।
(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦୁର୍ଯୋଧନ – ଉତ୍ସବଙ୍କର ଆଉ ଦୁଇଦିନ ମାତ୍ର ରହିଲା । ଆମ୍ଭେ ବନକ ଅଟନ୍ତୁ ସେ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରବେଶ ହେବା ଦରକାର ।

ଶକୁନି—ତା ନିଶ୍ଚୟ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ପାଣ୍ଡବମାନେ ବର ଯାତ୍ରୀରେ ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯିବେ ତ ?

ଶକୁନି—ନ ନେବ ବା କପରି ? ନିଜ ଘର ତ ?

ଦୁଃଶାସନ—କି ଭାଇ ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସହିତ ସେମାନଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧ ? କଣ କୌରବମାନେ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଭଗ୍ନ ନୁହନ୍ତି ଯେ ସେମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଏକାନ୍ତ ଲୋଡ଼ା । ବରଂ ସେମାନଙ୍କୁ ନେବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଗୌରବରେ ହାନି ।

ଶକୁନି—ସଙ୍ଗରେ ନ ନେବା ଦ୍ୱାରା ବରଂ ସେମାନଙ୍କ ଈର୍ଷା ବଢ଼ିପାରେ । ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଜାତି, ଜ୍ଞାତି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଲୋଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼େ ।

ଦୁଃଶାସନ—ଲୋଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼େ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଯେ ଶତ୍ରୁ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ତେବେ ଏକା ଧର୍ମରାଜଙ୍କୁ ନେଲେ ଚଳିପାରେ ।

ଦୁଃଶାସନ—ଏକା ଧର୍ମରାଜ କାହିଁକି ? ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନିଅନ୍ତୁ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଭଲକରି ଜାଣେ, ବଳରାମ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗଦେବାକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଯଦି କିଛି ଉପେକ୍ଷା ଅଛି କିମ୍ବା କୌଣସି ମାନ ଅଭିମାନ ଅଛି ଏପରି ସ୍ଥଳେ ଆମ୍ଭେ ସଙ୍ଗରେ ନେଇଯିବା ନିତାନ୍ତ ଅସଙ୍ଗତ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପାଣ୍ଡବଙ୍କର ଅତି ପ୍ରିୟ, କିନ୍ତୁ ବଳରାମଙ୍କର ଏ କଥାରେ କୌଣସି ମତ ଭେଦ କରି ନାହାନ୍ତି ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ - ତେବେ ବାକ୍ ବିତଣ୍ଡାର କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । ନିଜ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଯାଅ । ଯେପରି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ନ ଘଟେ ।

ଦୁଃଶାସନ—ସର୍ବେସର୍ବା ସେଠାକୁ ଯିବାକୁ ହେବ ।

ଶକୁନି—କଣ ବିବାହ ଯାତ୍ରା ନା ଯୁଦ୍ଧ ଯାତ୍ରା । କୁରୁକୁଳ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଅକ୍ଷମ ନୁହନ୍ତି ଯେ କୌଣସି କଥା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବଳାଇ ପଡ଼ିବ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ସୈନ୍ୟ ନେବା ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କ ମନରେ କୌଣସି ଭ୍ରାନ୍ତି ଜନ୍ମିପାରେ । ଆମ୍ଭ ସତର୍କରେ

ଆମ୍ଭେ ଥିବା, ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ିଲେ ଦେଖାଯିବ । ଗୋଟିଏ ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅମଙ୍ଗଳ ସୂଚନା କରିବା ବିଧେୟ ନୁହେ । ଆଜ ଏତିକିରେ ସଭା ଭଙ୍ଗ ହେଉ ।

(ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ଉଦ୍ୟାନ

(ଘଟୋତ୍କଚ ଓ ଅଭିମନ୍ୟୁ ଆସୀନ)

(ନର୍ତ୍ତକୀମାନଙ୍କ ଗୀତ)

ବସନ୍ତ ଋତୁ ଆସେ ଧରି କି ସୁନ୍ଦର ବେଶେ
ନାଲି ନାଲି ପତରେ ତରୁ ଶୋଭା ବିକାଶେ ।
କୋଇଲି କୁଞ୍ଜକୋଣେ କୁହୁତାନେ ହା-ହା-ହା-ହାଣେ
ବିରହୀ ପ୍ରାଣେ କାମବାଣେ ହା-ହା-ହା ।
ଫୁଲେ ଫୁଲେ ମଧୁପ ବୁଲେ ମଧୁଆଶେ
ନାନା ଫୁଲ ଫୁଲିଏ ଗୁଡ଼ି ପାଇ ବନ୍ଧୁ ପରଶେ ।
ମଲ୍ଲୀ ଟଗର ଜୁଇ ହେନା ବକୁଳ ହା-ହା-ହା
ମଳୟ ବାଜ ମେଲିଲେଣି ମୁକୁଳ ହା-ହା-ହା
ପ୍ରେମିକା ପ୍ରେମିକ ନେ ଡେଇଁଛୁ ପ୍ରେମ ଲାଳସେ
ପ୍ରେମିକା ପ୍ରେମିକ ଲୋଡ଼େ କାମଶର ତରାସେ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଘଟୋତ୍କଚ ଓ ଅଭିମନ୍ୟୁ ବୁଲୁଥିଲେ, ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କୁ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଦେଖି)

ଘଟୋତ୍କଚ—ଅଭି ! ତୋର ମନଟା କାହିଁକି ଭଲ ନାହିଁ ? ତୋର ମନରେ ଗୋଟାଏ କିଛି ଭାବନା ଖେଳୁଥିଲା ପରି ଜାଣି ପାରୁଛି ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—କାହିଁ ? ନାହିଁ ତ, ମୁଁ ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦରେ ଅଛି । ଆପଣଙ୍କର ଆଉ ବଡ଼ ମା'ଙ୍କ ସ୍ନେହରେ ମୁଁ ଘରଦ୍ୱାର ସବୁ ଭୁଲି ଯାଉଛି । ମନେ କରେ ଏଇଠାରେ ସଦାବେଳେ ରହି କାଳାତିପାତ କରିବି ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ମୋର ତୋର କିଛି ପ୍ରଭେଦ ନାହିଁ ଅଭି ? କିନ୍ତୁ ତୋର ମନର କଥାଟା କିଛି ଖୋଲି କହୁନାହୁଁ । ତୋର ଉପେକ୍ଷା ଅନ୍ୟ କିଛି

ଅଛି; ମୋ ନିକଟରେ କିଛି ଗୋପନ କରନା ।
ଭାଇ ! ମୁଁ ତୋ ଲାଗି ପ୍ରାଣ ବଳ ଦେଇପାରେ ।
ଅସାଧ୍ୟକୁ ସାଧନ କରିବା ମୋର କ୍ଷମତା ଅଛି ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ମୋତେ ପତ୍ନୀରୂପେ ପାଇବା ଲାଗି ଦୃଢ଼ ସଙ୍କଳ୍ପ କରିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ତାର ପିତା ମାତା ତାକୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ବିବାହ ଦେବା ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସରଳା ଅବଳା ନିଶ୍ଚୟ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବ ଏବଂ ମୋତେ ଗୋଟିଏ ନାରୀ ହତ୍ୟା ପାପରେ ଲାଗି ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ବିବାହ ଲଗ୍ନ କାଲି, କିନ୍ତୁ କଣ କରିବି କିଛି ସ୍ଥିର କରି ପାରୁନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହୋଇଥିଲି ଯେ ନିଶ୍ଚୟ ତୋତେ ବିବାହ କରିବି ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ଏଥି ସାମାନ୍ୟ କଥାକୁ ଭାବନା କରି ବସିଛୁ ? ଅବାନ୍ତରାଳରେ ଅଶେଷ ବାଧାବିଘ୍ନ ପଡ଼ିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ସେ କନ୍ୟାକୁ ଆଣି ତୋତେ ଦେଇପାରେ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ସେ ଯେ ବଳରାମଙ୍କ କନ୍ୟା ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ଯାହାର କନ୍ୟା ହେଉ । ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ପାତାଳରେ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତୋ ନିକଟ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବି ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ପୁତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମଣ କୁମରକୁ ବିବାହ କରିବା ସ୍ଥିର କରାଯାଇଛି । ଅପରିମିତ କୁରୁବଳଙ୍କ ନିକଟରେ ଜୟଯୁକ୍ତ ହେବା ଦୁଃସାଧ୍ୟ ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ସେ ଚିନ୍ତା ତୋତେ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ସାନ ମା ଏଠାରେ ଥାଆନ୍ତୁ, ଚାଲ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦ୍ୱାରକା ଅଭିମୁଖେ ଯାତ୍ରା କରିବା ।

(ଉଭୟେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଞ୍ଚମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ବରଯାତ୍ରୀ

(ଦୂରରୁ ବାଦ୍ୟ ବାଜି ଉଠିଲା; ବାଣ କମାଣ ଫୁଟିବା ଶବ୍ଦ ହେଲା ।)

(ବଳଦେବ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପ୍ରବେଶ)

ବଳଦେବ—ବରଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଯଥା ସ୍ଥାନରେ ରଖାଇ ଦିଅ । ଆଜି ବାଟବରଣୀ କରି ବରକୁ ନେଇ ଆସ । କାହିଁ, ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖା ନାହିଁ । ମହାମାନ୍ୟ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ନିକଟରେ ଯେପରି ଆମ୍ଭର କୌଣସି ବିଷୟରେ ଦୁର୍ବଳତା ଦେଖା ନ ଯାଏ । ଶୁଣୁଛି ଶକୁନି ପ୍ରଭୃତି କୁରୁବୀରମାନେ ସମସ୍ତେ ଆସିଛନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ଏକାବେଳେକେ ବନ୍ଧୁ ସମ୍ବନ୍ଧରୁ କାଟିଦେଲେ ସୁଭଦ୍ରା ମନରେ କଷ୍ଟଜାତ ହୋଇଥିବ, ତଥା ପାଣ୍ଡବମାନେ ମଧ୍ୟ ।

ବଳରାମ—ନା, ସେ ସବୁ କଥା କିଛି ଭାବିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପସ୍ଥିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଯାହା ତା କରିଯାଅ । (ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ପ୍ରଭୃତି ଆସୁଥିବା ଦୂରରୁ ଦେଖି) ଏଇତ ମାନଗୋବିନ୍ଦ ପ୍ରଭୃତି ଆସିଗଲେ ।

(ସମସ୍ତେ ପରସ୍ପରକୁ କୋଳାକୋଳି ହେଲେ)

ବଳରାମ—ଆପଣମାନେ ପଦଧୌତ କଲେଣି ?

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ତା ହେବ, ଆପଣ ଆଗେ ବାଟବରଣୀର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତୁ ।

ବଳରାମ—ଚାଲନ୍ତୁ, ଚାଲନ୍ତୁ । କୃଷ୍ଣ ଆଉ ବୁଲୁଛ କଣ, ଦେଖ ସୁଭଦ୍ରା କେଉଁଠାରେ ?

(ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାଟବରଣ ଡାଲା ହସ୍ତେ ଓ ବାହକ ନିଦ ମଳ ମଳ ହେଉଥାଏ)

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆରେ ଘନିଆଁ ନିଦ ! ଉଠ ।

ଘନିଆଁ—ହଁ, ସାଉଁକୁ ଶୋଇନ (ବସି ଘୁମାଇବା)

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଘନଆଁ ! ଆରେ ଉଠ । ଏଠି ବସି ଘୁମାଇଲୁ କଣ ?

ଘନଆଁ—କାହିଁକି ରୋଟାଏ ସେମିତ ହେଉଛ ? (କାନଗାର ପଡ଼ିଗଲା)

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆରେ ଘନଆ ! ଶୋଇ ପଡ଼ୁଛୁ କଣ ? ଆଜିର ବାଟବରଣ ହେବ । ବର ଆସି ଦଣ୍ଡ ଦୁଆର ମୁହଁରେ, ଆରେ ଉଠ ।

ଘନଆଁ—ସେ ଉନୋଇଆ ମା'କୁ ଡାକ !

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଉନୋଇଆ ମା କ'ଣ ବାଟବରଣ କରିବାକୁ ଯିବ ?

ଘନଆଁ—ତେମେ ଯାଅ !

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆରେ ମୁଁ ଯିବି କ'ଣ ? ପାଣି ଟୋଠାଟା ଧର !

ଘନଆଁ—କାହିଁକି ଟୋକାଏ ସେମିତ ହେଉଛ ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଏ ମାଡ଼ଖିଆ କଥା । ତୁ ବି ମାଡ଼ ଖାଇବୁ, ଆମକୁ ବି ମାଡ଼ ଖୋଇବୁ । ଆରେ ଉଠ, ଆରେ ବର ଆସିଲାଣି, ବାଟବରଣ ହେବ ।

ଘନଆଁ—ମଣିଷକୁ ଟିକଏ ଶୁଆଇ ଦେଲେ ନାହିଁ । (ଉଠି ପୁନରାୟ ଶୋଇବା) ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆରେ ପୁଣି ଶୋଇଲୁ ? ଆରେ ଉଠ ।

ଘନଆଁ—ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ସେମିତ ଲଗାନା କହୁଛି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆରେ ଟଗା କାନରେ କଣ ପଥର ପଡ଼ିଛି ?

ଘନଆଁ—ଖାଲି ସତସାଠ ବକର ବକର ହେଉଛନ୍ତି । ଟିକଏ ଆଖି କଷା କରି ଦେଲ ନାହିଁ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ମୁଁ ଏବେ କରିବି କଣ ? ଚେଣେ ଡାକସ ଉପରେ ଡାକସ । ଆରେ ଘନଆଁ ! ମୋ ବାପାଟା ପଟ ! ଉଠ, ମୋ ଧନଟା ପରି ଉଠ ।

ଘନଆଁ—କାହିଁକି ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆରେ ବାଟବରଣ ହେବ, ବର ପଦଞ୍ଚ ଗଲାଣି ।

ଘନଆଁ—(ଉଠି ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତେ) ମୋ ଗାମୁଛା କାହିଁ ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଗାମୁଛା ପଛେ ଖୋଜିବୁ, ଆଗେ ଯାଲେ ।

ଘନଆଁ—ମୋ ବଟୁଆ ହେଲା କଣ ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ବଟୁଆ ଖୋଜୁଛୁ କ'ଣ ? ଆରେ ଯାଅ, ବଡ଼ ଠାକୁରେ ନଆଁ ଖପର ଦୋହଲାଲେଣି ।

ଘନଆଁ—ଯାଉଛି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆରେ ଟୋଠାଟା ଆଣ, ବାଟପୁଆ କୁଣ୍ଡ କାହିଁ ?

ଘନଆଁ—ତେମେ ଆଣିନା ? ଯାଅ ଯାଅ, ମୋତେ ଟିକଏ ଆଗରୁ ଉଠାଇ ଦେଲ ନାହିଁ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ତେବେ ତ ପଦହେଁ ହେଲା ଧୂଳି ଉଡ଼ାଇ ଦେଲୁଣି, ଯାଅ ଯାଅ । (ଉଭୟେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଚେଣେ ଶଙ୍ଖ, ହୁଳହୁଳି, ବାଦ୍ୟନାଦ ଶୁଭୁଥାଏ)

—✻—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଲକ୍ଷ୍ମଣ କୁମାର

(ଘଟୋତ୍କଚ ଓ ଅଭିମନ୍ୟୁ ସୌଦାଗର ବେଶରେ)

ଘଟୋତ୍କଚ—ବନାରସୀ ପାଟ ଧୋତି ଓଢ଼ଣୀ ଚଦର ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ବନାରସୀ କୋଟ, ପେଣ୍ଟ, ଚପ୍କନ୍ ଜରିବାଲା, ଶଲ୍ୟାଦର । ତାଛଡ଼ା ସୁନା ହୀରା ନାନା ଜହର ଗହଣା ।

(ଲକ୍ଷଣ କୁମର ଓ ତା ସାଙ୍ଗ ସାଥିମାନେ ପ୍ରବେଶିଲେ)

ଲକ୍ଷଣ କୁମର—ଆଣ ତ ଦେଖିବା ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ବାବୁ ! ନେବେ ଯଦି ଦେଖନ୍ତୁ, ନଚେତ୍ ଆମେ ଅନ୍ୟ ଆଡ଼େ ଯିବୁ ।

ଲକ୍ଷଣ କୁମର—ଖୁବ୍ ଭଲ ଭଲ ରକମ ଅଛି ?

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ସବୁ ରାଜାଘର ଦରକାର ଜିନିଷ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କାରବାର ସବୁ ରାଜାରାଜୋଡ଼ାମାନଙ୍କରେ ।

ଲକ୍ଷଣ କୁମର—ଆଚ୍ଛା ! ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖି, ମନ ମାନିଲେ ରଖିବା ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ସବୁ ରକମ ଜିନିଷ ଅଛି, ଆପଣ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତୁ ।

(ଗଣ୍ଠିଲି ଫିଟାଇ ସବୁ ଦେଖାଇଲେ)

(ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଓ ଶକୁନି ପ୍ରବେଶ)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—କୋଉଠିକାର ଜିନିଷ ଏ ସବୁ ? ତୁମ ଘର କେଉଁଠାରେ ?

ଘଟୋତ୍କଚ—ହାମ୍ ଲୋକ୍କା ମକାନ୍ ଖୋଦ୍ ବନାରସ । ଓ ସବ୍ ସଚ୍ଚା ଜରିକା କାମ୍ ।

ବିଲ୍‌କୁଲ ଖାଣ୍ଟି ସୋନା । ୟେ ତୋ ମହାରାଜାକା
ମାଥା ପରକା ସାଫକେ ସବ୍ ଠିକ୍ ହୁଏ । ଉପର
ସୋନା ସୂତା କାମ୍ ଭି ବହୁତ ହୁଏ । ଆପ୍
ମେହେରବାନି କରକେ ଦେଖ୍ ଲିଜିଏ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ — ଦରଦାମ କେତେ ?

ଘଟୋତ୍କଚ — ସୈନା ଠିକ୍ ଐସା ଦାମ୍ । ଦରଦାମ କୁଛ ଚଲେ ବଗଲ ନେହିଁ । ବଡ଼ା ବଡ଼ା ଅମୀର୍ ଲୋକ୍‌କା ସାଥ୍ ମେ ଦାମ୍ କାର୍‌ବାର୍ କରନା ହୁଏ । ଖୁଚୁରା ବସି ବିଲ୍‌କୁଲ ନହିଁ କରନା ହୁଏ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ — ଅଚ୍ଛା, ଦୁଇ ପେଣ୍ଟିରେ ଏକରକମ ଜିନିଷ ସବୁ ଅଛି ?

ଘଟୋତ୍କଚ — ଏକଦମ ଠିକ୍ !

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ — ଏକ ପେଣ୍ଟିରେ ସମୁଦାୟ କେତେ ଟଙ୍କାର ମାଲ ଅଛି ।

ଘଟୋତ୍କଚ — ଦୋ ପେଣ୍ଟି ମେ ଦୋ ଲାଖ ରୁପେୟାକା ମାଲ ରହା ହୁଏ । ଆପ୍ କା ଜୋ ପସନ୍ଦ ହୋତା ଲିଜିଏ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣକୁମର—(ଦୁଇ ପେଣ୍ଟିକୁ ହଠାତ୍ ବଡ଼ ଦେଖା-ଯାଉଥିବା ପେଣ୍ଟିକୁ ପସନ୍ଦ କରିବା) ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଏଥିରେ ବଡ଼ସାନ ଅଛି, ଜିନିଷ କି କମ ବେଶୀ ଅଛି ?

ଘଟୋତ୍କଚ—ବିଲ୍‌କୁଲ୍ ନା । ଆପ୍ କା ଯୋ ପସନ୍ଦ ହୁଏ, ଲିଜିଏ । ଏକ-ଦୋ କା ହିସାବ ମାଲ କମ୍ ବେଶୀ ହୋତା ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣକୁମର—(ବଡ଼ ପେଣ୍ଟିକୁ ଦେଖାଇ) ଆମର ଏଇଟାକୁ ରଖିବା ।

ଘଟୋତ୍କଚ—କୁଛ ଫରକ ନେହିଁ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ମୂଲ୍ୟରେ କିଛି କମ୍ ବେଶୀ ଅଛି ।

ଘଟୋତ୍କଚ—ବିଲ୍‌କୁଲ୍ ନେହିଁ, ପହେଲେସେ ବତାଦିଆ ହମ୍ ଲୋକ ମୁଲୁକକା ଦାମ ବିଲ୍‌କୁଲ୍ ନେହିଁ କମ୍ତା ହୁଏ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଅଚ୍ଛା ! ତୁମର ଦାମ ନିଅ । (ଏକ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଦେବା)

ଲକ୍ଷ୍ମଣ କୁମର—(ଫିଟାଇବାକୁ ତତ୍ପର)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ନା, ଆମର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଡାକ ସମସ୍ତଙ୍କ ପସନ୍ଦ ଅନୁମାନରେ ଜିନିଷମାନ ବାହାରିବ ।

ଘଟୋତ୍କଚ —ରାମ ରାମ ମହାରାଜ । ହାମଲୋକ କା ଡେରା ଉଇ ରାଜ୍ୟକା ସୀମାପର । ଫିନ୍ ଦରକାର ହୋଗା ତୋ ଖବର ଭେଜନେସେ ଔର ମାଲ ପହୁଞ୍ଚା ଦେଗା । ରାମ୍ ରାମ୍ !

(ଉଭୟ ସୌଦାଗରଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଯାଅ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଡାକିଆଣ । ହେ ମାତୁଳ ! ଆପଣ ବଳରାମଙ୍କ ନିକଟ ସମ୍ବାଦ ଦିଅନ୍ତୁ, ଦିଅ ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟ ବଢ଼ାଇଲେ ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେବ ।

ଶକୁନି—ସେ ସମ୍ବାଦ ଦେଇ ସାରିଛି, ପ୍ରାୟ ବେଶୀ ବିଳମ୍ବ ନାହିଁ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ କୁମର—ଆମେ ଦେଖିବାକୁ ଯିବା ।

ଶକୁନି—ରାଜପୁତ୍ର ! ରାଜପୁତ୍ରର ରାଜତେଜ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରଖି କଥାବାର୍ତ୍ତା କହିବା ଏ ସବୁ ଲକ୍ଷଣର ଆଦୌ ନାହିଁ । ଏଥି ମଙ୍ଗଳକାର୍ଯ୍ୟ ତୁମେ ଦେଖିବ କଣ ? (ଏ ସମୟରେ ସମସ୍ତେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ) ଅଚ୍ଛା ! ଯାହାକୁ ଯାହା ଦେବାର ସବୁ ବାଣ୍ଟିଦିଅ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—(ପୋଷାକ ପେଣ୍ଟିରୁ ଖୋଲି ଖୋଲି) ମୁଁ ଯେଉଁ ପୋଷାକ ଆଜି ଟିକେ ପସନ୍ଦ କରିଛି ତାକୁ ନେବି । ଆଉ ସବୁ ଯିଏ ଯାହା ନିଅନ୍ତୁ । (ଖୋଲି ଦେଖିଲା ବେଳକୁ, ଛିଣ୍ଡା ଅଖା, ମଇଳା ସାପ, କେତେକ ଛିଣ୍ଡା କୋଟ୍ କାମିଜ) ଏ ସବୁ କ'ଣ ସେ ପୋଷାକ ନାହିଁ ?

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ? ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କ'ଣ କିଏ ଠକାଇ ଦେଇଗଲା । ସ୍ବଚକ୍ଷୁରେ ଜିନିଷମାନ ଦେଖିଲୁ, ଏସବୁ କି କାଣ୍ଡ । ଦେଖ, ସେ ସୌଦାଗର ଗଲେ କୁଆଡ଼େ । ଯାଅ ଦେଖ । (ଦୁଇ ସେବକଣ ଦୌଡ଼ିଗଲେ ନା, କାହାର ଏ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର !

ଶକୁନି—ଏଇଟା ଆମର ନିଜର ଭୁଲ । ଜିନିଷ ନ ଦେଖି ନ କରି କ୍ରୟ କରିବା ଅବୋଧର କାର୍ଯ୍ୟ ।

ଲକ୍ଷଣ—ଆମେ ଠିକ୍ ଦେଖିଛୁ ଜିନିଷ ସବୁ ଭଲ ଥିଲା ।

ଶକୁନ—ସେ ସୁଆଗ୍ରେର ଯେଉଁ ଗଣ୍ଡିଗ ଜିନିଷ ଦେଖାଇଲା ସେ ଗଣ୍ଡିଗ ଏ ନୁହେଁ । ଆମ ଯୁବରାଜ ବଡ଼ ଗଣ୍ଡିଗ ଦେଖି ଏଇଆକୁ ପସନ୍ଦ କଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅସ୍ଥିରହୋଇ ପଡ଼ିବାର ପରିଣାମ ଏହି ।

ଜଣେ ଗୁପ୍ତ—(ଫେରିଆସି) ନା, ବହୁ ସ୍ଥାନ, ଅନେକ ପଥ ମଧ୍ୟ ଚଲୁ କରୁ ସୌଦାଗରର କୌଣସି ସନ୍ଧାନ ପାଇଲୁ ନାହିଁ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ନା, ଫେରିଗଲ, ମୁଁ ଏଠାରେ ସୁଅକୁ ବିବାହ ଦେଉନାହିଁ । ନିଶ୍ଚୟ ଦ୍ୱାରକାବାସୀଙ୍କର ଏ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ।

ଦୁଃଶାସନ—ନିଶ୍ଚୟ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର, ମୁଁ ଆଗରୁ ମନା କରୁଛି । ଚାଲ, ଏ ସ୍ଥାନରେ ଦଣ୍ଡେ ରହିବା ମଙ୍ଗଳ ନାହିଁ ।

(ସମସ୍ତେ ଯିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ)

(ବଳରାମ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପ୍ରବେଶ)

ବଳରାମ—(ଅସ୍ଥିର ଭାବେ) କ'ଣ ହେଲା ବନ୍ଧୁ !

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—କେଣ ହୋଇଛି, ଜଣାଗଲା ଆପଣମାନଙ୍କ ଭଦ୍ରତା !

ବଳରାମ—କଣ ଭଦ୍ରତା ନାହିଁକି ? ମୁଁ ତ କୌଣସି ବିଷୟରେ ତ୍ରୁଟି କରିନାହିଁ ।

ଦୁଃଶାସନ—ଆଉ କ ତ୍ରୁଟି ଘଟିଥାନ୍ତା ! ଦୁଇଟି ସୌଦାଗର ବେଶଧାରୀ ଯୁବକ ଆମର ପିଲାମାନଙ୍କୁ କେତେଗୁଡ଼ାଏ ପ୍ରଲୋଭନ ଜିନିଷମାନ ଦେଖାଇ ଲକ୍ଷେ ମୁଦ୍ରା ନେଇ ଅବଶେଷରେ ଗୁଡ଼ାଏ ଛିଣ୍ଡା କପଡ଼ା ଅଖା ଧରାଇଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି ଏ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କାହାର !

ବଳରାମ—ଆପଣ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତୁ, ଆମେ ବା ଦ୍ୱାରକାବାସୀ କେହି ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ ଘଟାଇବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଅନ୍ୟ କାହାର ଏ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ବା ଉପାୟରେ ନାମ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ! ଦେଖ ସେ ପାଷଣ୍ଡ ଗଲା କାହିଁ ? ବାଘ ଘରେ ମିରିଗର ନାଚ । ଆଚ୍ଛା, ସେ କେଉଁଠିକାର ଲୋକ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେଇଥିଲା ।

ଶକୁନ—ବନାରସ ବୋଲି କହୁଥିଲା ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ତେବେ କେହି ଉଜ୍ଜୟନ୍ତର ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣମାନେ ଆମକୁ ନ ପଚାରି ଏପ୍ରୁ କରିବାଟା ଠିକ୍ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ବଳରାମ—ସେ ଯାହାହେଉ, ମାନଗୋବିନ୍ଦ ମୁଁ କ୍ଷତି ପୂରଣ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଆଉ ଉତ୍ତେଜିତ ହେବାର କାରଣ କିଛି ନାହିଁ । ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନାନା ରକମ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଘଟିଥାଏ । ସେସବୁ ଆପଣା ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ମୀମାଂସା ନେବ । ନା ଚାଲନ୍ତୁ ଜଳଯୋଗକୁ ଯିବେ ।

ଦୁଃଶାସନ—ମୁଁ ଆଗରୁ ଏ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ସମର୍ଥନ ଆଦୌ କରୁ ନ ଥିଲି ।

ବଳରାମ—(ହାତ ଧରି ପକାଇ) ବନ୍ଧୁ ! ଦଣ୍ଡିବା ଶକ୍ତି ଯାର ଥାଇ, ସେ ପୁଣି କ୍ଷମା ଆଚରଇ ।

ଶକୁନ—ଗୁରୁ, ଗତସ୍ୟ ଶୋଚନା ନାସ୍ତି ।

(ସମସ୍ତେ ଚାଲିଗଲେ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ପାର୍ଶ୍ୱ

(ବଡୋଦଆ ମା ବାରିକଆଣୀ ପ୍ରବେଶ)

ବାରିକାଣୀ (ମୁକୁଟ ଟେକା ଓଗେର କୁଲାରେ ଥାଏ) ଏ କି ହିଁଅ ଲୋ ମା ! ଆମେ ପଡ଼ଦେ ହେଲା ପଞ୍ଚାଏ ମ ଭଗେ ଫାଟି ଫୁଟି ଗଲୁଣି ଘର ଭିତରୁ ହିଁ ନାହାନ୍ତି କ ଚୂଲି ନାହାନ୍ତି । ଏଣେ ବଡ଼ ଠାକୁରଙ୍କର ବଡୋଦଆ ମା ଉପରେ ଡୋଡ଼ ଯେ କହିଲେ ନ ସରେ । ତୁଆନା ପିଲା, କାଖେଇ କୁଣ୍ଢେଇ ନେଇଯିବନ୍ତି ବଡ଼ ଘର ପାଇଲା ବଡ଼ ବର ପାଇଲା ଆଉ କେଉ କଥାକୁ ଚିନ୍ତା ମ ? ନାହିଁ ନାହିଁ ; ଟେଲବସନ୍ତରେ ଫାଟି ପଡ଼ୁଛନ୍ତି ସାଇଟା- ପକ ଏବେ ହିଁଅ ବାହା ହୋଇଗଲେ ଏମିତି ତ କେହି ହେଲେ ହୋଇ ନ ଥିବେ ।

ବନଅଁ—ହେ ବଡୋଦଆ ମା ! ତୋତେ କଣ ଆସି ଲାଗିଲାଣି କି ? ବରଅଁ ମଙ୍ଗଳ ଯିବାକୁ ପଡ଼ଦେ

ନେଲ ବାଜ ଲୁଚୁ ଦାଣ୍ଡରେ ଥାଟ ପଟାଳ ମଣିଷ ବାଜାବାଲ ବଜାଇ ବଜାଇ ଥକି ଗଲେଣି ।

ବାଣକାଣୀ ମଲ ଆଣ୍ଡୁଆ ମିଣିପିଟା, ଝିଅ ତ ପଛୁ ବାହାରିଲେ ମୁଁ ନେଇଯିବି, ନା ମୁଁ ଏକା ଏକା ବର୍ଷ ମଙ୍ଗୁଳିବାକୁ ଯିବି ।

ପନଅା — ତେଣେ ସେ ସମସ୍ତେ ନାବୁଛନ୍ତି ବାଣକାଣୀର ଡେର ।

ବାଣକାଣୀ—ମୋତେ ତ ଅସରଣିଆ ଦେଖିଲେ । ସତ ପଦରେଁ ଆସି ଦନ ପନ୍ଦରେ ହେଲଣି । ମୁଁ ତ ଫାଟିଫୁଟି ଗଲିଣି ।

ନାରଦ — (ପ୍ରବେଶି) ନାରବୋଲ ! ହରିବୋଲ ! କ'ଣ ଏମିତ ଭଟ ଭଟ୍ ଲଗାଇଛ ? ହେଲା କଣ ?

ବାଣକାଣୀ — ଦେଖିବଟି ବାବାଜି ! ଝିଅ ତ ପଛୁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ନାହିଁ ମୁଁ ବର୍ଷ ମଙ୍ଗୁଳ ନେବ କେମିତି ? ଏ ମରଦଟା କିଛି ନ ବୁଝି ମୋ ଉପରକୁ ତାନ ବତାଉଛି ।

ନାରଦ—ଆଚ୍ଛା ବାଣକ ! ତୁ ଏଠୁ ଯା (ବାଣକ ପ୍ରସ୍ଥାନ) ହେ ବାଣକାଣି ! ଝିଅକୁ କୋଉଠୁ ଏ ଜମିଆ କରିଦେଇଛୁ ।

ବାଣକାଣୀ – ହଁ, ଆମର ଏଠିତ ଗୁଣୀ ଗାରଡ଼ି କମ୍ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ଝିଅକୁ କଏ ମିଞ୍ଚାଡ଼ି ଦେଇଛି । ବାବାଜି ! ବହୁତ ଜଡ଼ିବୁଟି ଜାଣ, ଟିକଏ ଭଲ ଦେଖ ।

ନାରଦ -ଆମେ ଦେଖିବୁ କଣ ? ତୁ ନେ ଏ ଜନିଷ ଝିଅକୁ ଏକଲ ଡାକ ଦେଇଦେବୁ ! ତୋର ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ବାହାରି ଆସିବ । ଏଥିରେ ଟିକଏ ମାତ୍ର ଭୁଲ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସାବଧାନ ଅନ୍ୟ କାହାକୁ ଏ କଥା କହିବୁ ନାହିଁ ।

ବାଣକାଣୀ—ଅଚ୍ଛା, ବାବାଜି ! ତୁମ କଣ ସୁତୁଣ୍ଡ ନେଇ, ଯାଏ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନାରଦ— ଗୀତ

ମାନକ ଛାଡ଼ ରେ ମନରୁ ମାନ ।
ତୋତେ ନେବାପାଇଁ ଅଛି ପଥ ଖଣ୍ଡି
ସେ ତ ଛୁଉଁା ଛଣାଣ । ୦ ।
ଯିଏଟି ଯାହାର ବଧିର ଉଆଣ
ତାକୁ କେ କରିବ ଆନ,
ମର୍କଟ ମାଳା କି ମର୍କଟ ଲଭିବ
ଏ ଯେ ବୃଥା ଆସ୍ଫାଳନ । ୧ ।
ମାନଧାତା ବୋଲି ହେଉ ନାଲିଥିଲି
କ୍ଷଣକେ ଯିବ ତୋ ମାନ,
ଜଟିଆ ପକର ଯା କରେ ଫିକର
(ତୁଅ) ଖେଳିବାକୁ ସାବଧାନ । ୨ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ଶଶୀରେଖାର ହରଣ

(ଅଭିମନ୍ୟୁ ଓ ଶଶୀରେଖା ପ୍ରବେଶ)

(ଶଶୀରେଖା ଭୟାତୁର ହେଲା ପରି ଜଣା ଯାଉଥାଏ)

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ଭୟର କାରଣ କିଛି ନାହିଁ । ତୁମେ ସ୍ଥିର ହୁଅ ଖବୁଛ ଏଠାରୁ କିଏ ତୁମକୁ ଛଡ଼ାଇ ନେବାର ଆଶଙ୍କା ଅଛି ? ତା ଅସମ୍ଭବ । ପୂର୍ବ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପଶ୍ଚିମରେ ଯଦି ଉଦୟ ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ତୁମକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବାର କାହାର ସାଧ୍ୟ ନାହିଁ ।

ଶଶୀରେଖା - ସେ କିଏ, ଯେ ମୋର ବେଶ ଧାରଣ କରି ଗଲେ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ସେ ମୋର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ତାତ ଭୀମଙ୍କ ପୁତ୍ର ଘଟୋତ୍କଚ । ତାଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ମୁଁ ନ ପାଇଥିଲେ ତୁମକୁ ଲାଭ କରିବା ବଡ଼ ଦୁଷ୍କର ହୋଇ ପଡ଼ଥାନ୍ତା ।

ଶଶୀରେଖା—ସେ ସେସ୍ଥାନରୁ ଆସିବେ କିପରି !

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ସେ ମହା ଯତୀ, ବଡ଼ ମାୟାବୀ । ସେ ଇଚ୍ଛା କଲେ କୁରୁବଳଙ୍କ୍ ଏକ ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ପଦ-ଦଳିତ କରି ପାରିବେ । ବିବାହ ମଣ୍ଡପରେ ତାହାଙ୍କ ଉଦ୍‌ଭିବା ବଢ଼ସ ନୁହେଁ ।

ଶଶୀରେଖା — ତାଙ୍କୁ କେବେ ହେଲେ ତ ମୁଁ ଦେଖି ନ ଥିଲି ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ — ମୁଁ ମଧ୍ୟ କେବେ ହେଲେ ଦେଖି ନ ଥିଲି । ଏଇ ଆସିବା ପଥରେ ତାଙ୍କର ଭେଟ ହେଲା । ସେ ଅନେକ କଥା, ପରେ ଶୁଣିବ । ଚାଲ ରଥ ଉପରେ ଶୂନ୍ୟ ମାର୍ଗରେ ରହି ଭାଇଙ୍କୁ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରିବା । ଏ ସ୍ଥାନ ସେତେ ନିରାପଦ ନୁହେଁ ।

ଶଶୀରେଖା — ପିତାଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ ଆଉ କଣ ହେବ ନାହିଁ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ — ନିଶ୍ଚୟ ହେବ । ମା' ବର୍ତ୍ତମାନ ହିଡ଼ିମ୍ବିକି ବନରେ ସେଠି ଯାଇ ଘଟୋତ୍କଚଙ୍କ ବାସଭବନରେ ! ଚାଲ, ରଥ ଉପରକୁ ଚାଲ ।

(ଉଭୟେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

ବିବାହ ବେଦୀ

(ବିଭାଘର ବାଦ୍ୟ ବାଜୁଥିଲା, ବରପକ୍ଷ ଓ କନ୍ୟାପକ୍ଷ ସମସ୍ତେ ବେଦୀ ଚାରି ପଟେ ଘେରି ବସିଥିଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କରୁଥିଲେ ।)

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ହେ। ବାଳକ ! ଯା ବରକୁ ବେଦୀ ଉପରକୁ ଆଣ ।

(ବର ଅଞ୍ଜଳ ସେନ ବେଦିରେ ପ୍ରବେଶ ଓ ଉପବେଶନ)

ବ୍ରାହ୍ମଣ— ହେ ବାଳକ ! କନ୍ୟାକୁ ଆଣ ।

(କନ୍ୟା ମଧ୍ୟ ଆସି ବେଦୀରେ ବସିଲା) ବର-କନ୍ୟାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ମୁକୁଟ ବନ୍ଧାଗଲା । ତା ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଘଟୋତ୍କଚ ବିକୃତ ମୁଖ ଓ ନାନାପ୍ରକାର ରୂପ ଲକ୍ଷଣ କୁମରକୁ ଦେଖାଉଥାଏ । ଲକ୍ଷଣ-କୁମର ଭୟ ବିହ୍ୱଳ ହେଉଥାଏ । ଶକୁନି ଇତ୍ୟାଦି ଲକ୍ଷଣାକୁ ତାଗିଦା କରୁଥାନ୍ତି । ଅବଶେଷରେ ହାତଗଣ୍ଠି ପଡ଼ିଲା ବେଳେ ଲକ୍ଷଣ ଏକାନ୍ତ ନାରାଜ ହେଲା । ବର ତରଫ ଲୋକ ଲକ୍ଷଣକୁ ଆଖି ଦେଖାଉଥାନ୍ତି । ହାତଗଣ୍ଠି ପଡ଼ିଲା ବେଳେ ଘଟୋତ୍କଚ ଏପରି ଜୋରରେ ଲକ୍ଷଣ ହାତଧରିଲା, ଲକ୍ଷଣ ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲା । ବାଡ଼କରି ପ୍ରନସ୍ତି ହାତ ଧରିଥିବାରୁ ସେହିପରି ଝିଙ୍ପିବେବାରୁ ଘାଟିକରି ମରିଗଲି ମରିଗଲି ଡାକିଲା ।

(ସମସ୍ତେ ଏ କଣ, ଏ କଣ, କହିଲେ)

(ଏହି ସମୟରେ ଘଟୋତ୍କଚ ନିଜ ରୂପଧରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଧକାଧକି କରି)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ— କିଏ ପାଷାଣ୍ଡ ! ମାର ମାର, ଘେରି ମାର ସବେ ।

(ଘଟୋତ୍କଚ ସଙ୍ଗେ ସମସ୍ତେ ଲଗିଲେ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଘଟୋତ୍କଚ ଚାଲିଗଲା ।)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅପମାନିତ କରିବାଲାଗି ଏଠାକୁ ଆଣିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ଫଳାଫଳ ଭଲ ନୁହେଁ !

ବଳରାମ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ! କିଏ ଏପରି ପାଷାଣ୍ଡ ମାୟାକରି ଏ ବିବାହରେ ବିଭ୍ରାଟ ଲଗାଇଲା ? ଆଜ ପ୍ରଳୟ ହେଉ, ସୃଷ୍ଟି ରସାତଳକୁ ଯାଉ, ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ପାତାଳ ତିନିପୁରେ ପାଷାଣ୍ଡର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ ।

ଦୁଃଶାସନ - ମୁଁ ଆଗୁଁ କହୁଛି, ଯାଦବକୁଳରେ କନ୍ୟା ସ୍ଥାପନ କରିବାରେ ଏ ସ୍ଥାନ ବ୍ୟବହାର । ଆଜ ମଧ୍ୟ ସତର୍କ କରାଇ ଦେଉଛୁ ଯଦୁକୁଳ ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କର ଏହି ଅସମ୍ମାନ ବିହିତାର ପରିଣାମ ଭୋଗ କରନ୍ତୁ ।

ଜଣେ ଚର—(ପ୍ରବେଶି) ଏହି ଯେ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗରେ କିଏ ରଥ ବାହି ନେଉଛି । ସେ ରଥରେ ଦୁଇଜଣ ପୁରୁଷ ଓ ଜଣେ ନାରୀ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଦେଖ ! ସେ ପାଷାଣ୍ଡ କିଏ ?

ବଳରାମ - ଦେଖ ! ପାଷାଣ୍ଡକୁ ଉଚିତ ଶାସ୍ତି ନ ଦେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ଦ୍ୱାରକା ଫେରିବା ଅସମ୍ଭବ ।

(ଯିବା ସମୟେ)

ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଚର—ସେ ରଥରେ ଶଶୀରେଖା ଓ ଅଭିମନ୍ୟୁ, ଅନ୍ୟ ଜଣେ କିଏ ମୁଁ ଚିହ୍ନିପାରିଲି ନାହିଁ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ— ଜଣାଗଲା (ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ଏ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ।

ଶକୁନି—ମୁଁ ସେଥିଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣରେ ଆଣିବାକୁ ବାଧ କରୁଥିଲି, ତା'ର ଫଳାଫଳ ଏହି ।

ବଳରାମ—ପାଣ୍ଡବେ ! ଆଜି ପାଣ୍ଡବ ନିରବ ମୁଁ ସୁଖୀ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଅଭିମନ୍ୟୁ ! ଆଜି ତୁମ୍ଭ ବାପମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଅପମାନ ଦେଉଛୁ, ତାର ପ୍ରତିଶୋଧ ଏହି ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା । ଚାଲ, ଫେରି ଚାଲ ।

(କୌରବମାନେ ଚାଲିଗଲେ)

ବଳରାମ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ! ଏତେ ଅପମାନ ମୁଁ ସହ୍ୟକରି ପାରୁ ନାହିଁ । ଏ ବିଚାର କାହା ଦ୍ୱାରା ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଆପଣ ଜାଣନ୍ତି, ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଚିର ଶତ୍ରୁତା । ଆମର ମା ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ନ କରିବାଟା ଅନ୍ୟାୟ । ସେହି ଆକ୍ରୋଶରେ ଏପରି ଘଟିଥିବା ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ । ମୋଟ ଉପରେ ଯାହା ବର, ଯାହା କନ୍ୟା, ତା ବ୍ୟବହାର ଘଟସୁଖ । ଆମେ ନିଜର ଚୋଷ୍ଟ କରୁଛୁ ଦେଉଥାଇଁ କନ୍ତୁ ଶଶୀରେଖାର ଯୋଗ୍ୟ ପାତ୍ର ଅଭିମନ୍ୟୁ ।

ବଳରାମ—ଯେବେ ଏପରି ଥିଲା, କୌରବମାନଙ୍କୁ ଅପମାନିତ କରିବା ଉଚିତ ନ ଥିଲା ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଅପମାନ ସେମାନେ ନିଜେ ନିଜେ କରୁଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଉଗ୍ର ସ୍ୱଭାବ ତାଙ୍କୁ ଅପଦସ୍ତ କରୁଛି । ପ୍ରଥମେ ଯେତେବେଳେ ଦ୍ୱାରକା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ବସାଇଲି ମୁଁ ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କୁ ବୁଝିଛି ସେମାନେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅତାନ୍ତ ଦେଖୁଛନ୍ତି ଏବଂ ଆମ୍ଭର ଦୁଃଖରେ ଉଦାସ ହେଲେ । ଅବଶେଷରେ ତାର ପରିଣାମ ସେ ଦେଖିବେ ନାହିଁ ତ ଆଉ କଏ ଦେଖିବ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଆମେ ଜନ୍ମ ଦେଇଛେ ଯଦି କନ୍ତୁ କର୍ମ ତ ଦେଇନାହୁଁ ? ଆପଣ ଲକ୍ଷ୍ମଣ କୁମାରକୁ ଦେଖିଲେ ତ ସେ କେଉଁ ଗୁଣରେ ଶଶୀରେଖାର ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ର ?

ବଳରାମ—ଶଶୀରେଖା ବଡ଼ କଷ୍ଟରେ ଦେବତା ଯେ ଅଗ୍ନିର ଦେଇଥିବେ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ବୃଦ୍ଧ, ଦୁଃଖ ନ ଦେବ । ଶଶୀରେଖା ତାର ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ ପାଉଛି, ମୋ ଦେବପ୍ରିୟ ମତେ ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

ପାର୍ଶ୍ୱ

[ଅଗାଧୁ ପଣ୍ଡିତ ଓ ଛଦ୍ମବେଶୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯୁବକ କନ୍ୟାବେଶରେ]

ଅଗାଧୁ—ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପାଇବା ଟିକେ ମାତ୍ର ଆଶା କରି ନ ଥିଲି । ତୁମ ଗ୍ରାମର ଯୁବକ ସବୁ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଦଳବଳ ଲାଗିଲେ । ବାବୁ ଟଙ୍କା, ସବୁ କରେ ମୁହଁ ବଙ୍କା, ପ୍ରଳୟ ଯେମିତି ଧାଇଁଦେଉଛି ସବୁ ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ । ଆସୁନା ମୋ ପାଖକୁ ଆସ । ଏ ଘର ସଂସାର ସବୁ ତୁମର, ନିଅ ଏ ଚାବି ତଲା ସବୁ ରଖ ଦେଖ ! ଏ ସବୁ ଯେ ବାକ୍‌ସ ରଖାଯାଇଛି, ସବୁଥିରେ ଟଙ୍କା ସୁନା ଭର୍ତ୍ତିପୂର । ତୁମର ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବ । ଖାଲି ମୋତେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେଉଥିବ, ଆସ ମୋ ପାଖକୁ ଆସ ।

ଛଦ୍ମବେଶୀ—ମୋତେ ଛୁଇଁବେ ନାହିଁ ।

ଅଗାଧୁ—କାହିଁକି ? କାହିଁକି ?

ଛଦ୍ମବେଶୀ—ମୋର ଅଙ୍ଗ ଅଶୁଦ୍ଧ ହୋଇଛି ।

ଅଗାଧୁ—ମଲି ! ମଲି ! ତୁମେ ସେଇଠି ଅଲଗା ବିଛଣା କରି ଶୁଅ, ମୁଁ ଏଇ ଖଟିଆରେ ପଡ଼ୁଛି ।

ଛଦ୍ମବେଶୀ—ଗୋଟିଏ ଘରେ ଶୋଇବା ଅବିଧି ।

ଅଗାଧୁ—କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ମୁଁ ବାହାର ମେଲାରେ ଶୋଉଛି, ତୁମେ କବାଟ ବନ୍ଦକରି ଏ ଘରେ ଶୁଅ । ମୋର ଧନ ରତ୍ନ ସବୁ ଏ ଘରେ ଜୁହିଥାଉ । ବାହାରକୁ ଉଠିଲେ ମୋତେ ଡାକିବ, ନଚେତ୍ କୁଣ୍ଡ ଶୁଣାଇବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ ପୁଣି ଫେରିଆସି) ହଁ, ଉପୃତ କହିବ ନାହିଁ ।

ଛଦ୍ମବେଶୀ—ନାଁ, ନାଁ, ଉପ୍ କଣ ?

ଅଗାଧୁ—ଯାହା ହେଉ ମନ ଜାଣି ପିଲାଟିଏ ଏଥର ପାଇଲି । ଏ ଶାସନଟାଯାକ ମୋତେ ଠଟ୍ଟାଟା କଲେଣି ? ଆରେ ଧନଥିଲେ ବଳେ ବଳେ କନ୍ୟା ଖୁଞ୍ଜି ଦେଇ ଯିବେ । ଯାଏଁ ରାତ ବ ବେଶି ହୋଇଗଲାଣି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଛଦ୍ମବେଶୀ—(ଗାଡ଼ୀ ଖୋଲି) ଯେଉଁ ଧନ ବଳରେ ତୁ ଧରାକୁ ଶରା ମନେ କରୁଛୁ ଯେଉଁ ଦୁଃଖି ଦରିଦ୍ରଙ୍କ ରକ୍ତ ଶୋଷା ଧନରେ ବଳୀୟାନ ହୋଇଛୁ, ତାର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ଏଣିକି ଯୁବକମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ। ଦେଖେଁ କେଉଁଠାରେ କେତେ ଧନରତ୍ନ ଅଛି।

(ସବୁ ବାକ୍‌ସ ଖୋଲି ଟଙ୍କାପଇସା ଧନରତ୍ନ ନେଇ ଚମ୍ପଟ ଦେଲେ)

ଅଗାଧୁ—(ଧୀରେ ଧୀରେ ପ୍ରବେଶି) ଭୁଆସୁଣୀ ବୋହୂଟା, ଏକୁଟିଆ ଶୋଇଛି, ଭୟ କରୁଥିବ। କେତେବେ ଧନ୍ୟ ତା ସାହସ। ଯଦି ଶାଇ କରି ରହେ, ଏଇ ଏକା ଘରକରଣୀ କରିବ। (ଦୂରରୁ ଦେଖି) ମଲି ମଲି କବାଟଟା କଣ ଠିଆ ମେଲା? କଣ ବାହାରକୁ ଯାଇଛି? ମୋତେ ନ ଡାକି ତୁମେ ଭୁଆସୁଣୀ ନୂଆବୋହୂ ଲୋକ ଏକୁଟିଆ ପଦାକୁ ବାହାରୁଥିଲ କାହିଁକି? ନଇହେ! ଆସୁଛ? (ଟିକିଏ ଦୂରକୁ ଯାଇ) ଏ କଣ? ସର୍ବନାଶ ଧାନ ଘରଟାରେ କଣ ନିଆଁ ଲାଗିଯାଇଛି ଗଲି ଗଲି ସବୁତ ଗଲା, ଆରେ ନିଆଁ ତ ଅଇଛକା ମାଡ଼ ଆସିବ। ତୁମେ ଗଲ କୁଆଡ଼େ? ଏ ଘରୁ ବାକ୍‌ସ ପୀଲ୍‌ସଗୁଡ଼ାକ ବାହାରକୁ ନେଇଆସ (ଯାଇ ଦେଖିଲା) ବାକ୍‌ସ କଣ ସବୁ ମେଲା, ସବୁ ଭଙ୍ଗା ହୋଇଛି। କରେ ଇଆ ମୋତେ ଠକିଲା? ଧନଦରବ ଟଙ୍କା ସୁନା ସବୁ ବୋହିନେଲା। ଧାନ ଅମାରରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ମୋତେ ହାଣ୍ଡିର ଫକିର କରି ଛାଡ଼ିଦେଲା। ଯାଉଛି, ସେଇ ନିଆଁକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିବି। (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନେପଥ୍ୟ— ଗୀତ

ବାବୁ ଅସତ ଧନ ପକେ ବଢ଼ୁଛ
ଗଲାବେଳେ ଯାଏ ମୂଳ ସହିତ। ଘୋ।
କେତେ ଦୁଃଖୀ ଦରିଦ୍ରଙ୍କ ରକ୍ତ
ଶୋଷି ଧନ କରିଥିଲ୍ ପାଣ୍ଠି।
ଆଶା କରିଥିଲ୍ ନିଜେ ଭୋଗିବାକୁ
କ୍ଷଣକରେ ସବୁ ହେଲା ପାତତ। ୧।

ଧନ ଦଉଲତ ଲୁଟେଇଁ ଚିର
ଚିର ନୁହେଁ ଏ ଯେ ଜୀବନ ତୋର।
ପାଣି ଫୋଟକାଟି ତୋ ଜୀବନ ନାଟୀ।
ମାଟିକି ଯିବ ଏ ମାଟିର ଘଟ।

ସପ୍ତମ ଦୃଶ୍ୟ
ବିବାହ ବେଦୀ

(ଅଭିମନ୍ୟୁ ଓ ଶଶୀରେଖାଙ୍କୁ ବସାଇଲେ, ବାଦ୍ୟନାଦ୍ୟ ହୁଳହୁଳି ପଡ଼ିଲା)

ସୁଭଦ୍ରା—(ବଳରାମଙ୍କୁ ଧରିଆଣି) ଭାଇ! ତୁମେ କ୍ଷମାର ସାଗର, ମୁଁ ଭଉଣୀଟାଏ ତ! ସେ ସବୁ ଅପରାଧ ମୋର।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—(ପ୍ରବେଶ) (ଶଶୀରେଖା ଓ ଅଭିମନ୍ୟୁ ପଦବନ୍ଦନ କରିବା) (ଘଟୋତ୍କଚକୁ ଦେଖାଇ) ଭାଇ! ଏ ଯେ ଘଟୋତ୍କଚ, ଭୀମଙ୍କ ପୁତ୍ର। ବୀର! ଧନ୍ୟ ତୋର ସାହସ। ଆଶୀର୍ବାଦ କରେ ସର୍ବଦା ଜୟଯୁକ୍ତ ହୁଅ।

ନାରଦ—(ପ୍ରବେଶି) ହରିବୋଲ! ହରିବୋଲ! ବଢ଼ିଆ ବର ଏଠି, ଆମେ ଦ୍ୱାରକା ରାଜଭବନ ଯାକ ଉଣ୍ଡିବୁଲୁଛୁ। ସେଇ କଥା ହେଲା, ପ୍ରଥମେ ଆମ କଥାଟା ବଡ଼ବାପା ଉଡ଼େଇ ଦେଲେ।

ବଳରାମ—ଦେବର୍ଷେ! ଏସବୁ ନଟବରଙ୍କ ସବୁ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ତୁମରି ହାତ।

ନାରଦ—ଦୋଷୀ ପଛେ ହେଉ। ତେବେ ଆମ ଶଶୀରେଖାର ଉପଯୁକ୍ତ ବର ଲାଭ ହୋଇଛି ଏଥିରେ ଆମେ ବହୁତ ଖୁସି।

(କୁଳାଙ୍ଗନାମାନଙ୍କ ଗୀତ)

ଘଟିଛି ଏ ଶୁଭ ମିଳନ, ଦେଇ ହୁଳହୁଳି ଆସି
ବନାଅ ଗୋ ଜଣେ ଜଣ। ପଦ।
କେମା ଲାଗି ଏ ଯୋଗ୍ୟ ବର
ବନ୍ଧ କାହିଁ ଗଢ଼ି ରଖିଥିଲ ସୁନ୍ଦର।
ଇନ୍ଦ୍ରପାଶେ ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁଷମା ଭରି
ଧନ୍ୟ ବିଶ୍ୱସ୍ରଷ୍ଟା ତୁମ୍ଭ ମହିମା ଧନ୍ୟ। ୧।

ଖାଣ୍ଡବ ଦହନ

ବା

ନବକୁଞ୍ଜର ବେଶ

ଖାଣ୍ଡବ ଦହନ

ବା

ନବଗୁଞ୍ଜର ଓବେଶ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ସଭାଗୃହ

(ଅଗ୍ନି ଓ ଦେବତାଗଣ)

ଅଗ୍ନି—ଦେବବୃନ୍ଦ ! କେହ ମୋର ଦୁଃଖ ନ ଶୁଣିଲ ଏବେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ବସିଲ ସର୍ବେ ବାଦବାଦ କରି ଜଣାଗଲା ବଞ୍ଚିବାରେ ନାହିଁ ଉବ ପ୍ରୟୋଜନ କିଛି । ତେବେ ଯାଉଛି ମୁଁ ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବା ନିଶ୍ଚୟ । ଶେଷ ଦେଖା ଏହି ମାତ୍ର ମୋର ।

ଦେବଗଣ—ଶାନ୍ତହୁଅ ବୈଶ୍ୱାନର ! ଏ ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ବଳାଉଛ ମନ । ତୁମର କି ଦୁଃଖ, ପ୍ରକାଶ କର । ଆମ୍ଭେ ସବୁ ପରେନାସ୍ତି ଚେଷ୍ଟା କରିବୁ ।

ଅଗ୍ନି— ଗୀତ

(ମୃଗନେ ଯା ଦେଖିଛ—ତୁଚ୍ଛେ)

ହେ ଦେବବୃନ୍ଦ !

ଜଳୁ ଏନ ଅଜସ୍ର ମୋ ହୃଦ ।

ବୁଡ଼ିଲା ମୋ ଆଶା କିର୍ତ୍ତୀ ଗଲା ଅମର ସମ୍ପଦ

। ଘୋଷା ।

ଦେବବୃନ୍ଦ ! ମୋର ଯେତେକ ଧନ ପୂର୍ବ ତେଜ କରିବାକୁ ଥିଲା ସେତେକେ ଦୋଷଗଲାଣି । ଏଣିକି ତୁମମାନଙ୍କ ହୃଦକୁ ତୁମ୍ଭେମାନେ ବିଚାର କର ।

ଦେବଗଣ—କଅଣ ?

ଅଗ୍ନି— ଗୀତ

ଦେବେ କହିଲ ନିର୍ଦ୍ଦୟା ଉଡ଼ିଯାଉଛି ମୋ ସାଥା

କାହା ଆଗେ କହିବି ମୋ ଖେଦ । ୧ ।

ତୁମ୍ଭେମାନେ ତ ମୋର ଦୁଃଖ ଶୁଣିଲ ନାହିଁ, ଆଉ କଣ ତେବେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟବାସୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋଚନ ହେବ ?

ଦେବଗଣ—ଅଗ୍ନି ! ତୁମକୁ କୌଣସି ବ୍ୟାଧି ଆକର୍ଷିଛି ପରି ତୁମ ରୂପରୁ ଅନୁମାନ । ତେବେ କି ବ୍ୟାଧି, ତାହା ପୁଣି କି ଦୋଷରୁ ହେଲା ତାହା ତ ଜାଣୁ ନାହିଁ ।

ଅଗ୍ନି— ଗୀତ

ଶ୍ୱେତକୀର ଯଜ୍ଞ କାଳେ ଦଶ ବର୍ଷ ଅବହେଳେ

ଏବେ ବ୍ୟାଧି ବଳାଇଲା ସଧ । ୨ ।

ଅମରଗଣ ! ଶ୍ୱେତକୀ ଯଜ୍ଞରେ ଦଶ ବର୍ଷ ପ୍ରମାଣେ ଘୃତ ଆହୁତି ଦେଲା । ମୁଁ କେବଳରେ ଦଶବର୍ଷ ସ୍ୱଚ୍ଛଏ ଗ୍ରାସ କରିବାରୁ ଏ ଦଶା ଲଭିଛି ।

ଗୀତ

କହ କି କରି ଉପାୟ ତୁଟିବ ଏ ବ୍ୟାଧି ଭୟ

କାଳବୃଷ୍ଟ ଭଲେ ଏ ହଦ । ୩ ।

କହ ଦେବେ ! ନାହିଁ ଆଉ ଅବସର ମୋତେ, ଜଣାଯାଏ ପ୍ରାଣ ବାୟୁ ଉଡ଼ିଗଲା ପରି । ନ ସହେ ଏ କଠୋର ଯନ୍ତ୍ରଣା, ମୃତ୍ୟୁଙ୍କର ଅଟେ ଶ୍ରେୟସ୍କର ।

ଦେବଗଣ—ଧନଞ୍ଜୟ ! କହନ୍ତୁ, ଜାଣନ୍ତୁ ଯଦ କିଛି ଏହି ପ୍ରତୀକାର ।

ଧନ୍ୱନ୍ତରି — ଅମରବୃନ୍ଦ ! କି କହିବି ଏ ବ୍ୟାଧିର ଗୁଣ । ନାମ ଏହାର ଲୁଦୁବୁଦୁ ବ୍ୟାଧି । ନ କ୍ଷମିବ ଏହା ଅମର ଔଷଧି ବିନୁ; କିନ୍ତୁ ଅଛି ତାହା ଇନ୍ଦ୍ର ଅକ୍ତିଆରେ ।

ଅଗ୍ନି — ତେବେ ଯାଉଛି ମାଗିବି ମୁଁ ଇନ୍ଦ୍ରେ ?

ଧନ୍ୱନ୍ତରି — ନା, ସେ ଔଷଧି ଅଛି ଗୁପ୍ତ ଭାବେ । ଯଦି କୋନପାୟେ ଦହିବ ଖାଣ୍ଡବ, ତେବେ ତବ ବ୍ୟାଧି ନଷ୍ଟ ହୋଇନ ଆରୋଗ୍ୟ ।

ଦେବଗଣ — ଅସମ୍ଭବ ! ଶୁଣୁଛ କପରି, ଅଗ୍ନି ପକ୍ଷେ ଦହିବା ଖାଣ୍ଡବ ନୁହଇ ସମ୍ଭବ ।

ଅଗ୍ନି — କେ ତେବେ ହେବ ସାହାଯ୍ୟ ଏ ଦୁରୂହ କାର୍ଯ୍ୟେ ମମ, କରନ୍ତୁ ପ୍ରକାଶ ।

ଦେବଗଣ — ଯାଅ ଏବେ ଦ୍ୱିଜବେଶେ ଅର୍ଜୁନ ସମୀପେ ।

ଗୀତ—(ତାଳ କର୍ତ୍ତାଳି)

ବହ୍ନି ଯାଅ ବାରୁଣାନଗର ହେ ।
ଭ୍ରାନ୍ତ ହରିବ ଇନ୍ଦ୍ର କୁମର ହେ । ଘୋଷା ।

ତୁମ୍ଭେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବାରୁଣାକୁ ଯାଅ, ଅର୍ଜୁନ ଦ୍ୱାରା ତୁମ୍ଭ ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ।

ଅଗ୍ନି — କପରି ?

ଦେବଗଣ — ଗୀତ

ଖାଣ୍ଡବ ଯେବେ ଦାହ, କରିବ ଧନଞ୍ଜୟ
(ତବ) ଭୟ ହେବଟି ମନୁ ଦୂର ହେ । ୧ ।

ଖଳପାଣ୍ଡୁ ଅର୍ଜୁନରେ ବନବାସେ ନେଇ, ପଥେ ସାଧିବଟି ଯାହା ମାନସ ତୁମ୍ଭର ।

ଅଗ୍ନି — କପରି ତାହାର ହେବେ ବୃଦ ମଧ୍ୟ ପାର୍ଥ ? ସବିଶେଷ କହ ବସ୍ତାରିଣ ।

ଦେବଗଣ — ଗୀତ

ଦ୍ରୌପଦୀ ସଙ୍ଗେ ଭୀମ; ରମିଲ ନିଶି ଦିନ
ଭ୍ରାତରେ କଲ ଅବସର ହେ । ୨ ।

ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଭୀମ ସଦାବେଳେ ରତ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ଭ୍ରାତାମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ନିକଟେ ନ ଛାଡ଼ିବାରୁ ଗୋଟିଏ ପଣ ହୋଇଛି ।

ଅଗ୍ନି — ଅଚ୍ଛା, କଣ ପଣ କରିଛନ୍ତି ।

ଦେବଗଣ — ଗୀତ

ସେ ଯୋଗୁ ପଣ୍ଡୁସୁତ, କରିଲେ ଦୃଢ଼ବ୍ରତ
ଜଣକୁ ଦିନେ ଏ ଅବସର ହେ । ୩ ।

ସେହି ଦିନଠାରୁ ପାଣ୍ଡୁପୁତ୍ରମାନେ ନିୟମ କଲେ ଜଣକେ ମାସକୁ ଛ ଦିନ । ଅର୍ଥାତ୍ ଜଣେ ଦିନେ ରହିବ ଅନ୍ୟ ଦିନେ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଯିବ ।

ଅଗ୍ନି — କେ ଆଇନ କଲେ କି ଶାସ୍ତି ପାଇବ ।

ଦେବଗଣ — ଗୀତ

ଯେବା ବହିବ ଆଣ, ପ୍ରତିଜ୍ଞା ହେବ ନଷ୍ଟ
ବନବାସ ତା ପ୍ରତିକାର ହେ । ୪ ।

ଯଦି କେହି ନିୟମ ଭ୍ରଷ୍ଟ ହୁଏ ତେବେ ବାରବର୍ଷ ବନବାସ କରିବ ।

ଗୀତ

କରି କପଟ ବୃତ୍ତି ବନେ ପଠାଅ ପାର୍ଥ
ବାଳକୃଷ୍ଣର ଈଶ୍ୱର ହେ । ୫ ।

ବୈଶ୍ୱାନର ! ଯାଅ ତେବେ ବାରୁଣାକୁ ଧରି ଛଦ୍ମବେଶେ, ଥିବେ ଯଦି ଧର୍ମରାଜ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ ଭ୍ରାତା କେହି ପାଞ୍ଚାଳ ଝିଅସେ ସେ ସମୟେ କେନୋପାୟେ ପଠାଅ ସବ୍ୟସାଚରେ ସେ ସ୍ଥାନେ । ତେବେ ଯାଇଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ମନୋରଥ ତବ ।

ଅଗ୍ନି — ଦେବବୃନ୍ଦ ! ଥାଆନ୍ତୁ କୁଶଳେ, ଯାଉଛି ମୁଁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଧାମେ ତବ ଆଜ୍ଞା ପାଳି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ବାରୁଣା କଟକ)

ଦୂତର ପ୍ରବେଶ

ଗୀତ

ଆସ ଜଏ ରସିକ, ମଞ୍ଜି ଚନ୍ଦନ
ମଳୟ ସମୀରଲରେ । ପଦ ।
ଗନ୍ଧ ପୂଲଦାର, କାମିନୀ ଅଧର
ପିନ୍ଧ ମଲ ମଲ ଧଳ ବାଲରେ ।
କାମିନୀ କୁନ୍ତଳା, ଇନ୍ଦ୍ରିଙ୍କ ଛଟା
ଦେଖାଇ ହୋଇବା ତୁଆ ପିଲ୍ଲରେ । ୧ ।

ଗନ୍ଧର୍ବ ଗୁରୁବା,   ପିନ୍ଧ ମେ.ଟା ଲୁଗା
ଗରବକୁ ମନୁ ତେଜ ଭକ୍ତରେ !
ଭକ୍ତରେ ଯା ମନ,   କି ଲୋଡ଼ା ଯେସନ ?
ଏସନ କଥାକୁ ମନ ଗଳାଏ । ୨ ।
ଏ ଯେ ଅବକାଳ   ପାଉନାହିଁ ବଳ,
ବେଳକୁ ବେଳ ଏ ଝଳ ଡେଲ୍ଟରେ ॥
କହେ ବାଳକୃଷ୍ଣ   ଭୁଞ୍ଜ ଗୀତ ଯାଚ
ଥାଅ ସଦା ରତ କୃଷ୍ଣଲୀଳାରେ । ୩ ।

(ସ୍ୱଗତ) ଆଚ୍ଛା, ଏଠାରେ ଜଣେ କିଏ ଡାକୁଥିଲ ପରି ଶୁଭିଲା, ବୋଧହୁଏ କେହି ଅଭ୍ୟାଗତ ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ଉପଗତ । ବିଳମ୍ବରେ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଯାଏଁ ତେବେ, (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) କିଏ କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଡାକୁଥିଲେ ?

ଅଗ୍ନି (ପ୍ରବେଶ ପୂର୍ବକ)—ଆମ୍ଭେ ଜଣେ ଗରିବ ଦ୍ୱିଜ ।

ଦୂତ—ଦ୍ୱିଜଟିଏ କୁଆଡ଼ୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦାନର ସମୟ ହୋଇନାହିଁ । ପରେ ଆସିବ ଯାଅ ।

ଅଗ୍ନି—ଦୂତ ! ମୁଁ ଦାନାର୍ଥୀ ନୁହେ, ବା ଦାନ ଆଶାରେ ଆସିନାହିଁ ଏଥି ।

ଦୂତ—ତେବେ ଆଗମନର କାରଣ ?

ଅଗ୍ନି—ବର୍ତ୍ତମାନ ଧର୍ମରାଜ କେଉଁଠାରେ ?

ଦୂତ—ମହାବାହୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ।

ଅଗ୍ନି—(ସ୍ୱଗତ) ତେବେ ଏହି ଠିକ୍ ସମୟ ଏହି ସମୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ନ ହେଲେ, ବ୍ୟାଧିମୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରିବି ନାହିଁ ।

(ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଦୂତ ! ମୋର ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ସହିତ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି, ତାଙ୍କ ଖବର ଦିଅ ।

ଦୂତ—ତେବେ ବସନ୍ତୁ ଖବର ଦେଉଛି ।

(ଅର୍ଜୁନର ପ୍ରବେଶ)

ଅର୍ଜୁନ—ଦୂତ ! ଖବର କ'ଣ ? ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ କେଉଁଥିପାଇଁ ।

ଦୂତ—ମହାବାହୁ ! ଜଣେ ଦ୍ୱିଜବର ଆପଣଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଅପେକ୍ଷାରେ ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି ।

ଅର୍ଜୁନ—ଜାଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ? କି ଅଭିଳାଷରେ ଆସିଛନ୍ତି, କାରଣ କଣ ଜାଣୁ ?

ଦୂତ—ମହାବାହୁ ! ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭାରି କଡ଼ା ମିଜାସର ଲୋକ । କଥା କହୁ କହୁ ଲାଲ ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି ! ହୁକୁମ ହେଲେ ଡାକି ଆଣନ୍ତି ।

ଅର୍ଜୁନ—ଶୀଘ୍ର ଡାକ ଦେ, (ସ୍ୱଗତ) ଏ କଣ, ଏକମାତ୍ରେ ମୋର ବାମବାହୁ ଘନ ଘନ ସ୍ପନ୍ଦୁଛି କାହିଁକି ? ଏ ତ ସବୁ ଅମଙ୍ଗଳ ଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଯାଉ ଅଛି ।

(ଅଗ୍ନିର ପ୍ରବେଶ ଓ ଅର୍ଜୁନର ପ୍ରଣାମ କରଣ)

ଅର୍ଜୁନ—ଦ୍ୱିଜବର ! ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟବାନ ମଣୁଛି ମୁଁ ଆଜ । କହ ବାରେ କିବା ଅଭିଳାଷେ ଆସିଛନ୍ତି ଏଥି ।

ଗୀତ

(ଖେମଟା)

(ଅଳାପୂକ ଦ୍ୱିଜ—କୁରଙ୍ଗେ)

କହ କହ ଦ୍ୱିଜ   ଅଛି କିବା କାର୍ଯ୍ୟ
ଆସିଲ ମୋ ପୁର ହେ । ଘୋଷା ।
ନେତ୍ରେ ଦେଖି ତବ ପଦରଜ,
ଜନ୍ମ ସଫଳ ହୋଇଲା ଆଜ
ଶଙ୍କା ମନୁ ତେଜ;   ଯେବା ମନରଜ,
ହେଲ କହ ଗୀର ହେ । ୧ ।

ଦ୍ୱିଜବର ! ସାର୍ଥକ ହୋଇଲା ପୁଣ୍ୟ ତବ ପଦଲାଗି କିବା ତବ ମନୋରଥ ପ୍ରକାଶନ୍ତୁ ନିର୍ଭୟ ଅନ୍ତରେ ।

ଅଗ୍ନି—କି କହିବ ଫାଲଗୁନ ! ବଡ଼ ଦୁଃଖତର କଥା ।

ଅର୍ଜୁନ—   ଗୀତ

କେବା ହୋଇଅଛି ତବ ଅରି
(ଆଜ) ପାଣ୍ଡବେ କର ଗୁହାରି,
କହ ବପ୍ରାବର   ସଂଶୟ ମୋ ହର
ଚନ୍ଦ୍ରାକର ଦୂର ହେ ॥

ଦ୍ୱିଜବର ! ତୁମଙ୍କୁ କଣ ଶତ୍ରୁ ଭୟ ହୋଇଛି କି ? କହ, ଏହିକ୍ଷଣି ତାର ପ୍ରତିକାର କରିବି ।

ଅଗ୍ନି—ଅର୍ଜୁନ ! ମୋର ଆସିବାଟା ନିଷ୍ଫଳ ହେଲାପରି ଜଣାଯାଉଛି ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଗୀତ

ଯେବା ଆଶ କର ହେ ପ୍ରକାଶ
ଶକ୍ତିଥିଲେ କରିପାରେ ତୋଷ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ରସ ଜାଣ ଏ ରହସ୍ୟ
ଦେଖାଦୋଷ ହର ହେ । ୩ ।

ଦ୍ୱିଜବର ! ଯେ କୌଣସି କଥା ମନରେ ଅଛି ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ, ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଚେଷ୍ଟା କରିବି ।

ଅଗ୍ନି—ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ! ତୋହଠାରେ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁଟି ମୋହର । କିନ୍ତୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ମୁଁ ହେଲି ଆଜ ତୋହର ସମ୍ମାନେ । ଯଶସ୍ୱୀ ହୋଇବୁ ବାବୁ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଭୁଇଁ । କହବାରେ ଧର୍ମସୁତ ଛନ୍ତି ଯହିଁ । ତାଙ୍କୁ ଦିଅ ଏ ବାରତା, ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଦେବେ ସେ ଦେଖା ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ (ସ୍ୱଗତ) ଭାଇ ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଛନ୍ତି । ଏ ଖବର ତାଙ୍କୁ ଦେବ କିଏ ।

ଦୂତ ଆଜ୍ଞା, ଏ ଜଣ ଚମତ୍କାର ହୋଇଛନ୍ତି । ଫେରାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ଅଗ୍ନି—ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ନୀରବ ହେଲେ କିଆଁ, ସମସ୍ତ ଚିନ୍ତିତ ହେଉଛି ।

ଗୀତ

(ଏବେ ନ ଧର ଦୋଷ ମୋହର ଚଳେ—ବୃନ୍ଦେ)

ପାର୍ଥ ଜଣାଅ ମୋ ଭ୍ରାତରେ
ତ୍ୱରାନ୍ୱିତେ ଆସିଛି ମୁଁ ଖାତକୃତ ବ୍ୟର୍ଥରେ । ଘୋଷା ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ! ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ହିତରେ ଆସିଛି । ଭୟର କାରଣ କିଛି ନାହିଁ ।

ଗୀତ

ଯମରେ ପେଷିଲେ ମୋତେ
ଗୁପତେ ଆସିଛି ଏଥେ
କହି ମନ୍ତ୍ର ସାକ୍ଷାତେ
ଜାଣିଥା ତୋ ସ୍ୱାର୍ଥରେ । ୧ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ! ମୁଁ ଯେଉଁ ଖବରଟି ଦେବତାମାନଙ୍କ ପାଖୁ ଆଣିଛି, ତାହା ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କାହା ଆଗରେ ପ୍ରକାଶ କରିବି ନାହିଁ । ଯେବେ ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ ନ ପାଏ; ତେବେ ଆଉ ତୁମକୁ ଫେରିବି ନାହିଁ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ଦ୍ୱିଜବର ! କିଛି ସମୟ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ, ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାଇଙ୍କ ନିକଟକୁ କୌଣସିମତେ ଯାଇପାରିବି ନାହିଁ ।

ଅଗ୍ନି— ଗୀତ

ଅରକ୍ଷ ପାପେ୍ୱକ ମୂର୍ଖ, ଥିବ ତୋ ଦ୍ୱାରେ ଅନାଇ
ଏକ୍ଷଣି ଜଣାଅ ଯାଇଁ ନ କର ଅନର୍ଥରେ । ୨ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ! ମୁଁ କଳି ଭକ୍ଷକ ନୁହେ, ଯେ ମୃତାନ୍ନ ପାଇଁ ତୋ ଦୁଆରେ ଅନାଇ ବସିଥିବି । ଯଦି ତୋତେ ଭଲ ଗତି ଅଛି ତ ମୋତେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ କରାଇ ଦେ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ତା କେବେ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଦୂତ—ଏବେ ଜଗର କାହିଁକି ? ଆମ ଖୁସି ନା ତମ କଥାକୁ ଖାଲି ଅନାଇ ବସିଛୁ ।

ଅଗ୍ନି— ଗୀତ

ଜାଣୁ ଏ ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରାକର୍ମ ଦହିବ ବାଳୁଣାଧାମ
ଚହିଁ କ କର ତୋ କାମ ବାଳକୃଷ୍ଣ କୃତ୍ୟରେ । ୩ ।

(ସକ୍ରୋଧେ) ମୂର୍ଖ ! ବ୍ରହ୍ମଶାପେ ଦହିବ ତୋ ବଂଶ । ଶତ୍ରୁ ! ନିଜ ପ୍ରାଣଲାଗି ବ୍ରାହ୍ମଣର ପ୍ରାଣ ନେଲୁ । ଏହିପରି କ୍ଷତ୍ରିୟୋଚିତ ଧର୍ମ, ଅଭିଶାପ ଘେନ ମୋର, ମୂର୍ଖ ଯାଉଛି ମୁଁ ଚଳ ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ।

ଦୂତ—ବାଃ ବାଃ, ବାଃରେ ବାଃ, ଏତ ଭୟାନକ ଚରିତ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ— ଗୀତ

ତାଳ—ଖେମଟା

(ଯାଅ ଯାଅ ଗଙ୍ଗା-ବୃନ୍ଦେ)

ଆଉ ଦଣ୍ଡେ ରହ ରହ ହେ
ଦେବ ଦେବ ମୁଁ ବାରତା ଆଣି
ପାଞ୍ଚାଳି ମଧ୍ୟରେ ଭ୍ରାତା
ଅଛନ୍ତି ମୁଁ ଭଲେ ଜାଣି । ଘୋଷା ।

ଦ୍ୱିଜବର ! ଆଉ କ୍ଷଣେ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ, ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଆଣି ବାରତା ଦେବି । ଭାଇ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ନ ଥିଲେ ଆପଣଙ୍କୁ ଏତେ ସମୟ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ ।

ଅଗ୍ନି—ଆଚ୍ଛା, ସେ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ଥିଲେ ତୁ ନ ଯିବୁ କାହିଁକି ?

ଅର୍ଜୁନ— ଗୀତ

ବୃକୋଦର ଲଗି ପଣ କରିଅଛୁ ପାଞ୍ଚଜଣ
ଯେ ଯାହାର ପାଳଦନ ଯିବୁ ପ୍ରିୟା ପାଶେ ମାନ । ୧ ।

ମଧ୍ୟମ ଭ୍ରାତା ଭୀମ, ଦ୍ରୌପଦୀ ସଙ୍ଗରେ ସର୍ବାବେଳେ ରହିଥାଇ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବାକୁ ନ ଦେବାରୁ ଗୋଟିଏ ପଣ ହୋଇଛି, ଜଣକୁ ଦିନେ ଲେଖାଏଁ ।

ଅଗ୍ନି—ଆଜ୍ଞା, ନିୟମ ଲଙ୍ଘନେ ଦଣ୍ଡ କଣ ?

ଅର୍ଜୁନ— ଗୀତ

ତାହାଙ୍କୁ ହେଲେ ବିରତ ନ ଲଙ୍ଘିବ ମୋହ ବ୍ରତ
ଦେଖୁ ନଷ୍ଟେ ନିବାସିତ ଖାନ୍ତ ହୁଅ ପ୍ରତେ ମଣି ।

ଯଦି ଅମାନ୍ୟ ହୋଇ କେହି ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଏ ତ ବାର ବର୍ଷ ବନବାସ ।

ଅଗ୍ନି—ମିଥ୍ୟା କଥା, ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଭଣ୍ଡାଇବାକୁ ବସିଛୁ । ତେବେ ତୋର ନ ଯିବା କଥା । ମୁଁ ଫେରି ଯାଉଛି, ଭଲ ମନ୍ଦ ଘଟିବ ଯା ପଛେ, ନ ଧରିବୁ ଦୋଷ ମୋର, ଯା ମୂର୍ଖ ।

ଅର୍ଜୁନ—ଦେବ ! ଯାଉଛି ମୁଁ ତବ ବାକ୍ୟ ପାଳିବ ଏକ୍ଷଣି । (ସ୍ୱଗତ) ଭଗବାନ ! କିମ୍ପା ମେଦେ କର୍ମା ଏ ବଜ୍ରର ପତନ ।

ଗୀତ

ଦଇବ ଦୁର୍ଯୋଗ ଏ ତ,
ଓହରିବ ନଷ୍ଟେ ବ୍ୟସ୍ତ
ଦେବ କ୍ଷଣେ ଦୂର ଶ୍ରାନ୍ତ
ନାହିଁ ବିପଦେ ଲକ୍ଷଣି ।

ଦ୍ୱିଜବର ! ମୁଁ କେବେ ଆପଣଙ୍କର କ ଦୋଷ କରିଥିଲି ଯେ ମୋତେ ଏ ଦହରେ ପକାଇଲ୍ ।

ଅଗ୍ନି—ଯିବୁ ତ ଶୀଘ୍ର ଯା, ନଚେତ୍ ଦଇନ୍ଦ୍ରରେ ଘଟିପାରେ ବାଧା ।

ଅର୍ଜୁନ— ଗୀତ

ବଜ୍ର ଯା ନ ଭେଦ ମୁଣ୍ଡେ
ବର୍ଜିଲେ ବଚନ ଖାଣ୍ଡେ,
ଅର୍ଜିଲ କର୍ମ ମୁଁ ନଚେ
ବାଳବୃଦ୍ଧ ରସେ ଭଣି । ୩ ।

ଦ୍ୱିଜବର ! ଥାଅ ତେବେ ଯାଉଅଛି ମୁହିଁ ।

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଅନ୍ତଃପୁର

ସଖୀଗଣ— ଗୀତ

(ଦେଶ ବସନ୍ତ—ରୂପକ)

କିଏ ହେବେ ଗୋ ଧର୍ମସୁତ ଅଙ୍କ ସଙ୍ଗାତ । ପଦ ।
ତୋଳ ନାନା ସୁମନ ଗୁନ୍ଥିବା କରି ଯତ୍ନ,
ସଜାଇ ଦେବା ରତ୍ନ ଖଟ । ୧ ।
ବାସ ଚନ୍ଦନ ଚୂଆ ଅତର ଦେନା ଢଳା,
ଶେଯେ ସିଞ୍ଚିବା କରି ଯତ୍ନ । ୨ ।

୧ମା ସଖି—ହଇ ଗୋ କଳ୍ପଳ ! ତମେ ପାନ ଭାଙ୍ଗି ସାରିଛ ।

୨ୟା ସଖି—ମଲ୍, ତମେ ଫୁଲ ଗୁନ୍ଥା କାମଟି ସାରି ଦେଇଛ, ମୁଁ କ ମୋ ପାଇଁଟି ବାଳ ରଖିବି ।

୧ମା ସଖି କଳ୍ପଳ ! ମୋ ଫୁଲରୁ ଗୋଟିଏ ହାର ପ୍ରେମିକ ଗଳାରେ ନାଇଲେ, ପ୍ରେମ ସମ୍ଭାଳି ପାରିବେ ନାହିଁ ।

୨ୟା ସଖି—ମଲ୍, ମୋ ପାନରେ ଏମିତ ମଜାଅଛି ଯେ ଅରସିକଟାଏ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ରସିକ ପଣ ବାହାରି ପଡ଼ିବ ।

୩ୟା ସଖି—ହେଇତମ ସାଆନ୍ତାଣି ଆସୁଛନ୍ତି ଭାଇଟିତ ସଇଲ । ଚାଲ ଅନ୍ୟ ଧନ୍ଦାକୁ ଯିବା ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

କକ୍ଷ

ଦ୍ରୌପଦୀ—(ସ୍ୱଗତ) ଉଦୋ, ମନଟା ଏତେ ଗୋଳେଇ ଯାଉଛି କାହିଁକ ? ଜନ୍ତୁ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣ ଚକ୍ଷୁ ସ୍ପନ୍ଦନ ହେଲେ ବଡ଼ ମନ୍ଦ । ଏ କଥା ଲାଗା ଆଖିଟା ଆଜ ଡେଇଁଛି କାହିଁକ ମ ? ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ । ଭଗବାନ ! ମୋତେ କଣ ଶାନ୍ତି ଦେଇନାହଁ, ପୁଣି ଆଜି କ ଶାନ୍ତି ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଛ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—(ପ୍ରବେଶ ପୂର୍ବକ) ପ୍ରିୟେ ! ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରି ଆସୁ ଆସୁ ଟିକିଏ ବିଳମ୍ବ ହୋଇଗଲା । ମନଟା ଏପରି ବିରସ ଦେଖାଯାଉଛି କାହିଁକି ? କିଣ, କଥା କିଣ, ଆସ ପଲଙ୍କକୁ ଆସ ।

ଗୀତ (କର୍ଓ୍ୟାଲି)

ବସି ଆସ ଶଶୀ ହାସୀ ନବ ଛବିଳା ।
ବସି ନାଶ ଗୀରଣ୍ଡଶ ଅନ୍ତରର ଜ୍ୱାଳା । ପଦ ।

ପ୍ରିୟେ ! ଆସ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାବନାର ସମୟ ନୁହେଁ ।

ଗୀତ

ଯବା ଅଧରୁ ଧିରି ପିଆଅ ସୁଧାଧର
ଭୁଞ୍ଜ ରତି ରୂପ ସ୍ନେହ ଭଜ ମଞ୍ଜୁଳା । ୧ ।

ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭ ସୁଧା ଅଧରରୁ ଟିକିଏ ମଧୁ ଚୁମ୍ବିବାକୁ ଏ ମନ ଭ୍ରମର ଅଥୟ ହୋଇ ପଡ଼ୁଲାଣି । କିଣ କହୁ କହୁବ ନାହିଁ ।

ଗୀତ

ମାରେ ମଦନ ବାଣ ବାରେ କର ତୁ ତ୍ରାଣ
ତୋଷ ଏ ପଞ୍ଚପରାଣ ନ କରି ହେଳା । ୨ ।

ସଖି ! ବିରହ ଜ୍ୱାଳାରେ ମୁଁ ଅଥୟ ହୋଇ ପଡ଼ୁଲାଣି, ମୋ ପ୍ରତି ଦୟାବନ୍ତ ଶୀଘ୍ର ତାର ପ୍ରତିକାର କର ।

ଗୀତ

ମତ୍ତ ମୋହନା ମତ୍ତ ଝଟଳନ୍ତ ମୋ ଅନ୍ତ
ଶୁଣାଅ ତୋର ସ୍ୱରସ୍ତି ମାନସ ବଳା । ୩ ।

ପ୍ରିୟେ ! ଯଦି କିଛି କଥା ମନରେ ଅଛି ପ୍ରକାଶ କର, ବୃଥାରେ କାହିଁକି ଏପରି ହଟହଟା କରୁଛ ?

ଦ୍ରୌପଦୀ—ନାଥ ! ତୁମ୍ଭଠାରେ ମୋର ଅଭିମାନ ନାହିଁ । କାହିଁକି ମନଟା ଭାରି ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛି । ମୁଁ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର —ପ୍ରିୟେ ! ଶରୀର କିଣ ଅସୁସ୍ଥ ଅଛି ?

ଦ୍ରୌପଦୀ—ନା ନାଥ ! ଦକ୍ଷିଣ ଚକ୍ଷୁଟା ବାରମ୍ବାର ନେଉଛି । ସେଥିଯୋଗୁ ମନ କେତେ ଆଡ଼କୁ କେତେ ପାପ ଚୁଳୁଛି ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ନା, ସଖି ! ସେ କିଛି ନୁହେଁ, ଆସ ପଲଙ୍କକୁ ଆସ । ଯଦି ଦୁର୍ଯୋଗ ଘଟିବାର ଥିବ ତ ଘଟିବ । ତାକୁ ଖଣ୍ଡିବାକୁ କିଣ ମନୁଷ୍ୟର ସାଧ୍ୟ ।

(ଅର୍ଜ୍ଜୁନର ପ୍ରବେଶ)

(ସ୍ୱଗତ) ଭଗବାନ ! ମୋତେ କି ବିପଦରେ ପକାଇଲେ ? ଏପରି ସମୟରେ ଭାଇଙ୍କ ନିକଟକୁ କିପରି ଯିବି, ଆଉ ତ ପଦ ଚଳୁନାହିଁ ।

ଗୀତ

(କର୍ମ ମୋର ଏଡ଼େ ଦାଉଖାର—ବୃନ୍ଦେ)

କରୁଣା ସିନ୍ଧୁ କରୁଣା, କଲକି ମୋଠାରେ ଊଣା
ଏ ଦାରୁଣା ସୁଖ ଆଜ, ହୋଇଯିବ ପରା ଊଣା । ଘୋଷା

ଭଗବାନ ! ଆଜ କିଣ ଏ ଦାରୁଣାର ସୁଖରୁ ମୋତେ ବଞ୍ଚିତ କରାଇବ, କିଣ କରିବ ।

ଗୀତ

ମୁଁ କାରେ ପାଞ୍ଚିଲି ମନ୍ଦ, ଧାତା ମୋତେ କଲୁ ଛନ୍ଦ
ଅରଜ ଯାଉଛି ହନ୍ଦ ଜାଣି ହୋଇ ତ ଅଜଣା ।୧।

ହେ ବିଧାତା ! ମୁଁ କାହାକୁ କେଉଁ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ ପକାଇଥିଲି ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାର ଫଳ ଭୋଗ କରିବାକୁ ଯାଉଛି ।

ଗୀତ

ଆଜ ଏ ବିପଦ ଗାଢ଼, ମସ୍ତକେ ହେଲି ସମ୍ପାତ
ବଢ଼ିଲି ବିପଦ ନଦୀ ବାଳକୃଷ୍ଣର ରଚନା ।୨।

ମେର ପରେ ଯଶା ଯାହା ହେଉ, କେବେ ବ୍ରହ୍ମ ଶାପରେ ବଂଶଟା ସାରି ଧ୍ୱଂସ କରାଇବି ନାହିଁ ।

(ଅର୍ଜ୍ଜୁନର ଅନ୍ତଃପୁରରେ ପ୍ରବେଶ ଓ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ପ୍ରଣିପାତ, ଦ୍ରୌପଦୀ ଲଜ୍ଜାରେ ସଙ୍କୁଚିତ)

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—କିଏ, ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ! ମୂର୍ଖ ! କି ସାହସେ କଲୁ ଏଡ଼େ କର୍ମ । ନରାଧମ ! ଏଣିକି ତୋର ବିବେକ, ଜଡ଼ ମୂର୍ଖ, ଏଡ଼େ ଲଜ୍ଜା ଦେଲୁ କିମ୍ପା ମୋତେ ।

ଗୀତ

(ହେ ଗୁରୁଦେବ—ବୃନ୍ଦେ)

କିମ୍ପାଇ କଲୁ ଏ ଅନର୍ଥରେ ଆରେ ପାର୍ଥ
ବୁଡ଼ିଲା କି ବୁଦ୍ଧି ତୋର ତୁଟିଗଲୁ ବ୍ରତ । ପଦ ।

ମୂର୍ଖ ! ତୋର ଏଡ଼େ ସାହାସ ! ଏଡ଼େ ଦର୍ପ ! କେ କହେ ତୋତେ ଧର୍ମସାର, ଅଧାର୍ମିକ ଅଟୁ ନିଶ୍ଚେ ମୂଢ଼ ।

ଗୀତ

ଘୁଞ୍ଚିଲା କି ତୋତେ ଧର୍ମ ଦେଲୁ ମୋତେ ଏଡ଼େ ସର୍ମ
କାହିଁ ଶିଖିଲୁ ଏ କର୍ମ ଲେଉଟିଲୁ ତୋ ସ୍ୱାର୍ଥ । ୧ ।

କହ, କାହା ପରାମର୍ଶରେ ମୋତେ ଏ ଘୋର ଅପମାନ ଦେଲୁ ? ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭାଇ ବୋଲି ଏତେ ଭକ୍ତି ଦେଖାଉ, ତାର ଶାସ୍ତି କଣ ଏହି ?

ଗୀତ

ଦ୍ରୌପଦୀ ଯେବେ ତୋ ଜଣା
ନ ଥିଲା କ ଆଗୁ ଜଣା
ଆଜ ଏ କ ବବେଚନା କରିଲୁ ତୁ ଦୁଷ୍ଟ ।

ଅର୍ଜୁନ ! ଦ୍ରୌପଦୀ ତୋର ଜଣା ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ତୁ ବାଧକର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସେଥିରେ ପକାଇ ଆଜ ଏ ଶାସ୍ତି ଦେବା ତୋର କଣ ଉଚିତ ହେଲା ? ଧିକ୍ ତୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ।

(ଗୀତ)

ଜାଣି ଏ ପାପର ଶାସ୍ତି
କ ସାହସେ ହେଲୁ ମତ
ରହିଲା ଏ ଅପଖ୍ୟାତ କହେ କାଳକୃଷ୍ଣ ।
ମୂର୍ଖ ! ଏ ପାପର ଶାସ୍ତି କଣ ଜାଣୁ ତ ।

ଅର୍ଜୁନ— ଗୀତ

(ତାଳ-ଝାମ୍ପ)

ହାଇ ରେ ଦୁର୍ଲଙ୍ଘ୍ୟ ଦଣ୍ଡ କ ଦଣ୍ଡ ଦେଲୁ ସମ୍ରାଟ
ବଜ୍ର ଯା ନ ଦେଇ ମୁଣ୍ଡେ କଲୁ ଭ୍ରାତେ ଅପରାଧୀ ।
ଭଗବାନ୍ ! ମୋର ମସ୍ତକରେ ବଜ୍ରାଘାତ ନ କରି ମୋର ପୂଜ୍ୟାଗ୍ରଜ ଭାଇଙ୍କଠାରୁ ଏ କଟୂକ୍ତି ଶୁଣାଇଲ ।
ହୃଦୟ, ତୁ ଫାଟି ନ ଯାଇ ରହିଛୁ କମିଥାଇ !

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ଅର୍ଜୁନ ! ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର, ଯାହା ହେବାର ହେଲାଣି, ତୋର ତ ମନେ ଏପରି ଭାବ ଦେଖି ନ ଥିଲି, କାହା ଫାନ୍ଦରେ ପଡ଼ିକ ସତ କହିଲୁ ?

ଅର୍ଜୁନ— ଗୀତ

ଏ ମୋହର ଗୋଚାକର୍ମ ଅର୍ଜୁନ ହୋଇଲାଣି ବାମ
ଚପଳ ହେଲାଣି ଧର୍ମ, କେବା ହେବ ପ୍ରତିବାଦୀ ।
ଭାଇ ! ସେ ମୋର କର୍ମ ଦୋଷ । ଧର୍ମାଧର୍ମ ନାହିଁ ମୋର ଜ୍ଞାନ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ତେବେ ତୋତେ କଣ କିଏ ଏଠାକୁ ପଠାଇଲା ?

ଅର୍ଜୁନ— ଗୀତ

କ୍ଷମାକର ସହୋଦର, ପେଶିଲେକ ଦ୍ୱିଜବର
କାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ମୋର, କରିଛି କପଟ କଥା ।

ଯାଅ ଭାଇ ! ଦ୍ୱାରଦେଶେ ଅପେକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି ଦ୍ୱିଜବର ଏକ । ତାଙ୍କ ବାକ୍ୟେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଅର୍ଜିଛି ଏ ଦୋଷ । ଯେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଅଛି ପୂର୍ବେ, ଲଘନ ମୁଁ ନ କରିବ କେବେ । ଯାଉଛି ମୁଁ ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ବନବାସେ ଚଳି ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର - ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତୃତୀୟ ପାର୍ଥ, ଚାଲ ତେବେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମୀପେ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

ଦ୍ୱାରଦେଶ

ଅଗ୍ନି—ବେଶ୍ ହୋଇଛି, ଏଥର ମନକାମନା ହାସଲ ହେଲା । ଅର୍ଜୁନ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ମୋ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରାଇବାକୁ ଆସୁଛି, ଏତକବେଳେ ଏଠାରୁ ଅନ୍ତର ହେବା ଦରକାର । (ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ)

ଦୂତ—କହେ ଗୋସାଇଁ, ପଳାଉଛ କୁଆଡ଼େ ? ଆଉ ଟିକଏ ରହ ହୋ !

ଅଗ୍ନି—ଆରେ, ମୁଁ ଏଇକ୍ଷଣେ ଆସୁଛି ।

ଦୂତ—କ ଗୋଲମାଲ ତଲବ ହେଲା କ ? ହଉ ଯାଅ ଯାଅ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—କାହାନ୍ତି ସେ ଦ୍ୱିଜ ?

ଅର୍ଜୁନ—ଭାଇ, ସେ ତ ଏଇଠି ଥିଲେ । (ଦୂତପ୍ରତି) ଦୂତ ! ସେ ଦ୍ୱିଜ କେଉଁଆଡ଼େ ଗଲେ ।

ଦୂତ—ପ୍ରଭୁ ! ଏଇଠି ବସି ପାନବଟୁଆ ଖୋଲି ପାନ ଖାଉଥିଲେ । କେଜାଣି କାହିଁକି ଏଇକ୍ଷଣେ ବାହାରକୁ ଗଲେ । ମୁଁ ଯେତେ ଅଟକାଇଲି ଜମା ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ଅର୍ଜୁନ ! ଆଉ ସନ୍ଦେହର କାରଣ କିଛି ନାହିଁ, ନିଶ୍ଚେ ଜାଣିଲଣି କେହି ଦେବ ଦ୍ୱିଜ ରୂପ ଧରି ଛଳିଅଛି ତୋତେ । ନାହିଁ ଏଥି ତୋର ତିଳେମାତ୍ର ଦୋଷ ।

ଅର୍ଜୁନ—ଭାଇ ! ଆଜ୍ଞାକର ପାଳିବି ମୁଁ ପୂର୍ବର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ପାଗଳ ହେଲୁ କି ଅର୍ଜୁନ ! ମୁଁ ବେଶକର ବୁଝିଲିଣି ତୁ ନିର୍ଦୋଷ ।

ଅର୍ଜୁନ—ଭାଇ ! ଫେରିଯିବ କି କେବେ ସିନ୍ଧୁଗାମୀ ସ୍ରୋତ ଅବା ତୂଣୀର ଶର ? ମୁଁ କ୍ଷତ୍ରିୟ ସନ୍ତାନ, ନ ଲଂଘିବି କେବେ ମୋ ନିୟମ । ଦିଅନ୍ତୁ ଶ୍ରୀଚରଣରୁ ଅବ୍ୟାହତି ମୋତେ ।

ଗୀତ

(ତାଳ ମଧ୍ୟମାନ)

ଦିଅ ଦେବ ଆଶୀର୍ବାଦ   ପଦପଦ୍ମ ସେବୁଛି ତବ
ଛଳ ମୋତେ କଲାଣି ଦଇବ ।
ଏ ବାହୁଣା ସୁଖ ଭୋଗ   ଆଜି ହେଲାଟି ଅଭାବ
ଜାଣିଲି ମୁଁ କର୍ମ ହତଭାଗ୍ୟ ।୧।

ଭାଇ ! ବିଧାତା ମୋତେ ଆପଣମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗ ସୁଖରୁ ବଞ୍ଚିତ କଲାଣି, ଆଉ ବାହୁଣା ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ନାହିଁ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—(ସ୍ୱଗତ) ମୁଁ ମୂର୍ଖ କଣ କଲି, କାହିଁକି ନ ବୁଝି ନ ସୁଝି ଗାଳି ଗୁଲଜ କଲି ?

ଅର୍ଜୁନ—   ଗୀତ

ପୂର୍ବ ଯା ହୋଇଛି ପଣ   ପାଳିବି ଆଜ ବଚନ
ବାହୁଣାର ନୁହେଁ ମୁହିଁ ଯୋଗ୍ୟ ।
ଦ୍ୱାଦଶ ବରଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ   କରି ଫେରିବି ସଦନ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ଭଣିଲା ଏ ପଦ ।୨।

ଭାଇ, ଯଦି ପ୍ରାଣରେ ଥାଏ ତ ବାରବର୍ଷ ଅତିବାହିତ କରି ଫେରିଲେ ଶ୍ରୀଚରଣ ବନ୍ଦନା କରିବି, ମେଲାଣି ଦିଅନ୍ତୁ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ଏତ ଅଛା ମୁସ୍କିଲ କଥା ହେଲା । (ଦୂତପ୍ରତି) ଦୂତ ! ତୁ ଶୀଘ୍ର ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ଖବର ଦେ, ସେ ଆସି ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ବୁଝାସୁଝା କରନ୍ତୁ । ଅର୍ଜୁନ ! ମୋତେ ଏ ଅପବାଦରୁ ରକ୍ଷାକର । ମୁଁ ଆଉ ବାହୁଣାରେ ମୁଣ୍ଡଟେକି ବାଟ ଚାଲିବିଟି ! ଲୋକେ ମୋତେ କଣ କହିବେ ?

ଅର୍ଜୁନ—ଭାଇ ! ମୋ କର୍ମ ଦୋଷରୁ ମୁଁ ଏ ଦଶା ଲଭିଲି ଆପଣଙ୍କର ସେଥିରେ କି ଦୋଷ ?

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—(ଦ୍ରୌପଦୀ ପ୍ରତି) ପ୍ରିୟେ ! ଅର୍ଜୁନ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୂର୍ବପଣ ଅନୁଯାୟୀ ବନବାସ ଯିବାକୁ ତତ୍ପର, ଯାଅ ତୁମେ ବୁଝାଇ କହିବ ।

ଅର୍ଜୁନ—ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭ ଆମ୍ଭ ଦେଖା ଏତିକି ।

ଦ୍ରୌପଦୀ—ନାଥ ! ଏ କି କଥା ? ଏ ଅଧୀନାକୁ ଛାଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛନ୍ତି ? ମୁଁ କଣ ଆପଣଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟା ହେଲିନାହିଁ ?

ଅର୍ଜୁନ—ନା ସଖି, ମୁଁ ଅଯୋଗ୍ୟ ।

ଦ୍ରୌପଦୀ—   ଗୀତ

(ଆହା କି ମୋ ସାରଦିଆ-ବୃତ୍ତେ)

ମୋ ରାଣ ଚରଣ ଧନ ନ ଯାଅ ବନ
ହରାଇ ବଞ୍ଚିବି କେମନ୍ତେ ତବ ବଦନ । ଘୋଷା ।

ନାଥ ! ଅଧୀନା ଏ ପାଦଯୁଗଳ ହରାଇ ସତେ କଣ ପ୍ରାଣରେ ବଞ୍ଚିରହିବ !

ଅର୍ଜୁନ—ପ୍ରିୟେ, ନିୟତିର ଗତିରୋଧ କରିବାକୁ ଶକ୍ତି କାହାର ?

ଦ୍ରୌପଦୀ—   ଗୀତ

ଭବକଣା ମୁଖଚନ୍ଦ୍ର ହରାଇ ସତେ ବଞ୍ଚିବ
ଦିବା ନିଶି ଭାବି ଭାବି ଯିବ ଜୀବନ ।୧।

ନାଥ ! ଏ ଚନ୍ଦ୍ର ବଦନକୁ ହରାଇ ଆଉ କଣ ଜୀବନରେ ସୁଖ ଅଛି ? ମୋ କଥା ରଖି କେବେହେଁ ବନକୁ ଯାଆନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ଅର୍ଜୁନ—ନିୟମ ଲଙ୍ଘନ ମହାପାପ, ପୁଣି ଭାବି ଦେଖ । ରାଜାନୁଗତ ଧର୍ମ । ରାଜା ଯେପରି ନିୟମରେ ଚାଲିବେ, ପ୍ରଜାମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହି ପନ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନ କରିବେ । କାରଣ ତାଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ରହିବ, "ମହାଜନୋ ଯେନ ଗତଃ ସ ପନ୍ଥା ।" ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ନଦୀ ଯଦି ଉଦ୍‌ବେଳିତ ହୁଏ, ସେତେ କ୍ଷତି ନାହିଁ, ମାତ୍ର ସାଗରୋଦ୍‌ବେଳିତ ହେଲେ ସଚରାଚର ସମସ୍ତ ଜନଙ୍କୁ ହେବାର ଆଶଙ୍କା । ତେବେ ବୃଥାରେ ବଳାଅନା ସଖି ।

ଦ୍ରୌପଦୀ—   ଗୀତ

ଦାସୀରେ ହୁଅ ନିର୍ଦ୍ଦୟା   ଉଡ଼ିଯାଉଛି ମୋ ସାହା
ପ୍ରାଣ ରଖ ପ୍ରାଣନାଥ ବାଳୀ ଭଣନ । ୨ ।

ନାଥ ! ଯେବେ ଦାସୀକୁ ଅନ୍ତର କରୁଛନ୍ତି, ତେବେ ମୋ ପ୍ରାଣଟା ଆପଣଙ୍କ ହସ୍ତରେ ନେଇ ଯାଆନ୍ତୁ । ଏ ଅଲୋଡ଼ା ଜୀବନ ଥାଇ କି ପ୍ରୟୋଜନ ?

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ପ୍ରିୟେ ! ବୃଥା ଭାବନା ତବ । ତୁମ୍ଭେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ରମଣୀ ହୋଇ ନ ଜାଣ କି କ୍ଷତ୍ରିୟ ହୃଦୟ । ଯାହା କର୍ମରେ ଲେଖା ଅଛି, ତା କିଏ ଅନ୍ୟଥା କରିବ ?

ଗୀତ

(ରାଗ କର୍ଣ୍ଣାଟ)

ଥାଉ ଥିଲେ ଭବାଧବା ହେବ ଦେଖା ରେ
ଭବ ସୁଖ ଭୋଗିବାକୁ ଦୈବ ଲେଖା ରେ । ଘୋଷା ।

ସଖି ! ଯଦି ପ୍ରାଣରେ ଥାଏ ତ ନିଶ୍ଚୟ ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ ହେବ । ମୋର ଯଶ ମୁଁ ଭୋଗ ନ କରିବି ତ ଆଉ କିଏ ଭୋଗ କରିବ ?

ଦ୍ରୌପଦୀ—ନାଥ ! ତୁମ୍ଭେ ବନବାସ କରିଯିବା କଥା ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛନ୍ତି ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ— ଗୀତ

ଜାଣି କରିଛି ଦୋଷ ଦେବ' କରିବ ହ୍ରାସ
ବାସ ହେଲିଣି ବଶ ନାହିଁ ରକ୍ଷା ରେ । ୧ ।

ପ୍ରିୟେ ! ମୁଁ ଜାଣୁ ଜାଣୁ କୁକର୍ମ ଅନେକରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିଛି, ନିଶ୍ଚେ ତାର ପ୍ରତିଫଳ ଭୋଗ କରିବି । ଏହା ଜାଣି ଶୁଣି ପାପଠାରୁ ନିବୃତ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ କି ।

ଦ୍ରୌପଦୀ—ତେବେ ଏ ଅଧୀନାର କଥା କଣ ରହିବ ନାହିଁ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ— ଗୀତ

ଥାଉ ଧର୍ମ ଆଦର ମର୍ମେ ନ ହୁଅ ପାର
ମୁଁ ଆସିବି ନିଶ୍ଚେ ଫେରି ତେଜ ଶଙ୍କା ରେ । ୨ ।

ପ୍ରିୟେ ! ବାରବର୍ଷ ପରେ ନିଶ୍ଚୟ ତୁମର ସାକ୍ଷାତ କରିବି, ମୋର ଗୋଟିଏ ନିବେଦନ ଦୟା କର ।

ଗୀତ

ଭ୍ରାତେ କରଅ ଶାନ୍ତ ତେଜ ତୋ ମନୁ ଭ୍ରାନ୍ତ
ପାନ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଶାନ୍ତ ଏହି ଭିକ୍ଷା ରେ । ୩ ।

ପ୍ରିୟେ ! ଭାଇ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ପ୍ରବୋଧ କର । ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳନ କରିବି, ମୋତେ ମେଲାଣି ଦିଅ ?

ଦ୍ରୌପଦୀ— ଗୀତ

(ଜୟ ହେ ବଦେଶୀ—ବୃନ୍ଦେ)

ଏହା ଥିଲା ତୁମ୍ଭ ମନେ ଆଉ କାହା ଆଗେ କହିବି ।
ପ୍ରାଣନାଥ ଛାଡ଼ିଗଲେ ପ୍ରାଣେ ମରେ ରହିବି । ଘୋଷା ।

ନାଥ ! ଆପଣଙ୍କ ମନରେ ଏତେ କଥା ଥିଲା ବୋଲି ମୁଁ ଜାଣି ନ ଥିଲି, ଯଦି ବନକୁ ଯାଅ, ଏ ଅଧୀନାକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଯାଅ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭେ ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର । କଥାରେ ଅଛି, "ସମ୍ପଦେ ନ ହେବ ଗ୍ଭତର, ବିପଦେ ନୋହିବ କାତର ।"

ଦ୍ରୌପଦୀ – ଗୀତ

ଗ୍ରୀଷ୍ମ ବର୍ଷା ଶରତ୍, ହେମନ୍ତ ଶୀତ ବସନ୍ତ
ଏକାକେ କୋକେ କାନ୍ତ ବସି କିଶି ପାରିବ । ୧ ।

ନାଥ ! ତୁମ୍ଭପରି ମୋର ମନ ଜାଣି ଋତୁ ଅନୁଯାୟୀ କିଏ ଶାନ୍ତି ବିଧାନ କରିବ ?

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ଯେଉଁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଥିଲ, ସେହିପରି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମନ କିଅ । ମୋ ସଙ୍ଗେ ଲାଗିବା ବୃଥା ।

ଦ୍ରୌପଦୀ— ଗୀତ

ବନେ ଗଲେ ସାବଧାନ ନିଅ ଏ ଅଧୀନା ପ୍ରାଣ
ବାଳର ଯିବ କଷଣ ଶୁଣ ତବ ଗାଇବ ।।

ନାଥ ! ମୋତେ ସଙ୍ଗରେ ନିଅ, ନୋହିଲେ ପ୍ରାଣ ରହିବ ନାହିଁ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ତୁମ୍ଭେ ମୋ ବିଚ୍ଛେଦରେ ଯେତେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛ, ଏ ହୃଦୟ ତୁମ୍ଭ ବିଚ୍ଛେଦରେ କାନ୍ଦୁଛି କି ନା ତା ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଗୋଚର ।

ଦ୍ରୌପଦୀ - ନାଥ ! ତେବେ କଣ ନିଶ୍ଚୟ ଯିବ ?

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ— ଗୀତ

(ଭୈରବୀ)

ତୁ କମା ହେଉ ଭବ ରେ ବାନ୍ଧବୀ, କମା ହେଉ ଭବ
ଭୋଗିବାକୁ ଅଛି ଦୁଃଖ କାହା ଆଗେ କହିବି । ଘୋଷା ।

ପ୍ରିୟେ ! ମୋ ଅଦୃଷ୍ଟରେ ଭୋଗାଭୋଗ ଶେଷ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା ଖଣ୍ଡନ କରିବ କିଏ ?

ଗୀତ

ଗାଡ଼ି ଚଳେଇ ଯିବ ମନୁ ନ ଯିବ ତୋ ଭବ
ଛନ୍ଦ କଲିଣି ଦଇବ ମନେ ଦିଶୀ ପ୍ରହାଇବ ।

ସଖି ! ତୁମ୍ଭର ଭାବ ମୁଁ ମନେ ବା ପାଶୋରି ପାରିବି ଆଉ ମୋତେ ବୃଥା ବାକ୍ୟ ଶିଳାଘାତ କରନା,
ଏ ପ୍ରାଣ ଅସ୍ଥିର ହେଉଛି ।

(ଗୀତ)

ତୋ ମଧୁର ହାସ୍ୟରେଖା କାହିଁ ପାଇବି ମୁଁ ଦେଖା
ଏ ମୋର ଅଦୃଷ୍ଟ ଲେଖା ବାଳାମଣି ସତ୍ୟବ ॥

ସଙ୍ଗି, ତୁମ୍ଭର ଏ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟରୂପକୁ ଦେଖିଲେ ଆଉ କଣ ଜୀବନରେ ଦୁଃଖ ଅଛି । ସ୍ୱୀୟ ଉକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ପ୍ରବୋଧ କର, ମୋତେ ବିଳମ୍ବ ହେଉଛି ।

ଦ୍ରୌପଦୀ—ହଉ, ତୁମ୍ଭର ଇଚ୍ଛା ।

—*—

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

ପଥ

ସୂତ୍ରଧର—ଆ ଆ ଡମ୍ଫାବୋଲ ଆରେ,
ସ୍ତ୍ରୀ—ଭରେ କଅଣ ଚନ୍ଦ୍ରିଆ କଡ ରେ ॥ ଘୋଷା ॥
ସୂ—ଆମ୍ଭ ବାହୁଣୀର ଶୀତ ଘର ରେ
ସ୍ତ୍ରୀ—ଖେଣ୍ଡା କାହାର କଣ ହେଲା ରେ,
ସୂ—ବହଳ ମୂର୍ଖ ତୁ ସହଜେ ଖାଇ ବସିଚୁ ଜାଣିବୁ
କଣ ରେ ।
ସୂ—ପାର୍ଥ ଗଲେ ବନବାସ ରେ,
ସ୍ତ୍ରୀ—ତୋ କଥାକୁ ମାଡ଼େ ହସ ରେ,
ସୂ—ନ ବୁଝି ତୁ ଖ୍ୟାସ ମନ ଭଙ୍ଗା
ଭଙ୍ଗିବାଟି ଆଉ କାହାରେ ।
ସ୍ତ୍ରୀ—ପ୍ରେମ ଲାଗି ଯେଉଁ ପଣରେ
ସୂ—ତାକୁ ଏଡ଼ିଲା କି ଅର୍ଜୁନ ରେ
ସ୍ତ୍ରୀ—ଦଇବ ଘଟଣ ଦେଲାକ ଭଣ୍ଡଣି
ଯା କରମେ ଅଛି ସାହା ରେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

କାନନ

ଅର୍ଜୁନ—ଆହା, ଏ ଜଙ୍ଗଲଟି କାହାର ! ସୁସଜ୍ଜିତ ପ୍ରମୋଦୋଦ୍ୟାନ ପରି ଦେଖା ଯାଉଛି । ମୁଁ ତ ଏତେ ପଥ ଆସିଲି, କାହିଁ ଏପରି ସୁରମ୍ୟ ମନୋହର ସ୍ଥାନ ଦେଖି ନ ଥିଲି । ଏହାର ଶୋଭା ସନ୍ଦର୍ଶନେ ମୋର ଦୁଃଖ, କ୍ଳାନ୍ତି ଅପସାରିତ ହୋଇଅଛି । ଏଇଠାରେ ଟିକିଏ ବିଶ୍ରାମ ନେବି । (ବସିବାକୁ ଯାଉଁ ଯାଉଁ) ଏ କଣ, କେହି ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁ ଆସିଲାପରି ଜଣାଯାଉଛି । ଦେଖେ (ଇତସ୍ତତଃ ଦୃଷ୍ଟି) ହଁ, ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ, କର୍ମକୁ ଗଣ୍ଡାଟାଏ ଜୁଟିଛି, ଯାକୁ ଏଇଠାରେ ଶିକାର କରିବି । (ଶର ସନ୍ଧାନ କରି ପଶ୍ଚାଦ୍ଧାବନ, ବାଣ ନିକ୍ଷେପ, ଗଣ୍ଡାର ମୃତ୍ୟୁ ।)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

କୈଳାଶ

(ହରଗୌରୀ)

ଶିବ—ଦେବି, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଦେଖୁଛି କାହିଁକି ? କଣ କହୁ ଭାବୁଛ, ପ୍ରକାଶ କର ।

ପାର୍ବତୀ—ନାଥ ! ମନଟା କାହିଁକି ଟୋକେଇ ପାଣି ହେଉଛି ! ମିଜାଜ ଠିକ ରହୁନାହିଁ, କାରଣ କଣ କହୁ ଜାଣି ପାରୁନାହିଁ ।

ନନ୍ଦୀ—କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ଭ୍ରମିଲି ମୁଁ ଏ କାନନ ଗୋଟା, କାହିଁ ନ ପାଇଲି ଦେବଙ୍କ ଗଣ୍ଡାଟି । ଗଲା କେଉଁ-ଆଡ଼େ, ଯାଏ ତେବେ ଦେଖେ ଯେଉଁସ୍ଥାନେ ନଦୀତଟେ ଜଳ ପିଇ ଚରେ ସେ ଶୃଙ୍ଗନ, ଜାଣେ ଥିବ ସେହିସ୍ଥାନେ ଖୋଜି । (ଗଣ୍ଡାକୁ ଦେଖି) ଏକି ଅଦ୍ଭୁତ କାଣ୍ଡ ! କିଏ ସେ ପାଷଣ୍ଡ ଚଣ୍ଡପଣେ ବନ୍ଧୁ ତଳେ କଲା ଏଡ଼େ କାଣ୍ଡ, ବଧିଲା କେ ମୋର ଗଣ୍ଡାଟୋଟି ଦଣ୍ଡୁ ତେବେ ଦବେ ଶର ଛଡ଼ି ।

କେଉଁ ବର୍ବର ଏହାକୁ କରୁଛି ବିନାଶ ।
କାହାର ମୃତ୍ୟୁ ନିକଟ ହୋଇଛି ? କାହାର ପୃଷ୍ଠି କୃତାନ୍ତ ଘାଣ୍ଟି ହୋଇଛି । (ଆର୍ତ୍ତନାଦ) ସର୍ବନାଶ ।

ଶିବ—କେ କେଉଁଠାରେ ଆର୍ତ୍ତନାଦ କରୁଛି ?

ପାର୍ବତୀ—ଏଇ ନିକଟରେ ତ ଆମ ପିଲାଙ୍କ ପାଟିସ୍ୱର ଶୁଣାଯାଉଛି ।

ନନ୍ଦୀ—ବାପା ! ଆମ ଷଣ୍ଢାଟିକୁ କିଏ ମାରିଦେଲା ।

ଶିବ—ତୁମେ ସେତେବେଳେ କୁଆଡ଼େ ଥିଲ ?

ନନ୍ଦୀ, ଭୃଙ୍ଗୀ—ସେତେବେଳେ ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରସାଦ ପାଇବା ନିମିତ୍ତ ମଠକୁ ଆସିଥିଲୁ ।

ଶିବ—କଣ ହେଲା, ଆରେ କେଉଁ ମୂର୍ଖ ଜାଣି ଏଡ଼େ କର୍ମ ଜାଣୁ ଜାଣୁ କିପରି ସେ ସର୍ପ ବିଳେ ପୂରାଇଲା ହସ୍ତ ?

ପାର୍ବତୀ—ନାଥ ! ମୋର ସବୁ ସରିଲା, କିଏ ମୋ ସନ୍ତାନକୁ ମାରିଲା ? ହାରେ କପାଳ ! (ମୂର୍ଚ୍ଛା)

ଶିବ—ନନ୍ଦୀ ! ମାଙ୍କୁ ଧର, ଷଣ୍ଢାଟ ମଲା ସେଥିଲାଗି ପ୍ରାଣ ଦେଇ ଦେବ କି ? ଦେବି, ତୁମ୍ଭେ କଣ ପାଗଳିନୀ ହେଲ ! ମଲାବସ୍ତୁ କି ଫେରି ଆସିବ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର ।

ପାର୍ବତୀ—ନାଥ ! କାହିଁ ଏଡ଼େ ସାହସ, ମୋର ଷଣ୍ଢାକୁ ସେ ବିନାଶ କଲା । ତେବେ ମୋତେ ବିନାଶ କରିବାକୁ କେତେ ମାତ୍ର । ମୁଁ ଏ ପ୍ରାଣ ରଖିବି ନାହିଁ ।

ଶିବ—ଦେବୀ ତୁମ୍ଭେ ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର, ସେ କଥା ବୁଝିବା, ଆମର ଷଣ୍ଢାକୁ ଯେ ମାରିଛି, ଆମେ କଣ ତାକୁ ଛାଡ଼ିଦେବା ? ନନ୍ଦୀ, ତେବେ ଷଣ୍ଢା କେଉଁଠି ଚରୁଥିଲା ?

ପାର୍ବତୀ— ଗୀତ

(ନାଗର ହେ ଶ୍ରବନା—ଝୁଲେ)

ହେ ଗୌରବଧନ, କେ ମୂଢ଼ କଲା ଏଡ଼େ କର୍ମ
ମୋତେ ନ ମାର ପ୍ରାଣେ ମାରିଲା ମୋ ସନ୍ତାନେ
ଧିକ ଧିକ ଏ ପୋଡ଼ା ପ୍ରାଣ । ୧ ।

ନାଥ ! କେତେ ସ୍ନେହରେ ସେ ଷଣ୍ଢାଟିକୁ ମୁଁ ପାଳିଥିଲି, ତାର ମୃତ୍ୟୁ ଦେଖି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ପାରୁନାହିଁ ।

ଶିବ—ଦେବି ! ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ କଣ ହେବ, ଯାହା ହେବାର ତ ହୋଇଗଲାଣି ।

ପାର୍ବତୀ— (ଗୀତ)

ଶୁଣତ ପ୍ରଭୁ ନାଥ ପ୍ରାଣେ ମୁଁ ହେବି ହତ
ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଲାଣି ମୋ ମନ ହେ । ୧ ।

ନାଥ ! ମୋର କାନ ଛୁଅଁ, ମୁଁ ଏ ପ୍ରାଣ ତ୍ୟଜି ଦେବି ।

ଶିବ—ନନ୍ଦୀ, ଏତ ବଡ଼ ମୁସ୍କିଲ ହେଲା ! ଦେବି ! ତୁମ୍ଭେ ଶେଷ ଦେଖ ମୁଁ ତାର ପ୍ରତିକାର କରିବି ।

ପାର୍ବତୀ— ଗୀତ

ଯେବଣ ପ୍ରତିକାର, କରିବ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର
ବାକାମଣିର ଯିବ ମାନ ହେ । ୩ ।

ନାଥ ! ସେ ଦୋଷୀକୁ ଯଦି ମାରି ମୋ ନିକଟରେ ପକାଇବ ତ ମୋର ସନ୍ତାନକଷ୍ଟ ମନରୁ ପାଶୋରି ଯିବ ।

ଶିବ— ଗୀତ

(୯ମ ମତ)

ଯୋଷାମଣି ଚିନ୍ତୁ କମା' ନାଶିବ ସେ ଦୋଷୀକି ରେ
ବାନ୍ଧବ ବସିଥା ବାସେ ନ ଗ୍ରସ ତୁ ବେଶିକରେ । ପଦ ।

ଦେବି ! ସେ ମୂର୍ଖକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିନାଶ କରିବି । ଯଦି ସେଥିରେ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ହୁଏ ତ ଏ ନିର୍ଲଜ ମୁଖ ତୋତେ ଦେଖାଇବାକୁ ଆସିବି ନାହିଁ ।

ଗୀତ

ସ୍ୱୀୟ ବଳେ ମୃତ୍ୟୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଛି ମୂଢ଼ ଅଜ୍ଞାନ
ଜାଣିଲି ତା କର୍ମବାମ ପଡ଼ିଲାଣି ଆସି କରେ ।

ଦେବୀ ! ସେ ମୂର୍ଖ ବଳେ ବଳେ ମୃତ୍ୟୁକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଛି । ତାକୁ ତ୍ରିଭୁବନରେ ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ ।

ଗୀତ

ଷଣ୍ଢାଟା ପାଇଁଣ ଖଣ୍ଡା କାଟି; ମୁଁ କରିବ ଖଣ୍ଡା
ସତି ତୁ ନ କର ନିନ୍ଦା ଦେବି ମନ ତୋଷିବରେ ।

ଦେବି ! ତୁମର ଷଣ୍ଢା ଲାଗି ସେ ଜଣର ଗଣ୍ଡିକୁ ନିଶ୍ଚୟ ମୋଡ଼ିଦେବି । ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଗୀତ

ହେଲେ ଦେବ ବ୍ରହ୍ମା ହରି ନାଶିବଟି ସୁଖଶୀଘ୍ର
ମୋ ସଙ୍ଗେ ହେଲେ ଲଗାଇ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଭକ୍ଷିବ ରେ ।

ପ୍ରେୟସି ! ନ ହୁଅ ଶଙ୍କିତ ତୁମ୍ଭେ ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ, ମାଧବ ପାଣ୍ଡବେ ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ରସାତଳେ ଯେଉଁଠି ସେ ଲୁଚନ୍ତୁ, ପାଷଣ୍ଡକୁ ତେବେ ଖୋଜି କରିବ ବିନାଶ । ସ୍ୱୟଂ ଗୋଲକାଧିପତି ନାରାୟଣ ଯଦି ତା ସପକ୍ଷରେ ଚକ୍ର ଧାରଣ କରନ୍ତି ତ ମୁଁ ବିଚାର ସତ୍ୟ କରି କହୁଛି, ସେ କେବେ ମୋ ଠାରୁ ପରିତ୍ରାଣ ପାଇବ ନାହିଁ । ନନ୍ଦି, ଦେଖ ଦେଖ ଶୀଘ୍ର, କେ ମୂର୍ଖ କରିଛି ଏ କାଣ୍ଡ ।

ପାର୍ବତୀ—ନାଥ ମୁଁ ! ତେବେ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ ଯିବି ।

ଶିବ—ଭଲ, ଚାଲ ତେବେ ।

———

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

କାନନ

ଅର୍ଜୁନ – ମୋର ଲକ୍ଷ୍ୟ କିଣ ଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା, ତେବେ ଶରଟା ତ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ପଡ଼ିଥାନ୍ତା । କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ଯଦି ଆଜି ସାମାନ୍ୟ ଗଣ୍ଡାଟା ମୋର ଲକ୍ଷ୍ୟରୁ ବହିର୍ଗତ ହେଲା ତ ଏ ଧନୁଶର ଧରିବା ବୃଥା । ଏ କିଏ ଆସୁଛନ୍ତି, ସ୍ୱାଙ୍ଗ ପଶୁବରେ । ହେ ପିଲାଏ, ଆଡ଼କୁ ଆସିଲ ।

ନନ୍ଦି—କାହିଁକି ଡାକୁଛ ?

ଅର୍ଜୁନ—ଆରେ, ଦେଖିଲ, ଗୋଟାଏ ଗଣ୍ଡା ମୋ ବାଣ ଘାତ ଆଘାତ ପାଇ କେଉଁଠି ପଳାଇଛି । ମୋତେ ଖୋଜିଦେଲେ ପଇସା ଦେବି ।

ନନ୍ଦି – ଆରେ ଏଇଠି ତ ସ୍ୱେର, ଆମେ ବାର ଆଡ଼େ ଖୋଜୁଛୁ କିଣ । ହଇରେ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ପାଷଣ୍ଡ, ତୁ କିମ୍ପା ଆମ୍ଭର ପୋଷା ଗଣ୍ଡାଟି ମାରିଲୁ ?

ଅର୍ଜୁନ—ଆରେ କାହାର ଗଣ୍ଡା, ତୁମ୍ଭେମାନେ କିଣ ପିଲ ନାହଁ ?

ଗୀତ

ଛଡ଼କା

ନନ୍ଦି—ମଜା କରିଲୁ ଯିବ ଖୋଜାପଡ଼ୁଛି ତୋତେ ।
ଅର୍ଜୁନ—କେ ଏମନ୍ତ ବଳଶାଳୀ ଅଛି ଜଗତେ । ପଦ ।
ନନ୍ଦି—ସେତ ଜଗତମାତାର ଗଣ୍ଡା,
ତୁ କିମ୍ପା ମାରିଲୁ ଦୁଷ୍ଟା ।
ଅର୍ଜୁନ—ଗଣ୍ଡାଗଡ଼ା ପରି ତୁମ୍ଭେ ମଣିଛ ମୋତେ ।୧।
ନନ୍ଦି—କାଣ୍ଡିଦେବୁ ଚୂଟିଧରି, ବଧିଛୁ ଗଣ୍ଡା ଆମ୍ଭରି ।
ଅର୍ଜୁନ—ରେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଣ୍ଡ ବଳସ୍ୱୀ ମୁଁ ଶଙ୍କୁ କାହୁଁତେ ।୨।

ଦୂର ହୁଅ ପାଷଣ୍ଡ, ସ୍ୱପୋଡ଼ା ଗୋଟାକେ ଜନ୍ମଦୁଧ ବାହାରିବ ତୁମ୍ଭ ।

ନନ୍ଦି—ଚାଲ ତେବେ ବାବାଙ୍କୁ କହିବା । ସ୍ୱେର, ଉଲଟି ସିମାକୋର । (ଶିବଙ୍କ ପ୍ରତି) ବାବା ! ଯେ ଗଣ୍ଡାକୁ ମାରିଛି ସେ ଏହି ନିକଟରେ ଭାରି ପ୍ରତାପ ଦେଖାଉଛି ।

ଶିବ—ମୂର୍ଖ, ଏଡ଼େ ତୋର ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା, ଏଡ଼େ ଦର୍ପ ଲେଖ ହୋଇ ଭୁଜଙ୍ଗ ବଳରେ ପୂଜାଉଛୁ ହାତ । ଦେଖ ! ଆଉ ବିଳମ୍ବ ନାହିଁ, ମୂର୍ଖର ଅନ୍ତିମ କାଳ ନିକଟ ହୋଇଗଲାଣି ।

ନନ୍ଦି—ଚାଲ ଆଗେ ତମାସ ଦେଖିବ, କେଡ଼େ ଗର୍ବ ହୋଇଛି ତାହାର (ଅର୍ଜୁନକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଦେଖାଇ ଦେବା) ଏଇ ଆସୁଛି, ବାପା ।

ଶିବ – ଏଇ ମୂର୍ଖ ! (ଅର୍ଜୁନ ପ୍ରତି) ଆରେ ରେ ପାଷଣ୍ଡ କିମ୍ପା ମୋର ଗଣ୍ଡାକୁ ତୁ ବଧିଲୁ ବିନାଶ ।

ଅର୍ଜୁନ – ରେ ବଣବୁଲା ଶବର ! କିଣା ଗଣ୍ଡା ତୋର ତୋର କି ଥିଲା ପ୍ରମାଣ ।

ଶିବ—ଗଣ୍ଡାଟା ପାଇଁ ତୋ ଖଣ୍ଡ ମୋଡ଼ିବ ରେ ଆଜ ।

ଅର୍ଜୁନ ଗଣ୍ଡାଗଡ଼ା ପ୍ରାୟ ମୋତେ ମଣିଛୁ କି ପ୍ରାଣ ।

ଗୀତ

ଶିବ— (ଝୁମଟା)

ଏତେ ତୋର ଗୁଣ ଆରେ ମୂଢ଼ମତି
କେତେ କଥା କହି କହି ରେ ।
ପିବୁକ ରେ କହିଁ ପଡ଼ିଲୁ ଦୁର୍ଗତି
ପ୍ରାଣବାୟୁ ଦେବ ଛାଡ଼ିରେ । ଘୋଷା ।

ମୂର୍ଖ ! ତୋର ଏତେଦୂର ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ? ତୋତେ ଦୈବ ବିପକ୍ଷ ହେଲାଣି । ଆଜ କେ ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା ହେବ ଦେଖିବି ।

ଅର୍ଜୁନ– କିରାତ ! ତୋର ସେହି ପୋଷା ଗଣ୍ଡାଟିର ମୂଲ୍ୟ କେତେ କହ । ଦେବାକୁ ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ଶିବ—ମୂଲ୍ୟ ଦେବୁ ?

ଗୀତ

ଆରେ କଣ ଓଁଲୁ   ମନ୍ଦ କର୍ମକଲୁ
ଯିବ ପିଠିଗଲୁ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ରେ ।
ଗଣ୍ଡାପାଇ ଖଣ୍ଡା   ମୋହର ଦୁର୍ଦ୍ଦଣ୍ଡା
ଦଣ୍ଡାରେ ତୁ ଯିବୁ ଗନ୍ଧ ରେ ।

ମୂର୍ଖ ! ତୋର ବଢ଼ି ବଢ଼ି କଥାବା ଜଣାଇ ଦେଉଛି, କ୍ଷଣେ ରହ ।

ଗୀତ

ଧର୍ମ୍ମଧାମେ ବାସ,   ନାହିଁ ରେ ନୃଶଂସ
ଅଂଶ ବଂଶ ଦେବ ପୋଡ଼ ରେ ।
ବୈରିକୁ ଅକୃଷ୍ଣ   ସୁମର ତୋ ଇଷ୍ଟ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ପଦ ଯୋଡ଼ରେ ।

ଆରେ ନରାଧମ ! ତୋର ଇଷ୍ଟ ଚିନ୍ତାକର, ଏକ୍ଷଣି ଯିବୁ ଯମନ ସଦନକୁ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ— ଗୀତ
(ଖେମଟା)

ଆଜ ଦଣ୍ଡେ ରହ ରହ ରେ
ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହେବ ତୋ ମୁଣ୍ଡ ।
ତୁ ପିଶାଚ କାଣ୍ଡ,   ବର୍ବର ପାଷଣ୍ଡ
ଦେଖିବୁ ରେ ତୋ କାଣ୍ଡ । ଘୋଷା ।

ମୂର୍ଖ ! ତୋର ବୃଥା ବାକ୍ୟାଳାପର ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ? ନ ଜାଣେ କେ ଜନ ନାମ ମୋହର ଅର୍ଜ୍ଜୁନ । ଦୁର୍ଜ୍ଜନଦଳନ ବାନା ଉଡ଼େ ଯାର ଏ ତିନ ଭୁବନ ।

ଗୀତ

ଦୁଷ୍ଟଦଣ୍ଡା ତୋ ଖଣ୍ଡା ମୋଡ଼,
ଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଦେବ ମୁଁ ଛଡ଼ ।
ଆରେ ରେ ବାତୁଳା   ତୁ ଖଣ୍ଡ ଖେଚଡ଼ା
କଲୁଣି ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ।

ରହ ମୂର୍ଖ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରିବ ତୋ ମୁଣ୍ଡ । ଜଣ୍ଡାଉଳାପର ମୋତେ ନ ଜବ ଜଗତ, ଗର୍ବ ତୋର ଖଣ୍ଡିବାକୁ ଆସିଛି ମୁଁ ଏଥେଁ ।

ଗୀତ

ଦଣ୍ଡାବୁଲ ତୁ ଦ୍ଦଣ୍ଡା ସ୍ୱେର
ଗଣ୍ଡି ମୁଣ୍ଡ ହେବ ତେ ଚୂର
ଜପେ ବାଳକୃଷ୍ଣ   ସୁମରି ତୋ ଇଷ୍ଟ
ହରିବ କଲ ଜ୍ୱର ।

ମୂଢ଼ ! ଧର ଅସ୍ତ୍ର କର ରଣେ ଜଣାଯିବ ପଣ, ବୃଥା ଉଚ୍ଚବାକ୍ୟେ ନାହିଁ କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ ।

ଶିବ—ନରାଧମ ! ହୁଅ ଅଗ୍ରସର । ଦୂରାଇବ ନଷ୍ଟେ ତୋର ଆଜ ରଣସାଧ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଆରେ ବର୍ବର ! ଏବେ ମରିବୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅ ।

ଶିବ—ସେ କମନ୍ତେ ନାହିଁ ମୋର ଭୟ ?

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ - ସମ୍ଭାଳ ଏ ଗଲା ମୋର ଜଳଧାର ଶର ।

ଶିବ – ବାୟୁବାଣଷ୍ଟେ ଉଡ଼ାଇଲି ଦେଖରେ ବର୍ବର ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ବହ୍ନି ଦେଖ ପର୍ବତାସ୍ତ୍ରେ କାଟିଲି ତୋ ମୁଣ୍ଡ ।

ଶିବ—ଏହି ଦେଖ ଇଚ୍ଛିତରେ ବଜ୍ରବାଣେ ହେଲା ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ପୁଣି କୁଣ୍ଡଳ ବାଣଗଲା ସମ୍ଭାଳ ଶବର ।

ଶିବ - ଛେଦି ପକାଇଲି ଦେଖ ମୋର ଏହି ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ଶର ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ସମ୍ଭାଳ ଏ ଗରୁଡ଼ ଶର ରେ ମୂଢ଼ ପାଷଣ୍ଡ ।

ଶିବ—ଏହି ନାଗବାଣାସ୍ତ୍ରେ ତୁମ୍ଭ ନଷ୍ଟେ ମରିବୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦଣ୍ଡ ।

(ଉଭୟଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ ଓ ଶିବଙ୍କର ଶରବ୍ୟର୍ଥ ହେବା ଦେଖି)

ଶିବ—କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଅ ବୀର ପାର୍ଥ, ଚହ୍ନିଲି ମୁଁ ତୋତେ । ତୁମ୍ଭ ମହାଶକ୍ତିବାନ । ଅହଙ୍କାରେ କଲୁ ତୋରେ ଦ୍ରୋହ, ଏ ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି ପାଇଛୁ ମୁଁ ଅଜେ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—କିଏ ତୁମ୍ଭେ ମହାତ୍ମା, ଅଲକ୍ଷିତେ ଯୁଦ୍ଧ କଲ ମୋହର ସଙ୍ଗତେ, ନ ଜାଣି ମୁଁ କରିଛି ଅପାର, ଦୋଷାଦୋଷ କ୍ଷମାକରି କହିବେ କି ପରିଚୟ ଗୀର ?

ଶିବ—ବତ୍ସ ! ମୁହିଁ ଏହି ଉଦ୍ୟାନ,ଧାତାର ବୈଳାସପତି ହର । କହୁଥିଲି ଶକ୍ତି ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ— (ସ୍ୱଗତ) କଣ ଶୁଣିଲି, କି କର୍ମ କଲି ମୁଁ ମୂଢ଼ । ଅଜ୍ଞାନ ପଣରେ ଦର୍ପର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଦେବ ଦେବ ମହାଦେବଙ୍କୁ କି ପୀଡ଼ା ନ ଦେଲି । ରେ କୁଳଶ, ତୁ ମୋର ମସ୍ତକ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ନ କରି ରହିଛୁ କାହିଁକି ? (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ହେ ଦେବ ଦେବ ! ତ୍ରିଲୋଚନ ଉମାପତି ! କ୍ଷମାକର ଦାସ ଦୋଷ, ଅଜ୍ଞାନ ମୁଁ ନ ଜାଣି କିଛି ।

(ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣିପାତ ଓ ପ୍ରାର୍ଥନା)

ଗୀତ

(ବିଶ୍ଵ ହେ — ତ୍ରିପୁଟ)

ହର ହେ ଅପରାଧ ମୋହର

ନ ଜାଣି ମୁଁ ଦୋଷ କଲି କ୍ଷମାଈଶ

କର୍ମ ବାମ ମୋହର । ୧ ।

ତୁମ୍ଭ ଦେବ ଦେବ ପାର୍ବତୀପତି ଗଙ୍ଗାଧର

ଭସ୍ମ ନୟନ ପଞ୍ଚାନନ

ଅଧୀନ ଦୁର୍ଗତି ହର । ୨ ।

ପ୍ରଭୁ ! କ୍ଷମାକର । ଅଜଣାରେ କରିଅଛି ଦ୍ରୋହ ଆଚରଣ ।

ଶିବ—ଧନ୍ୟ, ଧନ୍ୟ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ! ତୁ ପରାଜିତ କଲୁ ମୋତେ । ତୋର ବାହୁବଳେ ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଇଚ୍ଛେ ବର ଦେବାକୁ ତୋହରେ (ପାର୍ବତୀଙ୍କ ପ୍ରବେଶ) ଦେବି, ଚହ୍ନିଲଣି କଏ ଏହୁ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—(ପାର୍ବତୀଙ୍କୁ ପ୍ରଣିପାତ) ମା ! ଜଗତ୍‌ଜନନୀ ଅଧମ ତାରିଣି ! ଏ ଦୀନ ଦୋଷ କ୍ଷମାକର ।

ଶିବ—ଦେବି ! ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଏ ମହାବଳଶାଳୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସଖା, ଆଜ ମୋତେ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ କରିବାରୁ ମୁଁ ତାଠାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ବର ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଛି ।

ପାର୍ବତୀ—ଆପଣଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ।

ଶିବ— ଗୀତ (କର୍ଣ୍ଣାଲି)

ମାଗିନିଅ ବର ତୁମର ଯେ ଇଚ୍ଛା ତୋର ।

ପରାକ୍ରମ ଦେଖି ଦୟା ହେଲା ମୋହର । ଘୋଷା ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ! ତୋ ସହିତ ମୋର ସାକ୍ଷାତ ହେଲା ଏ ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ ?

ଗୀତ

ବାସବ ତୋହର ତାତ କେଶବ ତୋ ପ୍ରିୟସାଥ

ତୋତେ ଜେତା ସମରେ ଏ ଜଗତର । ୧ ।

ବତ୍ସ, ଯେବେ ବର ମାଗିବୁ, ମୁଁ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଇଚ୍ଛା ସୁଖେ ମାଗି ନେଇ ବର ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ— ଗୀତ

ଯେବେ ଦୟା ପଞ୍ଚାନନ ପ୍ରକାଶେ ମିଳିବ ଅନ୍ନ

ଶିବ— ଗୀତ

ଅସ୍ତ୍ର ଦେଉଛ ରେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ କାମନା ତୋର ।

ପାର୍ବତୀ—ଏ କଣ ନାଥ, ଏ କି ଦଗାବାଜି ।

ଶିବ—କଣ ଦଗାବାଜି ?

ପାର୍ବତୀ—ଅଙ୍ଗ ଶୁଦ୍ଧ ନାହିଁ, ଏ ବରର ଫଳ କଣ ହେବ ?

ଶିବ—ଠିକ୍ କହିଲ ଦେବି ! ମୁଁ ଯାଉଛି ସ୍ନାନ ମାର୍ଜ୍ଜନା କରି ଆସେ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପାର୍ବତୀ—ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ! ଏପରି ନିର୍ବୋଧ ତୁମ୍ଭ ଅଳ୍ପ ଭିକ୍ଷା ମାଗୁ କମା ହରେ ? ଯଦି ଶିଶୁ ତୁମ୍ଭ, ମାଗ ବର ଯଦ୍ଵାରେ ଲଭିବୁ ପୌରୁଷ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ମା ଅଜ୍ଞାନ ମୁଁ ନ ଜାଣେଇ କହୁଛି, ଦୟାକରି କହିଦିଅ ଅଧମ ସନ୍ତାନେ ।

ପାର୍ବତୀ ମାଗ, ଚେତେବ ପାଶୁପତ ଅସ୍ତ୍ର ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ହଉ ମା ।

ଶିବ—(ପ୍ରବେଶି) ବତ୍ସ ! ଇଚ୍ଛା ସୁଖେ ମାଗି ନେଇ-ବର, ଯେ ଇଚ୍ଛା ତୋହର ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ପଶୁପତି ! ପାଶୁପତ ଅସ୍ତ୍ର ଅସ୍ତୁ ଦେଉ ମୋତେ ।

ଶିବ—(ସ୍ଵଗତ) କାହିଁ ଜାଣନ୍ତା ଏ ଗୂଢ଼ ରହସ୍ୟ, ନିଶ୍ଚୟ ଏହା ପାର୍ବତୀ ଫିକର (ପ୍ରକାଶ୍ୟ) ପ୍ରିୟେ ! ଦେଲି ମୁହିଁ ପାଶୁପତ ଅସ୍ତ୍ର ମାଗିଦଅ କହୁ ବର ତୁମ୍ଭେ ପାର୍ଥ ସଂଭବରେ ।

ପାର୍ବତୀ ଇଚ୍ଛା ତବ, ଦେଉ ନିଶ୍ଚେ ବର ।

ଶିବ—ଦେବି ! ଅଙ୍ଗ ଶୌଚକରି ଆସେ ଦଣ୍ଡ ପରେ ବର ।

ପାର୍ବତୀ—(ଅଙ୍ଗ ଶୌଚ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶିବ—ବତ୍ସ ! ଜାଣୁ କି ତୁ ମାଗିବୁ କି ବର ?

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—କି ଜାଣେ ମୁଁ, ଯାହା ଆଜ୍ଞା ହେବ ତବ ଅନୁଗ୍ରହେ ।

ଶିବ—ମନେଭଣ ପାର୍ଥ ? ମାଗିନେବୁ ଦେଖଠାରୁ ଅଭୟ ଭୂଷିର । ଯେଉଁ ଶରେ ମହିଷାସୁର ହୋଇଛି ନିଧନ, ମାତ ବାରୁ ନ ସନ୍ଧାନିବୁ ଏହା ଇତର ପ୍ରାଣୀରେ । କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ହେବ ଏହା ତୋର ଭାରତ ସଂଗ୍ରାମେ ।

ପାର୍ବତୀ—(ପ୍ରବେଶ) ବତ୍ସ ! କି ମାଗୁଛ ମାଗ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ଦେବ ! ହୋଇଛନ୍ତି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଯେବେ ଅଧମ ଭକ୍ତରେ । ତଅନ୍ତୁ ତେବେ ଅପୂର୍ବ ତୁଣୀର, ଏହି ଭିକ୍ଷା ଶ୍ରୀପଦ ଯୁଗଳେ ।

ପାର୍ବତୀ—ତଥାସ୍ତୁ, (ଶିବଙ୍କ ପ୍ରତି) ଭୋଳାନାଥ । ଜାଣିଲ କେମନ୍ତେ ପାର୍ଥ ଏ ଗୂଢ଼ ଅଭୁସନ୍ଧ କଥା ।

ଶିବ—ଦେବି ! ଜାଣିଲ ଯେମନ୍ତ ମମ ବର ବାର୍ତ୍ତା, ଜାଣିଲ ସେପରି । (ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ପ୍ରତି) ବତ୍ସ ରେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ! ଘେନ ଆଜ ଆତିଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବୁ ଆମ୍ଭର । ମନେରଖ ନ ପ୍ରକାଶିବୁ ଏହା କେବେହେ ରୁକ୍ମିଣୀ ନାହାରେ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ନା ଦେବ ! ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଲଙ୍ଘନ କରିବାରୁ ବାରବର୍ଷ ବନବାସ କରି ଆସିଛି । ଏ ଅଧମ ଦାସଠାରେ ରଖିଥିବେ ଦୟା ।

—*—

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— ଗୀତ

(ଥିଏଟର-ବୃତ୍ତେ)

ମୁଁ ସ୍ଵଭେ ବନ୍ଧା ଜଗତେ
ଥାଏ ଭକତ ହୃତେ ମରତେ ।
ଭକତ ସୁଖରେ ଥାଏ ମୁଁ ସୁଖୀ
ଭକତ ଦୁଃଖରେ ମୁଁ ସଦା ଦୁଃଖୀ
ଭକ୍ତମାନ ରଖି
ମୋ ମାନ ଉପେକ୍ଷି ଭକତପଛେ ଧାଏଁ ନିରତେ ।

ଆହା ! ଭକ୍ତ ମୋର ପ୍ରାଣର ବାନ୍ଧବ । ଜୀବନରେ ସୁଖ ଦେଖି ସେ ଆଜ ଦେବତାମାନଙ୍କ କୁଟିଳ ଚକ୍ରାନ୍ତରେ ପଡ଼ି କେତେ କଷ୍ଟ ସହ୍ୟ କରି ଜଙ୍ଗଲରେ ଅରକ୍ଷ ହୋଇ ବୁଲୁଛି । ଦ୍ଵାରକାରେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ବିଚ୍ଛେଦରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରାଦି ଅନ୍ୟ ଭ୍ରାତାମାନେ କିପରି ଅଛନ୍ତି ଦେଖିବି (ଦ୍ଵାରକାରେ ପ୍ରବେଶି ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ପ୍ରତି) ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ମନଟା ଏପରି ବିରସ ଦେଖାଯାଉଛି କାହିଁକି ? ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ଗୀତ— (ହେ ଗୁରୁ ଦେବ-ବୃତ୍ତେ)

ଦେଖୁଛି ଆଜ ବିପରୀତ ହେ ଧର୍ମ ସୁତ । ପଦ ।
କଲି ମୁଁ କିବା ଦୋଷ, ମନେ ବହିଛ ରୋଷ ।
ପ୍ରକାଶି ହର ମୋ ସନ୍ତାପ । ୧ ।

ଦର୍ଶି କମ୍ପା ନ କହୁଛ କଥା, କିବା ଦୋଷ ଜାଣିକି ତୁମ୍ଭରେ, ସନ୍ଦେହ ଜନ୍ମୁଛି ବଡ଼ ।

ଗୀତ

କାହିଁ ମୋ ପ୍ରାଣ ସଖା ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ନାହିଁ ଦେଖା
ତା ପାଶେ ଦୋଷୀ ନାହିଁ ମୁଁ ତ । ୨ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ତ ମୋର ପ୍ରାଣର ବନ୍ଧୁ । ସେ କାହିଁକି ମୋର କୁଣ୍ଡ ଶୁଣି ଦଉଡ଼ି ଆସୁ ନାହିଁ । ମୁଁ କିଛି ଦୋଷ କରିଛି, ସେଥି ଯୋଗୁ ମୋର ମୁଖାବଲୋକନ କରୁନାହିଁ ? ଯଦି ସେ କଥା ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ମୋତେ କ୍ଷମା ଦିଅନ୍ତୁ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଘୁଡ଼ି ଦଣ୍ଡେ ରହିପାରିବି ନାହିଁ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ଭଗବାନ ! ସେତ ଆମ୍ଭ କର୍ମଦୋଷ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—କଣ, କଥା କଣ ? ମୁ ତ କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର - ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଗୋଟିଏ ନିୟମ ଲଙ୍ଘନ କରିବାରୁ ବାରବର୍ଷ ନିର୍ବାସିତ ହେଲା ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—କଣ ହେଲା, ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ନାହିଁ ? ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ମନରେ କଣ ଏଇଆ ଥିଲା ।

ଗୀତ

ଅଦନ୍ତା କରି ପାର୍ଥେ ତେଜିଲ ନିର୍ବାସିତେ
ହେଜିଲ ନାହିଁ ସ୍ନେହଭ୍ରାତ ।

ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣି ପାରୁଛି ତୁମ୍ଭେମାନେ ଅଦନ୍ତା କରି କପଟରେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କୁ ବନବାସ ପଠାଇଦେଲ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ନା, ପ୍ରଭୁ ଏହା କେବେହେ ନୁହେଁ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— ଗୀତ

ଧିକ ତୁମ୍ଭର ପଣ, ଧିକ ତୁମ୍ଭ ଜୀବନ
ବାଳକୃଷ୍ଣର ଏ ଭଣିତ । ୪ ।

ଧିକ୍ ତୁମ୍ଭର ପଣ୍ଡିତି, ଧିକ୍ ତୁମ୍ଭର ଜୀବନ, ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଭାଇକୁ ଘରକୁ ସା ହଜାଇ ବସିଲ ନ ତାହାର ଆଗପଛ କଲ (ପ୍ରକଟ) ତେବେ ଯିବ ନିଶ୍ଚେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ

ସମୀପେ । ଅଦ୍ଭୁତ ରୂପ ଏକ ଦେଖାଇବ ଆଜ । ଶତ୍ରୁତ ଜନା ମୋର ପ୍ରାଣର ବାନ୍ଧବ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟ) ଥାଅ ତେବେ ତୁମ୍ଭ ଆମ୍ଭ ଦେଖା ଏତେକ ।

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଅର୍ଜୁନ—କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ କଥା ଯେମ୍। ମନେ ପଡ଼େ ସଦା ଯେପଣେ ଚାହେଁ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରାୟ ଦିଶିଯାଏ ମୋତେ, ନା, ନା, ବାତୁଳ ମନ, ଆଜି କିଣି ତୋ ଭାଗ୍ୟରେ ସେ ଲାବଣ୍ୟ ମାଧୁରୀ ରୂପ ଅଛି । ଏ କିଣ ? ଏ କି ଶବ୍ଦ ? ହିଂସ୍ର, ଜନ୍ତୁ କେହି ଆସିଲ ପରି (ନବ ଗୁଞ୍ଜର ବେଶେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରବେଶ) ।

ଗୀତ

ତାଳ ରୂପକ

ଏ କେଉଁ ଅଦ୍ଭୁତ (ରୂପ) କାହିଁ ଆସିଲ ରେ ।
ମୋ କଳ ବଳ କୌଶଳ ଧ୍ୱଂସିଲ ରେ । ଘୋଷା ।

ଏ କି ଅଦ୍ଭୁତ ମୂର୍ତ୍ତି ! ଯାକୁ ଦେଖି ମୋର ବୁଦ୍ଧି ବିବେକ ସମସ୍ତ ଚୂନା ହୋଇଗଲଣି ।

ଗୀତ

ମାଥେ କୁକୁଟ ମୁକୁଟ ମୟୂର ପାପ୍ୟେକ ବଣ
କୁଞ୍ଜର ପ୍ରାପ୍ୟେକ ପୃଷ୍ଠ ବସିଲ ରେ । ୧ ।
ବ୍ୟାଘ୍ର, ଅଶ୍ୱ, ହସ୍ତୀ ପଦ ସିଂହକଟୀ ସର୍ପ ଲାଞ୍ଜ
ମନୁଷ୍ୟର କର ଏକ ମିଶିଲ ରେ । ୨ ।

ଆହା ! ଏ ଅଦ୍ଭୁତ ଭାବ ମୁଁ ତ କେବେ ଦେଖି ନାହିଁ । ଯାକୁ ଦେଖିଲ ବେଳୁ ମୋ ମନର ଆନନ୍ଦ ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ହେଉଛି, ନିଶ୍ଚୟ ଏ ମାୟା ।

ଗୀତ

ଜବା ବ୍ରହ୍ମା ହରହରେ କପଟ କଲେ ମୋଠାରେ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ନିଶ୍ଚେ ଜାଣିଲ ରେ । ୩ ।

ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିଲଣି, ନିଶ୍ଚୟ ବୁଝିଲଣି, ତୁହେଁ କେବେ ବନଚର ନୁହ । ନବରଙ୍ଗିଆ ଭଏ ତୁହି କହ କପ ବାଞ୍ଛା । ମାଗୁ ଯେବେ ମୋର ପ୍ରାଣ ଅବିଳମ୍ବେ ସମର୍ପିବି ତୋତେ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ପ୍ରାଣସଖା ତୋ ବଚନେ ଶୂନ୍ୟ ମୋତେ ବସିଲ ଟୋଳେକ, ତେଣୁକରି ଖେଳିଲ ତୋ ଏଥେ

ଅର୍ଜୁନ—ଭଗବାନ ! ଏ ଅଭାଗା ସତେ ଆପଣଙ୍କ ମନରେ ପଡ଼ିବ ବୋଲି ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରି ନ ଥିଲି । (ଅଗ୍ନି ପ୍ରତି) କିଏ ଏହି ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଜରାଗ୍ରସ୍ତ ଲୋକ କିବା ବ୍ୟାଧି ଆକର୍ଷିଛି ତାଙ୍କୁ ତାକ ପୁଚ୍ଛିବା କାରଣ ।

ଅଗ୍ନି—(ସ୍ୱଗତ) ଏଇଠି ଅର୍ଜୁନ ସଙ୍ଗରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏତେକିବେଳେ ମନୋରଥଟା ନିଶ୍ଚୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ।

ଅର୍ଜୁନ—ବିପ୍ରବର ! କିବା ତବ ଅଭିଳାଷ, କହ ଶକ୍ତି ଥିଲେ ମେଣ୍ଟାଇବି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ତୁମ୍ଭର ।

ଅଗ୍ନି—ବାପ, କର ତେବେ ସତ୍ୟ ?

ଅର୍ଜୁନ—ସତ୍ୟ ବମ୍। କରିବି ବ୍ରାହ୍ମଣ, ମୋ ନିଜ ପ୍ରାଣ ଭ୍ରାତୃଦ୍ରୋହୀ, କୃଷ୍ଣ ଦ୍ରୋହୀ, ଏହା ଛଡ଼ା ଯା ମାଗିବ ଦେବି ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ।

ଅଗ୍ନି—ମୁହିଁ ଅଗ୍ନି ! ଲାଗିଛି ଲୁହୁବୁହୁ ବ୍ୟାଧି ମୋହର ଶରୀରେ । ଆସିଛି ମୁଁ ଅଶ୍ୱୀକର ତୋତେ ଏହି- ସ୍ଥାନେ, ଦହିଣ ଖାଣ୍ଡବ ମୋତେ କରାଇବୁ ରୋଗମୁକ୍ତ ଯେବେ ଉପଯୁକ୍ତ, ଧର୍ମ କମାଇବୁ ବାବୁ ! ଜନ୍ତୁ ନ ଯିବକୁ କାଟହିଁ ପଳାଇଯାଏ ଏକ ସେ କାନନ ମଧ୍ୟୁ ।

ଅର୍ଜୁନ—ଦେବ ! ଆପଣଙ୍କ କୃପାରୁ ଓ ଭଗବାନଙ୍କ ଦୟାରୁ ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଖାଣ୍ଡବ ଦହନେ ଆପଣଙ୍କୁ ଯଥାଶକ୍ତି ସାହାଯ୍ୟ କରିବି ।

ଗୀତ

(କୁହି ନରାଧମ—ବୃତ୍ତେ)

ଦୁଃଖ ବହ୍ନି ଶାନ୍ତ ତୁମ୍ଭ
ମନୋରଥ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବି ଟି ମୁହିଁ ।
ଦୟାକର ଦେବ ଦହିବ ଖାଣ୍ଡବ
ରକ୍ଷିବ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ।
କେତେ ବଢ଼ାଅ ପଥ ।
ପାର୍ଥ ପାଳିବଟି ଆଜ ଦୃଢ଼ବ୍ରତ । ୧ ।

ଦେବ ! ଚାଲନ୍ତୁ ତେବେ, ବିଳମ୍ବରେ ନାହିଁ ଆଉ ପ୍ରୟୋଜନ କିଛି ।

(ଅର୍ଜୁନ ସାହାଯ୍ୟେ ଅଗ୍ନି ଖାଣ୍ଡବବନେ ପ୍ରବେଶ)

ଇନ୍ଦ୍ର—ବଜ୍ରରେ ମୂର୍ଖ କି ସାହସେ କଲୁ ଏହି କର୍ମ ।

୧ମ ଗନ୍ଧର୍ବ—ଭାଇ ସର୍ବନାଶ ହେଲା ।

୨ୟ ଗନ୍ଧର୍ବ—ହଁ, ଅଗ୍ନିର ପ୍ରବଳ ଜ୍ୱାଳାରେ ଜଳି ଗଲେଣି ଜୀବ ଏପରି କାଣ୍ଡ କଲା ।

୧ମ—ଆରେ ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବ ଅର୍ଜୁନ ଅଗ୍ନିର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ହରିବାକୁ ଅଗ୍ନିକୁ ସଙ୍ଗରେ ଆଣି ସବୁ ଭସ୍ମ କରି ଦେଉଛି ।

୨ୟ– ଆମ ଧନୁଶର ଧରିବା କଣ ବୃଥା ହୋଇଯିବ ।

୧ମ—ଚାଲ ସର୍ବେ ଭାଇ କଣ । ରେ ମୂର୍ଖ, କ ସାହସେ କରୁ ଏତେ କର୍ମ ।

ଗୀତ

(କଓ୍ୱାଲି)

ରହ ରହ ପାର୍ଥ ତୁ ରହ ରହ ରେ

କମ୍ପା ଖାଣ୍ଡବ ବନ କରୁ ଦାହ ରେ । ପଦ ।

ମୂର୍ଖ, କାହା ବଳରେ ସ୍ୱର୍ଗରେ ପଶି ଏତେକାଣ୍ଡ କରୁଛୁ, ତାହାର ସମୁଚିତ ଶାସ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୋଗ କରିବୁ ।

ଗୀତ

ସିଂହ ମେଳରେ ଶଶ, ପଶି ଏତେ ଭରସା

ବଣା ହେଲୁ କି ପଶୁ ଜଡ ରେ । ୧ ।

ମୂର୍ଖ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ତୋର ମହାନିଦ୍ରାର ସମୟ ଉପଗତ, ଇଷ୍ଟ ସ୍ମରଣା କର ।

ଅର୍ଜୁନ—ପାଷାଣ୍ଡ, ପ୍ରାଣ ନେଇ ପଳାଅ ଏଠାରୁ, ନଚେତ୍ ଖଣ୍ଡ, ଖଣ୍ଡ କରିଦେବି ତୁମ୍ଭ ଗଣ୍ଡି ମୁଣ୍ଡ ।

ଗନ୍ଧର୍ବ— ଗୀତ

ଯମ କି ନନ୍ଦନ, କରନ୍ତି ଅଞ୍ଜନ

ତଣ ନାହିଁ ସୁଞ୍ଜନ ଦେହରେ । ୨ ।

ପ୍ରାଣେ ଯେବେ ତୋ ଆଶ, ପଳା ଏଥୁଁ ନୃଶଂସ

ବାଳକୃଷ୍ଣର ଆଶ ରହରେ । ୩ ।

କେତ୍ରିମାର ଗନ୍ଧର୍ବେ ସମସ୍ତେ ଦୁରାତ୍ମାର ଗ୍ରାସଖାର ଜଳ ଏ ଖାଣ୍ଡବ ।

ଅର୍ଜୁନ—ଆସ ତେବେ ଧର ଅସ୍ତ୍ର କର ରଣ, ଦେଖାଯିବ କାହା ପଥ ପରିଷ୍କାର କଲାଣି ଶମନ, ଭୁଲି ରେ ବର୍ବରେ, ଏତେ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧେ ଭୁଲିଗଲଣିକି ସେ ସୁଦର୍ଶନ କାହାଣୀ ।

(ଯୁଦ୍ଧ କରୁଁ କରୁ ଗନ୍ଧର୍ବଙ୍କ ପଳାୟନ)

ଅର୍ଜୁନ –ପଳାଅ କେଣିକି ଦୁଷ୍ଟେ, ପଳାଅ କେଣିକି ? ତୁଚ୍ଛଦର ବଧ୍ୟ ହସ୍ତର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ନଷ୍ଟ କରିବ କେବେ, ଯାଅ ଯାଅ ନିଜ ପ୍ରାଣ ନେଇ; ତୁମ୍ଭର ଏ କାର୍ଯ୍ୟର ପୁରସ୍କାର ଯାହା ଯାହା ଶୁଣି ମୋହଠାରୁ । ଯଦି ଯେବେ ନିଜ ନିଜ ଭଲ, ଅପରାଧ ନିମନ୍ତେ ମାଗ କ୍ଷମାଭିକ୍ଷା ।

—*—

ଦୃଶ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ

ନାରଦ— ଗୀତ

(ଥିଏଟର-ଭୃଙ୍ଗ)

ହରିନାମେ ଆଜି ବାଜ ରେ ବୀଣା ।

ହରି ହରି ବୋଲ ନାଚ ବାଦ୍ୟ ଢୋଲ

ହରିନାମ ସ୍ୱାଦୁ ପାଇ ରସନା

ହରି ନାମ ଅମୂଲ୍ୟ ଧନ ଶଙ୍କା ବାରେ ପାଗଳ ମନ

ଆଉ ଧନ ଚୋର, ନୂହଇଟି ତର

ଅନ୍ତିମ କାଳକୁ କରିବ କଣା । ୧ ।

ହରିମୟ ଏହୁ ଜଗତ ପଶୁପକ୍ଷୀ ପତଙ୍ଗ କୀଟ

ଜଳେ ଦେଖ ହରି; ସ୍ଥଳେ ଦେଖ ହରି

ସର୍ବଘଟେ ପୂରି ଅଛନ୍ତି ସିନା । ୨ ।

ହରିନାମେ ବାଛରେ ଭେଳା

ହରିନାମେ ଖେଳରେ ଖେଳା

ଆଉ ନାମ ହେଳା, ନ କରରେ ହେଳା

ବାଳକୃଷ୍ଣେ ଭୃତ୍ୟ କର କରୁଣା । ୩ ।

ହରିବୋଲ, ହରିବୋଲ ! (ସ୍ୱଗତ) ଇନ୍ଦ୍ର ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ନିଜାର୍ଥୀରେ ବନ୍ଦୀକୃତ ହୋଇଛି, ଏଣେ ଅର୍ଜୁନ ସାହାଯ୍ୟରେ ଅଗ୍ନି ତାର ପ୍ରାଣରୁ ଅଧିକ ସୁରକ୍ଷିତ ଖାଣ୍ଡବ ବନ ଦହନ କରିବ ତୁ ଗନ୍ଧର୍ବଗଣ ସର୍ବପ୍ରଯତ୍ନେ ଚେଷ୍ଟାକରି ମଧ୍ୟ କୌଣସିମତେ ରକ୍ଷାକରି ନ ପାରି ନିଜ ନିଜ ପ୍ରାଣ ବଞ୍ଚାଇବା ନିମନ୍ତେ ପଳାୟନ କରିଛନ୍ତି । ଯାଏ, ଏ ବିଷୟ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ କହିଦେଇ ଚେତାଇ ନ ଦେଲେ ହେବନାହିଁ । ପୁଣି ଅର୍ଜୁନ ଦେବଦୂତଙ୍କୁ ବାର ବର୍ଷ ବନବାସ ଆସି ଅନେକାନେକ ଦେବ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରି ଦେବତାମାନଙ୍କ ଠାରୁ ମହା ମହା

ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ରମାନ ପାଇ ସାରିଲେଣି, ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ଅଛି ଅଗ୍ନିଠାରୁ ଗାଣ୍ଡିବ କାର୍ମୁକ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରଠାରୁ କିରୀଟ ଭୂଷଣ । ଦେଖିବ ଏମା ତ୍ରିପୁର ବିଜୟୀ କରିଷ୍ଣୁ ହେବ ଧନଞ୍ଜୟ, ଯାଏ ଚେତିବେ ।

— * —

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ଇନ୍ଦ୍ରସଭା)

(ଦେବାଙ୍ଗନା ସହ ଇନ୍ଦ୍ର ନୃତ୍ୟ ଗୀତରେ ମତ୍ତ)

ଇନ୍ଦ୍ର—ବରାଙ୍ଗନେ ବନ୍ଦ କଲ କାହିଁକି ? ଗାଅ ପ୍ରେମର ସଙ୍ଗୀତ ।

ନାରଦ—(ପ୍ରବେଶ ସ୍ୱଗତ) ଏହି ତ ଉଚିତ ସମୟ ମିଳିଛି । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ହରିବୋଲ, ହରିବୋଲ, ହରିବୋଲ !

ଇନ୍ଦ୍ର—ପ୍ରଣତି ଶ୍ରୀପଦେ ଦେବ ବିଧିର ନନ୍ଦନ ! ଦେବର୍ଷେ, କିବା ଅଭିଳାଷେ ଅସମୟେ ସମାଗତ ଏଥି, ଉପବିଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତୁ ଏ ଆସନେ ।

ନାରଦ—ଦେବରାଜ ! ସେଥିପାଇଁ ଅସମୟ ହେଲୁ ଆସିଲି ବାହାରି ।

ଗୀତ

(ସ୍ତୁତିଦେବ – ବୃନ୍ଦେ)

ଶଚୀପତି ପଡ଼ିଲା ବଡ଼ ବିପତ୍ତି

ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ବସିଛ ବାସେ କୁଣ୍ଡଳଧର ଗୁଣି । ପଦ ।

ଦେବରାଜ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରମୋଦରେ ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ ନୃତ୍ୟଗୀତରେ ତନ୍ମୟ ରହିଛୁ, ତେଣେ ଯେ ତୋର ସର୍ବନାଶ ଘଟିଲାଣି ସେ ଦୁଃଖ ଗାଥା କିଏ ବଖାଣିବ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ଦେବର୍ଷେ ! କାହାର ସର୍ବନାଶ ?

ନାରଦ— ଗୀତ

ତୋହର ଖାଣ୍ଡବ ବନ, ଅର୍ଜ୍ଜୁନ କଲା ଦହନ

ଅଗ୍ନିରେ ଦେଇଛି ଠାଣ ହୋଇବ ଦୁର୍ଗତି ।୧।

ଦେବରାଜ ! ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ନିଜବନ୍ଧୁ ବ୍ୟାଧିରୁ ମୁକ୍ତ କରିବାଲାଗି ତୋହର ଖାଣ୍ଡବ ବନରେ ଅଗ୍ନିକୁ ପ୍ରବେଶ କରାଇଛି ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ଦେବର୍ଷେ ! ଖାଣ୍ଡବ ବନ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ପୋଡ଼ାଇ-ଦେଲା ! ସେ ସମୟରେ ଉଦ୍ୟାନ ରକ୍ଷକ ଗନ୍ଧର୍ବମାନେ କାହିଁଥିଲେ ?

ନାରଦ— ଗୀତ

ପଳାୟେ ଗନ୍ଧର୍ବଗଣ, ଛାଡ଼ିଗଲେ ନିଜ ସ୍ଥାନ

ବାମ ହେଲାଣି ତୋ କର୍ମ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଚିନ୍ତ ।୨।

ଦେବରାଜ ! ସେ ଏପରିଭାବେ ଗନ୍ଧର୍ବଗଣଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରିଛି ଯେ, ସେମାନେ ନିଜ ନିଜ ପ୍ରାଣ ଭୟରେ ଛାଡ଼ି ଇତସ୍ତତଃ ପଳାଇଲେଣି, ପୁଣି ମଧ୍ୟ ଅଗ୍ନିର ଅନୁରୋଧ ମତେ କରିଛି ଆକଟ ଯେ, ତହୁଁ ବର୍ତ୍ତିବାକୁ ନାହିଁ ଜନେ କୀଟ ପକ୍ଷୀ, ପତଙ୍ଗାଦିଙ୍କୁ ବାଟ । ମଲେଣି ସମସ୍ତେ, ଯେ ଥିଲେ ଯେଉଁସ୍ଥାନେ ପଡ଼ି ଅଗ୍ନିର କବଳେ, ନ ପାଇଣ ପଥ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ଦେବର୍ଷେ ! ସତ୍ୟ ଏ ଘଟଣା ? ଯାଉଛି ମୁଁ ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ । ବାର୍ତ୍ତାବହ ! ଜଣାଅ ଯାଇଣ ଶୀଘ୍ର ସେନାପତିରେ ମୋ ଆଦେଶ । ଆସନ୍ତୁ ସସୈନ୍ୟେ ସେନାଗଣେ କରି ସାଜ, ଯାଉଛି ମୁଁ ରଙ୍ଗମହଲକୁ, ଫେରିବି ଏକ୍ଷଣି ।

—*—

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

ଅନ୍ତଃପୁର

ଶଚୀଦେବୀ—ଆଜ ଦେବରାଜଙ୍କର ଆସିବାର ଏତେ ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି ? ଆଜ ଏମନ୍ତ କି ସମସ୍ୟା ହେଉଛି ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବ ଅସ୍ତାଚଳ ଚୂଡ଼ି ଜନନୀ କୋଡ଼ରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଲେଣି, କାହିଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିଲେ ନାହିଁ ! ଏ କାହାର ପଦ ଶବ୍ଦ ? ବୋଧହୁଏ ଜୀବିତେଶ ଆସୁଛନ୍ତି ପରା ।

ଇନ୍ଦ୍ର—(ପ୍ରବେଶି) କି ପ୍ରିୟେ ! କାହିଁକି ବସିଲ ଏତେ, କି ବସି ଭାବୁଥିଲ ଏକାକୀ ଏଠାରେ ?

ଶଚୀ—ନାଥ ! ଆପଣଙ୍କର ଆଜ ଏତେ ବିଳମ୍ବର କାରଣ କଣ ? ପୁଣି କିମ୍ପା ବ୍ୟସ୍ତ ଏତେ । ଆସ, କ୍ଷଣେ ବସି ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ନା ପ୍ରିୟେ, ନା, ମୋ ସ୍ୱର୍ଗରେ ଆଉ ଏ ସୁଖ ସମ୍ଭୋଗ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭ ପ୍ରେମ ରଜ୍ଜୁରେ ବନ୍ଧା ହୋଇ କେଉଁ କାରାଗାରେ ବନ୍ଦ ହେବି, ସେ ସୁଖ ସ୍ୱପ୍ନ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ନିମିତ୍ତ ଚାପୋଡି ପକାଅ ସଖି ! କି କହିବ ସେ ଗ୍ଳାନି ବାର୍ତ୍ତା ! ଶୁଣ, ଆଜ ବଳମ୍ବ କାରଣ ।

ଶଚୀ—କି କଥା ନାଥ ?

ଇନ୍ଦ୍ର—ପ୍ରିୟମ୍ବଦେ ! ଅଗ୍ନିର ଆଦେଶେ ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବ ଅର୍ଜୁନ ଆସି ସୁରପୁରେ, ସେବୁଁ ମୁକ୍ତ କରିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରବେଶ କରାଇ ଅଛି ମୋର ଖାଣ୍ଡବ କାନନେ । ଶୁଣି ସେ ଭୀଷଣ ବାର୍ତ୍ତା, ଶତଧା ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ଅନ୍ତର ମୋହର । ଅଶନେ ବ୍ୟସନେ ମୋ ନାହିଁ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଲବେ । ମେଲାଣି କର ଦହନ ଯିବି ମୁଁ ସେଠାକୁ ।

ଶଚୀ—ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ! ଯେଉଁ ରଣରେ ପ୍ରାଣୀର ପ୍ରାଣ ଆଶଙ୍କା ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ; ପୁଣି ସେ ସେହି ନଟ-ଲୁଟିଆ ନନ୍ଦ ଲାଲର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସଖା, ତହିଁରେ ଏତେ ଆନନ୍ଦ କାହିଁକି ? ନ ଯାଆନ୍ତୁ କେବେହେ ରଣେ ମାନବ ସହିତ, ଶୁଣି ସେ ବାରତା ପ୍ରାଣ କମ୍ପେ ହୃଦୟ ମୋହର ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ପ୍ରାଣେଶ୍ୱରି ! ସ୍ୱର୍ଗଲଳନା ହୋଇ ତୁମ୍ଭେ ନ ଜାଣ କି ସାର ହୃଦଭାବ ।

ଶଚୀ—ନାଥ ! ବେଶ୍ ଜାଣିଛୁ, "ମନେ ନ ପଡ଼େ କି ତବ ଅତୀତ କାହାଣୀ, ତଥାପି ପତି ଅନୁଗତା ପତ୍ନୀ ଅଟେ ସଦାକାଳେ । ପତିବାକ୍ୟ ରକ୍ଷା-କରିବା ସତୀର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଆସ ନାଥ, ସାଜ ସାଜେ ସଜାଇ ଦେଉଛି ତବ (ସଜାଇ ଦେଇ) ନାଥ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନେ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ପତିପରାୟଣା ଗୁଣବତୀ, ନ ଭୁଲିବି ଏହି ଋଣ ତବ କାଳେ କାଳେ । ଯାଏ ତେଣେ ସେନାପତି ସାଜ ସେନାଗଣେ କରିଥିବେ ଅପେକ୍ଷା ମୋହର ।

—*—

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

ଅଗ୍ନି—(ସ୍ୱଗତ) ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହୋଇଲି ପ୍ରାଣ ଖାଣ୍ଡବ ଦହନେ, ନାହିଁ ମୋର ଲେଶ ମାତ୍ର ବ୍ୟାଧିର ଲକ୍ଷଣ, (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଧନ୍ୟ ଧନଞ୍ଜୟ, ତବ ବଳ-ବୀର୍ଯ୍ୟ ଓ ସାହସେ ହେଲି ମୁହିଁ ଏ ରୋଗରୁ ମୁକ୍ତ । ସେଥିଯୋଗୁଁ ପ୍ରୀତ ତୁମ୍ଭଠାରେ । ଇଚ୍ଛା ସୁଖେ ମାଗି ନେଇ ବର ।

ଅର୍ଜୁନ—କି ବର ମାଗିବି ଦେବ, ନ ଜାଣେ ମୁଁ କିଛି, ପ୍ରୀତ ଯଦି ଅଧମ ଉପରେ ଅସ୍ତ୍ର ଦେଉ ଗାଣ୍ଡିବ କାର୍ମୁକ ।

ଅଗ୍ନି—ତଥାସ୍ତୁ (ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ)

ଇନ୍ଦ୍ର—(ପ୍ରବେଶି) ଆରେରେ ପାଷଣ୍ଡ, ଏତେକ ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା, ଦେଖିବି ରେ ମୂଢ଼ କେତେ ତୋ କ୍ଷମତା ।

ଗୀତ—(ତାଳ—ରୂପକ)

ପାଣ୍ଡବା ଜାରଜାତକା, କଲୁ ଏତେ କାଣ୍ଡ ରେ
ଖାଣ୍ଡବ ଦହିଲୁ ମୂର୍ଖ ସମ୍ଭାଳ ତୋ ମୁଣ୍ଡ ରେ । ପଦ ।

ମୂର୍ଖ ! ଜାରଜାତକା ମୋର ଖାଣ୍ଡବ ବନ ଧ୍ୱଂସ କଲୁ, ଏକ୍ଷଣି ତୋର ମୁଣ୍ଡକେ ରଖିବ ଦେଖିବି ।

ଗୀତ

ଭଣ୍ଡ ପିଶାଚ ଅଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ତୋର କାଣ୍ଡ ଜ୍ଞାନ ।
ଦଣ୍ଡକେ ନେବି ତୋ ପ୍ରାଣ କରି ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡ ରେ । ୧ ।
ଜୁହି ରେ ପତଙ୍ଗ ପ୍ରାୟ ମାତଙ୍ଗେ କରୁ ସମର,
ବାଳବୃନ୍ଦର ବିଶ୍ୱାସ ହେବୁ ଲଣ୍ଡ ଭଣ୍ଡ ରେ । ୨ ।

ନରାଧମ ! ଏତେକ ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ତୋର, ଯଦି ଚାହେଁ ମୁଖ ଦେଇ ତୁ ଶ୍ୱାନ ଶୃଗାଳ, ରକ୍ଷା ଆଉ ନାହିଁ ତୋତେ ।

ଅର୍ଜୁନ— ଗୀତ

(ତାଳ—ଖେମଟା)

କେତେ କହିବି ଜହ୍ନ ରେ ମୂଢ଼
ପାଷଣ୍ଡ ଭୁଲିଲୁଣି ତୋତେ ଧର୍ମ ରେ
କାହୁଁଅ ପଣ ତୋ ଦେଖାଇବି ଆଜ
ପାଇ କଲୁ ମନ୍ଦ କର୍ମ ରେ । ପଦ ।

ରେ ମୂଢ଼ ! ଆତ୍ମଧର୍ମେ ରତ ଦେଖିବ ତୋ ଦମ୍ଭ କେଯାଏ ।

ଗୀତ

ଦଳ ବଳ ତୋର ହେଲେଣି ନିର୍ମୂଳ
ଏ ସାହସେ ଆଜ ଲଗାଉଛୁ ଗୋଳ,
ଡାକଲାଣି କାଳ ତୋ ମଥା ସମ୍ଭାଳ
ଜଳଜଳା ନାହିଁ ମର୍ମ ରେ । ୧ ।
ପୁଞ୍ଜା ପୁଞ୍ଜା ଶରଙ୍କର ନ ଦେଖୁ ନାହୁଁ ଯଶା,
ଆଉ ରେ ଅଜ୍ଞାନ ଧଣେ ବଳାଉଛୁ ଆଶା ।

ଗୀତ

ହର ଶୂଳପାଣି ଅର୍ଜିଲୁ ଅକୀର୍ତ୍ତି,
ନାଶ୍ଚ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ରଟିଛୁ ଏ କ୍ଷିତି
ତୁମ୍ଭେ ଦେବଜାତି ଅଟରେ ଭୂଜାନ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ହୁଏ ଭ୍ରମ ରେ । ୨ ।

ବୃଥା ଆସ୍ଫାଳନେ ପ୍ରୟୋଜନ କିସ, ଧର ଶସ୍ତ୍ର କର ରଣ ଆରେ ଷଣ୍ଡପୁଷର ।

ଇନ୍ଦ୍ର— (ବଜ୍ର, ହସ୍ତେ ଯୁଦ୍ଧେ ଉଦ୍ୟତ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—(ପ୍ରବେଶ) କ୍ଷାନ୍ତହୁଅ ଶଚୀପତି ! ବୃଥା ରଣେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ । ପୁଣି ପିତା ପୁତ୍ରେ ଯୁଦ୍ଧ ନ ଶୋଭେ ପାଣ୍ଡବକୁ । ଦେବତ୍ୱରେ ପାର୍ଥ-ସାର କରଅଛି ଏହା । ନୁହଇ ବିଧେୟ ତବ ବଧିବା ତାହାକୁ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—(ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମକରଣ)

ଅଗ୍ନି—(ପ୍ରବେଶି) ହେ ସୁରେଶ ! କ୍ଷମାକର ପାର୍ଥନାରେ । ମମ ମୁଖେ ଶୁଣି ନୁହେ ସେଭ୍ଭ ଦୋଷୀ ସର୍ବତୋ-ଭାବେ ଦୋଷୀ ମୁଁ ଏଥିରେ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ଧନ୍ୟ, ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ରେ ଅର୍ଜୁନ । ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇଲି ମୁହିଁ ତବ ବଳବୀର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି, ଆନନ୍ଦରେ ଯାଚୁଅଛି ଏକବର । ଇଚ୍ଛା ସୁଖେ ମାଗି ନେନ ବର ।

ଅର୍ଜୁନ—କି ବର ମାଗିବି ପିତଃ, ଅଧମ ମୁଁ ଅକିଞ୍ଚନ ନର, କ୍ଷମା କରି ମମ ଦୋଷ ଅନୁଗ୍ରହ ନେନ । ମୋତେ କରୀଟ ଭୂଷଣ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ନିଅ ବତ୍ସ ! ନେନ ଏହା ଶିରଭୂଷା ତୁମ୍ଭେ, ଆଜଠାରୁ କିରୀଟୀ ନାମ ବହ୍ୟମାନ ରହିଲା ତୋ ଭବେ । ଯଶସ୍ୱୀ ହୋଇବୁ ତୁହି ଯୁଗେ ଯୁଗେ ବାବୁ ।

ଶ୍ରୀରାମ ବନଗମନ

ଗୀତାଭିନୟ

ଶ୍ରୀରାମ ବନଗମନ

ଗୀତାଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜସଭା

(ରାଜା ଦଶରଥ, ବଶିଷ୍ଠ, ସୁମନ୍ତ୍ର ଓ ସଭାସଦ୍ ବୃନ୍ଦ)

ଦଶରଥ — ଗୀତ

(କନ୍ଦ ମଞ୍ଜୀରର ବୃତ୍ତେ)

ମନ ଆନନ୍ଦେ ମାତିଅଛି
ଏ ପୁଣ୍ୟ ଅଯୋଧ୍ୟା ଧାମ ରେ ।
ଯୌବରାଜ୍ୟେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେବ
ମୋ ଅନ୍ଧର ରାମ ରେ । ଘୋଷା ।
ସଚରାଚର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମହାପୂତ ହେବେ ଝୁଣ୍ଡ
ଜୟରାମ ଗାଇ ଭୁବନେ କରିବେ ଯଶ ଘୋଷଣ । ୧ ।
ବାଳ ବୃଦ୍ଧ ଯୁବା ନାରୀ ନାଚନ୍ତୁ ରାମ ସୁମରି
ରାଷ୍ଟ୍ର କେବଳ ଉଲ୍ଲାସ ସରବେ ହୋନ୍ତୁ ନିପୁଣ । ୨ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବିଜୟୀ ପୁତ୍ର ହେଉ ରାଜ୍ୟେ ଅଭିଷିକ୍ତ
ହେବ ଏ ଜେବ ସଫଳ ବାଳକୃଷ୍ଣର ବଚନ । ୩ ।

ତବ ଆଶୀର୍ବାଦୁ ଗୁରୋ ସର୍ବସ୍ଥାନେ ସର୍ବଦରେ ଲଭିଅଛି ବିଜୟ କେତନ, ଶ୍ୱେତ ଶ୍ୱେତ ଅଶୀତ ହୋଇଅଛି କେଶ ଜାଲ । ନାହିଁ ମୋ ବଳ ଆଉ ଚଳାଇବ ରାଜ ସିଂହାସନ । ଭାବୁଛି ମୁଁ ଅବସର ନେବାକୁ ମନରେ । ବଡ ଭାଗ୍ୟବାନ ମଣୁଛି ମୁଁ ଆଜ । କୁଳର ପ୍ରଦୀପ ମୋର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ହସ୍ତେ ରାଜ୍ୟଭାର କରିଣ ଅର୍ପଣ, ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇବ ମୁହିଁ ଏ ବୃଦ୍ଧ ବୟସେ । ନ ଲଭିବ ପ୍ରଜାଗଣ ମୋତେ ସଫଳ ହୋଇବ ମୋର ଅଯୋଧ୍ୟା ଭୂଖଣ୍ଡ । ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଧନ୍ୟ ହେବି, ହେବେ ସର୍ବପ୍ରଜା ବୃନ୍ଦ ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତା । ପ୍ରଶଂସନ୍ତି ରାମେ ଶୁଣେ ଅଦ୍ଭୁତ ରୂପେ, ଗୁଣେ, ବିଦ୍ୟାରେ, ବୁଦ୍ଧିରେ ଯୋଗ୍ୟ ସେହୁ ରାଜ ପଦବୀରେ । ଆପଣଙ୍କ ମନୋଗତ ଭାବ ନ କଲେ ପ୍ରକାଶ, ବୃଥା ହେବ ମୋ କଳ୍ପନା ସବୁ ।

ବଶିଷ୍ଠ—ମହାରାଜ ! ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅଯୋଧ୍ୟାର ଯୌବରାଜ୍ୟେ ହେଲେ ଅଭିଷିକ୍ତ ଝରିବ ନନ୍ଦନବନୁଁ ଦିବ୍ୟ ପାରିଜାତ । ବଢ଼ିବ ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ହୋଇ ତବ ସୁଖଠାରୁ ଆମ୍ଭ ସୁଖରାଶି ।

ସଭାସଦ୍—ଉଚିତ ପ୍ରସ୍ତାବ । ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମନକୁ ଉତ୍ତମ ବୋଧହେଲା ।

ସୁମନ୍ତ୍ର—ତେବେ ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟ ଶୀଘ୍ର ଆୟୋଜନ କରିବା ଦରକାର ।

ବଶିଷ୍ଠ—ଏବେ ଶୁଣନ୍ତୁ ରାଜନ, କାଲି ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଗୁରୁବାର ପୌଷ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଅଭିଷେକ ଲଭନ୍ତୁ ଶ୍ରୀରାମେ । ପୁଣି ମନ୍ତ୍ରୀରେ ଆଦେଶନ୍ତୁ ନୃପ, ଅଭିଷେକ ସାମଗ୍ରୀ ସକଳ ବିଧିମତେ ଆୟୋଜନ ହେବ ଆଜଠାରୁ । ପରେ ଯାହା ଯାହା ଦ୍ରବ୍ୟ ଲୋଡ଼ା ହେବ କରିବ ସମସ୍ତ ।

ଦଶରଥ—ମନ୍ତ୍ରି ! ଶୁଣିଲ ତ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ କଥା । ସେ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯାହା ଯାହା ଲୋଡ଼ା ବିଧିମତେ କର ଆୟୋଜନ, ପୁଣି ପଠାଇଣ ଦୂତେ ନଗରର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଦିଆଇ ଘୋଷଣା, ଜଣାଇବ ପ୍ରଜାଗଣେ, ମାତନ୍ତୁ ଆନନ୍ଦେ ସର୍ବେ ଅଭିଷେକୋତ୍ସବେ । ନଗେ ନଗେ, କୁଳ ନମରୀ ଆଣିବ ସର୍ବ ରାଜନ୍ୟମଣ୍ଡଳ ।

ସୁମନ୍ତ୍ର—ମହାରାଜ ! ଯାଉଛି ମୁଁ ଅବିଳମ୍ବେ କରିବ ସମସ୍ତ ଯୋଗାଡ଼ ।

ଦଶରଥ—ମହର୍ଷେ ! ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ଯାଉଛି, ଆପଣ ଏ ଶୁଭ ସମ୍ବାଦ ରାମଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ବଶିଷ୍ଠ—କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ମହାରାଜ !

(ସର୍ବେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଦୂତ— ଗୀତ

ଆସ ଭାଏ ଦେଖିବ ଆସ
ଏ କାଳ ମଉଜ ସବୁଗଲା ରେ ।
ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟରୁ ଖସି ଚତୁର୍ଥୀକୁ ଗଲେ
ପଞ୍ଚମ କାଳକୁ ଗଲା ଗଲା ରେ । ପଦ ।
ଆଦ୍ୟେ ମାତ ଗର୍ଭେ ସଞ୍ଚରି
ଜପୁଥିଲୁ ତୁ ହରି ହରି
ସେ ନରକପୁରୀ ହରି କଲେ ପାରି
ପାପ ପଙ୍କେ ଚଢ଼ି ଦେଇ ଗଲା ରେ । ୧ ।
ମାତୃସ୍ତନ କଲୁ ତୁ ପାନ, ଧୂଳି ଖେଳେ କାଟିଲୁ ଦିନ
ସେ କାଳ କଥାକୁ ନ କଲୁ ସ୍ମରଣ
ଦୁଷ୍ଟପଣରେ ବାପ ବାହା କଲା ରେ । ୨ ।
ମୋହମାୟା ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ି କର୍ତ୍ତବ୍ୟକୁ ଗଲୁ ତୁ ଛାଡ଼ି
କାମିନୀ କାଞ୍ଚନେ ବଶ ହୋଇ ତୁହି
କୃଷ୍ଣ ନାମ ଟୋପି ନ କଲୁ ମାଳା ରେ । ୩ ।
ନବ ଯୌବନ ର କୋଳେ ମଜ୍ଜିଗଲୁ ତୁ ରସ ଖେଳେ
ଚତୁର୍ଥ ପଞ୍ଚମେ ପଡ଼ି ଜରା ଶେଷେ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ମଲା ମଲା ରେ । ୪ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଦୂତ ! କାର୍ଯ୍ୟଟି ଛାଡ଼ି ଯାଇଥିଲୁ କାହିଁ ? ଶୁଣ ଏବେ ରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶ । କାଲି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଯୌବରାଜ୍ୟେ ହେବେ ଅଭିଷିକ୍ତ, ସେ ଲାଗି ରାଜ୍ୟରେ ଦିଅାଅ ଘୋଷଣା । କାଲି ପ୍ରଭାତରୁ ଯେ ଯାହାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାରି ଅଭିଷେକୋତ୍ସବେ ହୁଅନ୍ତୁ ଉଦ୍‌ଯୋଗୀ ।

ଦୂତ—ଅରେ ବାଃ, ବାଃ, ଯାଉଛି ଆଜ୍ଞା ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ବଶିଷ୍ଠ ସହ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର)

ରାମ—(ନମସ୍କାର କରି) କିବା କାର୍ଯ୍ୟେ ଡକାଇଲେ ଗୁରେ, କି ଆଦେଶ କରିବ ପାଳନ ଆବେଶରୁ ଅଧମ ସନ୍ତାନେ ।

ବଶିଷ୍ଠ—ବତ୍ସ ରାମ ! କାଲି ପ୍ରାତେ ତୋ ମସ୍ତକେ ଦେଇ ରାଜ୍ୟଭାର ଅବ୍ୟାହତ ନେବେ ରାଜା ଅଯୋଧ୍ୟା କର୍ତ୍ତୃ, ସୀତା ସହ ସିଂହାସନେ ଦେଖି ତୋତେ କାଲି କରିବେ ନେତ୍ର ସଫଳ ସମସ୍ତ ପ୍ରଜାଏ ।

ରାମ—ମହର୍ଷେ ! ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର କି କେବେ ସହେ କୁଳଶ ଆଘାତ ! ଶୁଣି ଏ ବାରତା କସ କହିବେ ପ୍ରଜାଏ । ପିତା ଆଗେ ଦଣ୍ଡ ଛତ୍ର ଧରିବ କେମନ୍ତେ ସୁତ, ଏ କଥା ନୁହେଁ ଶୋଭିତ ଜନ ସମାଜରୁ !

ବଶିଷ୍ଠ—ସ୍ଥିତ ନୁହ ବତ୍ସ ! କର ତାତ ଆଦେଶ ପାଳନ, ଅସୁନ୍ଦର ନୋହିବ ଦେଖିବୁ ।

ରାମ—ତବ ଆଶିଷରୁ ଗୁରେ ପ୍ରାପ୍ତି ରାଜପଦ, ରାଜପଦ ନୁହେଁ ଅଟେ ସେ ମହାବିପଦ, ରାଜ୍ୟଭାର ବହିବା ଅସିଧାରରେ ଚାଲିବା, ଉଭୟ କଥାରେ କିଛି ନାହିଁଟି ପ୍ରଭେଦ ।

ବଶିଷ୍ଠ—ପ୍ରୀତ ହେଲି ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ବହୁକାଳେ ଫଳ ଫଳିଅଛି ଏତେଦିନେ । ମୋ ଆଶା ପାଦପେ, ଜନ୍ମାନ୍ଧ କି ପାଇଛି ତା ଚକ୍ଷୁ, ତବ ହେତୁ ସିନା ରାମ ! ଏତେ ଦିନେ ପୂରିଲା ମୋ ମନର କାମନା । କାଲି ଗୁରୁପୁଷ୍ୟା ନକ୍ଷତ୍ର ସଂଯୋଗେ ଦେଖିଲେ ତବ ଅଭିଷେକ ସଫଳ ହୋଇବ ଆତ୍ମା, ନିଖିଳ ଅନ୍ତର । ବତ୍ସ ! ଯାଅ ଆଜ ସୀତା ସହ ରହ ଉପବାସେ ।

ରାମ—ଯେ ଆଜ୍ଞା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ସ୍ୱର୍ଗପୁରୀ

(ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବଗଣଙ୍କ ଉପବେଶନ)

ଇନ୍ଦ୍ର—ଦେବବୃନ୍ଦ ! ଗୋଲୋକ ବିହାରୀ ଶ୍ରୀରାମ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ରାକ୍ଷସ କବଳରୁ ମୁକ୍ତ କରିବା ନିମିତ୍ତ ସ୍ୱୟଂ ମରଲୋକରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେଠାରେ ସେ ରାଜପୁତ୍ର, ରାତି ପାହିଲେ ରାଜ୍ୟରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେବେ, ତେବେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦୁଃଖ କଣ ତାଙ୍କୁ ଆଉ ଲାଗିବ ।

ଚନ୍ଦ୍ର—ବାସ୍ତବିକ କଥା, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାଜା ହେଲେ ଆଉ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କଥା ତାଙ୍କର ମନେ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।

ଏଣେ ରାବଣ ସ୍ୱର୍ଗପୁରକୁ ଲୁଟ୍‌ପାଟ କରିବ ।

ବରୁଣ—ଏଥିରେ ତୁନିକରି ରହି କରିବାକୁ ହେବ, ହେଳା କଲେ କଷ୍ଟର ସୀମା ବଢୁଛି ।

କୁବେର—ଚାଲ ତେବେ ବିଧାତାଙ୍କ ପାଶେ, ପ୍ରତିକାର ବିଧାନ କରିଦେବେ ସେହି ।

ନାରଦ—ଜାଣେ ମୁହିଁ ଯୋଗମାୟାଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ନ ହେବେ କେହି ଏ କାର୍ଯ୍ୟେ ସକ୍ଷମ ।

ସମସ୍ତେ—ତେବେ ତାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରାଯାଉ ।

(ଯୋଗମାୟାଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ଓ ଅଭିବାଦନ)

ଯୋଗମାୟା—କହ ଦେବବୃନ୍ଦ ! କି ନିମନ୍ତେ ହେଉଛ କାତର । କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଯେଣୁ ମୋତେ ସ୍ମରିଲେ ଏଥି, କହନ୍ତୁ ତାହା ନିର୍ବିଘ୍ନେ ମୁଁ କରିବି ସାଧନ ।

ଦେବଗଣ—ଜଗତ ଜନନି ! ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଯୌବରାଜ୍ୟେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେବାର ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ ସରିଛି । ରାତି ପାହିଲେ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ରାଜା ହେବେ । ସେ ସେ ନିତ୍ୟ ନିରଞ୍ଜନ ଗୋଲକ ବିହାରୀ, ଦେବତାମାନଙ୍କ କଷ୍ଟ ନିବାରଣାର୍ଥେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଉପଗତ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେ ଯେପରି ରାଜ୍ୟର ଗ୍ରହଣରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୁଅନ୍ତି ତହିଁର ପ୍ରତିକାର କର ।

ଯୋଗମାୟା—ଏତ ଅତି ସାମାନ୍ୟ; ଏଥିପାଇଁ ନ ହୁଅ ଚିନ୍ତିତ । ଯାଉଛି ମୁଁ ପ୍ରବେଶିବି ସର୍ବାଦୌ ମନ୍ଥରା ହୃଦରେ, ତହିଁ ପରେ କୈକେୟୀଙ୍କ କଣ୍ଠତଟେ ବସି ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦେବି ସେହି ଦେବାସୁର ଯୁଦ୍ଧର ଅଙ୍ଗୀକୃତ ଦୁଇଗୋଟି ବର । ପ୍ରଥମ ବରରେ ଭରତ ହେବ ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜା, ଦ୍ୱିତୀୟେ ଚୌଦବର୍ଷ ବନବାସ ଯିବେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର । ତାହାହେଲେ ମନସ୍କାମ ତବ ହୋଇବ ପୂରଣ ? ଯାଉଛି ମୁଁ । (ଯାଉ ଯାଉ ପଥେ) (ସ୍ୱଗତ) ଏଇ ତ ମନ୍ଥରଦାସୀ ଆସୁଛି, ସ୍ୱାଦିଠାରେ ମୋର କୌଶଳ ପ୍ରୟୋଗ କରେ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

ମନ୍ଥରା—ମଲି ମୋର, ରାଇଜ ଯାକ କଣ ଚହଳ ପଡ଼ିଛି ଏ ରାଜାଙ୍କ ଘରେ କଣ ମହା ମରିଛି କି ? ଯାହା ମୁହଁରୁ ଶୁଣୁଛି ରାମ ରାମ । ଭରତର ନାମଟା- ଧରିବାକୁ ଜଣଟା ଛୁଣ୍ଡି ପଡ଼ୁଛି । ଯାଏ, ମହାଦେଈ ତେଣେ କଣ କରୁଛନ୍ତି ଦେଖେଁ ।

କୈକେୟୀ—ଆହା; ଆଜ କି ଆନନ୍ଦ ଦିନ, ରାତି ପାହିଲେ କାଲି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅଯୋଧ୍ୟା କଣ୍ଟକେ- ଦଣ୍ଡଧର ଧରାଇବ ଅଭିଷେକୋତ୍ସବ ଦେଖି ତ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇବ ନିଶ୍ଚେ ଏ ପାତକୀ ନୟନ । କେତେ ଆଉ ବିଳମ୍ବ ଅଛି, ଏ କିଏ ମନ୍ଥରା ଆସୁଛି ପରା, ତା ମୁହଁ ଏପରି ଶୁଖିଲା ଦେଖାଯାଉଛି କାହିଁକି ?

ମନ୍ଥରା—(ସ୍ୱଗତ) ସରିଲା, ସରିଲା, ଏତ କଣ ପ୍ରେମରେ ଉଛୁଳି ହେଉଛି କରେ କଣ ?

କୈକେୟୀ—ମନ୍ଥରେ ! ଆଜ ଏତେ ବଡ଼ ଶୁଭଦିନରେ ତୁମର ମନଟା କାହିଁକି ଶୁଖିଲା ଦେଖାଯାଉଛି, କଥା କଣ ।

ମନ୍ଥରା—ଦେବି ! ତୁମର ଅଶେଷ ସୌଭାଗ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହେବାର କାଣ୍ଡ ଜାଣିପାରି ମନଦୁଃଖ ମନରେ ମାରିରହିଛି, କାରଣ ତୁମ ଦୁଃଖରେ ମୋର ଦୁଃଖ, ତୁମ ସୁଖରେ ମୋର ସୁଖ । ତୁମେ ରାଜ୍ୟ କରେ

ଜନ୍ମ ହୋଇ ରାଜଧର୍ମର ଗୁରୁତ୍ୱ ନ ବୁଝିବାର ବୃଥା ପ୍ରଲୋଭନରେ ମାତିଥିବାରୁ ତାହା ଚେତାଇ ଦେବାପାଇଁ ଆସିଛୁ ।

କୈକେୟୀ—ତେବେ ମୋର ଏପରି କ ସମସ୍ୟା ପଡ଼ିଅଛି, ମୁଁ ତ କିଛି ଜାଣି ପାରୁନାହିଁ ।

ମନ୍ଥରା—"ମୁଁ ମରୁଥାଇ ତୋର ପାଇଁ, ତୋ ଚକ୍ଷୁରେ ଦୟା ଟିକିଏ ନାହିଁ ।" ତୁମ୍ଭ ଟେଉଣ୍ଡ ଭରତଙ୍କୁ ମାମୁଁ ଘରକୁ ପଠାଇ ଦେଇ ଏଣେ ରାମକୁ କାଲି ନକ୍ଷତ୍ରଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ଅଭିଷେକ କରାଇବେ, ଯା ସବୁ କାହିଁକି ବୁଝିବ ?

କୈକେୟୀ—(ସହର୍ଷ ବଦନେ) ଆହା, କ ସୁନ୍ଦର କଥା ଦାସି ! ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଯୁବରାଜ ହୋଇ ଅଯୋଧ୍ୟା ସିଂହାସନରେ ବସିବ । ଭରତ ମୋର ମାମୁଁ ଘରୁ ଆସି ଭାଇଙ୍କୁ ଚାମର ଢାଳିବ । ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଛତ୍ର ଧାରଣ କରି ଠିଆ ହୋଇଥିବ, ପୁଣି ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ଆଲଟ ଚଳାଇବ । ଏ ତ ବଡ଼ ଗୌରବର କଥା । ଭଗବାନ ତାହାର ମଙ୍ଗଳ କରନ୍ତୁ, ସେ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ରାଜ୍ୟ ସୁଚାରୁରୂପେ ପରିଚାଳନା କରନ୍ତୁ ।

ମନ୍ଥରା—(ସକ୍ରୋଧେ) ହଁ ଗୋ ମହାଦେଇ ! ଯେତେବେଳେ ବିଧାତା ଦୁନିଆରେ ଦୁଃଖ ସୁଖ ବାଣ୍ଟୁଥିଲା ତୁମର ଭାଗରେ ସୁଖ ଟୋକାଇଟା ଝାଡ଼ିଦେଇ ଯାଇଛି । ସେଥିପାଇଁ ତୁମ ମୁହଁରୁ ଅହେତୁ ହସ ବାହାରୁଛି । ମୁଁ ପୋଡ଼ା ମୁହିଁ ତୁମରି ଚିନ୍ତାରେ ପଡ଼ି ସଢ଼ି ଯାଉଛି ।

ଗୀତ

ମହାଦେଇ ଗୋ ସରିଲା ତୋର ଗରବ ।
ବୁଢ଼ାରଜା ଫାନ୍ଦେ ପଡ଼ି ହରିଲା ସବ । ଘୋଷା ।
ସପତ୍ନୀ ପୁତ୍ର ରଜା,
ଦେଖେଣ ତୁ ପାଇବୁ ଲଜ୍ଜା,
କାଟୁଛି ମୋର କଲିଜା ହେଲାଟି ଦୁର୍ଯୋଗ । ୨ ।

ମହାଦେଇ ! ତେମେ ଏଡ଼ିକ ଅଯୋଗ୍ୟା, ଶୋକ ସାଗରରେ ବୁଡ଼ିବାକୁ ବସିଲଣି ତେବେ ବି ଚେତୁ ନା । ମୁଁ ଦୁଃଖ କରିବି ନା ତମ କଥା ମନେ କରି ମୋତେ ହସ ମାଡ଼ୁଛି । ଆହୋ ! କେଉଁ ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ନାରୀ ଆଜପରି ସଉତୁଣୀ ପୁଅର ସମୃଦ୍ଧିରେ ସୁଖୀ ହୁଏ ! କହନ୍ତି ପରା, "ବା ମୁଠା କଲ ବା ମୁଠାକଲ ବା କ ମୁଠାରେ ରହିବ; ସାତଥର କରି ବୁଝାଇ କହିଲେ ପରକି ଆପଣା ହୋଇବ ।"

କୈକେୟୀ— ଗୀତ

ଦାସୀ ଏସନ ନ କହ ଲୋ
ନ ପାଇବୁ ପଇତୁଷ
ଏ ସଚରାଚର, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଯାହାର
ଗାଉଛନ୍ତି କୀର୍ତ୍ତି ଯଶ । ଘୋଷା ।
ସର୍ବ ଗୁଣାକର ପ୍ରାଣର ରାମ,
ଏ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭୋଗେ ସିନା ରଜନ,
ତୁ କମା କହିଲୁ ହେଉଲୋ ଅଜ୍ଞାନ,
କରୁଛୁ ମନ୍ଦ ସାହସ । ୧ ।

ମନ୍ଥରେ ! ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ରାଜକୁମାର ରାମ କୃତଜ୍ଞ, ଗୁଣବାନ, ଶାନ୍ତ, ସତ୍ୟବାଦୀ, ପବିତ୍ର ସ୍ୱଭାବ ଓ ଧର୍ମଜ୍ଞ । ସେହି ଏକା ଏ ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅଧିକାରୀ ହେବା ଉପଯୁକ୍ତ । ତା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କେହି ନୁହେଁ । ସଚରାଚର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଯାହାର ନାମ, ରୂପ ଓ ଗୁଣରେ ବିମୋହିତ ତୁ ତାର ବିପକ୍ଷ କଥା ମୋ ନିକଟରେ କହିବା ମୋତେ ବିଷ ପ୍ରାୟ ଜଣାଯାଉଛି ।

ମନ୍ଥରା—ମଲି ମୋର, (ସ୍ୱଗତ) ଘରେ ଗାଣ୍ଡି ଗଣ୍ଠି ଆସିଏ ହେଲଣି, କଣା କହୁଛି ମେଘ ହୁଲୁଛି । ଏ ତ ଭଣ ବେଳକୁ ବେଳ କେଣୀ ଭୋଳ ହେଉଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଏ ବ୍ୟବହାର ଦେଖି ମୋ ହାଡ଼ ଜଳି ଯାଉଛି ।

ଗୀତ

ତୁମ୍ଭ କପାଳଟା ମନ୍ଦ, ହଇବ ଜାଣି ଜନ
ତୁ କିସ ମଣୁଛୁ ଖଳ କର୍ମ ହତଭାଗ୍ୟ । ୨ ।

ମହାଦେଇ ! ଆଜ ମୋ କଥାଟା କଡ଼ ଖଟା ଲାଗୁଛି, କାଲି ଯେତେବେଳେ ବାଟର ଭିକାରୁଣୀ ହୋଇ ପାତିଆ ଧରି ଦାଣ୍ଡରେ ବୁଲିବ ସେତେବେଳେ ଟିକ୍ ମୋ କଥା ମନେ ପଡ଼ିବ । ଆଜ ପୁଅ ପୁଅ ହୋଇ ଗୋଖାପୁଅ ସୁଖରେ ମାତିଛ ।

କୈକେୟୀ— ଗୀତ

ଏ ଅଯୋଧ୍ୟା ବାସୀ ଯାହାଙ୍କ ନାମେ
ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁର ହୋନ୍ତି ଏ ଶୁଭଦନେ
ମୁଁ ଜନ୍ମ ଅଞ୍ଚଳେ, ଯିବ ତାର ବଦ୍ଧେ
ନ ମେଣ୍ଟିବ ମୋର ଆଶା । ଜ ।

ଦାସି ! ଯାହାର ଅଭିଷେକୋତ୍ସବରେ ସମସ୍ତ ଅଯୋଧ୍ୟାବାସୀ ନିମଗ୍ନ, ମୁଁ ସାମାନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଟା କାହିଁକି ବିଘ୍ନ ଘଟାଇବି । ଏ ତ ବଡ଼ ଲଜ୍ଜାର କଥା ହେବ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମୋତେ ମାତାଠାରୁ ଅଧିକ ସ୍ନେହ ଓ ଭକ୍ତି କରେ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତାକୁ ଭରତଠାରୁ ଅଧିକ ଭଲପାଏ ।

ମନ୍ଥରା— ଗୀତ

ଆଜ ଯାରେ ମଣୁ ଭଲ, କାଲି କାଢ଼ି ଦେବ ଗେଲ
ନ ଜାଣୁଛ ଖଳ ଜାକ ନ ପାଇଲୁ ଠାବ ।

ମହାଦେଇ ! ଆଜ ଯିନା ରାମରେ ଭେଳିଭାଇରି ବସିଛ, କାଲି ଯେତେବେଳେ ସେ ରାଜ ସିଂହାସନରେ ବସିବ, ତେବେ ତମର ଆଉ କି ଦାଗ ରହିଲା ? ସେ ରାଜମାତା ସେ, ତୁମ୍ଭେ ପୋଇଲି, ଖାଲି ଉପର ମନରେ ମା ବୋଲି ଟୋଟାଏ ଶୁଣିଲୁ ତାକୁ ଶୁଣିବ । କଥାରେ ଅଛି, "ଘରେ ନ ମାନ ପଲଣାରେ କି ସୁଆଦ" ମହାଦେଇ ! କାଳିଆ କୁକୁର ଜନ ଆଗେ କରିଥିଲ ରାବନ ଧନ ଏବେ କଲି ଗ୍ରାମମାନ' ମୁଁ ଯାଉଛି ।

କୈକେୟୀ— ଗୀତ

ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଥାଇ କନିଷ୍ଠରେ କେ ରାଜ୍ୟ
ଦେବା ନୁହେଁ ଏହା ଉଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ
ଧିକ ସେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ନ କଲାଅ ଧୈର୍ଯ୍ୟ,
ରଟିବ ନିନ୍ଦା ଅକର୍ମ । ଜ ।

ହଇଲୋ ଦାସି ! ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ଥାଉ କନିଷ୍ଠ କା ରାଜା ହେବ କପରି ? ମୁଁ ନ୍ୟାଯ୍ୟ ଛାଡ଼ ଅନ୍ୟାୟକୁ ଗଲେ ସୁଦ୍ଧା ନିସ୍ତାର । ତୁ ଯା ବୃଥାଟାରେ ଲୋଭ ଜନ୍ମ ଦେବା କିଛି ଦରକାର ନାହିଁ । ସେ କି ପୁଅ, ଏ କି ପୁଅ । ଲୋକ ସଂସାରରୁ କଏବା କଣ ନେଇ ଗଲେଣି ବା ନବ । ରହିବ ଭଲ ମନ୍ଦ ଏଇଟାରୁ ଗୋଟିଏ । ରାଜା ଦଶରଥ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ସେ ପରିମାଣରେ ଶାନ୍ତି ଅନୁଭବ ନ କରେ ମୂଲିଆ ମୂଲ ଲାଗି ତତୋଽଧିକ ଶାନ୍ତି ଅନୁଭବ କରେ । ସେ ତ ଭଲକଥା, ତେବେ ସେ ବୃଥା ସ୍ୱତ୍ୱରେ ଫଳ କଣ ?

ମନ୍ଥରା—"ବଡ଼ାନାଣୀ ନଣନ୍ଦନ, ତବ ସଙ୍ଗେ କସି ଚେଞ୍ଜି ବଢ଼କ ମହାଦେଇ ! ଜଣାଉଛି ମୁଁ ହରଜତ ଜାତକୁକ ।" (ସ୍ୱଗତ) ହିଁ ଟିକଏ ବାଗକୁ ଆଇଲେଣି । "କୁହାଯାଉଥାଏ ଯିନା, କୁହାଇ କୁହାଇ ପୁଟ ଦେଉଥିଲେ ଲୁହାକ ହୋଇବ ସୁନା" ଲୁହାଟା ପାଖ ଆସିଲାଣି ଏଥରକବେଳେ ବେଶ୍ କରି ବ ଯାହାର ଦେଲେ ବାଗେଇଯିବ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ମହାଦେଇ ! "କାହା ମନ କେଉଁଠି କେ ଜାଣି ତମ ମନ ଯିନା ରାତ ହାଣ୍ଡିରେ । ମୋ ମନ ଲାଗିଛି ସେଇଠି । ଆମ୍ବ ଖାଇଗଲ, ଅବାଟେ ପଶିଲ ହଜାଇଲ ଗୋଡ଼ ମୁଣ୍ଡ, ସନ୍ତୁ ସନ୍ତୁ କରି ସୂତା କାଟିଥିବ ଯାଆନ୍ତାଣିଏ ବୁଣିଦେବ ଜଳା ଖଣ୍ଡ" ଲାଗିଲେନ୍ତି କଣ କିଛି ଉପାୟ ନାହିଁ, "ଝୁଟକ ଝୁଟିଆ ବିନା ଖାଉଥିଲୁ କୁଆ ମଇତା ଯିନା ଏବେ ପୁରୁବ କଥାକୁ ଅନା ।"

ଗୀତ

ଦେବାସୁର ରଣେ ଯାହା, ବର ଯାଚିଥିଲେ ନାହା
ସେ ଦୁଇଟି ବର ଏହା କର ମନେ ଦମ୍ଭ ।

ମହାଦେଇ ! "କାଉଆଡ଼େ ମଟ ମଟା, ନ ଖାଇ ନ ପିଇ ପଡ଼ୁକୁ ରହିଲେ ହେବ ଯିନା ହଟହଟା ।"

(ଗୀତ)

ରାଜା ହୋଇବ ଭରତ, ହେବ ରାମ ବନବାସୀତ
ଚଉଦବର୍ଷ ପୂର୍ଣ୍ଣେ ତ ପାଇବ ସମ୍ପଦ ।

କହନ୍ତି ପରା, "ସାହସେ ମରି ସାହସେ ତରି, ସାହସେ ଧର ଦୁଆର କରି ।" ମହାଦେଇ ! ପଦ କୁଳବୁଢ଼ୀଟା ନ ଥାନ୍ତା କଣ କରନ୍ତେ କେ ଜାଣି, ମନେ ପଡ଼ୁ ନାହିଁ, ମୁଁ ତ ତୁମ୍ଭଠୁ ଶୁଣି ମୋର ମନରେ ଟପ ଟପ ହୋଇ ନାଚୁଛି, ତୁମର ପାଶୋରିଗଲାଣି । ଦେଖ ! ଦେବାସୁର ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯାଇଥିବା ସମୟରେ ରାଜା ତୁମ ସେବା ଓ ଶୁଶ୍ରୂଷାରେ ତୃପ୍ତ ହୋଇ ପର ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦୁଇ ଗୋଟି ବର ଦେବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଥିଲେ, ତୁମ୍ଭେ ସମୟାନୁଯାୟୀ ମାଗିନେବ ବୋଲି ତାଙ୍କଠାରେ ରଖାଇଛ ।

ତାର ଏଡ଼େ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଟ ସମୟ । ପ୍ରଥମ ବର ଭରତ ରାଜା ହେଉ, ଦ୍ୱିତୀୟରେ ରାମ ଚଉଦବର୍ଷ ବନବାସ କରିଯାଉ ।

କୈକେୟୀ— ଗୀତ

ସୁଖ ପାଇଁ ମିଛ ମାଗିବ ରାଜ୍ୟ ।
 ମରମ ଦହନ ହେଲି କେବଣ କାର୍ଯ୍ୟ
ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ରାଜ୍ୟ, ଏ କୁତ୍ସିତ କାର୍ଯ୍ୟ
 ନ ଶୁଣାଇବ ଶ୍ରବଣ । ୪ ।

ମନ୍ଥରେ ! ଭରତ ଲାଗି ମିଛ ରାଜ୍ୟ ମାଗିବି, ରାମଙ୍କୁ ଚୌଦବର୍ଷ କାହିଁକି ଅକାରଣେ ବନକୁ ପଠାଇବି ? ରାଜା ଏ ନିଦାରୁଣ କଥା ଶୁଣି ପ୍ରାଣଧର ରହିବେ କି ? ଦାସି ! ରାମ ପରି ପୁଅକୁ ବନକୁ ପଠାଇ ରାଜ୍ୟ ନେବା ମୋର ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ।

ମନ୍ଥରା— ପୁଣି ତ ବଗିଡ଼ି ଗଲ, କିଏ ବା ତାଙ୍କୁ ମାରିଥିଲା ! ଲୋ ମା, ରାମ ଠେଇଁ ସମସ୍ତଙ୍କର ସ୍ନେହ, ଏ ବୁଢ଼ା ରଜା ଆଉ କେତେଦିନ ବଞ୍ଚିବ । ରଜା ମଲେ ପ୍ରଜାଏ ଭରତଙ୍କୁ ବାହାରକରି ଦେଇ ରାମଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟ ଦେବେ । "ମୂଳ ମାରିଲେ ପିତସର ପତ୍ରକୁ ଥିବ କମା କଳ ।" ସେ ତ ରାଜପୁତ, ଜଙ୍ଗଲରେ ଫଳ ମୂଳ ଖାଇ ସେ ଜଣ ବଞ୍ଚି ଚଉଦବର୍ଷ ପରେ ସିନା ଫେରିବ ନା ଭରତଙ୍କୁ ନଷ୍ଟ କରି ଦେବ । ତା ନହେଲେ ଭରତ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବ ।

ଗୀତ

ଦେବେ ଦେବି ସୁଖ ଦିନ,
 ହେବନି ଅମଙ୍ଗଳ କଇ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ଯାଇଁ
 ଦୁର୍ଗାପଦେ ସେବି । ୨ ।

ରାଜାଙ୍କର ଦେବେ ଇଚ୍ଛାରେ ସ୍ନେହଥାନ୍ତା, ତେବେ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରରେ ସେ ତୋ ମଣିଷ ପାଖରେ କାହାକୁ ମନେ ପଡ଼ୁ ନ ଥାନ୍ତା, ଭରତ ଯାଇ କେଉଁଠି ମାମୁଁଙ୍କ ଘରେ ପଶିଛି ତାକୁ କିଏ ଖବର ଦେବାକୁ ଜଣ ପାଣି ନୁହଁ, ଏକଥାକୁ ତ ଜାଣିବ ?

କୈକେୟୀ— କୁବୁଜେ ! ରାଜାଙ୍କର ଏଥିରେ ପ୍ରକୃତ ଭଲ ଅଛି, ହୁଁ ନ ଥିବ ମୁଁ ଏତେ ବଡ଼ ଉଦାସ୍ୟ କହରି ଜାଣିଥାନ୍ତି, ଧନ୍ୟ ତୋର କୁଜ ! ସେଥି କୁଜ ଲୁହେଁ ସେ ବୁଦ୍ଧିର ଜାହାଜ ।

ଗୀତ

ଜଣାଅ ତୁ ନାଥେ ପୀଡ଼ିତା ମୂର୍ତ୍ତି
 ତବ ଦରଶନେ ଅନନ୍ତ ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ନ ହୋଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ
 ପାଇଁ ବାଳୀର ହରନ୍ତୁ ପ୍ରାଣ ।

ଦାସି ! ଶୀଘ୍ର ଯାଅ, ରାଜାଙ୍କୁ କହିବ ରାଣୀ ବଡ଼ ପୀଡ଼ିତ । ତବ ଦର୍ଶନ ମାଗଇ ତାଙ୍କର କାମନା ।

ମନ୍ଥରା— ଦେଖ ! ତୁମ୍ଭେ ଆଜ ଭରତ ବଞ୍ଚିଥିଲେ ମୋର କେଉଁ ପରୁଆ ? ଯାଉଛି ସ୍ୱୈର ଡକେଇବ ଘରେ ସୁଖ ଦେଇ କ ହେବ ? (ସ୍ୱଗତ) ମାଇକିନିଆଁଙ୍କର କେତେ ବୁଦ୍ଧି କେତେ ମୋଡ଼ ମାଡ଼ ହେଉଥିଲା, ଏବେ ଯିବ କୁଆଡ଼େ, ଭରତ ରଜା ହେଉ ଯେଉଁ ପ୍ରଜାଗୁଡ଼ିକ ରାମ ରାମ ହେଉଥିଲେ ତାଙ୍କୁ ମୋଡ଼ମାଡ଼ ଖାଇବ । ମୁଁ ଆସେ ।

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ଦଶରଥ— ଗୀତ

କହରେ ସଜନି କମା ତୁ ମାନିନି
 ଅଭିମାନି ମୃଗଲୋଚନା । ପଦ ।
ଶିବଶ ଅର୍ଦ୍ଧୀରେ, ଗିରିଷ ଅଙ୍କ
 ପିନ୍ଧିଛୁ ତୋ ଅଙ୍ଗ ... ଜନ୍ମ ସଖି
ତୋଷ ବାଣୀପାଣି ସ୍ୱନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖି
 ଦସି ଲକ୍ଷ ପିକବଚନା । ୧ ।

ପ୍ରିୟେ ! କ ଦୋଷେ ବୋଇଁଲୁ ତବ ମୁଖ ଶଶୀ । ଦସି କମା ନ କହୁଛୁ କଥା । ବ୍ୟଥାଦେଇ ଅଙ୍ଗକୁ ମୋହର ଜଳନା ଦୁଃଖରେ । ମୋ ପକ୍ଷେ ଲୁହେ ଶ୍ରେୟସ୍କର ।

ଗୀତ

କବା ଅପରେ କମା ତୁ ଅଧୀରା,
 କବା ଅପରାଧେ କରଦନ୍ତୁ ଧୀରା,
ତୁମେ ହୃଦୟର ପ୍ରେମର ଉପର
 ନ ଦଅ ତୁ ଅତି ଯାତନା ।

ମୁଁ ମୋର ନିଜର କର୍ମକୁ ଭାବି ମୋର ହୃଦୟ ଅଧିକା ହେଉଛି ।

ଗୀତ

ଶୀତଳ ବଦନା ତୁ ନ କର ମାନ,
ଭିନ୍ନ ନ କର ରେ ଜୀବନ ଧନ,
ତାପ ବାନ୍ଧି ଘେନି, ହେଲାଣି ଜାଣ,
କଥ କହ ତୋର ଶୋଚନା ।

ପ୍ରିୟେ ! କମା ଏତେ ଛଳ, ଯାହା ତୋର ମନୋବାଞ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କର ନିର୍ଭୟ ଅନ୍ତରରେ । ବୃଥା କାଳ୍ୟେ ନ କଟାଅ କାଳ ।

କୈକେୟୀ— ଗୀତ

ଜାଣି ତ ନ ଥିଲି ନାଥ,
ଏଡ଼େ ନିଷ୍ଠୁର ହୃଦୟ ।
ମୁଖରେ ମଧୁର ଭାଷି,
ଅନ୍ତରେ ତୁଅ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ।
ତୁମର ଦଶରଥ ଭାବ,
କ୍ଷଣେ କର ସୁଖ ଲାଭ ।
ଅନ୍ତର ହେଲେ ମୋ ଠାବ,
ଆନରେ ହେବ ସଦୟ ।

ନାଥ ! ଏ ଅଧୀନାଠାରେ ଆପଣଙ୍କର ଏତେ ଛଳବୋଲି ଭଲେମାତ୍ର ବିଶ୍ୱାସ କରି ନ ଥିଲି । କିନ୍ତୁ ଆଜ ଫଳରେ ଜାଣି ପାରୁଛି; ଆପଣ ଏକା କାହିଁକି ପୁରୁଷ ମାତ୍ରକେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଏହିଭଳି ଭାବ ।

ଦଶରଥ—ପ୍ରିୟେ ! ଅନ୍ୟ ରାଣୀମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା, ମୁଁ ତ ତୁମକୁ ଅଧିକ ସ୍ନେହ କରେ, ତେବେ ତୁମର ଆଉ କ ଚିନ୍ତା ପ୍ରକାଶ କର ?

କୈକେୟୀ— ଗୀତ

ଟେକିଲୁ ଏ ଗୋଡ଼ା କପାଳ,
ଲେଖା ନାହିଁଟି ଫଳ ।
ଅବିଶ୍ୱାସୀ ପୁରୁଷଜାତି,
ଭବରେ ଜଣାଥିଲୁ ସତ୍ୟ ।

ଭବଗୀତ କଥାକୁ ଶୁଣିଲେ ଏ ଜଗତରେ କେତେ ଜଣ ଅନୁକୂଳ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା, ଭାବ ମନରେ କରୁ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛି । ତେବେ ଅଧୀନାର ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରେ କିଛି ମାଗୁଣି ଅଛି । ଏ ଶୁଭ ସମୟରେ କେତେ ବା ଦାନ ଧ୍ୟାନ ହେଉନାହିଁ । ଆଶାକରେ ଏପରି ସମୟରେ ପ୍ରାପ୍ୟ ମୋର ଅଭୀଷ୍ଟ ନିଶ୍ଚୟ ଫଳବତୀ ହୋଇ ପାରିବ ।

ଦଶରଥ – ପ୍ରକାଶ ନ କଲେ ଜାଣିବି କପରି ?

କୈକେୟୀ— ଗୀତ

ଦେବାସୁର ରଣେ ଯାହା,
ଯାଚ ଥିଲେ ପ୍ରାଣନାଥ,
ମାଗୁଣି ମାତ୍ରକ ତାହା;
ଦୟାକର ଦୟାମୟ ।

ଆପଣ ଦେବାସୁର ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଯେ ଦୁଇଟି ବର ମୋତେ ଦେବା ନିମିତ୍ତ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହୋଇଥିଲେ, ତାହା ମୁଁ ନ ନେଇ ଆପଣଙ୍କଠାରେ ଗଚ୍ଛିତ ରଖାଇ ଥିଲି । ମାତ୍ର ସେ ବର ବର୍ତ୍ତମାନ ଗ୍ରହଣ କାଳ ଦେବାର ଆଉ ଶକ୍ତି ନାହିଁ । କାରଣ ଯେତେବେଳେ ଆପଣଙ୍କ ପୁତ୍ର ମସ୍ତକରେ ରାଜମୁକୁଟ ଅର୍ପଣ କରିବେ ସେତେବେଳେ ଆପଣଙ୍କର ଆଉ ଦାନ କଣ ? ତେବେ ଅଧୀନାକୁ ଆଗରୁ ସେ ବିଷୟ ଜୁଟାଇ ଦେବା ଭଲ ।

ଦଶରଥ—ବାସ୍ତବିକ୍ କଥା, ମୁଁ ଭୁଲି ଯାଇଥିଲି । ତୁମେ ମଧ୍ୟ ଯାହା କହିଲ ସତ୍ୟ । ତେବେ ଏଥିଯୋଗୁ ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ କାହିଁକି ? ତୁମ ଲାଗି ଏ ପ୍ରାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ସର୍ଜନ କରିପାରେ, ତେବେ ପ୍ରକାଶ କର କ ବାଞ୍ଛା ତୁମର ।

କୈକେୟୀ—ନାଥ ! ଯାହା ମୁଁ ମାଗିବି ମୋତେ ଦେବେଟିକି ତାହା ?

ଦଶରଥ—ପ୍ରିୟେ ! କ ଭାବ ସେ କଥା, ମିଥ୍ୟା କ କହିବେ ତେବେ ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁବଂଶୀୟ ଦଣ୍ଡଧର । ସତ୍ୟ, ସତ୍ୟ, ସତ୍ୟ ମୋ ବଚନ, ମନୋଗତ ଯାହା ମାଗ ନେଇ ବର ରେ ଜୀବନଧନ ।

କୈକେୟୀ— ଗୀତ

ସତ୍ୟ ଯେବେ ଅଙ୍ଗୀକାର,
ରାମ ହୋନ୍ତୁ ବନେଶ୍ୱର
ଭରତେ ରାଜନ୍ତୁ କର,
ବାସରେ ଦଶ ଅବଧି ।

ମହାରାଜ ! ପ୍ରଥମ ବରରେ ମୋର ପୁତ୍ର ଭରତ ରାମ ପରିବର୍ତ୍ତେ କାଲି ପୁଷ୍ୟା ଯୋଗରେ ଯୌବରାଜ୍ୟେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେଉ ।

ଦଶରଥ—ପ୍ରିୟେ ! ଯଦି ଶୋଭନ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ, ଅସ୍ତୁ ହେଉ ତାହା । କାରଣ ରାମ ଭରତର ନାହିଁ ଭିନ୍ନାଭିନ୍ନ । ରାମ ଯେପରି ସ୍ନେହର ପାତ୍ର ଭରତ ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ । ତେବେ ପ୍ରକାଶ ଆନ ବର ଗୋଟି ।

କୈକେୟୀ— ଗୀତ

ଜଟା ବଳକଳ ବସନ ବନବାସେ ଯାଉ ରାମ ।
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ ଅନ୍ତେଣ ଫେରିବ ନିଜ ଆଶ୍ରମ ॥

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଜଟା ବଳ୍କଳ ଧାରଣ କରି ଚଉଦବର୍ଷ କାଳ ବନବାସ କରୁ, ଏହାହିଁ ଇଚ୍ଛା ।

ଦଶରଥ—ପ୍ରିୟତମେ ! କିଏ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏ କପଟ ବୁଦ୍ଧିରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲା । ରାମ ଜଣ ଏକା ମୋର, ସେ ଜଣ ତୋର ନୁହେ । ଧରୁଅଛି ପଦ ତବ ପଶୁଛି ଶରଣ, ପ୍ରିୟତମେ ରାମେ ମୋର ନ ପଠାଅ ବନେ । ଭରତ ପଛେ ରାଜା ହେଉ ଅଯୋଧ୍ୟା କଟକେ, ନାହିଁ ତହିଁ ମୋହର ଶୋଚନା । ମାତ୍ର ରାମ ବନଯିବା କଥା ନ ଧରିଲେ ତୁମ୍ଭେ । ଏ କଣ ହେଲା, ହା ରାମ !

(ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗ)

କୈକେୟୀ— ଗୀତ

ସତ୍ୟରେ ନ ହେବ ଆଉ ନ ଗ୍ରହିବ ଏହୁ ଦାଉ
ସଂଚିତ ଏ ଆଶାଦେଇ ବାଳକୃଷ୍ଣ କରେ ଭୟ । ୬ ।

ନାଥ ! ବୃଥା ଜଳ୍ପନା ଏଣୁ ଆବଶ୍ୟକ କଣ ? ମୋର ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ନିଶ୍ଚୟ ହେବ । ନଚେତ୍ ନାହିଁ କରନ୍ତୁ, ମୁଁ କର୍ମ ଅନ୍ତରେ ରହିବ ।

ଦଶରଥ— ଗୀତ

ଅଲେ ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ପାପିଷ୍ଠା ପାମରି
ଏ କି କାଣ୍ଡ ଆଜ କଲୁରେ ।
କାହା ପାଖେ ପଢ଼ି ଥିଲୁ ବୁଦ୍ଧି ଦୁଷ୍ଟ
ଭଣ୍ଡପଣ ଦେଖାଇଲୁ ରେ ।
ଖଣ୍ଡା ଧରି ଜମା ନ କାଟି ମୋ ଖଣ୍ଡା
ଅଣ୍ଟାଠାରେ କି ସାଧିଲୁ ରେ
ଭଣ୍ଡାଭଣ୍ଡି କରି ଦେଲୁ କଣ୍ଟାଟର
ମୋ ଗଣ୍ଡାକ ପୁରାଇଲୁ ରେ । ୧ ।

ପାଷାଣ୍ଡି ! ତୋର ଏତେ ଛନ୍ଦ, ତୁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡବିଜୟୀ ପୁତ୍ରକୁ ଦଣ୍ଡେ ଦେଖି ପାରିଲୁ ନାହିଁ । ନାରୀହତ୍ୟା ମହା-ପାପ, ନଚେତ୍ ତୋର ମୁଣ୍ଡ ମୁଁ କ୍ଷଣକ ମଧ୍ୟରେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ପାରନ୍ତି । ଦୁର୍ଦ୍ଦଣ୍ଡି ! କାହା ଶିକ୍ଷାରେ ପଡ଼ିଛୁ ସତ କହ ?

ମନ୍ଥରା—(ସ୍ୱଗତ) ମଲା ସିଏ କଣ ଡକାଥିଲା କିଏ ? ସେ କଣ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ହୋଇଛନ୍ତି କି ! ଏତ ଆଚ୍ଛା କଥା ହେଲା, ଏବେ ଅକଲ ଗୁରୁ ଭୁଇଆ ମାଈକିନିଆ ମୋ ନା କାଳେ କହି ନ ଦିଏତ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ମହାରାଜ ! କଣ ହେଲା କି ?

ଦଶରଥ—ଚୁପ୍ କର ପାଷାଣ୍ଡୀ (ଚୁଟିଧରି ଠେଲିଦେବା) ।

ମନ୍ଥରା—ଇଲେ ମୋ ବୋଉଲୋ; ମୁଁ କାହିଁକି ମିଛଟାରେ ଏ ପରିଭବ ପାଉଛି । ମୁଁ ଯାଉଛି, ତୁମ୍ଭେ ଦୁହେଁ ଏଥିର ଗଡ଼ାପଡ଼ା ହୋଇ ମଲେ କେତେ ଗଲେ କେତେ ?

ଦଶରଥ— ଗୀତ

ଯାର ନାମ ସ୍ମରି ନାଚେ ବସୁନ୍ଧରା
ତୁ ଜମା ଭଗାରି ଦେଲୁ ରେ ।
ନାରଖାର କରି ଦେଲୁ ଆଜ ପୁଷ୍ପ
କି ଗୌରବକୁ ଅର୍ଜିଲୁ ରେ । ୨ ।

ନାରକି ! ଯାର ନାମରେ ଏ ଅଯୋଧ୍ୟାପୁରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ ରଜନୀ ପରି ହସି ଉଠୁଥିବ, ତୁ ପାପିଷ୍ଠୀ ସେହୁ ପ୍ରାପ୍ୟ ତାକୁ ଅମାବାସ୍ୟାରଜନୀରେ ପରିଣତ କଲୁ ।

ଗୀତ

ଛି ମମତ ଛାଡ଼ି ହୃଦକଲୁ
ନିଷ୍ଠୁର ମନପଣ ଦେଖାଇଲୁ ରେ ।
ବାଳକୃଷ୍ଣ କହେ ତାଳକେ ତୁଷ୍ଟ
ଅଣ ମୋର ଜଡ଼ାଇଲୁ ରେ ॥

ଓହୋ, ଧିକ୍ ମୋର ଧନେ, କଣ କରିବି ? ପାଷାଣ୍ଡୀ ଚକରେ ପଡ଼ି ମୋର ହୃଦୟ ରତନକୁ ବନକୁ ତେଉଛି । ପାପିୟସି ! କେମନ୍ତେ ମୁଁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରେ ଦେବି ଏ ବାରତା । ସତ ପରାୟଣା ଜନକ ତନୟା ଶୁଣିବ

ସ୍ତ୍ରୀ ଯେବେ କ ବୋଲି ବୋଲିବ । ରକ୍ଷାସି ! ରାମ ବନ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ କରିବୁ ମୋର ନିର୍ଭୟ ହୃଦୟ ।

କୈକେୟୀ—ବୃଥା ଭାବନା କରା ପ୍ରୟୋଜନ, ରାମ ବନ ଯିବ ନିଶ୍ଚେ ନ କର ବାରଣ। ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁବଂଶଜ ପୁଣି ଅଜରାଜ ସୁତ ନାମ ସତ୍ୟସନ୍ଧ ବୋଲି ବିଦିତ ଜଗତେ, ସ୍ତ୍ରୀର ପୁତ୍ର ସ୍ନେହେ ବଶ୍ୟ ତ କିମ୍ବା ହୁଅ, ହୋଇ ଅନ୍ଧ । ଶ୍ରୀମୁଖର ବର ସବୁ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇବ, ରଘୁ କୁଳରେ କଳଙ୍କର ପତାକା ଉଡ଼ିବ । ପୁଣି ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୁ ସତ୍ୟସନ୍ଧ ନାମଟି ବୁଡ଼ିବ ।

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ସୁମନ୍ତ୍ର—ଏ କଣ ? ମହାରାଜ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ତଃପୁରରୁ ବାହାରେ ନ ବାହାରିବାର ଅଭିପ୍ରାୟ କଣ ? ଅଭିଷେକ ସମୟ ଅତୀତ ହେବା ପ୍ରାୟ । ବୋଧହୁଏ ମହାରାଜ ସାରା ରାତିଟା ଆନନ୍ଦ ସମୁଦ୍ରରେ ଜାଗ୍ରତ ଥାଇ କ୍ଳାନ୍ତ ଶରୀରେ ନିଦ୍ରାଭିଭୂତ ଅଛନ୍ତି । ଏଣେ ସେ ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ରାଜାଗଣ । ଭଗବାନ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ସହ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ମୁନି ଋଷିଗଣ ଉପସ୍ଥିତ ହେଉଛନ୍ତି, ଯାଏଁ ଅନ୍ତଃପୁର ମଧ୍ୟ ରାଜାଙ୍କୁ ଏ ସନ୍ଦେଶ ଜଣାଏ ।

(ସୁମନ୍ତ୍ରର କୈକେୟୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରବେଶ)

ସୁମନ୍ତ୍ର—ମହାରାଜ ! ରାତି ପାହିଲାଣି, ଅଭିଷେକ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ, ଗାତ୍ରୋତ୍ଥାନ କରନ୍ତୁ । ବିଳମ୍ବେ କାର୍ଯ୍ୟର ଫଳ ଅଶୁଭଦାୟକ ହେବ ।

ସୁମନ୍ତ୍ର—ଶ୍ରୀମୁଖର ଏ ଶୁଷ୍କବଦନରେ ଏପରି ବହୁକାଳ ହେବାର ଅଭିପ୍ରାୟ କଣ, ମୋ ଅଧୀନରେ କୌଣସି ତୋଷାମୋଦ ଥାଏ ତ ମାର୍ଜନା କରି ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ ?

କୈକେୟୀ—ତୁମର ସେ କଥା ବିଚାର କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ, ଯାଅ ଶୀଘ୍ର ରାମକୁ ଏଠାକୁ ଡେକିଆଣ ।

ସୁମନ୍ତ୍ର—ସାମ୍ରାଜ୍ଞି ! ମୁଁ କ୍ଷୁଦ୍ରା ଭୃତ୍ୟ ମାତ୍ର ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ନିମିତ୍ତ, ପାରିବାରିକ ନିମିତ୍ତ ନୁହେଁ । ଏଣୁ ମହାରାଜଙ୍କ ବିନାନୁମତିରେ ଆପଣଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଅବଶ୍ୟ ଯୋଗ୍ୟ ।

କୈକେୟୀ—କ ବାତୁଳ ମନ୍ତ୍ରି ! ମୋର ଆଜ୍ଞା ଅବଶ୍ୟ ଯୋଗ୍ୟ, ସବୁ ସମୟରେ ମୋର ଆଜ୍ଞା ପାଳନ କର ?

ସୁମନ୍ତ୍ର—ଅସମ୍ଭବ, ସମ୍ଭାବ ପାରେ, ସେ ଦିନ ଆପଣ ସିଂହାସନାଧିରୂଢ଼ା ହେବେ ।

କୈକେୟୀ- ତେବେ, ସେଥି ନିମିତ୍ତ ମୁଁ କହୁଛି ରାଜା ବର୍ତ୍ତମାନ ଚିନ୍ତାଗ୍ରସ୍ତ ଓ ଅସୁସ୍ଥ, ରାମକୁ ଏଠାକୁ ଆସିବାକୁ କହ ?

ସୁମନ୍ତ୍ର—ସାମ୍ରାଜ୍ଞି ! ପୁଣି ସେହି କଥା, ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁବଂଶୀୟ ମନ୍ତ୍ରି କ ଏପରି ନିଚମନା ଓ ଦୁର୍ବଳ ନୁହେ ଯେ ସେ ରାଜାଙ୍କ ବିଦ୍ୟମାନରେ ସାମାନ୍ୟ ଜଣେ ଅବଳାର ଆଜ୍ଞାକାରୀ ହେବ ।

ଦଶ—(କ୍ଷୀଣସ୍ୱରରେ) ମନ୍ତ୍ରି ! ମୋର ଜୀବନ ଯିବାପରି ପ୍ରାୟ, ରାମକୁ ଥରେ ଦେଖାନ୍ତି ।

ସୁମନ୍ତ୍ର—(ସ୍ୱଗତ) ଏ ବ୍ୟାପାର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରି ମୋ କ୍ଷୁଦ୍ର ବୁଦ୍ଧିରେ କିଛି ଭାବନ୍ତେ ସ୍ଥିର କରିପାରୁ ନାହିଁ । ଅକସ୍ମାତ ଏ କ ବିଭ୍ରାଟର ସମ୍ଭାବନା, ବୋଧହୁଏ ଏଥିରେ କିଛି ଗୂଢ଼ କଥା ସନ୍ନିହିତ । ତଥାପି ରାଜାଙ୍କ ଅବଶ୍ୟ ପାଳନୀୟ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଯଥାଜ୍ଞା ମହାରାଜ ।   (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

———

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ସୁମନ୍ତ୍ର—ବାବୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ! ପିତାଙ୍କ ଆଦେଶ ଶୀଘ୍ର ବିଜୟମାନ ହୁଅନ୍ତୁ ।

ରାମ—ମନ୍ତ୍ରୀବର ! ଉଦୟ ସମୟକୁ ଆହ୍ନିକ କାର୍ଯ୍ୟାଦି ସମାପନାନ୍ତେ ଅଭିଷେକୋତ୍ସବରେ ଯୋଗଦେବା ନିମିତ୍ତ ପିତାଙ୍କର ଆଦେଶ ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ତ ସେ ସମୟ ହୋଇନାହିଁ । ତେବେ କଣ ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ ହୋଇଛି କହନ୍ତୁ, ତେବେ ପିତା କେଉଁଠାରେ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଯୁବରାଜ ! ପିତା ବର୍ତ୍ତମାନ ମହିଷୀ ମାଆଙ୍କ ଉଆସରେ କାରଣ କଣ ମୁଁ ତାହା ଜାଣେ ନା ।

ରାମ—ଏବ ମନ୍ଦେହର କଥା ଆଜ୍ଞା ଚାଲନ୍ତୁ ।

(ଆସିବା ସମୟେ ସଙ୍ଗେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଳ ଆସିବା)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ସୁମନ୍ତ—ମହାରାଜ ! ଆଦେଶ ମତେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଆପଣଙ୍କ ସମୀପରେ ଉପସ୍ଥିତ ।

ଦଶ—କାହିଁ ମୋ ହୃଦୟ ଚନ୍ଦନ (ପୁନଃ ମୂର୍ଚ୍ଛାଗତ)

(ରାମ କୈକେୟୀଙ୍କ ଚରଣ ବନ୍ଦନା କରି ପିତାଙ୍କୁ କୋଳରେ ଧରି ଅଧୀର କଣ୍ଠରେ)

ରାମ—ମା, ମା, ପିତା ଏପରି ଅଧୀର ହେଉଛନ୍ତି କାହିଁକି ? ମୁଁ କଣ କିଛି ଦୋଷ କରିଛି, ପ୍ରାଣରେ କି ବାଜୁଣ ଆଘାତ, ପିତା ଏପରି ଅଧୀର ହେବାର କାରଣ କଣ ?

ଦଶ—(ସଚେତ ହୋଇ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଦ୍ୟମାନ)

ରାମ—ଜନନି ! ତାତ କମା ଧରଣୀପ୍ରୀ, କି କଷ୍ଟରେ ହୁଅନ୍ତି ଅଧୀର । ଦୟାକରି ପ୍ରକାଶି ଅଧୀନେ ସନ୍ଦେହ ମୋ କର ବିମୋଚନ ।

ଗୀତ

କମାଇ ତାତ ମୁର୍ଚ୍ଛିତ,
କହୁରେ ପ୍ରକାଶ ମା । ଶୋଷ ।
କେବୁ ସୁବାସ ବଦନ କମାଇ ହରେ ମଳନ,
ଅଶ୍ରୁପାତ ଅନୁକ୍ଷଣ ନାହିଁଟି ଜକାଣ ମା ।୧।

ନୟନରୁ ଅଶ୍ରୁଧାର ବହି ଅବକାଶ ହେଲାଣି ତ ଅଙ୍ଗ, ତଦ ମାତ କି ଉଦ୍‌ବେଗ ଉଚାଇଲେ ମୋତେ, ତଥି କମା ପିତା ନ କହନ୍ତି କଥା ।

କୈକେୟୀ—ବାପରେ କହିବାକୁ ଲଜ୍ଜା ହୁଏ ମୋତେ ମୁଁ ତ ନୁହେ ବୃଥା ଗଞ୍ଜନା ମାତକ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଦ୍ରୌପଦୀ ଦ୍ରୌପଦୀ ।

ରାମ— ଗୀତ

ଜବା ବ୍ୟାଧି ଆଗମନେ ସନ୍ତାପିତ ହୋଇଛି ମନେ,
ପ୍ରକାଶକର ଅଧୀନେ ସବୁ କହି କ୍ଳେଶ ମା ।

ମା ! କବା ବ୍ୟାଧି ଆଗମନେ ପାଆନ୍ତି ସେ କ୍ଳେଶ, ବଡ଼ ସନ୍ଦେହ ଜନ୍ମୁଛି ମୋ ମନେ, ଦୟାକରି ପ୍ରକାଶ ସକଳ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ।

ଗୀତ

ମୁଁ କି ଚରଣେ ବିବାଦ ହୋଇଅଛି ଅପରାଧୀ
ଯେ ଦଣ୍ଡ ଦେବ ସମ୍ବାଦ କ୍ଷେପିବ ପ୍ରକାଶ ମା ॥

ମା ! ଅଧମ ସନ୍ତାନେ କମା ଦଅ ଏତେ ବ୍ୟଥା ।

କୈକେୟୀ—ଖଙ୍ଗ ନ କୁହିଁବୁ ବାପ, ଦେବାସୁର ଯୁଦ୍ଧେ ତୋର ପିତା ଯାଉଥିଲେ ବର, ମାଗନ୍ତେ ମୁଁ ତାହା ନାଥ ଆଜ ହୁଅନ୍ତି ଅଧୀର ।

ରାମ—କି ବର ପ୍ରକାଶନ୍ତୁ ?

କୈକେୟୀ ବାପ, ପ୍ରଥମ ବରରେ ମୋର ପୁତ୍ର ଭରତ ତୋହ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଯୌବରାଜ୍ୟେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେବ ଅଯୋଧ୍ୟା କଟକେ ।

ରାମ— ଗୀତ

ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟେ ନାହିଁ ଭାବନା, ସେ ଯୋଗେ କମା ଶୋଚନା
ଅଧୀନେ କର କରୁଣା ଅନ୍ୟ କି ଇଚ୍ଛା ମା ॥

କି ଶୁଭ ସମ୍ବାଦ, ନୁହେଁ ମୁହିଁ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରୟାସୀ । ମା, ଦୟାକରି ପ୍ରକାଶ ଅନ୍ୟଟି ।

କୈକେୟୀ—ବଡ଼ ଦୁଃଖର କଥା, କହିବାକୁ ବଡ଼ ଭୟ ଲାଗେ ମୋତେ ।

ରାମ - ଆଉ କମା କହ ?

କୈକେୟୀ—ବାପ ! ଦ୍ୱିତୀୟରେ ମାଗିଅଛି ଦୁଃଖର ବର; ଆଜଠାରୁ ଚଉଦବର୍ଷକାଳ ଜଟା ବଳ୍‌କଳ ସାଜ ଯିବୁ ବନବାସେ ।

ରାମ— ଗୀତ

ଏକଥା ଶୁଣିବୁ କନା, ନ ହୁଅ ମାତ ଉନମନା
ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ କାମନା ଲଭିବ ଆଶିଷ ମା ॥

ମା ! ଏ ସାମାନ୍ୟ କଥାରେ ଏତେ କମା କଷ୍ଟ ! ଜଣାଅ ମା ଅଙ୍ଗୀକାର କରିଣି ସନ୍ତାନ ।

ଗୀତ

ଧନ୍ୟ ଯା ଲେଖିଛି କର୍ମେ, ସହିବାକୁ ହେବ ଧନେ
ଦୀନ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଭଣେ ତେ କରିବ ତ୍ରାସ ମା ।

ମା ! ବିଧାତା ଯା କପାଳେ ଲେଖିଛୁ, ତା ନିଶ୍ଚୟ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ତେବେ ଚିନ୍ତା କଣ ?

କୈକେୟୀ – ନାଥ ! ଉଠିବେ ନାହିଁ କି ? ଦେଖନ୍ତୁ ପୁତ୍ର ତବ ଆଗେ ଉପସ୍ଥିତ ।

ଦଶ—ହା ଏ-ରାମ-ଓହୋଃ ।

ରାମ—ପିତା, ପିତା—

ଦଶ—କିଏ ପିତା, ନା ଏ ପାତକୀ ତୋର ଜୀବନର ହନ୍ତା । ଏ ପାଷାଣ୍ଡୀ କବଳରେ ପଡ଼ି ତୋତେ— (ମୂର୍ଚ୍ଛା)

ରାମ—(ପୁନଃ ସଚେତ କରି) ଜାଣିଲିଣି ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର ତାତ ! ସତ୍ୟ ତବ ଯାହା ପାଳିବ ନିଶ୍ଚିତ ।

ଦଶ— ଗୀତ

କେମନ୍ତେ ମୂର୍ଚ୍ଛିବ ଧନ ମୋ ପରାଣ ନିଧି ରେ ।
ପାଷାଣ୍ଡୀ କବଳେ ପଡ଼ି ହରାଇଲି ସିଦ୍ଧି ରେ । ଘୋଷା ।
ତୁ ମୋ ଅନ୍ଧର ନୟନ,
କେମନ୍ତେ ତେଜିବ ବନ
ଧିକ ଧିକ ମୋର ପଣ ବାମ ହେଲା ବିଧି ରେ । ୧ ।

ବାପ ! ଏ ପାଷାଣ୍ଡୀ କବଳରେ ପଡ଼ି ତରୁଣ ପାଇଁ ତୋତେ କଣ ହରାଇ ବସିବି ? ବାପ ! ମୁଁ ସତ୍ୟ ଭଙ୍ଗ କରିବାର ପାତକ ସହି ପାରିବ; କିନ୍ତୁ ଏ ଦୁଃଖୀ କଥାରେ ମୁଁ ତୋତେ କେବେ ବନକୁ ପଠାଇବି ନାହିଁ ।

ଗୀତ

ହେଲି ମୁଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଭ୍ରଷ୍ଟ
ନ ପୂରିବ ଭୂଜଶ୍ରେଷ୍ଠ
ଧିକ ମୋର ଧର୍ମନଷ୍ଟ ହୁଏ ଅପରାଧୀ ରେ ।

(ବାହୁଡ଼ାଇ) ଯାଇ ବାପ ! ଅଭିଷେକ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିବ ।

ଗୀତ

ହେଲି ନାସ୍ତିକ୍ୟ ଦୋଷ,
କୈକେୟୀ କରିବ ନାଶ
ପାତକଙ୍କ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶେ ହେଲି ପ୍ରତିବାଦ । ୩ ।

ନାହିଁ ଅସ୍ତ୍ର, ପାଷାଣ୍ଡୀର ଦ୍ୱିଖଣ୍ଡିତ କରନ୍ତି ଏଖଣି । ଶାପ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ ମୋ ଶୋଚନା, ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ କଳଙ୍କ ଏ ! ମୃତ୍ୟୁର ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଏହି ! ରାଜ କୁଳେ ନ ହଉ ସନ୍ତାନ ।

ରାମ—ପ୍ରତିଜ୍ଞା ରକ୍ଷଣ ବାଧ୍ୟ ହୁଏ ତବ ଉଚ୍ଚେ, ଅଧୀନର ବାଧା ହେବ କଷ୍ଟେ ତାତ । ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର ଅଙ୍ଗୀକାର କରନ୍ତି ଯାହା, ଧୀର ଉତ୍ତେ ପାଳନ୍ତି ଅବଶ୍ୟ । ଭକ୍ତକୁ ଭିକ୍ଷା ଦେବ ତୋମର ବଚନେ, କ୍ରୋଧ ହୃଦ୍ୟ ସହିପାରେ କୃଷ୍ଟି ।

ଦଶରଥ— ଗୀତ

ଅନ୍ଧମୁନି ଶାପ ମୋତେ
ଫଳ ହେଲା ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ
ଧନ ବାକ୍ୟକୁ ହେତେ
ସେ ଥିଲା ଏ ବ୍ୟାଧି ରେ । ୪ ।

ମୋର ଅର୍ଜିଲି କର୍ମ, କେବା କରିବ ଆନ । ପୂର୍ବେ ଅନ୍ଧମୁନି ଦଣ୍ଡ କହିଥିଲେ ମୋତେ, ଅନ୍ୟଥା ହୋଇବ ନାହିଁ । ମୃତ୍ୟୁକାଳେ ପୁତ୍ର ମୁଖ ଦେଖା ହେବ ଶୂନ୍ୟ, ଋଷିବାକ୍ୟ କେ କରେ ଖଣ୍ଡନ ।

ରାମ— ଗୀତ

ଥାଅ ଜନକ ଜନନୀ ହେ
ତବ ତୋଳନ୍ତୁ ହେଲି ମେଲାଣି
ଜନକ ପ୍ରଣମ ଜନନୀର କ୍ଷମା
ପଦେ ସମ୍ଭାଳିବ ଆଣି । ଘୋଷା ।

ଜନନି ! ଦଉନ୍ତୁ ମେଲାଣି ଅଧୀନେ ।

ଗୀତ

ମାତା ତାତ ତୋତେ ଲାଗିଲେ ମୋହର
ଯେମନ୍ତେ ମୋ ଲାଗି ନ ହେବେ କାତର
ବିଧାତା ହୃଦର କେ କରିବ ଦୂର
ନ କର ବୃଥା ଚିନ୍ତାଣି । ୧ ।

ମାତ ! ପିତା ମୋ କଷ୍ଟେ ହେବେ ବୃଥା ଅଧୀର, କରି ତାଙ୍କୁ ପ୍ରବୋଧନା ତୋମର ବଚନେ ।

ଗୀତ

ବଡ଼ ଉଦରେଣୁ ଅଧମ ସନ୍ତାନେ
କ୍ଷମା ଦେବ ଦୋଷୀ ଯେବେ ମୁଁ ଅଜ୍ଞାନେ

ବାଳକୃଷ୍ଣ ଚରଣେ, ଥାଉ ଗୋ ସତତେ
ସହାୟ ମୋତେ ଭବାନୀ ।
ମା ! ଆଶୀର୍ବାଦ କର ଏ ଅଧମେ, ଯେମନ୍ତେ ମୁଁ
ମଙ୍ଗଳରେ ଫେରିବି ସଦନେ ।
କୈକେୟୀ—ଶୀଘ୍ର ବାଓ ! କେମନ୍ତେ ଧରିବ ପ୍ରାଣ ନ
ଦେଖି ତୋ ମୁଖ ।
(ଅଭିବାଦନାନ୍ତେ ରାମର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

ପଥରେ ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ

ରାମ—ବାବୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ! ଶୁଣିଲ ତ ସବୁ, ଅଧିକରେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ! ଯାଉଛି ମୁଁ ଅଗମ୍ୟ ବନସ୍ଥେ, ଯେଉଁଠି ଚୌଦ ବର୍ଷ ଅନ୍ତେ, ଫେରୁଥିବି ଅରଣ୍ୟରୁ ମାତା ପିତାଙ୍କ ପାଖରେ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—କେଉଁଣ ଶିବ ଭ୍ରାତ ! ସଳିଳ ବନ୍ଧନେ ପଦ୍ମ ବଞ୍ଚିବ କହଇ ? ପ୍ରାଣ ଯାଉ ଅବା ରହୁ, ରାମ ବିନା ଲକ୍ଷ୍ମଣର ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ଗତି ।

ରାମ—ବଡ଼ ବିଷମ କଥା, ତୁ ଏ ବଉଳଗା ସଙ୍ଗରେ ଯାଇ କଣ କରିବୁ ?

ଲକ୍ଷ୍ମଣ— ଗୀତ

ସହୋଦର ଅନାଦର ଆଉ କାହିଁ କି
କେମନ୍ତେ ବଞ୍ଚିବ ଦିନ ଚାହିଁ ମୁଖ ଚନ୍ଦ୍ର କି ।
ଏ ଛାର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ନୁହେ ମୋର ଯୋଗ୍ୟ
ଅଯୋଗ୍ୟ ମୁଁ ମନେ ଚିନ୍ତି କି ।
ଶ୍ରୀପଦ ପଙ୍କଜ ଦେଇ ମୋତେ ଭୋଗ୍ୟ
ତୈଳୋକ୍ୟ ମଣ୍ଡିତ ଦେଖିବି । ୧ ।

ବନ ! ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ମୋର ଏ ଛାର ସମ୍ପଦେ । ଅଗ୍ରତେ ବସତେ ଶ୍ରୀଚରଣ ସେବା ମନେ ମୁହିଁ ଧ୍ୟାନବାନ ।

ଗୀତ

ହେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ନଅନ୍ତୁ ସଙ୍ଗତ,
ଅନ୍ତର ଦେଖନ୍ତୁ ଦେଖିବି ।
ମୁଁ ତ ଅଜ୍ଞାତ କପାଳି ଭଣେ
ଦୀନ ବାଳକୃଷ୍ଣ ପଦ ଧ୍ୟାଇବି । ୨ ।

ଅଳ୍ପଟାର ଜନେ କମା କର ଏତେ ବ୍ୟଥା, ଅନନ୍ତ ସମ୍ପଦେ ଲୁଟନ୍ତି ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତାସୀ, ଦୃଷ୍ଟି ମୋର ପଦଧୂଳି !

ରାମ—ନ ହୁଅ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ବାବୁ, ଯାହା ଇଚ୍ଛା କର ତୁହି ମୁଁ ରହିଛି, କିନ୍ତୁ କାନନରେ ବଡ଼ କ୍ଳେଶ ସହିବୁ ରେ ବାବୁ, ସେଥିଯୋଗୁଁ ଭାଙ୍ଗୁଥିଲି ମୁହିଁ ।

—*—

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ଦୁଇ ଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ

ଗୀତ

ଆସ ଭାଏ ଗରିବ ଦ୍ୱିଜ
କଲିକତା ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ ଯିବ ନିଜ
ଜଜମାନ ବୃତ୍ତି ବଡ଼ ଛଟପଟ
ଗାଁଟଣାରେ ଏତେ ଜଏ ମଜିବ । ଭୋଷା ।
ତଷ୍ଟ ଭୂତ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ମହଲା
ଏଥିକି ରେ ମନ ନ ବଳା
ଭାଙ୍ଗେ କଣ୍ଠାଗଳା ଫୁଟିବ ଜଳକା
ଦୟାକେ ପଡ଼ିବ ନ ଟଙ୍କା ଦେଲା । ୧ ।
ତହୁଁ ଯେବେ ଅଧିକ ମନ,
ଭିକ୍ଷଣାରେ ଦେବା ନୟନ
ତାଳ ବନ୍ଧୁ ଅନ୍ନ ଭଜ ଅଣ୍ଡାଭଗ,
ଯୋଗାଇ ରଖିବା ବଢ଼ କି କାର୍ଯ୍ୟ । ୨ ।
ଆମ୍ଭେ ଜଣେ ଦୁଇ ବଦେଶୀ,
ବଇଜାରେ ଭଟାଭି ବସି
ଥୋଡ଼ା ଜେଠିଲଣି, କୁହେ ଥୋଡ଼ାବେଶୀ
ଫିରିବୁ ଲେ ଲଭ ଖୁଡ଼ ମଜ୍ଜଳ । ୩ ।
ଯେ ବା ଭକ୍ତିହବ ଏବନ,
ଦେଖୁ ଜର ଖଳ ନ ମଣ,
ବଦ୍ୟା ଅଭ୍ୟାସିଣ ପଣ୍ଡିତରେ ଗଣ୍ୟ
ହୁଅ ଏଣୁ ତହୁଁ ନୁହେ ନାହକ । ୪ ।

ବନ ! ମୁଁ ସଭାକୁ ପୁଣି ଏ ଦୁଃଖାନ ଯାଉ କଲିକତାକୁ ଯାହା ଭକ୍ତିଥିଲି । କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ବୋଧ

ବାପସବୁ ପୁଞ୍ଜିଏ ଶୁଖୁଆ ଆଣି ଦେଇଥିଲ, ଆଉ ତ ମନଟା ସମ୍ଭାଳି ହେଉ । ସେଇ ଚଖଣା, ସେଇ ଦହି, ସାରୁଆ ମା - ସନ୍ତୁଳିଥିବା ସଜନା ଶାଗ ପୁଣି ଶୁଖୁଆ । ଆଃ ! ଏ ମଉଜଟା ଛାଡ଼ି ବିଦେଶ କରିଯିବା ଭଲ ନୁହେଁ। ସବୁ ଭାବ ସ୍ଥିର କରିଛି, ହଠାତ୍ ଶୁଣିଲି ଯେ ଆଜି ରାମ ଚନ୍ଦ୍ର ଯୁବରାଜ ପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି । ବହୁତ ଧନ ଦଉଲତ ବଣ୍ଟନ ହେବ, ସେଇଠି ତ ଧାଉଁଛି । ଏ ମେଦେଇରୁଆ ଜ୍ୱରରେ ଦେହଟା ବଡ଼ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ଯାଉଛି, ଖାଲି ଅମ୍ବୁଲଭାଇ ସହେଲିଏ ଚାମ୍ପୁଡ଼ଛି । ଭଲ, ଜୟ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଜୟ ।

ଦୂତ—ନିଶାନମାନ ଉଡ଼ାଅ, ତାହାର କଣ ହେଲାଣି, ଏ ଗୁଡ଼ାକଙ୍କର ଖାଲି ପେଟ ଚିନ୍ତା ।

ଗୀତ

ନନା ସରିଲାଣି ଦୟା ଧରମ ରେ
ପୋଡ଼ା କରମ । ଘୋଷା ।
ଏ ଅଯୋଧ୍ୟା ଧାମ ହେଲା ଆଜି ଶୂନ୍ୟ
ଦଶରଥ ଦୁର୍ଘଟନ ରେ । ୧ ।
ନାରୀ ପାଇଁ ପଡ଼ି ରାଜାଗଲେ ବୁଡ଼ି
ରାମେ ବରଜୁଛନ୍ତି ବନରେ । ୨ ।
ଯେଉଁ ସନ୍ତୁଡ଼ା ଦୁର୍ଜନ କଣ୍ଟଡ଼ା
ତିଏ ଭରତ ଲୋଚନ ରେ । ୩ ।
କୈକେୟୀ ଲଗାଇ ନ ଦେଖିଲା ଥିରି
ରାମେ ଭଲ ଦୋଷ ମନରେ । ୪ ।
ଯେଉଁ କସ୍ତାବଣ୍ଟ ଅମୂଲ୍ୟର ରଖ
ପୁଷ୍ପ ଲଗୁ ଅଙ୍ଗନରେ । ୫ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ଶଶୀ ହେଲା ରାହୁ ଗ୍ରାସୀ
ଅମାବାସ୍ୟାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ରେ । ୬ ।
ଚଉଦ ବରଷ ଯିବେ ବନବାସ
କେମନ୍ତେ ଧରିବା ପ୍ରାଣ ରେ । ୭ ।
କହେ ବାଳକୃଷ୍ଣ ରୋଇବେ କଟକ
ଝୁରି ଝୁରି ଯିବ ଧନରେ । ୮ ।

ନନା ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁପାଅ, ରାଜା ତୁମ-ମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଅଦ୍ଭୁତ ଅପେକ୍ଷା ଦେବେ । ନନା ! କଣ କରିବା କହିବ, ମୋ ଭରତଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଅପରିଲ ମଣ୍ଡିତ, କନ୍ତୁ ଅପୂର୍ବ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଚ୍ଚମ ଟିକା ତୁମ ହାତରେ ଦେଇଥାନ୍ତି, କଣ ହେବ ! ଆମ କର୍ମ ଖରାପ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—କଣ କହିଲୁ, ସତେ କୈକେୟୀ ତୁ ଆମ ଦାନାରେ ଧୂଳି ଦେଲୁ, ଲକ୍ଷ୍ମୀଛାଡ଼ ଯା, ଦାସୀପୁଅ ତୁ ନନ୍ଦିଶିଆ ଆମର କେତେ ବଡ଼ ଆଶାଟାଏ ଧ୍ୱଂସ କରିଦେଲୁ, ତୁ ବେଙ୍ଗଧୋଇ ତା ସଙ୍ଗରେ ଭସ୍ମ ହୋ ।

ଦୂତ—ଆଜ୍ଞା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏ, ମୁଁ ଭଲ କହିଲେକୁ ମୋତେ ଅଭିଶାପ ।

— * —

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

କୌଶଲ୍ୟା—ଏ କି ଜନରବ, କେଉଁ ରାମ ବନକୁ ଯାଉଛନ୍ତି କା ମୁଁ ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିଛି ! ମୋର ପୁଅ ତ ରାଜାସନରେ ବସିବ, ମୁଁ ତାହାଁ ମନେ ମନେ ମନ ଗାଇ କରୁଛି ।

ସୀତା—ମା ! ତୁମକୁ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଦେଖୁଛି କାହିଁକି ? କଣ ଏତେ ଭାବୁଛ ?

କୌଶଲ୍ୟା—କେ ଜାଣି ମନଟା କାହିଁକି କଣ ହୋଇଗଲା, ମୁଣ୍ଡଟା ଘୂରିଗଲା ।

ସୀତା—ତାଙ୍କ ଅଭିଷେକ ଉତ୍ସବର ହେତୁ ମଥା ଭ୍ରମ ହେଉଛି, ଟିକିଏ ବସି ପଡ଼ନ୍ତୁ, ମୁଁ ପଦସେବା କରିଦିଏ ।

(ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ପ୍ରବେଶ, ସୀତା ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ଯିବା ।)

କୌଶଲ୍ୟା - (ଗୀତ)

କହ କହ ବାପଧନ ମନ ଦୁଃଖ କାହିଁକି
ଚନ୍ଦ୍ର ଆନନ ଦିଶେ ମଳିନ
ଏ ଯୋଡ଼ା ଚରଣ ଦିଏ କହିଟି
ତୋ ମୁଖ ଶୁଖିଲା କି । ଘୋଷା ।
କଲୁ କାହାରେ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ କେବା ପାଇଲୁ ମନ୍ଦ
କାହିଁକି କହୁଛୁ ସିଧ କଥା ନ ପାରେ ଭେଦ,
ଛାଡ଼ିବ ଚେତ ରେ ତନୁଜ
ସହି ନୁହେ ବେଦନା । ୧ ।
ବାପ ! ଜନମ ହେଲୁ କମା ତୋ ମୁଖପଙ୍କଜ ।
କି କାହିଁରେ ପାଇଥିଲୁ ତୁ ରେ, ହସି କଥା ନ କହୁଛୁ

କଥା, ଏ ବତ୍ସ ମନ୍ଦ ଦେଇ ତୋ ବିଷାଦ, ମର୍ମାନ୍ତ ହେଉଅଛୁ ଆଜ।

ଗୀତ

କିବା କାଳ ମାହାତ୍ମ୍ୟରେ, ଚନ୍ଦ୍ରାନନ୍ଦ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ରେ
ଶାନ୍ତି ଶୋଭା ଅର୍କ ରେ, ପୃଥ୍ୱୀ ତେଜ ଧାର୍ଯ୍ୟ ରେ
ଏ ଅସୁର୍ଯ୍ୟ ତୋର ଯୋଗ୍ୟ ବାନାୟଣି ଭଲ୍ଲିଟି । ୬ ।

ଖଟ୍ଟାଙ୍ଗ ଶିକ୍ଷାରେ କଣ ନିପୁଣ ହୋଇ ନାହୁଁ, ସେଥିନିମନ୍ତେ ଏ ରାଜ୍ୟ ଭର ଚଳାଇବାକୁ ଭୟ କରୁଛୁ ? ନା ବାପ ! ପିତା ତୋର ସମସ୍ତ ଚଳାଇବେ; କିନ୍ତୁ ତୋ ମସ୍ତକରେ ରାଜମୁକୁଟ ଦେଖି ଏ ପାପନେତ୍ର ସାର୍ଥକ କରିବ । ତେବେ ବାପ ମନ ଭଙ୍ଗା କାହିଁକି ? ଆଉ କେବଳ ନୟନରୁ ଲୁହ ବହୁଛି !

ଗୀତ

ରାମ— (ଅଶ୍ରୁ ଶିକ୍ତ କଣ୍ଠେ)

କି କହିବି ଜନନୀ ଗୋ, ବିଧି ବାମ ହେଲଣି ।
ତୋ ଅଞ୍ଚଳ ନିଧି ଚଞ୍ଚଳ କରି ମେଲୁଣି । ଘୋଷା ।
ରାଜ୍ୟ ନାହିଁଟି ମୋହର, ଯୋଗ ନାହିଁ ବସୁନ୍ଧରା
ତେଜୁଛୁ ମା ସୁଖଚିନ୍ତା ନ କର ତୁ ଝୁରେଣି । ୧ ।

ମା ! ବିଧାତାର ବଳକୁ ମନୁଷ୍ୟର ଅସାଧ୍ୟ ନାହିଁ । ତେବେ ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପିତାଙ୍କର ଧର୍ମ ଓ ସତ୍ୟ-ରକ୍ଷାର୍ଥେ, ଏ ରାଜଭବନ ପରିତ୍ୟାଗ କରି କଠା କୌପୀନ ଧାରଣ କରିବି ।

କୌଶଲ୍ୟା—ବାପ କଣ ପାଗଳ ହେଲୁ କି, ଏପରି କାହିଁକି କହୁଛୁ ? ତୋର ପିତା ତୋତେ କଣ କିଛି କହିଲେ କି ? ଯେବେ ଭ୍ରମବଶତଃ କୌଣସି ଅନ୍ୟାୟ କହିଥାନ୍ତି, ତେବେ ତୋର ଭଳ ପରି ବା ଅନ୍ୟ କିଛି ଭଲ ଚିନ୍ତାର ନାହିଁ ।

ରାମ— ଗୀତ

ଧର୍ମ ବିନା ଏ ଜଗତେ ବନ୍ଧୁ ନାହିଁ ଅନ୍ୟପଥେ
ଖଳ ଫାନ୍ଦିବ କେ ମୋତେ କଲେ କଥା ଚଳଣି । ୨ ।

ମା ! ମୋତେ ଖଳ କେ ଫାନ୍ଦିବ, ଧର୍ମ ମୋତେ ଏ ଖଳ ସୁଖରୁ ବଞ୍ଚିତ କରୁଛି ।

କୌଶଲ୍ୟା—ବାପ ! କଣ ହେଲା ସ୍ପଷ୍ଟ କହ, ମୋ ଶୁଣିଛି ।

ରାମ— ଗୀତ

ଭରତରେ ସିଂହାସନ, ଦେଇ ଭୂମିଶ ଭାଜନ
ବିସପ୍ତବର୍ଷ ଅରଣ୍ୟ ହୋଇବ ଏଥି କାରଣି ॥

ମା ! ଭରତରେ ଏ ସିଂହାସନ ଦେଇ ଚଉଦବର୍ଷ ନିମିତ୍ତ ବନକୁ ଯିବି ।

ଗୀତ

ବୈମାତୀ ଦଣ୍ଡିଲେ ଯାହା, କେ ଲୁଚାଇ ପାରେ ତାହା
ବାଳକୃଷ୍ଣ ଭାବେ ଏହା ଯା ହେବାର ହେଲଣି । ୪ ।

ମା ! ପିତା ଦେବାସୁର ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରୁ ଦୁଇଗୋଟି ବର ଦେବେ ବୋଲି ବିମାତାଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ଥିବାରୁ ଆଜ ଫଳରେ ଏ ଦଶା ଘଟିଲା । ତେବେ ଆପଣ ମୋତେ ଆନନ୍ଦରେ ମେଲାଣି ଦିଅନ୍ତୁ ।

କୌଶଲ୍ୟା— ଗୀତ

ରଙ୍କ ରତନ ମୋ ହାତ ଅଧରେ,
ତୁହି ମୋ ବ୍ୟାଧି ଔଷଧ ।
ତୋ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନ ଦେଖି କେସନେ
ପରାଣ ସହେ ଧରିବ । ଘୋଷା ।

ବାପ ! ତୋର ଏ ଅଭାଗିନୀ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନକୁ ଦେଖି ଆଉ କଣ ସହେ ପ୍ରାଣ ଧରି ରହି ପାରିବ, ବାପ ମୋର ତୁ ଛାଡ଼ି ଯା ନା !

ରାମ—ମା ! ଲେଖାଅଛି 'ପତ୍ନୀଧାତା ନଳ ଶାଳପଟେ ଲିଖିତ କର୍ମାନୁସାରେ ଫଳଂ ।' ତେବେ ଯାହା ଭାଗ୍ୟରେ ଥିବ, ତାର ଆନ କରିବା ଶକ୍ତି କାହାର ।

କୌଶଲ୍ୟା— ଗୀତ

ବନଜ ମୁଖକୁ ବନକୁ ଦେଇ,
ଭରିବି କହିବ କା ମୁଖ ଚାହିଁ,
ଧିକ ମନଦିନ୍ତ ଅନ୍ତ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ,
ସାହାକୁ ମୋ ଦେଲୁ ଛେଦ ।୧।

ବାପ ! ଯେବେ ବନକୁ ଯାଉଛୁ, ତେବେ ମୋତେ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଯା ।

ରାମ—ଏ କେଉଁ କଥା, ଆପଣ ଏପରି ଅଧୀର ହେଲେ ପିତାଙ୍କୁ ପ୍ରବୋଧନା କରିବ କିଏ ?

କୌଶଲ୍ୟା —   ଗୀତ

ଧିକ ତୁ କୈକେୟୀ ଧିକ ତୋ ବୁଦ୍ଧି,
          ମୋ ପୁତ୍ରେ ହରାଇ ଅର୍ଜିଲୁ କି ସିଦ୍ଧି ।
ଜନ୍ମ ଦାଉସାଧି କଲୁ ଏ ଅବଧି,
          ପ୍ରାଣ ଏବେ ହେଉ ପଦ । ୨ ।

କଲୁ ପାପିଷ୍ଠୀ କୈକେୟି ! ତୋର ଏତେଦୂର ଛନ୍ଦ । ମୋର କୁଳଚନ୍ଦ୍ରମାକୁ କୋଳରୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇ କାଳ ମୁଖକୁ ଫୋପାଡ଼ିଦେଉଛୁ । ମୁଁ ଭଲ ତୋର କି ଅନିଷ୍ଟ କରିଥିଲି ଯେ, ମୋ ପ୍ରତି ତୋର ଏଡ଼େ ବଡ଼ମ୍ବନା ।

ରାମ—ମା ! ଦଇବ ବଳକୁ ନାହିଁ କାର ବଳ । କିଏ ମାତା କିଏ ପିତା, କିଏ କାର ପୁତ୍ର, ସେ ସମସ୍ତ କାଳର ଅଧୀନ ।

କୌଶଲ୍ୟା —   ଗୀତ

ବନବାସେ ଗଲେ ବାପ ମୋ ଜୀବନ,
          ସଙ୍ଗ ଭ୍ରାତା ହଟେ ତୋ ପିତା ନନ୍ଦନ,
ରେ ଗଜାରବନ ସୁରକ୍ଷ ନଦାନ,
          ବାଳିରେ ନ ହଟେ ବୁଦ୍ଧି । ୩ ।

ରାମ—ମା ! ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର, ବାବୁ ରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମାଙ୍କୁ ପ୍ରବୋଧନା କର । ମୁଁ ଆସୁଛି ।

(ରାମ ସୀତାଙ୍କ ପ୍ରତି)

ରାମ—   ଗୀତ

ଶରଦଚନ୍ଦ୍ରବଦନା ! ମୋ   ଗଜେନ୍ଦ୍ର-କେଶୀ ରେ ।
     କି ରଦରଦ ଚର୍ଯ୍ୟାଙ୍କେ ଦେଖିବ ନାହିଁ,
ରେ ସଙ୍କରତନ ! କର ଆଲିଙ୍ଗନ,
     ତୋ ଅଙ୍ଗ କୁଙ୍କୁମ ଆଉ ମାଖିବ ନାହିଁ । ଘୋଷା ।

ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭ ଅମୃତ ମୁଖ ଯେତେ ଦିନ ଦେଖାର ଥିବ ହୋଇଗଲା, ଏଣିକି ତୁମ୍ଭ ମୁଖରୁ ସୁଧାଭା ବଞ୍ଚିତ କରିଲଣି ।

ସୀତା —ନାଥ ! ମୁଁ କଣ ଅଯୋଗ୍ୟା ହେଲି ?

ରାମ—ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭପରି ଜନକତନୟାଙ୍କୁ ହରାଇ ଏ ଜୀବନରେ ଯେ ଅନ୍ୟ ସୁଖ ଇଚ୍ଛା କରିବ, ତାହା ତୁଚ୍ଛ ।

ଗୀତ

ସୀମନ୍ତରତ୍ନ ସୀନ ବନ୍ଧନ ହେଲୁ ଧନ୍ୟ
     ଯାଉ ହେବେ ଅଞ୍ଜନ ରଞ୍ଜି ଦୁହେଁ ଲୋଚନ
ସେ କୋଳରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେଲି ରେ ସଙ୍ଗ,
ସେ ମନ ବନ୍ଧୁ   ହେବାଣି କ୍ରୋଧ
     ସଙ୍ଗୀ ତୋ ପ୍ରୀତି ସୁଧା ବୁଝିବ ନାହିଁ । ୧ ।

ପ୍ରିୟସଙ୍ଗି ! ଏ ଜୀବନରେ ଆଉ ତୋର ସେହି ସଣୋକଣା ଅମୃତମୟ ବାଣୀ ଶୁଣିବାକୁ ଦଣ୍ଡେ ହେଲେ ଅବସର ନାହିଁ ।

ସୀତା—ନାଥ ! ଅବଳା ଦ୍ବାରରେ ଏତେ ଛନ୍ଦ କମ୍ପା, ସନ୍ଦେହ କରୁଛି ଟଣ୍ଡେ, ପ୍ରକାଶନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ।

ରାମ—   ଗୀତ

କୈମାକି କଲେ ପର   ଭରତ ହେବେ ବର,
     କି ସପ୍ତବର୍ଷ କାଳ ବନବାସ ମୋହର
     ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ସଙ୍ଗରେ ଯାଉଛୁ ମୁହିଁ
ଶୋକ ନ କରୁ   ଥାଅ ରେ ସଙ୍ଗ,
     ବାଳକୃଷ୍ଣ ବଦନ କେଉଁଠୁ ସଙ୍ଗ ।

ବିମାତା କୈକେୟୀ ପିତାଙ୍କୁ ସତ୍ୟ କରାଇ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଭରତ ନିମିତ୍ତ ରାଜ୍ୟାଧିକାର ନେଇ ମୋତେ-ନବ ପଞ୍ଚବର୍ଷ ନିମିତ୍ତ ନିର୍ବାସିତ କରିଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ପିତୃସତ୍ୟ ରକ୍ଷଣାର୍ଥେ ବନଗାମୀ ହେଉଛି । ତୁମ୍ଭେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହକାରେ ଶାଶୁ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କୁ ପ୍ରବୋଧ ଦେବ ।

ସୀତା—   ଗୀତ

ଦୟାମୟ ଆଜ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ନାଥାଇଁ
          ଅଧୀନା ପ୍ରତି କର ବର୍ଣ୍ଣେ ।
ଏ ଲାବଣ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି   ବିନା ସୀତାସଙ୍ଗ
     ବଞ୍ଚିବ କା ମୁଖ ଚାହିଁ ବନ ?
          ଆହେ ଜୀବଧନ !
     ଦୁଃଖିଙ୍କ ଦୁଃଖହାରୀ ରଚନ । ୧ ।

ପ୍ରାଣନାଥ ! ଏ କି ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ୟବହାର ତବ, ଅଧୀନା କି ସେ ଚଉଦବର୍ଷ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ଯିବ ନାହିଁରେ ରହିବ ?

ରାମ ତମ ମନ ଦୁର୍ବିଷହ କଥା ।

ସୀତା   ଗୀତ

ପଙ୍କଜ ସରେ   ନେତ୍ରବ ରଚନି
ମଳୟ ନ ମୂର୍ଚ୍ଛି ବରଜ ମୀନ ପ୍ରୀତି
ଚବ ସୁଧାପାଣି   ଶ୍ରୀମୁଖ ଛବି ନ ଦରଶନ
ପଞ୍ଚଶ ନୟନ । ଆହେ ଗୁଣଧନ !
ଦୁଃଖିନୀ ଦୁଃଖ ତରଟ ତପନ ।

ନାଥ ! ଜଳ ବିହୁନେ ମୀନ ବଞ୍ଚିବ କିପରି ? ପ୍ରାଣନାଥ, ଆପଣଙ୍କ ଚରଣତଳୁ ଅନ୍ତର ହୋଇ ସତେ ଆଉ ପ୍ରାଣ ଧରିବି । ନା ନା ନାଥ, ମୋତେ ଅନ୍ତର କରନା । ତୁମର ଏଇ ଅନୁଗତା ଦାସୀକି ଅନ୍ତର କରନା ।

ରାମ—ପ୍ରେମମୟି ! ତୋମଠାରେ ମୋର ସ୍ନେହ ଓ ମମତା ଅଛି କିନା, ସେସବ କଥା ହୃଦୟ ଚିରି ଦେଖାଇ ଦେଇପାରନ୍ତି । ମୋର ଅନ୍ତର ତୋ ଉଦ୍ବେଗରେ କାନ୍ଦୁଛି କି ନା ତା ଦୟାମୟଙ୍କୁ ଗୋଚର, ଜନକାପେ କଷ୍ଟକ୍ଲେଶ ଜଳିବ । ସେଥି-ପାଇଁ ତୁମ ଅଭିଳାଷରେ ବାଧା ଦେଉଛି ।

ସୀତା —   ଗୀତ

ଯେତେ ହେଲେ ଗଣ   ତେଜ ଭଷାପାଶୀ
ସବୁ ସେବଇ ଶ୍ରୀଚରଣ ।
ବାଳାମଣି ଭକ   ନ କର ଅନ୍ତର
ଯିବ ଏବେ ଅଧୀନା ଜୀବନ ।
ଆହେ ଗୁଣଧନ !
ଦୁଃଖିନୀ ଦୁଃଖ ତରଟ ତପନ । ୩ !

ପ୍ରାଣେଶ; ଆପଣ ଯୋଗୀ ହେବେ ମୁଁ ଥାଇ ସେଜ ବୁଲିବ, କ୍ଷମାକର ମଣ୍ଡଳ ଜନମନ ଏତ ତାପସ ଯୋଗୀ ଏତ ଆଚାର ଦେଖିବ ସ୍ୱର୍ଗଭୂତ ଭଣିଥିଲେ ତ, ମହାରାଜ ମୁଁ ମୋକ୍ଷ ଶକ୍ତି ଅଂଶେ ଜନ୍ମ । କ କର୍ମ, କି ମୋଦ, ମୁଁ ତୁମଠାରୁ ଅନ୍ୟ ସୁଖ ସ୍ୱହେନା ।

ରାମ—ଏବେ ତ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଆସିଲେଣି, ତୁମର ଯଦି ଏକାନ୍ତ ଅନୁମତ ଇଚ୍ଛା ଯେ ମୋ ସଙ୍ଗତ ବନଗାମୀ ହେବ, ତେବେ ଯାଅ ମାତା ପିତାଙ୍କର ଅନୁମତି ଆଣ ।

(ମନ୍ଥରା ପ୍ରବେଶ)

ମନ୍ଥରା—(ସ୍ୱଗତ) ଠିକ୍ ହୋଇଛି, ଠିକ୍ ହୋଇଛି, ଏଠି କଲାକଟା, ସେଠି କଳକଟା, ଏଠି ଭେଁ, ସେଠି ଭେଁ, ଏଠି ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍, ସେଠି ଫୁସ୍ ଫୁସ, ମୋ ମନକୁ ବେଶ୍ ଆସିଛି । ଖୁବ ଆସିଛି, ଆଚ୍ଛା ଆସିଛି । କାନ୍ଦିଲେଣି କି ଅଧିର କାନ୍ଦିବେ ଆଉ କେଉଁ କାନ୍ଦକି ? "ବାଳଅଣ୍ଡ ବାଳିଶ ଆଉ ମନ୍ଥରା ଯେବେ ଗାଁରେ ଥିବ, ରାମ ସବୁଠ ରଜା ହେବ । କଷାଭୁ କାଟିଲେ ବେଳ, ନାହିଁ ନାହିଁ କରୁଥିଲୁଟି ହୋଇ, ମନ୍ଥରା ହେଲା ସଜଣି, ଏଥର ଭରତ ଆସିଲେ କହିବ ମୋ ପାଇଁ ଗୋଟାଏ ନୂଆ କୋଠା କରାଇଦେବ, ମୁଁ ଅଲଗା କଣ କହୁଥିଲି, ହଁ ଏଇ ରଜତ ଗୁଡ଼ା ମୋର କଣ ହେବେ, ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ତଣ୍ଡିରେ ହାତ ଦେଇ ନିକାଳି ଦେବ' ଯିବେ ନାହିଁ, ହଁ, ନା ଯିବେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ବୋପା, ତାଙ୍କ ଅଜା ତା ଗୌଡପୁରୁଷ ନରମୁଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡିଆ ଯୋଗିନଙ୍କ ନଅଭୁଆ ଦଣ୍ଡାଣ୍ଡି ଷଣ୍ଢ ଯିବେ ନାହିଁ ! ମୁଁ ଟିକିଏ ରାମକୁ ଟେକାଟେକି କରି ନ ଦେଲେ ହେବ ନାହିଁ । ଶୁଣୁଛି କୁଆଡ଼େ ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସୀତା ତିନି ହେଁ ଯାକ ଯାଉଛନ୍ତି, ଭଲେଇ ଭଲ । (ରାମ ପ୍ରତି ପ୍ରକାଶେ) ଆହା ! ଧନ ମୋର ସତେ ବନକୁ ଯିବୁ, ଏ ଆଖିକୁ ଦୂରେଇ ଦେଇ-ଯିବୁ ହୁଁ, ହୁଁ (ସୀତାପ୍ରତି) ମା ତୁ ବି ଯାଉଛୁ, ଆଚ୍ଛା କଲୁ, ବେଶ କଲୁ । ଏ ବଉଁଶଙ୍କ ମୁହଁ ଚାହିଁ କରି ନାହିଁ, ବଣରେ ଦଶ ! ତୁ ଯାଉଛୁ, ମୋ କଥା ଆଉ ହୁଁ, ହୁଁ, ହୁଁ, କିଏ ବୁଝିବ । ଯିବତ ଯା, ଶୀଘ୍ର ଯିବୁ ଯା, ସେ କୈକେୟୀ ପେଣ ଏମିତ ହଉଛି, ଭଲେ କି ନାହିଁ, ଭଲେ କି ନାହିଁ । ମଲ ରେ ସବା ଖାଇଟା ଜନ୍ମ କରି ଥାନ୍ତା ତ ଏବା କଣ କରନ୍ତା । କପାଳ, ଉଃ ହୋଃ ତୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ପାଟି ଯା । ବଣରେ ବାଘ ! ଏ

ପୋଷାକଗୁଡ଼ା କାଢ଼ି ଦକା, ଧନ ରତ୍ନ ରାଜ୍ୟର ତ ଗଲ୍ ଭଏ ଆଜ ପାଣିଦଅ ଦବ। ମୁଁ ଯାଉଛି ବାପ, ଆଜ ଏ ଦଶା ଦେଖି ପାରିବ ନାହିଁ। ଅଇଛୁକା ଭଲ ବେଳଟାଏ ଅଛୁ ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ବାହାରି ପଡ଼।

ରାମ— (ଗୀତ)

ଚାଲ ସଙ୍ଗିନୀ   ଜନକ ଦୁହିତା
ପିତାମାତାଙ୍କୁ ବନ୍ଦିବା
ଘେନ ଆଶୀର୍ବାଦ   ତେଜିବା ସମ୍ପଦ
ବିଷାଦ ତାଙ୍କର ତୁଟାଇବା
ଉଲଗ୍ନରେଟି କାର୍ଯ୍ୟ।
ନାହିଁ ନ ଯୋଗାଇଟି ସାନୁଜ।୧।

ବାବୁରେ ସୌମିତ୍ରି! ଚାଲ ଏବେ ଘେନିବା ମେଲଣି ପିତାମାତାଙ୍କର ତହୁଁ।

ସୀତା—ମା! ଅନୁମତି ପ୍ରାର୍ଥନା ମୋହର, ଯିବି ସଙ୍ଗେ ହେବି ଅନୁଗାମୀ।

କୌଶଲ୍ୟା—ମା! ଦରିଥାନ୍ତା ଏବା ଦୁଃଖ ତୋ ମୁଖକୁ ଚାହିଁ, ସତେ କଣ ଯିବୁ? ତୋ ଇଚ୍ଛାରେ ବାଧା ଦେବା ନୁହେ ମୋ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ। କିନ୍ତୁ କେତେ କ୍ଳେଶ ସହିବୁ ତୁ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ। ମା! ତୁଭ ଭଲଙ୍କର କଷ୍ଟ ଅନ୍ତର ନ ଦେବୁ ନାହିଁ। ବାପ ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ବାର ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ଏ ପାତକୀ ପରାଣ ଥାଇ କିବା ପ୍ରୟୋଜନ। ଲଗିଲ ଜନକଜେମା ତଜାଇବ ଯତ୍ନେ ତାଙ୍କୁ ତହୁଁ।

ରାମ—ମା! ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର, କର ଆଶୀର୍ବାଦ, ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ଫେରୁ ତବ କୋଳେ।

(ଗୀତ)

ଥାଅ ତାତ ମାତ   ଦିଅ ଆଶୀର୍ବାଦ
ନିର୍ବିଘ୍ନେ ଫେରୁ ପୁରେ
ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମୈଥିଳୀ   ଲଗାଇଲେ ଅଳି
ସାଥରେ ନେଉଛୁ ସଙ୍ଗରେ।
ଆଜ୍ଞା ଦେଇ ପିତର।
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ବିଳମ୍ବ ନ କର।୨।

ଦଶରଥ— ଗୀତ

ନାହିଁ ଭୁଲିପାରିବୁ ଧନ ମୋ ରାଜ ରତନ ରେ।
ଏ ଅଯୋଧ୍ୟା ପୁରୀ ଆଜଠାରୁ ହେଲା ଶୂନ୍ୟ ରେ।୧।
ଗିରିଗୁହା ଲତାରଣ୍ୟ ନଦୀ ସରୋବର ରେ।
କେମନ୍ତେ ଭ୍ରମିବୁ ବାପ କାହା ସଙ୍ଗତ ରେ।୨।

ରାମ—ପିତା! ଜାନକୀ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମୋ ସଙ୍ଗତ ଅତି ଜଣାଇ କରିବାରୁ ତାଙ୍କ କଥାରେ ସମ୍ମତି ପ୍ରଦାନ କରି ସଙ୍ଗରେ ଆଣିଛୁ।

ରାଜା— ଗୀତ

ଅଭାଗା ମୁଁ ପାପକର୍ମ ଦେଇ ଜନ୍ମ ଦ୍ରୋହ।
ଶୂନ୍ୟ କରିଗଲୁ ତୋର ବାଳକୃଷ୍ଣ ଜଳ ରେ।୩।

ଦୂତ! ସୁମନ୍ତ୍ରଙ୍କୁ କହ ସେ ରୌପ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ ଶମିତ ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥେ ସଜ୍ଜିତ ରଥରେ ବସାଇ ଜନ୍ମିମା-ରଣ୍ୟରେ ନେଇ ପ୍ରଜା ଭରତଙ୍କୁ ଅଚିରେ ମାତୃକ ଗୃହରୁ ଆଣି ତାର ପିଶାଚମ ମାତା ନିକଟରେ ଦେଉ। ସେ ତାଙ୍କୁ ନେଇ ସୁଖରେ ଏ ବନ୍ଦିଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭୋଗ କରନ୍ତୁ।

(ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ସୀତା, ଦଶରଥ, କୌଶଲ୍ୟା, କୈକେୟୀ ଓ ସୁମିତ୍ରାଙ୍କ ଚରଣ ବନ୍ଦନକରି ଜଟା କୌପୀନ ଧାରଣ କରି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ସୁମନ୍ତ୍ର ରଥ ବାହୁଡ଼ା, ରଥଉପରେ ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ସୀତା, ଗ୍ରାମବାସୀଗଣ କୋଳାହଳ କରି ପଶ୍ଚାଦ୍ଧାବନ)

ଗ୍ରାମବାସୀ—ଭାଇମାନେ ଚାଲ, ଆଉ ଏ ଶ୍ମଶାନ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ରହିବା ଦରକାର କଣ? ଦେଖୁନ ତ ରକ୍ଷକ ଏବେ ଭକ୍ଷକ ପାଲଟି ଗଲେ ଯୋଉଠି ମାଇପଟା କଥାରେ ରାଜ ଏପରି ଗୁଣଗ୍ରାମ ପୁତ୍ରକୁ ବଣକୁ ଘଉଡ଼ୁଛି।

ଅନ୍ୟ—ହେ ହେ ଭାଇ! ମୋର ଯେମିତି ମାଇପଟା ଥାଆନ୍ତା ତ ଠିଆକରି ଶିକୁଳିରେ ଗଣ୍ଡା, ମାଡ଼ ବଢ଼ ବଢ଼ ବରର ନାମ୍ବ ସେଇଠା।

ସମସ୍ତେ—ହେ ସୁମନ୍ତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ! ତୁମ୍ଭେ ତ ଏତେ ଅବିବେକ ହେଲ। କଥାରେ ଅଛୁ ପର 'ଅନୁଗା

ରଜାଙ୍କୁ ଫାନ୍ଦବନ୍ଧ୍ୟା ମନ୍ତ୍ରୀ ! ତୁମ୍ଭର କଣ ଏଇ ଅକଲ ! କୁଅନ୍ଧଙ୍କୁ ନେଇ ଯାଅନା ! ରଡ଼, ରଡ଼, ରଥ ଧୀର କର, ଆମ୍ଭେମାନେ ଆମ୍ଭ ଦେଶର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶଶିଙ୍କୁ ଦେଖୁ । ଆଉ ଅଯୋଧ୍ୟାକାଶରେ ଶଶଧର ଉଦିତ ନାହିଁ, ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ତମସାଚ୍ଛନ୍ନ, ଘୋର ଘନଘଟା ଛାଇଯାଉଛି ।

(ରଥ ପଛେ ପଛେ ଧାଇଁବା)

ରାମ—ସୀତେ ! ମୋ ପ୍ରତି କର୍ଣ୍ଣପାତ କର, ଦେଖ ବନବାସରେ ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁଠି ଚାଲିବାକୁ ଆଦେଶ ହେବ, ସେହିପରି ଚାଲିବାକୁ ପଡ଼ିବ ?

ସୀତା —ନାଥ ! ତେବେ କଣ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ?

ରାମ — ଗୀତ

ବନଜ-ନୟନା ଘନ ଜଘନାରେ
ଗହନ କାନନେ ହେଲୁ ବାଇ ।
ବନେ ବନଚର ଦେଖି ସ୍ୱାମୀବର
କାତରେ ଛନକା ହେବୁ ନାହିଁ ।
ବନଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ନ କରିବୁ ସ୍ତବ
ବନାଇ ଅନ୍ତର କେବୁ ନାହିଁ ।

ମନ୍ତ୍ରି ! ଘୋର ଅଭିଶାପ ସବୁ ଯାଏ ପଶାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ, ପୁଣି ବନରେ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁ ଅନନ୍ତ । କୌଣସି ଭୟ ନାହିଁ କି କୌଣସି ଅପୂର୍ବ ଜନଙ୍କୁ ଆଶା ବଳାଇ ଉତ୍ତାଳ କରିବ ନାହିଁ ।

(ଗୀତ)

କେନ ସହୋଦର ମଧ୍ୟରେ ତୁ କର
କେଡ଼ାଇ ମୋ କର ଥିବୁ ରଖି,
ବୃକ୍ଷ ମୂଳେ ବସି କଣ୍ଟାଇବୁ ନିଶି
ଅନୁଷ୍ଠିତ କାଳକୃଷ୍ଣ ଲେଖି ।

ସଙ୍ଗ ! ନାନା କଷ୍ଟ ଘଟିଲେ କେନ ସହୋଦରଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେବେ ହେବେ ଅନ୍ତର ହେବୁନାହିଁ ।

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଜନୈକ ନାଗରିକ ଓ ତାର ପତ୍ନୀର ପ୍ରବେଶ)

(ଗୀତ)

ପୁ—ଆ ଆ ଚମ୍ପାବୋଉ ଆଜରେ ।
ସ୍ତ୍ରୀ—କରେ କଅଣ ଖଣ୍ଡିଆ କଥା ରେ ।
ପୁ—ଆମ୍ଭେ ଦାଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିଛୁ ତଡ଼ଳ ।
ସ୍ତ୍ରୀ—ପଡ଼ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ଲେଖ ଗଢ଼ଳ ।
ପୁ—ବଡ଼ଳ ମୃଦଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେ ଟାଇ ବସିଛୁ ଜାଣିବୁ କଣ୍ଠରେ । ୧ ।
ପୁ—ଅଯୋଧ୍ୟାର ଶିଶୁ ଗଲ ରେ
ସ୍ତ୍ରୀ—କରେ କଅଣ ଖଣ୍ଡିଆ ହେଲ ରେ
ପୁ—ରାମ ଗଲେ ବନବାସ ରେ,
ସ୍ତ୍ରୀ ତୋ କଥାକୁ ମାଡ଼େ (ମୋତେ) ହସ ରେ ।
ପୁ ନୃପେ ଲେ ଶ୍ୱାସ ମନ ଭରସା କରୁଥାନ୍ତି ଆଜ କାହାରେ ।
ପୁ - ଗୋଡ଼ାଇ କରିବା ଗ୍ରାମରେ
ସ୍ତ୍ରୀ— କ ହେବ ବଧାଇ ବାମରେ,
ପୁ—କ ପଣ ଲଭିଲ ଦମାଇ
ସ୍ତ୍ରୀ—(ଆରେ ସେତ) କହଅଁ ମାଇପ ଅନ୍ଧା,
ସ୍ତ୍ରୀ—ବାଳର ତନ୍ଦ୍ରା ଏ ଦୁଃଖ କଥା ଜଗଦୀଶ ହେଉ ସାହାରେ । (ରାମ ପ୍ରବେଶ)

ରାମ— ଗୀତ

ଆଅ ହେ ନଗରବାସୀ ତପି ଭଅ ମେଲାଣି ।
ଧରୁ ସୁଖ ସବୁ ଦୁଃଖ ଯୋଡ଼ ଜାଳ ଦେବାଣି । ୧ ।

ପ୍ରଜାବୃନ୍ଦ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ଆଉ ଏ ଅବସ୍ଥା ସହିତ ପଥକଷ୍ଟ କରି କାହିଁକି ଆସି ଦୁଃଖର ସୀମା ବଢ଼ାଉଛ ? ସମସ୍ତେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ନ ହୋଇ ଭଲାସୁଖେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଗୃହେ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କର ।

ଗୀତ

ଭରମ କଥାକୁ କେବା କହେଁଇରେ ଆଜ ।
ଦୁଃଖ ସୁଖ ଦୁଇ ମୃତ୍ୟୁ ସଂସାର ଭଜନ । ୧ ।

ଆପଣମାନେ ଦୁଆରାରେ ମହିଁ ମା ଓ ପିତାଙ୍କୁ କଥା ଦେଉଛ ସିନା, ତାଙ୍କର ଏଥିରେ ଲବେ ମାତ୍ର ଦୋଷ ନାହିଁ । ଏହା ମୋର କର୍ମ ଦୋଷ ।

ଗୀତ

ଅସାର ସଂସାରରେ ସାର ଏକା ହରିନାମ ।
କେବା ମାତା କେବା ପିତା ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନ । ୩ ।

ଏ ସଂସାରରେ କେହି କାହାର ନୁହନ୍ତି । ଆସିଛ ଏକା, ଯିବ ଏକା । କେହି ଏଠାରୁ କିଛି ନେଇ ନାହିଁ, କି ନେବ ନାହିଁ । ତେବେ ମାୟା, ଯେଉଁ କୃପା-ଟିକ ଆପଣମାନେ ମୋଠାରେ ଅର୍ପଣ କରିଛନ୍ତି, କୃତାଞ୍ଜଳିପୁଟେ ମୁଁ ଭିକ୍ଷା କରୁଛି, ଆପଣମାନେ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ମୋର କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ପ୍ରତି ସେହିଟିକ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରନ୍ତୁ, ଏତିକି ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ଗ୍ରାମବାସୀ—ରାଜକୁମାର, ଆପଣ ଯେଉଁଠାରେ, ଆମ୍ଭର ଅଯୋଧ୍ୟା ସେହିଠାରେ, ଆପଣଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ଯିବୁ ?

ରାମ — ଗୀତ

କଲ୍ୟାଣ କରନ୍ତୁ ସର୍ବେ ଦେବ ସଜ୍ଜନବୃନ୍ଦ ।
ସାନ ବାଳକୃଷ୍ଣ ତବ ସ୍ନେହେ ଆଶୀର୍ବାଦ । ୪ ।

ଭାଇମାନେ ! ଯାଅ, ତୁମ୍ଭେମାନେ ଆଶୀର୍ବାଦ କର, ମୁଁ ଶୀଘ୍ର ବନରୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କରେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନୁଗ୍ରହ ଏହିଠାରୁ ଦୂରୀକରଣ କର, ଘରେ ଫେରିଯାଅ ସମସ୍ତେ ଯିବା ।

ଗ୍ରାମବାସୀ—ହାଃ, ହାଃ ଜୟ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଜୟ ।
(ଜଳ ଜଳ ଖାଦ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରି ଶୋଇପଡ଼ିବା)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାମଙ୍କୁ ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗରେ ଦେଖି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସୁମନ୍ତ୍ରଙ୍କୁ ଉଠାଇ)

ରାମ—ସୁମନ୍ତ୍ର ! ଶୀଘ୍ର ରଥ ବାହୁନେଇ ସରଯୂ କୂଳରେ ଆମମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଆସ । ପ୍ରଜା-ମାନେ ଯେପରି ନ ଜାଣନ୍ତି । ଯଦି ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି, ମୋ ଯିବା ସଙ୍ଗେ ପ୍ରତି ବାଧା ଘଟିବ । ଶୀଘ୍ର ଚଳାଅ । ମନ୍ତ୍ରିନ୍ ! ଆପଣ ଏହିଠାରୁ ସ୍ୟନ୍ଦନ ଫେରାନ୍ତୁ, ଅମ୍ଭେ ଏଣିକି ପଦଗାମୀ

ହୋଇ ନଦୀ ପାରହେବୁ । ଆପଣଙ୍କୁ ଆମ୍ଭର ପ୍ରଣାମ । ପିତା ମାତାଙ୍କ ସମସ୍ତ ଘର ଆପଣେ ଜାଣନ୍ତି ।

(ଗୁହ୍ୟକ ଶବର ପ୍ରବେଶ)

ଗୁହ୍ୟକ— ଗୀତ

କହ ବାପଧନ ଭାହାର ନନ୍ଦନ
କପାଇଁ ତୁମ୍ଭ କାନନ
ଦିବ୍ୟ ରମା ପାଶେ ତୁମ୍ଭ କି ଭ୍ରମେ କେଣେ
ସନ୍ଦେହ କର ମୋଚନ ।
ଦୟା କରି ଏଥର
ନାମ ଗ୍ରାମ ପ୍ରକାଶ ତୋହର !

ହୈରେ ବାପ ! ଏ ଘୋର ଜଙ୍ଗଲରେ ତୁଇ ସଙ୍ଗେ ପିଲା ଆଉ ସଙ୍ଗେ ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱଧର ଏ ଶ୍ୱାପଦାକରେ କସ କାରଣେ ବୁଲୁଛୁ । ତୁଇ କେ ଅଛୁ, ତୋର ଘର କେଉଁଠି, ତୋର ବାପର ନାମ କଣ ଅଛି । ତୋର ସାଥିରେ ଏମାନେ କେ ଅଛନ୍ତି । ସବୁ କହିବେ ହବ । ତା ନ ହେଲେ ଆମେ ତୋତେ ଏଇ ଶର ମୁନାରେ ନାଛି ଦବାର ଅଛୁ ।

ରାମ— ଗୀତ

ଶୁଣ ରେ ଶବର ଅଯୋଧ୍ୟା ଦେଶର
ଦଶରଥଙ୍କ ନନ୍ଦନ ।
ରାମଚନ୍ଦ୍ର ନାମ ସାନୁଜ ଲକ୍ଷ୍ମଣ
ଏ ତ ସୀତାଦେବୀ ସଙ୍ଗତର ।
ପିତା ସତ୍ୟ ପାଳିଣ ।
ବନବାସେ ଯାଉଅଛୁ ତିନି ଜଣ । ୨ ।

ଶବର ! ମୁଁ ସତ କହୁଛି, ମୁଁ ଅଯୋଧ୍ୟା ଦେଶ ରାଜା ଦଶରଥଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଏ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ ଓ କନିଷ୍ଠ ଭାଇ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ।

ଗୁହ୍ୟକ—ଆଁ, ଆଁ, ତୁଇ ଦଶରଥ ପୁଅ ରାମ ଅଛୁ । ଏ ମୋର ବୋଲ ଜନକ ରାଜା ଝିଅ ଅଛି । ଆରେ ତୁଇ ତ ବଡ଼ଲୋକ ଅଛୁ ! ଶିକାର ଖେଳିବାକୁ ଆଇଲୁ ତ ଆଇଲୁ, ଏ ପିଲା ମାଇକିନା କେମିତି ଆଣିଲୁ ରେ ?

ରାମ—ଶବର ! ମୁଁ ଶିକାର କରି ଆସି ନାହିଁ । ପିତୃ ସତ୍ୟ ପାଳନ ତତ୍ପର ଧର୍ମପାଇଁ ଘର ଛାଡ଼ି ଚଉଦ ବର୍ଷ ବନବାସ ଆସିଛୁ ।

ଗୁହ୍ୟକ—ବାପା, ତୋର କାରଣେ ସତ୍ୟ କରି
ତୋତେ ବନକୁ ପଠେଇଲା ରେ ।

ରାମ— ଗୀତ

ମାତା କଇକେୟୀ ଜନକେ ମନାଇ
ମାଗି ସେନଜନ୍ମ ବର ।
ଭରତ ରଜା ହେଉ ରାମ ବନେ ଯାଉ
ଦ୍ୱାଦଶ ବର୍ଷ ଯାଏ ଏହି ନଗର ।
ଚୌଦବର୍ଷ ପାଇଁ,
ତେଣୁ ଅଇଲି ଅଯୋଧ୍ୟା ଭୂଇଁ ।

ଗୁହ୍ୟକ—କଥା କହୁଛୁ ରେ ବାପା । ଦଶରଥ ବୁଢ଼ା
ନବାଳୁ ତାର ମୁଣ୍ଡ ଖାରାପ ଏମିତି ହୋଇ ଗଲାକି
ଯେ, ମାଇକିନା କଥାରେ ତୋତେ ତଡ଼ିଦେଲା ।

ଗୀତ

ମୁଁ ଗୁହ୍ୟ ଶବର ମିତ୍ର ତୋ ପିତାର
ଏ ବନେ ଆଶ୍ରମ ଅଛି ମୋର
ବହୁ ପୁଣ୍ୟବଳେ ଭେଟିଲି ତୁମ୍ଭରେ
ପୁନଃ, ଭାଗ୍ୟରୁ ତୋତେ ରାଜ୍ୟେଶ୍ୱର ।
ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗର
ହୋଇ ଅଛି ବଡ଼ ଅନ୍ଧକାର । ୪ ।

ବାପ ! ତୋର ବାପର ଏ ବଯସର ଠିକ୍ ନାହିଁ
ହୋଇଛି । ଚାଲ, ମୁଁ ତୋତେ ନିଜ ସେହି ଅଯୋଧ୍ୟାର
ରଜା କରିବି ।

ରାମ—ଶବର ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରଣାମ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ,
ମାତ୍ର ଆମ୍ଭମାନେ କଦାପି ଫେରିବୁ ନାହିଁ ।

ଗୁହ୍ୟକ—ଚାଲ, ଚାଲ, ଏ କଥା କହୁଛୁ; ମୁଁ ପାଖରେ
ଯିବ, ଦେଖ ସେ କେମିତି ତୋତେ ଦେଉଛି ଚାଲ, ଚାଲ ।

ରାମ—ଶବର ! ନ କରନ୍ତୁ ବୃଥା, ପିତୃ‌ଗାମୀ ସ୍ରୋତ
ଯେବେ ଉଜାଣି ବହିବ, ସୁର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କ ରଥ ଯେବେ
ଲେଉଟି ପଡ଼ିବ, ତେବେ ପିତୃ ଆଦେଶ ପାଳନ
କରିବ ବ୍ୟର୍ଥ ହେବ ।

ଗୁହ୍ୟକ—ହଉ ଯେବେ ଫେରି ନାଇଁ ଯିବୁ ତ ଚାଲ, ଆଜିକେ
ଆମ କୁଡ଼ିଆରେ ରହି ସକାଳକେ ଜେଜେ ଗଙ୍ଗା
ଟେକିଦେବି ।

ରାମ—ହଉ ଚାଲନ୍ତୁ ।

(ଗୀତ)

ଯାଅ ହେ ସୁମନ୍ତ୍ର ପ୍ରବୋଧିବ ତାତ
ମୋର ଅନ୍ତେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ,
ମୋ ଆସିବା ଯାଏ ପାଳ ପରଜାଏ
ଯେମନ୍ତେ ନ ଘଟେ ବାଧାବନ୍ଧ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ରଚନ
ପ୍ରାତେ ଗମିଲେ ଭରଦ୍ୱାଜ ଆଶ୍ରମ । ୫ ।

(ସୁମନ୍ତ୍ରଙ୍କର ଅଯୋଧ୍ୟା ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ)

ସୁମନ୍ତ୍ର—ମହାରାଜ ! ରାଜାଦେଶେ ନେଇ ରାଜକୁମାରେ
ଛାଡ଼ିଲି ମୁଁ ସରଯୂ ନିକଟେ । ପଥେ ପ୍ରଜାଗଣେ
କଲେ ବହୁ ଅଳି, ନାସ୍ତି କନା ଅସ୍ତି ତେବେ
ନ ଧରିଲେ ଭୂଣ୍ଡେ । ପୁଣି ତମସା ନିକଟେ
ଭେଟିଲେ ଗୁହ୍ୟକ । ଯଥାସାଧ୍ୟ ବୁଝାଇଲେ
ଯେତେ, ଅଟଳ ଯେଣୁ ସେ ତବ ସତ୍ୟରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ,
ନାସ୍ତିକର ଗମିଲେଣି ଭରଦ୍ୱାଜ ଆଶ୍ରମକୁ ।
କହିଲନ୍ତି ପ୍ରବୋଧିବ ତାତ ମାତେ, ନ ଗଞ୍ଜିବେ
କଦାପି ସେ ମଝିଆ ମାଆଙ୍କୁ । ନାହିଁ ତାଙ୍କ ଲବେ
ମାତ୍ର ଦୋଷ ଏଥି, ଯେଣୁ ଏହା କର୍ମର ଲିଖନ ।

ଦଶ— ବୁଝିଲିଣି ମନ୍ତ୍ରି ! ଏଇ ଦେଖ ଶୂନ୍ୟ ଆସେ
ପୁଷ୍ପକବିମାନ ନେବାପାଇଁ ମୋତେ, ଅନ୍ଧକମୁନିର
ଶାପେ ନ ପାଇଲି ପୁତ୍ର ମୁଖ ହେରି । ଉଃ, ପ୍ରାଣ-
ଗଲା, ପ୍ରାଣ-ଗଲା । ରା-ମ-ହା-ରାମ ।

(ମୃତ୍ୟୁ , ରାଣୀଗଣଙ୍କର ଶୋକ)

ସୁମନ୍ତ୍ର - ରାଣି ! ଆପଣମାନେ କ୍ରୋଧ ଶାନ୍ତ କରନ୍ତୁ,
ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୂତ ଭରତଙ୍କ ନିକଟ ଯାଉଛି, ଭରତ
ଫେରିଲେ ସତ୍କାରାଦି କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ
ରାଜାଙ୍କୁ ତୈଳ ଦ୍ରୋଣୀରେ ରଖାଯାଉ ।

(ତଥାକରଣ)

—*—

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

ଭରତ— ଦୂତ ! ଦେବ୍ୟ ଦେବଭୂମି ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ଜନ୍ମ
ଆଜ ଅଯୋଧ୍ୟା ପ୍ରାଙ୍ଗଣ, କ ସଦାବେ ସଦାବତ
ସାରି ନନ୍ଦପୁର, ପୁଣି ହାହାକାର ରବ ସଙ୍ଗେ
ଶବଦର ଧ୍ୱନି ।

ଦୂତ—ପ୍ରଭୁ ! ଅଯୋଧ୍ୟାରୁ ବନ ନଗ୍ନ ନାଥ, ତୁମ୍ଭନ୍ତେ ଅନ୍ତର, ଅସ୍ତମିତ ହୋଇଛନ୍ତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶଶଧର । ଏକମାତ୍ର ତାଙ୍କ ଅଭାବ ହେବାରୁ ଜନ୍ମ ଗ୍ରାମ ଅଯୋଧ୍ୟା ଆକାଶେ ।

ଭରତ—କ କହିଲୁ ଦୂତ, ପିତା କଣ ତେବେ ମୃତ ।

ଦୂତ—ଆଜ୍ଞା, ହଁ ।

ଭରତ—ଭ୍ରାତ ତେବେ କଣ ନାହାନ୍ତି ?

ଦୂତ—ନିର୍ବାସିତ ସେହି । ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ସୀତା ସହିତରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ ନିମିତ୍ତ ଦଣ୍ଡକ ଅରଣ୍ୟେ ।

ଭରତ—ସାରଥି ! ସାଜ ଶୀଘ୍ର ରଥ ଦେଖେ କାହିଁ ଅଛି ସେହି ପାପିୟସୀ, ଲୁଚି ଜମ୍ବୁକ ପରାୟ ସିଂହର ଗୁହାରେ ।

ଗୀତ

ହାଇରେ ମନ୍ଦ ଅଧୀରା ! କଣ କାଜ କଲୁ ରେ
ଅଜକଙ୍କ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶେ କାଳ ଲେପି ଦେଲୁ ରେ । ଘୋଷା
(ପ୍ରବେଶି କନ୍ୟାର କେଶ ଆକର୍ଷଣ ପୂର୍ବକ)

ଗୀତ

କାଳସର୍ପିଣୀ ଜନନୀ !   ହେଲୁ ତୁ ଏଡ଼େ କୁଟିଳ
ଯା ଲାଗି ତାହେ ଅକାଳ ତାରେ ଦଗ୍ଧ କଲୁ ରେ । ୧ ।

ଲେ ପାପିୟସୀ, ଦୁଷ୍ଟା ଦୁରାଚାରୀ ନଷ୍ଟା, ଡାକିନି ଅଟୁ କୁଳ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ଯୋଷା କାଳଭୁଜଙ୍ଗିନୀ । ରକ୍ତ ରକ୍ତ ଚୋଷେ, ବଂଶି ଲେପିଦେଲୁ ଅଜକଙ୍କ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶେ କାଳିମାପ୍ରସର । ନୋହିଥାନ୍ତୁ ଯେବେ, ଗର୍ଭଧାରିଣୀ ଜନନୀ ମୋହର, ଦେଖନ୍ତୁ କି ଶରୀରର ପ୍ରାଣ ଏକ୍ଷଣି ।

କୈକେୟୀ—ବାପ ! ତୋର ନିମିତ୍ତ ଏ ସମସ୍ତ କାଣ୍ଡ, ରାମ ବନକୁ ଗଲେ, ତୁ ଏବେ ନିଷ୍କଣ୍ଟକ ଅଯୋଧ୍ୟା କଣ୍ଟକ ଭୋଗକର ।

ଭରତ—କି ସାହସେ କହୁ ଲୋ ପାମରୀ, କହ ଦରେ ହେବ ରାଜା ଅଯୋଧ୍ୟା କଟକେ । ହେବୁ ବୋଲି ରଚିଲୁ କି ରାଜମାତା ତୁହି ? ବୃଥା ଆଶା ତୋର । ନୋହୁ ରାଜମାତା, ହେବୁ କଷ୍ଟେ ପଥ ଭିକାରୁଣୀ ।

ଗୀତ

ନେଲୁ ତୁ କନକ ପ୍ରାଣ ଭ୍ରାତାରେ ଦେଲୁ କଷଣ ।
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ଶୂନ୍ୟ ଅଯୋଧ୍ୟା କଲୁ ରେ । ୨ ।

ଲୋ ପାତକିନୀ, ତୋ ଯୋଗେ ମୋର ଦେବୋପମ ରାମ ଓ ମାତାତୁଲ୍ୟ ଜାନକୀଙ୍କୁ ଏବଂ ପରମାରାଧ୍ୟ ପିତୃଦେବଙ୍କୁ ହରାଇଛି । ତୁ ପାପିଷ୍ଠୀ ଥାଇ କଣ ପ୍ରୟୋଜନ । ମାତ୍ର ତୋତେ ସ୍ୱୟଂ ହସ୍ତେ ପିତୃଶ୍ରାଦ୍ଧ ଆଚରିବ ତୋର ରକ୍ତେ । (ମାରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବା ସମୟେ କୌଶଲ୍ୟାଙ୍କ ପ୍ରବେଶ, ଭରତର ଅଭିବାଦନ)

କୌଶଲ୍ୟା—ଏ କି କାଣ୍ଡ ବତ୍ସ ! ନ କର ତୁ ତାହା, ସହୋଦର ମାତୃବଧ ସେହି, ନ ମଣ ତୁ ଭଲା-ଭଲ ତାହା ମୋହ ତହିଁ । ଅଧର୍ମ ଏଥିରେ ସେହି ପାଇଅଛି ବନେ । ତୁହେ ଏହି ଦୋଷୀ, (କୈକେୟୀକୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ନିଜ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ଲୁଚାଇ ରଖିବା । କୌଶଲ୍ୟା ପ୍ରତି ଭରତ)

ଭରତ—ମାତା ! ତୁମ୍ଭଠାରେ ଶପଥ କରୁଅଛି, ଗମିବ ମୁଁ ଶ୍ରୀରାମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ । ଭଲେ ବଳେ କୌଶଳେ ଯେ କୌଣସିପ୍ରକାରେ ଫେରାଇ ଆଣିବ କଷ୍ଟେ ରାମଙ୍କୁ ବନରୁ । ଦଣ୍ଡଛତ୍ର ଧରାଇବ ତାହାଙ୍କ ମସ୍ତକେ, ଅନୁରୂପେ ସେବକ ପ୍ରାୟେ ।

କୌଶଲ୍ୟା—[ସ୍ୱଗତ] ଧନ୍ୟବତ୍ସ ! ଧନ୍ୟ ତୋର ପିତା ମାତା, ଧନ୍ୟ ଭ୍ରାତୃଭକ୍ତି । ଭଲାଭଲ ସମର, ଭରତର ପୁଣି ସୁମିତ୍ରା ନନ୍ଦନେ । ଏକତ୍ରିତ ଚତୁର୍ଥି ରୂପେ କି ମଣ୍ଡିଅଛି ଅଯୋଧ୍ୟା ଭୂଖଣ୍ଡ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଯାଅ ବତ୍ସ ଆସେ ଶୀଘ୍ର, ଫେରାଇ ଆଣ ରାଘବଙ୍କୁ ବନୁଁ ।   [ମେଲଣି ସେନ ପ୍ରସ୍ଥାନ]

—*—

ସପ୍ତମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଚିତ୍ରକୂଟରେ ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ସୀତା)

ରାମ—ବାବୁ ସୌମିତ୍ରି ଶୁଣୋପର ଅଛୁ ଏ ଯେଉଁ ସର୍ବ ଶାଳ ତରୁ, ଚଢ଼ି ତହିଁପରେ ଦେଖ, ଅଦୂରରେ ଶୁଭେ ଏ କି ଜନ କୋଳାହଳ । କେତେ ଦୂରେ ଜନ୍ମ ସେହି, ପୁଣି କି କାରଣେ, ଗ୍ରହିଁଲେ ପଶିବ ତହିଁ ଅଯୋଧ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

ସୀତା — ନାଥ ! ଅନ୍ତରେ ମୋ ମୁହୂର୍ମୁହୁ ବାଢ଼େ ଉଚେ କମ୍ପ ! ମୋ ଶାଶୁ ଶ୍ୱଶୁରେ, ଆସନ୍ତି ସାନୁଜ କମ୍ପ ଦେଖି ହୋଇ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ପ୍ରାପ୍ୟ ।

ରାମ — ବାବୁ ! କି ଘଟଣା ଦେଖିଲ ନୟନେ ?

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ହୋଇ କଟ, ଆସୁଛନ୍ତି ଦେଖାଇ ଦର୍ପ, ସୈନ୍ୟ ସୈନ୍ୟ ସେନା ସଙ୍ଗରେ, ଭଜ ବ୍ୟବହାରେ, ଆଜ୍ଞାଦେଲେ ପ୍ରଭୁ ଦେଖନ୍ତି କେପାଏ ବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁଛି ଅଙ୍ଗରେ ।

ରାମ—ଦଣ୍ଡ, ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହ ଭାଇ, କ୍ରୋଧସମ ଶତ୍ରୁ ନାହିଁ ସଂସାରରେ; ଆସୁ ପାଖେ ଜଣାଯିବ ସବୁ ।

ଭରତ—(ଦୂରରୁ ଦେଖି ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ପ୍ରଣିପାତପୂର୍ବକ)

ଗୀତ

ନାଥ ମନୋହର, ସେବନ୍ତୁ ଚରଣ ମୋହର ।
ଚାଲ ଫେରି ଶୂନ୍ୟ ହୋଇଛି ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗର । ଘୋଷା ।
ମାତା ହୋଇଲା ଭିକାରି, ଶୁଣିବ ମୁଁ ଭ୍ରାତ ଅବର
ଆସନ୍ତୁ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଫେରି ହେବେ ରାଜ୍ୟେଶ୍ୱର ।୧।

ଭାଇ ! ଚାଲ ଫେରି, ଶୂନ୍ୟ ହୋଇଛି ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗର । ସ୍ୱୟଂ ଫେରି, ସିଂହାସନେ ବସିବ ଏକ୍ଷଣି ।

ରାମ—ବାବୁ ରେ ! ନାହିଁ ମୋତେ ବର୍ତ୍ତମାନ, ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜସିଂହାସନ ଭୋଗଯୋଗ, ଯାଇ ରାଜ୍ୟ ଅଳଙ୍କୃତ କର ସିଂହାସନ, ନବପଞ୍ଚବର୍ଷ ଅନ୍ତେ ଫେରିବ ମୁଁ ନିଶ୍ଚେ ଅଯୋଧ୍ୟା କଟକେ ।

ଭରତ—ନ ଫେରିବେ ତୁମ୍ଭେ ଯେବେ ସୀତାସହ, ନ ମଣ୍ଡିବେ ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜସିଂହାସନ, ନ ଯିବ ଭରତ ନେଇ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ସଙ୍ଗରେ ପୁଣି ଅଯୋଧ୍ୟା କଟକେ, ସ୍ୱାଗତେବ ନିଶ୍ଚେ ଏଥି ସୁଖ ମଙ୍ଗଳ ଲଭେ ।

ଗୀତ

କୁମ୍ଭର କଳେବର ଚିରଃ; ଜାତନ୍ତୁ ହୋଇଲେ ଦୂର
ମୁଁ ଅବା ଥାଇ ଯାଇବ ନାହିଁ ମୋର ପ୍ରତିକାର ।୨।

ପିତା ଆପଣଙ୍କ ବଚ୍ଛେଦରେ ପରଲୋକ ଗମନ କରିଅଛନ୍ତି, ଅରାଜକ ହୋଇଛି ଅଯୋଧ୍ୟା । ରାଜକଥା ନ ଧରିଣ ମନେ, ସ୍ୱୟଂ ବହନ କରି ରାଜସିଂହାସନ, ଅଭୟ ଦେଇ ଚିନ୍ତିତ ପ୍ରଜାବର୍ଗ ପାଳନ କର ।

ରାଜ ମାତା, ରାଜରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ଆସିଛୁ ମୁଁ ନେବାକୁ ଫେରାଇ ।

ରାମ—ବାବୁ ରେ ! କମ୍ପ ମୋତେ କରାଉଛି ଏବେ, ଯାବେ ଥିଲେ ମିଳିପାରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ରାଜ୍ୟ; ମାତ୍ର ନ ମିଳିବ କେବେ ହେଲେ ପିତା କିବା ପିତୃସତ୍ୟ । ସେ ତ ମୋର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର କଥା, ଯେ ଅନ୍ତିମ କାଳରେ ତାଙ୍କୁ ନ ପାରିଲି ଦେଖି । ଯାଇ ବୁଝ ପ୍ରବୋଧ ମାତାଙ୍କୁ । ପୁଣି ଶୁଣ, ନ ଚାହିଁବୁ କେବେ ହେଲେ ମଝିଆ ମାଆଙ୍କୁ । ଅଳଙ୍କୃତ କରିଥିବୁ ଅଯୋଧ୍ୟାର ଗାଦି ।

ଭରତ—ପ୍ରଭୁ ! ସିଂହର ଆସନେ କେବେ ବସିପାରେ କି ଶୃଗାଳ !

ଗୀତ

ଶ୍ରୀଚରଣେ ମିଳୁ ଆଶ୍ରା ନାହିଁ ମୋ ଆନ ଭରସା ।
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ଆଶା ନ ଭାଙ୍ଗନ୍ତି ମୋହର । ୩ ।

ଭାଇ ! ଏ ଅଧମକୁ ଆପଣଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣ ତଳେ ଆଶ୍ରୟ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ, ଏହାହିଁ ଭିକ୍ଷା ।

ରାମ—ଭାଇ ! ମନୋଗତ ଭାବ ତୋର ଜାଣିଅଛି ମୁହିଁ, ଦୈବବଳଠାରୁ ବଳ ନାହିଁ ପୃଥିବୀରେ । କହିପାରେ ଏକା ସେହି ଦଣ୍ଡଧରେ ଧର୍ମର ମର୍ଯ୍ୟାଦା, ପୁଣି ରାଜାକୁ ଭିକାରୀ । ନୃପ ତୁ କରିବ ସେଥିପାଇଁ । କହୁଛି ମୁଁ ପୁଣି, ରାଜନୀତି ଧର୍ମେ ସାମଦଣ୍ଡଭେଦେ ସଦା ପାଳୁଥିବୁ ମନ୍ତ୍ର । ଦୋଷୀ ଦଣ୍ଡ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଶମ ସେ ମାଗିବ ବୁଝି ସୁଝି ସେମାନଙ୍କୁ ସମା ଦେଉଥିବୁ ।

(ଏହାପରେ ଆକାଶ ଦୈବବାଣୀ)

ଧାର୍ମିକ ସଦେବ ଶାନ୍ତ ଦାନ୍ତ ଶିଖର ଭରତ
ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ଶୀଘ୍ର ଫେର ହେ କପୂତ ।
ରାମ ସତ୍ୟ ଲଙ୍ଘିଲେ ଭୋଗିବେ ଯିବେ ସ୍ୱର୍ଗ,
ଦୁଷ୍ଟ ନାଶି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଏଥୁ ଉଦ୍ଧାରିବେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

(ଭରତ ଦୈବବାଣୀ ଶୁଣି ରାମଙ୍କଠାରୁ ରତ୍ନ-ପାଦୁକା ନେଇ ନନ୍ଦିଗ୍ରାମରେ ସ୍ଥାପନ କରି ଚୌଦବର୍ଷ କାଳ ରାମଙ୍କ ଅପେକ୍ଷାରେ ରହି ସନ୍ନ୍ୟାସବ୍ରତ କରଣ ।)

—*—

କୁମୁଦ-କେଦାର

କୁମୁଦ-କେଦାର

ଗୀତାଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜା ବୀର ମହେନ୍ଦ୍ର ଦେବ, ମନ୍ତ୍ରୀ, ସଭାସଦ୍)

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ରାଣୀମାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଦିବସଠାରୁ ଆପଣ ସଦାବେଳେ ଚିନ୍ତିତ ଥିବାର ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନୁମାନ କରୁଛୁ । କିନ୍ତୁ, ଯଦି ଦ୍ୱିତୀୟବାର ଦାରପରିଗ୍ରହ କରିବେ, ତେବେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସୁବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଦେବୁ ।

ସଭାସଦ—ମହାରାଜ ! ମନ୍ତ୍ରୀ ମହାଶୟ ଯାହା କହୁଛନ୍ତି ଆପଣ ସେଥିରେ ସମ୍ମତି ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ, କିଛି ଅସୁବିଧା ଘଟିବ ନାହିଁ । କୁଳରକ୍ଷା କରିବା ଆପଣଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ରାଜା—ସଭ୍ୟବୃନ୍ଦ ! ଏ ଅସମ୍ଭବ କଥା, ଆଉ ମୋର କଣ ଦ୍ୱିତୀୟ ଦାର ପରିଗ୍ରହ କରିବାର ସମୟ ଅଛି ? ପ୍ରେୟସୀ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ, କିନ୍ତୁ ମୋତେ ବଡ଼ ଦହଗଞ୍ଜରେ ପକାଇ ଦେଇଗଲେ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ସେଇଥିଲାଗି ତ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆପଣଙ୍କୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ଦାର ପରିଗ୍ରହ କରିବାକୁ କହୁଅଛୁଁ । ଆପଣ ଅସମ୍ମତ ହେଉଛନ୍ତି କାହିଁକି ? ଯଦି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିଷୟରେ ମନରେ ଦୁଃଖ ଆସିଛି, ତେବେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ ।

ରାଜା— ଗୀତ

(କର୍ମ ମୋର ଏଡ଼େ ନାରଖାର ଗଲ— ବୃନ୍ଦେ)

ଧାତା କର୍ତ୍ତା କଲେ ଏତେ ଦଣ୍ଡ ରେ, କହ ମନ୍ତ୍ରୀ !
ଅପୁତ୍ରିକ ଲାଗି ସଦା ଦୁଃଖିତ ଅବସ୍ଥା । ଘୋଷା ।

ମନ୍ତ୍ରି ! ବିଧାତା ମୋତେ ଏତେ ବଡ଼ ସମ୍ପତ୍ତିର ଅଧିପତି କରି କୋଳରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ସନ୍ତାନ ଦେଲନାହିଁ; ସେଥିପାଇଁ ମନରେ ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନୁଭବ କରୁଛି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ତା ନିଶ୍ଚୟ କଥା ।

ରାଜା— ଗୀତ

ମୋ ଅନ୍ତେ ଏ ରାଜପୁର, ହେବ ନଷ୍ଟ ନାରଖାର
ନ ପାଇ ମୁଁ ପ୍ରତିକାର ଦହୁଅଛି ମଥା ରେ । ୧ ।

ମନ୍ତ୍ରି ! ମୋ ଅନ୍ତେ ଏ ରାଜପୁର ନିଶ୍ଚୟ ଶ୍ମଶାନରେ ପରିଣତ ହେବ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ଏକଥା କାହିଁକି କହୁଛନ୍ତି ? ଆପଣଙ୍କର ସନ୍ତାନ ନ ଥିଲେ କଣ ହେଲା, ସନ୍ତତି ଅଛି ତ ।

ରାଜା—ହଁଏ, ମୋର କନ୍ୟା କୁମୁଦ, ସେ କଣ କରିବ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ଆପଣ ଜେମାଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେଇ ଜାମାତାଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ରାଜମୁକୁଟ ଅର୍ପଣ କରନ୍ତୁ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଜେମାର ପୁତ୍ର ଆପଣଙ୍କର ସିଂହାସନ ଦିନେ ଅଧିକାର କରିବ । ତଦ୍ୱାରା ଆପଣଙ୍କର କୁଳର ଗୌରବ ରହିବ ।

ରାଜା—ହଁ ମନ୍ତ୍ରି ! କୁମୁଦର ପୁତ୍ରଠାରୁ ଯେତେବେଳେ ପିଣ୍ଡ ପାଣି ମୁଠାଏ ପାଇବ, ସେତେବେଳେ ସେ ମୋ ସମ୍ପତ୍ତିର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାରୀ ହେବ, କିନ୍ତୁ ଛତ

ନାହିଁ ! ମନ୍ତ୍ରୀବର ! ତୁମ୍ଭର ଏ କଥା ମୋ ମନକୁ ଦବଣ ଆସିଲା ! କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ କଥାରୁ ସନ୍ଦେହ ଅଛି ।

ଗୀତ

ତୋମା କର୍ମେ ଯେବେ ସୁତ ଲେଖି ନ ଥିବ ବିଧାତା
ମୁଁ ରାଜ୍ୟ ଦେବା ବ୍ୟର୍ଥ ଚନ୍ଦ୍ର ହସ୍ତ କଥା ରେ । ୨ ।

ମନ୍ତ୍ରି ! ମୋ ଘର ଅପୁତ୍ରକ ଦୋଷ ଯଦି ତୋମାର ଥାଏ, ତେବେ ରାଜ୍ୟ ଜାମାତାକୁ ଦେବା ଅପେକ୍ଷା କୌଣସି ଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦେବା ଭଲ । କାରଣ ଯଦି ତୋମାର ସନ୍ତାନ ନ ହୁଏ, ଜାମାତା ଅନ୍ୟ ପତ୍ନୀ ଗ୍ରହଣ କରିପାରନ୍ତି, ତେବେ ମୋର ରାଜ୍ୟ ଜାମାତାକୁ ଦେବା ବ୍ୟର୍ଥ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ତା ଅସ୍ତୁମ୍ବ କଥା, ନେବେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଡକାଇ ତୋମାଙ୍କ ଜନ୍ମପତ୍ରିକା ବୁଝନ୍ତୁ ।

ରାଜା— ଗୀତ

ଡକାଅ ଯୋଗ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ, ବୁଝିବି ତୋମାର ଜାତକ
ଯିବ ମୋ ମନୁ ସନ୍ତାପ ପାଇବି ମୁଁ ଶାନ୍ତି ରେ । ୩ ।

ମନ୍ତ୍ରି ! ଶୀଘ୍ର ଜ୍ୟୋତିଷକୁ ଡକାଅ, ସେ କୁମୁଦର ଜନ୍ମପତ୍ରିକା ବୁଝନ୍ତୁ । ତାର ସନ୍ତାନ ଅଛି କି ନା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏତିକଟରେ ସଭା ବନ୍ଦ ଥାଉ ।

(ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଗୁଣସାଗର ଓ ଅଜୁ)

ଗୁଣ—ଅଜୁ, କାଲି କି ମଦ ଗୁଡ଼ାଏ ଆଣିଲୁ ଜମା କଡ଼ାଜର ପାଣ୍ୟାର ନାହିଁ । ସୁଦ୍ଧୁ ପାଣି, ସୁଦ୍ଧୁ ପାଣି !

ଅଜୁ—ନା ମହାରାଜ ! ଅଜୁ କେବେ ଦୋବସ୍ତ ମାଲ ଆଣେ ! ଅଚ୍ଛା, ତାଙ୍କ ତ ସବୁ ସରନାହିଁ, ଅନ୍ତତଃ ଥୋଡ଼ା ଅଛି; ଦେଖନ୍ତୁ ନ !

ଗୁଣ—ଆଚ୍ଛା ଅଛି, ଦେଖେଁ ଦେଖେଁ (ବୋତଲ ମୁହଁରେ ଲଗାଇ) ଅଜୁ ଏତ ଜାଲ ମାଲ ଲୁଚେଁ ।

ଅଜୁ—ଅଜ୍ଞା, ଅପଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଘୂର୍ଣ୍ଣ କରୁଛି, କସବର ସେହୁ !

ଗୁଣ—ଅଜୁ ! ଦୁନିଆରେ ମୋଠାରୁ କିଏ ବଡ଼ ଅଛି କହିଲୁ !

ଅଜୁ—ନା ମହାରାଜ ! ଯାହାର ଆଖି ନ ଥିବ, ସେ ଅବା କହିବ ଗୋଟାଏ କିଏ ବଡ଼ ଅଛି । ମୁଁ ଦେଖିବାରେ ଆପଣଙ୍କଠାରୁ ବଡ଼ କେହି ନାହିଁ ।

ଗୁଣ— ଗୀତ

କହ କହ ଶୁଣି ଏ ଦୁନିଆରେ କେହି
ମୋଠାରୁ ବଡ଼ିଆ ରହିଗଲା !
ମୋ ଆଜ୍ଞା ନ ମାନି ହୋଇଛି ବେମାନ
ନିଦକରେ ସୁଖ ଦମ୍ଭକଲା । ପଦ ।

ଅଜୁ ! ଜଗତରେ ମୋର ଆଜ୍ଞା ଅବଜ୍ଞା କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି କିଏ ଅଛି କହିଲୁ ।

ଅଜୁ—ଅଜ୍ଞା ! ଜହ୍ନା ପିମ୍ପୁଡ଼ିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଛପନକୋଟି ଜୀବଜନ୍ତୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆପଣଙ୍କ ନାମ ଶୁଣୁ ନ ଶୁଣୁ ଥରହର !

ଗୁଣ— ଗୀତ

ମୋହଠାରୁ ଅଛି କେ ବଳୀଆ,

ଅଜୁ— ଗୀତ

କୁଳର ଚନ୍ଦ୍ରମା ରଜାଙ୍କର ଶଳା ।

ଗୁଣ—ଚୁପ୍ !

ଅଜୁ—ନା, ରାଜ ଗଳାମାଳା ।

ଗୁଣ—ମୋର ଯେତେ ଜ୍ଞାନ କେ ହେବ ସମାନ
ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପଣ ନାଶ କଲି । ୧ ।

ଅଜୁ ! ବୁଦ୍ଧି ଆଉ ବିବେକରେ ମୋତେ ଭଲ କିଏ ବଳେଇଯିବ ।

ଅଜୁ—କାହିଁ, ମୋ ଆଡ଼କୁ ତ କେହି ଦେଖାଯାଇ ନାହାନ୍ତି, ଆପଣ କିନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପକାନ୍ତୁ ।

ଗୁଣ— ଗୀତ

ସଧବା ବିଧବା ନାସ୍ତି ଏହି ବ୍ରତ ।

ଅଜୁ— ଗୀତ

ସମସ୍ତଙ୍କ ମସ୍ତକେ ହେବ ନରନାଥ

ଗୁଣ—ଟେକ୍ସିରା ନାସ୍ତି ହେବେ ନାସ୍ତି ଜାତ
ମୋ ବେଳକୁ ନୂଆ କଥା ହେଲା । ୨ ।

ଅଜୁ—ମୋର ଭଣ୍ଡୀର୍ଗୀମାନେ ତୋଳାରେ ଲେଖି ଦେଲେ, "ସଧବା ବିଧବା ନାସ୍ତି, ନାସ୍ତି କାସ୍ତି ପତିବ୍ରତା ।

ଅଜୁ—ମହାରାଜ ! ରାମରାଜ୍ୟ ତ ହେଲା । ଏତେବେଳେ କାର୍ତ୍ତି-
ଚନ୍ଦ୍ର କେଣ୍ଟ ଏ ରଣାକ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିନାହାନ୍ତି କି ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବେ
ନାହିଁ । ଖାଲି ରାଜଗାଦିଟା ଆପଣଙ୍କ ହାତରେ
ରହୁ ନାହିଁ ।

ଗୁଣ—ଆରେ ଉଚ୍ଛୁଣୀ ଥିଲେ ବ ରାଜଗାଦି ପାଇ
ପାରନ୍ତିଣି, ଉଚ୍ଛୁଣୀ ମରିଗଲା, ସେ ଭାଗଟା
ଭଗିବଗଲା । ଏଣିକି ରାଜା ମଲେ ବଡ଼ା ତ
ବଡ଼ା ଆଉ ଅଛି କିଏ, ବଡ଼ରାଣୀର ଯେଉଁ ଝିଅଟି
ଅଛି, ସେ ତ ଆଜି ଗୁଡ଼ କାଲି ବିବାହ ହୋଇ-
ଯିବ । ଗାଙ୍ଗେୟର ତ ଆମେ ଖୋଦ ନଜେ ।

ଅଜୁ—ଅଜ୍ଞା, ମୁଁ କଣ କରିବ ?

ଗୀତ

ଗୁଣ— ମନ୍ତ୍ରୀଗିରିଟାକୁ ତୋତେ ମୁଁ ଦେବ ।
ଅଜୁ— ପାଇଛି ମୁଁ ବର କେତେ ଏଣିକି ସେବ ।
ଗୁଣ—ଆରେ ରାଣୀ କିଏ ହେବ ଜାଣୁ ?
ଅଜୁ—ଅଜ୍ଞା କିଏ ?

ଗୁଣ— ଗୀତ

ହୀରାମଣି ବାଇ ହେବ ପ୍ରିୟସଖୀ
କଧାରା ଏ ଘଟସ୍ରୁଷ କଲା । ୩ ।

ଅଜୁ—ରାଜା ମୁଁ, ମନ୍ତ୍ରୀ ତୁ, ରାଣୀ ସେ ହୀରାମଣି
ବାଇ, ଭଲ ହେବ ନା ?

ଅଜୁ—ଆରେ ବାଃ ବାଃ, ସ୍ୱା ପୁଣି ଉଣ୍ଟେଇବାକୁ ଅଛି ।

ଗୁଣ—ଅଜୁ ! ରାମ ସାହୁ ତାଲୁକଦାରକୁ ଟଙ୍କା
ସକାଶେ ଚଲାବ ହୋଇଥିଲା, କାହିଁକି ଟଙ୍କା
ଆଣି ପହଞ୍ଚିଲା ନାହିଁ, କଥା କଣ ?

ଅଜୁ—ତାକୁ ଉପ ବୁଝା ହୋଇଥିଲା, ସଡ଼କ ଦେବାକୁ
ଗଳ ମୂଳକୁ ଆସିବ !

ଗୁଣ—ହିଁ, ହିଁ ସେଠିକି କେତେବେଳେ ଯିବା, ଏଇଟା
କିଏ କରେ !

ଅଜୁ—ଏ ତ ମଣିନାୟକ କୁଆଡ଼େ ଧାଇଁଛି ।

ଗୁଣ—ଡାକ୍ ଡାକ୍ ।

ଅଜୁ—ଅବଧାନେ ଆଡ଼େ ଆସ ।

(ମଣି ଅବଧାନ ପ୍ରବେଶ)

ମଣି—ନାହିଁ ନାହିଁ ଆମ୍ଭର ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ।

ଅଜୁ—ମହାରାଜ, ଦେଖନ୍ତୁ ଅବଧାନେ ଆସୁନାହାନ୍ତି ।

ଗୁଣ—ଆସୁନାହିଁ, ହେ ମଣି କୌଣସିରେ, ଆଡ଼କୁ ଆସ ।

ମଣି—ନା ଆଜ୍ଞା, କାମ ଅଛି ।

ଗୁଣ—ହେ ମଣିନାହାକ, ଆଡ଼କୁ ଆ ।

ମଣି—ଜରୁର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ।

ଗୁଣ—ହେ ମଣିଆ ଅବଧାନ ଇଧର ଆଓ ।

ମଣି—ଆଜ୍ଞା ଯାଉଛି, ମହାରାଜାଙ୍କର ଜୟ ହେଉ ।
ନବରତ୍ନ ଶୁଭଫଳ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ । ଆଜ୍ଞା
ଆପଣଙ୍କର କ ରାଶି ?

ଗୁଣ—ଅଜୁ, ରାଶି କଣ ?

ଅଜୁ—କେ ଜାଣି କଣ ଅବଧାନେ !

ମଣି—ଆପଣ ବଞ୍ଚିଲେକ ସେତେ ବାଟକୁ ଯାଇ-
ନାହାନ୍ତି । ଆଜ ଆପଣଙ୍କର ରାତିଚନ୍ଦ୍ର, ଟିକିଏ ଖରାପ ।

ଗୁଣ—ରାତିଚନ୍ଦ୍ରରେ ଖରାପ କଣ ?

ମଣି—ଆଜ୍ଞା, କିଛି ଗୋଟାଏ ଅନିଷ୍ଟ ଘଟିବ ।

ଗୁଣ—ଅଜୁ ! ଅନିଷ୍ଟ ହାଃ ହାଃ ହାଃ ।

ଅଜୁ—ହୁଃ ହୁଃ ହୁଃ ।

ଗୁଣ—ମଣି ଅବଧାନେ ! କି ଅନିଷ୍ଟ ଘଟିବ କହ,
ତୁ କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛୁ ?

ମଣି—(ସ୍ୱଗତ) ମୁଁ ଏବାଟେ କାହିଁକି ଆସିଲି ! ଏ ତ
ବାଟରେ ଧରି ଅଚ୍ଛା ଜେରା କଲା । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ)
ମହାରାଜ ଆଜ ତେମାଙ୍କର ଜନ୍ମ ପଞ୍ଜିକା ବୁଝିବେ,
ଯଦି ତେମାଙ୍କର ସଧବା ଜୋଷ୍ଠି ଓ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି
ହେବାର ଦେଖାଯିବ, ତେବେ ତେମାଙ୍କୁ
ସତ୍ପାତ୍ରରେ ପ୍ରଦାନ କରି ସେହି ଜାମାତାଙ୍କ
ମସ୍ତକରେ ରାଜମୁକୁଟ ପ୍ରଦାନ କରି ରାଜା ବାନପ୍ରସ୍ଥ
ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ।

ଗୁଣ—ଅଜୁ, ଏ କି କାଣ୍ଡ ! ତୋ ମନକୁ ଏକଥା
କେମିତି ଆସୁଛି ?

ଅଜୁ—ଆଜ୍ଞା, ହେଲେ ହସବ ପ କଲ୍ଭୁଣୁ ବୋଡା
କାଢ଼ିଆ । କୁମୁଦ ବଣ ହେବ, ତାର ପୁଅ ହେବ,
ସେ ତ ଇ ରାଜଗାଦିରେ ବସିବ ।

ଗୁଣ—ଅବଧାନେ ! ଅଚ୍ଛା ତେମା କୋଷ୍ଠୀରେ କଣ
ଅଛି ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଆଜ୍ଞା, ଜେମା ରାଜମାତା ହେବ । ତା'ର ପୁଅ ରାଜା ହେବ । ଏହା ଆମ୍ଭ ଗଣନାଦ୍ୱାରା ଘଟୁଛି ।

ଗୁଣି — ଆଚ୍ଛା, ତୁମ୍ଭର ଲାଭ କଣ ହେବ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଆମ୍ଭେ ପାଟଯୋଡ଼ ଆଉ ଟଙ୍କା କିଛି ପୁରସ୍କାର ପାଇବୁ ।

ଗୁଣି — ଆମ୍ଭର ଲାଭ କଣ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଆପଣଙ୍କର ଆଉ ଲାଭ କଣ, ଆପଣ ମଉଳା ଯୋଡ଼ ପିନ୍ଧିବେ ।

ଗୁଣି — ରଖ ତୋ ମଉଳା ଯୋଡ଼, କହ ମୁଁ କେମିତି ରାଜା ହେବ ।

ଅଜ୍ଞ — ଠିକ୍ କଥା, ଆପଣ ଉମେଦାରୀ କରି କରି ଲଙ୍ଗ ପାଲଟି ଗଲେଣି, ଆପଣ ରାଜା ନ ହୋଇ ଆଉ କିଏ ରାଜା ହେବ !

ଗୁଣି — ଅବଶ୍ୟ ନେ ! ତମର ହାତରେ ସବୁ ଅଛି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଆଜ୍ଞା ମୋର ହାତରେ କ'ଣ ?

ଗୁଣି — ସେ ଆଜ୍ଞା ଫାଜ୍ଞା ଚଳିବ ନାହିଁ, କହ ମୁଁ କିପରି ରାଜା ହେବ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଆଜ୍ଞା ମୋଠାରେ କଣ ଅଛି ?

ଗୁଣି — ମୁଁ ଭଲରେ କହୁଛି, କଣ ଉପାୟ ଅଛି କହ, ନୋହିଲେ ତୋ ଘରେ ହାଣ୍ଡି ପୂରେଇବି । ତୋ ମୁହଁରେ ଚାଣ୍ଡ ଲାଗିବ, ଆଉ ତୋତେ ଘର୍ ବଜାରରେ ବେଇଜତ କରିବି । ଏ କଥା ମୁଁ ଯେବେ ନ କରିବି, ମୋ ନାଁରେ କୁତା ପାଳିବୁ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — (ସ୍ୱଗତ ମନରେ ବାବା, ଏ ଗୁଣିଆ ତ ମହୁଆ, ସ୍ୱାର୍ଥର ତ ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ । ଖାଲି ମଦ ଯୋରରେ ଏ କଥା କହାଉଛି । କଣ କରିବ ? (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଆଜ୍ଞା, ଆପଣ ଅନ୍ନଦାତା, ଆପଣଙ୍କ ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବ ।

ଗୁଣି — ଦେଖିବା କଣ, ଏବେ ଯାଅ ରଜାକୁ କହିବୁ, ଯେପରି ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ରାଜା ସ୍ତ୍ରୀଅକୁ ଘରୁ ବାହାର କରିଦେଇ ଆମକୁ ରାଜେଶ୍ୱର କରିବ । ନେ ଶହେଟଙ୍କା ପୁରସ୍କାର ନେ, କାହିଁ ଶେଷରେ ଯାହା ମାଗିବୁ ତା ଦେବୁ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — ହଉ ହେଲା, ଆମେ ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତାର ବାଟ କରିଦେବୁ ?

ଗୁଣି — ଯା, ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ ପଛରେ ଯାଉଛୁ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଆମ୍ଭର ଯାଏ କେତେ, ଆସେ କେତେ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ଟଙ୍କା ଯେଉଁଠାରୁ ମିଳିଲା ତା କଥା କରିବା । ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ଆସୁଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଗୁଣି — ଅଜ୍ଞ ଅବଧାନ ପଛରେ ଯା, ଆମ୍ଭ ପାଇଁ ସେ କଣ ବାଟ କରୁଛି ଦେଖ ।

ଅଜ୍ଞ — ଆଜ୍ଞା ଚାଲିଲି (ଉଭୟ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ରଜା, ମନ୍ତ୍ରୀ, ଦୂତ, ଜ୍ୟୋତିଷ ପ୍ରବେଶ)

ଜ୍ୟୋତିଷ — ମହାରାଜାଙ୍କର ଜୟ ହେଉ, କୁଳ ବର୍ଦ୍ଧିତ ଥାଉ, ନବଗ୍ରହ ଶୁଭଫଳ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ ।

ରଜା — ଜ୍ୟୋତିଷେ ତୁମ୍ଭ ବାକ୍ୟ ଅନୁସାରେ କୁଳ ବେଶ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଅଛି, ଆଉ କଲ୍ୟାଣରେ ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଜେମାର ଜନ୍ମ ପତ୍ରିକା ବୁଝି କହ, ତାର ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ହେବେ କି ନା, ଆଉ ତାର ବିବାହ ଯୋଗ ଘଟିଛି କି ନାହିଁ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — (ଢୋକି ବୁଝି) ମହାରାଜ, ଜେମା ଖୁବ ଭାଗ୍ୟବତୀ, ଆଉ ତାର ବିବାହ ଯୋଗ ଫିଟିଛି । ଜେମାର ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ଯଶସ୍ୱୀ ହେବେ, ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

(ଅଜ୍ଞ ପ୍ରବେଶ ଅବଧାନଙ୍କୁ ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇ)

ମନ୍ତ୍ରୀ — (ଚୁପେ) ମୁଁ କଣ କଲି, ସବୁ ତ ସାରିଲେ । ଏ ତ ସବୁ ଶୁଣିଲେଣି ।

ରଜା — ଜ୍ୟୋତିଷେ କଣ କହୁଛନ୍ତି ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଆଜ୍ଞା, ଜେମାର ଶୁଭ ପରିଣୟରେ ଆପଣଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ବାଧା ଅଛି ।

ରଜା — କଣ ପ୍ରକାଶ କର ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଚତୁର୍ଥୀରୁ ପୁଣି—

ରଜା — ନା, କିଛି ଭୟ ନାହିଁ, ପ୍ରକୃତ କଥା ପ୍ରକାଶ କର ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ରାଣୀମାଙ୍କର ଯେଉଁ ସନ୍ତାନ ହେବ, ସେ ଆପଣଙ୍କର ଜୀବନର ହନ୍ତା ।

ରାଜା—ରାଣୀ ମୋ ଜୀବନର କଣ୍ଟକ ! ମନ୍ତ୍ରୀ, ମୋର ସବୁ ଆଶା ଭରସା ବିଫଳ ହେଲା । ମନ୍ତ୍ରୀ, ସେ କନ୍ୟାଠାରେ ମୋର କି ପ୍ରୟୋଜନ ? ଦୂତ ଶୀଘ୍ର ମୋର ଆଦେଶ ପାଳନ କର ।

ଦୂତ—ଆଜ୍ଞା ତବ ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ ।

ରାଜା— ଗୀତ

(ରାଜରାଜ ଯାଉଛୁ ଗୁଡ଼—ତୁରଙ୍ଗ)

ଘେନିଯାଅ ଦୂତ ଦୁହିତା
ଛାଡ଼ିଦେବ ବନ ପଥରେ
ତା ସୁତ ମୋ ହତକୁ ବାଞ୍ଛି
ଲୁଚିଅଛି ତାର ଅନ୍ତରେ । ପଦ ।

ଦୂତ ! କନ୍ୟାର ଗର୍ଭରେ ମୋର ଶତ୍ରୁ ଅଛି, ସେ ମୋର ଜୀବନର ମୃତ୍ୟୁ । କୁମୁଦର ସନ୍ତାନ ମୋର ଜୀବନର କଣ୍ଟା, ଏପରି ରାକ୍ଷସୀକୁ ଗୃହରେ ରଖିଲେ ମଙ୍ଗଳ ନାହିଁ ।

ଦୂତ—ମହାରାଜ ! ଅବଧାନେ ଯାହା କହିଲେ ତା କଣ ସତ୍ୟ ? ମୋର ତ ଟିକିଏ ବିଶ୍ୱାସ ହେଉ-ନାହିଁ ।

ରାଜା—ନିଶ୍ଚୟ ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ । ମୋତେ ଭଗବାନ ଅପୁତ୍ରକ କରିଛନ୍ତି ମୋର ବଂଶ ବୃଦ୍ଧି ହେବାର ମୁଁ ଦେଖିବି ନାହିଁ ବୋଲି । ବିଧାତା ମୋଠାରେ ଛନ୍ଦ କରି କୁମୁଦର ସୁତ ହେଇଲା ମାତ୍ରକେ ମୋର ମୃତ୍ୟୁ ଲେଖିଛନ୍ତି । ଯଦି ମୋର ସେହି କୁଳରକ୍ଷକ ଶିଶୁଟିକୁ ମୁଁ କୋଳରେ ଧରିବି ନାହିଁ, ତାର କୋମଳ ଅଙ୍ଗଟି ମୋର ଏ ସନ୍ତା-ପିତ ଶୁଷ୍କ ହୃଦୟରେ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବି ନାହିଁ, ତେବେ ମୋର ସେ ପୁତ୍ରରେ କି ଲୋଡ଼ା ?

ଦୂତ—ତା ନିଶ୍ଚୟ, ତେବେ ରାଣୀମାଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେଇ, କିଛି ଦାନ ଯୌତୁକ ଦେଇ ଅନ୍ୟ ରାଜ୍ୟକୁ ବିଦାୟ କରିଦିଅନ୍ତୁ ।

ରାଜା—ତାକୁ ବିବାହ ଦେବି ? ତେବେ ତ ମୋର ଶତ୍ରୁକୁ ଆବାହନ କରିବା କଥା କହୁଛୁ । ନା, ସେ କନ୍ୟାକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବି ।

ଗୀତ

ହେଲୁ ଯେବେ ହେବ ଉପାୟ
ନ ଥିବ ମୋ କାଳକୁ ଭୟ
କାଳସର୍ପେ ଦେବା ଆଶ୍ରୟ
ଭୁଦେ ଜ୍ଞାପନ ମତରେ । ୧ ।

ଦୂତ ! କାଳ ସର୍ପକୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବାହେଁ ମୃତ୍ୟୁର ଆଶଙ୍କା । ଏ କଥା ଜାଣୁ ଜାଣୁ କଣ ବିପଦକୁ ମୁଁ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ରଖିବି ।

ଗୀତ

ନଷ୍ଟ ପଛେ ହେଉ ମୋ ବଂଶ
ପାଷାଣ୍ଡୀରେ ନାହିଁ ମୋ ଆଶ
ବନେ ତାକୁ ଦିଅ ଦେଇ ବାସ
ବେତାଳଙ୍କୁ ଡାକ ଘରେ । ୨ ।

ଦୂତ ! ଯା, ବେତାଳମାନଙ୍କୁ ଡାକ ରାଣୀର ନିଦ୍ରିତାବସ୍ଥାରେ ତାର ପଲଙ୍କ ସହିତ ଉଠାଇ ନେଇ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆସ । ଆଉ ଏହି ଲେଖାଟି ନିଅ, ତାର ମସ୍ତକ ଉପରେ ରଖିଦେଇ ଆସିବ । ଯାଅ ଶୀଘ୍ର, ଯାଅ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଜ୍ୟୋତିଷେ, ରାଜା ଆମ୍ଭର ବଡ଼ ଧାର୍ମିକ ଓ ନ୍ୟାୟପରାୟଣ ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଏ କେଇଟା ଦିନ ହେଲା ରାଣୀ ମରିଯିବାରୁ ତାଙ୍କର ମତିଟା ବାତୁଳ ପରି ହୋଇଗଲାଣି । ତୁମ୍ଭେ ରାଜାଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଏ ବୃତ୍ତାନ୍ତର କଥାଟି ପ୍ରକାଶ ନ କରିଥିଲେ ଖୁବ୍ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା !

ଜ୍ୟୋତିଷ—ମନ୍ତ୍ରୀବାବୁ, ଆପଣ କହୁଛନ୍ତି ହଁ; କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଯାହା ଦେଖାଗଲା ତା ନ କହିଥିଲେ ତା ଦ୍ୱାରା ଯେ କ୍ଷତି ଘଟିଥାନ୍ତା, ଆପଣ କଣ ସମ୍ଭାଳି ପାରିଥାନ୍ତେ ? (ସ୍ୱଗତ) ରାଜା ବଢ଼ିଆ ଯେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଶାସ୍ତିଟା ଦେଉଛନ୍ତି, ଅନ୍ୟ ରାଜା ପ୍ରୀତି ଦେଇଥାନ୍ତେ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଭଗବାନ ଯାହା କରନ୍ତି ମଙ୍ଗଳ ନିମନ୍ତେ, ରାଣୀମା ଯଦି ପ୍ରକୃତ ରାଜମାତା ହେବାର ଯୋଗ ଥିବ, ତେବେ ନିଶ୍ଚୟ ଏ ରାଜସିଂହାସନ ତାର ପୁତ୍ର ଅଧିକାର କରିବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

— — —

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ବେତାଳମାନେ କେମାଙ୍କୁ ପଲଙ୍କ ସହିତ ଜଙ୍ଗଲରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆସିବା ପରେ କେମା ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠି)

କୁମୁଦ — ଆହା, କେତେ ଗୁଡ଼ାଏ ଶୋଇପଡ଼ିଲି ! ପିତା ପ୍ରାୟ ରାଜସଭାରୁ ଫେରି ଆସିବେଣି । ମୁଁ ଅଲକ୍ଷଣୀଟା ତାଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱ ନ ନେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ଶୋଇଛି ! ଦାସୀ, ଦାସୀ, ପାଣି ଦୋଥାଟା ଆଣିବୁଟି, (ଚକ୍ଷୁମଳି) ଏମିତି ନିଦ ତ କେବେ ମୋର ଶୋଇ ନ ଥିଲି । ଆଜ କିଣ କାଳନିଦ ଘୋଟିଯାଇଛି କି, ଆଖିଟା ଫିଟୁ ନାହିଁ କାହିଁକି ମ ? ଦାସୀ, ଆଣିଲୁ ? କାହିଁ, କେହି ତ ନାହାନ୍ତି । ଏ, ଏ କେଉଁ ସ୍ଥାନ, ଏ ତ ମୋର ଶୟନାଗାର ନୁହେ । ଚାରି ଆଡ଼େ ବୃକ୍ଷଲତା, କୁଆ କୋଇଲି ରବ ନାହିଁ । ଏଁ, ମୁଁ କିଣ କେଉଁ ବନସ୍ତରେ ପଶିଲାପରି ଜଣାଯାଉଛି ? କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ନା, ମୁଁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଏପରି ଦେଖୁଛି । ଅଚ୍ଛା, ଏତ ମୋର ଶୋଇବା ପଲଙ୍କ ଖଣ୍ଡି । (ପଡ଼ିଦେଖି) ଏ କାଗଜ ଖଣ୍ଡି କିଣ ଦେଖେଁ । (ପଢ଼ିଦେଇ) ହା ପିତା, ଏ ଅଭାଗିନୀକୁ ଏଡ଼େ ଯାତନା ଦେବାକୁ ଆପଣଙ୍କ ମନରେ ଥିଲା ? (ମୂର୍ଚ୍ଛା) ।

ଗୀତ

(ନାଗର ନେଇ ଭାବନା ଆଉ ନ କର—ବୃତ୍ତେ)

ପିଞ୍ଜର ଦେହ, ଏହା ଥିବ ଜନ୍ମ ମନେ
ପ୍ରାଣେ ନ ମାରି କାହିଁ   ଜାଳିଲ ଏତେ ପରି
ଏ ଘୋର ଅରଣ୍ୟ କାନନେ । ଘୋଷା ।

ପିତା ! ଅନ୍ୟଙ୍କ ସେପିବା ଲତା ଆପଣ ନିଜେ ଛେଦନ କରୁଥିଲେ କିଏ ବାଧା ଦେଉଥିଲା ? ଆପଣ କାହିଁକି ତା ନ କରି ଏ ବିଡ଼ମ୍ବନା କରି ମାଇଲେ ? ଉହୋ ! ମୁଁ ଭ୍ରମବୁଝିଛି, ଆପେ ରୋପିବା ଲତା ଆପେ ଛେଦନ କରିବା ଅନ୍ୟାୟ, ତେବେ କାନନରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇଯିବା କିଣ ନ୍ୟାୟ ମନେକଲେ ? କିଣ କରିବି ? କେଉଁ ଆଡ଼େ ତ ପଥ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ !

ଗୀତ

ଚଉଦିଗ ଅନ୍ଧାର   କ୍ଷଣେ କି ଭୟଙ୍କର
କର୍କଶ ଶବ୍ଦ ଶୁଭେ କର୍ଣ୍ଣେ । ୧ ।

ଚଉଆଡ଼େ ତ ଅନ୍ଧାର ଘୋଟି ଯାଉଛି । ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ ଚିତ୍କାରରେ ହୃଦୟ ଶତଧା ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି । ମୁଁ କିଣ କରିବି ? କେଉଁଠିକି ଅବା ଯିବି ? ନା, ପାଗଳ ମନ ତୁ ପୁଣି କେଉଁଠିକି ଯିବାକୁ ଭାବୁଛୁ, ଯିବାର ପଥ ତୋତେ ମିଳିବ ନାହିଁ । ତୁ ସିଂହ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ମୁଖରେ ପଡ଼ିବୁ ବୋଲି ତୋତେ ତୋ ପିତା ଏ ଅଟ୍ୱାଗ୍ନି ବନସ୍ତରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଆଉ ମିଛରେ କାହିଁକି ଏତେ ଖେଦ କରୁଛୁ ? ତୋର ଆଶା ଏଥି ତନ୍ତୁମୂଳେ । ତୁ ଯେତେଦିନ ସୁଖ ପାଇବାର ଥିଲା, ସେତେଦିନ ପାଇ ସାରିଛୁ । ହା ମନ୍ଦ ବିଧାତା, ସ୍ତ୍ରୀ ଜନ୍ମ ଦେଇ ଯୌବନ ଅବସ୍ଥାରେ ପୁଣି ବିନା ଅପରାଧରେ ଏ ଦଣ୍ଡ !

ଗୀତ

ଅବଳାଠାରେ ଛନ୍ଦ   କଲୁ ମନ୍ଦ ଦଇବ
କି ଯଶ ନେବୁ ମୋ ନିଧନେ । ୨ ।

ହା ରେ ବିଧାତା ! ଏ ଅଭାଗୀଠାରେ ତୋର ଏତେ ଛନ୍ଦ । ପିତା, ମୋର ବାଲ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଏତେ ସ୍ନେହ କରି ମୋତେ ସିଂହାସନରେ ବସାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛୁଥିଲ; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ କିଣ ଏହି ସିଂହାସନ ଅର୍ପଣ କଲ ? ମାଗୋ, ଅଭାଗିନୀକୁ ଛାଡ଼ି ସ୍ୱର୍ଗଧାମରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇଅଛିଲ୍, ଦେଖ, ସେହି ସ୍ୱର୍ଗଲୋକରେ ଥାଇ ଦେଖ ତୋ କନ୍ୟା କି ଦଶା ଭୋଗ କରୁଛି । ଏ ଜନ୍ମ ! କିଣ କହିଲ ପରି ଶୁଣାଗଲା, ଟିକିଏ ଅପେକ୍ଷା କରେଁ ।

(ଭାରଦ୍ୱାଜ ପ୍ରବେଶ)

ଗୀତ

ଝମ୍ପତାଳ

ଅନିତ୍ୟ ଅସାର ସଂସାର
ମୋହ ମାୟା ଅନ୍ଧକାର
ପତିତପାବନ ପୀତାମ୍ବର
ତବ ହବ ଭବେ ହେ କର୍ଣ୍ଣଧାର । ପଦ ।

ହରି ପିତା ହରି ମାତା
ହରି ଜ୍ଞାତ ସହୋଦର
ତୈଲୋକ୍ୟ ନାଥଙ୍କ ରକ୍ଷ ମୋକ୍ଷ
ହରି କଳୌ ହରି ନାମ ସାର ।୧।
ଅରୂପ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ   ଆନନ୍ଦ ଅଣାକାର
ଶ୍ରୀରାଧାରମଣ ନବଘନ ଶ୍ୟାମ
ଭକ୍ତ ହୃଦ କର୍ଣ୍ଣଧାର ।୨।

ହରିବୋଲ, ହରିବୋଲ, କିଏ ଗୋଟିଏ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ କ୍ରନ୍ଦନ କରୁଛି ? ଏ ତ ଭୟାନକ ସ୍ଥାନ, କେବଳ ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ଆଶ୍ରମ ! ମନୁଷ୍ୟ ଏଠାକୁ ଆସିଲା କାହିଁ ? ତେବେ ଦେଖେଁ (ନିରୀକ୍ଷଣ) ଓଃ, ଏ ତ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ହେବ ପରା, କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ଏ ଏଠାକୁ ଆସିଲା କିପରି ? ତେବେ ପଚାରେ । ଆଲୋ ମା ! ଏ ଅଗନାଅଗନ ବନସ୍ଥଳରେ ତୁ କିଏ ଏଠାରେ କାହିଁକି ଏକାକିନୀ ହୋଇ ବସିଛୁ ? ତୋ ପାଖରେ କେହି ନାହାନ୍ତି !

ଗୀତ
(ଖଣ୍ଡିନ ସ୍ୱର)
କାହାର ଦୁଲଣୀ   କେଉଁ କଥା ଲାଗି
ବସିଛୁ ବିଜନେ ଏକା
ପ୍ରାଣେ କେହି ଆଶା   ନାହାନ୍ତି ରେ ଯୋଷା
ଲାଗୁନାହିଁ ମନେ ଶଙ୍କା
ସେହି ଚନ୍ଦ୍ର ବଦନ
ଦେଖି ସଂଶୟ ହେଉଛି ଆମ୍ଭ ମନ ।୧।

ମା ତୁ କିଏ, କାହାର କନ୍ୟା, କାହିଁକି ଏଠାରେ ଏକାକିନୀ ବସିଛୁ ? ତୋତେ ଭୟ ଲାଗୁନାହିଁ ? ଶୀଘ୍ର ଆମ୍ଭ ଆଗରେ ପ୍ରକାଶ କର । ମା, ଲଜ୍ଜା କରୁଛୁ କାହିଁକି ?

ଗୀତ
ଶୁଣ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ   ଲୁହଁ ସେହି ଆଖି
ଆମ୍ଭେ ଋଷି ସାବଧାନ
ଆମ୍ଭର ଆଶ୍ରମ   ଏ ବନ ପ୍ରାନ୍ତେଣ
କାହିଁ କରୁ ଏତେ ଲାଜ ?
କନ୍ୟା, ନ କର ଭୟ
ଆମ୍ଭ କଲ୍ୟାଣରୁ ଲଭିବୁ ଅଭୟ । ୨ ।

ମା, ତୋତେ କିଏ ଏ ଦୁଃଖ ଦେଇଛି, ଆମ୍ଭ ଆଗରେ ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶ କର । ତୁ ଲଜ୍ଜା କରନା ମା, ତୁ ଆମ୍ଭର ଝିଅ ତୁଲ୍ୟ, ପିତା ନିକଟରେ କନ୍ୟାର କି ଲଜ୍ଜା ?

କୁମୁଦ—   ଗୀତ
(ଦ୍ୱିଜ ଲକ୍ଷ ବଦନ—ବୃତ୍ତେ)
ଋଷି ଋଷିବ କଣ ?
ଜନ୍ମାଇ ଦେଲେ ପିଅର ନ ଦେଇ ଲକ୍ଷ (ମୋ ମୁଖେ)
ମୋ ଗର୍ଭୁ ହେବ ଯେ ବାଳ
ସେ ମୋ ପିତାଙ୍କର କାଳ
କୋଷ୍ଠି ସାଧି ଦେଲା ଫଳ ଖଳ ଜ୍ୟୋତିଷ ହେ । ୧ ।

ଋଷିବର, ପିତା ମୋର ଜ୍ୟୋତିଷଠାରୁ କୋଷ୍ଠି ବୁଝି ଦେଖିଲେ ଯେ, ମୋ ଗର୍ଭରୁ ଯେ ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମିବ ସେ ତାଙ୍କର ଶତ୍ରୁ; ସେଥିଲାଗି ମୋତେ ଏ ଦଣ୍ଡ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଋଷି—ମା, ତୁ କେଉଁ ରାଜାର କନ୍ୟା ? ତୋର ନାମ କଣ, ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶ କର ।

କୁମୁଦ—   ଗୀତ
ବୀର ମହେନ୍ଦ୍ର ଦୁହିତା   ମୋ ନାମ କୁମୁଦବତୀ
ଦଇବେ ଘଟିଲା ଅତି ମନ୍ଦ ଭବିଷ୍ୟ । ୨ ।

ଋଷିବର, ମୁଁ ବୀର ମହେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ କନ୍ୟା, ମୋ ନାମ କୁମୁଦବତୀ ।

ଋଷି—ଆଚ୍ଛା, ତୋର ସ୍ୱାମୀ ଅଛନ୍ତି ? ଆଉ ତୁ ଏଠାକୁ ଆସିଲୁ କିପରି ?

କୁମୁଦ—   ଗୀତ
ପଲଙ୍କେ ଥିଲି ମୁଁ ଶୋଇ   କେ ଏଥେ ଆଣିଲା ବହି
ଅବିବାହିତା ଟି ମୁହିଁ ଘେନା ନାରାୟଣ ହେ । ୩ ।

ଋଷିବର, ମୋର ନିଦ୍ରିତାବସ୍ଥାରେ କିଏ ମୋତେ ପଲଙ୍କ ସହିତ ଉଠାଇ ଆଣି ଏଠାରେ ଛାଡ଼ିଗଲେ । ପିତା, ମୁଁ ବିବାହ କରିନାହିଁ ।

ଋଷି—ଅଚ୍ଛା ମା, ତୋର ପିତା ମୋର ଜଣେ ପରମ ବନ୍ଧୁ । ସେ ବଡ଼ ଉତ୍ତମ ଲୋକ । ମୁଁ ବୁଝି ପାରୁଛି, କେହି ଖଳଲୋକ କୁବୁଦ୍ଧି ମତରେ ପଡ଼ି ସେ ତୋତେ ଏ ଦଶା ଦେଇଛନ୍ତି । ଚାଲ ମା, ମୁଁ ତୋ ପିତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ସୁଝାଇ ତୋତେ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଆସିବି ।

କୁମୁଦ— ଗୀତ

ଏଡ଼େ ମୁଁ ପିତା ବଚନ, କପାଇଁ ଯିବ ସଦନ
ଛାଡ଼ିଯାଉ ଚିନ୍ତି, ପ୍ରାଣ ପଡ଼େ କୁଳଶ । ୪ ।

ଋଷିବର, ବଜ୍ରାଘାତ ହୋଇ ମୋର ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଯାଉ, ଜଙ୍ଗଲରେ ସିଂହ ଶାର୍ଦ୍ଦୁଳଙ୍କ ମୁଖରେ ଏ ଛାଣ ଯାଉ, ଆଉ ନିଜ ସଦନକୁ ଫେରିବି ନାହିଁ ।

ଋଷି—ମା, ପଛ କଥା ସବୁ ପରେ ଶୋଚିବା; ଆମ୍ଭେ ତୋତେ ନିଶ୍ଚୟ କୌଣସି କୁଳୀନ ରାଜପୁତ୍ର ହସ୍ତରେ ସମର୍ପିଦେବା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ ଆମ୍ଭ ମଠକୁ ଚାଲ, ସେଠାରେ ଋଷି କନ୍ୟାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଆନନ୍ଦରେ ରହିବୁ ।

କୁମୁଦ—ପିତା, ଏ ଦୁଃଖିନୀକୁ କାହିଁକି ପୁଣି ବନ୍ଧନଜାଲରେ ପକାଇବେ ? ମୃତ୍ୟୁ ମୋପକ୍ଷରେ ଶ୍ରେୟସ୍କର ।

ଋଷି—ମା, ଆମ୍ଭେ ତୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖି ତୋତେ ଏଠାରେ ଏକାକିନୀ ଛାଡ଼ି ଯିବୁ ନାହିଁ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭର ଧର୍ମହାନି ହେବ । ନିରାଶ୍ରୀକୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ବିପଦଗ୍ରସ୍ତ ଲୋକକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଆମ୍ଭର ନିତ୍ୟବ୍ରତ । ତହିଁରୁ ଆମ୍ଭେ ବିରତ ହେଲେ ଆମ୍ଭର ତପସ୍ୟାର ଫଳ ନଷ୍ଟ ହେବ । ତୋର ଲକ୍ଷଣଗୁଡ଼ିକରୁ ଆମ୍ଭେ ଅନୁମାନ କରୁଅଛୁ, ତୁ ନିଶ୍ଚୟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳିନୀ ହୋଇ ରାଜ ମହିଷୀ ହେବୁ । ଚାଲ ଆଶ୍ରମକୁ ଚାଲ ।

କୁମୁଦ—ଚାଲନ୍ତୁ ପିତା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ନାଟକୀୟ ଓ ତାର ପତ୍ନୀ ।

ପୁ—ଆଲୋ ବଡ଼ ବୋଉ, ଗୋଟିଏ କଥା ଶୁଣିଲୁଣି ?

ସ୍ତ୍ରୀ—ଆରେ କଅଣ ?

ପୁ—ଆମ୍ଭ ରଜା ଶ୍ରୀଅନୁ ବିବାହ ହେଇ ନୂଆଁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଜଟା ଦେଇ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହେବେ ବୋଲି କହୁଥିଲେ, ଆଜି ଶୁଣିଲୁଣି କଣ ହେଲାଣି ?

ସ୍ତ୍ରୀ—ନାଇ ତ ମୁଁ କିଛି ଶୁଣି ନାହିଁ ।

ପୁ—ଆଲୋ ଶୁଣିବୁ କାହିଁକି, ଖାଲି ଘରେ ବସି ଚାଉଳ କୁଣ୍ଡା ମାଡ଼ିବୁ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ତୁ ତ ମନ୍ଦିରରେ ଗୁଡ଼ା ହେଉଛୁ ? କଣ କହ ବା !

ପୁ—ଆଲୋ ରଜା ବୁଢ଼ା ହେଲେଣି । ଏବେଟା ମାଇକିନିଆ ବଞ୍ଚିଲେ ନାହିଁ—ମଲେ । ଆଜି ପୁଣି ଶୁଣ ଯାଉଛୁ ପୁଣି ଗୋଟାଏ ରଜା ବାହା ହେବ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ଆରେ କଥାଟା ଏକା କହୁଛୁ, କିନ୍ତୁ ମନକୁ ଆସୁନାହିଁ ।

ପୁ—ଆଲୋ ବେଶୀ ଦୂରରେ ନାହିଁ ଲୋ !

ସ୍ତ୍ରୀ—ଆଉ କେବେ ?

ପୁରୁଷ— ଗୀତ

(ଲେଲୁନାହିଁ ନାଭ—ଦୁଃଖେ)

ପୁ—ବାଜବେଣ ରଜା ବାହାଘର ଦେଖିବାକୁ କାଲି
ଯିବୁ ନାହିଁ କି ?
ସ୍ତ୍ରୀ—କିଜ ମାଡ଼ୁଅଛି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଗୋଟାଏ ଚୁଡ଼ାଟିଏ ଖଞ୍ଜି
ଦେବ କାହିଁ କି । ପଦ ।
ପୁ—ରାଣୀ ଲାଗି ରଜାଙ୍କ ମନ-ହେଲାଣି ତ ଦେଖ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ।
ସ୍ତ୍ରୀ—କିଣା ଟଙ୍କାଗଲେ ସବୁ ହେବ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହାଟ ବସିଯିବ
ସାତ ମାଙ୍କଣ । ୧ ।
ପୁ—ଅପୂର୍ବ କି ଅଜନ୍ମ ରାଜ ରାଣୀ ଦୁର୍ଭେ ହେବ ତନୁଜ ।
ସ୍ତ୍ରୀ—ବୁଢ଼ାନା ଧାନରୁ ଟଙ୍କା କି ହୋଇବ ଉଗାର ହସିବା
କଥା ଏହ୍ଵ କି । ୨ ।
ପୁ—ତୋର କୋଳେ ନ ହେଲା ପୁତ୍ର—ମୁଁ ଦେଖିବି
ହୋଇବ ବାଟ ।
ସ୍ତ୍ରୀ—ଗାଇତଣେ କଏ ଅଟକ କରୁଛୁ ପାଆ ମୋତେ ଗୁଡ଼
ଦଣ୍ଡ ଦେଇକି । ୩ ।

ପୁ—ହଉଲୋ, ମୁଁ ତୋତେ ଛାଡ଼ ପତ୍ର ଲେଖି ଦେଲେ ତୁ ତ ରଣ୍ଡୀ ହୋଇ ବାରଦ୍ୱାର ହେବୁ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ଆରେ ଏହ୍ନି କଥା ଲାଗି ହେଲେଣି ! କାଣ୍ଡ ପୋଡ଼ ଦେଇ ସାତ ବାହା ହେବ ଦେଖିବୁ ।

ପୁ—ଆଲୋ, ମୁଁ ତ ତୋତେ ଦେଖୁଛୁ ତୁ ଜଣେ ସତୀ ସାଧ୍ୱୀ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ଆରେ ହଁ, ମୁଁ ସେହିପରି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଜାତ ।

ପୁ—ଅଚ୍ଛା କହିଲୁ, ମୋ ଆଗରୁ ଏତ ହୋଇଛୁ କେବେଟା ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ଆରେ ତୋତେ ଖାଇଲେ ହୋଇଯିବ ସାତଟା ।

ସୁ - ଆଲେ ମୁଁ ତ ବଡ଼େ ପୁରାଣରେ ଶୁଣିଥିଲି ।

ଅହଲ୍ୟା ଦ୍ରୌପଦୀ ତାରା
କୁନ୍ତୀ ମନ୍ଦୋଦରୀ ତଥା
ପଞ୍ଚକନ୍ୟା ସ୍ମରେନ୍ନିତ୍ୟଂ
ମହାପାତକ ନାଶନଂ ।

ଆଉ ତୁ ଶୁଣି ଏହା ଭିତରେ କୋଉଟି ଥିଲୁ, ଏଥର ସେ ଶ୍ଳୋକରେ ହେଲା ଅହଲ୍ୟା ଦ୍ରୌପଦୀ ତାରା କୁନ୍ତୀ ମନ୍ଦୋଦରୀ ତଥା, ବାଳମା ସୁରତେ ନିତ୍ୟଂ ମହା ଦୁର୍ଗତି ନାଶନଂ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ଖଣ୍ଡିଆ; ମୋତେ ଠାଟ୍ଟା କରୁଛୁ ? ଯା ଯା ମୋପରି ନାଗରୀ ଗୁଣ୍ଠ ଚମ୍ପାଗୋରୀ ଦୁନିଆ ଭିତରେ ପାଇବୁ ?

ସୁ—ଅଲେ ପେଚକମୁଖୀ ସିଙ୍ଘାଣିନାକୀ ଯା ଆଉ କାହାଆଗେ କହିବୁ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ତେବେ ମୁଁ ଗଲି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୁ—ମୁଁ ତୋ ପଛେ ପଛେ ଗ୍ଲଲି (ଅଣ୍ଟା ଡ଼ଳାଇ ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ) ।

(ଅବଧାନେ ପ୍ରବେଶ—ବାଳକାପ ପ୍ରଭ)

ଅବଧାନେ—କହୋ ପଲେଇ ପୁଅ ! କୁଆଡ଼େ ଅଣ୍ଟା ହଲେଇ ହଲେଇକା ଯାଉଛ ?

ପଲେଇ—ଅବଧାନେ, ପ୍ରଣାମ !

ମଣି—ହଉ, ବୁଢ଼ାଟିଏ ହୋଇଥା, ହଳରେ ପଲେଇ ପୁଅ, ତମର ପର ସ୍ତ୍ରୀଅଟିଏ ହୋଇଥିଲା, ଗଣା ଯୋଗୁଟିଏ କହେନିଅ ।

ପଲେଇ—ଅବଧାନେ ଗଣାଯୋଗୁ କଣ କରିବ, ମୋର ଘର ଘରକନ୍ନା ହୋଇଗଲା !

ମଣି—କଣ ତମ ସ୍ତ୍ରୀଟି ମରିଗଲା ?

ପଲେଇ—ମଲ୍ଲଠାରୁ ବଳେ ।

ମଣି—କଣ ?

ପଲେଇ—ଆହେ, ଘୁଡ଼ପଡ଼ ଦେଇଦେଲା !

ମଣି—ତେବେ ତ ଭଲସର ହେବ । ଅମର ତ ଯଥା ଯୋଡ଼ ଥୁଆ ।

ପଲେଇ—ଆମର ତ ହବା ଜେରଅଛୁ, ଆଜା ରଜାଙ୍କ ଭଲବର ପର କାଲ ?

ମଣି—ଆରେ କେଡ଼େ ବଡ଼ ମହନ୍ତଟାଏ ହୁଙ୍କିଗଲା ! ଆମ୍ଭେମାନେ ସୁକୁମ ସୁକୁର କଣ ବୁଢ଼ା ରଜାକୁ ସେଥିରେ ପକାଇ ଦେଉଥିଲୁ; କନ୍ତୁ ରଜା ଅମଙ୍ଗ ହେବାରୁ ସବୁ ବନ୍ଦବାନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ବରକୁ ଏବେ ଭଣ୍ଡୀ ପୀଙ୍କନ୍ୟା ଛଡ଼ା ଆଉ କୋଉଠୁ ପାଇଟିଏ ମିଳିବ ?

ପଲେଇ—ଆରେ, ମୁଁ ତ ସେ ରଜାଘର ବାହାଘର କଥା ଶୁଣି ମୋ ବାଳବୋଲ ସାଙ୍ଗରେ ଟାଟେ କଳିଆ କରି ତାକୁ ଘୁଡ଼ପଡ଼ ଦେଇ ନୂଆ ମାଇପଟିଏ କରିବାକୁ ବସିଥିଲି । ଏବେ ମୋ କଥା ସରିଲା ! ହେ, ସେ କୁଆଡ଼େ ଗଲା ମୁଁ ଦେଖେଁ ।

ମଣି—ଆରେ ରହ ହୋ ।

ପଲେଇ—ଆରେ ରହିବ କଣ ମୋ କଥା ସରିଲା ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ମଣି—ରଜାଘର ବାହାଘରଟାଏ ହୋଇଥିଲେ କିଛି ମିଳି ଥାନ୍ତା, ସେ ବନ୍ଦ । ଏଇଟାର ବ ଦୁଇଅ ପୁଅର ଘରଟାଏ ହୋଇଥିଲେ କିଛି ମିଳିଥାନ୍ତା-ସବୁ ବନ୍ଦ । ହଉ ଯିବା ଦେଖିବା ! ଅବଧାନ ମଣିଷ ଭିକ୍ଷା କଲେ କଣ ଲାଜ ମାଡ଼ିବ ? ହଉ ଯିବା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(କେଦାର ଓ ଶିକାରୀ ବୃନ୍ଦ)

କେଦାର—ଏହି ତ ନିବଡ଼ ଅରଣ୍ୟ, ଏଠାରେ ମୃଗ ବରାହ ଆଦି ଥିବାର ଜଣାଯାଉଛି । ଅଦୂରରେ ଏହି ପାହାଡ଼ର ନିମ୍ନଭାଗରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଝରଣା ଦେଖାଯାଉଛି । ସେଠାକୁ ପଶୁମାନେ ଜଳ ପିଇବାକୁ ନିଶ୍ଚୟ ଗଡ଼ିବେ । ତୁ ଶିକାରୀମାନଙ୍କୁ କହ—ସେ ଯାହାର ସତର୍କରେ ରହନ୍ତୁ । ମୁଁ ଏହି ଝରଣାର ଉତ୍ତର ପାଖରେ ରହୁଛି ।

ଦୂତ—ହଉ ମହାରାଜ !

(ଶିକାରୀମାନେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦିଗେ ଗମନ ଓ କେଦାର ଝରଣା ନିକଟରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଠିକ୍ କରି ପଶୁମାନଙ୍କୁ ଅପେକ୍ଷା କରିବା, କୁମୁଦ କଳସୀ ଘେନି ଝରଣା ନିକଟକୁ ଆସିବା)

କୁମୁଦ— ଗୀତ

(କଣ୍ଣଦେବା ପୁକର୍ଣୀ—ବୁଢ଼େ)

ଆହା କି ସୁନ୍ଦର ଏ ମାଧବୀ ଲତାଟି
ସରୋବରେ ମାଉଛି ।
ତରୁବର ଲାଗି ମିଳା ଶୋଭା ତାର ବଢ଼ୁଛି । ପଦ ।
ଅଳି ପ୍ରେମାକୁଳ ହୋଇ
ଫୁଲେ ଫୁଲେ ଗୁଞ୍ଜରଇ
ଧନ୍ୟ ଏହି ତାହାପାଇଁ
କି ରଙ୍ଗରେ ନାଚୁଛି । ୧ ।

ଆହା, ଏ ମାଧବୀ ଲତାଟି କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଛି ! ଯଦି ତରୁବର ତାକୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇ ନ ଥାନ୍ତା, ତେବେ ସେ କି ଏତେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଶାଳିନୀ ହୋଇଥାନ୍ତା ? ପୁଣି ଦେଖୁଛି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଲତା ଅନାଶ୍ରିତା ହୋଇ ଭୂମିରେ ଲୋଟୁଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ପରି ମୋର ଦଶା ପଡ଼ୁଛି ! ହଁ, ଦୁଃଖ ସୁଖ ବୁଝିଆ ନ ଗଲା, ମୁଁ କେତେବେଳୁ ପାଣିଟିଏ ପାଇଁ ଆସିଲିଣି—ଯାଏ ଶୀଘ୍ର ଯାଏଁ ।

(ମାଠିଆ ଜଳରେ ବୁଡ଼ାଇବା ସମୟରେ କେଦାରକୁ ଦେଖି ସଲଜ୍ଜ ଭାବେ ପଳାୟନ ଓ ପଛକୁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କେଦାର—(କନ୍ୟାଟିକୁ ଆଗମନରୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖି) ଉଃ, କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ଲତା ଅଭ୍ୟନ୍ତରରୁ କିଏ ଗୋଟିଏ ଅଜଣା ସୁଧାଂଶୁବଦନା ବାହାରି ଆସି ଜଳ ନେଉଥିଲା । ମୋତେ ଦେଖି ତାର ଚକ୍ଷୁ ପଡ଼ିଲା ମାତ୍ରେ ସଲଜ୍ଜ ବଦନରେ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ମୃଗ ଶିଶୁ ପରି ପୁଣି ଅରଣ୍ୟରେ ଲୁଚିଗଲା । ଏ କଣ ମାୟା ! ନା ତାର ଗତିରୁ ସେ ଅନାଥିନୀ ବୋଲି ମୁଁ ବେଶ୍ ପରିଚୟ ପାଉଛି । କିଏ ସେହି ? କାହିଁଗଲା ? ଏ ହୃଦୟ କାନନରେ କାମାନଳ ଲଗାଇ ଦେଇ 'କାହିଁ' ଲୁଚିଗଲା ! ଉହୋ, କଣ କରିବି ? ଆଉ ତ ମୋର ଯନ୍ତ୍ରଣା ସହୁନାହିଁ ।

(ଅବାକାବା ଓ ମୂର୍ଚ୍ଛା, ଶିକାରୀମାନେ ଓ ଦୂତ ପ୍ରବେଶ)

ଦୂତ—(ଶିକାରୀଙ୍କ ପ୍ରତି) ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର କିଛି ଶିକାର ଯୁଟିଲା ?

ଶିକାରୀ—ହଁ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ । ମହାରାଜ କାହାନ୍ତି ?

ଦୂତ—ସେ ଝରଣାର ଉତ୍ତର ପାଖରେ ଥିଲେ, ଚାଲ ଦେଖିବା । (କିଛି ଦୂର ଯାଇ) ଏଇଠି ତ ମହାରାଜ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭେଦିବେ, ଟିକିଏ ଅପେକ୍ଷା କରିବା ।

ଶିକାରୀ—ଦୂତ ଦେଖିଲୁ, ମହାରାଜ ଯେଉଁ ଆଡ଼କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିଛନ୍ତି, ସେ ଆଡ଼ରେ ଝରଣା, କାହିଁ ଜୀବ ଜନ୍ତୁ ତ କିଛି ଦେଖାଯାଉ ନାହାନ୍ତି ।

ଦୂତ—ଆରେ ଝରଣାରେ ଜଳ ହମ୍ସ, ହଂସଚକ୍ର, ଆଉ କହିଛ କୋଉଠି ଲୁଚିଥିବ ସେଇଆକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିଥିବେ ।

ଶିକାରୀ—ହା ରେଇବା, ରାଜା କଣ ମେଲିଆ ଶିକାର କରନ୍ତି ? ଭଲ ଦେଖିଲୁ ଦେଖି ତାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ତ ଧନୁଶର ନାହିଁ ।

ଦୂତ—ଆରେ ଥୋଇ ଦେଇଥିବେ !

ଶିକାରୀ—ନାହିଁ, କାହିଁକି ଏପରି ହେଉଛି, ଟିକିଏ ଆଉ ନିକଟକୁ ଯିବା ।

ଦୂତ—ଚାଲୁନା (କିଛି ନିକଟ ଯାଇ)

ଶିକାରୀ—ଦୂତ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଏତେ ନିକଟ ହେଲେଣି, ରାଜା କଣ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆସିବା କଥା ଜାଣି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ?

ଦୂତ—ଆରେ ସାଢ଼େ ଯେବେ ମାମଲତରେ ମନ ଦେଇଥିବ, ଆମ କଥା ଚକ୍ଷୁରେ କଣ ?

ଶିକାରୀ—ଦୂତ ! ରାଜା କଣ ଅବାକାବା ହୋଇ ବସିଲେ ପରି ଜଣା ଯାଉଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଶିକାର ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ନାହିଁ ।

ଦୂତ—ଆରେ, ଲକ୍ଷ୍ୟ କାହାକୁ କରନ୍ତି ଅବା କଣ, ମୁଁ କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।

ଶିକାରୀ—ଆରେ ଚାଲ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟ ଚାଲ, କଣ ଘଟଣା ଦେଖିବା (ସମସ୍ତେ ଗମନ ଓ ଡରି ଡରି ରାଜାଙ୍କୁ ଡାକିବା ଓ ଅବଶେଷରେ ରାଜାଙ୍କ ଅଙ୍ଗ ସ୍ପର୍ଶରେ ଦେଖିଲେ ରାଜା ଅଚେତ ହୋଇ ଭୂମିଶାୟୀ । ସମସ୍ତେ କଣ ହେଲା କଣ ହେଲା କହି ଚିତ୍କାର)

ଦୂତ—ଆରେ ଏ କଣ ହେଲା ? ରାଜା କଣ ଏମିତି ହୋଇଗଲେ ?

ଶିକାରୀ—ସର୍ବନାଶ, ସର୍ବନାଶ ! ଆରେ ସବୁ ଆଶାଭରସା ଆମର ବୁଡ଼ିଲା !

ଦୂତ—ହେ କଣ କହୁଛୁ, ମୋ ହାତରେ ତେଜ଼ିଗଆ ଅଛି, ସେଥିରେ ଔଷଧ ଅଛି ।

ଶିକାରୀ—ରାଜାଙ୍କୁ ଦେବା ଦେଲୁ ।

ଦୂତ—ଆରେ, ତା ନୁହେଁ, ମୋ ହାତରେ ଅଛି । ମୁଁ ଛୁଇଁଲେ କାଳେ ମାଗ ହୋଇଯିବ । ମତେ ମୂର୍ଖର ଛୁଇଁବାକୁ ଅବଧାନ ମନା କରିଛି ।

ଶିକାରୀ—ମୂର୍ଖ, କେତେବେଳେ କେଉଁ କଥା !

ଦୂତ—ହେ କଣ କରିବା ରେ ? (ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ) ଆମ୍ଭ କଥା ସରିଲା ।

ସମସ୍ତେ—(ହାସ୍ୟ ହାସ୍ୟ ଶବ୍ଦ)

(ଚିତ୍କାର ଶୁଣି ସାରଦ୍ୱାଜ ପ୍ରବେଶ)

ଋଷି—ହରିବୋଲ ହରିବୋଲ, ଆରେ କଣ କଣ, କଥା କଣ ?

(ସମସ୍ତେ ଋଷିଙ୍କୁ ଦେଖି ଡାକିଲେ)

ଋଷି—କଣ ହେଲା, ଏପରି କାହିଁକି ହେଉଛ, ଏ ରାଜପୁତ୍ର କାହିଁକି ଏପରି ହେଲେ ?

ଦୂତ—ଆମ୍ଭେମାନେ ଶିକାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଆସିଥିଲୁ, ଆମ୍ଭ ମହାରାଜ ଏହି ଝରଣା ନିକଟରେ ଶିକାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରହିଲେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନ୍ୟ ଦିଗକୁ ଗଲୁଁ, ଯାଇ ଫେରି ଆସିଲା ବେଳକୁ ରାଜାଙ୍କର ଏ ଦଶା, ଆପଣ ଦେଖନ୍ତୁ କଣ ହେଲା ।

ଋଷି—ଆଚ୍ଛା, ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନା, ଟିକିଏ ଜଳ ଆଣିଲ ।

(ଜଳ ଆଣି ଋଷି ରାଜା ମୁଖରେ ସେଚନ କରି ଡାକିବା ଓ ରାଜା ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠିଲାପରି କାହିଁଗଲା କହି ପୁଣି ମୂର୍ଚ୍ଛା)

ଋଷି—ଉଠ ରାଜପୁତ୍ର !

ରାଜା—କିଏ ? କୁଆଡ଼େ ଗଲା ?

ଋଷି—ରାଜନ୍, ତମର ମତି ବିଭ୍ରମ ହୋଇଯାଇଛି କି ? କାହିଁ କିଏ ?

ରାଜା—ହେଲା ତ କଳସୀ, ତନ୍ୱୀ ।

ଋଷି—ରାଜନ୍ ଏକଣ ! ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶ ଭଳକର ସୂର୍ଯ୍ୟ, ବାସ୍ତବିକ ପର କଣ ହେଉଛ ? କୁମର ଏପରି ହେବାହାରା ଭୂମ୍ଭ ମାଙ୍କ ଲୋକମାନେ ଚିନ୍ତିତ ହେଉଛନ୍ତି, ଉଠ ।

ରାଜା—(ଉଠି ତପସ୍ୱୀଙ୍କୁ ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରଣାମ କରିବା)

ଋଷି—ରାଜନ, ଏ କି କଥା ? କାହିଁକି ଏପରି ହେଉଥିଲ ?

କେଦାର—ନା କହୁ ନାହିଁ । ମୁଁ —

ଋଷି—ପୁନରାୟ ସେହି କଥା, କଣ ଘଟିଲା ଆମ୍ଭ ଆଗରେ ପ୍ରକାଶ କର ।

କେଦାର— ଗୀତ

(ନରପତି ହେ ଏ କି ଅନୀତ କୁମର—ବୃତ୍ତେ)

ଋଷିବର ହେ, ଶୁଣ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋହର

ଦେଖ ବିଷମ ସମସ୍ୟା ହେଲା ବଡ଼ ଡରକର । ପଦ ।

ଋଷିବର ଗୋଟିଏ ଅଦ୍ଭୁତ ଘଟଣା ଦେଖି ଏ ହୃଦୟ ଅସ୍ଥିର ହୋଇଯାଇଛି ।

ଋଷି—କି ଘଟଣା

କେଦାର— ଗୀତ

ମୃଗ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲାବେଳେ,

ମୃଗାକ୍ଷୀପ୍ରେ ଦେଖି ଭୋଳେ

ଜ୍ଞାନ ମୋ ଗଲା ସେକାଳେ

ପଡ଼ି ହୃଦେ କାମ ଶର । ୧ ।

ତପସ୍ୱୀ, ମୁଁ ମୃଗକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲାବେଳେ ଗୋଟିଏ ଅପୂର୍ବ ରମଣୀ ମୋର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେବାହାରା ହୃଦୟ ଅଥୟ ହୋଇପଡ଼ିଛି ।

ଋଷି—ଜଣେ ସ୍ତ୍ରୀ ? ଆଚ୍ଛା ସେଠାରେ ସେ କଣ କରୁଥିଲା ?

ରାଜା— ଗୀତ

ବନପଥେ ଧୀରେ ଖସି

(ବନ) କେଲିବେଳେ ଶୁକ୍ରକେଶୀ

ମୋଠାରେ ତା ନେତ୍ର ଆସି

ପଡ଼ିଗଲାଟି ନିକର ।

ଋଷିବର ! ସେ ସୁନ୍ଦରୀ ଝରଣାର ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱରୁ ବାହାରି ଝରଣା ନିକଟରୁ ଜଳନେବା ସମୟରେ ମୁଁ ତାକୁ ଦେଖିଲି ଓ ସେ ସ୍ତ୍ରୀର ମଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ମୋ ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲା ।

ଋଷି—ତାହାଁ କଣ ହେଲା ?

କେଦାର— ଗୀତ

ନିମିଷେ ଯେପରି ଆସି
ଗୃହଁ ମୋତେ ଚପଳାକ୍ଷୀ
ବେଗେ ମୋ ପ୍ରାଣ ଲୁଟେଣି
ଗଲା ମରାଳ ଚରଚର । ୩ ।

ତାର ମୋର ଶୁଭ ଚକ୍ଷୁ ହେବା ମାତ୍ରେ ସେ ସେହି ବନ ମଧ୍ୟକୁ ପଳାଇଗଲା ।

ଋଷି—ଆଚ୍ଛା ।

କେଦାର— ଗୀତ

ଅସମ୍ଭାଳେ ଗଲାବେଳେ
(ତାର) ବାସ ଲୋଟୁଥିଲା ତଳେ ।
ଯୌବନ ତା ଦେଖି ହେଲେ,
ନ ଚଳିଲା ନେତ୍ର ମୋର । ୪ ।

ଧନ୍ୟ ମୋ ନବ ତରୁଣୀ
(ତାକୁ) ଗଢ଼ିଛି କେଉଁ ବିଧାଣୀ
ଯେ ମୋତେ ଦେଲାଟି ଆଣି
ହେବ ତା ପଦେ କିଙ୍କର । ୫ ।

ସେ କନ୍ଦର୍ପ-ଦର୍ପ-ଦଳା,
ଅଟେ କାହାର ମଲ୍ଲିକା
ଦେବାଙ୍ଗନା କି ବାଳା,
ପ୍ରକାଶି ସନ୍ଦେହ ହର । ୬ ।

ଋଷିବର ! ଜୀ ସେହି ବନବନିତା, କେତେ ଥରେ ତାକୁ ଦେଖିଛନ୍ତି କଥ । ତାହାର ସେ ମୋର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ, ରହିବଟି ଏ ମଣ୍ଡଳେ । ଋଷିବର କି ନରର ମୂର୍ତ୍ତି, କେମନ୍ତେ ପାଇବ ତାର ଶୁଭଶୁଭ ବାର୍ତ୍ତା ? ବୁଲିଥିଲି ଜଗତରେ କେତେ କେତେ ଦେଶ, ଦେଖିଛି ଏ ନେତ୍ର କେତେ କେତେ ନାରୀ, କିନ୍ତୁ ଏପରି ସ୍ବର୍ଗୀୟ ଶୋଭା ଦେଖି ନାହିଁ ଭାବି ।

ଋଷି - ଠିକ୍ କଥା, ତୁମେ ରାଜପୁତ୍ର, ଅନେକ ଦେଶ ବୁଲିଥିବ ଅନେକ କଥା ଦେଖିଥିବ । ଆଉ ରାଜା ହୋଇ ନାନା ପ୍ରକାର ମନୋରଞ୍ଜନ ହୋଇଥିବ । କିନ୍ତୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର କଥା ତୁମେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର କଥା ଯାହା ଦେଖିଥିବ ସେତକ ।

କେଦାର—ଏ କଣ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର କନ୍ୟା ନୁହେ ।

ଋଷି—ମର୍ତ୍ତ୍ୟର କନ୍ୟା ହୋଇଥିଲେ ଏପରି ଅଗ୍ନିଗିରି ବନସ୍ଥଳୀକୁ ଆସିଥାନ୍ତା କାହିଁ ? ନିଶ୍ଚୟ ସେ କେଉଁ ଦେବକନ୍ୟା, ତମକୁ ଭଣ୍ଡାଇବାକୁ ଆସିଥିଲା ।

କେଦାର - ଋଷିବର ! ତାକୁ କଣ ପାଇବ ନାହିଁ, ଆଉ ତାର ରୂପ ଲାବଣ୍ୟ ସନ୍ଦର୍ଶନ କରିବ ନାହିଁ ?

ଋଷି— ରାଜନ କି ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିଛ, ଚାଲ ଆମର ଆଶ୍ରମ ଏହି ନିକଟରେ । ସେଠାରେ ଟିକଏ ଶ୍ରମ ହର ରାଜ୍ୟକୁ ଫେରିଯିବ ।

କେଦାର—ନା ଋଷିବର, ମୁଁ କେଉଁ ଆଡ଼କୁ ଯିବ ନାହିଁ, ମୋର ମତ ଠିକ୍ ନାହିଁ ।

ଋଷି - ରାଜନ ! ତୁମ୍ଭେ ରାଜଦଣ୍ଡ ଧାରଣ କରି କି ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନ ବଳାଉଛ ? ଭଗବାନ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କଣ ଏହି ବୁଦ୍ଧି ଦେଇଛନ୍ତି, ତୁମ୍ଭେ ଆଉ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରିବ କଣ ? ତୁମର ତ ଲମ୍ପଟ ସ୍ବଭାବ ଛାଡ଼ ଯାଇନାହିଁ, ଚାଲ ଆମ୍ଭ ଆଶ୍ରମକୁ ଚାଲ । ଏ ସବୁ ପିଲା ବୁଦ୍ଧି ଛାଡ଼ । ତୁମର ପିତା କେଡ଼େ ଧର୍ମପରାୟଣ, ତାଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତି ଅଦ୍ୟାବଧି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଭାବରେ ରହିଛି । ତୁମ୍ଭେ ସେହି ମଗଧାଧୀଶ୍ବରଙ୍କର ପୁତ୍ର ହୋଇ ତୁମର ଏ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରବୃତ୍ତି ! ଛି, ଛି, ଲୋକେ ଶୁଣିଲେ କଣ କହିବେ ? ଏ ଜଙ୍ଗଲ, କେଉଁଠି ଡାକିଣୀ, ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ରାକ୍ଷସୀ କି କଲ୍ପନା କଣ ଦେଖି ତୁମ୍ଭେ ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ଯାଉଛ । ଆଉ ବିଳମ୍ବ କରନା, ଆଜ ମୋର କ୍ଷୁଦ୍ର ପର୍ଣ୍ଣ କୁଟିରରେ ଆତିଥ୍ୟ ସ୍ବୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ।

କେଦାର—ହଉ ପ୍ରଭୁ (ଶିକାରୀଙ୍କ ପ୍ରତି) ତୁମ୍ଭେମାନେ ରାଜ୍ୟକୁ ଫେରିଯାଅ । ମୁଁ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବ, ମନ୍ତ୍ରୀ ଆଉ ଦୂତ ଥାନ୍ତୁ ଆମ ସଙ୍ଗରେ ଯିବେ । ଋଷିବର ଚାଲନ୍ତୁ । ଏଠାରୁ କେତେ ବାଟ ପଡ଼ିବ ?

ଋଷି—ଏହି ଅନତି ଦୂରରେ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

— * —

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ଫୁଲ ବଗିଚାରେ ଜଳ ଦେବାବେଳେ
କୁମୁଦ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ପ୍ରବେଶ)

କି ମନ ମୋହନ ରୂପ ଦେଖିଲି ଆଜ । ଘୋଷା ।
କିବା ବିଧି କେତେ ଦିନେ
ଗଢ଼ିଛି ତାକୁ ଯତନେ
ମୁଖ କୋଟି ଚନ୍ଦ୍ର
ଜିଣେ ରସିକରାଜ । ୧ ।
କାମ ଫୁଲ ଶର ବେନି
ଭ୍ରମୁଛି କିବା ଅବନୀ
ବାମାଏ ଦେଖି ତା ଠାଣି
ପାଇବେ ଲାଜ । ୨ ।

ଆହା ! ଏ ପୁରୁଷଟିକୁ ବିଧାତା କେତେ ଦିନେ ଗଢ଼ିଥିଲା, ତାଙ୍କ ମୁଖ ତ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା କରୁଛି । କିଏ ସେ ? ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ସେପରି ରୂପବାନ ପୁରୁଷ କଣ ଅଛନ୍ତି ? ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲି ବେଳଠାରୁ ମୋ ମନ ଆଉ କେଉଁଥିରେ ଲାଗୁନାହିଁ ! କଣ କରିବି ? ସେ ରୂପ ତ ସବୁବେଳେ ମୋ ନୟନରେ ନାଚୁଛି ? ତାଙ୍କି ଭଲେ, କୁଆଡ଼େ ଆସିଥିଲେ, କିଏ ସେ ?

୧ମ ସଙ୍ଗିନୀ—ସଖି, ଆମକୁ ଗୁପ୍ତ ରଖି ଆଉରେ ପ୍ରକାଶ ଆସିଲ ନାହିଁ ତ ? ତମ ମନଟା ନାହିଁ ତ ବାନ୍ଧି ଥିବାର ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣି ପାରୁଛୁ । ନାହିଁ, ନହେଲେ ତ ଏପରି ସବୁ କୁସୁମ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, କଣ, କଥା କଣ ?

୨ୟ—ସେ ଦିନ ଆମେ ପୁକରେ ପାଣି ଆଣିବାକୁ ଯା'ନ୍ତି, ଆଜ ନାହିଁ କି ଏବା ପାଣି ପାଇଁ ଯାଇ ଫେରିଲୁ ବେଳଠାରୁ ଖାଲି ଦାଣ୍ଡ ଡୋଳାଉଛି ମୁହଁ ଉଛ ଉଛ ହେଉଛନ୍ତି ।

୩ୟ—ସତ କଥା ଏବା ।

୪ର୍ଥ—ନାହିଁ କି, ଭାବରୁ କେବେ କୌଣସି ବିଷୟରେ କଷ୍ଟ ହେଲା, ତେବେ ଆମ ଆଗରେ ପ୍ରକାଶ କରିବେ ନାହିଁ କାହିଁକି ? କୁମୁଦ, ତୁମକୁ ପାଇଲୁ ବଡ଼ ଆମ୍ଭେ ଅମୂଲ୍ୟ ଧନ ପାଇଲୁ ପରି ମନେ କରୁଛୁ । ତୁମେ ଯଦି ତୁମ ମନ କଥା ଆମ ପାଖରେ ନ କହିବ, ଆମ ମନରେ କଷ୍ଟ ହେବ ।

କୁମୁଦ—ସଖିଏ ! ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ସ୍ନେହ ଆଦର, ତା ମୁଁ ସାତ ଜନ୍ମରେ ଶୁଝି ପାରିବି ନାହିଁ । ସେଦିନବେଳେ ମୁଁ ପାଣି ଆଣି ଫେରିବା ବେଳକୁ ଗୋଟିଏ ଭ୍ରମର ମୋ ମୁହଁରେ ବାରମ୍ବାର ବସିବାକୁ ଘୋଡ଼ାଇଲା, ମୁଁ ତାକୁ ଉଡ଼ାଉଥିବା ବେଳେ ମାଧବ ବୋଲି ଜଣେ ପ୍ରକାର ଆସିଲେ, ତୁମ୍ଭେମାନେ କଣ ଜାଣିନ କେଜାଣି !

୧ମ—ଭଉଁରଟାଏ ଘୋଡ଼ାଉଥିଲା ନାହିଁ କି ମ ?

୪ର୍ଥ—ଆରେ ଆମ କୁମୁଦଙ୍କ ମୁହଁ ତ ଗୋଟିଏ କୁସୁମ ପରି, ଫୁଲ ଫୁଟିଲେ ଯେପରି ସୌରଭ ଦେଖାଯାଏ, ତାଙ୍କ ମୁହଁଟି ସେହିପରି ଦିଶୁଛି । ଭ୍ରମର ଫୁଲ ମନେ କରି ମଧୁ ଚୁମ୍ବିବା ଆଶାରେ ଘୋଡ଼ାଉଥିବ !

୨ୟ—ହିଁ, ସେଇଆ ।

୧ମ—ମୁଁ ଅନୁମାନ କରୁଛି, ସଖିଙ୍କର ଆମର ବୋଧ-ହୁଏ ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱାମୀଲାଭ ହେବ ।

କୁମୁଦ—(ଲଜ୍ଜାରେ ଅବନତ ମସ୍ତକ ହୋଇ) ମୋତେ ସେସବୁ ଭାବ କହିବ ନାହିଁ ।

ସଖିଏ— ଗୀତ

ନାହିଁ କି ଜାଣୁ ସଖି
ତତେ ମନ୍ଦା ରେ (ସଙ୍ଗାତ)
ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଅବଳୁ କଟା କନକଲତା
କହିବେ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଆମ୍ଭେ
ତୋଳିଲୁ ଫୁଲ (ତୋ ପାଇଁ)
ବୈକୁଣ୍ଠ ଭଣ୍ଡାର କରଗତରୁ ଗୂଢ଼
ତୁ ଆମର ପ୍ରାଣ ସଖି
ନେଇ ଫିଙ୍ଗୁନ (ସଙ୍ଗାତ ରେ)
ତୁ ଜଣାଇ ଦେଲେ ଆମ୍ଭେ ମନକୁ ଜାଣୁ ।

କୁମୁଦ—ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ପରି ଦେବଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ସଖିଗୁଡ଼ିଏ ପାଇ ମୋର ଜୀବନ ସାର୍ଥକ କରୁଛି । ମୋର ଆଉ କେଉଁ କଥାକୁ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ବେଳ ଢେର ଆସିଲେଣି, ନିଜ ନିଜ ବାଟୀରେ ପଶ ।

୧ମ—ମୋ ପାଇଁ ଫୁଟିଲାଣି ।

(ମାଧବର ପ୍ରବେଶ)

ଋଷି—(ଋଷିକନ୍ୟାଙ୍କ ପ୍ରତି) ମା'ମାନେ ଆମ୍ଭର ଆଜ ସୁପ୍ରଭାତ, ମଗଧ ଦେଶ ଅଧୀଶ୍ୱର ଆମ୍ଭର ଏଠାରେ ଆତିଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବେ, ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯାଅ, ଶୀଘ୍ର ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଆଦି ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ।

ସକ୍ଷିଏ—ପିତା, ସମସ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇସାରିଛି, କେବଳ ଆପଣଙ୍କ ଅପେକ୍ଷାରେ ଥିଲୁ, ଖାଲି ଠାକୁରଙ୍କୁ ନୈବେଦ୍ୟ ଦେବା ବାକି ଅଛି ।

ଋଷି—ବହୁତ ଆଚ୍ଛା ମା, ହଁ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା । କୁମୁଦ ଆମର ରାଜକନ୍ୟା, ଅବଶ୍ୟ ରାଜାଙ୍କର ପରିବେଷଣ ଶିଖିଥିବ । ସେ ଅତିଥି ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ରାଜପୁତ୍ର, ଯେପରି ରାଜପୁରରେ ମନୋଜ୍ଞ କଲ ଭଳି ସେ ମନେ କରିବେ । କେଶୀ କହିବା ବାତୁଲ ମାତ୍ର । ଆଉ ପରିବେଷଣ ଭାର କୁମୁଦଠାରେ ନ୍ୟସ୍ତ ରହିଲା । (କୁମୁଦ ପ୍ରତି) ମା ତୋ ମୁହଁଟା କାହିଁକି ଶୁଖିଲା ଦେଖାଯାଉଛି, କେଉଁଠି ରକ୍ତ ଭସ୍ମ କରିଛୁ କି, ନା ମନରେ କୌଣସି ବିଷାଦ ପଡ଼ିଛି ?

କୁମୁଦ—ନା ପିତା, ଆପଣଙ୍କ କଲ୍ୟାଣରୁ ଆଉ ସଙ୍ଗୀ ସଖୀମାନଙ୍କ କୃପାରୁ ମୁଁ ବେଶ୍ ସୁଖିଣୀ ।

ଋଷି—ତେବେ ଯାଅ ମା, ଦେଖ ସ୍ନାନ ମାର୍ଜନା ସାରି ଆସିଲେଣି, ପ୍ରସାଦ ଆଣିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କର ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(କେଦାର ପ୍ରବେଶ)

ଋଷି—ରାଜନ୍ ! ରାଜପୁରରେ ନାନା ଭୋଗ ବିଳାସରେ ଦିନ କଟାଉଛ; କିନ୍ତୁ ଋଷିକୁଟୀରରେ ଥରେ ମାତ୍ର ଆତିଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କର ଯେ କିଛି ତ୍ରୁଟି ହେଲେ ସେ ତ୍ରୁଟି ବଡ଼ିବ, ତା ମନରେ ଧରିବ ନାହିଁ ।

କେଦାର—ପ୍ରଭୁ ! ମୁଁ ଆଜ ଆପଣଙ୍କୁ ଭଗବାନ ବୋଲି ମନେ ମନେ ଗର୍ବ କରୁଛି, ମୋର ଆଜ ସୁପ୍ରଭାତ, ଜୀବନର ସୁଖର ଦିନ ।

୧ମ ଋଷିକନ୍ୟା—(ଖାଦ୍ୟ ନେଇ ଯିବା)

୨ୟ—(ଆସନ ଦୁଇଟି ଯଥାସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାପନ କରିବା) ।

କେଦାର -(ସ୍ୱଗତ) ଆହା ଏମାନେ ଏଣ ଋଷିକନ୍ୟା, ତା ନ ହେଲେ କି ଏତେ ରୂପବତୀ ହୋଇଥାନ୍ତେ । ଏମାନେ ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟବତୀ ।

୩ୟ— ଜଳପାତ୍ର ଯଥାସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାପନ)

୪ର୍ଥ —(ଲବଣ)

କେଦାର—(ସ୍ୱଗତ) ମୁଁ ଆଜ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁଖ ଅନୁଭବ କରୁଛି, ମୋର ଜୀବନ ଆଜ ଧନ୍ୟ ହେଲା ।

କୁମୁଦ—(ଅନ୍ନଥାଳ ନେଇ ପ୍ରବେଶ, ଋଷିଙ୍କ ନିକଟରେ ଏକ ଥାଳ ଓ ଅନ୍ୟ ଥାଳଟି ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଦେଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲବେଳେ ରାଜା କୁମୁଦକୁ ଦେଖିବା) (କୁମୁଦ କିଛି ଦୂରରେ ଠିଆହୋଇ ରହିବ) ।

ରାଜା—(ସ୍ୱଗତ) କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ନନ୍ଦନ ଭ୍ରମେ ମୋଟି ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେବାଦ୍ୱାରା ମୋର ହୃଦୟରୁ ଜୀବନ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇଥିଲା, ଏ ତ ସେହି ଅକଳଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନା । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱପ୍ନ ରାଜ୍ୟରେ ନା ଜଣ ! (ଅନ୍ୟମନସ୍କ)

ଋଷି—ବତ୍ସ ! ବସିଲ୍ କାହିଁକି ? ପ୍ରସାଦ ସେବା କର ।

କେଦାର—ପ୍ରସାଦ କାହିଁ !

ଋଷି—ତୁମର କଣ୍ଠସ୍ୱରେ, ମୁଁ ଜାଣି ପାରୁଛି ବୋଧହୁଏ ତୁମର ପୂର୍ବର ଭ୍ରମଟା ମନରୁ ଦୂରୀଭୂତ ହୋଇନାହିଁ ।

କେଦାର—ହଁ ବସୁଛି (ଋଷି ପ୍ରସାଦ ସେବା କରିବା, ରାଜା ପ୍ରସାଦରେ ଅନ୍ୟମନସ୍କଭାବେ ହାତ ମାରିବା)

କୁମୁଦ—(ସ୍ୱଗତ) କଣ କରିବ, ମୋର ଲୋକ ତ ଆଉ ଡାକୁନାହିଁ । ସେ ଝରଣା ନିକଟରେ ଯେଉଁ ଅବଶ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖି ସଖୀଙ୍କୁ ଭୂତ ମନେ କରିଥିଲି, ଏତ ସେହି !

ଋଷି - ମା, ଆଉ କିଛି ଆଣିବୁ ନାହିଁ କି ?

କୁମୁଦ (କାନ୍ଥରେ ରହିଲ ଘାବରେ ପ୍ରବେଶି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ନ ଦେବାର ଅନନ୍ତରୁ, ସଖୀମାନେ ପଛରେ ଧାବନ ଓ ଏ ଘଟଣା ଦେଖି ଆପଣା ଆପଣା ଭିତରେ ଠାରଠାର)

ଋଷି—ଏ କଣ କଲୁ ମା, ଭଲ ଯା ।

(କୁମୁଦ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାଜନ୍ ! ବୋଧହୁଏ ପ୍ରସାଦ ଭଲହୋଇ ନାହିଁ, ନାହିଁ ଜମା ତ ଖାଇଲ ନାହିଁ ।

ରାଜା—ହଁ (ଅନ୍ୟମନସ୍କଭାବେ) ଖାଇ ସାରିଲିଣି, ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦ ହୋଇଛି ।

ଋଷି—ଉଠ, ଆଚମନ କର ।

(ଜଳାଚରଣ)

ଋଷି—(ସ୍ୱଗତ) ଏବେ ବୁଝିଲି, ରାଜା କନ୍ୟା ରୂପରେ ମୋହର ଥାଉଛ, କନ୍ୟା ମଧ୍ୟ ରାଜା ରୂପରେ ସେହିପରି ଥାଉଛି । ଆଜ ମୋର ମନର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ । କୁମୁଦକୁ ସତ୍ପାତ୍ରରେ ଦାନ କରିବ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ବତ୍ସ, ମୁଁ ତପସ୍ୱୀ, ତୁମ୍ଭେ ରାଜପୁତ୍ର । ମୋର କୁଟୀରରେ ଆଜ ଆତିଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କର ଏ ମୋର ଗୌରବର କଥା, ଆଉ ମୋର ଗୋଟିଏ ଉପହାର ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ ।

ରାଜା—ଋଷିବର, ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ଅଭ୍ୟର୍ଥନାରେ ବଡ଼ ପ୍ରୀତିଲାଭ କରୁଛି, ଆପଣଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଳିବା ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଆପଣଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ମୋର ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ । ଦୂରଦେଶ ହେଉ ରାଜ୍ୟରୁ ବାହାର ଆସିଛି ମନ ବଡ଼ ଅସ୍ଥିର ହେଉଛି, ମୋତେ ମେଲାଣି ଦେଉନ୍ତୁ ?

ଋଷି—ଆଚ୍ଛା, ଭଲ କଥା । ମୁଁ ଯାଉଛି, ଦୂତକୁ ତୁମର ପଠାଇ ଦେବ । ସେ ବସ୍ତ୍ର ଆଣୁ । ଆଉ ତୁମର ଯୋଗ୍ୟ ଉପହାରଟି ମଧ୍ୟ ପଠାଇଦେବ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କେଦାର—ମୁଁ ଏଠାକୁ ଆତିଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଆସି ଯାହା ଓ ଦୁଃଖର ଅନୁଭବ କଲି, ତା ମୋ ବାଲ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରୁ ଆଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଇ ନ ଥିଲି । ଏ କଣ ?

(ଦୂତ ବସ୍ତ୍ର ନେଇ ପ୍ରବେଶ)

(କେଦାର ପ୍ରତି) ମହାରାଜ ଏଥିକୁ ଆସି ଦୂର କର ହେଉ । କେବଳ ରାଜାରେ ସମସ୍ତେ ବସ୍ତ୍ର ଦେଉଥିବେ, ଆଉ ଓ ଖାଇବା ପିଇବାରେ ମଜିଛ ବଡ଼—(ମୃଦୁ ହାସ୍ୟ)

କେଦାର—କଣ ତୁ ଖାଇ ନାହିଁ ?

ଦୂତ—ଖାଇଲି, ଖାଇ ଭୁଲି ।

କେଦାର—ନାହିଁ ତ ? ଅନେକ ପ୍ରକାର ତ କାଞ୍ଚନ ହୋଇଥିଲା, ଆଉ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ସାମଗ୍ରୀ ଅନେକ ହୋଇଥିଲା !

ଦୂତ—ହଁ, ସେ ସବୁ ହୋଇ ନଥିଲା ତ ଆଉ

କେଦାର—ଆଉ ଭୁଲା କେଉଁ କଥା ?

ଦୂତ—ଖାଇଲି ଟିକିଏ ମାଛିଆ କେଉଁଠି ନାହିଁ ଓ ଦୁଇ ପିଠା ଟିକିଏ କେଉଁଠି ନାହିଁ ।

କେଦାର—ଦୂର, ଏ କଣ ଆସିବେ ।

ଦୂତ—ବାବାଜି କେଉଁ ମଜାରେ ଏକବାକ୍ୟ ଗୋଟି ଗଲେ ଲାଗିଛି ।

କେଦାର—ଚୁପ, ସେମାନେ ଋଷିକନ୍ୟା । ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ବଡ଼ ସରଳ ।

ଦୂତ—ତାଙ୍କର ଖାଇବା ପ୍ରକୃତ ନାହିଁ ?

କେଦାର—ଦୂର ବାଉ, ହେଉଛି କଣ ?

(କୁମୁଦକୁ ଋଷି କନ୍ୟାମାନେ ନେଇ ପ୍ରବେଶ, କୁମୁଦ ଓଢ଼ଣା ଟିକି ନେବା)

ଦୂତ—ବାବା ରେ, ଏ ତ ଗୋଟାଏ ଖାଲି ବେଲଣି ତ ଗଛ, ବୃନ୍ଦାବନ କୁଞ୍ଜ, ନେ ମଙ୍ଗଳ, ବାଃ ମଙ୍ଗଳ ।

(କୁମୁଦ ହସ୍ତେ ବରଣମାଳା)

ଋଷିକନ୍ୟା— ଗୀତ

(ମିଳନେ ଯୋ ଚକୋର ବାଦ୍ୟ—ତୁଙ୍ଗେ)

ନାଗର ହେ ନେଇ ଯୋଗ୍ୟ ଉପହାର ।

ତୋତେ ଦେଲ ଆଜି ଏଠି ଏ ଋଷିବାଳିକ । ଘୋ ।

ଗେଲବସରରେ ପାଳିଥିଲୁ ଏକ ଭାବ ।

ନ ଜାଣଇ ସଖି ଆମ୍ଭ ସ୍ନେହର କୋଳର । ୧ ।

(ଜଣେ ରାଜାକୁ ଉଠାଇ ଆଣିବାକୁ ରାଜା ଯାଇ ଯାଇ)

ଜଣ ବୋଲ ଶେଷ ଆମ୍ଭେ ମାଗୁଛୁ ସତ୍ୱର ।

କହୁ କଥା ନ ଭାଳିବ ନ କରିବ ପର । ୨ ।

ବାଢ଼ି ନେଇଥିଲ ଆମ୍ଭ ଘଟା ଉପହାର ।

ତା ବଦଳରେ ଦିଅ ମନ ଆମ୍ଭେ ସଖିବୃନ୍ଦ । ୩ ।

(ଦୁଇବୃନ୍ଦ) (ବରଣମାଳା ରାଜା ଗଳାରେ ଦେଇ-ଦେଉଁ କୁମୁଦ ଯାଇ ଯାଇ, ରାଜା ଚକ୍ଷୁ ଖୋଲି । ମାନ ଧରାଧରି ହେଉଛି ଟଣାଟଣି ସମସ୍ତେ ପାରିବାର ପ୍ରବେଶ)

ପାରିବାର—ବତ୍ସ, ମଣି ଏ କନକ ପ୍ରତିମାଟିକୁ ଆଣିଛୁ ଜଣ ।

(କୁମୁଦ ଋଷିଙ୍କ ଚରଣ ଧରିବା, କେଦାର ଅଶ୍ରୁମାର୍ଜ୍ଜନ କରାଇ ମାଗିବା, ତାଙ୍କ ଉପରକୁ କେଦାର ଉଠିବା, କୁମୁଦକୁ ଧରି ଡୋଲିରେ ଚଢ଼ାଇଲା ବେଳେ ଋଷି)

ଋଷି—ମା, ବହୁ ଚିନ୍ତା କରନା, ତୁ ସୁଖରେ ଘର କର।

୧ମ ପକ୍ଷୀ—ନାଗର, ଆମ୍ଭ ସଖୀ ଲଗିଲା (ଓଷ୍ଠ ଧରି)

୨ୟ ପକ୍ଷୀ—କୁମୁଦ, ଛାଡ଼ିଗଲୁ, ମନେ କରିବୁ (ଆଖିରୁ ଲୁହ ପୋଛିବା)

୩ୟ ପକ୍ଷୀ—ଆମକୁ ଭୁଲିବୁ ନାହିଁ।

୪ର୍ଥ ପକ୍ଷୀ—ନାଗର, ଆମ୍ଭ ପ୍ରାଣକୁ କାଢ଼ି ନେଇ କୁମୁଦ ଯାଉଛି (କୁମୁଦ ଲୁହ ପୋଛିବା, ରାଜା ଆଶ୍ୱାସନା ସଖୀମାନଙ୍କୁ ଦେବା, ଦୂତ ଡାଙ୍ଗି ଚଳାଇବା, ସମସ୍ତେ ପଛେ ପଛେ ଡାଙ୍ଗି ଧରି ଗମନ।)

ଋଷି—ହେ ହରି! ସଂସାରରେ କି ମାୟା ମମତା ଲଗାଇଛନ୍ତି। [ପ୍ରସ୍ଥାନ]

—*—

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ଗୁଣ—ଅବଧାନେ ଏତା ଅଚ୍ଛା ଗଲେ, କେମିତି ଫିକର କରେଇ ଦେଲ! ଏଥର ବଦା ତ ବଦା, ଆଣ ମଦ ଆଣ।

ଅନୁ—ନିଅନ୍ତୁ ମାଲ ଭର୍ତ୍ତି।

ଗୁଣ—ଅନୁ ଭଣ ଦେଖୁଛୁ, ଦେ ଗିଲାସ ପୂରୁ ନାହିଁ, ଦେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ଲାସ ଗୋଟାଏ ଦେଲୁ—

ଅନୁ—ଅଜ୍ଞ ଗିଲାସରେ ମନ ନ ମାନିଲେ ବୋତଲ ସୁଦ୍ଧା ମୁହଁରେ ଲଗେଇ ଦିଅନ୍ତୁ [ବୋତଲ ପ୍ରଦାନ, ଗୁଣ ପାନ]

ଗୁଣ—ଆଜ ଚାନ୍ଦ ପୂରା ପାଓ୍ୱାର।

ଅନୁ—ଆଜ୍ଞା, ଆପଣ ଷ୍ଟେୟାରିଙ୍ଗକୁ ଠିକ୍ ଧରିଥାନ୍ତୁ, ନୋହିଲେ ଗାଡ଼ି ଆକ୍ସିଡେଣ୍ଟ ହୋଇଯିବଟି।

ଗୁଣ—ଆରେ ନା ନା, ମୁଁ ଭଣ ଏବେ ବେହୁସିଆର ହୋଇଛି!

ଅନୁ—ଆଜ୍ଞା, ନିଶା ଖାଇବାକୁ କେତେ ଲୋକ ଘୃଣା କରନ୍ତି।

ଗୁଣ—ଜାଣୁ ନ, ନିଶାଟା କଣ ଖରାପ ଜିନିଷ? ଅନୁ! ତୁ କଣ ଜାଣୁ, ନିଶା ସେଇଁ ଜିନିଷ ତାକୁ ଟେଷ୍ଟ ପୁଣି କରିବାକୁ ହେବ। ଲୋକେ ତାର ବ୍ୟବହାର ନ ଜାଣି ଖରାପ ବୋଲି କହନ୍ତି, ନିଶା ଦୁର୍ବଳର ବଳ, ଅନାଥର ନାଥ, ଅସହାୟର ସହାୟ ତାରା, ରସିକର ହୃଦୟ ନିଧି।

ଅନୁ—ତା ଠିକ୍, ଆଜ୍ଞା କୋଉ ନିଶାକୁ କୋଉ ସ୍ୱାଦ୍ କହନ୍ତୁ ତ।

ଗୁଣ—ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ ଦେଶରେ ଯେ ଚଳୁଛି, ତାର ବ୍ୟବହାର ନିୟମ ଶୁଣ।
ଆରେ ଗଞ୍ଜକୁ ଚୂଡ଼ାଦସା, ଗଞ୍ଜେଇକୁ କଣ୍ଟୁଡ଼ା, ମଦକୁ ଶୁଖୁଆ ପୋଡ଼ା, ବ୍ରାଣ୍ଡିକୁ କୁକୁଡ଼ା, ଆରେ ଏଟା କଏ ରେ।

ଅନୁ—ଆଜ୍ଞା, ଜମିଦାର ବାଲୁଜଦାରକୁ ଏଠି ସ୍ଥାନକୁ ଆସିବାକୁ ହୁକୁମ ହୋଇଥିଲା, ସେଇ ବୋଧହୁଏ ଟିକେ ସେଇ ଆସିଲା। ମହାରାଜ! ମୁଁ ଟିକେ ପୋଖରୀପାଣି ଦସିଆସେ।

ଗୁଣ—ଆରେ ଆରେ, ତୁ ପୋଖରୀପାଣି ପିବୁ କଣରେ, ମୋର ତ ଲୁଗାରେ ଘଟାରେ ପଡ଼ିଲା ପଡ଼ ଭଣୀ ଯାଉଛି, କଣ କହିବାରେ ସେ ତ ଆସିଲା।

ଅନୁ—ଆଜ୍ଞା, ଆପଣ ବନ୍ଦ ହେଉନାହାନ୍ତି; ସେ ଆସିଲେ ସ୍ୱରୂପତ କରେଇଦେବେ।

ଗୁଣ—ଆରେ କଡେଇବ କଣ ରେ, ତାକୁ ଦେଖି ତ ମୋ କଲିଜା ଜାହ୍ନିକ ପାଣି ହୋଇଯାଉଛି। (ଥରିବା)

ଅନୁ—ମହାରାଜ, ଏତେ ଭୟ କାହିଁକି? ଚାଲନ୍ତୁ, ଏ ଘରରେ ଲୁଚିଯିବା।

ଗୁଣ—ଚାଲ ଚାଲ, ତାର ମୁହଁକୁ ଦେଖି ମୋର ପିଳେଇ ପାଣି ହୋଇଯାଉଛି। (ଘରରେ ଲୁଚିବା)

(ଜମିଦାର ପ୍ରବେଶ)

ଜମି—(ସ୍ୱଗତୋକ୍ତି) କାହିଁ, କୁଆଡ଼େ ଗଲେ! ଏ ଏଟା ଜଙ୍ଗଲରେ ପଶି ବଡ଼ ବଡ଼ ଜମାଦାର

କମ୍ପନ୍ତୁ । ଆଜ ମୋର ହାତରେ ରକ୍ଷା ନା ! ଗଲେ କୁଆଡ଼େ ? ମୋତେ ତ ଏହି ସ୍ଥାନକୁ ଆସିବାକୁ କହିଥିଲେ ! ଆଜ ଯାହା ହେବାର ହେବ, ଧରିକରି ଗଳାକୁ ସାଫ କରିଦେବି ।

ଚନ୍ଦୂ—ଆଜ୍ଞା, ଆପଣ ଉତ୍ତେଜିତ ହୁଅନ୍ତୁନାହିଁ, ବଦମାସ କେଡ଼େ ଜୋରରେ କହୁଛି !

ଗୁଣ—ଆରେ ଚନ୍ଦୂ, ମୋତେ ଟିକିଏ ଧରି ରେ । ମୋ ଦେହ କାହିଁକି ଥର ଥର ହୋଇ ଯାଉଛି ରେ ।

[ଥରି ଥରି]

ଚନ୍ଦୂ—ଆପଣ ସ୍ଥିର ହୁଅନ୍ତୁ, ଭୟ କଣ ? ଉତ୍ତେଜିତ ହୁଅନ୍ତୁନା—

ରାମ—ବଦମାସ ଗଲେ କୁଆଡ଼େ, ଏଇଠି ଥିବାର ତ ମୁଁ ସମ୍ବାଦ ପାଇଥିଲି ।

ଚନ୍ଦୂ—ମହାରାଜ ! ମାମଲତ ଖଣ୍ଡୁର ହୋଇଯିବ, ଉତ୍ତେଜିତ ହୁଅନ୍ତୁନା !

ଗୁଣ—ଆରେ ତୁ ଉଲ୍ଲୁ ।

ଚନ୍ଦୂ—ହଁ, ସେକାଳେ ଖଣ୍ଡା ଫଣ୍ଡା ବୁଲେଇବେ, ମୋ ଦେହରେ ବାଜିଯିବ !

ଗୁଣ—ଆଛା, ଆପଣଙ୍କ ଠେଇଁ ବାଜିଲେ ମୁଁ ମାମାଙ୍କୁ ଖବର ଦେଇଦେବି ।

ଚନ୍ଦୂ—ତୁ ତ ସିଆଣା, ମୁଁ ମଲେ ତୁ ଖବର କରିବୁ ଜେମା ।

ଗୁଣ—ତେବେ ଦୁର୍ଦ୍ଦୈବ ଉତ୍ତେଜିତ ହେବା ।

[ତଥାକରଣ]

ରାମ—ଆରେ ଏ ତ ଏଇଠି !

ଗୁଣ—ତୋ ନା ରାମସାହୁ ?

ରାମ—ହିଁ, ମୋ ନାମ ରାମସାହୁ ।

ଗୁଣ—ତୁ ମନେ କରୁଥିବୁ ତୋତେ କେହି ଆମ୍ଭେ ଚିହ୍ନିଥିଲୁ ! ନାହିଁ ନାହିଁ, ଏ ଗଳାଟା କେବେ ମାରୁଥିଲୁ ! ଆମ ଟଙ୍କା ଆଣିଛୁ ।

ରାମ—ତ ଟଙ୍କା ତଲବ କରିଛ ? ତୁମେ କିଏ ?

ଗୁଣ—ଆରେ ଆମେ କିଏ ? ଆମକୁ ଚିହ୍ନି ନାହିଁ ? ଆରେ ବୁଢ଼ା ରଜା, ସାନରାଣୀଙ୍କ ଭାଇ ଗୁଣମଣି ଚିହ୍ନି ନାହିଁ ।

ଚନ୍ଦୂ—ଆରେ ଆମ୍ଭେ ମନ୍ତ୍ରୀ, ଆମକୁ ଚାଣୁ ତ । ତୋ ଟଙ୍କା (ଜୋରରେ) ଆମ୍ଭ ଭଉଣୀ ଟଙ୍କା ଜାଣ ।

ରାମ—ଆରେ ହେ, ମୁଁ ତୁମଭଳି କେତେକୁ ଦେଖିଛି, ମୋତେ କଣ ଡର ଦେଖାଉଛ ? ମୁଁ ଖଟେଇ ଖାଉଥିବା ପୂର୍ବରୁ ରଜାଙ୍କ ଯଥା ସମୟରେ ଦେଇ ଜମିଦାରୀ କେଉଁଠାରେ ଆସୁଛି ? ମୋତେ ରଜା ଭଲ କରି ଜାଣନ୍ତି । ଆଉ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ରଜାଙ୍କୁ ଭଲ କରି ଜାଣେ ।

ଗୁଣ—କଣ ଏତେ ଜୋରରେ କଥା କହୁଛୁ ? କେଉଁଠୁ ଏଇନାଗେ !

ରାମ—ହଇ ରେ କଣ ଦେଖିବୁ ? ତୁମେ ଚୋରି ଏଥର ରାଜ୍ୟରେ ଅନ୍ୟାୟ କରି ଜୋର ଜବରଦସ୍ତରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ ଧନ ନେଇ ମଦ ମାଂସରେ ଉଡ଼ାଉଛ, ମୁଁ କିଏ ଜାଣ ? ମୋତେ ଆଉ ତାହାପରି ଭଲ ନାହିଁ, ଧରି ସାଫ କରିଦେବି !

ଗୁଣ—ହେ ତୁ

ଚନ୍ଦୂ—ଆରେ ତୁ

ରାମ—ହଁ, ମୁଁ

ଗୁଣ—ତୁ ସାଫ କରିଲ ଦେବୁ, ଚନ୍ଦୂ ଧର ଧର !

(ଭୟରେ ଥରହୋଇ)

ଚନ୍ଦୂ—ଧର ଧର (ଭୟରେ ଭୟରେ ଥର ହୋଇ)

ଗୁଣ—(ରାମସାହୁ ହାତ ଧରିବାରୁ ରାମ ଯଥେଷ୍ଟ ମୁଟାଏକ ବସାଇଦେଇ ଦୁହିଁଙ୍କି ପୋଷାକ ନେଇ ପଳାଇଲେ ଓ ଚନ୍ଦୂଙ୍କୁ ଦୁହେଁ ବଧା ମଣ୍ଡଳ ପୁଣି ବନ୍ଧାଇଦେଇ, ଦୁହେଁ ଉଠି ଚୁପ୍‌ଚାପ ଭୁରୁଚୁର ପଳାଇଲେ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଣୀ କମଳା ଓ ଦାସୀ ପ୍ରବେଶ)

କମଳା—ସହି ଗୋ, ବିଧାତା ଆମକୁ କେତେକେତେ କଣ ନ କରୁଛି !

ଦାସୀ—କଣ ହେଲା ତ ?

କମଳା—ଦାସୀ, ଜାଣି ଅଜଣା ପରି କପଟ କରୁଛୁ, ତାଙ୍କ ବଡ଼ରାଣୀ ହୋଇ ବସିଥିଲି, ଆଜ ସାତ ପୋଇଲିଙ୍କୁ ତଳପଡ଼ିଲିଣି, ଆଉ ଅଛି ? ବିଧାତା ସିନା ଏତେ ହଟହଟା କରୁଛନ୍ତି । (କ୍ରନ୍ଦନ)

ଦାସୀ—ଦୁଃଖ କଲେ କଣ ହେବ, କର୍ମରେ ବିଧାତା ଯାହା ଲେଖିଛନ୍ତି, ତା ନିଶ୍ଚେ ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

କମଳା— ଗୀତ

(ତାଳ ଖେମଟା)

ପ୍ରାଣ ସଖୀ କହ ମୋତେ କପାଳେ ହେଲା ଏ ଦଶା ।
କେତେ ବେଳ ମାତ୍ର ଆସିଲାଣି ଘୋର ଅବଶା ।
ସଖି ଗୋ ! ମୋ ଦୁଃଖ କହିଲେ ନ ସରେ
ନାଥ ଥାଉ ଅନାଥିନୀ ହୋଇଛି ମୁଁ ଅଭାଗିନୀ
ଆଉ କଣ୍ଟକ ନ ହେବ ଭାଙ୍ଗିଲା ମୋ ଭରସା ।

ସେତ ମୋତେ ପର କରି ଦେଇ ବସିଲେଣି, ମୁଁ ଆଉ କାହାର ହେବ ।

ଦାସୀ—କାହିଁକି ? ଏମିତି କଣ କଥା ହେଲା, ମୁଁ ତ ତମ କଥାରୁ କିଛି ଅର୍ଥ ପାଉନାହିଁ ।

କମଳା— ଗୀତ

ନୂଆରାଣୀ ପ୍ରେମେ ନାଥ ରହିଲେଟି ଅବିରତ
ମୋତେ ନ ଦେଖିଲେ ସାକ୍ଷାତ ଉଡ଼ିଯାଏ ମୋ ହଂସା ।

ଦାସି ! ନୂଆରାଣୀ ଆସିଲା ଦିନଠାରୁ ନାଥ ତାଙ୍କ ପ୍ରେମରେ ସଦାବେଳେ ରତହୋଇ ମୋତେ ଆଉ ଚାହୁଁନାହାନ୍ତି, ମୁଁ ଏବେ କଅଣ କରିବ ? ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ଶୁଣିଛୁ ।

ଦାସୀ—କଣ ମ ?

କମଳା— ଗୀତ

ରାଣୀଙ୍କୁ ଗର୍ଭବତୀ ହେବ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି
ଅମୃ ସୁଖ ଗଲା ଲୁଟି ପଡ଼ିଲାଣି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ।

ଦାସି ! ରାଣୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗର୍ଭବତୀ, ଯଦି ତାର ପିଲା ପିଲା ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ଏ ଅଣ୍ଟୁ ବୁଢ଼ୀର କଥା ସରିଲା ।

ଗୀତ

ରଜା ରାଣୀଙ୍କର ଭାବ କେମନ୍ତେ ହେବ ଅଭାବ
ବାଳକୃଷ୍ଣ କହେ ଭାବ ଶୁଣ ଜନେ ଏ ଭରସା । ୪ ।

ଦାସି ! କଣ କଲେ ରଜା ନୂଆରାଣୀଙ୍କୁ ମନରୁ ପାଶୋରି ଦେବେ ।

ଦାସୀ—ହଇ ହୋ ମହାଦେଇ ! ନୂଆରାଣୀ ଯେବେ ଗର୍ଭବତୀ ହେଲେଣି, ତେବେ ମୃଦୁସୁଲ ବୁଢ଼ୀ ଠେଇଁ ତ ସବୁ କଥା । ତାକୁ ନାଲି ଗୁଣ୍ଡା ଦେଲେ ସେ କିଛି ଉପାୟ କରିପାରିବ ନାହିଁ ?

କମଳା—ଠିକ୍ କଥା, ଠିକ୍ କଥା, ମୋର ତ ମନେ ନ ଥିଲା, ତୁ ମୃଦୁସୁଲ ମାଉସୀକୁ ଡାକିଲୁ ।

ଦାସୀ—ମୁଁ ଯାଉଛି, ଏଇକ୍ଷଣି ଡାକିଆଣିବି ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କମଳା—ଯଦି ମୃଦୁସୁଲ ଆସି ନୂଆରାଣୀର ଗର୍ଭଟି ନଷ୍ଟ କରିଦେବାର ବାଟ କରିଦିଏ, ତେବେ ରଜାଙ୍କ ମନରେ ନିଶ୍ଚୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସିଯିବ ।

(ମୃଦୁସୁଲ ପ୍ରବେଶ)

ମୃଦୁ—ହଇଲେ ନାତୁଣି, କାହିଁକି ଡାକୁଥିଲୁ ମ ।

କମଳା - ମୋ ଦୁଃଖ ତ ଦେଖୁଛୁ, ସବୁ ଜାଣୁଛୁ କଣ ? ଗୋଟିଏ ଉପକାର କରିପାରିବୁ ।

ମୃଦୁ—ତୋର କଣ କହୁନାହୁଁ, ତୋର ଉପକାର କରିବ ନାହିଁ ଆଉ କାହାର କରିବ ବା । ଔଷଧରେ ହେଉ ବାଉଁଶରେ ହେଉ ଗୁଣିଆରେ ହେଉ ଫଙ୍କିରେ ହେଉ କେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ଭରସା ଯାଏ ! ମୋର ଉଚ୍ଚାଟନ ତୋର ପାଖରେ ।

କମଳା—ଆଉ ନୂଆରାଣୀ ଗର୍ଭବତୀ ହୋଇଛି । ଯଦି ତାର ପିଲାପିଲି ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ଅଣ୍ଟୁବୁଢ଼ୀର କଥା ସରିଲା । ସେହିକେ ତ ସେ ଆସିଲା ଦିନୁ ମୁଁ ସାତ ପୋଇଲିଠାରୁ ତଳଲିଣି ।

ମୃଦୁ—ତୋ କଥାକୁ ଏତେ କଥା ହେଲାଣି ! କଣ ଏଡ଼େ ଝକଟେନାକୁ ସେଇ ଆସିଲା ଦିନ ମୁଁ ଜାଣିଥିଲି, ସେ ଯେତେ ଏମିତି ହୋଇଗଲାଣି ! ଏ ଜଗତରେ ଶୋଷକି ଆଉ ବଳ ନାହିଁ । ଘରେ ଗୋଡ଼ ମ ଦେଇଛୁ ପୁଅ । ମଲୁ, ବର୍ଷେ ଦିବସ ତୋଷଣେଇ କରିଥାନ୍ତେ ସିନା ଗୋଲୁ କଥା ହୁଅନ୍ତା, ଏ ଗୋଡ଼ ତଳୁ ନ ଭାଙ୍ଗୁ ।

ଦାସୀ—ଆଉ ! ଏଡ଼େ ଝକଟେ କାହାକୁ କହୁଛୁ ବା, ଖାଇ ପିଇ ସାତ ଶରଧାରେ ରହି ରହିବ

ବରଷର ଜତାଦ୍‌ଗୋଷ ଏବେ ବଡ଼ ଉଗ୍ରଶି, ଆମ
ରାଜା ତ ତା ଆଗରେ ଠିଆହେବେ ଲଜ ହେବେ ।

କମଳା—ଆଉ ! ମୋ କଥା କଣ ହେବ ତହୁଁ ।

ମୁକୁନ୍ଦ—ମନ୍ତ୍ରୀ ଏକ ଗୁରୁ କଥାକୁ ବୁଝନା ! ରାଜାଙ୍କର ଉଦ୍ଧାର କରି ହେଲେ ଶତ୍ରୁଙ୍କଠୁ ଆଉ ପ୍ରାଣଟା ରକ୍ଷା ମିଳେ ! ତୁ କେତେ ବେଳୁ କହ, ଏମିତ କାମ କରିବେତ ସେ. ରାଜା ରାଣୀ ଆଉ ମୁହଁ ତୁଚ୍ଛା ତୁଚ୍ଛ ହେବେ ନାହିଁ ।

କମଳା—ଆଉ ! ଜଣେ ହେଲେ ସବୁ ଜେଲଖାନାରେ, ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ କଣଟା ନେ, ଆଉ ଦାସୀ ଖେଳରେ ଯାହା ମାରିବୁ ତା ହେବ ।

ମୁକୁ—ତହୁଁ ନାହିଁ, ଏଇଥରରେ ତ କଣ ହୋଇଯିବ ! ବୁଢ଼ୀ ମାଇକିନାଏ କଣ ଖାଇବ ତ ? ଅଇଛି ତା ଭଲ କରଣୀ ଦାଖିଲ ନାହିଁ, ଉଦ୍ଧାର କରି ଦେଇକୁ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ମାଗିଲ, ତୁ ଯାଅ ମା ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ଖାଇ ପିଇ ବସି ରହ, ମୁଁ ଯାଉଛି ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କମଳା—ଯାହା ହେଉ, ମନରେ ଟିକିଏ ଶାନ୍ତି ଆସିଲା ! ଦାସୀ ଗୁଡ଼ିକୁଟି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(କୁମୁଦ ଦାସୀ ସହ ପ୍ରବେଶ)

କୁମୁଦ—ସଖି ମୋର ବେଦନା ଆଜି ତ କଣ ଜାଣୁ, ଦୁଃଖ ସବୁ ସହୁନାହିଁ । ତୁ ଗଲୁ ଟିକିଏ ପ୍ରାଣନାଥଙ୍କୁ ଦେଖିଆସିବୁ !

ଦାସୀ—ମୁଁ ରାଜାଙ୍କୁ କଣ କହିବ ? ସେ ଆସିବେଟି ?

କୁମୁଦ— ଗୀତ

(ଏଇ ଦୁଃଖ ଦେ—ତୁଙ୍ଗ)

ଆଗରେ ଉଦେଶ

ତୁ କହିଯାଇ ତାଙ୍କୁ ମୋର ପାଇଁ,
ଅଜବାର ଭଣିଲୁଣି ମୋତେ ମନ୍ତ୍ର । ସଖି ।

ସଖି ଲୋ ! ମୋତେ ଏକଥା ଅନେକାର ଭଣିଲୁଣି, ଆଉ ସହୁଡ ତ ନାହିଁ ତୁ ଶୀଘ୍ର ଯା ।

ଗୀତ

ଏ ଗର୍ଭ ବେଦନା ବେଦୁ ବେଳ
ସହି ଆସେ ସେଥ୍ରେ ଜୀବାଗତ ।
ନ ଯାଉଛି ଭଲ ସବେ ମୁଁ ଏକଥ
ଏ ଦୁଃଖ ପିଞ୍ଜର ଭଏ ଭଙ୍ଗ । ୧ ।

ସଖି ଏ ଗର୍ଭର ବେଦନା ବେଳୁ ବେଳ ବେଶି ହେଉଛି, କଣ କରନ୍ତ ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ ।

ଗୀତ

କେଉଁଠି ନାହିଁ ଶାନ୍ତି ଏ ଜୀବନ !
ଉଡ଼ୁଛି ମନ ତୁଏ ଜନ ଜନ !
ସତେ ଭଗବାନ ଏ ଦୁଃଖ ମୋଚନ ।
କରିବେ ମୋତେ ରକ୍ଷ୍ୟାକରୁ ।

ସଖି ! ଭଗବାନ ମୋର ଏ ଦୁଃଖ ସତେ ମୋଚନ କରିବେ ! କେ ଜାଣି ! ମୋ ମନରେ ବିଶ୍ୱାସ ହେଉନାହିଁ । ତୁ ଶୀଘ୍ର ଯାଅ, ଆଉ ଏଠାରୁ ଡେରି କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ ।

ଦାସୀ—ମହାଦେଇ, ନାରୀର ଜୀବନ, ଦୁଃଖରେ ଅଧିକଶ ! କହିଲେ ହେବ କଣ ? ମୁଁ ଯାଉଛି ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜାଙ୍କୁ ଡାକି ଆଣିବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କୁମୁଦ—ବିଧାତା ନାରୀ ଜନ୍ମ ଦେଇ କେତେ ଦୁଃଖ ଏ ଜୀବନ ଯାତନାରେ ଭୋଗ କରିବାକୁ ଲେଖିଛି ! ମୋର ସେ କରଣ ପ୍ରାଣି ଦୁଃଖଆସୁ ଭାଗ୍ୟର ।

(ରାଜା କେଦାର ପ୍ରବେଶ କୁମୁଦ ଏହାବ ମନରେ ସନ୍ତୋଷ କରିବା ।)

କେଦାର—ପ୍ରିୟେ, ମୋର ତ ଆସିବା ସମୟ ହୋଇ ନ ଥିଲା, ତୁମେ ତୁମର ସହଚରୀକୁ ପଠାଇବାର କାରଣ କଣ ?

ଗୀତ

(ଭୂପର ସୁଖୀର—ତୁଙ୍ଗ)

କେ ବାଳକ ତ ସ୍ଥିରି ହେଉଛି ଷଡ଼
ତ ସ୍ୱପନ ଦେଖି ଭଏ ଖେଳୁ କରୁ ସୁନାରି । ଷଡ଼ ।

ସଖି, କହନ୍ତ ନ କରି ପ୍ରକାଶ କର । କଏ ତୋତେ ତ ସ୍ୱପନାରେ ଭୋଳାଉଛି ?

ଗୀତ

କହୁଟେ ମୁଁ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଫୁଲ
ତୋଳି ଆଣିଦେବି ତୋ କର
ଯାହା ମାଗ ଶରଧା ତୋର
ତାହା ଦେବି ହେମାଙ୍ଗୀ । ୧ ।

ପ୍ରିୟେ, କେଉଁ କଥା ଲାଗି ତୁମ୍ଭ ମନ ଜଳୁଛି, ସେ କଥା ପ୍ରକାଶ କର, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଣି ଦେଇ ପାରେ । ତୋର ବିଷଣ୍ଣ ବଦନ ଦେଖି ଏ ପ୍ରାଣ ଅସହ୍ୟ ହେଉଛି ।

ଗୀତ

ଦେଖୁ ତୋର ନୟନ ଜଳ
ଭାସୁଲଣି ବଦନାଞ୍ଚଳ
ପ୍ରାଣ ମୋର ହୁଏ ଆକୁଳ
କାହେ କର ବଗଳୀ । ୨ ।

ପ୍ରିୟେ, ନୟନରୁ ତବ ଅଶ୍ରୁଧାର ଗଡ଼ି ଗଣ୍ଡ ଭାସି ହେଲାଣି ତ ଆର୍ଦ୍ର, କହ କିବା ତବ ଅଭିଳାଷ ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଦେଇପାରେ ସଖି ।

କୁମୁଦ— ଗୀତ
(ସ୍ୱଗତ)

ଜୀବଧନ ଜୀବନରେ ବଞ୍ଚିବ କି ଆଉ
ଦଇବ ବାଧି ମୋଠାରେ ସାଧିଲାଣି ଦାଉ
କାହିଁ ଆସି ହେ
ଝୁରିଁ ଝୁରିଁ କାଳ ଯାଏ ସ୍ୱାମୀ ହେ ।

ନାଥ ! ଆଉ ଜୀବନରେ ବଞ୍ଚିବ ନାହିଁ, ମୋତେ ଭବିଷ୍ୟତ ଅନ୍ଧାର ଦେଖାଗଲାଣି ।

କେଦାର—ପ୍ରିୟେ, ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ କାରଣ କଣ !

କୁମୁଦ— ଗୀତ

ଏ ମର୍ମ ବେଦନା ବଢ଼ିଲାଣି ବେଳୁ ବେଳ
କହେ କି ବାହାରେ ନ ପାରୁଛି ଏକ ବୋଲ ?
ମୂକଧନ ହେ ।
ଯାଉ ପଳେ ପଳ ତୁମ୍ଭେ ସେବା ହେ । ୨ ।

ନାଥ ! ଏ ମର୍ମବେଦନା ବେଳକୁ ବେଳ ପ୍ରବଳ ଭାବରେ ବଢ଼ିଲାଣି, ଆଉ ବଞ୍ଚିବ ନାହିଁ । ଯାହା ଉପାୟ କରିବାର ଶୀଘ୍ର କରନ୍ତୁ ।

କେଦାର—ସଖି ! ମୁଁ ତ ଜାଣିପାରି ନ ଥିଲି, ବର୍ତ୍ତମାନ ତାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି ଦେଉଛି । ଦାସୀକୁ ପଠାଇ ମୃଦୁସୁଲ ଓ ବଡ଼ରାଣୀଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭ ନିକଟକୁ ପଠାଇ ଦେଉଛି । ସେ ତୁମ୍ଭର ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷା କରିବେ । ତୁମ୍ଭେ କିଛି ଭାବନା କରନା, ମୁଁ ଆସୁଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କୁମୁଦ—(ସ୍ୱଗତ) ନାଥ ତ ଆଜ୍ଞା ଲୋକଙ୍କୁ ମୋ ତତ୍ତ୍ୱ ନେବାକୁ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବାକୁ ଗଲେ, ବଡ଼ରାଣୀ ତ ମୋର ଶିଶୁ ଦଣ୍ଡେ ଦେଖେ ନାହିଁ, ହଉ ଭଗବାନ ଯାହା କରିବେ, ମୋର କିଛି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

[କମଳା ଓ ଦାସୀ ପ୍ରବେଶ]

କମଳା—ଦାସୀ ଦେଖିଲୁ, ଆଜ ଅସରଣିଆ ପଡ଼ିଛି ବୋଲି କେତେ ନାଥଙ୍କର ସୁହାଗିଆ ଭାବ ଦେଖାଗଲା ।

ଦାସୀ—ସେଥିର ସବୁଦିନେ ସୁହାଗିଆ ଭାବ ହେବ, ମୃଦୁସୁଲ ନାକ ତାର କାଟ କରିଦେବ ସେ ! ଆମର ଖୁଲ୍ଲନା ସାହିକୁ ଯିବା ।

କମଳା—ନାହିଁଲେ ସେ ମାଇକିନିଆ ଖାଲି ବାଡ଼େଇ ପିଟି ହେଉଛି, ମୋତେ କାହିଁକି ଦେଖି ଜଳ ମାରୁଛି । ସେଇ ଯୋଗରୁ ମୁଁ ଏଠିକି ଚାଲେଇ ଆସିଲି । ସେ ମୃଦୁସୁଲ କଣ କରୁଛି କହୁ ।

ଦାସୀ—ହଁ, ସତେ ସେ ମାଇପିଟା ଏତେ ବଢ଼ି ବସି ହେଉଛି କାହିଁକି ? କୁଆଡ଼ୁ ତୋଉଠି ଅଧିକ ଆଜକରେ ଉଡ଼ିଯିବ । ମଲା, ଟିକିଏ ସମ୍ଭାଳି ହୋଇ ପାରୁ ନାହିଁ ? ଅତ ବଢ଼ ବଢ଼ ଲୋଭର (ମୃଦୁସୁଲ ନୂଆପୁଅ ନେଇ ପ୍ରବେଶ)
ରାଣୀ, ଦେଖିଲୁଣି କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦରିଆ ପୁଅଟିଏ ।

କମଳା—ହଁ ସତେ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ହାତ ଗୋଡ଼ ହୋଇଛି ! ଏକା ବଢ଼ଲାଣି । ତୁ ଆଜି ଆଣିଲୁ ବେଳେ କେଉଁ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି ?

ମୃଦୁସ୍ମିତ ଆଉ ଦେଖିବ କଅଣ ହେ, ଓଲଟା ତ
ସ୍ୱଭାବର ଲକ୍ଷଣ ଦେଖୁଛୁ । ତାର କଣ ଜ୍ଞାନ ଅଛି ?
ହେଲେ ତାରେ ବିଶ୍ୱାସ ଗିଳ ତ ନାହିଁ, ଏଇ
ଦେଖ, ଉମର ଆଗରେ ଦେଖିଲି ଜାମ ଉଡୁଛି ।

କମଳା—ମୃଦୁସ୍ମିତ ଆଉ ! ଥାଉ ଥାଉ, ମାରି ଦେ ନା ।
ଗୋଟିଏ ଜଗାସ୍ତ କର, ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡିରେ ଏ
ଛୁଆଟିକ ରଙ୍ଗ ନଈରେ ଭସାଇଦେ । ମାରିବାକୁ
ତାଙ୍କ ତ ମୋ ହାତ ବଳୁ ନାହିଁ ।

ମୃଦୁ—ହେ, ତୁ ଯାହା କହିବୁ ମୁଁ ତା କରିବ । ମୁଁ
ଏମିତ କର୍ଣ୍ଣ ତା ଗିଲିକ ଚଣ୍ଡି ଖଟି ଖଟି ଏ ଟିଗ
ଶକ୍ତି ହୋଇଗଲଣି । ତୋ କଥାକୁ ଏତା ସ୍ୱାକୁ
ହାଣ୍ଡିରେ ପୂରେଇ ଭସାଇଦେଉଛି; କିନ୍ତୁ ମୋ
ଆଖିଆରେ ଭଙ୍ଗା ହେବ ନାହିଁ ।

କମଳା—ହେ, ଧଳାକୁ କଣ କହିବା, ଜଗାସ୍ତ କଣ
କରାଇଲ ।

ମୃଦୁ—ମୁଁ କଣ ଏତେବେଳ ଯାଏ ସେ କାମ ରଖିଛି ।
ଗୋଟିଏ କଳାରେ ପୁଅ କରି ସେଥିରେ ନାଲ
ରଙ୍ଗ ତାର ଉପର ଚିତ୍ରତା ଦେଇ ରାଣୀ କୋଳରେ
ଶୁଆଇଦେଇ ଆସିଛି । ଅଳକ୍ଷୁତା ଯାଇ ରଜାଙ୍କୁ
ଖବର ଦେବ, ତାଙ୍କ ଦେଖା ରାଣୀ କେମେତା
ପୁଅ ଜନ୍ମ କରିଛନ୍ତି ଦେଖିବେ । ତା ପାଇଁ ମୁଁ
ଜଗିବେଇଛି । ଯିବୁ, ଟିକିଏ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ନଈ-
କୂଳକୁ ଯିବଟି ।

କମଳା—କିଏ ଜାଣେ ଆସିବ ! ମୋ ଦେହ ଥରୁଛି ।

ମୃଦୁ - ଭୋଗବ, ତୋ ବଡ ନାହିଁ ତ ଥରୁଛି ? ଆ, ଆ,
ଚାଲ ଆ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—***—

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ
ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

କେଦାର—ଦୂତ, ଅନ୍ତଃପୁର ସମ୍ବାଦ କଣ ଜାଣୁ ?

ଦୂତ—ନା ମହାରାଜ ! ମୁଁ ତ ସିଂହଦ୍ୱାରରେ ଥିଲି, ମୁଁ
କିଛି ବୁଝି ନାହିଁ । ଏଇ ତ ଆହୁଁ ତ ମୃଦୁସ୍ମିତ
ନାଗ କରିକରି ଆସୁଛି ।
(ମୃଦୁସ୍ମିତ ପ୍ରବେଶ କରୁଛନ୍ତି)

ଦୂତ—ହେ ନାକ, କଣ ପୁଅ ନା ଝିଅ ?

ମୃଦୁ—ଆରେ ଯିବୁ, ରଜାଙ୍କ କଟାକୁ ଯିବି ।

କେଦାର—ମୃଦୁସ୍ମିତ, କଣ ଖବର ?

ମୃଦୁ—ମୁଁ ବୁଢ଼ୀ କଥାଟାରେ ଅନ୍ଧାରରେ ପଶିଲି, ଏ
ବାଉ କାମ କରି କରି ମୁଣ୍ଡବାଡ଼ ଆସି ଗଲଣି,
ଏମିତ କଥା ତ ମୁଁ କେବେ ଦେଖି ନ ଥିଲି !

କେଦାର—କଣ, କଥା କଣ ? କଣ ଦେଖି ନାହିଁ ?

ମୃଦୁ—ଆଜଣେ ତ ଆମକୁ ଉଠେଇ ଦେଇ ଆସିଲେ,
ତାର ପଛରେ ଯେ ଘରେ ମୁଁ ଆଉ କଳ୍ପରାଣୀ
ବସିଛୁ, ଭଲେ ମୋ ବାପ ଲୋ, ମୋ ଦେହ
ଶୀତେଇ ଉଠୁଛି । (ଦେହ କମ୍ପନ)

କେଦାର—କହୁଁ କଣ ହେଲା ?

ମୃଦୁ—ମୁଁ କଣ କହିବ, ମୁଁ ତ ମୃଦୁସ୍ମିତ ଜାମ କରି
କରି ପାଚେଇଲଣି ! ଏମିତ ମୋ ଆଖି ଉଠିଲା
ତକୁ ତ କେବେ କେଉଁଠି ଦେଖି ନ ଥିଲି ।

କେଦାର—କଣ ହେଲା ?

ମୃଦୁ—ମହାରାଜ, ଚିର ଜନମ କରିବାକୁ ଅଡ଼ଏ ଉଣ୍ଡେ
ଅଣ୍ଟୁ ଖାଇ ଆଣି ବଟାକୁ କଟ ମଟ କରି ଚାହିଁବାକୁ
ତ ହାତେ ଖଣ୍ଡେ ଭାଡ଼ି ଉଠାଇଲି, ଭଲେ ମୋ
ବୋଉ ଲୋ !

କେଦାର—(ସଚକ୍ଷୁ) ତାପରେ ?

ମୃଦୁ—କଳ୍ପ ରାଣୀ ତ ଭଲେ ବାପା ବୋଲି କେ
ଦୁଆର ମୁହଁ ଏ ପାଖରେ ଦୁଲକନା କହୁଛନ୍ତି
କଡ଼ାଏ ଖାଇଲି । ମୁଁ କରିବ କଣ ! ତାଠ ପାଖଣ
ଘର ବାଟକୁ କରି ବସିଲି । ଭଲଲ, ମୁଁ ଯେବେ
ପ୍ରସବ ହେବ, ଏ କାମ କରିବ କଏ ? ତେବେ
କୋଠା ଭିତରେ ଭିତର ମହଲରେ ଯେମିତ କଏ
କେଉଁଠି ଦୁଲ୍ ଦୁଲ୍ ଧୁପ୍ ଧୁପ୍ ହେଉଥାନ୍ତି ।
ମୁଁ ଏବେ କରେ କଣ ? ଟିକିଏ ପ୍ରସବାକୁ ଚାହିଁ
କରି ଅଡ଼ଏ ବସିଲି । ସେତେ ଥିଲ ଥିଲ
କୁହୁକନା ଠିକ ହୋଇଲେ । ମୁଁ ଭଲଲ,
ମୋତେ ଖାଇଲେ । ମୁଁ ଭଗବୋଟି ଖୋଲ ଦେଖନା
ବୋଲି କହି ତା ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ଦେଇଟି, ଦେଖେ
କୁନ୍ଦର ଗଳ ବର କୁମର ପରି ଛୁଆଟାଏ ।

ମହାରାଜ, ଡାଆଣୀ ପିଶାଚୁଣୀ ରକ୍ଷାସୀ ଅପ୍ସରା ଏମ୍ଭ ଭଳିଆ କେତେ କେତେ ବଣରେ ସବୁ ବସନ୍ତରେ ଭୂତ ଭବରେ ବୁଲୁଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ହାବୁଡ଼ରେ ପଡ଼ିଲେ ମଣିଷର ବୁଦ୍ଧିଜ୍ଞାନ ସବୁ କୁଆଡ଼େ ଯିବ । ସେ ତ ଏମିତ ରୂପ ଦେଖାଇ ଦେବ ଯେ, ଲୋକ ତାକୁ ନ ପାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଗଳ ହେବ ।

ଦୂତ—ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ମାଉସି ! ତୁ ଯାହା କହୁଚୁ, ତା ଠିକ୍ ସତ । ମୁଁ ମୋର ଆଖିରେ ସବୁ କଥା ଦେଖିଛି । ଆମ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଠିକ୍ ସେ ମାଈକିନିଆକୁ ଦେଖିଲାବେଳଠାରୁ ମଥାଟା ଗୋଟାଏ ଆଡ଼କୁ ଧାଇଁଲା ।

ମୃତ୍ୟୁ—ଆମ ଗାଁରେ ପରା ସେମିତ ଗୋଟାଏ ନାରୀକି ପ୍ରଧାନ ପୁଅ ସ୍ୱାଙ୍ଗରେ ଗଡ଼ଜାତଆଣୀ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଗୋଡ଼େଇ ଆସିଥିଲା । ଦେଖିଲୁ କେଉଁଟା ଦିନରେ ସେ କ ଘର ଥିଲା ଏକାବେଳକେ ମୂତ୍ରଯୋଗ । ମହାରାଜଙ୍କର ଧର୍ମବଳ ଥିଲା ବୋଲି, ନୋହିଲେ ଡାକିଣୀ ରକତ ଶୋଷି ଖାଇଯାଆନ୍ତାଣି ।

କେଦାର—ମୋର କର୍ମଟା ଖରାପ ।

ମୃତ୍ୟୁ—କର୍ମ ଜାଣିକ ଖରାପ, ଜାଣୁ ଜାଣୁ ଯିଏ ମନ୍ଦକର୍ମ କରିବ, ସେ ପୁଣି ପରକୁ ବଧାଚାର ଦୋଷ ଲଗାଇବ କାହିଁକି ? ସେଗୁଡ଼ା କଣ ମାଈକିନିଆ, ତେମେ ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିବ ବୋଲି କଣ ମୁଁ ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିଛି ?

କେଦାର—ଆଉ ସେ କଣ, ଏସବୁ କଥା ମୋତେ ତ ମନ୍ତ୍ରୀପରି ଜଣାଯାଉଛି !

ଦୂତ—ମହାରାଜ ! ଆପଣ ହରିଣୀ ଖାଖରେ ଯେଉଁଦିନ ଶିକାର କରୁଥିଲେ, ସେଦିନ ତ ଏହି ଏକ ମାଈକିନିଆକୁ ଦେଖି ଲଭିଥିଲେ ମନେ କରନ୍ତୁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ତ ଆପଣଙ୍କୁ ଆଉ ପାଇବୁ ବୋଲି ଆଶା କରି ନ ଥିଲୁ ?

କେଦାର—ହଁ, ସେଦିନ କଥା ।

ମୃତ୍ୟୁ—ଗୋଟାଏ ଡେଙ୍ଗା ସେ ମାଈକିନିଆ ଛାତିରେ ଅଛି, ଆଉ ମୁଣ୍ଡଟା ତଳକୁ ଓହଳିଛି ସେଇଠୁ—

କେଦାର—ଏ ତ ବଡ଼ ଅସମ୍ଭବ କଥା ! ସେ ପିଲା କଣ ବଞ୍ଚି ଥାଏ ?

ମୃତ୍ୟୁ—ହଁ, ପିଲାଟା କୁଆଁ କୁଆଁ କରି ଭଲ ଚୁଆପରି ହେଉଥାଏ । ସେଇଠୁ ଥିଲା ଥିଲା ମୁହଁରୁ ଦୁଇଜଣା ଯୋଗୀ ବେଶ ମୁହଁଟିକା ଗୋଟିଏ ବାଟରେ ଦେଇ ଭଲ ମଣିଷ ପରି ବସିଲା । ସେ ତୁଆ ଜନ୍ମ ହେଲା କେତେବେଳେ, ପୁଣି ପଳେଇଲା କେତେବେଳେ ମୁଁ ତ ଦେଖି ନାହିଁ !

କେଦାର—ଏ ତ ବଡ଼ ତାଜବ କଥା ! ଏପରି ଘଟଣା ତ ମୁଁ କେବେ ଶୁଣି ନ ଥିଲି !

ଦୂତ—ଏ ତ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା ।

ମୃତ୍ୟୁ—ତେମେ ଜାଣୁ ଜାଣୁ ଏ କଥା କହୁଛ, କେବେ ଯିନା ଶୁଣି ନ ଥିଲ, ଏବେ ନିଜ ଆଖିରେ ଦେଖ ।

ଦୂତ—ମହାରାଜାଙ୍କର ସେ ପୂର୍ବ ରୂପ, ସେ ପୂର୍ବ ତେଜ ନାହିଁ ?

କେଦାର—ମୁଁ ତ ଏସବୁ ଘଟଣା ଶୁଣି ଅବାକ୍ ହୋଇଗଲିଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ କରିବ କଣ ?

ମୃତ୍ୟୁ—ସ୍ୱାମୀ ଟିକଏ ତାକୁ ଦେଖି ଆସିବେ । ଦେଖନ୍ତୁ ସେ କଣ ଆଉ ସେ ରୂପ ଅଛି କି ? ମୁଁ ତ ଦେଖି ଆସିଛି ଝିଅଟାକୁ ଲଣ୍ଠେଇ ଦେଇ ବେଶବନ୍ଧ ହୋଇ ବସିଛି । କି ସୁନ୍ଦର ଚୁଆଟାକୁ କଣ କରିଛି ଦେଖିବେ ସ୍ୱାମୀ ।

କେଦାର—ମୋର ଆଉ ଯିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଦୂତ ଶୀଘ୍ର ମୋ ଆଦେଶ ପାଳନ କର ।

(ଗୀତ)

(କହ ଦୂତ ଏ କି ଅଶୁଭ କଥା ହେଲା ଏ—ଭୁଲେ)

ଯାଅ ଦୂତ ରାକ୍ଷସୀକୁ ଦେଖାଇବୁ ପଥ ରେ
ସକଳ ଆଶା ଭରସା କରିଦେଲି ବ୍ୟର୍ଥ ରେ । ଘୋଷା ।
ଡାଆଣୀ ସେ ପିଶାଚୀ ଆରୁ ମୁଁ ନ ଥିଲି ଜାଣି
କରି ତାକୁ ପାଟରାଣୀ ଘଟିଲା ଅନର୍ଥ ରେ । ୧ ।

ଦୂତ ! ସେ ରାକ୍ଷସୀପାଖରେ ଏତେ କଥା ଥିଲା ବୋଲି ମୁଁ ଆଗରୁ ଜାଣି ନ ଥିଲି ।

ଗୀତ

ଆପେ ଜନ୍ମ କଲ୍ ପୁତ୍ର   ଗର୍ଭେ ଝେପିଲ୍ ଟେମନ୍
ମଣ୍ଡୁଛି ବଡ଼ ଅଦ୍ଭୁତ ଶୁଣା ନାହିଁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ । ୨ ।

ଦୂତ ! ସ୍ତ୍ରୀଟାଏ କେଉଁଠି ପୁତ୍ର ପ୍ରସବ କରି ଆପେ ଗର୍ଭକୁ ଝେପିଛୁ, ଏହା ଅଦ୍ଭୁତ ଓ ଅଶ୍ରୁତପୂର୍ବ ଅଟେ ! ମୋର କର୍ମରେ ଏଭଳି ଘଟିବାକୁ ଥିଲା !

ମୃଦୁ—ହି ହି ହି, ମେକନନ୍ଦା, ଅଳ ନନ୍ଦା, କୁଳ ନନ୍ଦା, ହି ହି !

କେଦାର—   ଗୀତ

ଭାଜପଶିଣୀ ଟେ ଦୁଷ୍ଟା   ମାର୍ଜାର ପ୍ରାୟେ ତା କଥା
ନାହିଁ ତାକୁ ଆଉ ଆସ୍ଥା ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୃଥା ରେ । ୩ ।

ଦୂତ, ମୃଦୁସୁନ୍ଦ ପାଠ ଶୀଘ୍ରେ, ସେ ରାକ୍ଷସୀକୁ ବୃଦ୍ଧନ୍ତ ଅନ୍ତର କରିଦିଅ । ଆଉ ତାର ମୁହଁ ଦେଖିବ ନାହିଁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ମୃଦୁ—ଦୂନ ଆ, ଟିକଏ ମୋ ପାଖରେ ଆ, ହି ହି ହି, ଆଜୁ ଏବେ କୋଉ ମାଇକିନିଆ ଅପୂର୍ବ ଥିଲେ ! ହି ହି, ଘମ ଘମ, ମଣିଷିରୁ ମଣିଷି ଚକ୍ଷୀ ଗୋଟେଇ କରି ବାହାଦୋଇ ଘଟୁଛନ୍ତି ! ଓହୋ ରେ ପ୍ରେମ, ମୋ ପ୍ରେମ !

ଦୂତ—ମାଉସୀ ଭଳି ସେଇଆ, ମୋତେ ଟିକଏ ଛୁଇଁ ଦେ ! ମୁଁ ଲଜ୍ଜା କରୁଛି ?

ମୃଦୁ—କୁ କରିବୁ କରିବୁ ପାଗଳା ମୋତେ ଏକା ନପଢ଼ । (ଜନାନ୍ତରେ) ଜଣେ ଟଙ୍କା ରଙ୍କୁରାଣୀ- ଠାରୁ ନେବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—※—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜା ଶରତ ମହେନ୍ଦ୍ର, ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଦୂତ)

ରାଜା—ମନ୍ତ୍ରୀ, ଆଜ ମୋର ଜୀବନର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଛି । ଭଗବାନ ଏତେ ଦିନେ ମୋର ଅନ୍ତର ବେଦନା ବୁଝି ସୁଫଳ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—କଣ ମହାରାଜ, ଶୁଣିବାକୁ ବଡ଼ ଇଚ୍ଛା ହେଉଛି । ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ ।

ରାଜା—   ଗୀତ

(କର୍ମ ମୋର ଏବେ ନାହିଁ ଭାଗ୍ୟ ବୁଝେ)
ଭାଗ୍ୟ ମୋର ଘଟିଲା ସୁଫଳ ରେ, ମନ୍ତ୍ରିବର
ଅପୂର୍ବ ଚିନ୍ତା ମନୁ ଆଜି ହେଲା ଦୂର । ପଦ ।
ସ୍ନାନାନ୍ତେ ମୁଁ ନଦୀକୂଳେ ତର୍ପଣ କରିଥିବେଳେ
ଆସି ଲାଗିଲା ମୋ କୋଳେ ସୁନ୍ଦର କୁମର ।

ମୁଁ ସ୍ନାନ ସାରି ତର୍ପଣ କରିବା ସମୟେ ଗୋଟିଏ ଶିଶୁ ପାଣି ମଧ୍ୟରେ ଥାଇ ଭାସିଭାସି ମୋ ନିକଟରେ ଲାଗିଲା ।

ମନ୍ତ୍ରୀ- କଣ ଜୀବନ୍ତ ଶିଶୁ ?

ରାଜା -   ଗୀତ

କୋଟି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜିଣି ତେଜ   ଦେଖିଲି ତା ମୁଖାମ୍ବୁଜ
ତେଣୁ ଚଳିଲା ମୋ ଧୈର୍ଯ୍ୟ
ହସ୍ତେ ଆଣିଲି ସତ୍ୱର । ୧ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ, ତା ରୂପ ଦେଖି ମୋର ଭାରି ଇଚ୍ଛା ମନରେ ସ୍ନେହ ଆସିଲା । ତେଣୁ ଘରକୁ ନେଇଆସିଲି, କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ କଥା ଅଭାବ ଲାଗୁଛି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—କଣ ମହାରାଜ ?

ରାଜା—   ଗୀତ

କ୍ଷୀର ନ ଖାଇ ଚନ୍ଦନ,   ହେଉଛି ବଡ଼ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ
କ୍ଷୀର ତେ ଦେବଟି ଆଜ
ଶୋକ ଅନ୍ତରେ ରେ । ୧ ।

ପିଲାଟି କ୍ଷୀର ନ ପାଇବାରୁ ବଡ଼ କଷ୍ଟ ଦାଉକୁ ଦେଉଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସହର ଗୋଟାକ ସନ୍ଧାନ କରି, ସେ ପିଲାଟିକୁ ଟିକଏ କ୍ଷୀର ଦେଇ ବଞ୍ଚାଇପାରିବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଦୂତ ! ସନ୍ଧାନରେ ଯା, କେଉଁଠି ପତ ଦେଖି ସ୍ତୁତି ପାଇବେ ।

ଦୂତ—ଆଜ୍ଞା ସ୍ୱାମୀ, ଆଉ ଗୋଟାଏ ଅଛି ! ନ ମିଳିଲେ କେଉଁକୁ ଆଜ୍ଞା ତାକୁ ସେଠା ଆସି ଦାବୁଡ଼େଇ ଦେବ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ହଁଏ, ତୋର ସ୍ତ୍ରୀ ଆସି ନୂଆ ପୁଅକୁ କ୍ଷୀର ଦେବ !

ଦୂତ—ଜାଣିନ ତବ ନାହିଁ ? ଆମ ଖାମିନ ଘର କଥା, ଟଙ୍କା ମିଳିବ, ଶାଢ଼ୀ ମିଳିବ । ଏ ସୁଯୋଗ ଛାଡ଼ିବାକୁ ଅଛି ! ମୋତେ ମିନା ଦେଖନ୍ତୁ ଏମିତ, ମୋର ଦାନ ଉଦ୍ଧାରରେ ଲାଗେ ମନ । ଆଜି ମୋ ବଲବାଲ୍ମ ମୋ ପୋଲି ବଳେ । ତାଙ୍କୁ ଯାହା ଗୋଟିଏ ସମୟ ବେଳେ ମାଗିଦବ, ସେ କାହାକୁ କୌଣସି ଭୟରେ ମନା କରିବ ନାହିଁ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ତୋର ପିଲାପିଲି କଣ ?

ଦୂତ—ଉଁହୁଁ, ଯେତେବେଳେ ଭଗବାନ ଭଣା କରିଦେବେ ନି !

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଆଜ ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କୁ କ୍ଷୀର ଦେବ କପଡ, ପାଗଳ !

ଦୂତ—ଟିକେଟେକେ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ତ, ସେ ଏବେ ନ ଦେଲେ ନାହିଁ, ସୁଆଡ଼ୁ ଗୋଟିଏ ପିଲା କାଲି ଧରି ଆଣିଲେ ଯାଇ । —*— (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

କୁମୁଦ— (ଗୀତ)

(ଚଉପାଳ)

ଆରେ ଦାରୁଣ ବଜ୍ର ତୋ କ୍ଷମା କେତେ ସହିବ ।
ସହିଲଣି ଯାହା ତାହା ଆଗେ କହିବ । ପଦ ।

ହା ରେ ଦଇବ ! ଏ ଅଭାଗିନୀ ଜୀବନରେ କେତେ ଆଉ କଷ୍ଟ ସହିବ ? କେତେ ଦଣ୍ଡ ମଗୁଛନ୍ତି ଏ ଅଲକ୍ଷଣୀ ଜୀବନ ନେବାକୁ କଣ ଯମ ଡରୁଛି ।

(ଗୀତ)

କୁଟ କରି ସପତଣୀ କଲେ ମୋତେ ଅନାଥିନୀ ।
ଏ ଯେଉ ଦୁଃଖ ଭଳନ୍ତି କେମନ୍ତେ ମୋ ପ୍ରାଣଧନ । ୧ ।

ନାଥ, ମୁଁ ମନା କରୁଥିଲି, ଜାଣିକି ମୋତେ ସପତଣୀଙ୍କୁ ସମର୍ପି ଦେଇ ଶେଷରେ ଏ ଦଣ୍ଡ ଦେଲ, ବର୍ତ୍ତମାନ କେଉଁଆଡ଼େ ଗଲ ?

(ଗୀତ)

କାଲି ଜାତ ପୁତ୍ର ଗୋଟେ ଦେଖିଲି ନାହିଁ ଏ ଲୋକେ
ଆଜ ଏ ପ୍ରାଣ ନାଥଙ୍କ ବଶେ ଦହିବ ।

ହା ରେ ଦଇବ, ଦଶମାସ ଦଶଦିନ ଭୋଗି ଜନ୍ମ ପୁତ୍ର ଦେଖି କି ଜନ୍ମ ଦେଲି ଟିକିଏ ନେତ୍ରରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି ନାହିଁ ! ସାଉଛୁ ଭାଳ ଉଛ ଗୋଟାଏ ଆଣି ଏଠାରେ ଅଗ୍ନି ଲଗାଇ ଶ୍ୱାସ ଦେବ । ହେ ପିତା, ଭାରଦ୍ୱାଜ ତୁମ୍ଭର ଯୋଗୁ ଏ ଦଶା ।

(ଭାରଦ୍ୱାଜ ପ୍ରବେଶ କୁମୁଦ ପ୍ରତି)

ଭାରଦ୍ୱାଜ—ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର ମା, ତୋର କିଛି ଅନିଷ୍ଟ ହୋଇ ନାହିଁ, ଅଳ୍ପ କାଳଶୀଘ୍ର ଅନ୍ତରେ ତୁ ପୁତ୍ର ସମ୍ପତ୍ତି ସର୍ବସ୍ୱ ଭୋଗ କରିବୁ ।

କୁମୁଦ—ପିତା, ପିତା ! ଅଭାଗିନୀ ଆପଣଙ୍କର କଣ ଅନିଷ୍ଟ କଲି ବୋଲି ଏ ଦଣ୍ଡ ଦେଲେ—

(ଭୂମିରେ ପତନ)

ଭାରଦ୍ୱାଜ—ନା ମା ଉଠ, ତୋର କିଛି ଅନିଷ୍ଟ ହୋଇ ନାହିଁ, ତୋର ସନ୍ତାନଟି ବର୍ତ୍ତମାନ ନଗରରେ ଅଛି ।

କୁମୁଦ—ପିତା ! ମୁଁ କି ଆପଣଙ୍କର କନ୍ୟା ନୁହେଁ ? ତେବେ ବୃଥାରେ କନ୍ଦୁଛନ୍ତି କାହିଁକି ?

ଭାରଦ୍ୱାଜ—କନ୍ଦୁ ନାହିଁ ମା, ଶୁଣ ।

(ଗୀତ)

(ତାଳ-ଝମ୍ପା)

ଚନ୍ଦ୍ରିକା ତୁ ଯା ତୋର ନିଜ ବାସ ରେ ।
ତୋ ଚନ୍ଦ୍ରକ ଅଛି ତୋର ପିତା ପାଶରେ । ପଦ ।

ମା ! ତୋର ପୁତ୍ର ନଷ୍ଟ ହୋଇ ନାହିଁ ପିତା ନିକଟରେ ରହିଲାଣି । ତୁ କିଛି ଭାବନା ନ କରି ସେଠାକୁ ଚାଲି ଯା ।

କୁମୁଦ—ପିତା, ଅଭାଗିନୀକୁ ଭଣ୍ଡାଉଛନ୍ତି କାହିଁକି ? ମୋ ପୁତ୍ର ସେଠାକୁ ଗଲା କିପରି ?

ଭାର— ଗୀତ

ତୋର ଗର୍ଭ ଦେଖି କ୍ଷଣେ, କଳିଙ୍ଗ କୁମରମଣି
କୁଟ କରି ସପତଣୀ ପକାଇଲେ ତା ନାଶ ରେ । ୧ ।
ମୁଦୁସୁଲି ପୁତ୍ର ନେଇ ନଈରେ ଦେଲେ ଭସାଇ ।
ତାଙ୍କୁ ତୋ ପିତାର ଭାଇ ନେଲେ ପୁତ୍ର ଆଶରେ । ୨ ।

କୁମୁଦ, ତୋର ସନ୍ତାନଟି ଯେତେବେଳେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା, ମୁଦୁସୁଲି ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡିରେ ସେ ପିଲାଟିକୁ ରଖି ନଦୀରେ ଭସାଇଦେଲେ । ତେବେ ତୋର ପିତା ସ୍ନାନ ସାରି ତର୍ପଣ କଲାବେଳେ ସେ ହାଣ୍ଡିଟି ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ପଡ଼ିଲା । ତୋ ପିତା ସେ ପିଲାଟିର ସଙ୍ଗତ

ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଆନନ୍ଦରେ ବୁଡ଼ନ୍ତୁ ନେଇଚଯ଼; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ କଥା ଲାଗି ତୋର ପିତା ବଡ଼ ବ୍ୟସ୍ତ ।

(ଗୀତ)

ତୁ ସ୍ୱପ୍ନେ ସେ ସ୍ଥାନେ ଯାଇ ପୁତ୍ର ବଞ୍ଚା କ୍ଷୀର ଦେଇ
କର୍ମେ ଯା ଲିଖିଛି କିଏ କେ କରିବ ହ୍ରାସ ରେ । ୩ ।

ମା, ତୁ ଛଦ୍ମ ଭାବରେ ତୋର ପିତା ରାଜାଙ୍କୁ ଯାଇ ସନ୍ତାନଟିକୁ କ୍ଷୀର ଦେବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୁଅ । ଚାଲ, ମୁଁ ତୋତେ ପଥ ଦେଖାଇଦେବି ।

କୁମୁଦ—ପିତା, ସତେ ମୋର ନୟନ ପିତୁଳା ଜୀବନରେ ଅଛି, ମୁଁ ଦେଖିବି । ଏ ପାପ ଚକ୍ଷୁରେ ସେ ରୂପକୁ ଦେଖିବି ?

ସାର—ମା ! ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନା, ଚାଲ ପଥ ଦେଖାଇଦେବି ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—ଃ✱ଃ—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜା ଓ ଦୂତ ପଶ୍ଚାତେ କୁମୁଦ ପ୍ରବେଶ)

ରାଜା—ଦୂତ, ସନ୍ତାନଟିକୁ କ୍ଷୀର ଦେବା ଲୋକ କେଉଁଠାରୁ ପାଇଲ ?

ଦୂତ—ଆଜ୍ଞା ଏହି ଲୋକଟି ।

ରାଜା —(କୁମୁଦ ପ୍ରତି) ହଇଲୋ ଝିଅ, ତୁ କିଏ କେବୁ ?

କୁମୁଦ—ମହାରାଜ, ମୋତେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜର ଲୁଗା ଦେଲେ ମୁଁ ଏଠାରେ ଦାସୀ ଭାବରେ ରହି ପିଲାର ସମସ୍ତ ଖବର ବୁଝିବି । କିନ୍ତୁ ମୋର ଆପତ୍ତି, ଦାସୀ ଘରେ ଖାଇବି ନାହିଁ କି ଅନ୍ୟ ପୁରୁଷ ମୁଖ ଚାହିଁବି ନାହିଁ ।

ରାଜା—ଦୂତ, ଭଗବାନ୍ ମୋର ଅନ୍ତର ବେଦନା କଷ୍ଟେ ଜାଣିପାରିଛନ୍ତି । ଆଚ୍ଛା, (କନ୍ୟାପ୍ରତି) ତୋର ରହିବାର ସୁବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି ଦେଉଛି ।

ଗୀତ

(ଚମ୍ପକ ତୁ ଯା ତୋର—ବୁଝେ)

ଦୂତ ଦେଲେ ସୁତକୁ ଆଣି ଏ ଦାସୀ ପାଣ
କ୍ଷୀର ଦେଇ ବଞ୍ଚାଇବ ରଖି ତାର ବାସ । ପଦ ।
ଦୂତ ! ଶୀଘ୍ର ଆଣି ସନ୍ତାନଟିକୁ ଏ ଦାସୀ ସମୀପରେ ।

ଗୀତ

କୁମୁଦ ଲାଗି ସେ ପୁର   ତୋରା ହୋଇଥିଲା ମୋର
ଏ ଦାସୀ ରହୁ ଚରଣରେ ଏ ସ୍ୱଳ୍ପମାସ । ୧ ।
ଯାହା ତା ଦୈନିକ ଖାଦ୍ୟ   ଭଣ୍ଡାରୁ ଦେବ ସଜାଡ଼ି
ଆମ ଶାଗ ଭାତ ତୁଚ୍ଛ ସେବା ତାର ଆଶ । ୨ ।

ଦୂତ ଶୀଘ୍ର ଯାଇ ପୁତ୍ରକୁ ଆଣି ଏ ଦାସୀ ସମୀପରେ ଦେ, ମୁଁ ଆସୁଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କୁମୁଦ—ବିଧାତା, ଦୁଃଖଆଁଟା ତୋର ଖେଳ ଘର । ତୁ କେତେବେଳେ କାହାକୁ କଣ ନ କରୁଛୁ । କାହିଁ ରାଜଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ହସ୍ତରେ ଭିକ୍ଷା ଦେଲ, ପୁଣି ଯାହାଙ୍କୁ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସମ୍ପଦ, ଧନ୍ୟ ତୋର ଇଚ୍ଛା !

(ଦୂତ ପୁତ୍ର ନେଇ ପ୍ରବେଶ)

ଦୂତ—(ପୁତ୍ରରେ ଆଉଁଷାଇ) "ଧୋରେ ବାଇଆ ଧୋ, ଯେଉଁ କିଆରୀରେ ପାଚିଲା ଧାନ ସେହି କିଆରୀରେ ଶୋ । "

(ଧୂଅ ଧୂଅ ଧେଇକି ନାଚ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ନାଚ ପ୍ରଭୃତି ଶିଶୁଖେଳାଇବା ଅବସ୍ଥାରେ ଓ କୁମୁଦକୁ ଦେବା ।)

ନେ ନାନ ! ପୁଅ ତ ତୋର, ଭଲ କରି ବଢ଼ାଇ ଲୁଚାଇ ଚାଣ ଚୁଣା କରିଦେ । ରାଜା ତୋ ଉପରେ ଭାରି ଭଲ ଖୁସି ଅଛନ୍ତି । ଚାଲେ, ନୂଆ କୁଆସରେ ତୋତେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆସିବି ।

କୁମୁଦ—(ସ୍ୱଗତ) ଭଗବାନ, ଏତେ ଦିନେ ଅଭାଗିନୀର ମନସ୍କାମ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି, ପିତା ସାରଦାର ଏ ଅଭାଗିନୀ ଆପଣଙ୍କ ଚରଣ ତଳେ ସର୍ବଦା ଭରସା । ମୋ ପୁତ୍ର ଏହିପରି ଦୟା ରଖିଥିବେ, ମୋର ଅନ୍ୟ କେହି ସହାୟ ଭରସା ନାହାନ୍ତି, କେବଳ ତୁମ୍ଭେ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—✱—

ପଞ୍ଚମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ସାରଦାର—ଏହି ତ ରାଜବାଟି, କାହିଁ କାହାର ସାକ୍ଷାତ ତ ନାହିଁ, ଅରେ କାଉଡ଼ ଭ ? (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) କିଏ ଅଛ, କିଏ ଅଛ ?

(ଦୂତ ପ୍ରବେଶ)

ଦୂତ—ଆପଣ କିଏ ? କି ଆପଣଙ୍କର ଲୋଡ଼ା ?

ସାର—ଆରେ, ତୋର ରାଜା ସତ୍ୱର ମୋତେ ଟିକିଏ ସାକ୍ଷାତ କରନ୍ତୁ । ତାଙ୍କଠାରେ ମୋର ବିଶେଷ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ।

ଦୂତ—ଅଚ୍ଛା, ମୁଁ ଡାକୁଛି ଦେଉଛି, ଆପଣ ଏଠାରେ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମନୋଦୁଃଖରେ ବସିଛନ୍ତି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ରାଜା ପ୍ରବେଶ, ସ ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଖି ଅବନତ ମସ୍ତକ ଓ ପ୍ରଣିପାତ)

ସାର—ବାପ ଚିରଞ୍ଜୀବୀ ହୁଅ, ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ପାରୁଛ ତ । ଏପରି ବିମର୍ଷ ଭାବରେ ଦିଶୁଥିବାର କାରଣ କଣ ?

କେଦାର—ଋଷିବର ! ଏ ଦରିଦ୍ରର ଦ୍ୱାରରେ ଆପଣଙ୍କ ପଦରେଣୁ ପଡ଼ି ମୋର ପୁଣ୍ୟ ସାର୍ଥକ ହେଲା । ଦୟା କରି ମୋର ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରି ଆଜି ରାତି ଏଠାରେ ରହିଯାନ୍ତୁ ।

ସାର—ହଁ ରାଜା, ତୁ ଆମ୍ଭର ସ୍ନେହପାତ୍ର । ତୋର ଆତ୍ମ ପ୍ରତି ଯେପରି ସ୍ନେହ ମମତା, ଆମ୍ଭର ମଧ୍ୟ ତୋଠାରେ ସେହିପରି । ଯେତେବେଳେ କନ୍ୟାଟିଏ ହେଲା ପୁଅଟିଏ ପାଇଲୁ, ସେତେବେଳେ ଆଉ କଥା ଅଛି ! କଣ ତୁମ୍ଭର ଭଲ ଅଛି ତ ? ତାକୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଋଷିକନ୍ୟାମାନେ ମୋତେ ବାଧ୍ୟ କରି ପଠାଇଲେ । ଯାଉଁ ଥିଲି, ଟିକିଏ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରାଇଦେ ।

ଦୂତ—ବାବାଜି କଣ ବସିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି କି ! ବାବାଜି ମହାତ୍ମା, ଖୋଜା କିଏ ତାଙ୍କ ?

ସାର—ଅରେ ଆମ୍ଭେ ବୈରାଗୀ ଲୋକ, ଆମ୍ଭେ କାହା କେଉଁଠାରୁ ପାଇବୁ ? ଆମ୍ଭେ ଆଶୀର୍ବାଦ ଛଡ଼ା କିଛି କାହାରିକୁ ଦେଇପାରିବୁ ନାହିଁ ।

କେଦାର—(ସ୍ୱଗତ) ଋଷିଙ୍କୁ କଣ ଉତ୍ତର ଦେବି ! ସେ ତାଙ୍କର କନ୍ୟାର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଶୁଣିଲେ ଆଉ କଣ ଥୟ ହେବେ !

ସାର—ରାଜନ କଣ ମନେ ମନେ ଭାବୁଛ ? ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଅଭ୍ୟର୍ଥନାରେ ବହୁତ ପ୍ରୀତିଲାଭ କଲି; କିନ୍ତୁ ମୋର ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି । ମଠରେ କେଜାଣି କାଳେ କୌଣସି ଉପଦ୍ରବ କରେ, ସେଥି ନିମନ୍ତେ ମନ ଛନଛନ ହେଉଛି । ମୋତେ କନ୍ୟା ସତ୍ୱର ଦେଖା କରାଇଦେଲେ ମୁଁ କିଛି ଦୁଃଖ ସୁଖ ହୋଇ ବାହାରିଯିବି ।

କେଦାର—ମୁଁ କଣ ଉତ୍ତର ଦେବି ?

ସାର—ରାଜନ, କଣ ତୁମ୍ଭର ଶରୀର କିଛି ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇଛି ?

କେଦାର—ଋଷିବର, ସେ ସ୍ତ୍ରୀର କଥା କଣ ମୁଁ ପ୍ରକାଶ କରିବି !

ସାର—(ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ) କଣ କଣ ?

କେଦାର—ଗୀତ (ରାମଲୀଳା ସ୍ୱର ଦାଣ୍ଡି)

ହେ ଋଷି, ମୁଁ କି କହିବି ସେ ଯୋଷାର କଥା
କହିଲେ ହେବକ୍ୟ ମୋର ଭ୍ରମିଯାଏ ମଥା । ୧ ।

ଋଷିବର ! ସେ ସ୍ତ୍ରୀଠାରେ ଏତେ ଗୁଣ ଥିଲା ବୋଲି
ମୁଁ ଜାଣି ନ ଥିଲି । ଆଉ ଆପଣ କି ମଧ୍ୟ ଚିହ୍ନି ଜାଣି
ପାରି ନ ଥିବେ ।

ସାର—କଣ, କଥା କଣ ?

ରାଜା— ଗୀତ

ତାର ମୋର ଉଦରସ୍ଥ ହେଲା ବର୍ଷରେ
ଗର୍ଭବତୀ ହୋଇ ଜାତ୍ମ ଦଶିଲା ସୁନ୍ଦର । ୨ ।

ସାର—ତହିଁ କଣ ହେଲା ?

କେଦାର— ଗୀତ

ପାଟରାଣୀ ଶୁଣେ ତାକୁ କହିଲେ ଲାଗି
ଅଶ୍ରୁ ଅବକାର ହେଲା ଭଣ୍ଡାରରୁ କାଢ଼ି । ୩ ।

ସାର—ବହୁତ ଅଚ୍ଛା, ସେ ଉଚିତ ପାଟରାଣୀଯୋଗ୍ୟ ।

ଦୂତ—ବାବାଜି ମନେ ମନେ ବିଡ଼ି ଖାଉଛି ।

ରାଜା— ଗୀତ

ପୁଣି ଏକ ଉପୁଜିଲା ଗର୍ଭରୁ ତାହାର
ସେ ପୁତ୍ରକୁ ବଳେ ମୁଡ଼ା କରିଲା ଆହାର । ୪ ।

ଋଷି—ତହିଁ କଣ ହେଲା ?

ରାଜା— ଗୀତ

ରାକ୍ଷସୀର ସବୁ ଯନ୍ତ୍ର ଦେଖିଲି ତାଠାରେ
ଉଜାଡ଼ିଲି ଦେଖି ନେଇ ରାଜ୍ୟର ସୀମାରେ । ୫ ।

ତପସ୍ୱୀ ! ମୁଁ ତାର ଏପରି ରାକ୍ଷସୀ ପ୍ରକୃତି ଦେଖି ତାକୁ ରାଜ୍ୟରୁ ତଡ଼ିଦେଲି ।

ଋଷି—ରାଜନ ! ତୁ ଏତେ ଅବୋଧ, ଆମ୍ଭେ ତୋର ଉପଯୁକ୍ତ ଯୋଗ୍ୟା କନ୍ୟା ସମର୍ପି ଦେଇଥିଲୁ, ତୁ ବୃଥା ଦୋଷ ଦେଇ ଆଗ ପଛ ନ ବିଚାରି ମୋର ଦୁହିତା କନ୍ୟାଟିକୁ ଅନାଶ୍ରିତ କରି ଜଙ୍ଗଲରେ ଛାଡ଼ି ଦେଲୁ । କହ ରାଜନ, ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ସେ କନ୍ୟାର କିଛି ମନ୍ଦ ପ୍ରକୃତି ଦେଖିଛୁ ?

ରାଜା—ନା, ଦେଖି ନାହିଁ । ଯାହା ଶୁଣିଲି ତାହା ହିଁ ମୋର ମନକୁ ବିଶ୍ୱାସ ଆସିଲା । ଆଉ ତାର ମୁଖ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ମୋର ମନ ବଳିଲା ନାହିଁ ।

ଋଷି—ରାଜନ, ତୁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀ ରାଜକନ୍ୟାକୁ ଯୁକ୍ତିହୀନ ଦଣ୍ଡ ଦେଇଛୁ । ଏହାର ଶାସ୍ତି ନିଶ୍ଚେ ଭୋଗ କରିବୁ । ମୁଁ ଯାଉଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ)

ରାଜା – ତପସ୍ୱୀ, କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ, କଣ ଏଥିରେ କିଛି ଗୂଢ଼ ମର୍ମ ଅଛି ?

ଋଷି—ନିଶ୍ଚୟ, ତୋର ବଡ଼ରାଣୀ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀପୁଅ କୁକର୍ମ କରି ତୋର ପ୍ରିୟାକୁ ତୋ ନିକଟରୁ ବଞ୍ଚିତ କରାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଯଦି ତୋର ସ୍ତ୍ରୀ ଆଉ ତୋର ସେହି ନବପ୍ରସୂତ ପୁଅଟିକୁ ଦେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା, ତେବେ ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ ଆ ।

ରାଜା—ମୁଁ ଅଜ୍ଞାନ, କିଛି ଭେଦ ଜାଣେ ନାହିଁ, ମୋର ପୁଅ ଅଛି, ସ୍ତ୍ରୀ ଅଛି !

ଋଷି—ଆମ୍ଭେ କନ୍ୟାର ଦୃଷ୍ଟି ଉପରେ ତତ୍ତ୍ୱ ନ ଥିଲେ କନ୍ୟା ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରାଣ ହରାଇ ଦେଇଥାନ୍ତା । ସେ ପୁଅ କନ୍ୟା ଉଭୟ ଆନନ୍ଦରେ ଅଛନ୍ତି, ଥରେ ଯାଇ ଦେଖି ପାରିଲେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ବୁଝିପାରିବୁ ।

କେଦାର—ତପସ୍ୱୀ, ଅଜ୍ଞାନରେ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଦୋଷୀ ହୋଇଛୁ । ମୋତେ ପଥ ଦେଖାନ୍ତୁ । ସେ ଧନକୁ ମୁଁ ଦେଖିବ ।

ଋଷି—ଆସ ତେବେ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ)

(ଗୁଣସାଗର ଓ ଅଜୁ ପ୍ରବେଶ)

ଗୁଣ—ଅଜୁ, ପୁଣି ଗୋଟାଏ ବ୍ୟାପାର ଆସି ଉପୁଜିଲାଣି । କଣ କରିବା ରେ ?

ଅଜୁ—ବ୍ୟାପାର କଣ ମୁଁ ତ ଜାଣେ ନାହିଁ !

ଗୁଣ—ରାଜା ଯେଉଁ ପିଲାଟିକୁ ନଈରୁ ପାଇ କରି ଆଣିଥିଲେ, ସେ କେତେଟା ଦିନରେ କଣ ହୋଇଗଲାଣି ରେ । ରାଜା ତାକୁ ଭାରି ପଢ଼ା ଶୁଣା କରାଉଛି, ତାକୁ ବୋଧେ ରାଜ୍ୟ ଦେବ ।

ଅଜୁ—ଆଜ୍ଞା, ଆମ୍ଭେ କଣ ଏପରି ଉମେଦାରି କରି କରି ଦିନ ଯିବ ।

ଗୁଣ—ଅଜୁ "ଉପାୟ କରି ନାନା ମତେ, ପଣ୍ଡିତ କର୍ମର ଆଦ୍ୟନ୍ତେ" ଚେଷ୍ଟା କରିବା । ଛାଡ଼ିବା କାହିଁକି ? ଆଚ୍ଛା, ସେ ଟୋକା ବିନାଶ ହେବାର ବାଟ କିଛି କରିପାରିବୁ ?

ଅଜୁ—ଆଜ୍ଞା, ମାରିବାକୁ ବସିଲେ ତ ଗୋଟା ମିନଟକୁ ଅଖଟ, ତେବେ ଗୁପ୍ତ ରୂପରେ ମାମଲତ କଲେ ଭଲ ।

ଗୁଣ—ଆଚ୍ଛା, ସେ ଟୋକା ତ ସେ ଦାସୀ ପାଖରେ ସଦାବେଳେ ରହୁଛି, ସେ ଦାସୀକୁ ଭଗାଇ କଲେ ଅଳ୍ପେରେ ଆମ୍ଭ ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପାରନ୍ତା ।

ଅଜୁ—ମହାରାଜ, ଦାସୀଟା ଭାରି ସୁଆନ ଅଛି, ବିଶ୍ୱାସ ପାତ୍ର ଉଚିତ ଏକଟେ । ଦାସୀ ହେଲେ କଣ ହେଲା, ତା ରୂପ ଦେଖିଲେ ମୁନି ଋଷି ଟଳି-ପଡ଼ିବ ।

ଗୁଣ—ଅଜୁ, ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସ୍ୱଭାବତଃ କାମୀ । ଅତଏବ ଜଣେ ରସିକ ରାଜାଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ସେ ଆପ୍ତ କୁଣ୍ଠିତ ହେବ ନାହିଁ । ଅଜୁ, ତୁ ଭଲ ଏ ବଢ଼ିଆ ଉପାୟ ପଟାପଟି କରି ଦେଇ ଆସିବୁ !

ଅଜୁ—ଆଜ୍ଞା, ବୁଝିଲୁ । ଦାସୀ ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ଲୋକଟାଏ, ମୋଠାରୁ କଣ ବଞ୍ଚିଯିବ ?

ଗୁଣ—ତୁ ଯା, ମୁଁ ପ୍ରେକ୍ଷାଗାରରେ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସିଛି । ନେ, ଖଣ୍ଡେ ଚିଠି ନେଇ ଯା ।

ଅଜୁ—ଦଅନ୍ତୁ ।

ଗୁଣ—ଆରେ ତୁ ଲେଖ, ମୁଁ ଡାକୁଛି ।

ଅଜୁ—(କାଗଜ କଲମ ଧରି) ଡାକନ୍ତୁ ।

ଗୁଣ—ଲେଖ, ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାଜାଧିରାଜ ଗୁଣସାଗରଙ୍କର ଶ୍ରୀମତୀ ରସିକାବରଙ୍କୁ ସେ କଥି । ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଆମ୍ଭର ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆମ୍ଭ ହୃଦୟ ସିଂହାସନରେ ଅଧିକାରିଣୀ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମନ ବଳାଇଛୁ ! ତୁମ୍ଭେ ଏ ପତ୍ରବାହକଠାରୁ ସମସ୍ତ ହାଲ ବୁଝି ଅକୁଣ୍ଠିତ ଭାବରେ ଆମ୍ଭର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହେବ । ଇତି । ତୁମ୍ଭର ସେବାପ୍ରାର୍ଥୀ ରସିକ ଚୂଡ଼ାମଣି ନୂତନ ରାଜା ଗୁଣସାଗର । ଆଉ ଲେଖ—

ପୁନଶ୍ଚ ଥାଉ କି ଆମ୍ଭେ ଏହି ପୁଷ୍ପ ଉଦ୍ୟାନ ପ୍ରେକ୍ଷାଗାରରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଲୁ । ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲେ ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ରାଜରାଣୀ କରିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବୁ । ସମସ୍ତ ଅଭିବ, ସାକ୍ଷାତରେ ସମସ୍ତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ।

—*—   (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

କୁମୁଦ—ନା, ମୁଁ କିଛି ଶୁଣିବ ନାହିଁ । ମୋତେ କାହିଁକି ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ କରୁଛ ।

ଅଜୁ—ନା, ମୁଁ ତ କିଛି ବ୍ୟସ୍ତ କରୁ ନାହିଁ ! ତୁମ୍ଭେ ଏ ପତ୍ର ଖଣ୍ଡିକ ନିଅ । ଆଉ ତାର ଉତ୍ତର କଣ ଦଉଛ ଦିଅ ।   (ପତ୍ର ପ୍ରଦାନ)

କୁମୁଦ—(ପତ୍ରପଢ଼ି) ଭଗବାନ, ଏ କି ପରୀକ୍ଷା ! ମୁଁ ତ ଏତେଦିନ ହେଲା ଏହି ସ୍ଥାନରେ ନିର୍ଭୟରେ ରହିଥିଲି, ଆଜି ତ ଏ ପାଷଣ୍ଡମାନେ ମୋର ଜୀବନ ମଡ଼ନ ନେବାକୁ ବସିଲେଣି । କଣ କରିବି, ଏ ଅତ୍ୟାଚାର ଯେବେ ବଳାତ୍କାରରେ ମୋତେ ଆକ୍ରମଣ କରନ୍ତି, ମୋର ଗତି କଣ ? ହା ବିଧାତ ! ମୋତେ ସ୍ୱାମୀ ସୁଖରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିଲ କଣ ଏ ପାଷଣ୍ଡଙ୍କ କବଳରେ ପକାଇବୁ !

ଅଜୁ—କଣ କହୁଛନ୍ତି, ମୁଁ ଯିବି ପରା । ସେଠି ସେ ପରା ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଥିବେ ।

କୁମୁଦ—କେଉଁଠିକି ଯିବୁ ଅତ୍ୟାଚାରୀ, ମୋତେ କଣ କରି ପାରିଲୁ କି ! ତୁ ଜାଣୁ ମୁଁ କିଏ ? ମୂର୍ଖ, କାହା ଅନୁମତିରେ ଏ ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ କଲୁ ? ଦେଖିବୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ?

ଅଜୁ—ବାବା ରେ ! ଏ ଜଣେ ତ ଧକା, ସୁନ୍ଦରୀ, ସ୍ୱାଭାବିକୁ ଡିଙ୍କିଏ ଗୁଣ୍ଡିଲ, ଆମକୁ ସିନା ଭଲଭାବରେ ଦେଉ-ଥିଲ, ଦେଖିଲ ଏ କିଏ ? (ଅନ୍ତରୁ ଦେଖାଇ)

କୁମୁଦ—(ସ୍ୱଗତ) ଆଜି ଏ କି କାଣ୍ଡ, ଜନେ କାହେ ଏକଥା ଘଟି ନ ଥିଲା । ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିଲି, ଏ ପାଷଣ୍ଡ ମୋ ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ମୋର ସତୀତ୍ୱ ନଷ୍ଟ କରିବାକୁ ମନ ବଳାଇଛନ୍ତି । ଭଗବାନ, ହେ ଅନାଥର ନାଥ, ହେ ଦ୍ରୌପଦୀ-ଲଜ୍ଜାନିବାରକ, ମୋର ହୃଦୟରେ ବଳ ଦିଅ ।

ଗୁଣ ସାଗର—ପ୍ରବେଶ, (ଅଜୁ ପ୍ରତି) ହେଲା ।

ଅଜୁ—(ଗୁଣ ନିକଟକୁ ଯାଇ) ମହାରାଜ, ସେ ଯେଉଁ ଧମକ ଦେଖାଉଛି, କଣ ଶୁଣିବେ !

ଗୁଣ—କଣ ସାମାନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଟା ଧମକେଇଦେବ ! ଆଉ କିଏ ଅଛି ?

ଅଜୁ—ନାହିଁ, ସେ ଏକା ।

ଗୁଣ—ଚାଲିଲୁ ! (କୁମୁଦ ପ୍ରତି) ହେ ସୁନ୍ଦରି ! କଣ ଆମ କଥା ବୁଝିଲ ହେଉଛି ?

କୁମୁଦ—ମୋଠାରେ କଣ ଅଛି ?

ଗୁଣ—ତୁମଠାରେ କଣ ଅଛି, ତୁମ୍ଭେ ଜାଣି ନାହଁ ? ତେବେ ଆମ୍ଭର ମାତୃଣି ଗୀତ ଶୁଣ ।

ଗୀତ

(କଣ ଗୋ ଲଳନା—ତୁଣ୍ଡ)

ନବ ରସିକା ତୋ   ରସେ ରସିବାକୁ
ବହୁ ଆଶ କରିଅଛି ମୁହିଁ
ହସି ଭବେ ଭଣ   କଣ ମୋତେ ଯେତ
ଆଉ ଲୁଗାବନ ଭୂଇଁ ତୁହ ।

ହେ ସୁନ୍ଦରି ! କନ୍ଦର୍ପକୁ ତୋତେ ଆଶା କରି କର୍ଣ୍ଣକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ୱର୍ଗର ପଥ ଜଣାଇ ବସିଛୁ । ଆମ୍ଭେ ଯୁବା, ତୁ

ସୁନ୍ଦରୀ, ଆଉ ଲଜ୍ଜା କାହିଁକି ? ଆସ ଏ ହୃଦୟକୁ ପ୍ରେମ ପିପାସା ମେଣ୍ଟାଇ ଦିଅ ।

ଗୀତ

ଆମ୍ଭେ ଏ ରାଜ୍ୟର ଅଟୁଁ ରାଜେଶ୍ବର
ତୁ ଆମ୍ଭର ହେଲେ ପ୍ରାଣସଙ୍ଗ ।
ସୁଖେ ଦବା ନଶି କଟାଇବୁ କମି
ବୃଥା କର୍ପା କରୁ ମାନ ବଙ୍କ । ୧ ।

ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ତୁ ଭଜ ହେଲେ ଏ ବଭବ ଭୋଗ କରିବୁ ।

ଆରେ ସୁମାକର ! ନ କର ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ
ମାର ଶରେ ମରୁଛି ମୁଁ ସଙ୍ଗ,
ତୁ ସୁରତ ଦାନ ଦେଇ ଏ ଜୀବନ
ରଖ, ନାହିଁ ପତ କର ନାହିଁ ।

ସଖି ! ତନ୍ମଧ୍ୟେ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।

ଅଜୁ—ଆସୁନ, ଭିଁ ; ଦେଖ କଏ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମାଲୁନ ଦେଇ ନାହିଁ କି ? ଗୋଲକ ପଣ କରିବ, ଗନ୍ଧାଉଛି ?

ଗୁଣ—ଅଜୁ ସେପରି କଥା ମନରେ କୌଣସି କଷ୍ଟ କରିବେ (ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି) ଆଉ ଅପମାନ କରନା ।

କୁମୁଦ—ଲଜ୍ଜା ଗଲା, ମାନ ଗଲା, ମନରୁ ଗଲା ! ଓଃ କି ବଡ଼ଗଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିଲି ! ଭଗବାନ ତୁମେ ହିଁ ଭରସା ।

ଗୁଣ—କଣ ଏତେ ଭାବୁଛ ?

କୁମୁଦ—ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ରଜାଙ୍କୁ ଫେରୁଥିବ ମୋତେ କ୍ଷମାଦଅ, ଅନ୍ୟ ସମୟକୁ ଆସିବ ।

ଗୁଣ—ସ୍ୱାନା କଣ କଥା ? ଯାହା ହେବାର ହେଉ ଆମ୍ଭେ ଏ ସୁଯୋଗ ଛାଡ଼ିପିବୁ ନାହିଁ ।

କୁମୁଦ—ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ କଥା କହିବି ।

ଗୁଣ—କାହାକୁ ?

କୁମୁଦ—କଏ ଜଣେ ମୋ ପାଖରେ ଆସ ।

ଗୁଣ—ମୁଁ ତେବେ ଯାଉଛି, ସ୍ୱଳ କଣ କହିବ ତ ମୋ ଆଗରେ କହିବ (ଉଠି)

ଅଜୁ—(ଗୁଣରେ ହସ୍ତଧରି ବସାଇ) ତୋହଲେ ମୁଁ ଯାଉଛି ତୁମ୍ଭେ ଥାଅ ।

ଗୁଣ—(ହସ୍ତ ଫୋପାଡ଼ ଦେଇ) ମୁଁ ଯାଏ ।

ଅଜୁ—ଭିଁ, ସେମିତି କଥାକୁ କେହି ସିବାନାହିଁ, ସେ ଯାହା କହିବେ ଆମ୍ଭ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ କହନ୍ତୁ । କାହିଁକି ଗୋଟାଏ ସାମାନ୍ୟ କଥାରେ କପଟ ରଖିବ ?

କୁମୁଦ—ଅସମୟଟା—କାଳେ କେହି ଗୁଳ ଆସିବ ।

ଗୁଣ—ଆସୁ, କଏ ଆସିବ । କେହି ଗୋଟାଏ ଆମ କଥାରେ ପାଟି ଫିଟାଇବେ ଏମିତ ତା କାପରେ କ୍ଷମତା ଅଛି ! ଏ ରାଜ୍ୟ ସାରୁ ଆମ୍ଭକୁ କଏ ନ ଜାଣେ ? ତୁମ୍ଭେ ସେ ସବୁ ବିଷୟକୁ କୌଣସି ଭୟ ରଖନା

କୁମୁଦ—ଏମିତ ତରତରି କାହିଁକି ହେଉଛନ୍ତି ? ଟିକଏ ବସିଯାନ୍ତୁ । ମୁଁ ଏ ଲୁଗା ଗାଲଟି ପକାଏ । ଆଉ ଅନ୍ୟ ସମୟକୁ ଆସିଥିଲେ ଭଲ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା ? କାଳେ କଏ ଆସିବ । ମୋ ମନରେ ଭୟ ଆସୁଛି ।

ଗୁଣ—ତେମେ କାହାର ଦରକାର କବାଟଟା ଭଲ କରି ଦିଅ, ସିଏ ଆସିବ ଆସୁଥାଉ ।

କୁମୁଦ—ତୁମ୍ଭ ଦୁହିଁଙ୍କ ଛଡ଼ା ଏ କଥା ଯେପରି କେହି ଲେଶମାତ୍ର ନ ଜାଣିବେ—ନାହିଁ ?

ଗୁଣ—ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଧବଳେଶ୍ୱରଙ୍କ ଦେଖି,-ତମଠେଇଁ ଗୋଟାଏ କପଟ ?

କୁମୁଦ—ପ୍ରକୃତ ସେ ଭ୍ରମର ଜାତ ।

ଅଜୁ—ସେ ଗୋଟାଏ କଥା, ତେମେ କବାଟଟା ଭଲକରି କଳଦିଅ ।

କୁମୁଦ—ସେ ଚୋକାଟାକୁ ଡରମାଡ଼ୁଛି, କାଳେ ଆସି ପଡ଼ୁଥିବାଏ ; ରଜାଙ୍କୁ କହି ମୋତେ ଧରା ପକାଇ ଦେବ ।

ଗୁଣ—ନା, ନା, ସେ ସବୁ ବିଷୟରେ ଏତେ ଭୟ କରନା, ଆଉ ଏମିତ କଥା କହୁ କହୁ ବେଳଯିବ । ତେମେ କବାଟଟା ଦେବଟି ?

କୁମୁଦ—ଦଉଛି ତମ ଓଖରେ ପାନ ଅଛି କି ?

ଗୁଣ—ନଦ କି ନ୍ଥ ? ଏକ ଗୁଣ୍ଡିଆ ।

କୁମୁଦ—ଉଁହୁଁ, ମୁଁ ଗୁଣ୍ଡି ଖାଏନାହିଁ ।

ଗୁଣ—ଆଚ୍ଛା କୁହ୍ନ ପଡୁଆ ନାହିଁ । ଅଜୁ, ତୁ ପାନରେ
ଚୂନ ଲଗାଉଛୁଟି ମୁଁ ଗୁଆ ଗଣ୍ଡି କରୁଛି—ପୁଣି
ହୋଇଯିବ । ତେମେ ଯାଅ କବାଟ କଅ । ଆସିଲ
ବେଳକୁ ପାନ ଠିକ୍‌ହୋଇ ସାଇଥିବ । ଯାଅ ।
(ପାନ ଭାଙ୍ଗିବା ଅଭିନୟ)
କୁମୁଦ—(ସ୍ୱଗତ) ବଞ୍ଚିବ ବଞ୍ଚିବ (ପ୍ରସ୍ଥାନ କବାଟ
ବାହାର ପାଖରୁ ଦେବା)
ଗୁଣ—ଅଜୁ ମାଇକିନିଆଟା ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ଲୋକ, ତା
କଥାଗୁଡ଼ାକ କେଡ଼େ ମିଠା ।
ଅଜୁ—ମହାରାଜ, ମୁଁ ପଢ଼ିଲେ ସେପରି ତା ମିଷ୍ଟାସ
ଦେଖିଥିଲି ମୁଁ ଭାବିଲି ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ିବା ବଡ଼
ଅସମ୍ଭବ, କିନ୍ତୁ ମଣକୁ ପୁଣି ଏମିତ ଥିଲି ।
ଗୁଣ—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ମୋ ଜୋଖାଏ ସ୍ୱଭାବ !
ଅଜୁ ଏଥର ବନସନ୍ତ ଏକଟି ଆଡ଼ା ।
ଗୁଣ—ହୁ—ହିଁ (ଚୋବା ପକାଇ ଅଣ୍ଟୁ ହଲାଇବା)
ଅଜୁ—ଏତେବେଳେ ଯା ଏକଣ କବାଟ ଦେଉଥିବ କି ?
ଗୁଣ—ଡାକୁନାହିଁ ।
ଅଜୁ—ଓ, କୁଆଡ଼େ ଗଲ ମ (ନେପଥ୍ୟକୁ ଚାହିଁ)
ଜାଣିକି ଶୁଣୁନାହିଁ ?
ଗୁଣ—କୁଆଡ଼େ ପଳେଇଲା କି ?
ଅଜୁ—ମୁଁ ଦେଖେଁ କବାଟଟା କିଏ ସେ ପାଖରୁ
କିଆଗଲା ପରି ଜଣାଗଲା ।
ଗୁଣ—(ଠେଲିଦେଇ ଦେଖ୍ ବେ
ଅଜୁ—ଦେଖି) ହେ ସର୍ବନାଶ !
ଗୁଣ—କରେ କଣ ?
ଅଜୁ—ଆରେ କବାଟ ମୋ ପାଖରୁ ବନ୍ଦ ମଲି ରେ
ମଲେ !
ଗୁଣ—ଆରେ ମାଇକିନିଆ କୁଆଡ଼େ ଗଲା ?
ଅଜୁ—ମାଇକିନିଆ ଚମ୍ପଟ ।
ଗୁଣ—ଆଉ କୌଣସି ଯିବାର ବାଟ ନାହିଁ ?
ଅଜୁ—ଅଲ୍ଲା, ମଣିଷ ତ ମଣିଷ—ଜନ୍ତୁ ପିମ୍ପୁଡ଼ି ଗଳି-
ଯିବାର ବାଟ ନାହିଁ । ସେ ତ ରଜାଙ୍କୁ ଏ କଥା
କହି ଆମକୁ ଧରାଇ ଦେବ, ସେ ମାଇ-
କିନିଆ ତ ପଳାଟଏ ।

ଗୁଣ—(ଭୟରେ) ଆରେ, କହିବା କଣ ରେ ।
ଅଜୁ—ମଲେ ନ ! କି ଅପମାନରେ ? (ପାଣି ଖଣ୍ଡମାଣ)
ଯିବା କୁଆଡ଼େ ?
ଗୁଣ—(ନେପଥ୍ୟେ ପଦଶବ୍ଦ) ହେଇ କିଏ ଆସିଲାଣି ।
ଅଜୁ—ଚାଲ ଯେ ଖଟତଳେ ପଶିଯିବା ।
(ତଥାକରଣ ଓ ଖଟତଳେ ପଶି ମୁଣ୍ଡ ବାହାରକୁ
କାଢ଼ିବା । ବାହାରେ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମା' ମା' ଶବ୍ଦ)
ଗୁଣ—ଆରେ, ସେ ଟୋକା ତ ଆସିଲା । ହେ, ଏଠି ତ
ଦେଖାଯାଉଛି । ଚାଲ ସେ ଚୁଲା ଭିତରକୁ ଯିବା
(ତଥାକରଣ) (ବାରଯାଗା ଏଠି ସେଠି ହେବା
ଅଭିନୟ ।)
(ସୁରେନ୍ଦ୍ର ଦ୍ୱାର ଖୋଲି ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ)
ସୁରେନ୍ଦ୍ର—ମା ! ମା ! କୁଆଡ଼େ ଯାଇଛୁ ? ଏ କଣ
ଗୋଟାଏ ଦୁଲକନା ହେଲା (ଜରେଣି ସ୍କୁବିବା !)
ଗୁଣ—ଅଜୁ ଏ ତ ଏକା, ଦେଖିଲା ଦାମ କରିଦେବା
(ଠାରରେ) ।
ଅଜୁ—କହୁଛ କଣ ? ଏହି ଟୋକା ଆମର ଚର ଶତ୍ରୁ ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାହା କରିବାର ଦେଖିଲି କାମ କରି-
ଦେବା । ଆଉ ମାଇକିନିଆର ଆମ ପ୍ରତି ଅସଦ୍
ବ୍ୟବହାରର ପ୍ରତିଶୋଧ ଏହି ଟୋକାଠାରୁ ନେଇ
ଯିବା ।
ଗୁଣ—ଧର ଯାହା ହେବାର ହେବ । (ଉଠିବା)
ସୁର—କିଏ, ଏ କିଏ ? ମା' ମା !
ଅଜୁ—ଆଉ ମା, ଚଳ ରେ (କହି ହସ୍ତ ଧରି ପକାଇ)
ସୁରେନ୍ଦ୍ର—ମା', ମା' (ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ) ।
ଗୁଣ—(ତିନ ମୁହିଁକୁ ମାଡ଼ିବସି) ଅଜୁ, ଏମିତ ଧରି ଟେକି
ନେଇ ପଳାଇବା, ଏଠି ଆଉ କିଛି କାମ ନାହିଁ ।
ଅଜୁ—ହିଁ ଚାଲନ୍ତୁ, (ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲାବେଳେ ସୁର—ମା'
ମା' ଡାକ ଛୁଟିଟିଏ ହେବ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ରଜା, ଦୂତ, କୁମୁଦ)

ରଜା—କାହିଁ କଏ ?

କୁମୁଦ—(ସ୍ୱଗତ) ମୁଁ ଦ୍ୱାର ବନ୍ଦ କରି ଯାଇଥିଲି, ଦ୍ୱାର ଖୋଲିଲା କଏ ? ବୋଧହୁଏ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ଆସି ଦ୍ୱାର ଖୋଲିବାରୁ ସ୍ୱେର ବାହାରି ପଳାଇଛି । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ମୁଁ ଦ୍ୱାର ବନ୍ଦ କରିଥିଲି ସୁରେନ୍ଦ୍ର ଉଦ୍ୟାନବନରୁ ଆସି ଦ୍ୱାର ଖୋଲିଛି, ଦେଖ ତ ତାର ବସ୍ତ୍ର ବସ୍ତାନି ସବୁ ଏଇଠି ପଡ଼ିଛି ।

ରଜା—ସୁରେନ୍ଦ୍ର କାହିଁ ?

କୁମୁଦ—(ଖୋଜିଦେଖି) କାହିଁ ? ଏଠାରେ ତ ନାହିଁ କୁଆଡ଼େ ଗଲା !

ରଜା—ଦୂତ, ଦେଖିଲୁ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ବାହାରେ ଅଛି କି ?

ଦୂତ—ମହାରାଜ ! ଆମେ ତ ସ୍କୁଲ ବାଟେ ଆସିଲେ । ପିଲାଏ ତ କେତେବେଳରୁ ଛୁଟିହୋଇ ଗଲେଣି, ସ୍କୁଲରେ ସ୍ୱେର ପଢ଼ୁଛି ।

ରଜା—ଆଉ ପୁଅ କୁଆଡ଼େ ଗଲା ଦେଖ ଶୀଘ୍ର ।

କୁମୁଦ—(ସ୍ୱଗତ) କଣ ହେଲା ? ପୁଅ କଣ ସେ ପାଷାଣ୍ଡଙ୍କ କବଳରେ ପଡ଼ିଲା ?

ରଜା—କାହିଁ ପୁଅ କାହିଁ, ଆଉ ସେ ସ୍ୱେର କାହାନ୍ତି ?

ଦୂତ—ସ୍ୱେର ତ ଘରେ ଥିଲା, ଏ ତ କବାଟ ବନ୍ଦ କରି ଆପଣଙ୍କ ନିକଟ ଗଲେ, ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ସୁବରାଜ ଆସି ଏ ଘର ଖୋଲି ସ୍ୱେରଙ୍କ ହାବୁଡ଼େ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଅନୁମାନ କରନ୍ତୁ, ଘଟଣା ଯାହା ହୋଇଥିବ ।

ରଜା—ନିଶ୍ଚୟ, ମୋ ପୁଅକୁ ସେ ସ୍ୱେର କୁଆଡ଼େ ନେଇ ପଳାଇଛନ୍ତି । ଦୂତ କଣ ହେଲା ?

(ଅଚାହୋଇ ବସିବା)

କୁମୁଦ—(ସ୍ୱଗତ) ସେ ପାଷାଣ୍ଡ ତ ମୋ ପୁଅକୁ କୁଆଡ଼େ ନେଇଗଲେଣି, ମୁଁ କଣ କରିବ ?

ରଜା—ଦୂତ, ଆଉ ସନ୍ଦେହ କାହିଁ ତ ? ସୁରେନ୍ଦ୍ର ନିଶ୍ଚୟ ସେ ଦସ୍ୟୁମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହେଲା । (କୁମୁଦ ପ୍ରତି) ରାକ୍ଷସୀ ! ତୋର ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ କି ମୋର ନିକଟ ପଳାଇ, ମୋର ଅମୂଲ୍ୟ ଧନଟିକୁ ଦସ୍ୟୁମାନଙ୍କ କବଳରେ ପକାଇଲୁ ହେ ରାକ୍ଷସୀ, ମୋର ପୁଅକୁ ଦେ ।

କୁମୁଦ—(ସ୍ୱଗତ) ମୁଁ ପାଷାଣ୍ଡୀ କଣ କଲି ? ନିଜର ମହତ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଇ ମୋ ରତ୍ନନିଧିକୁ ହରାଇ ବସିଲି । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ମହାରାଜ, ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣି ପାରୁଛି ସୁରେନ୍ଦ୍ରକୁ ସେ ପାଷାଣ୍ଡମାନେ କେଉଁଆଡ଼େ ନେଇଗଲେ ।

ରଜା—ରାକ୍ଷସୀ, ଯାଇଲୁ ମୋ କୁଳ ଚନ୍ଦ୍ରମାକୁ ସାରିଲୁ (ଦୂତପ୍ରତି) ଦୂତ, ଦସ୍ୟୁ କଥା ମିଥ୍ୟା, ଏ ରାକ୍ଷସୀ ମୋ ପୁଅକୁ ତାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଦେଇ ମିଥ୍ୟା ଛଳନା କରୁଛି ।

କୁମୁଦ—ନା, ମୁଁ କିଛି ମିଥ୍ୟା କଥା କହୁ ନାହିଁ ।

ରଜା—କିଛି ଶୁଣିବ ନାହିଁ, ରାକ୍ଷସୀ ! କହ ମୋ ପୁଅକୁ କାହାକୁ ଦେଇଛୁ, ବା କାହା କୁପରାମର୍ଶରେ ତାକୁ ମାରି ମିଥ୍ୟା ଛଳନା ଦେଖାଉଛୁ, ମୋ ପୁଅ ଦେ । ନଚେତ୍ ତୋର ପ୍ରାଣ ମୁଁ ନେବ ।

କୁମୁଦ—ମହାରାଜ ! ତାହାହିଁ କରନ୍ତୁ, ଏ ଅଭାଗିନୀକୁ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ଆଜ୍ଞା ଦିଅନ୍ତୁ, ହତଭାଗିନୀ ଆଉ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ବିଚ୍ଛେଦରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟଧରି ରହି ପାରିବ ନାହିଁ ।

ରଜା—ଦୂତ, ଶୀଘ୍ର ମୋ ଆଦେଶ ପାଳନ କର ।

ଗୀତ

(କହ ଦୂତ ଏକ ତପସ୍ୱୀତ-- ତୁଣ୍ଡେ)

ବାନ୍ଧ ଏ ରାକ୍ଷସୀ ଖରେ ନିଅ କାରାଗାରେ
ପାଷାଣ୍ଡୀ ମାରିଛି ନିଶ୍ଚେ ସୁତକୁ ମୋହର ରେ । ପଦ ।
ମିଥ୍ୟା ଛଳନା ଦେଖାଇ କଥା କହୁଛି ବଢ଼ାଇ
ଆଶା ଭରସା ବୃଥା ଗଲାଟି ମୋହର ରେ । ୧ ।
ପାଷାଣ୍ଡି ! ମୋର ସର୍ବନାଶ କଲୁ, ମୁଁ ସୁରେନ୍ଦ୍ରକୁ ପାଇ କେତେଶୁଭାଏ ଦମ୍ଭ କରିଥିଲି । ମୋ ଧନ କୁଆଡ଼େ ଗଲା । ରାକ୍ଷସୀ କହ ମୋ ପୁଅ କଣ କଲୁ ।

କୁମୁଦ—(ସ୍ୱଗତ) କଣ କହିବ ? ପୁତ୍ର ବିଚ୍ଛେଦରେ ଏ ଅଭାଗିନୀ ହୃଦୟରେ ଯେ ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନୁଭବ କରୁଛି, ତା ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଗୋଚର ।

ରାଜା—ପକ୍ଷୀ, ଯେତେବେଳେ ଗର୍ଭ ଅଛି, କହ ଶୀଘ୍ର ମୋ ପୁତ୍ର କେଉଁଠାରେ ଅଛି।

କୁମୁଦ—ମୋତେ ଅନୁମତି ଦିଅ ମୁଁ ସନ୍ଧାନ କରିବି।

ରାଜା—ପକ୍ଷୀ! ମୁଁ ଦେବି?

ଗୀତ

ଆଜରେ ଯେବେ ମୋ ପୁଅ ନ ଆଣିବୁ କି ବାଧାରେ
ତୋ ମୁଣ୍ଡକୁ କାଟି ଦ୍ୱାରେ ଦେବାଇବ ଶୂଳରେ। ୨।

ପାଷାଣ୍ଡି, ଆଜ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଯେବେ ମୋ ପୁତ୍ରକୁ ନ ପାଏ କାଲି ନିଶ୍ଚୟ ତୋତେ ଶୂଳରେ ଚଢ଼ାଇବି। ସକ୍ଷମୀ! ତୋର ଏବେ କି ସାଦ?

କୁମୁଦ - (ସ୍ୱଗତ) ମୋର ସେଇଆ ଇଚ୍ଛା, ସୁରେନ୍ଦ୍ର ଏବେ ଜୀବନରେ ଅଛି? ଆଜ ମା, ମା ବୋଲି ମୋତେ ଆଉ ଡାକିବୁ? ଭଗବାନ ମୋର ମେଷ ପିଲୁକା ଦୁଃଖୀର ଧନକୁ କୁଆଡ଼େ ହରଣ କରି ନେଇଗଲୁ?

ରାଜା— ଗୀତ

(ଦୂତ ପ୍ରତି)

ଦେଖରେ ଦୂତ ସବାଘ୍ର କାହିଁ ଗଲା ପୁତ୍ରମଣି
ଯେ ଦେବ ମୋତେ କି ଆଣି
(ତାକୁ) ଦେବ ଅର୍ଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟରେ। ୩।

ଦୂତ! ରାଜ୍ୟରେ ଘୋଷଣା କର, ଯିଏ ସୁରେନ୍ଦ୍ରକୁ ମୋର ଖୋଜି ଆଣିଦେବ, ତାକୁ ରାଜ୍ୟର ଅଧେ ଦେବି। ନିଅ ଏ ପାଷଣ୍ଡୀକୁ କାରାଗାରେ ରଖ (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦୂତ—ଯେ ଆଜ୍ଞା।

କୁମୁଦ—ହାୟରେ! ବେଶ ବଢ଼ିଆ କରିଛୁ! ଦିନେ ରାଜରାଣୀ, ଦିନେ ଘରଛଡ଼ା, ଆଉ ଆଜ ଅପରାଧିନୀ, ହର ହର! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଷଷ୍ଠ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଜଙ୍ଗଲ)

ସୁରେନ୍ଦ୍ର—ମାମୁଁ, ମୋତେ ମାରନା। ମା ମୋର କାନ୍ଦିବ।

ଗୁଣ—ମା କାନ୍ଦିବ? ମାଆ ନ ଆମକୁ ବାଛିଥିଲା।

ଅଜୁ—ଆଉ ବଳମ୍ବ କାହିଁକି।

ସୁରେନ୍ଦ୍ର— ଗୀତ

(ସବେଦାଦର ଫଳ କର—କୁଦ୍ଧେ)

ମାମୁଁ, ମାରନା ମାରନା।
କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ମରିବ ମୋ ମା।

ଏ ବୃଦ୍ଧ ପରାଣ ମାର ଅକାରଣ
କ ଯଶ ଲଭିବ ହେ ମାତୁଳଗଣ
ମୁଁ ତୁମ୍ଭର କ୍ରୋଧ କେବେ ହୋଇନାହିଁ
ହେଷ ମୋଠାରେ କରନା। ୧।

ମାମୁଁ, ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ଦିନେ ମାତ୍ର ଦୋଷୀ ହୋଇନାହିଁ, କାହିଁକି ମୋ ପ୍ରତି ଏ ଅତ୍ୟାଚାର ହେଉଛି?

ଗୁଣ—ତୁଚ୍ଛ ଆମ୍ଭର ଶତ୍ରୁ, ତୋତେ ମାଇଲେ ଆମ୍ଭର ରାଜ ସିଂହାସନ ଦଖଲ ହେବ।

ସୁରେନ୍ଦ୍ର—ମାମୁଁ, ସାମାନ୍ୟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଲାଗି ମୋତେ ମାରିବେ?

ଗୁଣ—ଆରେ ହିଁ, ଅଜୁ! ଏମିତି ତା କଥା ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ବେଳ ଯିବ। ଦେ ଚଣ୍ଡିକା ଧରି ଦେଉଁ। ଅନାହିଁତ କର ବା।

ଅଜ—ଯେମିତି ହେବ କାହିଁ ଧରେ କରି ଲମ୍ବିବନା ଶୁଆଇ ପକାଇବା। ଜଣେ ଭଣ୍ଡିରେ ଆଉ ଜଣେ ଗୁଡରେ ଠିଆ ହୋଇଯିବା।

ଗୁଣ—ଠିକ୍ ଠିକ୍।

ସୁର—ମାମୁଁ!

ଗୀତ

ପୁର ଧନ ପାଇଁ ଏ ଜୀବନ ନେବ
କ ଯଶ ଲଭିବ ସଂସାରରେ ଭବ
ନ ସହିବ ଧର୍ମ କର ମନ କର୍ମ
ତ୍ୟାଗ ମନ ଧାରଣା। ୨।

ମାମୁଁ ! ଏ ସଂସାରରେ କେହି ଚିର ହୋଇ ରହିବ ନାହିଁ । କେବଳ ରହିବ ଭଲ ମନ୍ଦ ଦୁଇ କଥା । ଆପଣଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଯେବେ ରାଜସିଂହାସନ ଥିବ, ମୁଁ କଣ ତାହା ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ପାରିବି ? ମାମୁଁ, କର୍ମଲେଖା କାହାର ଅପହରଣ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ମୋତେ କ୍ଷମା ଦିଅ ।

ଘୃଣା—ଅକ୍ରୂ, କଣ ପଣ୍ଡିତ କଥା ଶୁଣୁଛୁ ବା ? ଆମର ଆଉ ଜ୍ଞାନ ବୁଦ୍ଧି ନାହିଁ—ଆମକୁ ଜ୍ଞାନ ବୁଝାଉଛି । ଧର ଶୀଘ୍ର । (ସୁରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଧରିବା)

ସୁରେନ୍ଦ୍ର— ଗୀତ

(ପ୍ରାଣ ବାନ୍ଧବ ରେ ବନ୍ଧା ମୁଁ ପ୍ରେମେ ତୋହରି-ବୃତ୍ତି)

ଦୀନବନ୍ଧୁ ହେ, ସଙ୍କଟ ଦିନ ମୋହର
ତୁମ୍ଭେ ଦୀନନାଥ ଅନାଥର ନାଥ
ମୋ ଆରତ ସେନାକର । ପଦ ।
ଗତି ମୁକ୍ତି ଦାତା ତୁମ୍ଭେ ବିଶ୍ୱକର୍ତ୍ତା
ତୁମ୍ଭେ ଶରଣ-ସୋଦର ।
ମୋତେ ମୋକ୍ଷପଥ ଦେଖା ହେ ଅନନ୍ତ
ଅନ୍ତେ ଲଭେ ତୋ ପୟର । ୨ ।

ହେ ବିପଦଭଞ୍ଜନ, ହେ ଆରତ ନାଶନ, ହେ ଦୀନବନ୍ଧୁ ! ମୋର ସଦ୍‌ଗତି ବିଧାନ କର !

ଘୃଣା—ଏବା ତଳେ କେତେ ବେଳ ହଉଛି ?

(ଉଡ଼ାଇ ଉପରେ ଟିଆଡେବା ଅବସରରେ, କେଦାର ପ୍ରବେଶ)

କେଦାର—ପାଷଣ୍ଡ ! କ୍ଷାନ୍ତହୁଅ, ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀ ଅଜ୍ଞାନ ବାଳକେ କମ୍ପା ଦିଅ ଦଣ୍ଡ ? (ଘୃଣା ଅକ୍ରୂ ଭୟରେ ପଳାୟନ)

କେଦାର—ଆହା, କେଡେ ସୁନ୍ଦର ସୁକୁମାର ଶିଶୁଟି । ଏ କଣ ହୋଇଗଲା ? କାହିଁକି ସ୍ୱାଭ ପ୍ରାଣ ବିନାଶ କଲି ? ମୂର୍ଚ୍ଛା ନା ବଞ୍ଚିଛି ଦେଖେଁ । (ନିଶ୍ୱାସ ଚାଲି) ନା ନିଶ୍ୱାସ ଚାଲୁଛି, ତେବେ ଏହି ପୁଷ୍କରିଣୀ ନିକଟକୁ ନେଇଯାଏ ସେଇଠି ଶୁଶ୍ରୂଷା କରିବି । ପିତା ସାରଦାଙ୍କ ! ତୁମ୍ଭେ କେଉଁ ପଥରେ ରହିଲ, ଶୀଘ୍ର ଆସ, ଏ ଶିଶୁଟିର ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷାକର । ଏ ସ୍ଥାନ ଶୀଘ୍ର ପରିତ୍ୟାଗ କରିବା ଦରକାର, କାଳେ ପାଷାଣ୍ଡମାନେ ପୁଣି ଆସି ପାରନ୍ତି ।

(କାନ୍ଧରେ ନେଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜ ଅନା—ବୃତ୍ତି)

ଦୂତ— ଗୀତ

ଭାଇ, ଧର ନୂଆ ପୁଅ ନେଲା କେଉଁ ଚୋର ।
ଜେମା ଉଆସରେ ଦିନ ଦିପହରେ
ଦାସୀ ସଙ୍ଗେ କଲା ଠାରଠୁର । ୧ ।
ଧରିବ ଯେ ନର ଅଧେ ରାଜ୍ୟଭାର
ରାଜା ଦେବେ ହୋଇଛି ଢିଣ୍ଡୁର । ୨ ।

ହେ ଭାଇ, ରାଜାଙ୍କର ନୂଆ ପୁଅକୁ ଚୋର ନେଇ ଯାଉଛି । ଯିଏ ସେ ଚୋରକୁ ଧରିଆଣି ଦେବ, ରାଜା ତାକୁ ରାଜ୍ୟରୁ ଅଧେ ଦେଇ, ତା ମୁଣ୍ଡରେ ଛାତି ବାନ୍ଧିବେ ।

(ଘୃଣା ଓ ଅକ୍ରୂ ପ୍ରବେଶ)

ଘୃଣା—କଣ କଣ, କଥା କଣ ?

ଦୂତ—ତେମେ କଣ ଶୁଣିନାହିଁ ।

ଅକ୍ରୂ—ନା, ଆମେ ତ କିଛି ଶୁଣି ନାହୁଁ ।

ଦୂତ—ସେ ଯୋଉ ପୁଅ ନୂଆ ଉଆସରେ ସେ ଦାସୀ ଜମା ଥିଲା ସେ ପୁଅକୁ ଖାଇବେଳେ ଚୋରେ ପଶି କିଏ ନେଇ ଯାଇଛି । ଅଲଟିଆ ନଗର ଯାକ ଢୋଲ ପଡ଼ୁଛି, ଯିଏ ସେ ଚୋରକୁ ଧରି ଦେବ ରାଜ୍ୟରୁ ଅଧେ ନେବ ।

ଘୃଣା—ଆଜ୍ଞା ସେ ମାଇକିନିଆ କଣ କହୁଛି ?

ଦୂତ—ମାଇକିନିଆଁ କଛି କହୁ ନାହିଁ, ଆମ୍ଭେ ଜାଣିପାରୁଛୁ ମାଇକିନିଆ ଟିକିଏ ରହିକରି ସେ କାଣ୍ଡ ହୋଇଛି । କାରଣ ମାଇକିନିଆ କଥାରୁ କେତେକ କଥା ତଗଲ ଜଣାପାଉଛି ।

ଘୃଣା—ଏ କଣ ପ୍ରକୃତ କଥା ?

ଦୂତ—ମୁଁ କଣ ତମ ସାଙ୍ଗରେ ଥଟ୍ଟା କରୁଛି ?

ଗୁଣ — ଆଚ୍ଛା; ଏଟା ଆଜ ନୃଆ ସହରକ ଆଉକୁ ବୁଲିବାକୁ ଯାଉଛନ୍ତି ।

ଦୂତ — ରଜା, ପୁଅ କଥା ଶୁଣି ତାଙ୍କର ଅକଲ ଗୁମ ହେଲାଣି, ଆଜ ସେ ବୁଲିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ ।

ଗୁଣ — ଆରେ, ଠିକ୍ ଆମ ରଜାଙ୍କ ପରି ପୋଷାକ ପୋଷାକ ହୋଇ ଜଣେ କିଏ ଯାଉଛି । ଆମେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବାଟରେ ଦେଖି ଆସିଲୁ ଆମେ ମନେକଲୁ ମହାରାଜ କୁଆଡ଼କୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଏଚା! କାହାର ବେଟାବେର ଯାଉଛି (ଅଳପ୍ରତି) ବୁଦ ରେ ?

ଅଜ — ହିଁ ହିଁ ।

ଗୁଣ — ଆମ ମନେ ମନେ ରଜା ବୋଲି ଆମେ ବାଟ ଛାଡ଼ି ଗୁଳିଆସିଲୁ ।

ଦୂତ — ରଜା ତ ଅସୁର କୁଆଡ଼େ ଯାଇ ନାହାନ୍ତି ।

ଅଜ — ତେବେ (ଅଙ୍ଗୋର) ସେଇ ତ ।

ଦୂତ — ଆଚ୍ଛା ତେବେ ବାଟରେ ଦେଖିଥିଲ ।

ଗୁଣ — ବାଟ ମାଳଭିକ ଭିତରେ ।

ଦୂତ — ଆଉ ତା ସଙ୍ଗରେ କିଏ ଥିଲା ଅଛି ?

ଗୁଣ — ଆଉ ସାଙ୍ଗରେ (ଭାବ) ଆମେ ଅନେକ ଦୂରରେ ଥିଲୁ — ଭଲକରି କହି ପାରିବୁ ନାହିଁ ।

ଅଜ — କିଏ ଜଣେ ଥିଲା ପରି ?

ଗୁଣ — ଅଜ — ସେଇ ତ ଶ୍ୱେର, ଟିକିଏ ଯିବାକ ? ବୁଲିଲୁ ।

ଦୂତ ସ୍ୱା ସେଇ ବାଳକୁ ଅଛି ? ବୁଲନା ରାଜ୍ୟରୁ ଅଧେ ଦେବ ବୋଲି ରଜା ଢେଙ୍କ କହିଛନ୍ତି, ନ ଦେଲ ବେଇକୁ କୋଡ଼ାଏ ଗାଁ ରହିବ ।

ଅଜ — ବୁଲ ଦେଖିବା, ତାର ଏଡ଼େ ସାହସ !
(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

— · —

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ।

(କେଦାର ସୁରେନ୍ଦ୍ରକୁ ଧରି)

କେଦାର — କଣ କହିବ, ଚୋରଙ୍କର କାହିଁଗଲେ ? ଏ ପିଲାର ତ ଏତେବେଳଯାଏ ଚେତା ଆସିଲା ନାହିଁ ମୁଁ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କେଉଁଆଡ଼େ ନେଇ କରି ବୁଲିବି ?

(ଗୁଣ, ଅଜ, ଦୂତ ପ୍ରବେଶ)

(ଗୁଣ ଦୂରରେ ରହି ଅଙ୍ଗୁଳିରେ ଠାରିବା ଅଭିନୟ)

ଗୁଣ — ଏଇ ନବ କି ?

ଅଜ — (ଦଉଡ଼ି ଯାଇ) ଆରେ ଏଇଠି ତ ପୁଅ ।

ଦୂତ — ଆରେ ହେ ହେ (ଦଉଡ଼ି ଯିବା)

ଗୁଣ — ଆଗେ ପୁଅକୁ ଦେଖ (ସମସ୍ତେ ବେଢ଼ି ଯିବା)

କେଦାର — (ସ୍ୱଗତଃ) ଆଉ ରକ୍ଷାନାହିଁ । ଏ ପାଷଣ୍ଡ ତ ପୁଣି ଏମାନଙ୍କୁ ଶିଶୁକୁ ସେଇ ମାରି ପକାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆସିଲେଣି ମୁଁ ତ ଏକା କଣ କରିବି ? (ପ୍ରକାଶ୍ୟ) ହେ, ତୁମ୍ଭେମାନେ କାହିଁକି ଏପରି ହେଉଛ ? ତୁମର ଏ ଅଜ୍ଞାନ ଶିଶୁ କି ଦୋଷ କଲା ?

ଗୁଣ — ସୁରେନ୍ଦ୍ରକୁ ଦେଖି (ଦୂତ ପ୍ରତି) ଦୂତ ପିଲାଟିକୁ ଦରମରା କରି ସାରିଲାଣି ଅମେ ଆଉ ଟିକିଏ ବିଳମ୍ବ କରିଥିଲେ ତ ସବୁ ସରି ଯାଇଥାନ୍ତା ।

ଦୂତ — ଆଗ ସେ ଚୋରକୁ ଧର, ସମସ୍ତେ ଧରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ।

କେଦାର — ହେ ମୂର୍ଖ କାହିଁକି ସେପରି ହେଉଛ ଦେଖ ସେ ପିଲାଟିର ଜ୍ଞାନ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇଯାଇଛି । ମୁଁ ତାର ଶୁଶ୍ରୂଷା କରୁଛି — ମୋତେ ବାଧା ଦିଅନା !

ଗୁଣ — (ଦୂତ ପ୍ରତି) ଯାହା କହେନ୍ତି ଚୋରର ମୁଣ୍ଡ କାଟ, (କେଦାର ପ୍ରତି) ରେ ମୂର୍ଖ ! ଶୁଶ୍ରୂଷା କରିବୁ କଣ ? ମିଥ୍ୟା ପ୍ରମାଦ କାହିଁକି ଭୁ କାହିଁକି ? ଏ ଶିଶୁକୁ ଚୋରିକରି ଆଣି ଏ ଅବସ୍ଥା କଲୁ ।

ଦୂତ — କିପ କାହିଁକି ଆଣିଲୁ ?

ଅଜ — କରା ବେ କହିଁକି ଆଣିଲୁ ।

କେଦାର — ମୁଁ ଏ ପିଲାଟିକୁ ଦସ୍ୟୁମାନଙ୍କ କବଳରୁ ରକ୍ଷା କରିଛି ।

ଗୁଣ — ମିଥ୍ୟା କହୁଛୁ ? କାହିଁକି ଏ ପିଲାକୁ ଆଣିଲୁ ।

ଦୂତ — ବୁଲ ରଜାଙ୍କ ପାଖକୁ ନେଇଯିବା, ପାଷାଣ୍ଡକୁ ବାନ୍ଧ ।

କେଦାର — କାହିଁକି ମୋର କି ଅପରାଧ ?

ଅଜ — ଚୋରଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ କାଟ, ଧର ଶୀଘ୍ର ।

କେଦାର—ମୁଁ କଣ ଚୋର ।
ଗୁଣ—କେଡ଼େ ଦମ୍ଭରେ କଥା କହୁଛି । (ଦୂତ ପ୍ରତି) ଦୂତ ଦେଖ ତା ଧମାକ୍ ।

ଗୀତ—(ଦାଣ୍ଡି)

ଆରେ ରେ ପାଷାଣ୍ଡ ! କାହିଁ କଲୁ ଏଡ଼େ କର୍ମ ?
କି ସାହସେ ଏ ପୁରକୁ କରିଲୁ ହରଣ ? ୧ ।
ଶୃଗାଳ ହୋଇ ତୁ ସିଂହ ଗହ୍ୱରେ ପଶିଲୁ ।
ମୂଷିକ ହୋଇ ମାର୍ଜାର ସଙ୍ଗେ ବାଦ କଲୁ । ୨ ।
ବାମନ ହୋଇ ତୁ ଚନ୍ଦ୍ରେ ବଢ଼ାଇଲୁ ହସ୍ତ ।
ଏକ୍ଷଣି ଏହାର ଶାସ୍ତି ଭୁଞ୍ଜିବୁ ପାପିଷ୍ଠ । ୩ ।

ଦୂତ ! ଆଉ ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି, ଶୀଘ୍ର ମୂର୍ଖକୁ ନେଇ ଗଲେ ବନ୍ଧନ କରିବା ।
କେଦାର—ନିଂ, ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀ, କାହିଁକି ମୋତେ ବନ୍ଧନ କରୁଛ ?
ଗୁଣ—ଚୁପ୍ କର ।
କେଦାର—ପିତା ଭରଦ୍ୱାଜ ମୋତେ ଏଇ ଶାସ୍ତି ଦେବାକୁ କଣ ଆପଣଙ୍କ ମନରେ ଥିଲ ? ଓଃ ବୁଝିଲି ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ କନ୍ୟାଟିକୁ ଯେଉଁ ଦଶା ଦେଇଛି, ତାହାର ପ୍ରତିଶୋଧ ।
ଗୁଣ—ଦୂତ, ପୁଅକୁ ଧ, ଆମ୍ଭେ ଏ ଚୋରକୁ ଧରୁଛୁ ।
(ସେନ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜା, ଜ୍ୟୋତିଷ, ମନ୍ତ୍ରୀ

ଦୂତ— (ସୁରେନ୍ଦ୍ରକୁ ଶୁଆଇ)
ରାଜା—କଅଣ କରିବି, ସୁରେନ୍ଦ୍ରର କିପରି ଚେତନା ଲାଭହେବ ? ଧନ ରେ ଉଠ !
ଦୂତ—ତାକୁ ଦରମର କରିଥିଲା ଆମ୍ଭେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲୁ ।
ରାଜା—ସେ ପାଷାଣ୍ଡ ଦସ୍ୟୁକୁ ଶୀଘ୍ର, ଏଠାକୁ ନେଇ ଆସ । ଆଉ ସେ ପାଷାଣ୍ଡୀକୁ କାରାଗାରକୁ ନେଇ ଆସ ।
ଦୂତ—ଯେ ଆଜ୍ଞା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(କେଦାରକୁ ଧରି ଗୁଣ ଓ ଅନ୍ୟ ପ୍ରବେଶ).
ରାଜା—ଏହି ପାଷାଣ୍ଡ ? ଜ୍ୟୋତିଷେ ଦେଖନ୍ତୁ, ଏହି ମୂର୍ଖ ମୋର ଶତ୍ରୁ (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ହେ ବର୍ବର ! କି ସାହସେ ମୋର ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ କରି ମୋର କୁଳଚନ୍ଦ୍ରମାକୁ ଏ ଦଶା ଦେଲୁ ?
କେଦାର—(ସ୍ୱଗତ) ବିନାମେଘେ ବଜ୍ରର ପତନ ପ୍ରଭୁ !
ଜ୍ୟୋତିଷ—ଆଉ କହିବ କଣ, ସେ ଅଳଙ୍କାର ବକ୍ଷଣ୍ଡ ନେବାକୁ ତ ଏବେ ଫିକର କରୁଛି ।
ଗୁଣ—ଆଉ ସାମାନ୍ୟ ବିଳମ୍ବ ହୋଇଥିଲେ ଏକଦମ ମାରି ଦେଇଥାନ୍ତା ।
କେଦାର—ଦୋଷୀ, ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀ ହେଉଛି କହ ମିଥ୍ୟା କଥା ।
ରାଜା—ମୂର୍ଖର ବେଶଭୂଷାରୁ ତ ଅନୁମାନ ହେଉଛି କଣେ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ରାଜପୁତ୍ର । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ରେ ମୂର୍ଖ ! ଏ ଚଣ୍ଡାଳ ବୃତ୍ତିରେ କାହିଁକି ମନ କଳାଇଲୁ ?
ଜ୍ୟୋତିଷ—ମହାରାଜ ! ଯେ ଯେଉଁ ଗ୍ରହରେ ଜନ୍ମ ।
ରାଜା—ଆରେ ମୂର୍ଖ ! ଆଜ ତୋର ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିଦେବି ।
କେଦାର—ମୁଁ କଣ ଅନ୍ୟାୟ କରିଛି ମହାରାଜ ।
ରାଜା—ଆହୁରି ଅନ୍ୟାୟ କରିଥାନ୍ତୁ ?

ଗୀତ

(ଆଲେ ଦୁଷ୍କୃତ—ରୂପକ)

କହ ରେ ବର୍ବର କାହିଁ ମୋ କୁମର
ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ଗୋପନେ ନେଲୁ ।
ଜାଣି ଜାଣି ଦୁଷ୍ଟ କୃଷ୍ଣସ ମସ୍ତକେ
ଆପେ ଆଣି ପକାଇଲୁ ।
ଏଡ଼େ ମନ୍ଦ କରମ
କରିବାକୁ ମୂର୍ଖ ଦେଲୁ ମନ ।୧।

ମୂର୍ଖ, କାହିଁକି ବଳେ ବଂଶ ମୃତ୍ୟୁକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲୁ ?

ଗୀତ

ପୁର ଧନ ପାଇଁ ମୂର୍ଖ ହୋଇ ବାଇ
କର ନରହତ୍ୟା ପାପ

ଆଜନ୍ମ ରେ ମୂର୍ଖ ! କୃଞ୍ଜିବୁ ମେ ମୃଗ
ରଖିବଟି କେଉଁ ବାଣ
ଧିକ ଧିକ ତୋ ବୁଦ୍ଧି
କୁଳାଙ୍ଗାର ହେଲୁ ତୋର ବାନ ବଧି । ୨ ।

କୁଳାଙ୍ଗାର ତୋର ପାପର ସମୁଚିତ, ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ କରିବି, ତେବେଯାଇ ଚେଷ୍ଟା କରିବ ।

(ସାରଦ୍ୱାଜ ପ୍ରବେଶ, ଦଉଡ଼ିବୋଲ ଦରିବୋଲ ଭଙ୍ଗ)

ରାଜା—ଜୟ, ଜୟ ତପସ୍ୱୀ ! ମୋର ପ୍ରଣାମ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ ।

କେଦାର—ପିତା ପିତା ! ମୋତେ ଏହି ଅବସ୍ଥା ଦେଖିବାକୁ ଆପଣଙ୍କ ମନରେ ଥିଲା ?

(ଥକାହୋଇ ବସିପଡ଼ିବା)

ସାରଦ୍ୱାଜ—ରାଜନ, ଏ କ'ଣ ? ଏ ପିଲା କାହିଁକି ଏପରି ହୋଇଛି ?

ରାଜା—ତପସ୍ୱୀ ଶୁଣ କହିବି, (କେଦାରକୁ ଦେଖାଇ) ଏ ପାଷାଣ୍ଡ ମୋ ପୁତ୍ରକୁ ନେଇ ମାରି ଦେଉଥିଲା । ଦଇବ କଲରୁ ମୋର ଗୁଇନ୍ଦାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଧରାହୋଇ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଆସିଛି । ଆଜି ଏ ପିଲାକୁ ଏପରି ଆଘାତ କରିଛି, ସଦ୍ୟାଘାତ ପ୍ରହାର ବାହାରିଲା ଭଳି ହୋଇଛି—ଆପଣ ଦେଖନ୍ତୁ । ଅନୁଗ୍ରହ କରି ମୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋଚନ କରନ୍ତୁ ।

ସାରଦ୍ୱାଜ—କହି ରଚନା କରନା, ଏ ସନ୍ତାନଟି ଆପଣଙ୍କର ଜନ୍ମିତ ପୁତ୍ର ? ସ୍ୱାର ମାତା ଅଛନ୍ତି ତ ?

ରାଜା—ନା ତପସ୍ୱୀ, ତାର ଜନ୍ମିତ ପିତାମାତା କିଏ ମୁଁ ଜାଣେନାହିଁ ! ମୁଁ ଥରେ ନଦୀରେ ସ୍ନାନ କରୁ କରୁ ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡିରେ ଥାଇ ଏ ପିଲାଟି ମୋ ନିକଟରେ ଭାସି ଭାସି ଲାଗିଲା । ମୁଁ ତା ରୂପରେ ଓ ତାର ତେଜରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଧର୍ମପୁତ୍ର କରି ରଖିଲି । ସେତେବେଳେ ଶିଶୁଟି ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ତିନ ଦିନର ହୋଇଥିବ ।

ସାରଦ୍ୱାଜ—ଆଚ୍ଛା, ଏତେ ଦିନର ଅବସ୍ଥାରୁ ଶିଶୁଟିକୁ ବଞ୍ଚାଇଲେ କିପରି ?

ରାଜା—ଭାଗ୍ୟକୁ ଜଣେ ଦାସୀ ମିଳିଲା ! ତାର ଆଶ୍ରୟରେ ଶିଶୁଟିକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ଦେବାରୁ ସେ କ୍ଷୀର ଦେଇ ତାହାକୁ ବଞ୍ଚାଇଲା ।

ସାରଦ୍ୱାଜ—ସେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ କାହିଁ ?

ରାଜା—ତପସ୍ୱୀ ସେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ (କେଦାରକୁ ଦେଖାଇ) ଏ ପାଷାଣ୍ଡର ସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି ପୁତ୍ରଟିକୁ ସ୍ୱାକୁ ଦେଇଦେଲା । ତାର ଆଗରୁ ମନ ପ୍ରକୃତ ନ ଥିଲା । ଏହି ପାଷାଣ୍ଡ ତାକୁ କୌଣସି ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ଧର୍ମନାଶ କରିଛି ।

କେଦାର—ନା, ମିଥ୍ୟାକଥା ।

ରାଜା—ଚୁପ୍ କର, ତପସ୍ୱୀ । ପୁତ୍ରଟି କିପରି ଚେତା ପାଇବ ତାହା ବାଟ କରନ୍ତୁ ।

ସାରଦ୍ୱାଜ—ସେହି ସ୍ତ୍ରୀ, ସେ କ'ଣ ସ୍ୱାର ପାଳନକର୍ତ୍ତ୍ରୀ ; ସେ ନ ଆସିଲେ କୌଣସି ମତେ ଆରୋଗ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ରାଜା—ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଆସୁଥିବ, ତାକୁ ମୁଁ ଡାକିଛି କରିଛି ।

ସାରଦ୍ୱାଜ—(ସ୍ୱଗତ) ବେଶ ହେଉଛି ଲାଗିଛି, ଯେ ଦୋଷୀ ସେ ଭଦ୍ର ଲୋକ, ବର୍ତ୍ତମାନ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀରେ ଦଣ୍ଡ ।

(କୁମୁଦ ପ୍ରବେଶ, କେଦାର ତାକୁ ଦେଖି)

କେଦାର—ଏ କିଏ ? ଏ କିଏ ? ମୋର ହୃଦୟେଶ୍ୱରୀ କୁମୁଦ ହାଃ ବିଧାତା !

କୁମୁଦ—ପିତା ସାରଦ୍ୱାଜ, ଅଭାଗିନୀର ଏହି ଦଶା (କେଦାର ପ୍ରତି) ନାଥ ! ନାଥ !

ରାଜା—(ସ୍ୱଗତ) ଏ କ'ଣ ?

ସାରଦ୍ୱାଜ—ନା, କହି ରଚନା କରନା । ନେ ତୋ ସନ୍ତାନକୁ ନେ, କୁମୁଦ (ସୁରେନ୍ଦ୍ରକୁ ଦେଖି) ବାପ ବାପ ମୋ ରଙ୍କ ନିଧିରେ (ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମୂର୍ଚ୍ଛାରୁ ଉଠି) ମା ମା, ତୁମର ଏ ଦଶା କାହିଁକି ? ତୁମର ଚନ୍ଦ୍ରପରି ବଦନ ହୋଇଛି କାହିଁକି ?

(କୁମୁଦ କାନ୍ଦିବେ ଲାଗିବା ସୁରେନ୍ଦ୍ର ଜାଣିବାର ଖୋଲଦେବା ।)

ରାଜା—ତପସ୍ୱୀ ! ଏ ଘଟଣାବଳୀ ଦେଖି ମୋର ମନ ବିଭ୍ରମ ହୋଇଗଲାଣି ।

ସାରଦ୍ୱାଜ—ଆଜ୍ଞା, ରାଜନ୍ ! ତୁମ୍ଭ ପୁତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ସଚେତ, ଥରେ ଭଲକରି ପଚାର କିଏ ତାକୁ ଏ ସ୍ୱଳ୍ପତର ଦଣ୍ଡ ଦେଇଥିଲା ।

ରାଜା—ବାପ ସୁରେନ୍ଦ୍ର, ତୋତେ କିଏ ଏ ଦଶା ଦେଲା ?

ସୁରେନ୍ଦ୍ର—ମାମୁଁ ଦୁହେଁ ଆମ ଘରେ ପଶିଥିଲେ । ମୁଁ ଯେପରି ଘରକୁ ଯାଇ ମା, ମା, ଡାକିଲି, ସେ ମୋତେ ଧରିନେଇ ଜଙ୍ଗଲରେ ମାରି ପକାଇଥିଲେ । କିଏ ରକ୍ଷାକଲା ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ ।

(କୁମୁଦ ପୂର୍ବ ଗୁଣାକରଙ୍କ ପତ୍ରଖଣ୍ଡି ପ୍ରଦାନ)

ରାଜା—(ପଢ଼ି) ଗୁଣସାଗର, ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଶତ୍ରୁ (ଉଠିଯାଇ କେଦାର ହସ୍ତରୁ ସାଙ୍କୋଳ ଫିଟାଇ) ସାରବର, ମୁଁ ପ୍ରକୃତରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦୋଷୀ କରିଛି । ତୁମ୍ଭେ ଦେବତା, ମୋତେ କ୍ଷମାଦିଅ ।

ସାରଦ୍ୱାଜ—ରାଜନ୍, ଥରେ ଭଲକରି ଦେଖିଲ୍ ଏ କନ୍ୟା କାହାରି ।

ରାଜା—କିଏ, ମୁଁ ଚିହ୍ନିପାରୁ ନାହିଁ !

ସାରଦ୍ୱାଜ—ଥରେ ତୋର ସ୍ନେହ ଭରଣତ ହୃଦୟରେ ଦେଖ, ଏ ତୋହର କନ୍ୟା କୁମୁଦ ନା ?

ରାଜା—ମୋର କନ୍ୟା କୁମୁଦ, ମୁଁ ତାକୁ···ନା,···ଏ କିଏ କୁମୁଦ, ମୋର କନ୍ୟା କୁମୁଦ !

କୁମୁଦ—ପିତା ପିତା, ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର ।

ସାରଦ୍ୱାଜ—ରାଜନ୍, ତୋର ଜାମାତା ସେହି ମଗଧ ଦେଶ ଅଧୀଶ୍ୱର କେଦାର ସିଂହ ।

ରାଜା—ଆସ, ବତ୍ସ !

ଋଷି—କେଦାର ନେ ତୋର ପୁତ୍ରକୁ କୋଳରେ ଧର ।

କେଦାର—(ସୁରେନ୍ଦ୍ରକୁ ଧରି) ବାପରେ !

ରାଜା—ଋଷିବର ! ଆପଣ କେଉଁ ଦେବତା, ମୋତେ କ୍ଷଣକ ମଧ୍ୟରେ କଣ ଦେଖାଇଦେଲେ ? ଏ ସମସ୍ତ ଘଟଣା କଣ, କହିଦିଅ !

ସାରଦ୍ୱାଜ—ତୁମ୍ଭ ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କୁ ପଚାର, ସେ ସମସ୍ତ କହିପାରିବେ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଆମ୍ଭେ କିଛି ଦୋଷ କରିନାହୁଁ, ଆମ୍ଭକୁ (ଗୁଣକୁ ଦେଖାଇ) ଏମାନେ କହିଲେ ତୁମ୍ଭେ ରାଜାଙ୍କୁ କହ, କୁମୁଦର ଯେ ସନ୍ତାନ ହେବ ସେ ଆପଣଙ୍କ ଶତ୍ରୁ ।

ରାଜା—ସତେ ଋଷିବର ! ସୁରେନ୍ଦ୍ର ନଈରେ ଭସି ଆସିଲା କିପରି ? କୁମୁଦକୁ କିଏ ରକ୍ଷାକଲା ? କୁମୁଦର ଏ ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କିଏ ମିଳନ କରାଇଲା ଓ କୁମୁଦକୁ ପୁଣି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରାଇଲା କିଏ ?

ସାର—କୁମୁଦ ଆମ୍ଭଦ୍ୱାରା ଉଦ୍ଧାର ହୋଇ କେଦାରର ପାଟମହିଷୀ ହେଲା । ତତ୍ପରେ କେଦାରର ଅନ୍ୟ ରାଣୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା କୁମୁଦର ଗର୍ଭ ପ୍ରସବ ସମୟରେ ସନ୍ତାନଟି ନଦୀରେ ଭସିଲା ଓ କୁମୁଦକୁ ବନବାସ ଦଣ୍ଡ ହେଲା । ଆମ୍ଭେ ଏ ସବୁ କଥା ଜାଣିପାରି କୁମୁଦକୁ ଛଦ୍ମବେଶରେ ତୋର ଦେଶକୁ ପଠାଇ ଦେଲୁ । ଏଥିରେ ପ୍ରକୃତ ଦୋଷୀ—୧ମ-ଜ୍ୟୋତିଷ (ଜ୍ୟୋତିଷ ଭୟରେ-ନା), ୨ୟ ଗୁଣସାଗର, ୩ୟ ଅଳୁ, ୪ର୍ଥ କେଦାରର ରାଣୀ କମଳା (କୁମୁଦର ସପତ୍ନୀ), ୫ମରେ ମୃଦୁସ୍ୱରି, ଏହି ପାଞ୍ଚଜଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏତେ କାଣ୍ଡ ।

ରାଜା—କେଦାର, ମୋ ଧନ, ଆସ ଏ ଅଭାଗା ପିତାର ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷାକର । ମୁଁ ଥରେ ତୋତେ କୋଳରେ ଧରେ । ଆ କୁମୁଦ, ତୋର ସ୍ନେହର ଧନ ସୁରେନ୍ଦ୍ରକୁ କୋଳରେ ଦେନଆ (ତଥାକରଣ) । ଋଷିବର ! ଆଜ ମୋର ଜୀବନ ସାର୍ଥକ ହେଲା, ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସଦା ଋଣୀ (ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରଣିପାତ)

କେଦାର—(ହୃଦପ୍ରତ) ବର୍ତ୍ତମାନ ମଗଧ ଯାଇ ସେ ପାଷଣ୍ଡୀ ଦୁଇଜଣ ଓ ଏ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ତିନିଜଣଙ୍କୁ ଯାବତ୍ ଜୀବନ କାରାଗୃହରେ ରଖ ।

ରାଜା—(ଋଷିଙ୍କୁ କୋଳାଗତ ଓ ସମସ୍ତେ ମିଳନରେ) ମଙ୍ଗଳମୟ ହରି ଯାହା କରନ୍ତି ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ । ହରିବୋଲ, ହରିବୋଲ, ହରିବୋଲ, ବୋଲଭାଇ !

ଗୁପ୍ତମନ୍ତ୍ର

ଗୁପ୍ତମନ୍ତ୍ର

ଗୀତିନାଟ୍ୟ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(କମଳା ରାଧାରମଣଙ୍କ ସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିବା ସମୟରେ ରାଜା ମୁକ୍ତାରାମ ଧୀରେ ଧୀରେ ପ୍ରବେଶ କରିଲେ)

ମୁକ୍ତାରାମ—ରାଣୀ !

କମଳା—ମୁଁ ରାଣୀ ? ଆପଣ ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା ନୁହନ୍ତି, ସାମାନ୍ୟ ପଥର ଭିକାରୀ ।

ମୁକ୍ତାରାମ—ତେବେ କଣ ମୁଁ ମୋର ସର୍ବସ୍ୱ ହରାଇଛି କମଳା ? ନା, ନା, ମୁଁ କିଛି ହରାଇ ନାହିଁ । ତୁମେ ମୋର ରାଜ୍ୟ, ଆଉ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଏହି ରାଧାରମଣ ।

କମଳା—ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ରାଧାରମଣ ସତ, କିନ୍ତୁ ରାଧାରମଣଙ୍କ ଦୁଃଖରେ ଆପଣ ଦୁଃଖୀ ନୁହନ୍ତି ।

ମୁକ୍ତାରାମ—ରାଧାରମଣଙ୍କ ଦୁଃଖ ? ଏ କପରି କଥା ରାଣୀ !

କମଳା—ରାଧାରମଣଙ୍କର ଘୋର ଦୁଃଖ, ମୁଁ କାଲି ରାତିରେ ରାଧାରମଣଙ୍କର ଦୁଇ ଚକ୍ଷୁରୁ ଜଳ ଗଡ଼ିବାର ଦେଖିଛି ।

ମୁକ୍ତାରାମ—ରାଧାରମଣ ଚକ୍ଷୁରୁ ଜଳ ଗଡ଼ାଉଛନ୍ତି ! ସେ କପରି କଥା କମଳା ?

କମଳା—ଆପଣ ଯେ ଗୋଟାଏ ଗୁରୁତର ଅନ୍ୟାୟ କରିଛନ୍ତି !

ମୁକ୍ତାରାମ—ମୁଁ ତ କିଛି ଅନ୍ୟାୟ କରିନାହିଁ, ମୋତେ ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦିଅ କମଳା !

କମଳା—ଆପଣଙ୍କ ପିତୃ ରାଜ୍ୟରେ ଯେ ଯୁଗଳ ମୂର୍ତ୍ତି ବହୁକାଳ ହେଲା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥିଲେ, ଆପଣ ସେ ସମୟରେ ଶତ୍ରୁଧରଙ୍କୁ ସିଂହାସନ ଦେଇ ଚାଲି ଆସିଲେ, ସେତେବେଳେ ରାଧାରମଣଙ୍କ ବାମସ୍ଥ ରାଧାରାଣୀଙ୍କୁ ମାଗିବାକୁ ଭୁଲି ଯାଇଥିଲେ ।

ମୁକ୍ତାରାମ—ବାସ୍ତବିକ ମୁଁ ଭୁଲିଛି । ରାଧାରାଣୀଙ୍କୁ ମାଗି ପାରିଲି ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ମନରଟି ଶୂନ୍ୟ କରିବାକୁ ମୋର ମନ ଡାହିଁକ ହେଲା ନାହିଁ । ଏହି ରାଧାରମଣଙ୍କୁ ଘେନି ଚାଲିଆସିଲି ରାଣୀ ।

କମଳା—ଏ କେବଳ ଆପଣଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥପର କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ କି ? ଆପଣ କ୍ଷଣକାଳ ପାଇଁ ମୋତେ ଛାଡ଼ି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଆପଣଙ୍କ ରାଧାରମଣଙ୍କୁ ରାଧାରାଣୀଙ୍କ ନିକଟରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରି ରଖି ପାରନ୍ତି । ଏହା କଣ ସ୍ୱାର୍ଥପର କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ କି ?

ମୁକ୍ତାରାମ—ବାସ୍ତବିକ, ମୁଁ ସ୍ୱାର୍ଥପର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି । ମୁଁ ଘୋର ଅପରାଧୀ, ମୋତେ ଉପାୟ କହିଦିଅ କମଳା, ଶତ୍ରୁଧର ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର କୌଣସି ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷାକରିବ ନାହିଁ । ଉପାୟ କଣ ? ରାଧାରମଣ ! ମୋତେ ବୁଦ୍ଧି ଦିଅ, ମୋତେ ଉପାୟ ଦିଅ ।

(ଏହା କହି ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ଦ୍ରୁତ ଚାଲିଗଲେ)

କମଳା—ହାଃ ଅଦୃଷ୍ଟ ! ଯେ ଦିନେ ବିପୁଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅଧିକାରୀ, ସେ ଆଜି ପଥର ଭିକାରୀ !

(ଏ ସମୟେ ଶୁକଦେବ ଗୀତଟିଏ ଗାଇ ଆସିଲେ)

ଗୀତ

ବଂଶୀ ମୋର ବାଜେନା ସଖି,
ବାମେ ନରେଖି ନାହିଁ ଶ୍ରୀରାଧା ।
ମୁହିଁ ଏକାକୀ ସକଳ ଆଡ଼ି
ତା ବିଚ୍ଛେଦେ ମୋର ପରାଣେ ବାଧା । ପଦ ।
ସ୍ଥାବରଜଙ୍ଗମେ ମୋତେ ମୁହିଁ ଦେଖେ,
ପ୍ରିୟା ବିନା ହୋଇ କେମନ୍ତେ ରହି,
ରାଧା ବିନା ମୋର ନାହିଁ ଆଧାର
ତା ବିଚ୍ଛେଦେ ମୋର ପରାଣେ ବାଧା ॥

କମଳା—ଶୁକଦେବ !

ଶୁକଦେବ—ମା !

କମଳା—ରାଧାରମଣଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରୁ ଜଳ ଗଡ଼ିବା କଥା କିଛି ଜାଣ କି ?

ଶୁକଦେବ—ଜାଣେ ମା !

କମଳା—ତେବେ ଉପାୟ ?

ଶୁକଦେବ—ଶକ୍ତିଧର ନିକଟରୁ ରାଧାରାଣୀଙ୍କୁ ମାଗି ଆଣିବା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛି ଉପାୟ ନାହିଁ ମା !

କମଳା—ଶକ୍ତିଧର ଯେବେ ରାଧାରାଣୀଙ୍କୁ ନ ଦିଏ ।

ଶୁକଦେବ—ତା ହେଲେ ରାଧାରମଣଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରୁ, ଅବିରତ ଝର ଝର ଜଳ ଗଡ଼ିବ । ତାକୁ ନିବାରଣ କରିବାର ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ ମା ! ମୁଁ ଆସୁଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କମଳା—ହେ ରାଧାରମଣ, ପ୍ରେମର ଠାକୁର ! ଉପାୟ ଦିଅ । ତୁମ ଚକ୍ଷୁରୁ ଜଳ ଗଡ଼ିବା ଦେଖି ମୁଁ ସେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହି ପାରୁନାହିଁ ।

(ଏ ସମୟେ ଶଙ୍ଖନାଦ ଆସି ପହଞ୍ଚି କହିଲା)

ଶଙ୍ଖନାଦ—ମା ! ଏଇ ଯେ ରାଜା ମହାଶୟ ଆସିଛନ୍ତି ।

(କମଳା ପିତାଙ୍କ ଚରଣ ବନ୍ଦନା କଲା ପରେ)

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ମୁକ୍ତିରାମ, କେଉଁଠାରେ କମଳା ?

କମଳା—ଏଇ ଯେ, ରାଧାରମଣଙ୍କ ପଦ ସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଅଛନ୍ତି ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ଛି ଛି, ନିର୍ଲଜ୍ଜ କାପୁରୁଷ !

କମଳା—ଏପରି ଭାଷିକି କହୁଛନ୍ତି ବାବା !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ମୁଁ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ, ସେ ହୃତରାଜ୍ୟର ପୁନରୁଦ୍ଧାର କରିବେ ନା ଏହି ରାଜା ରାମଙ୍କ ପଦପ୍ରାନ୍ତେ ପଡ଼ିଥିବେ, ମୁକ୍ତିରାମ ! ମୁକ୍ତିରାମ ! !

(ମୁକ୍ତିରାମ ଧୀରେ ପ୍ରବେଶି ରତ୍ନେଶ୍ୱରଙ୍କ ପଦ ବନ୍ଦନା କଲେ)

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ମୁଁ ତୁମକୁ ଗୋଟାଏ କଥା ପଚାରିବାକୁ ଆସିଛି ମୁକ୍ତିରାମ ! ତୁମେ କି ତୁମର ଏହି ରାଧାରମଣଙ୍କୁ ଚିହ୍ନ ? ସେ ଦିନେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଯୁଦ୍ଧରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ କହିଥିଲେ "କ୍ଲୈବ୍ୟଂ ମସ୍ମଗମଃ ପାର୍ଥ !"

ମୁକ୍ତିରାମ—ମୁଁ ସେ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ, ମୋର ପ୍ରତିପକ୍ଷ କିଏ ?

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—କପରି ବୁଝିବ ? ତୁମେ ସେ ସାଧୁ, କାପୁରୁଷ । ଏହି ରାଧାରମଣ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ସ୍ୱେଚ୍ଛା ପର କେଉଁ ପ୍ରକାର ଆସିଲ । ମୁଁ ତୁମକୁ କନ୍ୟାଦାନ କରି ଆଉ ସଭ୍ୟ ସମାଜରେ ମୁଖ ଦେଖାଇ ପାରୁନାହିଁ । କି ଲଜ୍ଜା, କି ଅପମାନ ! ସାମାନ୍ୟ ଗୋଟାଏ ବିଗ୍ରହ ବିନିମୟେ ସିଂହାସନ ଦାନ ! ଜଗତ ଇତିହାସରେ ଏ ବୋଧହୁଏ ପ୍ରଥମ ! ଏତେ ବଡ଼ ମୂର୍ଖତା କେହି କେବେ କରି ନାହିଁ କମା କରିବ ନାହିଁ ।

କମଳା—ପିତା ! ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଉଛି, ସେ କିଛି ଅନ୍ୟାୟ କରି ନାହାନ୍ତି ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ସେ କୌଣସି ଅନ୍ୟାୟ କରି ନାହାନ୍ତି ?

କମଳା—ନା ବାବା, ସେ କୌଣସି ଅନ୍ୟାୟ କରି ନାହାନ୍ତି । ଶକ୍ତିଧରର ପ୍ରାଣରେ ରାଜ୍ୟ ଆକାଂକ୍ଷା ଥିଲା । ସେ ଉଦ୍ୟୋଗୀ ଓ ଉଚ୍ଚାଶୟ । ସେ ଏକେତ ସୈନ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲା । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଯୁଦ୍ଧ ବିଗ୍ରହ ଘଟାଇ ବହୁ-ଲୋକ କ୍ଷୟ ହେବା ଅପେକ୍ଷା ଶକ୍ତିଧର ହାତରେ ସିଂହାସନ ଦେଇ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ କରିଛନ୍ତି ବାବା !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର ମୂର୍ଖ ତୁମ୍ଭ, ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ମାରିବାକୁ ନ ଦେଇ ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରିବା କ ଉଚିତ ? ଶଙ୍ଖଧରର ଅତ୍ୟାଚାରରେ ତୋର ପ୍ରଜାମାନେ ଆତୁର ଓ କାତର । ସେମାନେ ଘୋର ନର୍ଯାତନା ସହ୍ୟ କରିବା ଅପେକ୍ଷା ଆତ୍ମବଳ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ମୁକ୍ତକାମ—ଏ ଅନର୍ଥ ପାଇଁ ଦାୟୀ ଆପଣଙ୍କ ପୁତ୍ର ବଜ୍ରବାହୁ ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର ବଜ୍ରବାହୁ !

ମୁକ୍ତକାମ - ହଁ ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ବଜ୍ରବାହୁ ! ବଜ୍ରବାହୁ ଉପରେ ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଅଭିଯୋଗ କରନ୍ତି !

ମୁକ୍ତକାମ—ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ, ଶଠ ଓ ପ୍ରବଞ୍ଚକ । ମୁଁ ତା'ର ଉକ୍ତିରେ ସତ୍ୟତାକୁ ଚିରଦିନ ସନ୍ଦେହ କରେ ।

ବଜ୍ରବାହୁ—(ପ୍ରବେଶି) ପିତା ! ମୁଁ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଦେଶ ପାଇଲେ ଶଙ୍ଖଧରର ରାଜଧାନୀ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ସାହସୀ ହେବି ।

ମୁକ୍ତକାମ—ତୁମ୍ଭେ କ ଜାଣନା ବଜ୍ରବାହୁ ! ମୁଁ ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ଶଙ୍ଖଧରକୁ ସିଂହାସନ ଦାନ କରି ଆସିଛି ।

ବଜ୍ରବାହୁ—ପ୍ରଜାମାନେ ଯେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଚାହାନ୍ତି ।

ମୁକ୍ତକାମ—ମୁଁ ଚାହେଁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର କଲ୍ୟାଣ, ମୋର ପ୍ରିୟତମ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମୃତଦେହ ସ୍ତୂପାକାର କରି ମୁଁ ମୋର ସିଂହାସନର ସୋପାନ ବଢ଼ାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ବଜ୍ରବାହୁ !

ବଜ୍ରବାହୁ—ତେବେ କେଉଁଣ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏହି ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ହେଉଥିବ ?

ମୁକ୍ତକାମ ସେ କଥା ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ, ତୁମ୍ଭେ ତ ଗୋପନେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଶାନ୍ତି ଓ ଉତ୍ତେଜନା ସୃଷ୍ଟି କରିଛ, ଆଉ ଏକ ପଟରେ ଶଙ୍ଖଧରକୁ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ବୋଲି ପ୍ରକଟ କରାଇ ଦେଉଛ । ଏ ସବୁ ଅଶାନ୍ତି ଲାଗି ଦାୟୀ ତୁମେ ।

ବଜ୍ରବାହୁ—ମୁଁ ?

ମୁକ୍ତକାମ—ହଁ ତୁମ୍ଭେ; ତୁମ୍ଭର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମୋତେ ସିଂହାସନରେ ବସାଇବା ନୁହେଁ । ଶଙ୍ଖଧରକୁ ସିଂହାସନଚ୍ୟୁତ କରିବା !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ତା ଯଦି ସତ୍ୟ ହୁଏ, ବେଶ୍ ବଜ୍ରବାହୁ ସାହାଯ୍ୟରେ ଶଙ୍ଖଧରକୁ ସିଂହାସନଚ୍ୟୁତ କରି ତା ପରେ......

ମୁକ୍ତକାମ—ତା ପରେ ଆଉ କଅଣ ? ବଜ୍ରବାହୁର ହାତ ଧରି ସିଂହାସନରେ ବସାଇ ଦେବା ଆପଣଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, କିନ୍ତୁ କାହିଁକି ଏପରି ପରିବର୍ତ୍ତନର ପ୍ରୟୋଜନ ହେଉଛି; ମୁଁ ଯେ କିଛି ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ—ଶଙ୍ଖଧର ଯେ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ପିତା !

ମୁକ୍ତକାମ—ତୋର ଏ ଯେ ମାମୁଁ, ତା' ଠାରୁ କଣ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ନ ହେବେ କାହିଁକି ? ଏପରି କିଛି ପ୍ରମାଣ ଦେଇ ପାରିବୁ ଶଙ୍ଖନାଦ ! ନା, ତା ଦେଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ ! ମୁଁ ମାତ୍ର ଦୁଇଟି ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ତୋର ମାମୁଁଙ୍କ ଗୁଣଗ୍ରାମ ବୁଝି ନେଇଛି । ପ୍ରଜାମାନେ ଯେବେ ଶଙ୍ଖଧରର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ନ ହୋଇ ନାନାଦି ପ୍ରତିବାଦ କରନ୍ତି, ସେ ନିଜେ ନଷ୍ଟ ହେବେ । ଅବଶେଷରେ ରାଜପୁରୀ ଶ୍ମଶାନରେ ପରିଣତ ହେବ ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ତୁମ୍ଭେ ଉନ୍ମାଦ, ମୁକ୍ତକାମ ! ତୁମେ ଉନ୍ମାଦ ।

ବଜ୍ରବାହୁ—ମୁଁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନକଥା ପଚାରିବାକୁ ଚାହେଁ, ତୁମ୍ଭେ ଶଙ୍ଖଧରକୁ ସିଂହାସନଚ୍ୟୁତ କରିବାକୁ କୌଣସି ଚେଷ୍ଟା କରିବ ନାହିଁ ?

ମୁକ୍ତକାମ—ନା କେବେ ନୁହେଁ । ମୁଁ ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ଶଙ୍ଖଧରକୁ ସିଂହାସନ ଦାନ କରି ଆସିଛି । ତା ଫେରି ପାଇବାର କିଛି ମାତ୍ର ଚେଷ୍ଟା କରିବି ନାହିଁ ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ସେ ଚେଷ୍ଟା ମୁଁ କରିବ । ମୁଁ ଶଙ୍ଖନାଦ ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅବସର ଦେବ । ମୁଁ ବୃଦ୍ଧ ହୋଇଛି ସତ୍ୟ, ମୁକ୍ତକାମ ! କିନ୍ତୁ ଏହିର କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲେ ମୋର ଶିର ପ୍ରଶିରର ରକ୍ତ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇଉଠେ । ତୁମେ ଯାଅ ବଜ୍ରବାହୁ, ତୁମେ

ସୈନ୍ୟ ସମାବେଶ କର । ମୁଁ ସତ୍ୟ କହୁଛି, ସେ ଚେଷ୍ଟା ମୁଁ କରିବି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବଜ୍ରବାହୁ—ତେବେ ମୁଁ ଆସେ ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ଆଚ୍ଛା ଶଙ୍ଖନାଦ ! ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ, ତୋର କି ଏଥିରେ ମତ ?

ଶଙ୍ଖନାଦ—ମା, ବାପା ! ମୋତେ ଅନୁମତି ଦିଅ, ମୁଁ ଯୁଦ୍ଧ କରିବି । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏତେ ଅତ୍ୟାଚାର ସହ୍ୟ ହୁଏ ନା ମା !

କମଳା—(ରତ୍ନେଶ୍ୱର ପ୍ରତି) ବାପା ! ମୋର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ରକୁ ଯୁଦ୍ଧାନଳରେ ଆହୁତି ଦିଅନା !

ମୁକ୍ତାରାମ—ହେ ରାଧାରମଣ ! ତୁମର କି ଇଚ୍ଛା, ତୁମେ ଜାଣ । ମୁଁ ଏ ସମସ୍ତ ଦେଖି ଅବାକ୍ ହୋଇଗଲିଣି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶଙ୍ଖନାଦ—ମା ! ତୁମେ ଯଦି ଥରେ ବାପାଙ୍କୁ କୁହ, ସେ ଯୁଦ୍ଧଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବେ । ମୁଁ ଶୁଣିଛି, ତାଙ୍କପରି ସାହସୀ ଓ ଯୋଦ୍ଧା ଆଉ କେହି ନାହାନ୍ତି ।

କମଳା—ସେ କଥା ଖୁବ୍ ସତ୍ୟ ଶଙ୍ଖନାଦ ! କିନ୍ତୁ ସେ ରାଧାରମଣଙ୍କ ପଦ ଛୁଇଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛନ୍ତି, ଜୀବନରେ କାହା ଅଙ୍ଗରେ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତ କରିବେ ନାହିଁ । ବରଂ ପ୍ରୟୋଜନ ହେଲେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବେ ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ତା ହେଲେ ଶଙ୍ଖନାଦ, ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଯିବୁ କି ନା ।

ଶଙ୍ଖନାଦ—ମା ! ମୋତେ ଅନୁମତି ଦିଅ । ବାପା ପଛକେ ଯୁଦ୍ଧ ନ କରିବେ ନ କରନ୍ତୁ, ମୁଁ ଯୁଦ୍ଧକରି ଶତ୍ରୁଧରକୁ ସିଂହାସନରୁ ତଡ଼ି ଦେଇ ମୋର ବାପାଙ୍କୁ ସିଂହାସନରେ ବସାଇବି । ମା ! ତୁମେ ଯେ ରାଜରାଣୀ, ତୁମର ଏ ଭିକାରୁଣୀ ବେଶ ଦେଖିଲେ ମୋର ହୃଦୟ ଫାଟିଯାଏ ମା ।

କମଳା—(ରତ୍ନେଶ୍ୱର ପ୍ରତି) ବାପା ! ମୋତେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦିନ ଭାବିବାକୁ ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତୁ ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ନା ! ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୁଣିବାକୁ ଚାହେଁ, ଶଙ୍ଖନାଦ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଯିବ କି ନାଁ ।

କମଳା—ନା ଯିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ତାକୁ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯିବାକୁ ଦେବି ନାହିଁ । ରାଜ୍ୟ ଜୟ କରିବା ଅପେକ୍ଷା ଆତ୍ମଜୟ କରିବା ଅଧିକ ବଡ଼ କାର୍ଯ୍ୟ ପିତା !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ହଁ, ସ୍ୱୀକାର କଲେ ଖୁବ୍ ଭଲ କାର୍ଯ୍ୟ କିନ୍ତୁ, ତା ଭଳା ବା ରାଜପୁତର କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ତା ହେଲେ ଶଙ୍ଖନାଦ, ତୁ ତୋର ବାପାଙ୍କ ପରି ଏହି ରାଧାରମଣ ମନ୍ଦିରରେ ପଡ଼ିଥା, ପଶ୍ଚାତେ ମୋର କୌଣସି ଦୋଷ ଦାଉକୁ ନାହିଁ । ମୁଁ ଆସୁଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶଙ୍ଖନାଦ—ଅଜା ମହାଶୟ ! ଯାଅନା, ଯାଅନା, ଶୁଣ ଶୁଣ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କମଳା—ଶଙ୍ଖନାଦ ! ଶଙ୍ଖନାଦ ! ! ହେ ରାଧାରମଣ, ତୁମେ ସତ୍ୟ କି ଯୁଦ୍ଧ ବିଗ୍ରହ ଇଚ୍ଛା କର ?

(ଶୁକଦେବ ପ୍ରବେଶ)

ଗୀତ

ଭୁଲି ନପାରି ଗୋ ଭୁଲି ନପାରି
ପ୍ରିୟାମୁଖ ଚନ୍ଦ୍ର ମାଧୁରୀ
ମନେ ପଡ଼େ ସେହି ବଇଜୟନ୍ତୀ
ମନେ ପଡ଼େ ସେହି କଦମ୍ବମୂଳ
ଜୀବନେ ମରଣେ ଶୟନେ ସ୍ୱପନେ
ରାଧା ମୋର ଏକା ଚରଣେଶ୍ୱରୀ ।

(ମୁକ୍ତାରାମ ପ୍ରବେଶି)

ରାଣୀ ! ମୁଁ ଆଜ ରାଧାରମଣଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରୁ ଜଳ ଗଡ଼ିବାର ପରିଷ୍କାର ଦେଖିବାକୁ ପାଉଛି ।

କମଳା—ତାର ଉପାୟ ?

ମୁକ୍ତାରାମ—ହଁ ଉପାୟ ଅଛି, ଆଜ ମୁଁ ଶତ୍ରୁଧର ନିକଟକୁ ଲୋକ ପଠାଇବି । ସେ ଯେବେ ରାଧାରାଣୀଙ୍କୁ ପଠାଇ ନ ଦିଏ, ତା ହେଲେ ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା କରିବି ।

କମଳା—ଆପଣ ଯେ ରାଧାରମଣଙ୍କ ପଦଯୁଗଳ ଛୁଇଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛନ୍ତି, ଜୀବନରେ କାହା ଅଙ୍ଗରେ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତ କରିବେ ନାହିଁ !

ମୁକ୍ତାରାମ—ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ରାଧାରମଣଙ୍କ ଦୁଇ ଚକ୍ଷୁରୁ ଜଳ ଗଡ଼ିବା ଦେଖି ମୁଁ ଆଉ

ଧୈର୍ଯ୍ୟଧରି ରହିପାରୁ ନାହିଁ । ମୋତେ ବିଦ୍ରୋହ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମୁଁ ମୋର ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କୁ ଗ୍ଭହେଁ । ଶୁକଦେବ ! ତୁମ୍ଭଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରିବ କି ?

ଶୁକଦେବ— କି କାର୍ଯ୍ୟ ?

ମୁକ୍ତାରାମ—ମୋ ତରଫରୁ ଶଙ୍ଖଧର ନିକଟକୁ ଯାଇ ଶ୍ରୀରାଧା ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କୁ ଆଣିବାକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବ, ଆଉ ବୁଝାଇ କହିବ, ସେ ଯଦି ମୋର ରାଧାରାଣୀଙ୍କୁ ଫେରାଇ ନ ଦିଏ, ତା ହେଲେ ମୁଁ ଅନଶନ କରି ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବ ।

ଶୁକଦେବ—ତାର ଫଳ କଅଣ ହେବ ରାଜା ! ସେ ଯେ ଆନନ୍ଦରେ ନୃତ୍ୟ କରିବ । ସେ ଯେ ଆପଣଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଗ୍ଭହେଁ ।

ମୁକ୍ତାରାମ—କଅଣ କହୁଛ ଶୁକଦେବ ! ମୁଁ ତାକୁ ରାଜ୍ୟ ଦେଇଛି, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଦେଇଛି, ତାର ସେଥିରେ ତୃପ୍ତି ନାହିଁ ଯେ—ସେ ମୋର ମୃତ୍ୟୁ ଗ୍ଭହେଁ ? ଏକଥା ବିଶ୍ୱାସ ହେବା ପୂର୍ବ୍ବ ମୁଁ ଯେପରି ମରିଥାଏ । ରାଧାରମଣ ମୋତେ ମରିବାକୁ ଦିଅ, ମୋତେ ମରିବାକୁ ଦିଅ ! (ମନ୍ଦିରକୁ ଗ୍ଭଲିଗଲେ)

କମଳା—ଶୁକଦେବ ! ତୁମ୍ଭେ ଶଙ୍ଖଧରକୁ କାହିଁକି ଗୋଟାଏ ନରକ ପଶୁ ସଦୃଶ ମନେ କର ? ତୁମ୍ଭେ ପତ୍ରଟି ନେଇ ଯାଅ, ସେ ନିଶ୍ଚେ ଶ୍ରୀରାଧା ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କୁ ପଠାଇ ଦେବ । ଆସ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଆସ । ରାଧା-ରମଣ ! ଶଙ୍ଖଧରକୁ ସୁବୁଦ୍ଧି ଦିଅ, ଶଙ୍ଖଧରକୁ ସୁବୁଦ୍ଧି ଦିଅ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

———

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଜଣେ ବୈଷ୍ଣବ ଗୀତଟିଏ ଗାଇ ପ୍ରବେଶ)

ମିଛ ମାୟାରେ ଭୁଲନା ରେ ପାଗଳା ମନ ।
ଅସାର ସଂସାର — କେହ୍ନ ନୁହେଁ କାର
ଧନ, ଦାରା, ସୁତ ସବୁ ହିଁ ଅଥିର
କ୍ଷଣିକ ବିଳାସ — ନାହିଁ ସୁଖ ଲେଶ
କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁର ଏ ଜୀବନ । ୧ ।
ଆତ୍ମୀୟ ସୋଦର — ଯାକୁ ବୋଲୁ ମୋର
ମଲାବେଳେ କେହ୍ନ ନ ଯିବେ ସଙ୍ଗର
ତୋ ପିନ୍ଧା ପାଲଟି — ଦେବେ ଘୋଡ଼ ଘୋଡ଼
ଗନ୍ତୁଥିବ ମୁଣ୍ଡ ଶ୍ମଶାନ । ୨ ।
ଯେବେ ଗଣ୍ଠିଧନ — ଭଜ ନାମ କୃଷ୍ଣ
ସେହି ତୋ ପିଣ୍ଡକୁ ହୋଇବ କାରଣ
ପିବୁ ସୁଖ ନିଦ୍ରା — ନାହିଁ ଭବବାଧା
ନ ଦଣ୍ଡିବ କାଳ ଶମନ । ୩ ।

(ଏ ସମୟରେ ଶଙ୍ଖଧର ପହଞ୍ଚିଗଲେ, ବୈଷ୍ଣବ ନିକଟକୁ ଯାଇ ମାଗିଲା)

ବାବା ! ଗୋଟିଏ ପଇସା ଭିକାରୀକୁ ଦେ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ଏ ଭବସଂସାରେ ସାର ବୋଇଲେ କେବଳ ପଇସା, ଆଉ ଅନ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ ? ଆଚ୍ଛା, କେତେ ଦିନ ହେବ ବାବାଜୀ ହୋଇଛ ? ବୟସ କେତେ ?

ବୈଷ୍ଣବ—ବାବା ! ବର୍ଷ ଦୁଇ ତିନି ହେବ ଭେଷ ନେଲିଣି, ବୟସଟା କେତେ ସ୍ମରଣ ହେଉନାହିଁ । ପ୍ରାୟ ଏଇ...ତିରିଶ ବତିଶି ମଧ୍ୟରେ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ଆଚ୍ଛା ! ଏତେ କମ୍ ବୟସରେ ବାବାଜୀ ହେବାର ମତଲବ ?

ବୈଷ୍ଣବ— ବାବା, ଦେଖିଲି ଏ ସଂସାରଟା କିଛି ନୁହେଁ । ଖାଲି ମୋହମାୟା, ଅଶାନ୍ତି । ବାବା କିଛି ନୁହେଁ । ଦେ ବାବା, ଗୋଟିଏ ପଇସା ଦେ । ବାରଦ୍ୱାର ଭିକାରି, ବାରଦ୍ୱାର ହେବୁ ।

ଶଙ୍ଖଧର— ଆଚ୍ଛା, ବିଭା ହୋଇଥିଲ ?

ବୈଷ୍ଣବ—ବାବା, ସେସବୁ ଲାଜ ଆଉ ବୈଷ୍ଣବ ଲୋକକୁ କଅଣ ପଚାରୁଛ ? ବାବା ସେ ବିଭା ହେବା ନହେବା କିଛି ନୁହେଁ, କିଛି ନୁହେଁ ।

ଶଙ୍ଖଧର —ପିଲାପିଲି କେତୋଟି ?

ବୈଷ୍ଣବ—ବାବା ! ସେଇଥିରେ ତ ଜଞ୍ଜାଳ ଜର୍ଜରିତ ହେବାକୁ ପଡ଼ୁଛି । ପୁଅ ଝିଅ ହୋଇ ଛଅଟି ।

ଶଙ୍ଖଧର—ଓଃ-ତା ହେଲେ ତ ତୁମେ ତ୍ୟାଗୀ ବୈଷ୍ଣବ ।

ବୈଷ୍ଣବ—ହିଁ ବାବା ! ଏକ ରକମ ତ୍ୟାଗୀ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ଆଚ୍ଛା, ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସ୍ଥା ?

ବୈଷ୍ଣବ—ତାଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥା ତାଙ୍କର । ବାବା, ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତରେ ଶୁଣିଥିବେ, ପ୍ରବ ନବେଶି ପତ୍ନୀ ପାଶେ, ଅଥବା ଚଳିବ ସନ୍ନ୍ୟାସେ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ଓଃ, ଆପଣ ତ ବେଶ ଶାସ୍ତ୍ରଦର୍ଶୀ ।

ବୈଷ୍ଣବ—ବାବା ! ଯାହା ଗୁରୁଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ହୋଇଛି ।

ଶଙ୍ଖଧର—ବାବାଜୀ ! ଗୁରୁ କିଏ ?

ବୈଷ୍ଣବ—ବାବା ! ବୁଝିନାହଁ ?
ମନ ମୋହର ନିଜ ଗୁରୁ,
ଉତ୍ତର କେତେବେଁ ପଚ୍ଛୁ,

ଶଙ୍ଖଧର—ବାଃ, ମନ କହୁଛି ତୁମ ପିଲାଙ୍କୁ ଗଡ଼େଇ ମାରି ବୈରାଗୀ ସାଜି ବୁଲିବ ?

ବୈଷ୍ଣବ—ନା ବାବା ! ଭିକ୍ଷାପଣ ଯା କିଛି ମିଳେ, ଠାକୁରଙ୍କ ଗଞ୍ଜେଇ ଝିଆଣା ଯାଇ ଅବଶିଷ୍ଟ ଘରକୁ ପଠାଇ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ଠାକୁରଙ୍କର ଗଞ୍ଜେଇଟା ବି ଚଳେ ? ଚିଲମ ଫିଲମ ଅଛି ନା, ବାହାର କର ତ ?

ବୈଷ୍ଣବ—ବାବା ! ଥାଇପାରେ, ମାଲପାଲ ଅଛି କି ?
(ଚିଲମ ଝୁଲିରୁ ଖୋଜି ହୋଇ)
ବାବା ! ଚାହିଁକି ପଇନାହଁ, କେଉଁଠି ଗୁଣ୍ଡଦେଇ ଆସିଲିଣି । ଦେ ବାବା ଜଳୁର ଦେଉଛୁ ଗୋଟିଏ ପଇସା ଦେ ଯିବା ?

ଶଙ୍ଖଧର—ବାବାଜୀ ! ଜାଣ ଏ ଦେଶର ରାଜା କିଏ ?

ବୈଷ୍ଣବ—ରାଜା ! ରାଜା ତ ଥିଲେ ପରମଧାର୍ମିକ ମୁକ୍ତକାମ । ଯୋଗୀ ଭକ୍ତଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ କୋଟି ପାଦପୂଜା ବାବା, କୋଟି ପାଦପୂଜା ।

ଶଙ୍ଖଧର—ଓଃ, ଯେଉଁ ସକାଶେ ଶିକଡ ଶଢାକାଟି ବାହାରି ପଡ଼ିଛ ବାବାଜୀ ? ଅଚ୍ଛା, କାମଧନ୍ଦା କରି ଚଳୁଥିଲେ ତ ବେଶ୍ ସୁବିଧାରେ ଚଳୁଅନ୍ତ !

ବୈଷ୍ଣବ—ନାହିଁ ବାବା ! ଈଶ୍ବର ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ଯାହା ଦେଉଛନ୍ତି ସେଇ ଯଥେଷ୍ଟ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ନିଜର ଜମିବାଡ଼ି କିଛି ଥିଲା ନାଁ ?

ବୈଷ୍ଣବ—ହଁ ବାବା ! ଯାହା ମାଣେ ଦିଇ ଯା ଥିଲା, ତାକୁ ସବୁ କାଟକୁଟ ଲଗାଇ ଦେଇଛୁ, ସେ ସବୁ କିଛି ବୁଝିବାକୁ ପଡେ ନାଁ !

ଶଙ୍ଖଧର—ହୁଁ, ତାକୁ ଯେ ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ବାବାଜି ! ହଳକର ଆସେ ?

ବୈଷ୍ଣବ—ବାବା ! ବଡ଼ ପରିଶ୍ରମ କାର୍ଯ୍ୟ, ଆମେ ଟିକେ ପିଲାଦିନୁ କାମ ଧନ୍ଦାକୁ ପାରୁ ନାହିଁ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ବେଶ ତ ମୋଟା ମୋଟି ହୋଇଛୁ, କାମ ଧନ୍ଦାକୁ ପାରିବୁ ନାହିଁ କଣ ? ବୈରାଗୀ ସାଜି ଭିକ୍ଷା ମାଗିବାଟା ସୁବିଧା ଉପାୟ, ନାଁ ?

ବୈଷ୍ଣବ—ହଁ ବାବା ! ପଇସାଟିଏ ଦେ ଯିବା ?

ଶଙ୍ଖଧର—ବାବାଜି ! ପଇସାଟି ଗୋଲାକାର
ଦୁଇଅଣାଟି ଚୌକା
ଭବର ଭବାର୍ଣ୍ଣବ ତରଣେ ନୌକା ।
ପଇସାଟି ପାଇଲେ ହୁଏ ଗଞ୍ଜେଇ ଦଳନ
ପଇସାଟି ଲାଗି ଆଜ ଚାବୁକ ମର୍ଦ୍ଦନ ।
(ନେପଥ୍ୟକୁ ଚାହିଁ) କିଏ ଅଛି, ଚାବୁକଟା ନେଇ ଆସ ତ !

ବୈଷ୍ଣବ—ଚାବୁକ ! ସେ କଅଣ ହେବ ବାବା ?

ଶଙ୍ଖଧର—ଭିକ୍ଷା ଦିଆହେବ (ଚାବୁକ ପହଞ୍ଚାଇଲା)
ହେ ପ୍ରହରୀ ଲଗା ଚାବୁକ—
(ଚାବୁକ ପ୍ରହାର ହେଲାରୁ ବୈଷ୍ଣବ ମରିଗଲି, ମରିଗଲି, ମରିଗଲି, ଡାକ ଦେଲା ।)

ଶଙ୍ଖଧର—ଚାକିରି କରିବୁ ?

ବୈଷ୍ଣବ—ହଁ, ବାବା !

ଶଙ୍ଖଧର—(ପ୍ରହରୀ ପ୍ରତି) ନେଇ ଯା ଏହାକୁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା ଲାଗି ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ କହିବ, ଆଉ ମାସିକ ଦଶଟଙ୍କା କରି ବେତନ ତାର ଘରଯା ଶକଟ ପଠାଇଦେବ ।

ବୈଷ୍ଣବ—ଆଜ୍ଞା, ନାଇଁ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ସୈତାନ !

ବୈଷ୍ଣବ—ହଁ, ଯାଉଛି ବାବା ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶଙ୍ଖଧର—କାମ ଧନ୍ଦା ଚାକିରି ବାକିରି ନ କରି ଭିକ୍ଷାର୍ଥି ହେଣା ?

(ସୁନନ୍ଦା ଧୀରେ ପ୍ରବେଶି)

ସୁନନ୍ଦା—ବାବା ! ତୁମେ ଯାହାକୁ ମନ ତାକୁ ଚାବୁକ ମାରୁଛ ?

ଶଙ୍ଖଧର – ଏସବୁହିଁ ତ ସେ ଷୈଭାନ, ସୁନନ୍ଦା, ଏମାନଙ୍କ ସୁଶିକ୍ଷାର ଏକମାତ୍ର ବାହକ ଗ୍ରନ୍ଥକ ।

(ଉଗ୍ରସେନ ପ୍ରବେଶି)

ରାଜା ! ଯେ ସମସ୍ତ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଘରଦ୍ୱାର ପୋଡ଼ି ଦିଆଯାଇଥିଲା, ସେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି ।

ଶଙ୍ଖଧର—ସତେ ନା ? ଅଚ୍ଛା, ସେମାନଙ୍କର ଖୁବ୍ ଭଲ ଘର ମଜ୍‌ବୁତ କରି ତିଆରି କରିଦିଅ, ଯେପରି ସେମାନେ ରହିବେ ।

(ଉଗ୍ରସେନ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୁନନ୍ଦା – ବାବା ! ତୁମେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏତେ ଅତ୍ୟାଚାର କର କାହିଁକି ?

ଶଙ୍ଖଧର— ପ୍ରଜାମାନେ ଯେ ମୋ ଉପରେ ଏତେ ଅତ୍ୟାଚାର କରନ୍ତି ? ମୁଁ ରାଜା, ସେ ମୋର ରାଜସ୍ୱ ଦେବେ ନାହିଁ କମ୍ବା ରାଜା ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବେ ନାହିଁ ।

(ଦୂରରୁ ଜଣେ ଫେରିବାଲା ଡାକିଲା କଦଳୀ, କଦଳୀ)

ଶଙ୍ଖଧର – ଫେରିବାଲା ! ଆଣ ତ କଦଳୀ ।

(ଫେରିବାଲା ନିକଟକୁ ଆସିଲା)

କଦଳୀ କି ଦରରେ ବିକି କରୁଛୁ ?

ଫେରିବାଲା – ବାବୁ, ଗୋଟା ଦି ପଇସା ।

ଶଙ୍ଖଧର – ଅଚ୍ଛା ଫେରିବାଲା ! ଜାଣୁ ଏ ଦେଶର ରାଜା କିଏ ?

ଫେରିବାଲା—ରାଜା ?

ଶଙ୍ଖଧର – ହଁ, ରାଜା ।

ଫେରିବାଲା—ରାଜା ତ ଥିଲେ ସେଇ ପରମଧାର୍ମିକ ମୁକ୍ତରାମ ।

ଶଙ୍ଖଧର —ଆଉ ଅଧର୍ମୀ ରାଜା କିଏ ତାକୁ ଚହ୍ନିଚୁ ?

ଫେରିବାଲା —ବାବା ରେ ! ସେ ବୁଆଡ଼େ ଗୋଟାଏ ଡକାଏତ ।

ଶଙ୍ଖଧର – ହଁ, ତୁ ଏ କଦଳୀ ଦାମ ପାଇବୁ ନିଶ୍ଚୟ ନାହିଁ ।

ଫେରିବାଲା—କାହିଁକି ଆଜ୍ଞା ?

ଶଙ୍ଖଧର – (ଫେରିବାଲା ପ୍ରତି) ଲଗା ଖୁବ୍ ।

ଫେରିବାଲା—ମଣିଗଲି ବାବୁ ! ମଣିଗଲି ବାବୁ ! ମୁଁ କଦଳୀ ଦେବା କରିନାହିଁ ।

(ଚୂଡ଼ାମଣି ପ୍ରବେଶି)

ଚୂଡ଼ାମଣି – ହଁ, ବାବୁ ଏ ଭଲ ସ୍ୱେଚ୍ଛା, ଦେଖେଁ ତୋ କଦଳୀ ! ହଁ ଠିକ୍ ଧରିଛି, ଏ ମୋର ବାଡ଼ି ଚମ୍ପା-କଦଳୀ, ମୁଁ କହୁଛି କଦଳୀ ନେଲା କିଏ ! ଏ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକର ମୋର ବାଡ଼ି ମାରିଛି ହୋ ।

ଫେରିବାଲା – ଆଜ୍ଞା ! ଗୋସେଇଁ କହୁଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ଚମ୍ପାକଦଳୀ, ମୋର ଏସବୁ କାଠିଆ କଦଳୀ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ଗୋସେଇଁ ! ତୁମର ସବୁ ଚମ୍ପାକଦଳୀ ଚୋରି ଯାଇଛି, ଏ କଦଳୀ କଣରି ତୁମର ?

ଚୂଡ଼ାମଣି—ହଁ, ମୋର ହିଁକେ ଏଭ୍ରମ ହୋଇଯାଇଛି। ସେଇ କାଠିଆ କଦଳୀ ହେବ ସବୁ ! ହଁ, ସେଇ କାଠିଆ କଦଳୀ ମୋର । (କାନରେ ବାନ୍ଧିବା)

ଶଙ୍ଖଧର—ଏ କଥଣ ହେଉଛି, ଗୋସେଇଁ !

ଚୂଡ଼ାମଣି—ଆଜ୍ଞା ! ଶୁଣନ୍ତୁ, ଆପଣ ଜଣେ ଶିକ୍ଷିତ ଭଦ୍ରଲୋକ । ବିବେଚନା କରି ଦେଖନ୍ତୁ, ମୋ ବାଡ଼ିରୁ ନଗଦ ସ୍ୱେଚ୍ଛ ହୋଇଥିବାରୁ କଦଳୀ ଗୁଡ଼ିକ ଅଧେ ଅଧେ ବି କଞ୍ଚା ଅଛି ।

ଶଙ୍ଖଧର—(ହାସ୍ୟକରି) ହଁ, ତା ତ ସତ ।

ଚୂଡ଼ାମଣି – ହାରାମଯାଦା ! ସ୍ୱେ ସ୍ୱେଚ୍ଛା, ଏ କଥା ଯେତେବେଳେ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରମାଣିତ ହେଲଣି, ତେତେବେଳେ ଏ କଦଳୀଗୁଡ଼ିକ ଠାକୁରଙ୍କ ଲାଗି ନେଇଯାଉଛି, ଫେରିବାଲା ! ମାର ଖୁବ୍ ମାର ।

(କଦଳୀ ବାନ୍ଧି, ନେଇ ଯିବାକୁ ବାହାରିଲେ)

ଫେରିବାଲା—ଗୋସେଇଁ ! ମୋ କଦଳୀ କଣନା, ମୁଁ ଏ କଦଳୀ ବିକି ପିଲା କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷେ ।

ଚୂଡ଼ାମଣି—(ସକ୍ରୋଧେ) ଯା ଯା. ସ୍ଲେଚ୍ଛଲୋକ ! କଦଳୀ ବିକି ପିଲା କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷିବୁ ? ଯା ଯା,

(ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ)

ଶଙ୍ଖଧର—ଛାଡ଼ ତୁଅ ଗୋସେଇଁ ! (ଫେରିବାଲାକୁ ଗୋଟିଏ ଟଙ୍କା ଦେଇ) ଏ ଫେରିବାଲା, ତୋ କଦଳୀ ଦାମ ନେ ।

ଚୂଡ଼ାମଣି—ଆପଣ ଦାମ୍‌ଟା ଦେଇଦେଲେ, (ସୁନନ୍ଦାକୁ ଗୋଟିଏ କଦଳୀ ଦେଖାଇ) ମା, ନେ ଗୋଟିଏ କଦଳୀ ଖା ।

ଫେରିବାଲ—ମୋତେ ଟଙ୍କାଟାଏ ଯେ ଦେଲେ ?

ଶଙ୍ଖଧର— ଚୂଡ଼ାମଣି ପ୍ରତି) ଗୋସେଇଁ, କହି ପାରିବ ଏ ଦେଶର ରାଜା କିଏ ?

ଚୂଡ଼ାମଣି—ରାଜା ? ରାଜା ତ ଥିଲେ ସେହି ପରମ ଧାର୍ମିକ ମୁକ୍ତକାମ । ତାଙ୍କୁ ତଡ଼ିଦେଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟାଏ କିଏ ରାଜା ହୋଇଛି, ଶଙ୍ଖଧର ! ସେ ଭାଷଣ୍ଡ, ତା ନାଁ ମୁହଁରେ ଧରି ନାଁ । ତାର ନାଁ ଅଛି ଧର୍ମଜ୍ଞାନ, ନା ଅଛି ଦେବ ଦ୍ୱିଜେ ଭକ୍ତି ? ସୁଦ୍ଧ ଗୋଟାଏ ନଦାରଦ ପାଷଣ୍ଡ, ପଶୁଠାରୁ ହୀନ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ଆଚ୍ଛା ସେ ପାଷଣ୍ଡ ଶଙ୍ଖଧରକୁ ଚିହ୍ନ ? ତାକୁ କେବେ ଦେଖିଛ ?

ଚୂଡ଼ାମଣି—ସେଟା ପାଖକୁ ଯାଏ କିଏ, ତାର କଅଣ କଡ଼ା ସାନ ଖବର ଅଛି ? ଯାହାକୁ ଦେଖେ ବାଟ ଘାଟରେ ବେକାର କରେ । ଆହା ! ରାଜା ତ ଥିଲେ ପରମଧାର୍ମିକ ମୁକ୍ତକାମ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେଖିଲେ କୋଟି ପାଦପୂଜା, କୋଟି ପାଦପୂଜା । ଅନ୍ତତଃ ଗୋଟିଏ ଟଙ୍କା ଦକ୍ଷିଣାରୁ କମ୍ ନୁହେଁ ।

ଶଙ୍ଖଧର—(ଫେରିବାଲ ପ୍ରତି) ହେ ଫେରିବାଲ, ଜାଣିଛ ଛଡ଼ାଦେଲି ?

ଫେରିବାଲ—ଟଙ୍କାଟାଏ ଯେ ଦେଲେ—

ଶଙ୍ଖଧର—ହିଁ, ସେ ତୋର ପୁରସ୍କାର । ଆଜିଠାରୁ ମହାନରଖ ଏ ଦେଶର ରାଜା ମୁଁ, ମୋ ନାଁ ଶଙ୍ଖଧର ।

ଫେରିବାଲ—ଆରେ ବାପରେ ! (ବେମକପଡ଼ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚୂଡ଼ାମଣି—ଦୁର୍ଘଟଣା ହୁଅ ବାବା, ଦୁର୍ଘଟଣା ହୁଅ । ମୋର ମଥାର ଠିକ୍ ନ ଥିଲା, ମୁଁ କଣ ବୋଲି କଅଣ କହି ପକାଉଛି । ମୋତେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପୁଜର ଶନିର ଦୃଷ୍ଟି । ସେଥିଲାଗି ଏଇ କଦଳୀ ଫଟକୀ ସଉଦା କରୁଛି ।

ଶଙ୍ଖଧର—ପ୍ରହରୀ ! ଲଗା ବେତ ।

ପ୍ରହରୀ—ପ୍ରଭୋ ! ଏ ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

ଶଙ୍ଖଧର—କିଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ? ଏ ହେତାଟା, ଦେ ବେତକଟା ଦେ, ବେତକଟା ମୋତେ ଦେ, (ବେତ ନେଇ ପୁଟାଇ) କହ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କେତେ ପ୍ରହାର ବେତ ସହି ପାରିବ ?

ଚୂଡ଼ାମଣି—ନାହିଁ ପ୍ରଭୋ ! ବେତାଘାତ କରନା, ମୁଁ ଜଣେ ନିଷ୍ଠାବାନ ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟାନିଷ୍ଠ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟା ଆଉ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏ ଦୁଇଟା କଥା ତୁମ୍ଭପରି ଅବ୍ରାହ୍ମଣ ମୁହଁରେ ଧରି ପ୍ରକୃତ ବ୍ରାହ୍ମଣରେ କଳଙ୍କ ଲଗାନା । ସେମାନେ ବହୁ କଷ୍ଟରେ ତା ଉପାର୍ଜନ କରିଥିଲେ ।

ଚୂଡ଼ାମଣି—ତେବେ ତ ମୁଁ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସନ୍ତାନ ?

ଶଙ୍ଖଧର—ବିଶ୍ୱାସ ହୁଏ ନାଁ, ଆଜି ସାମାନ୍ୟ ଫେରି-ବାଲାଠାରୁ କଦଳୀ ଫାଙ୍କିମାରି ନେଇ ଯିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ତୁମ୍ଭର ଏ କୁତ୍ସିତ ବ୍ରାହ୍ମଣର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣର ବ୍ରତକୁ ନତମସ୍ତକ କରୁଛି । ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ସେହି ପିତୃ ପୁରୁଷଙ୍କ ମୂଳଧନଟି ବସି ବସି ଖାଇ ସାରିଲଣି । ଆଜି ତୁମ୍ଭର ସେହି ବ୍ରହ୍ମତ୍ୱ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ ଫେରିବାଲାଠାରୁ ହୀନ, ତୁମର ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି ଏହି ବେତ ।

(ମାରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ)

ଚୂଡ଼ାମଣି—ହାୟ ରାଜା ! ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ, ମୁଁ ଆଉ ହେବେ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବି ନାହିଁ । ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।

ଶଙ୍ଖଧର—କ୍ଷମା ପାଇବାର ଉପଯୁକ୍ତ ତୁମେ ବୃଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ! ଆଚ୍ଛା, କ୍ଷମା ଦେଇପାରେ, ଯଦି ମୋର ଗୋଟିଏ ଉପକାର କର ।

ଚୂଡ଼ାମଣି—କଅଣ ଆଜ୍ଞା, କହନ୍ତୁ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ ମୁଁ କିଏ ?

ଚୂଡ଼ାମଣି—ଆଜ୍ଞା !

ଶଙ୍ଖଧର—ଷୋଳବର୍ଷ ହେଲା ମୋର ସ୍ତ୍ରୀର ଦେହାନ୍ତ ଘଟିଛି । ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟା ଛଡ଼ା ଆପଣାର ବୋଲିବାକୁ ଆଉ କେହି ନାହିଁ । ଶୈଶବ କାଳରୁ ମୁଁ ଥିଲି ପିତୃମାତୃହୀନ, ପଥର ଭିକାରୀ; କିନ୍ତୁ ଆଜି ପ୍ରକାଣ୍ଡ ରାଜ୍ୟର ରାଜା, ବାହୁବଳେ ଓ ବୁଦ୍ଧିର କୌଶଳେ ।

ଚୂଡ଼ାମଣି—ଆଜ୍ଞା ! ଆପଣ ହେଉଛନ୍ତି ଜଣେ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠ ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ପୁରୁଷ । ଏଇ ସସାଗରଧରା, ପୃଥ୍ୱୀ···

ଶଙ୍କ୍ରଧର — ଥାଉ ଥାଉ, ଆଉ ତୋଷାମୋଦର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ, ମୁଁ ଆଜ ବିବାହ କରିବା ଲାଗି ଉଦ୍ଗ୍ରୀବ; କିନ୍ତୁ ମନମୁତାବକ ପାତ୍ରୀଟିଏ ପାଇ ପାରୁନାହିଁ !

ଚୂଡ଼ାମଣି — ଆଜ୍ଞା ! କି ରକମ ପାତ୍ରୀ କହନ୍ତୁ । ମୁଁ ଏକବାରେ ନିଖୁଣ ସୁନ୍ଦରୀର ସନ୍ଧାନ ଆଣି ଦେଇପାରେ ।

ଶଙ୍କ୍ରଧର — ଜାଣ କିନ୍ତୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ମୁଁ ସୁନ୍ଦରୀ ଚାହେଁନା, ଚାହେଁ ଖୁବ୍ କୁତ୍ସିତା ।

ଚୂଡ଼ାମଣି — ଆଜ୍ଞା ! ମେ ତେ କଉଣ ପରିହାସ କରୁଛନ୍ତି ?

ଶଙ୍କ୍ରଧର — ପରିହାସ ନୁହେଁ ଗୋସେଇଁ ! କନ୍ୟାଟି ଏପରି କୁତ୍ସିତ ହେବା ଦରକାର, ଯାହାକୁ କି ଥରେ ଦେଖିଲେ ଆଉ ଥରେ ଦେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେବ ନାହିଁ । ସେ କନ୍ୟାଟିର ନାମ ହୋଇଥିବ ଶ୍ରୀମତୀ ନାଗିଣୀ ।

ଚୂଡ଼ାମଣି — ନାଗିଣୀ ! ନାଗିଣୀ ସେ ମୋର କନ୍ୟାର ନାମ ।

ଶଙ୍କ୍ରଧର — ତୁମ୍ଭର କନ୍ୟାର ନାମ ? ଅଚ୍ଛା ! ଦେଖିବାକୁ କିପରି ?

ଚୂଡ଼ାମଣି - ଲୋକେ ଭାରି କୁତ୍ସିତା ବୋଲି କହନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ମୋ ଚକ୍ଷୁରେ ସେତେ ... ... ।

ଶଙ୍କ୍ରଧର – ହଁ, ତୁମ୍ଭ ଚକ୍ଷୁରେ ସେ ତ କୁତ୍ସିତା ଦେଖା ଯାଏ ନାହିଁ । ଠିକ୍ ସେଇ କନ୍ୟାଟି ମୁଁ ବିବାହ କରିବି । ଅଚ୍ଛା କହ, କେବେ ବିବାହର ଆୟୋଜନ କରି ତୁମ୍ଭ ଘରକୁ ଯିବାକୁ ହେବ ?

ଚୂଡ଼ାମଣି – ଆଜ୍ଞା ! ମୁଁ ଶୁଣିଛି ଆପଣଙ୍କର କୁଆଡ଼େ ଜାତଗୋତ୍ର ଠିକ୍ ନାହିଁ । ମୁକ୍ତିକାମଙ୍କ ପିତା ଆପଣଙ୍କୁ କେଉଁଠୁ କିଣାଇ ଆଣିଥିଲେ ।

ଶଙ୍କ୍ରଧର — ଯାହା ଶୁଣିଛ, ତା ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ସତ୍ୟ । ମୋର ବାପ ମା କିଏ ମୁଁ ଜାଣେ ନାଁ, ସେଥିରେ ଅଛି କଅଣ ? ଉପସ୍ଥିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୁଁ ରାଜା ।

ଚୂଡ଼ାମଣି - ସମାଜ ଯଦି ମୋତେ ନିର୍ଯାତନ କରେ ।

ଶଙ୍କ୍ରଧର — ତୁମେ ସମାଜକୁ ନିର୍ଯାତନ କରିବ । କହିବ, ମୁଁ ଶଙ୍କ୍ରଧରର ଶ୍ୱଶୁର, ମୋତେ ସାତଖୁଣ ମାଫ୍ ।

ଚୂଡ଼ାମଣି — ଆଜ୍ଞା ! ମୋର କନ୍ୟାଟି ଅତି କୁରୂପା । ପିଲାଟି ବେଳୁଁ ତାର ମୁହଁ ପୋଡ଼ି ଯାଇଥିଲା, ସେ ରାଣୀ ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ ନୁହେଁ । ଆପଣ ଇଚ୍ଛା କଲେ ମୁଁ ଖୁବ୍ ନିଖୁଣ ସୁନ୍ଦରୀର ସନ୍ଧାନ ଆଣି ଦେଇପାରେ ।

ଶଙ୍କ୍ରଧର — ମୁଁ ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଘୃଣା କରେ । ଅଚ୍ଛା କହ ଦେଖି, ତୁମ୍ଭର କନ୍ୟାର ବୟସ କେତେ ?

ଚୂଡ଼ାମଣି — ପ୍ରାୟ ପଚିଶ ବର୍ଷ ।

ଶଙ୍କ୍ରଧର — ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘର ! ଏତେଦିନ ଯାଏ ବିବାହ ନ ହୋଇଛି କଣ ?

ଚୂଡ଼ାମଣି — ଆଜ୍ଞା ! ମୁହଁପୋଡ଼ା କୁତ୍ସିତାଟାକୁ ବାହା ହେବ କିଏ ? ଅନେକ ଜାଗାରେ ଠିକ୍ କଲି, ଏଇ କୁପଣ୍ଡ କାରଣରୁ ସବୁ ଭାଙ୍ଗିଭୁଙ୍ଗି ଯାଉଛି ।

ଶଙ୍କ୍ରଧର — ଗୋସେଇଁ ! ତୁମ୍ଭ, ତାର ଓ ମୋର ଅବସ୍ଥା ସମାନ, ମୁଁ ଘୃଣିତ, ସେ ଉପେକ୍ଷିତ, ଯାଅ ଶୀଘ୍ର ବିବାହର ଆୟୋଜନ କର, ନୋହିଲେ ଏହି ସ୍ୱରୂପ ।

(ଚୂଡ଼ାମଣି ଦୁର୍ଗା ଦୁର୍ଗା କହି ପଳାଇବା)

ଶଙ୍କ୍ରଧର — କୁଆଡ଼େ ଗଲୁ ସୁନନ୍ଦା !

ସୁନନ୍ଦା — ମୁଁ କହୁଛି ତୁମକୁ ଛାଡ଼ି ପିଟାଇବ ନାହିଁ, ମୁଁ ଫୁଲ ତୋଳୁଛି ।

ଶଙ୍କ୍ରଧର - ଉଗ୍ରସେନ !

(ଉଗ୍ରସେନ ପ୍ରବେଶ)

ଉଗ୍ରସେନ ! ମୁକ୍ତିକାମ ନିକଟରୁ ଯେ ଲୋକଟା ଆସିଥିଲା, ତାକୁ ଏ ଚିଠିଟା ଦେଇ କହିବ ସାଧାରଣୀ ବିଆସିବ ନାହିଁ । ହଁ, ପୁଣି ଶୁଣ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସୈନ୍ୟସଂଗ୍ରହ କର ଆବଶ୍ୟକ । ଖୁବ୍ ତୁମ୍ଭର ସଂଗ୍ରାମ ନିକଟରେ ଘଟିବା ସମ୍ଭବ ।

(ଉଗ୍ରସେନ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୁନନ୍ଦା — ବାବା ! ପୁଣି ସେହି ଯୁଦ୍ଧର ଆୟୋଜନ । ତୁମେ କେତେ ଦୁଃଖୀ ଗଉଡ଼ା ମନୁଷ୍ୟ ଜାତି ମାରି ପକାଇବ !

ଶଙ୍କ୍ରଧର — ମୁଁ ତ ନିଜେ ମାରୁନ ନାହିଁ ସୁନନ୍ଦା !

ସୁନନ୍ଦା — ତୁମେ ମନ ମନୁଷ୍ୟ ବଞ୍ଚାଇପାର ?

ଶକ୍ତିଧର—ସୁନନ୍ଦା ! ତୁ ବନବାସ ସେଇ ତୋର ମା'ର ମୃତ୍ୟୁ କଥାଟି ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦେଉଛୁ, ଦେଖେଁ କ ରକମ ହାଉଟି ଗୁଛିଛୁ ?

ସୁନନ୍ଦା– ନଁ ! ମୁଁ ଦେଖାଇବ ନାହିଁ । ତୁମେ ଖାଲି ଦୁଷ୍ଟ ।

ଶକ୍ତିଧର ରାଜା ହେଲେ ଟିକେ ଦୁଷ୍ଟ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ରାଜାର କାର୍ଯ୍ୟ ତ ତୋ ପରି ଫୁଲମାଳ ଗୁନ୍ଥିବା ନୁହେଁ ।

ଉଗ୍ରସେନ— (ପ୍ରବେଶ କରିଲ) ସେ ଲୋକଟି ମୁଦ୍ ଓଠିଆ ନେବାକୁ ନାରାଜ, ବରଂ ଦନ୍ତି ରହୁଛି । ମୁକ୍ତିକାମ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପବାସୀ ଅଛନ୍ତି ।

ଶକ୍ତିଧର—ଥାଆନ୍ତୁ ଉପବାସୀ, ଏ ଶକ୍ତିଧର ତାଙ୍କୁ କ୍ଷୁଧା ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଛଟପଟ କରାଇବ । ଯାଅ, ତାଙ୍କୁ ଯିବାକୁ କହ । ଯଦି କିଛି ଆପତ୍ତି କରେ, ନିଅ ଚାବୁକ ନିଅ, ଦଶ ଘାହାରେ ଚାବୁକ ଦେଇଦିଅ ।
(ଉଗ୍ରସେନ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୁନନ୍ଦା—ବାବା ! ପୁଣି ସେଇ ଚାବୁକ ?

ଶକ୍ତିଧର—କହୁଛି ପରା ସୁନନ୍ଦା ! ଏମାନେ ଯେ ଶୈତାନ, ଏମାନଙ୍କର ସୁରକ୍ଷାର ଏକମାତ୍ର ବାହନ ଚାବୁକ । ଆ, ଯିବା ଆ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

———

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

କମଳା—(ପ୍ରବେଶି) ସ୍ୱାଧୀନମଣ ! ଉପାସ୍ୟ ଦେବତା ଶକ୍ତିଧର ଯେପରି ସ୍ୱାଧୀନଙ୍କୁ ପଠାଇ ଦେବାରେ ତ୍ରୁଟି ନ କରେ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ—(ଜଣେ ପ୍ରଜାର ହାତଧରି ଆଣିଲ । ଲୋକଟି କାନ କଟିଯିବା ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଆସିଲ) ମା ! ମା ! ଏଇ ଦେଖନ୍ତୁ ଶକ୍ତିଧରର ଲୋକ, ଆମର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ୱଜନଟିର ତାନକୁ କାଟି ଏତେ ଅବସ୍ଥା ଦେଇଛି ।

କମଳା – କାହିଁକି ?

ଲୋକଟି—ଶକ୍ତିଧରର ଲୋକ ମୋତେ ପଚାରିଲେ ତୁ କିଏ ? ମୁଁ କହିଲି, ମୁଁ ରାଜା ମୁକ୍ତିକାମର ପ୍ରଜା । ସେମାନେ କହିଲେ ଶକ୍ତିଧର ଉପସ୍ଥିତ ରାଜା, ମୁକ୍ତିକାମ କେହି ନୁହେଁ । ତୁ କାହିଁକି ରାଜା ବୋଲି କହିଲୁ ? ଏଣୁ ମୋର କାନ କାଟି ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ—ମା ! ବର୍ତ୍ତମାନ କ କହିପାରିବ, ଶକ୍ତିଧର ଅତ୍ୟାଚାରୀ ନୁହେଁ ? ମୁଁ ନିଶ୍ଚେ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା କରିବ । ଚାଲ ଭାଇ ! ଏ ଅତ୍ୟାଚାରର ମୁଁ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ)

କମଳା—କେଉଁଠାକୁ ଯିବୁ ବାପ ! ମୁଁ ତୋତେ ଯୁଦ୍ଧ-କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଯିବାକୁ ଦେବି ନାହିଁ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ— ଗୀତ

ବାଧା ଦିଅନା ମା ବାଧା ଦିଅନା
ବାନ୍ଧିଲଣି ପଣରେ ।
ସିଂହର ବନେ ଶୃଗାଳ ବନେ
ବସିଛି ଉଚ୍ଚ ଆସନେ ।
ମୁଁ ଥାଉଁଥାଉଁ ଲୁଟିବ କେହେ
କାହିଁ ରହି ଜୀବନେ ।
ଶତ୍ରୁ ରକତ ଯେବେ ରଞ୍ଜିତ
ନ ହେବ ମୋର କୃପାଣେ ।
ସେନ ଜୀବନ କବା କାରଣ
ନ ଯାଇ ମୃତ୍ୟୁ ସଦନେ ।

କମଳା—ଆଚ୍ଛା ବାପା ! ତୁ ତ ଜାଣୁ ତୋର ପିତା ଶକ୍ତି-ଧରକୁ ସିଂହାସନ ଦାନ କରି ଆସିଛନ୍ତି । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା, ତା ଆଦେଶ ମାନି ଚଳିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଯାଅ, ଶକ୍ତିଧର ସଙ୍ଗେ ଏପରି ଅସହ-ଯୋଗିତା କର ନାହିଁ । (ଲୋକ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ରତ୍ନେଶ୍ୱର ପ୍ରବେଶ)

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—କମଳା ! ମୁଁ ଏହି ବେଶରେ ପହଞ୍ଚି-ବାକୁ ଆସିଛି, ଶଙ୍ଖନାଦର ଉଦଣ୍ଡାତ ଉକ୍ତା ତୁ କହୁ କରିବୁ, ନାଁ ସେ ଏହି ସ୍ୱାଧୀନମଣ ଉଦ୍ୟମରେ ପଡ଼ି ରହି କାଳାତ୍ପାତ କରିବ ?

କମଳା—ବାବା ! ସିଂହାସନରେ ବସି ନିରୀହ ପ୍ରଜା-ମାନଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ କରିବା ଅପେକ୍ଷା

ଖ୍ରି ଶ୍ରୀ ରାଧାରମଣଙ୍କ ସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେବା ତ କିଛି ମନ୍ଦ କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ, ବାବା !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର - ସ୍ୱୀକାର କରେଁ, ଖୁବ୍ ଭଲକାର୍ଯ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଏହା ରାଜା ବା ରାଜପୁତ୍ରର କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ସିଂହାସନରେ ବସି ପ୍ରଜାଙ୍କୁ କଷ୍ଟ ଦେବା ହିଁ ଶଙ୍ଖନାଦର ଉଚିତ କାମ । ସେ କାହିଁକି ଦ୍ୱେଷପରି ରାଧାରମଣଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ପଡ଼ି ରହିବ ? ମୋତେ ଉତ୍ତର ଦେ କମଳା !

ଶଙ୍ଖନାଦ—ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଯେ ଏତେ ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ହେଉଛି, ସହ୍ୟ କରି ହୁଏ ନା । ଦେଖ ମା, ଶକ୍ତିଧରର ଅତ୍ୟାଚାରରେ ପ୍ରଜାମାନେ କେତେଦୂର କଷ୍ଟ ଭୋଗ ନ କରୁଛନ୍ତି !

କମଳା – ଶକ୍ତିଧର ତ ତୋପରି ରକ୍ତମାଂସରେ ଗଢ଼ା ମନୁଷ୍ୟ । ସେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏତେ ଅତ୍ୟାଚାର କରୁଛି, ତାର କିଛି ନା କିଛି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଛି ।

ଶଙ୍ଖନାଦ—ମୋର ମନେ ହୁଏ, ତାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କେବଳ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରିବା !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—(ସମ୍ବୋଧେ) କମଳା !

କମଳା ବାବା !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ସେ ନରପିଶାଚର ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରିବା ତୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

କମଳା—ବାବା ! ମୁଁ ଶକ୍ତିଧରକୁ ଚିହ୍ନେ । ସେ ଥିଲା ଦିନେ ଚିତ୍ରମାଳ୍ୟସ୍ଥାନ ପ୍ରଥମ ଅଧୀଶ୍ୱର । ଏହି ରାଜ ପ୍ରାସାଦରେ ପ୍ରତିପାଳନ କରି ଦେଖିଛି, ତାର ହୃଦୟରେ ଦୟା ଓ ମାୟାର ଅଫୁରନ୍ତ ଉତ୍ସ ଅଛି । ଖୁବ୍ ତା'ର ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱୟକୁ ଦେଖିଲେ ମନେ ହୁଏ, ସେ କେତେ ବଡ଼ ମହତ୍ । ତେବେ କାହିଁକି ଯେ ସେ ଏତେ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ହୋଇଉଠିଛି, ତା ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ !

ଶଙ୍ଖନାଦ—ମା ! ଦିନେ ଯେ ଦେବତା ଥାଏ, ସେ କ ଦାନବ ହୋଇପାରେ ନା ?

କମଳା—କାହିଁକି ନ ହେବ ଶଙ୍ଖନାଦ ! ମନୁଷ୍ୟ ଅବସ୍ଥାର ଦାସ । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ଶକ୍ତିଧର ଯେ ଏତେ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ହୋଇ ଉଠିଛି ତା ମୁଁ ଶୁଣିଛି । ତା'ର ଏ ଅଧଃପତନ ପାଇଁ ଦାୟୀ ତୋର ବଡ଼ମାମୁଁ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ—ମା, ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏତେ ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ହେଉଛି । ମୁଁ ଚାହେଁ ସୁଶାସନ, ମୁଁ ତ ସିଂହାସନ ଚାହେଁ ନା ।

କମଳା—ସୁଶାସନ ଚାହୁଁ ତ ? ତେବେ ଯାଅ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ସୁଶିକ୍ଷା ଦିଅ । ସେମାନେ ଯେପରି ଶକ୍ତିଧର ସଙ୍ଗେ ଅସହଯୋଗ ନ କରନ୍ତି । ମୁଁ ଶକ୍ତିଧରକୁ ଚିହ୍ନେ, ସେ ହିଂସ୍ର ନୁହେଁ,ସେ ପ୍ରାଣହୀନ ନୁହେଁ, କାହିଁକି ଗୋଟିଏ ଯୁଦ୍ଧ ଅନଳ ଲଗାଇ ପ୍ରଜାକ୍ଷୟ କରିବ ? କେତେ ସ୍ୱାମୀହରା ସଙ୍ଗୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, କେତେ ପୁତ୍ରହରା ଜନନୀ ଜନକ ହୃଦଫଟା ଅଭିଶାପ ଦେବେ ତୋତେ । ଯଦି ସିଂହାସନରେ ଲାଳସା ନାହିଁ, ତେବେ ଯୁଦ୍ଧ ବିଗ୍ରହ ଘଟାଇବା ଆବଶ୍ୟକ କଅଣ ?

ବଜ୍ରବାହୁ (ପ୍ରବେଶି)—ପିତା ! ମୁଁ ଶୁଣିଛି, ଶକ୍ତିଧର ଚୂଡ଼ାମଣି କନ୍ୟାକୁ ଜୋର କରି ବିବାହ କରୁଛି !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର – ମୋତେ ଶୁଣାଇବା ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ, ସେଇଥି କମଳାକୁ ଶୁଣା ।

ମୁକ୍ତକାମ – (ପ୍ରବେଶି) ମୁଁ ସଙ୍କଳ୍ପ କରିଛି କମଳା ! ଶକ୍ତିଧର ଯେବେ ମୋର ଶ୍ରୀରାଧାବଲ୍ଲଭ ପଠାଇ ନ ଦିଏ, ତେବେ ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା କରିବି । ତୁମ୍ଭର କୌଣସି ଆପତ୍ତି ଶୁଣିବି ନାହିଁ ।

କମଳା – ତା ହେଲେ ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଭଙ୍ଗ କରିବ ।

ମୁକ୍ତକାମ – ହଁ କମଳା ! ମୁଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରସ୍ତ୍ର ଭାବେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବି, ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷ ଅସ୍ତ୍ରକୁ ମୁଁ ପ୍ରାଣ ଦେଖାଇ ଛିଡ଼ା ହେବି ।

କମଳା – ତାର ଅର୍ଥ ତୁମ୍ଭେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବ, ଏଇ ତ ?

ବଜ୍ରବାହୁ – ହଁ ! ମୁକ୍ତକାମକୁ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ସେ କେବଳ ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଛିଡ଼ା

ହୋଇ ଉଠିବେ ମୁଁ ସିଂହାସନ ଗ୍ରହଣ ! ତା ପର
ଯାହା କରିବାକୁ ହେବ ମୁଁ କରିବି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରତ୍ନେଶ୍ୱର — ଶୁଣୁଛ ମୁକ୍ତକାମ ? ଶକ୍ତିଧର ଗୋଟାଏ
ଅସ୍ୱରନସ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ କନ୍ୟାକୁ ଜୋର କରି
ବିବାହ କରିବ ।

ମୁକ୍ତକାମ — ଶୁଣିଛି ପିତା !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର — ସେ ଗୋଟାଏ ଅଜ୍ଞାତ କୁଳଶୀଳ
ଜାରଜ ହୋଇ ଗୋଟାଏ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଜାତି ଧ୍ୱଂସ
କରିବ ?

କମଳା — ବାବା ! ଶକ୍ତିଧରର ବଂଶ ପରିଚୟ କେହି
ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ଏପରି ସ୍ଥଳେ ତାର ଜନ୍ମ
ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏପରି କୁତ୍ସିତ ଇଙ୍ଗିତ କରୁଛନ୍ତି
କାହିଁକି ?

ରତ୍ନେଶ୍ୱର — ସେ ଯେବେ କୌଣସି ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶଜ
ହୋଇଥାନ୍ତା, ତେବେ ଏତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜର
ପରିଚୟ ଗୋପନ କରି ରଖି ନ ଥାନ୍ତା । ସେ
କେଉଁ ବଂଶରେ ସମ୍ଭୂତ କେହି ଜାଣେ ନାହିଁ ।

(ଶୁକଦେବ ଚିଠି ନେଇ ପ୍ରବେଶ)

ମୁକ୍ତକାମ — ଏଇ ସେ ଶୁକଦେବ, ମୋର ଶ୍ରୀରାଧା
ବଲ୍ଲଭ ବାହାନ୍ତି ? ମୁଁ ତ ଚିଠି ବୁଝେଁ ନା ।
(ଚିଠି ନେଇ ପାଠକରି ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ପଡ଼
ଫିଙ୍ଗି ରାଧାରମଣ ! ରାଧାରମଣ ! କହି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରତ୍ନେଶ୍ୱର — (ଚିଠି ପଢ଼ି ସକ୍ରୋଧେ ବଜ୍ରବାହୁ !
ବଜ୍ରବାହୁ ! ଡାକି ଡାକି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶଙ୍ଖନାଦ — (ଚିଠି ଧରିଲା)

କମଳା — ଏପରି କ କଥା ଲେଖାଅଛି ଶଙ୍ଖନାଦ,
ପଢ଼ଟା ପଢ଼ିଲୁ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ — (ପଡ଼ ପଡ଼ୁ ଉଡ଼ ଚାଲ ଉତ୍ତେଜିତ ଓ
ଭୂଷିତ କମରରୁ ବାହାରି କରି ଆତ୍ମହତ୍ୟା
କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ)

କମଳା — (ହାତ ଧରି ପକାଇ) ଏ କଣ ଶଙ୍ଖନାଦ ?

ଶଙ୍ଖନାଦ — ମା ! ମୋ ହାତ ଛାଡ଼ ଦେ, ମୁଁ ଆଗେ
ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରେ ତା ପରେ ତୁ ପଡ଼ ପଢ଼ିବୁ ।

କମଳା — ଏପରି କ କଥା ଲେଖି ପରେ ଶକ୍ତିଧର !
ମୋତେ ଅରେ ଚିଠିଟା ପଢ଼ିବାକୁ ଦେଲୁ !

ଶଙ୍ଖନାଦ — ନା, ମୁଁ ଏ ଚିଠି ତୋତେ ପଢ଼ିବାକୁ
ଦେବି ନାହିଁ । ଏଥିରେ କେବଳ··· ···।

କମଳା — ଶୁକଦେବ ! କହି ପାରିବ, ଏ ଚିଠିରେ
କଅଣ ଲେଖାଅଛି ?

ଶୁକଦେବ — ନାଁ ମା, କିଛି ଜାଣେ ନା । ମୋତେ ଏ
ଚିଠି ଓ ମୋ ପିଠିରେ ଦଶଟି ପାହାର ଦେଇଛି ।

କମଳା — କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ଶଙ୍ଖନାଦ, ମୋତେ ଯଦି
ସେ ଚିଠି ପଢ଼ିବାକୁ ନ ଦେଉ, ତେବେ କହ,
ସେଥିରେ କଅଣ ଲେଖାଅଛି ।

ମୁକ୍ତକାମ — (ପ୍ରବେଶି) ମୁଁ କହୁଛି କମଳା, ଶକ୍ତିଧର
ଲେଖିଛି, ରାଧାରମଣ ଜୀବନସତ୍ତ୍ୱେ ସିଂହାସନ ପାଇବ,
ମାତ୍ର ରାଧାରାଣୀ ଜୀବନସତ୍ତ୍ୱେ ହେବେଁ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ
କମଳା, କମଳା ! ନରପିଶାଚ ତୁମକୁ
ବୁଝେ, ମୁଁ ତାକୁ ··· ··· ···।

ଶଙ୍ଖନାଦ — ଯା, ବାବା ! ମୋତେ ଉପଧୂଳ ବେଳ
ହଦାୟୁ ବଳ ! ଯେବେ ବଳର ଅଶ୍ୱାରୋହ
ଶକ୍ତିଧରର ଗଳଟା କାଟି ଆଣିପାରେ, ତେବେ
ତ ଦେଖା, ନୋହିଲେ ଏଇ ଶେଷ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କମଳା — ଶଙ୍ଖନାଦ ! ଶଙ୍ଖନାଦ ! ! (କ୍ରନ୍ଦନ)

ରତ୍ନେଶ୍ୱର — ଚୁପ୍ କର ବାଳିଶା, ତୁଏତ ତୋତେ
କାଟି ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ପାରେ, କହ ମୁକ୍ତକାମ,
ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ପ୍ରସ୍ତୁତ କି ନା ?

ମୁକ୍ତକାମ — ହଁ ପିତା, ମୁଁ ଯୁଦ୍ଧକରି ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

କମଳା — ନାଁ ନାଁ ସ୍ୱାମୀ ! ତୁମେ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯାଇପାରିବ
ନାହିଁ । କାହିଁକି ? କି କାରଣେ ତୁମେ ତୁମର
ଜୀବନ ଭୟ କରିବ ? ମୁଁ ନିଜେ ଯାଇ ଶକ୍ତିଧରକୁ
ପଚାରିବି, ସେ ମୋତେ କି କାରଣେ ଘୃଣେ ? ଯଦି
ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ହୁଏ ବାବା, ମୁଁ ନିଜେ ଯୁଦ୍ଧ
କରିବି । ମୋ ପରି ସହସ୍ର ସହସ୍ର ପ୍ରଜାଙ୍କ ଜୀବନ
ନଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଦେବି ନାହିଁ । ମୁଁ ରାଜା ହୁଅନ୍ତୁ,

ଆଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଘଟୁଛି, ଆଜ ସୁଭ ଖେତରରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଧରାଇ ମୋର ସୀମନ୍ତର ସିନ୍ଦୂର ରେଖାଟି ଲଭାଇବ ! ନାଁ ନାଁ, ସ୍ୱାମୀ, ତା ହେବନାହିଁ, ଯାଅ ଯାଅ, ମୋର ଶଙ୍ଖନାଦକୁ ଫେରାଇ ଆଣ, ଶଙ୍ଖନାଦ ! ଶଙ୍ଖନାଦ ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ମୃତ୍ୟୁକାମ ପଛେ ପଛେ ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଧୂମକେତୁ ପ୍ରବେଶ)

ଧୂମକେତୁ—(କପାଳରେ କର ଦେଇ) ହାୟ ! ହାୟ ! କ ବୁଦ୍ଧି କଲ, କ ଭୁଲ୍ କାର୍ଯ୍ୟ କଲ, ଭଗବାନ ମୋତେ କାହିଁକ ଏପରି କୁତ୍ସିତ ରୂପଟିଏ ଦେଇ ଜନ୍ମ ଦେଲେ, ଯାହା ବା କୁତ୍ସିତ ଥିଲ ଥିଲ ପୁଣି ଗୋଡ଼ା ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ସୁନ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଟିଏ ପାଇ ଅନ୍ତର ଲଜ୍ଜିତ ହେବାକୁ ପଡ଼ୁଛି ।

(ବେଣୁ ଉଲ୍କା ସୁନ୍ଦରୀ ଗୀତଟିଏ ଗାଇ ଆସିଲ)

ଉଲ୍କା - ଗୀତ

ଏଡ଼େ ଭାଗ୍ୟ ମୋ ହେବ କ ହେବ ତୁମ୍ଭର ସେବକା
ପ୍ରେମ ଫଳ ଫଳିବ କ ମୋ ଆଶା ଲତାରେ ।
ମରମ ବେଦନା ମୋର କଣ୍ଠ କେ ପାରିବ ବୁଝି
ତୁମ୍ଭ ବନା ଅବଗୀର କେ ଅଛି ସଂସାରେ ।
ତୁମ୍ଭର ଲାବଣ୍ୟ ଛଟା ଆଉ କ ଭୁଲି ପାରିବ
ଯେବେଣ ଅନାଇଲେ ବସିଯାଅ ମୋ ନେତ୍ରରେ ।

(ଧୂମକେତୁ ପ୍ରତ) କ ରେ ! ଏଠି କାହିଁକ ଚୁପ୍ ହୋଇ ବସିଛୁ ?

ଧୂମକେତୁ—ଆଉ କଅଣ କରିବ ଥର ମେଲି ମେଲି ହେବ ନାଁ ଭୁଲର ଉଣ୍ଣ ହେଉ ହେଉ ହେବ ! କଅଣ କରିବ ମୋତେ କହ ଦେଉ ନାହିଁ । କଥା କହିଲେ ତ ରାଗିବୁ, କଥା ନ କହିଲେ ତ ରାଗିବୁ । ତା ହେଲେ ମୋତେ କଅଣ କରିବାକୁ ହେବ ତୁ କହିଦେ ।

ଉଲ୍କା—ମୋଟ ଉପରେ ମୁଁ ରାଗିବ, କାଟିବ, ମାରିବ, ମୋର ମନ ଖୁସି ଯାହା ତା କରିବ, ତୁ ହସି ହସି ସବୁ ସହ୍ୟ କରିବୁ । ଆଚ୍ଛା, କାହିଁକ ସହ୍ୟ କରିବୁ ତୁ ଜାଣୁ, ଯେ ହେତୁ ମୁଁ ଅପୂର୍ବ ସୁନ୍ଦରୀ, ତୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ କୁତ୍ସିତ । ଆଚ୍ଛା, ସତ କହିଲୁ, ମୋପରି ସୁନ୍ଦରୀ ଭଲ ତୁ କେଉଁଠି ଦେଖିଛୁ ?

ଧୂମକେତୁ—ଆଚ୍ଛା ତୁ ସତ କହିଲୁ, ମୋ ପରି କୁତ୍ସିତ ପିଲା ମଣିଷଟିଏ ତୁ ଭଲ କେଉଁଠି ଦେଖିଛୁ ?

ଉଲ୍କା—ତୋ ମୁଣ୍ଡ ପୋଡ଼ୁ ।

ଧୂମ—ତୋ ଗୋଡ଼ ପୋଡ଼ୁ ।

ଉଲ୍କା—ଏ କଅଣ ଗୋଟାଏ ଗାଳ ?

ଧୂମ—ମୋତେ ତ ଗୋଟାଏ କଛୁ କହିବାକୁ ହେବ ? କଥା କହିଲେ ତ ରାଗିବୁ, କଥା ନ କହିଲେ ତ ରାଗିବୁ ।

ଉଲ୍କା—ଆଚ୍ଛା ଶୁଣ୍, ମୁଁ ତୋତେ ଗୋଟାଏ କଥା କହିବ, ତୁ ସିନା ଟଙ୍କା ଜୋରରେ ମୋର ସର୍ବନାଶ କରିଛୁ ।

ଧୂମ—ତୁ ଯେ ରୂପ ଜୋରରେ ମୋର ସର୍ବସ୍ୱ କାଢ଼ି ନେଇଛୁ ।

ଉଲ୍କା—ତୁ ମୋତେ ବିବାହ କଲେ ସୁଦ୍ଧା ତୁ ମୋର ସ୍ୱାମୀ ନୋହୁ । ମୁଁ ସୁନ୍ଦରୀ-ତୁ କୁତ୍ସିତ । ମୁଁ ବିଦୁଷୀ-ତୁ ମୂର୍ଖ, ମୁଁ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା-ତୁ ଅନ୍ଧକାର । ମୁଁ ମଦର-ତୁ କଡ଼ଆ, ମୁଁ କଣ୍ଠ-ତୁ ନର୍ଦ୍ଦମା ।

ଧୂମ—ଛି ! ଛି ! ମୁଁ ନର୍ଦ୍ଦମା, ଆଚ୍ଛା, ଆଚ୍ଛା ବେଶ୍ କଥା ମୁଁ ପୁରୁଷ-ତୁ ନାରୀ, ମୁଁ ଶିବ-ତୁ ଦୁର୍ଗା ! ମୋର ଏ କଥା ବାଢ଼ି ଉଠେ କନ୍ତୁ ତୋର ସେପରି ନାହିଁ ।

ଉଲ୍କା—ଆଉ—

ଧୂମ - ତୁ ଯାହା କହିଲୁ ମୁଁ ସେଇଆ କହିଲ--- ଆଉ !

ଉଲ୍କା—ମୋଟ ଉପରେ ମୁଁ ତୋତେ ସ୍ୱାମୀ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବ ନାହିଁ, ତୋର ମୋର ଆକାଶ ପାତାଳ ପ୍ରଭେଦ ।

ଧୂମ—ତା ନହେଲେ ମୋତେ ସ୍ୱାମୀ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କର, ମୁଁ ଓଡ଼ଣୀ ଦେଇ ବୋହୂ ହେଉଛି । ଜାଣିଛୁ ତ

ଶଙ୍ଖଧର ଯେଉଁ ପୋଡ଼ାମୁହିଁ ନାରୀକୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କରିଛି, ଆଜ ମୋ ରୂପ ଯେବେ ଆଖିରେ ପଡ଼ିବ ତେବେ ମୋତେ···

ଝଲ୍କା—ତୋତେ ? ଶଙ୍ଖଧର ପୋଡ଼ାମୁହିଁ ନାରୀକୁ ନାହିଁ କି ବିବାହ କରିବାକୁ ବସିଛି ତା ଜାଣୁ ?

ଧୂମ—ଆଚ୍ଛା, ତୁ କଅଣ ଜାଣୁ କହ ତ ।

ଝଲ୍କା—ଘଜା ଶଙ୍ଖଧରର ଜାତି ଠିକ୍ ନାହିଁ, ସେଥିଲାଗି ତାକୁ କେହି କନ୍ୟା ଦେବାକୁ ରାଜି ହେଉ ନାହାନ୍ତି । ତେଣୁ ଜୋର କରି ଏହି ପୋଡ଼ାମୁହିଁ ନାରୀକୁ ବିବାହ କରୁଛି ।

ଧୂମ—ଆଚ୍ଛା, ଜୋର କରି ଯଦି ବିବାହ ହୁଅନ୍ତା, ତର୍କରତ୍ନ ଝିଅଟି ତ ଭାରି ସୁନ୍ଦରୀ, ତାକୁ କାହିଁକି ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କଲା ?

ଝଲ୍କା—ଶୁଣିଛି, ଶଙ୍ଖଧର ଅତି ସୁପୁରୁଷ । ତର୍କରତ୍ନର କନ୍ୟାଟି ଅତି ସୁନ୍ଦରୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶଙ୍ଖଧରକୁ ସୁନ୍ଦର ପଣରେ ବଳାଇ ଯିବନାହିଁ । ମୁଁ ଆଜ ଯଦି ନ ଥାନ୍ତି·····ତୁ ଟଙ୍କା ଲୋଭରେ ମୋର କି ସର୍ବନାଶ କରନ୍ତୁ ?

ଧୂମ—ତୁ ଯେ ରୂପ ଜୋରରେ ମୋତେ କବୁଲ କରି ରଖିଛୁ ।

ଝଲ୍କା—ଅଚ୍ଛା ଚାଲ, ଥରେ ରାଜବାଟୀକୁ ଯିବା ।

ଧୂମ—ମତଲବ ?

ଝଲ୍କା—ମତଲବ୍ ଆଉ କଅଣ ? ସେ ମୋତେ ଦେଖିଲେ, ମୋ ରୂପ ଥରେ ତା ଆଖିରେ ପଡ଼ିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ସେ ମୋତେ ବିବାହ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବ । ତୋ ସହିତ ମୋର ବିବାହ ହେବାର କୌଣସି ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ !

ଧୂମ—ହାୟ ରେ କପାଳ, କି ଭୁଲ କର୍ମ କଲି ! ବିବାହ ବେଳେ ଦୁଇ ତିନିଟା ଉକିଲ ବସାଇ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରୀ ମୋହରଟା ବାଡ଼େଇ ଦେଇଥିଲେ କଥାଟା ପକା ହୋଇଯାଇଥାନ୍ତା, ମୁଁ ତ ବୁଡ଼ିଛି, ହେଁ ହେଁ ହେଁ ।

ଝଲ୍କା—ଚୁପ ଚୁପ୍, ପାଟି କର ନା, ଶୁଣ । ମୁଁ ତୋତେ ଗୋଟାଏ କଥା କହୁଛି, ମୋ ସୁନାଟା ପଛ, ମୋ ଧନଟା ପଛ; ଯା ଏ, ଘରକୁ ଫେରି ଯା !

ନାହିଁକି ସେପରି ପାଗଳାମି କରୁଛୁ ? ମୁଁ ରାଣୀ ହେଲେ ତୋତେ ଖୁବ୍ ଟଙ୍କା ପଇସା ସାହାଯ୍ୟ କରିବି । ମୋର ଏ ଗହଣାଗୁଡ଼ାକ ଫେରାଇ ଆଣି ଧନ ଖଗି ଚଳିବୁ । ତୁ ଏ କଥା ବୁଝୁ ନାହୁଁ କାହିଁକି ?

ଧୂମ—ଆଚ୍ଛା, ତୁ ଯେ ବଳେ ବଳେ ଗୁଞ୍ଜି ହୋଇ ବିବାହ କରିବୁ, ଲୋକେ ତୋତେ ନିନ୍ଦା କରିବେ ନାହିଁ ?

ଝଲ୍କା—ମୁଁ ତ ତୋ ପରି ମୂର୍ଖ ନୁହେଁ । ଶଙ୍ଖଧର ଯେତେବେଳେ ପୋଡ଼ାମୁହିଁ ନାରୀକୁ ପସନ୍ଦ କରିଛି, ମୋ ରୂପ ଥରେ ତା ଆଖି ଆଗରେ ପଡ଼ିଲେ ସେ ପାଗଳ ହୋଇଯିବ । ଆଉ ମୋତେ ବିବାହ କରିବାକୁ ଜବରଦସ୍ତି କରିବ, ସେତେବେଳେ ମୁଁ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ କହିବି, ମୋର ସ୍ୱାମୀ ଅଛି, ମୋର ସଂସାର ଅଛି ! ମୁଁ ତାକୁ କଅଣ କହିବି ଶୁଣ୍ ।

ଗୀତ

ମୁଁ ସତୀ ପତିବ୍ରତା ନାରୀ

ପତି ମୋ ପରମ ଗୁରୁ ମୁହିଁ ସେବିକା ତାହାରି ।
ପତି ପାଦୋଦକ ବିନା ନାହିଁ ମୋ ଅନ୍ୟ କାମନା
ହେଉ ସେ ଅତି ଲୁଥିତ ମୁହିଁ ତାର ପାଦେ ପଡ଼ି ।

ଏ କାନ୍ଦଣା ମୋର ଲୋକେ ଶୁଣିଲେ ଜାଣିବେ ଯେ, ମୋର ଇଚ୍ଛା ଆଦୌ ନାହିଁ, ଅଥଚ ଶଙ୍ଖଧର ଯୋର କରି ବିବାହ ହୋଇପଡ଼ୁଛି । ସେଇଠୁ···

ଧୂମ—ସେଇଠୁ—ମୁଁ ରଜା ମୁଣ୍ଡରେ ଠେଙ୍ଗାଏ ଦେବି ନାହିଁ ?

ଝଲ୍କା—ଆହା, ଯେହିଁ ଖାଇ ତ ? ଚାଲ ଚାଲ ରାଜବାଟୀକି ଯିବା ।

ଧୂମ—ତୁ କଅଣ ମୋତେ ଏ ମଝି ଦରିଆରେ ଭସାଇ ଦେଇ ଯିବୁ ? ନା, ମୁଁ ତୋତେ ଛାଡ଼ିବି ନାହିଁ ।

ଝଲ୍କା— ଗୀତ

ଆଉ ଜାଣନା ମୋତେ ତୁ ଚିହ୍ନିପାରି
ଅକାରଣେ ତୋର ହାତଟା ଧରି
ହାଣ୍ଡିରେ ହେଉଛି ଲୋକହସା

ଧୂମ—ମିଳେ ମୋତେ ଦେ-ନା ଗାଈ
ଝଲ୍କା—ଛୁଟା ମୋର ଗାତ ନା ଚୂଲ
ଧୂମ—ବାଇଲି ଭଣ୍ଡର ମାଫକର ମୋର
ଗୁଡ଼ ଚେଦ ତୋର ଆଡ଼ବୁଝା ।
ଧୂମ—ଢକା ଦୋଷେ ଲଗୁଛ ପର
ଝଲ୍କା—କରବ ମୁଁ ନୂଆ ସଂସାର
ଧୂମ—ପୁରୁଣା ଖଣ୍ଡକ ବଢ଼ ମହୂପରି ନୂଆରେ ଠକିବୁ କଣ୍ଟେ ଯୋଷା ।
ଧୂମ—ନୂଆ ପ୍ରୀତି ଅଢ଼ାଇ ଦିନ
ଝଲକା—ପୁରୁଣା ପାଲଟା ବସନ
ଧୂମ—ନୂଆରେ କରିବୁ ମୁହିଁ ପୋଛୁ ପୋଛୁ ପୁରୁଣା ହୋଇବ ଗୋଡ଼ ଘଷା ।
(ଗୀତାନ୍ତେ ଝଲ୍କା ଖସିଗଲା, ଧୂମକେତୁ ପଶ୍ଚାତେ ଧାବନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଚୂଡ଼ାମଣି, ତର୍କରତ୍ନ, ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର, ସ୍ମୃତିଭୂଷଣ)

ତର୍କରତ୍ନ—ନାହିଁ, ନାହିଁ ! ହେ ଚୂଡ଼ାମଣି ତୁମ୍ଭର ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ନିତାନ୍ତ ଅଯୁକ୍ତ ସଙ୍ଗତ ।

ଚୂଡ଼ାମଣି—ବିବେଚନା କରି ଦେଖନ୍ତୁ, ଶଙ୍ଖଧରର ବଂଶ ପରିଚୟ ଯେତେବେଳେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅଜ୍ଞାତ ସେତେବେଳେ ତାକୁ ଅବ୍ରାହ୍ମଣ କହିବା ତ ଠିକ୍ ନୁହେଁ ।

ତର୍କରତ୍ନ—ତେବେ ତାକୁ କଅଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ?

ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର—ଅହେ ତର୍କରତ୍ନ ମହାଶୟ, ସ୍ଥିର, ଚୂଡ଼ାମଣିଙ୍କ କଥାଟା ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଉଛି । ଅଜ୍ଞାତ ପରିଚୟର ଲକ୍ଷଣାଦି ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ବକ ବର୍ଣ୍ଣ ନିରୂପଣ କରିବା ଅସଙ୍ଗତ ଓ ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏପରି କେତେକଟା ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଅଛି ।

ତର୍କରତ୍ନ—ତେବେ ଆପଣ କହିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି, ଆମ୍ଭେମାନେ ଶଙ୍ଖଧରକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବୁ ?

ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର—କ୍ଷତି କଅଣ ? ଶଙ୍ଖଧର ସୁପୁରୁଷ, ତାର ବର୍ଣ୍ଣ ଅତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଗୌର, ଲଲାଟ ପ୍ରଶସ୍ତ, ନାସାଗ୍ରଭାଗ କୁଞ୍ଚିତ, ଏ ସବୁ ଦେଖିଲେ ବୁଝାଯାଏ ସେ କୌଣସି ନୀଚ ବଂଶରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ନାହିଁ ବରଂ ଆମ୍ଭ ଚୂଡ଼ାମଣିଙ୍କ କନ୍ୟା ଶ୍ରୀମତୀ ନାଗିନୀ ଯେ କେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣର ସମ୍ଭୂତା ତାହା ନିରୂପଣ କରିବା କଠିନ ହୋଇପାରେ । ହେଁ ହେଁ ହେଁ ହେଁ, ଆପଣମାନେ କିଛି ମନେ କରିବେ ନାହିଁ । ଚୂଡ଼ାମଣି ଆମ୍ଭର ସମ୍ବନ୍ଧ କି ନା, ସେଥିଲାଗି ପରିହାସରେ ହେଁ ହେଁ ହେଁ ହେଁ ।

ସ୍ମୃତିଭୂଷଣ—ମହାଶୟ ! ନାଗିନୀ ଯେ ଚୂଡ଼ାମଣିଙ୍କ କନ୍ୟା ଏ କଥାଟା ଆମ୍ଭର ଦୃଷ୍ଟୀଭୂତ ଓ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ, ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ଶଙ୍ଖଧରର ଜନ୍ମ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଜ୍ଞାତ ଓ ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ । ଅତଏବ ତାର ବ୍ରାହ୍ମଣତ୍ୱର ଦାବି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମ୍ଭବ ।

ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର—ଅହେ ସ୍ମୃତିଭୂଷଣ, ତୁମ୍ଭେ ତ ପିଲା ଲୋକ, ଆମ୍ଭପରି ଜଣେ ପ୍ରାଚୀନ ନ୍ୟାୟବାଗୀଶ ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷାପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବିଚାର କରିବା ଅତି ସହଜରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୋଇପାରେ ନା, ଶ୍ରୀମତୀ ଯେ ଆମ୍ଭର ଚୂଡ଼ାମଣିଙ୍କ ବ୍ରାହ୍ମଣୀଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତା ମାତ୍ର ଏତିକି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହୋଇପାରେ କିନ୍ତୁ ତଦୂର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଆଉ ବେଶି କିଛି······ହେଁ ହେଁ ହେଁ ହେଁ

ତର୍କରତ୍ନ—ଶୁଣନ୍ତୁ ଶୁଣନ୍ତୁ, ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର ମହାଶୟ ! ଆପଣ ପ୍ରାଚୀନ ଓ ବହୁଦର୍ଶୀ । ଏପରି କଥାରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସମ୍ମତି ପ୍ରଦାନ କରିବା କି ? ତା କେବେ ନୁହେଁ ।

ନ୍ୟାୟ—ହେଁ ହେଁ ହେଁ ହେଁ, ସମ୍ମତି ପ୍ରଦାନ କରିବ ନାହିଁ, ଏ କଥା ତ ଜାଣୁ, କିନ୍ତୁ ଶଙ୍ଖଧର ଯେ ଆଦାୟ ନ କରି ଛାଡ଼ିବ ଏକଥା ମଧ୍ୟ ଜାଣୁ । ମୋତେ ଉପରେ ଆଦାୟ କରି ନେବାଟା ସେହି

ଠାରେ ସୁନିଶ୍ଚିତ, ସେଠାରେ ପ୍ରଦାନ କରିଦେବା ତ ବୁଦ୍ଧିମାନର କାର୍ଯ୍ୟ । କଅଣ କହୁଛନ୍ତି ଚୂଡ଼ାମଣି ?

ତର୍କରତ୍ନ—ମୋ ମତରେ ଚୂଡ଼ାମଣି ତାଙ୍କର କନ୍ୟାକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ପଠାଇଦିଅନ୍ତୁ ।

ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର—ନାହିଁ ନାହିଁ, ନବ ଚୂଡ଼ାମଣି, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ତୁମ୍ଭର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇପାରେ । ଶଙ୍କରଧରକୁ ତ ଜାଣ, ସେ ଯଦି ନାଗିମାକୁ ନ ପାଏ, ତେବେ ଚୂଡ଼ାମଣିଙ୍କ ଗୃହିଣୀଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଯୋର କରିପାରେ । ଅତଏବ ତୁମ୍ଭର ସର୍ବନାଶ ହୋଇ ଯିବ ।

ଚୂଡ଼ାମଣି—ସେ ତ ଆଜି ବିବାହ କରିବାକୁ ଆସିବ, ମୋତେ ଉପାୟ କଅଣ କହନ୍ତୁ ।

(ଛଦ୍ମବେଶୀ ଶଙ୍କରଧର ପ୍ରବେଶ)

ଆପଣମାନଙ୍କର ଅନୁମତି ହେଲେ ମୁଁ ଗୋଟାଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ କରିବାକୁ ଚାହେଁ ।

ନ୍ୟାୟ—କିଏ ଏ ଭଦ୍ରଲୋକ !

ଛଦ୍ମବେଶୀ—ମୁଁ ଜଣେ ଆଗନ୍ତୁକ ଅତିଥି ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

ନ୍ୟାୟ—ବସନ୍ତୁ, ବସନ୍ତୁ, ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବଟା ଆମେ ଶୁଣୁ—

ଛଦ୍ମ—ଏ ସବୁ ଯାହା ଘଟଣା ଘଟିଛି, ଆମ୍ଭେ ସମସ୍ତ ଜାଣିପାରି ଏଠାକୁ ଆସିଛୁ । ପ୍ରଥମେ ପଚାରୁଛି ଏଠାରେ ବିବାହ ଉପଯୁକ୍ତ କେହି ସତ୍ପାତ୍ର ଉପସ୍ଥିତ ଅଛନ୍ତି କି ନା ?

ନ୍ୟାୟ—ହଁ ହଁ ହଁ ନାହାନ୍ତି କଅଣ, ଏହି ତର୍କରତ୍ନଙ୍କ ପୁତ୍ର ସର୍ବେଶ୍ୱର ସ୍ମୃତିଭୂଷଣ ଏ ଗ୍ରାମର ଗୋଟିଏ ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ର ।

ଛଦ୍ମ—ତେବେ ବିବାହଟା ଏହି ସ୍ମୃତିଭୂଷଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ହେଲେ ତ ।

ନ୍ୟାୟ—ସୁପ୍ରସ୍ତାବ ! ସୁପ୍ରସ୍ତାବ !

ତର୍କରତ୍ନ—କ୍ଷମନ୍ତୁ ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର ମହାଶୟ ! ନାନା, ଏ ପ୍ରସ୍ତାବଟା ଆଉ କରିବେ ନାହିଁ । ଚୂଡ଼ାମଣିଙ୍କ କନ୍ୟା ଏପରି ଅଦ୍ଭୁତ ରୂପା ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ତାକୁ ଆମ୍ଭର ସର୍ବେଶ୍ୱରକୁ ବିବାହ କରି— ନା, ନା, ନା ।

ଛଦ୍ମ—ସ୍ମୃତିଭୂଷଣ ମହାଶୟ ! କନ୍ୟାଟିକୁ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଜାତି ଧର୍ମ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ସ୍ମୃତିଭୂଷଣ—ଆପଣ କି ରକମ ଭଦ୍ରଲୋକ, ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପିତୃ ଆଜ୍ଞା ପାଳନ କରିବା ସନ୍ତାନର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ଛଦ୍ମ—ହଁ, ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ କନ୍ୟାଟି ଯେତେବେଳେ ଅସୁନ୍ଦରୀ, ପିତାଙ୍କ ପାଳନ କରା ବିଧେୟ, କିନ୍ତୁ ସୁନ୍ଦରୀଟିଏ ହୋଇଥିଲେ ପାଳନ କରିବାକୁ ପଡ଼ନ୍ତା କି ନାହିଁ ବିଶେଷତଃ ଏ ଯୁଗପ୍ରଭ ।

ନ୍ୟାୟ—ଆପଣ ତ ବେଶ ସୁରସିକ ଦେଖୁଛୁ (ଏ ସମୟରେ ରାଜା ରତ୍ନେଶ୍ୱର ପହଞ୍ଚିଲେ)

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ଆପଣମାନେ କଅଣ ଠିକ୍ କଲେ ?

ଚୂଡ଼ାମଣି—ଆଉ କଣ ଠିକ୍ କରିବୁ, ଆପଣଙ୍କର ଜାମାତା ମୁକ୍ତିରାମ ଯେତେବେଳେ ରାଜା ଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଦେଶରେ ଶାନ୍ତି ଥିଲା, ବ୍ରାହ୍ମଣର ବ୍ରହ୍ମତ୍ୱ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ରାମ ନାହିଁ କି ସେ ଅଯୋଧ୍ୟା ନାହିଁ ।

ନ୍ୟାୟ—ତା ତ ସତ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେ ରକ୍ଷକ ସେ ଭକ୍ଷକ ହେଁ ହେଁ, ତେବେ ଏ ବିଦେଶୀ ଭଦ୍ରଲୋକଟି ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ କରିଛନ୍ତି ।

ତର୍କ—ସେ ସବୁ ବାଜେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଥାଉ । ଭାବ ଦେଖ, ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର ମହାଶୟ ! ଶଙ୍କରଧର କି ଅତ୍ୟାଚାରୀ !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ଆଚ୍ଛା ଚୂଡ଼ାମଣି ମହାଶୟ ! ଆପଣଙ୍କ କନ୍ୟାକୁ ଟିକେ ଏଠାକୁ ଡାକି ପାରିବେ କି ? ମୁଁ ତାକୁ ଦଟା ଗୋଟାଏ କଥା ପଚାରିବି ।

ନ୍ୟାୟ—ଆପଣ ଟିକେ ବସି ଯାଇଥାନ୍ତେ···

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ନା ନା, ମୁଁ ଛିଡ଼ା ଛିଡ଼ା ବୁଝିପିବି, କଅଣ କହୁଛ ଚୂଡ଼ାମଣି ।

ଚୂଡ଼ାମଣି—ଡାକିପାରେ, ଆପଣ ଦେଖନ୍ତୁ କଥା ହେଉ । ଏମାନେ ତ ଦେଖନ୍ତୁ ପଞ୍ଚାପଞ୍ଚୋଶୀ, ଛାତ କଅଣ ? (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଆଇଲୁ ମା ନାଗିମା—

(ନାଗିମା ପ୍ରବେଶ କରିଯୋଡ଼ ଠିଆ ହେଲା)

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ମା' ତୁ ବୋଧହୁଏ ସବୁ ଜାଣୁ। ଆଜି ରାତରେ ଶଙ୍ଖଧର ତୋତେ ଯୋର କରି ରାକ୍ଷସ ମତେ ବିବାହ କରିବ। ତୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ କନ୍ୟା, ତୋର ଜାତିକୁଳ ଧ୍ୱଂସ କରିବ। ତୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ତାକୁ ସମୁଚିତ ଶାସ୍ତି ଦେଇପାରୁ।

ନାଗିନା—ମୁଁ—

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ହଁ ତୁ, ତୋର ପିତାକୁ ସେ ଅପମାନିତ କରିବ, ତୋର ଜାତି ଧ୍ୱଂସ କରିବ ତୁ ତାକୁ କ୍ଷମା ଦେଇ ପାରୁ ନା—

ନାଗିନା—କି ଶାସ୍ତି କପରି ଦେବେ ?

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ନେ ଏ ଛୁରିକା ଖଣ୍ଡ, ତୋ ପାଖରେ ରଖ। ଆଜି ବିବାହବାସରେ ତାର ବକ୍ଷ ସ୍ଥଳରେ ବିଦ୍ଧ କରିବୁ।

ନାଗିନା—ମୁଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ, ମୋ ଦ୍ୱାରା ଗୋଟାଏ ପୈଶାଚିକ ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ ଘଟାଇବାକୁ ଚାହାନ୍ତି କାହିଁକି ? ଆପଣ ରଜା, ଆପଣ ତାର ପ୍ରତିକାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତୁ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ଏତେ ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ ମା, ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା, ତାର ଅର୍ଥବଳ ଓ ଲୋକବଳ ଢେର୍ ବେଶି। ସେ ସଦଳବଳେ ଏଠାକୁ ଆସିପାରେ।

ନାଗିନା—ସେଥିଲାଗି ମୋ ଦ୍ୱାରା ଗୋଟାଏ ଘୃଣ ବିଶ୍ୱାସ-ଘାତକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ବୁଝି ଦେଖ ମା, ଏହା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଉପାୟ କିଛି ନାହିଁ। ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ପକ୍ଷେ ଜାତି ଓ ଧର୍ମ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଏ ଭଳି କାର୍ଯ୍ୟବସ୍ତୁ କିଛି ଅଗୌରବର କଥା ନୁହେଁ।

ନାଗିନା—ବେଶ୍, ତା ହେଲେ ଛୁରିକାଟିକୁ ମୋତେ ଦିଅନ୍ତୁ। ଅନ୍ୟ ଯେବେ କୌଣସି ଉପାୟ ନ ପାଏ, ତେବେ ମୁଁ ନିଜେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବି କିନ୍ତୁ ସେ ଦେବତାର ବକ୍ଷରେ ଛୁରୀ ମାରିପାରିବି ନାହିଁ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—କିଏ ଦେବତା ? ଶଙ୍ଖଧର !

ନାଗିନା—ସେ ଯେ ଦେବତା ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ। ମୁଁ ହତଶ୍ରୀ ଦୁଃଖିତା ବୋଲି କେହି ମୋତେ ଗ୍ରହଣ କଲେ ନାହିଁ। ଏ ବୟସରେ ମୁଁ ଅବିବାହିତା, ଅନେକ ଶିକ୍ଷିତ ମହାପୁରୁଷ ମୋତେ ବିବାହ କରିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସୂଦ୍ ଘୃଣାରେ ମୁଖ ଫେରାଇ ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି। ମୁଁ ଲଜ୍ୟାରେ ମାଟି ସହିତ ମିଶି ଯାଇଛି।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ତୁ କି ମନେକରୁ ନାଗିନା, ଶଙ୍ଖଧର ତୋତେ ବିବାହ କରିବ ?

ନାଗିନା—ହଁ ବିଶ୍ୱାସ କରେ, କାହିଁକି ଯେ ବିଶ୍ୱାସ କରେ ତାର ଯଥେଷ୍ଟ କାରଣ ଅଛି, ତା ଏଠାରେ ଆଲୋଚନା କଲେ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ଅପ୍ରିୟ ହେବ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ତା ହେଉ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଶୁଣିବାକୁ ଚାହୁଁ।

ନାଗିନା—ଏଇ ଦେଖନ୍ତୁ, ତର୍କରତ୍ନ ମହାଶୟଙ୍କ ମୁଖ ଶୁଖିଯାଇଛି, ସେ ଶଙ୍ଖଧରକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ନାହିଁ ସତ; କିନ୍ତୁ ଆପଣା କନ୍ୟାଟିକୁ ବିବାହ ଦେବେ ବୋଲି ମଧ୍ୟସ୍ଥି ଦ୍ୱାରା ଉପହାର ପଠାଇଥିଲେ।

ତର୍କରତ୍ନ—କିଏ କହିଲା, କିଏ କହିଲା।

ନାଗିନା—ଆପଣଙ୍କ କନ୍ୟା ମୁହଁରୁ ଶୁଣିଛି। ଆଉ ମଧ୍ୟ ଏ କଥା ଶୁଣିଛି ଯେ, ଆପଣଙ୍କ କନ୍ୟାଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦରୀ ଯୋଗୁଁ ଶଙ୍ଖଧର ବିବାହ କରିବାକୁ ଅସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଛନ୍ତି। ସେ ସୁନ୍ଦରୀର ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ବଢ଼ାଇବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ, ବରଂ ତାର ମାନ ଦୂର କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି।

ତର୍କରତ୍ନ—(ବିରକ୍ତେ) ଏ ମାଇକିନିଅଟା ବଡ଼ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ହେ, ଚୂଡ଼ାମଣି କନ୍ୟାର ରୂପଟି ଯେ ଉତ୍ତମ, ଗୁଣ ବି ତତୋଧିକ। ଛି ଛି ଛି।

ନାଗିନା—ସେଇ ହେଉଛନ୍ତି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ଶଙ୍ଖଧର ଦେବତା, ଆପଣଙ୍କ ସୁନ୍ଦରୀ କନ୍ୟାକୁ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କଲେ ଆଉ ମୋ ପରି ରୂପ ଗୁଣହୀନାକୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି କାହିଁକି ?

ଚନ୍ଦ୍ରବେଣୀ—କିଏ କହେ ନାଗିନା ତୁମେ ରୂପ ଗୁଣ ହୀନା। ତୁମେ ଆଜି ମୋ ଚକ୍ଷୁରେ ଅଦ୍ୱିତୀୟା

ହୋଇଉଠିଛ । ମୁଁ ତୁମକୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଚାହେଁ, ଆଉ ରାଣୀ କରି ସିଂହାସନରେ ବସାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରେ ।

ରତ୍ନେଶ୍ବର— (ସକ୍ରୋଧେ) କିଏ ତୁ ।

ଛଦ୍ମବେଶୀ— ମୁଁ ରାଜା ଶକ୍ତିଧର ।

ରତ୍ନେଶ୍ବର—(ତରବାରି ବାହାର କଲେ)

ଶକ୍ତିଧର—ସାବଧାନ ଦୁଷ୍ଟମତି, ମୋ ନିକଟରେ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ କୌଣସି ସାହସ କର ନାହିଁ । ଯଦି ନାଗିନୀ ମତେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାଣି ବିବାହ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ । ମୋର ରାଣୀ ହୋଇ ସିଂହାସନରେ ବସିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ ଯଦି, କାହାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ ଯେ ଏ ବିବାହରେ ବାଧା ଦେଇପାରେ ।

(ଧୃତ ସୈନ୍ୟମାନେ ଉପୁରେ ଅସ୍ତ୍ର ରଖିଲେ ରାଜା ମଉନ)

ନାଗିନୀ—ଦେବତା ! ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ପଦତଳେ କରଯୋଡ଼ି ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛି, ଏ ଚିରଉପେକ୍ଷିତା ନାଗିନୀକୁ ଯେଉଁ ସମ୍ମାନ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଛନ୍ତି, ତହିଁକି ମୁଁ ନିତାନ୍ତ ଅନୁପଯୁକ୍ତା । ତଥାପି ଆପଣଙ୍କ ଦୟାର ନିଦର୍ଶନ ପାଇଁ ଆପଣଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ହୃଦୟରେ ରଖି ପୂଜା କରିବି, କିନ୍ତୁ ଲୌକିକ ବିବାହ କରିବି ନାହିଁ, ମୁଁ ମୋର ଜାତିକୁ ସମାଜ ଲାଞ୍ଛନା ଭୋଗ କରିବାକୁ ଦେବି ନାହିଁ । କରଯୋଡ଼ି ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି, ଆପଣ ଏ ସ୍ଥାନରୁ ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ନଗଲେ ମୁଁ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶକ୍ତିଧର— ଆଶୀର୍ବାଦ କରେ ନାଗିନୀ, ସୁଖରେ ଥା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର—ଯାଉଛି ରେ ବାବା ଏକବାରେ ପିନ୍ଧକନା ତମ୍ବେଲ ଦେଖି ଯାଉଛି ରେ ବାବା ।

ରତ୍ନେଶ୍ବର—ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର ମହାଶୟ ଜାଣ୍ୟ, ସ୍ବୟଂ ଶକ୍ତିଧରଙ୍କ ଗୋପନ ଆଳାପ ଅଛି, ଚାଲ ଚାଲ !

ଚୂଡ଼ାମଣି – ସତ୍ୟ କି ଶକ୍ତିଧର ସହିତ ମୋ କନ୍ୟାର ଗୋପନ ଆଳାପ ଅଛି, ଯଦି ଏକଥା ପ୍ରମାଣ ହଏ, ଆଜ ମାରି ଦେଇ ସାଙ୍ଗ କରିଦେବି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରତ୍ନେଶ୍ବର—ଶକ୍ତିଧର ଏ ଅପମାନରେ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବି ନେବି ନେବି ।

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ସୁନନ୍ଦା ଗୀତଟିଏ ଗାଇ ଆସିଲା)

ଏସ ସୁମନମାନେ, ରାଧାରାଣୀଙ୍କୁ ପୂଜିବି ପ୍ରେମାଦରେ
ଉଲ୍ଲାସ ପ୍ରାଣେ ପୂଜିବି ବସି କାମନା ଅନ୍ତରେ !
ଚନ୍ଦନ ଚୂଆ କର୍ପୂର ଧୂପ ଦୀପ ଧରି କରେ
ଜାଗରେ ମୁଁ ପୂଜିବି ଦେବୀ ରଜନୀ ତୋ ପୟରେ

(ଧୀରେ ଆସି ରାଧା ରାଣୀଙ୍କ ସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲା)

(କେତେଗୁଡ଼ିଏ କୁମାରୀ ଫୁଲମାଳାଧରି ଗୀତ ଗାଇଆସିଲେ)

(ଗୀତ)

ଏଇ ମାଳା ଯେ ପିନ୍ଧିବେ ଗଳେ
ତାର ଦେଖା ସନ୍ଧ ପାଇ କେସନେ
ନିଦ୍ରା ଭଙ୍ଗି ନାହିଁ ଆଜ ବୁଝି ତାର
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାରେ ଫୁଲ ଶୟନେ ।
ଜାଗିବେ କି ସେ ଡାକିଲେ ପକ୍ଷି
ଭୋର ହେବାର ଅନେକ ବାକି
ଫୁଲ ଶୁଖିଲା ତେଣୁ ସେ କଳି—
ଦାଗ ପଡ଼ିଛି ଚନ୍ଦ୍ରାନନେ ।
ତେବେ କି ଲାଗି ଏ ମାଳାଟିରେ
ଭିଜାଇ ରଖି ନୟନ ନୀରେ
ହୃଦୟ ଜ୍ବାଳା ଶୁଖିଲା ମାଳା
ଜଳ ବୁଝି ଅଛି ନାହିଁ ନୟନେ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶକ୍ତିଧର—(ପ୍ରବେଶ) ସୁନନ୍ଦା !

ସୁନନ୍ଦା—ବାବା, ତୁମେ ରାଧ ରାଣୀଙ୍କୁ ସେଠାକୁ ପଠାଇ ଦେଇ ନଦେଲ ରାଧାରମଣଙ୍କୁ ଏଠାକୁ କେନ ଆସ ।

ଶକ୍ତିଧର—କାହିଁକି ? ତୋ ରାଧାରାଣୀ ରାଧାରମଣଙ୍କ ଲାଗି ଏତେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

ସୁନନ୍ଦା—ମୁଁ ସବୁ ସମୟରେ ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କ କାନ୍ଦଣା ଶୁଣିବାକୁ ପାଉଛି ବାବା ।

ଶଙ୍ଖଧର—ସତେ, ନା ସେ ପିଲ୍ଲାଟା ଆଗେ ଆଉ ତୁ ସେ କାନ୍ଦଣା ସ୍ୱର ଶୁଣିବାକୁ ପାଉ, କାହିଁ ? ମୁଁ ତ କେବେ ହେଲେ ଶୁଣିବାକୁ ପାଏ ନା ସୁନନ୍ଦା ।

ସୁନନ୍ଦା— ତୁ କାନ ପାତୁ ଯେ, ଶୁଣିବୁ ।

ଶଙ୍ଖଧର – ତୁ କେଉଁଠାରେ କାନ ପାତୁ ? ନିଜ ହୃଦୟରେ ତ ?

[ଶଙ୍ଖନାଦକୁ ବନ୍ଧନ କରି ଉଗ୍ରସେନ ପ୍ରବେଶ]

କିଏ ଏହି ଯୁବକ ଶଙ୍ଖନାଦ !

ଉଗ୍ରସେନ—ଅମ୍ଭର ଶିବିରଣ ପ୍ରତଶ ଆଡ଼ତ, ସ୍ୱାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏ ଆପଣଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବ ।

ଶଙ୍ଖଧର – କିନ୍ତୁ ଏତେ ଡେରି କାହିଁକି ହେଲା ଶଙ୍ଖନାଦ, ତୁମର ବହୁ ପୂର୍ବ ଆସିବା ଉଚିତ ଥିଲା ! ତୁମର ବାବା କେବେ ଆସିବେ ? ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଚିଠିଟ ପଠାଇ ଦେଇଛ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ –(କ୍ରୋଧେ) ସଇତାନ୍ ! ମୋର ହାତର ବନ୍ଧାଟା ଖୋଲିଦେ ମୁଁ ତୋତେ··· ।

ଶଙ୍ଖଧର—ହାତର ବନ୍ଧାଟା ଖୋଲି ଦେଲେ ମୋ ସହିତ ପାରିବୁ ତ ଯୁବକ ? ନିଜର ଅସହାୟ ଅବସ୍ଥା ସ୍ମରଣ କରି ଶାନ୍ତ ହୁଅ, ସ୍ଥିର ହୁଅ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ—ନିଶ୍ଚୟ ପାରିବି, ମୁଁ ତୋର ମୁଣ୍ଡଟା କାଟି ନେବାକୁ ଆସିଛି । ଦେ, ଦେ, ମୋର ହାତର ବନ୍ଧନଟା ଖୋଲି ଦେ !

ଶଙ୍ଖଧର—ପିଲାଙ୍କର ଜାଣୁନା ଯେ କୋଳି ଉତ୍ତେଜନାରେ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହ୍ୟ ଆଉ ତା ସଙ୍ଗେ ଧୀର ସ୍ଥିର ଚତୁର ବୁଦ୍ଧି ।

ସୁନନ୍ଦା – ଏ କିଏ ବାବା !

ଶଙ୍ଖଧର – ମଲ୍ଲିକାମର ପୁଅ ଶଙ୍ଖନାଦ, ତୁ ସ୍ୱାକୁ କେବେ ଦେଖିଛୁ ?

ସୁନନ୍ଦା —ନା, ଆଜ୍ଞା ତା ହାତର ବନ୍ଧାଟା ଖୋଲିଦେଲେ ସେ କି ତୋତେ ମାରିବ ?

ଶଙ୍ଖଧର – ଦେଖୁନାହିଁ ତା'ର କି ଆକ୍ରୋଶ ମୋ ଉପରେ ! ତୁ ତ, ସଙ୍ଗରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ତାର ମନ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଇ ଦେ, ଭୟ ନାହିଁ ତାର ହାତ ବନ୍ଧା, ଅଛି ଆଉ ତାକୁ ବୁଝାଇ କହ ବେଶି କିଛି ଅସ୍ଥାଳନ କରିଲେ ,ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ଦିଆଯିବ ।

ସୁନନ୍ଦା – ନା ବାବା ! ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ଦିଅନା, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇଦେଉଛି ।

(ସୁନନ୍ଦା ଶଙ୍ଖ ନିକଟରେ ବସି ପ୍ରବୋଧ ଦେଲେ)

ଶଙ୍ଖଧର – ଆଉ କିଛି ନୂତନ ସମ୍ବାଦ ଅଛି ଉଗ୍ରସେନ ?

ଉଗ୍ରସେନ – ଅଛି, ବଜ୍ରବାହୁ ବହୁ ସୈନ୍ୟ ସମାବେଶ କରିଛି ।

ଶଙ୍ଖଧର – କେଉଁଠାରେ ?

ଉଗ୍ରସେନ – ନଦୀର ସେପାରେ, ଆଜକୁ ତିନିଦିନ ହେଲା ନଦୀ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ସେତୁ ନିର୍ମାଣ କରିବା ଲାଗି ବହୁ ଶିଳ୍ପି ନିଯୁକ୍ତ କରିଛି । ସେତୁ ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟ ବହୁଦୂର ଅଗ୍ରସର ନ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ବାଧା ଦେବାକୁ ଚାହୁଁ ।

ଶଙ୍ଖଧର – ସେ କି କଥା ଉଗ୍ରସେନ, ନଦୀ ପାର ହେବା ଲାଗି ଗୋଟାଏ ସେତୁ ନିର୍ମାଣ ହେବ, ତଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭ ରାଜ୍ୟର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ସାଧିତ ହେବ, ତୁମ୍ଭେ ବାଧା ଦେବାକୁ କାହିଁକି ଚାହଁ ।

ଉଗ୍ରସେନ – ସେତୁର ସାହାଯ୍ୟେ ତାର ସମସ୍ତ ସୈନ୍ୟ ଅକ୍ଳେଶରେ ଏ ପାରିକୁ ଆଣିପାରେ ।

ଶଙ୍ଖଧର – ତା ପୂର୍ବରୁ ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସେ ପାରିକୁ ନେଇପାର ।

ଉଗ୍ରସେନ – ସେତୁଟା ସେ ତାର ।

ଶଙ୍ଖଧର – ହିଁ ସେ ତ କହୁଛି ଏ ରାଜ୍ୟ ତାର, ଏ ରାଜଧାନୀଟା ମଧ୍ୟ ତାର । ଉଗ୍ରସେନ ! ଯେ ଯେଉଁ ଜିନିଷଟି ତିଆରି କରେ ସେ ତା'ର ମାଲିକ ନୁହେଁ ମାଲିକ ସେହି ଯେ ଜିନିଷଟା ଅଧିକାର କରେ ଏତେ ବଡ଼ ଗୋଟାଏ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଜିନିଷ ତିଆରି କରିବାକୁ ନ ଦେଇ ଭାଙ୍ଗି ପକାଇବା ତ ଭଲ ନୁହେଁ । ଅଧିକାର କରିବାଟା ହେଉଛି ବୁଦ୍ଧିମାନର କାର୍ଯ୍ୟ ।

ଉଗ୍ରସେନ – କେବେ କି ?

ଶଙ୍ଖଧର—ସେତୁ ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ କୌଣସି ବାଧା ଦିଅ ନା, କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥାଅ,

ସେମାନେ ଆମର ଜନ୍ମଗତ ଅଧିକାର ନଷ୍ଟ ନ ହୁଏ ।

(କହୁ କହୁ ପ୍ରହରୀ କହିଲା ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ କମଳା ଦେବୀ ଆସିଛନ୍ତି)

ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ କମଳା ଦେବୀ ! ଯାଅ ! ଉଗ୍ରସେନ ସହସ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ଘେନି ଆସ ।

ପ୍ରହରୀ - ତାଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ଅତି ଭୟଙ୍କର, ହାତେ ଅଛି ସୁଧାର ଭୃଙ୍ଗାର ।

ଶଙ୍ଖଧର - ଯା ଥାଉ, ଯା ଉଗ୍ରସେନ ତାଙ୍କୁ ସସମ୍ମାନେ ଏଠାରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦିଅ, ମୁଁ ସେ ତାଙ୍କୁ ଚାହିଁଛି ।
ଏବେ ଶୀଘ୍ର ଯାଇବା ଭବ ନ ଥିଲା ।

(ଉଗ୍ରସେନ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶଙ୍ଖଧର ସୁନନ୍ଦା କାନରେ କହିଲା ପୂଲ କଣ୍ଠି ଘେନିଆ, "ଯା ଶୀଘ୍ର" ସୁନନ୍ଦା ଚାଲିଗଲା ଏ ସମୟେ କମଳା ସମ୍ମୋଧେ ପ୍ରବେଶ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ—ମା ! ମା ! ତୁମ୍ଭେ କାହିଁକି ଏ ନରକକୁ ଆସିଲ ?

କମଳା—ଶଙ୍ଖଧର ଏସମୟେ ତୁ ମୋତେ ଚାହୁଁ ?

ଶଙ୍ଖଧର— ହଁ ଚାହେଁ ।

କମଳା - ତେବେ ଶୁଣୁଚ ତୁମ, ମୁଁ ତ ଆସିଛି ।

ଶଙ୍ଖଧର—ତୁମ୍ଭେ ଆସିଛ ସୁଧାର ଭୃଙ୍ଗାର ହସ୍ତେ, ମୁଁ ଚାହିଁଛି ଏହି ଅନ୍ତିମ ଭକ୍ତି ପୂଲ ଦେଇ ମୋର ମାତୃ ପୂଜା କରିବି ।

(ସୁନନ୍ଦା ହସ୍ତୁ ଫୁଲ ନେଇ କମଳା ପଦରେ ଦେଲା)

କମଳା—(ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ) ତୁ କି ଶଙ୍ଖଧର ?

ଶଙ୍ଖଧର—ମା ! ମୁଁ ତୋର ସନ୍ତାନ, ଇଚ୍ଛା ହୁଏ ତୁ ମୋତେ ବଧକର । ଏହି ତୋର ପଦ ଉପରେ ମୋର ମସ୍ତକ ରଖୁଛି, କିନ୍ତୁ ତା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଗୋଟାଏ କଥା କହିବାକୁ ଚାହେଁ ।

କମଳା—କି କଥା ?

ଶଙ୍ଖଧର—ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ଯେବେବେଳେ ହତ୍ୟା କରି ତୁମ୍ଭ ସ୍ୱାମୀ ନିକଟ ଯେତେବେଳେ ସେତେବେଳେ ଦେଖିବ ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ମଧ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥିବ, ତୁମ୍ଭେ ବିଧବା ହୋଇଥିବ ।

କମଳା—ବିଧବା ହୋଇଥିବ ? ମୁଁ ସେ ତୋ କଥା କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ମୁଁ ତୁମକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ କିଛି ବୁଝିବାକୁ ଦେବି ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ମୋର ଏହି ଅନୁରୋଧ ଯେବେ ତୁମ୍ଭେ, ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱାମୀ ଓ ପୁତ୍ରର ମଙ୍ଗଳ ଚାହଁ ତେବେ ଏକପକ୍ଷ କାଳପାଇଁ ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ମନେ ମୋର ଅନ୍ତଃପୁରରେ ବନ୍ଦିନୀ ଥାଅ । ସନ୍ତାନଙ୍କରେ ମୋର କଥାରେ ବା କାର୍ଯ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରତିବାଦ କରନା । ବିଶ୍ୱାସ କର ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ପରମ ହିତାକାଂକ୍ଷୀ । ମୋର ମୃତ୍ୟୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୁକ୍ତିବାମର ମୃତ୍ୟୁ, ତୁମ୍ଭର ବୈଧବ୍ୟର ସୁନିଶ୍ଚିତ ।

କମଳା—ଶଙ୍ଖଧର !

ଶଙ୍ଖଧର—ମା !

କମଳା—ମୁଁ ଚିରଦିନ ତୋତେ ବିଶ୍ୱାସ କରେ, ଆଜି ମଧ୍ୟ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ତେବେ ଚାଲ ମା ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ, ମୋର ମାତୃ-ପୂଜାର ପବିତ୍ର ମନ୍ଦିର ଆଜି ଆଲୋକିତ କରିବେ । ମା !

(ପଦରେ ପ୍ରଣାମ କରି ଘେନିଗଲେ)

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ନାଗିଣୀ ଗୀତଟିଏ ଗାଇ ଗାଇ ଆସିଲା)

ନାଗିନୀ— ଗୀତ

ସେ କି ଗୋ ପଥ ଭୁଲି ଆସିବ ଚାଲି ଚାଲି
ଅଛନ୍ତି ଥିଲା ଖୋଲି ତା ପଛେ ଅନୁରାଗ ।
ମୁଖରେ ନାହିଁ ଭାଷା ଅଛନ୍ତି କଥା ମିଶା
ପ୍ରାଣର ଅଭାମେଦ ଭୂଷାର ଦେଲି ଢାଳ ।
ସେ ମୁଖ ଥିଲା ତୋଳି ଗୁନ୍ଥିବ ବୋଲି ମାଳ
ସେ ଫୁଲ ହେଲା ବାସି ସେବକ ପୂଜାଥାଳ ।

ନଅଶହ ମୁଁ ତବୋଷ　　　ଆଖି ଧରେ ବୋଲି
　　ବସିଲି ଅନୁସରି କେ କେଣେ ନେଲା ହରି ।
　　(ଝଲ୍‌କା ହସି ହସି ନାଗିନା ନିକଟ ଆସିଲା)

ନାଗିନା – ତୁମେ ଏଠାକୁ କାହିଁକି ଆସିଛ ? ତୁମର ଏଠାରେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ?

ଝଲ୍‌କା—ଦରକାର ନ ଥିଲେ କି ଆସିଥାନ୍ତି, ତୁମକୁ ଗୋଟିଏ କଥା ପଚାରିବି ?

ନାଗିନା—କି କଥା ?

ଝଲ୍‌କା—ରାଜା ଶକ୍ତିଧରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତୁମର ବିବାହ ହୋଇଛି ?

ନାଗିନା—କିଏ କହିଲା ? ମୁଁ ତ ତାଙ୍କର ଦାସୀ ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ ନୁହେଁ । ମୋ ପରି କୁତ୍ସିତା କୁଶ୍ରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ତୁମେ ଭଲା କେଉଁଠି ଦେଖିଛ ?

ଝଲ୍‌କା—ଅଚ୍ଛା, ତୁମେ ଭଲା ମୋ ପରି ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ କେଉଁଠି ଦେଖିଛ ?

ନାଗିନା —ନା, ବାସ୍ତବିକ ତୁମେ ଭାରି ସୁନ୍ଦରୀ ।

ଝଲ୍‌କା—ମୁଁ ରାଣୀ ହେଲେ ମୋତେ ବେଶ୍ ମାନିବ, ନୁହେଁ ?

ନାଗିନା —ହଁ, ନିଶ୍ଚୟ ମାନିବ ।

ଝଲ୍‌କା—ମୁଁ ରାଜା ଶକ୍ତିଧରଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ଭଲ ପାଏଁ, ସେ ଏ କଥା ଶୁଣିଲେ ମୋତେ ଖୁବ୍ ଭଲ ପାଇବେ ?

ନାଗିନା —ହଁ, ନିଶ୍ଚୟ ଭଲ ପାଇବେ ।

ଝଲ୍‌କା—କାହିଁକି ତୁମେ ମୋ ଉପରେ ରାଗିଲ ନାହିଁ ?

ନାଗିନା　ରାଗିବି କାହିଁକି ? (ହସିବା)

ଝଲ୍‌କା—ଲୋକେ କହନ୍ତି, ସେ ତୁମକୁ ବିବାହ କରିବେ ।

ନାଗିନା—କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତ ତାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ନା ।

ଝଲ୍‌କା—ସେ କି କଥା ?

ନାଗିନା—ମୁଁ ଭଲ କରି ଜାଣେ, ମୁଁ ତାଙ୍କର ଦାସୀ ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତା ନୁହେଁ । ମୋ ଦୁଃଖରେ ତାଙ୍କର ସହାନୁଭୂତି ଅଛି । ମୋତେ ଅନୁଗ୍ରହ କରିପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଭଲ ପାଇବେ ନାହିଁ । ମୋର ଅଛି ରୂପ, ନା ଅଛି ଗୁଣ ।

ଝଲ୍‌କା – ମୋତେ ବୋଧ ହୁଏ ଭାରି ଭଲ ପାଇବେ ? ମୋର ରୂପ ଓ ଗୁଣ ଏ ଦୁଇଟି ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ଅଛି ।

ନାଗିନା – ନିଶ୍ଚୟ ।

ଝଲ୍‌କା – ତୁମେ ମୋ ଉପରେ ରାଗିଲ ନାହିଁ ?

ନାଗିନା – ରାଗିବି କାହିଁକି ? ବାସ୍ତବିକ ତୁମେ ସୁନ୍ଦରୀ, ସେ ତୁମକୁ ଖୁବ୍ ଭଲ ପାଇବେ । ମୁଁ ତା ହେଲେ ଆସୁଛି ।　　　　(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଝଲ୍‌କା – ମାଈକିନିଆଁଟା　ଏକବାର ବରଫ ଭଳିଆ ଥଣ୍ଡା, ଟିକେ ମାତ୍ର ରାଗ କଲା ନାହିଁ । ଲୋକେ ଯେ କହନ୍ତି, ଶକ୍ତିଧରଙ୍କୁ ସେ ବିବାହ କରିବ, ତେବେ ସେ କଥା ମିଥ୍ୟା ।

(ଏ ସମୟରେ କୃଷ୍ଣ ବେଶ ସାଜି ଧୂମକେତୁ ପ୍ରବେଶ)

ଧୂମ – କି ! କାହା ସଙ୍ଗରେ ଗପସପ ଚାଲିଥିଲା କି ? ଦେଖିଲୁ, ମୁଁ କିପରି କୃଷ୍ଣ ସାଜିଛି ।

ଝଲ୍‌କା –　　　　(ଗୀତ)
　　ଦୂରେ ଯା ଦୂରେ ଯା ତୋତେ
　　ଦେଖିଲେ ମୋର ହାଡ଼ ଜଳେ ।

ଧୂମ –　କୃଷ୍ଣ କଳା　　　ବୋଲି କି ବୁଧୀ
　　ଦେବି ମାଳା ବଂଶୀଧରର ଗଳେ ।

ଝଲ୍‌କା—　ଆରେ ଖେଣ୍ଡା କଳା କୁକୁର
　　ତୋର ସଙ୍ଗେ ମୋର କି ଦରକାର ?

ଧୂମ –　କରିବା ରାସ　　　ଏ ମୋହନ ବେଶ
　　ଯୁଗଳ ସାଜିବା କଦମ୍ବମୂଳେ ।

ଝଲ୍‌କା –　ପିଠାନା କହୁଛି ମୋତେ ପାଟି
　　ଭାଙ୍ଗିଦେବି ତୋର ଦାନ୍ତପାଟି ।

ଧୂମ –　ମାନମୟୀ ମୋର　　ମାନ ଦୂର କର
　　ପଡ଼ୁଛି ତୋର ଚରଣତଳେ ।
　　　　　(ଉଭୟଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

— * —

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ବଜ୍ରବାହୁ ଏକାକୀ ପ୍ରବେଶ)

ବଜ୍ରବାହୁ—ନା, ଆସିବ ନାହିଁ । ଏତେ ସାହସ ହୋଇପାରେ ? ନା ନା, ଏଇ ଯେ ଆସୁଛି !

(ଶଙ୍ଖଧର ପ୍ରବେଶି)

ଶଙ୍ଖଧର—ତୁମ୍ଭେ ଇଚ୍ଛା କଲେ ମୋତେ ବଧ କରିପାର । ବଜ୍ରବାହୁ ! ମୁଁ ଆସିଛି, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରସ୍ତ୍ର ଓ ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ଭାବେ; କିନ୍ତୁ ଏ କଥା ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣ, ଯଦି ତୁମ୍ଭେ ମୋ ସହିତ ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା କାର୍ଯ୍ୟ କର, ତେବେ ତୁମ୍ଭର ସବୁ ଆଶା ଓ ଆକାଙ୍କ୍ଷା ସମୂଳେ ନଷ୍ଟ ହେବ ।

ବଜ୍ରବାହୁ—ମୋର କି ଆଉ ଆଶା-ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଅଛି ଶଙ୍ଖଧର ? ତୁମେ ଯେଉଁଦିନ ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରିଛ, ସେହିଦିନ ଚକ୍ରାନ୍ତ ବିଶ୍ୱାସଘାତକର କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନାହିଁ ?

ଶଙ୍ଖଧର—ହିଁ, କରିଛି । କାହିଁକି ଯେ କରିଛି, ତା ଆଜି ସମସ୍ତ ଖୋଲି କହିବି । ତୁମ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ମୁଁ ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରିଥିଲି ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ତୁମେ ତ ଜାଣ ମୋର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ କମଳା ଆଉ ତାର ଦର୍ଶନ ଥିଲା ପ୍ରାଣର ଏକମାତ୍ର ଶାନ୍ତି । ତୁମେ କେବେ ଥରେ ପରିହାସ କରିଥିଲ ମନେ ପଡ଼େ ?

ବଜ୍ରବାହୁ—ମନେ ପଡ଼େ ।

ଶଙ୍ଖଧର—କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଜାଣେ କମଳା ତୁମ୍ଭର ସହୋଦରା ଭଗ୍ନୀ । ଏହି ସେହି କାରଣରୁ ମୋର ଧାରଣା ଥିଲା ତୁମ୍ଭେ ଯଦି ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରି, ତେବେ କମଳାଲାଭପାଇଁ ମୋତେ କୌଣସି ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ନାହିଁ । ସେଥିଯୋଗୁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କିଛି ଦିନ ପାଇଁ ସିଂହାସନରୁ ଅପସାରିତ କରିଦେଇ ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରିଛି । ମୁଁ ଆଜି ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ କମଳା ଦେଖିବାକୁ ପାଇଛି । ମୋର ତ ସିଂହାସନରେ କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ବନ୍ଧୁ, ତୁମ୍ଭେ ଯଦି ସ୍ୱୀକାର, ଆଜି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସିଂହାସନ ଫେରାଇଦେଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ମୋତେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ବଜ୍ରବାହୁ—କି…

ଶଙ୍ଖଧର—ମୁକ୍ତାରାମ ଯେପରି କମଳାକୁ ମୋ ନିକଟରୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ନ ପାରେ, ମୁଁ ତାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଜସ୍ୱ ଭାବେ ଚାହେଁ ।

ବଜ୍ରବାହୁ—ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ ନା ଶଙ୍ଖଧର, ମୁକ୍ତାରାମ ଆଜି କମଳାକୁ ହରାଇ ଉନ୍ମାଦ ! ତୁମ୍ଭେ ଯଦି କହ, ମୁଁ ତାର ଜୀବନଲୀଳା ଶେଷ କରିଦେଇପାରେ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ନା ନା, ତୁମ୍ଭେ ତା ସଙ୍ଗେ ସଦ୍ଭାବ ରକ୍ଷା କରି ଚାଲ, ସେ କାର୍ଯ୍ୟଟା ମୁଁ କରିବାବେଳେ ସୁବିଧା-ସୁଯୋଗ ଦେଖି, ଉପସ୍ଥିତ ଗୋଟାଏ ବିଷୟରେ ତୁମ୍ଭର ପଥ ପରିଷ୍କାର କରିଦେଇଛି ବନ୍ଧୁ । ମୁଁ ସେ ଶଙ୍ଖନାଦକୁ ହତ୍ୟା କରିଛି ।

ବଜ୍ରବାହୁ—ଶଙ୍ଖନାଦକୁ ହତ୍ୟା କରିଛ ?

ଶଙ୍ଖଧର—ନିଶ୍ଚୟ ! ହତ୍ୟା କରିଛି, କାରଣ ମୁଁ ଜାଣେ, ଦିନେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସିଂହାସନଟା ଫେରାଇଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଅତଏବ ତା ଯଦି ନିଷ୍କଣ୍ଟକ କରି ନ ଦିଏ, ତେବେ ବନ୍ଧୁର କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା କି ?

ବଜ୍ରବାହୁ—ଏଥର ସତ କହୁଛି ବନ୍ଧୁ, ତୁମ୍ଭଠାରେ ମୋର କୌଣସି ଅବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ । ମୁଁ ଏତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅବିଶ୍ୱାସ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଥିଲି; କିନ୍ତୁ ଆଜି ଦେଖୁଛି, ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଅକୃତ୍ରିମ ବନ୍ଧୁ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ସିଦ୍ଧ, ସେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭେ ଯେ ମୋତେ ଚିରଦିନ ଅବିଶ୍ୱାସ କରିବ, ଏ ଧାରଣା ମୋର ଥିଲା ନାହିଁ ।

ବଜ୍ରବାହୁ—ମୋତେ ବର୍ତ୍ତମାନ କ'ଣ କରିବାକୁ ହେବ ବନ୍ଧୁ ?

ଶଙ୍ଖଧର—ସାହସ କରୁଛ, କର; ଆଉ ସେତିକିଟା ଖାଲି ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ଉଦ୍ଧାରକରିପକା, ଭବିଷ୍ୟତରେ ତୁମ୍ଭର ରାଜ୍ୟର ଗୋଟାଏ ସମ୍ପଦ ହୋଇ ରହିବ, ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବି ନାହିଁ କିମ୍ବା ବାଧା ଦେବି ନାହିଁ । ମିଛେ ମିଛେ ରକ୍ତପାତର କଅଣ ପ୍ରୟୋଜନ ଅଛି ବନ୍ଧୁ ? ଆଗାମୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନରେ ତୁମ୍ଭର ରାଜ୍ୟାଭିଷେକ ଦିନ ଧାର୍ଯ୍ୟ ରହିଲା ।

ବଜ୍ର—ଆଚ୍ଛା, କମଳା କ ତୁମ୍ଭର ବଶତା ସ୍ୱୀକାର କରିଛି ?

ଶଙ୍ଖ—ନା, କରି ନାହିଁ । ସେଥିଲାଗିତ ଟିକେ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ କହୁଛି ବନ୍ଧୁ ।

ବଜ୍ର—ସେ ଯେପରି ତେଜସ୍ୱିନୀ, ତୁମେ ତାକୁ ସହଜେ ବଶୀଭୂତ କରିପାରିବ, ମୋର ଏକଥା ବିଶ୍ୱାସ ହେଉ ନାହିଁ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ନିଶ୍ଚୟ ପାରିବି ବନ୍ଧୁ, ଖାଲି ତୁମ୍ଭର ସହ-ଯୋଗ ପାଇଲେ ହେଲା । ଏତେଦିନ ମଧ୍ୟରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁଁ କୌଣସି କଥା କହିପାରୁ ନ ଥିଲି । ସେପରି ସୁବିଧା ବା ସୁଯୋଗ ଘଟୁ ନ ଥିଲା । ସତ୍ୟ ଯେବେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁ ମନେ କରିଥାନ୍ତି, ତେବେ କି ଏଣ୍ଡୁ ଗଣ୍ଡାର ସହରେ ଏକାକୀ ଅସହାୟ ଭାବେ ତୁମ୍ଭର ଶିବିର ନିକଟ ଆସିଥାନ୍ତି ?

ବଜ୍ର—ବନ୍ଧୁ ! ମୁଁ ଗୋଟାଏ କଥା ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ । ମୋର ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ କାହିଁକି ଏଠାରୁ ବିଦାୟ କରିଦେବି ?

ଶଙ୍ଖ—କାହିଁକି ? କାହିଁକି ?

ବଜ୍ର—ସୈନ୍ୟ ରକ୍ଷା ଓ ସେତୁ ନିର୍ମାଣପାଇଁ ବହୁ ଅର୍ଥବ୍ୟୟ ହୋଇଗଲାଣି । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପିତା ଅଜାଣତରେ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିଆସୁଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ ପାରି ଉଠି ହେଉ ନାହିଁ । ବୁଝୁଛ, କଅଣ କରିବି ।

ଶଙ୍ଖ—ତୁମ୍ଭେ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବିଦାୟ କରିଦେଲେ ମୁକ୍ତାକାମ ଓ ତୁମ୍ଭର ବାବା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅବିଶ୍ୱାସ କରିବେ ।

ବଜ୍ର—ହଁ, ତା' ତ କରିବେ, କିନ୍ତୁ ବ୍ୟୟ ନିର୍ବାହ କରିବି କିପରି ?

ଶଙ୍ଖ—ସେଥିପାଇଁ ଏତେ ଭାବନା କାହିଁକି ବନ୍ଧୁ ? ରାଜକୋଷ ତ ତୁମ୍ଭର, ଖୁବ୍ ଗୋପନ ଭାବେ ଉଠି ଲେଖି ମୋତେ ଜଣାଅ, ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିବି ।

ବଜ୍ର—ଏଥର ସତ କହୁଛି ବନ୍ଧୁ ! ତୁମେ ମୋତେ ଯାହା କହିବ ମୁଁ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ତାହା ହିଁ କରିବି ।

ଶଙ୍ଖ—ହଁ ରାତ୍ର ଅଧିକରୁ ବେଶି ହୋଇଗଲାଣି, ମୁଁ ଆସେ । ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ସାକ୍ଷାତର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ହେବେ ନିଶ୍ଚୟ କରିବେ । ମୁଁ ଆସୁଛି···ହଁ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ତୁମ୍ଭେ ମୁକ୍ତାକାମକୁ ଖୁବ୍ ଉତ୍ତେଜିତ କରାଅ, ଯେପରି ସେ ତୁମ୍ଭର ସାହାଯ୍ୟ ନ ନେଇ ମୋତେ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଆସେ, ତା ହେଲେ ମୁଁ ତାକୁ ହତ୍ୟା କରିବାର ସୁବିଧାଟା ବେଶ୍ ପାଇବି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବଜ୍ର—ଥରେ ସିଂହାସନରେ ବସି ନିଏ ଶଙ୍ଖଧର, ତୋତେ ଦେଖିନେବି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—✱—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ସୁନନ୍ଦା ଫୁଲ ଗୁଚ୍ଛ ଗୁଚ୍ଛ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଶୁଙ୍ଘୁଥାଏ—ଏ ସମୟରେ ଶଙ୍ଖନାଦ ପ୍ରବେଶ ।)

ଶଙ୍ଖନାଦ—କାଲି ରାତିସାରା ବୋଧହୁଏ ଶୋଇନାହଁ ସୁନନ୍ଦା ?

ସୁନନ୍ଦା—ଏ କଥା ତୁମେ କିପରି ଜାଣିଲ ରାଜକୁମାର !

ଶଙ୍ଖନାଦ—ମୁଁ କାଲି ରାତରେ ମଧ୍ୟ ଶୋଇନାହିଁ । ଅନେକ ଥର ଝରକା ଫିଟାଇ ଦେଖିଛି, ତୁମେ ମୋ ମା'ଙ୍କ ପଦପ୍ରାନ୍ତରେ ଚୁପ୍ ହୋଇ ବସିଥାଅ । ସତ କି ନା କହ ତ ?

ସୁନନ୍ଦା—(ଅଧୋବଦନରେ ରହିବା)

ଶଙ୍ଖ—କହ କହ !

ସୁନନ୍ଦା—ତୁମେ ଏପରି ଲୁଚି ଲୁଚି ଚାହଁ କାହିଁକି ? ଆଜି ମୁଁ ସବୁ ଝରକା ବନ୍ଦ କରିଦେଇ ଶୋଇବି ।

ଶଙ୍ଖନାଦ - ତୁମେ ଏତେକ୍ଷଣ ଜାଗିଥିଲ ଯେ !

ସୁନନ୍ଦା—ତା ତୁମେ କିପରି ଜାଣିଲ ?

ଶଙ୍ଖନାଦ—ଏଇ ଯେ ତୁମ ଚକ୍ଷୁରେ ଦୁଇଫୋଟା ଲୁହ ଶୁଖି ଲାଗିଛି ।

ସୁନନ୍ଦା—ମୋ ବାବା ଆଜି ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ ରାଜାରାଣୀଙ୍କ ନିକଟ ପଠାଇ ଦେବେ, ଆଜି ଏ ମନ୍ଦିର ଶୂନ୍ୟ ହେବ । (ରୋଦନ)

ଶଙ୍ଖ—ସତ୍ୟ, ସୁନନ୍ଦା ତୁମର ବାପା କ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲୋକ । ତାଙ୍କର କୌଣସି କଥା, କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ

ବୁଝିବା ବଡ଼ କଠିନ, ତେବେ ମା ଜାଣନ୍ତି ସେ କେଉଁ ଦେବତା ।

ସୁନନ୍ଦା—ସତ୍ୟ, ରାଜକୁମାର ସେ ଯେ ଦେବତା-ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ—ଆମର କୁଆଡ଼େ ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଛି ?

ସୁନନ୍ଦା—ସେ କି କଥା !

ଶଙ୍ଖ—ସୁନନ୍ଦା, ଆଜି ଏ କଥା ପ୍ରଚାର ହୋଇଛି ଯେ ତୁମ ବାବା କୁଆଡ଼େ ମୋତେ ହତ୍ୟା କରିଛନ୍ତି । ଏ ମିଥ୍ୟା ପ୍ରଚାରର କୌଣସି ରାଜନୈତିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଛି ।

ସୁନନ୍ଦା—ଅଚ୍ଛା, ରାଜକୁମାର, ତୁମେ ଏଠାରେ ଆଉ କେତେଦିନ ରହିବ ?

ଶଙ୍ଖନାଦ—ମା'ଙ୍କ ଠାରୁ ଶୁଣିଛି ଆସନ୍ତା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

ସୁନନ୍ଦା—ତା'ପରେ ?

ଶଙ୍ଖନାଦ—ତା'ପରେ କେଉଁଠାକୁ ଯିବୁ କଅଣ କରିବୁ ସେ କଥା କିଛି କହିପାରୁନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଗଲେ ତୁମ ମନରେ କଷ୍ଟ ହେବନାହିଁ ସୁନନ୍ଦା !

ସୁନନ୍ଦା—(ରୋଦନ)

ଶଙ୍ଖନାଦ—ଏ କଅଣ ? କାନ୍ଦିଲ କାହିଁକି ?

ସୁନନ୍ଦା—ମୋ ବାବା ଆଜି ରାଧାରାଣୀଙ୍କୁ ପଠାଇ ଦେବେ । ଯାଉଛି ତାଙ୍କୁ ଭଲକରି ସଜାଇଦେବି ।

ଶଙ୍ଖନାଦ—ତୁମେ ଓ ତୁମ ବାବାଙ୍କ ପରି···ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ !

(ଶଲ୍ୟଧର ପ୍ରବେଶ)

ରାଜକୁମାର ! ମୁଁ ତୁମକୁ ଆଦେଶ କରୁଛି ତୁମ୍ଭେ ରାଜଅନ୍ତଃପୁର ବାହାରକୁ ଆସିବ ନାହିଁ । ତୁମର ମୃତ୍ୟୁ ରଟନାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯେପରି ବ୍ୟର୍ଥ ନ ହୁଏ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ—ଏ ନଗରକୁ କଅଣ ଆସିବ ନାହିଁ ?

ଶଲ୍ୟଧର—ନିଶ୍ଚୟ ନା, ଯାଅ ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ଯାଅ ।

(ଶଙ୍ଖନାଦ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶଲ୍ୟଧର—ସୁନନ୍ଦା ! ତୁ ଚାଲ୍ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ କମଳା-ଦେବୀଙ୍କୁ ଡାକି ଆଣିବୁ···ନା ତୋର ଯିବାର ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ ! ଏଇ ଯେ ସେ ଆସୁଛନ୍ତି ।

(କମଳା ପ୍ରବେଶ)

କମଳା—ମୁଁ ଜାଣିବାକୁ ଚାହେଁ ଶଲ୍ୟଧର ! କୁମାର ଶଙ୍ଖନାଦର ମୃତ୍ୟୁ ରଟନାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଅଣ ?

ଶଲ୍ୟଧର—ଆଜି ଏହି ନଗରରେ ଛଦ୍ମବେଶ ତ୍ୟାଗ କରି ମୋର ସମସ୍ତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଖୋଲି କହିବି । (ସୁନନ୍ଦା ପ୍ରତି) ସୁନନ୍ଦା ତୁ ଏଠାରୁ ଯା । ଶୁଣ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଲୋକେ ମୋତେ ଚିହ୍ନନ୍ତି ନାହିଁ, ମୃଗାଙ୍କବାମ ପିତା ମୋତେ ରାସ୍ତାରୁ ଗୋଟାଇ ଆଣି ମନୁଷ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଆଉ ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟା ମଧ୍ୟ ଶିଖାଇଥିଲେ । ସେହି ମହା-ପୁରୁଷଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ମୋର ଜୀବନର ସ୍ମରଣୀୟ ଦିନ ମୃଗାଙ୍କବାମର ରାଜ୍ୟାଭିଷେକ । ମନେ ପଡ଼େ ମୁଁ ତୁମକୁ ପ୍ରଥମେ ଦେଖିଥିଲି ସେହିଦିନ । ଦେଖିଥିଲି ତୁମର ଚକ୍ଷୁରେ ଓ ମୁଖରେ ଗୋଟାଏ ମହାନନ୍ଦମ ନାରୀତ୍ୱର ଅପୂର୍ବ ଜ୍ୟୋତି, ଯାହା କି କୌଣସିଠାରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇ ନାହିଁ । ସେହି-ଦିନୁ, ସେହି ଶୁଭମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମୋର ତରବାରି ସ୍ପର୍ଶକରି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଥିଲି—ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଞ୍ଚିଥିବି, ସେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମର ଏହି ଆଲୋକମୟ ଚକ୍ଷୁ ଦୁଇଟିକୁ ଚିର ହାସ୍ୟମୟ ରଖିବି । ଯଦି ମୁଁ ହେଲେ କୌଣସି ଘଟଣା ଘଟାଇ ଦେବ ନାହିଁ, ଯାହାସ ଏ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଚକ୍ଷୁରୁ ଏକବିନ୍ଦୁ ଅଶ୍ରୁ ଗଡ଼ିପାରେ ।

କମଳା—ତା ବୋଲି ମୋତେ କନ୍ଦାଉଛୁ ଶଲ୍ୟଧର ?

ଶଲ୍ୟଧର—ଦେବି କ୍ଷମାକର । ମୁଁ ତୁମକୁ କନ୍ଦାଇ ନାହିଁ, ତୁମକୁ କନ୍ଦାଉଛି ବଜ୍ରବାହୁ । ସେ ତୁମକୁ ଚିରଦିନ କନ୍ଦାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲା, ମୃଗାଙ୍କବାମକୁ ହତ୍ୟାକରି ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲା ।

କମଳା—ତା କି ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ ଶଲ୍ୟଧର, ସେ ଯେ ମୋର ଭାଇ । ସେ ସିଂହାସନ ଚାହିଁପାରେ କିନ୍ତୁ ମୋର ବୈଧବ୍ୟ ଘଟାଇପାରେ ନା ।

ଶଲ୍ୟଧର—ମୁଁ ଜାଣେ, ତୁମ୍ଭେ ବିଶ୍ୱାସ କରିବ ନାହିଁ । ସେ କଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ଥାଉ । ଯଦି କୌଣସି ଦିନ ପ୍ରମାଣ ଦେଇପାରେ ଯେ ବଜ୍ରବାହୁ ହିଁ ଉକ୍ତମ,

ସେଦିନ ବୁଝିବ ତୁମକୁ କିଏ କନ୍ଦାଉଛି—ବଜ୍ରବାହୁ, ନା ମୁଁ ।

କମଳା—ଆଚ୍ଛା ଶଙ୍ଖଧର, ତୁମେ ଯେ ମୋ ଉପରେ ଏତେ ଅନୁରକ୍ତ, ତା ତ ମୁଁ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ନାଁ ତ, ମୁଁ ବୁଝିବାକୁ ଦେଇ ନାହିଁ । ତୁମ ନିକଟରେ ମୋର କି ଅନୁରୋଧ ତା ମୁଁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥିର କରି ପାରିନାହିଁ । ବଜ୍ରବାହୁ ମୋ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଥରେ କହିଥିଲା—ତା ଅତି ତୁଚ୍ଛ, ତା'ଠାରୁ ଶୁଣି ମୁଁ ଭାବ ଭାବ ଚକ୍ଷୁର ଜଳରେ ଆବିଷ୍କାର କରିଛି । ମୋ ପ୍ରାଣରେ ଗୋଟାଏ ଦାରୁଣ କ୍ଷୁଧା ଅଛି—ମୁଁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜନନୀର ମୁଖ ଦେଖି ନାହିଁ । ମୋର କନ୍ୟା ସୁନନ୍ଦା ଯେତେବେଳେ ତାର ମା'ର ପ୍ରସୂତ କୋଳରେ ଶୋଇ ମା ମା ବୋଲି ଡାକେ, ତେତେବେଳେ ମୋ ହୃଦୟରେ ଗୋଟାଏ ହାହାକାର ଜାଗି ଉଠିଲା—ଆରେ, ମୋର କାହିଁକି ମା ନାହିଁ ?

କମଳା—ଶଙ୍ଖଧର ! ତୁମର ପ୍ରାଣଟା ଯଦି ଏତେ କୋମଳ, ତୁମେ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏତେ ଅତ୍ୟାଚାର କର କାହିଁକି ?

ଶଙ୍ଖଧର—ଜୀବନର ଶତ୍ରୁ ଅଭିଜ୍ଞତା, ଶିଖାଇଛି ମନୁଷ୍ୟକୁ ଘୃଣା କରିବା । ମୁଁ ଦେଖିଛି ପଶୁତ୍ୱ ହିଁ ସେହି ମାନବ ଚରିତ୍ରର ମୌଳିକ ଉପାଦାନ । ମନୁଷ୍ୟର ଶିକ୍ଷା ଓ ସଭ୍ୟତାକୁ ବୁଝିଛି ଗୋଟାଏ ଅବାସ୍ତବ ଭଣ୍ଡାମି ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ । ସୁଦ୍ ତୁମର ଏହି ଚକ୍ଷୁ ଦୁଇଟି ଛଡ଼ା ଜଗତରେ ଏପରି କୌଣସି ଜିନିଷ ଦେଖି ନାହିଁ ମା, ଯା ସୁନ୍ଦର, ଯା ପବିତ୍ର, ଯା ସ୍ୱର୍ଗୀୟ, ହୁଏ ତ ମୁଁ ଭୁଲ୍, ହୁଏ ତ ମୁଁ ଗୋଟାଏ ନରକ କିନ୍ତୁ ଯା ଦେଖିଛି ତା କହୁଛି ମା ।

କମଳା—ଛି ଛି ଶଙ୍ଖଧର, ଏ କି ମୋହ ତୁମର ?

ଶଙ୍ଖଧର—ହୋଇପାରେ, ଏ ମୋର ମୋହ ବା ମନର ବିକାର କିନ୍ତୁ ସତ କହୁଛି ମା, ମୁଁ ଅନେକ ସୁନ୍ଦରୀର ଚକ୍ଷୁ ମୁଖ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଦେଖିଛି ସେପରି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ କଦର୍ଯ୍ୟତାର ବାହାରର ଆବରଣ ମାତ୍ର । ଅନେକ ଧାର୍ମିକର ବକ୍ଷରେ ଆଘାତ କରି ଦେଖିଛି ସେ ସେଠାରେ ଅଧର୍ମର ମୂର୍ତ୍ତି ବିରାଜିତ, ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ଜିନିଷ ମୋର ଅଭିଜ୍ଞତାର ଅଗୋଚର ଥିଲା । ଯାହାକୁ ମୁଁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସ୍ୱାଦନ କରି ପାରିନାହିଁ । ସେ ହେଉଛି ମୋର 'ମା', ମୋର ଉପେକ୍ଷିତ ଜୀବନର ସହସ୍ର ବିତୃଷ୍ଣାର ମଧ୍ୟେ ଏହି ମାତ୍ର ଆକଣ୍ଠ ତୃଷା ମୋତେ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଛି । ମୁଁ ମୋର ମା'କୁ ଖୋଜେଁ, ମୁଁ ମୋର ମା'କୁ ଖୋଜେଁ ।

କମଳା—ମୋର ଅନୁରୋଧ ଶଙ୍ଖଧର, ତୁମେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଆଉ ଅତ୍ୟାଚାର କର ନାହିଁ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ମୁଁ ତ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ମୋତେ ଏତେ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ବୋଲି କାହିଁକି କହନ୍ତି ? ମୋର ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ମୁଁ କୌଣସି ଲୋକକୁ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ଦେଇ ନାହିଁ । ମୋ ସୈନ୍ୟମାନେ ଯୁଦ୍ଧଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛନ୍ତି ସତ; କିନ୍ତୁ କାହା ଅଙ୍ଗରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତ କରି ନାହାନ୍ତି । ମୁଁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଅଧୀନସ୍ଥ କରିବା ଲାଗି ସେମାନଙ୍କର ଘରଦ୍ୱାର ପୋଡ଼ି ଦେଇଥିଲି, ପୁଣି ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ଭଲ ମଜବୁତ ଘର ତିଆରି କରି ଦେଇଛି । ଆଜି ଦିନେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରତାରକ ବୈଷ୍ଣବକୁ ଦୁଇ ପାହାର ଚାବୁକ ମାରି ତାକୁ ଗୋଟାଏ ଭଲ ଚାକିରିରେ ଖଟାଇ ଦେଇଛି, ଏଥିରେ କି ମୁଁ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ମା ।

କମଳା—ଶଙ୍ଖଧର, ତୁମକୁ ବୁଝିବା ବଡ଼ କଠିନ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ସେ କଥା ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଲୋକ ଖୁବ୍ ଭଲ ଭାବେ ବୁଝିପାରେ ରାଜା ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ସହାୟତା ଓ ସହୃଦୟତାର ସୁଯୋଗ ନେଇ ଠକାଇ ପାରେ, ଆଉ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଣ ନାଶର ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରି ପାରେ । ସୁଦ୍ ସେହି କାରଣରୁ ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ମଣଦେବ ପାର୍ଶ୍ୱ ତାଙ୍କୁ ସିଂହାସନରୁ ତଡ଼ି ଦେଇ ସୁଦ୍ ସ୍ୱବୁଦ୍ଧି ସାହାଯ୍ୟରେ ଶାସନ କରିଛି ଏ ଦେଶଟା । ମୋର

ଉଦେଶ୍ୟ ପ୍ରନଷ୍ଟ ମୁକ୍ତକାମଙ୍କୁ ସିଂହାସନରେ ବସାଇବ । ନୂତନ କରି ତୁମର ରାଜ୍ୟାଭିଷେକ ଦେଖିବ, ଏ ରାଜ୍ୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରୁପଦ୍ରବ ଭାବେ ରାଜତ୍ୱ କରିବେ ରାଜା ମୁକ୍ତକାମ । ମା ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନା ପୂର୍ଣ୍ଣ କର, ଆଗାମୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ତିଥି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମ୍ଭେ ଏଠାରେ ବସିଥାଅ ।

କମଳା—କିନ୍ତୁ ଶଙ୍ଖଧର—

ଶଙ୍ଖଧର—ନା ନା, କୌଣସି କଥା ଶୁଣିବି ନାହିଁ । ଆଗାମୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ତିଥି ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ପ୍ରମାଣ କରିଇ ଦେଖାଇବି, ତୁମର ଏ ଦୁଃଖ ଭୋଗ ଲାଗି ଦାୟୀ କିଏ, ମୁଁ କି ରତ୍ନବାହୁ ?

କମଳା—ମୁଁ ଥରେ ମାତ୍ର ମୁକ୍ତକାମ ସଙ୍ଗରେ ସାକ୍ଷାତ କରି ଫେରି ଆସିବି ।

ଶଙ୍ଖ—ନା, ନା, ତା ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ରାଜା ମୁକ୍ତକାମଙ୍କୁ ଉତ୍ତେଜିତ କରିବି । ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖିବି ତାଙ୍କର ଧର୍ମବୁଦ୍ଧି କେତେ, ଆଉ ତ୍ୟାଗ ବୁଦ୍ଧି କେତେ । ଲୋକେ କହନ୍ତି, ମୁକ୍ତକାମ ଜଣେ ଦେବତା । ଆଉ ମୁଁ ଗୋଟାଏ ପାଷଣ୍ଡ ପଶୁ । ତେଣୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଗୋଟାଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆଘାତ କରି ଦେଖିବି ସେ ଦେବତାର ବକ୍ଷରେ ମୋ ପରି ପଶୁର ଅସ୍ତ୍ର କି ନା । ଦେବୀ ! ତୁମେ ଜାଣ, ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ବିଷ ଖାଇ ମରିଥିଲା ?

କମଳା—ଜାଣିନି, କାହିଁକି ?

ଶଙ୍ଖଧର—ମୁଁ ଅଜ୍ଞାତ କୁଳଶୀଳ, ସେ ଥିଲା ବ୍ରାହ୍ମଣ କନ୍ୟା । ସମାଜର ଲାଞ୍ଛନା ସହ୍ୟ କରିପାରିଲା ନାହିଁ । ଠିକ୍ ସେହି କାରଣରୁ ମୁଁ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ଘୃଣା ନ କରି ରହିପାରେ ନା । ମନୁଷ୍ୟ ଜାଣେ ମୁଁ ଗୋଟାଏ ଘୃଣିତ ପଶୁ । ମୁଁ ସେହି କାରଣରୁ ତୁମକୁ ଗୋଟାଏ ସପ୍ତାହ ଲାଗି ବନ୍ଦୀ କରି ତୁଳନା କରି ଦେଖାଇବି ମୁକ୍ତକାମର ଦେବତ୍ୱ କେତେ ବଡ଼ ଓ ମନୁଷ୍ୟର ତ୍ୟାଗ ବୁଦ୍ଧି ସୀମା ରେଖା କେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

କମଳା—ସାତଦିନ ତୋ ନିକଟରେ ବନ୍ଦୀ ରହିଲେ—

ଶଙ୍ଖଧର—ଲୋକେ ତୁମର ଚରିତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନାକଥା କହିବେ, ମୁଁ ଜାଣେ । କିନ୍ତୁ ତୁମେ ତ ଜାଣ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ମା ଆଉ ମୁଁ ତୁମର ସନ୍ତାନ । ମନୁଷ୍ୟର ବିଷାକ୍ତ ଜିହ୍ୱା ମୁକ୍ତକାମଙ୍କୁ ଦଂଶନ କରିବ । ସେ ବିଷର ପ୍ରଭାବରେ ଯେତେବେଳେ ସେ ଦେବତା ଛଟପଟ ହେବେ, ସେତେବେଳେ ଏ ପଶୁର ମନରେ କି ଆନନ୍ଦ । ମା ! ସନ୍ତାନକୁ ସେ ଆନନ୍ଦରୁ ବଞ୍ଚିତ କର ନା, ମା ।

ଉଗ୍ରସେନ—(ପ୍ରବେଶି) ଭଗବତ ପରି ରାଜା ରତ୍ନେଶ୍ୱର ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ତାଙ୍କର କନ୍ୟାର ସାକ୍ଷାତ ଚାହୁଁଛନ୍ତି ।

କମଳା—ବାବା ଆସିଛନ୍ତି ?

ଉଗ୍ରସେନ—ହଁ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ଉଗ୍ରସେନ, ଟିକେ ବାହାରକୁ ଯାଅ, ମୁଁ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରି ତୁମକୁ ଡାକିବି (ଉଗ୍ରସେନ ପ୍ରସ୍ଥାନ) । ଦେବୀ, ତୁମ୍ଭେ ତୁମର ପିତାଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ ଚାହଁ ? ତା କରି ପାରିବ କିନ୍ତୁ ମୋତେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେବାକୁ ହେବ । ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଉଦେଶ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯେପରି କୌଣସି କଥା ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରିବ ନାହିଁ । କୁହ, ସାକ୍ଷାତ କରିବାକୁ ଚାହଁ ?

କମଳା—ହଁ, ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଉଛି । ତୁମ୍ଭେ ଥରେ ମାତ୍ର ବାବାଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ଡାକି ଆଣ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ଉଗ୍ରସେନ ! ଯାଅ ରାଜା ରତ୍ନେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ଦୃଢ଼ ଭାବେ ଶୃଙ୍ଖଳିତ କରି ଏଠାକୁ ନେଇ ଆସ ।

କମଳା—ଶୃଙ୍ଖଳିତ କରି !

ଶଙ୍ଖଧର—ହଁ ହଁ ଶୃଙ୍ଖଳିତ କରି । ନଚେତ୍ ମୋତେ ଆକ୍ରମଣ କରି ପାରନ୍ତି । ତୁମର ଗଳା ଚିପି ମାରି ପାରନ୍ତି । ଯା ଉଗ୍ରସେନ । ଯେପରି କହିଲି ସେପରି କର ।

(ଉଗ୍ରସେନ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କମଳା—ଶକ୍ତିଧର, ତୁମ୍ଭେ ରଜା ମୃତ୍ତିକାମାନଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷା
କରୁଛ ନା ମୋତେ ଭୀଷଣ ପରୀକ୍ଷାରେ ପକାଉଛ ।
ବାବା ଯେବେ ମୋତେ—

ଶକ୍ତି—ମା, ମୁଁ ମୋର ସ୍ୱୀୟ ମୃତ୍ୟୁଶଯ୍ୟାରେ ଗୋଟିଏ
ଚମତ୍କାର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିଥିଲି, ସେ ତାର କନ୍ୟା
ସୁନନ୍ଦାକୁ ବକ୍ଷରେ ଚାପି ମରିଥିଲା; କିନ୍ତୁ ମୋତେ
ଥରେ ମାତ୍ର ତା ନିକଟକୁ ଡାକି ନ ଥିଲା କିମ୍ବା
କିଛି ପଦେ କହି ନ ଥିଲା । ମା ନିକଟରେ ସନ୍ତାନ
ସେ କେତେ ପ୍ରିୟ, ତା ମୁଁ ବୁଝି ନାହିଁ । ଆଜି
ବୁଝିବି ମା, ଆଜି ବୁଝିବି ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—(ପ୍ରବେଶି ସମ୍ବୋଧେ) କମଳା !

କମଳା—ବାବା !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ଏହି ନର ପିଶାଚ କୁମାର ଶଙ୍ଖନାଦକୁ
ହତ୍ୟା କରିଛି ।

କମଳା—(ଅଧୋବଦନେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ)

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ଆଜି ଯାହା କି ଶୁଣୁଛି ତାହା ସତ୍ୟ ?

କମଳା—କି କଥା ବାବା !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ତୁ କୁକ୍କୁର ନିକଟରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ
କରିଛୁ । ପାପିଷ୍ଠୀ ! ମଲୁ ନାହିଁ, ଜୟସେନ ମୋ
ହାତ ଦୁଇଟା ବାନ୍ଧି ପକାଇଛି ନଚେତ୍ ମୁଁ
ତୋତେ···(ମାରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବାରୁ
ଶକ୍ତିଧର ବାଧା ଦେଲା) ।

କମଳା—ଶକ୍ତିଧର ! ମୁଁ ସେ ସହ୍ୟ କରି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ଶକ୍ତିଧର—(ଜୟସେନଙ୍କୁ) ରତ୍ନେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ନେଇ ପାଟକ
ବାହାରେ ଶୃଙ୍ଖଳା ଖୋଲି ଦେଇ ବିଦାୟ କରିଦିଅ ।

(ଜୟସେନ ତାହାହିଁ କଲେ)

କମଳା—(କାନ୍ଦି) ଶକ୍ତିଧର ଏ କି ଭୀଷଣ ପରୀକ୍ଷା
ତୋର ?

ଶକ୍ତିଧର—ମା, ପ୍ରୟୋଜନ ହେଲେ ନିଜର ହାତରେ
ନିଜର ମୁଣ୍ଡ କାଟି ଏ ଅପରାଧର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବି
ମା (ନତ ଜାନୁରେ ବସି ପଡ଼ିଲେ) ।

—✱—

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଧୂମକେତୁ ଗଞ୍ଜା ଚିଲିମ ଧରି ମହାଦେବ
ସାଜି ଧ୍ୟାନରେ ବସିଲା ଭଳି ବସିଥାଏ
ଉଲ୍କା ପ୍ରବେଶି)

ଉଲ୍କା—ଖଣ୍ଡିଆ ! ମରଣ ନାହିଁ ? କେତେବେଳେ
କୃଷ୍ଣ ଠାକୁର, କେତେବେଳେ ମହାଦେବ ସାଜି
ବସିଛୁ ? ତୋର ମତଲବ କଅଣ ଖରାପ ହୋଇ
ଗଲାଣି କି ? ଯା ଯା ଘରକୁ ଫେରିଯା ।

ଧୂମ—ଚୁପ୍ ଚୁପ୍, ମୋର ଧ୍ୟାନ ଭଗ୍ନ କରନା ।
ଏକାବେଳକେ ମଦନ ଭସ୍ମ କରିଦେବି !

ଉଲ୍କା—ଜାଣିଛୁ ଏଟା ରାଜବାଟୀ ।
ଏଠାକୁ ରଜା ଶକ୍ତିଧର ଆସିପାରେ ।

ଧୂମ—ଆସୁନା ।

ଗୀତ

ଅଧୋ ନମିଳିତ ଆଖି ପ୍ରଭୁ ପଞ୍ଚାନନ
କରେ ସୁଖେ ପଞ୍ଚମୁଖେ ଗଞ୍ଜିକା ସେବନ
ସେ ପାଞ୍ଚ ପଦର ଆଜି ଯେତେ ଭକ୍ତ ଜବା
ମଦନ ପୋଡ଼ିଲେ ରତି ହୋଇବ ବିଧବା ।

ଉଲ୍କା—ରତିର ଗତି କି ହେବ ଗୋ,
ଆହେ ପଶୁପତି ରତିର କି ଗତି ହେବ ଗୋ ।
ସୁନାଟା ମୋର ଯା ଯା ଘରକୁ ଫେରିଯା, କାହିଁକି
ପାଗଳାମି କରୁଛୁ ? ମୁଁ ରାଣୀ ହେଲେ ତୋତେ
ଦରୱାନଗିରିଟା ଦେବି । ତୁ ସେଇଠି ବସି ମୋ
ମୁହଁକୁ ବଲବଲ କରି ଚାହିଁ ବସିଥିବୁ । ମୁଁ
ତୋତେ ପହରୱାଲା ସକାଳ ରଖିପାରେ କିନ୍ତୁ
ସ୍ୱାମୀ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିପାରିବି ନାହିଁ ।

ଧୂମ—ବୁଝୁଛି, ତୋର ମତଲବଟା ଖରାପ ହୋଇଗଲାଣି ।

ଉଲ୍କା—ତୁହି ମୋର ମତଲବଟା ଖରାପ କରିଦେଲୁ ।

ଗୀତ

ଧୂମ—ତା ଥେଇ ଥେଇ ନାଚିବି ମୁଁ ସାଜି ଦିଗମ୍ବର
ଉଲ୍କା—ମର ମର ରେ ପୋଡ଼ାମୁହାଁ
ଭଲହେବ ନାହିଁ ତୋ ଘର ।

ଧୂମ—ମଦ ଗଞ୍ଜେଇ ଅଫିମ ଖାଇବ,
ଖାଇବ ବଟା ଭଙ୍ଗ
ଉଲ୍କା—ପର୍ବତ ମୁଣ୍ଡାରେ ଜାଣିଥା
ଖଣ୍ଡିଆ କାଢ଼ିଦେବି ସବୁ ରଙ୍ଗ ।
ଧୂମ—ମାନ କରନା ଭୁବି ଯେ
ମୋର ଜଳର ଭଗବତୀ
ଉଲ୍କା—ତା ହେଲେ ମୋର ଚରଣ—
ତଳେ ହେଉ ତୋର ଗତି ।

ଉଲ୍କା—ଏଇ ଦେଖ, ରଜା ଆସୁଛି । ଶୀଘ୍ର ତୁ ଏଠାରୁ ପଳା । ନୋହିଲେ ତୋ କପାଳରେ ଭଲ ନାହିଁ ।

ଧୂମ—ଆଚ୍ଛା, ମୁଁ ଟିକେ ଏ ଆଡ଼ଆଳକୁ ଯାଉଛି । ଶୁଣିଲୁ, ତୁ ରଜାକୁ ଜଅଣ କରିବୁ, ଆଉ ରଜା ତୋତେ ଜଅଣ କରିବ । ଆଉ ଯଦି କିଛି ବେଆଡ଼ା କାମ ଦେଖେଁ ଏ ଶିବ ତ୍ରିନୟନରୁ ଅଗ୍ନି ଜଳି ଉଠିବ । ଏକାବେଳକେ ମଦନ ଭସ୍ମ କରିଦେବ (ପ୍ରସ୍ଥାନ) ।

ଉଲ୍କା—(ଶକ୍ତଧରଙ୍କୁ ଦୂରରୁ ଦେଖି) ଆହା ରଜାର କି ରୂପ ! ଏ ରୂପକୁ କି ଯୋଡ଼ାମୂର୍ତ୍ତି ନାଗିମ ସାଜେ ?

ଗୀତ

ଏକ ଅପରୂପ ରୂପ   ଦେଖିଲି ଏ ନୟନ
କେଉଁ ସୁଯୋଗେ   କେଡ଼େ ସୌଭାଗ୍ୟେ
ପାଇଥିଲି ମୋ ଜନ୍ମ କି ଯୋଗେ
ଯାହାକୁ ମନେ ହୃଦ ଆସନେ
ବସାଇବାରେ ଥିଲି ଲଜ୍ଜିତ ।
ସତେ ସ୍ୱପ୍ନ ମେଣ୍ଟିବ ଆଶା
ପାଇବ ଆଜି ପ୍ରେମ ବରଷା
ଚକୋର ସ୍ୱପ୍ନ ଲଭିବ ଆଜ
ରକ୍ଷୁଣୀ ପାଇଲା କି ରତନ ।

(ଶକ୍ତଧରଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କଲା)

ଶକ୍ତଧର—କିଏ ତୁମେ ?

ଉଲ୍କା—ମୁଁ ଜଣେ ପଥହରା ଅବଳା ।

ଶକ୍ତ—ତୁମର ଏଠାରେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ?

ଉଲ୍କା—ଏ ସଂସାରେ ମୋର ଆପଣାର ବୋଲିବେ କେହି ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ରଜା ଶକ୍ତଧରଙ୍କ ନିକଟ ଆଶ୍ରୟ ଭିକ୍ଷା କରିବାକୁ ଆସିଛି । ଆପଣ କି ରଜା ଶକ୍ତଧର ?

ଧୂମ—(ନେପଥ୍ୟେ) ଦଫା ସରିଲା ରେ ବାବା ।

ଶକ୍ତଧର—ତୁମେ ରଜା ଶକ୍ତଧରକୁ ଚିହ୍ନ ? ତାଙ୍କୁ କେବେ ଦେଖିଛ ?

ଉଲ୍କା—ଦେଖି ନାହିଁ, ତେବେ ଶୁଣିଛି ସେ ଅତି ସଦାଶୟ—ଆଶ୍ରିତ ପ୍ରତିପାଳକ ।

ଶକ୍ତ—ଏତେ ବଡ଼ ମିଥ୍ୟା କଥା କେଉଁଠାରୁ ଶୁଣିଲ ସୁନ୍ଦରୀ ? ମୁଁ ତ ଶୁଣିଛି ସେ ବଡ଼ ଭୟାନକ ଅଧାର୍ମିକ ନାସ୍ତିକ ବ୍ୟଭିଚାରୀ ।

ଉଲ୍କା—ତେବେ ଆପଣ କି ରଜା ଶକ୍ତଧର ନୁହନ୍ତି ?

ଶକ୍ତ—ତୁମେ କଅଣ ଅନୁମାନ କର ?

ଉଲ୍କା—ମୋର ମନେ ହୁଏ ଆପଣ ।

ଶକ୍ତ—କାରଣ ?

ଉଲ୍କା—ଆପଣ ଅତି ସୁପୁରୁଷ ।

ଶକ୍ତ—ସତେ ? କିନ୍ତୁ ସୁପୁରୁଷ ଶକ୍ତଧର ନିକଟରେ ତୁମପରି ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ କରିବା ନିତାନ୍ତ ନିରାପଦ ନୁହେଁ । ତୁମେ କି ଶୁଣି ନାହଁ ଶକ୍ତଧର ଭୟାନକ ଅଧାର୍ମିକ, ପରସ୍ତ୍ରୀଅପହାରୀ ଦସ୍ୟୁ ।

ଉଲ୍କା—ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ରୂପ ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଛି । ମୋତେ ଆପଣଙ୍କ ପଦତଳେ ଆଶ୍ରୟ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ଶକ୍ତ—ହାଃ ହାଃ ହାଃ ସୁନ୍ଦରୀ, ଏ ଦୁନିଆ ଗୋଟାଏ ଚିଡ଼ିଆଖାନା । ନାଗିନୀ କୁସ୍ତିତା, ସେ ମୋତେ ଅପସନ୍ଦ କରେ । ଆଉ ତୁମେ ସୁନ୍ଦରୀ ମୋତେ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରୁଛ । ବେଶ୍ ବେଶ୍, ମୁଁ ତୁମକୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବି, ବିବାହ କରିବି, ରାଣୀକରି ସିଂହାସନରେ ବସାଇବି । ତା ହେଲେ ତୁମେ ସୁଖୀ ହେବ ତ ?

ଧୂମ—(ନେପଥ୍ୟେ) ସର୍ବନାଶ ! ଆଉ ରକ୍ଷା କରିବାର ଅବକାଶ ନାହିଁ । ବୁଢ଼ୋବାପ ଯେ ଏକାବେଳକେ ଫିକ୍କା ହୋଇଗଲେ ।

ଶକ୍ତି—ଅଚ୍ଛା ସୁନ୍ଦରୀ, ତୁମେ ତ ଖୁବ୍ ନାଚ ଗାଇ ଜାଣ । ଗୋଟିଏ ଗୀତ ଗାଅ ତ ଶୁଣିବା ।

ଉଲ୍‌କା—   (ଗୀତ)

ତବ ଚରଣତଳେ   ଆଶ୍ରୟ ମୋର
କର ହେ ଦେନା   ମୁଁ ଅଟେ ଯାନା,
ଧିକ ଜୀବନ   ଧିକ ଯୌବନ
ବିରହାନଳେ   ମରେ ଆକୁଳେ

ବନ୍ଧୁ ! ଲଗାଅ କୂଳେ,

ହେ ପ୍ରିୟ ମୋର   ଜୀବନ-ଶ୍ରେଷ୍ଠ
ପ୍ରେମର ସ୍ରୋତେ   ଆସିଛି ବହେ

ବନ୍ଧୁ ଲଗାଅ କୂଳେ ।

(ଏସମୟେ ଧୂମକେତୁ ନାଚି ନାଚି ଭିତରୁ ଆସିଲା)

ନାଦେରେ ଦେରେ ଦେରେ ତୁମ୍ ଦେରେ
ଦେରେ ଦେରେ ତାଥୁମ୍ ତାଥୁମ୍ ତା ନା ନା ।

(୨-୩ ଥର ଭିତ୍ର ଭିତ୍ର ନାଚିଲା)

ଶଲ୍ୟଧର—କହୋ, ତୁମେ ପୁଣି କିଏ ?

ଧୂମ—ହାୟ, ବାବା, ରବଣ ରଜା ମୋ ସୀତାଟିକୁ ହରଣ କରି ନାହିଁ; ତା ପଦରେ ମୋର ଯଥାସର୍ବସ୍ୱ ଯାଇଛି । ମୁଁ ଆଜ ପଥର ଫଙ୍ଗାର ହୋଇ ବୁଲୁଛି । ତୁମ୍ଭେ ଯଦି ତାକୁ ଗ୍ରହଣ କର, ତେବେ ତୁମ୍ଭର ରାଜ୍ୟ ଯିବ, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଯିବ । ଅବଶେଷରେ ମୋ ପରି ଫଙ୍ଗାର ହୋଇ ଭେଁ ଭେଁ ହୋଇ ବୁଲିବ ।

ଶଲ୍ୟଧର—ତା ହେଲେ ଏ କି ରହସ୍ୟ ! ସୁନ୍ଦରୀ, ତୁମ୍ଭେ କି ବିବାହିତା ?

ଉଲ୍‌କା—ଆଜ୍ଞା, ସେହି କାରଣରୁ ତ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସିଛି, ଆପଣ ରଜା । ଆପଣ ବିଚାର କରି ଦେଖନ୍ତୁ, ଏଟା ବିବାହ ନୁହେଁ ଗୋଟାଏ ଅତ୍ୟାଚାର । ଏପରି କଦାକାର କୁତ୍ସିତ ପୁରୁଷ କି ମୋର ସ୍ୱାମୀ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ ? ସ୍ୱାମୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ତାକୁ ସ୍ୱାମୀ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବି ନାହିଁ ।

ଶଲ୍ୟଧର—ତା ତ ସତ, ତୁମେ କିଏ ହୋ ବାବୁ ?

ଧୂମ—ମୁଁ ଶ୍ରୀମତୀ ଉଲ୍‌କା ସୁନ୍ଦରୀର ସାକ୍ଷାତ୍ ସ୍ୱାମୀ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଧୂମକେତୁ । ଉପସ୍ଥିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୁଁ ମହାଦେବ ସାଜିଛି ।

ଶଲ୍ୟଧର—କାହିଁକି ?

ଧୂମ—କଅଣ ଆଉ କହିବି କୁହନ୍ତୁ, ମୋର ଯଥାସର୍ବସ୍ୱ ଦେଇ ମୁଁ ଉଲ୍‌କା ସୁନ୍ଦରୀର ମନ ତୃପ୍ତି କରି ପାରିଲି ନାହିଁ । ମୋର ଏହି କଳା ଆଲକାତରା ରଙ୍ଗ ଦେହ ହେଉଛି ଏହାର ଅସହ୍ୟ । ସେଥିପାଇଁ କେତେବେଳେ କୃଷ୍ଣ ଠାକୁର, କେତେବେଳେ ମହାଦେବ ସାଜି ଦେଖୁଛି ଯଦି ଏହାର ମନଟା ମନାଇପାରେ, ତେବେ ଜଗତରେ ମୁଁ ପରମ ସୁଖୀ, ଏ କଥାଟା ବେଶ୍ ପ୍ରମାଣ କରିପାରିବି ।

ଶଲ୍ୟଧର—କିନ୍ତୁ ଶୁଣ ଧୂମକେତୁ, ତୁମ୍ଭର ଅପରାଧ ଅତି ଗୁରୁତର । ତୁମ୍ଭେ ନିତାନ୍ତ କୁତ୍ସିତ, ଏକଥା ଜାଣି ମଧ୍ୟ ଅପୂର୍ବ ସୁନ୍ଦରୀଟିକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଛ । ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱାର୍ଥପର ଓ ଅରସିକ, ତେଣୁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ କଠିନ ଶାସ୍ତି ଦେବି ।

ଧୂମ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ! ମୋତେ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ଦିଅନ୍ତୁ । ଆପଣ ହେଉଛନ୍ତି ରଜା, ମୁଁ ହେଉଛି ଜଣେ ପଥର ଫଙ୍ଗାର, ଆପଣ ଯେତେବେଳେ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀଟିକୁ ନିତାନ୍ତ ପସନ୍ଦ କରି ପକାଇଲେଣି, ସେତେବେଳେ ଆଉ ମୋର ଉପାୟ କଣ ? ଆପଣଙ୍କ ବିଚାରରେ ମୋର ଅଦୃଷ୍ଟକୁ ଯାହା ଘଟିବ, ତା ମୁଁ ବୁଝିପାରୁଛି ।

ଶଲ୍ୟ—ଅଚ୍ଛା, ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଖୁବ ଭଲ ପାଅ, ନା ?

ଧୂମ—ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ କୁତ୍ସିତ କି ନା, ସେଥିଲାଗି ମୋ ସ୍ତ୍ରୀଟିକୁ ମୋ ପ୍ରାଣ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଭଲ ପାଏ । ଆପଣ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରେ ରଖନ୍ତୁ, ସ୍ତ୍ରୀର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଦର୍ପଟା ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ଆଉ ବୁଝୁ, କୁତ୍ସିତ ଅଛି ବୋଲି ସୁନ୍ଦରୀର ଏତେ ଗୌରବ ।

ଶଲ୍ୟ—ବାଃ ବାଃ ତୁମ୍ଭେ ତ ବେଶ୍ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିଛ ଦେଖୁଛି ।

ଧୂମ—ଆଜ୍ଞା, ଦୟାମୟ ନିତାନ୍ତ ମୂର୍ଖ କି ନା, ସେ ଯାହା ମାଠାରୁ ବୁଦ୍ଧି ଶିଖନ୍ତି । ଆପଣ ତ ପଣ୍ଡିତ, ଆପଣ କଅଣ ଦେଖି ଶିଖିବେ ? ଆପଣ ଯେ ନାରିମାନଙ୍କୁ ଜାତିକ ବଜାଡ଼ କରିବାକୁ ବସିଥିଲେ, ସେ କଥା

ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଜାଣୁ ନ ଜାଣୁ ମୁଁ ବେଶ୍ କରି ଜାଣି ନେଇଛି ।

ଶଲ୍ୟ—ଆଚ୍ଛା, କଅଣ କହ ତ ?

ଧୂମ—ଆପଣ ନେହାତ୍ତ ରାଜ, ଆଉ ସୁନ୍ଦର ସୁପୁରୁଷ । ନାଗିଆ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରେ ନିତାନ୍ତ ଅଯୋଗ୍ୟ । ଆଜକୁ ପ୍ରାୟ ଏକ ବର୍ଷ ହେଲା ମୁଁ ଉଲ୍କା ସୁନ୍ଦରୀକୁ ବିବାହ କଲଣି, କହିବାକୁ ଦୁଃଖ ହୁଏ । ହୁଦ୍ଧେ, କେବଳ ତାର ପଞ୍ଜେ ପଞ୍ଜେ ଗୋଡ଼ାଇଛି, ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାର ସୁନ୍ଦର ମୁଖଖଣ୍ଡିକ ଦେଖିପାରି ନାହିଁ । ସେ ମୋତେ ଦେଖିଲେ ମୁହଁ ବୁଲାଇ ପଛ କରି ଛିଡ଼ା ହୁଏ, କଅଣ ଆଉ କରିବ କୁହନ୍ତୁ ?

ଶଲ୍ୟ—ବାଃ ବାଃ, ତୁମ୍ଭେ ତ ସୁଦ୍ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନୀ ନୁହଁ; ବେଶ୍ ସୁରସିକ ! ଅଚ୍ଛା, ତା ହେଲେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ସ୍ତ୍ରୀ ମୁହଁରେ ଗୁଡ଼ାଏ ଅଲକାତରା ବୋଳିଦେଉଛି, ସେ ନିଶ୍ଚେ ତୁମ୍ଭ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁବ ।

ଧୂମ—ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ, ଆଉ ମୋର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ, ମୋର ମୋହ କଟିଯାଇଛି, ମୁଁ ସୁନ୍ଦର ବା ସୁନ୍ଦରୀର ଚରଣରେ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ପ୍ରଣିପାତ କରୁଛି ।
(ପ୍ରଣାମ କରିବା)

ଶଲ୍ୟ—ତା ହେଲେ ତୁମ ସ୍ତ୍ରୀଟିକୁ ମୁଁ ଗ୍ରହଣ କରୁଛି ।

ଧୂମ—ଦୟା କରି ତାହା ହିଁ କରନ୍ତୁ । ନାଗିଆ ଝୁବ୍ ପିଆଣିଆ ଅବସ୍ଥା ବୁଝି ଉପଯୋଗ ଚନ୍ଦ୍ରା କରି ଆପଣଙ୍କ ଗଳାରେ ମାଳା ଦେବାକୁ ରାଜି ହେବ ନାହିଁ । ଆପଣଙ୍କର ତ ଗୋଟାଏ ଘଷି ଦରକାର, ତେବେ ତାକୁ ହିଁ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ ।

ଶଲ୍ୟ—ପରର ବିବାହିତ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ମୁଁ କପରି ରାଜି କରି ବିବାହ କରିବି ?

ଧୂମ—ଆପଣ କର୍ତ୍ତିବାବେ ତା କରିପାରିବେ । ମୁଁ ନାରାୟଣ ଶିଳା ହାତରେ ଧରି ମୋର ସମସ୍ତ ଦାବି ସ୍ୱୀକାର ପରିତ୍ୟାଗ କରିବି ।

ଶଲ୍ୟ—ସୁନ୍ଦରୀ, ତୁମ୍ଭର ମତ କଅଣ ? ସତ୍ୟ କି ତୁମ୍ଭେ ରାଣୀ ହେବା ଲାଗି ଅତ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇପଡ଼ିଛ, ଆଉ ମୋର ରୂପଯୌବନ ଦେଖି ବିବାହ କରିବା ଲାଗି ଇଚ୍ଛୁକ ? କହ, ଲଜ୍ଜା କର ନା ।

ଉଲ୍କା—ଆଜ୍ଞା, କହୁଛି ତ, ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱାମୀ-ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ସଂସାର-ଧର୍ମରକ୍ଷାକରିବା ମୋ ପକ୍ଷେ ନିତାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ । ଆପଣ ମୋତେ ···

ଶଲ୍ୟ—ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ, ଏଇଆ ତ କହିବାକୁ ଚାହଁ ? କିଏ ଅଛ, ଗୋଟିଏ ଗାଈଷ୍ଣ ଛୁରିକା ନେଇ ଆସ ତ ।

ଉଲ୍କା—ଯା ଯା ଖଣ୍ଡିଆ, ମରି ଯା ।

ଧୂମ—ଗାଈଷ୍ଣ ଛୁରିକା କଅଣ ହେବ ରାଜା ?

ଶଲ୍ୟ—ହଁ, ବିବାହର ଶୁଭ ଅଧିବାସ ହେବ, ତୁମ୍ଭର ଏ ସ୍ତ୍ରୀର ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱୟଟି ନଷ୍ଟ କରିଦଆଯିବ ।

ଧୂମ—ସେ କଥା କାହିଁକି ?

ଶଲ୍ୟ—ବୁଝି ଦେଖ, ସେ ବିବାହିତା ନାରୀ ମୋ ରୂପ-ଯୌବନ ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଛି, ତାକୁ ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ପତ୍ନୀରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବ, ତାର ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱୟଟି ନଷ୍ଟ ନ କରି ବିବାହ କରିବ କପରି ? ଏ ଜଗତରେ ମୁଁ ଯେ କେବଳ ପରମ ସୁନ୍ଦର ନୁହେଁ, ମୋଠାରୁ ଆହୁରି ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁପୁରୁଷ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି । କାଲି ଯଦି ଏ ଅନ୍ୟ କାହାର ରୂପ ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହୁଏ, ତେବେ ମୋର ଉପାୟ ? ଅତଏବ ମୁଁ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଗ୍ରହଣ କରିପାରେ; କିନ୍ତୁ ସ୍ତ୍ରୀର ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱୟଟିକୁ ଗ୍ରହଣ କରିପାରେ ନା; କାରଣ, ଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅବିଶ୍ୱାସୀ ।

ଉଲ୍କା—(ପଦତଳେ ପଡ଼ି) ହାୟ ରାଜା, ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ପଦତଳେ ପଡ଼ୁଛି, ମୋତେ କ୍ଷମା କର, ମୁଁ ରାଣୀ ହେବାକୁ ଚାହେଁ ନା, ମୋର ଚକ୍ଷୁ ଦ୍ୱୟଟି ନଷ୍ଟ କର ନା ! ଆଲୋ ମାଲୋ, ମୋର କି ସର୍ବନାଶ !

ଶଲ୍ୟ—ସେ କଥା କି ଆଉ ଏତେବେଳେ ? ରାଜା ଦେଖ, ମୋର କି ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ! ମୋତେ କେହି କନ୍ୟାଦାନ କରିବାକୁ ରାଜିହେଲେ ନାହିଁ, ନାଗିଆପରି ବୁଦ୍ଧି ତା ମୋତେ ଅପସନ୍ଦ କରୁଛି । ମୋର ତ ସ୍ତ୍ରୀଟିଏ ଦରକାର, ଅତଏବ ତୁମ୍ଭପରି ସୁନ୍ଦରୀଟିଏ ପାଇ ଛାଡ଼ିଦେବି କପରି ? ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ ନିଶ୍ଚୟ ବିବାହ କରିବି, ରାଣୀ କରି ସିଂହାସନରେ ବସାଇବି । ତା ପୂର୍ବରୁ ତୁମ୍ଭର ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱୟଟି ନଷ୍ଟ କରିବି ।

ଉଲ୍‌କା—(ଧୂମକେତୁକୁ ଧରି) ତୁ ଚିକେ ରହିଁକୁ ବୁଝାଇଦିଅ ନା, ମୁଁ ତୋତେ ଘୃଣା କୁଆଡ଼େ ଯିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ତୋତେ ଖୁବ୍ ଭଲ ପାଇବି, ଖୁବ୍ ଭକ୍ତି କରିବି । ତୋ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ୁଛି, ତୁ ଚିକେ ରାଜାକୁ ବୁଝାଇ ଦିଅ, ମୋର ଚକ୍ଷୁ-ଦର୍ପଣଟି ନଷ୍ଟ ନ କରନ୍ତୁ ।

ଧୂମ—(ଶଙ୍ଖପ୍ରତି) ସତେ କଅଣ ଆପଣ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀର ଚକ୍ଷୁଦର୍ପଣଟି ନଷ୍ଟ କରିଦେବେ ?

ଶଙ୍ଖ—ନିଶ୍ଚୟ, ନହୁବା ବିବାହ କରିବି କିପରି ? ସ୍ତ୍ରୀକୁ ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରେ; କିନ୍ତୁ ସ୍ତ୍ରୀର ଚକ୍ଷୁ-ଦର୍ପଣଟିକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରେ ନା । ଏ ଉଦ୍ଧଙ୍କର ଅବିଶ୍ୱାସୀ ।

(ପ୍ରହରୀ ତୂରିକା ଆଣି ଶଙ୍ଖଧରଙ୍କୁ ଦେଲା)

ଏଣିକି ଆସ ସୁନ୍ଦରୀ, ଶୁଭ ବିବାହର ପ୍ରଥମ ସମ୍ମାନଟା ହୋଇଯାଉ ।

ଧୂମ—ହାଃ ହାଃ, ତୁ କୁଆଡ଼େ ରାଣୀ ହେବୁ ?

(ଗୀତ)

ଏମିତି କଥାକୁ ସେମିତି ଖଣ୍ଡ
କେମିତି ହେଲା କହ ଭଲ ।
ଯେମିତି କହୁଛୁ ସେମିତି ସାଥୀ
କହୁଛୁ ମୋତେ ତୁ ବଳବଳ ॥
ତୁ ଯେମିତି କହୁଛୁ ମୋତେ,
ତେଣୁ ଦଇବ ଦଣ୍ଡିଲା ତୋତେ,
ବୁଲି ବୁଲି କରି ସେହି ଅଗଣାକୁ
ଭଉଣୀ ଆସିବ ଜଣାଗଲା ॥
ଏ ଭଳି ଖୁସାମଦ କରନ୍ତେ,
ସେ ଭଳି ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବାନ୍ତେ,
ମନେ ମନ ନେଇ ଦୁଇ ଦୁଳଭାଇ
ମିଳାଇଦେଲେ ମୋ ନାମ ଗଲା ॥

ଉଲ୍‌କା—ନାଁ ନାଁ, ମୁଁ ରାଣୀ ହେବାକୁ ଚାହେଁ ନା । ମୋର ଚକ୍ଷୁଦର୍ପଣଟି ନଷ୍ଟ କରନା, ମୋର କି ସର୍ବନାଶ ! (ଧୂମକୁ ଧରିବା)

ଧୂମ—ମୁଁ ଜାଣେ, ତୁମ୍ଭେ ଉଦ୍ୟାନର ଅଟ୍ଟାଳିକାସ୍ଥ ଲୋକେ କୁହନ୍ତି, ତୁମ୍ଭେ ପାଷଣ୍ଡ ଲମ୍ପଟ, କିନ୍ତୁ ଆଜି ମୁଁ ଯାହା ଦେଖୁଛି, ତୁମ୍ଭେ ଅତି ଉଦାର ମହାପୁରୁଷ । ତୁମ ପଦ ଧରୁଛି ମୋର ସ୍ତ୍ରୀଟିକୁ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ । ତୁମ୍ଭେ ଅନ୍ଧର ଚକ୍ଷୁ ଫିଟାଇଦେଇ, ତୁମ୍ଭର ଏ ଶାଣିତ ଛୁରିକା ଦେଖି ମୋ ସ୍ତ୍ରୀର ଚକ୍ଷୁ ଫିଟିଯାଇଛି । ତେବେ ଆଉ କାହିଁକି ···?

ଶଙ୍ଖ—ନାଁ, ଏ ଦୁନିଆରେ ମୋର ଦୁଃଖ ଜାଣିବା ଲୋକ କେହି ନାହାନ୍ତି, ଏଯାଏ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦରୀ ପାଇ-ପାରିଲି ନାହିଁ, ନାଗିନୀ ମୋତେ ଚାହେଁ ନାଁ, ତେବେ ମୋର ଉପାୟ କଣ ? ସୁନ୍ଦରୀ ! ଚିକେ ଚୁପ୍ ।

ଉଲ୍‌କା—ନାଁ, ଆଜିଠାରୁ ମୋର ସ୍ୱାମୀକୁ ଖୁବ୍ ଭଲ ପାଇବି, ଖୁବ୍ ଭକ୍ତି କରିବି, ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।

ଶଙ୍ଖ—ମନୁଷ୍ୟର ଚକ୍ଷୁଟା ଫିଟିଗଲେ ସେ କ୍ଷମା ଚାହେଁ । ମୁଁ ଜୀବନରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ହିଁ କ୍ଷମା କରିଛି, କ୍ଷମା, କ୍ଷମା, କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ତା ହେଲେ ତୁମ୍ଭେ ବିଦାୟ ହୁଅ, ତା ପୂର୍ବରୁ ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱାମୀର ପଦ ଧରି କ୍ଷମା ମାଗିନିଅ ।

ଉଲ୍‌କା—(ସ୍ୱାମୀପଦ ଧରି) ମୁଁ ତୋତେ ଖୁବ୍ ଭଲ ପାଇବି, କ୍ଷମା ଦେ ।

(ଧୂମକେତୁ ଓ ଉଲ୍‌କା ଉଭୟେ ରାଜାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି ଚାଲିଗଲେ)

ଶଙ୍ଖ—ନାରୀ-ଚରିତରେ ଏକ ଦିଗରେ ନାଗିନୀ, ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଉଲ୍‌କା, ନାଗିନୀକୁ ମୁଁ ଭଲ ପାଏ, ଉଲ୍‌କାକୁ କରେ ଘୃଣା; କିନ୍ତୁ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ କମଳାକୁ ଭୟ କରେ, ଭକ୍ତି କରେ, ମାତୃଜ୍ଞାନରେ ପୂଜା କରେ । କେବେ ସେ ସୁଖ ତୃପ୍ତ ନୁହନ୍ତି । ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ, ତୁମ୍ଭର ସେହି ସକରୁଣ ସ୍ନେହଦୃଷ୍ଟି ମୋତେ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଗୋଟିଏ ବୃଦ୍ଧ ବରକୁ ନେଇ ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର, ତର୍କରତ୍ନ, ଚୂଡ଼ାମଣି ଆଦିଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ନ୍ୟାୟ—ତର୍କରତ୍ନ ମହାଶୟ ! ବରପାତ୍ରଟି ଯାହା ଯୋଗାଡ଼ କରିଛନ୍ତି, ଖୁବ୍ ମନ୍ଦ ନୁହେଁ; ବୟସ ଷାଠିଏ ମଧ୍ୟରେ ।

ତର୍କ—ନାଁ, ଏତେ ବେଶି ନୁହେଁ, ଟିକେ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ଥିବାରୁ ଚେହେରାଟି ବଦଳିଯାଇଛି ।

ନ୍ୟାୟ—ହିଁ, ଯେନ ତେନ ଗୋଟାଏ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଜାତି-ଧର୍ମ ରକ୍ଷା କରିବା କଥା ତ, କିନ୍ତୁ କନ୍ୟାପାତ୍ରୀ ପ୍ରାପ୍ତ ହବାର ପରେ ପରେ ବୈଧବ୍ୟବ୍ରତ ପାଳନ କରିବା ଶ୍ରେୟ ।

ତର୍କ—ନାଁ ନାଁ, ଆପଣ କଅଣ କହୁଛନ୍ତି, ଶ୍ୱାସ ରୋଗୀ ଖୁବ୍ ଦୀର୍ଘଜୀବୀ ।

ବର—ଲଗ୍ନସରର ବେଶି ବିଳମ୍ବ କରୁଛନ୍ତି କାହିଁକି ? ମୁଁ ଅଧ ଟିକେ ବସିପାରୁ ନାହିଁ, ପୁଣି ନାଳବନ୍ତ ଖାଡ଼ାଟା ଏଇ ପେଟ ଗରମରେ ଧରିନେଇଛି ।

ତର୍କରତ୍ନ—ହଁ, ଶୀଘ୍ର ଯୋଗାଡ଼ ହେଉଛି । ଚୂଡ଼ାମଣି, ଆଉ ଛୁଡ଼ା ହେଲ କାହିଁକି ? ଶୀଘ୍ର କନ୍ୟା ନେଇ ଆସ, ତୋର୍ଇ ଭାରି ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି !

ଚୂଡ଼ାମଣି—ମୋତେ ଯେ ନଗଦ ଦୁଇ ଶହ ଟଙ୍କା ଦେବାର ଠିକ୍ ହୋଇଥିଲା, କାହିଁ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର—ହିଁ ଠିକ୍‌ କଥା, ବସିଗଲ ବାଳ ଉହେ ନାହିଁ ନେ ତର୍କରତ୍ନ ମହାଶୟ, ଟଙ୍କାଟା ଆଦାୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦିଅନ୍ତୁ ।

ତର୍କରତ୍ନ—ବର ମହାଶୟ, ଟଙ୍କାଟା···

ବର—(ନିଜର କର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ଚାହିଁ) ଆହେ ଟଙ୍କାଟା ଦେଇ-ଦିଅ, କାମଟା ଶୀଘ୍ର ସରିଯିବ ପରା !

କର୍ତ୍ତା—ନିଅ (ଏକ ଶହ ଟଙ୍କା ଦେଇ), ବଳିମାନ ଶହେଟଙ୍କା ପୁଣି କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷରେ ହିଁ ପାଇବ ।

ଚୂଡ଼ାମଣି—ନାଁ ନାଁ, ମୁଁ ସମୁଦାୟ ହାତରେ ନ ଧରିଲେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରିବି ନାହିଁ । ମୋର ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ସନ୍ତାନ, ଖାଲି ଋଣ ଥିବାରୁ ଏଥିରେ ନେଇ-ଦେଲି ।

ତର୍କରତ୍ନ—ଆହେ ଚୂଡ଼ାମଣି ! ତୋର୍ଇଟି କାମଧେନୁ ପରି, ଦୁହିଁପାରିଲେ ହେଲା, ପରେ ନେଲେ ଯେତେ କଅଣ ?

ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର—ନାହିଁ ହେ, ଲେକ୍‌ଟୋକ୍ କାମଟା ଭଲ, ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ବ୍ୟବସ୍ଥା ନ କଲେ ଭୂତ-ଭବିଷ୍ୟତ ଅଛି ।

ତର୍କରତ୍ନ—(କର୍ତ୍ତାପ୍ରତି) ହଁଅ, ଦୁଇପୂର ଟଙ୍କାଟା ଦେବ ଟି ? କାର୍ଯ୍ୟ ସରୁ, ଦେଖିକି ଦେଖାଯିବ ।

ବର—(କର୍ତ୍ତାପ୍ରତି) ସବୁ ଟଙ୍କା ମାଗୁଛନ୍ତି ? ଦେଇଦିଅ, ଦେଇଦିଅ । ଖୁବ୍ ଜୋରୁ ପୋଖଣ୍ଡ ଲଗିବ ଦେଲାଣି । ଆଉ ଏତେ ସମସ୍ତ ବେଦିରେ ବସିପାରିବି ନାହିଁ ।

କର୍ତ୍ତା—ନିଅ ଟଙ୍କା, ଚୂଡ଼ାମଣି ! (ଟଙ୍କା ଦେଲେ)

ତର୍କରତ୍ନ—ଯାଅ ଚୂଡ଼ାମଣି, କନ୍ୟାକୁ ନେଇଆସ ।

(ଚୂଡ଼ାମଣି କନ୍ୟା ଆଣିବାକୁ ଗଲେ)

ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର—ବରକର୍ତ୍ତା ବରଙ୍କର କଅଣ ହୁଅନ୍ତି ହଇ ହେ କର୍ତ୍ତା ମହାଶୟ ? ଆପଣ ବରଙ୍କର କଅଣ ହୁଅନ୍ତି କି ?

କର୍ତ୍ତା—ବର ମହାଶୟ ଆମ୍ଭର ଜେଜେବାପା ହୁଅନ୍ତି ।

ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର—ବାଃ ବାଃ, ବେଶ୍ ତ ! (ଏ ସମୟରେ ନାଗିନୀକୁ ଚୂଡ଼ାମଣି ମାଉ ମାଣିକା ଆଣିଲେ)

ନ୍ୟାୟାଳଙ୍କାର—ଥାଉ ଥାଉ ଚୂଡ଼ାମଣି, ମାଉ ଧର କରନା ।

ତର୍କରତ୍ନ—ପଦହାର ତାର ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା । ଦୁଇ ଦିନ ହେଲା ମୁଁ କଅଣ କମ୍ ବୁଝାଇଲିଣି ? (ନାଗିନୀପ୍ରତି) ଅଲେ, ପାଷଣ୍ଡି ଶକ୍ତିଧର ତୋତେ ବିବାହ କରିବ, ଏଠା ତୋତେ ଭଲ ହେବ ?

ବର—ଅଉ ମାଉ ନା, ବୁଝାଇ କହ । ମୁଁ ଆଉ କେତେ ଦିନ, ଘରଦ୍ୱାର ସବୁ ତୁମର ।

ନାଗିନୀ—ଶକ୍ତିଧର ପାଷଣ୍ଡ ନୁହେଁ, ତୁମ୍ଭେମାନେ ପାଷଣ୍ଡ । ଶକ୍ତିଧର ଜଣେ, ଅବଳା ଉପରେ ଏତେ ଅତ୍ୟାଚାର କରି ନ ପାରେ, ଯାହା କି ତୁମ୍ଭେମାନେ କରୁଅଛ ।

ଚୂଡ଼ାମଣି—ମୁହଁ ସଜିଦେବ ଟି । (ମାଡ଼ ଦେଲି)

ନାଗିନ—ପିତା, ମୋତେ ମାରୁ ମାରୁ ମାରିଦେବା, ମୁଁ କେବେ ବିବାହ କରିବ ନାହିଁ । ମୋତେ ଛାଡ଼ିଦିଅ ।

ତର୍କରତ୍ନ—ଲଗାଉନା ମାଡ଼, ନିଅ, ବାନ୍ଧ ନିଅ (ବାନ୍ଧ ବଢ଼ାଇଦେବା) । ନଚେତ୍ ପଦପ୍ରହାର, ଆଉ ବୃଦ୍ଧ କଅଣ ?

(ଚୂଡ଼ାମଣି ପଦ ପ୍ରହାର କରିବାସମୟେ ଶକ୍ତିଧରର ପ୍ରବେଶ)

ଶକ୍ତିଧର—ସାବଧାନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ! (ସମସ୍ତେ ଭୟରେ ଥରିଉଠିଲେ) ବରଣାତ ବୋଧ ହୁଏ ଏହି ଜରାଜୀର୍ଣ୍ଣ ବୃଦ୍ଧ ? କହ ନାଗିନ, ବର୍ତ୍ତମାନ ବିବାହ କରିବାକୁ ତୁମର ମତ କଅଣ ?

ନାଗିନ—ମୁଁ ତ ଆପଣଙ୍କୁ ମନେ ମନେ ବିବାହ କରିଛି, ଆଉ ଲୌକିକ ବିବାହରେ ପ୍ରୟୋଜନ କଅଣ ? ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।

ଶକ୍ତିଧର—କିଏ ଅଛି, ଏ ବୃଦ୍ଧକୁ ଚଣ୍ଡାଳପଲ୍ଲୀକୁ ନେଇଯାଅ । ଆଉ ବ୍ରାହ୍ମଣଟା ନେଇଆସ ।

(ପ୍ରହରୀ ତାହା ହିଁ କଲା)

ଶକ୍ତିଧର—(ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରତି) ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ ପଚାଶ ପ୍ରହାର, ଆସ ଜଣେ ଜଣେ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣେ—କ୍ଷମା, କ୍ଷମା ।

ନାଗିନ—ଦେବତା, ମୋର ଅନୁରୋଧ, ଏଥର କ୍ଷମା ଦିଅନ୍ତୁ, ମୁଁ ପାଦତଳେ ପଡ଼ୁଛି ।

ଶକ୍ତିଧର—ଯାଅ ପାଷଣ୍ଡେ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—(ପ୍ରବେଶି) ମୁକ୍ତିକାମ ! ମୁକ୍ତିକାମ ! !

ମୁକ୍ତିକାମ—(ପ୍ରବେଶି) ପିତା !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—କଅଣ ଠିକ୍ କରିଲେ ?

ମୁକ୍ତିକାମ—କଅଣ ଆଉ ଠିକ କରିବ ? ବଜ୍ରବାହୁ ଯେ କାହିଁକି ଏବେ ନିସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ବସିଛି, ମୁଁ କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ବଜ୍ରବାହୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆସୁଛି । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ପଚାରେ, ତୁମ୍ଭେମାନେ ରକ୍ତ-ମାଂସରେ ଗଢ଼ା ମନୁଷ୍ୟ ନା ଆଉ କିଛି ?

ମୁକ୍ତିକାମ—କୁମାର ଶଙ୍ଖନାଦକୁ ଶକ୍ତିଧର ଯେ ହତ୍ୟା କରିଛି, ଏ କଥା କି ସତ୍ୟ ?

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ନିଶ୍ଚୟ ସତ୍ୟ ।

ମୁକ୍ତିକାମ—ଓଃ, କି ପୈଶାଚିକ ପ୍ରବୃତ୍ତି ! କିନ୍ତୁ କମଳା କି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜୀବିତ ଅଛି ?

ବଜ୍ରବାହୁ—(ପ୍ରବେଶି) ହଁ ଅଛି, ଶକ୍ତିଧର ନିକଟରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରି ପରମ ଶାନ୍ତିରେ କାଳାତିପାତ କରୁଛି ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ଛି, ବଜ୍ରବାହୁ !

ବଜ୍ରବାହୁ—ସତ୍ୟ କଥାକୁ ଏତେ ଗୋପନ କାହିଁକି ?

ମୁକ୍ତିକାମ—ବଜ୍ରବାହୁ, ତୁମ୍ଭେ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ।

ବଜ୍ରବାହୁ—ତୁମ୍ଭେ ତ ମୋତେ ଚିରଦିନ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ବୋଲି ସନ୍ଦେହ କର । ଯେଉଁଦିନ ତୁମଙ୍କୁ ଶକ୍ତିଧରକୁ ସିଂହାସନଚ୍ୟୁତ କରିବାଲାଗି କହିଥିଲି, ତୁମ୍ଭେ କହିଥିଲ, ମୁଁ ସିଂହାସନ ପାଇଁ ଲାଳାୟିତ ହୁଏଁ । ଆଜି କୁମାର ଶଙ୍ଖନାଦ ନିହତ ଆଉ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ କମଳା କୁଳଧର୍ମ ତ୍ୟାଗ କରି ସେହି ପାଷଣ୍ଡ ଶକ୍ତିଧରର ଅଙ୍କଶାୟିନୀ । ଛି, କି ଲଜ୍ଜା, କି ଅପମାନ !

ମୁକ୍ତିକାମ—ସାବଧାନ ବଜ୍ରବାହୁ ! ରସନା ସଂଯତ କରି କଥା କହ । ମୁଁ ପୁନଶ୍ଚ କହୁଛି, ତୁମ୍ଭେ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ । ମୁଁ ତୁମର କୌଣସି କଥାକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରେ ନା ।

ବଜ୍ରବାହୁ—ବିଶ୍ୱାସ କରିବାରେ କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ମୋର ଭବିଷ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ଅସ୍ଥିର, ସେତେବେଳେ ମୋର ତୁମ ସଙ୍ଗରେ କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ତୁମର ଚିରବିଶ୍ୱାସିନୀ ପତ୍ନୀ ଆଜି ବ୍ୟଭିଚାରିଣୀ । ମୋର ସେଥିରେ ଯାଏ-ଆସେ କେତେ ?

ମୁକ୍ତିକାମ—ବଜ୍ରବାହୁ, ତୁମ୍ଭେ ଧୈର୍ଯ୍ୟର, ସୀମା ଟପି ଯାଉଛ ।

ବଜ୍ରବାହୁ—ତୁମ୍ଭେ ମୋର କ'ଣ କରିପାର ? ତୁମ୍ଭର ଏ ରକ୍ତଚକ୍ଷୁକୁ ମୁଁ ଭୟ କରେ ନା ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—କଅଣ କହୁଚ ବଜ୍ରବାହୁ ! ଅଭାଗିନୀ କମଳାପାଇଁ ତୁମ୍ଭେ କି ଲଜ୍ଜିତ ନୁହଁ ?

ବଜ୍ରବାହୁ—କିନ୍ତୁ ଏ ଅପରାଧର ଦାୟୀ କିଏ ? ଶଙ୍ଖନାଦର ମୃତ୍ୟୁ ଆଉ କମଳାର ଏ ଅପକଳଙ୍କ-ପାଇଁ ଦାୟୀ କିଏ ହୋଇବ ? ମୁକ୍ତିକାମ ସେ ପରମ ଧାର୍ମିକ, ସେ ଆଜ ତାର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିବାକୁ ଚାହେଁ । ତାର ଇଚ୍ଛା, ବଜ୍ରବାହୁ ସିଂହାସନ ଉଦ୍ଧାର କରୁ, ଅବଶେଷରେ ସେ ଜଗାଦରେ ମାଳିକ ହୋଇ ବସିବ । ଏ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ବଳଧାର୍ମିକତା ଅସହ୍ୟ ।

ମୁକ୍ତିକାମ—(ସକ୍ରୋଧେ) ବଜ୍ରବାହୁ ! ଏ ମନ୍ଦିର ମୋର, ତୁମ୍ଭେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କର । ମୁଁ ତୁମ୍ଭର କୌଣସି କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଚାହେଁ ନା, ତୁମ୍ଭର ମୁଖଦର୍ଶନରେ ପାପ ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ତୁମର ଶଙ୍ଖନାଦ ନିହତ, ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ କମଳା ଆଜ ବନ୍ଦିନୀ । ତୁମ୍ଭେ ଦୁଇଜଣ ବ୍ୟକ୍ତି-ଗତ ମର୍ଯ୍ୟାଦାବୋଧରେ ଆଉକୁ ଯାଇ ଆତ୍ମକଳହ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ, ଛି ଛି !

ମୁକ୍ତିକାମ—ନାଁ ପିତା, ବଜ୍ରବାହୁ ମୋର ସାଧୁତା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯେ କଟୋକ୍ତି କରିଛି, ତାର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ନ ହେଲେ ମୁଁ ତାର ମୁଖ ଦର୍ଶନ କରିବି ନାହିଁ ।

ବଜ୍ରବାହୁ—ଯାହା ସତ୍ୟ, ଯାହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ, ତା କେହିମାତ୍ର ଅସ୍ୱୀକାର କରିବ ନାହିଁ, ଆକାଶରେ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ସତ୍ୟର ମହିମା ପ୍ରଚାର କରୁଛନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟର ଶ୍ୱାସ-ପ୍ରଶ୍ୱାସରେ ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟର ମହିମା ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଛି, ସତ୍ୟ ହିଁ ଏକମାତ୍ର ଧର୍ମ ।

ମୁକ୍ତିକାମ—ଚୁପ୍ କର ଭଣ୍ଡ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ! (ରତ୍ନେଶ୍ୱର ପ୍ରତି) ପିତା ! ଆପଣ କି…

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ବଜ୍ରବାହୁର ଉକ୍ତି ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ସତ୍ୟ ।

ମୁକ୍ତିକାମ—ପିତା ! ଆପଣ କଅଣ କହୁଛନ୍ତି ? କମଳା କି ଶଲ୍ୟଧର ନିକଟରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିଛି ?

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ହିଁ, କମଳା ମୋର ଉଚ୍ଚ ମଥା ନତ କରିଦେଇଛି ।

ମୁକ୍ତିକାମ—ଦାଣ୍ଡପାଟରେ କିଏ କୌଣସି ଗୋଟାଏ କଥା କହିଲେ ତା କି ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ? ଆପଣ କଅଣ ଆପଣଙ୍କ କନ୍ୟାକୁ ଚିହ୍ନି ନାହାନ୍ତି, ସେ ବରଂ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିପାରେ; କିନ୍ତୁ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିପାରେ ନା ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ନାଁ, ତା କହିନାହିଁ, ମୁଁ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଛି, ସେ ଦୁଷ୍ଟରଙ୍ଗା କୁଳତ୍ୟାଗିନୀ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତ ଚିତ୍ତରେ ଶଲ୍ୟଧର ନିକଟରେ ଛିଡ଼ା-ହୋଇଛି । ଶଙ୍ଖନାଦର ମୃତ୍ୟୁରେ ତାର ମୁଖ-ମଣ୍ଡଳରେ ଟିକେ ମାତ୍ର ବିଷାଦର ଛାୟା ପଡ଼ିନାହିଁ । ସେ କଥା ଭାବିଲେ ମୋର ମଥା ଘୂରିଯାଉଛି, ମୁଁ ଆଉ କିଛି କହିପାରୁ ନାହିଁ । ଉଗ୍ରସେନ ମୋର ହାତ ଦୁଇଟା ବାନ୍ଧିପକାଇଥିଲା ନଚେତ୍ ମୁଁ ତାକୁ…

ମୁକ୍ତିକାମ—ଆପଣଙ୍କର ମସ୍ତିଷ୍କର କଅଣ ବିକୃତି ଘଟିଛି କି ? କମଳା ବର୍ତ୍ତମାନ ଶଲ୍ୟଧରର ଅନ୍ତଃପୁରରେ, ଆପଣ ସେଠାକୁ ଗଲେ କିପରି ?

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ସେ କଥା ମଧ୍ୟ କହୁଛି । ବଜ୍ରବାହୁଠାରୁ ଏସମସ୍ତ ଘଟଣା ଶୁଣି ମୁଁ ବିଚଳିତ ହୋଇଉଠିଲି ଓ ନିଜର ଜୀବନକୁ ବିପଦାପନ୍ନ କରି ଶଲ୍ୟଧରର ଗଡ଼ଦ୍ୱାରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କମଳାର ଦର୍ଶନ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲି । ଶଲ୍ୟଧର ଏ କଥା ଜାଣିପାରି ଉଗ୍ରସେନଦ୍ୱାରା ମୋତେ ଶୃଙ୍ଖଳିତ କରି ରାଜବାଟୀଭିତରକୁ ନେଇଗଲା ।

ମୁକ୍ତିକାମ—କମଳା ସଙ୍ଗେ ଆପଣଙ୍କର କୌଣସି କଥା-ବାର୍ତ୍ତା ହୋଇଛି ?

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ଶଙ୍ଖନାଦର ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡଠାରୁ ତାର ତାହାର ସମ୍ବନ୍ଧେ ନାନା ପ୍ରଶ୍ନ କରିଥିଲି, କିନ୍ତୁ ସେ ବୁଢ଼ା ଲଜ୍ଜାରେ ମୁଖାବନତ କରି ଦୁଇ ଟୋପା ଅଶ୍ରୁ ଗଡ଼ାଇ ପକାଇଥିଲା । ମୁଁ କ୍ରୋଧରେ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହୋଇ ଉଠିଲି ସେଇ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ହସ୍ତରେ କମଳାକୁ ମାରିବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲି ।

ପଲରେ ଶକ୍ତିଧର ବାଧା ଦେଇ ମୋର
ଶୃଙ୍ଖଳ ଖୋଲି ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ବଦାସ୍ୱ ଦେଲ !

ବଜ୍ରବାହୁ — ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରଯାଏ ନା ମୁକ୍ତିକାମ,
ସେଥିଲାଗି ମୁଁ ଖାଲିକୁମାର ।

ମୁକ୍ତିକାମ — ତୁମ୍ଭେ ଗୋଟିଏ ପଣ୍ଡିତ ପଶୁ !

ରତ୍ନେଶ୍ୱର — ମୁକ୍ତିକାମ ! ତୁମ୍ଭର କଅଣ ବର୍ତ୍ତମାନ
ବିବାଦ କରିବାର ସମୟ ?

ମୁକ୍ତିକାମ — ଆପଣଙ୍କ କଥା ଯେବେ ସତ୍ୟ ହୁଏ ପିତା,
ତେବେ ବୁଝିଲି, ଏ ଜଗତରେ ବିଶ୍ୱାସ ବୋଲି
କିଛି ବସ୍ତୁ ନାହିଁ । ଶାନ୍ତ ବ୍ରତ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଆକାଶ-
କୁସୁମ, ସଂସାରର ଧର୍ମ ଗୋଟାଏ ପ୍ରବଞ୍ଚନା । ବଜ୍ର-
ବାହୁଙ୍କୁ ମୁଁ ଚିରଦିନ ଅବିଶ୍ୱାସ କରିଆସୁଛି,
ଆଜ ଯେବେ ତାର ସହୋଦରା ଭଗ୍ନୀକୁ
ଅବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ ହୁଏ, ତେବେ ମୋର
କୌଣସି ଦୁଃଖ ନାହିଁ ପିତା; କିନ୍ତୁ କହୁଛି, କାଲି
ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ହେବ, ବଜ୍ରବାହୁ ! କାଲି ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ
ହେବ ।

ରତ୍ନେଶ୍ୱର — ମୁକ୍ତିକାମ ! କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କର ।
ବିପଦବେଳେ ଧୈର୍ଯ୍ୟହରା ହୁଅ ନାହିଁ ।

ମୁକ୍ତିକାମ — କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ! ତାହାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ? କିଏ
କହନ୍ତି ? କମଳା ଯଦି ସ୍ୱ-ଇଚ୍ଛାରେ ତାର ପ୍ରେମିକ
ନିକଟରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିଥାଏ, ତେବେ ମୁଁ
ମୁକ୍ତ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଶଙ୍ଖନାଦକୁ ଭୁଲିପାରିବି ନାହିଁ ।
ମୋର ପୁତ୍ରହନ୍ତାକୁ ମୁଁ କଠିନ ଶାସ୍ତି ଦେବି, ଯାହା
ଦେଖି ଜଗତ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇଯିବ ।

(ଜଣେ ଗୁପ୍ତଚରଙ୍କ ସେନା ପ୍ରବେଶ)

ପ୍ରହରୀ — ରାଜା ! ଆପଣଙ୍କ ଗୁପ୍ତଚରଙ୍କ କହନ୍ତି । ରାଜା
ଶଙ୍ଖଧର ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ କମଳା ଦେବୀଙ୍କୁ ପାଇ ତା'ର
ବନମଧ୍ୟେ ରାଜାରାଣୀଙ୍କୁ ପଠାଇଦେଇଛନ୍ତି ।

ମୁକ୍ତିକାମ — (ରତ୍ନେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ମନ୍ଦିରକୁ
ଚାଲିଗଲେ)

ରତ୍ନେଶ୍ୱର — ମୁକ୍ତିକାମ ! ମୁକ୍ତିକାମ ! !

ମୁକ୍ତିକାମ — (ପ୍ରବେଶି) ତୁମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତେ ଏଠାରୁ
ଯାଅ, ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କଠାରୁ କିଛି ଶୁଣିବାକୁ
ଚାହେଁ ନା ବିଶ୍ୱାସଘାତକମାନଙ୍କ । ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ
ଏଠାରୁ ଅନ୍ତର ହୁଅ । ରାଧାରମଣ ! ରାଧାରମଣ !
ମୋର ପ୍ରାଣଧିକା ପ୍ରିୟତମାର ବନମଧ୍ୟେ
ମୋତେ ଆଣି ରାଧାରାଣୀ ଦେଇଛ, ଆଜ ମୋଠାରୁ
କଅଣ ଚାହଁ ? ଥାଅ ଥାଅ, ଯୁଗ-ଯୁଗାନ୍ତକାଳ ଏହି
ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥାଅ, କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭର ଗୁପ୍ତଚରଙ୍କୁ
ବିଶ୍ୱାସ କରିବ ନାହିଁ, ବିଶ୍ୱାସ କରିବ ନାହିଁ ।
(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଞ୍ଚମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଶଙ୍ଖନାଦ ଓ ସୁନନ୍ଦା ଖେଳି ଖେଳି ପ୍ରବେଶ)

ଶଙ୍ଖନାଦ — ସୁନନ୍ଦା ! ସୁନନ୍ଦା ! କୁଆଡ଼େ ଗଲ
ସୁନନ୍ଦା ?

ସୁନନ୍ଦା — କାହିଁକି ଡାକୁଛ ରାଜକୁମାର ? ମୁଁ ଯେ
ଏଇଠି ଲୁଚିଥିଲି, ରାଜକୁମାର ମୋତେ ଖୋଜି
ପାଇବେ କି ନା ?

ଶଙ୍ଖନାଦ — ଦୁଷ୍ଟାମି ଶିଖିଛ ସୁନନ୍ଦା ! ମୁଁ ତୁମକୁ
ଗୋଟାଏ କଥା ପଚାରିବି, ଜାଣିଥିଲେ ଏକା ସତ
କହିବ ।

ସୁନନ୍ଦା — କି କଥା ?

ଶଙ୍ଖନାଦ — ମୋ ସମ୍ବନ୍ଧେ ତୁମର ବାବା ତୁମକୁ କଅଣ
କହୁଥିଲେ ?

ସୁନନ୍ଦା — କହୁଥିଲେ, ତୁ ରାଜକୁମାର ସଙ୍ଗେ ବେଶୀ
ମିଳାମିଶା କରିବୁ ନାହିଁ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ — କାହିଁକି ?

ସୁନନ୍ଦା — ତୁମେ ଯେ ରାଜକୁମାର ।

ଶଙ୍ଖନାଦ — ତୁମେ ଯେ ରାଜକୁମାରୀ ।

ସୁନନ୍ଦା — ରାଜକୁମାର, ତୁମେ ଯେ ଭୁଲ ବୁଝିଛ, ମୋର
ପିତା ସାମାନ୍ୟ ପଥର ଭିକାରୀ । ଏ ରାଜ୍ୟ ତୁମର,
ଅସନ୍ତା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ରାତିରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭେ
ଏଠାରୁ ତଡ଼ିଦେବ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ — କିଏ କହିଲା ?

ସୁନନ୍ଦା — ବାବା ।

ଶଙ୍ଖନାଦ — ନା ସୁନନ୍ଦା, ତୁମ୍ଭକୁ ଏଠାରୁ କେହି ଛଡ଼ାଇଦେବେ ନାହିଁ । ତୁମେ ଚିରଦିନ ମୋ ନିକଟରେ ରହିବ ।

ସୁନନ୍ଦା — ତା କି ହୋଇପାରେ ? ମୋର ବାବା ଯାଇଗଲେ ମୁଁ କାହା ପାଖରେ ରହିବି ? ମୋର ବାବାଙ୍କର ଆଉ କିଏ ଅଛି ?

ଶଙ୍ଖନାଦ — କାହିଁକି, ମୋ ନିକଟରେ ରହିବ ନାହିଁ ? ମୁଁ ତୁମକୁ କେତେ ଭଲ ପାଉଛି ।

ସୁନନ୍ଦା — ଛି ରାଜକୁମାର ! ଏ କଥା ମନରେ ଆଣନା, ମୁଁ ମୋର ବାବାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି କେଉଁଠାରେ ରହିପାରିବି ନାହିଁ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ — (ଗୀତ)

ମଧୁବୋଳା ତୋର ବନ୍ଧୁଲି ଅଧରେ
ସ୍ୱାଦ ଏ କଥା ପଦଟି,
ସ୍ୱାଦୁତା ପାଇଁ ବନ୍ଧୁରେ ମୁହିଁ
ବନ୍ଧା ତୋ ପାଖେ ସଦାଟି ।

ସୁନନ୍ଦା — କି ଅଜଣା ମନ୍ତ୍ର ଶୁଣାଅ ମୋ କର୍ଣ୍ଣେ
କର୍ତ୍ତବ୍ୟେ ଦଅ ବାଧାଟି,
ଅବାଧ ଗତିରେ ଗୋଡ଼ ଖସିଗଲେ
କି ଆଘାତ ହୃଦେ ବାଜେଟି ।

ଶଙ୍ଖନାଦ — ହୃଦୟ-କାନନେ କି ଭଲ ଆସନ
ତୋପାଇଁ ବାନ୍ଧି ରଖିଛି,

ସୁନନ୍ଦା — ଛାଡ଼ ହାତ ମୋର ହେ ରାଜକୁମାର !
ନ ଦଅ ଆଉ ବାଧାଟି ।

(ସୁନନ୍ଦା ଚାଲିଯିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ)

ଶଙ୍ଖନାଦ — ଯାଅନା ଯାଅନା ସୁନନ୍ଦା ! ଗୋଟିଏ କଥା ଶୁଣ ।

ସୁନନ୍ଦା — କି କଥା ?

ଶଙ୍ଖନାଦ — ମୁଁ ତୁମକୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଚାହେଁ ।

ସୁନନ୍ଦା — ତା କି ହୋଇପାରେ ? ବାବା କହନ୍ତି, ତୁମେ ମୋର ବଡ଼ ଭାଇ । ଭଉଣୀ କ'ଣ ବିଭା ହୁଏ ରାଜକୁମାର ? ଏ କଥା ଆଉ ମନରେ ଆଣ ନାହିଁ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ — (ସୁନନ୍ଦାର ହାତ ଧରିନେବା)

ସୁନନ୍ଦା — ପୁଣି କାହିଁକି ମୋର ହାତ ଧରିଲ ରାଜକୁମାର ? ତୁମେ କେବଳ ମୋତେ କନ୍ଦାଇବାକୁ ଭଲପାଅ ରାଜକୁମାର । (କ୍ରନ୍ଦନ)

ଶକ୍ତିଧର — (ପ୍ରବେଶି) କାହିଁକି କାନ୍ଦୁଛୁ ସୁନନ୍ଦା ?

ସୁନନ୍ଦା — ମୁଁ କହୁଛି ଭାଇକି ଭଉଣୀ ବିବାହ ହୁଏ ନାହିଁ । ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ରାଜକୁମାର ମୋତେ ବିବାହ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ।

ଶକ୍ତିଧର — ତା ହେଲେ ତ ଘୋର ବିପଦ । ଶଙ୍ଖନାଦ, ତୁମେ ଜାଣ, ଏ ସୁନନ୍ଦା କିଏ ? ତାର ବାବାର କୌଣସି ବଂଶପରିଚୟ ନାହିଁ, ତୁମେ ପରମ ଧାର୍ମିକ ରାଜା ମୁକ୍ତିକାମଙ୍କର ପୁତ୍ର—ଏ କଥାଟା ଭୁଲି ଯାଅ ନାହିଁ ? (ଶଙ୍ଖନାଦ ଚାଲିଗଲା)

କମଳା — କଅଣ ହୋଇଛି ?

ଶକ୍ତିଧର — ଶଙ୍ଖନାଦ ସୁନନ୍ଦାକୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଚାହୁଁଛି; ସେଥିପାଇଁ ସୁନନ୍ଦା କାନ୍ଦୁଛି ।

କମଳା — କାନ୍ଦୁଛୁ କାହିଁକି ସୁନନ୍ଦା ? ଶଙ୍ଖନାଦ ଯେତେବେଳେ ଏ ରାଜ୍ୟରେ ରାଜା ହେବ, ତୁ ହେବୁ ଏ ରାଜ୍ୟର ରାଣୀ ।

ସୁନନ୍ଦା — ତା ହେବ କିପରି ? ଭାଇକି ଭଉଣୀ କଅଣ ବିଭା ହୁଏ ? ମୁଁ ଶୁଣିଛି, ତୁମେ ମୋ ବାବାଙ୍କୁ ତଡ଼ିଦେବ । ମୁଁ ବାବାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି କେଉଁଠି ରହିପାରିବ ନାହିଁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କମଳା — ଆହା ! କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର, କେଡ଼େ ମଧୁର ତାର ଅନ୍ତରବୃତ୍ତି ! ଶକ୍ତିଧର, ଶଙ୍ଖନାଦ ସଙ୍ଗେ ତାକୁ ବିବାହ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଶକ୍ତିଧର — ସେ କଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ଥାଉ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ, ମୁଁ ବଳଦେବ ହୁ ନିକଟକୁ ଲୋକ ପଠାଇଛି, ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆସିବ ତାର ସମସ୍ତ ଇଚ୍ଛା ତୁମକୁ ଶୁଣାଇବ, ତେଣୁ ଗୋପନ ସାକ୍ଷାତର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଛି ।

କମଳା — ସେ କି ଏଠାକୁ ଆସିବ ?

ଶକ୍ତିଧର — ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବ, ସେନାକର୍ମୀଣ ଓ ସୈନ୍ୟ-ରକ୍ଷା ପାଇଁ ମୁଁ ବହୁତ ଅର୍ଥ ତାକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି । ତାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ମୋଠାରେ ରହିଛି ।

କମଳା—ସେ ଯେ ଏକେ ସ୍ଥାନ, ଏକେ ଯାତ, ସେ କଥା ମୁ କହିପାରୁ ନାହିଁ ଶଙ୍ଖଧର ।

ଶଙ୍ଖଧର—ସେ କଥା ତ ବହୁବାର ଶୁଣିଛୁ ଦେବ ! ଆଉ ତ ବେଶି ସମୟ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ, ଶିବେ ଆଜ୍ଞାଳରେ ଛୁଡ଼ା ହେଲେ ବୁଝି-ପାରିବ, ବଜ୍ରବାହୁର ସ୍ବରୂପ କ ରକମ । ସ୍ବାର୍ଥସିଦ୍ଧି-ଲାଗି ମନୁଷ୍ୟର ପୈଶାଚିକ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଯେ କେତେ ପ୍ରବଳ ହୋଇପାରେ, ତା'ର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ପ୍ରମାଣ ତୁମକୁ ଆଜି ଦେଖାଇବ ।

କମଳା—ମୁଁ ଯେ ସହିପାରୁ ନାହିଁ ଶଙ୍ଖଧର ! ଏହା କ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ ? ସେ ଯେ ମୋର ଭାଇ, ସହୋଦର ଭାଇ !

ଶଙ୍ଖଧର—ସହୋଦର ଭାଇ, ରକ୍ତର ସମ୍ବନ୍ଧ; ଦେବ ! ମୁଁ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିଛୁ, ମନୁଷ୍ୟର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ ବାମ ହସ୍ତକୁ ମାରୁଛି, ନିଜର ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ଓ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରୁଛି, ମନୁଷ୍ୟର ଦନ୍ତ ବନ୍ତ ଯାଉ ସେ ପ୍ରତିମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତାର ଜିହ୍ୱାକୁ ଦଂଶନ କରିବାକୁ ଚାହେଁ । ସେ ଜିହ୍ୱା ଅଗତ ଶରୀରରେ ବଞ୍ଚିରହିଛି; ସେ ନିଜର ସତର୍କତାରେ ଦନ୍ତର ଅନୁଗ୍ରହରେ ନୁହେଁ ଦେବ ! ଦନ୍ତର ଅନୁଗ୍ରହରେ ନୁହେଁ ।

କମଳା—ଚୁପ୍ କର ଶଙ୍ଖଧର ! ଏସବୁ କଥା କହିଲେ ତୁଚ୍ଛ ସ୍ୱାର୍ଥ-ଚିନ୍ତା ସେପରି ତୁଚ୍ଛ ହୋଇଯାଏ, ଆଉ ସଂସାରକୁ ଗୋଟାଏ ଶ୍ମଶାନ ବୋଲି ମନେ କରିବାକୁ ହୁଏ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ବନ୍ଦ କରିଦେଲୁ ବା ହତ୍ୟା କରିଦେଲୁ, ମୁଁ ବଜ୍ରବାହୁକୁ ଶାସ୍ତି ଦେଇପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ତା ହୋଇଥିଲେ ମୁଁ ହୋଇଥାନ୍ତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବିଶ୍ୱାସୀ । ବଜ୍ରବାହୁ ଯେ ତୁମର ଭାଇ, ମୁଁ ତ କେହି ନୁହେଁ; ମୁଁ ଗୋଟାଏ ପିତୃ-ମାତୃହୀନ ପଥର ଭିକାରୀ ।

ଭଦ୍ରସେନ—(ପ୍ରବେଶି) ବଜ୍ରବାହୁ ଆସିଛୁ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ଯାଅ, ଶୀଘ୍ର ଏ ସ୍ଥାନରେ ଉତ୍ସରିଯାଅ । ହିଁ, ତୁମେମାନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥାଅ, ତାକୁ ବନ୍ଦ କରିବା ଆଉ ଶୀଘ୍ର ଆବଶ୍ୟକ । ଯାଅ । (କମଳାପ୍ରତି) ଯାଅ ଭଉଣୀ ! ଶିବେ ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ଯାଅ । ସେଠାରେ ଛୁଡ଼ାହୋଇ ବୁଝିପାରିବ ବଜ୍ରବାହୁର ସ୍ବରୂପ କ ରକମ । ହଁ, ଆଉରି ଶୁଣ, ଧର୍ମନାଥ ଯେପରି ଏଠାକୁ ନ ଆସେ ।

(କମଳା ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ, ବଜ୍ରବାହୁକୁ ଆଣିଲ ଭଦ୍ରସେନ ଗୁଲିଗଲ)

ଶଙ୍ଖଧର—(ବଜ୍ର ହସ୍ତଧରି) ଆସ ବନ୍ଧୁ, ସବୁକ ସବୁ ଶୁଭ ତ ?

ବଜ୍ରବାହୁ—ହଁ ଶୁଭ । ମୁକ୍ତିକାମ କିନ୍ତୁ'ବ ହୋଇ ଧାଇଁଛି, ସେ ନିଜ ହାତରେ ତାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତାକୁ ଶାସ୍ତି ଦେବ, ଆମମାନଙ୍କର କୌଣସି ସାହାଯ୍ୟ ଚାହେ ନା ।

ଶଙ୍ଖଧର—ତା'ପର ?

ବଜ୍ରବାହୁ—ତା'ପର ଆଉ କଅଣ ? ବର୍ତ୍ତମାନ ନୂତନ କରି ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ତା'ପକ୍ଷେ ନିତାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ । କେବଳ କେତେକୁଡ଼ିଏ ମୂର୍ଖ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଆସିପାରେ; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ସେତୁ ପାର ହେବେ କପରି ? ସେତୁଟା ଯେ ମୋର ।

ଶଙ୍ଖଧର—ତେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁକ୍ତିକାମକୁ ହତାକରି ପାରିଲେ ଖୁବ୍ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ।

ବଜ୍ରବାହୁ—ମୁଁ ତ ସେ କଥା ତୁମକୁ ବହୁବାର କହିଛି, ତୁମେ ଯତ୍ନ କର, ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାର ଜୀବନଲୀଳା ଶେଷ କରି ଦେଇପାରେ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ନା ବଜ୍ରବାହୁ ! ତୁମେ ତା କରନା, ମୁଁ ଏଠାକୁ ନେଇ ବନ୍ଦ କରିଆଣି ଖୁବ୍ ନୃଶଂସଭାବେ ହତ୍ୟା କରିବ !

ବଜ୍ରବାହୁ—ସେ ଇଚ୍ଛା ତୁମର ଜାଣେ ବୋଲି ତ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଛି । ଆଚ୍ଛା, କମଳା କ ତୁମର କଥାଟା ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି ?

ଶଙ୍ଖଧର—ନିଶ୍ଚୟ କରିଛି । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ତ ଆଉ କେତେ ଦିନ ସ୍ଥିରହୋଇ ରହିପାରେ

ବଜ୍ରବାହୁ—ଏଇଥିଲାଗି ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତକୁ ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଘୃଣା କରେ । ତେଣୁ ମୁଁ ଚିରକୁମାର ।

କମଳା—(ପ୍ରବେଶି) ତୁ ଶର କୁମାର ? ଶୈତାନ ତୁ ଅତି ଦୁର୍ଗନ୍ଧମୟ ଶବ ନରକ । ତୁ ଅତି ଘୃଣିତ, ନର ପିଶାଚ ! ଶକ୍ତିଧର ! ତୋର ମାତୃ ଆଦେଶ ପାଳନକର ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ନର ପିଶାଚକୁ ବଧକର ।

ବଜ୍ରବାହୁ—(ବିସ୍ମିତହୋଇ) ଏ କଅଣ ଶକ୍ତିଧର ?

ଶକ୍ତିଧର ଏଇ ତ ସଂସାର ବନ୍ଧୁ ! ଲୋଭେ ପାପ, ପାପେ ମୃତ୍ୟୁ, ଅତଃପରଃ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ବନ୍ଦୀ ।

ବଜ୍ରବାହୁ—(କ୍ରୋଧେ) ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ।

ଶକ୍ତିଧର – ବିଶ୍ୱାସ, ହଃ ହଃ ହଃ, ବିଶ୍ୱାସ !

ବଜ୍ରବାହୁ – ପ୍ରସ୍ଥାନର ପଥ ପରିଷ୍କାର ନ କରି ଶତ୍ରୁ ବ୍ୟୂହରେ ପ୍ରବେଶ କରି ନ ଥାନ୍ତି । ଶକ୍ତିଧର ! ଏ ରାଜପ୍ରାସାଦରେ ମୋର କିଛି ଅପରିଚିତ ନୁହେଁ । ଅନ୍ତଃପୁର ପଛ ପାଚେରି ଡେଇଁ ପଳାଇବି । ସେଠାରେ ମୋର ଦ୍ରୁତଗାମୀ ଅଶ୍ୱ ବନ୍ଧା ହୋଇଛି । ପାରତ ମୋର ଗତି ରୁଦ୍ଧ କର । (ଯିବାବେଳେ ଶକ୍ତିଧର ତାର ପଗଡ଼ି ଧରିପକାଇ ଝରନ୍ତ ଦେଲା)

ଶକ୍ତିଧର – ଉଗ୍ରସେନ ! ଉଗ୍ରସେନ,··· !

(ଉଗ୍ରସେନ ପ୍ରବେଶ)

ଅନ୍ତଃପୁର ପଛ ପାଚେରି ଡେଇଁ ପଳାଇଛି । ସେଠାରେ ତାର ଦ୍ରୁତଗାମୀ ଅଶ୍ୱ ବନ୍ଧାଅଛି । ଯାଅ, ଶୀଘ୍ର ଯାଅ, ତାକୁ ବଧ କର ନଚେତ୍ ସବୁ ବ୍ୟର୍ଥ !

କମଳା – ଶକ୍ତିଧର ! ମୁଁ ଆଉ କୌଣସି ପ୍ରମାଣ ଲୋଡ଼େଁ ନା । ମୁଁ ବେଶ୍ ବୁଝିପାରୁଛି, ରାଜା ମୁକ୍ତକାମର ଜୀବନ ଆଜ ବିପନ୍ନ । ସେ ଯେଉଁଠାରେ ଥାନ୍ତୁ, ତାଙ୍କୁ ଖୋଜ ଦେଖାଅ ।

ଶକ୍ତିଧର – ନୀରବ)

କମଳା – ଶକ୍ତିଧର ! ମୋର କୌଣସି କଥା କ ଶୁଣିପାରୁ ନାହଁ ?

ଶକ୍ତିଧର –(ଅନ୍ୟମନସ୍କଭାବେ) ହଁ, କଅଣ କହୁଛ ?

କମଳା – ମୁଁ କହୁଛି, ରାଜା ମୁକ୍ତକାମଙ୍କୁ ଅବିଳମ୍ବେ ଖୋଜ ଆଣ, ତାଙ୍କ ଜୀବନ ଆଜ ବିପନ୍ନ, ବଜ୍ରବାହୁ ତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିପାରେ ।

ଉଗ୍ରସେନ—(ପ୍ରବେଶି) ଅଶ୍ୱ ଦଉଡ଼ାଇ ବହୁ ଦୂର ଚାଲିଯାଇଛି । ତାର ଗତିରୁଦ୍ଧ କରିବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମ୍ଭବ ।

ଶକ୍ତିଧର – ତା'ହେଲେ ଶୀଘ୍ର ଯାଅ, ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦିଅ, ଅବିଳମ୍ବେ ସେତୁଗୁଡ଼ାକୁ ଅଧିକାର କରନ୍ତୁ ; ବଜ୍ରବାହୁ ଯେପରି ସେତୁର ଉପର ଦେଇ ସୈନ୍ୟ ଚଳାଇ ଆସି ନ ପାରେ । ଯାଅ, ଶୀଘ୍ର ଯାଅ ।

କମଳା – ଶକ୍ତିଧର ! ତେବେ ତୋର ମନରେ କୌଣସି ଦୁରଭିସନ୍ଧି ଅଛି ନା କଅଣ ? ଆଜ ମୁଁ ତୁମକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରୁ ନାହିଁ । ମୁଣ୍ଡ ମୋର ଘୂରିଯାଉଛି !

ଶକ୍ତିଧର – କାହିଁକି ମା ?

କମଳା – କାହିଁକି ? ତୁମ୍ଭେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା ମୁକ୍ତକାମର ସନ୍ଧାନରେ ଲୋକ ପଠାଉ ନା କାହିଁକି ? ବଜ୍ରବାହୁ ତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିପାରେ ।

ଶକ୍ତିଧର—ନା, ତା କରିବ ନାହିଁ । ପଳାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବଜ୍ରବାହୁର ମତଲବ ବଦଳିଯାଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାର କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ମୁକ୍ତକାମ ପକ୍ଷର ସଦ୍ଭାବ ସ୍ଥାପନ କରିବା ; ନଚେତ୍ ତାର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ ମା !

କମଳା – ତୁମର କୌଣସି କଥା ମୁଁ ସେପରି ଆଜ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରୁ ନାହିଁ । ମନେ ହୁଏ, ତୁମ୍ଭେ ସମସ୍ତେ ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ।

ଶକ୍ତିଧର – ବିଶ୍ୱାସ କର ମା, ସନ୍ତାନକୁ ବିଶ୍ୱାସ କର । ମୁକ୍ତକାମର ଜୀବନ ଆଜ ବିପନ୍ନ ନୁହେଁ—ବିପନ୍ନ ତୁମର ଏହି ସନ୍ତାନର ଜୀବନ । ବଜ୍ରବାହୁ ଓ ମୁକ୍ତକାମ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ଭେଦନୀତି ଖଟାଇ-ଆସିଥିଲି, ତା ଏକବାର ଆଜ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇ-ଯାଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ, ବର୍ତ୍ତମାନ ତା'ର ମିଳନ ହେବ । ସେ ମିଳନରେ ଯୋଗଦାନ କରିବେ ରାଜା ରତ୍ନେଶ୍ୱର । ଯୁଦ୍ଧ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ, ମୋର ମୃତ୍ୟୁ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ।

କମଳା – ତେବେ ଶଙ୍କାବକୁ ତାର ବାବାଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇଦିଅ ।

ଶଙ୍ଖଧର -ନା ନା, ବଜ୍ରବାହୁ ଶଙ୍ଖନାଦକୁ ହତ୍ୟା କରିବ । ଶଙ୍ଖନାଦ ଯେ ବଞ୍ଚିଛି, ସେ ମୁକ୍ତକାମ ଆଗରେ ଏ କଥା ପ୍ରମାଣ କରିଦେବ ନାହିଁ, ହେଲଣାରେ ନା !

କମଳା—ତା'ହେଲେ ଉପାୟ ?

ଶଙ୍ଖଧର—ମୋର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲେ ହେଉ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ, ତୁମର ସତୀତ୍ୱ ଓ ପବିତ୍ରତାର ଏକମାତ୍ର ସାକ୍ଷୀ ଶଙ୍ଖନାଦ । ତାକୁ ଖୁବ୍ ସାବଧାନରେ ରଖ, ନୋହିଲେ ତୁମର ଜୀବନ ବିପନ୍ନ, ମୁକ୍ତକାମ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅବିଶ୍ୱାସ କରିବ ।

(ସୁନନ୍ଦା ଶଙ୍ଖନାଦକୁ ଘେନି ପ୍ରବେଶ, ଶଙ୍ଖନାଦ-ମୁଣ୍ଡରୁ ଛୁରିକାଘାତରେ ରକ୍ତ ବାହାରୁଥାଏ ।)

କମଳା—ଏ କ'ଣ ଶଙ୍ଖନାଦ ? ଏ କିପରି ହେଲା ?

ଶଙ୍ଖନାଦ—ଅନ୍ତଃପୁର ହେଇ ବଜ୍ରମାମୁଁ ବାହାରିଯିବା ଦେଖି ମୁଁ ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଛିଡ଼ାହେଲି । ସେ ମୋତେ ହଠାତ୍ ତରବାରିଦ୍ୱାରା ଆଘାତ କଲେ । ମା ! ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିଲି, ତଥାପି ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିଛି । ଏହାର ଅର୍ଥ କଅଣ ମା ?

ଶଙ୍ଖଧର—ବୁଝିଲ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ବଜ୍ରବାହୁର ଅନ୍ତରର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ ରକ୍ତସ୍ରାବରେ ଶରୀର ବଡ଼ ଅବଶ ହେଉଛି ମା ! ମୁଁ ତୋ କୋଳରେ ମଥା ରଖି ବିଶ୍ରାମ ନେବି ମା ! (କମଳା କୋଳକୁ ଆଣିଲ) । ଏ କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଘଟଣା ମା ? ମୁଁ ଆନନ୍ଦରେ ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ ହୋଇ ବଜ୍ରମାମୁଁଙ୍କ ନିକଟ ଦଉଡ଼ିଗଲି, ସେ କାହିଁକି ମୋତେ ଏପରି ଆଘାତ କଲେ ?

କମଳା—(କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି) ଶଙ୍ଖନାଦ ! ତୋର ବଜ୍ରମାମୁଁ ମନୁଷ୍ୟ ନୁହେଁ, ସେ ପଶୁ, ଅତି ଘୃଣିତ ପଶୁ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ଚତୁର ଜନ ଶୋଚ୍ଛପଟା ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ! ଆଜ ହେଲା ତ୍ରୟୋଦଶୀ, କାଲି ହେବ ଏ ନାଟକର ଯବନିକାପାତ । କାଲି ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପୂର୍ବରୁ ଶୁଣି ପାରିବ ମୋର ବା ବଜ୍ରବାହୁର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଛି । ଆମ୍ଭର ଏହି ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଛି—ମୁକ୍ତକାମ ସଙ୍ଗରେ ତୁମର ପୁନର୍ମିଳନ ବା ଚିରବିଚ୍ଛେଦ । ସୁନନ୍ଦା, ଶଙ୍ଖନାଦକୁ ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ନେଇ ଶୁଶ୍ରୂଷା କର ।

(ସୁନନ୍ଦା ଓ ଶଙ୍ଖ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କମଳା—ଏ ଯୁଦ୍ଧର ଫଳ କଅଣ ହେବ ଶଙ୍ଖଧର ?

ଶଙ୍ଖଧର—ହୁଏତ ବଜ୍ରବାହୁର ମୃତ୍ୟୁ, ନ ହୁଏ ତ ମୋର ମୃତ୍ୟୁ । ମୁକ୍ତକାମର ଜୀବନରେ କୌଣସି ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ ମା, ତୁମ୍ଭେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଥାଅ ।

କମଳା—ଯୁଦ୍ଧର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା କଅଣ ?

ଶଙ୍ଖଧର—ପ୍ରକୃତ ଯୁଦ୍ଧ ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ହୋଇ ନାହିଁ, ଉଭୟ ପକ୍ଷର ଚେଷ୍ଟା ଚାଲିଛି କିପରି ସେତୁଟା ଅଧିକାର କରିହେବ । ଯେ ପାରିବ, ତାର ଜୟ ଓ ଯେ ନ ପାରିବ, ତାର ପରାଜୟ ସୁନିଶ୍ଚିତ ।

ସାଂବାଦିକ—ରାଜା,ଉଗ୍ରସେନ ଅତି ଅପୂର୍ବ କୌଶଳରେ ସେତୁଦ୍ୱାର ଅବରୋଧ କରି ବସିଛି । ବଜ୍ରବାହୁ ସେତୁ ଉପରେ ସୈନ୍ୟ ଚଳାଇ ଆସିପାରୁ ନାହିଁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶଙ୍ଖଧର—ମା ! ଆଜ ବୋଧ ହୁଏ ମୋର ଜୀବନର ଶେଷଦିନ । ଲୋକେ ଜାଣନ୍ତି ମୁଁ ପାଷଣ୍ଡ, ମୁଁ ନାସ୍ତିକ, ଅତ୍ୟାଚାରୀ । ଲୋକେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ମୋର ହୃଦୟର ପରିଚୟ, ପ୍ରାଣର ଆକାଂକ୍ଷା ଓ ଅନ୍ତରର ବେଦନା !

ସାଂବାଦିକ—ରାଜା ମୁକ୍ତକାମ ସହସା ଯୁଦ୍ଧକୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଛନ୍ତି ।

ଶଙ୍ଖଧର—ମା, ମୋର ଡାକରା ଆସିଛି, ଆଉ ତ ବେଶି ସମୟ ଅପେକ୍ଷା କରିପାରିବ ନାହିଁ, ସଂକ୍ଷେପେ ମୋଟାମୋଟି କଥା କହିଯାଉଛି । ଲୋକେ ମୋର ବାସ୍ତବ ପରିଚୟ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଜାଣେ, କେହି ଜଣେ ମହାପୁରୁଷର ଶର୍ମିଳ ଚରିତରେ ଏକ ବୁନ୍ଦା କାଳି ଲେପନ କରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋପନ କରି ରଖିଥିଲି, ମାତ୍ର ଆଜ ଆଉ ପାରିବି ନାହିଁ । ଅନ୍ତତଃ ତୁମ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାଟା ନିତାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ମୋର ସୁନନ୍ଦାକୁ ତୁମ ନିକଟରେ

[illegible]; କିନ୍ତୁ ସାବଧାନ, ଶଙ୍ଖନାଦ ସଙ୍ଗରେ ତାର ପ୍ରତିବାଦ ଯେପରି ନ ହୁଏ ।

କମଳା—ସେ କପଟ କଥା, ସେ ଯେ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭଲ ପାଆନ୍ତି ।

ଶଙ୍ଖଧର—ଏକମାତ୍ର ବିବାହ ଛଡ଼ା ମିଳାଇବା ଶ୍ରେୟର କି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ ମା ? ମୋର ମୃତ୍ୟୁପରେ ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇଦିଅ, ସେ ଦୁହେଁ ଭାଇ ଭଉଣୀ, ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରକ୍ତର ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି ।

କମଳା—କ'ଣ କହୁଛ ଶଙ୍ଖଧର, ରକ୍ତର ସମ୍ବନ୍ଧ ?

ଶଙ୍ଖଧର—ରକ୍ତର ସମ୍ବନ୍ଧ, ମୁକ୍ତକାମର ଯେ ପିତା, ମୋର ମଧ୍ୟ ସେ ପିତା । ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତୃବଧୂ । ମା ! ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଜାତରକ୍ଷି କୁହ, ଏ ଜନ୍ମକଥା କାହାରି ଆଗରେ ପ୍ରକାଶ କରିବ ନାହିଁ, ଏପରି କି ମୁକ୍ତକାମ ଆଗରେ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ ।

କମଳା—ଶଙ୍ଖଧର ! ମୁଁ ତୋର ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତୃବଧୂ ? (କ୍ରନ୍ଦନ)

ସାମ୍ବାଦିକ—ରାଜା ! ଶତ୍ରୁସୈନ୍ୟ ରାଜଦୁର୍ଗମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରିଆସୁଛନ୍ତି, ଆମ୍ଭର ସୈନ୍ୟ ଛିନ୍ନ ଓ ଧ୍ୱସ୍ତ ହୋଇଯାଉଛନ୍ତି । ତେବେ ବୃଦ୍ଧ ଉଗ୍ରସେନ ଅତି କୌଶଳରେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଛନ୍ତି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶଙ୍ଖଧର—ମା ! ମୋର ଆହ୍ୱାନ ଆସିଛି; ଏ ଆହ୍ୱାନ ଯୁଦ୍ଧର ନୁହେଁ, ମୃତ୍ୟୁର । ଏ ସଂସାରରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ବନ୍ଧନ ଥିଲା, ମୋର କନ୍ୟା ସୁନନ୍ଦା । ତାକୁ ଯିବାବେଳେ ସାକ୍ଷାତ କରିବି ନାହିଁ; ସେ ମୋତେ ଦେଖିଲେ କାନ୍ଦିବ । ମା, ତାକୁ ପ୍ରବୋଧ ଦେବ । ବିଦାୟ ଦିଅ ମା, ପଦଧୂଳି ଦେଇ ବିଦାୟ ଦିଅ ।

(ଯିବା ସମୟରେ ନାଗିନା ଧରିଲା)

ନାଗିନା—ଦେବତା, ମୁଁ ଯେ ଆସିଛି ତୁମର ପଦଧୂଳି ନେବାପାଇଁ ।

ଶଙ୍ଖଧର—ନାଗିନ ! ଏତେବେଳେ କାହିଁକି ଆସିଲୁ ? ମୁଁ ଯାତ୍ରା ସୁରୁ କରୁଛି ସେଇ ପଥେ, ସେ ପଥେ ମନୁଷ୍ୟର ଆଶା-ଆକାଂକ୍ଷା କିଛି ସଙ୍ଗରେ ଯିବ ନାହିଁ । ମୋର କହିବାର ଯା ଅଛି, ସବୁ ପଛରେ ପଡ଼ି ରହିଯିବ, ଯିବ ସଙ୍ଗରେ ଏହି ବ୍ୟର୍ଥ ଜୀବନର ଛାତିଫଟା ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ ।

ନାଗିନା—ଆଜି ଗୋଟାଏ ଜୀବନ ଯିବ ସତ୍ୟ, ଏହି ଘର ଉପେକ୍ଷିତା ନାଗିନାର ଆତ୍ମା, ନିବେଦିତ ପ୍ରାଣ । ତୁମ୍ଭେ କି ମନେ କର, ନାଗିନା ତୁମର ମୃତ୍ୟୁପରେ ଏକଦିନ ବଞ୍ଚିପାରେ ?

ଶଙ୍ଖଧର—ତା' ହେଲେ ନାଗିନ ଅପେକ୍ଷା କର, ଯଥା-ସମୟରେ ମୋର ମୃତ୍ୟୁ-ସଂବାଦ ପାଇବ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲାବେଳେ ସୁନନ୍ଦା କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ବାବା ବାବା କହି ଧରିପକାଇଲା ଏବଂ ଶଙ୍ଖଧର ସୁନନ୍ଦାକୁ କୋଳ କଲେ ।)

ଶଙ୍ଖଧର—ନାଗିନ ! ଏ ମାତୃହରା କନ୍ୟାକୁ ଥରେ କୋଳ କର । ସୁନନ୍ଦା, ତୁ ତୋର ମା'କୁ ଚିହ୍ନିଛୁ ?

ସୁନନ୍ଦା—ମୋର ମା କିଏ ? ମୋର ଯେ ମା ଥିଲା, ସେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ! ମୋର ମା କାହିଁ ?

ସାମ୍ବାଦିକ—ରାଜା ଉଗ୍ରସେନ ଆହତ ।

ଶଙ୍ଖଧର—(ସତ୍ରାସେ) ଉଗ୍ରସେନ ଆହତ ! ମରିବ କର୍ମୀ ନିର୍ଲୋଭ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ମୋର ଜୀବନର ଚିର ଶୁଭଙ୍କର ଅଭିନ୍ନହୃଦୟ ବନ୍ଧୁ ଯାଅ ନା, ରହ ରହ, ତୁମର ବନ୍ଧୁ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ଯିବ । ନାଗିନ, ମୁଁ ଯେବେ ନ ଫେରେ, ତେବେ ଏ ମାତୃହରା କନ୍ୟାର ଭାର ତୋତେ ଦେଇଗଲି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୁନନ୍ଦା—ମୋତେ ଛାଡ଼ିଦିଅ, ମୋ ବାବା ଯେଉଁଆଡ଼େ ଗଲେ, ମୁଁ ସେଆଡ଼େ ଯିବି । ମୋ ବାବା ଯୁଦ୍ଧକୁ ଗଲେ, କିଏ କାଳେ ତାଙ୍କୁ ମାରି ପକାଇବ ! ମୋତେ ଛାଡ଼ ।

ନାଗିନା—ଛି ସୁନନ୍ଦା ! ତୁମର ବାବା ଯେ ବୀର, ତାଙ୍କୁ କି କିଏ ମାରିପାରେ ? ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜୟ କରି ଫେରିବେ ।

ସାମ୍ବାଦିକ—ରାଜା ମୁକ୍ତକାମ ରାଜଗଡ଼କୁ ପଶିଆସୁଛନ୍ତି । ରାଜା ଶଙ୍ଖଧରଙ୍କ ଆଦେଶ, କେହି ତାଙ୍କୁ ବାଧା ଦେବେ ନାହିଁ ।

କମଳା—ଯାଅ, ସିଂହଦ୍ୱାର ବନ୍ଦ କରିଦିଅ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ବଜ୍ରବାହୁ ଓ ଶଲ୍ୟଧରର ଯୁଦ୍ଧ, ତରବାରୀକ୍ରୀଡ଼ା)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଶଙ୍ଖନାଦ ଶୃଙ୍ଖଳିତଭାବେ ପ୍ରବେଶ—ତା ପଛେ ପଛେ ସୁନନ୍ଦା)

ସୁନନ୍ଦା - ତୁମେ ଏଠାରେ କିପରି ହୋଇ ଛିଡ଼ା ହେଇଛ ଯେ ?

ଶଙ୍ଖନାଦ—ଆଉ କଅଣ କରିବି ସୁନନ୍ଦା, ମୁଁ ତ ଜୀବନରେ କୌଣସି ଦିନ ମା'ଙ୍କ ଆଦେଶ ଅମାନ୍ୟ କରି ନାହିଁ !

ସୁନନ୍ଦା—ତୁମର ମା'ଙ୍କୁ ଯଦି ତୁମର ବାବା ହତ୍ୟା କରନ୍ତି, ତେବେ··· ?

ଶଙ୍ଖନାଦ—ତା'ହେଲେ ମାତୃଦେହ ହେବ, ଚକ୍ଷୁର ଜଳରେ ହୃଦୟ ଭସାଇବି ।

(କମଳାକୁ ବନ୍ଧନ କରି ମୃତ୍ୟୁକାମ ପ୍ରବେଶ)

ମୃତ୍ୟୁକାମ—(ଶଙ୍ଖନାଦକୁ ଦେଖି କମଳାକୁ ଛାଡ଼ି ଶଙ୍ଖନାଦକୁ ଜୁଣ୍ଟାଇପକାଇଲେ) ଶଙ୍ଖନାଦ, ତୁ ବଞ୍ଚିଛୁ ?

ଶଙ୍ଖନାଦ—(କମଳାଙ୍କ ବନ୍ଧନ ଖୋଲି) ବାବା ! କେଉଁ ଅପରାଧରେ ମୋ ମା'ଙ୍କୁ ବନ୍ଦ କରିଛ ?

ମୃତ୍ୟୁକାମ—ଶଙ୍ଖନାଦ ! ତୋର ମା ଯେ ପାପିଷ୍ଠା, ମୁଁ ତାକୁ ଅଗ୍ନିରେ ପୋଡ଼ି ମାରିବି । ଏ ଜୀବନରେ ଆଉ ମୁଖ ଦର୍ଶନ କରିବି ନାହିଁ ।

ଶଙ୍ଖନାଦ—ବାବା ! ତୁମେ ଭୁଲ ବୁଝିଛ, ପାପିଷ୍ଠା ମୋର ମା ନୁହେଁ, ପାପିଷ୍ଠ ମାମୁଁ ବଜ୍ରବାହୁ । ସେ ମୋତେ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ ବସିଥିଲେ । ଏଇ ଦେଖନ୍ତୁ, ମୋର ମୁଣ୍ଡରେ ଆଘାତ କରିଥିଲେ । କେବଳ ଶଲ୍ୟଧରର ସାହାଯ୍ୟରେ ଆଜି ଏ ମୁଁ ବଞ୍ଚିଛି । ଦେଖିଥିବାକୁ ତାର ଅନୁଗ୍ରହକୁ ବଞ୍ଚିଛୁଁ ।

ମୃତ୍ୟୁକାମ—ସେ ତ କଥା ଶଙ୍ଖନାଦ, ମୁଁ ଯେ କିଛୁ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।

(କମଳା ଧୀରେ ଧୀରେ ଉଠାଦେବାନ୍ତ ।)

ମୃତ୍ୟୁକାମ - କେଉଁଆଡ଼େ ଯାଉ କମଳା ?

କମଳା—ସ୍ୱର୍ଗଲୋକେ । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁଠାକୁ ଯିବି, ତା'ପରେ ନଭେ ଅଗ୍ନିଜାଳ ଖୋଜୁଥିବ । ତୁମେ କାହିଁକି ଦାସତ୍ୱ କରିବ ବୈଷ୍ଣବ-ଚୂଡ଼ାମଣି ? ଅନେକ ସାର୍ଥ ଅଛି ।

ମୃତ୍ୟୁକାମ—ସ୍ୱର୍ଗଲୋକକୁ ଯିବାପାଇଁ କାହିଁକି ଚାହିଁ ?

କମଳା—ଶଲ୍ୟଧରକୁ ବଞ୍ଚାଇବାକୁ ! ସେ ଯେ ତୁମର··· ନାଁ ନାଁ, ସେ ଯେ ତୁମର କେହି ନୁହେଁ, ସେ ଗୋଟାଏ ପିତୃମାତୃହୀନ ପଥର ଭିକାରୀ । ଏ ଜଗତରେ ତା'ର ଆପଣାର କେହି ନାହିଁ । ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ତା'ର ମହତ୍ତ୍ୱ ଯେ କେତେ, ତା ତୁମେ ଜାଣ ନା । ବଜ୍ରବାହୁ ଯଦି ତାକୁ ହତ୍ୟା କରେ, ତା ହେଲେ ଦେଶ ପୋଡ଼ି ଭସ୍ମ ହୋଇଯିବ— ଏଠାରେ ପଡ଼ିରହିବ ଗୋଟାଏ ମହା ଶ୍ମଶାନ ।

ଶଲ୍ୟଧର—(ରକ୍ତାକ୍ତ ଦେହରେ) ମା ! ମୁଁ ବଜ୍ରବାହୁକୁ ହତ୍ୟା କରିଛି ! ମୃତ୍ୟୁକାମ ! ତୁମର ରାଜ୍ୟ ଆଜି ନିଷ୍କଣ୍ଟକ ।

ମୃତ୍ୟୁକାମ—(ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ) ଏ କଅଣ କମଳା ?

କମଳା—ମୋର ମୁହଁକୁ ଅନାଇପାରୁଛ, ଲଜ୍ଜା କରୁ ନା ? ତୁମେ ଯେ ପରମ ବୈଷ୍ଣବ, ରାଧାରମଣ ତୁମର ଉପାସ୍ୟ ଦେବତା । ରାଧାରମଣଙ୍କ ପଦ ଚୁମ୍ବି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଥିଲ, ଏ ଜୀବନରେ କାହା ଉପରେ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତ କରିବ ନାହିଁ—ଏହା ହୋଇ ଗୋଟାଏ ସୁଦ୍ଧାନର ସାଙ୍ଗରେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ପ୍ରଜାଙ୍କ ପ୍ରାଣ ନାଶ କଲ ?

ମୃତ୍ୟୁକାମ—ମୁଁ ଯେ କିଛୁ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ଶଲ୍ୟଧର ? ମୋତେ ବୁଝାଇଦିଅ, ଆଉ କଅଣ ଶୁଣିଛୁ— କମଳା ତୁମର ମା ।

ଶଲ୍ୟଧର—ହଁ ମା', ମୁଁ ଯେ ପଶୁ, ପଶୁର ତ ଗୋଟାଏ ମା' ଥାଏ, ମୋର କାହିଁକି ମା ନାହିଁ ?

କମଳା—କଅଣ ବୁଝିବାକୁ ଚାହଁ ? ମୋ ମନରେ ଅହଙ୍କାର ଥିଲା, ତୁମେ ମୋତେ ଅବିଶ୍ୱାସ କରି-ପାରିବ ନାହିଁ । ତୁମେ ଯିବା ଶଲ୍ୟଧରକୁ ଚହ୍ନି ନାଁ, ମୋତେ କଅଣ ଚହ୍ନି ନାହଁ ? (ରୋଦନ)

(ସହସା ରତ୍ନେଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ମୁକ୍ତବାସ ! ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କନକାକୁ ଦେଖା ଦେଇ ନାହିଁ ? ମୁଁ (ଅସ୍ତ୍ର ଉଞ୍ଚାଇବା ଓ ଶକ୍ତିଧର ବାଧାଦେବା) । ଏହାର ଅର୍ଥ ମୁଁ କଏ କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।

ମେଘନାଦ—ଅଜା ମହାଶୟ ! ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ସବୁ ବୁଝାଇଦେଉଛି । ଶକ୍ତିଧର ମନୁଷ୍ୟ ନୁହେଁ, ଦେବତା, ମୋର ମା ସ୍ୱର୍ଗୀୟା ଦେବୀ । ଶୁଣନ୍ତୁ, ବଜ୍ରାମାନୁ ଯେଉଁଠି ଦେଖିବା, ସେ ପାଷଣ୍ଡ ଓ ନରକ ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରତ୍ନେଶ୍ୱର—ସତେ ବଜ୍ରାଘାତ ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ମୁକ୍ତବାସ—ଶକ୍ତିଧର ! ମୋତେ କ୍ଷମା କର ।

ଶକ୍ତିଧର—ରଜା ! ତୁମେ ତ ଜାଣ, ମୋର କୌଣସି ବଂଶପରିଚୟ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ତୁମର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପିତା ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ମୋତେ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁଶଯ୍ୟାରେ ବସାଇ ମୋ କର୍ଣ୍ଣରେ ଗୋଟାଏ ଗୁପ୍ତମନ୍ତ୍ର ଦେଇଥିଲେ, ସେହି ମନ୍ତ୍ରବଳରେ ମୁଁ ଆଜି ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇଉଠିଛି । ମୋର ହୃଦୟ-ରକ୍ତରେ ପବିତ୍ରତାର ଆସ୍ୱାଦନ କରୁଛି ! ତୁମେ ତ ଜାଣ ନା ମୁକ୍ତବାସ, ମୋ ପ୍ରାଣରେ ଆଜି କି ଆନନ୍ଦ । ଏ ରାଜ୍ୟ ଆଜିଠାରୁ ତୁମର । ମୁଁ ଆସେ ମା ! ବିଦାୟ, ଆଜି ମୁକ୍ତିର ବନ୍ଧନ ଓ ଶକ୍ତିର ମୁକ୍ତି !

(ତରବାରି ଫିଙ୍ଗି ସୁନନ୍ଦା ନାଗିନାକୁ ଘେନି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନିର୍ମଳ-ପ୍ରଭା

ନିର୍ମଳ-ପ୍ରଭା

ଗୀତାଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ନିର୍ମଳ—ମନ୍ତ୍ରି ! କଣ୍ଠା ଆଜ ବାମନେତ୍ର ମମ ସ୍ଫୁରେ ଘନ ଘନ । କେ ଜାଣେ କି ଅମଙ୍ଗଳ ଘଟିବାରେ ଅଛି ।

ପ୍ରଭାକର—ମନ୍ତ୍ରି ! କୌଣସି ବିପଦର ଆଶଙ୍କା ।

ନିର୍ମଳ - ନା ବନ୍ଧୁ, ତୁମ୍ଭେ ଯେତେବେଳେ ମୋ ନିକଟରେ ଅଛ, ମୋର କୌଣସି ବିପଦକୁ ଭୟ ନାହିଁ ।

ପ୍ରଭାକର—ବନ୍ଧୁ ! ବାମନେତ୍ର ଅଧୋଭାଗରେ ଅଧିସ୍ଥାନ ସ୍ଫୁରିଲେ ଅଙ୍ଗପୀଡ଼ା, ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱସ୍ଥାନ ସ୍ଫୁରିଲେ ମାନହାନି, ନେତ୍ରପ୍ରାନ୍ତେ ଧନହାନି ଓ କୋଣେ ବନ୍ଧୁନାଶ ।

ନିର୍ମଳ - ସେଥିପାଇଁ ଶୋଚନା ନାହିଁ, ଯାହା ଘଟିବାର ଅଛି, ଅବାଧରେ ସହ୍ୟ କରିବା ।

ପ୍ରହରୀ—ମହାରାଜ ! ଦେଖିଲେଣି ନା, ଏ କିଏ ? ଦୂତ ବାହକ ଅଶ୍ୱ ବେଗରେ ଆସୁଛି ।

(ଦୂତ ପ୍ରବେଶି ଅଭିବାଦନ)

ନିର୍ମଳ—ଦୂତ ! କିବା କାର୍ଯ୍ୟେ ଆଗମନ ତୋର ! ପ୍ରକାଶ, ସନ୍ଦେହ ହୁଏ ମନରୁ ଆମ୍ଭର, ପିତା ମାତା ଭଲ ତ ଥିଲେ ?

ଦୂତ—ଯୁବରାଜ ! ସମସ୍ତ ମଙ୍ଗଳ, କେବଳ ଆପଣଙ୍କୁ ରାଜସଭାକୁ ନେବାପାଇଁ ରାଜାଙ୍କର ଅନୁମତି ନେଇ ଆସିଛି ।

ନିର୍ମଳ—ମନ୍ତ୍ରି ! କିବା ଅଭିଳାଷେ ଡକାଇଲେ ତାତ ଉଠିଲାଣି ସନ୍ଦେହ ମୋ ମନେ, ତୁମ୍ଭ ଆମ୍ଭ ମିତ୍ର ଭାବ ତୁଟାଇବା ଆଶେ ଅନୁକ୍ରମେ କରୁଛନ୍ତି ଚେଷ୍ଟା । କେଜାଣି କି କପାଳରେ ଘଟୁଅଛି ଆଜ । ଜାଣ ମିତ୍ର, ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଛୁ ମୁହିଁ ପ୍ରାଣରେ ଜୀବିତ, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନ ପାରେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ସ୍ନେହ ତ୍ୟଜି, ଯିବି କେବେ ପିତାଙ୍କ ନିକଟ ।

(ରାଜାଙ୍କ ନିକଟେ ପ୍ରବେଶି ପ୍ରଣିପାତ)

ରାଜା—ବାପ ନିର୍ମଳ ! ମୋର ଏ ବୃଦ୍ଧ ବୟସେ କଣ୍ଠା ଦେଇ ଏତେ କଥା, ଏ ରାଜ୍ୟଶ୍ରୀ ତୁଚ୍ଛ କେବେଣେ ରାଜ ମୁକୁଟ ମଣ୍ଡିତ ହେବା ନ ଶୋଭଇ ଆଉ, କାଳ ପ୍ରାତେଃ ଯୌବରାଜ୍ୟେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରାଇବ ତୋତେ, କରିଛି ମାନସେ, ଆସ ବାପ, କୋଳକୁ ମୋହର ।

ନିର୍ମଳ—ତାତ ! ମୁକୁଟ ମଣ୍ଡିତ ରାଜଶିର ନୋହେ ଶାନ୍ତିର ଆସ୍ପଦ । ସଦାବେଳେ ଚିନ୍ତାକୁଳେ ଦଗ୍ଧ ଥାଏ ହୃଦ । ସିଂହାସନେ ଗଲେ ଗର୍ବ ଦମ୍ଭ ଅଭ୍ୟାସ ଆକର୍ଷଣେ ବାନ୍ଧିପାରେ ହୃଦ, ପୁଣି ବାଧାଦେବ ବନ୍ଧୁତାରେ ମୋର । ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ତାତ, କର ଅନ୍ୟ ପ୍ରତିକାର ।

ରାଜା—ମୂର୍ଖ ! ଅନ୍ୟ ପ୍ରତିକାର କରିବ । ମୁଁ ପିତା, ତୁ ପୁତ୍ର । ତୁ ମୋର କଥା ଅମାନ୍ୟ କରୁଛୁ ସାମାନ୍ୟ ସାଧବ ପୁତ୍ରର ସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି । ମୋର ଆଜ୍ଞାର ଅବଜ୍ଞା, ଆଜ୍ଞା କେ ଲୋକେ ରକ୍ଷା କରିବ ଦେଖିବ ।

ଗୀତ

(ଜୟ ଦୁର୍ଗ ଏ କ ବଟେଶ୍ୱର — ବୃତ୍ତେ)

ଜମିଲ ତୁ କୁଳଙ୍ଗାର କ ଜଲ୍ ମୋ ବଥା ଭାଳେ ।
ଧିକ ସେ ବିଧାତା ତୋତେ ଜନ୍ମ ଦେଲ ମୋର କୋଳେ ।

ରେ ମୂର୍ଖ ! ତୋତେ ବିଧାତା ମୋ କୋଳରେ ଜନ୍ମ ଦେଇଥିଲା, ସେ ଏଡ଼େ ଅବିବେକ ।

ଗୀତ

ଦେଖକୁ ଦେଖ ମୋ ବୁଦ୍ଧି ବିଭ୍ରମ କଲଣି ବିଧି,
ଦେଖ ମୂଢ଼ ରଜଂଗାଦ ଭଞ୍ଜିବ ଅବନେଦଭ । ୧ ।

କୁଳାଙ୍ଗାର ! ତୋତେ ବିଧାତା ବପଷ ଦେଇଲାଣି; ନଚେତ୍ ଏପରି କୁବୁଦ୍ଧି ଘଟନ୍ତା ନାହିଁ । ରାଜଦ୍ରୋହୀ ହେବାର ଶାସ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୋଗକର ।

ଗୀତ

ରଜ କୁଳର କଳଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ନାହିଁ ତୋର ମୁଖ,
ଦୁରାତ୍ମା ତୁ ଅବିବେକ ସୁଖ ନାହିଁ ତୋ ଭଗାଳେ । ୨ ।

ମୂର୍ଖ ! ଏ ରାଜବଂଶରେ ତୁ ଗୋଟିଏ ଅକୁଳା ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲ । ଦୁରାତ୍ମା, ତୋର ଆଉ ମୁଖାବଲୋକନ କରିବ ନାହିଁ ! (ଦୂତ ପ୍ରତି)

ଗୀତ

ବିଳମ୍ବ ନ କର ଦୂତେ ନେଇଯାଅ ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ।
ଦେଶାନ୍ତରେ ଛାଡ଼ ଦୂତେ ବାଳକୃଷ୍ଣ ସଦା ଭଣେ । ୩ ।

କୁଳାଙ୍ଗାର ! ରାଜଦ୍ରୋହୀ ! ନାହିଁ ତୋତେ ଭଲଗତ ଆଉ । ଦୂତ ! ଅବିଳମ୍ବେ ଦେଶାନ୍ତରେ ଛାଡ଼ ଏ ପାଷଣ୍ଡ, ଅଯୋଗ୍ୟ ଏ, କୁଳଟି ରାଜପଦେ ଯୋଗ୍ୟ ।

ଦୂତ — ଯେ ଆଜ୍ଞା ମହାରାଜ ।

ନମିଳ — ଭବା ଦୋଷେ ଦେଉଛନ୍ତି ଏ ଅଧିନେ ଦଣ୍ଡ, ଦେଇ ଥରେ ଦର୍ଶନ ମୋହର ।

ଗୀତ

(ଗୀତପଟ ଧ୍ରୁ — ବୃତ୍ତେ)

ଜୟ ଜୟ (ହେ) ତାତ ନ ଦେଖ,
                    ମିତ ଭଲ ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ।
ଦେଖୁଛ କ୍ଷାନ୍ତ ଜମ୍ମ ଭରତ,
                    ଜଣ୍ଟଳ ନ ଜୀବନେ । ପଦ ।

ତାତ ! ଆପଣଙ୍କ ଚରଣ ତଳୁ ଏ ଅଧୀନ ଅନ୍ତର ହୋଇ ସତେ ଜଣ ବଞ୍ଚିପାରିବ ।

ରଜା — ମୂର୍ଖ, ଜଣ୍ଟଳେ ଜେତେ ମଲେ ଜେତେ, ମୁଁ ତୋର ଅବିନୟ ଦେଖିବାକୁ ଚାହେଁ ନା ।

ନମିଳ —

ଗୀତ

ପ୍ରାଣ ଅଧିକ କର ଆଜ ତୁଅ ଭଗାରି ।
ତାତ କୁହେ ମୁଁ ଅର ଗୁହାରି ଶୁଣନ୍ତୁ ଯଣେ ।

ପିତା ! ଏ ସାମାନ୍ୟ କଥାରେ ଏତେ ଗୁରୁତର ଶାସ୍ତି ! ମୁଁ ତ କୌଣସି ଅପରାଧ କରିନାହିଁ । ଯଦି ଭ୍ରମକଶତଃ ଶ୍ରୀପଦ୍ମରେ କୌଣସି ଦୋଷ କରିଥାଏ, ତାହା ବାତ୍ସଲ୍ୟ ପ୍ରେମରେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।

ରଜା — ଯଦି କ୍ଷମା ଚାହୁ, ତୁରନ୍ତ ଆଜଠାରୁ ସେହି ଶଠ ଭଣ୍ଡିକପୁଣ୍ୟ ପ୍ରଭାକର ମଇଁତର ସଙ୍ଗ ।

ନମିଳ — ଜନ୍ମ ପିତଃ, ଛାଡ଼ିବାକୁ ଏଡ଼େ ନମିଳ ପ୍ରେମ ତବ ଏତେ ଯନ୍ତ୍ର କମା ? କହିନାହୁଁ କ କରୁନାହୁଁ ମିଳ ଦେଖ ଅନସ୍ତ୍ର ଭାହାର । କ୍ଷଣ ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟ କହିନାହୁ ପ୍ରବଞ୍ଚନା ଭାବ୍ରି ସଦା ସ୍ପଷ୍ଟ ବ୍ୟବହାର, ଧନ୍ଦ୍ରିଛୁ ଚରଣେ ତାତ ନ କର ଭାରଣ ଆଜ ଯାହା ପ୍ରାଣର ନିପୁତ ।

ଗୀତ

ମିତ୍ର ଗାବ ଜୀବନ ତ ତେ ନାହିଁ ଟି ଆନ ।
ବାଳକୃଷ୍ଣ ଭଣେ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ଯେ ପ୍ରାଣେ । ୨ ।

ମିତ୍ର ବିନା କ୍ଷଣେ ମୁହଁ ନ ପାରଇ ବଞ୍ଚି, ଜୀବନେ ମରଣେ ଏକା ସେହି ବାନ୍ଧବ ମୋହର ।

ରଜା — ଦୂତ ! ନେଇଯାଅ ଅକୁଳାକୁ ଶତ୍ରୁ ମୋହର ।

ଦୂତ — ଯେ ଆଜ୍ଞା ମହାରାଜ ।

—*—

ପାର୍ଶ୍ୱ

(ମଃଷ୍ଟି ବେନୁଆ ମା — ବୃତ୍ତେ)

ପୁରୁଷ — ସୁନା ଦୋହର ଭ୍ରଣା ଭରୁ ମନ ଭାହିଁଲ ।
ସ୍ତ୍ରୀ — ଟଣାଟଣି ଦେଲ ଏ ତ ଜଣା ନାହିଁ କି ?
ସ୍ତ୍ରୀ — ଛିଁ ଛିଁ ବେ ଅମିତ ଭରେଣି ତ କଥା ।
ପୁ — ତୋ ହଂସା ଉଡ଼ୁଛି ବଡ଼ ଭାହିଁ ପାରିଲ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁନା ବାପ ମୋହର ନାହାନ୍ତି ତ ଘରେ ।
ପୁ—ବଖଲ ଚଡ଼କ ଦେବ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ॥
ସ୍ତ୍ରୀ—ରେ' ଦଉଲ ମୋତେ କଣ ଲେଖିବ ଅମିନ ।
ପୁ—ଆଉକ ଖଞ୍ଜା ହୋଇଛୁ ପର ବନ୍ଧୁ ର ॥
ସ୍ତ୍ରୀ—ହଉ ରେ ତୋତେ କଣ ଉପର ତଳେ ଲେଖିବ ଅମିନ ?
ପୁ—ଆଲୋ, ମୁଁ ଥାଉ ଥାଉ ତୁ କଣ ହେବୁ ସର୍ବସାଧାରଣ ।
ସ୍ତ୍ରୀ—ସର୍ବସାଧାରଣ ହେଲେ ମୋର କଣ ହେବ ତ୍ରୁଟି ।
ପୁ—ଆଲୋ ଘର ସମ୍ପତ୍ତି କ ଘର ନ ଖାଇବ ଗାଁ ବାଲା ନେବେ ବାଣ୍ଟି ।
ସ୍ତ୍ରୀ—ହଉରେ, ସୁନାବାପ ଯେବେ ଉଦ୍ଧଷେ ତେବେ କଣ ହେବ ।
ପୁ—ଆଲୋ ସେ ଆସୁ, ମୁଁ କଣ ସହଜେ ଛାଡ଼ୁଛି । ଆବେଦନ ଗୋଏ ଖୋଜନ, ଗୋଏ ତେଲଣ ନୋହିଲେ ଅଦାଲତ ଯାଏ ଯିବ ।

(ଉଭୟଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—*—

(ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ)

ନର୍ମଦ—ମଳୟ ! ଏବ ହୋଇଗଲାଣି ଆସି ଦିବା ଅବସାନ । ଦିନକର ମହାନନ୍ଦେ ଅସ୍ତାଚଳେ କଲେଣି ଗମନ । ସନ୍ଧ୍ୟାଦେବୀ ମନର ଇଚ୍ଛାରେ ପିନ୍ଧି କଳା ଛିଟ ଶାଢ଼ୀ ଧରା କୋଳେ ହେଲେ ଉପସ୍ଥିତ । କୁମୁଦିନୀ ଧନ୍ୟ ସରସୀ ଜଳରେ ଟେକିଲେଣି ମଥା । ଦକ୍ଷ ପ୍ରଭ ଆଗେ, କୋଟି କୋଟି ତାରା ବିମଣ୍ଡିତ ନକ୍ଷତ୍ର ଖଚିତ ଗଗନରେ ହିମାଂଶୁ ଉଦିତ ହେଲେଣି । ଏଣେ ଶର୍ବରୀର ମାତମନେ ଅରୁଣା ହେଲେଣି ଲତାରଣ୍ୟତ । ବଡ ମିତ୍ର ! କ ଇଛାପୂ କରତ ଏଣିକି ।

ଗୀତ

(ଆଜ ସିନ୍ଧ—ଭୃଙ୍ଗେ)

ଗଲେଣି ଅସ୍ତାଚଳେ ଦେବ ଦିନମଣି ।
ଚିତ୍ରପୁରା ଲତା:ରଣ୍ୟ ଅରୁଣା ହେଲାଣି । ୧ ।

ମଳୟ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ଶର୍ବରୀଙ୍କର ଆଗମନରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଅନ୍ଧକାରମୟ । ଆଉ ତ ପଥ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ ।

ପ୍ରଭ—ହଁ ମଳୟ, ରାତି ମାଡ଼ ଆସିଲାଣି ।

ନର୍ମଦ— (ଗୀତ)

ନକ୍ଷତ୍ର ମଣ୍ଡିତ ଚନ୍ଦ୍ର ଶୋଭ ଗଗନରେ
ହସି ହସି ଚାହିଁଲେଣି ଧରଣୀ ମଣ୍ଡଳେ । ୧ ।

ମଳୟ ! ଦେଖିଲ, ଏ ସୁନୀଳାକାଶେ ଚନ୍ଦ୍ର ତାରକାଗଣେ ନକ୍ଷତ୍ରମାନେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇଥିବାରୁ ପ୍ରକୃତି ଦେବୀ କପରି ହସିଲାପରି ଦେଖାଯାଉ ଅଛନ୍ତି ।

ପ୍ରଭ—ମଳୟ ! ସେ ଶୋଭାରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କଣ ମିଳିବ !

ନର୍ମଦ— ଗୀତ

ନିଶା ଦେବୀର ଆଗମେ ନିଶାଚରଗଣରେ ।
କୋଳାହଳେ ଯେଣ୍ଟା ବାସୁଁ କଲେଣି ଗମନ ।୨।

ମଳୟ, ଦେଖିଲ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁମାନେ କପରି ଚିତ୍କାର କରି ସେ ସାହାର ବସାମାନଙ୍କରୁ ଖାଦ୍ୟ ଅନ୍ୱେଷଣ କରି ବାହାରିଲେଣି ।

ପ୍ରଭ—ମିତ୍ର, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭେମାନେ କେଉଁଆଡ଼େ ଯିବା ।

ନର୍ମଦ— (ଗୀତ)

ପଥଶ୍ରମ ନିଦ୍ରା, ତନ୍ଦ୍ରା ଲାଗିଲାଣି ମୋତେ ।
କଡ ଭ ଉପାୟ ମିତ୍ର ବାଳକୃଷ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ରେ । ୩ ।

ମଳୟ ! ପଥଶ୍ରମ ବାଧାରେ ମୋହ ଶରୀର ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି । ମୁଁ ଆଉ ଚାଲିପାରିବ ନାହିଁ । ଏଣେ ବ ଅନ୍ଧାରରେ ପଥ ଆଉ ଦେଖା ଯାଉନାହିଁ । ମୁଁ ଏଠାରେ ବିଶ୍ରାମ କରୁଛି, ତୁମ୍ଭେ ଟିକଏ ବସ । ପରେ ତୁମ୍ଭେ ବିଶ୍ରାମ ନେବ, ମୁଁ ବସିବ ।

ପ୍ରଭ—ହଉ ମଳୟ ! ବିଶ୍ରାମ କରନ୍ତୁ ।

(ଗୋଟିଏ ଅପ୍ସରୁଣୀର ପ୍ରବେଶ)

ଅପ୍ସରୁଣୀ—(ସ୍ୱଗତ) ଉଃହୋ, ଆଉ କେତେଦିନ ବଞ୍ଚିବ ମୁଁ ନରକାରେ ରହି । ଉଃଆମର ଦେହ ପ୍ରାପ୍ତ ନ ଖାଇଲି ଆହାର ଗୋଟିଏ । ଆଜ ବସ ସବୁଛି ମୋ କର୍ମ ଦେଖ । ଯାଉ !-ଏ କଣ, ନରମାଂସ ଗନ୍ଧ କୁଏ ନାହିଁ ! କେହି ବ ପଥିକ ପଥଶ୍ରାନ୍ତେ ରହିଛି ଏ

କଲେ । ଯାଇ ଦେଖେଁ (ଇତସ୍ତତଃ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି, ଏଇ ତ ସେ ବଟବୃକ୍ଷ ସମୀପରେ ଦୁଇଜଣ । ଜଣେ ନିଦ୍ରାରେ ଅବଶ ଅନ୍ୟଟି ଜାଗ୍ରତ । ତେବେ ବଡ଼ ସୁଯୋଗ ପଡ଼ିଛି ମୋତେ । ଲୁପ୍ତ ହେବ ନଷ୍ଟେ ଆଜ ତାପିତ ପରାଣ । ଦେଖେ କିଦ୍‌ କେଣେ ଯିବ ତାଙ୍କ ପାଶ ।

(ମାୟାରେ ଷୋଡ଼ଶୀ ଯୁବତୀ ରୂପରେ ଗମନ)

ପ୍ରଦ୍ୟ—(ସ୍ୱଗତ) ଏ କଣ, ଜଙ୍ଗଲଟା ମାଡ଼ମାଡ଼ ହେଉଛି କାହିଁକି । କେଉଁ ଆଡ଼ୁ ଜଣେ ଆସିଲା ପରି ଅଦୃଶ୍ୟରେ ପଲ୍ଲବର ମର ମର ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଯାଏ । ଦେଖାଯାଉ, ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକିତ ପଡ଼ୁଛି, ଅବଶ୍ୟ ରୂପଟି ଦେଖିପାରିବି । ଏଇ ତ ଜଣେ ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଦୃଷ୍ଟେ ଆସୁଛି, ସ୍ୱାର ରୂପଲାବଣ୍ୟ କୋଟି ମନ୍ମଥ ବାମାକୁ ନିନ୍ଦା କରୁଛି । ଏ ଏତେ ରାତ୍ରରେ ଏ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟକୁ ଆସିଲା କିପରି ?

ମା: କାମିନୀ—(ସ୍ୱଗତ) ଏମାନେ କେଉଁ ରାଜପୁତ୍ର ହେବେ ଟି, ଏମାନେ ଯୌବନର ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ଉପଗତ । ଏମାନେ ମୋତେ ଦେଖିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ମଦନ ଜ୍ୱାଳାରେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ପଡ଼ିବେ । ଯାଉଛି, ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗୀ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରେମର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଦେଖାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଆହାର କରିବି ।

ପ୍ରଦ୍ୟ—କିଏ ତୁମ୍ଭେ ସୁନ୍ଦରି ! ତୁମ୍ଭର ପରିଚୟ ?

ମା: କାମିନୀ—ନାଗର । ମୋର ଘର ଏ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ, ମୁଁ ଗୋଟିଏ ରାଜକନ୍ୟା । ମୋର ପିତା ମାତା ମରିଗଲାରୁ ଭ୍ରାତାମାନେ ନିର୍ବାସିତ କରିଛନ୍ତି । ଏଣୁ ମୁଁ ଏକାକିନୀ ଏ ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ବାସ କରୁଛି ।

ପ୍ରଦ୍ୟ—ଏତେ ରାତ୍ରରେ ଜଙ୍ଗଲରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଛ, ତୁମ୍ଭକୁ ଭୟ ଲାଗୁ ନାହିଁ ।

ମା: କାମିନୀ—ଭୟ କଣ, କିମ୍ପାଁ ଆଦର ରହିଛି । ଭୟ ଯେବେ କରିବ ତାକିବ ଉପରି । ନାଗର, ତୁମ୍ଭକୁ ଦେଖି ମୋ ମନରେ ଗୋଟିଏ ଆଶାର ସଞ୍ଚାର ହେବାରୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ ।

ପ୍ରଦ୍ୟ—କି ପ୍ରଶ୍ନ ପ୍ରକାଶ କର ।

(ଗୀତ)

(ହେ ଆମା—ରୁଢ଼େ)

ମା: କା:—ହେ ନବନାଗର କର୍ଣ୍ଣା ବନରେ
କସିଛ ଏତେ ନଶାର

ପ୍ରଦ୍ୟ—ଶୁଣଲେ ତରୁଣୀ କସ ତୁ ବଖାଣି କମ୍ପି
ଆମ୍ଭର ନାରଖାର ॥

ମା: କା:—ହେ ନାଗର ! ଏତେ ରାତ୍ରରେ ଏ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ତୁମ୍ଭେ ଏକାକୀ ବସିଛ କାହିଁକି ? ପୁଣି ଏ ଯେ କୋଳରେ ଶୋଇଛନ୍ତି ସେ କିଏ ?

ପ୍ରଦ୍ୟ—ସୁନ୍ଦରୀ ! କର୍ମ ଦୋଷରୁ ଏ ଦଶା ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି ।

ମା: କା:— (ଗୀତ)

ରାଜସୁତ ପରିଏ ବେଶ
ବନେ କମ୍ପା ପାଉଛ କ୍ଲେଶ,

ପ୍ରଦ୍ୟ—ଶୁଣ ରେ ନାରୀଶ ପିତା କରି ରୋଷ
ଦେଇଛନ୍ତି ଦେଶାନ୍ତର ।

ମା: କା:—ନାଗର ! ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ରୂପରୁ ମୁଁ ଅନୁମାନ କରୁଛି, ତୁମ୍ଭେ ରାଜପୁତ୍ର, ତେବେ ଏ କାନନ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି କଷ୍ଟ ଭୋଗ କରୁଛ କାହିଁକି ?

ପ୍ରଦ୍ୟ—ସୁନ୍ଦରୀ ! ପିତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଆଦେଶ ପାଳନରେ ତ୍ରୁଟି କରିଥିବାରୁ ଏ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରୁଛୁଁ ।

ମା: କା:— ଗୀତ

ଭଲେଁ ମୋର ହେଲା ସୁଫଳ
ଭେଟିଲି ଯା ପ୍ରିୟର,

ପ୍ରଦ୍ୟ—କହ ରମଣୀ ଅଶୟ ମୋହର
କିବା ଅଭିଳାଷ ତୋର । ୨ ।

ମା: କା:—ନାଗର ! ଆଜି ରାତ୍ରଟା ମୋର ବଡ଼ ସୁଯୋଗରେ ଆସିଥିଲା, ଯାହା ଆପଣଙ୍କୁ ଭେଟିଲି । ଏଇ ମୋର ମହାନନ୍ଦ ଓ ଗର୍ବର କଥା ।

ପ୍ରଦ୍ୟ—ସୁନ୍ଦରି ! ପ୍ରକାଶ କର ଆମ୍ଭଦ୍ୱାରା ତୁମ୍ଭର କି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିତ ହୋଇପାରେ ।

ମା: ଭା:— ଗୀତ

ତରୁଣୀ ମୂର୍ତ୍ତି ଅବଳା,
 ଭୂଞ୍ଜାନ୍ତୁ ମୋ ବିରହ ଜ୍ୱାଳା ।

ପ୍ରଭା—ହେ ପ୍ରେମଶିକା ଆଉ ନ ବଳା
 ଉଠ ମଳୟ ମୋହର ।

ମା: ଭା:—ନାଗର ତୁମ୍ଭେ ନବଯୁବା ମୁଁ ନବୀନ ଯୁବତୀ । ଆସନ୍ତୁ ଏ ଜଳଳ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରେମାଳାପ କରି ଜୀବନ ଧନ୍ୟ କରିବା ।

ପ୍ରଭା—ହେ ସୁନ୍ଦର ! କ୍ଷଣେ ଅପେକ୍ଷା କର, ମଳୟ ଉଠନ୍ତୁ ।

ମା: ଭା:— ଗୀତ

ପ୍ରୀତି ରଣ ସିନାହିଁ ସ୍ୱପ୍ନ,
 ନ ଜାଣ କି କର ପ୍ରକଟ ।

ପ୍ରଭା—ନାହିଁ ଆଯୁଷ ମିତ୍ର ବନା ତ
 ନ କରେ ଜଳ ଆହାର । ୪ ।

ମା: ଭା:—ନାଗର ମୁଁ ସେପରି ବଟପୀ ନୁହେଁ । ମୁଁ କେବଳ ଆପଣଙ୍କ ରୂପରେ ମୁଗ୍‌ଧା । ଏଣୁ ଆପଣଙ୍କ ବାହୁଦ୍ୱାର ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ଜାଲୁ ଯୁଗଳରେ ଆଶ୍ରୟ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ପ୍ରଭା—ତା କେବେ ହେଲେ ହୋଇ ନ ପାରେ, ମଳୟ ଉଠିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା କର ।

(ମା: ଭା: ସୁଯୋଗରେ ପ୍ରଭା ହସ୍ତରୁ ମୁଦ୍ରିକା ଉତ୍ତାର ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେବା)

ପ୍ରଭା—ମଳୟ ! ଉଠନ୍ତୁ ମୋତେ କଦ୍ରୁ ଆକ୍ରୋଶ ଦେଖାଉଛନ୍ତି ।

(ଜର୍ମିଳ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ବସିବା ସମୟେ ପୁନଃ ମା: ଭା: ଆବିର୍ଭାବ ପୂର୍ବକ ପ୍ରୀତି ଭିକ୍ଷା)

ଜର୍ମିଳ—କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା, ଏ ସ୍ତ୍ରୀ କିଏ ମୋତେ ବରଜନ କରୁଛି ।

ଗୀତ—(ବନେ ଗାଇ—ତୁଲେ)

ନବ ଜୀବନ ରେ କହୁ କହୁ ଅସମ୍ଭବ କଥା ।
ତାହାର ଦୁଲାଳୀ ଦାସୀ ତାହାର ତୁ ଦାସୀକା ।୧।

ହେ ସୁନ୍ଦର ! ତୁମ୍ଭେ ତାହାର କନ୍ୟା, ତାହାର ସ୍ତ୍ରୀ । ଏପରି ଅନୁଚିତ କଥା ମୁଖରେ ଆଣିବା ଅନୁଚିତ ।

ମା: ଭା:—ନାଗର ! ସେ ସବୁ ସତ୍ୟ ତ ମୁଁ ସ୍ୱୀକାର ପ୍ରକାଶ କରୁଛି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆପଣଙ୍କୁ ମୋର ମନେ ମନେ ପତିରୂପେ ବରଣ କରି ପ୍ରେମାଭିଳାଷ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି ।

ଜର୍ମିଳ— ଗୀତ

ପାଣ୍ଡ ପ୍ରଦେଶରେ ମୋର
 ଲେଖା ନାହିଁ ରମାକର,
ପରିଶ୍ରମ ତୋ ସକଳ
 ମୋ ସଙ୍ଗେ ଲଢିବା ବୃଥା । ୧ ।

ସୁନ୍ଦରି ! ମୁଁ ଅବିବାହିତ ନୁହେଁ, ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ ଅଛି, ମୁଁ ଏକଦାର ବ୍ରତାବଲମ୍ବୀ, ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଗ୍ରହଣ କରିବ ନାହିଁ ।

ମା: ଭା:—ଯୁବକ ! ତୁମ୍ଭେ ରାଜପୁତ୍ର ଶତ ଶତ ସ୍ତ୍ରୀର ମନ୍ଦିରେ ମଣି ହୋଇପାର, ଏଣୁ ବୃଥା ଛଳନା କରୁଛ କାହିଁକି ?

ଜର୍ମିଳ— ଗୀତ

ଅଛି ମୋର ଦୃଢ଼ ବ୍ରତ,
 ପ୍ରୀତି କି ନ ଦେବ ଶଙ୍କ ।
ରହ କ୍ଷଣେ ଉଠ ମିତ୍ର,
 କଲେ ସେ କରୁ ରକ୍ଷା । ୨ ।

ସୁନ୍ଦରି ! ମୁଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛି ପର ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ପାପଦୃଷ୍ଟି ଦେବନାହିଁ । ଯେବେ ଏପରି ବାଧ୍ୟକର ମଳୟଙ୍କଦ୍ୱାରା ତୁମର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରାଇବ ।

ମା: ଭା:—ନାଗର କହିବାକୁ ଲଜ୍ଜା ହେଉଛି ।

ଜର୍ମିଳ—କି କଥା ?

ମା: ଭା:— ଗୀତ

ମିତ୍ର ସଙ୍ଗେ କରି ପ୍ରୀତି ପାଇବାକୁ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ।
ତବରୂପ ହୃଦେ ଶାନ୍ତି ଅଧୋଗାମୀ କରୁଛି ମୋର ।୩।

ନାଗର ! ଜାଣି ପାରୁଛି କଟୁ ପେଟ ପୂରିବନାହିଁ । ତୁମ୍ଭ ମଳୟଙ୍କ ସଙ୍ଗତ ପ୍ରଣୟରେ ମୋର ମନର ଅବସାଦ ନ ମେଣ୍ଟି ଥିବାରୁ ତୃପ୍ତି ନ ଲଭି ପୁନର୍ବାର ଆପଣଙ୍କୁ ସେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅନୁରୋଧ କରୁଛି ।

ଜର୍ମିଳ— ଗୀତ

ମିଥ୍ୟା ନ କହ ସୁନ୍ଦରୀ, ମିତ୍ର ମୋ ହୃଦେ ସେପରି
ପ୍ରୀତିକଲ୍ପ ବୃକ୍ଷତଳେ ସବେ ମନେ ଜାଣିବା । ୪ ।

ସୁନ୍ଦର "ଅସମ୍ଭବ ନବକ୍ତବ୍ୟଂ ବକ୍ତବ୍ୟଂ ଯଦ ସମ୍ଭବ, ଶୀଳା ତରନ୍ତ ପାନୀୟଂ ଗୀତଂ ଗାୟନ୍ତ ବାନରାଃ" ଅର୍ଥ ହ ପଥରଖଣ୍ଡ ପାଣିରେ ଭାସୁଛି ତହିଁ ପରେ ମର୍କଟମାନେ ଗୀତ ଗାଉଛି, ଏହିପରି ଅସମ୍ଭବକୁ କଣ ସମ୍ଭବ ବୋଲି କହୁଛ କି ?

ମା: ଭା: — ଗୀତ

ଏମନ୍ତ ଅନେକ ଭ୍ରମର ଭ୍ରମନ୍ତି ନାନା ପ୍ରସ୍ତର
ଅମାନ୍ୟକ କୁହେଁ ଗୀର ଦେଖନ୍ତୁ (ଏ) ମୁଦ ତା ତାର ! ୫ ।

ନାଗର ! ସମ୍ଭବ କି ଅସମ୍ଭବ ଥରେ ଦେଖି ନିଅନ୍ତୁ, ମଇଁଷ ଭ୍ରମର ମୋ ସଙ୍କେତ ସ୍ମାରିକାର ଦୂରଣ ଦେଖିବା ସମୟରେ ଏହି ମୁଦ୍ରାଟି ମୋତେ ଅର୍ପଣ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଗୀତ

ଆସ ଆସ ନନ୍ଦନନ୍ଦ, ଶୀଘ୍ରକ କର ପଦ୍ମଣ
ମଦମ୍ଭି ବନ୍ଧେ କାମବାଣ ବାଳାମଣିଙ୍କ ବରସୁର ।
ଆସ କର ଅସହ୍ୟ ହେଲାଣି ପ୍ରାଣ ।

ନର୍ମଦା — ନା ମଇଁଷ, ତୋର ମୋ ଠାରେ ଏତେ ଛନ୍ଦ, ସୁନ୍ଦରୀ ଙ୍କୁ ସର୍ବନାଶ କଲୁ ।

ଗୀତ

କପଟ ଜନ୍ତୁ ମଇଁଷ ପାଷ ପ୍ରେମେ ହେଲ୍ଲ ରତ
ନ ଜାଣ ମୋତେ କହୁଛ ବାନର ଏହି ଭାଷା । ୬ ।

ସୁନ୍ଦରୀ ! କ୍ଷମାକରୁ, ଯାହାକୁ ଯଉଁଭୁଲରେ ବରଣ କରିଛ, ପ୍ରାଣ ଅର୍ପଣ କରିଛ, ତାକୁ ଶରବନ ନମିତ୍ତ ତୁମକୁ ସମର୍ପି ଦେଉଛି, କ୍ଷଣେ ଅପେକ୍ଷା କର । ମଇଁଷ, ମଇଁଷ !

(ମା: ଭା: ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପ୍ରକୃ — ମଇଁଷ, ସବୁ କଣ ଶେଷ ହୋଇଗଲାଣି ।

ନର୍ମଦା — ନା, ସବୁ ଶେଷ ହୋଇ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ତୁମର ଦୁଃଖ କାହିଁକି ପାଉଛନ୍ତି !

ପ୍ରକୃ — ମଇଁଷ, ଆଜ ପୁଣି ଏ କି କଥା, ମୋର କଣ ଦୁଃଖ କଣ ପାଉଛି ।

ନର୍ମଦା — (ଗୀତ)

[ଅଜଣା ଅଗା ଗୁଡେ]

ହେ ମଇଁଷ, ହୃଦଲ ଗୁଡ
ତେବେ ନ ମୋହ ଭବ ଆଉଠାରୁ ଜୁଟିଲ ।
ଡ଼ମିଆ ତାଭନ ଦେଖି ହେଲି ଭ୍ରମ
କହୁଚେ ମୋହ କଥା ନ କଲ୍ ଭଲ ।

ମଇଁଷ ! ସାମାନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀର ଚକ୍ରାନ୍ତରେ ପଡ଼ି ମୋତେ ପାସୋରିଦେଲୁ । ମୁଁ ତୋହ ଲାଗି ରାଜସିଂହାସନ ଉପେକ୍ଷା କଲି, ମାତ୍ର ତୁ —

ପ୍ରକୃ — ମଇଁଷ ! ଏ କି କଥା ମୋର କଣ ମନ ବନ୍ଧୁଛନ୍ତି ନା ତରହ ପରୀକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି । ଏପରି କୁତ୍ସିତ କଥା ଭୁଣ୍ଡକୁ ଆଣନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ନର୍ମଦା — (ଗୀତ)

ତୋହଲାଗି ରାଜଗାଦ ହେଲ ଶୁଣାଲେ ସମ୍ବାଦ,
ପିତାରେ ହେଲ କବାଣ ମୋ କର୍ମେ ଥିଲା ।
ବିଧାତାର ବ୍ରନ୍ଦର ଭୁଲ କରନ୍ତୁ ଘର,
ଅଭିଶାପ ପିତାର ମୋତେ ପଡ଼ିଲା ।

ମଇଁଷ ! ତୁମ୍ଭଲାଗି ପିତା ମାତା ରାଜ୍ୟ ସମ୍ପଦ ଦାସଦାସୀ ସମସ୍ତ ତ୍ୟାଗିଲି, ତୁମ୍ଭେ ପୁଣି ଶେଷରେ ମୋ ଗଳାରେ ଛୁରୀ ଦେଲ । ତାହାକୁ କହିବ, ସେ ମୋ ନିଜ ଅର୍ଜିଲି କର୍ମ । ଆଉ କ ପିତାଙ୍କର ଅଭିଶାପ ।

ପ୍ରକୃ — ମଇଁଷ ! ମୁଁ ଦୋଷୀ ନୁହେଁ, କୁଆରେ କାହିଁକି ଏତେ କଥା କହୁଛ ।

ନର୍ମଦା — (ଗୀତ)

ବେଣ୍ଣା ପାନେ ପଡ଼ ଦୁଃଖ ଗଲି ମିଛ ଭବ ଏହ
ଏନିକ ଜୁଆରେ ତୋର କର୍ମ ଅର୍ଜିଲି ।
ବାଳକୃଷ୍ଣର ଉକତ ଅନ୍ତର ଦୁଃଖ ମିଛ
କାହିଁ ପାଇଁ ବିଧାତା ମୋତେ ସୃଜିଲା ।୧।

ମଇଁଷ ! ଲୋକ ଏବେ ନିଜ ପଥ । ଜଣାଗଲା ଏବେହିବେ ମିତ୍ରତାର ଗୁଣ । ଜାଣ ମିତ୍ର, ତୁମ୍ଭ ଲାଗି ଯାହା ଯାହା ସହ୍ୟ କରିଅଛି କଷ୍ଟ, ତନୁ ସେ କଥା ନ ଚିନ୍ତିଲ କ୍ଷଣେ । ସ୍ତ୍ରୀର ରମଣୀର ରୂପ ଜାଲରେ ଦଗ୍ଧଗଲ ଚିର ବାଳକତା । ଅବିଶ୍ୱାସୀ ତୁମ୍ଭେ, ମହାପାପ ତବ ମୃତ୍ୟୁବରଣେକନେ ।

ପ୍ରକୃ — (ଗୀତ)

(ହେ ମାତୃତ — ଗୁଡ଼େ)

ହେ ମଇଁଷ, ମୁଁ ଏତେ ଛନ୍ଦ ଜାଣେ ନାହିଁଟି
ବୃଥା ଅପବାଦେ କ୍ରୋଧ କର କାହିଁପାଇଁଟି ।୧।

ମଇଁଷ ! ମୋତେ ବୃଥାରେ ଏ ଦଣ୍ଡ ଦେଉଛନ୍ତି । କେବେ ମୁହିଁ ଦୋଷୀ ନୁହେଁ ।

ଗୀତ

ଆଜନ୍ମ ମୁଁ ସଦତରେ ନ ଜାଣ ତ ମିତ୍ରବର,
ଆଜ କମ୍ପା କର ପର ହୃଦ ଭଏ ବହୁଟି ।୧।

ମଳୟ ! ମୁଁ ପିଲାଦିନରୁ ଆପଣଙ୍କର ସାଙ୍ଗ, ଆପଣ କଣ ମୋର ଆଚରଣ ଜାଣି ନାହାନ୍ତି ?

ଜର୍ମିଜ – ଆଚରଣ ଜାଣେ ସତ୍ୟ, କହୁଲ କଲ ଏ ମୁଦ୍ରାଟି ଜାର, କେଉଁଠାରୁ ମୋତେ ମିଳଲ ।

ପ୍ରଭା – ମଳୟ ! ମୁଦ୍ରାଟି ମୋର, ଆପଣଙ୍କ ଶଯ୍ୟାକକ୍ଷରେ ଜଣେ ଉନ୍ମାଦନା ରମଣୀ ଆସି ମୋ ନିକଟରେ ପ୍ରେମଭିକ୍ଷା କରୁଥିଲା । ମୁଁ ତା କଥାରେ ସମ୍ମତ ନ ହେବାରୁ ସେ ମୋର ହସ୍ତଧରି ଟଣାଟଣି କଲା । ତହୁଁ ମୁଁ ରାକ୍ଷସୀକୁ ଠେଲି ଦେବା ସମୟରେ ସେ ମୋର ମୁଦ୍ରାଟି ନେଇ ଯାଇଛି ।

ଜର୍ମିଜ – ବେଶ ବୁଝିଲି, ଆଉ ଅଧିକେ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ସାମାନ୍ୟ ଅଳଙ୍କାର ଜଳ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରଭୃତ ଜଳଠାରୁ ଅଧିକ, ଏତ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା, ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ତୁମ୍ଭେ ।

ପ୍ରଭା – (ଗୀତ)

ସେ ପାପିଷ୍ଠା ଦୁଷ୍ଟା ଭ୍ରଷ୍ଟା କରୁଥିଲା ପ୍ରୀତ ଚେଷ୍ଟା
ନ କରିବାରୁ ତା କଥା ଦୋଷ ଦେଲ ମୁହିଁ ଟି ।୨।

ମଳୟ ! ମୁଁ ସେ ରାକ୍ଷସୀ କଥାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ନ ହେବାରୁ ସେ ଆପଣଙ୍କୁ ଏପରି ଲଗାଇ କହୁଛି ।

ଜର୍ମିଜ – ଆଚ୍ଛା, ତୁମର ସେ ସ୍ତ୍ରୀ ସହିତ ଏତେ ଟଣାଟଣି ହେଲା, ମୋତେ ନ କହିଲ କାହିଁକି ? ନିଶ୍ଚୟ ତୁମ୍ଭେ ଦୋଷୀ ।

ପ୍ରଭା – (ଗୀତ)

ଧମୁଛୁ ତବ ପଦରେ ଦେଖ ନ ବଦ ଭାବରେ
ହେ ଅବା ରଖ ସଖାରେ ବାଳକୃଷ୍ଣ କହୁ ।

ଏ ତ କଥା ମିତ୍ର ! ପୂର୍ବିଲ ଉଦ୍ଧ୍ୱ ହବା ପବତ ଶିଖରେ, ଭର୍ତ୍ତିଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଜନ୍ମ ପଶ୍ଚିମ ଆକାଶେ, ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ପ୍ରଭେଦ ତ ହେଲ ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ । ବନ୍ଧୁକୃତ୍ତ ଜବା ମମତା ମୋହର, ଟୋପେ ଉଲକଣା, ମଳୟ ! ତୁମର ଏ କଠୋର ବାକ୍ୟ ଶେଲାଘାତ ପ୍ରାପ୍ତ କରୁଛି ମୋ ହୃଦ । କ୍ଷମାକର ।

ଜର୍ମିଜ – ହେଲେ କେତେ କଥା କହୁଥା । ତେ ଶଠତ ବାକ୍ୟ ମୁହିଁ ବୁଝେଟି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ । ଅବିଶ୍ୱାସୀ ତୁହି, ତୋର ସାଥେ ଅଛୁ ଯାହା ମୁଁ ପ୍ରାଣରେ ଘାତକ । ଜଳବ ସଦାସ୍ୱ ନିବେଷ୍ଟ ହୋଇଛୁ ଭାବରେ । ମିଥ୍ୟାବାଦୀ କାପୁରୁଷ, ଦର୍ଶନେ ତୋ ମହାପାପ, ଦୂରହୁଅ ପାଷଣ୍ଡ, କାଳସର୍ପ ସଙ୍ଗେ ବାସ ମୃତ୍ୟୁର ଆଶଙ୍କା ।

— ✱ (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚିତ୍ତାବୃତ୍ତ ଦୃଶ୍ୟ

ପ୍ରଭା— (ଗୀତ)

(ନ ଜାଦ ହ୍ଲଲରେ – ଭୃତ୍ତେ)

ହାଲରେ ମଳୟ ତୋର ମନେ ଥିଲା ଏହା ରେ ।
ଅଗାଧ ଜଳରେ ବୁଡ଼ାଇଲୁ ଭର ନାହା ରେ ।
ଆଉ ପିତ ନାହିଁ
ତୋ ବିହୁନେ ମୋର ସୁଖ ନାହିଁ ।୧।

ମଳୟ ! ତୋତେ ହରାଇ ଆଉ କଣ ଜୀବନରେ ସୁଖ ଅଛି । କଣ କରିବ ? ରାକ୍ଷସୀ ତୁ କଣ ନ କଲୁ ।

(ଗୀତ)

କାଳସର୍ପିଣୀ ପିଶାଚୀ ଛଡ଼ାଇଲୁ ସାହାରେ ।
ଭବ କାରାଗାରେ ମୋତେ ଆଉ ନାହିଁ ସହାରେ ।
ମିତ୍ର ତ କହିବ,
ଗଲ୍ପ ଗାବ ତୋ କଥାକୁ ଭାବ ଭାବ ।୨।

ମିତ୍ର, ତୁମ୍ଭ ବିନା ଆଉ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ରାକ୍ଷସୀ ତୁ କଣ କପଟରେ ଆମ୍ଭର ମିତ୍ରତା ଭାଙ୍ଗିବା ସକାଶେ ଆସିଥିଲୁ ? ବର୍ତ୍ତମାନ କଣ କରିବ ?

ଗୀତ

ହାତରେ ନ ମାରି ମିତ୍ର ଭଳେ ମାରୁ ପାହାରେ ।
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ତୁହି ସାକ୍ଷୀ ତଥିବାହାରେ ।
ଧର୍ମ ସାକ୍ଷୀ ତୁହି ।
ତୁହିଁ କେବେ ମୁହିଁ ମିତ୍ରଦ୍ରୋହୀ ।୩।

ମଳୟ, ଏ ପ୍ରାଣ ନ ନେଇ ଦହଦହା କଲୁ କାହିଁକି ? ଭଲ ମିତ୍ର, ତୁମର ପଥ ନିଶ୍ଚୟ ଖୋଜିବ । ଆଉ ଏ ବେଶରେ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଛଦ୍ମବେଶେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଥିବ ।

— ✱ –

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜା ସୁରସେନ—ମନ୍ତ୍ରୀନ୍, ମୋର ଦକ୍ଷିଣ ଚକ୍ଷୁଟା ମୁହୁର୍ମୁହୁ ସ୍ପନ୍ଦିତ ହେଉଛି କାହିଁକି ?

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ଏହା ଗୋଟିଏ ଶୁଭ ଲକ୍ଷଣ, କାରଣ ଦକ୍ଷିଣାକ୍ଷି ଅଧୋଭାଗେ ସୁଖଲାଭ, ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ସନ୍ନିହିତ ଲାଭ, ନେତ୍ରପ୍ରାନ୍ତେ ଧନଲାଭ, କୋଣେ ବନ୍ଧୁଲାଭ ।

ରାଜା—ତାହିଁ, ଦୂତ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସି ନାହିଁ କମା, ମୂର୍ଖ କଳକାର୍ଯ୍ୟ ... ଉହିଅଛି କାହିଁ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଯାଇଛି ସେ ନଗର ଭ୍ରମଣେ, ଫେରନାହିଁ, ଆସୁଥିବ ।

(ଦୂତ ପ୍ରବେଶ ପୂର୍ବକ ଅଭିବାଦନ)

ରାଜା—କହ ଦୂତ ରାଜ୍ୟର ଖବର, କି ନିମନ୍ତେ ଏତେ କ୍ଷଣ ଯାଏ ଯାଇଥିଲୁ କାହିଁ ।

ଦୂତ—ମହାରାଜ ! ଆପଣଙ୍କର ଜାମାତା ନିର୍ମଳ କୁମାର ଗ୍ରାମ ସୀମାରେ ବସି ଆପଣଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ ଅପେକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି ।

ରାଜା—ଦୂତ ! କିଏ ନିର୍ମଳ ? ସେ କପଟୀ ଆସି ଉପନୀତ ହେଲା, ମଙ୍ଗରେ ତାର ସେହି ମଲିହ ଅଛି ନା ?

ଦୂତ—ନା ମହାରାଜ ! ସେ ଯେ ଏକାକୀ ଉପସ୍ଥିତ ।

ରାଜା—ବୁଝିଲି, ସେ ଯେଉଁ ମଲିହ ନିମିତ୍ତ ରାଜ୍ୟ ସମ୍ପଦ ତ୍ୟାଗକରି ଇତସ୍ତତଃ ପରିଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲା, ସେହି ମଲିହ ପାଇଁ ବଳି ହେବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ମନେ ପଡ଼ିଲୁ ।

ଗୀତ—(ଆଜ ପିବ ଭିକାରକୁ—ବୃନ୍ଦେ)

ଏ ଗାଉ ନେଇ ଉଠି ହେଉଛି ମୋହର ।
କହୁ ପୁଣ୍ୟ ଥିଲେ କରୁ ପ୍ରବେଶେ ଦୁଆର । ୧ ।

ଦୂତ ! ୯ ଘଣ୍ଟାରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁ ଉଠି ଦେଲି, ନିର୍ମଳ ମୋର ଦ୍ୱାରକୁ ଆସିବ, ଏହା ମୁଁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଭୁଲି କରି ନ ଥିଲି ।

(ଗୀତ)

ଯାହାକୁ ବାହାନେ ବରଣ କରି ଆଣି ସୁତ ।
କହୁ କାଳୁ ତାର ତନୁ ଥିଲି ମୁଁ ଚିନ୍ତିତ । ୧ ।

ଦୂତ ! ନିର୍ମଳ ସାଧକ ସୁତ ପ୍ରଭୁକର ସହିତ ମିତ୍ରତା ସ୍ଥାପନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସମସ୍ତ ବୈଭବ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ, ମାତ୍ର ଆଜି ବୁଝି ତାର ମନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଛି । ଏହା ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ।

(ଗୀତ)

ଯାଅ ମଣ୍ଡପରେ ନେଇ ବଦନରେ ଅସ୍ଥାନ ।
ବାଳ ବୋଲେ ମୋ ଲୀଳାକୁ କର ସମର୍ପଣ ।

ଦୂତବର ! ଅବିଳମ୍ବେ ଅଶ୍ୱ ଗଜ ସାଜ ଜାମାତାଙ୍କୁ ଆଣରେ ବହନ । କହୁ କାଳୁ ଚିନ୍ତାକୁଳେ ଚିନ୍ତିତ ଥିଲି ମୁଁ ଅନ୍ତରେ; କିନ୍ତୁ ଆଜି ବଡ଼ ସୁଦିନ୍ୟ ଦିବସ ଯେ ମୋର ନୟନର ପିତୁଳି ଅଳକ ଲୀଳାବତୀ ଦାସୀ ସହ ମହାସମାରୋହେ କନ୍ଦୁ ତାର ପାଦ । ରାଜ୍ୟରେ କର ଘୋଷଣା ଉତ୍ସାହିତ ହୋନ୍ତୁ ସର୍ବେ ଏ ମଙ୍ଗଳ ଦିନେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଭକ୍ତ ଯୋଗୀ ବେଶେ ପ୍ରବେଶି ଗୀତ)

(ତୋହର ଲାଗିରେ—ବୃନ୍ଦେ)

ଭଜୁ ଜନା ରାମ ନାମ ଭୁଲି ମନ
ଭଜୁ ଜନା ରାମ ନାମ
ମ ଭଜ ଥାଇଲେ ମୃତ୍ୟୁ ମାନବରେ
ବାନ୍ଧି ନେବ ତାକୁ ଯମ । ୧ ।

ହା ବିଧାତା, ମୋର ଏ ଘଟଣା କପାଳରେ ଏହି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଭୋଗ କରିବାକୁ ଲେଖିଥିଲୁ ।

ଗୀତ

ଯାହା ଲାଗି ମନ ପ୍ରାଣ ସମର୍ପିଲି
ସେହି ତ କରିଦେଲା ଆନ
ଏ ଅଭାଗା ପ୍ରାଣେ କିବା ପ୍ରୟୋଜନ
ଧାତା ତୁ ଦେଲୁ ଦଣ୍ଡ । ୨ ।

ହା ବିଧାତା ! ଯାହା ଲାଗି ମନ ପ୍ରାଣ ଅକାତରେ ଦାନ ଦେଇଥିଲି, ସେ ଆଜ ମୋତେ ଏ ଦୁଃଖ ସାଗରରେ ଭସାଇ ଦେଇ ଚାଲିଗଲା ।

ଗୀତ

ତୁ ଛାଣ୍ଡି ଅନ୍ତର   ଚଲ୍ ରେ ମନର
ନ ମେଲ୍ ପାଦ୍ମ ଗଭରେ,
ଧିକ ସେ ବଧାତା   କରେ ଏତେ ହତା
ଧିକ ଏ ଗଳ ଯୌବନ । ୩ ।

ତାହାର ଦୋଷ ବା କଣ ? ବଧାତା ବିରୂପ ହେଲେ ସବୁ ଦୁର୍ଯୋଗ ଆସି ଘଟେ ।

ଗୀତ

କେତେ ବନଘାଟ   ଆସିଛୁ ରେ ସଭ
ତାକୁ ନ କଲ୍ ସ୍ମରଣ,
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ   ନ ବୁଝିଲ୍ କାଳେ
ମୁକ୍ତିରୁ ଚଲ୍ ଲୋଚନ । ୪ ।

ମନରେ ! କଏ ବା ଏ ମନ୍ଦଭାଗାରଙ୍କୁ କନ୍ଥ ନେଇ-ଗଲଣି ବା ନେଇଯିବ ? କେନେ କଷ୍ଟର ସମସ୍ତେ ଯେହୁ କାଳମୁଖରେ ଯିବେ । ତୁ ଶିବଏ ମାତ୍ର ସେ କଥା ବୁଝେଲ୍ ନାହିଁ ? ଥାଉ ସେ କଥା, ମନ୍ଦର ସନ୍ଧାନ ତ କେଉଁଠାରେ କନ୍ଥ ପାଇଲ ନାହିଁ । ଏହୁ ତ ତାର ଶ୍ୱଶୁର-ଘର । ଦେଖାଯାଉ, ଏଠି ଯଦ ସନ୍ଧାନ ମିଳଯାଉ । (କନ୍ଥ ଦୂର ଯାଇ ଘଡକରେ) ଏ ଜଣେ ଏତେ ସଙ୍କିରେ ଏ ଘରକଦରର ପାଖ୍ ରେ କଏ ? ଏ ତ ଏକା ବୁଢୀ, ସଙ୍ଗରେ ଜଣେ ନବ ଯଉବନ୍ଦୀ ଯୁବତୀ । ତାର ବନବାସୀଙ୍କୁ ଦେଖ୍ ଅନୁମାନ ହେଉଛି, ସେହୁ ଘରକନ୍ୟା ହେବ ଅବା । ସ୍ତ୍ରୁତା ତ ଅତ ଭୂଷିତ ! ଏ ବଏସ ସମସ୍ତା ବା ଛତ୍ରାଙ୍କ ସ୍ୱଦଶ୍ୟ ଚଳେଇତ ଏଥି ଭଳ କନ୍ଥ ଅଛି ।

(କେଶଣ୍ଡିର ଏକାଣ୍ଟ୍‌ରେ ବସିବା)

(ଏକ ବସନ୍ତ ଲୀଳା, ଅପର ବରନ୍ତ ଭକତ ଚଣ୍ଡାଳର ପ୍ରବେଶ)

ଭକ୍ତ—କଏ ରେ ଲଳା, ଏଠି ତୋତେ କଏ ବସିବାକୁ କହିଲ ? ଉଠ୍ ।

ଯୋଗୀ···ଏ···ମୁଁ···ନାହିଁ···

ଭକ୍ତ—ଲଳା, ବୋକଢ଼ାଟାଏ, ଆରେ ଉଠ

ଯୋଗୀ—ଖା··ଇ··ବା···

ଭକ୍ତ—କେମେ ଆସିବଡି, ଏ ଲଳା ପାଗଳ ବୋଲା ।

ଲୀଳା—ଏଠି କାହିଁକି ସେ ବସିଛି ? ମୋ ମନକୁ ଭଲ୍ ଆସୁଛି ।

ଭକ୍ତ—ଲୀଳା, ସେଟା କହୁ ଜାଣେ ନାହିଁ, ବୋକାଟାଏ !

ଲୀଳା—ଭକତ, ତୋ ମନଟା କାହିଁକି ଛୁଇଁଗ ଦେଖା-ଯାଉଛି ? ମୁଁ କହୁ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।

ଗୀତ

ଭକ୍ତ—(କେତେ ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ, ଦୂର ଯାଅ— ବୁଝେ)
ଲୀଳା, ଯେତେ ତୋହ ମୋହ ଭାବ ରେ
ବଣୀ କରଦେଲୁ ଦରବ
ତୋ କଥାକୁ ଭାବ ଭାବ ରେ ବାଉଁଶ
ଆଉ କ ଯାବ ଭଲବ ରେ ?

ଲୀଳା ! ତୋର ମୋର ଯେତେବ୍ରତଏ କଥା ତାକୁ ବଧାତା ଭଙ୍ଗିଦେଲୁ । ଲୀଳା ! ମୁଁ ଚଣ୍ଡାଳ ବୋଲ ହେବେ; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତୋ ପ୍ରତେ ଉଚ୍ଚତର ଭଲପାଇ··

ଲୀଳା—ଭକତ ! ମୁଁ କଣ ତୋତେ ଚଣ୍ଡାଳ ବୋଲ ହେବେ ?

ଯୋଗୀ—(ସ୍ୱଗତ) କ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା ! ଏ ପୁରୁଷ କେଉଁ ପାପରେ ଚୂର୍ଣ୍ଣ, ମୁଁ ଜାଣି ପାରୁ ନାହିଁ । ଚଣ୍ଡାଳ ସହତ ରାଜକେମାର ଭବ ! ଦେଖାଯାଉ··

ଭକ୍ତ—ଏ ଲଳା କଣ ବୁଢ଼ାଏ ଅଟକରୁଛ ଟେ, ତୁ ଉଠ୍, ମୁଁ କହୁଛି ଉଠ୍ ।

ଯୋଗୀ··ମ···ଆ···ସ୍ତ··ତ—

ଭକ୍ତ—   ଗୀତ

କେତେ ଭଲୁ ସୁଖ କାଳର
ଆଜି ଦେଉଥିଲୁ ତୁ ଭଲ
କେତେ ଭଲେ ତ ଆଉ ଭାଗର । ୧ ।

ଲୀଳା ! ଯେଉଁ ଦିନଠାରେ ତୋର ପାଇଛି, ଆମାକୁ ପ୍ରଭା ସୁଖ, ଦୁଃଖ ମନରେ ଦେଉଥିଲୁ ମୁଁ ଭଲ ମନ ମାଟିରେ ଭାଗିରେ ଆଉ ଭାଗଆଉ !

ଲୀଳା—ଭକତ, କାହିଁପାଇ ତଣ ହେଉଛି କି ? ତୋ ମନ ବାସ ଆଉକୁ ପାଉଛି ନାହିଁ କ ମ ?

ପଦ୍ମ— ଗୀତ

ତୋ ପୀରତି ମୋ ହୃଦେ ଚଳି
ବକ୍ଷ ମୋର ଯାଉଛି ଫାଟି
ଏ ଦାରୁଣ ଜ୍ୱାଳା କେ ସହିବରେ । ୨ ।

ଲୀଳା ! ତୁ ଯେଉଁ ପ୍ରେମରେ ମୋତେ ବସାଇ-ଦେଇଛୁ, ମୁଁ ବି ଯେଉଁ ଅସ୍ଥିର ହୋଇଯାଉଛି, ସେ କଥା ଭାବିଲାବେଳକୁ ଏ ପ୍ରାଣଟା କ'ଣ ହୋଇ-ଯାଉଛି ।

ଲୀଳା— ପଦ୍ମଅ, ସେକଥା ତୁ ଆଜ୍ଞେ ଚଳ କି ?

ପଦ୍ମ— ଗୀତ

ଆସିଲେଣି ତୋ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର
ତାଙ୍କୁ ଦେଖି କରିବୁ ଦର ।
ବାଳାମଣି, ମନ କେ ମୋହିବ । ୩ ।

ଲୀଳା ! ଆଜ ଯେତେବେଳେ ତୋର ସ୍ୱାମୀ ଆସିଲେଣି ସେତେ କ'ଣ ଆଉ ତୁ ଏ ସାମାନ୍ୟ ଚଣ୍ଡାଳକୁ ଚିହ୍ନିବୁ ? ଲୀଳା ! ମୋତେ ହେଲେ ଟିକିଏ ଜହର ଦେ, ମୁଁ ଖାଇଦେଇ ମରିଯାଏ । ତୋ ସହିତ ପ୍ରେମାଳାପ କରିବା ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ହେଲା । ସେ ଦିନଠାରୁ ମୁଁ ଯାହା କି ସୁଖ ଉପଭୋଗ କରିଯାଉଥିଲି, ଆଜ ବିଧାତା ସେସବୁ ଭାଙ୍ଗିଦେଲା ।

ଲୀଳା— ପଦ୍ମଅ ! ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ବିରହାନଳରେ ଦଗ୍ଧ ହୋଇଯାଉଥିଲି, ସେ ସମୟରେ ତୁ ତୋର ପ୍ରେମବାରି ସେଚନେ ମୋର ତାପିତ ହୃଦୟକୁ ଶୀତଳ କରିଛୁ । ସେ ତ ଚାରିବର୍ଷ ହେଲା ମୋତେ ପାଶୋରିଦେଇ କୋଉଁଠିକି ସାଧବ ସୁତ ସହିତ ମିତ୍ରତା ସ୍ଥାପନ କରି ମୋତେ ଥରେ ବି ପଚାରି ନାହାନ୍ତି । ଆଜ ବୁଢ଼ାକୁ ଆସିଛନ୍ତି ବୋଲି କ'ଣ ମୁଁ ଭାବିବି ? ଏହା କେବେ ନୁହେଁ, ତୁମ୍ଭେ କେବଳ ମୋହର ଜୀବନର ଆଶାଲତା ।

ଯୋଗୀ (ସ୍ୱଗତ) ଆଉ ସନ୍ଦେହର କାରଣ ନାହିଁ, ଏ ନିଶ୍ଚୟ ମୋହର ସ୍ତ୍ରୀ ।

ପଦ୍ମ— ପୁଣି ତ ଶଳା କି ବୁଢ଼ାଏ ବଡ ବଡ ହେଉଛି, ଶଳାଟି, ଏ ଠେଙ୍ଗାକୁ ଅନେଇଥା ।

ଲୀଳା— ଗୀତ— (ଭକ୍ତ ମୋର ହୃଦ୍ରେ)

ତୁମ୍ଭ ମୋର ଜୀବନ, ତୁମ୍ଭ ମନ ମୋହନ
ତୋହଠାରୁ ଅଧିକ, ନୋହେ ମୋ ପ୍ରାଣାଧିକ
କହିଁ ତୁ ରେ ସମ୍ମୁଖ, ହେଉ ରେ ସ୍ନେହାଧିକ
ତୁମ୍ଭ ହୃଦଚନ୍ଦନ । ୧ ।

ପଦ୍ମଅ ! ବାରଆଡ଼ୁ ବାର କଥା ମନରେ ଭାବୁଛୁ; କିନ୍ତୁ ତୋହ ଛଡ଼ା ମୋର ଆଉ କେହି ନାହିଁ ।

ପଦ୍ମ – କେ ଜାଣି, ମୋତେ ତ ବିଶ୍ୱାସ ହେଉ ନାହିଁ, ଦାଣ୍ଡ ନିର୍ମଳ ବାବୁ ପଦଶ୍ରୀବେଳଙ୍କୁ ମୋ ରକ୍ତ ଶୁଖିଯାଉଛି ।

ଲୀଳା— ଗୀତ

ତୋ ବିନୁ ନାହିଁ ଆନ ତୁ ପ୍ରାଣ କଳା ଧନ
ବାନ୍ଧିଛି ତୋହ ପ୍ରେମ ଏ ଜୀବ ଆଧାରନ
ତୁମ୍ଭ ଗଳାରତନ । ୨ ।

ପଦ୍ମଅ ! ତୁମ୍ଭ ମୋର ଜୀବନର ସର୍ବସ୍ୱ । ତୋଠାରେ ମୋର କେତେ ସ୍ନେହ, ଯଦି ହୃଦୟ, ହୃଦୟ ଚିରି ଦେଖାଇବାର ହୋଇଥିଲେ ଦେଖାଇଦେଇଥାନ୍ତି ।

ଗୀତ

ସଖୀ ଆଜେଣେ ଯାନ୍ତ ଗୋରଚନ୍ଦ୍ର ନିର୍ମଳ
ସୂତ୍ରେ ମୁଁ ପ୍ରାଣେ ଦୃଢ଼ କରି ରଖିବି ବ୍ରତ
ମୂଢ ତୁ ରେ ବମନ । ୩ ।

ପଦ୍ମଅ ! ତୁ ଭାବନା କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ କ'ଣ ? ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଆଜ ରାତିମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ବିନାଶର ଚେଷ୍ଟା କରିବି ।

ଯୋଗୀ—ଉଃ ହୋ କଣ ଶୁଣିଲି, ରାକ୍ଷସୀ କ'ଣ କହୁଛି ? ମଇଁ, ତୋର ଏହି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖିବାକୁ କ'ଣ ଏଠାକୁ ଆସିଥିଲି ?

ପଦ୍ମଅ—ଶଳା, କ'ଣ ହେଉଛି ହେଉ ।

ଲୀଳା— ଗୀତ

ଯାହାଲାଗି ଭାବନା ତାକୁ କରିବ ତୁନା
ନ କର ତୁ ଭାବନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ କାମନା
ବାଳାମଣିର ବଚନ । ୪ ।

ପ୍ରାଣାଧିକ ପଦ୍ମ ! ତୋହ ପ୍ରେମ ବାନ୍ଧିଅଛି ମୋତେ । ଆଜ ସନ୍ଧ୍ୟାପରେ ଜଣକୁ ମଧ୍ୟରେ ମୋର

ଭୁଲ ନାହିଁ ରେ। ପ୍ରେମର କଥା। ଆସିଅଛୁ ସେଇ
ଅନ୍ୱେଷଣେ, ନ ହୁଅ ଚଞ୍ଚଳ ବନ୍ଧୁ! ଏଇ ଦେଖ, ତୁଳିକା
ମୋ ହସ୍ତେ। ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଚିତ୍ରିବ ନର୍ମ୍ମେ କାନ୍ତ-ବକ୍ଷ ମୋର।

ଚଣ୍ଡ—ବାଃ ବାଃ, ମୁଁ ତ ସେଇଆ ଚାହେଁ। ମୁଁ ଭାବୁଥିଲି
ଏ ସ୍ୱାମୀଜି ପାଇ ମୋତେ ଆଉ ଦରକାର ନାହିଁ।
ମୁଁ ଯେ ଚଣ୍ଡାଳୁଣୀଟାକୁ ଜର ବିଦାୟ ଦେଇଛି,
ସେଥିନିମିତ୍ତ ବଡ଼ ଭାବନାରେ ପଡ଼ିବାକୁ
ପଡ଼ୁଥିଲା। ଏ ମିଠା ଲୁହ ଖଟା ଖାଇବାକୁ ମନଟା
ଭଲ ହେଉ ନ ଥିଲା। ଯେ ଆକାଶରୁ ଦେବୀ ସବୁ
ଅମୃତକୁ ଖାଇଆସିଛି ବା ଲଙ୍କା ସବୁଲୁଗା
ଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧି ଆସିଛି, ସେ ତ ଆଉ ଏବେ
ମୋଟକୁ ଯାଏ। ଭଗାଟାଏ ଭଙ୍ଗିଲା ଏକା ମନକୁ
ଛାଡ଼ିଲା। ନିସ୍ତବ୍ଧିରେ ଭଠା, ତୁମ୍ଭେ ଖାଲି ଆମଲିତ
ଦଳର ଭଳି ଆମେ ଖେଳସ କରିଦେବା। ଏ
ଶଳା ଯୋଗୀଟା କାହିଁକି ନରକଗାମୀର ହେଉଛି,
ନାଇଁ ମ ଶଳାଟି ଭାଲ। ଲୀଳା, ଆଉ ଭଣ୍ଡ...

ଲୀଳା—ପ୍ରଭୋ ବର୍ତ୍ତମାନ ଥିବେ, ସ୍ୱର ସେ କଥା
ଆଗ ବୁଝିବା।

ଯୋଗୀ— ଧନ୍ୟ ରେ ରମଣୀ! ତୁ ଭାଗ୍ୟବତୀ, ଧନ୍ୟ
ତୋର ପ୍ରୀତିର ସ୍ୱପନ। ହୋଇ ରାଜକୁମାରୀ
ଚଣ୍ଡାଳରେ ହେଲୁ ପ୍ରେମାସକ୍ତ। ପତିତ! ପ୍ରଭାତ
ଉଦ୍ଧକୁ ଆଉ ପ୍ରାଣେ ହର ଉଦ୍ଧିକୁ ମନକ। ଜାଳରେ
ଦହନ! ତୋର କଣ ଏଇ ବୁଦ୍ଧିମତା? ନର୍ମଦାରେ
ଲଭୁ ଭର୍ତ୍ତା ଏବେ ବନ୍ଧ। ଓଃ ହୋ! ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ନ
ହୋଇ ଭର୍ତ୍ତା ଭାବୁଛୁ ଚଣ୍ଡାଳ, ସ୍ମୃତିକୁ କି ମନର
ହନ? ଯାଇ ଦେଖେ, କ କରେ ପାଷଣ୍ଡ!

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ନର୍ମଦା – ଏଇ ଗୋଟାଏ ତ ଶୟନାଗାର, କାହିଁ
କେହି ତ ଦେଖାନାହାନ୍ତି! ପ୍ରେତ୍ରଷୀ ପ୍ରାୟ ଅଦ୍ୟମାନ
କରୁଥିବେ, କାରଣ, ବାର ବର୍ଷ ହେଲା ଏକାନ୍ତ
ହୋଇ ସେ ପାଷଣ୍ଡ ମନର ଦ୍ୱାର ଖୋଲି ଏକା-
ବେକେବେ ପାଶୋରିଦେଇଥିଲି। ଆଜ
କାହିଁକି ସେଇ ପାଷଣ୍ଡ ମନରର ଦୃଶ୍ୟ ଉଭ

ଆଗରେ ନାଚୁଛି! ଏ କ'ଣ, ହଠାତ୍ କେଉଁଠୁ
ଝଲସିଉଠିଲା କାହିଁକି? କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା!
ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଦର୍ପଣରେ ଦେଖାଯାଏ,
ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ଦରକୁ ଚାହୁଁଛି, ସେଠାରେ
ମୋର ନିଜ ରୂପ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେଉଛି, ଏ ତ ମୃତ୍ୟୁର
ପୂର୍ବ ଲକ୍ଷଣର ଆଭାସ; ନା, ମୁଁ ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିଛି।

ଯୋଗୀ— ଭ୍ରମ ନୁହେଁ ରାଜପୁତ୍ର, ପ୍ରକୃତ ମୃତ୍ୟୁର
ଆଗମ। ସାବ ବ୍ରତ ଜାଗ୍ରତ ହୁଅ। ଚକ୍ଷୁର
ପଲକରେ ନିଦ୍ରାକୁ ଆଶ୍ରୟ ଦିଅ ନାହିଁ।

ନର୍ମଦା—ଏ କିଏ, କଣ କହିଲ? ନା, ଏ ଧର୍ମ୍ମ ଘରର
ପ୍ରତିଧ୍ୱନି! ଆଚ୍ଛା, ଏ ପଲଙ୍କରେ ବିଶ୍ରାମ ନେବି।

ଯୋଗୀ—କ ଆଶ୍ରୟ କରିବ? ମନେ ତ ନିଦ୍ରାସକ୍ତ
ହେଲେଣି? ବର୍ତ୍ତମାନ ତ ରାକ୍ଷସୀ ଆସି ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ
ସାଧନ କରିବ। ଏଇ ଆସିଲା ପରା!

(ଲୀଳା ଓ ଚଣ୍ଡାଳର ପ୍ରବେଶ)

ଯୋଗୀ—ଭଗବାନ୍!

ଲୀଳା—ପ୍ରଭୋ, କିଏ ଗୋଟାଏ?

ଚଣ୍ଡ—ଆଚ୍ଛା, ମୁଁ ଦେଖେ। ହେ, ତୁ କିଏ?

ଯୋଗୀ—ମୁଁ...ମୁଁ...ଁ...

ଚଣ୍ଡ—ଲୀଳା! ସେଇ ଶଳାଟି ଦରଜା ପାଖ ପିଣ୍ଡାରେ
ଶୋଇଛି।

ଲୀଳା—କିଏ?

ଚଣ୍ଡ—ସେ ଶଳା ଜାଲଟା, ଯାହାକୁ ଚଢେ ଦେଇ-
ଥିଲେ। ତମ କାର୍ଯ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ କର, ମୁଁ ବାହାରେ
ଜଗିଛି। ଦରଜାଟା ଖୋଲି ରଖିଥାଅ। ତେମେ
ରୋଷ୍ଟ ହେଲେ ଆମେ ଖେଳସ କରିବା କଥା।

ଲୀଳା—ପ୍ରଭୋ! ମୋତେ କାହିଁକି ସେ ଘରଭିତରକୁ
ଯିବାକୁ ଭୟ ଲାଗୁଛି। ତୁ ଟିକିଏ ମୋ ସଙ୍ଗରେ
ଚାଲ୍।

ଚଣ୍ଡ—ମୁଁ ପୁଣି କାହିଁକି ଯିବି? ଡର ସ୍ୱର,
କ୍ଷେମତ ହେବ।

(ଗୃହମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ)

ଯୋଗୀ—ମନେ! ବୁଝିଥାଅ।

ଲୀଳା—ଏଁ, କିଏ?

ଚଚମ୍ପା—ଜାଣ୍ଟି ? (ଇତସ୍ତତଃ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି) ଲୀଳା !
ଶଳା ଯୋଗୀଟା ଶୋଇଥାଇ ସେପଟୁ ଦେଉଛି, ତେମେ ଚାଲ ।

ଲୀଳା—ଚଚଆ ! ତୁ ଟିକିଏ ମୋ ହାତକୁ ଧର । ମୋ ହାତ ଥରୁଛି ।

ଯୋଗୀ—କଣ କରିବ ? ରାକ୍ଷସି ! ଚଣ୍ଡାଳ କଥାରେ ପଡ଼ି ତୋର ସ୍ୱାମୀକୁ ଚୋରିପାରୁ ନାହିଁ ।

ଲୀଳା—କିଏ, କିଏ ?

ଚଚମ୍ପା—ସେଇ ଶଳାଟି ହେ ସେଇ ଶଳାଟି । ତୁମ୍ଭେ ଏପଟେ ହେଲେ ମୁଁ ଯାଉଛି ।

ଲୀଳା—(ତୁରୀ ମାରି ବାହୁଡ଼ିବାସମୟେ ଯୋଗୀ ଲୀଳା ବସ୍ତ୍ରକୁ ଧରି) ରାକ୍ଷସୀ, କ'ଣ କଲୁ ?

(ଚଚଆର ପଳାୟନ)

ଯୋଗୀ— ଗୀତ

(ପ୍ରାଣ ଚଲା ରେ—ବୃନ୍ଦେ)

ସ୍ୱାମୀ ମୋ ପାପିଷ୍ଠା ଦୁଷ୍ଟା ଏ କି କାଣ୍ଡ କଲୁ ଲୋ ।
କିବା ଦୋଷେ ମୋ ମଇଥେ ଏତେ ଦଣ୍ଡ ଦେଲୁ ଲୋ ।
ରାକ୍ଷସୀ ? ତୁ ମୋ ମଇଥକୁ ମାରିଦେଲୁ ? ପାଷାଣ୍ଡୀ !
ତୋର ସେ କି ଦୋଷ କରିଥିଲା ?

ଗୀତ

ଦୁର୍ଜ୍ଜଣ୍ଡୀ ପାଷାଣ୍ଡୀ ଚଣ୍ଡାଳରେ ମନ୍ତ୍ର ଦେଲୁ ରେ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡକଳଙ୍କି ରାଜପୁତ୍ରେ ନ ବୁଝିଲୁ ରେ । ୧ ।

ପାଷାଣ୍ଡି ! ଚଣ୍ଡାଳ କଥାରେ ପଡ଼ି ତୋର ସ୍ୱାମୀକୁ ନିଧନ କଲୁ ? ହା ମଇଥ ! ମୋତେ ଏଣ୍ଡ ଦୁଃଖ ଦେଖାଇବାକୁ କ'ଣ ଏଠାକୁ ଆସିଥିଲୁ ?

ଗୀତ

ହାୟ ରେ ମଇଥ ମଲୁ
ମୋତେ ଯା ନ କେଲୁ ରେ ।
ବାଳାମଣୀ ବୋଲେ ପ୍ରାଣ
ତାକକଷ୍ଟେ ଦେଲୁ ରେ । ୨ ।

ମଇଥ ! ତୁ ମଲୁ, ମୋତେ ସଙ୍ଗରେ ନ ନେଲୁ କାହିଁକି ? କ'ଣ କରିବ ?

ଲୀଳା—ଏଥି ସେକିଠାରେ ଅଛ ରକ୍ଷା କର ରକ୍ଷା କର ।

(ଧୂମକେତ ଦୂତର ପ୍ରବେଶ)

ରାଜା—ଦୂତ, ଏ କି ଶବ୍ଦ, କର ଦେଖ ସନ୍ଧାନ କିଏ କେଉଁ ବିପଦରେ ପଡ଼ି ଡାକୁଛି କାତର ?

(ଦୂତ ଦେଖି ପୁନଃ ପ୍ରବେଶ)

ଦୂତ—ମହାରାଜ, ସର୍ବନାଶ !

ରାଜା—କ'ଣ ସର୍ବନାଶ ।

ଦୂତ—ସ୍ୱୟମ୍ବରପରେ ଗ୍ରାମୂଳ କୁଆଁରକୁ କିଏ ହାଣି-ଦେଇଛି । କେମାଦେଖି କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ଚକ୍ରୁନ୍ତି ।

ରାଜା—ଆଁ, ସତ୍ୟ କି ଏ କଥା ? ଚାଲ ବେଗେ, ଦେଖେ କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା !

(ସ୍ୱୟମ୍ବରେ ରାଜା ପ୍ରବେଶ)

ଲୀଳା—ପିତା, ପିତା ! ଏ ହତଭାଗିନୀର ଆଶା-ଭରସା ସବୁ ଲୋପ ପାଇଲା ।

ରାଜା—କହ ଲୀଳା ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛୁ କାହିଁ ? ଦୂତ ! ନିର୍ମମ କାହାର କଣ କରିଥିଲା ଯେ, ତାକୁ ଏ ଦଶା କଲା ?

ଦୂତ—ଆପଣ କେମାକୁ ପଚାରନ୍ତୁ !

ଲୀଳା— ଗୀତ

(ଅହୋ ମୋର ସାରଦଆ—ଦୁବଳ)

କି କହିବ ପିତାର ମୋ କରମ କଥା ।
କହିଲବେଳକୁ ଭୂମି ପାଉଛି ମଥା । ୦ ।

ପିତା ! ଯେ କଥା କହିଲବେଳକୁ ମୋର ମସ୍ତକ ଘୂରିଯାଉଛି, ବକ୍ଷ ଫାଟିଯାଉଛି ଦେଉଛି । ମୋ କର୍ମରେ କ'ଣ ଧାତା ଏପରି ଲେଖିଥିଲା ?

ଗୀତ

ଜନ୍ମକାଳେ ଗଳେ ଛୁରୀ
ନ ଦେଲ କାହିଁ ପିତାର
କରେ ମୋତେ ନାହିଁକାର ମନ ବିଧାତା । ୧ ।

ପିତା, ଜନ୍ମକାଳରେ ମୋ ଗଳାରେ ଛୁରୀ ଦେଇଥିଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଦୁଃଖଦଶାରେ ପଡ଼ି ନ ଥାନ୍ତି ।

ରାଜା—ଲୀଳା, କହ କିଏ ଏପରି କାଣ୍ଡ କଲା ? ଦୂତ ! ନିର୍ମମ କିଏ ଏତେ ଦୁଃଖ ଦେଖାଇବାକୁ ମୋ ପୁରକୁ ଆସିଥିଲା ? ଲୀଳା, କହ କାହାଦ୍ୱାରା ଏ କାଣ୍ଡ ଘଟିଛି ?

ଗୀତ

କାହିଁ ଆସି ଏ ନୃଶଂସ   ମୋ ବାପକୁ କଲ ଧ୍ୱଂସ
ଲଭିବ କେଉଁ ଗୌରବ ବାଳକର ହତ୍ୟା । ୨ ।

ପିତା, ଏହି ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ଯୋଗୀଟା ଆପଣଙ୍କ ଦ୍ୱାର-ଦେଶରେ ବସିଥିଲା, ମୁଁ ବାହାରକୁ ଯିବାସମୟରେ ଘରମଧ୍ୟକୁ ପଶି ଆସି ପ୍ରାଣନାଥଙ୍କୁ ମାରି ମୋତେ ନେବାକୁ ବଳାତ୍କାର କରୁଛି ।

ପ୍ରହ୍ଲ—ମାଆ, ତୁ ପିତା ସଙ୍ଗରେ ନ ନେଇ ଏକା କାହିଁ ଚାଲିଗଲୁ, ମାତ୍ର ତୋ ନିକଟ ଯିବାର ବାଟ ଫିଟିଛି ।

ରାଜା—ଲଜ୍ଜା ! ଏହି ମୂର୍ଖ ସଂହାରିଛି ଦୁଷ୍ଟ ? ରେ ବର୍ବର ଭଣ୍ଡ ତପସ୍ୱୀ, ତୋର ଏତେ ବଡ଼ ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ? ତୁ ଶୃଗାଳ ହୋଇ ସିଂହ-ଗହ୍ୱରରେ ପଶି ଏତେ କାଣ୍ଡ ଲଗାଇଦେଇଛୁ । ଦୂତ, ବାନ୍ଧ ଶୀଘ୍ରେ ଏ ପାଷାଣ୍ଡେ ।

ଗୀତ

(ସବୁ ଦୂତ—ବୃନ୍ଦେ)

କାହିଁ ଆସିଲ ଏ ଦୋଷୀ ଭଣ୍ଡ ପାଷାଣ୍ଡଟା ।
ଦଣ୍ଡକ ମାତ୍ରେ ଧ୍ୱଂସିଦେଲ ହାଣିମୁଣ୍ଡଟା । ୧ ।

ଦୂତ, ଏ ମୂର୍ଖ ଉଦର ମଧ୍ୟରେ କ କାଣ୍ଡ କରୁ ନ ଦେଲ !

ଗୀତ

ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ପିଣ୍ଡକୁ ନେଇ
କଣ୍ଟାରେ ଦିଅ ଭସାଇ ।
ଦଣ୍ଡା ଥରକରେ ମୋର
କଲ ଦେଲେ କାଣ୍ଡଟା । ୨ ।

ଦୂତ, ପାଷାଣ୍ଡକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୂଳ ସ୍ଥାନକୁ ନେଇ ତା ମସ୍ତକ ଛେଦନ କର ।

ପ୍ରହ୍ଲ—ମହାରାଜ ! ଅବସ୍ଥରେ ଦେଖୁଅଛନ୍ତି ଏ ଅଧୀନେ କଷ୍ଟ । ତୁହେ କେବେ ଦୋଷୀ ମୁହିଁ ।

ରାଜା—ପାଷାଣ୍ଡ, ତୋର ଆଉକି ବୁଝିବାକୁ ବାକିନା,

ଗୀତ

ଏକମ୍ ନ କର କଷ୍ଟେ
ଦଣ୍ଡଆସି ତାଙ୍କ ସ୍କନ୍ଧେ ।
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ସ୍କନ୍ଧେ
ଜାଣିଦିଅ ଖଣ୍ଡାଟା । ୩ ।

ଦୂତ ! ଡାକ ଶୀଘ୍ର ଘାତୁକକୁ, ଏକମ୍ ନ କର ନେଇ ଶୂଳସ୍ଥାନେ ! ଲଜ୍ଜା ! ଯା ତୁହି ଘରେ, ଧର୍ମ କଥା କହିବା କାହାକୁ ! ଦୂତ ! ଜାମାତାପିଣ୍ଡକୁ ସୁଗନ୍ଧ ଚନ୍ଦନ ଆଣି ସତ୍କାରର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଶୀଘ୍ର କର ।

(ଘାତୁକ ପ୍ରବେଶ)

ରାଜା—ଘାତୁକ, ଦଲାମଣ୍ଡପକୁ ଏ ପାଷାଣ୍ଡକୁ ନେଇ ଶୂଳ ଦେ ।

ଘାତୁକ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ମହାରାଜ ! ଚାଲ ମୂର୍ଖ !

ପ୍ରହ୍ଲ—ହା ବିଧାତା, ଜନା ମେଦେ କର୍ମର ଫଳ । ଭଗବାନ୍ ! ଏ ଅଧମପ୍ରତି ଆପଣଙ୍କର ଟିକଏ ମାତ୍ର ଦୟା ନାହିଁ ? କଣ କରିବ, ରକ୍ଷା ଆଉ ନାହିଁ ମୋତେ ।

ଗୀତ—ଦୟାମୟ ହେ ବୃନ୍ଦେ

ଘନ ବାନ୍ଧବ ହେ ଦୟା ତବ ନାହିଁ କ ପାଦେ ।
ଏ ଭବବନ୍ଧନେ ପଡ଼ି ଗଡ଼ ମରେ ଜଗଣେ । ୧ ।
କରୁଣାସିନ୍ଧୁ କରୁଣା ମୋତେ ବାହିଁକ ଜଣା ।
ସଦାଧୀନ ମୁଁ ତୋ ଜଣା 'ପ୍ରା'ନ ଦିଅ ଚରଣେ । ୨ ।

ଦୟାନିଧି, ଦୟାପ୍ରତ ନାହିଁ କି ତୁମର, ଦୟାସିନ୍ଧୁ ନାମ କଣ ବୃଥାରେ କହିଛ ? ଏ ଅନ୍ତଦେବକେ ଟିକେ ମାତ୍ର ଭରସା ଦେଉ ନାହାନ୍ତି !

ଗୀତ

ଭକତ-ବତ୍ସଳ ନାମ ଶୁଣିଛି ଜଗତେ କ ନା ।
ମୋ ବେଳେ ଗୁଣ ବମନ ଦଣ୍ଡିତ କ କେମନେ । ୩ ।

ଭଗବାନ୍, ମୋ ବେଳକୁ କଣ ନିଷ୍ଠୁର ହୋଇଗଲ, ଏ ଚଣ୍ଡାଳ ହସ୍ତରେ କି'ଣ ଜୀବନ ଯିବ ?

ଗୀତ

ତୁ ଅନାଦି ଆନନ୍ଦ କେ ବର୍ଣ୍ଣିପାରିବ ଲେଖ ।
ଆଶ୍ରା ଦିଅ ପଦ୍ମପାଦେ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଚରଣେ । ୪ ।

ହରେ ! ମରିବାକୁ କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଯେପରି ଶମନ-ଦଣ୍ଡରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବି ଏହି ମାତ୍ର ପ୍ରାର୍ଥନା । ଚାଲ ଘାତୁକ ।

ଘାତୁକ — ଚାଲ ଚାଲ ! ତାପସବେଶ ଧାରଣ କରି ଏ ଜଘନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ, ତଥାପି ପୁଣି ଏତେ ଅବଲମ୍ବ ? ମୂର୍ଖ ! ଅଳ୍ପ କାଳ ଦାନ ନେଇଥିଲୁ, ଏ ବୁଦ୍ଧି ଭଲ ନାହିଁ କି କଲୁ ? ଏବେ ସରିଲା, ଚାଲ, ଚାଲ ।

—*—

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଘାତୁକ, ଦୂତ, ପ୍ରହ୍ଲା)

ଘାତୁକ — ଦୂତ ! ତୁ ଏଠାରେ ବସ, ମୁଁ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି । ରେ ମୂର୍ଖ, ମରିବାନିମନ୍ତେ ଅଗ୍ରସର ହୁଅ ।

ପ୍ରହ୍ଲା — ଘାତୁକ ! ନିଶ୍ଚୟ କ'ଣ ମୋତେ ମାରିବୁ ? ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ।

ଘାତୁକ — ତୁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ହୁଅ ବା ଦୋଷୀ ହୁଅ, ସେ ବିଚାର କ'ଣ ମୋଠାରେ ଅଛି ? ମୁଁ ଆଜ୍ଞାବାହୀ ଭୃତ୍ୟ ମାତ୍ର, ଯାହା ଆଜ୍ଞା ପାଇବି, ତାହା ନିଶ୍ଚୟ ପାଳନ କରିବି ।

ପ୍ରହ୍ଲା — ଗୀତ

(ମାଳବଶ୍ରୀ—ରୂପକ)

ଆଜ ଭବରଙ୍ଗ-ଲୀଳା-ଖେଳ ସରିଲା !
ଭବକର୍ଣ୍ଣଧାର ହେ କରୁଣା କର ।
ଶରଣଜନେ କି ଦୟା ନୋହିଲା ? ୧ ।

ହରେ ! ଏ ଅଭାଗା ପ୍ରତି ଏକାବେଳକେ ପାଷାଣ ପାଲଟିଗଲ । ଘାତୁକ ! ମୁଁ ଦୋଷୀ ନୁହେଁ । ମୋର ଏଠିକି ପ୍ରାର୍ଥନା, ମୋତେ ଟିକିଏ ସମୟ ଦେ । ମୁଁ ମରିବା ପୂର୍ବରୁ ଥରେ ହେଲେ ମୋ ଇଷ୍ଟଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିନିଏ ।

ଘାତୁକ — ମରଣ କାଳେ ଇଷ୍ଟସ୍ମରଣ ! ହଉ ହେଲା, ସେଥିରେ ମୋର ବା କ୍ଷତି କଣ ? ଟିକିଏ ଡେରି ହେବ, ସେଥିରେ ମୋର ଯାଏ କେତେ, ଆସେ କେତେ ।

ପ୍ରହ୍ଲା — (ଗୀତ)

ମାଳାତଳେ ଅଛନ୍ତି ହରି, ଶୁଭୁ ନାହିଁ ଦାସ-ଗୁହାରି
ବିନା ଦୋଷେ ଦଣ୍ଡ ଦେଉଛନ୍ତି ପାଷାଣ୍ଡ —
ଚଣ୍ଡାଳଙ୍କ ହସ୍ତେ ଜୀବ ଯା ଗଲା । ୨ ।

ହରେ ! ଆପଣ କ'ଣ ବୈକୁଣ୍ଠ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେଣି ନା ଆପଣଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣ ବଧିର ହୋଇଗଲାଣି ? ଆପଣ ପରା ଅଗାଧ ଜଳରେ ଦ୍ୱିରଦର ଡାକ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସଙ୍ଗତ ପଶାଖେଳରେ ରତ ଥିବାସମୟରେ ଶୁଣି ତାର ଆତଙ୍କ ମୋଚନ କରିଥିଲେ, ତେବେ ଆଜ କାହିଁକି ଏ ହତଭାଗା ପ୍ରତି ଏ ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ୟବହାର ? ମଉଜ ! ତୋ ଯୋଗ୍ୟ ଏ ଦଶା !

ଗୀତ

ପର କରି ଗଲୁ ମଉଜ, ଆଜ ତୋର ଲୋଡ଼ୁଛି ପଥ
ହେଲା ପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ରତ ଛାଡ଼ିଲା ଜୀବ ତ ।
ଭଣେ ବାଳକୃଷ୍ଣ ହେଲା ବୁଡ଼ିଲା । ୩ ।

ମଉଜ ! ପୂର୍ବରୁ ମୋତେ ଘୃଣା ଚକ୍ଷୁରେ ଚାହୁଁଥିଲ ବୋଲି ମୋତେ ସଙ୍ଗରେ ନ ନେଇ ଏକାକୀ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଅକ୍ଷୟ ସ୍ୱର୍ଗବାସ କରିବ ବୋଲି ଚାଲିଗଲ; କିନ୍ତୁ ଦେଖ, ଆଜ ନିଶ୍ଚୟ ଯାଇ ତୁମ୍ଭ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରିବି । ଘାତୁକ ! କର ତୋର ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ । ହରେ !

(ଘାତୁକ ଛୁରି ମାରିବା ସମୟେ ଛୁରି ଖସିପଡ଼ିବା)

ଘାତୁକ — କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟାପାର ! ଏହି ଛୁରିକା ଘାତରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଜୀବଙ୍କର ବିନାଶ ହୋଇଛି, ମାତ୍ର କି ନିମିତ୍ତ ମୋ ହାତରୁ ଖସିଗଲା ? ଦୂତ, ଟିକିଏ ଛୁରିଟି ଆଣି ଦେଲୁଟି ।

ଦୂତ — ନାହିଁ ରେ ଭାଇ, ମୋଦ୍ୱାରା ସେ କଥା ଘଟିବ ନାହିଁ । ତୋ କାମ ତୁ କର । ଏବେ ତ ତୋ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟାଘାତ ହେଲୁ ତୋର ଯାହା ହେବ, ତହିଁରେ ପୁଣି ମତେ ପଠାଉଛୁ ଛୁରିପାଇଁ ! ମୁଁ କଣ ତୋ ଛୁରି ଛୁଇଁ ଜାତିରୁ ପତିତ ହୋଇ ଗ୍ରାମଣ୍ଡିଆ ହେବି ନା କଣ ?

(ଘାତୁକ ଛୁରି ଆଣିବାକୁ ଯାଇ ନରସିଂହ ଆସିବା-ସମୟେ ସର୍ପାଘାତରେ ପତନ)

ଘାତୁକ — ମଲି ରେ ବାପା, ପ୍ରାଣ ଗଲା, ସର୍ପାଘାତ ।

ଦୂତ—ମଲ୍ଲ ରେ ଗଲା, ଏ ମାରବ କଣ, ଆଗେ ଦାନ୍ତ
    କଲୁଛି ବେଲଣି । ଯାଉଛି, ମହାରାଜାଙ୍କ ଏ ଖବର
    ଜଣାଇବ । ମହାରାଜ ସର୍ବନାଶ, ସର୍ବନାଶ !
ରାଜା—କ'ଣ ସର୍ବନାଶ ? ଦୂତ, ଯୋଗୀ ମରିଛି ?
ଦୂତ—ନା ମହାରାଜ, ଶାଭୁକ ମରିଛି ।
ରାଜା—କାହାଦ୍ୱାରା, କପରି ?
ଦୂତ—ମହାରାଜ, ଶାଭୁକ ଚୁର ମାରିବା ସମୟରେ ତା ହାତରୁ ଚୁର ଖସିଯାଇ ଜଙ୍ଗଲରେ ପଡ଼ିଲା । ଶାଭୁକ ସେଠାରୁ ଚୁର ଆଣିବା ସମୟେ ତାକୁ ସର୍ପ ଦଂଶନ କଲା; ସେ ସେଠାରେ ମୃତ ।
ରାଜା—ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା ! ଯୋଗୀ କାହିଁଗଲା ?
ଦୂତ—ଯୋଗୀ ଶୂଳଖମ୍ବରେ ।
ରାଜା—ଶୀଘ୍ର ଯୋଗୀକୁ ନେଇଆସ । ଏଥିରେ ନିଶ୍ଚୟ କୌଣସି ମର୍ମ ଅଛି ।

(ଦୂତ ତଥାକରଣ)

ପ୍ରଭା—ବ ରେ ଦୂତ, ଆଉ କେଉଁଠିକି ନେଉଛୁ । ଦଉ, ତୋ ଇଚ୍ଛା, ଯାହା କରିପାର ।
ରାଜା—ହେ ଯୋଗୀ ! ତୋ ଧର୍ମ ତୋତେ ସହାୟ ଥିବା ଜଣାଯାଉଛି । ଏଥିର ଗୂଢ଼ମର୍ମ କଣ କହ । ପ୍ରକୃତରେ ଏ ଘଟଣାରେ କିଏ ଦୋଷୀ, ତାହାର ପ୍ରକୃତ କାରଣ କଣ କହିପାରିବ କି ?
ଯୋଗୀ—ରାଜନ୍ ! ପ୍ରକୃତ ହେଉ ବା ଅପ୍ରକୃତ ହେଉ ମୋର ମୃତ୍ୟୁ ହିଁ ଶ୍ରେୟ ।
ରାଜା—ପ୍ରକାଶ କର ।

ପ୍ରଭା— ଗୀତ

(ଖଣ୍ଟା କର—ବୁଝେ)

କେତେ ମୁଁ କହିବ ନୃପ ହେ ମୋ କର୍ମ,
    ଅବବେକ ଦୈବ ଶସ୍ତ ।

ରାଜନ ! ମୋତେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜଳବ ଶସ୍ତ ହୋଇଛି, ମୁଁ ବା କଣ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିବି ।

ଗୀତ

ଅଦୃଷ୍ଟ ସ୍ୱରୂପ ଗର୍ଭିଣୀ ନାହିଁ ଫଳ ।
ଧର୍ମାଧର୍ମକୁ ବିଚାର ନ କରି ଭ୍ରମନ୍ତି ଲୋକ । ୧ ।

ରାଜନ୍ ! "ଧର୍ମ ସଞ୍ଚିତଂ ତପୋବଲକ୍ଷିତଂ ସତ୍ୟଂ ଚ ଦୂରଂ ଗତଂ । ଲୋକା ଧର୍ମହତା ବିଭାସ୍ତ ଲୁବ୍ଧତା ନାସ୍ତିକଶ୍ଚ ମାନବାଃ, ନବୀର୍ଯ୍ୟା ପୃଥ୍ୱୀ ନରୌଷଧି ରସା ସର୍ବ୍ବ ମହତ୍ତ୍ୱଂ ଗତଃ, ଭୂପାଳା ନରଧର୍ମକର୍ମ ରହିତା ବିପ୍ରାଃ କୁମାର୍ଗରତାଃ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଭର୍ତ୍ତୃ ବିରୋଧିନୀ ପରେରତା ପୁତ୍ରା ପିତୃଦ୍ୱେଷିଣୋ, ହା କଷ୍ଟ ଖଳୁ ବର୍ତ୍ତତେ କଳିଯୁଗେ ଧନ୍ୟା ନରା ଯେ ମୃତାଃ ।" ଏ ଯୁଗ କାଳରେ କାହାର ଧର୍ମାଧର୍ମ ବା ଆଗ-ପଛ ବିଚାର ନାହିଁ ।
ରାଜା—ନିଶ୍ଚୟ କଥା । ଦୂତ, ପ୍ରକୃତରେ ମୁଁ ସ୍ୱାର୍ଥ ଲାଗି କୌଣସି ଉତ୍ତମ କରୁ ନ ବୁଝି ଏତ ତରଫା ବିଚାର କରିଥିଲି । ଯୋଗୀ, ସେଟା ମୋର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୁଲ ।
ଯୋଗୀ— ଗୀତ

ଯେ ରମଣୀ ପ୍ରେମାସକ୍ତ,
    ସେ ନ ଜାଣେ କାନ୍ତ-ଶୋକ ।
ଲଣ୍ଠା ମଣଇ ତା କାନ୍ତ,
    ଖଣ୍ଡକରେ ସବା ଲକ୍ଷ୍ୟ । ୨ ।

ରାଜନ ! ଯେ ରମଣୀ ପରପ୍ରେମାସକ୍ତ ଥାଏ, ସେ ନିଜ ସ୍ୱାମୀକୁ ନିଜ ହସ୍ତରେ ଛେଦନ କରିପାରେ ।
ରାଜା—ଦୂତ ! ତେବେ ଏ କାଣ୍ଡ କଣ ଜ୍ଞାତ ହୋଇଛି । ଯୋଗୀ ! ମୋର ଯେ ସମସ୍ତ ଅବିଚାରଜନିତ ଦୋଷ, ତାହା ନିଜ କ୍ଷମା ଓ ସୌଜନ୍ୟ ଗୁଣରେ କ୍ଷମା ଦେଇ ଆତ୍ମ-ତପସ୍ୟ ଦେଇ ଏ ଅଧୀନକୁ ଆଶ୍ୱାସିତ କରନ୍ତୁ । ମୁଁ ସମସ୍ତ ବୁଝିସାରିଲିଣି, ଆଉ କେହି କହିବା ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।
ପ୍ରଭା— ଗୀତ

ମୁହିଁ ସେହି ସାଧୁ-ସୁତ
    ତୁମ୍ଭ ଜାମାତା-ମନ୍ଦ ।
ତାର କଲେବେ ହେ ନୃପ;
    ହୋଇଛି ଘନ ଅରଷ । ୩ ।

ରାଜନ୍ ! ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ଜାମାତା କର୍ମଳ କାବୁଲର ମନ୍ଦ ପ୍ରଭାକର । ସେ ସାମାନ୍ୟ କଥାରେ ମୋତେ ତ୍ୟାଗ କରି ଆସି ଏଠାରେ ଆପଣଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ବୃତ୍ତାଳକାର ନଜର ହେଲେ ।

ରାଜା—ତୁ କହୁଛୁ ବତ୍ସ ! ସତ୍ୟ କିବା ମିଥ୍ୟା ଏହି
ଗିର ? ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ଦ୍ୱାର ଦେଇ ନ ପାରିବୁ ?
ତ ନ କଲେ ସେ ପାଷାଣ୍ଡୀ ଜାହା ସନ୍ମୁଖରେ,
କରେ ସର୍ବଜନେ ଦୃଷ୍ଟିକ୍ଷେପ, ପୁଣି କୃଷାନୁରେ
ଜାଳ, ସ୍ତ୍ରୀପୁଷ୍ଟ ବୋଲଣ କଣ ଭଣିଲ ସେ ଜଣ ?
ପ୍ରଭ—ରାଜନ୍ ! ବୃଥା ବାକ୍ୟାଳାପେ କିବା ପ୍ରୟୋଜନ,
ଥାନ୍ତୁ ସତର୍କେ ଜନ ନସ୍ତ-ମଧ୍ୟରେ, ଇଙ୍ଗିତ
ମାତ୍ରକେ ଦେବ ହୋଇବେ ପ୍ରବେଶ ନଗରର
ପୂର୍ବଦ୍ୱାରେ ତୋରଣଦେଶରେ ।
ରାଜା—ଉତ୍ତ, ଗ୍ଲଲ ତେବେ ଥିବା ସତର୍କରେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ପଦ୍ମା—ଲୀଳା ! କାଲି ଯେଉଁ ମଜ୍ଜଗଟା ହେଲା, ମୁଁ
ସ୍ୱପ୍ନରେ ବି ସୂଚନା ଭାବ ନ ଥିଲି, ସେ ଏହା
କେବେ ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟିବ । ଯେଉଁ ଦିନ
ଊର୍ମିଳ ବାବୁ ଆସି ପଡ଼ନ୍ତିଲେ ମୁଁ ଯେତେ ଜାଣୁଛି,
ସେ କଥା କି'ଣ କହିବ ।

ଲୀଳା—ପଦ୍ମା ! ମୋ ମନକଥା ତୁ ବା କି'ଣ ଜାଣିବୁ ।

ପଦ୍ମା—ଲୀଳା ! ବୁଝିଛୁ, ବେଶ୍ ବୁଝିଛୁ, ଆଉ କାହ
ନାହିଁ, ମାତ୍ର ମୁଁ ଶ୍ୱେଚ୍ଛାରେ କେତେ ଅନୁସରଣ
କରି ଏକଥ ସେକଥ ହୋଇ ବୁଲନ୍ତି ? ତୁ ତୋର
ପିତାଙ୍କୁ କହି ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଉପାୟ ତୋଳା,
ତହିଁରେ ମୁଁ ଖାଲି ସର୍ବାର ହୋଇଥିବ, ଯେତେ-
ବେଳେ ଲଜ୍ଜା ହେବେବେଳେ···
(ରାଜାଙ୍କୁ ପ୍ରଭ ଅଲକ୍ଷିତେ ସମସ୍ତ ଘଟଣା
ଶୁଣାଇବା)
ରାଜା—ହଁ ମୂର୍ଖ ! ଗ୍ଲଲ, ତୋରାଇଦେଉଛୁ । ଦୂତ !
ଜାଗ ଶୀଘ୍ର । ଚିନ୍ତ ପାପିଷ୍ଠୀ, ତୋର ଏତେ ଦୂର
ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ! ଅଲକ୍ଷଣୀ, ଊର୍ମିଳଙ୍କୁ କେ ମାରିଲା ?
ଲୀଳା—ଯୋଗୀ ମାରିଛି ।
ରାଜା—ତେବେ ଅନ୍ତଃପୁର ଗୃହ ଏଠାରେ କି'ଣ
ହେଉଥିଲ ? ପଦ୍ମା, ଊର୍ମିଳଙ୍କୁ କେ ମାରିଲା ?
ପଦ୍ମା—ନା···ମୁଁ···ଦେଖି···ନାହିଁ ।

ରାଜା— ଗୀତ

(ଆଲେ ଦୁଖହ୍ରର—କୁଞ୍ଜେ)

ନାହିଁ ଥିଲୁ ଦୁଷ୍ଟା ତୁ ମୂଢ଼ା କୁଳଟା
ଜାତି କୁଳ ହରାଇଲୁ,
ରାଜକୁଳବଧୂ ହୋଇ ତୁ ପାପିଷ୍ଠା
କ୍ଷିତିରେ ଅକୀର୍ତ୍ତି କଲୁ ।
ଧିକ ତୋର ଜୀବନ,
ହୀନ ଚଣ୍ଡାଳ ସାଙ୍ଗରେ କଲୁ ପ୍ରେମ । ୧ ।

ଲୋ ରାକ୍ଷସି ! ମୋର ନଗରରେ କେତେ କା
ନାହାନ୍ତି, ତାଙ୍କମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗ ଛାଡ଼ି ପାପିଷ୍ଠା ସାମାନ୍ୟ
ଚଣ୍ଡାଳ ସହିତ ପ୍ରେମ କଲୁ ?

ଗୀତ

କଟୁସ୍ତମ୍ଭେ ମାତ ତୋ ପରିଣତ
ସ୍ୱହସ୍ତେ କଲୁ ନିଧନ,
ଆଜ ତାର ଶାସ୍ତି ଭୁଞ୍ଜିବୁ ପାପିଷ୍ଟି
ଡାକଲାଣି ତୋତେ ଯମ ।
ରକ୍ଷା ନାହିଁଟି ତୋତେ,
ଆଜ ନେବ ତୋ ପରାଣ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତେ । ୨ ।

ମୂଢ଼ା ! ତୋ ସ୍ୱାମୀକୁ ଚିହ୍ନି ପାରିଲୁ ନାହିଁ ? ରାଜ-
ସିଂହାସନରେ ରାଜରାଣୀ ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତୁ, ବର୍ତ୍ତମାନ
ଦେଖ, ଚଣ୍ଡାଳପ୍ରେମରେ କି ଫଳ ଭୁଞ୍ଜିବୁ ? ଦୂତ,
ଘାତୁକଙ୍କୁ ଡାକ ।

(ଘାତୁକ ପ୍ରବେଶ)

ଘାତୁକ ! ଏ ପାଷାଣ୍ଡୀକୁ ଗାତ ଖୋଳ
ପୋତ ପକା ।
ଘାତୁକ—ଏହାକୁ କି ଶାସ୍ତି ଦିଆଯିବ ମହାରାଜ ?

ରାଜା— ଗୀତ

ଏ ଚଣ୍ଡାଳ ଦସ୍ତ- ପଦକୁ ସମସ୍ତ
ଲେଖକବାଡ଼ ଧରାଦେ,
ଜାରପ୍ରେମ-ସୁଖ ଜାଣିବଟି ମୂର୍ଖ
ଦୀନ ରାମକୃଷ୍ଣ ଭଣେ ।
ଦୂତ ଯାଅ ବହନ,
ଆଉ ବିଳମ୍ବରେ ନାହିଁଟି ପ୍ରୟୋଜନ । ୩ ।

ଘାତୁକ ! ଏ ମୂର୍ଖକୁ ଶ୍ମଶାନକୁ ନେଇ ସ୍ୱାର ତନ୍ତ୍ର ଅବ ଚ୍ଛେଦନ କରି ଫିରି ଆସିବ । (ସ୍ୱଗତ ପ୍ରତି) ସାଧୁ ! ସାଧୁ ତୁମ୍ଭେ ସାଧକର ଧୂତ ! ସାଧନ ଯା ସିଦ୍ଧି ଅମଙ୍ଗଳରେ ତାହା ଦେବ ଲଭିବନ୍ତ ।

ସୁଦ—ମୁକ୍ତି ତ ହେଲା ନାହିଁ ମୋତେ । ବସ୍ତ୍ରାନନ୍ଦ ! ଘାତକଙ୍କ ହୋଇଅଛ ସାହା ! ତେବେ ନଜ ବେଶ ଭଦ୍ରତ ଧାରଣ । ମିତ୍ର, ଏତା କରି ସ୍ମରଣକଲ ମୋତେ । ଏବେ ତୋ ବନ୍ଧୁତ ବେଳ ମୋ ମସ୍ତକେ ଚେଡ଼ିବ ମୁଁ ଦୁଃଖର ଦ୍ୱାର । ନାସ୍ତି ଜାତ ଅବଶ୍ୟାସୀ କହ, ତାଙ୍କେ ତାଙ୍କୁ ନାହିଁଟି ଅନନ୍ତ । ସ୍ୱର୍ଗଭେଷ ହୋଇ, ଚଣ୍ଡାଳରେ ଦେଲି ପ୍ରେମାସକ୍ତି । ମୁଁ ତ ସାମାନ୍ୟ ସାଧକ, ମୋର ଶକ୍ତି ତ କହୁଛି ଜାଣ୍ଡ, ଦେଖିବ କେମନ୍ତେ, ଶିବ କହନ୍ତ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ଆଜନ୍ମ ।

(ଘାତୁକ ଚଣ୍ଡାଳର ଦସ୍ୟୁସହ ନେଇ ଫିରି ଆସିବା)

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ସୁରୁ ସଖି ସହ ଦେବୀ ମନ୍ଦିରକୁ ଗମନ)

(ଗୀତ)

(ବିଭାସ ଯାମିଯୋଗେ—ଭୃଗେ)

କାହିଁ ତ ଧାତା ମୋତେ ଦେଲୁ ଏ ଦଶା,
ଅନ୍ଧକରିଷ ନାଶରେ ଭଞ୍ଜ ଅନ୍ଧକା ରେ
ଧନ ତୋ ଦଶା
ପ୍ରାଣେ ନ ମାନ ଭରସା ଦେଇ କଣ୍ଠ ରେ । ୧ ।

ସଖି ଗୋ ! ବିଧାତା ମୋ କରମରେ ଏକଥା ଲେଖିଥିଲା ! ମୁଁ ସୋହାମ୍ଭ ନ ମନ ଭରିଲ ନାହିଁ ତ ?

ସ୍ତ୍ରଣୀ—ମନ, ଭଗତାଙ୍କୁ ଭଣ ଜାଣୀନ ସ୍ତ୍ରୀ ଏ ଜଗତରେ ମିଳବେ, ତେବେ ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ତ୍ରୀ ।

ସୁରୁ— (ଗୀତ)

ଏ ସ୍ୱଭାବରେ କାନ୍ତ କରେ ଅନ୍ତର,
ତେ ତସ୍ତ ଶିଖାଇବ ପ୍ରୀତି ମନ୍ତ୍ର ଗୋ ।
ଧ୍ରୁବ ପ୍ରବନ
ତେତେ ସହିବ ଆଉ ମାନ୍ଦ କଷଣ । ୨ ।

ସଖି ଗୋ ! ଏ ଯୁବା ସମୟରେ ପ୍ରାଣନାଥ ଯାହା ପ୍ରାଣୋର ଦେଇ ରହିଲେ, ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୁଁ ତାହାକୁ କହିବ, ସେ ମୋ ପୂର୍ବାର୍ଜିତ କର୍ମଦୋଷ ।

(ଗୀତ)

ମାତା ଅମ୍ବିକା ମୋତେ କର ସୁବସ୍ଥା,
ଦେଖିବ ନେତ୍ରଭେଦେ ମୋ ପ୍ରାଣନାଥ ଗୋ ।
ଶିବ କଷଣ
ଶୈଳନନ୍ଦିନୀ ସାହା ଦାଳ ରତନ ଗୋ ୩ ।

ମା ଅମ୍ବିକା ! ଏ ଅନାଥିନୀ ଅବଳାର ପାଖେ ତାହିଁତ ଏତେ ନିର୍ଦ୍ଦୟବ ? ଏତେ ଦୁଃଖ ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ଏହି ଅମାନ୍ଧକାର ଜଳନ କେଉଁ ଥିବ ! ମୋ ଜନ୍ମଭାଗରେ ସୌଭାଗ୍ୟ ରବ ଉଦୟ ଭଣ ଧାତା ଲେଖି ନାହିଁ ? ତେବେ ପ୍ରାଣେ ନ ମାନ ଏବେ ଦଣ୍ଡ ଦେବା ପାଇଁ ରଖିଲେ ତାହିଁ ତ ?

ସଖି—ଛି, ଛି, ରେମାଦେଇ ! ଏତେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଅନ୍ତୁ ନା, ମା ଭଗବତୀ ଅବଶ୍ୟ ତୁମର ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂରଣ କରିବେ ।

(ଭକ୍ତ ଉପରେ ସୁରୁ ସହ ସଖିଗଣଙ୍କୁ ଦେଖି ସାବଧାନ ହୋଇ ଶଙ୍କାକୁଳାକନନ୍ଦନ)

ଶ୍ରୀଧ—ଏହି ତ ମୋର ଶ୍ୱଶୁର ରାଜ୍ୟ ହେବ ଏଥ ! ଏ ଯେ ସୁନ୍ଦରୀ ମଧ୍ୟରେ ଆସୁଛି, ସେ ତ ଉଦ୍ୟାନର ଭଣ ଯାଉଛି । ହଁ, ଏହି ତ ହେବ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ ହେବ । ଏ ତ ସବ ପ୍ରଥମ ଭେଟ । ଏ ସମୟରେ ସଖି ଭଳଣେ ଲୁଚାଇ ଯାଉଛି ଦେଖେଁ, ଏ କଣ ହେବ ମିଳ ସ୍ତ୍ରୀ ଭର ହେବ ତୁ ?

(ସ୍ତ୍ରୀରତ୍ନେ ଦେବାଳୟରେ ପ୍ରବେଶି ଭୋଜନ ରସବୃକ୍ଷରେ ପୂଜା କରିବାରେ ଦେବୀଙ୍କ ଆଦର୍ଶକ ଓ ନଵ ଭାବନ)

ଦେବୀ—ବତ୍ସେ ରତ୍ନାକର, ଶୀତ ମୂର୍ତ୍ତି ତବ ଭକ୍ତବତ୍ସେ;
ଦେଖା ମୂର୍ତ୍ତି ତୋହର ନିକଟେ । କାଲ ପ୍ରାତେ
ଭେଟିବୁ ତୋ ସ୍ୱର୍ଗୀୟବ ଗୃହେ । ପ୍ରମାଦରେ
ଥିଲ ତାଙ୍କୁ ମୋ ଠାରୁଁ ଅଧିକ, ପୁଣି ତୋର
ସେବା ହେତୁ ତୋତେ ଦେଉଅଛି ବର—ଯାଅ
ଭୂମି ଦେଶକ ଦଣ୍ଡାରେ, ଅଛି ଯେଉଁ ପାଦୁକର
କୁଣ୍ଡ,ଦଣ୍ଡତବ ଭକ୍ତକୁ ଚାହିଁରେ ବାଣି ଅଭ୍ୟୁଟିବେ
ତୋର ରହିବ ଅମୃତ, ବାଜଲେ ତୋ ହାତ
ମୃତ ଶବ ପାଇଶ ଉଠିବ । (ଦେବୀ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ରତ୍ନାକର ସୌଦାଗର, ଗ୍ରାମବାସୀଗଣ)

ରତ୍ନାକର—ବୁଝିଲ୍ ନା ନାତୁଣୀ ! ମୁଁ କେତେ ଦେଶ ବୁଲିଲିଣି, କେତେ ବୁଝିଲିଣି, କେତେ ଶିଖିଲିଣି ! ଆଉ କାହିଁ ନାହିଁ, ଆମେ ମନେ ଯୁଗ ବୁଢ଼ା, ବଡ଼ା ଥିବାରେ ସୁହାଇ, ବଡ଼ା ଗଲେ ଗଲ । ଏ ବୁଢ଼ାକାଳ ଟୋକା ଟାକଉଅଛୁ ଆଉ ଆହ ହେଲ ନାହିଁ ନାତୁଣୀ, ଆଉ ହେଲ ନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ଯେତେ ବୁଝାଇଲି, ଆରେ ଭୂମ ଏହି ପିଲ୍ଲ-ପିଲାମାନଙ୍କ କେଉଁସା, ପ୍ରାଣ ଜଳ କର ଦେଶ, ଶିଖ । ସେ କାହିଁକି ମନ ଦେବେ ଭଲ, ଜାଣୁ ନାତୁଣୀ, ତୋର ଆଗରେ ତ କହୁ ନହୁ ନା ଜାଣେ ! ଭଲକର ମୁଠିଏ ଖେଳକୁ ଖାଏ ନାହିଁ ତ ରାମକର ଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧେ ନାହିଁ । ମହାଜନ ହେଲ ଅନ୍ନ ଅଭାବ । ସୁଧ ଉପରେ ସୁଧ ପୁଣି ତାର ସୁଧର ସୁଧ, ତାହା ପୁଣି ଚକ୍ରବୃଦ୍ଧି ହିସାବ ଜଣା ତ ଅନ୍ୟ ହିସାବରେ ଆଦୌ ଆସେ ନାହିଁ । ଆସିବେ ଜଣ ହେବ, ଏସ୍ନାନ ହେଲେ ନାହିଁ । ଉପରେ ପୁଣି ହିସାବକୁ ସେହି ଖାତା ଇତ୍ୟାଦିରେ ବାକ୍ସବାଲ୍ଟ ଦେଖ ଦେଉଥିଲ, ମାଟ ଅଡଗରକୁ ତାହା ସମ ଗଣ, ଜମିକୁ କରିଥିଲ ମଧ୍ୟ ଚକ୍ରବୃଦ୍ଧି ବୁଝଗାସ୍ତା । ତା ନ ହେଲେ ଏତ ହାତ ସ୍ତ୍ରୀ ଘରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଓଳ ତା ଓଳ ହୋଇ ବାଟଥାକ ଶୂନ୍ୟ ପିଲ୍ଲା ହୋଇ ବୁଲୁଥାନ୍ତି ! ନାତୁଣି, ଏ ସଂସାରଟା ଅଜବ, ଅସାର, ଏଥିରେ କେହି କାହାର ନୁହନ୍ତି । ଏ ସମସ୍ତେ ସୁଖର ସାଥୀ, ଯେବ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ମୋର, ଯେବ ଗଲେ କେହି କାହାର ନୁହନ୍ତି । ଆଉ ତୋର ଶିରେ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଆସୁନାହିଁ, ଦେଖୁଛୁ କେବଳ ହରି ନାମହିଁ ସାର, ହରେକୃଷ୍ଣ ! ହରେକୃଷ୍ଣ ! କହଲେ ନାତୁଣି, ମୁଁ ତ ଦେଖି ମହାଜନ କରୁଛି, ଜାଣ ସମାଜସ୍ତର, ଜଣ୍ଡୋଳ ସେଠି, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଜେଲ ଓ ସନେଲ ସାମନ୍ତମାନେ ଯେଉଁ ଧାନ ନେଇଗଲେ, ବୁଝାଇ ସୁଦ୍ଧ ହିସାବରେ ନେଲେ ।

ଗ୍ରାମବାସିନୀ ନାତୁଣୀ—ହିଁ, ତାଙ୍କର ତ ଦୁଇ ଗୌଣିକେ ଯାଏ ହେଲା, ଆଉ କେତେ ନେବେ ?

ରତ୍ନା—କେଉଁଠି ତ ନାତୁଣି, ପୁଅ ମଣିଙ୍କ କାହିଁ ଶୁଣିଲି, ମୁଁ ନେଇଥିଲେ ଜଣ ଏହି ହିସାବରେ ନେଇଥାନ୍ତି । ହେଲ, ଆଉ ତାଙ୍କର ବୋଝ ଉପରେ ଧାନ ନେଇ ଥିଲେ ! ଜମେ ଦେଖି ତ ହେଲ, ଗୌଣିକେ ଅଣା, ମନ ମାଲର ଖେତରେ ଜଣାଙ୍କ ପାଇଁ ସୁଖ ଥିଆ ହୋଇଛି । ଅଣା ଦେଖୁଛୁ, ରହ ଜାଗନ ତ ଅଛି, ତାଳ ଜଣେ ଏ ଯାଇ ନାଇସି ଉଦ୍ଧବେଲେ ସିଦ୍ଧେ ବୁଝାଇ !

ନାତୁଣି—ଆଉ ମାରାଜୁ ।

ରତ୍ନାକର—(କର୍ଣ୍ଣଦେଇ) ମୋତେ ଜଣ ତାଙ୍କର ବୁଝିଲ୍ !

ଗ୍ରାମବାସୀ—ହେ ବୁଢ଼ାବାଉ ! ହେ ବୁଢ଼ାବାଉ !

ରତ୍ନାକର—ତମେ ତ କେହଟ ଟୋକା ହେଉଛ । ବୁଢ଼ା ଜଣ କେ, ସବୁ ବୁଢ଼ା ନା, ଜଣାରୁ ବୁଢ଼ା !

ଗ୍ରାମବାସୀ—ସେଥିରେ ଆମର ଭାଇର, ତମର ପାଇଁ ଆସି ଏଠି ଅପେକ୍ଷାରେ ବସିଛନ୍ତି ।

ରତ୍ନା—ମୋ ପାଇଁ ? କହେ ଶଳା, ନରକ କରୁଛ, ଲାଗି ଦେଖାଉଛ ? ମୁଁ ଜଣ ତମର ଶଳା ?

ଗ୍ରାମ—ତୋ ଘରରେ ବଡ଼ବାଣ୍ଡୀ ଜଣେ ବସି, ତୁ ତ ଉପର ନେଲୁ !

ରତ୍ନା—ଜଣ ସତ କହୁଛ, ଆମ ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷାର ବସିଛନ୍ତି ?

ଗ୍ରାମ—ହଁ, ଦେଖ, ସତ କି ମିଛ।
ରକ୍ଷୀ—ଲୁଠ କେ, ସେତ * ବର୍ଷ ହେଲା ଏଇ ଚୋର
ଠେଇ ରହି ଯାଉଥାଏ। ମୁଁ ତ ହିଁଅକୁ
କେବଳରେ ବାନ୍ଧ ଦୁଲୁଛ, ବାହିଁ ଲାଭ ଆସିଲୁ।
(ଶ୍ରୀବତ୍ସଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)
ଗ୍ରାମ—ଅଜା, ହେଉଛନ୍ତି ଆସିଲେଣି।
ରକ୍ଷୀ—ହଉ, ଝଙ୍କା ସେଇଠି ରହି ଦଣ୍ଡବତ କରନ୍ତୁ।
ଗ୍ରାମ—ଶ୍ରୀବତ୍ସ ସେଠି ଝଙ୍କା ରହି ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ମାନ୍ୟ
କରନ୍ତୁ।
ଶ୍ରୀବ—ହେ ଭାଇ, ମୋ ଶରୀରରେ ବଳ ନାହିଁ।
ଗ୍ରାମ—ଦୁଷ୍ଟାଚାର! ତୋର ଶରୀରରେ ତ ବଳ ନାହିଁ
ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି।
ରକ୍ଷୀ—ବଳ ନାହିଁ ତ ମୋ ମାନଟିକ ଦବ କିଏ? ହିଁ
ହିଁ, ଅକାବାଇକା ଚୋକାଚକ ସେଇଆ ହେଲେଣି,
ଦୂର ନାକୁଣି, ସବୁକୁ ନେଇ ଯିବ।
ନାକୁଣି—ତାଙ୍କୁ ନେବ-ମ।
ରକ୍ଷୀ—ଆଲୋ ପିଲସାକୁ ନବୁ, ବାହାକୁ! ଯା ବାପକୁ
ମୋ ପାଖକୁ ଲାଭ ଦେ। (ଶ୍ରୀବତ୍ସ ପ୍ରବେଶ)
ସ୍ୱାମୀ ଲୋ! ତୁ କୁଆଡ଼େ ମାରୁଥିଲୁ ଗୋ? ତୋର
ଆସି ବାନ୍ଧ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଲେଣି; ଟିକି
ଭାଠି ନେଇ ଅଲକାର ନାଲ; ଯା ରାମ ସ୍ୱାମ
ସ୍ମରଣ!

(ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ)

ଶ୍ରୀବ—ମୁଁ ଯାହାକୁ ଆସିବା ସମୟେ ପଥରେ ଦେଖି-
ଥିଲି ସେଇ, ସେଇ ମୋର ପ୍ରକୃତ ସ୍ତ୍ରୀ, ତାହିଁତ
ଏତେ ଦଇନ୍ୟ, ଦୂର ହିତଏ ବିଶ୍ରାମ କଏ।
(ଚିନ୍ତାଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)
ଶ୍ରୀବ—କିଏ; ଆସ ପ୍ରିୟେ, ଅଦ୍ୟାବ ତାହିଁତ?
ଚିନ୍ତା— ଗୀତ
(ଭଗବାନ୍ ହେ ରାମ—ତୁଭେ)
ପ୍ରାଣନାଥ କି ଦୁଃଖ କଲ ମୋତେ ଅକାର।
କେଉଁ ମନ ଭରିବା ଏଇ ପ୍ରୀତି ମନ୍ଦର। ୧।

ନାଥ! ବାହା ଜିଆରେ ସବୁ ଏ ଅକରିଗକୁ
ଶାସୋର ହେଲ ରହିଲ?
ଶ୍ରୀବ—ନା ସଖି! ଶାସୋର ନାହିଁତ, ଶାସୋର ଥିଲେ
ଆସନ୍ତ ନାହିଁତ?
ଚିନ୍ତା— (ଗୀତ)
ଦାସୀରେ କବା ବୋଲ, ଦେଖି ହେଲ ଦୂରୟ,
ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ମୁଁ କ୍ଲେଶ ଅଧୁ ନାହିଁ ହେଜରେ। ୨।
ନାଥ! ଅଧୀନାର କି ଅପରାଧ ଦେଖି ଏ ଦୁଃଖ
ସାଗରରେ ମୋତେ ଭସାଇ ଦେଇ ଲୁଚିଗଲେ
ରହିଲେ।
ଶ୍ରୀବ—ନା ସଖି, କେବେ ଦୂର ନାହିଁ, ବରଂତ
ତୁମେ ମୋର, ମୁଁ ତୁମର।
ଚିନ୍ତା— (ଗୀତ)
ଯା ଲାଗି ତାର ଏଇ ଦୂର ଦେଲ ନାଥ
ତାହାଙ୍କ ସେ ମଲଣ ବାଜାନଣି କେଉଁ। ୩।
ନାଥ! ଯେଉଁ ମଲଣ ଲାଗି ଏତେ ଦୂର ଦୁଃଖ
ଦେଇଥିଲ, ଆପଣଙ୍କର ସେ ମଣେ ଭଲରେ ଅଛନ୍ତି ତ?
ଶ୍ରୀବ—ଜାଣନାହିଁ ସଖି, ସେ ଆଉ ବନ୍ଧୁଜନରେ
ନାହାନ୍ତି। (ରୋଦନ)
ଚିନ୍ତା—ନାଥ! କାନ୍ଦିଲେ କାହିଁକି ଦେବନ୍ତୁ।
ଶ୍ରୀବ— (ଗୀତ)
(ସତେକ ଭାବରେ—ତୁଭେ)
କହନା କହନା ସତ୍ୟ ସେ ମଲଣ କଥାରେ।
ଅଦେଖା ମନ୍ତ୍ରେ ପ୍ରାଣ ହେଲଣି ଦେଖାତ। ୪।
ପ୍ରିୟେ! ସଖା ମୋର ମୋତେ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଗ
ଧାମରେ ଲଣ୍ଡିତରେ ବସିଲଣି।
ଚିନ୍ତା—କଣ ହେଲା ନାଥ!
ଶ୍ରୀବ— (ଗୀତ)
ଅଦେଖା ଦବ ପିଅର ଦେବେ ଦେଲେ ଦେଖାଭର
ବୃଥା କଥାରେ ମଲଣ-ଦୁଃଟିର ବନ୍ଧୁଭା ଦେ। ୨।
ହେପ୍ରିୟେ! ତୁମେ ଯାତ ଦୁଃଖ ଦୁଃଖ ଭୋଗ
ଆସି ସ୍ଥଳରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ବିଶ୍ରାମ ନେଉଥିଲୁ,
ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ବାଲକାସ ତାର ଆସୁମନଙ୍କୁ
ବନ୍ଧୁଭା ଛଡିଗଲ।

ପ୍ରଭା—ତହୁଁ ମଉଡ ତୁମ୍ଭ ଲୁଣ୍ଠାଇ ଗଲେ ।
ଚନ୍ଦ୍ର— (ଗୀତ)
ଶ୍ୱଶୁର ଆଳୟେ ବାସ କଲେ କେତେକ ଦିବସ
ଘଟିଲ ଯାହା ଭବିଷ୍ୟ ହୃଦେ ନ ଥିଲେ ବାସ୍ଥା ରେ । ୩ ।
ପ୍ରିୟେ ! ସେ ମୋତେ ସେହି ଜଙ୍ଗଲରେ ଚଣ୍ଡାଳର କରି ଆସି ଶ୍ୱଶୁରାଳୟରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଲେ । ମୁଁ ବି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଉତ୍ସାହ ଦେଖିକରି ଛଦ୍ମବେଶରେ ସେହି ଗ୍ରାମରେ ରହିଲି । ତହୁଁ ଯାହା ଘଟିଲା, ସେ କଥା କହିଲେ କେବଳ ହୃଦୟ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଉଛି ।
ପ୍ରଭା—ନାଥ ! କହନ୍ତୁ !

ଚନ୍ଦ୍ର— (ଗୀତ)
ଚଣ୍ଡାଳ ସଙ୍ଗରେ ପ୍ରୀତି କରିଥିଲ ମିତ୍ରଦ୍ରୋହୀ ।
ଉଚିତରେ ନ ପାଇ ଶାନ୍ତି କାଟିଲ ତା ମଥା ରେ । ୪ ।
ସଖି ! ମଉଡ ସ୍ତ୍ରୀ ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ଚଣ୍ଡାଳ ସହିତ ପଡ଼ି ତାର ପ୍ରରୋଚନାରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ମାରିଦେଲା ।
(ଗୀତ)
ଛଦ୍ମବେଶେ ଥିଲି ହାଟେ ଦେଖିଲି ତାହା ନେତ୍ରରେ
ଇଚ୍ଛାରେ କାଟନ୍ତେ ତାରେ ସେତେ କଲେ ଦଣ୍ଡ ରେ । ୫ ।
ସଖି ! ତାହାର ଏହିପରି ଦୁଷ୍ଟବୁଦ୍ଧି ଦେଖି ମୁଁ ମିତ୍ର ବିଚ୍ଛେଦରେ ଅଧୀର ହୋଇ ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତେ, ଯେ ଦଶା ଭୋଗ କରୁଛି ତାହା ଶୁଣ—
(ଗୀତ)
ପିତାରେ ଜଣାଇ ତାର ମୋତେ ବନ୍ଧାଇଲା ବୈର ।
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ହର ମୋତେ କଲେ ରକ୍ଷା ରେ । ୬ ।
ପ୍ରିୟେ ! ମୁଁ ଅଚେତନରେ ଦୋଷୀ ହୋଇ ଦଣ୍ଡ ଭୂସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଠାରେ ତାର ପିତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇ ଧର୍ମକୁ ପଠାଇଲି । ସେଠାରେ ମୋର ଧର୍ମ ବଳରୁ ଗାତ୍ରକୁ ସର୍ପଘାତ ହେଲା । ତହୁଁ ରାଜାର ମନରେ ଚୈତନ୍ୟ ହେବାରୁ ସେ ମୋତେ ପୁନଃ ଡକାଇ ଦେଇ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ପଚାରିଲେ । ମୋ ପ୍ରମାଣ ଦ୍ୱାରା ସେ କନ୍ୟା ଓ ଚଣ୍ଡାଳର ପ୍ରାଣ ଦଣ୍ଡାଜ୍ଞା କଲେ ।
ପ୍ରଭା—ନ ବୁଝି ଅଜ୍ଞାତ ନାଥ ଜାଣେ ମୁଁ କଥାସ୍ତୁ, ଅଜ୍ଞାନରେ ବନ୍ଧାଇଲି ମଉଡ ତୁମ୍ଭର, କି ହତଭାଗ୍ୟ ମୋଠାରେ କହିଣ ସୁବସ୍ତୁ, ଦୋଷଲକ୍ଷ୍ମୀ ସାଦ୍ଧ୍ୟ ! ମଣ୍ଡି ନ ହୋଇଣ ବସ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାଣନାଥ ! ନାଥ ! ତୁମ୍ଭ ମଉଡଙ୍କର ଶବ ଜନ୍ମା ଶତାବ୍ଦୀ ଆଣି ଜାଣିବ କି ?
ଚନ୍ଦ୍ର—ଦ ସଖି, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅଛି ଜଣ ।
ପ୍ରଭା—ସତ କହୁ ପୁଣ୍ୟବତୀ ଥାଏ ଅଧୀନାର ମା ଅଭୟ୍ୟା ଅବଳମ୍ବେ କରଗୋ ସୁବସ୍ତୁ, ପୁନଃ ଜନ୍ମ ଲଭ ମିତ୍ର ସୁଦେବ ଦେଖିଣ (ଧର୍ମଙ୍କର ଜୀବନ ପ୍ରାପ୍ତ)
ଧର୍ମ—ଶାନ୍ତ ! ଏବେ ଦୂର ଅପୂର୍ବା, ଅବଶ୍ୟାସି ଉଠିଲୁ ମୋ ବୃହେ । ତୃପ୍ତି କରିବ ତୋ ମଥା ଭାଙ୍ଗି ଅଛ (ପ୍ରଭାଙ୍କରଙ୍କୁ ଚାହିଁ ଦେବା) ।
ପ୍ରଭା—ଧନ୍ୟ କଲ, ଧନ୍ୟ କଲ ! ମୋର ଛାତିକୁ ଦ୍ୱିଖଣ୍ଡ କଲ । ଦେଖ ଏରେ ବୁଦ୍ଧିର ଏ ତବ ଶ୍ୱଶୁର ଆଳୟ । ମୁହିଁ ମୂର୍ଖ ତବ ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରିୟାବଶ । ନାମ ମୋର ପ୍ରଭା । ରତ୍ନାକର ସୌଦାଗରଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ରୀ । ନ ବୁଝି ନ ସୁଝି କନ୍ୟା ବନା ଦୋଷେ ବଧିଲ ଜୀବଧନେ ମୋର । ଜଣ ଏହି ଲେଖା ତୁମ୍ଭ ଏ ବଣ୍ଟଣ ।

ଧର୍ମ—(ସ୍ୱଗତ) ଅଦ୍ଭୁତ, କି ଏ ବଣ୍ଟଣ, ଦ ତା ନ ହେଲେ କା ମୁଁ ତ ଶ୍ୱଶୁରାଳୟେ ଥିଲି କପଟ ଏଠାକୁ ଆସିଲି ! ଏ ସମସ୍ତେ ମୋର ଉପକାର ଜନ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ମା ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟୀ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ପ୍ରାଣଦାତ୍ରୀ, ମୁଁ ତ ଅବଶ୍ୟାସୀ, ଶକ୍ତି ଜାଣିଲି ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଧନ୍ୟ କରିବ, ଜଣ ଏହି ଅଛି ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ କର ଗୋ ମାତ ସ୍ୱହସ୍ତେ ତବ ଉଚ୍ଛବାସ୍ଥା ପାତକ ହରଣ ।

ପ୍ରଭା—ନ ବୁଝ ଅଜ୍ଞାତ ବନ୍ଧୁ, ଏ ସାମାନ୍ୟ କଥା ନୁହଁ, ମହ ନାରାୟଣ ମୋ ଧବ ଅଜ୍ଞାତ ଜୀବନେ । ଉଠିବେ ସେ ଏହିକ୍ଷଣି ବସନ୍ତୁ ମରିବେ । ଯେଉଁ ଧର୍ମବଳେ ଅଧୀନା ବଞ୍ଚାଇଲୁ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରାଣ, ବଞ୍ଚାଇବ ଏଣିକି ସେହି ଧର୍ମବଳେ ଉଭେ ଜୀବନ ।
(ପ୍ରଭାଙ୍କ ମାରନ୍ତେ ଉଭୟ ଜୀବନ ପ୍ରାପ୍ତି)

ଊର୍ମିଳା— ଗୀତ

(ମୋ ପ୍ରାଣର ଛୁଇ ସତେ—ଢ଼ଙ୍ଗେ)

କ୍ଷମାକର ମଲୟ ମୋ ଅପରାଧକୁ ।
ଭୁଲାଇଦେ ଦେଖିଲ ଯା ତୋ ଶ୍ରୀମୁଖ ଚାନ୍ଦ ।୧।

କ୍ଷମାକର ମଲୟ, ଆଜିଠେଁ ମୁଁ କହୁଅଛି ସ୍ପଷ୍ଟକର ଦୋଷ ।

ପ୍ରଭ —ଏ ତ କଥା ମଲୟ !

ଊର୍ମିଳା— ଗୀତ

କେତେ କ୍ଲେଶ ସହିଛୁ ହେ ଏ ପ୍ରାଣ ପାଇଁ ।
ଶତେ ଜନ୍ମେ ତ ସୁଝିବ ମୋର ଋଣ ତାହିଁ ।୨।

ମଲୟ ! ଏ ଦୁର୍ଭାଗା ଲାଗି ଏତେ କଷ୍ଟ ସହିଛୁ ।

ଗୀତ

ଊର୍ମିଳା-ପ୍ରଭ ଦକ୍ଷିଣା ଦେଇ ଯିବେ ଶୀଘ୍ର ।
ଘେନ ବାଳକୃଷ୍ଣ ସଦା ତରଳ ଆତ୍ମ ।୩।

ଚତୁରୀ ଚମ୍ପାଫୁଲ

ବା

ନାରୀ ଚତୁରୀ ଗୀତାଭିନୟ

ଚତୁରୀ ଚମ୍ପାଫୁଲ

ବା

ନାରୀ ଚତୁରୀ ଗୀତାଭିନୟ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦରବାର)

(ରାଜ ବିକ୍ରମଦେବ, ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ, ଜ୍ୟୋତିଷ, ବାଚାଳ, ଦୂତ)

ରାଜା—ସଭାବୃନ୍ଦ ! ଏକ ଅପୂର୍ବ ସମସ୍ୟା ଉଠୁ ମୋର ମନେ, ବିଚଳିତ କରୁଅଛି ମଥା, ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ଭଗବାନ ଭିଆଇ ଏ ବିଶ୍ୱ, ନାନା ଜୀବଜନ୍ତୁ ତହିଁ କରିଛନ୍ତି ସୃଷ୍ଟି । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନରଜାତି । ତେବେ ଚତୁରତା ଗୁଣେ କେ ବେଶୀ ଏ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ—ମହାରାଜ ! ସର୍ବକାଳେ, ସର୍ବସ୍ଥାନେ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନର ନାରୀଠାରୁ ଚତୁରତା ଗୁଣେ ।

ବାଚାଳ—ଏକମତ ସେଥି ମୋର ପୂର୍ବବକ୍ତା ମତେ ।

ଦୂତ—ବାଚାଳ ଯାହା କହିଲେ, ମୋର ମଧ୍ୟ ସେଇଆ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ଶୁଣ ବାରେ ଅଧୀନ ବକ୍ତବ୍ୟ, ଅବଶ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ଅବଳାଏ, ଅନୁରୂପା ନାରୀ, ଶାସ୍ତ୍ରବିଧା ନାମ ଆଗ ତା ଉଚ୍ଚେ ମୂର୍ଖଙ୍କ ! ପୁଣି ଅଟନ୍ତି ଜଗତ ଜନନୀ, ଜଗଦ୍ଧାତ୍ରୀ । ପୁରାତନ ଇତିହାସ ରାଣୀ ଦୁର୍ଗାବତୀ, ସତୀ ଅହଲ୍ୟାବାଈ କଥା ଶୁଣିଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବେ, ସେ ସବୁର କଥା, ପୁରୁଷଙ୍କଠାରୁ ନାରୀ ଅଟନ୍ତି ଚତୁର, ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ବୋଲିବାରେ କେବେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ମୋହର ମନରେ ।

ରାଜା—(ସକ୍ରୋଧେ) ନରାଧମ ! ଲଜ୍ଜା ନାହିଁ ମୁଖେ, ତୁ ସାହସେ ନାରୀର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦେଖାଉ ସଭାରେ ! ଏମନ ନିର୍ବୋଧ ତୁହି, କେ ତୋତେ ସୃଜିଲା ବିଧି ସୃଜନ ସୃଷ୍ଟିରେ !

ଗୀତ

(ଆରେ ଦୁରାଚାର—ବୃତ୍ତେ)

ଆରେ ନରାଧମ ଧିକ ତୋର ଜୀବନ
ଧିକ ତୋ ଜାତ ଯୌବନ
ମନ୍ତ୍ରୀରୂ ସଜନ ନୋହୁ ରେ ଅଜ୍ଞାନ
ସ୍ତ୍ରୀର ନାମରେ (ଦେଉ) ସମ୍ମାନ
ପୁରୁଷଙ୍କ ଉପରେ ।
ମୁଖେ ଲଜ୍ଜାନାହିଁ ତୋର ଅବିବେକ । ୧ ।

ଦୁରାଚାର ! ମୋ ସଭା ଭିତରେ ମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ ସାମାନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିଟାକୁ ଟେକ ଧରୁଛୁ ?

ଗୀତ

ରହୁ ତୁ ମନର ସେବେ ଦୁରାଚାର
କର ଏଥି ବିଚାର
ନାରୀର ସ୍ୱରୂପ କେମନ୍ତ ପ୍ରକାର
(ଏହି) ଦୁନିଆରେ କଥବୁ ମୋତେ
ତେବେ ରହିବ ଟେକ ।
ମୂର୍ଖ, ଉମା ଅର୍ପିଲୁ କେତ ସତ୍ୟତା । ୨ ।

ମୂର୍ଖ ! ନାରୀର ସ୍ୱରୂପ ଜଣେଇ ଅଧୁନା, ଏହି ଦୁନିଆ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିଲୁ, ନଚେତ୍ ତୋତେ ମୃତ୍ୟୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବାର ସମୁଚିତ ଦଣ୍ଡ ଦେଖାଇ ଦେବ ।

ଗୀତ

ନର ସ୍ବଭାବର ଯିବ ଅପରାଧ
ଦେବଙ୍କ ବସ୍ତୁ ସମ୍ପଦ !
ହୋଇଥିଲେ ବିବାଦ ରହିଲା ମୋ ସାଧ
(ଚୋର) ସର୍ବଶ କରନ୍ତ ବଧ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ଭଣନ ।
ମନ୍ତ୍ରୀ ଯେତେକ ଗୃହେ (ହୋଇ) ଦମନ । ୩ ।

ନାଗ୍ରି ଯେବେ ଗୃହକୁସବର ମୋଠାରୁ ବଳାଇ ଯାଏ, ତେବେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନେକ ପୁରସ୍କାର ଦେବି । ନଚେତ୍ ପୃଷ୍ଠଗଠାରୁ ନାଗର ବୁଦ୍ଧି କମ୍ ହେଲେ ସର୍ବଶେ ମୁଣ୍ଡ କାଟ କରନ୍ତ, ଯାଅ ମୂର୍ଖ ।

(ମନ୍ତ୍ରୀ ବ୍ୟତୀତ ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ମନ୍ତ୍ରୀ—(ସ୍ବଗତ) ଉଃହୋଃ, ଏ ତ ବିପଦ, ମୁଁ ବାହାର ସ୍ତ୍ରୀର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରାଜା ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କଲି ! ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପାୟ କଣ ? ଭଗବାନ ! ମୋତେ ଏ ବିପଦରେ କାହିଁକି ପକାଇଲେ !

ଗୀତ

(ଜୟ ଗୁରୁ ଜୟ ମୋତେ—ବୃନ୍ଦେ)
ହାଇରେ ଦଇବ ଯେ ସଞ୍ଜବ ତୋର ଲୀଳା ରେ
କ୍ଷଣକ ମଧ୍ୟରେ ବୁଡ଼ାଇବୁ ସଙ୍ଗ ଭେଳାରେ
କ୍ଷଣେ ଦେଉ ଦୁଃଖ
କ୍ଷଣେକେ ମାନବେ ଦେଉ ସୁଖ । ୧ ।

ଭଗବାନ ! ତୁମ୍ଭର ଏ ବିଚିତ୍ର ଲୀଳା ! ତୁମ୍ଭେ କ୍ଷଣକ ମଧ୍ୟରେ ମାନବକୁ କନ୍ଦାଇ ପାର, ପୁଣି ପର କ୍ଷଣରେ ହସାଇ ପାର ।

ଗୀତ

କ୍ଷଣକେ ବିନାଶ କରୁ ତୋହର ସୃଜନ ରେ
ଏ ଅପୂର୍ବ ମାନବର ଜୀବନର ଖେଳାରେ
ହଇବର ହସ୍ତ ।
ଗୁରୁ ମାନବ ଲଙ୍ଘିବା ଲଭା ସାଧ । ୨ ।

ଲୀଳାମୟ ! କେତେବେଳେ କାହାକୁ ଏ ଜଗତରେ ତଳକୁଳ ତୁମ୍ଭର ବିଚିତ୍ର ଲୀଳା ବୁଝିବା ଶକ୍ତି କା'ର ?

ଗୀତ

ତା ଆରେ କିମ୍ବା ଏହା ମୋ କର୍ମ ଅର୍ଜିତ ରେ,
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ଶିବ ସ୍ବଳ୍ପଯାତ୍ରା କାଳରେ
ଶିବ ଆଉ ପାଉ !
ନ ସହୁ ପାରନ୍ତ ନୃପ ବାଉ । ୩ ।

କିବା ଆଉ ପ୍ରୟୋଜନ ଏ ଗୁରୁ ଗାଇବେ । କେଉଁ ମନ୍ଦ ବୁଦ୍ଧି କରି ମୋର ମଥା ଭ୍ରମେ ବତାଇଲ କୁତାନ୍ତ ପୁରକୁ ପଥ ! ତା ଆରେ କିମ୍ବା ଏହା; ଦୁହିତା ମୋ "ଚମ୍ପାଫୁଲ" ନସୁନପିଭୁଲ, ମୋର ଜନକ ପ୍ରତିମା, ହସିଲଛୁ ମାତା ଶୈଶବ କାଳରୁ, ଶୁଣିଲେ ଏ ସମ୍ବାଦ ଭାରତା ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହୋଇବ ନିଶ୍ଚେ । ଯାଏ ତେବେ ଥରେ ତା ନିକଟ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ମନ୍ତ୍ରୀ ଗୃହ)

(ଚମ୍ପା ଓ କନକ)

ଚମ୍ପା—ଦାସୀ ! ପିତା ଆଜ ରାଜସଭାରୁ ଫେରିବାକୁ ଏତେ ବିଳମ୍ବ ହେଲା କାହିଁକି ? କଣ କିଛି ବିପ୍ଳବ ଘଟିଲା ? ମୋ ମନ କାହିଁକି ବାଧ ଆକୁ ଗାପ ହୁଏଁଛି ? ତୁ ପିତୃଟି ବାହାରେ ଦେଖିବୁ ।

ଦାସୀ—ହଁ, ବେଳ ତ ଆସି ଏତେ ହେଲାଣି, ରାତ ଘଣ୍ଟା ରଖା ହୋଇ ଶୁଖି ଚଣା ଗୃହକ ହେଲାଣି, ଭାବର ଘାମଳତ ଏତେବେଳେ ଯାଏ ଫେରିନାହାନ୍ତି, ଦେଖ ! ବାଘ ସାଆନ୍ତେ କାହିଁ ଗପୁରୁ ଧରିଲେଣି, ଯେଉଁଠି ବସିଥିବେ, ସେଇଠି ପଡ଼ିବେ । ତେମେ ରାତ ଦଣ୍ଡିଟାକୁ ଗୋଟେଇ ଦେଇ ତୁଲ ଉପରେ ବସାଇ ଦିଅ, ମୁଁ ଦେଖେ (ସ୍ବଗତରେ) ଦେଖ ! ହେଲ ତବ ଆଇଲେଣି ।

ଚମ୍ପା—(ସ୍ବଗତ) ପିତାଙ୍କ ମୁହଁଟା କାହିଁକି ଏପରି ବିରସ ଦେଖାଯାଉଛି, ପ୍ରତିଦିନ ତ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରୁ ମୁହଁରେ ଗୋଡ଼ ନ ଦେଉଣୁ ଚମ୍ପା, ଚମ୍ପା ଡାକି ଡାକ ଲଗାନ୍ତି, ଆଜ ଏ ତ ଜବ ? (ମନ୍ତ୍ରୀର ପ୍ରବେ

ପ୍ରବେଶ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଗୃହେ ଉପବେଶନ)
(ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ପିତା ! ଆପଣଙ୍କର ମୁଖକମଳ
ଏପରି ମଳିନ ଦେଖାଯାଉଛି କାହିଁକି ? ମୁଁ ତ
କିଛି ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ଗୀତ

(ଏ ବାଟେ ଯାଉଛି ପରି—ବୃତ୍ତେ)

ହେ ତାତ ଚମ୍ପାର କଥା
ସତ୍ୟ କରନ୍ତୁ ମୋତେ ।
କେ କଲା କି ବିବାଦ ହୃଦ କି ଅପବାଦ
ବଇଲି ସତେ । ପଦ ।

ପିତା ! ରାଜରେ ଆସିଲା ସମୟରେ କେଉଁ ଲଣ
ଆପଣଙ୍କ ସହିତ କଳହୋଳ କଲା କି ?

ଗୀତ

ରାଜା କିବା ଦଣ୍ଡିଛି ଦଣ୍ଡ,
ଚଢ଼ିଲା କି ଅପରାଣ୍ଡ,
ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ମୋ ଚିତ୍ତ,
କହ ଶୁଣନ୍ତେ । ୧ ।

ପିତା ! ରାଜା ଆପଣଙ୍କଠାରେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ
କୌଣସି ଦଣ୍ଡ ଦେଲେ କି ? କାହିଁକି, ଆପଣ ତ କିଛି
କହୁ ନାହାନ୍ତି ! ଯଦି ମୁଁ କୌଣସି ଦୋଷ କରିଥାଏ,
ତେବେ ମୋର ଅପରାଧ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।

ଗୀତ

ଅଭାଗିନୀ ମୁଁ ମାତୃହରା,
ତୁମ୍ଭେ ତାତ ଶୋକହାରୋର
ଏ କଷ୍ଟ କି ସହିବ ସାର
ବାଳିକା ପ୍ରାଣେ । ୨ ।

ପିତା ! ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଯମଙ୍କ ଦୃଢ଼ ସତ୍ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତ,
ଅପବାଦ ହେଉଛି ତ ଆର୍ତ୍ତ । କିବା ଅନ୍ଧକାରେ
ଅଧୀନାରେ କେଉଁଠି କଥା । ତାତ ! ତୁମ ମୁଖ
ଦୃଷ୍ଟି, ପାରେ ସହି ମାତୃ କଷ୍ଟହର ! ଏ କଷ୍ଟ ସହିବ ସାର
ଅଧୀନା ପ୍ରାଣରେ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଚମ୍ପା ! ତୋର ଦୁଃଖ କରିବାର କୌଣସି
କାରଣ ନାହିଁ, ସେ ମୋ ନିଜ ଅର୍ଥର କଥା ।

ଚମ୍ପା—ପିତା ! କି କହୁଛନ୍ତି କାଳିଆ ଜଣେ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ— ଗୀତ

(ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ହରି ହେ—ବୃତ୍ତେ)

ସୁଲକ୍ଷଣା ମୋର ଚମ୍ପାରେ, କି କହିବ
ମୋ ଅର୍ଥର କଥା,
ସୁଜନ ବୁଦ୍ଧାନ୍ତେ ମୋହର ଗାଥାନ୍ତେ
କାହିଁକି ସେ ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ।

ଚମ୍ପା ! ବିଧାତା ମୋତେ ଦୁନିଆରେ କାହିଁକି
ଜନ୍ମ ଦେଇଥିଲା, ମୁଁ ଅକର୍ମ ନ ମଣି କାହିଁକି କାହିଁକି !

ଚମ୍ପା—ପିତା ! କଥା ହେଉଛନ୍ତି କାହିଁକି ?

ମନ୍ତ୍ରୀ— ଗୀତ

ସେ ସାର ଜନମଦେଶର ଦେବ,
ଉତ୍ପତ୍ତିର ଏକ ସ୍ୱପ୍ନର ଭବ,
ଜଗତର ଶାବଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜୀବ
ନାରୀ ପୁରୁଷ ଚତୁରତା । ୧ ।

ରାଜା ଆଜ ସଭାରେ କୋଣାର୍କ, ବାବାଜୀ, ଦୂତ ଓ
ମୁଁ ଥାଇ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ, ସ୍ତ୍ରୀର ବୁଦ୍ଧି ବେଶୀ କି ପୁରୁଷର
ବୁଦ୍ଧିର୍ଯ୍ୟ ବେଶୀ । ମୋ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟମାନେ ଉତ୍ତର
କଲେ ପୁରୁଷର ବୁଦ୍ଧିର୍ଯ୍ୟ ବେଶୀ ।

ଚମ୍ପା—ପିତା ! ତେବେ ଆପଣ କଣ ଉତ୍ତର ଦେଲେ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ— ଗୀତ

ନାରୀରେ ପ୍ରଶଂସା କଲି ମୁଁ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ,
ବୋଲିଲି ନୃପତି ଦେଖିବ କୌଶଳ
ଏଥିକୁ ମୁଁ ଭଲ ମଣୁଛି ଦୁର୍ବଳ
ବାଳକୃଷ୍ଣ କରେ ଖେଳା । ୨ ।

ଚମ୍ପା ! ମୁଁ କେତେ ଯୋଗି ସ୍ତ୍ରୀର ଉପଲକ୍ଷ୍ୟ ଦେଇ
ସ୍ତ୍ରୀର ଚତୁରତା ବେଶୀ ବୋଲି କହିଥିଲି । ତହୁଁ ରାଜା
ମୋ ଉପରେ ରାଗାନ୍ୱିତ ହୋଇ କହିଲେ, ସ୍ତ୍ରୀର ବୁଦ୍ଧି
କିପରି ବେଶୀ, ଏହା ଦୁଇଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖାଇ ଦେ,
ନୋହିଲେ ତୋ ସବଂଶେ ମୁଣ୍ଡ କାଟ ଦେବ । ଚମ୍ପା !
ମୋର ଭୟ ଅଛି, ତୁହି ଏକା ନିର୍ଦ୍ଦୟ ପିତୃକୁ ।

ଚମ୍ପା—ପିତା ! ଏ ସାମାନ୍ୟ କଥାଲାଗି ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ
ହେବା ଉଚିତ୍ ନୁହେଁ । ମୁଁ ଯଦି ପ୍ରକୃତ ଝିଅଟିଏ
ଜନ୍ମ ହୋଇଥାଏ, ନିଶ୍ଚୟ ତାଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି

ଦେଖାଇ, ରାଜାଙ୍କୁ ଠକାଇ, ଯୁଗେ ଯୁଗେ ନାଆର
ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବଢାଇ ରଖିବ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—କ ଉପାୟ ଚମ୍ପା ?

ଚମ୍ପା— ଗୀତ

(ବସନ୍ତେ ଭ୍ରମୁ ବାଳନ—ବୃନ୍ଦେ)

ଏ ଗୁଣ କଥାକୁ ଚାହିଁ, ଜମାଇ କର ସନ୍ତାପ
ଦର୍ପ ନ ହେବ ତବ ପ୍ରଭୁ ଉଦର,
ଏକାଳ ଜାନରେ ଶାସ୍ତ୍ର ନ ବୁଝନ୍ତି ମୂଢ଼ ଲୋକ
ତର୍କ ବିତର୍କରେ ସଦା ବୁଡନ୍ତି ଜଳ,
ହାସ ପରିହାସ ରସରେ,
ଅନୁରକ୍ତ ଥାନ୍ତି ସଦା ଅବିରତ ନରେ । ୧ ।

ପିତଃ ! ଏ କଳିକାଳରେ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଯୁକ୍ତି ପ୍ରାୟ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କୁ କୌଣସି ହାସ ପରିହାସ କଥାରେ ଠକାଇ ଦେଲେ ସୁଖରେ ବୁଝିଯିବେ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—କପରି ?

ଚମ୍ପା— ଗୀତ

ଦେଖାଇ ନାନା କୌଶଳ, ମନାଇବ ମହୀପାଳ,
ସଫଳ ହୋଇବ କର୍ମେ ବାକ୍ୟ ଭୂଷଣ ।
ଆଶ କରନ୍ତୁ ପିତର, କହିବ ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରକାର,
ଭଲ କାହିଁ ବୋଲୁଥିବ ଜନ ସଂସାର ।
ନ ଭାଙ୍ଗନ୍ତୁ ଆଶା ମୋହର,
ପ୍ରଚାରିତ ହେବ କର୍ମେ ଏହମ ସାର । ୨ ।

ପିତା ! ମୋତେ ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତୁ, ମୁଁ ତାର ଯଥୋଚିତ ପ୍ରତିକାର କରିବ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ ମା ! ତୋ ଇଚ୍ଛା, ଉପାୟ କଣ ଶୁଣେ ଦେବେ ।

ଚମ୍ପା— ଗୀତ

ରଙ୍ଗରେ ଜନ ଯୋଷଣ, ଆସିଛି ବେଶ୍ୟା ରତନ
ଭୂଷଣରେ ଲଜ୍ଜା ଦେବ ସେ ସ୍ୱୟମ୍ବନ ।
ଦର୍ଶନେ ତା ସସ୍ତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, ସ୍ପର୍ଶନେ ଲକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ
ଉପଲକ୍ଷ ନାହିଁ ତାର ପ୍ରୀତିର ଗୁଣ ।
ହେଲେ ମହାଜନ ସଜନ,
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ଏଥି ହେବେ ମଗନ । ୩ ।

ପିତା ! ରଙ୍ଗରେ ବୋଇଲା ଶୁଣ, ଜଣେ ବେଶ୍ୟା ଆହୁଁ ଆସି ରଜାଙ୍କ ବାହାରେ ରହୁଛି ପ୍ରକାଶନ୍ତୁ । ତାର ମୁଖ ଯେ ଦେଖିବ, ତାକୁରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଓ ସ୍ପର୍ଶକଲେ ଲକ୍ଷେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଦେବ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଚମ୍ପା ! ତୁ କଣ ଶେଷେ ମୋ ଲାଗି କୁଳର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ନଷ୍ଟ କରିବୁ ?

ଚମ୍ପା—ନା ପିତା ! ତା ଯଦି ହୁଏ, ମୁଁ ନାଆର ମର୍ଯ୍ୟାଦା କ'ଣ ରଖିଲି ? ମୋହର ଅଙ୍ଗ କେହି ସ୍ପର୍ଶ କରିବେ ନାହିଁ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ହଉ, ଭଗବାନଙ୍କର ଯ ଇଚ୍ଛା; ସେ କେଉଁ ଭଙ୍ଗିରେ କଣ୍ଟୁଜନ୍ତ କରନ୍ତୁ ।

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜପଥ)

(ନାଗରବାଳ୍ପ ଦେଶର ସେଣ ପ୍ରବେଶ)

(ସ୍ୱଗତ) ଦୁନିଆରେ ହାତୁ ଜାଣେ ଏଡ଼େ ଖରଚ ନାହିଁ କ ? ଆମେ ତ ସହରମାନଙ୍କର କୋଟିଏ ଶୁଦ୍ଧ, ଆମକୁ ଦୁଇଁଲେ ସମସ୍ତେ ଭୁଆଁ ହେବେ, ଯେଉଁଠି ବାବୁ ଲୋକମାନେ ବସିଥିବେ ଆମେ ସେ ଜଳେ ଆଠ ଆନ୍ଦୋଳ ହୋଇଯିବୁ; ଆମେ ତାହାକୁ କହୁ ହ.ତ ଉଠାଇ ମାରିଲେ ବେଲ ଲୋକ ଆଖଡ଼ାର ଦୂରନ୍ତୁ ଘୋଷାଡ଼ିବେବେ । ଯାହା ହେଉ, ଏଣିକ ଆମେ ଟିକିଏ ବାଗକୁ ଆସିଲୁଣି । କନ୍ଯାକୁ ଟିକିଏ ଭଲକୁ ଲଗିଲୁଣି । ପୂର୍ବେ କେହି ତା ସହିତ ସଙ୍ଗ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ଗଲେ ମଧ୍ୟରେ ମହା-ପ୍ରସାଦ ରଖି କହୁଥିଲା ସୁଦ୍ଧା ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିଲେ; ମାତ୍ର ଅଧୁନା ଇଙ୍ଗ୍ରେଜ ସଭ୍ୟତାର ମଧ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶରେ ହେତୁର ଉପର ଆଦିଂ ଓ ସ୍ଥାନବର୍ଷ (ଅର୍ଥାତ୍ ମଦ) ଦ୍ୱାରା ସଖ୍ୟ ସ୍ଥାପନ ହେଉଛି । ଭଗବାନଙ୍କ କୃପାରୁ ଚାହା, ସରବତ, ବିସ୍କୁଟ ପ୍ରଭୃତି ନବ୍ୟସଭ୍ୟ ଜଗତର ଉଚ୍ଛେଦ ଆବରଣୀୟ ହେଉଛି, ଯାହା ଏବା ଜନମଣ୍ଡଳ ଜୀବନରେ, ଆମ୍ଭେ ଏବେ ସେ ବାବୁମାନଙ୍କ ପାଖ ପାଖରେ ବସିବୁଁ, ଏହା ବୁଝାଯିବ ।

(ଘଣ୍ଟାରେ-ଢେଙ୍କୁର ପିଟିଛି)

ଗୀତ

ଶୁଣ ହୋ; ଜଣେ ଆସିଛି ବେଶ୍ୟା
ଅତି ରୂପବତୀ ଅପୂର୍ବ ଯୋଷା । ପଦ ।
ଚମ୍ପା ଫୁଲ ଭଳି   ସେ ଗୋରା,
ବର୍ଣ୍ଣ ତାର ଚାହାଁର ସ୍ୱର,
ହରିପିବ ଦୁଃଖ   ଦେଖିଲେ ତା ମୁଖ
ଚନ୍ଦ୍ରଲୋଚନା ସେ ମହାଲସା । ୧ ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା   ହଜାର ଦେଲେ,
ମୁଖ ତାର ଦେଖିବ ଭଲେ,
ଗୀତ ତାର ଶୁଣିଲେ   କହିବାକୁ ଗଲେ,
ଲକ୍ଷେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଖୋଜୁଛି ଖୋସା । ୨ ।

ହୋ ସାଆନ୍ତମାନେ ! ସମସ୍ତେ ଶୁଣ, ଏ ରାଜ୍ୟକୁ ଆଜି ଜଣେ ବେଶ୍ୟା ଆସି ନଗରୀ ବାହାରେ ଛାଉଣି ପକାଇଛି । ତାର ମୁହଁ ଯେ ଦେଖିବ, ହଜାରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଓ ତା ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣିଲେ ଲକ୍ଷେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରା ଦେବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

୪ର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(କକ୍ଷ)

ରାଜା — ଦୂତ ! ଏଠାରେ ଜଣେ ନୂଆ ବେଶ୍ୟା ଆସିଛି, ତାର ଘୋଷଣା ଶୁଣି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ।

ଦୂତ — ଆଜ୍ଞା ମହିମା ! ସେ ସେଥିପାଇଁ ସାରି ପିଟେଇ ଦାଖଲ କରିବାର ଥିବ ।

ରାଜା — ଗୀତ

(କହ ଦୂତ ଏ ତ ଅଦ୍ଭୁତ — ଦୂତେ)
କହ ଦୂତ କାହିଁ ଆସିଅଛି —
ସେହି ବେଶ୍ୟାଟା,
ଶୁଣି ତା ଘୋଷଣା କଥା
ହେଉଛି ମୋ ମଥାଟା । ପଦ ।

ଦୂତ ! ସେ ବେଶ୍ୟାର ଘୋଷଣା ଶୁଣିକି ହେଲୁ ମୋର ମନ ଚଞ୍ଚଳ ହେଉଅଛି । ମୋ ରାଜ୍ୟକୁ କେବେ ଏପରି ବେଶ୍ୟା ଆସି ନ ଥିଲା !

ଗୀତ

ଦର୍ଶନେ ତା ସବୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ,   ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ଲାଗେ ପ୍ରମାଣ
ଶୁଣି ସେ ରମଣୀ କଥା ସ୍ଥିର ନୁହେଁ ଅନ୍ତଟା । ୧ ।

ଯେଉଁ ବେଶ୍ୟାର ମୁଖ ଦେଖିଲେ ହଜାରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଓ ତା ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣିଲେ ଲକ୍ଷେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା, ତେବେ ସେ କେତେ ରୂପବତୀ ନ ହୋଇଥିବ ? ଦୂତ ! ସେ କେଉଁଠାରୁ ଆସିଛି ?

ଦୂତ — ମହାରାଜ ! ମୁଁ ଜାଣିବି କିପରି ?

ରାଜା — ଗୀତ

ଅମରାବତୀରୁ ଖସି   ଦେବତା କି ସୁରବେଣୀ
ତା ଅଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗେ ବସି ଶୋଭିତ ତା ବସନ୍ତ । ୨ ।

ଦୂତ ! ସେ ବୋଧହୁଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ମାନବ ନୁହେଁ, ନିଶ୍ଚୟ ସ୍ୱର୍ଗର ଅପ୍ସରୀ ହେବ ସେ !

ଦୂତ — ନେ ଜାଣି ମହାରାଜ !

ରାଜା — ଗୀତ

କରିଲ ଦେଖ ତା ଝର   କରୁଛ ଶୀତ ପ୍ରମର
ଯମର ଆସିବ ଯାର ଦହନ ଏ ଦୁଃଖଟା । ୩ ।

(ସ୍ୱଗତ) ଯାହାହେଉ, ଆଜ ନିଶ୍ଚୟ ତା ନିକଟ ଯିବ ।

ଗୀତ

କନ୍ଦର୍ପ ଦର୍ପ ସଭାର   କରିବ ଏହି ପ୍ରକାର
ବାଜକୁଣ୍ଡଳ ଦେଖିବ ମୁଖ ଆତୁରପଣଟା । ୪ ।
ଦୂତ ! ଚାଲ, ପ୍ରଭାତ ଆଡ଼କୁ ଯିବା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜମାର୍ଗ)

କୋଟୱାଳ — ଓହୋ ରେ ବେଶ୍ୟା ! ଯାହାର ମୁଖ ଦେଖିଲେ ହଜାରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା, ଗୀତ ଶୁଣିଲେ ଲକ୍ଷେ ମୁଦ୍ରା । ଏପରି ବେଶ୍ୟା ସଂସାରରେ ଅଛି ! ଯାହା ହେଉ, ତାର ତମ୍ବୁ ନିକଟକୁ ଯିବା, ଆମେ ତ ଗରିବ କୋଟୱାଳ, ଦୁଆରବୋଲି କହିବା । ଯଦି କିଛି କମ୍ କରିବେ ଆମକୁ ତା ନିକଟ ଯିବାକୁ

କହେ ତ ସବୁ, ହାଉ, କାଂସ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କଣ୍ଠା-
ଫଟାଇ ଯିବା । ଆଚ୍ଛା ଆଗ ଦରୁ ଦାମ କହିବା ।

(ଚମ୍ପା ନିକଟକୁ ଯିବା)

(ଚମ୍ପା ଓ ଦାସୀ)

ଚମ୍ପା — ଦାସୀ ! କିଏ ଜଣେ ଡାକୁଛି ପରା ?

ଦାସୀ — ହଁ, ହଁ, କିଏ ଡାକୁଛି ।

ଚମ୍ପା — ଗୀତ

(କହ ହେ ବିଦେଶୀ — ଝୁଲୁଣ)

ଯାଅ ଲୋ ଯାଅ ଲୋ ଦାସୀ
ଡାକୁଛି କେ ବାଟେ ଆସି,
ହସି ତୁ କହିବୁ କଥା
ମନହାସୀ ମନାଳସୀ । ପଦ ।

ଦାସୀ ! ଯା, ଜାଣିକି କେ ଡାକୁଛି ତାଠାରୁ ବୁଝିବୁ, ଲାଜ ଲାଜ ହେବୁ ନାହିଁଟି ।

ଗୀତ

ଦେଖାଇ ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗୀ ଠାଣି
ନେବୁ ତାର ମନ ଟାଣି,
କ ଭଳେ ତା ବାଣୀ ଶୁଣି
କହ ଏ ସୁନ୍ଦର ନଶି । ୧ ।

ଦାସୀ ! ତା ସହିତ ହସିକରି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବୁ । ଯଦି ସେ ମୋ ନିକଟ ଆସିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ଥାନ୍ତି ତ ରାତି ପ୍ରଥମ ପ୍ରହରକୁ ଠିକ କରିଦେବୁ ।

ଦାସୀ — ହଉ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଜ୍ୟୋତିଷ — (ଦାସୀକୁ ଦେଖି ସ୍ୱଗତ) ଆହା ଏ କଣ ସେହି ବେଶ୍ୟାଟି ! ନା, ମୁଁ ତ ମୁହଁ ଦେଖା ଦିଏ ନାହିଁ, ଏ ତେବେ କାହାର ଆସିଲା ଉପରେ ? ହଉ ବୁଝିବା ।

ଦାସୀ — କିଏ ତୁମ୍ଭେ, କାହା ଅଭିଳାଷେ ଆଗମନ ଏଥି ।

ଜ୍ୟୋତିଷ — (ସ୍ୱଗତ) ଆରେ ଏ ତ ବଡ଼ ଉନ୍ନତ ଘରର ପିଲା, ବଡ଼ ସଭ୍ୟତାରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଛି ! (ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡାଇ କୁଣ୍ଡାଇ ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ହଁ, ଆମେ ଏଇଠାକୁ ଆସିଚୁ ବାଇ ସାହେବଙ୍କୁ...... ।

ଦାସୀ — ନା, ତେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନୁହେଁ, ଆସିବାର ହେଲେ ପ୍ରହରେ ରାତିକି ଆସିବେ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ — ଦରଷ୍ଟା ଟିକିଏ ବସ୍ତୁର ହେବ, ତୁମ୍ଭ ବାଇ ସାହେବଙ୍କୁ କୁହ ସେ ଜଣେ ରାଜସଭାର ଜ୍ୟୋତିଷ ।

ଦାସୀ — ଏ ଉଚିତା ଦାଷ୍ଟ ନୁହେଁ, ପ୍ରେମ ଦାଷ୍ଟ । ହଉ, ମୁଁ ଆସେ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ — (ସ୍ୱଗତ) ଦାସୀର ତ ଏତେ ଢଙ୍ଗ, ବେଶ୍ୟାଟା ବା କିପରି ହୋଇ ନ ଥିବ !

ଦାସୀ — ଦେଈ ! ରାଜସଭାରୁ ଜଣେ ବୁଢ଼ା ଜ୍ୟୋତିଷ ଆସିଛନ୍ତି, ସେ ଏତେ ଦର ଦେବାକୁ ନାରାଜ ।

ଚମ୍ପା — ଦାସି ! ସେ ଜଣେ ମୋ ପିତାଙ୍କର ଶତ୍ରୁ । ସେ ଆସିବା ଦରକାର । କହ ସେ କଣ ଆଣିଛନ୍ତି ଆଣନ୍ତୁ, ଆସିଲେ ବୁଝାହେବ ।

(ଦାସୀ ତଥାକରଣ ଓ ଜ୍ୟୋତିଷର ସ୍ଥାନତେ ଗମନ)

ଚମ୍ପା — ଗୀତ

କଣ୍ଟକର ଖଣ୍ଡ ବୁଲି, କଲେ ଚେତେବ ନୃପତି,
ଯିବ ତାର ମନ୍ଦ ସ୍ପୃହ ଦଷାଦେ ଅନ୍ତର୍ଗନ୍ତ ବସି । ୨ ।

ଦାସି ! ଏମାନଙ୍କୁ କଣ୍ଟକର ଖଣ୍ଡ ବୁଲି ନ କଲେ ପିତାଙ୍କର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ନାହିଁ । ତୁ ଯା, ଦୁଆର ମୁହଁରେ ଥିବୁ । ଯେ ଆସିବ ତାକୁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରହରକୁ ଠିକ କରିବୁ, ଏହାପରେ ଏମାନଙ୍କରେ ଯଦି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆସନ୍ତି, ସ୍ୱର ପ୍ରହରକୁ ଠିକ କରିଦେବୁ ।

(ଚମ୍ପାର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଦାସୀର ଦ୍ୱାରଦେଶେ ପ୍ରତୀକ୍ଷାକରଣ)

ବାବାଜୀ — (ସ୍ୱଗତ) ଆମେ ଜଣେ ପରମ ତ୍ୟାଗୀ ବୈଷ୍ଣବ । ଆମର ଦାଢ଼ି, ଜଟା, କଣ୍ଠରେ ସର୍ପ-ଫଣିଆ, ଗଳାରେ ରୁଦ୍ରାକ୍ଷର ମାଳା, ନାସାଗ୍ରରୁ ଦେଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚନ୍ଦନ ଚିତା, ହରି ନାମଟା କ ସଦାବେଳେ ତୁଣ୍ଡରେ ଥାଏ, ତଥାପି ମୋର ଏକ-ଠାରୁ ରାଜା ମଠ ବାଡ଼ ଖଞ୍ଜା ଦେଲେଣି, ସେଥିକୁ କାଠପଣ ଖଟ ଉପରେ ଗଡ଼ ଗଡ଼ ସ୍ତ୍ରୀ ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ ବଡ଼ ଇଚ୍ଛା ଲଜ୍ଜା । ତେବେ ଏହି ବେଶ୍ୟାକୁ ଶୁଣିଛି ରୂପରେ ତରୁଣ କଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ଏକା ! ଯାଏ, ତାର ଚେଷ୍ଟା ଦେଖିଁ !

ଦାସୀ — ଏ ଗୋଟିଏ କିଏ ?

ବାବାଜି – ହରେକୃଷ୍ଣ, ହରେକୃଷ୍ଣ, ହଇଲେ ମା, ତମେ
ଏଠି ଗୀତ ବସି କରୁଛ କି ?

ଦାସୀ – ହଁ, ହଁ, ଆପଣ ଶୁଣିବେ ?

ବାବାଜି – ଆଲେ ମା, ଆମେ ଟଙ୍କା ପୂଜା କେଉଁଠୁ
ପାଇବା, ଏମିତ ଏବେ ତୁଳସୀ କଣ୍ଠିଟାଏ ଦେଇ
ଟିକିଏ ଆଖି ମେଲେଇ ଦେବା ।

ଦାସୀ – ହଉ ତେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନୁହେଁ, ଯା ଆଉ ସମ୍ବ-
ତ୍ସରକ ଭିତରେ ଆସିବେ ।

ବାବାଜି – ହଉ, ବଡ଼ଙ୍କ ଆଜ୍ଞା, ସେତେବେଳକୁ ଠାକୁରଙ୍କ
ପାଖ ଏ ବଢ଼ି ଯାଇଥିବ, ତୁମ୍ଭ ବାଇଆ ଦେବକୁ
ଡାକିବ, ଆଉ କ'ଣ ମୁଠିଏ ପ୍ରସାଦ ତାଙ୍କ ପାଇଁ
ଆଣିବା ? (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦାସୀ – ମଲା, ଏ ଯୋଗୀନଗିଆ ବାବାଜିଟା ବି ଏଇଥିରେ
ମାତିଛି ।

ଦୂତ – (ସ୍ୱଗତ) ଆରେ ବୁଲେଇ କରିଥାଇଁ ଆମେ,
ପଇସା କମେଇଛୁ ଆମେ, ଘରକୁ ମୁହଁଇ ଆମେ ।
ଆମ ଲଜ୍ଜା ହେଲା ବେଶ୍ୟା ବାଡ଼ିକୁ ଯିବା । ଆମକୁ
କିଏ ମନା କରିବ ? ମନୁଷ୍ୟ ଜନ୍ମ ପାଇଥାଇଁ ସୁଖ
କରିବା, ମଜ୍ଜା କରିବା । ଏଠି ଅଛି କିଏ ?

ଦାସୀ – ଆପଣ କିଏ ?

ଦୂତ – ଆମେ ଏ ରାଜାଙ୍କର ଦୂତ ।

ଦାସୀ – ତେବେ କୁଆଡ଼େ ଆସିଲ ?

ଦୂତ – ଆମ ଉପରଓଳାଙ୍କୁ ଠକିବାର ନାହିଁ ଯେ, ଆଜିର
ଖସିଛନ୍ତି ?

ଦାସୀ – ଭଣ ଆସିବାକୁ ଇଚ୍ଛା, ତେବେ ଦୁଇ ପ୍ରହର
ରାତି ଗତ କରି ଆସିବ ।

ଦୂତ – ବେଶୀ ଉଣୁର ହୋଇ ଯାଉଛି ।

ଦାସୀ – ନା, ସେ ହୁକୁମ ବାଇ ସାହେବଙ୍କର ।

ଦୂତ – ହଉ ହେଲା ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦାସୀ – (ସ୍ୱଗତ) କେବଳି ମାଛ ମୁଣ୍ଡରେ ଗହଳ ଘର
କେଣ ଘଞ୍ଚ ଆସୁଛନ୍ତି !

(ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ରାଜା – (ସ୍ୱଗତ) ସେ ବେଶ୍ୟାର ଘୋଷଣା ଶୁଣିଲା
ବେଳଠାରୁ ମନ ଆଉ କେଉଁଥିରେ ଲାଗୁ ନାହିଁ ।
ଏଇତ ତାହାର ଘର, ଟିକିଏ ତାହା ସହିତ
କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବା (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଏଠି ଅଛି କିଏ ?

ଦାସୀ – ମୁଁ ବାଇଙ୍କର ଦାସୀ ।

ରାଜା – ଆମ୍ଭେ ଏ ଦେଶର ରାଜା, ତୁମ୍ଭ ବାଇ ସାହେବଙ୍କ
ସାକ୍ଷାତ କରିବ ଅଛୁ ।

ଦାସୀ – ମହାରାଜ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ନୁହେଁ, ସବର ଶେଷ,
ପ୍ରହରକୁ ଆସିଲେ ସବୁ ସୁବିଧା ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ
ତାଙ୍କର ଦେଖା ମିଳିବ ନାହିଁ ।

ରାଜା – ହଉ ହେଲା ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଜ୍ୟୋତିଷ ଗୃହ)

(ଜ୍ୟୋତିଷ ଘରଦ୍ୱାର ଖୁଣ୍ଟି ଦାଙ୍ଗା ବାଜନ ଲୋକ
ଘଡ଼ାଏ ଘଡ଼ାଏ)

ଚାସ— ହଇରେ ଖଣ୍ଡିଆ, ଏ ଘରଦ୍ୱାର ଖୁଣ୍ଟି କୁଆଡ଼େ
ପଳାଉଛୁ !

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଆଲେ ମୋ ଭଜା ।

ଚାସ— ଗୀତ

ଆରେ ସାପଗିଆ ମଲୁ ନାହିଁ
ଯମ ଡାକୁଥିଲା ଗଲୁ ନାହିଁ ।
ଘର ଦ୍ୱାର କରୁ ଦୂରକୁ
ଆଜବ ଖଣ୍ଡିଆ ଥିଲୁ କାହିଁ । ପଦ ।
ଖଣ୍ଡିଆ ! ରାଜ୍ୟରେ ଏତେ ଲୋକ ମରୁଛନ୍ତି,
ତୋତେ କଣ ଯମ ନେବାକୁ ଡରୁଛି ?

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଆଲେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମରଣ ତ ଆମ ହାତରେ ।

ଚାସ— ଗୀତ

ସଣ୍ଡସରେ କେଉଁ ସୁଅକୁ ରେ
ଯାଉଚୁ ଖଣ୍ଡିଆ ଦୂରେ ।
ବାଣ୍ଡକୁ ଆଣିଲେ ବାଣ୍ଡିରେ ଜୋର
ଓ ଦୁଣ୍ଡି ଭଣ୍ଡକୁ ଦେବୁ ତୁ ନେଇ ।
ଆରେ ଯୋଗିନଗିଆ, ମୁଁ ଜାଣିଛି । ତୁ ବେଶ୍ୟା
ଘରକୁ ଯାଉଛୁ । ହଇରେ ତୋତେଇଁ କଣ ଅଛି ତୁ
ଡାକୁ ଦେବୁ ?

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଆରେ, ଏଇସବୁ ଯାହା ଜମେଇ ରଖି ଅଛୁ,
ତାକୁ ଦେଇ ।

ଦାସୀ— ଗୀତ

ବୁଢ଼ାକାଳେ ପୀରତି ମଜା ମନେ ପଡ଼ୁଛି କି କର୍ତ୍ତା
ଯା ଯା ଫେରିଯା ଦେବିନି ଉପୁଡ଼ା
କାଳି ବୋଲେ କଳି ନ କର ବୁଢ଼ା । ୨ ।

ସାଙ୍ଗିଆ ! ଯେତେକ ଭଲ ଦଶା ଅଛି, ସବୁକୁ ଫେରିଦେଲେ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଶାଳୀର ଦେଖ ତ କଥା ଯେ (ସ୍ତ୍ରୀକୁ ମାଡ଼ ଦେଇ ବିଦା କରିବା)

———

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ବେଶ୍ୟାର ଗୃହ)

ଚମ୍ପା—ଦାସୀ, ପ୍ରଥମ ପ୍ରହରରେ ଯାହାକୁ ଡକା ହୋଇଥିଲା, ସେ କାହିଁକି ଆସିଲା ନାହିଁ ?

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଦ୍ୱାର ପିଟୁ ।

ଦାସୀ—ଆସିଲେଣି ତ !

ଚମ୍ପା—ଡାକ ଆଣେ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ—(ଭିତରେ ପଶି ଉଠିଦେଇ ବାଇସାହେବଙ୍କୁ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣାମ କରିବା)

ଚମ୍ପା—ରସିକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ଆସ ପଲଙ୍କକୁ ଆସ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଏଇ ତନ ଆନ୍ତୁ ଗଲିଙ୍କ (ଅତର ନେଇ ଓ ବେଶ୍ୟାକୁ ସିଞ୍ଚିବା ଅନନ୍ତର)

ଚମ୍ପା—ଦାସି ! ଗାନ ଦେ ।

ଗୀତ

(ଆସ ନାଗର—ଦୁଲ୍ଲେ)

ଆସ ରସିକବର ତନୁ ରସ ଦେବର
ଭଲ ରସେ ଯାଉ ରାତି ପାହି
ମାର ପ୍ରତାପ ଦୁର୍ବେ କଏ ସହିବ ତାର
ତାର କଥା କହ । ଘୋଷା ।

(ବେଶ୍ୟାର ନୃତ୍ୟ ଓ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କର ନୃତ୍ୟ)

ଗୀତ

କଣ୍ଠରେ ଚନ୍ଦ୍ରେ ଦୟା କରନ୍ତୁ ମୋତେ
କଣ୍ଟକ ହୋଇଛି ମୁଁ ପୀରତି ପଥେ ।
ଗାଉଛି ଗୁଣ ବଦନେ ଶୁଣନ୍ତି ବଣ ଧନେ
ତବ ତନୁଟି ଆନ ନାହିଁ । ୧ ।

(କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷରେ ବାବାଜୀ ଦ୍ୱାର ଦେଶେ ପ୍ରବେଶ ଓ ଡାକିବା)

ବାବାଜୀ—ହଇଲେ ମା, ଦ୍ୱାର ପିଟୁ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ—ହେ, କିଏ ଗୋଟାଏ ଡାକିଲାଣି ?

ଚମ୍ପା—କୁମ୍ଭାର କଣ ଗଲା ?

ବାବାଜୀ—କଣ ଦ୍ୱାର ଖୋଲି ଦେଉଛ ?

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଆରେ ଏତ ଗ୍ରାମର ବାବାଜୀ, ଏ ଯଦି ମୋତେ ଦେଖେ, ଆଉ କଣ ରକ୍ଷା ଅଛି ! ଜଲ୍ଦି ରାଜାଙ୍କ ଆଗରେ ପ୍ରକାଶ କରିଦେବ, ମୁଁ ଯିବି ।

ଚମ୍ପା—ଯାଅ ନାହିଁ; ମୁଁ କଣ ବାନ୍ଧି ରଖିଛି ।

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଗୋଟିଏ ତ ଦରଜା ସେଠାରେ ବାବାଜୀ ଅଛି, ମୁଁ ଯିବି କେଉଁବାଟେ ! ମୋତେ କୌଣସି ଉପାୟରେ ରଖ, ଯେପରି ମୁଁ ଦେଖା ନ ଦେବି । ହେ ଦାସି, ତୋ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ୁଛି ।

ଦାସୀ—ମଲ ମୋ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ୁଛ କାହିଁକି ନ ? ସ୍ତ୍ରୀ କଣ ଜାଣ ନାହିଁ, ଦାସ ସରେ ବାବୁମାନେ, ବାରମ୍ବାର ଯା ଆସ କରନ୍ତି ।

ଜ୍ୟୋତିଷ—ମୋତେ ସେ ଆଉନ ଦେଖାନ୍ତୁ, ଏଥିକୁ ଉପାୟ କର ।

ଚମ୍ପା—ଦାସି ! ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଗୋଟିଏ ଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧାଇ ମାଇକିନିଆ ବେଶରେ ଦୂର ଗାଧରେ ବସାଇ ଦେ, ସେ ସେଠି ମୁଣ୍ଡ ଢାଙ୍କନ୍ତୁ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ—ଠିକ୍ କଥା, ସେଇଆ କର (ତଥାକରଣ) ।

ଚମ୍ପା—ଦାସି ଦ୍ୱାର ଖୋଲି ଦେ ।

ବାବାଜୀ—(ମଠ ବାବୁ ବଳି ପାଲୁର ଏକ ମୂର୍ତ୍ତି ଓ ପ୍ରସାଦ ନେଇ ପ୍ରବେଶ) ଆହେ ମା, ଏତେ ଡେରି କାହିଁକି ହେଲା ?

ଦାସୀ—ବସ ଭଲ ଗାଇ ଚିଳିଟି କାମ ଥିଲା ।

ବାବାଜୀ — ଆମେ ବାବାଜୀ ଲୋକ, କ'ଣ ବା ଜାଣୁ !
ଏ ସୁନା ଠାକୁର ମୂର୍ତ୍ତିଏ ନଅ, ଆମକଥା ବୁଝିଲେ
ଆମେ ଜଣାଉ !

ଚମ୍ପା — ଗୀତ

(ହେ ଜୀବଧନ — ବୃନ୍ଦେ)

ନବନାଗର, କର୍ପୂର ଦ୍ୱୀପ ତରତର । ଘୋଷା ।
ଭୃଙ୍ଗ ବନ୍ଦନା ଗାନ   ଲଖ ମଂଜୁ ବଚନ
ସୁସ୍ୱାଦୁ ଗୀରଣ ମନ୍ଥର । ୧ ।

(ବାବାଜୀର ତନ୍ମୟ ନୃତ୍ୟ)

ଚମ୍ପା — ହଉ ହେ ବସିଲେ ! ଏତର ତରତର ହେଉଛ
କାହିଁ ? ଏ ତରବରିଆ କାମ ନୁହେ ।

ଦୂତ — (ପ୍ରବେଶି) କଣ କବାଟ ଫିଟୁଛି ?

ବାବାଜୀ — ହଉ ଲୋ ମା, ଦାଣ୍ଡରେ କିଏ ଡାକୁଛି !

ଚମ୍ପା — ବେଶ୍ୟା ଘରକୁ ବାରଲୋକ ଆସନ୍ତି, ଆସିବେ,
ସେଥିରେ ତୁମର କ'ଣ ଅଛି ।

ଦୂତ — ଓହୋ ! ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆମୃତ ପକାଇଲେ ।

ବାବାଜୀ — (ସ୍ୱଗତ) ଏ ତ ରାଜାଙ୍କ ଦୂତର ପରି ସ୍ୱର
ଶୁଣାଯାଉଛି, ଯେବେ ଆମ୍ଭକୁ ସେ ଦେଖେ, ଆମ
କଥା ଶେଷ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ମା, ଉପାୟର ଡମ
ହାତ ଧରୁଛି ।

ଦାସୀ — ତୁମେ ଯାଉ ନାହିଁ ? ସେଇ ବାଟେ ପଳେଇ
ହୋଇ ଯିବ ।

ବାବାଜୀ — ଆରେ ମହବା କଥା କହୁଛୁ ! ତୋ ଗୋଡ଼
ତଳେ ପଡ଼ୁଛି, ମୋତେ ଜଲ୍ଦି ଉପାୟରେ ଏଠୁ
ରକ୍ଷାକର ।

ଦାସୀ — ବାବାଜୀ, ଆଜଯାଏ ତ ବାବାଜୀ ହୋଇଥିଲ,
ଆଜ ଏକା ମାତାଜୀ ସାଜିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ବାବାଜୀ — କିଛି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ, ଯାହା କହିବା କହ ।

ଦାସୀ — ନଅ, ଏ ଶାଢ଼ୀଟାକୁ ପିନ୍ଧ ସେ ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ
ଲୋକଟି ମୃଗ ଉଡ଼ୁଛି ତା ନିକଟରେ ବସି ତତ
ପ୍ରକାର ମୃଗ ଉଡ଼ାଇବ ।

ବାବାଜୀ — ହେଉ ହେଉ, କିଛି ଉଜର ନାହିଁ । ମାଳଜଡ଼ା
ହୋଇଥିଲ, ଏବେ ମୃଗ ଉଡ଼ା ହେବ ସେଥିରେ
କଣ ? (ତଥାକରଣ)

ଦୂତ — ଆରେ ଖୋଲିଲୁ ।

ଚମ୍ପା — ଯା ଦାସୀ ! ଡାକ ଆ'ଣେ ।

ଦୂତ — ଓହୋ; ଓଳିଏ ହେଲା ଆସି ଆମେ ବଡ଼
ଦରବାଜା ହେଲୁଣି ।

ଚମ୍ପା — ବନ୍ଧୁ, ତୁମ୍ଭେ ଆସିବ ବୋଲି ମୋ ମନରେ
କେବେ ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିଲା ।

ଦୂତ — ସ୍ତ୍ରୀ ନା ଗୋଟାଏ କଥା, ଜବାବ୍ ନା ଅଛା ।

ଚମ୍ପା — ଗୀତ

(ହେ ସଖି ମନ ମଜ୍ଜାଇ — ବୃନ୍ଦେ)

ସ୍ୱପ୍ନରେ ନ ଥିଲା ମନେ ସତେ ବନ୍ଧୁ ଆସିବ ବୋଲି,
ମାଉଣରେ ମନ   ଗଲାଣି ମୁଁ ସହି
ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ହେଲ ବୋଲି ଥିଲି ମୁଁ ଭାଳି । ଘୋ ।
ବନ୍ଧୁ ! ତୁମ୍ଭ ଆସିବା ଲକ୍ଷଣ ଦେଖି ସାହାକ
ଲଜ୍ଜୁ ଲାଗିଲାଣି ତା ମୋ ମନ ଜାଣେ ।

ଦୂତ — (ଲମ୍ବହୋଇ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି) ଅପରାଧ
କ୍ଷମା କର, ମୋର ସେତା ଭୁଲ ।

ଚମ୍ପା — ଗୀତ

ଯା ହେବାର ତ ହେଲାଣି ହେଉ,
ତା ଆଗେ କହିବ ଆଉ
ଯାଉ ଯାଉ ଏ ଜୀବନ ଯାଉ
ପ୍ରକୃତ ଭ୍ରମର ମୁଖର ନିଷ୍ଠୁର,
କମଠ ପଦ୍ମେ ତାଙ୍କ ବାଉ । ୨ ।
ଧିକ ତରୁଣୀ ଜୀବନକୁ, ପୁଣି କେଶେ ବାଜାମଣି
ବ୍ୟଥିତ ଥିଲି । ହଉ ତେବେ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଆସ ।

ଦୂତ — ଭଲ, ଭଲ ।

ରାଜା — କିଏ ଅଛି, କବାଟ ଖୋଲ ।

ଦୂତ — ମଲରେ ବାବା, ମହାରାଜ ତ ଆସିଲେଣି ! ମୁଁ
ଏବା ଯିବ କୁଆଡ଼େ ? ହେ ଦାସୀ ! ମୋତେ
ଲୁଚିବାକୁ ବାହାର କର ।

ଚମ୍ପା — ସେଥିରେ କ'ଣ ଅଛି, ତେମେ ଡରୁନାହିଁ ।

ଦୂତ — ଆରେ ମୋ କସିବା ଶୋଇଯାଉ, ତୁ ମୋତେ
ଏଥିରୁ କେମିତି ଉଦ୍ଧାର କର ।

ଚମ୍ପା — ସେ ଦାସୀ ମୃଗ ଉଡ଼ାଉଛି, ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ
କହ ତା ନିକଟେ ବସାଇ ଦେ, ମୃଗ ଉଡ଼ାଉ ଏ
(ତଥାକରଣ)

(ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଖି ଚମ୍ପା ଆଡ଼ ଆଡ଼ ହେବା)

ରାଜା — ବାଇଆ ହେବ, ଆସ ପଲଙ୍କକୁ ଆସ, ଆଡ଼ ଆଡ଼ ହେଉଛ କାହିଁକି ?

ଗୀତ

(ସଜ ସଜେଇ ମୁଁ ଛି — ବୃତ୍ତେ)

ଆଖି ଭରିଲା ଲଖି ସଖି ବାରିଜାକ୍ଷିରେ
ଶଙ୍କା ନ କର ଚଖା ପ୍ରୀତିରେ ।
ରୂପଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେବାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପାଉ ନାହିଁ
ତୋ ସମ କଣ ନାହିଁ କ୍ଷିତିରେ । ପଦ ।

ହେ ସୁନ୍ଦରି ! ତୋ ପରି ରୂପବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଏ ଜଗତରେ ମୁଁ ଆଉ ଦେଖି ନ ଥିଲି । ଆସ ପଲଙ୍କକୁ ଆସ । ଲାଜ କାହାକୁ କରୁଛ ?

ଗୀତ

ରସରଙ୍ଗିମା ରସରଙ୍ଗ କର ତୋ ସଙ୍ଗ
ତରଙ୍ଗେ ତୋ କୁଚେ ମାତରେ ।
ମନ୍ଦର ଭରକା ତୋ ସୁନ୍ଦର ଅଙ୍ଗେ
ମନ ଭଙ୍ଗ ନ ଦେବୁ ଆଜ ରାତରେ ।୧।

ସୁନ୍ଦରି ! ତୋ ରୂପ ଲାବଣ୍ୟ ଦେଖି ମନ୍ମଥ ଜ୍ୱାଳାରେ ଅଧୀର ହୋଇ ପଡ଼ିଲିଣି । ଆଉ କଷ୍ଟ ଦିଅନା, ଓଃ, ମୁଁ ଜଳିଲି ।

ଗୀତ

କୁନ୍ଦରଦନୀ ଧନୀ ଧନ ଜଣ ରେ ଗଣି
ବସିଚ ତୋର ବେଣୀବୃତ୍ତି ରେ ।
ଆସ ମୋ ଅଙ୍କେ ବସ ଦିଅ ସୁରତରସ
ହେଉ ତୋହର ପ୍ରୀତି ଖ୍ୟାତରେ ।୨।

ସୁନ୍ଦରି ! ତୋର ପ୍ରକୃତ ପାଉଣା ଗଣିନେ । ଆଉ ବିଳମ୍ବ କରନା ।

ଗୀତ

ଦୁଷ୍ଟ ମାର ପ୍ରତାପ ଦିଏ ମୋତେ ସନ୍ତାପ
ଜଳୁଛି ଚିତ୍ତ ମୋହ ପ୍ରୀତ ରେ ।
ବାଞ୍ଛ ନ କର ସେତ୍ତ ଦିଅ ନାଗରୀ ବର
ବାଳକୃଷ୍ଣ ଏ ରସକୁ ଚିନ୍ତରେ । ୩ ।

ସୁନ୍ଦରି ! ବାଞ୍ଛା କରନା, ଆସ, ମୋତେ ଏ ବିରହ ଜ୍ୱାଳାରୁ ଉଦ୍ଧାର କର ।

ଚମ୍ପା — ମହାରାଜ, ମୋର ଗୋଟିଏ ନିବେଦନ ଶୁଣା କରନ୍ତୁ ।

ରାଜା — ତୁମ୍ଭର କି ନିବେଦନ ?

ଚମ୍ପା — ଗୀତ

(ଆହାରେ ବିଧାତା କି ନ କଲୁ — ବୃତ୍ତେ)

ହେ ସାର୍ବଭୌମ ନରେଶ
କ୍ଷମା କର ବାରେ ଦାସୀ ଦୋଷ ।
ମୋ କର୍ମ ବିଫଳ ହେଲା ଅମଙ୍ଗଳ
ଲଜ୍ଜା ହୁଏ କହିବାକୁ ଗୀର ।
ଆହେ ମହୀପାଳ,
ବୃଥା ହେଲା (ମୋର) ପରିଶ୍ରମ ଫଳ ।୧।

ମହାରାଜ, ଆପଣଙ୍କ ଆସିବାଟି ବୃଥା ହୋଇଗଲା ।

ରାଜା — କାରଣ କଣ ?

ଚମ୍ପା — ଗୀତ

ଅସ୍ପର୍ଶ ହୋଇଛି ଅଙ୍ଗ ମୋର
ତେଣୁ ସଙ୍ଗ ନ ଇଚ୍ଛେ ନାଗର,
ମୁଁ ଋତୁମତୀ ହୋଇଛି ନୃପତି
ତେଣୁ କରେ ଶାନ୍ତ କ୍ଷିତୀଶ୍ୱର
କର ପ୍ରତୀକାର,
ଅନ୍ୟ ଦିନେ ହେବଟି ପ୍ରୀତି ସମର । ୨ ।

ମହାରାଜ ! ମୁଁ ଆଜ ଋତୁମତୀ ହୋଇଛି । ମୋର ଅଙ୍ଗ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା ଆପଣଙ୍କର ଉଚିତ ନୁହେ ।

ରାଜା — ସୁନ୍ଦରି ! ସେ କଥା ଶୁଣନା, ଆସ ପଲଙ୍କକୁ ଆସ (ଛୁଇଁବାକୁ ଉଦ୍ୟତ) ।

ଦାସୀ — ମହା, ସ୍ତ୍ରୀ ନା ଗୋଟାଏ କଥା, ସେ ପରି ଅଲଗା ମଣିଷ ! ତମ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଟିକିଏ ଡର ନାହିଁ । ସେଥିରେ ତୁମର ଲୁଟି ।

ରାଜା — ସୁନ୍ଦରି, ସେ କଥା କହନା, ଶୀଘ୍ର ମୋର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଚମ୍ପା — ମହାରାଜ ! ଦିନ ଚାରିଟା ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ରାଜା — ଗୀତ

(କଦରେ ଜଗଇ — ବୃତ୍ତେ)

ନବଲଳିତା ମୋ ପ୍ରେମଶୀଳା
(ମୋତେ) କଳାକଳ କଥା କହନା ରେ ।

ଚକୋରର ମୁଖ ସୁଖ ବାହାରିଛି
ମୋତେ ଚନ୍ଦ୍ର ବାଧାରେ ବନ୍ଦନା ରେ ।ପଦ।

ସୁନ୍ଦରୀ ! ସେ ଦୃଶ୍ୟକୁ ଦେଖା ଯାଉ ଛଡ଼, ଆସ ପଲଙ୍କକୁ ଆସ ।

ଚମ୍ପା—ମହାରାଜ ! ଆପଣ ନ୍ୟାୟପ୍ରଭୁ ହୋଇ ଅନ୍ୟାୟ କରିବା କଣ ଉଚିତ ହେଉଛି ।

ରାଜା— ଗୀତ

ନବ ନବୀନା ହେଉ ଭଜନା
ତୋହ ବିନା ଆଉ ନାହିଁନା ରେ ।
ଶଶୀହାସୀ ଆସି ମୋ ପଲଙ୍କେ ବସି
ତୋଷ ହେଉ ଆଉ ବନ୍ଦନା ରେ ।୧।

ସୁନ୍ଦରୀ ! ତୋ ନକଟକୁ ଫେରିଯିବା ପାଇଁ ମନ ହେଉ ନାହିଁ । ମୋତେ ନିରାଶ କରନା ।

ଚମ୍ପା—ମହାରାଜ ! ସେ ମୋ ଜର୍ମ ଦୋଷ, ଆଉ ସେଥିରେ ମାତନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ରାଜା— ଗୀତ

ନବଯନ୍ତ୍ର ବସ୍ତ୍ରୀ ଛନ୍ଦ ନ କର ବେଣୀ
ମନ ନେଲେ ତୁ ଆଉ ସୁନ୍ଦାନା ରେ ।
ବାଳକୃଷ୍ଣ ଭଣି ଆସ ରମ୍ୟାମଣି
ରତିରସେ ମତ ମୋହନା ରେ ।୨।

ସୁନ୍ଦରୀ ! ଆଉ ଦଣ୍ଡହଣ୍ଡା କରନା, ମୋତେ ଜନ୍ମ ଭୁଲି ବାଟ ଦେଖା ଯାଉ ନାହିଁ ।

ଚମ୍ପା—ମହାରାଜ ! ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଉପାୟ ଦେଉ ।

ରାଜା—କ ଉପାୟ ।

ଚମ୍ପା—ଦାସୀ ! ତୁ ରାଜାଙ୍କ ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କର ଯା, ମୋ ରାଣୀଟି ।

ଦାସୀ—ହେଉଅ ଚନ୍ଦନା; ଜନ ଜନ ହେଲୁ ଜର ସର୍ବରେ ମୋ ଅବସ୍ଥା ରାଣୀ ଅଧ ଦେହ ଠିଆ ହେବାକୁ ବଳ ପାଉ ନାହିଁ, ଜମର ପୁଣି ବଳବ ।

ଚମ୍ପା—(ରେଖାଙ୍କ ଆଦମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ରାଜା ପ୍ରତି ।)

ଗୀତ

ଏ ଯେବେ ମୋହର ସଜନି ମାର
ତାହା ହର ପ୍ରୀତର,
ଦଉଡର ହନ୍ତ କରିବ ମୋ ସଖି
ଆହାର ମୁଖେ ଆହାର ଦେଇ,
କ୍ଷମ କରିବାଇଁ ।
ବାଳ ବୋଲେ ସୁଖେ ଉଠ ଉଠି ସ୍ୱାନ୍ତ । ୩ ।

ମହାରାଜ ! ଏ ଯେ ନୂଆ ଦାସୀମାନେ ଅଛନ୍ତି, ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେ ଆପଣଙ୍କ ମନୋମତ ହୁଏ ତାକୁ ସଙ୍ଗତ ପ୍ରେମାଳାପ କରି ଆଜ ରାତିଟା ଦୁଃଖେ ସୁଖେ କଟାଇ ଦିଅନ୍ତୁ, (ଦାସୀ ପ୍ରତି) ଆସିଲୁ ।

ରାଜା—(ଦ୍ୱାରଜଣଙ୍କ ପ୍ରତି) ଦାସୀଜଣ ! ତୁମମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସୁନ୍ଦରୀ ଜଣେ ଶୀଘ୍ର ଉଠି ଆସ ।

(ସମସ୍ତଙ୍କ ଅଣିବା ଅବନତ)

ରାଜା— ଗୀତ

(ତାଳ ଝୁମରା)

ଆସ ଆସ ରେ ନାରିସ୍ୱାରୁ,
ସବସ୍ତ ଆସି ଶେଷ ହୋଇ ଯାଉଛି ଗର । ଘୋ ।

ସୁନ୍ଦରୀ ! କେଣ୍ଡା ହୋଇ ଲଜ୍ଜା କଣ କରୁଛ । ଆଉ ସତ ବେଶି ନାହିଁ ଆସ ଶୀଘ୍ର ଆସ ।

ଗୀତ

କାମ କୋଦଣ୍ଡେ ପିଣ୍ଡ ହେଉଛି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ;
ସ୍କନ୍ଧେ ଆସି ମୋ ଗଣ୍ଡେ ଚୁମ୍ବନ ଦିଅ ଧର । ୧ ।

ହେ ସୁନ୍ଦରୀ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ କ'ଣ କେଉଁଠି କଲ ନାହିଁ ? (ରାଜା କୋଷଣ୍ଡ ହାତ ଧରି)

ଗୀତ

ପ୍ରିୟ ଲଳନା ମାନ
ନ କର ନାସ୍ତ ରଚନ,
ହଉଛି ମୋର ଜୀବନ
ବାଳରେ ନାହିଁ ସ୍ଥିର । ୨ ।

ଆସ, ଉଠିଆସ । ଭୟ କାହାକୁ ?

କୋଷଣ୍ଡ—(ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ହୋଇ) ରକ୍ଷାକର ମହାରାଜ ! ମୁଁ ଗୋଟିଏ ବୃଦ୍ଧ ଜାମରେ ଉଦ୍ଧ ପାଉଛି ।

ରାଜା—କୋଷଣ୍ଡେ ! ଲଜ୍ଜା ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ, ସ୍ତ୍ରୀ ବୁଦ୍ଧାଳ ଘାଟରେ ବସି କ ଜାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲ ?

କୋଷଣ୍ଡ—ମୃଗ ଉଡୁଥିଲ ।

ରାଜା—ଛି, ଛି, (ଦାଦାଡ ପ୍ରତି) ଆସ ତୁମେ ଆସ ।

(ଏକ ସମୟରେ ଉଭୟଙ୍କୁ ଉଠାଇବା)

ଏ କ ଅଦ୍ଭୁତ କାଣ୍ଡ, ସେ ସ୍ତ୍ରୀ ଗଲା କୁଆଡ଼େ ?

ଗୀତ — (ଗାଇବ ବ ଗାନ — ଜୁଲେ)

କେଉଁଣେ ଗଲୁ ଦୋଷୀ ସେ ନବ ନାଗରୀ
ସୁତନୁଙ୍କ ସବାଧର ରେ । ଦୋଷୀ ।

ଦୂତ — ଜ୍ୟୋତିଷେ ସେ ରମଣୀ କୁଆଡ଼େ ଗଲା ?

ରାଜା — ଗୀତ

ମୃଗତୃଷ୍ଣାକୁ ମୁଁ ମଣିଲି ସଲିଳ
ପ୍ରୀତି ସୁଧା ଭ୍ରମେ ଭକ୍ଷିଲି ଗରଳ,
ଗ୍ରହ ନାସ୍ତି ଜାତ କେଲି ଅତଖ୍ୟାତ,
ସତ୍ତ୍ୱ ନୂତେ ଲଜ୍ଜା ଭରେ ରେ । ୧ ।

ଦୂତ ! ମଣ୍ଡିତାକୁ ଜଳ ମଣି ଭବ ପିଇବାକୁ ଯାଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଘୋର ବିପଦରେ ପଡ଼ିଲ, (ଜ୍ୟୋତିଷ ପ୍ରତି) ଜ୍ୟୋତିଷେ ! ସେ ସ୍ତ୍ରୀ କିଏ, ତାର ବୁଦ୍ଧି ତ ବଡ଼ ସରସ ।

(ଜ୍ୟୋତିଷ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଗୀତ)

ଶ୍ରମାବର ମହିମା ବୁଝି
ବଖାଣିଲ ଆସି ନାଗରମଣି,
ଜାଣି ନ ଥିଲୁ ତା ଚତୁରଙ୍କ କଥା
ଟଙ୍କା ଗୁଡ଼ା ଦେଲୁ ଗଣି ।ଘେନା

ମହାରାଜ ! କଣ କହିବୁଁ, ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ାକ ଅକାରଣ ଗଣିଦେଲୁ ।

ରାଜା — ତୁମ୍ଭେମାନେ ସେହିପରି ଅବିବେକୀ, ନୋହିଲେ କ ଏତେ ଅବସ୍ଥା ହୋଇଥାନ୍ତା !

ସମସ୍ତେ — ମହାରାଜ ! କଣ କହିବୁ ?

ଗୀତ

ଶ୍ରୀଭ ପାଦେ ଗଢ଼ ତ ବୁଢ଼ ମଲୁ
ଅମ୍ଭେ ସୁଧର୍ମି ଦୃଢ଼ ଦୁର୍ଗମ ତାହାର ନ ଜାଣିଲୁ
ଶୀଘ୍ର ବଳେ ଛଳେ ଦୂର ଦେଲୁ ଯା ଆସି । ୧ ।

ମହାରାଜ ! ଅମ୍ଭେମାନେ ଏତେ ଛନ୍ଦ ଜାଣୁନାହୁଁ । ଆପଣ ଜାଣନ୍ତି, ଏ କାଣ୍ଡ ତାହାହାର ହୋଇଛି ।

ରାଜା — ତାହାହାର ।

ସମସ୍ତେ — ଗୀତ

ମନ୍ତ୍ରୀ ଭଲ ଏତେ ଦିନର
ଦେଖାଇଛି ନାଗ କୌଶଳ
ଭଣ୍ଡାରର ଖାଇ ଶିଖିଲ୍ ଏପରି
ବାଳାମଣି ଗୁଣ ଦେଖିଛୁ ଫୁର । ୨ ।

ମହାରାଜ ! ମନ୍ତ୍ରୀ ଅପମାନ ଦେବାକୁ ଏତେ ଫନ୍ଦିର କରିଛି ।

ରାଜା — ଜ୍ୟୋତିଷ, ମନ୍ତ୍ରୀ ହାର ଏତେ କାଣ୍ଡ ! ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ ।

ରାଜା — ଗୀତ

ଧରି ମନ୍ତ୍ରୀ ଆଜ ହରିବ ତା ଧୃତ,
ସାରିବ ଗାରିମା ଭେଟେବ ଦୂତ ଶାନ୍ତ
ଯଶ ଦେଇ ନୋତ୍ସ ସାଧିବଟି କାଳ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ଭଣେ ସାରରେ । ୨ ।

ଦୂତ ! ତୁ ଶୀଘ୍ର ଯା ମନ୍ତ୍ରୀକୁ ବେକ ସଙ୍ଗରେ ଧରିଆଣ, ମୁଁ ମୂର୍ଖର ପାପର ପ୍ରତିକାର କାଢ଼ ଦେଖିବି ।

(ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

୧ମ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜସଭା)

ରାଜା — ମନ୍ତ୍ରୀନ୍ ! ନାରୀର ସ୍ୱରୂପ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଶୀଦ ଥିଲ୍ ଯେଉଁ ପାଦ ଜାଣିଛୁରେ ମୂର୍ଖ । ଏଣିକି ମୋ ଆଜ୍ଞା ପାଳ କର ତୁ ପ୍ରବଣ, ବାସଗୃହ ଏକ ମୋର କରିବୁ ନିର୍ମାଣ । ଭୂମିରୁ ହାଦଶ ହାତ ହୋଇଥିବ ଉଚ୍ଚା, ଖମ୍ବ କବା କାନ୍ଥ କିଛି ନ ହେବଟି ଜେତା । ଦୁଇଦିନ ମଧ୍ୟେ ଏହା କରିବୁ ଗୋଚର, ନୋହିଲେ ସବଂଶେ ତୋତେ କରାଇବି ଶୂଳେ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — ମହାରାଜ, ଅସମ୍ଭବ ଏହା, କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ଅଧୀନେ ଅସାଧ୍ୟ ଅଟଇ ଏହା ମାନବ ଶକତେ ।

ରାଜା — ସେକଥା ଶୁଣିବ ନାହିଁ, ଯା ମୂର୍ଖ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଭଗବାନ, ପୁଣି ଏ ବିପଦରେ ମୋତେ ଡାକୁ ଛ କୃପାକରନ୍ତି ? ଏ ଅସମ୍ଭବ କଥା ବା ସମ୍ଭବ

କହନ୍ତି, ମୁଁ ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଖାଇବି ? ତେବେ ଯାଅ, ସେହି କନ୍ୟାର କଳଙ୍କ, ଜଗତରେ ଯଶ ଅଛି ସ୍ୱାର୍ଥ ପ୍ରଚାର । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

୬ଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

(ମନ୍ତ୍ରୀ ଗୃହ)

(ଚମ୍ପା, ବନ୍ଧୁଘୋଷ ଓ କନକ)

ଚମ୍ପା— ପିତା ! ଆଜ ରାଜା ବରବାବୁଙ୍କୁ ଡକାଇ କଣ କହିଲେ କି ? ମୋ ମନରେ କେତେ ସନ୍ଦେହ ଆସୁଛି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ— ଗୀତ

(ଧନ୍ୟ ଦେବ ସ୍ୱାମୀ— ରୂପକେ)

କଥି ଆଜ ବୁଝି କହିଲି କଥା,
ଅସାଧ୍ୟ କଥାକୁ ସୁସାଧ୍ୟ ଦେବକୁ
ସହୁ ଗୁରୁ ପ୍ରାଣେ ଏଏ ଯାତନା । ଘୋଷା ।

ଚମ୍ପା ! ରାଜା ଆଜ ଯେଉଁ ଅସାଧ୍ୟ କଥା କହୁଛି, ତା ସ୍ମରଣ କଲ ବେଳକୁ ହୃଦୟ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଯାଉଛି ।

ଚମ୍ପା— କି କଥା, ପିତା ?

ମନ୍ତ୍ରୀ— ଗୀତ

ଆଜ ଚାହୁଁଛି ନୃପବର,
ରୂପ ଏକ ଦେବ ଦର୍ପଣ
ଏକା ତାଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେ ରହିଥିବ ବନ୍ଦେ,
ଦ୍ୱାଦଶ ହାତରୁ ନ ହେବ ଊଣା ।୧।

ଚମ୍ପା ! ଗୋଟିଏ ଘର ତୋଳି ହେବ, ସେଥିରେ ତାଙ୍କ ଚମ୍ପା ଛୁଞ୍ଚି ଲାଗିବ ନାହିଁ, ସବୁଟି କାଗଜର ଉପରେ ରହିଥିବ ।

ଚମ୍ପା— ପିତା ! ଏଥିଲାଗି ଏତେ ଭାବନା ।

ମନ୍ତ୍ରୀ— ଗୀତ

ଏଥିକୁ ମୁଁ ମନୁଷ୍ୟ ଜାଣ,
ବୁଝ ବଳ ମୋତେ ଦୁଃଖଇ,
ଯୁକ୍ତି କରିବାକୁ ବସି ଲାଗିଛି
ଘର ବାନ୍ଧିବାକୁ କଲ ରଚନା ।୨।

ଚମ୍ପା ! ଏ ଉପାୟ କହୁଛ ? ମୋତେ ଏଥି ବୁଦ୍ଧି ବାଟ ଦିଶୁ ନାହିଁ ।

ଚମ୍ପା— ନ ବୁଝି ଚିନ୍ତିତ ଚାତ, ଜାଣେ ମୁହିଁ ଉପାୟ, ବୁଦ୍ଧି ବଳେ ଦେଖାଇବି ଉତ୍ତମ ନମୁନା । ଯାହା ଯାହା ଦ୍ରବ୍ୟ ଲୋଡ଼ା କର ଆୟୋଜନ, ଏ ଘର କଥାକୁ କାହିଁ ଚିନ୍ତା କରୁଛ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ— ଚମ୍ପା ! ତେବେ କଣ ଲୋଡ଼ା ?

ଚମ୍ପା— ଅଳ୍ପ ବସ୍ତୁମାନ ଦରକାର ।

ମନ୍ତ୍ରୀ— ହଉ, ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ କେଉଟମାନଙ୍କୁ ଡାକି ଦେଉଛି, ସେମାନେ ମାଛ ଦେଇ ଯିବେ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

୭ମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଗ୍ରାମ ପଥ)

(ଚମ୍ପା ଓ କନକ କେଉଟୁଣୀ ବେଶେ)

ଗୀତ

(ଖାଣ୍ଡି ମଲ୍ହାରୀ— ରୂପକେ)

ଉଭୟେ— ଆସ ଜେ ନେବ ମାଛ ଗୋ,
ନବ ନାରୀମଣି ! ବୋଲା !
ଆସ ଗୋ ଆସ, ଏଏ ମାଛ ନବ ଆସ ।
ଆଛି ସଜ ମଣ୍ଡ ବାଲୁଅ, ଗୋଡ଼ିକା,
ଖାଇ ପ୍ରେମିକ ହେବେ ଖୁସି ଗୋ । ୧ ।

ନିଅ ଗୋ, ରୋହି ବାଲୁଅ, ଗୋଡ଼ିକା, ଅଲଣ୍ଡିକା ମସ୍ତ ହୋଇ ଆସିଛି ।

ଗୀତ

ଏହି କୁହେଁ ମଜା ବୁଝ ହେବେ ଯୁବା,
ଖୋଜିଲେ ନାହିଁ ବାଳ ଭଣି । ୨ ।

ମୋ ମାଛ ଯେଉଁ ପ୍ରେମିକମାନେ ଖାଇବେ, ତାଙ୍କର ପ୍ରେମର ହୃଦୟ ହୋଇ ଉଠିବ ।

ଚମ୍ପା— ଚାଲିଲେ କନକ ! ରାଜ୍ୟ ଯାତ କି ବୁଝିଲେ, ନାହିଁ କେହି ତ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଡ଼ଣ କଲେ ନାହିଁ ? ଚାଲ ରାଜାଙ୍କ ଘର ନିକଟକୁ ଯିବା ।

ଦୂତ—(ସ୍ୱଗତ) ଏ ଶଉଁଟି ସ୍ତ୍ରୀ କେଏ କଣ କରି ଆସିଛନ୍ତି, (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ହଇ ହେ, ତୁମ୍ଭେମାନେ କଣ ଆଣିଛ ?

ଚମ୍ପା—ଆପଣ ନେବେ କି ? କଙ୍କମାଛ ଅଛି । ଚେଙ୍ଗ, ଖଳୁର, ପୋହଳା, ବାଲିଆ ଏଇ ସବୁ ଅଛି ।

ଦୂତ—ଆଚ୍ଛା, ମୁଁ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଖବରେ ।

(ଦୂତ ପ୍ରସ୍ଥାନ ଓ ରାଜାଙ୍କୁ ଅଭିବାଦନ)

ରାଜା—ଦୂତ ! କି ଖବର ?

ଦୂତ—ମହାରାଜ ! ଦୁଇଜଣ କେଉଟୁଣୀ କଙ୍କ କଙ୍କ ମାଛ ଆଣିଛନ୍ତି ।

ରାଜା—କଙ୍କ ମାଛ ? ଆଣିଲ୍ ଦେଖିବା ।

ଚମ୍ପା— ଗୀତ

(ଆଳେ ଦୁରଦୁସ — ଝୁଲେ)

ଆସ ନୃପମଣି କରନ୍ତୁ ବନ୍ଦନ, ଭାଗିଣ କରନ୍ତୁ ମୂଲ
ଛୁଇଁ ଦୁଇଁ ମୁଁ ତ ହେଲଣି ଅକଡ ବୁଢ଼ୀ ତ ଗଲଣି ବେଳ
ସବେ ହେବେଣି ଶେଷ,
କୃପା କରନ୍ତୁ ମୋତେ ନରେଶ । ୧ ।

ମହାରାଜ ! ଟୁକ୍ ଭଲ କଙ୍କମାଛ ଅଛି । ଆପଣଙ୍କ ହାତ ଲାଗିଲେ ଅନାୟାସରେ ବଳି କରିବ ନେଇ ।

ରାଜା— ଗୀତ

ରମଣୀ ବଚନ କରରେ ଓଜନ
ଜଣା ତୁ ପଡ଼ିବେ ଧର
ଅନାଇ ଧର୍ମକୁ କଙ୍କକୁ ମୂଲ୍ୟକୁ,
ଗଲେ କପଟ ନ କର,
ସୁଣି ପଦେ (ପଦେ) କଥାରେ,
ଧନ ଗଣି ନେଇ ମାଛ ଦିଅ ମୋତେ । ୨ ।

ହେ ତରଳ ଲଲ ଝିଅ ! ସେଥିରୁ ଦୁଇଟା ମାଛ ଓଜନ କର । ଏ ଦୁଇଟିଙ୍କ ଦର କଣ ପଡ଼ିବ ?

ଚମ୍ପା— ଗୀତ

ସେଇ ବାଉଅଣା ଖଣ୍ଡ ମୋ ଜଣା,
ଅଣାକ ଗାଇଁ ଦେବାର
ଖାଉଣୀ ବେନ ଘର ମୁଁ ଚଳୁଛି
କରନ୍ତୁ ଖାଦା ବସ୍ତର ।
ଆହେ ନୃପ ଶେଖର,
ଭଜନ୍ତରେ ଝଟି ଦୃଏ ମୋର । ୩ ।

ମହାରାଜ ! ବାରଅଣା ମୋର ଖରଚ ପଡ଼ିଛି । ଆପଣ ଉପର କରି ଯାହା ଲାଭ ଦେବେ ।

ରାଜା—ଅଚ୍ଛା, ଓଜନ କର ।

ଚମ୍ପା—(ପଲ୍ଲଡ଼ କି ତୋଉ ନ ଥିବା ଦଣ୍ଡାରେ ଓଜନ କରିବା) ମହାରାଜ ! ସାଢ଼େ ଜଣା ହେଲା ।

ରାଜା— ଗୀତ

ହେଲ୍ କି ବାବୁଳୀ ଭଲବଣି ଦୁଲଳ
ଛନ୍ଦମ କରୁଛୁ କେତେ
ପଲ୍ଲଡ଼ ନ ତୋଉ ନାହିଁ ଏ ଦଣ୍ଡାର
ଓଜନ ଦେଲୁ କେମନ୍ତେ
ଅସମ୍ଭବ କଥାରେ,
ଦେଖା ଶୁଣା ନାହିଁ (ଯାହା) ଦୁନିଆରେ । ୪ ।

ହଇରେ ତରଳ ଲଲ ଝିଅ ! ଏ ତ ଅନ୍ୟାୟ କଥା । ଏ ଦଣ୍ଡାରେ ତ ପଲ୍ଲଡ଼ କମ୍ପା ତୋଉ ନାହିଁ, ଓଜନ ହେଉଛି କେମିତି ? ଆମ୍ଭକୁ କଣ ଭଣ୍ଡାଉଛୁ ?

ଚମ୍ପା— ଗୀତ

ଧାର୍ମିକ ରାଜନ ତୁମ୍ଭେ ଜ୍ଞାନବାନ
ଜାଣନ୍ତି ଜଗତ ନରେ
ପିମ୍ପ ବୋଲି ମୋତେ ଭଣ୍ଡାଉଛ କେତେ
ସଙ୍କେତ କହନ୍ତୁ ଏବେ,
ଚନ୍ଦ୍ରା କାନ୍ଥ ସ୍ତମ୍ଭରେ ।
ଦର ଦୋଳସ୍ୱ କେଉଁ ପ୍ରକାରେ । ୫ ।

ମହାରାଜ ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ପିମ୍ପ ଦେଖି ଭୁଲାଇ ଦେଉଛନ୍ତି ! ଯାହାର ରାଜ୍ୟରେ ଚନ୍ଦ୍ରା କାନ୍ଥ ଖୁଣ୍ଟରେ ଦର ଶଆର ଦୋଳଖାରେ, ସେ ରାଜ୍ୟରେ ପଲ୍ଲଡ଼ ଦଣ୍ଡାରେ ନ ଥାଇ ଓଜନ ହେବାଟା କଣ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ?

ରାଜା—ଦୂତ ! ଅଦ୍ଭୁତ କଥା । ରାଜା ଯାହା କରିବେ ପ୍ରଜାଏ ତ ଅନୁକରଣ କରିପାରନ୍ତି । ତେବେ କେଉଟୁଣୀ କଥା ଅନୁସାରେ କଣ ବାମ ଦେଇ ମାଛ ଖରିଦ କରିବା ? ନା ଏଟା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୁଲ ।

ଗୀତ

ନଗର ପ୍ରକଟ କୈବର୍ତ୍ତ ଦୁହିତ
ଭଲ୍ ଶଢ଼ଗତ ମୋତେ

ଏ କଥାକୁ ଆଉ ନ ଜାଣନ୍ତୁ କେହି
ଲେଖା ମୁଁ ଦେଉଛି ତୋତେ
ବାଳକୃଷ୍ଣ କହୁଛ,
କେହି ନାହିଁ ମୋର ଆଉ ଶୂନ୍ୟଘର । ୬ ।

ହେ ଚପଳ ଝିଅ ! ମୋର ଶୂନ୍ୟଘର ଆଜଠାରୁ ବନ୍ଦ ହେଲା, ତୁ ଆଉ ଅନ୍ୟାୟ କିଛି କରନା ।

ଚମ୍ପା—ହଉ, ମହାରାଜ ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାଜା—ଦୂତ ! ସାମାନ୍ୟ କେଉଟୁଣୀଟାଏ ମୋର କେତେ ବଡ଼ କଥା ରଦ କରିଦେଲା !

ଦୂତ—ମହାରାଜ ! ସେ କେଉଟୁଣୀ ହେଲେ କଣ ହେଲା, ତାର ବୁଦ୍ଧିଟା ଭାରି ସରସ ।

ରାଜା—ଦୂତ ! ଏ କାଣ୍ଡ ମନ୍ତ୍ରୀ ଦ୍ୱାରା ହୋଇଛି କି ?

ଦୂତ—ହଁ ମହାରାଜ ! ପ୍ରକୃତ କଥା, ନିଶ୍ଚୟ ମନ୍ତ୍ରୀର ଫିକର ହୋଇଥିବ ।

ରାଜା— ଗୀତ

(କାହାଣକେ ମନ୍ତ୍ରି—ବୃତ୍ତେ)

ଧନ୍ୟ ସେ ରମଣୀ ରକ୍ଷା କଲା ମୋ ଜୀବନଟା,
ଦାସ କରି ନାଶ କଲା ମୋର ସବୁ ଆଶା । ୧ ।

ଦୂତ ! ମୋର କେତେ ବଡ଼ ଭୁଲଟା ସାମାନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଭାଙ୍ଗି ଦେଲାଗଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନ୍ୟ ଏକ ଉପାୟ କରିବ ।

ଗୀତ

ତାଳ୍ପାବନ ବାର୍ତ୍ତା ନେଇ କଣାଅ ମନ୍ତ୍ରୀରେ
ଭବ୍ୟ ସରୋବର ଏକ ଖୋଳୁ ମୋ ରାଜ୍ୟରେ । ୨ ।

ଦୂତ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ମନ୍ତ୍ରୀକୁ କହ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ପୁଷ୍କରିଣୀ ମୋ ରାଜ୍ୟରେ ଖୋଳୁ ।

ଦୂତ—ହଉ ମହାରାଜ !

ରାଜା—କଣ କରି ଖୋଳିବ ଜାଣୁ ?

ଗୀତ

ଜନ୍ମ ଅନ୍ତେ ଜନ୍ମ ପରେ କରିବ ଖନନ,
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ତାର କରିବ ପ୍ରମାଣ । ୩ ।

ଦୂତ ! ସେ ପୋଖରୀ ଖୋଳାହେବ ଚଉଁରେ କୌଣସି ଯନ୍ତ୍ର ବା ମୂଲିଆ ଲାଗିବେ ନାହିଁ । ମୁଁ ତାର ସେ ପୁଷ୍କରିଣୀରେ ସ୍ନାନ କରିବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

୧ମ ଦୃଶ୍ୟ

(ମନ୍ତ୍ରୀ ଗୃହ)

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଦୂତ ! ତୋର ଏ ଅସମୟରେ ଆସିବା କାରଣ କଣ ?

ଦୂତ—ମହାରାଜାଙ୍କର ଆଦେଶ ହୋଇଛି, ଆଜ ରାତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପୁଷ୍କରିଣୀ ଖୋଳାହେବ, ସେଥିରେ କାଲି ସକାଳୁ ମହାରାଜ ସ୍ନାନ କରିବେ । ସେ ପୁଷ୍କରିଣୀ କୌଣସି ମୂଲିଆ ଦ୍ୱାରା ଖୋଳାହେବ ନାହିଁ ବା ଡଙ୍ଗାର ଯନ୍ତ୍ର ଲାଗିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ଆସୁଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଚମ୍ପା ! ଶୁଣିଲୁ ତ, ଆଉ ବଳ ନାହିଁ, ଏଥର କଥା ସରିଲା ।

ଚମ୍ପା—କିଛି ଭାବନା ନାହିଁ, ମୁଁ ତାର ପ୍ରତିକାର ବାଟ ନିଶ୍ଚୟ କରିବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

୨ୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ରାଜପଥ)

ରାଜା—ଦୂତ ! ଚାଲ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଯିବା, ଏଥର ମନ୍ତ୍ରୀ ନିଶ୍ଚୟ ଠକିଯିବ ।

ଦୂତ—ଆସ ମହାରାଜ ! ଆଉ ପାରିବେ ନାହିଁ ।

(ଚମ୍ପା ଓ ପୁରୁଷ ବେଶୀ ଜନକ କୃଷକେ ଥାଇ, ଥାଇ କୂଅ ନିକଟେ ମାଟିଆ ଖୋଳ)

ଚମ୍ପା—ଓହୋ ! କଣ କରିବ ? ଆଉ କେଉଁଆଡେ ଯିବ ? ବିଧାତା ମୋତେ କାହିଁକି ଏ ଦରଘରେ ଭରାଇଲୁ ?

କୃଷକ—ଆରେ, ଧଅରେ, ମଲିରେ ଲୋ, ମୋ ଆଖି ଧ'ର, ଶାଳୀ କୁଆଡ଼େ ଗଲୁ ଲୋ ?

ଚମ୍ପା—ମୁଁ ଘର ଏଇଠି ଅଛି, ଧରିଛି ତ ଆଉ କଣ କରିବ ?

କୃଷକ—ଆରେ କୋଡ଼ାରେ, ଆରେ ମଥାରେ ମାରିଲେ ଲୋ ।

ରାଜା — ଦୂତ, ଦେଖିଲୁ କିଏ ଗୋଟିଏ ଲୋକ ଏପରି ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି କାହିଁକି ?

ଦୂତ — ହଇହେ, ତୁମ୍ଭେ କିଏ ?

ଚମ୍ପା — ତୁମ୍ଭେ କିଏ ବାପା, ଆମକୁ ଟିକିଏ ଭଲ ଭରସା ଦିଅନ୍ତୁ ।

ଦୂତ — ମୁଁ ଏ ରାଜ୍ୟର ରାଜାଙ୍କ ଦୂତ ।

ଚମ୍ପା — ବାପା ! ତୁମ୍ଭର ରାଜା କୋଉଠି ଅଛନ୍ତି ?

ଦୂତ — ସେଇ ଆମ୍ଭର ଏଠି ନିକଟରେ ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି । ତୁମ୍ଭର କାତର ଡାକ ଶୁଣି ମୋତେ ତୁମ୍ଭ ନିକଟକୁ ପଠାଇଲେ ।

ଚମ୍ପା — ହେ ବାବୁ ! ତୁମ୍ଭ ରାଜାଙ୍କୁ କହ, ମୋତେ ସେ ଏ ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କରନ୍ତୁ ।

ଦୂତ — ହଉ ମୁଁ କହୁଛି (ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଫେରିଆସି) ମହାରାଜ ! ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଷ କାତରରେ ଆପଣଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ୁଛନ୍ତି ।

ରାଜା — ହଉ, ଚାଲ ଦେଖିବା (ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରବେଶ) ।

ଚମ୍ପା — ମହାରାଜ ! ଅନେକ ଦୂରରୁ ଆପଣଙ୍କ ଖ୍ୟାତି ଶୁଣି ପ୍ରାଣ ବିକଳରେ ଆସିଛୁ, ଆପଣ ଏ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ଭତ୍ରୁଅ — ଆଲୋ ମଲ ଲୋ, ଖାଲି ଗଲୁ କୁଆଡ଼େ, ଆଲୋ ଧ'ଲୋ ।

ଚମ୍ପା — ଗୀତ

(ଅପୂର୍ବ ଲତା—ରୂପକେ)

ଶୁଣ ରାଜନ, ମୁଁ ଅତି ଦୀନ,
ଶୁଣନ୍ତ ମୋହର ବେଦନ,
ଦୟାସାଗର ମୋ ଦୁଃଖ ହର
ବ୍ୟାକୁଳ ଏ ମୋର ମନ (ରାଜନ) ।୧।

ମହାରାଜ ! ସେ କଥା ମୁଁ କଣ କହିବି, କହିବାକୁ ବାକ୍ୟ ଫୁଟୁନାହିଁ ।

ଗୀତ

କାନ୍ତକୁ ମୋର, ହେବାରୁ ଜ୍ୱର
ତାହାର ପ୍ରତିକାର,
ବୋଇଲେ ବୈଦ୍ୟ ଅତି ଅସାଧ୍ୟ
କହନ୍ତେ ମାତ୍ର ତର ।୨।

ମହାରାଜ ! ମୋ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଜ୍ୱର ହେବାରୁ ବୈଦ୍ୟଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲି । ସେ ଯାହା ଅସାଧ୍ୟ ଔଷଧ ବତାଇଛନ୍ତି, ମୁଁ କଣ କରିବି ?

ରାଜା — କି ଅସାଧ୍ୟ ? ପ୍ରକାଶ କର ।

ଚମ୍ପା — ଗୀତ

କାର୍ଣ୍ଣିକୁ ଯାଇ ନେଇ ତୁମ୍ଭର
ନ ପଶି ନ ହେଲ ଡୋର,
ନୋହିଲେ ଫଳ ହେବ ନିଷ୍ଫଳ
ମରିବ କାନ୍ତ ମୋହର (ରାଜନ) ।୩।

ମହାରାଜ ! ଏ କାର୍ଣ୍ଣିକୁ ମାଠିଆଏ ପାଣି ଆସିବ, ସେ ମାଠିଆରେ ଦଉଡ଼ି ଲଗିବ ନାହିଁ ବା କେହି ପଶିକରି କାଢ଼ିବେ ନାହିଁ । ଏପରି ପାଣି ନ ଆସିଲେ ସ୍ୱାମୀ ମୋର ନିଶ୍ଚୟ ମରିବେ ।

ରାଜା — ଗୀତ

(ପ୍ରାଣସଙ୍ଗିନୀ ନ ଯିବ—ରୂପକେ)

ନବରଙ୍ଗୀ ନବରଙ୍ଗ କଥାରେ
ନବରସ ଶୁଣାଇ ତୁ ଏଠାରେ
ନ ଭସ ତୁ ଆଉ ବୃଥାରେ । ପଦ ।

ହେ ସୁନ୍ଦରି ! କି ଅସମ୍ଭବ କଥା କହୁଛୁ !

ଗୀତ

ମନ୍ଦହାସୀ ରେ ଘନକେଶୀ ରେ
ବନ ଆସିବ କି (ତୋହ) ପାଶରେ
ବୈଦ୍ୟ ଖାସରେ କହିଛି ତୋତେ ଉପହାସ କେବାରେ ।
ଶୀଳ ଜରଜା ତୁ ଯା ଫେରି ଯା
ଜନ ସମାଜେ ପାଇବୁଟି ଲଜ୍ଜା ।
ହୃଦ ଅବୁଝା, କର୍ମକୁ ବୁଝି
ନ ମେଣ୍ଟିବ ତୋର ଚିନ୍ତାରେ ।୧।

ସୁନ୍ଦରି ! ଏ ଅସମ୍ଭବ କଥା ଜଗତରେ ଶୁଣାନାହିଁ, ସେ ବୈଦ୍ୟ ତୋତେ ମିଥ୍ୟାରେ ଏପରି କହିଛି ।

ଚମ୍ପା — ଗୀତ

କର୍ଣ୍ଣ ନରେଶ କର ଖିଆଲ,
ଶିରସୀ ଶୋଭା ସନ୍ଦେଶ
ସୁଶିଳ ଜନେ ଆସିଛୁ ଏବେ
ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ସେହି ସଙ୍କଳ୍ପ ।୪।

ମହାରାଜ ! ମୋତେ ଅନ୍ୟ ବେଶରେ ଦେଖିସାରିକ କହିଲେ, ରାଜା ଚନ୍ଦ୍ରସେନ ଅନେକାନେକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା କହୁଥିଲେ । ତୋର ଏ କଥା ଅତି ସାମାନ୍ୟ । ସେ କସ୍ତୁରୀ ଏହା ସାଧନ କରିପାରିବେ ।

ରାଜା—ନା, ସୁନ୍ଦରୀ ! ମୁଁ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିବି ନାହିଁ ।

ଚମ୍ପା—ମହାରାଜ ! ଜନ୍ମ ଅବଧି ଓ ମାନବରେ ଖୋଜିଲେ ଖୋଜା ହେଉଛି, ତା ତୁଳନାରେ ମୋ କାର୍ଯ୍ୟ କେତେକ ମାତ୍ର !

ରାଜା—ଏତ ବଡ଼ ମୁସ୍କିଲ କଥା ।

ଚମ୍ପା— ଗୀତ

ନ ତୁଟ କାନ୍ତ, ତୁଟ ସାମର୍ଥ୍ୟ,
ଜାଣନ୍ତୁ ଜଳ ମୋ ତନ୍ତ୍ର
ଲୁଚିବେ ନାହିଁ ହେବ ଭସ୍ମିତ
ବାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଉଚିତ । ୫ ।

ମହାରାଜ ! ଆଉ ଭାବନା କଣ ? ଶୀଘ୍ର ଜଳ ଜାଣନ୍ତୁ, ନଚେତ୍ ସ୍ତ୍ରୀହତ୍ୟା ଦୋଷ ଲାଗିବେ ।

ରାଜା— ଗୀତ

(ତୁ) ଅଦ୍ଭୁତରେ ପୀଡ ଖାଲରେ
ମତେ ନ ଦେଖ ତୁ ଅଲେଖାକରେ
ଏ ଭ୍ରମଦାସ ଜନେ ନ ସହ
ଲେଖା ନାହିଁ ମୋ କପାଳରେ
ମିଥ୍ୟା ଅଟୁ ମୋର କଥାରେ;
ଯେବେ ଠିକରେ ପାଳନ୍ତୁ ଭିକାରେ
(ଏତୁ) ପାପ ହରରେ ତୁହି କାନ୍ତ ରେ
ବାଳକୃଷ୍ଣ କହେ କୃପାରେ । ୬ ।

ସୁନ୍ଦରୀ ! ତୁ ଘରକୁ ଯା, ରାଜା କୌଣସି ଅସମ୍ଭବକୁ ସମ୍ଭବ କରିପାରନ୍ତି ।

ଚମ୍ପା ଜୟ ମହାରାଜ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାଜା—ଦୂତ, ଏ ସେ ରମଣୀ, ମୋର କେତେ ବଡ଼ ଉପକାରୀ ନଷ୍ଟ କରିଦେଲା !

ଦୂତ—ମହାରାଜ, ମୁଁ ସମ୍ଭବ କରେଁ, ମନ୍ତ୍ରୀ ଦ୍ୱାରା ଏଥିରୁ ହୋଇଛି ।

ରାଜା— ଗୀତ

(ଆଡାରେ ଚହୁଣ—ତୁଳେ)

ସେ ଜାଗଡ଼ଗଣ କେସ୍ ଲେକେ ଯତ
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ତାର କଥା ରେ ।
ସ୍ତ୍ରୀଲୁଚିରେ ବଡ଼ ଗଲ ସେ ଲକ୍ଷୀ
ଛଳ କେଲ ମୋର ମଥାରେ । ୩ ।

ଦୂତ ! ସାମାନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଟା କେତେ ଅପମାନ କେଲା !

ଗୀତ

ଆଣି ମନ୍ତ୍ରୀ ଆଜ କଳରବ ସଚୀ,
ପୁଚ୍ଛିବ ବୁଦ୍ଧି ଯେ ଦେଉଛି ଏମନ୍ତ ।
ପୁରୁଷ ତ ନାରୀ ଜାଣ ମୁଁ ସନ୍ଦେହ
ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ ତା ମଥାରେ । ୪ ।

ଦୂତ ! ମନ୍ତ୍ରୀକୁ ଆଣି ସତ୍ୟ କଥାର ପ୍ରତ୍ୟୟ, କଏ ତାକୁ ଏ ବୁଦ୍ଧି ଦେଉଛି । ଯଦି ପୁରୁଷ ଦ୍ୱାରା ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥାଏ, ତେବେ ସେ ପୁରୁଷ ସହିତ ମିଳେଇ ଗ୍ରାମର କରି ତାକୁ ମାରିବ ।

ଦୂତ—ମହାରାଜ ଯେବେ ସେ ସ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଥାଏ !

ରାଜା— ଗୀତ

ଅବଶ୍ୟ କରି ମାରିବ ମୁଁ ପ୍ରାଣେ
ଭୃତ୍ୟଦେବ କରେ ତା ରୁଧିର ପାନେ
ଯାଅ ଦୂତଗଣେ ଆଣ ମନ୍ତ୍ରୀ କ୍ଷଣେ
ବାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବଚନ ରେ । ୬ ।

ଯଦି ମନ୍ତ୍ରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଦ୍ୱାରା ଏ କୌଶଳ ଦେଖାଉ ଥାଏ, ସେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବଧାଇ କରି ତାକୁ ମାରି ତାର ରୁଧିର ପିଇବ । ଯାଅ ଶୀଘ୍ର, ମନ୍ତ୍ରୀକୁ ଧରିଆଣ ।

(ଦୂତର ପ୍ରସ୍ଥାନ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ ସହ ପୁନଃ ପ୍ରବେଶ)

ରାଜା—ମନ୍ତ୍ରୀବର ! ତୁମ୍ଭର କୌଶଳରେ ଆଜ ଜଣେଇ ଦେଲ, ତଥ୍ୟ ଏ କୌଶଳ ପୁରୁଷ ସ୍ତ୍ରୀ ଦ୍ୱାରା ସାଧିତ ହୋଇଛି ତ ନା ସନ୍ଦେହ କରୁଛି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ପ୍ରକୃତ ସ୍ତ୍ରୀ ଦ୍ୱାରା ।

ରାଜା—ତେବେ ତାର ପରିଚୟ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଚନ୍ଦ୍ରସେନଙ୍କ କନ୍ୟା ଚମ୍ପା ।

ରାଜା — ଗୀତ

(କର୍ମମୋର ଏଡ଼େ ଦାରୁଣ-ବୃତ୍ତେ)

କଉ ଦଣ୍ଡ ଦୁହିତା ତୋହର ହେ ମନ୍ତ୍ରୀବର,

ଭା ଖୋଜ ମୁଁ ଦେଖି ଲୋଭ କରୁଛି ମନର ରେ ।ପଦ।

ମନ୍ତ୍ରୀବର, ତୁମ୍ଭର କନ୍ୟା ମୋତେ ବୁଦ୍ଧିବଳରେ ପରାଜିତ କରିଛି, ମୋତେ ତାକୁ ବିବାହ ଦିଅ ।

ରାଜା — ଗୀତ

ସୁଲକ୍ଷଣା ତୋ ଦୁଲଣୀ କରିଛି ମୋ ବୁଦ୍ଧି ହଣା,

ହେବ ମୋର ମନୋରମା ଆଣ ମୋ ଛାମୁର ।

ମନ୍ତ୍ରୀ ! ସେ ମୋର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ ହୋଇ ଏ ସିଂହାସନ ଶୋଭିବନ୍ତୁ ।

(ଗୀତ)

ଉଲମ୍ବ ନ କର କ୍ଷଣେ ଆଣ କନ୍ୟା ତତ୍କ୍ଷଣେ

ବାଳକୃଷ୍ଣ ଅନୁମାନେ ହେବ ଯୋଗ୍ୟ ମୋର ।୧।

ମନ୍ତ୍ରୀବର ! ଶୀଘ୍ର, କନ୍ୟାକୁ ମୋତେ ବିବାହ ଦିଅ । ଦୂତ ! ଶୀଘ୍ର ଯାନବାହନ ନେଇ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ କନ୍ୟାକୁ ନେଇଆସ ।

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

(ମନ୍ତ୍ରୀଗୃହ, ଚମ୍ପା ଓ ଦାସୀ)

ଚମ୍ପା — ଦାସୀ ! ପୁଣି ପିତାଙ୍କୁ ଆଜ ରାଜା ଦୂତ ପଠାଇ ଡାକ ନେଇଥିଲେ, ଏତେ ବିଳମ୍ବ ହେଲା କାହିଁକି ? ପିତା ତ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଫେରିଲେ ନାହିଁ !

ଦାସୀ — ଏଇ ସେ ଆସୁଛନ୍ତି, ମୁହଁଟା କାହିଁକି ଶୁଖି ଯାଇଛି, ଦେଖନ୍ତୁ ଟିକିଏ ।

ଚମ୍ପା — ପିତା ! ବ୍ୟସ୍ତ ହେବାର କାରଣ କଣ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଗୀତ

(କାର୍ତ୍ତନ ସୁର)

କେତେ କହିବ ଦୁହିତା ମୋ କରମ କଥାରେ,

ଉପଜ ହୋଇ ବଧାତା କରେ ହଟହଟା ରେ । ପଦ ।

ଚମ୍ପା ! ମୋ ଅର୍ଜିତ କଥା ତୋତେ କେତେ କହିବି ?

ଗୀତ

ଏ ଅବେଳା ଗିଳେ କମାର ପରଣ ଖାଇକ ପାଇ,

ଅବରଜ ଶନ୍ତାବୁଜ ବଅର୍ଥ ଜନ୍ମଟା । ୧ ।

ଚମ୍ପା ! ମୁଁ ନ ମରି ବଞ୍ଚିଛି କାହିଁକି ?

ଚମ୍ପା — ନ ବୁଝନ୍ତି ବ୍ୟସ୍ତ ପିତା କହନ୍ତୁ ସନ୍ଦେଶ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — ରାଜା ମୋତେ ଜିଣିବାରେ ଏ ବୁଦ୍ଧି ତୋତେ ଦେଇଛୁ । ମୁଁ ତୋର ନାମ ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ରାଜା ମୋତେ ତୋତେ ବିବାହ କରାଇବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରୁଛି ।

ଚମ୍ପା — ଆଉ ଜାଣିଲେ ହେବ କଣ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଗୀତ

ଗୁହିଁ ତୋ ମୁଖ କମଳ କରିଥାଉଥିଲି ମୁଁ ଭାଳ

(ତୁ) ଶୂନ୍ୟ କରିଯିବୁ କୋଳ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଗୀତରେ ।୨।

ଚମ୍ପା ! ତୋତେ ହରାଇ ମୁଁ କଣ ଘରେ ଆଉ ବଞ୍ଚିବି ?

ଚମ୍ପା — ଗୀତ

(ଭଜସ୍ୱରେ ଛନ୍ଦ ସେ — ବୃତ୍ତେ)

ହେ ତାତ, ଛାଡ଼ିଲ କର ସନ୍ତାପ

ଦଇବ ବଳକୁ ବାରେ ନାହିଁ କାର ଅଧିକ । ପଦ ।

ପିତା ! ବିଧାତା ବଳକୁ ମନୁଷ୍ୟର ଅଧିକ ଚଳେ ନାହିଁ । ଭାବିଲେ ବା କଣ ହେବ ?

ଗୀତ

କର ଯା ଲେଖିଛି କର୍ମେ ସହିବାକୁ ହେବ ଜନେ

ଭାବିଲେ କି ହେବ ସେ ଯାହାର ପୂର୍ବ ଅର୍ଜିତ । ୧ ।

ବସିଛି ଲମ୍ପଟ ନୃପ (ମୋତେ) ସନ୍ତାପ ଦେବ ବହୁତ

ନଷ୍ଟ ମୁଁ ବୁଦ୍ଧିବଳେ ହେବ ତାର ଦମ୍ଭ ମୁକ୍ତ ।୨।

ପିତା ! ନୃପତି ଅପମାନର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବା ଆଶାରେ ମୋତେ ବିବାହ କରୁଛନ୍ତି, ଦେଖାଯିବ, ଭଗବାନ କଣ କରୁଛନ୍ତି ।

ଗୀତ

ଭାବିଲେ କି ହେବ ଆଉ ସାଧୁଛି ନୃପତି ଭାଉ,

ହେଉ ବା ନ ହେଉ ବାଳକୃଷ୍ଣର ଭଜନ । ୩ ।

ଶୁଣ ତାତ ! ଉପକାର ଉପାୟ ଏକଥି ମୋ ସତୀତ୍ୱ ପ୍ରମାଣ କରିବ ଦର୍ପଣ । ଭଲ ଭାବରେ ମନ୍ତ୍ର

ଅନ୍ତରେ ରହିଣ ମଲ୍ଲିକାରେ ମାଂସ ଚର୍ମ ଭକ୍ଷିବେ କର୍ଷଣ, କବାଟ ଘର ମଧୁଗନ୍ଧା ବୃନ୍ଦେ ଥିବା ତାରେ ସ୍ମୃତି ଜଳେ ତେବେ ମୋର ଜରେ ।

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ମଧୁଗନ୍ଧା ଗୃହ

(କବାଟ ଘର ମଲ୍ଲିକା ପୁଷ୍ପର ଚମ୍ପାକୁ ଦେବା, ଚମ୍ପା ଖଟରେ ପ୍ରଭମାଟି ଶୁଆଇ ଖଟତଳେ ଲୁଚି ବସିବ।)

(ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ଶୋଇଛ, ଶୋଇଛ ରମଣି ! ରହ କ୍ଷଣେ ଶୁଆଇଛୁ ଚନ୍ଦନ ଶାର୍ଦ୍ଦ ତୋତେ ।

ଗୀତ

ତୁ ପାଷାଣ୍ଡି ନାଶ୍ୱ ଶୋଣ କଲୁ ଯେତେ ହତ।
ଭଦ୍ରାଙ୍ଗ ତୋ ଗଠନ ଯିବ ଧୂଳି ଗର୍ଭା ! ୧ ।

ପାଷାଣ୍ଡି ! ଆଜ ତୋତେ କେ ରକ୍ଷା କରିବ କହୁ ଦେଖିବ ।

ଗୀତ

ବେଶ୍ୟା ଅନେ ଆସି ମୋ ବେଶରେ ଭରି ବସା
ପ୍ରେମାକୁଳ କରି ମୋତେ କଲୁ ନୈବଦ୍ୟା ।୨।

ପାଷାଣ୍ଡି ବେଶ୍ୟା ହୋଇ ମୋତେ କ ଲଜ୍ଜା ନ ଦେଲୁ ।

ଗୀତ

ଅନୁପମ ଶଯ୍ୟା ତୋହର ହୋଇଲା ଶବ,
ସମ୍ଭାଳରେ ନାଶ ମଣି କଟେ ବାଳକୃଷ୍ଣ । ୩ ।

(ଖଡ୍ଗରେ ଫାଳିବାର ରକ୍ତ ପିଇବା ସମୟେ ରକ୍ତ ମଧୁର ଲାଗିବାରୁ) ଏ କଣ ! ଏହାର ରୁଧିର ତ ସୁମଧୁର, କ ମିଷ୍ଟ, ଓହୋ ! ମୁଁ ମୂଢ଼ କଣ କଲି; ଯେଉଁ ରମଣୀ ହୃଦରେ ସ୍ୱଣରେ ମଧୁର ଓ ଶିବ ପ୍ରଣିସ ପ୍ରବାହିତ ରକ୍ତ ମଧୁର, ମୁଁ ତାକୁ ବଧନ ପାଇଁ ଦଗ୍ଧ ବସିଲି ! ଧିକ ମୋର ଏତାଦୃଶ ପ୍ରାଣେ, କବା ପ୍ରୟୋଜନ ଆଉ, ତେବେ ମୋ ଜର୍ଜର ପ୍ରାଣେ । (ଛୁରିକା ପ୍ରତି) ହେ ଛୁରିକା ! ତୁ ଯେପରି କଣ୍ଠ ମୁଖକ୍ୟାବାନ କରି ଏହି ସୁଚତୁର ରମଣୀର ବକ୍ଷ ଭେଦି କରି ରୁଧିରକ୍ତ ହୋଇଛୁ, ସେହିପରି ମୋ ବକ୍ଷ ଭେଦ କରି ତୋର ସମସ୍ତ ତୃଷ୍ଣା ନିବାରଣ କର (ସ୍ୱହସ୍ତେ ବକ୍ଷରେ ଛୁରି ମାରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ)।

ଚମ୍ପା—(ଖଟତଳୁ ଆସି ହାତଧରି) କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଅ ନରନାଥ ! ଏ କ ବାତୁଳତା ତବ, ବୁଦ୍ଧିର ତ ନାସ୍ତର କୌଶଳ । ନାଥ ! ଯେଉଁ କଉଶଳେ ହରିଲେ ପିତାଙ୍କ ସନ୍ତାପ, ସେହି କୌଶଳେ ଆଜ ରଖିଛୁ ଏ ଅଧୀନା ଜୀବନ ।

ରାଜା—ଧନ୍ୟରେ ରମଣୀ ରତନ ! କେ କହେ ନାରୀ ଅବଳା ? ଜଗତରେ ପୁରୁଷଠାରୁ ସ୍ତ୍ରୀର ବୁଦ୍ଧି ବେଶୀ ।

(ଯବନିକା ପତନ)

ପାଣି ଧୋବଣୀ ପାର୍ଣ

ବା

ଅବର୍ଣ ଶିକ୍ଷା

ପାଣି ଧୋବଣୀ ପାର୍ଶ୍ୱ

ବା

ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷା

ସୂଚୀ ଗାନ

ଦେଖ ହେ ଭାଇ ଏ ଅମଜା ମଜା ।
ତା ସଙ୍ଗେ ଅଛଇ ଅବୁଝା ବୁଝା ॥
ସଙ୍ଗୀତ ଭକ୍ତ୍ୟମାନେ ଯେ ଥିଲେ ମାନ ।
କାଳସ୍ରୋତେ ସବେ ଗଲେଣି ଚଳ ॥
ଉଦ୍ୟାନ ହାରଣି ହୋଇଲା ମେଳ ।
କଳାଭନ୍ତ ତାକୁ ଗାଉଛ ପିଲ ॥
ଚମ୍ପାଫୁଲ ସିନା ରଖାଣ ହାର ।
କେ ଦେବ ତାହାକୁ କେଣା ଗଳାର ॥
ମଲ୍ଲିଫୁଲ ହାର ଶ୍ୟାମଙ୍କୁ ଶୋଭ ।
କେ ନେଇ ଖୋସିବ (କଉ) ରମଣୀ ଖୋଭ ।
ଯେଉଁ ରୋଗକୁ ଯେଉଁ ମହୌଷଧ ।
ନ ଜାଣି କରୁଛ ଔଷଧ ମଦ ॥
ଯେ ଯେଉଁ କାରକ ଅଟଇ ଯୋଗ୍ୟ ।
ବୁଝି ନ ଜାଣି ହୋଇଲ ଅଯୋଗ୍ୟ ॥
ବଢ଼ିବ ସ୍ୱେରଙ୍କ ବେଶ ପୁଣାଣି ।
କହୁଛେଣି ଆଗେ ଦେଖନ୍ତୁ ଯାଣି ॥
ଆମ୍ଭ ଭଳ ବୋଧ କରେଣି ଖଦ ।
(ଚନ୍ଦ୍ର) ବର ନ ଖାଇବେ ଭୂଷକୁ ଠାବ ॥
ଖାଲି ଉଦ୍ଧ ବୋଲୁ ଉଠେଣି କେତେ ।
ତାଙ୍କ ବାସ ଅଜା ଆଦର ଯେତେ ॥
ଉଠିଲେଣି କେତେ ମହତ ମାନ ।
ସେ ଫୁଲକୁ ଆଣି ଅଳଙ୍କ ବୋଲ ॥
ସେ ଫୁଲ ଯେଉଁଠ ହୋଇବ ସ୍ପନ୍ଦା ।
କରୁଛନ୍ତି ବସି କେତେକ ଗନ୍ଧା ।
ଆମ ଦେଶରେ ସେ ଦେଲେଣି ଛଣ୍ଡ ।
ତୁଳବାସି ଆଉ ମନମୋହନା ॥
ଅମଜା ହୋଇଛି ଏଇଠି ମଜା ।
ଅବୁଝିଲ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବୁଝା ॥
(ବାଳକୃଷ୍ଣ)

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ସ୍ଥାନ—ନୂଆ ଗଳିର ଘାଟ ଶାବଣୀ ଓ ରତ୍ନା ନଦୀକୁ ଯାଉଥିଲେ)

ରତ୍ନା—ଓ, ଆଉ ଡାଳ ତ ଖଉ ଚଳ !

ଶାବଣୀ—ଲଜାଣିଆ ତୁ ମଲୁ ନାହିଁ ! ଆରେ ଯୋଗିନ-ଖିଆ, ମୋ ଧନରେ ମୁଁ ଭଲ ହେଲି, ମୋ ଜମେଇରେ ମୁଁ ଭଲ ହେଲି, ତୋ ବାପ କହୁଛି କଥା ? ମୁଁ ତ ତୋତେ ମାରିବାକୁ ଯାଉନାହିଁ, ତ ତୁ ତୋଭଳି କୁହାଏ ରଣି ଦେଉଛୁ କାହିଁକି ଆସୁନାହିଁ ! ମୁଁ ଆସୁଛି ସା'ଠଉଁ ଭା ଠଉଁ । ମାଗୁଛି ଯାକୁ ତାକୁ, ସା ଘରରେ ଭଲ ଦେଉଛି ତା ଜନସ; ତୁ ଘଣ୍ଟିଆ ତୁ ବର କରୁଛୁ, ତ ଧନ ସ୍ୱାଇଛୁ ଯେ, ଖାଇ ତୋଷ ବୋଲୁ ନେଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ବୁଝିଲେ, ମୋ ଧନରେ ମାସେ ହେଇ 'ବଜାର' କରୁଛୁ । ଯଉ ମୋ କଥାରେ ରହୁ, ମୋ ବୁଦ୍ଧି ଭଲ ଖାଇ ରହୁ, ତେବେ ଯାଇ 'ବଜାର' "ଅମର" ହୋଇବ ।

ରଘୁଆ—ବାପରେ ତୋତ୍ ! ଆଜ୍ଞା କହିଲ୍, ଏ ଢଙ୍ଗ ଦେବା ଜନସ କାହାଠାରୁ ଆଣିଛୁ ?

ପାଷଣ୍ଡ—ଅରେ ଖଣ୍ଡିଆ, ଚଢ଼ିବୁ ବା କାହିଁ, ଜାଣିବୁ ବା କାହିଁ ? ମୁଁ ରାମକୃଷ୍ଣ, ବଳରାମ, ପୀତାମ୍ବର, ଜଗମ, ଜଣି, ଘଡାମ୍ବର, ଜଗଦୃପ, ଅଙ୍ଗନସ୍ତୀ, ଉପେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଧନରେ ଢଙ୍ଗ ହୋଇଛି । ଏମାନଙ୍କ ସେବାକର ଭାଇମାନଙ୍କ ଜନସ ନାଇବାରୁ ପିଦା ମୋତେ ଟିକଏ ଅଦାଇଛନ୍ତି—

ରଘୁଆ—ହଇଲେ, ମୋ ଜନସ ଜଣ ଜମା ଟିକଏ ନାଇନାହିଁ ?

ପାଷଣ୍ଡ—ହଇଲେ, ତୋ ଜନସ ଜଣ ମ ? ଯାକୁ ଜନଣ ଟଙ୍କା ମିଳେ, ସେ ଜଣ ଜନ ପାଡ଼ୁଲ ପାଏ ନାହିଁ ? ଯେ ଷିସ୍ତ ପୁଷ୍ଟ ଖାଏ, ତାକୁ ଜଣ ପ୍ରଖାଳ ଗଣ୍ଡାଏ ଅଲଗ ଯେ, ସେ ଖାଇ ପର ଦାଣ୍ଡି ବସନ୍ତ ଥାଏ ! ଘାତପଣ, ବୁଝି ନାହୁଁ ?

ରଘୁଆ—ତେବେ ଜଣି କୁ ମୋର ଜଳୁ ଧାରୁନାହିଁ ?

ପାଷଣ୍ଡ—ନା, ଜଳୁ ଧାରେ ନାହିଁ । ଯା, ସହରଯାକ ଆଜ୍ଞା ଆଜ୍ଞା ବାବୁ ଭଦ୍ରମାନଙ୍କୁ ପଚାରି ଆସିବୁ, ଜଏ କାହାର ଧାରେ । (ଜମନୋଦ୍ୟତ)

ରଘୁଆ—(ସ୍ୱଗତ) ଏ ତ ଭଲା ମାଇକନିଆ, ଦ୍ୱା ବାତ ଥାଇଁ ଥାଇଁ ଯତ ବାହାଙ୍କ ହୋଇ ଉଠଥାନ୍ତ ତ, ଅଲକ୍ଷୁଣା ମୋତେ ଫାଙ୍କି ମାରି ପାଇଲା ନାହିଁ । ଜଣ କଣବ ? ଖୋସାମଦ ଜଗମର ଜଣ ଜତେ ନ ଜଣିଲେ ଆଉ ତ ଉଦ୍ଧାର ହୋଇଯିବ । (ଦାତ ବେସର)

ରଘୁଆ— ଗୀତ

(ଭୁ) ଲୁଣ୍ଡି ଯାଆନା ମୋ ତୋଷ ଦେଲେ ହେଲା,

ପାଷଣ୍ଡ—(ଖେଁକି) ଉଚ୍ଚରୁ ଡାକୁଛୁ କଣ ଭଲ ?

ରଘୁଆ—ନାଇଥିଲି ମୋତେ ଦେଖା ନାହିଁ ।
ମୁଁ ତ ଜାଇଲି ମାତୃଛି ସ୍ୱଦମୂର୍ତ୍ତି !

ପାଷଣ୍ଡ—ଆରେ ଚୂଲିପଣ ଗୁଡ଼ ଦେ ମୋ ଆଗ
ସେତେବେଳ ଯଦା (ଶ୍ୱାନ) ହୋଇଗଲା ।୧।

ରଘୁଆ—ତୋ ବାପ ଜଣଧିଲା ଶପଥ,
ଭଲ ଦେବାକୁ ତୋ ହାତେ ମୋ ହାତ !

ପାଷଣ୍ଡ—ସେ କଥାକୁ ବୁଝ ଜହଲ୍ ତ ନାହିଁ
(ଭରେ) ସିଖାରେ ଉଡ଼ିଲ୍ ବାରବୁଲ ।୨।

ରଘୁଆ—ମୁଁ ପରଶିପା ଖାଇବା କଥା କୁ କେମନ୍ତେ ଜାଣିଲ୍ ?

ପାଷଣ୍ଡ—ଅରେ, ମୁଁ ଉତ୍ତ ତୋତେ ଏ ସହରରେ ଦେଖି ଆଲିଛି ଉତ୍ତିଲ୍ ।

ରଘୁଆ—ତେବେ ସେଥିରେ ମୋର କ୍ଷତି ।

ପାଷଣ୍ଡ—ଢଳଢଳିଆ ଯା, ତେବେ ଢଳସ ହୋଇ ବୁଲ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରଘୁଆ—ମୁଁ ଭଣ୍ଡ ବେକୁବ ଜଣ । ସବୁ ବଗାଡ଼ିଲ । ସେ ମୋତେ ଜଣ୍ଟି କହୁ ନ ଥିଲା, ମୁଁ ସେ ସେଠା-ମାନଙ୍କ କୂହାରେ ପଡ଼ି ଗୁଏଁ ଗୁଏଁ ତା ସଙ୍ଗତ ତଲଗୋଳ ଲଗାଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦଲଗଣ ହେଲ । ଏଇଥିପାଇଁ କଥାରେ ଅଛି ସବୁ "ଆପଣା ବୁଦ୍ଧିରେ ବାଘ ମାରିବ ଗଲେ, ପର ବୁଦ୍ଧିରେ ଛେଳିଟା ଚଢ଼ିବ ନାହିଁ ।" ଯାଏଁ ଯେତେ, ଅରେ ଦେଲେ ବୁଦାବୋଇ କରବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୁଃଖୀରାମ ଓ ଜବୁରାମ ପ୍ରବେଶ)

ଦୁଃଖି—ଜଦ୍ୟୋ ଅପୂର୍ବ ! ଆଉ ଜାହିଁର ଏକଲ ଏକଲ, ନାହିଁ ଦୁଆର ଘଲ, ମଧୁରର ଜାହାନ୍ତି ତ ? ଦେଖା ନାହାନ୍ତି ତ !

ଜବୁ—ହଁ, ଆସି ଥାଇ ଏଠା, ଯିବା ଏଠା ।

ଦୁଃଖି—ହଇ ହେ, ଜମ ମୁହଁଟା ଜାହିଁକି ଶୁଖିଯାଇଛି ?

ଜବୁ—କେତେଆଡ଼ୁ କେତେକଥା ମେଇ ମନଟା ଟିକଏ କାନ୍ଦୁ ଅଛି ।

ଦୁଃଖି—କଣ ସ୍ୱଭାବ ? ସେ ତ ଭାତ ଘର ଗୁଲ, ଆଉ ଅଛୁ ଜାଇ ତ ନାହିଁ । ଆସ, ଟିକଏ ସ୍ୱାଦେ ଆସ ।

ଜବୁ—କୁଆଡ଼େ ?

ଦୁଃଖି—ଆସ, ଏ ବୃକ୍ଷ ତୋଟାଦକୁ ଆସ । ଟିକଏ ବସି ଜଳଟୁଳ ଖାଇବା । କେଉଁ ଜଗତ୍ତ ତ ଦେଖାସାକ୍ଷାତ ନ ଥିଲା—

ଭକ୍ତ—ହଁ, ଭାବୁଛୁ ପିଜାକୁ ନାଉଳ କୁହେଁ, କନ୍ତୁ ଗୁଡ଼ିଆ ଦୋକାନରେ କଣ ଅଛି, କଣ ଖାଇବା ।

ଦୁଃଖି—ଭଲ ପୁରି, ଲୁଚି, କଚୁରି, ଚଇବାଣ୍ଡ, ଖିରମୋହନ, ରସଗୋଲା, ଖୁବ୍ ବଢ଼ିଆ ବଢ଼ିଆ ଜିନିଷ ଅଛି, ଆସୁନା ।

ଭକ୍ତ—ଛଡ଼୍, ସ୍ୱାଦୁ କେଡ଼େ ବଢ଼ିଆ ? ଆରେ ଖାଇବାକୁ ଯେବେ ବସୁ ସୁନ୍ଦର ହୋଟେଲରେ ଚଳନ୍ତ ପଙ୍ଖା, ବେଞ୍ଚ ପଡ଼ିଛି, ଟେବୁଲ ସଜା ହୋଇଛି, ବାବୁପରି ବସିବା, ମଉଜ କରି ଖାଇବା, ଏ ଗୁଡ଼ିଆ ଦୋକାନରେ ଭଲ ହେବ ନାହିଁ ।

ଦୁଃଖି—ତେବେ, ଏଠୁଁ ଖରିଦ କରି ନବା, ସେଠି ଖାଇବା ।

ଭକ୍ତ—ସେଠି ତ ଆହୁରି ଆହୁରି ଜିନିଷ ଅଛି । ଶୁଣ, ଅମଲେଟ, ପାଉଁରୁଟି, ବିସ୍କୁଟ, କବାବ, କଟଲେଟ, ଚାଲ, ଏଠୁ ନବୁ କଣ ପୁଣି ? ଛି, ଛି, ଆରେ ପାଉଁରୁଟି କଣ ଦେଉଥିବ ଯୁଗରେ ବୁଡ଼ୁଥିବ, ସେ ମଜାକୁ ପୁରି ଲୁଚି କେଉଁ ଗୁଣରେ ପାଇବ ।

ଦୁଃଖି—ଭଲରେ ରସଗୋଲା, ଏ କଣ ଖରାପ ?

ଭକ୍ତ—ତେମେଜୁଡ଼ାକ କଣ କଚୁରି, ଖିରମୋହନ, ରସଗୋଲା, ଦେଖେଇ ହଉଛି, ଘମ ଘମ ଘମ ଘମ ! ଜରେ ଖଣ୍ଡେ ବିସ୍କୁଟ ହେଲେ ଜେମଣ୍ଡ ଚଢ଼ୁଥିବ ଗୋଡ଼ରେ ମନ ଫୋପାଡ଼ ଦେବ । ଆଉ ତୋର ବଢ଼ିଆ କଣ ନା ରସଗୋଲା, ଖିରମୋହନ, ଆରେ ଗୋଟାଏ ଅଣ୍ଡାକୁ ସେରେ ରସଗୋଲା ସରି ହେବ ନାହିଁ । ସ୍ୱା ଜଳା ତ ଆଉ ଆଉ କେତେ ଅଛି, ଯଉ କମରରେ ଅଲଗା ଅଛି, ଖୁଲ ସେଥିରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡେ ନେଇ ପିଜା, ଏକାଠି ବସି ଖାଇ କରି ଉଠିଲା ବେଳକୁ ଗୋଡ଼ ତଳ ଖସୁଥିବ । ସେତେବେଳେ ଧସ୍‌ଟା ସବୁ ଛାଡ଼ି ଉଡ଼ୁଥିବ । ଆରେ ମୁଁ ଜାଣେ ସହରରେ ବସା କରିବ ତ କେଉଁଠି କହେ, ଆଉ ସେଥିର ବାସ କଣ, ସେ ତ ହୋଟେଲରେ ।

ଦୁଃଖି—(ସ୍ୱଗତ) ନାହିଁରେ ବାବା, ସ୍ୱା ସଙ୍ଗରେ ଗଲେ ଜାତ, କୁଳ, ମାନ, ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସବୁ ନଷ୍ଟ, ଶେଷକୁ ପୁଣି ମଣିବା କଣ । ଏଇ ବୁଦ୍ଧିରୁ ତ ବାରଯାଗାରୁ ମାଡ଼ ଖାଉଛି (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଶୁଣିଏ ! ମୁଁ ପରା ଜଗବନ୍ଧୁ ଆଶ୍ରିତ ଲୋକ, ସେ କଥା ଭୁଲାଇ କହନା ।

ଭକ୍ତ—ଜଗବନ୍ଧୁ କିଏ, ଜଗନ୍ନାଥ ? ତୁ କଣ ମୋ ପାର୍ଶ୍ୱ ବସ୍ତୁ ସବୁ ଛଡ଼ି ନାହୁଁ ତ ? ଆରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଯେଉଁ ପୁଣ୍ୟ, ଗୋଟିଏ ବେଶ୍ୟାଠାରେ ସେତିକି ଲକ୍ଷଣ, ତେବେ ତୁ ମାଳ ଜପାରୁ କଣ ପାଇବୁ ?

ଦୁଃଖି—(ସ୍ୱଗତ) ଏତ ଆଚ୍ଛା ଲୋକ ! ଠାକୁର, ଯେ ତ ଜଗତର କର୍ତ୍ତା, ତାଙ୍କୁ ପୁଣି ବେଶ୍ୟା ସହିତ ତୁଳନା କରୁଛି ! ଏ କଣ ମଣିଷ ନା ଭୂତ ! (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଶୁଣିଏ ! ତୁମ୍ଭେ ପରା ବ୍ରାହ୍ମଣ, ମୁଣ୍ଡି କର । ଆମ୍ଭେମାନେ ତୁମ୍ଭଠାରୁ ଉପଦେଶ ପାଇବା ଯୋଗ୍ୟ; ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ ଉପଦେଶ ଦେଉଛ, ତା ଉଚ୍ଚରିବା କ୍ଷଣେ ତୁମେ ଯେ ଭଲ ନରକରେ ବୁଡ଼ିବ । ସ୍ୱା ତ କେବେ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଘଟି ନାହିଁ ତ ଘଟିବ ନାହିଁ ।

ଭକ୍ତ—ଭାଇ ତ ଅଚଳ, ଆମେ ଜଣେ କଣ, ବୁଦ୍ଧା କଳିକାଳର ଫେର ଆମ୍ଭେ ଯାହା କହୁଛୁ ତା ବେଦର ଗାର । ଚାଲ, ହୋଟେଲକୁ ଚାଲ ।

ଦୁଃଖି—ଭୁଲ ତୋ ଜନ୍ମଭୂଷିଆ, ତୋ ସଙ୍ଗେ ରଣିଆ । ମୁଁ ତ ଏମିତ କେତେକୁ ଦେଖିଲଣି ।

ଭକ୍ତ—ଅରେ, ତୋର ତ ଭାରି ଅମାତ । ବଡ଼ି ବଡ଼ି ଭାଇ ତ ବସୁଛୁ ! ତୁ କେତେ ଜାତର ମଣିଷ ଯେ, ମୋତେ ଜ୍ଞାନ ଶିଖେଇବୁ ? ଅରେ ସାତ ଜନ୍ମ ତ ଗଲେ ତୁ ମୋ ପରି ଲୋକକୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବୁ ? (ହାତଧରି ହୋଟେଲକୁ ଟାଣିବା)

ଦୁଃଖି—(ଧକ୍କା ଦେଇ ହାତ ଛଡ଼ାଇ ଚାଲିଯିବା)

—*—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଦୋକାନ ଘଟା ଉପରେ ଜଗୁଆଳି ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେଇ ଉପବିଷ୍ଟ)

ମୋହନବାବୁ—ହଇରେ ଖଣ୍ଡିଏ ! ଆଉ ମନ କଷ୍ଟ କଲେ ଫଳ କଣ ? ଦେଖ ତୁଁ ତ ସର୍ବ

ହେଲା ନାହିଁ । ଯାହା ହେବାର ତ ହୋଇଗଲାଣି,
ଏଣିକି ସେକଥା ପାଶୋରିବା ।

ଜଗ—ହିଁ ପାଶୋରିବା କଥା ତ ! ଆଜି ସକାଳଠାରୁ ମାଡ଼ ଖାଇଲି, ଗାଳି ଖାଇଲି, ସେ ଅପମାନର ଶୁଝଶୋଧ ହେଲା ଯୋଡ଼େ ଲୁଗା ପାଞ୍ଚଟା ଟଙ୍କା, କାଲି ତ ସେକ୍ରେଟରି ଜଣେ ପାଣ ଓ ଜଣ୍ଡେ ରାଜ୍ଜି ଧରି ଦଉଡ଼ା ଗୁଣିବେ, ଆପଣଙ୍କ ପାଖରେ ଦଶଟା ଟଙ୍କା ଦେଇପିବେ, ତେବେ ମୋର ଏଇଟା କଣ ରୋଜଗାର ନାହିଁ ?

ମୋହନ – ଆଚ୍ଛା, ପଥିକ ଯେ ପଞ୍ଚଦାସ ହେଲା, ତାର ମୂଳ କାରଣ କଣ ?

ପାଣି—ବାବୁ ଜାଣୁ ନାହିଁ, ମୁଁ, ବୁଆଶିଆ ଜଗ, ମଧୁ, ଦୁଃଶାସନ ମିଶି ବଜାରକୁ ଯାଉଥିଁ, ଦୁଃଶାସନ କହିଲା, ଗୁଡ଼ିଆ ଦୋକାନରେ ଜଳଖିଆ ଖାଇବା ! ମୁଁ କହିଲି, ଗୁଡ଼ିଆ ଦୋକାନରେ ବସି ଗୋଟାଏ କଣ ଜଳଖିଆ ଖାଇବା, ସବୁ ଜାଗାରେ ଭିଡ଼ ଅଛି, ହୋଟେଲକୁ ଚାଲ । ସେଠି ଟେବୁଲ ଚେୟାର କେଶ ପଡ଼ିଛି, ବସି ଯାହା ଇଚ୍ଛା ଭଲ ଭଲ ଖାଇଦେବା, ଏଇ ନେଇ ତ ଗଡ଼ବଡ଼ ।

ମୋହନ—ପାଣିଏ ! ତୁମ୍ଭେ ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଳରେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ଯେଉଁରେ ଅନ୍ୟାୟ ଓ ଗର୍ହିତ କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରୁଛ, ସେଥିରେ ମ୍ଲେଚ୍ଛ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଏଥର ଅବେ ସମ୍ପ୍ରତି ହେବା ତ ଉଚିତ ନୁହେ ।

ଜଗ—ନ କହ ନ କହ ଗୁଡ଼ୁ ତ ବକୁଛନ୍ତି !

ମୋହନ—ବ୍ରାହ୍ମଣର କାର୍ଯ୍ୟ ବେଦାଧ୍ୟୟନ, ବେଦାର୍ଚ୍ଚନ, ଯଜନଯାଜନ । ଏ ସବୁରେ ଯେ ଅଜ୍ଞାନ—ଜନ, ସେ ଭିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଉଦର ପୂରଣ କରୁଛି । ସେଥିରେ କେହି ଦୋଷାରୋପ କରି ନ ପାରେ; ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ଏ ପାଖ ନା ସେ ପାଖ କେଉଁଆଡ଼େ ନ ହୋଇ ସେ ସବୁ ଗୁଡ଼ ଚୂନ କାଳ ବୋଲି ହୋଇ ନାଇଲ, ପୁଣି ଜନାଦେବେ ଏ ଆଡ଼େ ସେ ଆଡ଼େ ଉତ୍ପାତ କରି ବୁଲିଲ । ସେଥିରେ ଯେଉଁ ଲୌକିକ ଜମାଇଲ, ତା ତାରେ ଜାଣନ୍ତି ଓ ନାଇଁ ଜାଣନ୍ତି । ଏଇ ବୁଝି କହ ତ ସବୁ ଅନ୍ୟଙ୍କୁ କେଶ ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲୁଛ । ତମର ଏଇ ସବୁ ତଖା ନୂଆ ଗଣିଆ ଯୋଗ୍ୟ ଧକ୍କା ଖାଇ ଯାଉଛ ପିଲା !

ଜଗ—ହଉ ବାବୁ; ହେଲେ ହେଲା । ଆମ ଜନ୍ମଭୂମି; ଆମ ଜଣାଶୁଣିଆ ଆମ ପାଖରେ ଥାଇ, ଆଜିଠାରୁ ଆଉଟେକର ଆମର ଏତେ ।

ମୋହନ—ନ ରହିପାରି, ସେଥିପାଇଁ ଚଣ୍ଡୀବାର ମୋତି ।

ଜଗ—ସେଥିରେ କଣ ଅଛି, ବାବୁ ମୋର ଏ ମାସର ବେତନ ଯା ହେଲା ଦେଇ ଦଅନ୍ତୁ ।

ମୋହନ—କଣ ହଠାତ ଯାଉନାହିଁ !

ଜଗ - କପଡ଼ ପାଇଲି ?

ମୋହନ—ତେବେ ଏ ମାସ ତ ୨ଦିନ ଗଲେ ଦେଇଦେବା ନେଇ ନାହିଁ ?

ଜଗ—ହିଁ ନେଇଛି ।

ମୋହନ—ପୁଣି ଯେଉଁଦିନ ମଦ ଖାଇ ମାତାଲ ହୋଇ କେଣା ଦ୍ୱାରରୁ ଗୋଲମାଲ ଚିତ୍ର ହୋଇଥିଲ, ସେ ଦିନ ୫ ଟଙ୍କା ନେଇ ଇଥିରୁ ଥିଲ, ମନେ ପଡ଼ୁଛି ତ ? ଆଉ ତମର ଟଙ୍କା କୁଆଡ଼ୁ ଆସିଲା ?

ଜଗ ହଉ, ଆମର ଯେତେ ତଙ୍କା ସେତେ ଚିଠା ।

ମୋହନ—ବୁଝିଲ ନା ପାଣିଏ, ଆମର ଏଠି ଏକ ମନୁଷ୍ୟରେଖା କାମ । ପଇସା ହେଲେ ଆମକୁ ଚାକର ମିଳିବେ; ମାତ୍ର ତମଭଳି ଲୋକଙ୍କୁ ରଖି ସମସ୍ତ ବେଳେ ବିପଦରେ ପଡ଼ିବା କଥା ।

ଜଗ—ହେଉ, ହେଉ, ଆମକୁ ଓ ଚାକର ଅଭାବ ନାହିଁ ଯେ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ମଧୁ ଓ ବୁଆଶିଆ କଥୋପକଥନ)

ମଧୁ—ବୁଆଶିଆ ଭାଇ, ବୁଝିଲୁଣି ନା, ଜଗ ଭଲ ଯେଉଁଠି କାମ କରୁଥିଲା, ସେ ସେଠୁଁ ଖଲାସ ହୋଇ ଗଲାଣି ।

ବୁଆଶିଆ—କାହିଁକି ମ ?

ମଧୁ—ତାହା ଏକ ବଡ଼ ଚରିତ୍ର ଯୋଗୁଁ ବଡ଼ଲୋକ ହୋଇ-
ଯିବେ ।

ବୁଢ଼ାଭ—ଓହୋ, ତାକୁ ଯେମିତ ଆଉ ଶୁଭଶ ମିଳବ ନାହିଁ ! ଯେତେ ଅପେକ୍ଷା ରହିଥିବ ! ସେ ସେବେ ଖାଲି ସମାଜ ଲେଖି ବସିବ, ତ ମାସରେ ଶହ ଶହ ଟଙ୍କା କମେଇବ । ବଡ଼ୀ କଣ ସୁଆଳ ଏବେ ଭରି-ଜଣ୍ଡ ବୋଲି ମୋତେ ଏ ଠେଙ୍ଗା ଦେଇଛନ୍ତି । ମୁଁ ତାଙ୍କ ସବୁ ବେନ ଆସିବ । ଏତେଖ୍ଟା ଥିବାକୁ ଲଜ୍ଜା ହେଉ ନାହିଁ, ଖୁବ ବଢ଼ଣୋକ ଥିବା, ତାଙ୍କ ଗାଁ, ତାଙ୍କ ଘରଦ୍ୱାର ବେମନ୍ତ ଦେଖି ଆସିବା । ଗାଡ଼ ଟାଇମ ତ ଆସି ହୋଇଗଲା, ଭଟକେନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ ଷ୍ଟେସନ ପାଇ ଖବୁର ଭଡ଼, ସାଇକେଲଟା ତ ଅଛୁ, ଭୁ ଘରରେ ଛୁଟୀ ଦେବୁ, ବୁଲିଥିବା । ଖାଲ ଗାଡ଼ ଭ ନାହିଁ, ବୋଡାକ ଏକରକମ ବଦ, ବୁଲ ଦେବେ ? (ଉଭୟଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ଜଗଣାଥି - (ସ୍ୱଗତ) କଣ କରିବ ? ଶୁଭସ ଖଣ୍ଡିତ ଲଗ୍ନାପ୍ରୀ ହେଲ ଆସିଲ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଚଲେ କଣକ ? ତୈଳତ ଖାଇ ଖର୍ଚ୍ଚ ବଢେଇ ସାଦ୍ଧ୍ୟ ନାହିଁ, ସେ କୌଣସି ମତେ ଶୁଭଅଣ୍ଡା ଲଗାଇ କରୁ ଆରମ୍ଭ; କବୁ ହେଉ ଭାଇଗ୍ରାଣିହିତ ମୋତେ ବଡ଼ଲ ପାଇଛୁ । ଯାହା ହଉ, ବୁଢ଼ାର କଲ କେଉଁ ଲଗେଇଣି ହେଉ ଯାଉଛନ୍ତି, ତାକୁଲ ବାଟରେ ଲଗେଇ ବଦବ । ଏ ଗୋଟିଏ କଣ ଆପୁଣ ? ଆଗା କେବେହୁଁଉଦେଇ, ଧୋକା ସ୍ୱାକୁ ଦେତେବନ ବସି ରହି ନ ଥିବ ।

(ପ୍ରବେଶର ପ୍ରବେଶ)

ଜଗ—(ମୁଣ୍ଡ ଦୁହାଇଁ ଦୁହାଇଁ) ଦଲ ବଢ଼, ତମ ଘର କୋଉଁଠି କ ?

ପାଦଷ୍ଣ—ନାହିଁତ; ଆମ ଘରକୁ କେମେ କଣ ଆସିଛି ?

ଜଗ—ସ୍ୱା କଣ ଖେଳନ୍ତ ନାହିଁ ? ମୁଁ ଏ ସହରରେ ଆସୁ ପିଲାଟି ଦନୁ ଜାଉବାର ଦେଖିଛି, ତମ ଭଳି ସ୍ତ୍ରୀ କେଉଁଟିଏ ଏବେ ମାତ୍ର ଦେଖି ନ ଥିଲ । ଦେଖୁ ମୋଟେଲୁ ନ ଛବିଶ ରହିପାରିଲି ନାହିଁ ।

ପାଦଷ୍ଣ—ତମ ଘର ଏଇ ସହରରେ ?

ଜଗ—ଆମ ଘର ଭୋଠଗାଡ଼ । ଏ ସହରରେ ଆଠ ତାମସା ଭଳ ଆଉ ବଡ଼ତା ବଡ଼ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗତ ଜବଆକାଶ କହିଆସିଛୁ । ତମକୁ ଗୋଟିଏ କଥା କହିବାକୁ ମନଟା ହଉଛି—

ପାଦଷ୍ଣ—କ କଥା କହିବ ?

ଜଗ—(ସ୍ୱଗତ) ସ୍ୱା ରୂପରୁ ଅନୁମାନ ହେଉଛି, ସ୍ୱା ସୁଲଚଲଣ ଯାହା ଦେଖିଲଣି, ଏ ନିଶ୍ଚୟ ଜଣେ ରସିକା ?

ପାଦଷ୍ଣ—ମୁଁ ସାଇଛୁ ସାଆନ୍ତେ; ମୋତେ ଖବୁର ଦେଉଛୁ ।

ଜଗ—ଥିବ ତ, ଶୁଣ ଗୋଟାଏ କଥା ଶୁଣ ।

(ଗୀତ)

ଜନମୋଣୀ ମନତାପୀ
ବସି ତବେ କହୁଯାଉ ।ଲବା
ତୋ ପ୍ରେମ ନୌକାରେ
ମାଝି ମୋତେ କର ନେଇଯା ରେ ।

ପାଦଷ୍ଣ—(ସ୍ୱଗତ) ଲଗ୍ଗିଆ ମୋତେ କଣ ବାସ୍ତ ଭଳ ପାଇଲଣି କ ? ଦଉ କଣ କହୁଛ କହୁଯାଉ ।

ଜଗ—କଥା ମନେ ବସୁଛ କ ?

ପାଦଷ୍ଣ—ମୁଁ ଟିକଏ ଅନେଇଲ ଭଏ ବୁଢ଼ାକୁ ଆସୁଥିବ କଣ ?

ଜଗ— (ଗୀତ)

ତୋ ସୁଧାଅଧରୁ ସୁଧା,
ଦେଇ ମୋତେ ଭଣ କଣା,
ସୁଧ ମୁଁ ନ ଦେବେ ଜଣା (ମୋତେ),
ନେତାଳରେ ମୋହ ଯା ରେ । ୧ ।
ବୁଝି ଗାଉଛୁଟି ?

ପାଦଷ୍ଣ—ଅଛା, ମଣିଷ ବୋଲୁଠି ବଲା ଲଗେଇଣି ?

ଜଳ— (ଗୀତ)

ତୋ ହୃଦ ରତନ ହର (ମୋତେ)
ମଣିରୂପେ ବନ୍ଧାଧର;
ହୃଦ କଣ୍ଟିରେ ଧର
ଓରଣି ରୂ ଯୁକ୍ତ ଯା ରେ ।

ସଖି ! ତୋ ଗଳାରେ ଯେଉଁ ହାରଟି ନାଇଚୁ, ତା ସଙ୍ଗେ ମୋତେ ତୁଳନା କରି ତୋ ହୃଦ କଣ୍ଟିରେ ଲଗାଇଦେ, ମୁଁ କେମିତିଆ ?

ଗାବଗା— (ସ୍ୱଗତ) ଏଡ଼େ ବଡ଼େଇ (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ସେଇଠୁ ।

ଜଳ— ଗୀତ

ଛାଡ଼ି ସଙ୍ଗେ କର ଭୁଲ
ଆଉ ମୁଁ କହୁଛୁ ମୂଲ
ବାଳକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ଜଳ-
ଲେଖ ଶୋଭା ନାହିଁ ଯା ରେ ।

ସଖି ! ତୋ ସୁଧା ଅଧରରୁ ଟିକିଏ ମଧୁ ପିଇବାକୁ ଏ ମନ ଭ୍ରମର ବଡ଼ ଅଥୟ ହେଉଛି । ତୁମେ ତା ବିଶ୍ୱାସ ଯିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ତୁମକୁ ଦେଖିଲା ଦେଲଠାରୁ ମୋ ମନ ପ୍ରାଣ ତୁମର ଶ୍ରୀଚରଣରେ ସେବକ ହେବାକୁ ଲଳାୟିତ ହୋଇଛି । ତୁମେ କିଏ ? କୁଆଡ଼କୁ ଯାଉଛ ?

ଗାବଗା— ମୁଁ ଧୋବାଙ୍କର ଝିଅ, ବଡ଼ ବଡ଼ ବାବୁ ଭାୟା ସାହେବ ସୁବାଙ୍କର ଲୁଗାପଟା ଧୋଇ ଚେଟ ଚୋଟେ । ଉତ୍ତୁଆ ଖୋଲସାରେ ପାଣି ଶୁଖି ଯାଇଥିବାରୁ ନଈରେ ଟୋପେ ପାଣି ଅଛି ବୋଲି ଲୁଗାପଟା ନେଇ ଯାଉଛି ?

ଜଳ— ଆହା, ନଈ ପାଣିର ତ ନାଁ ଯାଉଛି, ଉଚ୍ଛ୍ରମ କରୁଛ, ପେଟ ଖୋଲୁଛ । ତେବେ ଜଳପାଣି ପାଖକୁ ଆସ, ଏମା ଓଷ୍ଠପୁଟରେ ବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁଖ ଭୋଗ କରିବ; ଦେଖିବ ।

ଗାବଗା— (ସ୍ୱଗତ) ଖଣ୍ଡିଆର ତ ଭାରି ଗୁମ (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ତେମେ ପରା ବ୍ରାହ୍ମଣ, ମୋତେ କେମିତି ଛୁଇଁବ ?

ଜଳ— ଆରେ ପ୍ରେମର ସ୍ଥାନାସ୍ଥାନ, ଖାଦ୍ୟାଖାଦ୍ୟ, ଜାତି ଅଜାତିର ଭେଦାଭେଦ ନାହିଁ । (ସ୍ୱଗତ) ଦେବା, କଦମଖୁଲା, ମୋର ପଛ ଏ ଜାମଟା ଫଟେଇଦେବ, ଟଙ୍କାକର ଯିବଣି ଗାଣ୍ଡିଆ ଦେବ ।

ଗାବଗା— (ସ୍ୱଗତ) ସାଉଁଟିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଆଜିକାଲି ଗାଁରେ ଅଲଗ ଦେବ ଯେ, ତାଳ ତାଳକୁ କସି ଅଖା ଧୋଉଥିବ, ଗୁଣ ଗାଉଥିବ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ତମ କଥା ବୋଲୁଚି, ମୁଁ କେମିତି ଯିବି ?

ଜଳ— (ହସି ହସି) ଆମ କଥାଟା ଏଇ କହଯାଡ଼ୁ ପଥର ବୋଠା ସାମନା ଚନ୍ଦ୍ରମୁହାଣି ଲୁଚ ଉଷା ମା ଘର । ଆହା ମୁଁ ତୁମକୁ ସେଠିକି ଯିବାକୁ କହିବି ? ତମ ଘର ମୋତେ ଦେଖାଇ ଦିଅ ସେ, ମୁଁ ସନ୍ଧ୍ୟାକୁ ହାଜର ହେବି ।

ଗାବଗା— (ଅଙ୍ଗୁଳି ଦେଖାଇ) ଏଇ ମୋର ଘର, ମୋତେ ଡେରି ହେଉଛି, ମୁଁ ଯାଉଛି ।
(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଜଳ— ଆହା ! ସତେ ମୋର ସେ ଭାଗ୍ୟ ହେବ ? ସତେ ସେ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନାକୁ ଅଙ୍କରେ ବସାଇ ମନଭଙ୍ଗା ଭଙ୍ଗାଇବି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

କମଳା— (ଚାଳ ପେଣ୍ଟୁ ପେଣ୍ଟୁ) ଗୀତ ।

ବଇବ ରେ, ମୋ କପାଳେ ଏହା ଥିଲା । ଘୋଷା ।
ଜାତ୍ୟସୁଖ ଏବେ ନ ଲଭ ଯାଉନେ
ଅବ୍ୟର୍ଥ ଜଳୁଛି ଜଳା । ୧ ।
ଧନ ଲୋଭେ ପିତା ଦେଲେ ଏ ଅବସ୍ଥା
(ମୋର) ଏ ବୋଷ-ବେଶରେ ଲଳା । ୧ ।

ଏ ଖଣ୍ଡିଆ ତ ୫ ବର୍ଷ ହେଲା ଗଲା । ସେଠିକେ ଫଣ୍ଡେ ପଠାଇଲା ନାହିଁ, କ ଘର ବୋଲି ମୁହଁରେ ଧରଇ ନାହିଁ । ମୁଁ ଏଥିରେ କରେଁ କଣ ? ଗୁହମାସ ତଳେ ଯେଉଁ କୁଆସ ବାବୁକୁ ମୋ ପାଖକୁ ଖାତାରେ ପାଇଁ ପଠାଇଥିଲା, ସେ ବାବୁ ବଡ଼ ଉତ୍ତମ ଲୋକ । ପୁଣି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯେଉଁ ମଧୁବାବୁଟି ଆସିଥିଲେ, ସେତ ବଢ଼ି ଅଧିକ । ତାଙ୍କ କଥାବୃତ୍ତ ବଡ଼ ମିଠା । ସେ ମୋର ଭାଗବତାକୁ ବଡ଼ ଭଲପାନ୍ତି । ମୁଁ ମଧ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣରେ ମନ ପ୍ରାଣ ସମର୍ପି ଦେଇଥିଲି ।

ସେ ଜନକୁ ଅସି ସୁନ୍ଦର ଲଗୁଥଲେ । ସେଜନ ସୁନ୍ଦର ମୋତେ ମୂର୍ତ୍ତିକ ପରି ଲାଗିଲା । ଏ ବୁଢ଼ୀଟା ଯଦି ନ ଥାନ୍ତା, ତେବେ ଟିକେ ସୁଖ ଓ ଶାନ୍ତି ଭୋଗ କରନ୍ତି । ଆହା, ତାଙ୍କ କଥା ଜମା ମନରୁ ପାଶୋର ଯାଉ ନାହିଁ ।

ସୁଶୀଳା—(ପ୍ରବେଶି ବୋହୂ ପ୍ରତି) ଆହା ଲୋ, ମୋ ସୁନ୍ଦର ବୋହୂ, କଣ ବସି ଭାବନା କରୁଛୁ କି ? ଏତେବାର ପ୍ରିୟ ଦୁଆରବାକୁ ଆସିଲା ଦିନ ତ ଗୋଡ଼ ତଳେ ଲଗ୍ନ ନ ଥିଲା ! ସଙ୍ଗୀତ ଆଲୋଚନା, ସଙ୍ଗୀତ ଆଲୋଚନା ବୋଲି ଆଉ ଲୁହସହ କର, ତାଲ ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚ, ତାଲ ଏଣ୍ଡୁ ହ କର, ତାଲ ତାଡଣ କର, ଆଉ ଗଲୁ, ଗାଁ ଯାଇ ନ ପାଲ ଲାଗିଲୁ ଶୁଣିବୁ !

କମଳା—କଣ ପାଳ ଲାଗିଛୁ ମ ?

ସୁଶୀଳା—ଆଉର ମୁହ ହଲେଇ କଥା କହୁଛୁ ? ଶାସନ ଯାଉ କହୁଛନ୍ତି, ସେ ଦୁଆରଟା ତାଙ୍କ କ ମାରପି ସବେ ସୁନ୍ଦର ଲଗିଲ । ସେ ତ ବାଟର ବାଟୋଇ ! ଆସିଲା ତାଙ୍କ ଘର ନେଇ ଯାଇଥାନ୍ତା ! ଆମର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘର, ସେ କ ଜାତ ତାଙ୍କ ର ଜାତ, ସେ ତାଙ୍କ କ ଆମ ଘାଟ ମାଠ ଭିତରେ ଗୋଲଲ, ସେଇଥି ଲାଗି ବାଟ ବସିଛୁ ।

କମଳା—ହଉ ହେଲେ ହେଲ ଯା, ଯା ମନ ଖୋଉ ରସିଲ ।

ସୁଶୀଳା—ହଇ ଲେ ଆସ୍ତୁ ବୁଢ଼ୀ ବର ଝିଅ, ତୋ ମନ ତ ରସିଲା, ମୋ ବଂଶକୁ ସେ ଲଗାଇ ଦେଲୁ ।

କମଳା—ଓହୋ ରେ ଭୁଚର, ଜାତ ଗଲି ଯାଉଛୁ । ତମ ପୁଅ ସେ ବାହାରରେ ପଢ଼ୁଛି, କାଲ ସାଙ୍ଗରେ ଖାଉ ପିଉ କୋଲ ବେଡ଼ତ ହେଉଛି, ସେ ସବୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଳକୁ ଲାଗେ ପରା ?

ସୁଶୀଳା—କହବୁ ତାଙ୍କି କାହିଁକି, ପୁଅ ଯେବେ ଘରର ହୋଇଥାନ୍ତା, ମୋତେ କ ଏ ଅବସ୍ଥା ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ନ୍ତା ।

(ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେଇ ବାହୁନିବା)

ହାଁ ମୋ ଜଗନ୍ନା ମାଳରେ । ତୋର ସୋଗ୍ୟ ପିତା ଏ ମୃତାସନ୍ଧାଣଠାରୁ କାର କଥା ଶୁଣୁଛ ରେ, ହାଁ ମୋ ଜଗନ୍ନା ମାଳ ରେ । ଶାସନ ଯାଉ ତ ଏ ସତାଖାଣ ଯୋଗୁ ମୋତେ ଦେଖି ଦେଖା କରି ଖାଇ ଯାଉଛନ୍ତି ରେ । ହାଁ ମୋ ଜଗନ୍ନାମାଳ ରେ ।

କମଳା—ତମର ଏଥିପାଇଁ କ କଷ୍ଟ ପଡ଼ୁଛି । ଯା ସବେ, ଯେ ଯାହା କୁହାକୁହି ହେଲେ, ତମକୁ ତ କେହି କହୁ ନାହିଁ । ତମ ସବେ ତମେ ଭୂତ ହୋଇ ବସ ।

ସୁଶୀଳା - ଆଉ ବସିବ କଣ ଲୋ, ହାତ ଗୋଡ଼ଖାଇ, ସେଆଡ଼େ ଯେ ଶାସନ ମନା, ତଳ୍ପରେ ପୁଣି ଧୋବା ଭଣ୍ଡାର ଅଟକ । କରିବା କଣ ?

କମଳା—ତମର ତମେ ଯାହା କରିବାର କର, ମୋର ଯଦ ବାପଘର ଗାଁ ମିଶ୍ର ପଣ୍ଡିତ ଘର ଥିବ ତ ମୁଁ ଏ ଶାସନଯାଇଙ୍କୁ ମାନେ ନା ।

ସୁଶୀଳା—ଷଣ୍ଢର ଝିଅ ମୋ ପୁଅ ଥିଲେ ତୋ ବେକରେ ଚଣିଆ ଦେଇ ଲଗାଇ ଦଅନ୍ତାଣି ।

କମଳା—(ମୁଣ୍ଡରେ ହାତଦେଇ ବାହୁନିବା) ହାଁ ମୋ ବୋଉ, ଏ ଖଣ୍ଡିଆ ହାତ ଧରେଇ ଦେଇ ମୋତେ ମଝି ଦରିଆରେ ଭସେଇ ଦେଲୁ ଲୋ । ହାଁ ମୋ ବୋଉ ।

ଅଳ୍ପବୟସରେ ମୋ ଭଣ୍ଡିରେ ଖୁରୁ ନ ଦେଇ ମୋତେ ଏଡ଼ ସାନ ଅବସ୍ଥା କରିବୁ ବୋଲି ତୋ ମନରେ ଥିଲା ଲୋ, ହାଁ ମୋ ବୋଉ ।

ଦେଖି ବୁଢ଼ୀ ଲୁ ମୋତେ କଣ ଥୋଇ ଦକୁନାହିଁ, ମୁଁ ଯାଉଛି ମୋ ବାଟ ଦେଖିବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୁଶୀଳା—ମଲ, ମଲ, ଏ ଗଲ କୁଆଡ଼େ ? ଭୂତ ଖୋଷସେତ ଡେଇଁ ମୋତେ କଲଲ ଦେବ କ, ଯାଏ ଦେଖେଁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଜଗୁବଳମ ପାଣି ପାଦଶାର ଦାଣ୍ଡଦ୍ୱାରେ ହଉଳ ମାରୁ ମାରୁ)

ଭଜ—ଏ ଭ ଘର ତ ଦେଖାଇ ଦେଉଥିଲା, ଭାଙ୍କ ଜବାବ ତ ବନ୍ଦ, କ'ଣ କରିବ ? ଜାହାକୁ ଡାକିବ [ତଳା ଖଟାର ମାର]।

ରଘୁଆ—ଅହୋ ବାବୁ ! ଏଠି ଭାଙ୍କର ଦୁଲୁ ! ମୁଁ ଦେଖୁଛି ତେମେ ଏତେବେଳେ ଦେଲ ଏ ପାଖ ସେ ପାଖ ହେଉଛ।

ଭଜ—ନାହିଁ, ହଁ, ଏଠି ମୋ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ ଦେଇଥିଲି ନବାକୁ ଆସିଛି।

ରଘୁଆ—କଣ, ଏତେ ଡେରେ ହେଲଣି, ଲୁଗା ନବାକୁ ଆସିଛ, ଜାଣୁନା।

ଭଜ—ମୁଁ ତା ନା ଜାଣେ ନାହିଁ।

ରଘୁଆ—ତା ନା ପାଦଶା।

ଭଜ—ହିଁରେ ଭାଇ ଏଠି ତ ?

ରଘୁଆ—ମୋର ଭାଇ ଏଠେ ନାହିଁ। ତା ବାପ ମୋତେ ତାକୁ ଜଗିବା ହେବାକୁ ଅନେକ ଥର ତା ଘରେ ରଖିଥିଲା। ମୁଁ ଜଳ କରି ତା ପାଖରୁ ଅଲଗା ହୋଇଯାଇଛି।

ଭଜ—ସେ କଣ ବାହା ହୋଇ ନାହିଁ !

ରଘୁଆ—ନା, ନା, ବାହା ହୋଇନାହିଁ। ମୁଁ ଯାଉଛି, ମୋତେ ଦେଖିଲେ ଶୋଧି ପକାଇବ। (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଭଜ—(ସ୍ୱଗତ) ଆରେ ବାଃ, ପାଦଶା ଅବିବାହିତା, ଉହୋ ମନଟା କଣ ହୋଇ ଯାଉଛି (ପ୍ରକାଶେ) ପାଦଶା ! ପାଦଶା ମ।

ପାଦଶା—(ଦ୍ୱାର ଖୋଲି ଦେଇ) କିଏ, ତମେ ଆସିଲଣି କି ? ଯେଉଁ ଘର ଠିଆ ହୋଇଛ ତାକୁ ନାହିଁ, ଆଉ ଅଧ ବାଟକୁ ଆସ।

ଭଜ—ପାଦଶା ! ଆସିଲି ହଁ, ଉନ୍ତୁ ଟିକିଏ ଉକୁ-ଉଣ୍ଡା ଅଛି।

ପାଦଶା—କାହିଁକି ?

ଭଜ—ତେଣେ କୋଟାଏ ରାତ୍ କଲାତ୍ ହେବ, ମୋତେ ଜମିଗଲା ଅଛି।

ପାଦଶା—ହଉ, ବସ, ସେ ଗଣତାଗୁଡ଼ାକ ପିଠି ପିଠି ଆଜି ଏକ ଘୋଡ଼ାରେ ସୁଖ ଲୁଚଉଛେ; ସେ ଆଜ ରାତରେ ଘୋଡ଼ାରେ ଯିବେ। ତାଙ୍କର ଏ ସୁଖ ଖଣ୍ଡ ଲୁଚା ଜାମିନ ଅଛି। ଧୋବ ହୋଇ ଯାଉଛି, ଖାଇ ଟିକିଏ ଲମ୍ବି ଚଳାଇ ଦେଲେ ସେ ନେଇଯିବେ। ତାଙ୍କର ସୁତର ଦାନର ସବୁ ସୁଖ ଯାଉଛନ୍ତି, ମୋତେ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ ଏ କଣ ହେବ। ଦେଖାଯାଉ, ତମେ ଆମ ପାନ ଖାଇବ ତ ?

ଭଜ—ତାହିଁ ଏ ଖାଇବୁ ନାହିଁ ? ଏତ ତମର ହାତରେ ଏଥ, ଖୋଲ ଏଥ, (ହାତ ଆଁ କରି ଦେଖାଇବା) ଏଥ।

ପାଦଶା—ହୁଁହୁଁ, ମୁଁ ଭୁଲିଲି ନାହିଁ, ମଇଳା ଲୁଗାଗୁଡ଼ାକ ଖାଇ ଦେଉଥିଲ। ତମ ଲୁଗା ନୁଆଁ। ସେଇଠି ବଟୁଆ ଅଛି ତେଣୁ ଲାଗି କରି ଖାଅ। ମୁଁ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡ ଲମ୍ବି କରିଦିଏ। (ଲମ୍ବି କରିବା)

ଭଜ—ହଉ (ବଟୁଆ ଖୋଲି ପାନ ଖାଇ ଖାଇ)

ଗୀତ

ଏଇ ଜଗତରେ ଅଛି ଏ ରସ
ରସିକ ନ ହେଲେ ଏ ଜାଣେ
ଅରସିକ ପାଇବା ଲୋକ
କଷ୍ଟରୁ ଫୁଲଟିକୁ ଭଲେ
ସେଇ ଦାସୀ ଏଇ ମଣେ, ସେଇ ଧନ ଭୁଲି ମଣେ
ତାକୁ ଏ ମନୁଷ୍ୟ ଗଣେ ।୧।

ପାଦଶା—ଅହୋ ଏତେ ପାଟି କରୁଛ, କିଏ ଶୁଣିବଟି ! ତମେ କଣ ଖାଉଛ ଏ ?

ଭଜ—ଆରେ ଯାଉ ! ମୋ ଖାଇବା କଥା କଣ ଶୁଣିବୁ। ଲୁ ପାଣି ପାଇବାକୁ ଏତେ ଦୂର ଦୌଡ଼ୁଥିଲୁ, ଆଜ ବଟେ ବଟେ ପାଣି ଆସି ତୋ ପାଦତଳେ ପଡ଼ୁଛି। ମଦେ କଣ, ଆଜଠାରୁ ଲାଗି ଯୋଗଣି ଏକାଠି ହେଲେଣି। ଖାଇ ତ ମାରି ଆସିଲ ଟିକି ଟିକି, ଆଉ ବୋତଲ ଆସିଲେ ନ ଛାଡ଼େ। ତେବେମ ଖାଅ ନା

ପାଦଶା—ହିଁ, ହଁ।

ଭଜ—ଆରେ ବାପ୍ ! ଆଉ କଣ ରହିବା ହୋଇଛନ୍ତି ମ।

ଗୀତ

ତୁର୍ଦ୍ଧ ନ ହି ଟେ ମତ ମାଂସ ।
ତେ ଦ ଜାଣେ ଗୀରତ ରସ ।
ହେଲାଣ ଅଜାତ ପାର୍ତ୍ତିଶ । ୨ ।

ନଟ ମହାନ୍ତ—(ଦେଖଣେ) ଗାର ! ଯଲ ।

ଗାଦଗ୍ଧ—(ସ୍ୱଗତ) ନଟବାବୁ ତ ନଣ୍ଡକୁ କୁଲବାବୁ ଯାଇଥିବେ, ଏତବାଟେ ଆସିବେ ଯେ । (ତୁଣ୍ଡି ଝୁଣାଇ) ବାବୁ ଦେଖନ୍ତି ।

ନଟ—ଜବାଟ ପିଟା, ଗାଡ଼ ଟାଇମ ତ ହେଲା, ଆଉ କେତେବେଳେ ଆମ ଲୁଗା ଦବୁ । ବସାରେ ଦେଇ ନାହାନ୍ତ ମୁଁ ଏବାଟେ, ତାହାକ ବସ୍ତ ତେ, ଆସିଥାଉଁ ନେଇଯିବା ।

ଗାଦଗ୍ଧ—ସ୍ୱଲୁ (ପିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ)

ଜଳ—ହେ ମୁଁ କଣ କରିବ ?

ଗାଦଗ୍ଧ—ତେମେ ଦନ୍ତ ହୋଇ ବସୁନାହିଁ ଗଣ୍ଡରେ ଜନ୍ମବ ମୁଁ ଲୁଗା ଗାଇଁ ଆସିଛୁ ।

ଜଳ—ହେ ମୋତେ ଧର ଗଜାଲବା କଥା, ମୁଁ କଣ କରିବ କହ ?

ନଟ—ଜବାଟ ପିଟାବା, ପିଣ୍ଡା ଟିକଏ ତ ବଢ଼ନର ନାହିଁ, ମେସ ଲଜାଉଛୁ । ମୁଁ ଜଡା ଗଡା ସବୁ ହନ ଗାଡ଼ରେ ଗଠାଇ ଦେଉଛି ?

ଗାଦଗ୍ଧ—ସ୍ୱଲୁ !

ଜଳ—(କୁନ କୁନ) ହେ ଗାର ! ତୋ ହାତ ଧରୁଛି, ତୋ ଗୋଡ଼ ଧରୁଛି, ମୋତେ କେଉଁଠି ଲୁଚ । ସେ ନଟବର ମହାନ୍ତଙ୍କୁ ମୁଁ ଭଲ କରି ଜାଣେ, ସେ ଜଣେ ବଡ଼ ମୁକିଆ ଲୋକ । ଦେଖିଲେ ତାର ଯାଗାରେ ବାର ଲଥ ବହ ମୋ ଉପର ନେବ ।

ଗାଦଗ୍ଧ—(କୁନ କୁନ) ମୋର ତ ଜର ହୋଇ ଉଠିଲା, କୋଉଠି ଲୁଚିବ, ଏ ମେଜ ଉପରେ ଶୋଇ ପଡ଼ ମୁଁ ତାଆନ୍ତ ଲୁଗା ଘୋଡ଼େଇ ଦଉଛି ।

ଜଳ—(କୁନ କୁନ) ନାହିଁ, ଧର ପଡ଼ିବା କଥା । ମୁଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତୋ ଗୋଡ଼ ଧରୁଛି, ମୋତେ ରକ୍ଷାକର ।

ଗାଦଗ୍ଧ—ଏତେବେଳକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଜଳ ଜନ, ତେବେ ଏ କେଉଁ ଥଣ ଗୌଡ ଏଠି ଜଳନ୍ତୁ ସ୍ୱା ହତରେ ଗଣ ମୁଁ ତା ମୁଣ୍ଡରେ ଗଣ୍ଡି ଜୋର ଦେଇ କୁଥାଇ ମୁଣ୍ଡ କରି ପିଣ୍ଡାରେ ତେଲ ଦେବ ।

ଜଳ—(କୁନ କୁନ) ନୋହୁଲେ ତ ଗାର, ମୋର କଣ୍ଠରେ ଖୋଚଡ଼ା ଲୁଚ ! ଆଉ, ଅଣ ହେ, ମୁଁ ଗଲେ (ଅଣରେ ସବୁ ଗଣ୍ଡି) ମୋ ପ୍ରେମିକ ପାତିଆ ବାହାଣର । ଜଡା, ଗଣ୍ଡି ଜଡା ।

ଗାଦଗ୍ଧ—ତୁହିଳ ନା, ନାହାପାନ୍ତି ଅହାବାର ଟାଣ (ଗଣ୍ଡି ଜଳ ପିଣ୍ଡାକୁ ତେଲ ଦେଇ ଜବାଟ ଖୋଲ) ଆସନ୍ତୁ ବାବୁ !

ନଟ—ସବୁ ଠିକ ହୋଇ ଥାଇଛି ତ ।

ଗାଦଗ୍ଧ—ଲୁଗା ତାମ ସରିଛି, ଖାଲି ଭାମିକ ୧ ଖଣ୍ଡ ଲଗ୍ଗା ଭଜେଇ ଦେଲେ ନେଇ ଯିବେ । ଟିକଏ ବସିଯାନ୍ତୁ ।

ନଟ—କେଉଁଠି ବସିବା ?

ଗାଦଗ୍ଧ—ଆଜ୍ଞା, ସେଠି ସେଇଁ ବସ୍ତାଟା ଦେଖ ହୋଇଛି ତାର ଉପରେ ବସିଯାନ୍ତୁ, ସେଥିରେ କୁଆଁ କୁଡ଼ ଜଣସ କଣ୍ଟ ନାହିଁ ।

ନଟ—(ବସ୍ତାରେ ବସିବା ସମୟରେ ହାତ ମାରି) ଭଲେ ଗାର ! ତ'ଣ ସୁଦ୍ଧା ଏଥିରେ ଭୂତଳକୁ ବା ?

ଗାଦଗ୍ଧ ଆଜ୍ଞା ନହୁଁ, ଆପଣ ବସନ୍ତୁ ।

ନଟ—(ବସ୍ତା ଉପରେ ବସି) ଟିକଏ ତାହାକ ସାଉଛେ । (ବସ୍ତା ଟଳବାଲୁ) ଗାର, ବସ୍ତା ଭିତରେ ତ'ଣ ଗୋଟାଏ ଜନତର ଜେଲଟର କଣାଯାଉଛି ।

ଗାଦଗ୍ଧ—ନାହିଁ ସାଆନ୍ତେ, ମୁଖାଗାର ୧ ଜଣଟା ସେ ଅବା ଜଳେ ହୋଇଥିବ, ସେ ମୁଖ ଅଣା ନାହିଁ ଭିତରେ ପଶିଲେଣି ଯଦି, ଏ ମୁଖଙ୍କ ଭାଇରେ କନ୍ତୁ ଭୁଣି ଥୋଇ ହେଲ ନାହିଁ । ଆପଣ ବସନ୍ତୁ ।

(ଭାଣି "ମଇରେ ବୋଗ" କହ ଅଣ ସମେତ ଗଡ଼ ଗଡ଼ବା । ନଟବର ବାବୁ ଚଟପ୍ତ)

ନଟ—ଏ କଣ ଭଲେ ଗାର ! ଅଣାଟା ଘଟନ୍ତୁ ଜଏ ଗୋଟାଏ ମଣ ବୋଲ କହ ଗଡ଼ ଗଡ଼ସ ?

ଗାଦଗ୍ଧ—ବାବୁ ! କଣ କହବ ସେ କଥା; ମୁଁ ଆପଣ ମାନଙ୍କ ଗାଇତେ ପିସ୍ତି କବୁ ଜଣ ଆସିଲଣି,

ଆପଣମାନେ ଅବଶ୍ୟ ମୋର ଆଚରଣ ବିଷୟ ଜାଣିଥିବେ, ବୁଝିଥିବେ, ଏ ପାପିଷ୍ଠିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣଟା ସଞ୍ଜବେଳୁ ଆସି, ମୋ ପାଖରେ ବାରମ୍ବାର ବାର କଥା କହି ମୋ ଇଜ୍ଜତ ନେବାକୁ ବସିଥିଲା । ମୁଁ ତାକୁ କୌଣସିମତେ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିବ ବୋଲି ଭାବୁଛି, ଏହି ସମୟରେ ଆପଣଙ୍କ ପାଟି ଦାଣ୍ଡରେ ଶୁଭିଲା, ଆପଣଙ୍କ କବାଟ ପିଟାର ବାଜୁ ବାହାରୁଛି ସେ ମୋ ଗୋଡ଼କୁ ଧରି ଲମ୍ବ ହୋଇ ପଡ଼ି କହିଲା, 'ମୋତେ କୋଉଠି ଲୁଚା !' ମୁଁ ଅପଣଙ୍କୁ ଡକାଇତ ବୋଲି ମନେକରି ତାକୁ ଏହି ଅଟାରେ ପୁରାଇ ବାଡ଼ି ଦେଇଦେଇ ଆପଣଙ୍କ ସେଥିରେ ବସିବାକୁ କହିଲି । ଦୋଷ ମାଫ କରିବେ ।

ନଷ୍ଟ—ବେଶ କରିଛୁ, ଅଚ୍ଛା କରିଛୁ । ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନାମ କଣ କହିଥିଲା ? ସେ ଏଠି କେଉଁଠି କଣ କରେ ।

ପାଟଣି—ସେ କହିଥିଲା ତା ନାଁ ଜଇଶାଣି ବୋଲି । ସେ ବୁଆଢ଼େ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଭକ୍ତ ।

ନଷ୍ଟ—ଆରେ ହୋ; ସେ ପାଣି ! ସେଇଟା ତ ଭାରି ଲୁଚୁକିଟାଏ । ବାର ଯାଗାରୁ ମାଡ଼ ଖାଉଛି । ହଁ ହେଲେ ପାରୁ ! କଣ ନା କୋବ (ଗୋଡ଼ରେ ବସ୍ତା ଗଡ଼ାଉ ଗଡ଼ାଉ) ଆଗରୁ ବସ୍ତାରେ ପଶୁଥିଲା ଫୁଲ କୋବ, ବନ୍ଧା କୋବ, ଓଲ କୋବ । ଆଜି ତ ବସ୍ତାରେ ଏ ଗୋଟାଏ ପାଣି କୋବ ପଶିଛି । ବସ୍ତା ଖୋଲ ଟିକିଏ ଦେଖିଥିବା । ଏ କୋବ ଆଗରୁ କେବେ ବଜାରରେ ଦେଖା ହୋଇ ନ ଥିଲା ।

(ପାରୁ ବସ୍ତା ପିଟାଇବାରୁ ପାଣି ବାହାରି ନଷ୍ଟବାବୁ ଗୋଡ଼ ଧରି ପକାଇ)

ଜଇ—ବାବୁ ମୋତେ ରକ୍ଷା କର ।

(ଜଇକୁ ନଷ୍ଟ ବାବୁଙ୍କ ଚଟକଣାଘାତ ଓ ପାରୁର ଗୁଡ଼ୁଣ୍ଡି ଭିଡ଼ାଇ)

ପାରୁ—ଷଣ୍ଡିଆ ! ରସିକ ହୋଇଛୁ ।

ଜଇ—ବାବୁ ମହାଭାଇ, ମହାଭାଇ ରକ୍ଷା କର ।

ନଷ୍ଟ—ଯା ନର୍କଟ, ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଳକଳଙ୍କ ମଲୁନାହିଁ, ମା ଧରଣୀ ! ତୁ କପରି ଏଭଳି ପାପିଷ୍ଠମାନଙ୍କୁ ତୋର କୋଳରେ ଧାରଣ କରିଛୁ, ରେ ନରାଧମ । ତୁ ପବିତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଳରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଛୁ ସତ, ମାତ୍ର ତୁ ଚଣ୍ଡାଳଜନ୍ମା । ତା ନ ହୋଇଥିଲେ ତ ଧୋବାଘରେ ଆସି ଅଟାରେ ପଶିଥାନ୍ତୁ । ପାରୁ ! ଶୁଣିଛୁ, ଏ ବଦମାସ ଘରେ ତାର ଷୋଳ ବର୍ଷର ମାଇକିନିଆକୁ ଛାଡ଼ି ପରଘର ପଶା ଖେଳ ଭଳି ବୁଲି ବୁଲୁନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ତ ବାର ଜାଗାରୁ ମାଡ଼ ଖାଇ ଖାଇ ମୁଣ୍ଡ ଚନ୍ଦା ହୋଇଗଲାଣି ।

(ପାଣି ମୁଣ୍ଡରେ ପାରୁ ହାତ ମାରେ)

ପ.ଟଣି—ବାବୁ ! ସତେ ଜମା ଲୁଣ ନାହିଁ । (ପ୍ରହାର)

ଜଇ—ବାବୁ, ରକ୍ଷାକର । କଥାରେ ଅଛି, "ସ୍ୱୈର କରିବ, ମହତ ଲୋକଙ୍କ ଦାଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିବ ।"

ନଷ୍ଟ—ଯା ମୂର୍ଖ ! ଆଉ କେବେ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟରେ କେବେ ମନ ବଳାଇବୁ ନାହିଁ ।

ପାଟଣି—ରହୁଥା ସାଆନ୍ତେ, ରହୁଥା, ତାକୁ ଛାଡ଼ନ୍ତୁ ଚେଙ୍ଗାଟାଏ ନ ଦେଲେ ଦରକାର୍ହିଁ ତ ସେ ତା କୁକୁର ପଣିଆ ଛାଡ଼ିବ ନାହିଁ । ତାକୁ ଏପରି ପାନେ ଦେବା ସେ ଆଉ ଜନ୍ମରେ ମୁହଁ ଟେକି ବାଟ ଚାଲିବ ନାହିଁ ।

ନଷ୍ଟ—ହଉ, କଣ ପାନେ ଦେବୁ ?

ପାଟଣି—ସାଆନ୍ତେ ! ଏ ମୋ ଚଉଦ ଭଣ୍ଡୀକୁ ତା ଗୋଡ଼ ଭଣ୍ଡାରେ ବିନ୍ଧିକି ପାଣି ଦିଅଁ ଦେଇ ଦିଅଁ ।

ନଷ୍ଟ—ଠିକ୍ କହିଛୁ ପାରୁ, ଠିକ୍ କହିଛୁ । ଏହି ଏହା ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋଭରେ ଧୋବାଘରେ ପଶିଥିଲା, ଭଣ୍ଡୀ ପାଇ ଯାଉ ।

(ପାରୁ ପାଣି ଗୋଡ଼ରେ ଭଣ୍ଡୀ ମାରିବା)

ଜଇ—(କାନ୍ଦୁକି) ମହାଭାଇ ମହାଭାଇ ।

ନଷ୍ଟ—ମୂର୍ଖ ! ଏତିକିରେ ତୋ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ ହୋ ନାହିଁ (ପାରୁ ପ୍ରତି) ପାରୁ ! ତୋର ସେ ଗଧ ନାହିଁ ? ଆଣିବୁଟି ସେଥିରେ ବସାଇ ସହର ବୁଲାଇବା ।

(ଜଇ ପାଣିକୁ ଟେକି ଗଧରେ ବସାଇବା ଓ ଗ୍ରାମବାସୀଗଣ ଦେଖି ଖିଲ୍ଲ କରିବା) ।

ଜଳ— ଗୀତ

(ଜାହାଜରେ ମନ—ଚୁଙ୍ଗ)

ଖିଞ୍ଚିଲ, ଖିଞ୍ଚିଲ ବାବୁ ଖିଞ୍ଚିଲ ଖିଞ୍ଚିଲ
ପେଟର ନାଶ ଫଳାଫଳ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେଖିଲ । ୧ ।
ତୁମ୍ଭେ ତ ଜଗଣ ମୋତେ ଜଲ ଦେ କାରଣ ।
ଏଥୁଁ ନ ରଖିଲେ ମୋର ରଲ ଏ ଜୀବଣ । ୨ ।
ଖାପର ଯା ପରମାଦ ଲୁଚିବନି କାହିଁ ।
ଭଣେ ଘନ ବାଳକୃଷ୍ଣ ଏ ରସରେ ଧାଇଁ । ୩ ।
(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ସୁଶୀଳା—ଜଣ କରିବ, ବଲଦ ଘରକୁ ତ ଦଉଡ଼ ଦଉଡ଼ ଗୋଡ଼କୁ ପାଣି ମଲାଣି । କେତେ ଔଷଧ ଶୌଷଧ ଦେଲଣି, କାହିଁରେ ତ ସାଂଘା ମଲନ ପଡ଼ୁନାହିଁ । ଦିନକୁ ଦିନ ମାତ୍ର ବଢ଼ୁଛି । ଗୂଢ ପାଣି ତ ସବୁବେଳେ ବୋହୁଛି, ଗନ୍ଧରେ ନାକ ଦେଇ ହଉନାହିଁ । ଏବେ ମାଇପି ବଂଶା କରୁ କ'ଣ ? ବାବୁ ଅବଧାନକୁ ପଚାରିଲ, ସେ ସ୍ପଷ୍ଟ କାଢ଼ିଲେ । ସେ ଗୋଡ଼ା ସାଟା ଜନେ ବାଟସ୍ତ ଦ୍ୱେଗକୁ ଧାଇଲଣି । ସେଥିର କୌଣସି ଜୁସ୍ତର ଧାର କୋଉଛି ସା ଶୁଣୁନାହିଁ । ଏ ଜଅଁଶିଆର ସ୍ଥଳଜଯାକ ଧାର ମୁଣ୍ଡେଇଛି । ଅଜଣ ରଖିଛି । ଜଲ ମୋ କଥା ମାନନ୍ତା । ଖାସ୍ତିଶିଝିଏ କହ ଭଅନ୍ତି, ବଧାତା ମୋତେ ମରଣ ଦିଅନ୍ତା ଜଲ । ମୁଁ ଏସବୁ ଆଉ ଦେଖନ୍ତ ନାହିଁ ।

ଗୋପାଳ—(ପ୍ରବେଶ) ଆଃ ! ଆଜ ଗାଧୋଇ ଯିବୁ ନାହିଁ କି ? ବେଳ ଘଣ୍ଟ ଓଳଏ ହେଲଣି, କଣ ଶୋଇ ବସୁନାହିଁ ।

ସୁଶୀଳା—ଯୋଉ ଯାଉ ମୋ ବେଳ ଶୋଭ, ଯୋଉଯାଉ ମୋ ଖିଆ ପିଆ, ଯୋଉଯାଉ ମୋ ଗାଧୁଆ ।

ଗୋପାଳ—କବେଳ ନ ଥିଲବେଳେ ଖାଇପିଇ କାବାଅଦମ୍ ବଳଯାଉଥିଲ୍ । ଆଜ କାହିଁକି ଏମିତ କହୁଛୁ, କଣ ହେଲାକି ? ଏବେ କବେଳଙ୍କର କଣ ହେଉଛି ।

ସୁଶୀଳା—ତୁ କବେଳକୁ ଦେଖିଲୁଣି; ସେ କ ଅବସ୍ଥା ହୋଇଛି ।

ଗୋପାଳ—ହିଁ, ବାଣ୍ଡ ଖୋଖସ ଖାଟରେ ବସି କଣ ଗୋଟାଏ ଲେଖୁଛନ୍ତି ।

ସୁଶୀଳା—ହିଁ, ସେଇ ଲେଖାକୁ ତ ଏତେ ସବୁ ହେଉଛି । ଯଉ ନାଟ ଲେଖିଲ, କ ସମାଜ ଲେଖିଲ, ଟିକଏ ଆଉ ପଢ଼ ଶବ୍ଦର ଲେଖନ୍ତା, ଯାହା ମନକୁ ଆସିଲ ତା ସବୁତାଏ ଲେଖିଗଲ । ସ୍ୱା କ'ଣ ମନୁଷ୍ୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନା, ଭଲ ହେବା ବାହାଦୁରି ଏଥିପାଇଁ ଜଣା ପଡ଼ିବ । ଏଥିପାଇଁ ପାର୍ଶ୍ଵ ଗୁଣ୍ଡ ପ୍ରସ୍ତୁତମାନେ କଣ ଯାଇଛନ୍ତି, କଳ ଭଗବାନଙ୍କ କେବେଁ ଏ ଲଢ଼ୁ ଶାରନାହିଁ ।

ଗୋପାଳ—ଆଉ, ମୁ ବ ବହୁ ଲେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛି ।

ସୁଶୀଳା—ଲେଖୁନାହୁଁ ! ସମସ୍ତେ ତ ଲେଖୁ ଲେଖୁ ଜରଣ ହୋଇଛନ୍ତି, ହୋଇଲେଣି, ହୋଇବେ, ହେବେ । ତୁ ଏବେ କାଳ ରହିବୁ କାହିଁକି ? ବନ୍ଧୁ ଚର୍ଚ୍ଚିର ଫଳାଫଳ ତ ଆଗରେ ଦେଖୁଛୁ ।

ଗୋପାଳ—ଜରଣ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ଜାତ ଅଛନ୍ତି ଧର ?

ସୁଶୀଳା—ଆରେ ସେ ତ ପିଟେଇ ବସିଲେ ଯୋଖୁଏ ପାଠ । ସେ ଜରଣ ଜାତ ଜଗର ହେଲେ, ତାଙ୍କୁ ଜରଣ କଏ କଲ, ତାଙ୍କର ମୂଳ ଜାଣିଛି କେଉଁଠୁ ଜାଣୁ ?

ଗୋପାଳ—ଆଇ ! କହ, କହ ସେ ଜରଣ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ମୋର ଭାରି ଇଚ୍ଛା କରୁଛି ।

ସୁଶୀଳା—ଦିନେ ତୋ ଅଜା କ ବ୍ରହ୍ମପୁରାଣ ପଢ଼ୁ ପଢ଼ୁ ସେଇ ଜରଣ କଥା ପଢ଼ିଲେ । ସେ ମୋତେ କେତେକେ କଥା ବୁଝାଇଥିଲେ ଶୁଣ୍ ।

ଗୋପାଳ—କ ପୁରାଣ, ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ କି ?

ସୁଶୀଳା—ହଁ, ସେଥି ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ ଡକ ଶୁଣ । ଆଜକାଲି ତ ପୁରାଣ ସବୁ ଛପି ଏବେ କେତେ ରକମ ଲେଖିଲେଣି । ସବୁ କଥା ଜଣ ସବୁଥିରେ ମିଳି ପାରିବ । ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଯେ ସାର ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ, ତହିଁରୁ ପୁଣି ସ୍ୱଅଙ୍ଗ ଭକ୍ତ ଘଣ୍ଟ ଚୈତନ୍ୟଭଗବାନ ଭାଡ଼ି ପକାଇ ବାର, ତଙ୍କର ଅବରେ ଅଧ୍ୟାୟ ପାଠ କରିଦେଲେ । ଏ ସବୁ ଲୁଚକୁଡ଼ି କଥା । କନ୍ତୁ ବୁଝି ରଖ, ଏଥିରୁ ପରକ୍ଷ୍ମାଭାବର ଓ ଗର୍ବର ଭାଗ ଦେବେ କରିବୁନାହିଁ । ତଥି, ଯଦ ତୋତେ କୌଣସିଠାରେ ଅବସର ପଡ଼େ, ମୋ ବାପଘର ଗାଁରୁ ପୋଥି ଆଣି ଦେଖାଇ ଦେବ । ମୁଁ ଅବହୁଳା ଜଣ କହୁଥିଲି ? ହଁ; ପ୍ରଥମେ ସୃଷ୍ଟି ସର୍ଜନା କଲାବେଳେ ସମସ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଜାତି, ତହୁଁରେ ଭାଗ୍ୟ ନିର୍ବିଶେଷ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ, ଶୂଦ୍ର ଏହି ବୃତ୍ତିଜାତି, ପୁଣି ଚଉଦ ଗୋଟିକରେ ବିଭକ୍ତ ହେଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯଜନ, ଯାଜନ, ଅଧ୍ୟୟନ, ଅଧ୍ୟାପନ, କ୍ଷତ୍ରିୟ ରାଜ୍ୟ ରକ୍ଷଣ ଓ ପାଳନ, ବୈଶ୍ୟ ବାଣିଜ୍ୟ ଓ କୃଷି, ଶୂଦ୍ର ଏମାନଙ୍କର ସେବାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ । ମାତ୍ର କେହି ଲେଖାଲେଖିରେ ମନ ଦେଲେନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ବ୍ରହ୍ମ ଭାବିଲେ, ଏ ସୃଷ୍ଟି ଅକାରଣ ହେଲା । ସେଥିପାଇଁ ନିଜ ଶରୀରରୁ ଏକ ପୁରୁଷ ଜନ୍ମକଲେ । ତାଙ୍କ ନାମ ଶ୍ରୀବତ୍ସକରଣ । ତାଙ୍କୁ ଉପରୋକ୍ତ ବୃତ୍ତିଜାତିରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କନ୍ୟା ବରିଦେଲେ । ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଔରସରୁ ଜନ୍ମ ହେଲେ ସେ ମାହାନ୍ତି କରଣ । ତାଙ୍କର ନଅକର୍ମରେ ବ୍ରତ । ଯେ କ୍ଷତ୍ରିୟା ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମ ସେ କରଣ ଶ୍ରୀକରଣ; ଯେ ବୈଶ୍ୟା ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମ, ସେ କରଣ ଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭିତରେ ମାହାନ୍ତି, ମହାନ୍ତି ।

ଗୋପାଳ—ମହାନ୍ତି, ମାହାନ୍ତିର ପ୍ରଭେଦ କଣ ?

ସୁଶୀଳା—ମହାନ୍ତି; ବ୍ରାହ୍ମଣୀ, କ୍ଷତ୍ରିୟା ବୈଶ୍ୟା ଗର୍ଭ ସମ୍ଭୂତ; ମାହାନ୍ତି ଶୂଦ୍ରାଣୀ ସମ୍ଭୂତ । ସେ ତ ତଳିଆଜାତି, ତାଙ୍କ ହାତର ଏଥିପାଇଁ ମୁଣ୍ଡ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର କ୍ଷମତା, ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ କେତେକ ଲେଖିଛନ୍ତି । କଲମ ଯୋଉଁଠି ଲାଗିବ ସେଠି ସେ ପଶିପିବେ । ତାଙ୍କ ହାତରେ ଅଖାଡ଼ ନାହିଁ (କରଣ ଜାରଣଂ କର୍ତ୍ତା) ।

ଗୋପାଳ—ଅଚ୍ଛା ସେ କଥା ଥାଉ, ମୁଁ ଯେ ସମାଜ ଲେଖିବ, କେଉଁ ଲେଖିଲେ ଜନସାଧାରଣ ମୋତେ ଆଦର କରିବେ ।

ସୁଶୀଳା—ତୋର ତ ସେ ସମୟ ଆସିନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଥମେ ନାଟିକାରୁ ଆରମ୍ଭ କର, ନାଟକରେ ପରେ ହସ୍ତ ଦେବୁ ।

ଗୋପାଳ—ନାଟକ ନାଟିକାର ପ୍ରଭେଦ କଣ ?

ସୁଶୀଳା—ନାଟକ-ନବାଙ୍କ, ତାହା ପୁଣି ନବରସ ଯୁକ୍ତ ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ; ଅଳ୍ପ ନାଟିକା ପଞ୍ଚାଙ୍କ, ଏଥିରେ ଷଡ଼ରସ ଥିବା ଦର୍କାର । ଏଥିର ଯନ୍ଦ ଗୀତ ବାନ୍ଧିବୁ ନାଟକର କଥିବୁ ତ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପାଞ୍ଚ ଗୋଟି କଥା ମନେ ରଖିଥିବୁ । (୧) ଅମଳା ମଳା, (୨) ଅବୁଝା ବୁଝା, (୩) ମାଣ୍ଡର ମାଙ୍କର ଖୋଳ; (୪) ସୁବା ସ୍ତୀର ତୋଳ, (୫) ଦଶହଦ ବୋଲି; ବୃତ୍ତି-ପାଳିବୁ ।

ଗୋପାଳ—କଣ କହୁ ନାହିଁ ?

ସୁଶୀଳା—ଅମଳା ମଳା ଅର୍ଥ ଅମଳାକୁ ଜଳକର ମାଳ, ଅର୍ଥାତ୍ ପୁରାତନ କବି, ମନୀଷୀମାନେ ଯେଉଁ ଗୀତ, ରଚନାଶିଳ୍ପ କରି ଯାଇଛନ୍ତି, ତାକୁ ପୁନଃସୃଷ୍ଟି କର । ସେ ଠିକ୍ କଂସା । ତାର ମୂଲ୍ୟ ସବୁଦିନେ ଟାଣ ଓ ତାର ଆବାଜ ସବୁକାଳେ ଟାଁ ଟାଁ । ଏ ଗିଲ୍ଟି ବାସନର ଯୁଗରେ ମାତନା ।

ଗୋପାଳ—ଆଉ ! ଗିଲ୍ଟି ବାସନ କଣ ?

ସୁଶୀଳା—ଆଜକାଲିକାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବିମାନଙ୍କ ଯେଉଁ ସବୁ ନୂଆ ଗୀତ ହେଉଛି, ତା ଗିଲ୍ଟି ବାସନ ପରି ହେଉଛି । ନୂଆ ଥିଲେ ଭଲ, ଅର୍ଥାତ୍ ୪ ମାସରେ ପୁରୁଣା । ଅଧସଫାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ । ଦେଖିଲୁ, 'ତାରାଦେବଙ୍କ କଣ୍ଠର' ସେ ଗୀତ କେତେ ଆଦର, ତାର ସୁର, ସେ ଗୀତ ଲୋକ ଭୁଲିଗଲେଣି ତ ? ସେ ସବୁଦିନେ କଥା ।

* ସାଲ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହିସାବରେ ମେଜର ସାହେବ

ଅନେକାଂଶ ଯେ ତାକୁ ମାନୁଛନ୍ତି, ସେଥି ମଧ୍ୟ ସେବ । ତାପାଇଁ ଭାରତବେଶ ନେ, ଓଡ଼ିଶାର ପୂର୍ବ ଗୌରବ ବଜାୟ ରଖ ।

ଗୋପାଳ—ତେବେ ଅବୁଝା ବୁଝା କଣ !

ସୁଶୀଳା—ଏତେବ ବୁଝି ପାରୁନାହୁଁ, ବୁଝିଲା ଲୋକ ତ ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣ ପଢ଼ି ବୁଝୁଛନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ କଣ ବୁଝାଇବୁ ? ଯେଉଁମାନେ ନ ବୁଝୁଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଗୀତ ଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥ ସରଳ ଭାବରେ ଟିକ୍ ଟିକ୍ କରି ବୁଝାଇ ଏମାନେ ଜାଣିବାକୁ ନେ ।

ଗୋପାଳ—ଅଚ୍ଛା, ମାତ୍ର ମାଳର ଶ୍ଳୋକ କଣ ?

ସୁଶୀଳା ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପ୍ରଭୁ କହିଲେ, କଳିଯୁଗରେ କଳିର ପ୍ରଭାବରୁ ସମସ୍ତେ ମାତ୍ର ଶ୍ଳୋକ, ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକରେ ମାତୁଛନ୍ତି, ହରିନାମାମୃତ ପାନ କରୁନାହାନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ହରିବୋଲ ବୋଲିବା ମୁଖରୁ ଏ ତିନୋଟି ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁଣ୍ଡକୁ ଶୀଘ୍ର ଆସିବ । ତା ସଙ୍ଗତ ବେଳେ ମୁହଁରେ ହରିବୋଲ ବାହା-ଦେବେ । ମାଂସାହାର, ଧୂଏଁଟ ଭକ, ସବୁଥିରେ ଶେଷ କଥା ହରିବୋଲ ଥିବ । ତେବେ ଶାଳ ହରିକଥା ଶାଳରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ବୁଦ୍ଧି ଆସିବ ନାହିଁ । ଏଥି ନିମିତ୍ତ ମାତ୍ର ମାଳ ଶ୍ଳୋକ ଅର୍ଥାତ୍ ମାଂସ, ମଦ ଯୁବା ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ଅର୍ଥାତ୍ ଆଦରସର ସମ୍ପର୍କ ଚର୍ଚ୍ଚା ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । ବୁଝିଲୁ ?

ଗୋପାଳ—ଆଉ, ଆଉ ଆଉ ଭଜମାନଙ୍କର ଗୋଟି ଶବ ମୋ କଣ୍ଠରେ ଭଣିବ ନାହିଁ !

ସୁଶୀଳା—ତୋର ଏତେ ତ ଜ୍ଞାନ ହୋଇ ନାହିଁ, ତରେ ତୋ ଗୀତ କଣ ? ସେ କଣ ତାହାର କଥା ଶୁଣିବା ରଣ୍ଡି ଧନ କି ? ସେ ତ ଅନନ୍ତ, ତାର ସୀମା ନାହିଁ, ଶ୍ରୀଭାଗବତରେ ଅଛି—

"ଅନନ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରଂ ବହୁଲାଶ୍ଚ
ସ୍ୱଳ୍ପଶ୍ଚାୟୁ ର୍ବହବଶ୍ଚ ବିଘ୍ନାଃ
ସାରଂ ତତୋ ଗ୍ରାହ୍ୟମପାସ୍ୟ ଫଲ୍ଗୁ-
ର୍ହଂସୋ ଯଥା କ୍ଷୀର ମିବାମ୍ବୁମଧ୍ୟାତ୍"

ଶାସ୍ତ୍ର ମନ୍ଥନ କରି ମହାନ୍ ମହାନ୍ ଭକ୍ତ, ଋଷିମାନେ ସଂସାରରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାରର ଭଜନର ଧାରାର ସୃଷ୍ଟି କରିଯାଇଛନ୍ତି । ତତ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ମାତାପିତା ଓ ତାହାର ଶିକ୍ଷାନୁସାରେ ଭଜନକୁ ପ୍ରତି ଛନ୍ଦରେ ଥାଏ ସ୍ତୁତି କରୁଛି, ତୁ ବା ପାର ଭଜନକୁ ପ୍ରତି ଛନ୍ଦରେ ଥାଇ ସ୍ତୁତି ହୋଇ ନ ପାରି ଧଡ଼ଲ ପଡ଼ିଲା ଚୋଷ୍ଟାର ଆଣି ଦାଉ ରଖ ଏବେ; ତେବେ ସଜୁସ୍ୱର ମାତାପିତା ପ୍ରଦର୍ଶିତ । ଏଥିନିମିତ୍ତ ଏହାକି ଉପସ୍ଥାପନର ହେଉନାହିଁ । ସେ ସାର ସଂସାର ପାଇଁ ।

ଗୋପାଳ—ଗୀତ ତ ବାଟରେ ନଟେରେ କହୁଛ ?

ସୁଶୀଳା—ଭଲରେ ! ନାଚିବା କଥା ଆଉ ଗୁହେଁ, ଜନ୍ମରୁ ଉପରି ନାଚିବା ତ ସେଭଳି ଥାଉ, ଜଗତରେ କିଏ ନ ଜାଣେ, ଯେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟ ଜନ୍ମ ହୋଇ ଶୈଶବାବସ୍ଥାରେ ଉପଗତ, ସଂସାର କଣ ଜାଣେ ନାହିଁ; ସେତେବେଳେ ମା ପୁଅକୁ ଧରି "ଧେଇ ତ ନାଚ, ଧୁରେ ନାଚ, ତା ଧେଇ ଧେଇ ଧେଇତ ନାଚ" ଶିଖାଇ ଥିଲ କି ନାହିଁ କହିଲୁ ?

ଗୋପାଳ—ଆଛ ! ହେଲଟି ତ ବଡ଼େଇ ଆସିଲେଣି, ସେ କଥା ଏବେ ସବୁ ହୋଇଛି ! ତାଙ୍କ ସେ ଘୃଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗେ ହେଉଛନ୍ତି ?

ଜଳ—(ପ୍ରବେଶି) କିଏ ଗୋପାଳ ! ଏଇଠି ଆସି ବସିଛୁ, ତୋ ବାବା ଡାକୁଛନ୍ତି ଯା (ଗୋପାଳର ପ୍ରସ୍ଥାନ) ବୋଉ ଶଙ୍ଖେ କଣ ଦେଉଛି ?

ସୁଶୀଳା—ଦଶ ଘର ବଲଭ ବସ୍ତ୍ର ପେଡ଼ି ମଙ୍ଗଳ ଆଣିଛି ଲଗାଇ ବନା ଘୁଞ୍ଚାଇବୁ ଘର ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

୨ୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଭଣ୍ଡୁର ମିଶ୍ର, ଶମ୍ଭୁ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ, ନାରଣ ନନ୍ଦ ଓ ରାମ ବାଉଳ)

ଭଣ୍ଡୁର ମିଶ୍ର—ଦଇ ହେ ଶମ୍ଭୁଆ ନନା ! ପାପ ଗୋଟିଏ କଲେ, ତାକୁ ଯେତେ ଚୋଡ଼ାଇଲେ ସେ କସ୍ତୁରୀ ପୁଟି ବାହାରି ପଡ଼ିବ ।

ଶମ୍ଭୁ—ହଇନନା ! ଜଗତରେ ଯଦି ତାହା ନ ହେଉଥାନ୍ତା, ଲୋକେ ତ କଣ ନାଇ କଣ କରି ଯାଉଥାନ୍ତେ ।

ରାମା—ଠିକ୍ ଠିକ୍ ଆଜ୍ଞା ! ପାପ କେବେ ଲୁଚେ ନାହିଁ ।

ନାରଣ—ଜଇ ଗାଣ୍ଡି ଯୋଉ ବୁଲୁଥାଉଥିଲା, ଖାଲି ସେ ବ୍ୟାଧି ପିନା ତାକୁ ଅକାଳରେ ପକାଇ ଦେଲା ।

ଶମ୍ଭୁ—ହଁ ହେ, ସେ ବୁଲୁଥିଲା କଣ ? ମୁ ତା ବାପକୁ ଦେଖିଲି, ତା ଅଜାକୁ ଦେଖିଲି, ତାକୁ ଦେଖିଲି । ଯେତେହେଲେ ତ ମଢ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ତା ବାପ ଅଜା ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ଦାନ ପାଇଁ ବଣବୋଣ ବାଟ ଯାଉଥିଲେ, ଆଉ କରଣ ମହାଜନଙ୍କ ଦ୍ୱାରରେ ପିଅଠେକ ସେବା ଯାଉଥିଲେ । ଏ ପରି ଜଉଦ୍ଧର ଦଳବାର ମହାନ୍ତଙ୍କ ଆଖଡ଼ାରେ ରହି ସଙ୍ଗୀତ, ବଜ ଶିଖି ନାଚପୋକର ଗୋଟିପୁଅ ବେଶ ହୋଇ ତା ବଣ୍ଟବେକେ ଗାଲିକି ଗାଖରେ ନାଚୁଥିଲା । ସେକଥା କଣ ଏବେ କେଶି ଗାପୋର ଗଲାଣି, ଏବେ ବୁଢ଼ ଅଷର ଉଢ଼ି ଅକ୍ଷସାଡ଼୍ ଲେଖୁଛି ବୋଲି ଜବାବ, ମଣିଷ ଶଢ଼ୁ ନାହିଁ ?

ଭଣ୍ଡୁର—ମୁଁ ଦୁନିଆରେ କେତେ ପାପକଥା ଶୁଣିଛି ଏ ଜଉଗାଣ୍ଡି ଯେଉଁ ପାପବୁଢ଼ା ପ୍ରକାଶ କଲା, ଓହୋଃ···ଭଗବାନ୍···ଜଦନା !

ରାମା—ନା ନା ! ସେ ତ ପତ୍ରକଥା, ସ୍ତ୍ରୀଟାକୁ ଯାହା ଭସାଇଲା !

ନାରଣ—କଣ ହେବ, ସେ ଏବା ଠିକ୍ ନେଇଯାଉ ଭଲର ହିତ । ତା ନ ହେଲେ ସ୍ତ୍ରୀର ଟେକଚେକ ସହନ୍ତାଣି । ତାର ନିଶ୍ୱାସରୁ ପିନା ସ୍ତ୍ରୀର ଏତେ ଅବସ୍ଥା, ତୁ ଆଉ କଣ କହୁଚୁ ନ ?

ଭଣ୍ଡୁର—ଶମ୍ଭୁଆ ନନା ! ବେଳ ଅଳ୍ପ ହେଉଛି, ଆଜ ସବୁ ଶେଷ କାମଟା ହେବ । ପଣ୍ଡିତେ କଣ କହିବାକୁ କହୁଥିଲେ ?

ଶମ୍ଭୁ—ଭଲ, ଜାଗା ଉପରେ ଦେଖାଯିବ । ରାମା ! ତୋର ସରଞ୍ଜାମ ସବୁ ଠିକ୍ କରି ରଖିଛୁ ତ ?

ରାମା—ହଁ ଆଜ୍ଞା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଜଇ—ବୋଉ ମରିଯିବି ।

ସୁଶୀଳା—ମରିବା କୁହନି ତ କଲୁ, ମୁ କରେ କଣ, ଟିକିଏ ପଣା ଖାଇବୁ ?

ଜଇ—(ମୃଦୁ କଣ୍ଠ ସ୍ୱରରେ) ଉଁ, ହୁ କିଛି ଖାଇବ ନାହିଁ ।

କମଳା—(ସ୍ୱଗତ) ଭଗବାନ୍ ! ସଂସାରରେ ନାରୀ-ଜାତିର ଜନ୍ମ ସତ୍ୟ, ଦୁଃଖ କଣ ତାଙ୍କର ପାଇଁ । ମୁଁ ପୂର୍ବଜନ୍ମରେ କି ପାତକ କରିଥିଲି ଯେ ଏ ଜନ୍ମରେ ଏତେ କଷ୍ଟ, ଏତେ ମର୍ମନ୍ତୁଦ ବେଦନା ସହ୍ୟକରି ମୁଦ୍ଧା କେବେହେଁ ସୁଖଶାନ୍ତି ପାଉନାହିଁ । ସ୍ୱାମୀ ପାଖରେ ନ ଥାଇ ଯେଉଁ ଦୁଃଖ, ପାଖରେ ଥାଇ ମୁଦ୍ଧା ତତୋଽଧିକ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟ) ଖାଇବ ନାହିଁ ତ କଣ ଖାଲି ଖାଲି ବସିଥିବ । ଖାଇଲେ ପାପ ଛାଡ଼ିଯିବ କି ରୋଗ ଦୂରିଯିବ ନା ପ୍ରବଳ ହେବ । ଯଦି ବେଳହୁଁ କରି ବୁଝି ନରର ସୀମା ନ ଲଙ୍ଘିଥାନ୍ତ ତ କଷ୍ଟମାନ ଭାଗିବା ପଡ଼େ ଦଦରଙ୍କ ଓ ସମାଜରେ ଆମମାନଙ୍କୁ ଚଦରଙ୍କ କରିବ ଥାନ୍ତ ?

ଜଇ—ନ କହିବୁ ତ ନାହିଁ, ଏବେ କହୁଛୁ କାହିଁକି ? ଯେମିତି ହେଲେ ମୋ ସତ୍ତ୍ୱ ବାହାର ?

କମଳା—"ଛଠି ନ ପାରେ ବର, ଧନ୍ୟଧନ୍ୟ ବାହାକର" ବୋଲିଥିବାପାଇଁ ଏତେ ବୃତ୍ତର ମ । ନାହିଁ ଏତେବେଳେ ସେ ଶାଳ ସବୁ କୁଆଡ଼େ ଗଲେ, ଅସି ସାହା ହେଉ ନାହାନ୍ତି ? ଏଥିପାଇଁ କଥାରେ ଅଛି, "ସମ୍ପଦେ ନୋହିବ ,ସ୍ୱଜନ, ବିପଦେ ନ ହେବ ,ଭାଇର ।"

(ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଚର୍ମରେ ବସି)

ଶମ୍ଭୁ—ଜଗଥ ମା, ତୋ ପୁଅକୁ ଓଁ ସେ ଡାଇକାଟି ଅଣ, ଆଜ ଶେଷ ଭାଗ୍ୟଂଶା ହୋଇଯିବ ।

ସୁଶୀଳା—(ଡାଳଟା ଦେଇ) ଆଚ୍ଛେ ! ପୁଅ ମୋର ଡଳୁଛି ।

ନାରଣ—ସେତେବେଳେ ଖାଉ କରୁଥିଲ, ମିଠା ଲାଗୁଥିଲ ।

କଣ୍ଡୁସ୍ୱ—ଆଜ୍ଞା ଡାଳଟା ଖଡ଼ ।

ଶମ୍ଭୁ—(ଡାଳଟା ପଢ଼ିବା)

ନାରଣ, କଣ୍ଡୁସ୍ୱ—ଥାଉ ଥାଉ । ମନୁ ଉପଦେଶ ମହାନୁଯାୟୀ ଖାଉକୁ ଯାଯ୍ୱଶ୍ଚିତ୍ତ ବ୍ରହ୍ମ ସ୍ୱାଦ୍ରାୟଣ ବ୍ରତ ଓ ପ୍ରାଣୀର ସବାଙ୍ଗରେ ଗୋଃ ସ୍ୱାହାର ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କରିବା ।

ଜଗ—ଓଁ ହୋଃ, ମରୁଯିବ ମରୁଯିବ । ଆଉ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ କେବେ କରିବ ନାହିଁ ।

ସୁଶୀଳା—ମିଶ୍ରେ ! ମୁଁ କଣ କରିବ, କେତେ ବୁଝାଇଲି, ଜଗ ତ ସବୁ ବିଷୟରେ ବଳି ପଡ଼ିଲା । ଏତ ଟା ସବୁଠାରେ ଖରଚ ଯିବା । ଆଉ ସବୁ କଥା ଯାହା ହେଉ, ଯାହାସବୁ ଖାଇ ବଞ୍ଚୁଥିଲେ, ତାହାର ଜନ୍ମ ଯାଇଛି । ଯାହାର ଖାଇ ଜାତ ଯାଇ ଯିବା, ଯାହାର ଖାଇ ଜାତ ଜନ୍ମ ଯାଇଛି । ଏହ ଦେଖ କେତେ କେତେ ଲୋକ ଏହି ମଧ୍ୟରେ ଧନ୍ଦା ଖାଇ ଯାଉଛନ୍ତି ।

କଣ୍ଡୁସ୍ୱ—ଛି, ଛି, ଛି, ଏହା ବ୍ରାହ୍ମଣର କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସମାନ ଦେଖେ, ସେହି ହେତୁ ସେ ସବୁଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୋଇଥାଏ । ଆଜ ଓଡ଼ିଶାରେ ସର୍ବନାଶ ହୋଇଛି ଏଇଥିପାଇଁ । ତାହିଁ ଭଜାଇବ, ତାହିଁ ଜଳ ଦେବ, ତାହିଁ ସାମନ୍ତସିଂହାର, ତାହିଁ ସତ୍ତ୍ୱ ସଭ୍ୟ, ତାହିଁ ମେହେର, ମହାନ୍ତି, ଆଉ କେତେକେ ଜାତୀୟ ଓ ସ୍ୱଭାବ ପୁରାକ ଗର୍ବ ଲୋକେ ଦେବ ବାହାରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଆଦର୍ଶ କରୁଛନ୍ତି ତୁମେ ପୁଣି ବ୍ରାହ୍ମଣ । ଏଥିତ ଆଉ କଣ କହିବ ଅଛି, ବାବୁ ଖାଲି ! ସେ ସ୍ୱତ୍ୱ ଗ୍ରନ୍ଥ ! ତୁମର ଆଗକୁ ବା ଉଚ୍ଚକୁ ଦେଖ ନାହିଁ । ତୁମଠାରୁ ସବୁ ଶେଷ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକ ଜଳ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବୋଲି ଦେଖ, କୌଣସି ଜଳ ଲକ୍ଷ୍ମୀର କଥା କହନାହିଁ । ଘର ପୁଅକୁ ଜନର ପଦ ଦେଖ, ତାହିଁରେ ମୁକ୍ତି ଅଛି । ଘର କଥା ମିଥ୍ୟାରେ ଗାଇବାଟା କେବଳ ଢାପୁଲୁଗର କାର୍ଯ୍ୟ । ଯେତେଦିନ ଯାଏ ତୁମେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଳ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବୋଲି ସ୍ନେହ ସମ୍ଭାଷଣ କରିବନାହିଁ, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମେ ମନୁଷ୍ୟ ପଦବାଚ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ, ବାବୁ ! ଉତ୍କଟ ଚରିତ ଗଠନ କର, ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ନତି କର, ଭାଇ ଭାଇ ମିଶି ମାତୃଭୂମିର ସେବା କର । ଶେଷକୁ ଏହି ପବିତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତିର ଉନ୍ନତି କର । ତୁମର ଦଳ ନୁହେଁ, ଓଡ଼ିଆ ଦେଶ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଏହା ଗୋଟିଏ ଜାତିର ସମାଜ । ଯାହାର ଯାହା ଶକ୍ତି ଦେଶ ସେବା କରଯାଅ, ଜଗନ୍ନାଥ ତୁମର ମଙ୍ଗଳ କରିବେ ।

(ବ୍ରାହ୍ମଣଗଣ ଜଗକୁ ଗୋଃ ସ୍ୱାହାର ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗେ ଉଦ୍ୟତ)

ଜଗ—ଏଇଥର ଶିଖିଲି, ଏଇଥର ଜାଣିଲି, ଏଇଥର ବୁଝିଲି । ମଦ ଖାଇବ ନାହିଁ, ବେଶ୍ୟାରତ ହେବ ନାହିଁ, ଅଭକ୍ଷ ଭକ୍ଷିବ ନାହିଁ, ଜାତିଗ୍ଲାନି ହେବ ନାହିଁ ବା ଅର୍ଥ ଲୋଭରେ ପଡ଼ି ଅନ୍ତ୍ୟ ଯାତ୍ରା ଯା ଇଚ୍ଛା ତାଇ, ଲୋକ ସଂସାରକୁ ବୁଝିଲା ହେଲି ସାହିତ୍ୟର ଅପଦାନ କରିବ ନାହିଁ । ଲୋକ ଆସିଛି ଏକା, ଯିବ ଏକା । ରହିବ କେବଳ ଭଲ ମନ୍ଦ ଦୁଇଟାରୁ ଗୋଟାଏ । ଏ ସଂସାରରୁ କେହି କିଛି ନେଇ ନାହିଁ ବା ନେବ ନାହିଁ । ଈଶ୍ୱର ବୋଲି ଜଣେ ଅଛନ୍ତି, ସେ ଦୁଷ୍ଟ ନିବାରକ, ସଜ୍ଜନ ପାଳକ । ସେ ଉଦ୍ଧାର ଉଦ୍ଧ ଅହଂକାରର ଅହଂକାର ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରି ସଦା ଉପ

ହେଉ ଏମନ୍ତ । ସେଥିନିମିତ୍ତ ମୋର ଭକ୍ତି ଧର୍ମର ପ୍ରଚାରିତ ହେଉ ଦୁନିଆ ସର୍ବତ୍ର ହେଉ, ଯିଏ ଯେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଶାସନକୁ ବାଧକ ଅନ୍ୟ ଜାତିରେ ମୁକ୍ତ ନାହିଁ । ହରେକୃଷ୍ଣ, ହରେକୃଷ୍ଣ, କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ହରେ ହରେ ।

(ବେଦବ୍ୟାସଂ କୃଷ୍ଣ ଜଗତ୍ତୁ ସାରାଂ ଭକ୍ତି ସଂଯୋଗ ଓ ମଙ୍ଗଳ ହେଉନ)

(ସମାପ୍ତ ଭଜନ)

